

שלחן ערוך

אורח חיים

עם

באר הגולה וביאורי הגר"א

ופירוש

ברכת אליהו

על

ביאורי הגר"א

מאת

הרב ברוך רקובר

כרך שביעי

סימנים תכט — תצד

הלכות פסח

ירושלים תשמ"ו

לע"נ

אבי מורי הרב ר' חיים ב"ר יקותיאל זלמן ז"ל
נלב"ע ז"ך אייר תשל"ג
ואמי מורתי מרת חנה מלכה ב"ר שמחה ז"ל
נלב"ע י' טבת תשכ"ב

כל הזכויות שמורות

כרך זה יוצא לאור בסיועם ובעידודם של
קרן זכרון למען תרבות יהודית, ניו-יורק

"אריאל" - מיסודו של מכון הרי פישל
לדרישת התלמוד ומשפט התורה, ירושלים

כרך ששי על הלכות עירובין יופיע אי"ה בקרוב

מפתח הסימנים

הרכות פסח

סימן	עמוד	סימן	עמוד
תכט	שאינ נופלים על פניהם כל ניסן	א	תסג
תל	שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול	ה	תסד
תלא	זמן בדיקת חמץ	ו	תסה
תלב	דין ברכת בדיקת חמץ	ח	תסו
תלג	דיני בדיקת החמץ	יג	תסז
תלד	דינים הנונהגים תיכף אחר הבדיקה	כד	תסח
תלה	מי שלא בדק בליל י"ד	כח	תסט
תלו	המפרש בים והיוצא בשיירא	כט	תע
תלז	המשכיר בית לחברו על מי חל חובת ביעור	לג	תעא
תלח	עכבר שנכנס למקום בדוק וכבר בפיו	לז	תעב
תלט	מי שבדק ולא מצא מספר ככרות שהניח	מ	תעג
תמ	חמצו של נכרי שהופקד אצל ישראל	מו	תעד
תמא	דיני מי שהלוח על חמץ	נב	תעה
תמב	דין תערובת חמץ	נו	תעו
תמג	דין חמץ בערב פסח לאחר שש	סח	תעז
תמד	דין ערב פסח שחל להיות בשבת	עח	תעח
תמה	דין ביעור חמץ	פב	תעט
תמו	מי שמוצא חמץ בתוך המועד	פז	תפ
תמז	דיני תערובות חמץ בתוך הפסח	צ	תפא
תמח	דין חמץ שעבר עליו הפסח	קיא	תפב
תמט	דין חמץ בחנות ישראל ופועלים נכרים או בהפך	קיד	תפג
תנ	דין ישראל ונכרי שיש להם שותפות	קכ	תפד
תנא	דיני הגעלת כלים	קכה	תפה
תנב	זמן הגעלת כלים	קמו	תפו
תנג	דיני החטים וטחינתם למצות	קנד	תפז
תנד	באיזה מצה אינו יוצא ידי חובתו	קסו	תפח
תנה	דין מים שלנו	קסט	תפט
תנו	שיעור כמה לישת המצות	קעו	העומר
תנז	דין הנהגת חלה בעיסת מצה	קפא	תצ
תנח	מצוה ללוש המצה בערב פסח	קפט	תצא
תנט	מקום וסדר לישת המצות	קצ	תצב
תס	דיני מצוות המצוה	רג	תצג
תסא	דיני אפיית המצה	רד	תצד
תסב	דין מי פירות אם מחמיצין	רח	

הלכות פסח

תכט שאין נופלים על פניהם כל ניסן. ובו ב' סעיפים: באר הגולה

א פסחים ו'.

א (א) שואלים בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום: הגה: (ב) ומנהג לקנות סמים למלון לעניים

ביאורי הגר"א

נמגילה כ"ט ב' כמאן דלא כרש"ג כו' ומתחילין מיום הפורים כמ"ש בפ"ק דסנהדרין וכמ"ש תוס' דנכורות הנ"ל ומ"מ בעצרת א"י כמ"ש בספ"צ דנכורות ועי' רש"י שם ד"ה שנתא כו' ותוס' ד"ה תרי כו' וכן אמרין נכ"מ פ"ו א' איכא ב' וכמ"ד נכורו' שם נא' נסיון אידי דלא נפישא כו' ומ"מ מלא' מסיון יש להקדים ח"ש נמגילה שם מלא' אריא ב' ומ' אף בעצרת והיינו לכ"א כדאית ל' וזכירנאמי בפ"ק דפסחים שואלין בהלכות פסח נפסח והלכות עצרת בעצרת והלכות חג

תכט (א) שואלין כו'. עיין רש"י בסוכה ט' א' ד"ה נש"פ כו' ובנ"ק קי"ג א' ד"ה בריגלא כו' ובסנהדרין ו' ב' ד"ה נשנתא כו' ונכורות ל' א' ד"ה שנתא כו' ומ' דמגילה ד' א' ד"ה מאי כו' וכמ"ש נכורו' ג"מ א' וע' תו' שם נ"ו ב' ד"ה נפסח כו' וי"ל דלעולם אין יום כו'. ואף ע"ג דפ"ק דע"א אמרין משום קרבן פסח ה"ה משום קרבנות חגיגה כו' כמ"ש תוס' דנכורות הנ"ל ואף האידינא כמ"ש תוס' דע"א שם. וראה דלאו דוקא קרבן פסח לאמרין

ברכת אליהו

פלגא דהלכות פסח כי הא דתניא שואלין דורשין בהלכות פסח קודם לפסח ל' יום. ונמדקרי נמי פרוס עצרת ופרוס החג ש"מ דגם בהם שואלין דורשין ל' יום קודם — ד"א.

ועיין תוס' שם נ"ו ב' ד"ה בפרוס כו', שכתבו: מ' דערב פסח הוי בכלל הני ט"ו יום דפרוס ובפ"ק דר"ה (ז א) נמי משמע כן שמיום הפורים מתחילין לדרוש ולא מקודם וכו' דערב הפסח בכלל הנעשים יום וכו'. ואח"כ הקשו התוס' ע"ז מכמה מקומות וגם מהא דמגילה כ"ט ב', דמשמע שדתי שבתות דרשב"ג אין יום המעשה בכלל. והסיקו התוס': וי"ל דלעולם אין יום המעשה בכלל ולא חלקו חכמים בין פסח לסוכות והלכו אחר עיקר יו"ט להתחיל בשתי שבתות מבאחד בניסן ומבאחד בתשרי שביי"ט קרבנות מרובין ראיי' חגיגה ושמחה וכו'. עכ"ל. הרי דלאו דוקא בפסח דורשין קודם פסח משום קרבן פסח, אלא בכל יו"ט דורשים קודם יו"ט, משום קרבנות ראיי' חגיגה ושמחה.

ואע"ג דפ"ק דע"ז אמרין משום קרבן פסח. דתנן שם ב א: לפני איריהן של עכו"ם שלשה ימים אסור לשאת ולתת עמהם וכו'. ובגמ' שם ב' אמרין שהטעם הוא משום "דהקרבנה בעינן תלתא יומי (להקרבנה לעבודת כוכבים עובד כוכבים מחזור אחריה ג' ימים — רש"י)". ומקשינן: ולהקרבנה סגי בתלתא יומי (והתנן) [והתניא] שואלין בהלכות הפסח קודם הפסח שלשים יום וכו'. הרי שהזכירו בגמ' שהטעם ש"שואלין בהלכות הפסח קודם הפסח שלשים יום", הוא משום קרבן פסח. אבל לאו דוקא משום קרבן פסח, הו"ה שדורשין לפני שאר רגלים, משום קרבנות חגיגה, שמחה וראיי', וכמ"ש תוס' דנכורות הנ"ל. ואף האידינא דליכא הקרבנות קרבנות שואלין דורשין לפני הפסח. וכמ"ש תוס' דע"ז שם ד"ה והתנן, וז"ל: ואע"פ שגם עתה שאין קרבן שואלין בהלכות הפסח קודם ל' יום מ"מ עיקר התקנה על הקרבן נתקנה וכו'.

תכט (א) עיין רש"י בסוכה ט א ד"ה בש"פ כו'. דתנן שם: סוכה ישנה ב"ש פוסלין וכו' ואיזו היא סוכה ישנה כל שעשאה קודם לחג שלשים יום וכו'. וכתב רש"י שם: דבעו סוכה לשמה וזו סתם נעשית ואילו תוך שלשים לחג הוה כיון דשואלין בהלכות החג קודם לחג שלשים יום סתם העושה לשם חג הוא עושה אכל קודם סתמא לאו לחג. הרי שגם בתשרי דורשים קודם חג ל' יום.

ובב"ק קיג א ד"ה בריגלא כו'. כתב רש"י: באין לשמוע הלכות הרגל קודם הרגל ל' יום. ומדקתני סתם רגל, מ' שבכל הג' רגלים שואלין בהלכות הרגל קודם הרגל ל' יום.

ובסנהדרין ז ב ד"ה בשבתא דרגלא: שבת ששואלין בו בהלכות הרגל והיינו שלשים יום קודם הרגל.

ורש"י בנכורות ל א ד"ה בשבתא דרגלא: שלפני פסח ועצרת וסוכות ומרימר בעירו ומר וטרא בעירו היו הדרשנים ושחרית היו העם הולכים לבית המדרש וכו' והדרשן דורש וכו'. [הרי מפרש שהיו דורשין בכל הרגלים קודם החג — דמשק אליעזר].

ותוס' דמגילה ד א ד"ה מאי כו'. דאיתא בגמ' שם: פורים שחל להיות בשבת שואלין דורשין בענינו של יום מאי איריא פורים אפי' יו"ט נמי דתניא משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלין דורשין בענינו של יום הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת והלכות חג כחג וכו'. וכתבו התוס': נראה לי דה"פ מאי איריא פורים דאין דורשין בו מקודם לכן שלשים יום דמשו"ה לידרוש בו ביום אפי' ביו"ט דדרשינן שלשים יום לפני ואפ"ה דורשין בו ביום כדתניא (לקמן לב א) וידבר משה את מועדי ה' וכו'. ונמדקטו סתם יו"ט משמע בכל הרגלים — ד"א.

וכמ"ש בנכורות נח א. דתנן שם נ"ו ב' שלש גרנות למעשר בהמה בפרס הפסח ובפרס העצרת ובפרס החג דברי ר"ע וכו'. ובגמ' שם נח א: אין פרס פחות מט"ו יום וכו' פרוס פלגא וכו'

באר הגולה

לנזק פסח וכל מי שדר בעיר י"צ חודש כרץ ליתן לזה (א"י): ב (ג) אין נופלים על פניהם בכל חודש ניסן

ב טור נשם מלא

כחזו ומס' סופרים נפרק נמלא וכ"כ הרוקס סימן רמ"ה.

ביאורי הגר"א

נמג נכית וועד קודם ל' יום אלא דשם כמ"ק: עשר חדש לחיטי דפסחא בין לישא בין ליתן: (ג) אין נופלין כו'. מ"ס פ' נמלא אין אומרים מחנונים כל

ברכת אליהו

וה"נ לא בטלו כל החודש דא"צ להקדים ל' יום ודי להתחיל מא' בסיון — ד"א. ובגליין הש"ס בבכורות לא על דברי רש"י ד"ה בשבתא דריגלא הנ"ל, ציין לעיני ברש"י ותוס' יז ב הנ"ל. ונראה שכונתו להעיר שדברי רש"י שם לא אינם כמש"ש יז ב ברש"י ותוס'. וכמ"ד בבכורות שם בא' בסיון אידי דלא נפישא כו'. דאיתא שם נח א דלכן עזאי זמן מעשר בהמה קודם עצרת הוא בא' בסיון. והטעם הוא כמש"ש: אידי דלא נפישו (בהמות דגולדו מפרוס הפסח עד אותו זמן להכי לא מקדים ומעשר ט"ו ימים קודם הרגל כבשאר הרגלים — רש"י) אי אמרת ליקדים ליעשר עד דמטי רגל שלמי להו (דבחר דליהו מעושרים ליזדבנו וליכלו כולהו בהמותן — רש"י).

ומ"מ מאחד בסיון יש להקדים לשאול בהלכות עצרת. וכמ"ש בבכורות שם אליבא דבן עזאי, וכו"ל. וז"ש במגילה ד א הנ"ל: מאי אריא פרוס אפי' וי"ט נמי וכו'. ומ' שאף בעצרת מקדימים לדרוש בהלכות עצרת קודם הרגל, אלא דלא דמי עצרת לשאר רגלים, והיינו לכל אחד כדאית ליה.

ובירושלמי בפ"ק דפסחים ה"א איתא: שואלין בהלכות פסח [בפסח] הלכות עצרת בעצרת הלכות חג כהג בבית וועד [שואלין] קודם ל' יום. הרי שגם לענין עצרת הזכיר שלושים יום. אלא דשם כת"ק דבן עזאי. והיינו דאיתא כר"ע, דס"ל בבכורות שם, דזמן מעשר בהמה הוא כפרוס עצרת. ואמרו בגמ' שם נח א, ד, פרוס. היינו חצי מל' יום — ששואלין ודורשין בהלכות עצרת קודם עצרת. אבל לבן עזאי סגי ללמוד עצרת מאחד בסיון.

(ב) איתא בירושלמי פ"א דב"ב ה"ד [בפנינו בשינוי לשון קצת]: שנים עשר חדש לחיטי דפסחא בין לישא (בעול עם) שאר בני העיר לחיטי עניים לפסח אם שהה שם י"ב חדש — פני משה) בין ליתן (אם עני הוא ושהה שם י"ב חדש נותנין לו מחיטי עניים — פני משה). וז"ל: רבנן חצי מל' יום — ששואלין הירושלמי הנ"ל, וז"ל: גרסינן בירושלמי פ"ק דב"ב לחיטי דפסחא שנים עשר חדש וכתבו המרדכי שם ור"י בסוף

ורא"י דהא דדרשין קודם הפסח הוא לאו דוקא משום קרבן פסח, דאמרין במגילה כט ב כמאן דלא כרשב"ג כו'. דאיתא שם שבאחד בניסן צריך להקריב קרבנות תמידין ומוספין מתדומה חדשה, ולכן באחד באדר משמיעין על השקלים מפני צריכים שלושים יום לפני זה ללמוד הלכות אלו. ואמרין: כמאן דלא כרשב"ג דאי רשב"ג האמר שתי שבתות דתניא שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח ל' יום רשב"ג אומר שתי שבתות. הרי דהא ד, שואלין בהלכות הפסח קודם הפסח, הוא לאו דוקא משום קרבן פסח, דהא גם לענין שקלים הגמ' אומרת דתלוי בפלוגתא דת"ק ורשב"ג.

ומ"ש המחבר, "קודם לפסח שלושים יום", ערב הפסח בכלל השלושים יום, ולכן מתחילים לשאול בהלכות הפסח מיום הפורים דפרוסים. כמ"ש בפ"ק דסנהדרין יב ב: מכדי מפוריטא פיסחא לתתין יומין הוו מפוריטא דרשין בהלכות הפסח דתניא שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלושים יום רשב"ג אומר שתי שבתות. וכמ"ש תוס' דבכורות הנ"ל, דלרשב"ג — ששואלין קודם לפסח שתי שבתות — ערב הפסח בכלל שתי שבתות. והו"ה לת"ק, ערב פסח בכלל השלושים יום.

ומ"מ בעצרת א"צ להקדים כ"כ ל' יום, הואיל ועצרת הוי רק חד יומא, כמ"ש בספ"ב דבכורות יז ב: דקא חזו יקרא דאורייתא תרי זמני בשתא. וערש"י שם ד"ה שבתא כו', וז"ל: שהיו נאספים שם ישראל באדר לשמוע בהלכות הפסח מדרש דרב אשי ובאלול לשמוע הלכות החג. וכתוס' שם ד"ה תרי כו' כתבו: אבל עצרת שאינו אלא יום אחד לא היו כל כך מתאספין. וכן אמרינן בב"מ פו א. דאיתא שם שהלשינו על רבה בר נחמני, ואמרו עליו: איכא חד גברא ביהודאי דקא מבטל תריסר אלפי גברי מישראל ורחא בקייטא וירחא בסתוא מכרגא דמלכא וכו'. ופירש"י שם ד"ה דקא מבטל כו': שנקבצין אליו בניסן ותשרי לשמוע דרשות של פסח ושל חגים וכו'. [הרי דחשיב רק ניסן ותשרי, ואילו סינן לא חשיב היות ולא היו נאספים כ"כ, כיון שעצרת היא רק חד יומא.

מערש בהמה לפני עצרת מאשר לפני יתר הרגלים, והיינו מחמת הטעם, דלא נפישו וכו'. הרי חזינו שאם יש טעם, משנים זמן הגורן שלפני עצרת מזמן הגורן שלפני יתר הרגלים. והו"ה לענין שואלין ודורשין הלכות הרגל לפני הרגל, היות ויש טעם שבעצרת, זוטרי קרבניהו, שינו זמן לימוד הלכות עצרת לפני עצרת. וקבעו שהזמן הוא מאחד בסיון, ולא שלושים יום לפני עצרת כיתר הרגלים. ברם עדיין צ"ב, שאמנם יליפין מהתם שלפני עצרת אין שואלין ודורשין ל' יום כמו לפני שאר הרגלים. אבל מהיכן יליפין שלפני עצרת מתחילים לשאול ולדרוש מאחד בסיון, הרי חזינו דלר"ע דזמן הגורן הוא חצי מהזמן של שואלין ודורשין, וא"כ מהיכן תיתי דלכן עזאי מתחילין לשאול ולדרוש בהלכות עצרת קודם עצרת. בזמן שנקבע הגורן למעשר בהמה.

2 לכאורה היה מקום לפרש, שכונת רבנו היא שאמנם הגמ' במגילה שם כללה עצרת עם יתר הרגלים, וכפי' התוס' שם ד"ה מאי

1 והוסיף הד"א: וה"נ לענין שואלין ודורשין אם מקדים ל' יום או ט"ו יום קודם עצרת והלא העיקר הוא משום הקרבנות ואידי דזוטרי קרבניהו דלחד יומא טוב יותר להתחיל מא' בסיון כמו בבכורות הנ"ל. והדברים צ"ב מה הקשר בין זמן גורן בהמה קודם עצרת לקביעת זמן לימוד הלכות עצרת קודם עצרת. בשלמא לענין קביעת הגורן, הגמ' אומרת שהיות והזמן הוא קצר מפסח עד עצרת, לכן אם יקבעו הגורן ט"ו יום קודם עצרת, יאכלו כולם בהמותיהן ולא יסארו בהמות לקרבנות עצרת. אבל מה זה שייך לענין לימוד הלכות עצרת לפני עצרת, לומר שהיות ו, זוטרי קרבניהו, צריכים להתחיל ללמוד מא' בסיון — שהוא זמן גורן למעשר בהמה לפני עצרת אליבא דבן עזאי, וצ"ל שלולא סכרת כן עזאי היינו אומרים, שאע"פ דבעצרת זוטרי קרבניהו, אפ"ה צריך ללמוד הלכות עצרת קודם עצרת ל' יום — כמו לפני שאר הרגלים. [נחז מפני שנקטו זמן קודם שווה לפני כל רגל]. אבל היות וחזינו דלכן עזאי שונה זמן גורן

ואין אומרים צדקתך בשבת במנחה ואין מספידין בו (ד) ואין מתעניין בו ד להזכיר בצבור והבכורות מתענים בו בערב פסח [ימנחל לקמן סימן תע"ז]: הנה: גם אין אומרים לדוק הדין ככל חסד יסן (ה) ונהגו שאין מתענים בו חנניה כלל אפי' יום שמת בו אפי' לא אכל חנניה חמץ מתעניין. (ו) ואין אומרים מחמור למדה ולא ארץ אפי' ולמנחה בערב פסח ולא ביום טוב (מנהגים) (ז) ונהגין להרבות קולם בלילה ושניה ביום אחר החג והוא אסור חג (גמרא ורש"י פרק לולב):

באר הגולה
ג ז"ל נשם מסכת
סופרים שצדינו.
ד פי' הכ"ז
שהתלמידים שנהגים
להתענין בה"ז מפני
חילול השם וכו'

ניסן מתעניין וכו' ע"ל וכבר כתב רמ"א בהג"ה המנהג.

ביאורי הגר"א

נציור אסור עד שיעבור ניסן: (ה) ונהגו כו'. ואף נמ"ס לא החיר נצנעה אלא החלמי' ב' וה' וימיהם הי' חנניה קבוע כמ"ס נסימן חק"פ ס"ג י' מי שאומר כו': (ו) וא"א מזמור לתורה. עיין פ"ק דפסחים ופ"צ דיו"ט אין מבאין כו': (ז) ונהגין להרבות כו'. אכל מותר להסענות כמ"ס נפס"צ דתענית שכתב וי"ט כו' ושם הי' לא נלכדה כו' ובתנינה י"ח א' מעשה כו' מפני כו' הלא מותר להסענות:

ימי ניסן. והכלל כל יום שא"ל תחנון א"ל ז"ה ולא ז"ץ וכ"ס הספד שז"ה אין אסור רק משום הספד וע"ל סי' רצ"ב ס"ב וסי' ת"כ ס"ב וכו' ממנהגו אכל מדינא דגמ' הכל מותר דהא הן מימים הכמוצים במגילת חנניה ועיין חוס' דר"ה י"ט ב' ד"ה מימות כו': (ד) ואין מתעניין כו'. שם ואין מתעניין עד שיעבור ניסן אלא הצבורות מתעניין נע"פ והנהגות כו' והתלמיד' מתעני' בו ב' וה' כו' נד"א נצנע' אכל להזכיר

ברכת אליהו

ממנהגא. [ועיין מ"א סק"ח ובסידור הריעב"ץ שער המפקד מבוא א' דיני ימי ניסן אותיות ט"י-כ].
(ד) מס' סופרים פרק בתרא ה"ג: ואין מתעניין עד שיעבור ניסן אלא הבכורות [ש]מתעניין בערב הפסח והצונעין בשביל המצה כדי שיכנסו בה בתאוה והתלמידים מתעניין בו שני וחמישי מפני חילול השם ומפני כבוד ההיכל שנשרף. ושם בה"ד: בד"א בצנעה אבל להזכיר בצבור אסור עד שיעבור ניסן. [וע"ל סימן ת"ע סק"א וסימן חצ"ב ס"א א' ב].
(ה) ואף במס' סופרים פרק בתרא ה"ג לא החיר בצנעה, אלא התלמידים ב' וה', וכנ"ל בסק"ד. ובימיהם היה חנניה קבוע, כמ"ס בסי' חק"פ ס"ג: יש מי שאומר שגזרו שיהיו מתעניין בכל שני וחמישי על חורבן הבית ועל התורה שנשרפה ועל חילול השם כו'. [ועמש"ש בסק"ד וצ"ל כאן סק"ד].
(ו) [שאמירת מזמור לתורה הוא במקום הקרבת קרבן תורה. ובערב פסח אסור להקריב קרבן תורה, וכמ"ס בהג"ה בסי' נ"א ס"ט, וכמש"ש בסקט"ז]. ועיין פ"ק דפסחים יג ב ופ"ב דיו"ט (ביצה) יט ב. דאיתא שם ושם: אין מבאין תורה בחג המצות מפני חמץ שבה (על חלות לחם חמץ [ויקרא ז, יג] — רש"י) וכו' פשיטא וכו' אמר בר אבא בר אבהו הכא כי"ד עסקינן וקסבר אין מבאין קריש לבית הפסול (שומעט זמן אכילתן שאינו יכול לאכול חמץ אלא עד ארבע שעות ומתוך כך חמץ שבה בא לידי נותר — רש"י). [וראה בכף החיים כאן סקל"ט].
(ז) אבל מותר להתענות באיסור חג, אף שהוא למחרת יו"ט.

מישרים ופירשו בין לישא בין ליתן בין לעשיר לפרוע בין לעני ליקח ממנו וגם סמ"ג וסמ"ק כתבו הירושלמי הזה, עכ"ל. ועפ"י דברי הב"י כתב המ"א כאן בסק"ב: והו"ה העני הדר פה י"ב חסד מחויבים ליתן לו וכו' וכתב הסמ"ק האידנא ל' יום והע"ש לא ע"ש, עכ"ל].
(ג) מסכת סופרים פרק בתרא ה"ג: אין אומרים תחנונים כל ימי ניסן. והכלל הוא, שכל יום שא"ל תחנון א"א צדוק הדין ולא צו"ץ. וכ"ס שאין אומרים בו הספד, שצידוק הדין אינו אסור רק משום הספד. וע"ל סימן רצ"ב ס"ב, שפסק שם המחבר שאם חל שבת ביום שבחול לא היו אומרים במנחה נפילת אפיס, אין אומרים צדקתך. ושם בסק"ז, ח' כת' שהטעם לאמירת צדקתך הוא משום צידוק הדין על פטירת משה רבינו. ועיין סי' ת"כ ס"ב, שפסק שם הרמ"א, שאין אומרים צידוק הדין בכל הימים שאין אומרים בהם תחנון. וכ"ז ממנהגא, וכמש"ש בסק"ב, שטעם המנהג הוא בכדי לא להרגיל ההספד. אבל מדינא דגמ' הכל מותר. וכמ"ס המחבר שם, שאף בר"ח אומרים צידוק הדין. וכמש"ש בסק"א: ולא גרע מ, מענות ומטפחות". והטעם הוא דהא הן מימים הכתובים במגילת חנניה. ואנן קי"ל דמגילת חנניה בטלה, וכמ"ס המחבר בסי' תקע"ז, ועמש"ש בסק"ד. ועיין חוס' דר"ה יט ב' ד"ה מימות כו', שכתבו שאין לומר שלכן לא צמו בימות עזרא בכ"ג בתשרי, מפני שאז הי' איסור חג של סוכות, שהרי מצד הדין מותר לצום באותו יום. הרי דס"ל דמדינא מותר. וע"כ מ"ס המחבר, "שאין נופלין וכו'", הוא רק

שכת' "לכל אחד כדאית ליה", מ' דקאי אתנאים ולא ארגלים. ולכן נראה לפרש כמ"ס הדי"א, שכונת רבנו היא, דלר"ע דסוכה בבכורות — המובא בפנים — דזמן הגורן לפני עצרת הוא כמו בפסח, גם לענין שואלין ודורשין קודם עצרת, הוא שלשים יום קודם עצרת. ולכן עזא — דפליג אד"ע בבכורות שם לגבי זמן מעשר בהמה — שואלין ודורשין קודם עצרת מאחד בסיון. ונביא ב' ראיות, שכן נראה מדברי רבנו, שלר"ע — דס"ל בבכורות שם דזמן הגורן קודם עצרת הוא כמו ביתר הרגלים — גם לענין שואלין ודורשין לפני הרגל הוא כן — ששואלין ודורשין לפני

— המובא בפנים. אבל כונת הגמ' היא רק שבזה עצרת דומה לשאר הרגלים — שמקדימים לשאול בהלכות הרגל קודם הרגל. אבל אין כונת הגמ' שהזמן ששואלין ודורשין בהלכות הרגל לפני הרגל הוא בעצרת כמו ביתר הרגלים. אלא כל אחד כדאית ליה. והיינו שלפני פסח וסוכות שואלין ודורשין ל' יום קודם הרגל, ולפני עצרת — רק מאחד בסיון. ולפי"ז לר"ע — הסוכה בבכורות שם שגם לפני עצרת, זמן הגורן למעשר בהמה הוא ט"ו יום קודם הרגל — גם לענין שואלין ודורשין שני כאחד בסיון קודם עצרת. אבל לא נראה לפרש כן בדברי רבנו. וזה מפני שמלשון רבנו

ברכת אליהו

אסורין לפנייה ולאחריה מותרין. ושם ה"ג לא נצרכה כו' ובחגיגה יח א מעשה כו' מפני כו' הא לא"ה מותר להחזיקה.

כל האמוראים יש להם כח לפסוק הלכה כיחיד וכו'. וראה מ"ש בזה באנצקלופ"ט כרך ט' ערך הלכה עמו רנ"ט ואילן. ומסתבר שגם לענין הכלל שאין הלכה כתלמיד במקום הרב, יש כח לאמוראים לפסוק כתלמיד במקום הרב, כמו שיש להם כח לפסוק הלכה כיחיד נגד רבים. ויש עוד להוסיף שזה מעין ק"ו. שהדין של יחיד ורבים הלכה כרבים הוא מדין תורה, שנאמר אחרי רבים להטות (שמות כג, ב), וכמ"ש רש"י בב"ק קטז א ד"ה אין, הרמב"ם בספר המצוות עשר קצ"ה והחינוך במצוה ע"ח. והא דאין הלכה כתלמיד במקום הרב ליתא להדיא בגמ', והמקור לזה הוא רק מדברי הגאונים והראשונים. וראה באנצקלופ"ט כרך א' ערך אין הלכה כתלמיד במקום הרב עמוד תר"ט. וכאשר ב' תלמידים חולקים על הרב, בזה שולחם כח תלמידים הרבים החולקים על רבם. וראה בזה באנצקלופ"ט שם עמוד תר"ב. הרי חזינן שהכלל שיחיד ורבים הלכה כרבים, עדיף מהכלל שאין הלכה כתלמיד במקום הרב. ואם יש כח לאמוראים לפסוק הלכה כיחיד נגד רבים, עכ"כ יש להם כח לפסוק כתלמיד במקום הרב. ומדחזינן בברכות ובכ"מ הנ"ל, שנהגו בזה כבן עזאי לא לשאול ולדרוש ל' יום קודם עצרת, ש"מ שאמוראים נקטו כן. אם כי צ"ע קצת לפי"ז, שרבו לא הזכיר שזה פסק הרמב"ם הנ"ל — פסק כר"ע.

ונו"כ השו"ע האריכו בדינים שנגע רבנו, ונו"כ בענין הראיות מהגמ' שהביא רבנו. וגם הם כתבו כמ"ש רבנו ד, לאו דוקא קרבן פסח. ונכרח וברכני יוסף ומזאית השקל סק"ה הסבירו דהא הזכירו במפורש דוקא פסח הוא משום, ובר"תא בפסח הווי וילפה ממש רבנו. ומיני' ילפינן לכולהו רגלים.

ויש להעיר שהרמב"ם השמיט הא דשואלין ודרושין ל' יום קודם החג.

3 מ"ש רבנו, ושם ה"ג לא נצרכא, היינו שהגמ' בתענית יב — מנא דאיתא בפנים — מונה בין הימים המזכירים במגילת תענית מה' בניסן עד סוף המועד. ומקשה הגמ' שם: למה לי עד סוף מועד לימא עד המועד ומועד גופיה יו"ט ואסור. ומתרחץ שם רב פפא: לא נצרכא אלא לאסור יום שלאחרי. הרי שללוא מגילת תענית היה מותר להתענות. ומ"ש רבנו, ובחגיגה יח א מעשה כו' מפני כו', היינו דאיתא שם: מעשה ומת אלכסא בלוד ונכנסו כל ישראל לסופרדו ולא הניחם ר' טרפון מפני שיו"ט של עצרת היה. והקשטה הגמ': יו"ט ס"ד אי ביו"ט מי קאתו. ומתרחצת הגמ', שזה לא היה ביו"ט אלא באסור חג, ולא הניחם ר' טרפון מפני שיום טבוח היה. ומוכח מכאן דבלא"ה — לולא שהיה יום טבוח, ובאסור חג אחר שאינו יום טבוח — מותר להתענות.

והד"א הקשה על ההוכחות מתענית ומחגיגה הנ"ל. שהרי יש ימים שמותר בהספד ואסור בתענית, וא"כ אין הוכחה משם ושם — מהא דמותר בהספד — שיהיה מותר גם בתענית. ועל הקושי' מהא דתענית היה אפ"ל, שמדברי רש"י שם מוכח שהיתה ג' בגמ' דמיירי לענין תענית. ולפי"ז מיישבת הוכחת רבנו. אבל עדיין תשאר הקושי' מהך דחגיגה וכו"ל. וקושי' זו היא גם על דברי רבנו בסמ"ן תצ"ר סק"י. ששם כתב המחבר: אסור להתענות במצאי חג שלשבעות. ורבנו כת' — לפי פירושו של ה"א שם — שלכן כתב המחבר שם איסור תענית רק לענין אסור חג של שבועות, ולא כתב לענין אסור חג אחר. מפני דמהך דחגיגה הנ"ל מוכח שבאסור חג אחר שאינו יום טבוח מותר להתענות לפי גמ' דיוק. והקושי' תהי' גם על דברי רבנו שם, שהרי בגמ' שם מוכח שגם מותר בהספד, ואין מזה הוכחה שמותר גם בתענית. וגם על הראי' מהך דתענית עדיין צ"ב, כי לפי גירסתנו בגמ' מיירי לענין הספד. ורש"י שם דחה הגי' שלפיה מיירי לענין תענית.

ולעיל הבאנו שהד"א בסמ"ן תצ"ר סק"י מפרש שרבונו שם הוכיח מהך דחגיגה, שרק באסור חג של שבועות אסור להתענות. ולא באסור חג אחר. ומדבריו הד"א משמע קצת שזוהי מסקנת רבנו. שם אולם המשנה ברורה שם סק"י כתב, שמדברי רבנו שם משמע שבכל אסור חג אין להתענות.

והמ"א כאן כס"ח כתב: כתב' כאן משמע שמותר להתענות בו וכ"מ בסמ"ן תצ"ר דדוקא אחר שבועות אסור משום שהוא יום טבוח וכ"מ בתענית דף י"ה ע"א דלא כב"ח מיהו בחוס' ר"ה דף י"ט ע"ב

כמ"ש בספ"ב דתענית יז ב: הימים האלה הכתובין במגילת תענית לפנייה ולאחריהם אסורין שבתות וימים טובים הן

עצרת ל' יום, כמו לפני פסח וסוכות. ורק לבן עזאי — דפליג אר"ע בכבורות שם — שואלין ודרושין לפני עצרת רק מאחד בסיון: (א) שרבונו בהביאו הוכחה מברכות ומכ"מ — שלא צריכים לפני עצרת לשאול ולדרוש ל' יום בהלכות עצרת — כתב: וכמ"ד בכבורות בא' בסיון. והיינו בן עזאי דס"ל בכבורות נא א, שזמן מעשר בהמה לפני עצרת הוא כאחד בסיון. ומוכח שרק לבן עזאי שואלין ודרושין לפני עצרת כאחד בסיון. אבל לר"ע שואלין ודרושין ל' יום קודם עצרת. (ב) שרבונו סיים ש"מ בירושלמי — של' יום לפני עצרת שואלין ודרושין עצרת — הוא כת"ק. והיינו כר"ע הסובר בכבורות שם, שזמן גזרן מעשר בהמה לפני עצרת הוא ט"ו יום קודם עצרת כמו לפני פסח וסוכות, וכמבואר בפנים. הרי דלר"ע שואלין ודרושין לפני עצרת ל' יום.

ובמחלוקת של ר"ע וכן עזאי בכבורות שם, פסק הרמב"ם בפירושו המשנה כר"ע. וכן פסק בהלכות בכורות פ"ז ה"ח. ויוצא שלהלכה גם לענין שואלין ודרושין קודם החג ל' יום, צריך אף בעצרת לדרוש ל' יום קודם עצרת. וכ"כ הד"א: נמצא לדיון דק"ל כר"ע בכבורות וכו' ה"ג דיש להקדים ל' יום בעצרת כמו בפסח וסוכות.

וצ"ע שבספר פסקי הגר"א כתב — עפ"י דברי רבנו בס"ק זה — וקודם עצרת שואלין ודרושין מאחד בסיון. וגם במשנה ברורה סק"א כתב: ועיין בביתאור הגר"א שדעתו דבעצרת גמי מיום א' בסיון, עכ"ל. וגם בכף החיים אות כ' כתב: ומיהו בביתאור הגר"א כתב דבעצרת א"צ ל' יום אלא רק מא' בסיון. וקשה שבמחלוקת ר"ע וכן עזאי פסקינן כר"ע וכו"ל, א"כ הלהלכה — גם לדברי רבנו — צריכים לשאול ולדרוש הלכות עצרת ל' יום קודם עצרת. ויש לציין שבכבורות הלכות לבדל המושג ברורה בכבורות שם, כתב לענין גזרן מעשר בהמה קודם עצרת, שהלכה כר"ע ולא כבן עזאי, משום שאין הלכה כתלמיד במקום הרב. וגם ה"מ"א סק"א פסק — על סמך דברי הגמ' בכבורות הנ"ל — שבכל יו"ט דורשים קודם לבן ל' יום. וכמ"ש במחצית השקל שם.

ובשער הציון סק"כ כתב: היינו משום דבש"ס (ברכות ספ"ב וב"מ דף פ"ו) משמע ולא היו רגילים להתקבץ ההמון לפני כל רגל לדרוש לפנייהם בהלכות של הרגל רק ב' פעמים ולא בעצרת וע"כ דסמכו בזה ע"ד בן עזאי ע"ש, עכ"ל. וכנראה שכי"כ מפני שהקשה לו כמו שהקשנו לעיל על דברי המשנה ברורה. ור"ל כשער הציון, שאמנם לענין גזרן פסקינן כר"ע. אבל לענין שואלין ודרושין, סמכו בזה על דברי בן עזאי דסגי באחד בסיון.

אבל עדיין צ"ב מאחר ולענין גזרן פסקינן כר"ע, למה סמכו בענין שואלין ודרושין — על דברי בן עזאי — שאין הלכה כמותו לענין גזרן מעשר בהמה. ואפשר להסביר זאת על פי מ"ש החק יעקב סק"ב שמעיקר הדין שואלין ודרושין רק לפני הפסח משום קרבן פסח. והא דשואלין ודרושין ביתר הרגלים הוא לא מעיקר הדין, אלא מצד מנהג שנהגו כן, היות ויש גם הלכות השייכות לשאר הרגלים. ולכן לענין שואלין ודרושין לפני עצרת — שהוא רק חד יומא והלכותיו מועטים — סמכו בזה על בן עזאי, דסגי בשאילה ודרושה מאחד בסיון.

ועוד — אף אם ננקוט בשיטת רבנו כמ"ש פסקי הגר"א, המשנה ברורה וכף החיים — נראה לבאר שיטה זו באופן אחר. שרבונו סובר, שגם לענין גזרן מעשר בהמה, אין הלכה כר"ע, אלא כבן עזאי. ואע"פ שכן עזאי הוא תלמידו של ר"ע ולא הלכה כתלמיד במקום הרב. וכמ"ש בלקוטי הלכות הנ"ל, אפ"ה יש הוכחה שבה האמוראים פסקו כבן עזאי ולא כר"ע. דהרי חזינן מהך דברכות וב"מ המוכח בפנים. שלענין עצרת נהגו לא לשאול ולדרוש ל' יום קודם עצרת. ומוכח מזה שהאמוראים פסקו בזה כבן עזאי ולא כר"ע וכדברי רבנו — המוכחים בפנים — שזמן של שאילה ודרושה קודם עצרת תלוי במחלוקת ר"ע וכן עזאי. ואע"פ דבן עזאי הוא תלמידו של ר"ע, נראה דיש כח לאמוראים לפסוק כתלמיד במקום הרב. וכמו בענין הכלל שיחיד ורבים הלכה כרבים ידוע שמצינו שהאמוראים שהיו קובעים הלכה בכמה מקומות ביחיד, אף שאמוראים חולקים עליו. וראה בשדי חמד מערכת' ל' כלל ל"ה (הוצאת ב"ב תשכ"י, כרך ג' עמוד 149) שהביא בשם רבנו בצלאל:

תל ובו סעיף אחד:

באר הגולה

א מוספות נשנת פ"ו
וכ"ל הכל זו ופסול
הלכות.

א א (א) שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול מפני הנס שנעשה בו: הנה: (ב) והנהגה
לומר נמחה ההגדה מתחלת ענדים היינו עד לפסח על כל עונותינו ופוסקים לומר נרמי נפשי (מנהגים):

ביאורי הגר"א

הגאון ע"י לקיחתו אצל הוא דבר שאינו דהא מפורש
במכילתא סוף פ' נא שומע אני מר"ח מ"ל ניום
ההוא אי ניום ההוא יכול מבעוד יום מ"ל נעבור
זה נעשה שיש מנה ומורו מונחים לפניו כו':

ברכת אליהו

י"ז אות ה' על הפסוק וה' הכה כל בכור (שמות יב. כט) הביאו
הך עובדא. אלא שבמדרש שוחר טוב, בילקוט ובפסיקתא
הביאו עובדא זו שהיתה בזמן מכת בכורות, ולא בזמן שהלכו
לקחת פסחיהם — כמדרש רבה הנ"ל.

והגמ"ר וכל בו כת' שהנס היה בענין אחר.

(ב) שמאז חתזילה הגאולה, ע"י לקיחת קרבן פסח. אבל
הוא — אמירת ההגדה בשבת הגדול — דבר שאינו. דהא
מפורש במכילתא סוף פ' בא פרשה י"ז, ק"ח, על הפסוק
והגדת לבנך ביום (שמות יג. ח): שומע אני מר"ח מ"ל ביום
ההוא אי ביום ההוא יכול מבעוד יום מ"ל נעבור זה בשעה
שיש מצה ומרור מונחים לפניך (על שולחן). הרי שאין לומר
ההגדה לפני ליל פסח.

לשחטו לשם פסח כמצות השם עלינו והיו שינייהם קהות על שהיו
שוחטין דמות אלוהיהן כי המצרים עובדין לצורת טלה שבמזלות
וע"כ תועבה הוא להם כל רועה צאן וכ"ש שהשחטו ולא היו רשאי
לומר להם דבר ועל שם אותו הנס קורין אותו שבת הגדול, עכ"ל.
ו"ל שלכן רבנו לא הביא טעם זה, מפני שהלבוש מקשה ע"ז, וראי
נימא שזהו הנס, אי"ל יצא, שהנס היה כל ה' ימים עד הפסח ויותר
ביום ה' ששחטוהו, ומדוע קראו רק לשבת שקודם הפסח שבת
הגדול ולא ליתר הימים, וכן הקשה הב"י, ואמנם הלבוש תי' זאת,
וכתב: מ"מ עיקר הנס וקיהיו השניים הוא יותר בתחלה ואח"כ כיון
דרשו דשו, אך רבנו לא ניחא ליה בטעם זה, אבל לפי מ"ש רבנו
ניחא קושיית הלבוש, וכ"כ הא"ר סק"ה והא"י אות ד' שלפי דברי
הכלבו ניחא קושיית הלבוש, ועוד הוסיף הלבוש: ומה שתולים הנס
בשבת ולא ב' לחדש איהו יום שיהי מפני של בא הנס אלא ע"י
שבית השבת שמפני שידעו המצריים שהיו ישראל שומרים השבת
במצרים כדאי' במדרש היו מתמיהין שהיו מטפלין בבעלי חיים
בשבת וע"כ כך שאלום לכך קורין דוקא שבת הגדול, והאלי' רבה
סק"י והא"י אות ה' כתבו: מצאתי כת' הדיו מתמיהים על הקשר
בשעה בשבת דבר ידעו לחלק בין קשר של קיימא.

ועל קושיית הלבוש — למה לא קבעו את היום הגדול ל"י
כחודש — תי' הט"ז בסק"א, וז"ל: (ושמעתיו מפי הרב מהר"ר משה
חר"פ ז"ל בראויה י"י לחדש נעשה עוד נס שנבקע הירדן וא"כ ה"ל
סבורין שהמעלה היא מחמת נס הירדן לכן קראוהו שבת הגדול דיום
עלייתו מהירדן לא היה בשבת והגדתי זה לפני מו"ח ז"ל וקלס"י,
עכ"ל. והמ"א סק"א תי': ואפשר מפני שקבעו בו תענית שמתה בו
מרים כמ"ש בסי' תקפ"פ.

ובמדרש פליאה איתא: כיון ששבו ישראל בתשובה הקב"ה
מוחל עונותיהם לפיכך נקרא שבת הגדול. ובספרי הדרוש האריכו
עוד בזה, ודברי המדרש הנ"ל הובאו במעיניה של חורף על הגדה
של פסח, וראה שם שמנה עור הרבה טעמים לקריאת שם, שבת
הגדול, וע"כ בד"א ובחק עקב, וראה גם כחורף שלמה פירשת בא
כך י"א עמודים ג"ח, ס"ד, קפ"א ואילך.

2 לפי דברי רבנו כאן יוצא שאין לומר הגדה בשבת הגדול, וכ"כ

תל (א) שבת כו'. שנת פ"ו נ' ואותו היום חמישי
נשנת כו' ועמוס' שס ד"ה ואותו כו' וז"ה ומדרש
ש"ע נמומר קל"ו ונילקוט רש"י פ' נא ונפסיקת' שס
והגמ"ר וכלנו כ' נע"ל: (ב) והמנהג, שאלו התחיל

תל (א) שבת פז ב: ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים
בארבעה עשר שחטו פסחיהם ובחמשה עשר יצאו וכו' ואותו
היום חמישי בשבת ה'. ועתו"ס שם ד"ה ואותו, שכתבו:
וא"כ ברביעי שחטו פסחיהם ונמצא בשבת שעברה לקחו
פסחיהן שאז היה בעשר לחדש ועל כן קורין אותו שבת הגדול
לפי שנעשה בו נס גדול כדאמרין במדרש (שמות רבה פ' בא)
שלקחו ישראל פסחיהם באותה שבת נתקצבו בכורות אמות העולם
אצל ישראל ושאלום למה היו עושין כך אמרו לך זבח פסח
לה' שיהרג בכורי מצרים הלכו אצל אבותיהם ואל פרעה
לבקש ממנו שישלחו ישראל ולא רצו ועשו בכורות מלחמה
והרגו מהן הרבה הה"ד למכה מצרים בכבוריהם (תהלים קל),
י, עכ"ל. וכן הוא במדרש שוחר טוב על תהילים במזמור
קל"ו ובילקוט רש"י פ' בא רמז קפ"ו, ובפסיקתא נרתי פרשה

משמע והמנהג שלא להתענות, עכ"ל. ובספר תוספות ירושלים כאן
הביא דברי המ"א כאן, והוסיף: וכן הוא בהדיא בירושלמי ע"ז (פ"א
ה"א) אקרא וכיום עשרים וארבעה לחדש השביעי נאספו בני ישראל
בצום ובכי ולמה לא אמר בעשרים ושלשה משום ברי' דמועדא
וע"ש כמראה הפנים וציון ירושלים ולא יכולתי לעמוד על דעת
הגר"א שכתב כאן דמותר להתענות ולקמן (סימן תצ"ד) גבי חג
השבעות דאסור להתענות הביא להוכיח מהירושלמי הנ"ל, שכל
אסור חג אסור להתענות ולא רק באסור של חג שבעות, עכ"ל, וגם
בישועות יעקב כאן אות ב' כתב שמהירושלמי הנ"ל מוכח ד, ליבא
לאפלוגי בין מוצאי חג השבעות וכן שאר יו"ט, וע"ש מ"ש
בזה, וגם בהערות לספר דעת תורה מנכד המתחר דן בזה, והעיר על
הסתירה שבין דברי רבנו כאן לדבריו שם בסימן תצ"ד, שכאן הוכיח
רבנו שמואל להתענות באסור חג של שאר יו"ט, ומדבריו רבנו שם
מוכח שגם באסור חג אחר אסור להתענות, ותיק"ע ע"ז: צ"ל דמ"ש
הגר"א בסימן תכ"ט דמותר להתענות באסור חג זהו דעת עצמו או
שתפס כן בדעת הרמ"א ובסימן תצ"ד ביאר כן דעת הב"י וכמשנת
ידוע שכן דרכו של הגר"א בכל מקום ואין להקשות סתירה בדבריו
זה פשוט, עכ"ל, וע"ש מ"ש בזה, וראה גם מ"ש בסימן תצ"ד
סק"י ובהערה שם.

1 בהגמ"ר לא מצאתי, אבל בכלבו בסימן מ"ז איתא: ומקחו של
פסח מצרים שהיה בעשר לחדש בשבת שלפני הפסח היה אמור
ישראל מה נעשה היאך ניקח הפסח לעיני מצרים הן נזבח וגו' ולא
יסקלנו אמר להם הקב"ה עתה תראו הנס הגדול אשר אעשה לכם
הלכו ולקחו איש פסחו להיות תורה משמחר ד' י"ד יום לחדש
כשראו המצרים כן חגרו איש חרבו על ירכו ויבקשו להשמיד להרוג
ולאבד את כל היהודים והשם ברחמי הגין עליהם והחלה את
מצרים בתחלואים משונים ויגדונו ביסורין גדולים ולא יכלו להזיק
ישראל ועל שם שנעשו נסים גדולים לישראל באותו שבת שהיה
לפני הפסח נקרא כל שבת שלפני הפסח שבת הגדול, עכ"ל.

והלבוש כתב שהנס ה' ש, ללקחו להם לא אחד שה לפסחו
וגרורו על הקרקע לבזות לעיני המצריים שמחזיקין אותו לאלוה
וקשרו אותו בכרעי המטה ושאלום המצריים למה זה לכם והשיבוכם

תלא זמן בדיקת החמץ. ובו ב' סעיפים:

באר הגולה

א משנה ריש פסמי.

א א (א) בתחילת ליל י"ד בניסן בודקין את החמץ לאור הנר (ב) בחורין ובסדקין (ג) בכל

ביאורי הגר"א

שס: משך לאור משום לישנא מעליה. ראש"ד ועיין ר"ן
 שס: (ב) בחורין ובסדקין. גמרא מ' א' מלא

תלא (א) בתחילת ליל. דמשום הכי נקט אור
 לומר נמחלת הלילה שיש עדיין אור שנל"ה לא היה

ברכת אליהו

לחורין ולסדקין לבדוק מפני הסכנה מאי סכנה אי נימא מפני
 סכנת עקרב כי משתמש היכי אישתמש לא צריכא דנפל (אס)
 נפל הבנין אין מחייבין אותו לבדוק את גל אבנים אלא
 למראית העין אבל לא להכניס ידו בנייהו ומתחלה כשהיה
 הכותל קיים נשתמש בחורין ועכשיו נפל ויש שם סכנת
 עקרבים שדרכן לבדוק באשפות ובגלין — (רש"י וכו'). הרי
 דדוקא כשנפל הבנין אין מחייבין לבדוק את הגל. אבל בחורין
 ובסדקין שמשתמשין חייב לבדוק. ובגמ' שם אמר רב נחמן
 — שהטעם שצריך לבדוק לאור נר ולא לאור אבוקה הוא —

תלא (א) [בבא"ג סק"א ציין למשנה ריש פסחים, דתנן
 שם: אור לארבעה עשר בודקין את החמץ וכו']. ובגמ' שם ג' א':
 דתני רבי שמואל לילי ארבעה עשר בודקין את החמץ וכו'.
 ותנא דידן מ"ט לא קתני לילי לישנא מעליא הוא דנקט.
 והוכחה שצריך לבדוק בתחילת הלילה. דמשום הכי נקטה
 המשנה לשון "אור", לומר שיבדוק בתחילת הלילה שיש עדיין
 אור. "שבלא"ה לא היה שם חשך לאור. משום לישנא מעליא
 ראב"ד ועיין ר"ן שם.

(ב) גמ' דפסחים ח' א': תנא אין מחייבין אותו להכניס ידו

1. דכרי הראב"ד הם בריש פסחים בהשגתו על בעל המאור שם.
 ועוד הוכיח הראב"ד, שהטעם שנקטה המשנה "אור", הוא מפני
 שצריך לבדוק "בתחילת הלילה שיש עדיין אור", דאל"ה "אטו מי
 ליכא לילה במשנה ובלבדיתא וכו'". ומזה הוכיח הראב"ד שצריך
 לבדוק בתחילת הלילה שיש עדיין אור. והוסיף שם הראב"ד שהיה
 הטעם שנקטה המשנה לשון "אור" בעדיות פ"ד מ"י: המפלת אור
 לשמונים ואחד כו'. והסביר שלכן נקטה גם שם המשנה לשון
 "אור". שלא תאמר כל זמן שיש בו אור היום יתא נידון כאור
 שלפניו, לכן שנו בהם "אור" — להורות שאף שיש עדיין אור נידון
 כיום שלאחריו.

והראב"ד לא כתב מהו הטעם שצריך לבדוק "בתחילת הלילה
 שיש עדיין אור", ואין לומר שטעמו מפני שאור היום יפה לבדיקה.
 דהרי בגמ' בחולין ס' ב אמרין: דשוגא בטיהרא מאי אהני. וכתב
 שם רש"י: נר בצהרים אינו מאיר.

ונראה שזו כוונת רבנו בכתבו: ועיין ר"ן שם. והיינו שהר"ן כתב
 הטעם, וז"ל: וכתב הראב"ד ז"ל דמשו"ה נקט אור לומר שבתחילת
 הלילה שיש בו אור עדיין ראוי לבדוק כדי שלא יתירשל או שלא
 ישכח וכיון דאותה שעה קושטא הוא שיהא אור תנא אור משום
 לישנא מעליא ולא תנא בתחילת ליל י"ד בודקין את החמץ ואם לא
 מפני טעם זה משום לישנא מעליא לא היה שם התנא חשך לאור
 ומכאן אתה למד (שהביעור) [שהבדיקה] צריך להקדימו עם אור
 היום כדי שלא יתירשל וכו'. עכ"ל. וגם בספר המכסת — הובא
 בבירור הלכה (ירושלים, התשל"ט) בפסחים ב' א' ציון א' — הביא
 שיטת הראב"ד, והסביר את הצורך להקדים בטעם שמה ישכח ויחל
 לישון, ובבירור הלכה שם הוסיפו: נראים הדברים שבבדיקת חמץ
 החמירו במיוחד וחששו בה יותר משאר מצוות משום שזו מצוה

הנוגעת רק אצל לשנה ואין בני אדם רגילים בה.
 והט"ו בספר סע"א כתב, שלכן קבעו זמן בדיקת חמץ בתחילת
 הלילה, מפני שרצו לקבוע שעה מבוררת שיש בה שינוי ורושם.
 וז"ל: שאז דרך אדם לביתו מבחצין אלא שביאת האדם רגיל
 להיות בה בעוד קצת יום וצריך להמתין עד שיהנו מבחיק ע"כ
 ימתין משעת ביאתו שאז יש שינוי עד הבקת הנר שהוא הלילה
 ממש ואותה שעה שימתין יהיה פנוי לגמרי שלא ימשך ביטול
 הבדיקה מזמן המוגבל דהיינו יש בהן שינוי שהיה סמור לביאתו
 כהן דוקא. ובספ"ק הסביר ה"ט, שלכן אסור ללמוד תורה קודם
 שדבק, והחמירו כזה יותר מאשר לענין מצוות אחרות הנהוגות
 בלילה כגון ק"ש, משום שכאן נקבעה לכתחילה שעה מסוימת
 לבדיקת חמץ והיינו תחילת הלילה, וכו"ל.

והרמב"ם בהלכות חמץ ומצה פ"ב ה"ג כתב: מדברי סופרים
 שבודקין ומשביחין החמץ בלילה מתחלת ליל ארבעה עשר לאור
 הנר מפני שבלילה כל העם מצויין בבתיים וכו'. ובבירור הלכה הנ"ל
 הביאו שמדברי הרמב"ם — שלא כתב בתחילת ליל ארבעה עשר

כאן בפסקי הגר"א. והכ"ל בד"ה במנחה כת': ובשם הגר"א כתבו
 שלא היה נזהר בזה משום דאיתא כהגדה יכול מבעוד יום וכו'.
 ובמעשה רב אות קע"ג כת': בשבת הגדול א"א עבדים היינו מטעם
 המבואר במכילתא וכו'. ובפ"י פעולת שכיר שם אות ג' כתב: נ"ל
 טעם התפשטות המנהג הוא משום דא' איקלע יו"ט ראשון של פסח
 בשבת היה אסור מן הדין לקרות ההגדה אלא שנים בספר אחד ולא
 התירו לקרותו אחד אחד אלא משום דהוי' כעין ראשי פרקים דאין
 ע"ה שלא תהא שגורה בפיו קצת וכו'. וכשעובר עליה י"ב חדש
 שאינו קורא אותה מקרי שכוחה ועזובה וכו'. ע"כ הנהיגו לקרות
 אותה בשבת הגדול שלא יעבור עליו י"ב חדש מבלי קריאה ומתוך
 זה מקרי שגור בפיו. ורבינו ז"ל לא חש לה להא כדכרום שלא לחדש
 בציצור דברים שלא שערם חכמי התלמוד ואי איקלע יקרא כ"א
 לעצמו קודם הפסח כדי שיהא שגור בפיו, עכ"ל.

ובשו"ע הגרש"ן כאן סעיף ב' כתב, שאומרים הגדה בשבת
 הגדול. וכן הוא בלוח יום יום לובאו"י וכן בהגדה הבת"מ
 שניאורסון ניו יורק תש"ו כת' שנוהגים לומר הגדה. לעומת זה
 בשער הכולל לסידור הרב פמ"ח כתב בדעת הגרש"ן שלא לומר
 הגדה. היות והטעם אינו בסידורו. כי סידורו "מבור קציעה ס'
 ת"ל תמה על המנהג לומר הגדה בשבת הגדול, מכת המכילתא —
 שהביא רבנו — דמ' שיש קפידא בדבר שלא לאומרה אלא דוקא
 בשעה שיש מצה ומרור". וכן בפירושו להגדה על הקטע, "יכול
 מרי"ח וכו'": כתב: מדומה אני שהקפידו שלא להקדים אמירת
 ההגדה (עכ"פ בע"פ ודאי לא שפיר דמי כדרך שיש קפידא על
 אכילת מצה מבעו"י ה"נ מילתא חדתא חביבא ויהבי דעתייהו
 ושמעו, משה"כ אם הרגילה על לשונו מבעו"י. כבר נדקדקה הדברים
 ואין הנפש מתפעלת ממנו כ"כ עם שבדאי אין לאסור לומר הכנתה
 מבעו"י. אדרבה לדעתי מצוה רבה היא לטרוח מקודם ללמד לעמקה.
 וכן נאה וראוי לכל ירא מצוה באמת לעיין בה חזקה. אך לא
 יוציאנה בשפתיו בקריאה ממש כסדרה שתהא שגורה על פיו מטעם
 הנ"ל הכורז בעיניו, ועתה משום דקעבר אבל חוסיף לכן תמהתני על
 מנהג האשכנזים במוצאי שבת הגדול כמ"ש שם, עכ"ל.

וגם בסדור הריעב"ץ בשער המפקד מבוא ב' דיני ערב פסח אות
 ז' כתב, שתמה ע"ז בחיבורו על מנהג האשכנזים לומר עבדים היינו
 בשבת הגדול. וגם בכנה"ג כאן כת' דהם לא נהגו לומר הגדה בשבת
 הגדול.

ואלו הנהגים לומר הגדה בשבת הגדול כת' באנצקלופ"ת כרך ח'
 ערך הגדה עמו"ק פ"ב, שזה עפ"י מ"ש בפי' המיוחס לרש"י
 וריטב"א ושכ"ל הקטן ואבדורה ועוד בפירושיהם להגדה, שהם
 מפרשים שמה שאמרו במכילתא שלא לומר הגדה מבעו"י, "לא באה
 לאסור את אמירת ההגדה קודם הזמן" אלא, "באה להוציא מידי
 חיוב לקרוא לפני זמן זה, שלא נאמר שחייב לקרוא מרי"ח או
 מבעו"י".

המקומות שדרך להכניס שם חמץ: ב (ד) יזהר כל אדם (ה) שלא יתחיל בשום מלאכה (ו) ב ולא יאכל עד שיבדוק נ ואפי' אם יש לו עת קבוע ללמוד לא ילמוד עד שיבדוק (ז) ד ואם התחיל ללמוד מבעוד יום אין צריך להפסיק (ח) (יש אומרים שצריך להפסיק וכן נראה לי עיקר):

ביאורי הגר"א

באר הגולה
ב ה"ה נשם התוס'.
ג מ"מא דל"ה שם
ו.
ד ר' יונה שם מלישנא
דל"ה.

אם התחיל נחית' א"ל להפסיק: (ח) וי"א. כיון שאמרו לנח' כו' אין חילוק וע' מ"א שכתב דהיינו נהחיל נחית' ונח' פליגי דמ"ס כיון שצדיק' חמץ מדאורייתא בלא נטילו צריך להפסיק ומ"ס דהא מ"מ אינו מדאורייתא עד חצות היום. אבל דברי הטור לא משמע כן ונראה טעמו כיון דעיקר הצדיק' נחחיל' הלילה כמ"ס מירושל' וכמ"ס הר"ן וילף לה גירסא שלי מקרא לכן חיישי' והיו כאלן שהיה אפי' דל"ה לגמרי וכמ"ס לנח' ממשך כו':

אין מצינו כו' ל"ה דנפל ושם זה יכול להכניס כו': (ג) (ד) בכל המקומות. שם: (ד) יזהר כו'. טור: (ה) שלא יתחיל כו'. כמ"ס נפ"א דברכות שמהא תפלתו סמוך וע' תוס' שם ללמוד מותר כמ"ס נפ"א שם רק נמלכה אסור וכ"ס כלן שאף ללמוד אסור: (ו) ולא יאכל כו'. וכנ"ל דכ"ס הוא. מ"מ. ור"ל כמ"ס שם קודם מעריב אף שמוח ללמוד כמ"ס א"ל רגיל כו': (ז) ואם התחיל כו'. מוקדמך לא ליפחם כו' ואף נק"ס מדאורייתא

ברכת אליהו

— כ"כ חמ"מ הל' חמץ ומצה פ"ב ה"ג בשם התוס'. ומ"ש חמ"מ, דכ"ס הוא, ר"ל כמ"ס קודם מעריב אף שמוח ללמוד כמ"ס שם אם רגיל כו'. [דאיתא בברכות ד ב: חכמים עשו טייג לדבריהם כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קימצא ואשתה קימצא ואישן קימצא ואח"כ אקרא ק"ש ואתפלל וחותפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה אבל אדם בא מן השדה בערב נכנס לבית הכנסת אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה וקורא ק"ש ומתפלל וכו'. וכתבו תוס' שם ד"ה וקורא ק"ש: מכלאן משמע שמשעה שהגיע זמן ק"ש של לילה שאין לו לאכול סעודה עד שיקרא ק"ש ויתפלל ערבית. ומכאן נלמד שאסור לאכול לפני ערבית. וכמ"ס בסימן רל"ה ס"ב וכמ"ס שם סק"ז. וללמוד מותר לפני מעריב, וכמ"ס בגמ': אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה. הרי דאכילה חמורה מלימוד. ולפני בדיקת חמץ שאסור ללמוד כמ"ס בס"ק ה', ז', כ"ש שאסור לאכול. ועד"א.]

(ז). (ח) [איתא בפסחים ד א: האי צורבא מרבנן לא לפתח בעינן] באורחא דתליסר דנגהי ארברס דלמא משכא ליי

משום ד, זה (נר) יכול להכניסו לחורין ולסדקין וזה (אבוקה) אינו יכול להכניסו לחורין ולסדקין. הרי שיש חיוב לבדוק בחורין ובסדקין.

(ג) שם. בפסחים ב א תנן: כל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך בדיקה ובמה אמרו ב' שורות במרתף מקום שמכניסין בו חמץ. (ד) טור.

(ה) כמ"ס בפ"א דברכות ה' ב' שאבא בנימין הי' מצטער כל ימיו על תפלתו שתהא סמוכה למיטתו. ורש"י פי' שאפי' ללמוד אסור קודם תפלה. ועתה"ש שם ד"ה אלא, שחלקו על רש"י וכתבו, דללמוד מותר, וכמ"ס שם בפ"ב י"ב ב, דרב מקדים ומשי ידיו ומברך ומתני' פרקי' וקרי' כ"י כ"ט א"מ מן ק"ש. ולכן פי' התוס', שם"ש, תפלתו שתהא סמוכה למיטתו. היינו שרק במלאכה אסור. וכ"ס כאן, דאיתא בגמ' דפסחים ד א, שאף ללמוד אסור [וכמ"ס המחבר וכמ"ס בסק"ז]. עאכ"כ שאסור להתחיל במלאכה.

(ו) וכנ"ל בסק"ה מגמ' דפסחים ד א, שאסור ללמוד קודם בדיקה. ומזה לומדים שאסור לאכול קודם בדיקה, דכ"ס הוא.

הכוכבים או מיד לאחר צאת הכוכבים. ובבירור הלכה הנ"ל כתבו שיש להוכיח מדברי הראב"ד, שהזמן הוא לאחר צאת הכוכבים. וזה מתוך שראב"ד משינוי דין בדיקת חמץ לירין המפלת אור ליום שמונים ואחד, אשר שם ודאי הוא גירסא דתלמידי חכמים. וזוהי גמ' הפילה לאחר צאת הכוכבים.

ועפ"י מ"ש רבנו מהירושלמי ומהר"ן שעיקר הבדיקה בתחילת הלילה, הסביר רבנו להלן בסק"ח את שיטת הטור. שלכן אם התחיל ללמוד מבעוד יום בהיתר, צריך להפסיק ולבדוק חמץ. והיינו שחזקו חכמים תקנו שזמן הבדיקה היא בתחילת הלילה. הרי זו עיקר מחלוקתם, ואם יאחר הזמן יעבור על תקנת חכמים. ואינו דומה לקריאת שמע, שאם התחיל בהיתר אינו מפסיק, ששם לא קבעו חכמים שעיקר הזמן הוא בתחילת הלילה.

וחמ"מ בסק"ה כתב, שתכלה בצבור קודמת לבדיקה. מפני שיש טורח לקבץ את הציבור. לכן הקילו. אבל במתפלל ביחידות מחלק חמ"א בין אם דרכו בכך או לא. שאם מתפלל לעולם ערבית ביחידות, יבדוק תחלה דכיון דרש ביה לא ישכח. אבל מי שמתפלל בבית הכנסת ופעם אחת לא התפלל בבית הכנסת אסור לו לבדוק קודם התפלה, בכדי שלא ישכח להתפלל. והחק יעקב סק"ז כתב, שאף כשרגיל להתפלל ביחידות, יתפלל ויקרא ק"ש בזמנה ואל ישנה, כי תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. ובקונטרס אחרון אות א' לשו"ע הגרש"ז דחה סברת החק יעקב, וכתב שלעולם בדיקת

בדקין את החמץ — נראה, שאין זו מצוה שנקבעה דוקא לשעה של תחילת הלילה אלא שקיימת מצוה לבדוק כלילת וחכמים הם שהחמירו ואמרו שיש להזהר ולעשותה מתחילת הלילה. אבל המחבר שינה מלשון מקדמם הרמב"ם, וכתב: בתחילת ליל י"ד בניסן בודקין את החמץ. ונראה שהמחבר סובר כשיטת הראב"ד הנ"ל. עכת"ד. ונראה שרבנו — בהביאו כאן את הראב"ד רצה להסביר בזה למה נקט המחבר, "בתחילת ליל וכי", וכנ"ל.

ולהלן בסימן תל"ג סק"כ הביא רבנו דברי הירושלמי, שלכן קבעו שהבדיקה תהי' בלילה, כדי שיהיו הלילה והיום משומרים מן החמץ. וכתב שם רבנו, שלפי דברי הירושלמי, "צריך לבדוק בתחילת הלילה", והיינו כדי שכל הלילה יהי' בכלל השימור. והוסיף שם רבנו, שמדברי הירושלמי ראי' לדברי הראב"ד והמחבר כאן, שצריך לבדוק בתחילת הלילה.

ועל מ"ש רבנו בסי' תל"ג סק"כ שמהירושלמי ראי' לראב"ד, כ"כ גם האור גדול כמשנה ברש פסחים. והוסיף: וא"כ להאי מ"ד פשיטא שצריך לבדוק בתחלת הלילה בכדי שיהא כל היום והלילה משומרים ואף מקדמם הי' צריך לבדוק בכדי שיהא משומר חתך ככניסת ליל י"ד לולא הא דאין הבדיקה יפה אבל בתחלת הלילה חתך מחוייב לבדוק ואף דבגמ' דידן לא סבר להאי טעמא מ"מ לא מצינו שנחלקו לדינא ולא נחלקו אלא בטעמא וכו'. ויש מחלוקת בנו"כ השו"ע אם הזמן המדויק של חיוב הבדיקה הוא קודם צאת

באר הגולה

א מסקנא דגמרא
פסחים ו'.

תלב דין ברכת בדיקת חמץ. ובו ב' סעיפים:

א (א) א קודם שיתחיל לבדוק יברך אשר קדשנו במצותיו וצונו (ב) על ביעור חמץ (ג) ואם

ביאורי הגר"א

תלב (א) קודם. שט דכ"ע כ"י: (ב) על. שט: (ג) ואם התחיל כו'. כמ"ש בסוף פ"ז דנרכו' מי

ברכת אליהו

לקיים מצוות בדיקת חמץ עד למחרת חצי היום, אפ"ה צריך להפסיק, כיון דעיקר הבדיקה בתחילת הלילה, כמ"ש בירושלמי שם פ"א ה"א — המובא להלן בס"י חל"ג סק"כ, וכמ"ש הר"ן בפסחים ג, א. הנ"ל בסק"א ובהערה I שם, שעיקר הבדיקה היא בתחילת הלילה. והא דעיקר הבדיקה בתחילת הלילה יליף לה בירושלמי מקרא. ולכן חיישינן דילמא משכי, והוי כאין שהות להתפלל אחרי האכילה, שצריך להפסיק באכילתו אף בהתחיל בהיתר. [כמ"ש בסימן רל"ב ס"ב — לענין אכילה לפני תחילת מנחה — : אם אין שהות להתפלל אח"כ צריך להפסיק מיד. וכמ"ש בסק"ד. וכמ"ש בס"י רל"ה ס"ב — לענין אכילה לפני תפילת ערבית — : ואם אין שהות להתפלל מפסיק אף לתפלה]. ואע"ג דל"ד לגמרי לתפלה, וכמ"ש דלמא ממשיך כו'.

תלב (א) [בבא"ג סק"א כת': מסקנא דגמ' פסחים ו'. וזה שם בעמוד ב':] דכו"ע מהא מעיקרא בעינן לברוכי מנלן דאמר רב יהודה אמר שמואל כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן וכו'.

(ב) בפסחים ז כ פליגי אם מברכים, "לבער" או, "על ביעור". ומסקינן שם: והלכתא על ביעור חמץ. [ועב"ח].

(ג) כמ"ש בסוף פ"ז דברכות נא א: בעו מיניה מרב חסדא מי שאכל ושתה ולא ברך מהו שיחזור ויברך אמר להו מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר כדי שיהא ריחו נודף (בתמיה) אמר רבינא הלכך אפילו גמר סעודתו יחזור ויברך דתניא טבל ועלה אומר בעלייתו ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה. ועיין רא"ש שם פ"ז סלי"ה. שםסיק: שחזור ומברך כל זמן שלא גמר סעודתו ולאחר שגמר סעודתו אינו חוזר ומברך משום שנראה ונדחה. והטעם כתב הלחם חמודות [בפנינו: מעדני יו"ט] שם אות ט': שכל שהוא עודו מתעסק בדבר מיקרי שפיר עובר וקודם לעשייתו ומשו"ה נפטור גם על

שמעתי ואתי לאימנועי ממצוה. ומ"ש המחבר, "ואם התחיל ללמוד מבעו"י אינו צריך להפסיק", הוא מדברי הר' יונה שהובאו בשלטי גבורים שעל הרי"ף שם. וכתב בה"י: נראה שלמד כן (הר' יונה) מלישנא דאביין דאמר לא ליפתח משמע שאינו אסור אלא שלא יתחיל משחשכה אבל אם התחיל מבעוד יום אינו חייב להפסיק משתחשך דאם לא כן הכי הוה ליה למימר האי צורבא מרבנן דגריס וחשכה ליל י"ד מפסיק. וכעין זה כתב הב"ח. ואף בק"ש דאורייתא אם התחיל בהיתר א"צ להפסיק [וכמ"ש בסימן ע' ס"ה לרעה הראשונה לענין ק"ש של שחרית וכמ"ש בסק"ח. וכמ"ש בס"י רל"ה סק"ח: דבהתחיל בהיתר א"צ להפסיק אף לענין ק"ש וכו'. וע"ל סימן תפ"ט סק"ן].

ומ"ש הרמ"א, "וי"א שצריך להפסיק" הוא דעת הטור. והוכחה לכך, כיון שאמרו שם בגמ' שהטעם — שאסור להתחיל ללמוד — הוא, "דילמא משכא ל"י שמעתת", ומתאי טעמא אין חילוק — ואף אם התחיל ללמוד מבעו"י, שייך הטעם "דילמא משכא ל"י שמעתי" וצריך להפסיק. ועמ"א סק"ח שכתב שם המחבר, "אם התחיל ללמוד מבעו"י", מיייר בהתחיל חצי שעה סמוך לערב דהיינו בהתחיל באיסור, ובהא פליגי דמר (הטור) סבר כיון שבדיקת חמץ מדאורייתא בלא ביטול צריך להפסיק. ומר (הר' יונה) סבר דנהי דעצם בדיקת החמץ בלא ביטול הוא מדאורייתא, דהא מ"מ אין החיוב מדאורייתא שהבדיקה תהי' כליל י"ד דוקא, ויכול לקיימה עד למחרת חצות היום, ולכן א"צ להפסיק. אבל דברי הטור לא מן, כן, ומ' דהפלוגתא היא בהתחיל בהיתר. [נדחיה כתב הטור וכו' הר"י שאם התחיל ללמוד מבעו"י שא"צ להפסיק ונ"ל כו' ואפי' אם התחיל כבר פוסק ומדקאמר שהאם התחיל ללמוד מבעו"י וגם כ' אפי' התחיל כבר משמע בהתחיל בהיתר הוי פלוגתיהו — ד"א]. ונראה שטעמו של הטור — שאף אם התחיל בהיתר צריך להפסיק — הוא דאע"ג שיכול

המצוה הוא בתחלת הלילה ס"ל להטור דצריך להפסיק אף בהתחיל בהיתר, עכ"ל. ובנוגע למה שהזכיר הר"א, "בין השמשות", ראה לעיל הערה I, שהבאנו שיש מחלוקת בנו"כ השו"ע, אם חייב ובבירור הלכה בפסחים ד אין ו' כת': הר"ן גיאת בראש הלכות פסחים (עמוד ע"ז) מדייק מלשון הגמ' "לא ליפתח" כי רק במסכת חדרה אין לפתוח, משום שכל התחלות קשות ויש חשש שמא משך בלמודו וישכח לבדוק את החמץ. אולם הר"י מנרבוטא והמאיר חולקים על דעה זו ומסיקים שכל שמעיה ושמועה אדם נמשך אחריה, ולפי"ז כוונת הגמ' כפשוטה שלא יתחיל ללמוד בכל סוגי

חמץ קודמת. כיון שעיקר זמן בדיקת החמץ הוא בתחילת הלילה. וזה מתאים לדברי רבנו, "שעיקר הבדיקה הוא בתחילת הלילה". ועיין בה"ל ד"ה ולא יאכל. ובמעשה רב אות קע"ח כתב: ומתחיל לבדוק קודם הלילה מפסיק באמצע בתפלת מעריב ואינו חושש. וראה מ"ש בפעולת שכיר אות ד'.

2 בבא"ה"ג סק"ב ציין: ה"ה בשם התוס'. אמנם יש דפוסי שלחן ערוך שסק"ב של בא"ה"ג מצויין על מ"ש המחבר ולא יאכל וכו'. אבל כנראה שבפני רבנו הציין הנ"ל של בא"ה"ג צויין על ריש הסעיף: יזהר וכו'. ונראה שכונת רבנו כאן לומר, שמש"י ה"ה בשם התוס'. הוא על עצם הדין ש"לא יאכל וכו'", וכמ"ש סק"ו. אבל הלשון שנקט המחבר, "יזהר וכו'", הוא מלשון הטור.

3 הר"א הוסיף: ואע"ג דל"ד לגמרי לתפלה כאין שהות עוד להתפלל דשם לא מצי עוד להתפלל וכאן יש לו המשכת הזמן כל הלילה וכמ"ש בגמ' הטעם דלמא ממשיך ואתי לאימנועי ממצוה ומשמע דאי לא אלא טעמא דממשיך לא ה"י חשש משום שיעבור הזמן דבין השמשות מ"מ כיון דאיכא ג"כ טעמא דממשיך וגם עיקר

המחל לנדוק בלא נכרה ינך (ד) כל זמן שלא סיים נדיקתו (כל ט): (ה) ויזהר שלא ידבר בין הברכה לתחיל' הבדיק' ב (ו) ושוב שלא ידבר בדברים אחרים עד שיגמור כל הבדיקה כדי שישים

באר הגולה
ב טור נסח אמי
הרמ"ש ו"ל הרשנ"א
נמשנה.

ביאורי הגר"א

וטעמו של הג"א ממ"ש נזכרות שם לדומרין יוזר אור אחר ק"ש אבל לאו ראה היו כמ"ש הרשנ"א נזכרות לאו אק"ש נתקנו: (ה) ויזהר. שם פ"ו מ' א' טול נדוק כו' ועומ' שם: (ו) ושוב. שם ספ"ז אין מסימן כו' וע' חס' שם אבל משום הפסק לא

ברכת אליהו

אחרי סיום המצווה. וזה דלא כהג"א סוף פ"ק בדברכות סי"ד ד"ה בדלא מטא כו'. וז"ל: וכל היכא שלא בירך קמי דמצוה מברך אחר המצוה ויוצא ידי חובתו אכן בסעודה דאסור לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה אחרונה הואיל ואידחי אידחי. וכן הסכימו כל הפוסקים, דלא כהג"א. וטעמו של הג"א הוא כמש"ש ממ"ש בכרכות יב א, שהקוראים ק"ש קודם שהגיע זמן ברכת יוצר אור, אומרים יוצר אור אחר ק"ש. הרי שיכול לברך ברכת יוצר אור — דקאי אק"ש — גם אחרי ק"ש. אבל לאו ראי' היא, כמש"ש הרשב"א, בדברכות ק"ש לאו אק"ש נתקנו כשאר ברכת המצוות, אלא הנזכרות לעצמן. [וכמש"ל סי' ס' סק"ד, וכמש"ש בסק"ה: שהרי אינו מברך וצונו על ק"ש. וע"ע מש"ש].

(ה) שם פיר' מ' א: טול ברוך כו' ותתו"ס שם!
(ו) ברכות ספ"ז נא ב: אין מסיחין על כוס של ברכה. ופירש"י: משאחזו עד שיברך. ותתו"ס שם ד"ה אין, שכתבו:

— א"צ לברך, אבל „לכתחילה לא יפסיק כלל“. ואמנם הוכחה זו לכאורה אפשר להוכיח גם מדברי ר' יוחנן שאמר — אפילו לענין „הביאו מלח הביאו לפתן“ — א"צ לברך. אבל הנה מקום לומר שאין הוכחה מדברי ר' יוחנן — מהא דקאמר לשון „א"צ לברך“. ד"ל שהיות ומקודם נטק רב בלשון „הבא מלח הביא לפתן צריך לברך“, לכן נקט ר' יוחנן שב„הביאו מלח הביאו לפתן“ אין צורך לברך. ואין מלשון זה הוכחה, ש„לכתחילה לא יפסיק כלל“ אבל מתחילת הסוגיא דאמר רב, שטול ברוך טול ברוך א"צ לברך מוכח מלשון זה, שרק בדיעבד — אם הפסיק בדברים שהם לצורך אכילה — א"צ לברך. אבל לכתחילה לא יפסיק כלל אף בדברים שהם צורך אכילה. וגם כאן מ"ש רבנו לדברי הגמ' „טול ברוך כו“, הוא להורות שלכתחילה לא יפסיק בין הברכה לבדיקה, אף בדברים שהם לצורך בדיקה. אולם זה רק בדברים שהם אכילה צורך בדיקה, אבל אין הכרח לאמר על תחלת הבדיקה. אמנם שם שא"א להתחיל הבדיקה בלעדם, מותר אף לכתחילה לדבר אותם לפני תחלת הבדיקה. וכ"כ בשו"ע הגרש"ז כאן סי': ולכתחילה יזהר שלא ידבר ביניהם כלל אפילו מעניני צרכי הבדיקה אם כ"ה הוא בענין שא"א לו להתחיל לבדוק אם לא יפסיק. ונכתב שם בצד שהקנו לרין זה הוא ברמ"א (רס"ז) [קס"ז]. והמשנה ברורה כאן סק"ז כתב: ובדברים שהם צורך הבדיקה גם לכתחילה יוכל לדבר שהם צורך חשיב הפסק כלל. ונראה שגם כדמיונו „בענין שא"א לו להתחיל לבדוק אם לא יפסיק“. וכתב: „שם בסעיף ג' פסק המחבר: לא ישיח לא התועב וכו' ואצל שלא יסיחו בין ברכה לתקיעות אם לא בענין התקיעות. וכתב שם המ"א בסק"ה: צ"ע בדפיטן קס"ז ס"א פסק דלכתחילה לא יפסיק כלל ואפשר דהכא מיייר שצריך לשוח כגון שאמר להביא שופר וכיוצא בו. וכ"כ רבנו שם בסק"ד. וז"ל: שם ולצורך גדול דוקא ועמ"א. ומ"ש רבנו „שם“ חוננו לברכות מ' א שהביא רבנו שם בסק"א, שממש לומדים העקרון שדבר שהוא לצורך לא הוי הפסק. אלא קשה דהרי הבאנו לעיל שכ"ה זהו רק בדיעבד, אבל „לכתחילה לא יפסיק כלל“ „א"כ למח כתב כאן המחבר, שאפ"י לכתחילה מותר לו להשיח. ולכן צ"ע רבנו שם המחבר שמוותר להשיח בין ברכה לתקיעה אף לכתחילה. היינו „לצורך גדול דוקא“. וע"ז סיים רבנו:

שאלכ כו' וע' רמ"ש שם ול"ח ושם מדמי לזכרת המנות שאמרו שם הלכך כו' דתניא טול ועלה כו': (ד) כל זמן שלא כו'. אבל מי שסיים לא כמ"ש נזכרות שם. ולא היו כו' דלא כהג"א ספ"ק נזכרות ד"ה דלא מטא כו' וכל היכא כו' וכן הסכימו הפוסקים

העבר כיון שעדיין לא נגמר. ושם בגמ' מדמי ברכת הנהנין לברכת המצוות, שאמרו שם „הלכך כו' דתניא כו' טבל ועלה כו'“. כנ"ל. וא"כ גם בברכת המצוות, כ"ז שלא גמר המצוה, חשוב כברכה דמעיקרא ויברך.

(ד) אבל משסיים לבדוק לא יברך. כמ"ש בברכות שם ולא היא כו'. דלעיל בסק"ג הבאנו שהגמ' בברכות נא א מביאה הוכחה, שאף אם גמר סעודתו יברך המוציא, מהא דתניא: טבל ועלה אומר בעלייתו ברוך אתה וכו'. והגמ' דרוה ראי' זו: ולא היא התם מעיקרא גברא לא חזי (דרוב טבילות משום קרי הם ובעלי קריין אסורים בברכות שהם דברי תורה כדאמרין בפרק מי שמתו (שם כ ב) ודחוי מעיקרא לאו דחוי הוא ולכי מתקן דהר מברך — רש"י) הכא מעיקרא גברא חזי והואיל ואידחי אידחי. הרי שאם גמר אכילתו לא יברך, מפני שה' ראוי לברך קודם. והו"ה לגבי ברכת המצוות פרט לברכת הטבילה. היות והי' ראוי לברך לפני המצווה לא יברך

וסוגי'. עכ"ל. וע"ע מש"ש בזה.

1. יאיתא בברכות מ' א: אמר רב טול ברוך טול ברוך אינו צריך לברך (ופירש"י: הביצע וקודם-טעם מן הפרוסה בצע ממנו והושיט למי שאצלו ואל' טול מפרוסת הברכה אע"פ שסח בינתים אין צריך לחזור ולברך ואע"פ דשיחה היא הפסקה כדאמרין במנחות (לו א) סח בין תפילין לתפילין צריך לברך וכן בכסוי הדם הך שיחה צורך ברכה ולא מפסקא) הבא מלח הביא לפתן צריך לברך ורבי יוחנן אמר אפי' הביאו מלח הביאו לפתן נמי א"צ לברך (ופירש"י: נמי אין צריך לברך שאף זו צורך ברכה שהיא פרוסה של ברכה נאכלת בטעם). והלכה כר' יוחנן. [ועיין להלן]. וכן פסק הרמב"ם בהל' ברכות פ"א ה"ח. וכתב שם הכס"מ: ופסק רבינו כהבא מלח כר' והלכה כותי' לגבי רב ועוד דרב ששת קאי כותי'. וכן נפסק לעיל סימן קס"ז ס"ו. וכוננו רבנו, דכמו ששם סובר רב שב„הבא מלח הביא לפתן צריך לברך“, משום ד„שיחה היא הפסקה“, כן בדנינו „יזהר שלא ידבר בין הברכה לתחלת הבדיקה“, כבדי שלא תהי' הפסקה בשיחה „בין הברכה לתחלת הבדיקה“, ואף לר' דהלכה כותי' שב„הביאו מלח הביאו לפתן נמי א"צ לברך“, היינו משום שר' יוחנן סובר ששיחה זו אינה הפסקה, מפני שהיא לצורך. ולפירש"י הנ"ל השיחה היא לצורך פרוסת המוציא — „שאף זו צורך ברכה“, ולרמב"ם הנ"ל לא בעינן שה„לצורך“ יהי' לפרוסת המוציא. אלא גם כשהשיחה בענין אכילה לא היא הפסק. וכמו שפסק בס' קס"ז ס"ו וכמש"ש בס"ק כ"ד, כ"ה. והו"ה שאסור להשיח בין ברכה לעשיית המצווה, ואם שח צריך לחזור ולברך. [ועיין להלן].

ולכאורה היה רבנו צריך לציין לדברי הגמ' „הבא מלח הביא לפתן צריך לברך וכו'“ — שממש הוכחה ששיחה הוי הפסק, וכמש"ל. ולא היה צריך רבנו לציין למש"ש בגמ' „טול ברוך כו'“ ונראה שכוננו רבנו כצינו ל„טול ברוך“ הוא כדלקמן. שבסימן קס"ז ס"ו כתב בהגיה: ומ"מ לכתחילה לא יפסיק כלל. וכת' שם רבנו בסק"ז: כ"מ בגמ' שאמרו א"א לברך וכו'. ובברכת אליהו שם ביארנו שהוכחנו רבנו היא, מהא שאמר בברכות שם: טול ברוך א"צ לברך. וכת' שם: מרקאמר „א"צ לברך“, ולא קאמר דהבוצע יכול לומר „טול ברוך“, משמע דדוקא דיעבד — אם אמר טול ברוך

באר הגולה

אל לבו לבדוק בכל המקומות שמכניסין בו חמץ: ב ג (ו) בברכה אחת יכול לבדוק כמה

ג טור.

ביאורי הגר"א

כמ"ש פ"צ נהלל ונמגלה כו' פוסק כו' ועמ"ל: (ז) בברכה א'. כמ"ש נפ' כיסוי הדס פ"ו כ' נ'

ברכת אליהו

ובמגילה מהו שיפסיק וכו' א"ל פוסק ואין בכך כלום. הרי דבדיעבד אם הפסיק באמצע המצווה לא צריך לחזור ולברך. ועמ"א סק"ד, שגם הוא כתב: וכזה א"צ לחזור ולברך.² (ז) כמ"ש נפ' כיסוי הדס. דתנן בחולין פו ב: שחט מאה חיות במקום אחד כסוי אחד לכולן כו' ח"י ועוף במקום אחד כסוי אחד לכולן רבי יהודה אומר שחט ח"י יכסנה ואח"כ

ואע"פ שאמר התם (בפרק בתרא דר"ה לד ב) שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא משמע שהשומע סח בינתיים ואפ"ה יצא אך לכתחלה אין לעשות כן. וזהו שכתב המחבר „וטוב וכו'“, דהיינו שזה רק לכתחלה. אבל בדעבד אם סח לא צריך לחזור ולברך משום הפסק. כמ"ש בברכות פרק ב די א: בעא מנייה אחי תנא דבי רבי חייא מרבי חייא בהלל

כידו וחזור עליה מעורכי המלחמה וכ"ש האי שסח בין תקיעות שמיושב לתקיעות שמעומד אלא שאינו חוזר ומברך דמצוה אחת היא ורא"י שהרי ההלל שמברכין קודם קריאתו ואעפ"כ סח בין פרק לפרק לא הוצרך לברך" — לשון הרא"ש שם. הרי שהרי"ף והרא"ש מביאים הוכחה שאסור להפסיק בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד, לא מהך ש.סח בין תפלה לתפלה שחוזר ומברך, אלא מהך ד.סח בין תפלה לתפלה עבירה היא בידו וחזור עלי' מעורכי המלחמה.

ובר"י שם הקשה על הוכחת הרי"ף — לדין הפסק בתקיעות מהפסק בתפילין — וכתב שאין הדברים דומים. שהרי בהפסק בתקיעות אינו חוזר ומברך. ואלא דמי כלל לתקיעות דכיון דהתם הוא גורם שיהא מברך ברכה אחרת בדין הוא שתהא עבירה בידו לפי שאסור לאדם לגרום שיהא חייב לברך בברכה הרבה כל שאפשר לו שיהא נאטר בברכה אחת וכו' ולפיכך אין הגדול דומה לרא"י כלל. והא דכתב הרי"ף שהטעם — שסח בין תפילין של יד לתפילין של ראש עבירה היא בידו — הוא משום שגורם לברכה שאינה צריכה, אינו אליבא דכו"י. וראה לעיל סימן כ"ה סקכ"ב שביארנו. שאמנם התוס' ס"ל שהטעם הוא משום שגורם ברכה שאינה צריכה, וכנ"ל. אבל רש"י פ"י ש"ש סח בין תפלה לתפלה עבירה היא בידו הוא משום. שלא כיון על של ראש אלא סמך על ברכה שאינה. וא"כ אפ"ל שהרי"ף והרא"ש סוברים כשיטת רש"י. ולפי"ז אולא תמיהת הרי"ף. ושפיר דימו הרי"ף והרא"ש דין הפסק בתקיעות לדין הפסק בתפילין.

ורבנו שם כת' שכל הפוסקים ס"ל כפי' התוס'. ושם בהערה 8 ציינו לדברי הרא"ש שבהלכות קטנות הלכות תפילין סימן ט"ו. הרא"ש שם כתב, שאסור להפסיק בין תפילין של יד לתפילין של ראש, אף בקדושה ויהא שמי' רבא. והסיק שם הרא"ש: ואפילו דאין חוזר מעורכי המלחמה אם הפסיק לענות קדושה ואמן נהי דאין העבירה גדולה כ"כ לחזור עליה מעורכי המלחמה מ"מ איכא איסורא שגורם לברך ברכה שאינה צריכה. ומוכח מדבריו שאם הפסיק בדברים בטלים „עבירה היא בידו וחוזר מעורכי המלחמה“ היא מחמת הטעם שגורם לברך ברכה שאינה צריכה. אלא עצם השיחה היא עבירה.

ואח"כ ראיתי בתרומת הדשן פסקים וכתבים סימן ק"ז. שהוכיח מדברי הרא"ש הנ"ל ש.אין הטעם דקא משום דמכא עצמו לברכה שאינה צריכה לא אלא בלא זה ש' עבירה להסיח דמכא באשירי פ' בתרא דיריה לו וכו'. הרי שהתרומת הדשן כלל מדברי הרא"ש כמ"ש ל'. שהאיסור להשיח בתפילין, הוא לא רק משום שמביא עצמו לברכה שאינה צריכה לו, אלא עצם השיחה היא עבירה. וא"כ שפיר מרמז הרא"ש דין הפסק בתקיעות להפסק בתפילין. ובברכת אליהו שם הבאנו שהתוס' במנחות שם כתבו: מתוך פ"י הקותרס משמע דאם סח ויברך שרי וליכא איסורא אלא ארביה מצוה ושכר ברכה וכו'. וכזה גם הרא"ש סובר כתוס'. ודלא כרש"י דלרש"י „אם שח ויברך שרי וליכא איסורא וכו'“. ולרא"ש אף אם הוא שח ויברך, עבירה היא בידו. שהרי הרא"ש סובר שעצם השיחה אסורה, וגם ש' לו עבירה שגורם ברכה תיירה. וא"כ כמ"ש רבנו שם „כפי' תוס' שם ד"ה סח וכו"כ סח וכו"כ להפוסקים כו'“. אפשר לכלול גם את דברי הרא"ש הנ"ל — שגם הוא סובר שאף אם שח ויברך עבירה היא וכו'.

2 המחבר כאן כתב שהטעם ש.טוב שלא ידבר בדברים אחרים עד שיגמור כל הבריקה, הוא כדי „שישים אל לבו לבדוק בכל

ועמ"א. והיינו שגם המ"א כתב כן. וכנ"ל.

ורבנו כאן ציין גם לדברי התוס' בברכות שם ח"ל התוס' בד"ה הבא מלח כו' צריך לברך: דהוי היסח הדעת והכי אמרי' בפ"ג דמנחות (לו א) סח בין תפילין לתפילין צריך לברך וכן הלכה אם סח בין ברכת המוציא לאכילה ובין ברכת קידוש לשתייה צריך לחזור ולברך אי לאו מילתא דשייכא לסעודה כמו טול ברוך וכן בשחיטה צריך לחזור ולברך אי לאו ממילתא דשחיטה וכו'. ומדברי הרי"ף נראה שרבנו — בכתבו „ועתוס' כו'“ — כוונתו לומר שהתוס' כתבו, שהלכה כותיה דרב. וכמו בסח בין תפילין דצריך לברך. ופי' זה לא נראה לי. שהרי הבאנו לעיל, שכרמ"ס ובשו"ע נפסק כר' יוחנן. והטעם הוא עפ"י הכלל הידוע. דרב נר' יוחנן הלכה כר' יוחנן, וכמ"ש בביצה ד ב, וכמ"ש הכס"מ הנ"ל. ועוד חוסף הכס"מ הלכה כר' יוחנן, משום דרב ששח קאי כותיה. ומיכתי תיתי לומר, שהתוס' פסקו לא ככלל הזה. ומ"ש התוס' „וכן הלכה“, נראה שאין כוונתם לומר שהלכה כרב. אלא קאי על המשך דברי התוס'. והיינו שההלכה היא „אם סח בין ברכת המוציא לאכילה ובין ברכת קידוש לשתייה צריך לחזור ולברך וכו' וכן בשחיטה צריך לחזור ולברך וכו'“. וזהו שציין רבנו לדברי התוס' הנ"ל. שבגמ' מצינו רק שאסור להפסיק בין ברכת הנתינה לאכילה. ולא מצינו בגמ' שאסור להפסיק בין ברכת המצוות לעשיית המצווה. ועי' רבנו לדברי התוס' הנ"ל. שכתבו שגם בברכת המצוות אסור להפסיק בין הברכה לתחילת עשיית המצווה.

וביור"ד סימן ט"ז ס"ד כתב המחבר: צריך ליהדר מלדבר בין ברכה לשחיטה וכו'. וציין בבאה"ג שם סק"ד לדברי הגמ' בברכות הנ"ל. ורבנו חוסף שם בסק"ח: ועיין תוס' שם, וכוונתו לדברי התוס' הנ"ל. שאם להפסיק בין ברכה לשחיטה. ולעיל בסימן כ"ה פסק המחבר: אם שח לצורך תפילין אינו חוזר ומברך. ורבנו שם בסקכ"ה כתב: בברכות מ' ועתוס' שם. וביארנו שם בברכת אליהו שכוונתו לסוגיא דברכות הנ"ל. שדבר שהוא לצורך לא הוי הפסק. ומה שרצו לעיין חתום היינו שהתוס' כתבו שהרי"ף לענין בברכת השחיטה, אם ההפסק במילתא דשחיטה לא צריך לחזור ולברך. וגם הרא"ש שם פ"י כר' דברי רבנו. וביור' שגם כאן כוונת רבנו בצינו לדברי התוס' הנ"ל — שהתוס' כתבו שלענין הפסקה בין ברכת המצוות לתחילת המצווה, דינו כמו בהפסקה בין הברכה לתחלת האכילה.

ולעיל הבאנו שהתוס' בברכות מ' משווים הדין — שהפסיק בין ברכה לתחילת אכילה שצריך לברך לדין — שסח בין תפילין לתפילין שצריך לברך. ובס"י תקצ"ב ס"ג כתב המחבר: לא ישיח לא התוקע ולא הציבור בין תקיעות שמיושב לתקיעות שמעומד. וכתב שם רבנו בסק"י: רי"ף ורא"ש וכמ"ש שח בין תפילין וכו'. וכתב שם הרי"ף „שם" רבנו „שח בין תפילין כו'“, היינו: שאם שח בין תפילין לתפילין חוזר ומברך. אולם המעייין ברי"ף ורא"ש שציין שם רבנו, יראה שמש"ש הרי"ף זה לא בדקדוק. ודברי הרי"ף הם ברי"ה לד א וברא"ש שם פ"ד סי"ב. ואמנם כאשר הרי"ף והרא"ש דנים אם צריך לברך עוד פעם כשהפסיק בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד, מביאים הך דמנחות לו א: סח בין תפלה לתפילה חוזר ומברך. והסיקו שם ש"א צ"ל לברך. וכתבו, שאין דין הפסק בתקיעות דומה לדין של הפסק בין תפלה של יד לתפלה של ראש, ע"ש. ורבנו ציין לדברי הרי"ף והרא"ש שאלה שם בסק"י. אולם בהמשך דברי הרי"ף והרא"ש שביאר, שאמנם אם הפסיק אינו צריך לחזור ולברך „ואעפ"כ קשה להסיח דתנן (שם) סח בין תפלה לתפלה עבירה היא

באר הגולה

ד שס מתוספתא
דנדרכות.

בתים (ח) ואם בעל הבית רוצה יעמיד מבני ביתו אצלו בשעה שהוא מברך ויתפזרו לבדוק איש במקומו ד על סמך ברכה שבירך בעה"ב: הגה: (ט) וטהגין להניח פתיתי חמץ נמקום שיתאסם הנזקק כדי שלא יהא נזכרה לנפלה (מהר"י נר"י) ומיהו אם לא נמן לא ענכ דעתה כל אדם עם הנזכרה לעבר אם נמלא (כל זו):

ביאורי הגר"א

שכתב הרא"ש בפ"א דנדרכות נזכרת הסוכה על השינה וע' ח' ס' ופ"ד דסוכה. ורמ"ה דא"ל מדלמרי' בפ"ק דפסחים ידזק נזקק נזקק המועד וע"ל סמך תל"ה ידזקק נזכרה וע' פרי"ח ועוד י"ח רמ"ה דא"ל נזכרת המסיל:

ברכת אליהו

אחד מברך לכולן. והר"ה בדינו, בעה"ב מוציא בברכתו את בני ביתו. וע"ל ס' ח' ס"ה ומש"ש בסק"י"ב ושם בסעיף י"ב ובסק"ב. [ועמ"ש סק"ו ומ"ש ע"ז בדגול מרבכה ובחזק יעקב סק"י י"א].

(ט) ע"י ד"מ. ומחלוקתם תלוי בפלוגתת ר"ת ור"י שכתב הרא"ש בפ"א דברכות בברכת הסוכה על השינה. וז"ל הרא"ש

מ"ש הרמ"א, ומיהו כו': חולק ע"ז דאין כאן חשש ברכה לבטלה. וגם רבנו התכוון לומר, שמ"ש הרמ"א, ומיהו וכו': אינו אלא דכל הדעות. וזהו שכתב רבנו. ועמ"ש כו'. והיינו שיש מחלוקת בזה. וזהו שסיים רבנו: ומחלוקתם וכו'. ואמנם בד"מ סק"ב לא כתב בהדיא שיש מחלוקת בזה. ב"ס. כד"מ הארוך הביא שיש מחלוקת בזה. וז"ל: כתב הכלבו והגו בקצת מקומות שמטמני' פתיתין של פת בחורי הבית כדי שימצאם הבדוק ויבערם שאם לא ימצא כלום חששו לברכה לבטלה ואנו לא חששנו לזה לפי שדעתנו כשמברכין על הביעור לבקר אם נמצא עכ"ל. ומיהו"י ישראל ברוך כ' דאצריך להניח פתיתין וכן נוהגין ומהר"ל כת' דאם לא נמצא כלום שורפים הכלי שלקח לבקר בו כדי שיוכרו מצות ביעור. עכ"ל הד"מ. ודברי הכלבו הם בסמך מ"ח דין הלכות חמץ ומצה. ודברי מהר"ל הם בהל' בדיקת חמץ. הרי שכתבנו הביא דעה, שאם לא ימצא כלום חששו לברכה לבטלה. ואח"כ הביא הכלבו דעה ש"אנו לא חששנו לזה לפי שדעתנו כשמברכין על הביעור לבקר אם נמצא. וגם במהר"ל — צ"ע דה"מ הנ"ל — הסיק דלא הוי ברכה לבטלה. אבל לא מטעם שכתב הכלבו: לפי שדעתנו כשמברכין על הביעור לבקר אם נמצא. אלא מטעם, דהברכה קאי נמי על הביטול שמבטלין מיד בתר הבדיקה. וכעין זה כתב בט"ז סק"ד. וז"ל: וברכה לבטלה אין כאן דהברכה קאי על מה שיבער למחר בברכה אלא שמהיום מתחיל ע"י הבדיקה. ובתמים דעים להראב"ד סימן כ"ט כתב: והני דמשוו חמירא בחורין בשעת ביעור מעשה נשים הוא ואין לו שורש. וגם מהר"ם חלאה בפסחים ז' ב כתב: ומאי דמברך בלשון ביעור לא לשון שריפה הוא דהא לא שריף ליה אלא לשון בדיקה הוא בלשון בערתי הקודש מן הבית והלכך יצא לו מזה מנהג הנשים שמזמנינות חמץ בשעת בדיקה כדי שלא תהא ברכה לבטלה דלאו מנהג הוא דאין הברכה אלא על החפוש והבדיקה בין מצא בין לא מצא ויברוק בתוך המועד היא חיובתיה. עכ"ל. ומה שסיים מהר"ם חלאה. (היא תפיתיהו). היינו שמפסחים מוכח שלא צריך להניח פתיתי חמץ, וכמ"ש רבנו וכמבואר בפנים. ובאנצקל"ת כרך ב' ערך בדיקת חמץ עמו' שמ"ט כתב: והגו להניח פתיתי חמץ קודם הבדיקה וכו' ויש חולקים וכו' ולדברי הכל אם לא נתן לא ענכ דעתה כאן ברכה לבטלה וכו'. וזה לא כ"כ בדקדוק. שהרי לדעה הראשונה שהביא הכלבו, אם לא ימצא כלום חששו לברכה לבטלה.

ובפנים הבאנו מחלוקת ר"ת ור"י בענין ברכת הסוכה על השינה. וזהו שכתב רבנו: ומחלוקתם תלוי בפלוגתת ר"ת ור"י כו'. והיינו שר"ת סובר שלא מברכים ברכת לישב בסוכה על שינה. מפני דברכה דאכילה דמברכין לישב פוטרותו. וכמ"ש רבנו בסמך תול"ס סק"ד: ע"ק הקצב בסוכה היא האכילה וכולם טעלים והיא פוטרת. וע"ש מש"ש בזה. ולולא הטעם שהשינה היתה טפלה

שחט מלא חיות כו': (ח) ואם. תוספתא דנדרכות פ"ו עשרה שעושין מלוא אחת נזכרה א' לכולם וע"ל סימן ח' ס"ה וסי"ז: (ט) ונוהגין כו' ומיהו כו'. ע"י ד"מ ומחלוקתם תלוי בפלוגתת ר"ת ור"י

ישחוט את העוף. ובגמ' שם: א"ר חנינא מורה ה"י רבי יהודה לענין ברכה שאינו מברך אלא ברכה אחת. וה"נ לענין בדיקת הרבה בתים. [ועמ"ש"ל בסמך ח' הערה 13].

(ח) תוספתא דברכות פ"ו ה"כ, עשרה שעושין מצוה אחת ברכה אחת לכולם. וז"ל התוספתא: עשרה שהיו עושין עשר מצות כל א' [ואחד] מברך לעצמו היו עושין כולן מצוה אחת

המקומות שמכניסין בו חמץ. והד"א כתב כגון כדעת רבנו. ובט"ז סק"ג כתב. שיש גם איסור מצד הפסקה באמצע המצווה. והט"ז השווה את זה למ"ש המחבר בס' תקצ"ב ס"ג. שאין להפסיק כשיחה בין תקיעות דמיושב למעומד. וסיים הט"ז: וכן באמצע הבדיקה נראה דהוי ממש כמו באמצע תקיעות שמיושב עצמן שודאי אסור להפסיק ביניהם לכנוע.

וגם שם בסמך תקצ"ב — לענין איסור שיחה בין התקיעות — כתב הט"ז בסק"ב שהטעם הוא מפני, שבכל מצוה שהוא עוסק ואינו רשאי להפסיק משם עד שיקיים כולה איסור יש בהפסקתו. וסיים שם: ובבדיקת חמץ מצינו ג"כ איסור כמ"ש בס' תל"ב.

ונראה שרבונו סוכר כט"ז. שרבונו כאן צ"ל לברכות יד א' — שאמרו שם לענין הלל ומגילה — שאם הפסיק אינו צריך לחזור ולברך. ולענין הלל ומגילה הדין הוא רק שבדיעבד אינו פוסק, אבל לכתחלה אסור להפסיק. וכמ"ש בסמך תקצ"ב ס"ד וכמ"ש בסק"ז, וכמ"ש סימן תרמ"ד וכמ"ש סק"ה, וכמ"ש בס' תר"צ סע"ה, י"ג, ועמ"ש בס' י"ד, כ"ט. ולענין הלל ומגילה, הטעם שאסור להפסיק לכתחילה, אינו — כמ"ש כאן המחבר — כדי שישם אל לבו וכו', אלא ע"כ הטעם. הוא מפני שיש איסור לכתחילה להפסיק על זמן שלא גמר המצווה. והו"ה כאן לענין בדיקה. אמנם יש לדחות הוכחה זו, שאפ"ל שרבונו כאן השווה — בדיקת חמץ לקריאת הלל ומגילה — לענין שבדיעבד אם הפסיק אינו צריך לחזור ולברך. ולא לענין האיסור להפסיק לכתחילה באמצע המצווה. אבל מדברי רבנו בס' תקצ"ב סק"ה, יש הוכחה שרבונו סוכר כט"ז. ששם כתב המחבר: לא ישיח לא התקוע ולא הצבור בין תקיעות שמיושב לתקיעות שמעומד. וכתב שם רבנו: וכמ"ש ברי"ף דברכות דאין להפסיק באמצע הלל והטעם משום דהברכה קאי על כולו כו'. הרי שרבונו משווה את הדין שאסור להפסיק לכתחילה בין התקיעות לדין שאסור להפסיק לכתחלה בהלל. והיינו כמ"ש מפני, דהברכה קאי על כולו. א"כ גם לענין ברכת חמץ — לדברי רבנו — הטעם, שלא ידבר בדברים אחרים עד שיגמור כל הבדיקה. הוא מפני שהברכה היא על כל הבדיקה. וראה מ"ש בספר מקראי קדש פסח כרך א' להגאון רבי צ"פ פראנק זצ"ל סימן מ"ה על דברי הט"ז הנ"ל.

3 הרמ"א כתב בלשון: נוהגים כו' ומיהו כו'. ומלשון, "מיהו" יש מקום לטעות שהכוונה היא. ולכונ"ע אם לא מצא א' הוי ברכה לבטלה, אבל אין הדבר כן. והם ב' דיעות. שלפי דיעה א' אם לא ימצא תהא ברכה לבטלה, ולכן צריך להניח פתיתי חמץ. ומ"ש הרמ"א, ומיהו כו' הוא לפי הסוכרים שאין זו ברכה לבטלה, משום דדעת כל אדם עם הברכה לבקר אם נמצא. ונראה שגם המשנה ברורה סק"ג כוון לזה. — שלא נטע לומר מש"ש הרמ"א והיא, "ומיהו" הוא אליבא דכו"ע. ולכן כתב המשנה ברורה שם — על

ברכת אליהו

שם סי"ג: שאל ר"י את ר"ת אם צריך לברך על השינה בסוכה דיותר חמירה שינה מאכילה דמותה לאכול אכילת ארעי חוץ לסוכה ושינת עראי אסורה חוץ לסוכה. והי' ר"י רוצה לומר דהא דאין מברכין על השינה היינו משום דשמא לא יוכל לישן כשנרדם כשינה אינו יכול לברך. אבל ר"ת השיב לו שכל מצות סוכה שחייב אדם מסעודה לסעודה כגון שינה וטויל ושונו ברכת לישב בסוכה שבידך על הסעודה פוטרתו מלברך עליה ולדבריו אפי' הסיח דעתו מלישן כגון שיצא למלאכתו ושוב נמלך א"צ לברך וכו'. עכ"ל הרא"ש. ודעת הר"י דאם לא יישן הוי ברכתו לבטלה. ודעת ר"ת שאפי' אם לא יישן לא תהא ברכתו לבטלה, ולכן כתב ר"ת. דהא ולא מברכים על השינה, הוא מפני שברכת אכילה פוטרת גם את השינה. ועתו"ס שם א"ב ד"ה שכבר וז"ל: וא"ת מפני מה אין אנו מברכים לישן בסוכה וי"ל דברכה לאכילה שמברכין לישב פוטרתו א"נ משום שמא לא יישן והוי ברכה לבטלה שהיה אין בידו לישן כל שעה שירצה. והתי' הראשון הוא כתי' ר"ת.

לאכילה. היה מברך כשהולך לישן, ולא חיישין שתי' ברכתו לבטלה אם לא ירדם. והו"ה כאן יכול לברך על בדיקת חמץ, ולא הוי ברכה לבטלה אף אם לא ימצא חמץ. ולדעת ר"י — שלא מברכים ברכה כשהולך לישן בסוכה, שמא לא ירדם ותהא ברכתו לבטלה — הו"ה בבדיקת חמץ, אם לא ימצא תהי' ברכתו לבטלה, ולכן צריך להניח פתית חמץ.

וקשה למה תלה רבנו שהמחלוקת לענין בדיקה תלו' במחלוקת בענין „ברכת הסוכה על השינה“, הרי גם ר"י — שסובר שאם לא ירדם בסוכה הוי ברכת הסוכה על השינה לבטלה — יכול לסבור שלענין הברכה של בדיקת חמץ לא תהא ברכה לבטלה, אף אם לא ימצא חמץ. וזה מהטעם שהבאנו לעיל מהכלבו, וכמ"ש הרמ"א „ודעת כל אדם עם הברכה לבער אם נמצא“, וטעם זה לא שייך לענין „ברכת הסוכה על השינה“. רבשלמה לענין בדיקת חמץ שייך לומר שמאחר והחכמים חייבוהו לבדוק, הרי עצם הבדיקה הוי מצוה, ואף אם בדיק ולא מצא כבר קיים המצוה, ולא תהא ברכתו לבטלה. משא"כ לענין ברכת הסוכה על השינה, הרי הברכה היא לא על השכיבה אלא על השינה, ולכן — סובר ר"י — אם לא ירדם הוי ברכתו לבטלה. ויתכן לומר שגם בברכת הסוכה על השינה שייך מעין הטעם של ברכת בדיקת חמץ — דלא הוי ברכתו לבטלה אם לא ימצא. שהיה המצוה של סככות חשב שכבת ימים כוללת שינה, וא"כ המצוה היא שכאשר אדם הולך לישן, שישכב בסוכה ויוכל לקיים מצוות שינה בסוכה. ולפיכך אילו הי' הר"י סובר שברכת חמץ לא הוי ברכתו לבטלה אף אם לא ימצא, משום דהברכה היא „לבער אם נמצא“, גם לגבי „ברכת הסוכה על השינה“ — היה סובר ר"י — דלא הוי ברכתו לבטלה, אף אם לא ירדם.

ולעיל הסברנו שהיות ור"ת השיב לר"י שלא מברכים על שינה, מפני שהיא טפילה לאכילה, מוכח שלולא טעם זה הי' מברך על השינה, ולא חיישין שתי' שתי' ברכתו לבטלה אם לא ירדם. ומזה ילפין שגם לענין בדיקת חמץ אם לא ימצא, לא תהא ברכתו לבטלה. וקשה מה הדמיון בין ברכת חמץ לברכת הסוכה על השינה, הרי יש מקום לומר שגם ר"ת יסבור שאם לא ימצא חמץ הוי ברכתו לבטלה, ונדעה הראשונה של הכלבו, ואפי' הוצרך ר"ת לומר שאינו מברך ברכת הסוכה על השינה, מפני שהשינה היא טפילה לאכילה, וזה משום דלולא טעם זה, הי' צריך לברך על השינה, ולא הוי ברכתו לבטלה אף אם לא ירדם, מפני שעצם המצוה בסוכה הוי מצוה. והוכחה לכך, שהרי ר"ת הוצי' גם שברכת המצוה שמברך על הסעודה פוטרתו מלברך על חוץ ושונו. הרי שלולא טעם זה — שיתור הדברים הם טפלים לסעודה — היה צריך לברך גם על טויל ושונו ברכת לישב בסוכה. והוכחה לזה מסימין תרל"ט. שם כתב המחבר בלשון פסוקי ח': נהגו שאין מברכין על הסוכה אלא בשעת אכילה (והכי נהגו), עכ"ל. וכפי שיצא מדברי הט"ז שם בסק"כ, וזהו שיטת ר"ת. וכפי מש"ל, גם רבנו שם בסק"כ ביאר שזוהי דעת ר"ת — שהכל טפל לסעודה. והמשנה ברורה שם בסק"כ כתב: והתחננה בסוכות לא ירדם וכו' אלא פת באותו יום או לכו"ע כל אימת שיצא יציאה גמורה חייב לברך דדוקא

כשאוכל פת ס"ל להנהו פוסקים שמברך על עיקר חיוב הסוכה ופוטרו כל הדברים הטפלים אבל שכאנו אוכל לא שייך זה וט"ז ושו"א. עכ"ל. הרי שכאשר יתר הדברים אינם טפלים לסעודה, צריך לברך לא רק על השינה, אלא גם על הכניסה ושהי' בסוכה. וא"כ לא מוכח שר"ת סובר, שבבדיקת חמץ אם לא ימצא חמץ תהי' ברכת הבדיקה לבטלה. ויתכן שהיה סובר כדעה הראשונה של הכלבו — שלא נקרא שקיים את המצוה אם לא מצא, ואם לא ימצא יש חשש שתי' ברכתו לבטלה. ואין זה דומה להא דל"ת היו צריכים לברך על השינה — לולא הטעם שהשינה טפילה לאכילה — מפני שלענין סוכה אף אם לא ירדם, לא הוי ברכתו לבטלה, כי הרי קיים מצוה ע"י זה שנמצא בסוכה. וצ"ב.

ועוד יש להקשות על דעת ר"י הנ"ל — שלא מברכים ברכת לישב בסוכה על שינה, שמא לא ירדם ותהא ברכתו לבטלה — הרי אף אם לא ירדם לא תהא ברכתו לבטלה, מפני שמקיים מצוה בעצם המצאותו בסוכה. וכמש"ל שר"ת השיב שהי' ראוי לברך ברכה על טויל ושונו בסוכה, לולא הטעם שזה טפל לאכילה. ואפי' שר"י סובר שלא צריך לברך על השינה בסוכה, ודלא כר"ת. וא"כ אם לא ירדם תהא ברכתו לבטלה. ועוד אפי' שאף אם נאמר שר"י סובר שמצד הדק צריך לברך על השינה בסוכה, תהא ברכתו לבטלה אם לא ירדם, ולו אמרינן שהברכה תהא על שהייתו בסוכה. שיהי' שגם ר"י סובר, שהשהי' בסוכה היא טפילה לסעודה, ולכן לא צריך לברך על שהי', וכמ"ש ר"ת לענין שינה — שהיא טפילה לאכילה. ורק כהא חולק ר"י על ר"ת: שר"ת סובר שגם שינה היא טפילה לאכילה ואין מברכין עליה. ור"י סובר ששינה לא הוי טפילה לאכילה. וזה כמו שהזכיר ר"י בשאלתו לר"ת, כמובא בפנים „דיותר חמירה שינה מאכילה דמותה לאכול אכילת ארעי חוץ לסוכה ושינת עראי אסורה חוץ לסוכה“. והיות ושינה חמורה, לכן סובר ר"י דאנית טפילה לאכילה. אבל לענין שהי' בסוכה, גם ר"י מודה לר"ת שהיא טפילה לאכילה, וא"צ לברך עליה. ושפיר קאמר ר"י, שאם יברך לישב בסוכה על השינה לוי ירדם, ותהא ברכתו לבטלה.

וכן יש להעיר על מ"ש רבנו בסוף סי"ג זה: ועוד יש ראי' דא"צ (להניח פתית חמץ) מברכת המפיל. ופירש הר"א את ראיית רבנו. וז"ל: ועוד יש ראי' מברכת המפיל דאיתא האי ברכה בברכות וכו'. יברך שמא לא יישן אלא ודאי דלכתחילה נתקן האי ברכה על הולך לישן אף שאינו יודע אם יישן והי' אף שאינו יודע אם ימצא חמץ. אולם עדיין דבריו טעונים הבהרה. שהרי רבנו בריש סי"ג זה ציין לדימ' — ששם מובאת הפלוגתא הי' הוי ברכה לבטלה אם לא ימצא חמץ. ודעת הכלבו במסקנתו היא, דלא הוי ברכה לבטלה, וכמש"ל „לפי שדעתנו כשנמברכין על הדבר לבער אם נמצא“. ועפ"י כתב חת"ס כאן: אם לא נתן לא עכב דדעתו לא אדם עם הברכה לבער אם נמצא. א"כ הטעם — דלא הוי ברכתו לבטלה אם לא ימצא — הוא מפני שעצם הבדיקה היא מצוה — שעליו לחפש ולראות אם נמצא חמץ או לא. ואף אם לא ימצא הרי קיים מה שהטילו עליו חכמים לברוק ולחפש את החמץ (בין אם ימצא ובין אם לא ימצא). וזה שייך רק בברכת מצוה זו. ואין זה דומה לברכת המפיל שאינה ברכת

תלג דיני בדיקת חמץ. ובו י"א סעיפים:

באר הגולה

- א כרימח ספחים ו'
ו.
ב שם כרימח.
ג ממחל דרנא שם
ננלי.
ד שם כרימח.
ה כרימח שם.

ו טור נשם אביו הראש למנהג אשכנז.

א א הבדיקה צריך שתהיה לאור הנר ולא לאור הלבנה ב (א) ואם עבר ולא בדק ליל י"ד כשבדוק ביום י"ד לא יבדוק לאור החמה אלא לאור הנר ואכסדרה ג שאורה רב (ב) אם בדקה לאור החמה דיו ו ה"ה כנגד ארובה שבחדר: ב ה אין בודקין לאור האבוקה אלא לאור הנר ו (ג) ולא בנר של חלב ולא של שומן ולא של שמן אלא בנר של שעווה: הנה: והוא

ביאורי הגר"א

מ"ש ולא לאור החמה שאם לא נדק נלילה כנ"ל דלא כפירש"י וס"פ שכתבו למחילה לנדוק דהא אכתי איכא טעמ' אחריתא נשעה שני אדם מלוי' כו' וע' מ"א: (ג) ולא. כמ"ש שם האל נעית כו' וע'

תלג (א) ואם עבר כו'. ירושלמי ופי' יש חמה נלילה חיפח כו' הד"א אפי' ביום צריך לנדוק לאור הנר. (ב) אם בדקה. לשון הרמב"ם וכו' הראש"ש אע"ג דנגמל אמתו לאורה נדקת קאי על

ברכת אליהו

והיינו שאם לא בדק כלילה, א"צ לבדוק ביום לאור הנר. וזה דלא כפירש"י שם ד"ה לאורה ופ"פ, שכתבו שלכתחילה אפשר לבדוק אכסדרה ביום, ואין צריך להביא לה אור הנר כלילה — לשון רש"י שם. ויתר המפרשים חולקים על זה, וסוברים שלכתחילה צריך לבדוק אכסדרה כלילה לאור הנר, דהא אכתי איכא טעמא אחריתא לבדיקה כלילה. כמ"ש ד"א: כשעה שבני אדם מצויים בבתיהם. ועמ"א'.

(ג) כמ"ש בפסחים ח א האי בעית כו'. דאיחא שם, שהטעם שאין בודקין חמץ לאור אבוקה, משום דבעית (מחירא) — רש"י) להכניסו לתורין ולסדקין, שמא יבעיר את הבית. וערא"ש שם פ"א ס"א, שכתב: ונהגו באשכנז שאין בודקין אלא בנר של שעווה אבל לא בנר של חלב שהוא ירא שמא יטיף על הכלים וגם לא בנר של שומן שהוא ירא שמא יטיף על כלי החלב וגם לא בנר של שמן שהוא מתיירא שמא יטיף על הבגדים ויטנפם וגם אין יכול להכניסו לתורין ולסדקין. ועיין

תלג (א) ירושלמי דפסחים פ"א ה"א: וצריך לבדוק לאור הנר נישמעניה מן הדא אין בודקין לא לאור החמה ולא לאור הלבנה ולא לאור הככבים אלא לאור הנר ניהא לא לאור הלבנה ולא לאור הככבים אלא לאור חמה וכי יש חמה כלילה (תיפתר כו') הדא אמר אפי' ביום צריך לבדוק לאור הנר לא סוף דבר בית שאין בו אורה אלא אפי' בית שיש בו אורה אפי' ביום צריך לבדוק לאור הנר. [ועד"א].

(ב) לשון הרמב"ם כהל' חמץ ומצה פ"ב ה"ד. וכ"כ הראש"ש בפסחים פ"א ס"א. והא דנקטו, אם בדקה" לשון דיעבד, היינו משום שלכתחילה צריך לבדוק אכסדרה כליל י"ד לאור הנר. אע"ג דכגמ' אמרו לאורה נבדקת. דאיחא שם ח א, אכסדרה לאורה נבדקת. ומ' שזה אף לכתחילה. אולם זה קאי על מ"ש שם: אין בודקין לא לאור החמה והיינו שאם לא בדק כלילה צריך לבדוק ביום י"ד אף לכתחילה לאורה, וכנ"ל בדברי המחבר. וע"ז אמרו בגמ' „אכסדרה לאורה נבדקת“.

היא בטלה וכוה לא שייך מ"ש הרמ"א דרעת כל אדם לבער אם נמצא דזה אינו רק אם הבדיקה חיובית משא"כ אחר הבדיקה לא שייך לברך כשאני בודק כמ"ש הרא"ש דברכה דעל ביעור משום דבדיקה תחת הכיעור ע"כ צריך להניח פתיחין וכו' עכ"ל. לעומת זה ראה מ"ש בערוך השולחן סעיף ה' וז"ל: ודע שיש שואלים לפי מהנהיגו שהנשים מניקים החדרים והתיבות וכל המקומות שנשתמש בהם חמץ כמה ימים קודם הפסח ואור לארבעה עשר כבר לא נמצא שום חמץ וזולת מה שמניחים לאכול כלילה ולחמץ בבוקר והם משמרים א"כ מהו ענין הבדיקה באמצע הבדיקה וכבר בארנו דכשנעמד המקומות אמנם אין זו שאלה חזק דכבר בארנו דהברכה כלולת גם הביטול והביעור שלמחר ועוד דהא נדעין עד למחר קודם חצות יש עוד חמץ שנצרך לבער מה שתשאר מאכילת הלילה והבוקר וא"כ ממילא הוה כמו שעומדין באמצע הבדיקה וכבר בארנו דכשנעמד באמצע הבדיקה יכול לברך כמ"ש בסעיף א' וכו'. וראה גם כנ"כ שהאריכו ונתנו טעמים שונים על המנהג להניח פתיחין חמץ. ויש שכתבו שזה גם עפ"י הקבלה, וראה בזה בכף החיים אות ל"א מ"ש בשם פרי עץ חיים שער כ"א סוף פ"ה בשם האר"י ז"ל. וראה גם בספר המוסר למהר"ר יהודה כלץ זצ"ל (ירושלים תש"ג) פ"ד עמוד קכ"ג.

1 גמ"א בס"ק פירש, שאף באכסדרה „לכתחילה צריך לבדוק כליל י"ד לאור הנר“. וסיים המ"א שבודין זה „אין כאן מחלוקת וכ"מ כר"י ובכ"מ דלא כב"ח“. וכתב הרא"י: ומ"ש המ"א דזה הוה לכו"ע ליתא דכרש"י מבואר להיפך דלכתחילה א"צ לבדוק כלילה. אולם כמ"ל לא כתב בפירוש, שדין זה הוא גם לדעת רש"י. ואפי' לא נזכר המ"א שאין בדין זה מחלוקת בין הרמב"ם והרא"ש. וזה דלא כב"ח דס"ל דפליגי בדין זה הוהמב"ם והרא"ש. וגם במחצית השקל רצה לפרש כן בדברי המ"א. ולבסוף חזר מזה, ע"ש היטב.

מצוה. והיא נחקקה על השינה בעצמה. וא"כ לכאורה ה"י צריך כאמת לחשוש שלא יברך, דשמא לא ירדם. אולם נראה דהרמיון בין ברכת המפיל לברכת בדיקת חמץ היא כיבואר. שהטעם — דלא חיישינן שכרכת המפיל תהא ברכה לבטלה אם לא ירדם — הוא מפני שחכמים הטילו עליו שכאשר הולך לישן צריך לברך ברכה זו. ואף אם לא ירדם לא תהא ברכתו לבטלה, מפני שקיים מצות חכמים לברך ברכה זו כאשר הולך לישן. והו"ה כברכת בדיקת חמץ לא הוי ברכתו לבטלה אם לא ימצא חמץ. משום שכך היתה ברכת חכמים לברך קודם הכדיקה. ואף אם לא ימצא לא תהא חכמתו לבטלה. [וראה כד"א, ט"ז סק"ד, חק יעקב סק"ד].

ועל עצם הדיון שהברכה על בדיקת חמץ היא על הספק, נגע בזה הצ"ח בפסחים ז א. וז"ל: לכאורה מאי קמ"ל ר' יהודה בזה ואטו עד תחת לא ידענו ברכת המצות ואי משום דבדיקת חמץ הוא מדרבנן וקמ"ל דגם על מצוה דרבנן מברכין ג"כ כבר מבואר בבמה מדליקין גבי נר חנוכה וכו' ואולי קמ"ל בזה דלא תימא כיון שהבדיקה הוא על הספק שמא יש חמץ הו"ה דומה לדמאי דקאמר אביי תתם הספק דספק דבריהם לא כפי ברוכי וקמ"ל רב יהודה דהבדוק צריך שיברך או מטעם שהבדיקה הוא מן התורה. וראה מ"ש בזה בספר ענף יהושע מהג"מ יהושע לנג ז"ל משומייא — ויילגא בשבת כג א.

וכוננו למש"ל שבדיקת חמץ היא מדרבנן. וראה להלן סימן תל"ד סק"ו ובהערה 4 שם.
וכשנ"ל עמק הלכה לר' זאב וואלף (אב"ד יוטל) או"ח סי' קכ"ח כתב טעם אחר למנהג להניח פתיחין חמץ קודם הבדיקה. וז"ל: ...נשים שלנו שנהגות כמ"ש המרדכי דצריך לכבד חדריו קודם הבדיקה וסחמא בורקת כדאיחא בגמ' א"כ מדינא יצאו כל החדרים ואפי' בגומא נמי מחובת הבדיקה וא"כ הבדיקה הוא אך להתרועע נשים נאמנות לומר אנו בדקנוהו כדאי' בגמ' ובפוסקים והברכה

באר הגולה

ז משנה ריש פסחים.

יחיד (ד) אכל שמי נרות ניחוד (ה) אפי' קלועים דעם כלאוקה (מהמ"ל נשם אגודה): ג ו (ו) בודק כל

ביאורי הגר"א

לא"ש וטור: (ד) אבל כמ"ש פ"ז דשנא עשאן (ה) אפי' קלועים. עמ"א: והשמיט דין המטה החולקת משום דאין הלכה כרשב"ג

ברכת אליהו

צריך בדיקה ובמה אמרו ב' שורות במרתף מקום שמכניסין בו חמץ. וגמ' שם ח א: ואוצרות יין צריך בדיקה וכו' במסתפק וכו' בי מילחי (בית המלח — הש"י) ובי קירי (שעוה — רש"י) צריך בדיקה. ושם עמוד ב' פי' הגמ' מתני' הנ"ל: ה"ק כל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך בדיקה ואוצרות יין ואוצרות שמן נמי אין צריך בדיקה ובמה אמרו שתי שורות במרתף מקום שמכניסין בו חמץ ובמסתפק. ובגמ' שם עמוד א: איתא: רשב"ג אומר מטה החולקת בתוך הבית (פירש"י: מעמידו אותה במקום מחיצה לחלק תשמישי הבית ואורחא דמילתא נקט) ומפסקת (פירש"י: יש הפסק בין שוליה לקרקע כגון שרגליה גבוהים למטה) צריכה בדיקה ורמינהו וכו' רשב"ג אומר מטה החולקת בתוך הבית ועצים ואבנים סדורים תחתיו ומפסקת אינה צריכה בדיקה קשיא מטה אמטה וכו' מטה אמטה לא קשיא הא (דצריך בדיקה) דמידליא (פירש"י: שגבוהה הרבה ויש אור תחת' הרבה נוחה תשמישתה) הא (דא"צ בדיקה) דמיתחא (פירש"י: מטה קצת אור אין נוחה תשמישתה). והתוס' שם ד"ה אע"פ שחלק על רש"י בביאור דברי הגמ' שם. וביאור התוס' כב' אופנים את דברי הגמ'. וז"ל: חולקת בתוך הבית ומפסקת היינו שמונחת כאמצע הבית וחולקת היינו שמגעת מכותל לכותל ואינו יכול לעבור מצד אחד אלא על גבי המטה או ישוח ויעבור תחת' וקאמר דא"צ בדיקה לצד הפנימי וכו' ומשני הא דמידליא התם צריכה בדיקה לפי שרגלי' גבוהין ויכול לעבור תחת' בלא שחיי' אי נמי במידליא א"צ דלא ניחא לעלות על גבה ולעבור. וסיימו התוס': ור"ח גרס בתרוייהו אין צריך ופרין מהא דבקמייתא לא בעינן עצים סדורים ובכתייתא בעינן.

בטור (שהביא את לשון התחלת דברי הרא"ש: ע"כ נוהגין כאשכנז וכו'). וכתב ע"ז הכ"ח: כלומר דהכא נמי כמו כן יש לחוש שהוא ירא שמא יטיף על הכלים וימהר לבדוק ולא יבדוק יפה וכו' ומ"מ נראה דבהני הויא בדיקתו בדיקה בדיעבד אלא לכתחילה הטוב והנאות לבדיקה הוא שעוה כמ"ש הרא"ש וכו'. וכעין זה כתב בקרבן נתנאל אות צ' שעל הרא"ש שם. והט"ז בסק"ג כתב, שגם באבוקה בדיעבד מהני. וע"ש מש"ש בזה ומ"ש אחרונים כאן.

(ד) (ה) כמ"ש פ"ב דשבת כג ב — לענין נר חנוכה — מילא קערה שמן והקיפה פתילות כפה עליה כלי עולה לכמה בני אדם לא כפה עלי' כלי עשאה כמין מדורה (שהאש מתחברת לאמצעיתה ואינו דומה לנר — רש"י) ואפי' לאחד נמי אינה עולה. ונודין זה הובא להלן בס' תרע"א ס"ד, והובא גם בס' רצ"ח ס"ב לענין נר הבדלה, וכמ"ש סק"ד. וז"ש הרמ"א, שב' נרות ביחד לא חשיבי נר, דינם כאבוקה. ומ"ש הרמ"א, כאפי' קלועים דינם כאבוקה" [עמ"א. [בד"מ סק"ג הביא דין זה מהמהרי"ל בשם האגודה. ודברי המהרי"ל הם בהלכות בדיקת חמץ. וכן צויין כאן בדפוסי השו"ע. ומ"ש בהג"ה, אפי' קלועים" כתב המ"א בסק"ו. דלשון, אפי"י אינו במהרי"ל. דמאי אפי' וכו' ודאי אם אינן קלועים שרי דיכול להכניס כל אחד לחורין ולסדקין. והסיק המ"א: דה"ק פשיטא אם דבקן ביחד ולא קלען דהוי כאבוקה אלא אפי' אם קלען סד"א דהוי כנר אחד קמ"ל. ומ"ש המ"א שם, אם דבקן ביחד ולא קלען דהוי כאבוקה" הוא כנ"ל בסק"ד מדברי רש"י. שהאש מתחברת לאמצעיתה ואינו דומה לנר".

(ו) מתני' דפסחים ב א: כל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין

ולדברי הטור, הא דלא הביאו הרי"ף והרא"ש שצריך לבדוק צד החיצון. וכתב הטור על השמטת הרי"ף והרא"ש: ואפשר משום שהן דברי יחיד דלרבנן לעולם אינו כותק אלא צד החיצון. וכתב ע"ז הכ"ח: תימה היאך אפ"ל שרבנן חולקים על רשב"ג בזה כיון דלא אשכחן אפי' רמז פלוגתא. עכ"ל. ונראה לתרץ שהיו דברי רשב"ג מובאים בלשון. רשב"ג אומר, "מן שהן דברי יחיד ורבנן פליגי עליה. ואם כי התוס' יו"ט בביכורים פ"ג א"כ הביא כמה דוגמאות מגמרות. שאף דאיתא בלשון, "אומר" אפי"ה לא פליגי רבנן עלי'. מ"מ בדרך כלל כאשר כתוב בלשון, "אומר" הן דברי יחיד ופליגי רבנן עליה.

והב"ח והדרישה הביאו שהמהר"ל הקשה על הרא"ש. הרי הוא סובר האי כללא — דכל מקום ששנה רשב"ג במשנתו הלכה כמותו, א"כ ה"ל לו פסוק כרשב"ג. וע"ז כתב רבנו, דאף להפוסקים כרשב"ג. זה רק במשנה אבל לא בברייתא. ודברי רשב"ג המובאים בגמ' שם הם על במשנה אלא בברייתא. וכ"כ הכ"ח והדרישה סק"א. וע"ש מ"ש בב"ח ע"ז. וראה באנצקלופ"ד תכר"ט ערך הלכה עמו' רצ"א. שיש מחלוקת אם הכלל שהלכה כרשב"ג במשנתו, הוא רק במשנה או גם בברייתא. ומ"ש רבנו לשון, אף להפוסקים כרשב"ג. הוא מפני שיש חולקים וסוברים שהלכה כרשב"ג במשנתו רק כשיש טעם לדבריו. ורבנו הביא דעה זו בכמה מקומות. וראה בזה באנצקלופ"ת שם עמו' רצ"ז.

וכזה ניחא הא דלא הביאו דין המטה החולקת. משם שזה נכלל כמ"ש שצריך לבדוק כל מקום שיש חשש חמץ. והיינו אפי' כשהשמש ע"י הדחק. והוסף בספר פסקי הגר"א: וזה נכלל בדברי השו"ע בודק כל המקומות שיש לחוש כו' משמע אפי' חששא

באר הגולה

ח נרימא ונגמלא

סס.

ט סס ננרימא.

י טור ור' ירוחם וכו'

הר"א נחשונה.

המקומות שיש לחוש שמא הכניסו בו חמץ (ו) ולכן כל חדרי הבית והעלויות צריכים בדיקה שפעמים אדם נכנס בהם ופתו בידו אבל אוצרות יין שאין מסתפק בהם וכן מתבן וכיוצא בו אינם צריכים בדיקה: ד ט חורי הבית (ח) וזיוין הבולטים מהכתלים שאינם גבוהים הרבה ולא נמוכים הרבה צריכים בדיקה אבל הגבוהים י (ט) שאין יד האדם מגעת שם (י)

ביאורי הגר"א

בהן חמץ אצל בלוחן שנשמט בהן חמץ חמץ אפי' גבוה כמה צריך בדיקה כו': (ח) וזיוין. שם שם ושם וכו': (ט) שאין יד. כמ"ס נגמ' חור שני אר' כו' שידו מגעת וכן צין יהודי לארמאי לח"ק ודלא כירושלמי שכו' למעלה מ"ט. שם שם: (י) והנמוכין. למד מירושלמי שם וגם הכד וגם המגדל הדא דמימא נגבוהין ג"ט אצל אס אינן גבוהין ג"ט כאלין הס ועמ"א ס"ק ט' לול וכו'.

ברכת אליהו

הרות והעלי' כו' אינן צריכין בדיקה וכו' ובאותן שלא נשתמש בהן חמץ אבל באותן שנשתמש בהן חמץ אפי' גבוה כמה צריכה בדיקה כו'.

(ח) שם — כהל' פסח לרא"ש, ושם — בטור, וכו' בסק"ז.

(ט) כמ"ס בגמ' דפסחים ח א: חור שבין אדם לחבירו זה בודק עד מקום שידו מגעת וזה בודק עד מקום שידו מגעת. וכן ושם עמוד ב' איתא דלת"ק, "חור שבין יהודי לארמאי בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בלבו כו'". והו"ה לגבי זיונים, שאם אין יד אדם מגעת בו א"צ בדיקה. ודלא כירושלמי שכתב למעלה מ' טפחים. דאיתא שם פ"א ה"א: חורי הבית העליונים והתחתונים וכו' אינן צריכין בדיקה נוחא העליונים (החורין העליונים שאינן צריכין בדיקה דמפני גבהן אינן ראויין לתשמיש ולא חיישינן שמא בא לשם חמץ — קרבן העדה) והתחתונים (אלא התחתונים למה אינן צריכין בדיקה אע"ג דאינן ראויין לתשמיש מ"מ לחוש שמא מעצמו נפל לתוכו וקס"ד חורין התחתונים שהן למטה בארץ — קרבן העדה) הדא אמרה שלא חשו לגפילה (שמעינן מהכא דלא חיישינן לשמא נפל מעצמו לתוכו חמץ — קרבן העדה) א"ר יוסה תיפתר שהיו שניהן סמוכין לכותל אחד למעלה מעשרה וא' למטה מ' וכו'. ונלפ"ז מציעאי דאמרין דבעי בדיקה דוקא כשהם גבוהים עשרה טפחים דאז נוחא תשמישו אכל בגבוהים למעלה מעשרה לא נוחא תשמישו — פרי חדש. וע"ע מ"ש שבהן. שם ושם וכן פסק בסדר הלכות פסח לרא"ש כלל י"ד סי' ג' ובטור, והטור פסק דלא כירושלמי. מפני שהקשה ע"ז, הרי, "עיקר תשמיש אדם הוא למעלה מ'". ולכן פ' ש, "גבוהים" היינו, "שאינן יד אדם מגעת שם". ועיין כ"י. ב"ח. חידושי הגהות אות א'. ט"ז סק"ד וד"אן.

(י) למד מירושלמי שם וגם הכד וגם המגדל הדא דמימא נגבוהין ג' טפחים אבל אם אינן גבוהין ג' טפחים כאר"ה הם ועמ"א ס"ק ט' לול והו"ה כו' שם ושם ועפ"ה.

אף להפוסקי' כרשב"ג אלא במתני' דוקא ולפ"ז ככ"ע א"ל לנדוק רק ד' החיזון טור. אלא להיפך משמע מדהשמיטו הרי"ף ור"א ש וס"ע משמע דלרנן לעולם צריך לנדוק. אלא הטור פסק כרשב"ג וכפ"י מ' דלענין ד' הפנימי וכפ"י הראשון דמידליא צריך בדיקה כו' וכפ"י ר"ח וג' ולפ"י ע"כ צ"ל כפ"י הראשון הנ"ל דמידליא כו': (ז) ולכן. סה"ס להרא"ש וטור וירושלמי שם הדות והעליה כו' ובאותן שלא נשתמש

ההשמיט דין המטה החולקת משום דאין הלכה כרשב"ג אף להפוסקים כרשב"ג אלא במתני' דוקא ולפ"ז בכל ענין א"צ לבדוק רק צד החיצון טור. אבל להיפך משמע מדהשמיטו הרי"ף ור"א ש וס"ע משמע דלרנן לעולם צריך לבדוק. אבל הטור פסק כרשב"ג, וכפ"י חס' שם ד"ה מטה, דלענין צד הפנימי מיירי, וכפ"י הראשון דמידליא צריך בדיקה. וז"ל הטור: מטה החולקת כל הבית מכותל לכותל קאמר רשב"ג אם יש תחת' עצים ואבנים א"צ לבדוק אלא צדה החיצון שכלפי חוץ ואם אין תחת' עצים ואבנים אם היא גבוהה בודק אף צדה הפנימי שיכול לעבור תחת' ואם היא נמוכה א"צ לבדוק צדה הפנימי שאינו יכול לעבור תחת'. הרי דהטור הזכיר שצריך לבדוק צד הפנימי דוקא בגבוהה. ומ' דהחלוק בין מטה נמוכה לגבוהה הוא רק בשאין עצים ואבנים תחת'. אבל ביש עצים ואבנים תחת' לעולם א"צ צד הפנימי בדיקה. זה כפ"י ר"ח וג', דגורס כשניהם א"צ בדיקה, וקושיית הגמ' מ"ש ברייתא הראשונה דל"צ עצים ואבנים וברייתא השני' הצריכה עצים, דכלא"ה חייב בדיקה. וע"ז מתרצת הגמ', דברייתא הראשונה מיירי בנמוכה. לכן אף באין עצים א"צ בדיקה. וברייתא השני' מיירי בגבוהה, לכן דוקא ביש עצים א"צ בדיקה. ולפ"י של הר"ח ע"כ צ"ל כפ"י הראשון של התוס' הנ"ל — ד, "מידליא" קאי אחת המטה. דאי כפ"י הב' "מידליא" היינו לעבור על גבה, מאי ענין עצים ואבנים — שמונחים מתחת למטה — ל, "מידליא" — שזה מעל המטה. וע"כ דפי' הר"ח ד, "מידליא" הוא למטה מן המטה. וכו'.

(ז) סדר ה' פסח להרא"ש (נדרס בתשובות הרא"ש כלל י"ד סימן ג' ואחרי פסקי הרא"ש בפסחים): וכללו של דבר כל העלויות וכל החדרים צריכים בדיקה מטעם דלפעמים אדם נכנס בתוכן וחמץ בידו וחורי הבית שהם למעלה מ' טפחים ואין גבוהין יותר מקומת אדם וכן זיוין היוצאין מן הכותל כשיצור הזה כולן צריכין בדיקה. וכעין זה כתב הטור. וירושלמי דפסחים פ"א היא [בפנינו כשינוי לשון קצת]:

סחם. ורבנו כתב שלמד כן מירושלמי. ומדברי רבנו נראה שמ"ש כירושלמי, "אם אינן גבוהין ג' טפחים כאר"ה". היינו שכרשב"ג א"צ בדיקה. וכן נראה שפירש הרא"ש את דברי רבנו. וגם מדברי הפר"ח מוכח שמפרש שמ"ש כירושלמי שכמוכס פחות מג'

בעלמא שמא הכניס חמץ ע"ז הדחק דלא כהטור. עכ"ל. וער"א. 3 מקור דברי המחבר הם מהטור. והב"י כתב ע"ז: הם דברי עצמו גם מ"ש אכל הגבוהין שאין יד האדם מגעת שם ונמוכין פחות מג' טפחים הם דברי עצמו דכרייתא לא חקנו אלא הגבוהים והנמוכים

באר הגולה

כ שם נגרימא.

ל שם נגרימא.

מ שם מימא דנר.

והנמוכים פחות משלשה טפחים אינם צריכים בדיקה: ה כג היציע והמגדל (יא) שנגיהם משופעים ומפני כך אין נגיהן ראויים לשום תשמיש אינם צריכין בדיקה אפילו הם בתוך הבית: ו ז רפת של בקר אינו צריך בדיקה שאם היה שם חמץ הבהמות יאכלוהו וכן לול של תרנגולים אינו צריך בדיקה מפני שאם הי' שם חמץ התרנגולים יאכלוהו וכן (יב) וכן אמצעה של חצר אינו צריך בדיקה שאם היה שם חמץ העורבים ושאר עופות המצויים שם

ביאורי הגר"א

כו' שם וסס ועפר"ח: (יא) שנגיהם כו'. רש"י: לאפוקי חורין. וזוה א"ל למ"ש רש"י ט' א' דיה ש"כ. ולאו כו' ונראה שהרמב"ם לא היה גורס ל"ז לארונה אפי'. טור: (יב) וכן אמצעה. רמב"ם ור"ן

ברכת אליהו

„אפי' הן בתוך הבית“, כ"כ ה"ח. הטור. [והב"ח כת' על דברי הטור: כ"כ הסמ"ג והסמ"ק והיינו משום דקשיא להו למה לא נקט סתם גג משופע אלא רבוחא קאמר דאפילו גג יציע שבתוך הבית וכ"ש שאר גגין שהעורבין מצויין שם]. (יב) כ"כ הרמב"ם ור"ן ולאפוקי חורין. וזוה א"ל למ"ש

(יא) [כריש הסעיף ציין בבאה"ג סק"כ: שם בברייתא. והיינו כפסחים ח א: ...וגג היציע וכו' אין צריכין בדיקה. ומ"ש המחבר „שנגיהם משופעים“ הוא מדברי רש"י שם ד"ה וגג היציע. שכתב: אע"פ שהוא נמוך הואיל ומשופע אין צריך לבדוק אבל שאר גגין שלהן לא היו משופעין.] ומ"ש המחבר

שנשתמש שם חמץ אפילו גבוה כמה צריך בדיקה ע"ש והו"ה בלמטה מג' טפחים. [ומה שהביא הר"א בשם הירושלמי „גיאח כו“, הוא הירושלמי המובא בסק"ט]. ולפי מש"ל כוונת רבנו היא, שעפ"י דברי המ"א יש סייעתא לדברי הפר"ח. שהרי אמרנו שהטעם — שפחות מג' א"צ בדיקה — הוא מפני „שאם הי' שם חמץ התרנגולים יאכלוהו“, כמ"ש המחבר בסעיף ז' לענין לול. ושם סיים המחבר שרק בספק חמץ א"צ בדיקה. אבל בודאי חמץ צריך בדיקה. וכמש"ל בסק"ג. אי"כ גם בדינו בפחות מג' טפחים — שהטעם הוא שאם הי' שם חמץ התרנגולים יאכלוהו — הדין הוא שבודאי חמץ צריך בדיקה.

ולעיל הבאנו שהפר"ח מקשה על הטור איך למד דין ג' טפחים בחורין מהך דפחות מג' טפחים בגג הבד וגג המגדל. ואפ"ל שהוא שציין רבנו לדברי המ"א והפר"ח. שאף אם נאמר כפר"ח שאין להביא הוכחה לחורין הבית מגג הבד וגג המגדל הנמוכין מג' טפחים, אבל לדינא איכא הסברא שבנמוכים ג' טפחים במקום שיש תרנגולים א"צ בדיקה. מטעם ששאם הי' שם חמץ התרנגולים יאכלוהו. וכמש"ל בשם המ"א.

וגם אפ"ל שמש"ש רבנו „ועפר"ח“. היינו שגם הפר"ח מפרש שמש"ש בירושלמי „בארן הם“, כוונת הירושלמי היא שבכמה א"צ בדיקה. וכמש"ל. ודלא כמש"ל בשם הרקבן העדה והפני משה. שכוונת הירושלמי שבכמה צריכים בדיקה.

ובמ"א סק"ח כתב בדינו: ואם התינוקות מצויין צריכין בדיקה. ואפ"ל שהמ"א מפרש לא כסברת רבנו. אלא הטעם הוא מפני דלא ניחא חשמיית. ולכן אף התינוקות מצויין — דליכא האי טעמא — צריכים בדיקה. והי' מקום לומר שאף לפי סברת רבנו — שהטעם שבפחות מג' לא צריכים בדיקה — היינו רק במקום שהתרנגולים מצויים, ואם הי' שם חמץ התרנגולים יאכלוהו. אבל אם תינוקות מצויים צריכים בדיקה. משום דהוי כודאי חמץ. וכמש"ל שבודאי חמץ צריך בדיקה. אף במקום שהתרנגולים מצויים. אבל קשה לומר כן. שהרי מקור דברי המ"א הוא בכס"מ הלכות חמץ וצמח פ"ב ה"ז בשם הראב"ד. ושם כתב: אבל במקום שהתינוקות מצויים אפי' חורים התחתונים צריך לבדוק שמה הצניעו שם חמץ. הרי שכתב רק „שמה הצניעו שם חמץ“, ואי"כ הוי מיושבים עפ"י רבנו ופ"ב ה"ז בשם הראב"ד. ושם כתב: אבל הדין צריך לכבד תחת המטות כי לפעמים חמץ נגור שם כפי התרנגולים או לסבה אחרת. וכתב ע"ז המ"א: נ"ל כוונת דחתוכה קטנה התרנגולים ואוכלים אותו אלא דחיישין שנשא שם חתיכה גדולה שא"א לתרנגולים לאכולהו. ואם יש חשש שהצניעו חמץ. הרי יש לחשוש שהצניעו שם חתיכה גדולה. שא"א לתרנגולים לאכולהו. ולכן צריך בדיקה. ואמנם שם סיים המ"א דבכה"ג „די בכיבוד וא"צ בדיקה“. אבל זה שייך רק לענין תחת המטות. דהוי

טפחים „בארן הם“ היינו שאינם צריכים בדיקה. דו"ל הפרי חדש סק"ד: גם מ"ש הטור דנמוכין הוי פחות מג' טפחים לא נראה דלא אחר כן בירושלמי אלא אגב הבד וגג המגדל והטור חשב דאחרון קאי וכו'. הרי שהפר"ח מקשה על הטור רק שאין להביא הוכחה — שחורין הבית הנמוכים פחות מג' טפחים א"צ בדיקה — מהא דקאמר בירושלמי. שגג הבד וגג המגדל פחות מג' טפחים א"צ בדיקה. ואינו מקשה על עצם הדין איך למד הטור מהירושלמי שא"צ בדיקה. ומוכח שהפר"ח מפרש שמש"ש בירושלמי — „אם אינן גבוהין ג' טפחים כארץ הם“ — היינו שא"צ בדיקה. וגם הוא פ"י שהטור למד דין חורים פחות מג' טפחים מדברי הירושלמי. ח"ל הירושלמי כפסחים פ"א ה"א: וגג הבד וגג המגדל הדא דתימר בגבוהין ג' טפחים אבל אם אינן גבוהין ג' טפחים כארץ הם. והפני משה והרקבן העדה פ"י שדברי הירושלמי מוסבים על מש"ש שגג הבד וגג המגדל א"צ בדיקה. וע"ז אמרו בירושלמי, שזה רק בגבוהין ג' טפחים. אבל אם אינן גבוהין ג' טפחים „בארן הם“ — שצריכים בדיקה. והטעם כתב הפני משה משום „דינחא חשמייתיהו לתת על גבן“. והרקבן העדה כתב שהטעם הוא: דאפשר שנתגלגל שם על ידי רגלי אדם וכל פחות מג' לארץ מידס דרסי עליה בני אדם. עכ"פ לפי הגי' שביירושלמי שכפנינו והפירושים הנ"ל הפירוש בירושלמי הוא שבנמוכים מג' טפחים צריכים בדיקה. וזה קאי על גנות ולא על חורים. ואי"כ קשה מ"ש רבנו שהטור למד מהירושלמי ש„הנמוכין פחות מג' טפחים א"צ בדיקה“. וע"ז „אח"כ ראיתי שהעירו על כך גם בכיבוד הלכה כפסחים ח א ציין ד'.

ומ"ש רבנו „ועמ"א סק"ט לול והו"ה כו“, הוא כדלקמן. שמהחבר בס"פ פסק: לול של תרנגולים א"צ בדיקה מפני שאם הי' שם חמץ התרנגולים יאכלוהו. וכתב ע"ז המ"א בסק"ט: והו"ה רקקע הבית שהתרנגולים מצויים שם א"צ בדיקה. ונראה שכוונת רבנו לומר, שגם בדינו הטעם — שבנמוכים פחות משלשה טפחים א"צ בדיקה — הוא משום דהוי כן רקקע הבית שהתרנגולים מצויים שם. ורבנו רצה לומר, שאין כוונת הירושלמי — כמ"ש „בארן הם“ — מפני שפחות מג' טפחים נקרא ארץ. וכעין מ"ש כעירובין ק א לענין האיסור להשתמש בשרשי ארץ שאין גבוהים מהארץ ג' טפחים. דלענין בדיקה לא מהני הא „בארן הם“, שהרי גם ארץ צריכה בדיקה. והא רא' שצדדי החצר צריכים בדיקה. וכמש"ל בסק"ג. אלא רבנו מפרש. שמש"ש בירושלמי „בארן הם“, היינו — כמ"ש המ"א בסק"ט — שרקקע הבית שהתרנגולים מצויים שם א"צ בדיקה. וכוונת הירושלמי. שלכן פחות מג' טפחים לא בעי בדיקה. מפני „שאם הי' שם חמץ התרנגולים יאכלוהו“. ולפ"ז צ"ל. שהדין שבנמוכים פחות מג' טפחים א"צ בדיקה, הוא רק במקום שמצויים תרנגולים. ועל מ"ש רבנו „ועפר"ח“. כתב הד"א: ועיין פר"ח דכ' דהירושלמי שכ' ז"ל ניחא כו' דכל הנ"מ כסתמא אבל בידוע

באר הגולה מנזר דמוטר להשליך חמץ במקום שהעופות מניסים כל שכן שאין לנער משם אפילו חמץ דהי עד לאחר זמן
ס שם גרימא. יאסורו: ז ס חור שבין יהודי לחבירו כל אחד בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטל

ביאורי הגר"א

דחצר בו' ולמד מספק חמץ לודאי וכ"כ ואם ימצא
חמץ בחצר בו' ודלא כמ"ש נט"ו שם וא"ל לומר
דמ"ק וש"ע כאן לאחר זמן יאסור הא כאן כליל י"ד
מיירי אצל דברי הסמ"ק וש"ע שזכאן עיקר כנ"ל
ודברי הג"מ דוקא במקום הפקר לגמרי גר"ה שם
נכונים דבריו מ"מ אם ימצא אחר זמן יאסור א"ל
לבער וכ"ה בירושלמי פ"ג הלכה ג' אית תני לך
אין אתה רואה רואה אתה נפלטת אית תני אפי'
נפלטת מ"ד לך אין אתה רואה רואה אתה נפלטת
נשהפקירו קודם לזיעורג מ"ד אפי' נפלטת נשהפקירו
לאחר זיעורג מ' אפי' נפסק א"ל לבער נשהפקיר קודם
זמן יאסורו ואף נאכילה מותר לאחר הפסק דלא אסרו
בירושל' אלא נמפקיר בתוך זמן משום הערמה ח"ש
נש"ע סי' תמ"א ס"ה נצית ישראל והרא"ש למד

דחזין בתמורה כל אסורי הנאה מצריך להו קבורה
ר"ל אפילו להפוסקים כרזנן מ"מ קבורה נצי או
כ"ד שמאכזו מן העולם ומציא ראיס מירושלמי לא יאכיל
חמץ אפילו לכלזי כמה אכן קיימין אם לכלזו היינו
הנאה אלא אפילו לכלזים אחרים והא דתנן מפרר היינו
משום דמתמו ליה מיא קודם שינא לדי יאסור אכילה.
מיהו קוד' זמן יאסור יכול להשליכו נכ"מ שהעורבים
מזיין שם הואיל ולא נאסר נהנאה ר"ל דבין דבין רנן
ובין ר"י הכל לאחר שנאסר נהנאה ונאה מיירי דחצר
אינו לריך נדיקה ואם ימצא חמץ בחצר אחר זמן
יאסורו אסור להניחו שם כדי שיקחוהו עורבים דעיקר
זיעור חמץ שריפה. ר"ל לר"י ולרזנן מ"מ קבורה
נצי וכנ"ל ולכן כתב נש"ע סי' תמ"ה אע"ג דס"ל
כרזנן הרי שמחיר אף בחצר מדקאמר ונאה מיירי

ברכת אליהו

[ודברי המחבר כאן הם מלשון הסמ"ק מצוה צ"ח. וכמ"ש
בבאה"ג סק"ג. והמ"א הג"ל כתב, שדברי המחבר כאן ושם לא
פליגי אהדדי. דכאן, גמי מיירי לאחר זמן יאסורו. ולאחר זמן
היאסור גם לדברי המחבר שם אסור]. אבל א"א לומר דסמ"ק
ושו"ע כאן מיירי לאחר זמן יאסור, דהא כאן כליל י"ד מיירי,
זה קודם זמן יאסור. [וכן השיגו עוד אחרונים על דברי המ"א,
וכמוכא בשעה"צ סקל"ה]. ולכן ש"ל לדברי המחבר פליגי
אהדדי. אבל דברי הסמ"ק וש"ע שצ"ב שצ"ב עיקר — דאף קודם
זמן יאסורו לא מהני השלכה רק במקום הפקר, אבל לא בחצר.
וכנ"ל [בסק"ג] — ד"א. ששם הוכחנו שרק בספק חמץ אין
צריך בדיקה]. ודברי הגמ"י נכונים דבריו דוקא שאם מצא
במקום הפקר לגמרי ברה"ר א"צ לבער. אבל מ"מ מ"ש שם
בהגמ"י אם ימצא אחר זמן יאסור צריך ביעור לא נראה כן.
אלא א"צ לבער. וכ"ה בירושלמי שם פ"ג ה"ב [בפנינו
בשינוי לשון קצת]: לא יראה לך (שמות יג, ז) אית תני לך אין
אתה רואה רואה אתה בפלטיא (רחבה של עיר שמתקבצין
שם לסחורה והיא רשות הרבים — קרבן העדה) אית תני אפי'
בפלטיא מ"ד לך אין אתה רואה רואה אתה בפלטיא
נשהפקירו קודם לביעורו (לזמן ביעורו וכיון שהגיע זמן
ביעורו לא ידידה הוא — קרבן העדה) מ"ד אפי' בפלטיא
נשהפקירו לאחר ביעורו (ואז אינו בירושתו להפקירו ואפי'
עובר עליו — קרבן העדה). ומדקאמר, "אתה רואה" מ'
דלמ"ד הראשון אפי' ידוע ואפי' רואה בפסח, א"צ לבער
נשהפקיר החמץ קודם זמן יאסורו. וחמץ זה אף באכילה
מותר לאחר הפסח. דלא אסרו בירושלמי שם (ראה להלן דברי
הירושלמי). לחד מ"ד לאחר הפסח, אלא במפקיר חמץ בתוך
ביתו ומשום הערמה. (שמה לא יפקירו ויאמר הפקרתו —
קרבן העדה). וחשש זה הוא רק כשהחמץ בתוך ביתו, ולא
כשהחמץ בפלטיא. וז"ש בשו"ע סי' תמ"ח ס"ה: חמץ
שנמצא בבית ישראל אחר הפסח אסור אע"פ שבטלו. ומקור
הדין הוא מהרא"ש שם פ"ב ס"ד. והרא"ש למד מהפקר ע"ש.
[וה"ל הרא"ש: וישראל שמצא חמץ בביתו אחר הפסח מן

וכמ"ש הרמ"א כאן. וז"ל הגמ"י פ"ג מהל' חמץ ומצה ס"ב
[בפנינו זה שם בה"א אות כ'] ועיין הג"א פסחים פ"ב ס"ג
ד"ה ריב"ק. וז"ל שם ושם: ריב"ק ה' אסור להשליך חמץ
במקום הפקר דחזינן בתמורה כל אסורי הנאה מצריך להו
קבורה. ור"ל אפילו להפוסקים כרזנן שם יא ב' דפליגי על ר"י
ואינם מחייבים לשרוף את החמץ, מ"מ קבורה בעי, או — כל
דבר שמאכזו מן העולם. והמשך לשון הגמ"י והג"א: ומביא
ראי' מירושלמי (בפסחים פ"ב ה"א) לא יאכיל חמץ אפי'
לכלבים כמה אכן קיימין אם לכלזו היינו הנאה אלא אפי'
לכלבים אחרים והא דתנן מפרר היינו משום דממחי לי' מיא
קודם שיבא לידי יאסור אכילה. והמשך לשון הגמ"י: מיהו
קודם זמן יאסור יכול להשליכו ככל מקום שהעורבים מצויין
שם הואיל ולא נאסר בהנאה. ור"ל דבין רנן ובין ר' יהודה
בפסחים הג"ל, הכל לאחר שנאסר בהנאה, אז, "קבורה בעי או
כל דבר שמאכזו מן העולם". וסיים שם: ובהא מיירי דחצר
א"צ בדיקה ואם ימצא חמץ בחצר אחר זמן יאסורו אסור
להניחו שם כדי שיקחוהו העורבים דעיקר ביעור חמץ שריפה,
עכ"ל. ומ"ש, "דעיקר ביעור חמץ שריפה", ר"ל לר"י. ולרזנן
— אף דלא בעי שריפה, — מ"מ קבורה בעי, וכנ"ל. ולכן
כתב בשו"ע סי' תמ"ה, דלאחר זמן יאסורו לא מהני השלכה
למקום הפקר, משום דאע"ג דס"ל כרזנן דלא בעי שריפה,
מ"מ קבורה בעי". הרי שמחיר הגמ"י להשליך אף בחצר אסור
זמן יאסורו, מדקאמר, "ובהא מיירי דחצר בו'". ודברי המחבר
שם הם עפ"י דברי הגמ"י הנ"ל. וזה דלא כמ"ש כאן המחבר,
שבדאי חמץ צריך בדיקה אף קודם זמן יאסורו. וא"כ ע"כ
פליגי אהדדי. ולמד הגמ"י מספק חמץ לודאי. דלגבי ספק
איתא שא"צ בדיקה, וכנ"ל בסק"ג. והר"ה לודאי חמץ קודם
זמן יאסורו, מהני השלכה לחצר. וכ"כ הגמ"י: ואם ימצא
חמץ בחצר לאחר זמן יאסורו כו'. ומוכח מזה שרק לאחר זמן
יאסורו אסור להניחו שם. אבל קודם זמן יאסורו מותר
להשליך שם חמץ. ושיטה זו היא דלא כמ"ש הט"ז בסק"ה,
שמחיר קודם זמן ביעורו רק לזרוק למקום הפקר.

בלבו ודיו ע (טו) ושבין יהודי לא"י אינו צריך בדיקה כלל שמא יאמר כשפים הוא עושה לי ונמצא בא לידי סכנה: ח פ כותל שנשתמש בו חמץ בחורין ונפל ונעשה גל אפילו אינו גבוה ג' טפחים כדי חפישת הכלב אין צריך לבדוק תחתיו כיון שיש בו סכנת עקרב שמצוי בגלים חיישי' שמא אחר שישלים בדיקתו שאינו עוסק במצוה יחפש אחר מחט שנאבד לו ויבא לידי סכנה והני מילי בסתם צ (טז) אבל בידוע שיש תחתיו חמץ אם אין עליו טבה שלשה טפחים צריך להוציאו משם במרא וחצינא בענין שאין בו סכנה ואם יש עליו טבה שלשה טפחים מבטלו בלבו ודיו: ט ק (יז) מרתף שמסדרין בו שורות של חביות זו אצל זו

ביאורי הגר"א

כו'. רמב"ם ורמב"ם אצל ר"ף ורמב"ם ושאר גאונים פ' כשמואל דכולהו מלאי ס"ל כוונתי וע' תוס' שם ד"ה רב כו'. ונ"ל דודאי ל"פ נכנסה זו אלף דודאי הדיוק מסיפא טוב יותר כמו שמסי' מו' אלף

מפסקר ע"ש. וכ"ז נר"ה אצל נחזר אפי' קודם איסורו אפי': (טו) ושבין יהודי. דנמקום סנה הולכין אחר המיקל. רמב"ם: (טז) אבל בידוע. שם ל"א ז' וכפ"י מו' ח' א' ד"ה הכל: (יז) מרתף

ברכת אליהו

איפליגו רב ושמואל אליבא דב"ה. וז"ל הגמ': אמר רב עליונה ושלמטה הימנה ושמואל אמר עליונה ושלפנים הימנה מ"ט דרב דייק חיצונות והא עליונות קתני למעוטי תתאי דתחיתא ושמואל אמר עליונה ושלפנים הימנה מ"ט דייק עליונות והא חיצונות קתני למעוטי גוייתא דגוייתא רבי חייה תני כוונתי דרב וכולהו תנאי תנו כוונתי דשמואל והלכתא כוונתי דשמואל. ודברי המחבר הם מדכרין הרמב"ם בהל' חמץ ומצה פ"ב ה"ו והרא"ש שם פ"א סי"ד. שפסקו כרב. וז"ל הרא"ש: יש מן הגאונים שפסקו כוונתי דשמואל כיון דכולהו תנאי תני כוונתי והרמב"ם ז"ל פסק כרב וכן פסק ד"ה רב, שביארו את המחלוקת של רב ושמואל. וז"ל: נראה אושעיא לאו בר סמכא היא וכיון דרבי חייה תני כרב אין לחוש לאידך ברייתות דתנו כשמואל. ואפי' תימא רבי אושעיא ה' בכללם מ"מ הוה ל' רבי חייה ור' אושעיא חד לגבי חד וחזרינן לכללא דרב ושמואל הלכה כרב באיסורי. עכ"ל. אבל הר"ף שם וראב"ה ושאר גאונים פסקו כשמואל, משום דכולהו תנאי ס"ל כוונתי. ועיין תוס' שם ד"ה רב, שביארו את המחלוקת של רב ושמואל. וז"ל: נראה לר"י דרב סבר דאיכא למידק טפי מחיצונות משום דתנן ברישא ושמואל סבר דמעליונות איכא למידק כיון דעליונות אחיצונות קאי ומפרש מה הן חיצונות עכ"ל. ונ"ל דודאי ל"פ רב ושמואל בסבא זו — אם עדיף לדיק מרישא או מסיפא. [דאדרבה בכל מקום הוי סיפא פירושה דרישא — ד"א]. אלא דודאי הדיוק מסיפא טוב יותר, כמו שמסיימם תוס', משום ד"עליונות" דבסיפא מפרש מה הן "חיצונות" דברישא. [ולכן נ"ל שהמחלוקת של רב ושמואל אליבא דב"ה חלו' במחלוקת של רב יהודה ור' יוחנן אליבא דב"ש. דאיתא בגמ' — על דברי ב"ש שבדוק ב' שורות על פני המרתף — אמר רב יהודה שתי שורות שאמרו מן הארץ ועד שמי קורה (דרך האוצרי יין לסדר חביותיהן שורות שורות עד שממלאין כל קרקע המרתף וחוזרין ומניחין חבית על חבית כשורות תחתונות עד הקורה ואמרי ב"ש שאותן שתי שורות חיצונות

הדין הוא מותר דכיון דבטלו לא עבר על כל יראה וליכא למקנסי' ובירושלמי פליגי ביה דגרסינן התם הפקיר חמצי ב"י אחר הפסח מהו ר' יוחנן אמר אסור ור"ל אמר מותר רבי יוחנן חייש להערמה ריש לקיש לא חייש להערמה כלומר שמא לא יפקירונו ויאמר הפקרתו. הרי דגם הרא"ש מפרש שדוקא במוצא בתוך ביתו אסור, משום הערמה. אבל אם השליך חמצו לרה"ר והפקיר מותר לאחר הפסח. ולכן נקט בשו"ע שם "בבית ישראל". וכ"ז ברה"ר, ששם אף אם נשאר אחר זמן איסורו לא איכפת לן. כיון שהמקום הוא הפקר דהו"ל כאילו נתנו לעכו"ם קודם האיסור — לשון הט"ז שם סק"ה. אבל בחצר אפי' קודם איסורו אסור, ולא מהני השלכה, ודלא כהגמ"י הנ"ל. [וע"ל סי' תמ"ח סקי"ד]. (טו) בבאה"ג סק"ע כת': ברייתא שם וכפלימו. והיינו דתניא בפסחים ח ב: חור שבין יהודי לארמאי בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בלבו פלימו אמר כל עצמו אינו בודק מפני הסכנה מאי סכנה וכו' סכנת כשפים (שלא יאמר הנכרי כשפים עשה לי — רש"י) וכו'. ופסקי' כפלימו, משום דבמקום סכנה הולכים אחר המיקל — כ"כ הרא"ש שם פ"א סי"ג. (טז) תנן בפסחים לא ב: חמץ שנפלה עליו מפולת הרי הוא כמבוער רש"י. אומר כל שאין הכלב יכול לחפש אחריו. נכתב הרמב"ם בפ"י המשנה שם: ורש"י לא בא לחלוק אבל באר דין המפולת איך הוא. ומ' מדברי המשנה שאם הכלב יכול לחפש אחריו אינו כמבוער וצריך לבערו. וכפ"י התוס' שם ח א ד"ה הבא, שהטעם — שלא מיפטר משום סכנת עקרב — הוא משום דכאשר "וראי איכא חמץ הטריחיהו חכמים להשכיר פועלים במרא וחצינא". וסיימו התוס' שכאשר אין החמץ ידוע לא הטריחיהו. (יז) [תנן בריש פסחים: כל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך בדיקה וכמה אמרו ב' שורות במרתף מקום שמכניסין בו חמץ בית שמאי אומרים ב' שורות על פני כל המרתף ובי"ה אומרים שתי שורות החיצונות שהן העליונות. ובגמ' שם ח ב

שא"כ לא ה' חולק על פסק הגמ'. וכעין זה כתב הלח"מ שם. ובקרבן נתנאל שעל הרא"ש המובא בפנים אות ש' הוסיף: זה

הכס"מ שם כת': ואין ספק שלא ה' בנוסחתם (של הרמב"ם, ר' יונה והרא"ש) בגמ' והלכתא כשמואל כמו שהוא בנוסחאות שלנו

עד שנתמלא כולו וחוזרין ומסדרין שורות אחרות על התחתונות עד הקורה אין צריך לבדוק אלא שורה העליונה ואחרת למטה ממנה דהיינו שורה על פני רוחב המרתף ולא על כל שטח המרתף אלא עליונה הרואה את הקורה ואת הפתח ואחרת למטה ממנה: י' ר (יה)

חמץ בעיצורים ובר"ת כן גי' הר"ן וטור ומהא פשיטא
 ל"י הכין הוא צריכה ליה הואיל ואורן מרובה מהו
 לנודקן בחמץ ביזם לאור הנר כו' ולמד הר"ן והטור
 ה"ה לשלנו מפני התנוקות וכמ"ש שם הדות הד"א

דהסיפא אחי לפרושי רישא כמו בכל מקום. ומ"ש, "חיצינות" אחי לאפוקי שורה שלישיית — דלכ"ש צריך לבדוק כל השורות העליונות. ולב"ה א"צ רק ב' שורות העליונות. וקו"ל כר' יוחנן כנגד ר' יהודה. ולכן אף שבכל מקום באיסורי' הלכה כר' כנגד שמואל, אבל כאן היות ושמואל סובר כר' יוחנן הלכה כוותי' דשמואל. [ועד"א].

(יח) [בבאה"ג סק"ט ציין לטור בשם הירושלמי]. וז"ל הירושלמי בפסחים פ"א ה"א: ר' ירמיה בעי בתי כנסיות ובתי ממדרשות מהו שיהו צריכין בדיקה מה צריכה ליה (מאי) מקמיבעיא ליה מהיכי תיתי שיהו צריכין בדיקה – קרבן (העדה) שכן מנסיין לשם חמץ בעיבוריות ובר"ה. כן ג' הר"ן וטור. והמשך לשון הירושלמי: ותאם פשיטא לי היכיך הוא הצריכא ליה הואיל ואורז מרובה מהו [שיהא צריך] לבדוק

באיסורו גם כשנחלק עם שמואל בפי' דברי אחרים. וזה פשוט שהטעם השני שבסוף המאמר, דאין בזה הכלל להלכתא כרב באיסורי לא טגי, משום שזה טעם רק למה אין ההכרעה שהלכה כוותי' דרב. אבל עדיין צריך טעם להם פסקינן כשמואל. ולכן כתב הטעם הראשון „משום דתי' רב חייא כרב וכוליה תנאי כשמואל". ובמראה שגכן לא הסתפק בטעם הראשון, משום דס"ל שטעם זה לא מוכרע ענין הכלל להלכתא כרב באיסורי. ולכן הוסיף הטעם השני: שלדעתם לא נאמר הלכתא כרב באיסורי אלא במחלוקת שלהם. ורבונו כתב להלן שלכן הלכה כשמואל, משום ד"שמואל ר' יוחנן וקיי"ל כר' יוחנן". ויש להוסיף שאמנם רבנו מוכיח ש"שמואל כר' יוחנן", אבל אין הוכחה שר' יוחנן סובר כשמואל. וא"כ עדיין יקשה למה פסקינן כשמואל. אולם הצ"ח שם כתב שיש הוכחה שר' יוחנן סובר כשמואל. "שהצ"ח אהקשה שם על המחלוקת של רב יהודה ור' יוחנן, וז"ל: הנה יפלא מאד אטו הני אמוראי טעמא דב"ש אחתי לאשמעינן דפליגי בדברי ב"ש מה שאין בו נפקותא לב"ה ועיין בסוכה דף ט"ו ב' בתוס' בדרי' ואם עשה. וז"ל ע"ז: וריאה שיש ב"ש כפלוגתיהו' גם לכ"ה דלרב יהודה כ' שרותו חיצונית שהם העליונים דאמרי ב"ה היינו כרב עליונה ושלמטה ממנה דליכא למימר כשמואל עליונה ושלפנים ממנה דהיי חיצונית קאמר וליכא למימר למעוטי גוויתא דגוויתא דלמה הוצרך ב"ה למעטינהו ומיהו תיח' לחייבניהו והרי אפי' לב"ש לא בדיק גוויתא דגוויתא דלב"ש צריך בדיקה והוצרך ב"ה למעטינהו ומעתה ר' יוחנן ודאי סבר כשמואל דליכ' למה להלכתא פירש דברי ב"ש. וסיים הצ"ח: ולפי' יפה פסקו והפסיקם כשמואל אף בדאמת מה דמסיק הצ"ח"ס וההלכתא כוותי' שמואל אינו מה התלמוד וכדמוכח בהרא"ש מ"מ שפיר פסקו כשמואל והרמב"ם דפסק כרב משום שהדינין כלכלא להלכתא כוותי' דרב באיסורי עיין בהרא"ש לידרי ליתא כיון דרבי יוחנן פסק כשמואל והלכה כרבי יוחנן לגבי דרב, עכ"ל.

6 מ"ש רכנו. כן ג' הרץ" הוא מפני שהג' בפנינו בירושלמי
היא: שכן מכניסין לשם חמץ בשבתות ובר"ח. ופי' הקרבן העדה
מ"ש, "בשבתות" היינו, "ששארונים אוכלין בשבת כבית הכנסת
וכדאיתא בערב פסחים" ומ"ש "בר"ח" היינו, "סעודות שהיו עושין
כששמעבדן החרישים וי"ג רעבירות ובר"ח והיינו גם הסעודה שהיו
עושין בעיבור שנים" וגו' בירושלמי היא: שכן מכניסין לשם
חמץ בעיבורות ובר"ח. ולפי' הגי' שפנינו זה פשוט שגם בבתי

דבר ס"ל כרב יהוד' שם ולא אצטריך לתעטוי גווייחתא
ושמואל כר"י וקו"ל כר"י: (יח) בת'. ירושלמי פ"א
הלכה א' ר' ירמיה בעי כתיב כנסיות וכתיב מדרשות מהו
שיהו צריכי' בדיק' מה צריכי' ליה שכן מנסינן לשם

אותה שרואה את הפתח על פני רוחב כל המרתף והשורה
שלאחרי' צריך לבדוק מן הארץ עד התקרה — רש"י ור'
יחנן אמר שורה אחת כמין גאס (היינו שורה בזקיפה ושורה
עליונה בשכיבה כאדם הבודק כותל הבית מבחוץ והגג —
רש"י) וכו'. אלא דרב ס"ל כרב יהודה, דלכ"ש הוי ב'
שורות החיצונות על פני כל הכותל. ולא איצטריך למנוטי
גווייאתה, דזה לא איצטריכו כ"ה לאשמועינן, שצריכה
בדיקה. ואפי' לב"ש דמחמירין א"צ לבדוק שורה שלישית
שלפנים. אלא ודאי דחיצונה אתי לאפוקי שורה השני' וא"צ.
ולכן סובר רב שמ"ש כ"ה, "עליונות" לאו דוקא, אלא היינו
השורה העליונה והשורה שלמטה הימנה. ושמואל ס"ל כר'
יוחנן שמ"ש לב"ש ב' שורות ע"פ המרתף היינו שורה אחת
כמין גאס. ומפרש דמ"ש כ"ה, "עליונות" דוקא משום

שאמר כתלמוד והלכתא כוותי" דשמואל נוסחאות אלו הגאונים הוא אצל הרמב"ם ור"י ורבינו אל גרסי כן. עכ"ל. ונראה שגם הגאונים אל גרסי כן, שאילו היה גורסים בגמ' כן, לא היה כותבים שהטעם שהלכה כשמואל הוא משום, "דכולהו תנאי תנו כוותיה". ובתפארת שמואל אות ד' על הרא"ש המובא בפנים כתב: "וענינו נראה כדברי הגאונים אל משום הך תנאי אלא משום דסתמא דגמ' אמרה וכולהו תנאי כוותי" דשמואל משמע דהוי כמו הלכתא. ובגמ' אות ו' על הרמב"ם שם כתב: "ותמי' שהיה התלמוד פסק כשמואל דאמר ציצונה ושלפנים הימנה דרגיטין קנה" ותייא כוותי" דרב וכולהו תנאי כוותי" דשמואל וכן פיר' אלפס כשמואל וכו'. ומה שכתב הגמ' ש"התלמוד פסק כשמואל", ולא כתב משום דכולהו תנאי כוותי" דשמואל, נראה קצת מדבריו שכוונתו כמ"ש התפארת שמואל הנ"ל, שההוכחה היא לא מעצם הדברים שהתאים סוברים כשמואל, אלא, "משום דסתמא דגמ' אמרה וכולהו תנאי כוותי" דשמואל משמע דהוי כמו הלכתא".

ומ"ש רבנו שהרא"ש פסק כרב, כ"כ הטור. והבי"ח כתב ע"ז:
 איני יודע ממנין לו דאע"ז שכתב דברי הי"ד יונה לבסוף מ"מ לא פסק
 כן בפירושו ולא דרר יודע בכל מקום שכתוב רבינו פסק משמע שפסק
 כן בפירושו ולא דרר הי"ד לכתוב. ולא מוקפת א"א הרא"ש כסבא
 הראשונה ואולי קים ל"י לרבינו דמ"ש הרא"ש בסוף כמה טעמים
 לדברי רבי יונה הוא מדברי הרא"ש שמביא ראיות לדבריו לא שהם
 מדבריו. וינה עצמו ונמצא לפי זה שפסק כר' יונה. ועיני מ"ש ע"ז
 מכבר נתגלה הוא ח' שעל הרא"ש שם.

ומ"ש רבנו שהרי"ף פסק כשמואל, כן איתא בספרי הרי"ף שבתנונו בסוגריים. אולם הרי"ן שם בריש השני כתב, שהרי"ף לא הוציק המחלוקת של רב ורשומא, לפי שכן עכשיו החזית בראות ענין כלל, ובלקוין הרי"ף שבתנונו שם ח א כת' : ע"ז אס זה (שכת' ברי"ף המחלוקת של רב ורשומא והלכה כשמואל) לשון רבינו אי לא דהא הרי"ן ז"ל בפי' המשנה כי דרבינו השמיט דבר זה מספרו, עכ"ל. ועיין מ"ש ע"ז ביהדותו אנשי שם שם אות א, ובמאירי בריש פסחים כתב: וגאונים הראשונים פוסקים כשמואל ממה שאמרו בגמ' תני רב חייא כרב וכולהו תנאי כשמואל וכן שלדעתם לא נאמר הלכתא כרב באיסורי אלא במחלוקת שלהם. אבל בעצם שהם מפרשים כן דרבי אחריס אל וכו', עכ"ל. וראה באנציקלופט' כרס ט' ערך הלכה עמ' ש' בענין אס הלכה כרב

באר הגולה
ש שם נסח לאנץ.

בתי כנסיות ובתי מדרשות צריכים בדיקה מפני שהתינוקות מכניסים בהם חמץ: יא ש
(יט) המכבד חדרו ב"ג בניסן ומכוין לבדוק החמץ ולבערו ונוהר שלא להכניס שם עוד חמץ
(כ) אף על פי כן צריך לבדוק בליל י"ד: הנה: (כא) וכל אדם נזיר לנדה מדריז קודם הצדיקה (מלכ"ה

ביאורי הגר"א

לומר כו' ת"ש כו' ועמוס' בפסחים ו' א' ד"ה
עשוין כו' אלל י"ל מפני גומות וכמ"ש נגמ' רפ"א
גון כו': (כ) אעפ"כ. כמ"ש בירושלמי שם ר

לא נסו לנפילה מחילה המיוק ליל נסח: (יט) המכב'
כו' ומכוין. ר"ל לא מיעינא נסחם שאין חזקו
ממכבד כמ"ש נדה נ"ו אינעיל להו עד כו' ומנ"מ

ברכת אליהו

מיבעיא אם לא כוון לבדוק החמץ פשיטא שאין חזקתו שכבד
החמץ. אלא אפי' אם כוון לבדוק החמץ. אעפ"כ צריך לבדוק
בליל י"ד. ועתה"ס בפסחים ז א ד"ה עשוין כו'. (נדאיתא בגמ'
שם: אמר רבה בר רב הונא אמר רב הפת שעפשה כיון
שרבתה מצה מותרת היכי דמי אילמא דידע בה דחמץ היא כי
רבתה מצה מאי היא אלא דלא ידעין בה אי חמץ הוא אי מצה
הוא מאי איריא כי רבתה מצה אפילו כי לא רבתה מצה נמי
ניזיל בתר בתרא מי לא תנן מעות שנמצאו לפני סוחר ביהמה
לעולם מעשר בהר הבית חולין בירושלים בשעת הרגל מעשר
בשאר ימות השנה חולין ואמר רב שמעי' בר זירא מ"ט הואיל
ושוקי ירושלים עשוין להתכבד בכל יום אלמא אמרי' קמאי
קמאי אזלי ליה והני אחריני נינהו הכא נמי נימא קמא קמא
אזיל והאי דהאינא הוא שאני הכא דעיפושא מוכיח עליוהי
וכו' רב פפא אמר כגון דאשתכח בגומא (דליכא למימר זיל
בתר בתרא דקמאי שכן קוליהו משום דיש לחוש שמא בגומא
נטמן ולא ראוהו — רש"י). וכתבו התוס': קשה לר"י דמסקי'
בפרק דם הנדה (נדה נו ב) גבי שרץ שנמצא במכוני אין חזקתו
מתכבד אלא על ידי בדיקה ותיירך דשרץ שהוא כבערשה אין
חזקתו כל כך מתכבד כמו במעות. וקשה שהרי הגמ'
בקשייתה משווה חמץ למעות, ומעות הרי אמרינן שכן
מתכבד, א"כ גם בחמץ מתכבד. ולמה כתב המחבר, "ומכוין
לבדוק החמץ כו'". אבל י"ל — דנקט המחבר, "ומכוין כו'"
— מפני גומות שאינן מתכבדות. וכמ"ש בנדה שם בגמ':
ר"פ אמר כגון דאשתכח בגומא. הרי ד, יש לחוש שמא בגומא
נטמן ולא ראוהו. [ולכן נקט המחבר: ומכוין לבדוק החמץ.
והיינו דלא מיבעיא אם לא כוון לבדוק החמץ דיש חשש
שנשאר חמץ בגומות ולא ראוהו, אלא אף אם כוון לבדוק
ובכה"ג הרי בודק גם בגומות, וכמ"ש בנדה הנ"ל, אפ"ה צריך
לבדוק בליל י"ד. ועמ"א סק"כ, משנה ברורה סקמ"ה, שער
הציון סק"ו].

(כ) כמ"ש בירושלמי דפסחים פ"א ה"א [נפנינו בשינוי לשון
עפ"י הרא"י לבין בתי כנסיות שלנו שלא שייך טעם זה. ולכן הוסיף
רכנו שאף לפי ג"י הר"ן והטור. בעיבוריות ובר"ח". אפשר ללמוד
שגם בתי כנסיות שלנו צריכים בדיקה, דאף שלא שייך הטעם שמצוי
חמץ עקב סעודות עיבוריות ור"ח, אבל צריך בדיקה לפי
ש.התינוקות מכניסין בהם חמץ".
ובפסקי תוס' פ"א דב"ב סימן י"א כת' לענין בתי כנסיות: וכן
אוכלין שם כעבור (שנים) [החדש] ולכן מצריך לבדוק חמץ שם.
וכתב בדעת תורה כאן. שלפ"י בזמן הזה לא צריך לבדוק את הבית
כנסיות. וע"ע מש"ש בזה. אולם לפימל"ש שאף שכתב בירושלמי
שהטעם שצריך לבדוק בבת כנסיות הוא מפני ש,מכניסין לשם
חמץ בעיבוריות ובר"ח" למדו מזה הר"ן והטור דהו"ה לבתי כנסיות
שלנו שצריכים בדיקה, "מפני התינוקות". א"כ אפ"ל כן גם כדעת
פסקי התוס', שאף בזמן הזה צריך לבדוק את בתי כנסיות היות
ש.התינוקות מכניסין בהם חמץ".

בתחלה ביום לאור הנר (מהו שיהא מותר לבדוק ביום
לכתחלה דאי משום שאור הנר יפה לבדיקה הרי אף ביום
אפשר לקיימו — קרבן העדה) כו'. ולמדו הר"ן והטור דהו"ה
לבתי כנסיות שלנו שצריכין בדיקה. מפני התינוקות, שנכנסין
שם ופתן בידן" — לשון הר"ן. וכמ"ש בירושלמי: הדות
[בפנינו: חדות] (בנין אבנים ע"ג קרקע עשוי כעין בור —
קרבן העדה) וכו' א"צ בדיקה. ופי'ק בירושלמי: הדי"א לא
חשו לנפילה (שמעין מהכא דלא חיישינן לשמא נפל מעצמו
לתוכו חמץ — קרבן העדה). ומשני: מתיירא [הוא] התינוק
לילך לשם (דמתיירא הוא הקטן לילך לשם שלא יפול —
קרבן העדה). הרי שבמקום שיש חשש שתינוקות, נכנסין שם
ופתן בידן" צריך בדיקה.

(יט) ר"ל לא מיבעיא פסחם — שבשעת הכיבוד לא כוון
לבדוק — שאין חזקתו שפ"ה הכיבוד מתכבד החמץ, כמ"ש
בנדה נו. דתנן שם עמוד א': השרץ שנמצא במכוני מטמא
למפרע עד שיאמר בדקתי את המכוני הזה ולא הי' בו שרץ או
עד שעת כבוד וכן כתם שנמצא בחלוק מטמא למפרע עד
שיאמר בדקתי את החלוק הזה ולא הי' בו כתם או עד שעת
הכבוד. ובגמ' שם: איבעיא להו עד שעת כבוד חזקתו ברוק
(מי מחזקין דבדיק לי' בשעת הכיבוד ומשום הכי טהרות
דקודם כיבוד טהורות — רש"י) או דלמא חזקתו מתכבד (דאי
היה התם בשעת כיבוד הוי נפיק האי שרץ מחמת כיבוד —
רש"י) ומאי נפקא מינה דאמר כבוד ולא בדיק (כבדתי ולא
בדקתי — רש"י) אי אמרת חזקתו ברוק הא לא בדק אי אמרת
חזקתו מתכבד הא מתכבד אי נמי דאשתכח בגומא (בסתמא
דלא אמר לא בדקתי ואשתכח שרץ בגומא — רש"י) אי
אמרת חזקתו ברוק מאן דבדק בגומא נמי בדיק אי אמרת
חזקתו מתכבד גומא נמי לא מתכבדא. ומסקינן שם עמוד ב':
ת"ש וכו' ש"מ חזקתו ברוק. הרי נפשטא הבעיא, דכלא בדיק
לא אמרינן חזקתו מתכבד. ולכן אם לא כוון לבדוק לא מהני
כיבוד. וז"ש המחבר כאן: ומכוין לבדוק החמץ כו'. דלא

כנסיות שלנו צריכים בדיקה. וזה מחמת המנהג שהיו מקדשים בבתי
כנסיות להוציא את האורחים שסועדיה שם. וקידוש במקום סעודה,
וכמ"ש רס"ט סק"א ובהערה 1 שם. חזינן שגם האידנא נוהגים
האורחים לאכול בבתי כנסיות. אבל לפי ג"י הר"ן בירושלמי
"בעיבוריות ובר"ח". הי' מקום לומר שבתי כנסיות שלנו האידנא לא
צריכים בדיקה, מפני שהאידנא אין סעודות, "עיבוריות ור"ח". ולכן
סיים רבנו: ולמד הר"ן והטור דהו"ה לשלנו מפני התינוקות.
ולשון הטור — אחוה הביאו רביה בירושלמי: הילכך שלנו
נמי צריכין בדיקה לפי שהתינוקות מכניסין בהם חמץ. וכתב ע"ז
הב"ח: כלומר לא תימא הואיל דרשות של רבים הוא אין כאן משום
לא ימצא שהרי בירושלמי קאמר דצריכין בדיקה והלכך בשלנו נמי
צריכין. וכעין זה כתב הפרשה בסק"א. וגורא שם"ש רבנו. ולמדו
טור ור"ן כו'. כוונתו גם למש"ל שלפי ג"י הר"ן והטור בירושלמי,
הי' מקום לחלק בין בתי כנסיות דאז — שהיו מעברין ומקדשין

ברכת אליהו

מנא לא אמר כן ושמרתם את היום הזה לדורותיכם חקת עולם (שמות יב. יז) עשה שיתור היום והלילה משומרין וכתוב בתריה בראשון בארבעה עשר לחדש שמע שכל יום ארבעה עשר ישמרו לבער החמץ — קרבן העדה) ויתחיל ב"ג יאה היום והלילה משומרין אף אית ליה דאמר ר' יוסא. ור"ל שגם הוא — ר' מנא — אית ליה טעמא דר"י — שאין בדיקת הנר יפה אלא בלילה. ולכך אין לבדוק ביום י"ג ואית ליה ג"כ טעמא, ושמרתם וכו'. ונפק"מ מ"ש שיש עוד טעם — שיהא היום והלילה משומרין — שצריך לבדוק בתחילת הלילה. דלר' יוסא אין הכרח לבדוק בתחילת הלילה. אבל לטעמא דר' מנא צריך לבדוק בתחילת ליל י"ד. בכדי שגם תחילת הלילה תהא משומרת. וזה ראי' לדברי הראב"ד ושו"ע כס"י תל"א סק"א. שכתב שם המחבר בס"א: בתחילת ליל י"ד בניסן בודקין את החמץ לאור הנר וכו'. ונרשם בסק"א הבאנו שדין זה הוא מדברי הראב"ד. ועיין מש"ש ובהערה 1 שם]. והמשך לשון הירושלמי: ויתחיל אור ל"ג. וזה פירק לד"ה — בין לטעמא דר' יוסא ובין לטעמא דר' מנא. ומתרגינן: אין כיני אפי' מר"ח.

ומה שהביא הראב"ן ראי' מירושלמי הג"ל בריש ס"ק זה — שהבדיקה צריכה להיות דוקא בליל י"ד כדי שלא תחלוק בין ביעור לביעור — אפשר לדחות ראי' זו. דשאני התם לפני ליל י"ד שלא בדק משום פסח אלא משום נותר, ולהכי לי"מ בלא בדיקה בליל י"ד. אבל כשכוון לבדוק חמץ גם קודם י"ד מהני, וא"צ לבדוק פעם נוספת בליל י"ד. ודלא כמ"ש כאן המחבר, שאף אם מכבד חדרו ומכרין לבדוק החמץ לפני ליל י"ד צריך לבדוק פעם נוספת בליל י"ד. ומ' שם דאפי' אם בדק ביום י"ג מהני בדיעבד, כמ"ש: אר"י מתניא אמרה שבדיקת היום בדיקה כו'. ע"ש. וז"ל המשך הירושלמי: דתנינן ר' יודה אומר בודקין אור לארבעה עשר ובארבעה עשר בשחרית ובשעת הביעור (מתני' שמעינן דבדיעבד אם בדק ביום הוה בדיקה מעלייתא — קרבן העדה) לא סוף דבר רבי

קצת: ר' יוסא בעי חצירות שבירושלים שאוכלין שם חלות תורה ודוקיני נזיר מהו שיהא צריכין בדיקה בלא כן אינן בדוקות מפני הנותר (בלאו הכי הרי הן בדוקות שצריך להשגיח שלא יאכד ממנו דבר שלא יהי' נותר ואם יותר דבר צריך להשגיח יפה לשרפו מיד דנותר מצוותו לשרפו בבקר ראשון וא"כ אין צריך בדיקה משום פסח — קרבן העדה) בא (אתיא — קרבן העדה) כהדא נדה חופפת וסודקת כהנת (שטובלת לאכול בתרומה כיון שטובלת בכל יום — קרבן העדה) אינה חופפת וסודקת נדה כהנת חופפת וסודקת שלא תחלוק בין נדה לנדה אף הכי שלא תחלוק בין ביעור לביעור. הרי דחזינן שאף חצרות שבירושלים — אף שבדוקות מפני הנותר — צריכות בדיקה, מפני, שלא תחלוק בין ביעור לביעור. ומתאי טעמא גם, המכבד חדרו כו' צריך לבדוק בליל י"ד. כ"כ ראב"ן אות ז'. וא"כ דהטעם משום שלא תחלוק די במניח חדר אחד לבדוק בלילה וגם אפי' בדק בליל י"ג צריך לבדוק בליל י"ד משום שלא תחלוק — ד"א. אבל הר"ן שם ד א — על הא דאמר רב נחמן בר יצחק שלכך בודקים בלילה דהוי, "שעה שבני אדם מצויים כבתייהם ואור הנר יפה לבדיקה" — כתב דלא יבדוק ב"ג ביום לאור הנר והטעם כמ"ש בירושלמי (בפנינו בשנינו לשון קצת): מבואות האפלין מהו לבדוקן בתחלה ביום לאור הנר מיליהון דרבנן אמרינן [שרגא] לא כמה דאיהו מנהר בלילא מנהר ביממא כו'. ע"ש. וסיים הר"ן: הלכך רב נחמן בר יצחק ה"ק כשעה שבני אדם מצויין בבתייהן שהם פנוים ובשעה שאור הנר יפה לבדיקה כדאמרינן שאורו מבדיק בלילה יותר מן היום ולפיכך רב בא להקדים לבדוק ביום י"ג לאור הנר אינו רשאי. וכן כגמ' שם ז ב אמרו: אין בודקין וכו' אלא לאור הנר (בשעה) [מפני] שאור הנר יפה לבדיקה. מ' שבא לאפוקי רק שלא יבדוק ביום. אבל אם בא לבדוק בליל י"ג שפיר דמי. וכ"ה שם בירושלמי. דאיתא שם [בפנינו בשנינו לשון קצת]: למה בלילה א"ר יוסא שאין בדיקת הנר יפה אלא בלילה ר'

ע"ז: אמר המג"ח ונ"ל שכדי לקיים מצוה כהלכתה הי" צריך לחזור ולבדוק בליל י"ד ושהביטול לא יועיל לו כי כ"י כמ"ש בשו"ע סימן תל"ג סעיף י"א וסימן תמ"ד דין ו' ע"ש ולא ידעתי מאן שם לו לבטל כרכת הביעור.

והמלחמות והר"ן שם חולקים על דברי בעל המאור. וסוברים שאינו רשאי להקדים ולבדוק ב"ג, ומפרשים שגם לירושלמי אינו רשאי לכתחלה לבדוק ב"ג. וזה כדעת הראב"ן שהביא רבנו כח. (דבריו הר"ן הובאו בדברי רבנו בפנים). וכן היא דעת הב"ח. וגם העולת שבת אות א' הביא דברי הר"ן. והסיק כן להלכה. וגם הפרי חדש הג"ל והחזק יעקב הג"ל הסיקו כן להלכה. וכתבו שאם בדק בליל י"ג לא צריך לבדוק עוד פעם בליל י"ד. ובחזק יעקב חיים שם: ואם רוצה להחמיר על עצמו כמ"פ לא יכרך להכניס עצמו לסיס: ספק ברכה זה יחזור ומשתמש במוכה חמץ ואז יוכל לחזור ולבדק ולבדוק. ונעין זה פסק בשו"ע הגרש"ח שם ע"ז. וזו"ל: אם רוצה לבדוק כל חצירי בליל י"ג או בשאר בלילות השנה לאור הנר ולהזהר שלא להכניס לשם עוד חמץ הרשות בידי רק שלא יכרך על בדיקה זו כמו שיחבאו בסיון חל"ו לפיכך נכון הדבר שישיר חדר א' לבדוק בליל י"ד ולבדוק על ידי דקתו שלא להפסיד ברכה בידים וכו'. עכ"ל. וע"ע מש"ש בזה. והמשנה כדורה בסק"א הסיק: ואם הקדים ובדק יום י"ג לאור הנר צריך לחזור ולבדוק ליל י"ד כתקנת חכמים ומ"מ נראה דאין לכרך אז כלילה על הבדיקה דיש פוסקים דבדיעבד יצא בבדיקה ראשונה אכן אם בדק בליל י"ג לבדק הנר שבליה אור הנר יפה לבדיקה ונזהר היטב שלא להכניס חמץ א"צ לחזור ולבדוק כן הסכימו רוב אחרונים והרוצה להחמיר על עצמו לחזור ולבדוק עכ"ל. לא יכרך אז. וראה שם בשעת הציון ס"ק ה'. ו'. ועיין מש"ל סימן תל"א סק"א ובהערה 1 שם.

7 בקרבן העדה שם מפרש שתי' הירושלמי הוא: כלומר א"כ הוא עושה שבודק בלילה ואינו מכניס לשם חמץ אפי' בודק מר"ח לאור הנר מי שני. ולפי"ז יוצא שלפי' מסקנת הירושלמי, אכן הבודק בליל ר"ח לאור הנר, אינו צריך לחזור ולבדוק בליל י"ד, אם נזהר לא להכניס חמץ לפני בדיקתו. ולולא שה" צריך לבדוק לאור הנר, הי' אפשר לבדוק אף ביום י"ג. ורק מפני שצריכים בדיקה לאור הנר, לא מועילה בדיקה אף היום, רק — כלילה לאור הנר. וראיתו רבנו מהירושלמי — שמותר לבדוק אף לפני ליל י"ג, דלא כראב"ן — היא רק לפי' זה של הקרבן העדה. וגם הפרי חדש אות י"א הוכיח כן מדברי הירושלמי. אבל הפני משה מפרש שחזר את תשובת הירושלמי. ולפירושו תשובת הירושלמי היא בלשון מתיחה. וכי תעלה על דעתך שיעבוד מרומי. ולפי"ז מסקנת הירושלמי היא שאין בדיקת חמץ אלא בזמנה, דהיינו אור ל"ד. וכן פ"י המהר"ם חלאה בפסחים ד א את כוונת הירושלמי.

ומה שהביא רבנו בדומשק ס"ק זה שיש לדחות ראיית הראב"ן מהירושלמי וגם מה שהביא רבנו הוכחה מפסחים ט ב שבדיעבד בדיקה מועלת. גם הפרי חדש אות י"א כ"כ. וההוכחה מפסחים ט ב, הובאה גם בחזק יעקב סק"א.

ולעיל בסק"א הביא רבנו דברי הירושלמי: הדא אמרה אפי' ביום צריך לבדוק לאור הנר. ובעל המאור שם ז ב הביא דברי הירושלמי הג"ל. והרמב"ם במלחמות שם והר"ן שם ד א פירשו כדעת בעל המאור, "שאם בא להקדים נמי בשלש עשר אינו בודק מפני שאור הנר יפה לבדיקה בלילה". וכן דעת המ"מ כהל' חמץ ומצה פ"ב ה"ד. עפ"י הירושלמי הג"ל. ובשו"ת הלכות קטנות ח"א סימן קס"ב כתב: שאלה מי שבא לבדוק בליל י"ג מביעא אם מותר. ושובה אפי' מר"ה דאקדומי מצוותא מקדמין, עכ"ל. וכן המחבר כתב

פסחים (כב) והכיסים או נתי יד של נגדים שנותנים זהם לפעמים מתן לריבין נדיקה (מהרי"ו):

ביאורי הגר"א

משומרין אף אית ליה דלמר ר"י ר"ל שגם הוא אית ליה טעמא דר"י ונ"מ מ"ש שיהא כו' שרין לבדוק במחלה הלילה וזה ראייה. לדברי הראש"ד ונ"מ ס' תל"א ס"א. ויחליל אור ל"ג וזה פריך לנ"ה. אין כיני אפי' מר"מ ומה שהביא ראשון ראייה מירושלמי הנ"ל שאני התם שלא נדק משום פסח ומ' שם דאפי' אם נדקן ביום י"ג מהני דיעבד כמ"ש שם אר"י מחמתא אמרה שבדיקת היום נדיקה כו' ע"ש וכן בגמ' ט' ז' ל"ק הא ב"ג כו' ועמוס' ד' ז' ד"ה המשכיר כו': (כא) וכל אדם. כמ"ש נדה שם שחוק' ננות ישראל כו' ומסקנא שם לחוקתו נדוק ואף עפ"כ נשעת כיבוד נדקות דוקא: (כב) והכיסים כו' שנותנים כו'. מחני' ונמה כו' וגמ' שם ח' א' כנ"ל ונמהרי"ו כ' כמ"ש נפרק קמא דשבת הלכתא רנמי כו':

ברכת אליהו

רש"י. הרי שמהני בדיקה אף בליל י"ד, אלא שלכתחילה הבדיקה צריכה להיות בלילה אף לפני ליל י"ד לאור הנר. ועתה"ס שם ד' ב' ד"ה [על] המשכיר כו'. דאיתא בגמ' שם: בעו מיניה מרבנן המשכיר בית לחבירו בארבעה עשר על מי לבדוק על המשכיר לבדוק דחמירא ידידה הוא או דילמא על השוכר כו'. וכתבו התוס' שם: אין לפרש הטעם כיון דשלו הוא ואין אדם יכול לבטל אלא הוא חייב לבדוק דא"כ אמאי נקט משכיר לחברו בי"ד אפי' ב"ג יתחייב המשכיר מהאי טעמא לבדוק. הרי שיכול לבדוק אף קודם ליל י"ד. [וכד"א] כתב: ונראה דגם בדיעבד לא מהני רק שכבוד ביום לאור הנר וכמ"ש בירושלמי וצריך לבדוק לאור הנר ע"ש. (כא) כמ"ש נדה שם שחוקת כו' ומסקנא שם דחוקתו נדוק ואעפ"כ בשעת כיבוד בודקות דוקא. (כב) מתני' דיש פסחים: ובמה אמרו ב' שורות במתן מקום

י"סא נתי חזירות שבידשלים שאוכלין שם חלות חזרה וריקני נזיר מהו שיהא לריבין נדיקה בליל כו' אין נדוקו' מפני הנות' וכל כהדל נדה חופפת וסורקת כהנה אפי' חופפת וסורקת נדה כהנה חופפת וסורקת שלא מחלו' בין נדה לנדה אף הכי שלא מחלו' בין ציעור לציבור. ראשון. אבל הר"ן כ' דלא יבדוק ב"ג ביום לאור הנר כמ"ש בירושלמי שם מבואות האפלים מה לבדוקו' במחילה לאור הנר מליהון דרבנן אמרין (לא) לא ממה דליהו מנהר בלילה מנהר ציממא כו' ע"ש וכן בגמ' אמרו בשעה שאור הנר יפה לבדיקה מ' אבל אם נא בליל י"ג לבדו' ש"ד וכו' שם בירושלמי למה בלילה א"ר יוסא שאין נדיקה הנר יפה אלא בלילה ר' מנא לא אמר כן ושמתם את היום הזה לדורותיכם עשה שיהו היום והלילה משומרין ויחליל ב"ג ויהא היום והלילה

יודא אלא אפי' דרבנן דתצינו וכו"א אם לא בדק אור ל"ד יבדוק ב"ד (אפי' ממלחתייהו דרבנן שמעינן דבדיקת היום מיהת בדיעבד הוי בדיקה כדקאמרי לא בדק וכו') — פני משה). הרי שגם ביום יכול לבדוק. וכן בגמ' דידן שם ט' ב' דתנן שם עמוד א': אין חוששין שמא גיררה חולדה מבית לבית וממקום למקום. ובגמ' שם עמוד ב': ומי אמרין אין חוששין שמא גיררה חולדה והא קתני סיפא מה שמשירי יניחנו בצנעא שלא יהא צריך בדיקה אחריה אמר אביי לא קשיא הא בארבעה עשר הא בשלשה עשר בשלשה עשר דשכיח ריפתא בכולהו בתי לא מצנעא (וישא דתני אין חוששין בבדוק בשלשה עשר שמצוי פת הרבה לחולדה בתוך הבתים ואינה חוששת לשייר — רש"י) בארבעה עשר דלא שכיחא ריפתא בכולהו בתי מצנעא (וסיפא בהדיא תנן בה ב"ד וכיון דלא חזיא החולדה פת הרבה בבתים כמות שהיא רגילה משיירא —

8 תנן נדה ו א': כתם שנמצא בחלוק מטמא למפרע עד שיאמר בדיקתי את החלוק הזה ולא היה בו כתם או עד שעת הכיבוס. והגמ' שם עמוד ב' מסתפקת, אם עצם הכיבוס מסיר את הכתם, ולכן אפילו אם לא בדקה בשעת הכיבוס הוי חזקתו בדוק או רק אם בדקה בשעת הכיבוס, ולא מצאה כתם, אז הוי חזקתו בדוק. ואיתא שם: ומפני מה אמרו כתם שנמצא בחלוק מטמא למפרע עד שיאמר בדיקתי את החלוק הזה היה בו כתם או עד שעת הכיבוס מפני שחוקת כנות ישראל בודקות חלוקתיהן בשעת כבוסיהן ואם לא בדקו הפסידו למפרע וכו'. ומסקינן שם בגמ' ש.חזקתו בדוק" — דהיינו שאשה בודקת את הכתמים בשעת כבוסיה. ואעפ"כ בשעת כיבוד בודקות דוקא. ומ"ש בבאורי הגר"א, "דאעפ"כ בשעת כיבוד בודקות דוקא, נראה שזו ט"ס, וצ"ל: בשעת כיבוס בודקות דוקא. וראית רבנו היא, שהרי הגמ' אומרת שחוקת כנות ישראל בודקות כתמיהן בשעת כבוסיה. ומוכח שהבדיקה מועילה יותר בשעת כיבוס. ולפ"ז כתב המרדכי בפ"א דפסחים סימן תקל"ו: וצריך לכבד את הבית קודם בדיקה וכו' הכי אורחא דמילתא דלא מיבדק שפיר בלא כיבוד וכו'. ועיין בבגרי יעש שם אותיות ל"ב, ל"ג. ובר"א הוסיף, שזה כמו שאמרו בגמ' שם, שבני ישראל בודקין בשעת כיבוד. הרי שהכיבוד מועיל יותר לבדיקה. דמעין הבעיא שהגמ' מסתפקת לענין כתם. מסתפקת הגמ' גם לענין בדיקת שרץ. דתנן שם: השרץ שנמצא במבוי מטמא למפרע עד שיאמר בדיקתי את המבוי הזה ולא היה בו שרץ או עד שעת כיבוד. ובגמ' שם:

איבעיא להו עד שעת כיבוד חזקתו בדוק או דלמא חזקתו מתכבד. ואיתא שם: א"ר מאיר מפני מה אמרו השרץ שנמצא במבוי מטמא למפרע עד שיאמר בדיקתי את המבוי הזה ולא היה בו שרץ או עד שעת כיבוד מפני שחוקת בני ישראל בודקין מבואותיהן בשעת כבוסיהם ואם לא בדקו הפסידוהו למפרע. ומתן מימרא מסקינן שם שחזקתו בדוק. והוסיף הר"א, דהא שאמרו כאן, שבדיקת חמץ היא בשעת כיבוד, הוא כמ"ש גבי שרץ, שחוקת בני ישראל בודקין מבואותיהן בשעת כבוסיהם. וסיים שם: ויותר מסתבר דט"ס צ"ל כמ"ש שחוקת בני ישראל בודקין בשעת כבוד הרי דמן הנוכח לבדוק ג"כ כבוד. ולי נראה שרק מ"ש בבאורי הגר"א, "כיבוד" הוא ט"ס, וצ"ל: "כיבוס". (ויירושו הוא כמ"ש) וזה שכתבנו שצ"ל בבאורי הגר"א, "כיבוס" הוא מפני שרבנו מסיים, "בודקות" וזה קאי על כנות ישראל שבבודקות כתמיהן. דאילו על בדיקת שרץ, אמרו שם בגמ': שחוקת בני ישראל בודקין מבואותיהן בשעת כיבוסיהם. ולכן כתב שצ"ל בבאורי הגר"א, "כיבוס", וכמ"ש בגמ' נדה הנ"ל, שכובסות חלוקתיהן. אולם אח"כ ראיתי במדרכי הנ"ל — שבהביאו דוחה ש.צריך לכבד את הבית קודם בדיקה" — כתב: דאמרו עדין פרק עד הגדה מפני מה אמרו שרץ שבמבוי מטמא למפרע עד שיאמר בדיקתי את המבוי הזה ולא היה בו שרץ או עד שעת הכיבוד מפני שבנות ישראל בודקות מבואותיהן בשעת כיבוסיהן וכו'. ונראה מדבריו שגרס בגמ' נדה שם, לא כמו דאיתא בפנינו שחוקת בני ישראל בודקין מבואותיהן וכו'. אלא: שבנות ישראל

תלד דינים הנוהגים תיכף אחר הבדיקה. וכו' ד' סעיפים:

א א אחר הבדיקה יהא נזהר בחמץ שמשיר להצניעו כדי שלא יצטרך בדיקה אחרת כגון אם ימלנו עכבר בפניו או אם יחסר לחמו כגון שיניח עשר ככרות וימצא תשע אבל בסתם שאינו יודע אם חסר ממנו אם לא לא כ ואם כפה עליו כלי ולא מצאו אינו צריך לבדוק שודאי אדם נמלו לכך יכפה עליו כלי (א) או יתלנו באויר או יניחנו בתיבה מקום שאין עכבר יכול לבא: ב ג אחר הבדיקה (ב) מיד בלילה יבטלנו ויאמר (ג) כל חמירא דאיתיה

באר הגולה

א משנה פסחים ח'
והמפרק לה רמב"ם ורמב"ם
פ"ט ס'
ב ירושלמי כמנ
הרמ"ם ס'
ג ממשל דרכ יהודה
ס' ז' הר"ף והרמ"ם
ס'.

ביאורי הגר"א

כמ"ס נח"מ ס' ל"א ס"ג בהג"ה י"א ס' והכל
ס': (ב) מיד. ס' ולעילי ס': (ג) כל
חמירא. כ"כ הר"ף והגאונים וכו' ירושלמי פ"ג

תלד (א) או יתלנו כו'. סה"פ ועור וכמ"ס
נפ"ג ד"ע לשמרו מן העכברים: או יניחנו כו'
מקום כו'. אלל סתם מינות חמורות הן אלל העכברים

ברכת אליהו

ימצא גלוסקא יפה ודעתיה עילויה וכי משכחת ליה לבטלי
דילמא משכחת ליה לבתר איסורא ולא ברשותי קיימא וכו'
(ולבטלי) וניבטליה בארבע וניבטליה בחמש (כלומר למה
הצרכו לבטל בלילה ליחנקו רבנן וכל אדם שיבטל קודם
איסורו — רש"י) כיון דלאו זמן איסורא הוא ולא זמן ביעורא
הוא דילמא פשע ולא מבטל ליה (ישכח ויבא לידי פשיעה
שעל ידי מה יזכר אבל עכשיו שעסוק בבדיקתו יזכר — רש"י)
וכו'. הרי דבעינן ביטול בזמן הבדיקה. כדי שלא יפשע.

(ג) כ"כ הר"ף בפסחים ו ב והגאונים — הובאו בר"ן שם.
וכ"ה בירושלמי שם פ"ב ה"ב: רב אמר צריך שיאמר כל חמץ
שיש לי בתוך ביתי ואינו יודע בו יבטל. וכתבו הגמ"י (הובא
בכ"י וכתב שם שדברי הגמ"י הן בפ"ג מהל' חמץ ומצה.
ובפנינו ליתא) והטור, שלא יאמר, „בהדין ביתא" אלא
„ברשותי", כדי לכלול את החמץ שבכל מקומות. כמ"ס בגמ'
שם ה ב: לא ימצא בבתיכם (שמות יב, יט) אין לי אלא
(בבתיכם) [שבבתיכם] בכורות כשיחין ובמערות מנין ת"ל בכל
גבולך (שם יג, ז). וז"ל המחבר: דאיתיה ברשותי. והיינו לא
רק מה שבביתו, אלא כל החמץ שברשותו. וכ"ה ברי"ף שם
וברא"ש שם פ"א ס"ט ונעט"ז סק"ד ופרי חדש סוף ס' ת"מ.
ומ"ש ע"ז במט"י.]

שמכניסין בו חמץ. ובגמ' שם ח א איתא, דבמקום שמסתפק
ממנו צריך בדיקה. ונכ"ל בסק"ו. ובמהרי"ו כתב כמ"ס בפרק
קמא רשבת הלכתא רבתי כו'.

תלד (א) כ"כ בסדר הלכות פסח לרא"ש והטור. וכמ"ס

בפ"ג דיו"ט. דתנן בכיצה כח א: ר' יהודה אומר שוקל אדם
בשר כנגד הכלי (טבח המוכר בשר במשקל אע"פ שאסור
לשקול בליטרא דהיינו מעשה בחול מותר הוא לשקול כנגד
הכלי — רש"י) או כנגד הקופיץ וחכ"א אין משגיחין (מעיינין
— רש"י) בכף מאזנים כל עיקר. ובגמ' שם: מאי כל עיקר
אמר רב יהודה אמר שמואל אפי' לשמרו מן העכברים (אין
נותנין אותו במאזנים התלוין ביתד גבוה — רש"י). [הרי
דבתלוין נשמר מעכברים — ד"א].

(א*) אבל סתם תיבות חמורות הן אצל העכברים כמ"ס
בחו"מ ס' רצ"ג ס"ג בהג"ה י"א כו' והכל כו'.

(כ) [בבאה"ג סק"ג כת': מימרא דרב יהודה שם (ז) ו]
הרי"ף והרא"ש שם. ומ"ש, „והרי"ף והרא"ש שם" קאי על
המשך דברי המחבר, וכמ"ס בפרק"ג. ומ"ש, „ממרא דרב
יהודה", היינו דאיתא בפסחים ו ב: אמר רב יהודה אמר רב
הבודק צריך שיבטל מאי טעמא וכו' אמר רבא גזירה שמא

מ"ש הרמ"א „דסתם תיבות כו'". כתב רבנו שם בסק"ד: כמ"ס
בב"ק פג א סתם כו'. היינו דאיתא שם: סתם דלחות חמורות הן אצל
כלב. ועל מ"ש הרמ"א „והכל הוא לפי הענין". כתב רבנו שם
בסק"ה: „דל"ק אלא סתם כו' והו"ה כאן. והיינו שסתם תיבות
חמורות הן אצל עכברים. רק תיבה מיוחדת אינה חמורה מן
העכברים. וכמ"ס הרמ"א שהכל לפי הענין. וז"ל המחבר כאן.
שצריך להניח בתיבה כזו „מקום שאין עכבר יכול לבא".
ובבאר היטב כאן סק"ד הקשה: ובח"מ סימן רנ"א ס"ג פסק
רמ"א דתיבה חמורה אצל עכברים ע"ש. ונראה שרבנו בדבריו כאן
רצה ליישב קוש"ז. והיינו כמ"ס. שהכל לפי הענין. דאמנם סתם
תיבה חמורה מן העכברים, אבל צריך להניח הפת בתיבה המשומרת
מן העכברים. ויתכן שזו גם כוונת הבאר היטב בסיימו שם: וי"ל
ודו"ק.

וענין מ"ש בדבריו רבנו. כתב המאמר מרדכי כאן סק"ד. וז"ל:
אע"פ שפסק רמ"א ז"ל בחור"מ סימן רצ"א דסתם תיבות
חמורות אצל עכברים מ"מ יש תקנה לתת מים לפני התיבה דתו לרא
למחש' להו דאין העכברים עשויים לקלקל אלא מחמת צמאון
וכמ"ס הרב רש"י ז"ל בב"ק וכו' נסתלקה קושיית הרב באר היטב.
וסיים שם: ועוד יש לחלק דאינם עשויים לחתור חתירה בלילה אחד
ומילתא דלא שכיח הוא.

בודקות מבואותיהן וכו'. וא"כ שפיר אפשר לגרוס בדבריו רבנו
בשעת כיבוד. והוכחה היא מבדיקת שרץ. וכמו שפירש הד"א הנ"ל.
9 מקור דין זה הוא בתשובות מהר"י ווייל סימן קצ"ג. וז"ל:
וצריך לבדוק בית די של התינוקות שלא ישרא בו חמץ וכן בכית די
שלו מידי דהוה הא דאמרין הילכתא רבנא לשבתא. והיינו דאיתא
כשבת יב א: חייב אדם לשמש בכגור ע"ש עם חשכה (שלא יאה
כורך בשום דבר פן יוציאנו — רש"י) אמר רב יוסף הלכתא רבתי
לשבת (דבר גדול יש כאן להפרישו מאיסור שבת — רש"י). והו"ה
כאן לענין בדיקת חמץ. והוסף הר"א: ולטעם זה לא מהני מה
שבדק בהכיסים ליל י"ג דשמא הניח שם חמץ אח"כ וצריך לבדוק
למשמש ביד" בשעה ו' כמו בשבת סמוך לחשיכה. ומ"ש הר"א
„ליל י"ג". הוא ט"ס. וצ"ל: ליל י"ד. ועצם הדין שכתב הר"א, כ"כ
המשנה בלכות טהרה"מ בשם אחרונים. וז"ל: ונכון לבדוק אותם
בשעת הבדיקה ומ"מ צריך לחזור ולנערם בשעת הביעור שמא חזר
והכניס בהם חמץ שאכל אחר הבדיקה.
1 המחבר כתב: או יניחנו בתיבה מקום שאין עכבר יכול לבא. ומ'
מדבריו דסתם תיבות חמורות הן אצל העכברים ואינו משומרת.
ומ"ש רבנו „כמ"ס בחור"מ סימן רצ"א ס"ג בהג"ה". היינו דשם
פסק הרמ"א: י"א דסתם תיבות חמורות אצל עכברים וצריך להשים
בגדים וכדומה על נס ולא להניח בתיבות והכל הוא לפי הענין. ועל

באר הגולה

ד טור נסס א"ז
הר"ש.

ברשותי דלא חזיתיה ודלא ביערתיה לבטיל וליהוי כעפרא דארעא: הגה: (ד) ויאמר הביטול נ"ל
שמנין (מהר"י גרי"ן) (ה) ואם אמרו נ"ל הקודש כל חמירא כולל חמץ ושאר (מ"ה סימן קל"ד) (ו) אבל בשאר לשונות
נריך להזכיר כל אחד בפני עצמו (ד"ע): ד (ז) וטוב לחזור ולבטלו פעם אחרת ביום י"ד סוף שעה
חמישית קודם שתגיע שעה ששית (ח) שמשנתגיע שעה ששית נאסר ואין בידו לבטלו: הגה: (ט)

ביאורי הגר"א

חמירא כולל אף חמץ כמ"ש בפ"ק בעירו חמירא
דני חילא וכו' דחמיר' ידיה הוא ונפ"צ זיני חמירא
דני חילא ח"ש נהג"ה אבל בשאר כו'. אבל בירושלמי
הנ"ל לא מ' כן שהרי נלה"ק ודאי חמץ ושאר
ז' דברים הן כמ"ש בתורה ואף עפ"כ לא אמר
בירושלמי רק כל חמץ שיש בו: (ז) וטוב. עמ"א
והגמ' לא הנכיחוהו שאמרו ומה שמשיר כו':
(ח) שמשתיג' ע. גמ' סס: (ט) ואין
לבטל. עמ"א ואף ע"ג שבגמ' משמע שהיו שורפין

הלכה ז' רב אמר נריך שיאמר כל חמץ שיש לי
במוך ביתי ואני יודע בו יבטל. וכו' הג"מ והטור
שלא יאמר נהדין ביתא אלא נרשומי כדי לכלול כל
מקומות כמ"ש בגמ' אין לי אלא נכמים כו' ח"ש
לחמיה נרשומי וכו' גרי"ף ור"ש: (ד) ויאמר. כמ"ש
בחזקוני ובשנוטות שיהא פיו ולונו שרין ועמ"א ס"ק
ו': (ה) ואם אמרו. ר"ל בלשון מרגום:
(ו) אבל בשאר כו'. שכל נו כחז' לאומרו חמירא
וממיעא שמחץ ושאר ז' דברים הן וכו' מ"ה בלשון

ברכת אליהו

לשון "חמירא" כולל גם חמץ. אבל שאר לשונות לא. [ולפי"ז
אם אמר בלשון הקודש ממש צריך להזכיר חמץ ושאר. וכן
נראה קצת מדברי הב"ן]. אבל בירושלמי הנ"ל בסק"ג, לא
משמע כן. שכתב בירושלמי שם פ"ב ה"ב: צריך שיאמר כל
חמץ שיש לי בתוך ביתי ואני יודע בו יבטל. הרי שהירושלמי
כתב רק לומר "חמץ", ולא הזכיר שצ"ל: שאור. והרי בלשון
הקודש ודאי חמץ ושאר ז' דברים הן, כמ"ש בתורה ולא
יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור וגו' (שמות יג, ז) ואעפ"כ
לא אמר בירושלמי רק "כל חמץ שיש בו", ולא הזכיר שאור.
[ועיין ב"ח, ד"א ובבה"ל ד"ה אבל].

(ז) עמ"א סק"ז שכתב שהטעם שצריך לחזור ולבטלו הוא
"לפי שזכה בפת שאכל ושמא ישאר ממנו כלום (טור)".
ובסק"ב הבאנו דברי הגמ' בפסחים ו ב, שהצריכוהו לבדוק
אחר הבדיקה, ולא הצריכוהו, לחזור ולבטלו פעם אחרת ביום
י"ד והיינו משום שאמרו שם ט ב: מה שמשיר (אחר
הבדיקה מאכילתו — רש"י) יניחנו כצנעא שמא תטול חולדה
בפנינו ויהא צריך בדיקה אחריו. [וכמו דא"צ בדיקה ה"נ
דא"צ ביטול ולא חיישנן שמא ישאר כלום — ד"א. ועט"ז
סק"ה].

(ח) גמ' בפסחים ו ב, ז א: א בהדק צריך שיבטל מאי טעמא
וכו' אמר רבא גזירה שמא ימצא גלוסקא יפה ודעת' עילו'
וכי משכחת ליה לבטל' דילמא משכחת ל' לבתר איסורא
ולאו ברשותי קיימא ולא מצי מבטיל וכו' וניבטלי' בשית כיון
דאיסורא דרבנן עילו'. כדאורייתא דמיא ולא ברשותי קיימא
ולא מצי מבטיל וכו'.

(ט) עמ"א סק"ח, שכתב: וא"כ צריך לשרוף קודם שעה

(ד) כמ"ש בתרומות ובשבוועות שיהא פיו ולבו שרין. דתנן
בתרומות פ"ג מ"ח: המתכנין לומר תרומה ואמר מעשר וכו'
לא אמר כלום עד שיהיו פיו ולבו שרין. וכן בשבוועות כו ב:
גמר בלבו צריך שיוציא בשפתיו וכו' בשפתים (ויקרא ה, ד)
ולא שגמר בלבו להוציא פת חטיין והוציא פת שעורים.
ועמ"א סק"ז שכת': בקצת נוסחאות כתוב ואם אמרו בלשון
הקודש יצא ונ"ל דהיינו דוקא כשיודע לפחות ענין הביטול
שיודע שמפקיר חמצו אבל אותם שאין מבינים כלל וסוכרים
שאומרים איזה תחנה פשיטא דלא יצאו דהא בטול מדין הפקר
ובענין שיהא פיו ולבו שרין וכו'.
(ה) ור"ל בלשון מרגום.

(ו) שכל בו בסימן מ"ח דין חמץ ומצה כתב לאומרו חמירא
וחמיעא שחמץ ושאר ז' דברים הן. אבל התרומות הדשן סוכר
דלא צריך לנהוג כן. וכתב התרומות הדשן בשו"ת סי' קל"ד.
דלשון חמירא כולל אף חמץ. כמ"ש בפ"ק דפסחים ה ב:
בעירו חמירא דבני חילא מבתיכו כו'. וכן שם ד א: המשכיר
בית לחברו ב"ד על מי לבדוק על המשכיר לבדוק דחמירא
ידיה הוא וכו'. ושם בפ"ב ל א: כי היונן כי רב נחמן כי הו
נפקי שבעה יומי דפסחא אמר לן פוקו וחבינו חמירא דבני
חילא. [ונכתב התרומות הדשן שם: ודוחק גדול ה' לומר דכל
הני מיירי דווקא כשאור ומרגומה לי דלא אשכחן בכל
התלמוד לשון חמיע בשם דבר אם לא בפעולה כגון דמחמע
ליה או כי היכי דליחמע וכו"ג שרוצה לומר התלמוד
שתתחמץ נקוט בלשון מרגום לשון מחמע אבל שם דחמץ לא
אשכחן דמפיק ליה בלשון דחמירא וכו']. וז"ש בהג"ה: אבל
בשאר לשונות צריך להזכיר כל אחד בפני עצמו. משום דדוקא

וכתב: דרמ"א אגב שוטפי' כתב לשון הקודש ור"ל לשון הש"ס
וכמ"ש בתה"ד סימן קל"ד ולזה נשמר הלבוש וכתב שהוא לשון
הש"ס וכו'. עכ"ל. וגם כחק יעקב הנ"ל כתב: אכן גיסי הרב בספרו
א"ז מתקן ומיישב ספרים הישנים ששרב קורא לשון הש"ס כל
חמירא לשון הקודש ע"ש ובחשובת שער אפרים בקונטרס אחרון
דף קי"ג ע"ב רוצה להשיג על דבריו שכל חמירא אינו לשון הקודש
ובאמת אין זו השגה כלל דנגד שאר לשונות מקר כל חמירא לשון
הקודש ומצאתי להדיא סמך וסעד לדבריו באגודה פ"ק דפסחים
סימן ח' דאחר נוסח כל חמירא כתב אבל אם אינו יודע לומר בלשון

2 בסק"ד הבאנו דברי המ"א בסק"ו, שבקצת נוסחאות כתוב
בהג"ה: ואם אמרו בלשון הקודש יצא. וכתב במחצית השקל שם
שלפי"ז מ"ש בהג"ה בהמשך, כל חמירא וכו' הוא דבר בפני עצמו.
ובחק יעקב סק"ק י"א כתב, שאלו שגרסו כרמ"א נוסחא זו הוא, לפי
השקשה להם דכל חמירא אינו לשון הקודש ממש. ורבנו נראה
שמפרש את דברי הג"ה כפי הנוסחא שבפנינו: ואם אמרו בלשון
הקודש כל חמירא כולל חמץ ושאר. ובכדי ליישב קוש' הנ"ל, כתב
רבנו שמש"ש בהג"ה, בלשון הקודש, ור"ל בלשון מרגום. וגם
באליה רבה אות ח' דחה הנוסחא: אם אמרו בלשון הקודש יצא.

באר הגולה

ה טור בשם הר"ר
פ"ק ו"כ ר' יוחס.

ואין לנטל ביום אלא לאחר שערך הסמן (י) כדי לקיים מצוה שריפה בחמץ שלו (מהרי"ו): ג ה (יא) בביטול

ביאורי הגר"א

כו' והתורה אמרה תשיתו כו' ושם ה' א' ר"ע
או' כו' מצינו כו' ועוד פריך נדיקה לאור הנר
מנלן ופי' נדיקה מדאורייתא והביטול מטעם הפקר הוא
ועתה ד' ב' ד"ה מדאורייתא כו' אצל הר"ן כ'
מדאורייתא נחלש כפי אלא מפני שביטול זה תלוי
במשכנתא של ז"ל ואין הדעות שוות הממירי חכמים
נדיקה דוקא וא"ל ביטול לדינא דממירי ואמ"כ חדש
רב יהודה ביטול שמה ימצא כו' והוא ע"ד רש"י

ברכת אליהו

הנשאר ביום, כמ"ש בסק"ז. וא"כ אם ישורף אח"כ, לא יקיים
שריפה בחמץ שלו, לכן טוב יותר שישורף קודם שש ואח"כ
יבטל.

(י) דשיטת רש"י דביטול הוא מד"ת, ולא הבדיקה. ומהני
הביטול אפי' לחמץ ידוע. וכמש"ש ז א : ולכתר איסורא לא
מצי מבטיל ל' והא תניא היה יושב בכית המדרש ונזכר שיש
חמץ בתוך ביתו מבטלו בלבו אחד שבת ואחד יו"ט דבשלמא
שבת משכנתא לה כגון שחל לארבעה עשר להיות בשבת אלא
יו"ט בחד איסורא הוא אמר רב אחא בר יעקב הכא בתלמידי
(ה) יושב לפני רבו עסקינן ונזכר שיש עיסה מגולגלת בתוך
ביתו ומתירא שמה תחמין וכו'. [הרי שרק לענין יו"ט
מסקינן, דמיירי, בתלמיד יושב לפני רבו וכו']. אבל לענין
שבת הברייתא היא כפשטא שנזכר שיש לו חמץ ממש בתוך
ביתו, ואפ"ה איתא שם ש, מבטלו, ומוכח דמהני ביטול אפי'
לחמץ ידוע. [וספ"ג במתניתין שם מט א : החולק לשחוט את
ביתו ולמול את בנו וכו' ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו אם
יכול לחזור ולבער ולחזור למצוותו יחזור ויבער ואם לאו
מבטלו בלבו. הרי דמהני ביטול לחמץ ידוע. ושם ו ב : אמר רב
יהודה אמר רב הבודק צריך שיבטל מ"ט וכו' אמר רבא גזירה
שמה ימצא גלוסקא יפה ודעתו עליו וכי משכנתא ל' לבטלו
וכו'. הרי דמהני ביטול גם בחמץ ידוע. ותוס' הקשו עליו
דא"כ במאי אפילו ר"י ורבנן בביעור חמץ ומפיק לה ר"י
מקראי ורבנן השיבו לא מצא כו' והתורה אמרה תשיתו כו'.

המאירי בפסחים ו ב, ח"ל: ומכיון שבטלה אינו עובר עוד
בשהייתו, ולא עוד אלא מאחר שעשאה לעצמו כפער, כל חמץ
מאוס אצלו ואין לחוש לנתינת לב עליו אף לשהייה מועטת וכו'.
ואם כי המאירי הזכיר רק שאינו עובר בשהייתה, אולם טעם זה כחו
יפה גם לגבי קיום מ"ע דתשבייתו. שהיותו לחמץ אינו חשוב אלא
מאוס אצלו. הרי הוא כמי שהשבייתו. וזהו מ"ש רבנו, דלרש"י א"צ
בדיקה כלל מן התורה, שהרי ע"י הביטול קיים מ"ע דתשבייתו.
4 קוש' זו ליתא בתוס' שבפנינו. וגם הד"ה העיר כן. ונראה
שבמקום מ"ש בביאורי הגר"א, "והתוס' הקשו, צ"ל: והר"ן הקשה.
והיינו קוש' זו, דא"כ במאי וכו' איתא בר"ן בריש פסחים
וכמבואר להלן. ויותר נראה שצריך למחוק תיבת, "ותוס' בביאורי
הגר"א, וצ"ל: והקשו עליו כו'. וזה כולל את קושיות הר"ן בריש
פסחים המבוארות להלן, וגם את קושיות התוס' שם ד ב המבוארות
בפנים, וגם אורח"א מפסחים ז ב איתא בר"ן שם. והקוש' מפסחים
א שהביא רבנו להלן איתא גם בחידושי הרמב"ן ריש פסחים. וע"ע
מה שהאריך שם בזה. וז"ל הר"ן שם: ושמה תאמר א"כ אין לנו מן
התורה אלא בטול זה ואין לבדיקה וביעור חמץ עיקר מן התורה כלל
אי אפשר לך לומר כן דהא בעי בגמ' (ז ב) בדיקה לאור הנר מנא לן
ומוכחינן לה מקראי וכ"ת דאסמכתא בעלמא נינהו ליתא דהא חזינן

בשם כמ"ש אימתי בשעת ביעורו וע' תוס' ור"א ש
שם וכן כאן כיון דלאו שעת ביעורו כו' לפי שלא
היו מנעלין ביום: (י) כדי לקיים כו'. דשיטת
רש"י דביטול הוא מד"ת ולא הנדיקה ומהני אפי'
לחמץ ידוע כמש"ש ז א' הכל בתלמיד היושב לפני
רבו כו' וספ"ג במתני' ההולך כו' ושם ו' ב'
ותוס' הקשו עליו דא"כ במאי אפילו ר"י ורבנן בביעור
חמץ ומפיק לה ר"י מקראי ורבנן השיבו לא מצא

ששית, עכ"ל. ואע"ג שבגמ' מ' שהיו שורפין בשש, כמ"ש
אימתי בשעת ביעורו. דאיתא בפסחים יב ב, שר' יהודה סובר
שאין ביעור חמץ אלא שריפה. ואיתא שם דאמר ר' יהודה:
אימתי (אני אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה — רש"י) שלא
בשעת ביעורו אבל בשעת ביעורו השבתתו בכל דבר. ורש"י
מפרש ד, שלא בשעת ביעורו היינו בתחילת שש וכל שש,
דאכתי מדאורייתא שרי. ו, בשעת ביעורו היינו בשש שהוא
מוזהר מן התורה, ולכן, השבתתו בכל דבר. [ועין תוס' שם
ד"ה אימתי ור"א שם פ"ב ס"ג, שפירשו להיפך. וז"ל
התוס': דשלא בשעת ביעורו היינו אחר שש שרוב העולם
מבערין בשש כתיקון חכמים וכו' אבל בשעת ביעורו דהיינו
בשש כיון שאינו מצוה לבערו אלא מדרבנן השבתתו בכל
דבר. הרי דלתוס' ולר"א ש' היו נוהגים לשורף בשש. וכן מוכח
בגמ' כאן כיון דלא שעת ביעורו כו'. דאיתא בגמ' שם ו ב :
וניבטלי' בארבע וניבטלי' בחמש כיון דלאו זמן איסורא הוא
ולאו זמן ביטורא הוא דילמא פשע ולא מבטיל ל'. הרי דבזמן
הגמ' זמן. הביעור בשש ולא קודם לכן, אולם — הא
דשרפו בשעה ששית ולא קודם לכן — הוא לפי שבזמן הגמ'
לא היו מבטלין ביום, אלא בלילה אחר בדיקת חמץ, וכנ"ל
בסק"ז. וא"כ החמץ ששורף לא ה' מבטול, ושפיר מקיימין
השריפה בחמץ שלו אם שורף בשעה ששית עפ"י דינא
דאורייתא. אבל אגן דנוהגים לבטל גם ביום אחרי השעה
הששית, והרי הביטול צ"ל קודם שעה ששית על החמץ

הקודש יאמר בלשון אשכנז או שאר לשון שמכין עכ"ל הרי להדיא
כמ"ש גיסי הרב לפרש דברי רמ"א ואתמר משמיה דרבא רבה כותי'
באגודה, עכ"ל החק יעקב.

3 איתא בפסחים ד ב : דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה.
וכתב שם רש"י בריה בביטול: דכתיב תשבייתו ולא כתיב תבערו
והשבתה דלב היא השבתה. הרי דלרש"י הביטול מהני לא רק שלא
לעבור בלאו היא יראה, אלא שהביטול מהני ג"כ לקיים מ"ע
דתשבייתו. ובהסבר הדבר אפ"ל עפ"י דברי הרמב"ם שכתב בפ"ב
מהל' חמץ ומצה ה"ב: ומה היא השבתה זו האמורה בתורה היא
שיבטלו בלבו ויחשוב אותו כעפר וישים בלבו שאין בירשותו חמץ
כלל ושכל חמץ שברשותו הרי הוא כעפר וכדבר שאין בו צורך כלל.
והרמב"ן בריש פסחים ביאר הטעם שע"י ביטול מקיים מ"ע
דתשבייתו, וז"ל: דהכי קאמר רחמנא תשבייתו אותו משאור ולא
ייתא שאור אלא שיהא בעיניך כשורף ותהא רואה אותו כעפר ואפר
ולא תהא רוצה בקיומו מדלא כתיב תבערו או תשרפו וכו' וכן הוא
משמעות השבתה בכל מקום וכו' וכן נמי משמעות שבייתו ביטול
וכן אונקלוס מתרגם בתלשון חמירא וכו' עכ"ל. ודברי האונקלוס הם
בשמות יב, טו על הפסוק: תשבייתו שאור. ויש להוסיף שגם בתרגום
יונתן כן עזיאל כתב ע"ז: בתלשון חמיר. ומעץ דברי הרמב"ן כתב

באר הגולה

היום יאמר דחזית' ודלא ביערת' ודלא ביערתיה: ד ו (יב) שלוחו יכול

ו שס וכ"כ ה"ה

נפ"נ נסס נעל העיטור.

ביאורי הגר"א

אלה משום הנשאר כנ"ל: (יב) שלוחו. כמ"ש
נפ"י דנדר' ע"כ נ' האומ' לאפטרופוס' כו' ואפי'
לר' יאשיה משום דכמינ' אישה כו' ועצפ' השולל

ע"ש נר"י ריש פסחים ודעת הרב כפ"ל המוס'
שהלכו האחרונים לשיטתם ה"ה המרדכי והג"מ והסמ"ג
וסייעתם: (יא) בביטול. דניטול היום אינו

ברכת אליהו

הבדיקה, כנ"ל בסק"ז. ולכן בביטול היום יאמר גם ,ודלא
חזית' ודלא ביערת'.

(יב) כמ"ש בפ"י דנדרים עב ב: האומר לאפטרופוס כל
נדרים שנודרת אשתי מכאן ועד שאבא ממקום פלוני הפר
והפר לה יכול יהו מופרין ת"ל אישה יקימנו ואישה יפרנו
(במדבר ל, יד) דברי רבי יאשיה אמר לו רבי יונתן מצינו בכל
התורה כולה שלוחו של אדם כמותו. הרי דלר' יונתן פשוט
ש, שלוחו יכול לבטל. כמו ששלוחו של בעל יכול להפר,
אע"פ שזה רק, מילי. ואפי' לר' יאשיה שסובר שהשליח אינו
יכול להפר. היינו רק בהפרה משום דגזירת הכתוב הוא דכתיב
אישה וכו' אבל לענין ביטול, גם ר' יאשיה מודה. ששלוחו
יכול לבטל. ועיין בפרק השואל בתוס'. [דאיתא בב"מ צו א:
האומר לשלוחו צא והשאל לי עשר פרתיו מהו בעליי ממש
בעיני וליכא או דלמא שלוחו של אדם כמותו ואיכא. ומסיקה
שם הגמ' שדין זה תלוי במחלוקת של רבי יונתן ורבי יאשיה
הנ"ל. וכתבו התוס' שם ד"ה שליח: וא"ת היכי מדמה שאילה
בבעלים לנדרים דהא שום דרשא איכא לרבי יאשיה דלא הוי
שליח כמותו דבעלמא לא פליגי וי"ל דטעמא דרבי יאשיה
התם משום דכתיב תרי זימני אישה אישה יקימנו ואישה יפרנו
למעוטי שלוחו והי"נ כתיב בעלי תרי זימני א' נמי משום
דלשון בעלי ודלמא משמע ליה הוא דוקא ולא שלוחו,
עכ"ל. וברור מדברי התוס' דבעלמא גם לר' יאשיה שלוחו של
אדם כמותו. וא"כ בדינו גם לר' יאשיה שלוחו יכול לבטל.
ועיין בנו"כ שיש מחמירים וסוכרים, ששליח לא יכול לבטל.
ובשער הדין סק"כא כתב: מהגר"א נראה שאינו חולק על דין
זה. וע"ע מש"ש כזה. ובמשנה ברורה סקט"ו. ועיין בתורה
שלהם פ' בא כרך י"ב השמטות ותיקונים עמוד רצ"ד, שהביא
הרב ראשונים הדנים אי מהני ביטול ע"י שליח. וע"ע מש"ש
בזה].

והתוס' שם ד ב ד"ה מדאורייתא כו' הקשו עליו ממ"ש שם ה
א ר"ע אומר כו' מצינו כו'. שהגמ' שם מוכיחה שמ"ש בתורה
אך ביום הראשון תשבייתו שאור מבתיכם (שמות יב, טו) היינו
מעיו"ט. ואיתא שם שר"ע אומר: הרי הוא אומר אך ביום
הראשון תשבייתו שאור מבתיכם וכתוב כל מלאכה לא (תעשו)
[יעשה בהם] (שם, שם, ט"ז) ומצינו להבערה שהיא אב
מלאכה (וזה הבערה שלא לצורך היא והכתוב אסר מלאכה
ביו"ט הלכך האי ראשון בארבעה עשר קאמר — רש"י). ואי
נימא דביטול הוי בכלל תשבייתו, א"כ שפיר יוכל לקיים את
ה,תשבייתו" ע"י ביטול אף ביו"ט. ועוד פריך שם ז ב, בדיקה
לאור הנר מנלן. הרי דיש עיקר הבדיקה מהתורה. ופי' דבדיקה
מדאורייתא והביטול מטעם הפקר הוא ועתו"ס ד ב ד"ה
דמדאורייתא כו'. אבל הר"ן שם כתב דמדאורייתא בחדא סגי
בביטול או בבדיקה. אלא מפני שביטול זה תלוי במחשבתו של
בני אדם ואין הדעות שוות החמירו חכמים בבדיקה דוקא
וא"ע ביטול לדינא דמתני'. ואח"כ חידש רב יהודה בגמ' שם
דין ביטול, מטעם שמא ימצא גלוסקא יפה. וסיים הר"ן: זהו
דעתי והוא על דרך רש"י ז"ל. ע"ש בר"ן ריש פסחים. וכוונת
הר"ן — כמ"ש, על דרך רש"י — היא לפרש"י במתניתין
ריש פסחים. שהטעם שצריך לבדוק הוא בכדי שלא יעבור
בכל יראה. הרי דס"ל דעיקר הבדיקה מן התורה. וס"ל גם כן
דביטול מן התורה מקרא דתשבייתו. ולכן כתב הר"ן
דמדאורייתא בחדא סגי, אלא שמדינא דמתני' הצריכו חכמים
בדיקה ולא ביטול ורב יהודה חידש שם בגמ' שצריך גם ביטול
וכנ"ל. ודעת הרב בהג"ה כאן — שצריך לשרוף את החמץ
לפני שמבטל, כדי לקיים מצות שריפה בחמץ שלנו —
דקיום מצות תשבייתו הוא רק ע"י שריפה, אבל לא ע"י ביטול,
לפ"ד התוס' שהלכו האחרונים לשיטתם. ה"ה המרדכי והג"מ
והסמ"ג וסייעתם. [ראה סוף הערה 4].

(יא) דביטול היום אינו אלא משום החמץ הנשאר לאחר

אחרים ושל גבוה וכו'. ובנוגע למ"ש רבנו ,דבדיקה מדאורייתא,
אין הכוונה שבדיקה דלאחר ביטול מדאורייתא. שהיה גמ' מפורשת
שם ד ב: בדריקת חמץ מדרכין הוא דמדאורייתא בביטול בעלמא
סגי ליה וכו'. אלא הכוונה שאם לא ביטל, הבדיקה מדאורייתא.
ומ"ש רבנו ,דבדיקה מדאורייתא, ליתא בתוס' הנ"ל. והתוס' בריש
פסחים ד"ה אור לארבעה עשר כתבו שהבדיקה היא מדרכין. אולם
זה רק אם הוא ביטול. ד,מדאורייתא בביטול בעלמא סגי. אבל אם
הוא לא ביטול, מוכח מדברי התוס' שם ט ב ד"ה היינו שהבדיקה היא
מדאורייתא. וכן כתב הריטב"א שם ז א שהבדיקה מדאורייתא.
וז"ל: ...ודואי בדיקה מן התורה וישנה בכלל השבחה דלא סגי
בלא"ה וכו'. וכ"כ המאירי בריש פסחים, וז"ל: ונמצאת הבדיקה
שקודם הביטול דין גמור וכוונה ראשונה של תורה וכו' הא קודם
שבטל עיקר כונת התורה בבדיקה וביעור היא. ויש סייעתא לשיטה
זו ממכילתא דרשב"י — על הפסוק ושמרתם את היום הזה
לדרותיכם חקת עולם (שמות יב, יז). שמוס' מלפני מאור י"ד
מכאן אמרו אור ליל"ד בדיקין את החמץ לאור הנר. וכן הוא
בירושלמי פסחים פ"א ה"א, וז"ל הירושלמי: כתיב ושמרתם את
המצות כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאתיכם מארץ מצרים
בראשון בארבעה עשר יום לחדש כערב תאכלו מצות וגו' (שם שם

תנאי דאיפלגו (כא ב) חמץ זה במה מבעור ואיכא מ"ד דאין ביעור
חמץ אלא שריפה ור' יהודה דסבירא ליה הכי (כו ב) ודנו מנותר ואם
אתה אומר שאין לנו מן התורה אלא בטול מהו ביעור זה שנחלקו
עליו ומכאן בהדיא בגמרא דבשל תורה נחלקו בדאמר רבי עקיבא (ה
א) מצינו להבערה שהיא אב מלאכה והתורה אמרה תשבייתו שאור
מבתיכם, עכ"ל הר"ן. ועל הקוש' מפסחים כא ב הנ"ל — דאיפלגו
ר"י ורבנן בביעור חמץ — הוסיף רבנו: ורבנן השיבו לא מצא כו'
והתורה אמרה כו'. והיינו דאיתא בגמ' שם, שחכמים הקשו על ר"י
— שסובר שאין ביעור חמץ אלא שריפה — כל דין שאתה דן
תחלתו להחמיר וסופו להקל אינו דין לא מצא עצים לשורפו יא
יושב ובטל והתורה אמרה תשבייתו שאור מבתיכם בכל דבר שאתה
יכול להשבייתו. והסביר הד"א שהקוש' על רש"י היא: ואם נימא
דבטול הוי בכלל תשבייתו א"כ הלא גם לר"י יש תקנה אם אין לו
עצים שיבטל וכו' וי"ל פליג על דין הביטול.
ורבנו כתב להלן: ופי' דבדיקה מדאורייתא והביטול מטעם הפקר
הוא ועתו"ס שם ד ב ד"ה מדאורייתא כו'. והיינו שהתוס' שם הקשו
על רש"י מהך דרש"ה א, וכמבואר בפנים. ולכן כתבו שם התוס':
ואומר ר"י דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי מטעם דמאחר שביטול
הוי הפקר ויצא מרשותו ומותר מקאמרין אבל אתה רואה של

באר הגולה

ז כל נו.

לבטל (יג) (וכשמבטל שליח צריך שיאמר ממנו של פלוני יהא נעל וכו') (תשו' מהר"י נד"ץ) ו (יד) אם אין האישי בביתו יבטל במקום שהוא (טו) ואם אינו עושה כן טוב שתבטל אשתו:

תלה דין מי שלא בדק בליל י"ד. וכו' סעיף א':

א לא בדק בליל י"ד יבדוק ביום י"ד באינו עשה שיזכור מהיום לא בדק כל יום י"ד יבדוק בתוך הפסח לא בדק בתוך הפסח יבדוק לאחר הפסח כדי שלא יכשל בחמץ שעבר עליו הפסח שהוא אסור בהנאה ב ועל הבדיקה של אחר הפסח לא יכרך:

ביאורי הגר"א

מ"ד כו' אשמו כו':

תלה (א) ועל הבדיקה. מין שמן המורה מותר באכילה רק משום קנסא וכ"ש לפי' שפי' משום כל יראה שלאחר הפסח אין עונש:

ברכת אליהו

את החמץ שנמצא בביתו. (טו) כמ"ש בפרק הדר מהו למיגר מדביתו הכא מ"ד כו' אשתו כו'.

תלה (א) כיון שמן התורה חמץ שעבר עליו הפסח מותר באכילה, ואסור רק משום קנסא. ואינו בודק אלא להבדיל בין חמץ זה לחמץ המותר, לכן לא יבדק. וכ"ש לפי' שפי' משום כל יראה שלאחר הפסח אין עונש.

משום דע"י ביטול לא יקיים את מצות חשביתו. וגם הקושי' מר"ע שם ה' א לא קשה. שהקושי' היתה מר"ע שמוכית שמ"ש "תשביתו" היינו מעי'י'ט שאם נאמר מיו"ט, הרי היא מלאכה שאסורה להעשות ביו"ט. ומוכח מכאן שע"י ביטול לא מקיימים "תשביתו". ראי' נימא שמקיימים "תשביתו". הרי יוכל לקיים מצות חשביתו ע"י ביטול. אבל לפי' מה שמסיק רבנו בדעת הראשונים החולקים על רש"י שביטול אינו בכלל "תשביתו". ליתא לקושי' זו. וראה ב"ד"א שהאר"ך לישב אליבא דרש"י את הקושיות שהקשו הראשונים על רש"י. המוכחות בפנים.

ובביאורי הגר"א סוף ס"ק זה כת': ה"ה המדרכי והג"מ וסייעתם. וכוונתו למ"ש "ה"ה", בפשטות ה"י נראה שכוונתו למגיד משנה. אבל במגיד משנה ליתא לשיטה זו — דבדיקה מדאורייתא. והורמכ"ס בהל' חמץ ומצה פ"ב ה"ג כתב, שמצות בדיקה היא מדברי סופרים. והמ"מ שם לא חלק על זה. ושם בה"י מוכח מדברי המ"מ שסובר שבדיקה היא מדרבנן. ע"ש. ויתכן שמ"ש בביאורי הגר"א "ה"ה" זה ר"ת של "הרי הם". והיינו הראשונים שהג"א מציי'ן בסוף דבריו. ומ"ש רבנו "המדרכי" זה בריש פסחים סימן חקל"א. ומ"ש רבנו "ההג"מ" זה בהגהות מיימוניות בהלכות חמץ ומצה פ"ב ה"ב אות ב'. ומ"ש רבנו "ההסמ"ג" זה במצות עשה ל"ט. ושם ושם הביאו שיטת רש"י דביטול נכלל ב"תשביתו". ובהגמ"י וסמ"א איתא גם הקושי' מהן דפסחים ה' ב המבוארת בפנים. ובמסקנא שם ושם ושם הביאו שיטת ר"ת ד"ה ביטול מועיל מטעם הפקד". ודלא כרש"י שביטול הוי בכלל "תשביתו".

5 מ"ש בביאורי הגר"א "בפרק הדר" הוא ט"ס, וצ"ל: בפרק חלון. וגם מ"ש בביאורי הגר"א "הכא מ"ד" הוא ט"ס. וצ"ל: הכי כו' מ"ד. וכוונת רבנו איתא בעירובין פ"א א':... אתו לקמיה רבי ירמיה אמרי ליה מהו למיגר מדביתו אמר להו הכי אמר ר"ל משמיה. דגבאר רבה ומנו רבי חנינא אשתו של אדם מערבת שלא מדעתה. ומדברי הבה"ל בדיה' שהבטל אשתו נראה שפירש בדעת רבנו שלמד מהא דעירובין שאשתו נגפון לענין זה. ומסתמא כמו שנתן לה רשות דמי. וע"ע מש"ש בזה.

1 בד"א פירש שמ"ש בביאורי הגר"א "לפי" כוונתו לפי' השני

נמוספות: (יג) וכשמבטל. דא"ל לומר נהדין ניתא כנ"ל לנלו כל החמץ שנכל רשותו: (יד) אם אין. כמ"ס נפ"א דפסחים הכא נחלמד היושג כו' ונסוף פ"ג ההולך לשחוט כו': (טו) ואם אינו. כמ"ס נפ"א הדר מהו למיגר מדביתו הכא

(יג) דא"ל לומר בהדין ביתא כנ"ל בסק"ג. אלא צריך לכלול כל החמץ שבכל רשותו. ולכן, כשמבטל שליח צריך שיאמר חמצו של פלוני וכו'. ולא יאמר בהדין ביתא. (יד) כמ"ס נפ"א דפסחים ז' א הנ"ל בסק"ג. הכא בתלמיד היושב כו'. דאיתא שם שחלמדי היושב בבית המדרש לפני רבו יכול במקום שיושב לבטל את החמץ שיש לו בתוך ביתו. ובסוף פ"ג שם מט' א הנ"ל בסק"י תנן ההולך לשחוט כו'. דאיתא שם ההולך לשחוט פסחו יכול לבטל במקום שנמצא

(יח) מה אנן קיימין אם לאכילה מצה כבר כתיב שבעת ימים מצות תאכלו (שם שם ט"ו) וכו' אלא אם אינו ענין לאכילה מצה תניהו ענין לביעור חמץ. ופירש הקרבן העדה שמ"ש בירושלמי "הניהו ענין לביעור חמץ" הוא, לביעור חמץ שמתחילין לבער בי"ד בערב של י"ד וכו'. וכוונתו לבדיקת חמץ שעושין כליל י"ד. והדברים מפורשים יותר בפירוש הפני משה. וז"ל: כלומר הא כיצד בראשון בארבעה עשר תבערו את החמץ ומכאן למדו לארבעה עשר שצריך בדיקת חמץ כדי לבער. ובעל הלכות גדולות ריש הלכות פסח והי"ץ גיאת בהל' פסחים דף ע"ז מביאים הנ"ל. ועיין בישרות יעקב כאן סק"ג וכתורה שלמה כרך י"א בשמות שם אות ש"ט, ובמילואים שם סימן מ' ובמילואים שבכרך י"ב סימן ל"ג. שהאריכו לבאר השיטות השונות. וגם הפני יהושע בביאורו למשנה ריש פסחים ובעל מקור חיים בפתיחה לס' תל"א דיני בדיקה וביטול נקטו שכלי ביטול חובת הבדיקה היא מדאורייתא. ובמקור חיים שם כתב, דהא דכתב הרמ"א שיבער קודם שיכטל כדי לקיים מצות שריפה בחמץ שלו, הוא כמו שמחוייב לקנות בגד של ד' כנספות כדי לקיים מצות ציצית. וע"ע מש"ש בזה. ועיין מ"ש בדעת תורה כאן, וכתורה שלמה כרך י"א עמוד קנ"ה ואילך ובמילואים שם סימן מ' עמוד ר"ן ואילך.

ולאור האמור לעיל נראה שמ"ש רבנו "ופי' הבדיקה מדאורייתא", יש לפרש בשני אופנים: (א) שאין כוונתו שחייב הבדיקה הוא ממש מדאורייתא. אלא כוונתו לאפוקי משיטת רש"י המובאת בפנים. שרש"י סובר שמקיימים מצותו, "תשביתו" ע"י ביטול. וע"ז כתב רבנו שהראשונים החולקים על רש"י סוברים שלא מקיימים מצות חשביתו ע"י הביטול. אלא מקיימים מצות "תשביתו" ע"י שהוא בודק, וכאשר הוא מוצא חמץ הוא מבער את החמץ בפועל. ועי"ז מקיים מצות "תשביתו". (ב) אפשר לפרש כשיטת הראשונים הנ"ל, שסוברים שחייב בדיקה מדאורייתא ממש. ולעיל הכאנו שאתה הקושיות על רש"י היא מפסחים כא ב. דמהי הפלוגתא בי רבנו ורי' יהודה הלא יכול לקיים מצות חשביתו ע"י ביטול, וכי' ר' יהודה פליג על דין ביטול. ולפי' מה שהסיק רבנו בדעת החולקים על רש"י שביטול הוא מטעם הפקר, מיושבת קושי' זו,

תלו דין המפרש בים והיוצא בשיירא. ובו ג' סעיפים:

באר הגולה

א מיתרל דרנ פסמיס
ו.

א המפרש מיבשה לים או יוצא בשיירא (א) ואינו מניח בביתו מי שיכדוק תוך שלשים יום
זקוק לבדוק. (ב) (ולא יצא על ציור ממך) (כל זו) קודם שלשים יום (ג) אין צריך לבדוק (ד)

ביאורי הגר"א

(ג) א"צ לבדוק. לשון הרמב"ם. ור"ל דוקא ספק
ממך וכמ"ש בירושלמי והניחו הר"ן ונספק אצל ודאי
אפי' מר"ה וכ' אצל א"נ כן לפי גמ' שלנו
שאמרו לבער וכ"כ הטור וש"ס אצל הרמב"ם דרכו
לנטות אחר הירו' דרנ מקומו' וכן פסק בכל זו
וכן לשון סמ"ג וסמ"ק: (ד) וכשמגיע

תלו (א) ואינו מניח. דאל"כ לא חל עליו חובת
הציעור דלנחתו כמותו כמ"ש: (ב) ולא
יברך. כמ"ש הרא"ש ומקנו על ציעור ממך לפי
שמיד הוא מבטל ומנעי' את הידוע לו עד שעה
ה' ולא מציעור ועל עסק זה נמקנה הנכרה כו'
ע"ש משא"כ כלן שאין מבטל וגם עדין משמט נממן:

ברכת אליהו

תוך שלשים יום זקוק לבער. וז"ל הר"ן שם: וגרסינן
בירושלמי ובספק אבל ודאי אפי' מר"ה כלומר דכי אמרינן
קודם לפסח ל' יום אין זקוק לבער הני מילי בספק כלומר שאין
שם חמץ ידוע אבל יש שם חמץ ידוע בלפי אפי' מר"ה זקוק
לבער. וכתב הר"ן אבל אינו נראה כן לפי גמ' שלנו שאמרו
לבער. וז"ל הר"ן בהמשך דבריו: ואינו וראה כן לפי גמרתנו
דמדאמר לישנא דאין זקוק לבער ולא אמר אין זקוק לבדוק
משמע דקודם ל' יום אפי' יש שם חמץ ידוע אין זקוק לבער
לפי שעשאוהו כחמץ שנפלה עליו מפולת דסגי ל' בביטול
בעלמא. וכ"כ הטור וש"פ. אבל הרמב"ם שינה מלשון גמ'
דיין, ולא כתב, "אין זקוק לבער", אלא כתב: אינו צריך לבדוק.
ומשמע מלשנו שבדאי חמץ צריך לבערו קודם שיצא. וזה
מפני שהרמב"ם דרכו לנטות אחר הירושלמי ברוב מקומות.
וכן פסק בכל זו וכן לשון סמ"ג וסמ"ק.

(ד) דאל"כ — ואינו מבטלו — עובר משום בל יטמין.
כמ"ש בפ"ק דפסחים ה' ב: יכול יטמין ויקבל פקדונות מן
הנכרי ת"ל לא ימצא (שמות יב, יט). משא"כ ברישא —
ביוצא תוך ל' — דצריך לבדוק בשעת יציאתו, מבטל בשעת
הבדיקה. וכמ"ש שו"ב: הבדוק צריך שיבטל וכו' וניבטלי
בארבע וניבטלי' בחמש כיון דלאו זמן אסורא הוא ולאו זמן

תלו (א) דאל"כ לא חל עליו חובת הציעור דשלוחו
כמותו כמ"ש. ל' וזהו כמ"ש המ"א בסקי"ד שמ"ש כאן המחבר
ואינו מניח בביתו היינו לאפוקי שהניח בביתו אחד ומינהו
שיכדוק. ובכה"ג לא חל על בעה"ב חובת הציעור, שהרי מו
שנשאר בביתו הוא שלוחו של בעה"ב ושלוחו כמותו. וגם
השליח יוכל לבטל כמ"ש בסימן תל"ד ס"ה וכמ"ש
בסקי"ב. ועיין בחק יעקב סק"ב.

(ב) כמ"ש הרא"ש בפסחים פ"א ס"י: ותקנו לומר על ציעור
חמץ לפי שלאחר הבדיקה מיד הוא מבטל והיינו ביעור לחמץ
שאינו ידוע לו ומצניע את הידוע לו ואוכל ממנו עד שעה
חמישית ואז מבערו מן הבית ועל עסק זה נתקנה [בפנינו]
נגוראן הברכה של בדיקה והיא תחלת הביעור ונגמר בשעה
חמישית. ע"ש. משא"כ כאן — במפרש או ביוצא בשיירא
— שאין מבטל החמץ מיד אחר הבדיקה וגם עדיין משתמש
בחמץ לא שייך הטעם הנ"ל שכתב הרא"ש, ולכן, לא יברך אז
על ביעור חמץ.

(ג) כן הוא לשון הרמב"ם בהל' חמץ ומצה פ"ב ה"ט. ור"ל
דרוקא ספק חמץ, וכמ"ש בירושלמי דפסחים פ"א ה"א
והבית הור' וא"כ דאיתא בגמ' דידן שו"א: ואמר רב יהודה אמר
רב המפרש והיוצא בשיירא קודם שלשים יום אין זקוק לבער

שבספק צריך לבדוק. לכן נטה הרמב"ם אחר הירושלמי. וגם הכ"ח
אין כתב: מיהו נלע"ז שהו' דקדוק חלוש (מלשון גמ' דידן דאין
זקוק לבער ול"ק לבדוק) לוחות דברי הירושלמי המפורשין
דבדאי חמץ צריך לבער אפי' מתחלת השנה וכבר אפשר להשוות
תלמודא דידן ולומר דלבדיקה קרי ליה ציעור כיון שהבדיקה היא
תחלת ביעור ומבכרין עליה על בעור חמץ וכו'. וע"ש מש"ש בזה.
וטעם הסוכרים שבדאי חמץ צריך לבדוק. הוא כמ"ש בשו"ע
הגרש"ז כאן סעיף ו': וזה שיוצא מביתו ולא יחזור קודם הפסח
שכשיגיע מצות יום י"ד לא יוכל לבדוק ולבער החמץ שבביתו הרי
כשעה זו שהוא מפליג מביתו חל עליו מצות תשכיתו מן התורה
שמן התורה אין חילוק בין תוך ל' יום לקודם ל' יום וכיון שחל עליו
מצות תשכיתו חל עליו גידת חכמים שגזרו שהשבתה זו אינה
מתקיימת בביטול והפקד בלבד אלא עד שמוצאי את החמץ מביתו
ומכל גבולו. וע"ש בנו"כ כאן. וע"ל סימן תקמ"ו סק"ז.

והמשך לשון רבנו: וכן פסק בכל זו. וזה שם סימן מ"ח הל' חמץ
ומצה. והביא שם הירושלמי הנ"ל. ורבנו סיים: וכן לשון סמ"ג
וסמ"ק. והיינו שאמנם הסמ"ג וסמ"ק לא פסקו להדיא כדברי
הכלבו, אבל לשונם הוא כעין לשון הרמב"ם. ודברי הסמ"ג הן
במצות עשה ל'ט ודברי הסמ"ק הם במצוה צ"ח. ושם ושם לא כתבו
כלשון גמ' דידן ש. אין זקוק לבער". אלא כתבו: א"צ לבדוק. וראה
מ"ש בשו"ע הגרש"ז סעיף ו' ובקונטרס אחרון שם אות ו'.

שבתוס' כריש פסחים ד"ה אור. וזה קצת דוחק. שהרי רבנו לא
הזכיר דברי תוס'. ויותר נראה כמ"ש בהגהות והידושים בן ארי'
כאן, שצ"ל בביאורי הגר"א: וכ"ש לפירש"י כו'. והיינו שרש"י כתב
כריש מסכת פסחים ד"ה בודקין שהטעם שהצריכו חכמים בדיקה
בחמץ הוא ככדי שלא יעבור עליו בכל יראה ובעל מציא. וסיים
הגר"א: וא"כ בחמץ שלאחר הפסח דלא שייך האי טעמא מן הדין ה'
שלא לבדוק כלל ורק משום לא פלוג לכן אין לברך. ועיין ט"ז סק"ב
ומ"א סק"ב וחק יעקב סק"ה.

1 רבנו כתב: אבל הרמב"ם דרכו לנטות אחר הירושלמי ברוב
מקומות. וכ"כ רבנו בסימן רל"ה סק"יג: שהרמב"ם תמיד נוטה אחר
הירושלמי. ובהערה 1 שם כתבנו שדברי רבנו צ"ב. להדי' כלל ידוע
הוא דבריו הפוסקים דכל היכא דמשמעות ש"ס דילן היא בניגוד
לירושלמי, פסקין כש"ס דילן וכו'. וכתבנו שם שכוונת רבנו היא,
שהרמב"ם נוטה אחר הירושלמי באופן שלא יקשו דברי הבבלי על
דברי הירושלמי. ובסימן של"ח הערה 1 הבאנו מספרי הכללים
שכל דבר הנוכח בלמוד בבלי וסובל בו פירושים ויתבאר פירוש
אחד עפ"י הירושלמי אוליין בחר הירושלמי ובכל מקום שאנו
יכולים לפרש באופן שהירושלמי לא פליג על הבבלי עדיף טפי וכל
טעדיק שאפשר לעשות שלא תהי' מחלוקת בין הבבלי לירושלמי
עברנין". ונראה שגם כאן כוונת רבנו היא. שהיות ובבבלי לא
מפורש כ"כ שאף בחמץ ודאי ל"צ לבער. ובירושלמי הדבר מפורש

באר הגולה

ב מימלא דלנא סס
וכפי' הר"ן נסח' אמר'
וכ"כ הטור נסח'
הרמב"ם והר"ן
גאומ'.
ג גס זה סס נגמ'.

(וכשיגיע פסח ינטלנו (טור) ב (ה) ואם דעתו לחזור קודם הפסח צריך לבדוק ואח"כ יצא דחיישינן שמא יחזור ערב פסח בין השמשות ולא יהיה לו פנאי לבער ג (ו) וכן העושה ביתו אוצר תוך שלשים יום זקוק לבדוק ואח"כ כונס אוצרו לתוכו קודם שלשים יום אם דעתו לפנותו קודם הפסח צריך לבדוק ואח"כ עושהו אוצר ואם אין דעתו לפנותו קודם הפסח אינו צריך לבדוק: הנה: ואולי חטים שיש חטים מחומלים בקרקעים הנזר אם נעשה האוצר שלשים יום קודם הפסח אינו זקוק לבער אלא מנטלו בלנו ודיו (ז) מיהו לאחר פסח כשמפנה האוצר אסור ליהנות מאותן חטים (ח) ואם

ביאורי הגר"א

דירושלמי פ"ג אמר דנפלה מפול' מותר לאחר הפסח שאמרו סס הפק' חמלו זי"ג לאח' הפסח מהו ר"י אמר אסור רשנ"ל אמר מותר אר"י לר' פנחס נהיר את כד הוינן אמרין אחיא דר"י כר' יוסי ודרשנ"ל כר"מ אינה כן אלא ר"י חשש להערמה ורשנ"ל לא חשש להערמה מה נפק מצינוהו נפלה עליו מפולת מ"ד הערמה לית כפן הערמה והוא מות' מ"ד זכ"י לית כפן זכ"י והוא אסור ור"ל פלוגתא דנדרים מ"ג ח' נממני' ח"ק ור' יוסי ושס נגמ' אר"י מ"ט דר"י כו' נמנא נפלה בין למ"ד משום הערמה מותר כנ"ל וזין למ"ד משום זכ"י אחיא דר' יוחנן כר' יוסי ולא קי"ל כיומ' דהלכה כמס' ממני' אלא שר"ה גאון אסר ככה"ג וז"ל דכאן גרע ממפולת ודמא

כו'. דאל"כ עובר משום כל יטמין כמ"ס נפ"ק משא"כ נר"ש דמנטל נשעת נדיקה כמ"ס סס הנזק כו' ויבטל' נארכע כו' משא"כ כסיפא וכ"פ מ"א דלא כט"ז וז"ש נס"צ ואם שכת כו' מ' נלא"ה מנטל נשעת נדיקה ועמ"א סס: (ה) ואם דעתו כו' קודם כו'. למד מהירושלמי דפ"ק היואל לפר' כו' הלא דמי' נשעי' נדעמו לחזור אכל אין נדעמו לחזור אפי' קודם לל' יום צריך לנזק כו' א"ר נא ואפי' יש נדעמו לחזור צריך לנזק שמה ימלך ולא יחזור ור"ל אין נדעמו לחזור קודם פסח אכל נדעמו לחזור קודם פסח א"ל שידוק אז וא"ר נא אפי' דעמו לחזור שמה ימלך ולא יחזור אלא כה"ש: (ו) וכן כו' קודם הפסח. ג"ז לשון הרמב"ם סס: (ז) מיהו לאחר. אע"ג

ברכת אליהו

לפנותו קודם הפסח. ג"ז לשון הרמב"ם בהל' חמץ ומצה פ"ב הי"ט. [וזה עפ"י מש"ל בסק"ה. שהרמב"ם סובר לענין המפרש בים, אף אם דעתו לחזור קודם הפסח צריך לבדוק ואח"כ יצא, דחיישינן שמא יחזור בערב פסח בין השמשות ולא יהי לו פנאי לבער. ולכן כתב המחבר בלשון, "וכן כו'". מפני שגם דין זה — שאף אם דעתו לפנותו קודם הפסח צריך לבדוק הוא לשון הרמב"ם. וגם הדין הקודם שכתב המחבר בענין המפרש ודעתו לחזור קודם הפסח כו', הוא מלשון הרמב"ם.] וכמש"ל בסק"ה. וכתב הב"י: ויש לדרקק לדעת הרמב"ם: בהא דעושה את ביתו אוצר כי דעתו לפנותו קודם הפסח אמאי זקוק לבער דחששא רחוקה היא לומר שמא יפנה אוצרו ערב פסח ויכלה מלפנותו ערב הפסח בין השמשות ולא יהי לו פנאי לבער ושמא י"ל דחיישינן שמא לא יכלה לפנותו וישאר שם חמץ מכוסה בפחות מג' טפחים כיון דלא ידע בבירור שיש שם חמץ לא יתן אל לבו להוציאו וכו' עכ"ל. והוסיף הרי"א: וגם מחדש יתיב לבדוק דמשמע בספק חמץ ומוכח בכתב ידוע אפי' קודם ל' ואין דעתו לפנותו ג"כ צריך לבער וכנ"ל סק"ג בשם הירושלמי.

(ז) אע"ג דבירושלמי דפסחים פ"ב ה"ב אמר דנפלה מפולת מותר לאחר הפסח. שאמרו שם [בפנינו בשינוי לשון קצת]: הפקיר חמצו בי"ג לאחר הפסח מהו ר' יוחנן אמר אסור רשנ"ל אמר מותר א"ר יוסה לר' פנחס נהיר את כד הוינן אמרין (אם אתה זוכר שהיינו רגילין לפרש לפלוגתייהו דר' יוחנן ור"ל בהא — פנ"מ) אחיא דר"י כר' יוסי ודרשנ"ל כר"מ אינה כן אלא ר"י חשש להערמה (שמא לא יפקירונו ויאמר הפקרתיו — קרבן העדה) ורשנ"ל לא חשש להערמה מה נפק מצינוהו (מאי איכא בין הני תרי לישני אם נאמר

ביעורא הוא דילמא פשע ולא מבטל ליה. ולכן צ"ל הביטול בשעת הבדיקה. משא"כ כסיפא דאין בודק בשעת יציאתו, לכן מבטל בערב פסח. וכ"פ מ"א סק"א, שהמפרש תוך ל' יום צריך לבטל אחר הבדיקה. ודלא כט"ז שסובר שגם ברישא יבטלנו בערב פסח. וז"ש בס"ב: ואם שכת ולא בודק ביטול כשיגיע הפסח כו'. ומ' דבלא"ה — אם בודק קודם שיצא לדרך — מבטל בשעת בדיקה, וכנ"ל. ועמ"א [שם סק"ב]. שגם הוא כתב על דברי המחבר בס"ב: משא"כ אם בודק היה צריך לבטל בשעת הבדיקה כמש"ל, עכ"ל. ועד"א. (ה) [בבאה"ג סק"ב ציין לפירוש הר"ן כפסחים בשם אחרים. ודברי הר"ן הם שם ו א. והר"ן] למד כן מהירושלמי דפ"ק — וז"ל הירושלמי שם ה"א: היוצא לפרש (מן היבשה) לים שם — קרבן העדה) קודם שלשים יום אינו צריך לבדוק בתוך שלשים יום צריך לבדוק הדא דתימא בשיש בדעתו לחזור אבל אין בדעתו לחזור אפי' קודם שלשים יום צריך לבדוק כו' א"ר בא ואפי' יש בדעתו לחזור צריך לבדוק שמא ימלך ולא יחזור. וכתב הר"ן שם שמ"ש בירושלמי בדעה הראשונה, "אין בדעתו לחזור" ר"ל שאין בדעתו לחזור שם קודם פסח. אבל בדעתו לחזור קודם פסח א"צ שיבדוק אז — קודם שיוצא. וע"ז א"ר בא בירושלמי שם, שאפי' אם דעתו לחזור אחר פסח צריך לבדוק, דחיישינן שמא ימלך ולא יחזור אלא בערב פסח בין השמשות ולא יהי לו פנאי לבער. [וכ"כ הרמב"ם בהל' חמץ ומצה פ"ב הי"ט. ומש"ל בשם הר"ן, הר"ן כתב זאת לפרש דעת הרמב"ם, אבל הר"ן בעצמו חולק ע"ז, ועמ"ש"ל בסק"ט. ומה שהאריך בזה בחק יעקב סעיף זה ובנו"כ כאן. (ו) [בבאה"ג סק"ג ציין לגמ' דפסחים. ובגמ' שם ו א מוזכר שאם דעתו לפנותו צריך לבער. ומ"ש המחבר, "אם דעתו

אין שם חמץ ידוע אלא ספק מותר למכור האורז כן נסד. (משנת הרשב"א סי' ע'): ב ד (ט) וי"א דקודם ל' יום שא"צ לבדוק היינו כשאין דעתו לחזור בתוך הפסח ואע"פ שדעתו לחזור קודם הפסח או אחריו אינו צריך לבדוק כיון שהוא קודם שלשים (וכשיגיע פסח יטלטלו) אבל אם דעתו

ביאורי הגר"א

נעשה נמוך שלשי' משום ס"ס ספק אין שם ואח"ל יש שם שמא נתעפש כו': (ט) וי"א דקודם. וכ"מ מפשטא דגמ' דפריך ואי דעתו לחזור כו' וע' רש"י שם ד"ה אפי' כו' וכן העושה אורז קשה לפי' הרמז"ס ועי' שדמק מלוד. וכלעמ' הראשון

להערה: (ח) ואם אין כו' מותר כו'. אין שם נלוות' משונה למכור אחר הפסח נספק ממון אלא שדקדק כן מלשונו שז' ואם היה ברור לנו שיש שם חטים כו' דה"ו כמנע' ומכין כו' וז"ע שלא יידר שם נספק אלא שא"צ לפנות אף אם

ברכת אליהו

בורו, הרי זה כמבטל ומתכוין לחזור ולמכור לאחר הפסח ודמא להערמה. [וראה מ"ש בדעת הירושלמי בתורה שלמה פ' בא כרך י"ב במילואים עמו רט"ו ואילך. וע' ל סימן תמ"ח סק"ג].

(ח) [בס"ז כח' שהתחלת דברי הרמ"א הוא מדברי הרשב"א בשו"ת סימן ע'. וגם בד"מ סק"ב כתב שזהו מחשו' הרשב"א הג"ל. וכן צוין בדפוס השו"ע בסוף סעיף זה]. אולם אין שם באותה תשובה לענין למכור אחר הפסח בספק חמץ. אלא שהרמ"א דקדק כן מלשונו של הרשב"א שם. שהרשב"א כתב, שאם הי' ברור לנו שיש שם חטים מבוקעות, ונחיר אותו בביטול לכשיפנה, אפשר שהי' צריך לבער. ואפילו לר' שמעון דאמר חמץ לאחר זמנו אינו עובר עליו בכלום, אבל כאן אסור משום דהרי זה כמבטל ומכוין לחזור ולמכור לאחר הפסח. ומדכתב הרשב"א, "ואם הי' ברור לנו כו'". דקדק הרמ"א בדוקא בודאי חטים מבוקעות אין להחיר בביטול לכשיפנה אבל בספק מותר לאחר הפסח. ודברי הרמ"א צ"ע, שלא צידד הרשב"א שם בספק אלא שא"צ לפנות אף אם נעשה בתוך ל' לפני הפסח, משום דהוי ספק ספיקא: ספק אין שם חמץ ואח"ל יש שם חמץ שמא נתעפש ונפסל מאכילת כלב. אבל אין ללמוד מזה שמותר לאחר הפסח למכור את האוצר כמו שהוא. ויתכן שלפני המכירה מחוייב לבדוק אם יש חטים מבוקעות וישליכם ואח"כ ימכור את יתר החטים²

(ט) וכ"מ פשטא דגמ' דפסחים ו דאפרך ואי דעתו לחזור כו'. דאיתא שם: אמר אביי הא דאמרת תוך שלשים יום זקוק לבער לא אמרן אלא שדעתו לחזור אבל אין דעתו לחזור אין זקוק לבער א"ל רבא ואי דעתו לחזור אפי' מ"ה נמי וכו'. נואי כוונת הגמ' על דעתו לחזור קודם הפסח מג"ל בפשיטות כ"כ דאפילו מ"ה נמי הלא קודם הפסח יוכל לבער ואין זה רק גזירה שמא יבא בע"פ בין השמשות ומג"ל כ"כ דס"ל לאביי האי גזירה אלא ודאי דדעתו לחזור היינו בפסח וספיר פריך אפי' מ"ה נמי דכי הדר בימי הפסח עבר עליו — ד"א. ועיין רש"י שם ד"ה אפי' כו', שכתב: דכי הדר ביה בימי

דפליגי ר"י ורשב"ל בפלוגתא דר' מאיר ודר"י או דפליגי בחוששין להערמה — קרבן העדה) נפלה עליו מפולת מ"ד הערמה לית כאן הערמה והוא מותר (הכא לית כאן הערמה שהרי מאיליה נפלה המפולת עליו והוא מותר לאחר הפסח כשימצא אותו אחר שיפקח את הגל — פנ"מ) מ"ד זכ"י לית כאן זכ"י והוא אסור (במפולת לא זכה בו שום אדם ואסור — קרבן העדה). ומה שתלה הירושלמי המחלוקת דר"י ודרשב"ל בפלוגתא דר"י ור"מ, ר"ל פלוגתא דנדרים מג' א במתני' ת"ק ור' יוסי. רתנן שם: המורה הגאה מחבירו וכו' היו מהלכין בדרך ואין לו מה יאכל וכו' מניח על הסלע או על הגדר ואומר הרי הן מופקדים לכל שיחפצו והלה נוטל ואוכל ור' יוסי אוסר. ושם בגמ': אמר ר' יוחנן מ"ט דר' יוסי קסבר הפקר כמתנה מה מתנה עד דאיתא מרשות נותן לרשות מקבל אף הפקר עד דאיתא לרשות זוכה. ולפי הה"א שביירושלמי ר' יוחנן סובר כר' יוסי, ולכן לא מהני הפקר לענין אכילה לאחר הפסח. ורשב"ל ס"ל כר"מ דהיינו כת"ק דנדרים הג"ל דמהני הפקר בלא זכיה. וע' מסיק הירושלמי: אינה כן. ולמסקנא טעמו של ר' יוחנן — שאוסר בחמץ — משום דחיישינן להערמה. ואומר הירושלמי שנפ"ק בין ב' הטעמים הוא בנפלה עליו מפולת, וכנ"ל. נמצא שלהלכה בנפלה עליו מפולת מותר ממה נפשך — בין למ"ד משום הערמה מותר כנ"ל, ובין למ"ד משום זכיה מותר. דהא איתא דר' יוחנן כר' יוסי, כנ"ל. דהא דר' יוחנן אוסר הוא משום שסובר כר' יוסי שכל זמן שלא הגיע לידי זוכה לא מועיל ההפקר. ולא קי"ל כוותי' דר' יוסי להלכה, משום דהלכה כסתם מתני' וכת"ק — שמועיל הפקר אף אם לא הגיע לידי זוכה. וכמ"ש הרמב"ם בפ"ו מהל' נדרים ה"ד, ולכן בחמץ בנפלה עליו מפולת שרי לאחר הפסח. וא"כ גם כאן באוצר הי' לנו להחיר, אלא שר"ה גאון — הובא בשו"ת הרשב"א סימן ע' — אסר בכה"ג. וצ"ל דכאן — באוצר — גרע ממפולת ודמא להערמה. וכמ"ש הרשב"א הג"ל, דהתם במפולת אין חשש הערמה שהרי מאיליה נפלה המפולת, אבל בפולת שדעתו לפנות

ז בהשוואת הרשב"א הג"ל אחר שהביא שבעניינו גרע ממפולת וכנ"ל בסק"ז. כתב: אלא שאפשר להחיר מן הצד שאמרו שאין כאן חמץ ידוע דרילמא לא הוה ביה בפסח כלל ואח"כ הוא שנחבקע עוד הדבר קרוב שאין כאן חמץ אלא עפוש והפסד וכו'. ולכאורה מוכח מהרשב"א מ"ש הרמ"א — שבספק מותר למכור האוצר כן ביחוד, משום שגם כזה איכא ספק ספיקא, וכנ"ל. וכ"כ בעט"ז בשם הרשב"א. ובעט"ז צוין רשב"א סימן נ"ג ק"ט. ונראה שזו ט"ס. וצ"ל סימן ע'. ויתכן שבפני רבנו לא היה סיום דברי הרשב"א הג"ל, ולכן כתב דאין רא"י מדברי הרשב"א. אולם בעיקר הדבר אם בכה"ג יש לסמוך על ספק ספיקא. נראה

שזהו תלוי בשאלה אם בדבר שאפשר לברר הספק סמכין אספק ספיקא. וראה מ"ש בשדי חמד כללים מערכת הסמ"ך כלל כ"ט (הוצאת כ"ב). תשכ"ג כרך ה' עמ' 195-194). ושם הביא בשם הרב אהל יעקב במערכת ספק ספיקא אות ד', דנקטין דלא סמכין אספק ספיקא היכא דאפשר לברר הספק ואף שבדברי הרשב"א נמצא דנראה דמחלפא שיטתי' בזה מ"מ כן הוא דעתו באמת וכו', עכ"ל. לפי"ז יתכן שגם בפני רבנו הי' סיום דברי הרשב"א. אלא רבנו סבר שמש"ש הרשב"א, "שאפשר להחיר מן הצד וכו'" הוא רק בדרך אפשר, אבל לא שדעתו לפסוק כן.

באר הגולה

ה טור.
ו שם נסמא חני העזר.
ז שם נסמא.

לחזור בתוך הפסח צריך לבדוק אפילו מראש השנה ה' (י) ואם שכח ולא בדק יבטל כשיגיע הפסח (יא) ולא יברך על הבטול (יב) (גם אשמו נדקוק ומנבל ננימו לנמא ישמא לנטל נמקוס שהא) (כל נ): ג' ו' (יג) ישראל היוצא מבית א"י תוך שלשים יום ונכנס בבית אחר בעיר זו או הולך לעיר אחרת אינו צריך לבער בית הא"י שהרי יקיים מצות ביעור באותו בית אחר אבל אם הוא מפרש או יוצא בשיירה ולא יכנס בפסח בביתו יש מי שאומר שחל עליו חובת הביעור כיון שהוא תוך ל' יום וצריך לבער בית הא"י שהוא יוצא ממנו כדי לקיים מצות ביעור (יד) אע"פ שהא"י יכנס לבית נפסח (טו) וי"א שאינו צריך שנכנס בו הא"י (טז):

ביאורי הגר"א

(יג) ישראל היוצא. דקדק מדאמרין המפרש ויולא נשיירא שאין נכנס בבית אצל יולא לדרך לא ועצ"מ ח"ש אצל אס הוא ט': (יד) אע"פ שהא"י כו'. דטעמא דגמ' דמוך ל' יום חל חובת ביעור כיון שלא ידקוק נ"ד: (טו) וי"א. כיון שהא"י

בירושלמי וכ"כ הר"ן: (י) ואם שכח. כנ"ל: (יא) ולא. עמ"ל וכ"כ הטור: (יב) גם. ס"ל דאפי' מניח אשמו ננימו צריך לנדוק כדעת היור' שאמרו שם לא מיתני נשים מפני שהן עלנניו וכן נדקדק כ"ש ועמ' חל"ו ס"ד דלא קי"ל כהירושל':

ברכת אליהו

שיצא דלכתחילה אין לסמוך על הנשים כמ"ש ס"ס תל"ד. וע"ע מש"ש בזה המ"א. וזה כדעת הירושלמי שאמרו בפסחים פ"א ה"א [בפנינו בשינוי לשון קצת]: לא תיתי נשים מפני שהן עצלניות והן בודקות כל שהוא כל שהוא (מעט מעט ואינן בודקות יפה — קרבן העדה). ועיין סימן תל"ז ס"ד, דלא קי"ל כהירושלמי. ששם נפסק שאשה נאמנת לומר שבדקה אף על בית שהוחזק שלא בדקו המשכיר. הרי דאין לסמוך על בדיקת נשים. ונע"פ דברי רבנו כאן כתב בספר פסקי הגר"א. וז"ל: והא דאמרין במפרש לים ויוצא בשיירה צריך לבדוק היינו כשאין לו אשה או שאינו רוצה לסמוך על בדיקתה מאיזה טעם אבל אם יש לו אשה ומצוה לה לבדוק ולבטל כשיגיע י"ד או בכל גיוני א"צ לבדוק דהא מניח מי שיבדוק יבטל בעדו והוי כעושה שליח דעלמא דנשים נאמנות על בדיקת חמץ כדלקמן סימן תל"ז ס"ד ע"ש. עכ"ל. ועיין בחק יעקב כאן סק"י].

(יג) [בבא"ג סק"י ציין שזה מדברי הטור בשם אבי עזרי]. ודקדק כן מדאמרין בפסחים ו' א: המפרש והיוצא בשיירה וכו' תוך שלשים יום זקוק לבער. ומ' דוקא שיוצא בשיירה, שאין נכנס בבית בע"פ, ולא יקיים מצות ביעור. ולכן חייב לבער בטרם שיצא מביתו. הואיל וחלה עליו חובת ביעור תוך ל'. אבל יוצא לדרך ויהי בעיר בערב פסח ויקיים מצות ביעור במקום אחר. לא צריך לבדוק כשיצא אם אין דעתו לחזור. ומזה למד שהו"ה בישראל היוצא מבית עכו"ם. ועב"ח [שכתב כן, וז"ל: נראה בעיני שפסק כן מדקשיא ליה דנקט המפרש ולא נקט יוצא לדרך סתמא ולכך פירש דהא צריך לבדוק תוך ל' אפי' אין דעתו לחזור לפי שחל עליו חובת ביעור אינו אלא כשלא נכנס בשום בית שיוכל לקיים בו מצות ביעור משא"כ ביוצא לדרך סתמא שיקיים מצות ביעור בבית שיהי' בו כשיגיע הפסח. וע"ע מש"ש]. וזהו שכתב המחבר: אבל אם הוא מפרש או יוצא בשיירה ולא יכנס בפסח בבית יש מי שאומר שחל עליו חובת הביעור כיון שהוא תוך שלשים יום וצריך לבער בית העכו"ם שהוא יוצא ממנו כדי לקיים מצות ביעור.

(יד) דטעמא דגמ' דפסחים ו' א הנ"ל בסק"ג — דהמפרש והיוצא בשיירה תוך ל' יום זקוק לבער — הוא משום דתוך ל'

הפסח עבר עליה והיא שעתא לאו ברשותי' היא דליבטלי' שהרי איסור הנאה הוא ואינו שלו וכשראהו עובר עליה. הרי שרש"י מפרש שמ"ש בגמ', "דעתו לחזור" היינו שדעתו לחזור בתוך הפסח. וזוהי שיטת הי"א שמובאת כן בשו"ע. וכן העושה אוצר קשה לפי הרמב"ם. ודלעיל בסק"ה הבאנו שהרמב"ם סובר לגבי היוצא בשיירה, שאפי' דעתו לחזור קודם הפסח צריך לבער. והרמב"ם מפרש שמ"ש בגמ' הנ"ל "דעתו לחזור", היינו אף אם דעתו לחזור קודם הפסח. ובסק"י כתבנו שכן דעת הרמב"ם לענין עושה ביתו אוצר. ודין האוצר ודין היוצא בשיירה שווה לענין זה. וגם לענין אוצר. מפרש הרמב"ם שמ"ש בגמ' שאם בדעתו לפנותו זקוק לבער, היינו שדעתו לפנותו קודם הפסח. והטעם הוא כמש"ל בסק"י בשם הב"י, דחיישינן שמא יפנה אוצרו ערב פסח בין השמשות ולא יהי' לו פנאי לבערו. וקשה על פי' הרמב"ם כמו שהקשה הב"ח, ד"בודאי באותה שעה לא יפנה וכו' משום שצריך להוסיף מחול על הקודש וכשם שאסור לו לפנותו ביו"ט עצמו כך אסור לו לפנותו בין השמשות". ועב"ח שנדחק מאד. [ונכתב: אכן העיקר דלהרמב"ם והנמשכים אחריו אע"פ שחששא רחוקה היא מ"מ אינו מן הנמנע דשמא יודמן ע"י שום סבה שלא יכלה מלפנותו ע"פ בין השמשות. וע"ע מש"ש בזה]. ומוכח שמ"ש בגמ' לגבי היוצא בשיירה, דאם דעתו לחזור לפנותו זקוק לבער, היינו שדעתו לחזור בתוך הפסח. וזה כדעת הראשונה בירושלמי הנ"ל בסק"ה, שאם דעתו לחזור קודם הפסח אין צריך שיבדוק לפני יציאתו. וכ"כ הר"ן בפסחים שם.

(י) נג"ל [בס"א לגבי היוצא בשיירה קודם שלשים יום שאינו צריך לבדוק וכשמגיע פסח יבטלנו. וכמש"ש בסק"ד]. (יא) עמ"א סק"ג שכתב שהטעם שלא יברך הוא, "דכיון דעיקר הביטול בלב דאפילו מחשב בלבו סגי אין מברכין על דברים שבלב". וכ"כ הטור.

(יב) [המ"א בסק"י הקשה: וא"ת דהא בריש סימן זה כתב רבין מניח בביתו מי שיבדוק א"כ היאך כתב כאן שאשתו תבדוק. וצ"ל דס"ל לדעה זו דביוצא בשיירה אפי' אם מניח אשתו בביתו צריך לבדוק. [ונכעין זה כתב המ"א בשם הב"ח, וז"ל: וי"ל דאע"כ שמניח אשתו בביתו צריך לבדוק קודם

תלז המשכיר בית לחבירו על מי חל חובת ביעור. ובו ד' סעיפים:

א המשכיר בית לחבירו (א) לצורך י"ד וממנו ואילך (ב) בקנהו בא' מהדרכים ששכירות קרקע נקנה בו אם עד שלא מסר לו המפתח חל י"ד על המשכיר לבדוק ואם משמסר לו המפתח חל י"ד על השוכר לבדוק: ב ג השוכר בית מחבירו ב"ד ואינו יודע אם הוא

באר הגולה
א נתימא פסחא ד' וכפ' הר"ן.
ב כ"י וכו' ה"ה
נפק ב' מה' חמץ
ומנה.
ג שם נגמלא.

ביאורי הגר"א

שם המשכיר בית לחבירו ב"ד ואין לומר ב"ד ממנו דהא קאמר אס' עד שלא כו' ואם משמסר לו וענ"ה: (ב) וקנהו באחד כו'. ר"ן ומ"מ דמסירת מפתח אינה קונה כמ"ש נפ"ה דכ"ק אלא נכ"ג ועמ"ל ס"ק ב' וכ"כ הר"ן שם וע"כ בהחזיק בדרכי הקני' קאמר מדפשיט ממוזזה ושם כבר

נכנס בו זוכה בחמץ וקוד' זמן איסורו אס' נותנו לא"י א"ל לנער כמ"ש נפ"ה וכו' לפניה זו דאף אס' לא נכנס מ"מ הפקיר המלו קודם איסורו נפלטת וא"ל לבדוק כלל ומותר אף לאחר הפסח נאכלת מ"ש לעיל:
תלז (א) לצורך י"ד כו'. הר"ן ור"ל דקאמ'

ברכת אליהו

מפתחות חל י"ד על המשכיר לבדוק ואם משמסר לו חל י"ד וכו'. וא"כ המפתח ביד השוכר בליל י"ד, ואין אפשר שהשכירו ב"ד. ועב"ח [שכתב: ומשו"ה פ"ה הר"ן ב"ד לצורך י"ד וממנו ואילך כל' דהשכירו קודם י"ד לצורך י"ד. אולם הב"ח בעצמו חולק ע"ז, וגם כתב שאין הלשון משמע כן. וע"ע מש"ש בזה. ובעל העיטור ערך ביעור חמץ כתב שצ"ל בגמ': המשכיר בית לחבירו ב"ג וכו'. וראה גם בחק יעקב סק"א].

(ב) כ"כ הר"ן בפסחים ד א ומ"מ בהלכות חמץ ומצה פ"ב הי"ח. וטעמם דלא סגי במסירת מפתח הוא משום דמסירת מפתח אינה קונה כמ"ש בפ"ה דב"ק אלא בכה"ג. ועמ"ל סק"ב וכ"כ הר"ן שם. וע"כ בהחזיק בדרכי הקניה קאמר מדפשיט ממוזזה. דלעיל בסק"א הבאנו בע"ה הגמ' בפסחים שם: המשכיר בית לחבירו ב"ד על מי לבדוק על המשכיר לבדוק דחמירא ידידה הוא או דילמא על השוכר לבדוק דאיסורא ברשותי קאי. והגמ' רצתה לפשוט דין זה ממוזזה. וז"ל הגמ': ת"ש המשכיר בית לחבירו על השוכר לעשות לו מזוזה (אלמא מירי דמצוה עליה רמיא — רש"י). ושם — לענין מזוזה — ודאי שחייב לעשות מזוזה רק אם כבר החזיק השוכר, והיינו שקנה באחת מהדרכים ששכירות קרקע נקנית בה. שאל"כ הוי כשאל בית דפטור ממוזזה כל' יום, וכמ"ש הרמב"ם בהל' מזוזה פ"ה הי"א. וה"נ כאן לגבי בדיקת חמץ — שהגמ' רצתה להשוותו לדין מזוזה — ע"כ מיירי שקנהו באחת מהדרכים ששכירות קרקע נקנית בה. ואפ"ה חלה על השוכר חיוב בדיקה רק אם מסרו לו מפתחות.

יום חלה חובת ביעור, כיון שלא יבדוק ב"ד. וטעם זה הוא גם „כשהא"י יכנס לבית בפסח".

(טו) כיון שהא"י נכנס בו זוכה בחמץ. והרי קודם זמן איסורו אם נותנו לא"י א"צ לבער. וכמ"ש בפ"ב דפסחים כא א כמשנה: כל שעשה שמותר לאכול וכו' ומותר לנכור וכו'. וע"ע לסברא זו, כיצא מבית א"י, אף אם לא נכנס הא"י לבית דלא זכה הא"י בחמץ, אמאי צריך לבער. מ"מ הרי הפקיר חמצו קודם איסורו בפלטיא, וא"צ לבדוק כלל, ומותר אף לאחר הפסח באכילה. כמ"ש לעיל. [דלעיל בסק"ז הבאנו מחלוקת של ר' יוחנן ורשב"ל בהפקיר חמצו ב"ג אם החמץ מותר לאחר הפסח: דלרשב"ל מותר ולר' יוחנן אסור משום הערמה. ואף לר' יוחנן דאוסר, זה רק אם מגיע חמץ בביתו דבכה"ג יש חשש הערמה, אבל כשמניח החמץ בפלטיא — דלא שייך חשש הערמה מותר אף לר' יוחנן. וא"כ בדיננו שהולך ומניח ביתו ריקס אמאי צריך לבדוק. אלא ע"כ שהטעם שצריך לבדוק הוא כיון שהוא חול' ל' יום לפסח חלה עליו חובת בדיקה, א"כ גם כשמניח לעצמו בביתו ג"כ צריך לבדוק מהאי טעמא].

תלז (א) כ"כ הר"ן בפסחים ד א. ור"ל דקאמר שם בגמ': המשכיר בית לחבירו בארבעה עשר על מי לבדוק על המשכיר לבדוק דחמירא ידידה הוא או דילמא על השוכר לבדוק דאיסורא ברשותי קאי וכו' תנינא המשכיר בית לחבירו אם עד שלא מסר לו מפתחות חל ארבעה עשר על המשכיר לבדוק ואם משמסר לו מפתחות חל ארבעה עשר על השוכר לבדוק. ואין לומר דבי"ד ממש מיירי דהא קאמר „אם עד שלא מסר לו

אחר דאין הנפקד צריך לבדוק" — לשון המ"א בסק"א. ואם קנהו באחת מהדרכים ששכירות קרקע נקנה בו אם עד שלא מסר לו המפתח חל י"ד על המשכיר לבדוק. והטעם הוא כמ"ש המ"א בסק"ב: הואיל והחמץ שלו ועדיין הבית מעוכב אצלו. וכ"כ הר"ן בפסחים ד א. וז"ל: ...ונתנה להשוכר קנאו אפ"ה כיון שהבית של משכיר והחמץ שלו ועדיין הבית מעוכב אצלו שאין השוכר נכנס שם מפני שהמפתח בידו של משכיר על המשכיר לבדוק ואם מסר לו מפתח קודם י"ד כיון שקנאו כדינו וביתו להיות יוצא ונכנס על השוכר לבדוק.

דוכרי המחבר ורובנו כסעיף זה הם דלא כדברי התוס' בפסחים שם ד"ה אם ובב"ק שם ד"ה כיון. ועיין בב"ח ובחק יעקב סק"ב

1 על מ"ש בביאורי הגר"א „פ"ה דכ"ק". כתב הד"א שזו ט"ס, וצ"ל: בפ"ז דב"ק. והיינו דאיתא שם ע"ב: וכשם שהקרקע נקנית בכסף בשטר ובחזקה כך שכירות נקנית בכסף בשטר ובחזקה שכירות דמאי וכו' שכירות דקרקע. ולי נראה שא"צ להגיה כן בדברי הגר"א. וכוונתו למ"ש בפ"ה דב"ק גא ב, וב א. וגם הב"י והד"א הביאו גמ' זו. וז"ל הגמ' שם: המוכר בית לחבירו כיון שמסר לו מפתח קנה היכי דמי אי בכספא ליקני בכספא אי בחזקה ליקני בחזקה לעולם בחזקה ובעי למימר ליה לך חזק וקני וכיון שמסר לו מפתח כמאן דאמר ליה לך חזק וקני דמי. וה"נ בשכירות מסירת מפתח לחורא לא קני. וכיון שהשוכר בית קנה הבית „אעפ"ה שהמפתח ביד השוכר א"צ לבדוק דהו"ל כמי שהפקיר מפתחו ביד

באר הגולה בדוק (ג) אם הוא בעיר שואלו אם בדקו ד (ד) ואם אינו בעיר חזקתו בדוק (ה) ומבטלו בלבד
 ד נעיל שט וכדפסט ודיו: ג ה המשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק ונמצא שאינו בדוק על השוכר לבדוק ואינו
 רב נחמן בר יצחק אף ע"ד דחיי לה גמ' וכ"כ הרמב"ם בפ"ב ור"ש כיון דמדרכנן היא דמדאורייתא נביטול בעלמא סגי. ה שם נע"י ונפסטה.

ביאורי הגר"א

ח' נפסתי שם ד"ה לא. ומי' מאי ס"ד לחזקתו
 בדוק ל"ל לאמרי' דידהו וי"ל דכיון דליחא נעיר נריך
 לשאלו ולהא מהני אמירה דידהו כו' ע"ש: (ד) ואם
 אינו כו'. כיון שמצטלו היו דרכנן. וכמש"ש ד' ז'
 י' א' וספיקא דרננן לקולא: (ה) ומבטלו
 בלבד. דכלנו סגי כמ"ש בגמרא ו' א' ח' א"כ
 ל"א ז' מ"ט א' וכ"כ הרמב"ם וטו"ש ע' כאן וכ"כ
 רש"י ד' ז' ח' א' וט"מ וכפ"י תל"מ ס"ב וס"י

החוק השוכר: (ג) אם הוא בעיר כו'. מדקאמר
 שם למנ"מ לישילי' והא נ"מ דא"כ לשאלו אלא
 דאם יכול לשאלו אע"ג דחזקתו בדוק נריך לשאלו
 וכן אמרינן בפ"ק דחולין כולהו כרנינא לא אמרי
 כו' רוב מזויין כו' להך לישנא כו' לעלופי לא
 מיישין ודקדקו מדאמרינן נמומחין רוב מזויין כו'
 ונעלופי אמרו לא מיישין ש"מ דשם נריך לשאלו
 אס ישנו וכ"פ כל הגאונים ורמב"ם וט"ע וכ"כ

ברכת אליהו

צריך לשאלו אם ישנו. והיינו דלענין, "מומחין" — דרוב
 מצויים אצל שחיטה מומחין הם, אם השוחט ישנו צריך
 לשאלו. משא"כ לענין, "עלופי" — אף אם ישנו — לא צריך
 לשאלו אם לא התעלף. ולכן אומרת הגמ' הלשון, "לעלופי לא
 חיישינן". וכ"פ כל הגאונים ורמב"ם ורש"י ע"ז. וכ"כ תוס'
 בפסחים שם עמוד ב' ד"ה לא. דאיתא שם בגמ', שנשים
 עבדים וקטנים נאמנים על בדיקת חמץ. משום דחזקתו בדוק.
 וכתבו שם תוס' נכפנינו בשינוי לשון קצת: ותימא מאי ס"ד
 דחזקתו בדוק ל"ל לאמריה דידהו וי"ל דכיון דאיתא בעיר
 צריך לשאלו ולהא מהני אמירה דידהו כו'. ע"ש. [ושם
 הסבירו התוס': ... גבי בדיקה אפילו לא יהי' בדוק לא יהי' כל
 כך מכשול לכך צריך לישאל אם הוא בעיר ומסיק אי חזקתו
 בדוק כל הבתים בחזקת בדוקין מיבעי ליה וממילא ידעינן
 דאמריה דהני מהני ואין צריך לישאל הימנו אפי' אם הוא
 בעיר. הרי דגם בחזקתו בדוק צריך לשאלו אם ישנו. ועיין ט"ז
 סק"ג ומ"א סק"ד. ועיין גם לעיל סימן ח' סק"ז ומש"ש
 בהערה 9*, וביותר דעה סימן א' סק"ג, ד, ושם סימן ר"א
 סק"ק ק"ד. קט"ו. וראה גם בבירור הלכה בפסחים שם ציון י"י].
 (ד) [בסק"ג הבאנו בעיית הגמ' בפסחים ד א': המשכיר בית
 לחבירו בארבעה עשר חזקתו בדוק או אין חזקתו בדוק. ושם
 לא נפשטה הבעיא. ובבאה"ג סק"ד כתב: וכ"כ הרמב"ם
 בפ"ב ור"ש כיון דמדרכנן הוא דמדאורייתא בביטול בעלמא
 סגי. וכמ"ש הרא"ש שם פ"א ס"ב דפסקין בעיא זו לקולא].
 דכיון שמדין תורה סגי בזה שמבטלו בלבד, וכל הבדיקה היא
 רק מדרבנן. וכמש"ש ד ב': כיון דבדיקת חמץ מדרבנן הוא
 דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה וכו'. וכמש"ש י א': אטו
 בדיקת חמץ דאורייתא דרבנן היא דמדאורייתא בביטול
 בעלמא סגי ליה. הרי דבדיקת חמץ היא רק דרבנן. וספיקא
 דרבנן לקולא. [ועיין בבירור הלכה בפסחים ד ב' ציון ב].
 (ה) דביטול בלבד סגי, ואין צורך להוציא כשפתיו. כמ"ש

(ג) [בריש הסעיף בבאה"ג סק"ג ציון לגמ' דפסחים ד'].
 דאיתא שם בעמוד א': בעו מיניה מרב נחמן בר יצחק המשכיר
 בית לחבירו בארבעה עשר חזקתו בדוק או אין חזקתו בדוק
 למאי נפק"מ לישיליה (להאי אם בדקו אם לאו — רש"י)
 דלית' להאי (משכיר — רש"י) דלשיליה לאטרוחי להאי
 מאי וכו'. ומדקאמר שם, "למאי נפק"מ לישילי'", והא
 נפק"מ שאם נאמר שחזקתו בדוק א"כ לשאלו. אלא מוכח
 דאם יכול לשאלו, אע"ג דחזקתו בדוק צריך לשאלו. ונלפידך
 לא יכלה הגמ' לומר נפק"מ זו. וראה בהערה 2 מ"ש בשם
 הר"ן. [וכן אמרינן בפ"ק דחולין ג ב'. דתנן שם ב א': הכל
 שוחטין ושחיטתן כשרה. ובגמ' שם מקשינן: הכל שוחטין
 לכתחלה ושחיטתן כשרה דיעבד (בתמיה וקשה רישא
 דמשמע דההוא דאתרבי מהכל לכתחלה אתרבי ואילו סיפא
 משמע דכי מרבינן מהכל דיעבד מרבינן לה אבל לכתחלה לא
 אתרבי וכו' — רש"י). ובגמ' שם יש הרכה תירוצים ע"ז. ושם
 ג ב' יש ב' לשונות בתירוצו של רבינא. וז"ל הגמ': הכי קתני
 הכל שוחטין הכל מומחין שוחטין מומחין ואע"פ שאין
 מוחזקין כד"א שיודעין בו שיודע לומר הלכות שחיטה אבל
 אין יודעין בו שיודע לומר הלכות שחיטה לא ישחוט ואם
 שחט בודקין אותו אם יודע וכו' ואיכא דאמרי רבינא אמר הכי
 קתני הכל שוחטין הכל מוחזקין שוחטין מוחזקין אע"פ שאין
 מומחין בד"א ששחטו לפנינו ב' וג' פעמים ולא נתעלף אבל
 לא שחט לפנינו ב' וג' פעמים לא ישחוט שמא יתעלף ואם
 שחט ואמר ברי לי שלא נתעלפתי שחיטתו כשרה וכו' כולהו
 כרבינא לא אמרי להך לישנא דאמר מומחין אין שאין מומחין
 לא רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן להך לישנא דאמר
 מוחזקין אין שאין מוחזקין לא לעלופי לא חיישינן. ודקדקו
 הראשונים בפסחים ובחולין שם מדאמרינן ב, "מומחין" רוב
 מצויין כו', וב, "עלופי" אמרו לא חיישינן, ולענין מומחין לא
 אמרה הגמ', "לא חיישינן", ש"מ דלאו כי הדדי נינהו. דשם

מ"ש בזה ובבירור הלכה בפסחים שם ציון ט'.
 2 מ"ש רבנו בשם הגאונים ראה ברי"ף בחולין שם, שכתב: והיכא
 דראה אחד ששחט ואזל ליה לעלמא ולא ידע אי גמיר אי לא גמיר
 אותה שחיטה מותרת דרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן וכו'.
 וכתב ע"ז הר"ן: נראה מדברי הרב אלפסי דדוקא היכא דאזיל
 לעלמא ולא איפשר למיבדקה הוא דסמכין ארוב מצויין אצל
 שחיטה מומחין הן אבל כל היכא דאיתיה קמן בדקין ליה וכן כתב
 בעל הלכות ראשונות ז"ל וכו' ודכותה נמי אשכחן בפ"ק דפסחים (ד
 וכו' מ"ש רבנו, ורש"י ע"ז, הוא בירור דעה סימן א' סעיף א'. וכמש"ש

מ"ש בזה ובבירור הלכה בפסחים שם ציון ט'.
 2 מ"ש רבנו בשם הגאונים ראה ברי"ף בחולין שם, שכתב: והיכא
 דראה אחד ששחט ואזל ליה לעלמא ולא ידע אי גמיר אי לא גמיר
 אותה שחיטה מותרת דרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן וכו'.
 וכתב ע"ז הר"ן: נראה מדברי הרב אלפסי דדוקא היכא דאזיל
 לעלמא ולא איפשר למיבדקה הוא דסמכין ארוב מצויין אצל
 שחיטה מומחין הן אבל כל היכא דאיתיה קמן בדקין ליה וכן כתב
 בעל הלכות ראשונות ז"ל וכו' ודכותה נמי אשכחן בפ"ק דפסחים (ד
 וכו' מ"ש רבנו, ורש"י ע"ז, הוא בירור דעה סימן א' סעיף א'. וכמש"ש

באר הגולה

ו' סס נגמרה.

מקח טעות ואפילו במקום שבדקים בשכר שהרי מצוה הוא עושה: הנה: (ו) ויאל דנרץ להמיר
ל שם הנדיקה (ו) הויל והמנה נהדיח שיהיה דוק (המגיד פ"ב ומשמע לעיל סי' י"ד): ד' בית שהוחזק

ביאורי הגר"א

מעשר נהמה ע"ש. ועיין מ"מ ש"ס הויל והמנה
הוא מחלם דבריו אלל מסיים שס ופסע אללי
דניחא כו' כיון דס"ס אמי לאשתלומי מיניה הא
לא"ה לא אמרינן לה"ט משמע אפי' נסתמא ור"ל
זוה קושי' המפרש"י מפ"ב דנ"מ דלא אמרי' ניח'
כו' וכנ"ל אלל הר"ן חולק על כל זה וס"ל דאין
חייב לשל' ע"ש חסו דעת הש"ע שסמס: (ז) הראיל
והתנה כו'. סכנת' מה דע"י מיירי נכס"ג דאל"כ
לא הוי ס"ד דמ' דהוי מקח טעות כיון שאליו
נגזף המקח כמ"ס נח"מ סי' רל"ב ס"ה ועמ"ל
ח"ל מחלם דברי המ"מ דלא אנטיא לכו אי חייב

תל"ג קו"מ וסי' תמ"ב ס"ה וש"מ דלא כהר"ן נסס
י"מ דלכנו ל"ד אלל דנרץ להוילאו נשפתיו וליחא:
(ו) ויאל דנרץ. דנפ"ב דנ"מ אמרינן מ"ד ניחא
לאינש דליענד כו' וע"כ ז"ל דוקא דנדר שאין
בו חסרון כיס וכמס"ל סי' י"ד ע"ש החילוק
שצין מפילין לספרים אלל ממ"ס המ"מ ונהג"ה
הויל והמנה נהדיח אינו ענין לזה דנכס"ג אלל לומר
דניחא כיון שאומר כפירוש ומתנה ודאי דנרץ
שישלם וקושיא הנ"ל כנר מירלו חס' ומרדכי שס
והב"מ נפ"ג דה' חמץ ומלה דוקא מדעתו ניחא
ליה משא"כ שלא מדעתו וע' נגמ' דנכורות נפ'

ברכת אליהו

וש"מ. וכ"כ בסיומן תל"ח ס"ב וסימן תל"ג סעי' ז', ח' וסימן
תמ"ב ס"ח ושי"מ. ובכל המקומות האלו כתב המחבר:
מבטלו בלבו ודיו. הרי דסגי ביטול בלב. ולא בעינן שיוציאו
בשפתיו. וזה דלא כהר"ן שם לא כ בשם י"מ, דמ"ש בגמ'
„מבטלו בלבו" לאו דוקא, אלא צריך להוציאו בשפתיו.
וליתא וכנ"ל. [ועד"א].

(ו). (ז) [בריש הסעיף בבאה"ג סק"ה כתב: שם בעיא
ונפשטא. והיינו דאיתא בפסחים ד' ב' איבעיא להו המשכיר

בגמ' דפסחים ז' א, ח' עמוד א' ועמוד ב', לא ב, מט א. ובכל
המקומות הללו, כשהגמ' מזכירה ביטול, איתא: מבטלו בלבו.
הרי דביטול בלבו סגי. וכ"כ הרמב"ם [נהל' חמץ ומצה פ"ב
ה"ב: ומה היא השבתה זו האמורה בתורה היא שיבטלו בלבו
ויחשוב אותו כעפר וישים בלבו שאין ברשותו חמץ כלל וכו'].
ובהל' ברכות פ"א ה"ו כתב: שמשעה שגמר בלבו לבטל
נעשית מצות הבעור קודם שיבדוק. וכ"כ טרש"ע כאן. וכ"כ
רש"י ד' ב' ד"ה בביטול: והשבתה דלב היא השבתה, ושם ח א

ובסוף ס"ק זה הביא רבנו שדעת הר"ן, שם"ש „בלבו". לאו דוקא
אלא צריך להוציאו בשפתיו. וז"ל הר"ן שם לא ב: איכא מאן דפירש
דלבו לאו דוקא אלא לומר שאין צריך להשמיע לאוזניו אבל צריך
שיוציא בשפתיו דבריו שכלל אינן דברים וכו'. וטעם הראשונים
שסבורים דסגי ביטול בלב. פירש הרמב"ן כרש פסחים. ודכין
שנתייאש ממנו מפני איסורו ומוצא בדעתו מכלל ממו ואינו בעיניו
כשאוור שלו אלא כעפר שאינו שוה כלום ואין בו דין ממון כלל יצא
ידי חובתו. והמאירי הביא ב' טעמים אחרים למה סגי ביטול בלב:
(א) בספרו מגן אבות ענין י"ח פירש: דכל שמצד שהפקירו מצילו
מנידון עבירה שחשבו מצטרפת למעשה. (ב) במאירי בבית
הכידה שם לא ב כתב שמספיק ביטול בלב. משום „שכל שבין אדם
למקום רחמנא לבא בעי". והמהר"ם חלאוה שם ו ב כתב: והיינו נמי
טעמא דסגי בלב ושרי אפי' בשבת דכיון דאין כאן זוכה לית ביה
גזרת מקח וממכר הלכך בטולו מדין הפקר הוא ולא מחייב ביה
דאורייתא.

ובשו"ע הגרש"ז סימן תל"ד ס"ז ובקונטרס אחרון שם סק"ג
הביא. שיש שכתבו שמן התורה א"צ דבור כפה וחכמים הצריכו
דיבור. ולדעת האומרים דסגי ביטול בלב לא צריך לומר הנוסח של
כל חמירא. והמקור לאמירת נוסח זה הוא בירושלמי פ"ב ה"ב.
ובכמילא סימן תל"ד סק"ג. ולכאורה לדעת הסבורים שסגי ביטול
בלב, יש בזה מחלוקת בין הבבלי לירושלמי. והר"ן בפסחים ו ב
כתב. שלשון כל חמירא „אינו בגמ' אלא כך הוא מקובל ביד
הגאונים זל". והטור בסיומן תל"ו כתב: אע"י שחז"ן לומר כל
חמירא כו' לא מצינו שתקנו חכמים זה אלא שנהגו כך. ועפ"י דברי
שור"ע הגרש"ז הנ"ל, יש מקום לומר שאין מחלוקת בין הבבלי
לירושלמי. ומעיקר הדיון גם היושלמי סובר שמועיל ביטול בלב.
שאלו שחכמים תקנו שיאמר ביטול כפיו. ויש שכתבו שטעם הדבר
ותקנו חכמים שיאמר את הביטול כפיו. כדי שיהא מבורר בדעתו.
והב"י הקשה על דברי הטור, וז"ל: אבל רבינו שכתב בסיומן תל"ו
שאם מחשב לבטל בלבו מני ואע"י שנוהגין לומר כל חמירא וכו'
לא מצינו שתקנו חכמים לשון זה אלא שנהגו כך יש לתמהע עליו
דכיון שנמצא ירושלמי זה הוי מצינו שתקנו חכמים לבטל בפה.
והב"ח שם ת"י ע"ז, וז"ל: ואפשר לתרץ דס"ל לרבינו דמ"ש

רבנו. ועיין ט"ז סק"ג ומ"א סק"ד. ועיין גם לעיל סימן ח' סק"ז
ומש"ש בהערה *9. וביותר דעה סימן ר"א סק"קיד, קט"ו. וראה
גם בבירור הלכה בפסחים שם צ"ח.
3 לא מצאתי ברש"י שם ח א. ואולי צ"ל: ז א. דשם בגמ' אמרו:
הי' יושב בבית המדרש ונזכר שיש חמץ בתוך ביתו מבטלו בלבו כו'.
ובסיום דברי הגמ' שם: קדים ומבטלו ליה. וע"ז כתב רש"י: בלבו
וכו'. אבל עדיין צ"ב, שהרי לעיל רבנו צ"ח לגמ' הנ"ל, ומה ראה
רבנו לצ"ח לרש"י אחר שצ"ח לגמ' הנ"ל. ואולי אפ"ל שהרי רבנו
הביא להלן שהר"ן סובר „דבלבו לאו דוקא אלא צריך להוציאו
בשפתיו". ולכן צ"ח רבנו לרברי רש"י הנ"ל — שאף שבגמ' לא
הזכירו בלבו ע"ז, ככ"ז כתב רש"י „בלבו". ומ' דסגי בלב.
ומ"ש רבנו שדעת רש"י דסגי בביטול בלב. כ"כ הרמב"ן בריש
פסחים בדעת רש"י. ויש להעיר שרש"י שם ד' ד"ה חובת הדר
כתב: בדיקת חמץ דרבנן דאי משום בל יראה ובל ימצא הא אמר
לקמן דסגי ליה בבטול בעלמא אי מסיח דעת' מיניה ומשוו ליה
כעפרא ואמר כל חמירא דבביתא הדין כו' ורבנן הוא דאצטרך בדיקה
וכו'. וגם שם ו ב בריש ז"ה הבדוק צריך שיבטל כתב: בלבו סמוך
לבדיקה מיד ואומר כל חמירא דאיכא בביתא הדין ליכבול. ולכאורה
משמע מדברי רש"י דבעינן אמירה כפה. וגם במילואים לתורה
שלמה פ"ב א' כר' י"ב ס"ל ל"ג כתב, שדעת רש"י היא דביטול כפה.
וגם בנוגע לשיטת הרמב"ן עצמו הביא שם, שהרמב"ן בריש פסחים
כתב: ונרשין הדברים שחביטול בלב הוא ואינו צריך להוציאו
בשפתיו זהו ששנו חכמים ז"ל בכל מקום מבטלו בלבו. ושם
בהשמשות ותיקונים עמ' רצ"ו העיר מדברי הריטב"א בקידושין מב
ב שכתב בשם הרמב"ן שלא סגי בלב. ושזה דלא כדברי הרמב"ן
בריש פסחים, וסיים בצ"ע. ועי' מה שהאר"ן שם. ולהלן נביא
מדברי הגרש"ז שמדאורייתא א"א לומר כן, אלא שחכמים תקנו שיאמר
כפה. אבל בדברי רש"י ח"א לומר כן, שהרי רש"י הזכיר, שראר
הבדיקה היא מדרבנן. ומוכת מדבריו שביטול סגי בלב אף מדרבנן.
אולם אפ"ל שאנחנו אף מדרבנן לא בעינן כפה, ומ"ש רש"י „ואמר
כל חמירא דבביתא הדין". אין כוונת רש"י שזו תקנת חכמים, אלא
כוונתו — כמו שנביא להלן בשם הב"ח — שאין זה לעיכובא. אלא
לרווחא דמילתא הוא שנהגו כן וכו'. וכמבואר להלן.

באר הגולה

ז טור נטס הרמ"ס.

שלא בדקו המשכיר ואשר או עבד או קטן אנו בדקנוהו הרי אלו נאמנים ז (ח) והוא שיהא קטן שיש בו דעת לבדוק:

ביאורי חגרא

כו' ע"ט: (ח) והוא שיהא קטן כו'. ממ"ש חינוך נכנס כו' ולס איתא נשילי וכ"ש לפי מה

ברכת אליהו

למ"ש המ"א סק"ו הטעם דס"ל דלא אמרינן ניהא רק באין בו היזק אלא הכא הטעם משום היתנה בפירוש וא"כ נראה דבלא היתנה אף ביש בו חסרון כים אמרינן ניהא ליה — ד"א. וקושי הנ"ל — דבב"מ הנ"ל אמרינן דלא ניהא ליה וכו' ובפסחים הנ"ל אמרינן דניהא ליה וכו' — כבר חירצו חס"י [מובא בהגמ"י שיובא להלן] ומרדכי בב"מ פ"ב סימן רס"ג והגמ"י (בפ"ג) [בפ"ב] דהלכות חמץ ומצה הי"ח אות ב, שדוקא מדעתו ניהא ליה לקיומי מצוה בממוניה, ולכן אמרינן בפסחים שם דניהא ליה לשוכר לשלם שכר בדיקה. משא"כ שלא מדעתו ודאי לא ניהא ליה, ולכן אמרינן בב"מ שם שאסור להשתמש בס"ת של חבירו שלא מדעתו. וגם לפי ת"י זה יוצא שבדיננו אם הוא לא היתנה א"צ לשלם. והטעם משום דהוי מדעתו ואמרינן דניהא ליה וכו'. ועיין בגמ' דבכורות בפרק מעשר בהמה ע"ש. ועיין מ"מ הנ"ל, ומוכח שם שמ"ש הטעם שלכן צריך להחזיר לו שכר בדיקה, הואיל והיתנה הוא תחילת דבריו. אבל מסיים שם: ופשט אביי דלא [הוי מקח טעות] משום דניהא ליה לאיניש לקיומי מצוה בנפשה ואפילו בממוניה כיון דסוף סוף אחי לאשתלומי מיניה חא לא הכי לא אמרינן להאי טעמא. ומשמע מדברי המ"מ דאי לא אחי לאשתלומי מיניה, אפילו בסתמא ולא היתנה, לא אמרינן דניהא ליה לאיניש לקיומי מצוה. משום דיש בזה חסרון כים. ורצה ליישב בזה קושי המפרשים מפ"ב דב"מ גבי ס"ת דלא אמרינן ניהא ליה לאיניש, וכנ"ל. [ולעיל הבאנו דבב"מ כט ב מוכח דלא אמרינן ניהא ליה לאיניש וכו', ואילו בפסחים הנ"ל אמרינן דניהא ליה וכו'. וע"י כתב המ"מ דאמנם בעלמא לא אמרינן ניהא ליה וכו'. אבל בפסחים שם, כיון דסוף סוף אחי לאשתלומי מיניה" אמרינן דניהא ליה וכו'. וזה לא כמש"ל שבסתמא לא צריך המשכיר לשלם לשוכר שכר הבדיקה]. אבל הר"ן בעצמו בפסחים שם חולק על כל זה, וס"ל דאין חייב לשלם ע"ש. וז"ל: ומסקינן דלא הוי מקח טעות דניהא ליה לאיניש לקיומי מצוה אפילו בממוניה ולא מצי תבע ליה שוכר למשכיר מה דאפיק עליה שהרי לא ההנהו למשכיר כלל דמצוה בלחוד הוא דרימא עליה למשכיר ואע"י דלא עבדה ליכא חיובא דממונא עליה כלל. וזהו דעת השו"ע שסתם ש, על השוכר לבדוק, ולא כתב שהמשכיר צריך להחזיר לשוכר שכר בדיקה.

[ולעיל כת' שמ"ש המ"מ והג"ה, הואיל והיתנה בהדיא וכו', אינו ענין אודות החיוב להחזרת שכר הבדיקה, שאף אם לא היתנה צריך לשלם. ומ"ש הרמ"א, הואיל והיתנה" הוא

בית לחבירו בחזקת בדוק ומצאו שאינו בדוק מהו מי הוי כמקח טעות או לא ח"ש דאמר אביי לא מיבעיא באתרא דלא יהבי אגרא ובדקו דניהא ליה לאיניש לקיומי מצוה בגופיה אלא אפי' באתרא דיהבי אגרא ובדקו דניהא ליה לאיניש לקיומי מצוה בממוניה. וכתב ע"ז הר"ן: ... ואחרים אמרו דכי אמרינן דניהא ליה לאיניש וכו' היינו לענין דלא הוי מקח טעות אבל שלומי בעי. והיינו דהא דאמרינן דניהא ליה, היינו דלא אמרינן דנתינת דמי הבדיקה ע"י השוכר יגרום מקח טעות. אבל לא אמרינן דניהא ליה לשוכר שהוצאות הבדיקה תהיינה על חשבונו, כי במקום שיש חסרון כים לא אמרינן ניהא ליה לאיניש למיעבד מצוה בממוניה. והוכחה לזה, דבפ"ב דב"מ כט ב אמרינן: השואל ס"ת מחבירו הרי זה לא ישאלנו לאחר מאי אריא ס"ת אפי' כל מילי נמי דאמר רשב"ל כאן שנה רבי אין השואל רשאי להשאיל ואין השוכר רשאי להשכיר ס"ת איצטריכא ליה מהו דתימא ניהא ליה לאיניש (רליעבד) [דתייעבד] מצוה בממוניה קמ"ל. הרי דלא אמרינן, ניהא ליה לאיניש דתייעבד מצוה בממוניה. וא"כ לכאורה יש סתירה ממ"ש בפסחים הנ"ל, שכן ניהא ליה. וע"כ צ"ל דדוקא בדבר שאין בו חסרון כים, אמרינן ניהא ליה לאיניש וכו'. וכמש"ל בסימן י"ד ע"ש החילוק שבין תפילין לספרים. [ששם בס"ד פסק המחבר: מותר ליטול טלית חבירו ולבדוק עליה וכו'. והוסיף הרמ"א: והו"ה בתפילין אבל אסור ללמוד מספרים של חבירו בלא דעתו דחיישינן שמא יקרע אותן בלימודו. וכת' שם בסק"ט שהטעם שבספרים אסור, משום, דבמקום פסידא לא אמרינן ניהא וכו'". משא"כ בטלית ותפילין דאין פסידא אמרינן דניהא ליה וכו'. והו"ה בענייננו, אמנם לא אמרינן שמחמת נתינת דמי הבדיקה ע"י השוכר לבדוק יגרום מקח טעות. אבל המשכיר צריך להחזיר לו, שהרי אם לא יחזיר לו יהא חסרון כים לשוכר, ובמקום שיש חסרון כים לא אמרינן ניהא ליה וכו'. וע"ע מש"ש בס"ק ז, ח', ט' ובהערה 3 שם].

אולם חילוק זה שייך רק כאשר המשכיר לא אמר לשוכר שהבית בחזקת בדוק. אבל ממ"ש המ"מ כהל' חמץ ומצה פ"ב הי"ח ובהג"ה כאן, הואיל והיתנה בהדיא שיהיה בדוק, אינו ענין לזה. דבהא א"א לומר דניהא ליה וכו', כיון שהמשכיר אומר בפירוש ומתנה שהבית בדוק, ודאי צריך שישלם המשכיר לשוכר שכר הבדיקה. ולא שייך לומר דניהא ליה וכו', שהרי המשכיר היתנה עם השוכר שהבית בדוק. והוי כאילו היתנה שהשוכר לא ישא בהוצאות הבדיקה. ונא"כ ליתא

כעפר וישים בלבו וכו' ולא הזכיר כלל שיאמר כל חמירא אלא בעל כרחך לרווחא דמילתא הוא שנהגו בן אולי משום עמי הארץ שמא ישכחו הביטול שבלב נהגו לומר כל חמירא וכן נמצא במנהגים, עכ"ל.

4 הר"א כתב: לענ"ד ט"ס הוא וצ"ל ועיין בכורות פרק הלוקח עובר דאיתא שם יח ב דס"ל לר"י דכיון דאית ליה פסידא לא אמרינן

בירושלמי וצריך שיאמר כו' היינו שיאמר בלבו ומה שהוציא לשון אמירה ממשמעו הוא משום דקשיא ליה שאלו ה"י בחיוב לבטל כפה לא הו"ו שחקי מיניה בגמרא דין גם מלשון רש"י שכתב צריך שיבטל בלבו סמוך לבדיקה מיד ואומר כל חמירא כו' משמע דעיקר חיוב הביטול אינו אלא בלב דאל"כ למה דייק לפרש בלבו גם מרבי הסמ"א מבואר כן שכתב ומהו הביטול שיבטל החמץ ויחשב אותו

תלח עכבר שנכנס למקום בדוק וכבר בפיו. וכו' ב' סעיפים:

באר הגולה
א מיתלה דנכח
פסחים ו'.

א עכבר שנכנס לבית בדוק וכבר בפיו נכנס אחריו ומצא פירורין (א) אפי' כדי כל הככר צריך לחזור ולבדוק הבית אחר הככר שהכניס לפי שאין דרכו של עכבר לפרר והני פירורין מעלמא אתו ולא מאותו ככר אבל אם תינוק נכנס לבית בדוק וכבר בידו נכנס אחריו ומצא פירורין אינו צריך לחזור ולבדוק (ב) שחזקתו שאכלו ואלו הפירורין שנפלו

ביאורי הגר"א

תלח (א) אפי' כדי. ה"ל"ש והר"ן ומש"ו לפי ט' והי ט': (ב) שחזקתו שאכלו ואלו כו'.

ברכת אליהו

ומצא פירורין א"צ בדיקה מפני שדרכו של תינוק לפרר. ואם איתא דקטן שאין בו דעת נאמן, גישילי' אם פיר את הככר או אכלה. וכ"ש דקשה לפי מאי דקיי"ל חזקתו בדוק אפי' בשל קטן. כמש"ש ד א: הכל נאמנים על ביעור חמץ אפי' נשים אפי' עבדים אפי' קטנים מ"ט מהימני לאו משום דחזקתו בדוק וכו' לעולם אימא לך חזקתו בדוק והב"ע דמוחזק לן דלא בדק וקאמרי הני בדקניה מהו דתימא לא להימניהו רבנן קמ"ל וכו'. הרי דקטן נאמן לומר בדקתי. וקשה אי"כ כ"ש שיהי' נאמן לומר שאכל את הככר. ומוכח דקטן שאין בו דעת אינו נאמן לומר בדקתי. והא דאיתא, "תינוק נכנס וכבר בידו וכו'", מיידי בתינוק שאין בו דעת. ועמ"א סימן תל"ח [סק"ג]. ששם בס"א כתב המחבר: תינוק נכנס לבית בדוק וכבר בידו נכנס אחריו ומצא פירורין אינו צריך לחזור ולבדוק שחזקתו שאכלו. וכתב המ"א בסק"ג: ומיידי שאין בו דעת דאם יש בו דעת נאמן לומר שאכל כולו. וא"כ ע"כ הא דקטן נאמן לומר שדק, היינו בקטן שיש בו דעת לבדוק].

תלח (א) כ"כ הרא"ש בפסחים פ"א סי"ד והר"ן שם יב. וכמש"ו המחבר: לפי שאין דרכו של עכבר לפרר והני פירורין מעלמא אתו ולא מאותו ככר. ואפי' זה איתא בגמ' שם. והאי טעמא איכא גם כשמצא פירורין טעם. כנגד כל הככר. (ב) לשון הרמב"ם וכו' ברי"ף ע"ש.

ולפי ש"ש רבנו כאן עפ"י התחלת דברי המ"מ, יוצא שרק בהתנה צריך לשלם לו. אבל בלא התנה א"צ לשלם לו. אבל בהמשך מסק רבנו, שמ"ש המ"מ מוכח שאף אם לא התנה צריך לשלם לו. וזה מסיום דברי המ"מ מוכח שאף אם לא התנה צריך לשלם לו. וזה תואם למ"ש המ"א בסק"ו. ולא כמ"ש רבנו לעיל מינה שלא צריך לשלם, וכתבנו שזה לא כמ"א בסק"ו. ומה שהביא רבנו בשם המ"מ זה שם בשם הרמב"ן. ובשעה"צ סק"ו כתב: עיין בבאורי הגר"א שמצדד לומר דמסוף דברי המגיד בשם הרמב"ן משמע דאפילו בסתמא הואיל דחזקתו בדוק צריך לשלם לו אכן כעת שנדפס חידושי הריטב"א על פסחים מוכח שבהא בהדיא ממה שכתב שם באורך כשם הרמב"ן דדוקא כשהתנה ולא בסתמא. ועיין בחק יעקב בסעיף זה ובכיוון הלכה בפסחים ד ב צידן ד.

ומה שהסיק רבנו דבסתמא צריך לשלם. הוא דלא כדברי העולת שבת שכתב באות ג'. שמדברי המ"מ משמע. שרק אם התנה שהבית בדוק צריך להחזיר להשוכר שכן הבדיקה. וכבר רמז על זה המ"א. שדבריו הם לא כעולת שבת. ודבריו רבנו הם גם דלא כפר"ח ומקור החיים. והובאו דבריהם בבה"ל ד"ה ויא' וז"ל הבה"ל שם: עיין בפר"ח שכתב בדקתו וגם הגיה"ל או מיידי כ"א בסתמא או שאמר המשכיר שהוא בדוק והשוכר שחק אבל אם התנה השוכר עמו כהדיא ע"מ שיהא בדוק היו בטול מקח לכונ"ע ומ"ש בהגיה שהוא מדברי הרב המגיד בשם הרמב"ן הואיל והתנה עמו כהדיא ל"ד קאמר אלא ר"ל שהמשכיר אמר שהוא בדוק ומסתמא גם דעת השוכר היה באופן זה לשכור והנה כוון בזה לחידושי מהר"ם חלאוה

לענין מקח טעות. ואמנם בגמ' ליתא בפירוש דמיידי בהתנה, אבל סבר' בזה דע"כ מיידי בכה"ג. דאל"כ — ומיידי בלא התנה — לא הוי ס"ד דגמ' דהוי מקח טעות אף אם יש לו חסרון כ"ס: כיון שאינו בגוף המקח. וכמ"ש בחו"מ סימן רל"ב ס"ה: ראובן שמכר לשמעון בתים שיש לו בעיר אחרת וקודם גמר המקח נכנסו עכו"ם בבתי' וקלקלו קצת מקומות ועשנו הכתלים ועקרו דלתות וכו' ורוצה שמעון לחזור בו וראובן טוען שכיון שהוא מום עובר ינכה לו מן הדמים כדי שיחזיר הבית לקדמותו ויקיים המקח הדין עם ראובן. הרי דאם הטעות אינה בגוף המקח, לא הוי מקח טעות. ועמ"א סק"ו. שגם הוא פירש כן. וז"ל: וק"ק דבחו"מ סימן רל"ב ס"ה פסק דכל מום שאינו בגוף המקח מנכה לו מן הדמים והמקח קיים וא"כ מה צריך כאן הגמ' לומר דניחא ליה במצוה הלא בכל דבר הדין כן וי"ל דהתם מיידי בלא התנה והכא אפילו התנה המקח קיים. וז"ל תחלת דברי המ"מ דלא אבעיא להו אי חייב כו' ע"ש. שכתב: דהאי כעי לשלומי ליה מאי דאפסיד מיניה כיון דאתני בהדיא אבל אבעיא לן אי הוי מקח טעות דאפי' בעיה"ך לשלומי ליבטיל כדון מקח טעות וכו'. הרי שענין חיוב החשלושים לא תלוי אם התנה. אבל היות והגמ' מסתפקת אי הוי מקח טעות או לא. לכן צ"ל דמיידי בכהנה. דאם לא התנה, אף שהיה הדין לצורך להחזיר הדמים, לא הוי מקח טעות. וכנ"ל.

(ח) מ"ש בפסחים י ב: ותינוק נכנס וכבר בידו נכנס אחריו

ניחא ל"י דליעבד מצוה כממוניה ושם קיי"ל כר"ע ולפי"ז ליתא החילוק הדגמי' דשם מיידי ג"כ במדעתו ואפי' בחסרון כ"ס לא אמרינן דניחא ליה וא"כ גם בלא התנה בפירוש ג"כ יש לנו לומר דהמשכיר ישלם לו דמי הבדיקה כיון דאיכא חסרון כ"ס. עכ"ל. ולי נראה שאין צורך לשבש הגירסא בביאורי הגר"א. וכוונת רבנו לזה דבכורות נח א. דאיתא שם. דקבעו ג' גזנות למעשר בהמה. כ"ד שותה בהמה מצויה לעולי רגלים" (ודכיון שאין גזון מעשר בהמה עד פרוט הרגלים ומשהי אינשי כהמתן עד אותו זמן דלא לשחטניהו עד שיעשרם בזמן הגזון שהוא סמוך לרגל ונמצא שיהיו בהמות מצויות לעולי רגלים ליקח מהן בין לאכילה בין לקרבנות — רש"י). והגמ' מסיימת שם: ואע"ג דתנן עד שלא הגיע הגזון מותר למכור ולשחוט ניחא ליה לאיניש דלעבד מצוה בממוניה והדר לזבן ולכילול. והרי גם שם יש לו חסרון כ"ס — שאינו שוחט את הבהמות עד שיעשרם. ואז יהיו חלקים שצטטר לעשרם. וא"כ מוכח בגמ' זו דהיכא דהוי מדעתו אף שיש חסרון כ"ס. אמרינן דניחא ליה וכו'. משום דהוי מדעתו. והוכחה מכאן לשיטת הראשונים הנ"ל. דמדעתו אמרינן דניחא ליה.

ואמנם לעיל בסימן י"ד הערה 3 הבאנו כמה תירוצים שלפיהם אין הוכחה מסוגיית זו דאמרינן ניחא ליה אף כשזה מדעתו ויש חסרון כ"ס. ע"ש ה"טב. אולם הראשונים הנ"ל — שחלקים בין מדעתו לשל מלמדו — יפרשו בפשיטות. שלכן אמרינן בבכורות שם דניחא ליה וכו' אף שיש חסרון כ"ס. משום דהוי מדעתו. וכ"כ בסימן י"ד בהערה 3 הנ"ל.

באר הגולה

ממנו בשעת אכילה שדרך התינוק לפרר ב (ג) וי"א שאם אין בפירורין כדי כל הכבר צריך

ב כ"ט שם התוס'

והר"ן וכו' הטור.

ביאורי הגר"א

דנפלו פירורין חזקתו שאכלו וכשיטתו דס"ל כמי' דנפלא דאמר האי מאן כו' אכל כן שודאי אכלו כיון שיש פירורין ונכח לא ס"ל דמשיירא וחס'.

לשון הרמב"ם וכו' צריך ע"ש: (ג) וי"א שאם חס' שם דאל"כ דלמא שייר וכמ"ש שם גבי עכבר נלחם משיירא וס' ראשונה ס"ל דכיון

ברכת אליהו

כו'. דאיתא שם בהמשך לשון הגמ' שרבא מתרץ תירוצ' אחר על קושיית הגמ': ואמאי נימא אכלתי וכו'. וז"ל הגמ': אמר רבא האי מאן בשלמא התם אימור הוה אימור לא הוה ואח"ל הוה אימור אכלתיה אבל הכא דודאי דחזינא דשקל מי יימר דאכלתי הוי ספק וודאי ואין ספק מוציא מידי ודאי (הוי ספק ביעור ואין ספק היתר מוציא את הבית הזה מידי ודאי איסור — רש"י). והרמב"ם בפ"ט מהלכות טומאת מת הי"א פסק: בור שמטילין לתוכו נפלים המאהיל עליו טמא דין תורה אע"פ שחולדה וברדלס מצויין שם אין ספק מוציא מידי ודאי אבל לא הפילה שם אשה נפל ואין ידוע אם הפילה דבר המטמא או לא הפילה הואיל וחולדה וברדלס מצויין שם הרי ספקו טהור. הרי דהרמב"ם פסק כרבא דספק אין מוציא מידי ודאי. וכ"ז בספק, אבל כאן — לענין תינוק — ודאי אכלו, כיון שיש פירורין. ורבא לא מצינו דס"ל הסברא דמשיירא בהתחיל לאכול. ולכן אף באין פירורין כדי כל הכבר א"צ בדיקה דאמרין שהתינוק אכלו כולו ולא שייר כלום. ותוס' וטור: שזו דעת הי"א — כשיטתן דס"ל כחירוצו של ר' זירא בגמ' שם, דאפי' ודאי אכל אמרינן משיירא לגבי עכבר. והו"ה בתינוק — אף דודאי אכל — חיישין ששייר, כיון שלא מצאנו את כל הכבר. וכמ"ש בסמ"ק תל"ט ס"א במחבר וברמ"א שאם בא עכבר ונטל ככר גדול, אף דתלינן דאכל אמרינן דמשייר. והו"ה כאן.

הרי"ף והיבא דרבך ולכתר הכי חזי עכברא דעאל ואשכח פירורין לא אמרינן מיכל אכל העכבר לההוא פיתא והני פירורין דידה אינון דאמר רבא תינוק כו'. ומדכתב לא אמרינן מיכל אכל העכבר והני פירורין דידה כו' הרי דמפרש דהגמ' מיייר בליכא כדי כל הכבר רק דאכל ונשאר פירורין וע"ז איתא בגמ' בתינוק א"צ לבדוק אף דליכא כדי כל הכבר. וע"ע מש"ש.

2 ז"ל הד"א: הנה לכאורה מ"ש רבינו דהתוס' והטור כשיטתם דס"ל כו' זירא הוא תמוה דרבינו בעצמו סימן תל"ט סק"א כתב דהתוס' והטור פוסקים כרבא ע"ש. אמנם כוונת רבינו לא דפוסקים כו' זירא לענין מאי דמחלף כלי בשל לחם דבלחם אפילו בספק צריך בדיקה דמשיירי אלא כוונתו דהתוס' והטור ס"ל דגם רבא ס"ל סברת רב זירא דאמרין אף באכל משייר וזה מפורש בתוס' וטור סימן תל"ט גבי ט' צבורין של מצה ואחד של חמץ ונטל עכבר דצריך בדיקה הוא דוקא בככר גדול אבל בקטן תלינן להקל שאכלו וכותב רבינו סק"א דס"ל להחמין והטור גם לרבא דבספק על אמורין אימור אכלתיה ול"ל משיירי מ"מ ככה"ג דחזוין שהכניס ככר גדול שוב ליכא למימר אכלתי כולה וצריך בדיקה ע"ש הרי דס"ל דגם לרבא אף היבא דתלינן בעכבר דאכל אפי' בככר גדול חיישין במשיירי וא"כ ה"נ כאן בתינוק בפירורין דחזוין דמשייר ואין כדי כל הכבר אף ודאי אכל דאמרינן פירורין מ"מ כיון דאין כדי כל הכבר יש סברא דמשיירי עוד במקום אחד כמו ששייר הפירורין כמו דחיישין גבי עכבר בככר גדול אבל הרמב"ם לשיטתו דס"ל גבי ט' צבורין דגם בככר קטן צריך בדיקה דכיון דודאי על לא תלינן דאכל וא"כ לדידיה לא מצינו דס"ל לרבא סברא דמשיירי כלל רק דתלינן דלא אכל כלל ומשו"ה בתינוק בפירורין דודאי אכל לא חיישין למשייר כלל אף באין בפירורין כדי כל הכבר. עכ"ל הר"א.

(ג) זו היא שיטת התוס' בפסחים י ב ד"ה מפני כו' והטור. וז"ל התוס': ומיירי שיש פירורין כדי כל הכבר ולכן א"צ בדיקה וכו'. וטעמו של התוס' — דבעינן שיהיו פירורין כדי כל הכבר — דאל"כ דילמא התינוק שייר, ובכה"ג לא תלינן שאכלו. וכמ"ש ט א גבי עכבר בלחם משיירא. דתנן שם: אין חוששין שמא גיררה חולדה מבית לבית (אין חוששין כשבדק זו ובא לבדוק זו שמא בתוך שבא לבדוק זו גיררה חולדה חמץ למקום הבדוק וצריכנא לחזור ולבדוק — רש"י) וכו'. ובגמ' שם: טעמא דלא חזינא דשקל הא חזינא דשקל חיישין ובעי בדיקה ואמאי נימא אכלתיה מי לא תנן מדורות העכורים ובעי מאים וכו' וכי"מ שחולדה וחזיר יכולין להלוך א"צ בדיקה (שאם הושלך שם חטטוהו ואכלוהו — רש"י) א"ר זירא ל"ק הא בבשר והא בלחם בבשר לא משיירא בלחם משיירא. הרי דאף שאמרין שהעכבר אכל אפי' אמרינן דמשייר. וה"נ בתינוק אף דאיכא פירורין דודאי אכל, אך כל שאין פירורין כנגד כל הכבר, חיישין דילמא לא אכל כנגד כל הכבר ומשייר.

וסברא ראשונה — שסוכרת שא"צ אף אם לא נמצא בפירורין כנגד כל הכבר — ס"ל דכיון דנפלו פירורין, חזקתו שאכלו את כל הכבר ולא חיישין דמשיירי והזכרנו לעיל שזו שיטת הרמב"ם. וזה כשיטתו דס"ל כתי' דרבא דאמר האי מאן

(שהיה מתלמידי הרשב"א) שכתב בהדיא דכבריו לדינא אכן בפירוש דברי הרמב"ם שהעתיק הרה"מ ראייתו בחידושי הריטב"א (שהעתיק שם ג"כ דברי הרמב"ם בארוכה) שהרמב"ם מפרש הסוגיא בהנחה השוכר ואפי' לא הוי מקח טעות דאמרין דאין זה קפידא גמורה הואיל והוא מילתא דמצוה ולבסוף משלם לו ע"ש שוב מצאתי במקור חיים שכתב בפשיטות דהעיקר לדינא כפר"ח דאם התנה גמור הוי בטול מקח וע"כ צ"ע לדינא. עכ"ל.

1 תלח כתב המחבר: וי"א שאם אין בפירורין כדי כל הכבר צריך לחזור ולבדוק. והדעה הראשונה שבמחבר סוברת. שאפי' אם אין בפירורין כדי כל הכבר א"צ לחזור ולבדוק. וכי"כ הכי' במקנסת דכריו. ובפסחים י ב איתא. שהטעם שצ"ל לבדוק הוא לפי שדרכו של תינוק לפרר. ומ"ש המחבר, שחזקתו שאכלו ואלו כו', הוא מלשון הרמב"ם כה"ל חמץ ומצה פ"ב ה"ט. והמ"מ כתב: ויש מי שפירש דדוקא שמצא פירורין כדי כל אותו ככר לא לאו הכי אפילו בתינוק צריך בדיקה. ואין כן דעת רבינו. והמ"מ לא ביאר מהיטב דייק שדעת הרמב"ם, שבכל גזונו א"צ לבדוק. והכ"ז כתב: ומשמע כהדיא דבמצא פירורין פחות מכדי כל הכבר קאמר דא"צ לבדוק. ובכירור הלכה בפסחים שם כתבו שהדיוק בשיתוס הרמב"ם הוא, מפני, שכתב את ההלכה כלי להוסיף כל תנאי והגבלה". ויש להוסיף שהדיוק מלשון הרמב"ם הוא מהא שהוסיף הרמב"ם, שחזקתו שאכלו ואלו וכו'. מ"ז שזו חזקה גמורה. ולכן אפי' אין בפירורין כדי כל הכבר א"צ לחזור ולבדוק. וכמ"ש רבנו בסק"ג שזו סברת הרמב"ם.

ורבנו כתב: וכי"מ כו' הרי"ף. והרי"ף שם הביא לשון הגמ'. ובכירור הלכה שם כתי' שהדיוק מהרי"ף שסובר כן הוא היות ולא הוסיף כל תנאי או הגבלה. והד"א ביאר שהדיוק מלשון הרי"ף הוא מהא דכתב

באר הגולה

ג נפיש שם נגמ' ולא
נפשתא וכי רמז"ס
נפ"צ דנרץ להוריד
וכי'.

לחזור ולבדוק (ד) דיני עכבר נכנס ויזיל ולא שמי: ב ג (ה) כזית חמץ למעלה על
הקורה מחייבין אותו להביא סולם להורידו מפני שפעמים יפול מהקורה אבל אם היה חמץ
בבור אין מחייבין אותו להעלותו אלא מבטלו בלבו ודיו:

ביאורי הגר"א

ואזלינן לקולא והסכים שהוא עדיין יצטלנו וכ"כ
נ"מ דלא מד"מ וכן כחז הר"ש להדיא נפ"א ס"ב
וראה כו' וכ"כ הטו"ש נפ"ב ומצטלו ופי' חמ"ב
ס"מ וש"מ: (ה) כזית. כדרכו לפסוק כח"ל
ונסיפא ספיקא דרננן לקולא כחש"ל:

וטור כשיטת דס"ל כר"ז אפי' ודאי אכל אמרינן
משירא וכמ"ש נפ"י תל"ט: (ד) דיני עכבר
כו'. הרמז"ס פסק כשיטתו לפסוק כח"ל אכל הטו'
פסק דכולהו ספיקא נינהו ונכולא תליא אס נטלו
או לא וע' נ"י שנסתפק נפ"י דברי הטור אס נטלו
אס דוקא שכבר נטלו או שיכול עדיין לנטלו

ברכת אליהו

חזקתו בדוק או לא. וכתב הרא"ש: ויראה שיכול לבטל והויא
ספיקא דרבנן ואזלינן לקולא. וכ"כ הטו"ש ב"ב ומבטלו.
ששם כתב המחבר: חמץ בבור אין מחייבין אותו להעלותו
אלא מבטלו בלבו ודיו. וזה משום שבגמ' שם ט ב הוא בעיא
שלא נפשטה. ואם מבטלו הוי ספיקא דרבנן ואזלינן לקולא.
וכ"כ בסיומן חמ"ב ס"ח. ששם כתב המחבר: חצי זית בבית
וחצי זית בעליה וכו' אינו חייב לבער אלא מבטלו בלבו ודיו.
והטעם הוא משום דכפסחים מה ב הוי בעיא דלא נפשטה
ואזלינן לקולא, וכמ"ש בסק"ג. הרי שאף אם עדיין לא
ביטל אמרינן שמבטלו. ועי' ה"י ספיקא דרבנן ואזלינן
לקולא. וכ"כ הטו"ש ב"ש"מ. [ועיין ד"א ובבירור הלכה
כפסחים שם ציונים ד', ה', ו', ז'].

(ה) [איתא בפסחים י ב: בעי רבא ככר כשמי קורה צריך סולם
להורידה או א"צ מי אמרינן כולי האי לא אטרחוהו רבנן כיון
דלא נחית מנפשיה לא אתי למיכלה או דילמא זימנין דנפל
ואתי למיכלה את"ל זימנין דנפל ואתי למיכלה ככר בבור
צריך סולם להעלותה או אין צריך וכו'. ודברי המחבר הם
מדברי הרמב"ם בפ"ב מהלכות חמץ ומצה הי"ד וכמ"ש
בבאה"ג סק"ג. וזה דרכו של הרמב"ם לפסוק בכל מקום
כאת"ל. ולכן כבעיא דרישא פסקינן דצריך להורידה כשמי
קורה. ובספ"ק זה, גבי בור — פסק הרמב"ם דאין מחייבים
אותו להעלותו, משום דהוי ספיקא דרבנן אס בטלו ולקולא,
וכמ"ש בסק"ד.]

בענינו שפסק הטור גם בבעיא דרישא דהוי ספק ולא כאת"ל. וכיד
מלאכי כללי הרמב"ם אות י"ג ובשדי חמד כללי הפוסקים סימן א'
(ב"ב תשכ"ג כרך ו' דף כ"ח, כ"ט) מנו השיטות הסבורות דאת"ל לא
הוי פשיטותא. וכיד מלאכי שם דן בנוגע לדעת הטור כשיטת
הרא"ש אם את"ל הוי פשיטותא, ולא כתב שדעת הטור בעצמו היא
שאת"ל לא הוי פשיטותא, ועל פי דברינו הנ"ל יש להביא הוכחה
מדעת הטור בסיומן זה, דס"ל דאת"ל לא הוי פשיטותא.

והר"ח פסק גם בבעיא ככר בשמי קורה — שעל בעיא זו בכל
הגירסאות גרסין את"ל — בבעיא עלתה בתיקו. ומוכח שדעת
הר"ח לא לפסוק כאת"ל. ויש עוד הוכחה שהרי"ח לא פוסק כאת"ל
ממ"ש בקידושין ז ב. דאיתא שם: בעי רבא חציץ בחצי פרוטה
וחציץ בחצי פרוטה מהו וכו' את"ל מונה והולך הוא חציץ בפרוטה
וחציץ בפרוטה מהו וכו' את"ל כל ביומיה מונה והולך הוא חציץ
בפרוטה היום וחציץ בפרוטה למחר מהו כיון דאמר לה למחר
פסקה או דילמא הכי קאמר לה קידושין מתחלו מהאידיא ומגמר לא
ניגמרו עד למחר שני חציץ בפרוטה מהו הכא ודאי בחד זימנא
קאמר לה או דילמא אין אשה מתקדשת לחצאית כלל תיקו.
והרמב"ם בהל' אישות פ"ג ה"י פסק בשתי האיבעיות הראשונות
כאת"ל. והר"ח — הובא ברא"ש שם פ"א ס"ז — פסק שגם

(ד) איתא בפסחים י ב: בעי רבא עכבר נכנס וככר בפיו
ועכבר יוצא וככר בפיו מהו מי אמרינן היינו האי דעל והיינו
האי דנפק או דילמא אחרתא הוא את"ל היינו האי דעל והיינו
האי דנפק עכבר לבן נכנס וככר בפיו ועכבר שחור יוצא וככר
בפיו מהו וכו' תיקו. ופסק הרמב"ם בפ"ב מהלכות חמץ ומצה
היי"ג: נכנס עכבר לבית וככר בפיו יוצא עכבר משם וככר בפיו
אומרים הוא הראשון שנכנס הוא האחרון שיצא ואינו צריך
לבדוק. ומה שפסק הרמב"ם שא"צ לבדוק הוא כשיטתו
לפסוק כח"ל. אבל הטור פסק דכולהו ספיקא נינהו ובכולא
תליא אס בטלו או לא. דאם בטלו הוי ספיקא דרבנן ואזלינן
לקולא וא"צ לבדוק. ואם לא בטלו הוי ספיקא דאורייתא
וצריך לבדוק. ועיין ב"י שנסתפק בפ"י דברי הטור אס בטלו
אס דוקא שכבר נטלו או שיכול עדיין לבטלו ואזלינן לקולא.
חל ה"ב על דברי הטור: ועל מ"ש אס לא ביטל צריך לחזור
ולבדוק דהוי ספיקא דאורייתא יש לדקדק דיבטל ותו ליכא
ספיקא דאורייתא ואפשר לומר דכיון דחל הספק קודם
הביטול הוי ספיקא דאורייתא ואע"פ שיבטל אח"כ לא מהני
דלעולם הוי בחזקת שאינו בדוק וכו'. ולבסוף הסכים הב"י
בדעת הטור שהוא עדיין יבטלנו. וכ"כ ב"ח, שאף „אם לא
ביטל היינו שלא ביטלו עדיין ואף אם הוא בזמן שיכול לבטלו
הוא אינו רוצה לבטלו או הוא בזמן שאינו יכול לבטל והוא
האמת". ודלא כד"מ סק"ב. וכ"כ הרא"ש להדיא שם בפ"א
ס"ב גבי המשכיר בית לחבירו כ"ד, והגמ' נשארה בספק אם

3 כפי הגירסא שבפנינו בסוגיא דפסחים המובאת בפנים איתא:
ככר בבור צריך סולם להעלותה או אין צריך הכא ודאי דלא עבידא
דסלקה מנפשה או דילמא זימנין דנחית למעבר צורכיה ואתי
למיכל את"ל זימנין דנחית לצורכיה ואתי למיכלה ככר בפיו נחש
צריך חבר להוציא או אין צריך כגופיה אטרחוהו רבנן בממוניה לא
אטרחוהו רבנן או דילמא לא שגא תיקו. ועל פי זה השיג הראב"ד על
דברי הרמב"ם המובאים בפנים — שכבדו א"צ להעלותו. וז"ל: לפי
שיטתו שכתב כאת"ל השנו' בגמ' אף זה צריך סולם להעלותו וכו'.
וכתב ע"ז המ"מ: ולפי גירסת ספרינו יש שם את"ל וגראה שרבינו
לא היה גירסתו כך אלא בעיא דלא איפשטא היא ולקולא וכן
מצאתי בקצת פירושי רש"י ז"ל דלא גרסי בה את"ל. וכן הוא ברש"י
בפנינו בד"ה ככר בפיו נחש, וז"ל: בעיא כאנפי נפשה היא ולא מי
להנך לדעיל ול"ג את"ל. ועי' מ"ש בזה בבירור הלכה בפסחים י ב
ציון ח' ט'. ובחזרה שלמה כרך י"א, ובמילואים עמוד רנ"ד שהביא
שבגמ' דפסחים כח"י תימני ליתא את"ל. ועי' מ"ש בזה. ויש
לציין שגם הר"ח שם לא גרס את"ל.

והטור פסק גם בבעיא הראשונה לענין ככר כשמי קורה דהוי
ספק. ותליא אס ביטלו או לא. ומדברי רבנו בסק"ד נראה שהטור לא
ס"ל הכלל דאת"ל הוי פשיטות. וכ"כ שם הר"ח, ובוזה נראה גם

באר הגולה

א גמלא פסחים ט'

חלט דין מי שבדק ולא מצא מספר ככרות שהניח. ובו ד' סעיפים:

א א ט' צבורין של מצה ואחד של חמץ ובא עכבר ונטל ולא ידענו אם נטל חמץ או אם נטל מצה ונכנס לבית בדוק צריך לחזור ולבדוק: (א) מיהו אם הכנר קטן שיכול העכבר לאכול חמץ להקל שאכלו ואין צריך לנזקק (טור) שכל הקבוע כמחצה על מחצה ואם פירש הכנר ממקום קביעתו

ביאורי הגר"א

וא"ת כו' וי"ל וכו' ולכן דוקא בג' אלו שא"י אם נכנס החמץ כלל לבית משא"כ נשאר והרמז"ס שלא חילק ז"ל דס"ל דוקא נסתמא שלא נולד נספק כלל דלא חזינא דשקל אמרינן אימור היה כו' ואח"ל כו' משא"כ נולד הספק אפילו בג' ספיקות מושגין וכמ"ש מוס' שם נד"ה ואח"ל וא"ת והא מדורות הנכנסים רה"י ותנן כ"מ שאתה יכול להרבות כו' ור"ה מדאמרינן הא חזינא דשקל משמע אפי'

חלט (א) מיהו אם. מוס' שם ד"ה היינו. וכולה שמעמא כו' ולמדו ממ"ש שם טעמא דלא חזינא כו' א"כ הא מאי התם אימור היה כו' ואח"ל כו' וא"כ בכל הך ספיקות אמאי חיישינן הא ספק וספק הוא ואף דרנא לא ס"ל נסתמא דמשיירא מ"מ נכה"ג גדול ודאי הוא והוא דעת הטור וכ"כ נס"צ אצל כו' צבורין ואצל ספק על נשאר לא כו' והטעם כקושי' מוס' ט' א' ד"ה ואח"ל כו'

ברכת אליהו

ושני בתים אחד בדוק ואחד שאינו בדוק ואתו שני עכברים אחד שקל חמץ ואחד שקל מצה ולא ידעין הי להאי עייל והי להאי עייל בהא נמי תלינן להקל שאם ביטל או שאין הכנר גדול דאיכא תרי ספיקי א"צ לבדוק". וכ"כ הטור אצל הדין 'ספק על', שגם ספק זה איתא בגמ' שם, והבאנו לשון הגמ' בסק"ב. וז"ל: צבור אחד של חמץ ואתא עכבר ושקל ונכנס לחצר שלפני הבית ואין ידוע אם נכנס לבית אם לאו אע"פ שקרוב לבית מאד תלינן להקל וא"צ לבדוק אם בטל או שאין הכנר גדול. ובשאר ספקות — דאיתא שם בגמ' המוכחא להלן בסק"ב — לא כתב הטור שאם הכנר קטנה א"צ לבדוק. וז"ל הטור: צבור אחד של חמץ וכ' בתים בדוקים ואתא עכבר ושקל ולא ידעין להי מיניהו עייל אם ב' הבתים של אדם אחד או של שנים ובאו לשאול בבת אחת וכו' שניהם צריכים בדקה וכו'. ראה שהכניס הכנר לבית ונכנס אחריו וכו' אם בדק קצת מהבית ומצא אם בטל תלינן להקל שזוהו שהכניס וא"צ לבדוק עוד ואם לא בטל צריך לגמור כל בדיקת הבית. הרי שבשני ספקות אלו לא כתב הטור, שאם הכנר קטן א"צ לבדוק. והטעם לכך הוא, כקושיית תוס' שם ט א ד"ה ואח"ל כו'. דאיתא שם בגמ' הנ"ל, שמדורות העכו"ם טמאין מפני שקבורים נפליהם בבתיהם, ואם חולדה וחזיר יכולין להלך שם א"צ בדקה. ואומרת הגמ' שהטעם הוא משום, אימור הוא אימור לא היה ואפי' את"ל הוא אימור אכלתיה אימור לא אכלתיה". והקשו ע"ז התוס', וז"ל: וא"ת והא מדורות העכו"ם רה"י הן ותנן במס' טהרות (פ"ו מ"ד) כל מקום שאתה יכול להרבות ספיקות וספיקי ספיקות ברה"י טמא. ותירצו בתי הראשון: וי"ל דלא דמי הך ספיקא לשאר ספיקי דאמאי אית לן למימר שיהא בו נפל ודמי לספק ביאה וכו'. ולכן דוקא בג' ספיקות אלו — ט' ציבורין, ב' ציבורין, ספק על — שאינו ידוע אם נכנס החמץ כלל לבית בדוק, בכה"ג יש

חלט (א) נמקור דברי המחבר הוא בפסחים ט ב, וכמ"ש בבאה"ג סק"א. ומ"ש הרמ"א, מיהו אם הכנר קטן וכו', כ"כ תוס' שם ד"ה היינו וז"ל: וכולה שמעמא מיידי שהכנר כל כך גדול דליכא למימר אכלתיה. והוכחה לדברי התוס' היא כדלקמן: דתנן שם עמוד א': אין חוששין שמא גיררה חולדה מבית לבית וממקום למקום. ובגמ' שם: טעמא דלא חזינא דשקל הא חזינא דשקל חיישינן ובעי בדקה ואמאי נימא אכלתיה מי לא תנן מדורות העכו"ם טמאים וכו' וכל מקום שחולדה וחזיר יכולין להלך א"צ בדקה וכו' אמר רבא האי מאי בשלמא התם אימור הוא אימור לא היה ואת"ל היה אימור אכלתיה אבל הכא דודאי חזינא דשקל מי יימר דאכלתיה הוי ספק ווראי ואין ספק מוציא מידי ודאי. ולמדו התוס' שבכנר קטן תלינן שאכלו, ממש"ש, טעמא דלא חזינא כו' אמר רבא האי מאי התם אימור הוא כו' ואת"ל כו'. וא"כ לכאורה בכל הך ספקות: — (א) ספק הנ"ל (ב) ב' צבורין אחד של חמץ ואחד של מצה ושתי בתים אחד בדוק ואחד שאינו בדוק ואתו שני עכברים אחד שקל חמץ ואחד שקל מצה ולא ידעין הי להאי עייל והי להאי עייל. ג) צבור אחד של חמץ ואתא עכבר ושקל ונכנס לחצר שלפני הבית וספק עייל לבית ספק לא עייל — קשה אמאי חיישינן הא ספק וספק הוא — ספק אם יש בבית חמץ וגם ספק שמא אכל עכבר, ובספק וספק אמרינן התם דלא חיישינן. ולכן כתבו התוס' דמייירי שהכנר גדול דליכא למימר אכלתיה. ואף דרנא לא ס"ל בסתמא דמשיירא [ונכ"ל בסימן תל"ח סק"ג, ועמש"ש בהערה 2], מ"מ בכה"ג — בכנר גדול — ודאי הוא שלא אכל העכבר את כל הכנר, והוי רק ספק אחד ולכן צריך בדקה. והוא דעת הטור. וכ"כ הטור בד"ה הנזכר בסעיף ב' אצל, ב' ציבורין, שספק זה נזכר שם בגמ', ונכיא לשון הגמ' בסק"ב. וז"ל הטור: ב' צבורין אחד של חמץ ואחד של מצה

ספק קידושין. אולם הר"ן שם הרמ"ם שם יישובו דבריו של הרמב"ם, דשתי בעיות הראשונות עדיפ. והבאנו דבריהם בברכת אליהו שם. ורבנו שם סיים שיש הכרח לומר כן כדעת הגאונים — שפוסקים בדרך כלל כאת"ל, דאלי"כ נסתור כלל דבריהם שכתבו דכל את"ל הוא פשיטות וכאן קאמר את"ל ובעי בשתי חציין בפרוטה". ואם הר"ח פסק שגם שתי האיבעיות הראשונות הוי ספק קידושין. יש הוכחה מדבריו שסובר שאת"ל לא הוי פשיטות.

הבעיות הראשונות נשארו בתיקון. ומוכח גם משם שהר"ח לא פוסק כאת"ל. ולכאורה ה"י אפ"ל שמשם אין ראי' שאין הר"ח פוסק כאת"ל. שהי' מקום לומר שלכן פסק הר"ח בשתי בעיות אלו דהוי ספק, עפ"י מה שהראב"ד בהשגותיו על הרמב"ם שם והרא"ש והרשב"א שם הקשו על הרמב"ם, דהא בעיא אחרונה שני חציין בפרוטה עדיף מכלולה ואפי"ה סלקא בתיקון" — לשון רבנו באבה"ע סימן ל"א ס"ק ט"ז, ט"ז. ולכן פסקו בכל האיבעיות דהוי

ונטלו העכבר משם אין צריך לחזור ולבדוק דכל דפריש מרובא פריש: ב (ב) ב' צבורין אחד של חמץ ואחד של מצה וב' בתים אחד בדוק ואחד שאינו בדוק ובאו שני עכברים זה נטל חמץ וזה נטל מצה ואין ידוע לאיזה בית נכנס זה שנטל החמץ וכן שני בתים בדוקים וצבור אחד של חמץ ובא עכבר ונטל ואין ידוע לאיזה בית נכנס או שידע שנכנס לאחד מהם ונכנס אחריו ובדק ולא מצא כלום או שבדק קצת מהבית ומצא כבר אינו צריך לחזור

באר הגולה
ב שם בגמרא ולי
הרמב"ם בפ"ג וא"ר
בשפיעל ופגי
מדלורייטא וכ"מ שם
בגמרא וכ"מ ה"ה שם.

ביאורי הגר"א

קטגורא דתחנות כ"ו א' מ"ש משני שצילין כו' התם כו' כמ"ש נמשנה למלך ועט"ו ונספק על פסק כחכמים והשמיטו בש"ע וכן נבדק ולא אשכח כחכמים ונבדק ואשכח פסק כרבי דהלכה כרבי מחבירו וכ"ש כן שפוגיא דשמעתא כווסיה חינוך נכנס כו' ובפולגתא

ברכת אליהו

בדוק ואתו שני עכברים אחד שקל מצה ואחד שקל חמץ ולא ידעין הי להאי עייל והי להאי עייל היינו שתי קופות דתנן שתי קופות אחת של חולין ואחת של תרומה ולפניהם שתי סאין אחד של חולין ואחד של תרומה ונטלו אלו לתוך אלו (הסאין לתוך אלו הקופות וידוע לנו שהאחד נפל בזו ואחד בזו אין ידוע אי זה בזו ואי זה בזו — רש"י) מותרין שאני אומר חולין לתוך חולין נפלו ותרומה לתוך תרומה נפלה אימור דאמרינן שאני אומר בתרומה דרבנן (בזה"ל — רש"י) בחמץ דאורייתא מי אמרינן אטו בדיקת חמץ דאורייתא דרבנן היא דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה צבור אחד של חמץ ולפניו ב' בתים בדוקין ואתא עכבר ושקל ולא ידעין אי להאי על אי להאי על היינו שני שבילין דתנן שני שבילין אחד טמא ואחד טהור והלך באחד מהן ועשה טהרות ובא חבירו והלך בשני ועשה טהרות רבי יהודה אומר אם נשאלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו טהורין שניהן כבת אחת טמאין רבי יוסי אומר בין כך ובין כך טמאין אמר רבא ואיתימא רבי יוחנן כבת אחת דברי הכל טמאין בזה אחר זה דברי הכל טהורין לא נחלקו אלא בבה להשאל עליו ועל חבירו רבי יוסי מדמי ליה לבת אחת ורבי יהודה מדמי ל' לזה אחר זה ספק על ספק לא על (ראה עכבר שנטל חמץ בחצר והניח בדוק ואין ידוע אם נכנס או לא נכנס — רש"י) היינו בקעה ובפולגתא דר"א ורבנן דתנן הנכנס לבקעה בימות הגשמים וטומאה בשדה פלונית ואמר אחד הלכתי במקום הלז ואיני יודע אם נכנסתי באותה שדה ואם לא נכנסתי ר"א מטהר וחכמים מטמאין שהיה ר"א אומר ספק ביאה טהור ספק מגע טומאה טמא על ובדק ולא אשכח פולגתא דר"מ ורבנן דתנן היה ר"מ אומר כל דבר שבחזקת טומאה לעולם הוא בטומאה עד שידע לך הטהרה היכן היא וחכמים אומרים בודק עד שמגיע לסלע או לקרקע בתולה על ובדק ואשכח פולגתא דרבי ורשב"ג דתניא שדה שנאכד בה קבר הנכנס לתוכה טמא נמצא בה קבר הנכנס לתוכה טהור שאני אומר קבר שאכד הוא קבר שנמצא דברי רבי רשב"ג אומר חיבדק כל השדה כולה הניח ט' ומצא י' פולגתא דרבי ורבנן דתניא הניח מנה ומצא מאתים חולין ומעשר שני מעורבין על בזה דברי רבי וחכמים אומרים הכל חולין הניח י' ומצא תשע היינו סיפא דתניא הניח מאתים ומצא מנה מנה מונח ומנה מוטל דברי רבי וחכ"א הכל חולין הניח בזוית זו ומצא בזוית אחרת פולגתא דרשב"ג ורבנן דתניא קדרום שאכד בכית הכית טמא שאני אומר אדם טמא

לא חזין דעל אצל הטור ס"ל כפירש"י שם ד"ה הא כו' : (ב) ב' צבורין. נטל הסוגיא פ' הרמב"ם כלשונא דגמ' וכדרכו נכ"מ כמ"ש המ"מ נה' מ"א אע"ג דלכאורה תליין זה ציה או יש לדמות פ' נכ"ל כדעו לכן נקט כן פשטא דגמ' ונלמוד א' פ'

להחיר מטעם אכלתי בככר קטן. וזה דומה לספק ביאה שכתבו ה"ח' שבכ"ג טהור. משא"כ בשאר ספקות. שודאי ידוע שנכנס חמץ ואינו דומה לספק ביאה, לכן אף שהככר היתה קטנה לא תליין דאכל. והרמב"ם בהלכות חמץ ומצה פ"ב ה"י, שלא חילק בספקות הנ"ל בין ככר גדולה לקטנה, ומ' שסובר שאף בככר קטנה צריך לבדוק. ולכאורה קשה הרי הרמב"ם פוסק כרבא שם, וכמ"ש בס' תל"ח סק"ג, והרי רבא לא ס"ל בסתמא דמשיירא, וא"כ ה' צריך הרמב"ם לכתוב שבככר קטנה לא צריך לבדוק. וצ"ל שהרמב"ם — שלא חילק בין ככר גדולה לקטנה — ס"ל דוקא בסתמא שלא נולד ריעותא בספק כלל דלא חזינא דשקל, אמרינן אימור הוה אימור לא הוה, ואת"ל הוה אימור אכלתיה, ולא צריך בדיקה. וכמו במדורות עכו"ם דטהור, משום דמהיכי תיתי לומר שיהא שם נפל. משא"כ בכל הנך בעיות, שבהן נולד הספק ע"י ריעותא — שראינו שעכבר לקח חמץ — בכה"ג אפי' כב' ספקות חוששין שמא לא אכלתיה, ולכן אף בככר קטנה צריך לבדוק. וכמ"ש תוס' שם בד"ה ואת"ל הנ"ל. שהתוס' הקשו: וא"ת והא מדורות הגברים דהיינו ותנן כל מקום שאתה יכול להרבות כו', ולעיל הבאנו שהתוס' חירצו ע"ז. שיש הבדל בין שאר ספקות לספק ביאה. והרמב"ם יסבור שרק בספק ביאה שלא נולד ריעותא, אז הוי תרי ספיקי. משא"כ בספק כשיש ריעותא בספק, וכנ"ל. ודאיא לשיטת הרמב"ם מדברי הגמ' שם הנ"ל. מדאמרינן בקושיית הגמ' „הא חזינא דשקל חיישינן ובעי בדיקה" מ' שאפ"י לא חזינן דעל העכבר לבית בדוק, ורק ראינו ששקל צריך בדיקה. והסביר רבא שהטעם הוא שאין ספק מוציא מיד דואי. והיינו ששקל הדבר ששקל הוי ריעותא, ולכן צריך בדיקה, ובפסק הרמב"ם. אבל הטור ס"ל כפירש"י שם ד"ה הא כו'. [שעל קושיית הגמ' „הא חזינא דשקל", כתב רש"י: שהביאתו לכאן חיישינן שמא עדיין הוא כאן וצריך לבדוק. הרי שרש"י סובר שרק אם הביאתו לכאן לא תליין דאכל, משום דהוי ספק וודאי, וכתירוצו של רבא שם. משא"כ בחזינן דשקל לחוד ולא חזינן דעל, אמרינן אימר אכלתיה. ולכן פירש הטור כג' הספקות הנ"ל, שרק בככר גדולה צריך לבדוק. אבל בככר קטנה א"צ לבדוק. וע"ע בנו"כ כאן, ובכיוור הלכה בפסחים שם אחרי ציון א' ושם ט ב ציון ג'.

(ב) איתא בפסחים ט ב, י א"כ: שני ציבורין אחד של מצה ואחד של חמץ ולפניהם שני בתים אחד בדוק ואחד שאינו

ברכת אליהו

נכנס לשם ונטלו רשב"ג אומר הבית טהור שאני אומר השאילו לאחר ושכח או שנטלו מזוית זו והניח בזוית האחרת ושכח זוית מאן דכר שמיה חסורי מחסור והכי קתני קרדום שאבד בבית הבית טמא שאני אומר אדם טמא נכנס לשם ונטלו או שהניחו בזוית זו ומצאו בזוית אחרת הבית טמא שאני אומר אדם טמא נכנס לשם ונטלו מזוית זו והניחו בזוית אחרת רשב"ג אומר הבית טהור שאני אומר השאילו לאחר ושכח או שנטלו מזוית זו והניח בזוית זו ושכח, עכ"ל הגמין. ובכל הסוגיא פסק הרמב"ם בפ"ב מהלכות חמץ ומצה הל' י"י, י"ב, כלישנא דגמ'. ולא חילק בכל הני בעיות בין ביטול דאיכא ספיקא דרבנן, ללא ביטול דהוי ספיקא דאורייתא. וזה כדרכו בכל מקום לנקוט לישנא דגמ'. וכמ"ש המ"מ בהלכות מאכלות אסורות פ"ז ה"ג. [שהרמב"ם פסק שם: השוחט בהמה ומצא בה שליל וכו' ואם שלמו לו חדשיו ומצאו חי אע"פ שלא הפריס על הקרקע ואינו צריך שחיטה חלבו אסור וחייבין עליו כרת וכו'. ובגמ' חולין צב ב' מ' דמאן דאית ליה שאינו טעון שחיטה חלבו וגידו מותרים. והרמב"ם שם פ"ה הי"ג פסק דאינו טעון שחיטה. וא"כ לכאורה היה צריך הרמב"ם לפסוק שהחלב מותר, ומדוע פסק שהחלב אסור וכתב שם המ"מ שלכן פסק הרמב"ם שאסור, מפני שפסק כסתמא דמתני' שם פט ב. וזה מפני שדרכו של הרמב"ם לפסוק כסתם מתניתין. אע"ג דבגמ' שם מ' שזה תלוי במחלוקת, וכנ"ל. והו"ה בנדוננו פסק הרמב"ם כלישנא דגמ'].

אע"ג דלכאורה תליין זה בזה. [שבכל הספקות המוזכרות בגמ', תלתא הגמ' בפלוגתות של תנאים במקומות אחרים, ולכאורה פסקי הרמב"ם בזה לא מדוקדקים כפי שהגמ' תלתא הספקות בפלוגתות של התנאים, וכיבואר להלן] או יש לדמות פ' בכ"א כדנין ולכן נקט כאן פשטא דגמ'. דבבעית הגמ' בצבור אחד של חמץ ולפניו ב' בתים בדוקים אמרה הגמ' שזה תלוי במחלוקת של שני שבילין. ובכ' שבילין פליגי ר' יוסי ור' יהודה בבא לישאל עליו ועל חבירו, ולר' יוסי לדברי רבא שם יצא שאם באו בזה אחד ד"ה טהור. ובפ"י מהלכות אבות הטומאות ה"ב פסק הרמב"ם כר' יוסי — דבבא לישאל עליו ועל חבירו טמא. אבל בזה אחד זה ד"ה טהורין. ולפ"י קשה למה לא כתב הרמב"ם שאם בא לישאל בכת אחת או שבא לישאל על ביתו ועל בית חבירו שצריך בדיקה. והתירוץ הוא שהרמב"ם פסק כסוגיא דכתובות כז א. דאיתא שם — לענין עיר שכבשוה כרכום — אם יש שם מחבואה אחת מצלת על הכהנות כולן בעי רבי ירמיה אינה מחזקת אלא אחת מהו מי אמרין כל חדא וחדא היינו הא או דימלא לא אמרין ומאי שנא משני שבילין אחד טמא ואחד טהור והלך באחד מהן ועשה טהרות וכו' והכא נמי כיון דשרי להו לכולהו בכת אחת דמי הכי השתא התם ודאי איכא טומאה הכא מי יימר דאיטמי. והרמב"ם פסק כסוגיא זו, וכמ"ש במשנה למלך [בהלכות חמץ ומצה שם — אחרי שהביא דברי הגמ' הנ"ל — אלמא דכל דבר שאיסורו מחמת ספק אפילו בכת אחת חולין להקל ה"נ בדביקה זו אין חיובה אלא משום ספק חמץ ואפילו ואינו שנכנס עכבר לבית אימור אכלתיה וכיון שכן כל הבתים

ובספק לא על אמרה הגמ' שדין זה תלוי במחלוקת לגבי בקעה בימות הגשמים — ר"א מטהר וחכמים מטמאין. וכנ"ל. והרמב"ם פסק בזה דצריך בדיקה, וזה כחכמים שטמאים בבקעה בימות הגשמים. וכמ"ש בהלכות אבות הטומאות פ"כ ה"ט, שהלכה כחכמים. והשמיטו בשו"ע לדין זה. [וכתב הד"א: והואיל ואין הדינים דעכבר שכיח כ"כ קיצר בזה. וכ"כ החק יעקב סק"ט והוסף שלכן קיצר השו"ע בכל דינים אלו. ועיין במ"מ בהלכות חמץ ומצה שם ובט"ז כאן סק"ג].

וכן בבדק ולא אשכח אמרין בגמ' שם שזה תלוי בפלוגתא דרבי ורשב"ג, לענין שדה שנאבד בו קבר. והרמב"ם פסק כרבי „שאני אומר קבר שאבד הוא קבר שנמצא“. משום דהלכה כרבי מחבירו. ולכן פסק כרבי נגד רשב"ג. [ראה סוף הערה 1]. וכ"ש כאן לענין בדיקה פסק בהלכות חמץ ומצה שם כרבי שא"צ בדיקה משום שסוגיא דשמעתא כוותיה. דאיתא שם ב' תינוק נכנס וכבר בידו ונכנס אחריו ומצא פירורין א"צ בדיקה. [ולא עדיף הפירורין מאם נמצא כבר גופיה הרי דאמרין וואו הככר שאבד בו' — ד"א. ועצם ההוכחה משמעתא דתינוק נכנס איכא בעלל המאור שם. ועיין בבירור הלכה שם ציון ר'. וע"ע בספר הליקוטים שברמב"ם שם הי"א מהדורות שבתי פרנקל].

בדיקת חמץ דאורייתא היא דרבנן היא דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה. והרמב"ם בהלכות חמץ ומצה פ"ב הי"א פסק: שני צבורין אחד של חמץ ואחד של מצה ושני בתים אחד כדוק ואחד שאינו כדוק וכאו שני עכברים זה נטל חמץ וזה נטל מצה ואין ידוע לאי זה

1 הגמ' בפסחים המובאת בפנים תלתא הספק בב' צבורין — אחד של חמץ ואחד של מצה לפניהם שני בתים אחד כדוק ואחד שאינו כדוק — בדין של ב' קופות. וע"ז אומרת הגמ': אימור דאמרין שאני אומר כתרומה דרבנן בחמץ דאורייתא מי אמרין אטו

ולבדוק (ק' הס דגרי הרמז"ס (ג) אצל מסקנת הפוסקים אינו קו): ג ג הניח ט' בכורות חמץ ומצא י' באר הגולה צריך לבדוק אחר כל המ' ד וכן אם הניח י' ומצא ט' צריך לבדוק אחר כל הי' שאנו אומרים

ד שס נגמרל וכחמס שס נמשה.

ברכת אליהו

ולא אמרי' הלכמל כרני אלא לגבי חצירו ולא לגבי אביו וסוגיא דחינוק ס"ל כמ"ש מוס' ד"ה מפני כו' וכן פ' לעיל נס' רמ"ס וכג' המ"מ שס נח"ק דברי רבי. אצל הרמב"ם פ' שס כרני ואע"ג שפ"א מהלכות נחלות פ' כרש"ג בהכרעת הר"ף ס"ל דלא נכ"מ אמרינן כן כמ"ש הר"ף בפלוגמא דרש"ג ונחמס דלא אמרינן אלא היכא דמסתבר טעמי'. ובפלוגמא דר' ונחמס שס אפי' בטל כיון דאף לקול' אמרי' דאמרינן ניהו ע"כ תשנינן לודאי ונהי' בזוית זו פ' ג"כ נחמס' אלא דמירי נלא ביטל כנ"ל. וכ' עוד דתשע ניצורין וסיפא פירש מירי שהכר גדול וא"א שיאכלנו אצל נלאו הכי נכל ענין א"ל לבדוק וכ"כ כשני ניצורין ובספק על ונשאר לא חלק וענ"י דמ' ועמוס' ד"ה היינו.

דרכי ונחמס וכן רש"ג ונחמס פ' נחמס: (ג) אבל מסקנת כו'. הטור אלו דרך רש"י ומוס' דמ"ס נפלוגמא לאו פלוגמיהו ממס דלפעמים כ"ע מודים ועמוס' ד"ה היינו. ל"ג לר"י כו' מיהו י"ל כו' ונד"ה ספק כו' ולעיל ממה כו' ונד"ה על. וקשה כו' וי"ל כו' ולכן דתשע ניצורין וסיפא דפיר' כ' דמירי נלא ביטלו אצל נביטלו נכ"ע א"ל לבדוק כיון דגמ' מדמי לדאורייתא וכן ניצורין כ' דמירי נביטלו אצל לא ביטלו צריך לבדוק וכן נצור אחד כמ' דמירי נביטלו ופ' כר' יוסי ובספק על נלא ביטלו וכן נדק ולא אשכח וכן נדק ואשכח כולם נלא ביטלו דמדמי לדאורייתא כנ"ל אלא שפ' נפלוגמא דר' ורש"ג כרש"ג וכמ"ס הר"ף ורש"ס פ' הוצקין ס"ה חזין לגאון דספק כרש"ג

ביאורי הגר"א

ידעינן אי מצה שקל אי חמץ שקל היינו תשע חנויות פירש ואתא עכבר ושקל היינו סיפא דתנן תשע חנויות כולן מוכרין בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבילה ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזה מהן לקח ספיקו אסור ובנמצא הלך אחר הרוב. ורש"י שם ד"ה ואתא פירש שהמדובר הוא אם „צריכין אנו לבדוק או דילמא מצה שקל“. והתוס' שם כתבו: לפי מה שפ"ה לענין בדיקה לא נהירא לר"י דהיכי מייתי ראי' מתשע חנויות דהוי ספיקא דאורייתא ואולינן לחומרא והכא מתשע דרבנן הוא כדאמרינן בסמוך מיהו י"ל דאירי כגון שלא ביטל כו'. ועיין תוס' שם י' א ד"ה ספק על ספק לא על היינו בקעה. שהקשו: תימא לר"י מה שייך לדמויי לבקעה דהכא אפי' ליכא אלא ספק אחד אוקמא אחזקת בדוק כדאמרינן לעיל ולעיל (מדמי) [דמיה] אותו לספק טומאה ברשות הריבם והכא מדמי לספק טומאה ברשות היחיד. ועיין תוס' שם ד"ה על ובדק ולא אשכח דאמרינן דר"מ ורבנן. וז"ל: ורש"י פירש דאפי' לר' מאיר אמר אשכח עכבר אכליה דבדיקת חמץ אינו אלא מדרבנן וקשה דהא בהדיא אמר פלוגמא דר' מאיר ורבנן וי"ל דמירי בשלא בטלה וקאמר דלר' מאיר לא סגי בבדיקה כיון דלא אשכח והוי בספק לאו דלא ימצא וצריך לבטלו וסגי אפילו לר"מ דלא איירי אלא בספק טומאה דאורייתא אבל הכא דבדיקת חמץ דרבנן שרי, עכ"ל התוס'.

ולכן בדיון של ט' צבורין וכו' וסיפא ד, פירש ואתא עכבר ושקל. כתב הטור דמירי בלא ביטלו ולכן צריך לבדוק משום דהוי ספיקא דאורייתא. כיון דגמ' מדמי ר' ספיקא לספק

ובנהיג ט' ומצא י' תלתה הגמ' שם עמוד א' בפלוגמא דרבי ונחמס לענין הניח מנה ומצא מאתים. והרמב"ם בפ"ו מהלכות מעשר שני ה"ג פסק כנחמס שהכל חולין. ולכן פסק כאן בהלכות חמץ ומצה שם כנחמס שצריך לבדוק כל הבית. וגם בנהיג י' ומצא ט' תלתה הגמ' שם בפלוגמא דרבי ונחמס הנ"ל. והרמב"ם בהל' מעשר שני שם פסק כנחמס, לכן גם כאן פסק בהל' חמץ ומצה פ"ב ה"ז שצריך לבדוק. [ועיין] בבירור הלכה שם ציון ד, ח"ן.

וכן לגבי הניח בזוית זו ומצא בזוית אחרת אמרו שם בעמוד ב'. דתליא בפלוגמא דרש"ג ונחמס לענין קדרום שנמצא בבית. ופסק הרמב"ם בהלכות מטמאי משכב ומושב פ"ב הט"ז כנחמס שהבית טמא „שאני אומר אדם טמא נכנס לשם ונטלו“. ולכן גם לגבי בדיקת חמץ פסק הרמב"ם בהל' חמץ ומצה שם הי"ב שצריך לבדוק. [ועמ' בס"ג הטעם שפסק הרמב"ם כנחמס ולא כרשב"ג ע"ע מש"ש].

(ג) בס"ג הבאנו דברי הגמ' בפסחים י' א. שתלתה את הספק של עכבר בדיון של בקעה ובפלוגמא דר"א ורבנן. והטור אחז דרך רש"י ותוס', דמש"ש דתליא בפלוגמא, לאו פלוגמיהו ממס, דלפעמים כו"ע מודים. דלגבי הבעיא על ובדק ולא אשכח — שהגמ' שם תלתה זאת בפלוגמא דר"מ ורבנן. ונכ"ל בס"ג — כתב רש"י שם ד"ה דבר, דגבי בדיקת חמץ אפי' ר"מ מודה דאמרינן עכבר אכלה, משום דבדיקת חמץ מדרבנן. ועיין תוס' שם ד"ה היינו. דאיתא שם בגמ' ט' ב: תשע ניצורין של מצה ואחד של חמץ ואתא עכבר ושקל ולא

אבל בד"א לא פירש כן. וז"ל: בכל הסוגיא פסק הרמב"ם כלישנא דגמ' היינו דלא מחלק כלל בין ביטל או לא ביטל ואף דגבי כ' צבורין אחד של חמץ ואחד של מצה וב' בתים אחד בדוק כו' דקאמר בגמ' היינו ב' קופות דתנן ופריך הגמ' אימר דאמרינן שאני אומר בתרומה דרבנן כו' ומשני אטו בדיקת חמץ דאורייתא דמדאורייתא כביטול בעלמא סגי וכו' והיינו משום דמשמע ליה להרמב"ם דכיון דסתמא דגמ' אמרה היינו כו' ולא חלקה מתחלה לומר ובטלו היינו כו' דכל היכי דאיתא סתמא בגמ' אף הוא אינו מחלק אף דלפי אומדן הדעת יש לחלק וכו'. עכ"ל.

ויש להעיר כי מה שייך לומר בזה שהרמב"ם פסק בזה כלישנא

בית נכנס זה שנטל חמץ וכו' אינו צריך לבדוק פעם שניה וכו'. ולא חילק הרמב"ם בין ביטל או לא ביטל. ולפי"ז הו"ל לרמב"ם לפסוק. שאם לא ביטל צריך לבדוק. כיון שמדאורייתא לא אמרינן „שאני אומר וכו'“. ובספר פסקי הגר"א כתב. שרבנו מפרש בדעת הרמב"ם, שמש"ש שלא צריך לבדוק הוא רק בביטל. ולפי דבריו זוהי כוונת רבנו שכתב שפסק הרמב"ם כלישנא דגמ'. והיינו שהיה ונבגמ' לא אמרו בהדיא שהדין שלא צריך לבדוק הוא רק בלא ביטל, לכן גם הרמב"ם סתם ולא הביא הדין שבלא ביטל צריך לבדוק. וכ"כ הט"ז בס"ג והמ"א בס"ג בדעת המחבר. ועמ' כתוב ברפואי השו"ע בסוף סעיף זה. שכן הם דברי הרמב"ם.

ברכת אליהו

דאורייתא. אבל בביטלו בכל ענין א"צ לבדוק. וזה כדברי התוס' ד"ה היינו הנ"ל.

ובב' צבורין אחד של חמץ ואחד של מצה — שהגמ' שם ט ב מדמה ספק זה לדין של ב' קופות, וכנ"ל בסק"ב — כתב הטור דמיירי בביטלו. וכמש"ש בגמ': אטו בדקת חמץ דאורייתא דרבנן היא דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה. ולכך א"צ לבדוק. אבל לא ביטלו צריך לבדוק.

וכן בעבור אחד של חמץ ולפניו ב' בתים ברוקים — שהגמ' שם י א מדמה ספק זה לדין של שני שבילין, וכנ"ל בסק"ב — כתב הטור דמיירי בביטלו ופסק כרבי יוסי, דבא לישאל על ב' הבתים יחד צריך לבדוק, אף בביטלו. ואם באו לישאל בזה אחר זה בביטלו א"צ לבדוק, דהוי ספיקא דרבנן. ובלא ביטלו צריך לבדוק. וזה עפ"י דרך רש"י בד"ה ר' יהודה ש, אם באו לשאול זה לעצמו זה בפני עצמו אמרינן ליה לכל חד אי אתה צריך לבדוק דכיון דבדקת חמץ דרבנן תלינן לקולא. ולכן זה רק בביטול דהוי ספיקא דרבנן. אבל בלא ביטול צריך לבדוק. ונדלא כהרמב"ם דפוסק כסוגיא דכתובות כז, א וכן"ל בסק"ב. ועט"ז סק"ג.

ובספק על — שהגמ' שם תלתא זאת במחלוקת ר"א וחכמים לענין בקעה — כתב הטור דמיירי בלא ביטול, ולכן צריך בדיקה, וחכמים דבקעה שם. אבל בביטול — דהוי ספיקא דרבנן — לכו"ע א"צ בדיקה. וכפירש"י שם ד"ה וחכמים: וגבי בתים אפי' רבנן מודו דכאן דבדקת חמץ דרבנן תלינן לקולא. וכן בדק ולא אשכח וכן בדק ואשכח כולם בלא בטלו דמדמי לזאורייתא כנ"ל. שבבדק ולא אשכח — שהגמ' שם תלתא זאת במחלוקת ר"מ ורבנן לענין טומאה דהוי דאורייתא וכן"ל בסק"ב, והטור פסק כרבנן דאפי' בלא ביטול א"צ בדיקה, וכפירש"י הנ"ל דבביטול אפי' לר"מ א"צ בדיקה. ובבדק ואשכח — שהגמ' שם תלתא זאת במחלוקת רבי ורשב"ג, לענין שדה שנאבד בה קבר, וכנ"ל בסק"ב — כתב הטור דמיירי בלא ביטול דהוי דאורייתא. אלא שפסק בפלוגתא דרבי ורשב"ג כרשב"ג. והטעם שפסק כרשב"ג, הוא כמ"ש הרי"ף בגיטין נב א ודא"ש שם בפ' הניזקין ס"ה, וז"ל: חזינ' לגאון דקא פסיק הלכתא כרשב"ג ולא אמרינן הלכתא כרבי אלא לגבי חבירו אבל לא לגבי אביו. [וראה באנצקלפ"ת כרך ט' ערך הדקא עמו' רפ"ט ובצינוני שם, שיש מחלוקת הפוסקים אם הלכה כרבי לגבי רשב"ג].

ולעיל בסק"ב כת' שהרמב"ם פסק כרבי נגד רשב"ג, משום דהלכה כרבי מחבירו. וכ"ש כאן דהסוגיא דשמעתא בפסחים י ב גבי תינוק שנכנס וכו' כותי' דרבי. ולכאורה קשה מסוגיא זו על דברי הטור שפסק כרשב"ג. וצ"ל דסוגיא דתינוק ס"ל כמש"ש תוס' ד"ה מפני כו', דהסוגיא אזלא אף לרשב"ג. וז"ל התוס': ואפי' לרשב"ג דאמר תיבדק כל השדה כולה הכא

ובנהני בזוית זו ומצא בזוית אחרת — שהגמ' שם עמוד ב' תלתא זאת במחלוקת דרשב"ג וחכמים לענין טומאה דאורייתא, וכנ"ל בסק"ב — פסק הטור ג' כחכמים דאמרינן שהכר שמצא הוא ככר אחר, וצריך בדיקה. אלא דכתב הטור דמיירי בלא ביטול, דאז הוי ספיקא דאורייתא וכן"ל. שכיון שהגמ' מדמה ספק זה לדין טומאה דהוי דאורייתא, צ"ל דגם לענין בדיקה מיירי בלא ביטול דאז הוי דאורייתא.

וכתב עוד הטור דחשע ציבורין של מצה דצריך בדיקה, מיירי שהכר גדול, וא"א שהעכבר יאכלנו. אבל בלא"ה שהכר קטן ויכול לאכלו א"צ לבדוק. וגם בסיפא כשעכבר פירש ממקום קביעותו — שהטעם שא"צ בדיקה משום דכל דפריש מרובא פריש — מיירי שהכר גדול וא"א שיאכלנו. אבל בלא"ה שהכר אינו גדול ויכול לאכלו בכל ענין — אף לולא הטעם דכל דפריש מרובא פריש — א"צ לבדוק. וכ"כ הטור בשני ציבורין ובספק על, שאם הכר קטן א"צ בדיקה. ובשאר הפסקות דאיתא בגמ' שם לא חילק הטור בין אם הכר קטן או גדול. ועב"י [שתחמה למה הטור לא מחלק ביתר הפסקות בין ככר גדול לקטן. וכתב ע"ז: ושם י"ל דאה"נ

וככתים העומדים ברה"ר, יש לזה דין כמו טומאה ברה"ר וא"צ לבדוק. לפי"ז מה שיוצא מדברי הגמ' שבלא ביטול צריך לבדוק, הוא רק כאשר הספק הוא ברה"ר, ולא כאשר הספק הוא ברה"ר. ומ"ש הרמב"ם שלא צריך לבדוק, היינו שהטומאה ברה"ר. (ב) עפ"י מ"ש בספר מגן האורח בפתיחה לסימן תל"ד וכאן אות א', שרק בחמץ ידוע שיכול לבעור ואינו מבעור לא מהני ביטול בלב, "מפני שיכול לבעור אין כאן דברים שבלב דמוכח שהביטול בלב שלם דאורכא מה שאינו מבעור מגרע הביטול כיון שמצוי בידו לבעור מן העולם וכו'". ולכן רק בחמץ ידוע לא מהני ביטול בלב. אבל בחמץ שאינו ידוע מהני ביטול בלב. ולכן אף אם לא בטלו הוי רק ספק דרבנן. ומשום"ה לא חילק הרמב"ם בין ביטול ללא ביטול, ופסק דבכל גווני א"צ לבדוק. ג) רבנו הביא להלן שלענין בדק ולא אשכח פסק

דגמ' ולא לפי אומר הדעת, הרי הגמ' אומרת בפירוש שבחמץ דאורייתא לא אמרינן, שאני אומר. ולפי"ז בלא ביטול דהוי איסור דאורייתא צריך לבדוק, ואין פסק הרמב"ם נגד דברי הגמ' הנ"ל. [ואמנם המשנה ברורה בסק"ב פירש דברי המחבר — שהם דברי הרמב"ם — ד"מיירי כשיטלו וא"כ אינו אלא ספיקא דרבנן לכן אינו צריך לחזור ולבדוק וכו'". ובשעה"ש סק"ה ציין ע"ז: גמרא: ואליבא דפ' הרי"א הנ"ל אפי' שפסק הרמב"ם לא סותר דברי הגמ' בג' אופנים: א) עפ"י דברי החמדר משה כאות ז' שנביא להלן, אם כי זה חידוש גדול מאד, וצ"ב. שהחמדר משה כתב שחיות והגמ' משוה דין בדיקת חמץ לדין טומאה לענין טומאה יש הבדל אם הטומאה ברה"ר או ברה"י, שברה"ר ספיקו טהור וברה"י ספיקו טמא. גם לענין חמץ יש לחלק בין אם הספק הוא ברה"ר או ברה"י.

מה שהניח נטל ואלו אחרים הם ה' (ד) ויש אומרים דהני מילי בקשורים יחד אבל אם אינם קשורים יחד אין צריך לבדוק אלא אחר האחד: ד' הניח חמץ בוית ז' ומצאו בוית אחרת צריך לחזור ולבדוק:

באר הגולה
ה' טו' שם מהל'
דפלה י'
ו' שם בגמ' ומתכנס

ביאורי הגר"א

מיון דכאן לא מילק הגמ' ש"מ דס"ל כמ"ד נשני
מסין מחלוקת:

(ד') וי"א. כמ"ד נכיס א' מחלוקת
הואיל ורצ' אשי שם אוקיס כוונתה וס' הרמנ"ס

ברכת אליהו

ט ב ד"ה היינו, שכתבו: וכולה שמעתא מיירי שהכר כל כך גדול דליא למימר אכלתיה. ומ' מדברי התוס' דלמדו דבכל הספקות מיירי בכר גדול. אולם דעת הטור אחרת, וכנ"ל. (ד) [בס"ק"ב הבאנו דברי הגמ' בפסחים י' א' הניח מנה ומצא מאתים חולין ומעשר שני מעורבין זה בזה דברי רבי וחכ"א הכל חולין. וכן איפלגו שם בהניח מאתים ומצא מנה. ובביצה י' ב' איתא על ברייתא זו: רבי יוחנן ור' אלעזר חד אמר בשני כיסין מחלוקת אבל בכיס אחד ד"ה חולין וחד אמר בכיס אחד מחלוקת אבל בשני כיסין ד"ה מנה מונח ומנה מוטל. ושם איתא דרב אשי אוקי הבריתא כמ"ד בכיס אחד מחלוקת. ודעת הי"א שהביא המחבר כאן, היא] כמ"ד בכיס אחד מחלוקת. וזה הואיל ורב אשי שם אוקיס כוונתו. [וכנ"ל התוס' בפסחים שם ד"ה הניח. וכ"פ הרמ"א לקמן סי' תצ"ז ס"ג כדעה זו שכביס אחד מחלוקת, וכמ"ש בסקט"ז וע"ש בט"ז סק"ט. והדעה הראשונה שבמחבר כאן היא דעת הרמב"ם בהל' חמץ ומצה פ"ב הל' ז', י"א]. וסכנת הרמב"ם — שם חילק בין קשורים לאינם קשורים — דכיון דכאן בפסחים לא חילקה הגמ' בין קשורים לאינם קשורים, ש"מ דס"ל כמ"ד בשני כיסין מחלוקת. [וכן פסק הרמב"ם בהל' יו"ט פ"ב הל' י', וכמ"ש הבי"ב בסיומן תצ"ז].

דכל כה"ג א"צ לבדוק ולא חש רבינו להאריך ולבאר זה לפי שסמך על מ"ש בתחלת הסימן ועי"ל דספק זה שמה אכלו עכבר כולו הוי רחוק קצת דאינו מצוי שיאכלנו כולו ולא ישאיר ממנו כלום ולגבי ט' צבורין דוקא מהני ספק זה משום דאיכא בהדיה ספיקא דמצה או חמץ דחשיב טובא ועוד דדין כל קבוצה כמצה על מצה דמי הוי חידוש והלכך ספק זה דשמה אכלו כולו דהתם חשיב אבל הכא לא חשיב ואע"ג דגבי על ובדק ולא אשכח כתב רש"י דאמרינן עכבר אכלה שאני התם דיש ידיים מוכיחות שהרי בדק ולא מצא מפני כך אנו תולים לומר שעכברים אכלוהו. ועד"מ סק"א [שגם הוא הקשה מדוע לא חילק הטור ביתר הספיקות בין ככר קטן לגדול. וכתב: דר"ל דלעיל לא מהני אם הככר קטן דכל ב' הספיקות אינן אלא ענין א' שמה אין כאן חמץ שהכניס העכבר די"ל שאכלה שם או שחזרה ויצאה וכה"ג לא מיקרי ספק ספיקא כמ"ש ביו"ד סימן נ"ז אי"ה לכן אין להחידר אלא במקום דאיכא לספוקי שמה אין כאן חמץ כלל הדוה ספק בע"א וכ"י כתב דספק זה שמה אכלו עכבר כו' ע"ש עד דשמה אכלו כולו חשיב התם ספק עכ"ל. ותמיהני מה יאמר הרב אצל ב' צבורין א' של חמץ וא' של מצה דשם אינו חידוש כלל וכן כבעיא דנכנס לחצר לפני הבית לכן נ"ל מ"ש, עכ"ל הר"מ. ועי"ל בסק"א שהסברנו דברי הטור בדרך אחרת]. ועתו"ש שם

אם הוא צריך להביא סולם או לא. אין זה נכלל במצוות בדיקת חמץ לומר שע"ז חייבו חכמים אפי' בספק, ולכן בכה"ג ספיקא דרבנן לקולא.

ומ"ש בביאורי הגר"א כאן, "או יש לדמות פ' בכ"א כדנינו", לא ידעתי לפענתו. אבל נראה שכוונתו היא שהרמב"ם היה צריך לפסוק בכל הספקות שאם ביטל דהוי ספיקא דרבנן, שא"צ לבדוק. והתי' ע"ז שהרמב"ם פסק כלישנא דגמ' (פרט לדון של שני צבורין). והיות ובגמ' לא הוזכר שבביטל אין צריך לבדוק, לכן פסק הרמב"ם שגם בביטל צריך לבדוק, ונכטעם שהבאנו לעיל בשם המ"מ.

ולהלן ביאר רבנו — בהסתמכו על דברי המשנה למלך — מדוע הרמב"ם פסק בצבור אחד של חמץ ולפניו ב' בתים בדוקים, שאפי' אם באו לישראל בבית אחד או עליו ועל כהניו א"צ לבדוק. ויש לציין שהמ"מ והכ"ס שם ובשו"ת הרדב"ז ללשונות הרמב"ם סימן קל"ח והפרי"ח כאן מתרצים תירוצים אחרים, ע"ש. ולהלן הביא רבנו שבענין בדק ואשכח פסק הרמב"ם כרבי, וכ"ש לענין בדיקה משום שסוגיא דשמעתא כוותיה. ומדכתב רבנו, "וכ"ש כאן כו"מ", שגם לענין שדה שנאבד בו קבר מצינו שהרמב"ם פסק כרבי, איכרא שלענין קבר לא מצינו בפירוש שהרמב"ם פסק כרבי, אבל יש להוכיח שהרמב"ם פסק כרבי, מהלכות טומאת מת פ"ח ה"א. שהרמב"ם פסק שם: שדה שאבד בה קבר בתוכה עפרה טמא כמגע ובמשא כבית הפרס שמה נרדש הקבר בה ויהיו עצמות כשעורה בתוך עפרה וכו'. ומדכתב, "שדה שאבד בה קבר וכו'", מ' שרק אם אבד הקבר ולא נמצא. אבל אם, נמצא בה קבר הנכנס לתוכה טהור".

הרמב"ם כרבי שאומר לענין שדה שאבד בו קבר, "שאני אומר קבר שאבד הוא קבר שנמצא". הרי שרבי סובר שגם בספיקא דאורייתא אמרינן, "שאני אומר וכו'". ולכן גם בענייננו, דעת הרמב"ם שגם בלא ביטל דהוי ספיקא דאורייתא, אמרינן, "שאני אומר וכו'". ולא צריך לבדוק. והנה בכל המקומות שכתב הרמב"ם שצריך לבדוק הו"ל לרמב"ם לכתוב שזה רק בלא ביטל דהוי ספיקא דאורייתא, והרמב"ם סתם ולא כתב שזה רק בלא ביטל. וכתב ע"ז המ"מ בהל' חמץ ומצה פ"ב הל' ב' בשם הרא"ה: דאע"ג דספקא דרבנן היא כיון שכדיקת חמץ תחילה על הספק החמירו בספקה יותר משאר ספיקות של דבריהם. ולכן אף בביטל דהוי ספיקא דרבנן חייבהו לבדוק. והמאירי בפסחים ט' ב' כתב מעין סברא זאת, שהואיל וכל תקנת הברירה נתקנה על הספק מחמירים אף במציאות של ב' ספקות. וע"ש מ"ש ע"ז בבירור הלכה שם ציון ג'. ולפי"ז לכאורה קשה בענין ב' צבורין וב' בתים אחד בדוק ואחד שאינו בדוק, מדוע לא צריך לבדוק. הרי אמרינן שבבדיקת חמץ צריך להחמיר אף שזה ספק דרבנן. ועי"ל י"ל א' שרק כשהי' ודאי חמץ או החמירו שצריך לבדוק. אבל כשהספק הוא לתחילה אם בכלל הי' חמץ או לא, א"צ לבדוק. (ב) עפ"י דברי המאירי שם שכתב שסברא זו, "שאני אומר וכו'", נחשבת להכרעה ודאית ושוב לא הוי ספק כלל, ולכן לא מחמירים בזה. ועיין בבירור הלכה שם ציון ה'.

ולעיל כימנן תל"ח סק"ה כתב רבנו בענין זה שפסק הרמב"ם לקולא לגבי להטיתו להביא את החמץ מהבית. ולכאורה גם שם קשה, כיון שהבאנו לעיל שכדיקת חמץ נתקנה על הספק מחמירים גם כספק. אולם צ"ל שרק מחמירים כאשר דנים על עצם הבדיקה אם הוא חייב או לא, ככה"ג מצריכים אותו לבדוק, אבל כשהספק

באר הגולה

תמ דין חמצו של אינו יהודי שהופקד אצל ישראל. ובו ד' סעיפים:

א גרימא וגמלא
פסחים ה'.

א א (א) אינו יהודי שהפקיד חמצו אצל ישראל אם הוא חייב באחריותו (ב) מגניבה ואבידה

ביאורי הגר"א

שכתב מכאן מ' כו': (ב) מגניבה ואבידה. רמז"ס ורמ"ס נשם ר"י וכמ"ס נגמ' דאלו מגניב או מתניד כו'. ולשיטת רמ"א נחמ"ס סי' ע"ב ס"ז ז"ל דוקא נאונסין כמ"ס תוס' בד"ה הנ"ל ואף שנפסחים שם כתבו וכולה שמעמא סי'. ר"ל נפסחים

תמ (א) א"י שהפקיד כו'. השמיט דין ייחד לו בית כו' משום דס"ל כפי' הר"ן להפקיד סממא ה"ל ככנוס כו' ול"ע שהרי אמצעו של נכרי משמירה כמ"ס נחמ"ס סי' ש"א ס"ט וע' תוס' דשטעו מ"ד א' סד"ה שומר וכן קשה על הרמ"ש

ברכת אליהו

הרמב"ם והמחבר להשמיטנו דין של יחד לו בית, שבכה"ג אפי' אם קבל עליו אחריות אינו זקוק לבער, וכנ"ל. ועיין חק יעקב ס"ק א', ג' והגהות דעק"א כאן ועטרת זקנים אות א'. זקוק לבער, וכנ"ל. ועיין חק יעקב ס"ק א', ג' והגהות דעק"א כאן ועטרת זקנים אות א'.

(ב) כ"כ הרמב"ם בהל' חמץ ומצה פ"ד ה"ג והרא"ש בפסחים פ"א ס"ד בשם ר"י, ונלשיטה זו בקבלת אחריות של פשיעה אין החמץ נחשב כשלו. וכתב בשו"ע הגרש"ז סעיף י' בהג"ה, שטעם הדבר הוא: אע"פ שקיבל עליו לשמור שמירה מעולה כדרך השומרים ואם יפגע בשמירתו ולא ישמורו כדרך השומרים יתחייב לשלם לו אין זה נקרא קבלת אחריות להיות הפקדון נחשב כשלו ע"כ כן כיון שקבל עליו אחריותו אלא זה נקרא קבלת השמירה בלבד שקיבל עליו שישמור חמצו של נכרי אם יפגע ולא ישמורו יפה חייב לשלם לו שהפושע הוא כמזיק בידיים כיון שקיבל עליו לשמור כדרך השומרים והמפקיד סמך עליו ולא שמרו בעצמון. וכמ"ס בגמ' שם ה' ב'... כי הא דאמר להו רבא לבני מחוזא בעירו נחמירא דבני חילא מבחייכו כיון דאילו מיגנב (אוי) [ואילו] מיתביד ברשותיכו קאי ובעיתו לשלומי כדילכון דמי ואסור. ולשיטת רמ"א בחו"מ סימן ע"ב ס"ב צ"ל דוקא באונסין כמ"ס תוס' בד"ה הנ"ל. [דאיתא שם לא א דאיפלגו ת"ק ור"מ בישראל שהלוח לנכרי על חמצו לאחר הפסח — לת"ק אינו עובר בכל יראה ולר"מ עובר. ושם עמוד ב' מוקי הגמ' דמייירי כשהרהרנו אצלו. ות"ק ס"ל שרק ישראל מישראל קונה משכון. משום שבישראל קרינא ב' ולך תהי' צדקה (דברים כד, ג). ור"מ סבר קל וחומר — ישראל מישראל קני ישראל מנכרי לא כ"ש. אבל נכרי שהלוח את ישראל לכו"ע לא קני ועובר עליו. והמחבר בחו"מ סימן ע"ב ס"ב פסק שהמלוה חבירו על המשכון ואכד או נגנב המשכון, דינו כשומר שכו על כל דמי המשכון. ולפי שיטה זו ניהא הא דאמרו בפסחים לא ב' שבהרהרנו אינו חייב. וזה משום שרק מלוה כשמקבל משכון מישראל קנה את המשכון וחייב בגניבה ואבידה. אבל כשמקבל משכון מנכרי אינו קונה משכון ואינו חייב בגניבה ואבידה. אבל הרמ"א שם הביא שיטה שעל דמי ההלואה הוי שומר שכו, ועל מה ששוה המשכון יותר מדמי ההלואה הוי שומר חנם. ולשיטת הרמ"א צ"ל דהא דהוי שומר שכו נגד דמי ההלואה, הוא לא מפני שקונה משכון, שהרי ישראל מנכרי לא קונה משכון, אלא הוא משום דהוי כמפרש שכנגד

תמ (א) [בבאה"ג סק"א כתב: ברייתא וגמ' פסחים ה. דאיתא שם עמוד ב': אמר ר' יוחנן ויקבל פקדונות מן הנכרים ת"ל לא ימצא (שמות יב, יט) הא אמרת רישא שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה לא קשיא הא דקביל עליה אחריות הא דלא קביל עליה אחריות. ושם ו': נכרי שנכנס לחצירו של ישראל ובצקו בידו אין זקוק לבער הפקידו אצלו זקוק לבער יחד לו בית אין זקוק לבער שנאמר לא ימצא. ודברי המחבר הם מדברי הרמב"ם בהל' חמץ ומצה פ"ד ה"ב]. והשמיט דין, ייחד לו בית כו' — דאיתא בגמ' הנ"ל, משום דס"ל כפי' הר"ן להפקיד גם כסתמא חייב לבער, דהו"ל ככנוס שורך ברשותי בב"ק מח ב', דכיון שקבלו ברשותו כמאן דקביל עליה אחריות דמי' — לשון הר"ן. אבל יחד לו בית הו"ל כמאן דאמר כנוס שורך ברשותך דאמר' התם דפטור, משום דאינו חייב באחריות. ולכן השמיט דין, ייחד לו בית", דזה כבר כלול במ"ש, שאם הוא חייב באחריותו חייב לבער, ואם אינו חייב באחריותו אינו חייב לבער. [ועיין סק"ד וכהערה 2 שם].

ודברי הר"ן צ"ע. שהר"ן כתב שבהפקיד הנכרי סתם הוי כמו שקבל עליו אחריות. וקשה שקבלת אחריות סתם הוא רק כשמקבל פקדון מישראל, דאית ביה דין שומרין. אבל לא כשמקבל מנכרי, שהרי בסתם אמצעו של נכרי משמירה, כמ"ס בחו"מ סימן ש"א ס"ט: עכו"ם שהפקיד ואח"כ נתגיייר אין לו כל דיני השומרים עד שיהי' תחלתו וסופו ישראל. ועתו"ס דשבועות מד א סד"ה שומר [שכתבו, דאפי' שומר שכר גמור לעכו"ם לא מחייב דגבי שומרים כתיב רעהו ואיכא למעוטי עכו"ם כמו הקדש]. ועד"א.

וכן קשה על הרא"ש בפסחים פ"א ס"ו. שכתב שם הרא"ש על דברי הגמ' הנ"ל: מכאן (מ') [ראי'] דשומר חנם חייב לבער דסתם פקדון שומר חנם הוא. הרי דמפרש דמ"ש בגמ' „הפקידו אצלו" היינו בסתם, ולא שהתנה בפירוש שיהי' עליו אחריות. וקשה הלא בנכרי בסתם ליתא דין שמירה כלל, אא"כ מתנה בפירוש שמקבל עליו אחריות. וע"כ צ"ל דמ"ש „הפקידו אצלו" היינו שהתנה בפירוש שקיבל עליו אחריות. ולפי"ז צ"ל שמש"ש, שאם יחד לו בית אין זקוק לבער" דהיינו אף אם התנה בפירוש שהאחריות תחול עליו, אפ"ה אם יחד לו בית אין זקוק לבער. וכמ"ס תוס' שם ד"ה יחד לו בית בשם ר"ת. והוסיפו שם התוס': ומשו"ה מפיק מלא ימצא דלא חשיב מצוי כיון שייחד לו בית. א"כ צריכים היו הור"ף,

באר הגולה

ב טור נסע נה"ג
והר"ש.

(ב) בין שהוא בביתו בין שהוא בכל מקום ברשותו חייב לבערו. הגה: (ג) ואפי' חזר והפקידו ביד אלו יתדי אחר (הגהת אלפסי פ"ק דפסחים) ב (ד) וי"א שאפי' אינו עליו אלא שומר חנם שחייב בפשיעה

ביאורי הגר"א

כמ"ש מ"א וכן משמע בגמ' שלא אחריו אלא לקבל פקדונות וקבל אחריות: (ד) וי"א שאפי' דמגניב או מתביד ל"ד כמ"ש הר"ש ע"ש וליהטס ממ"ש שם הפקידו אצלו וסמ' פקדון ש"ה וכ"ש לפי רש"י

ברכת אליהו

(ג) עמ"א סק"א, שכתב בשם הש"ג: שהרי הוא כשלו והו"ל כהפקיד חמצו ביד עכו"ם. וזה כמ"ש בגמ' דפסחים ה ב הנ"ל בסק"ב: דאילו מיגניב ואילו מיתביד וכו' כדילוכן דמי ואסור. הרי דכשקיבל הישראל אחריות הוי כשלו ממש. ולכן גם כשחזר והפקידו ביד עכו"ם אחר חייב לבערו. דהוי כאילו הפקיד הישראל חמצו אצל הנכרי. ועיין סעי' ד'. אבל להפקיד ביד בעליו של החמץ שרי, כמ"ש המ"א, דאם הפקיד ביד בעליו אינו עובר עליו. וכמ"ש בגמ' שם שלא אמרו אלא לקבל פקדונות וקבל אחריות. ונהיינו שרק אם הישראל קבל החמץ כפקדון מהנכרי ולא נשאר החמץ ברשות הנכרי, אז חייב הישראל אם קבל עליו אחריות. אבל כשהישראל חזר והפקיד החמץ ביד בעליו אינו עובר.

(ד) [בסק"ב הבאנו דברי הגמ' בפסחים ה ב: דאמר להו רבא לבני מחוזא בעירו חמירא דבני חילא מבתיכו כיין דאילו מיגנב ואילו מיתביד כרשותיכו קאי וכעיתו לשלומי. וכתבנו שם, שמשלשון זה משמע, שרק באחריות של גניבה ואבידה חייב לבערו. ודעת הי"א סוברת, שמש"ש בגמ' דמגניב או מיתביד לאו דוקא, כמ"ש הר"א ש"ב פ"א ס"ד, ע"ש. וז"ל: יש אומרים דוקא שומר שכר דחייב בגניבה ואבידה אבל שומר חנם לא ודייקינן מלישנא דאילו מיגנב או מיתביד וכן כתב ר"י ובה"ג כתב דאפי' שומר חנם נמי ומיגנב או מיתביד בפשיעה קאמר ומשום דבעי למימר וכעיתו לשלומי הווצרך לומר מיגנב או מיתביד. וראייתם של הי"א היא, ממש"ש בגמ' ו א הנ"ל בסק"א: הפקידו אצלו זקוק לבערו. וסתם פקדון הוא שומר חנם, ומוכח שגם שומר חנם חייב לבערו. ופ"ש לפירש"י שם שמש"ש, "יחד לו בית אין זקוק לבערו" בלא קיבל אחריות מיירי. ופי' הר"ן דבריו של רש"י דמש"ש בגמ' "הפקידו אצלו זקוק לבערו". הוא משום דכיון שקיבלו ברשותו הוי כמ"ש כנוס שורך ברשותי דחייב לרכנו ב"ק מז ב, מח א. ב. דהוי כמאן דקיבל עלי' אחריות. ומהא דמדמה הר"ן דין „הפקידו אצלו" לכנוס שורך ברשותי, מוכח שגם שומר חנם חייב לבערו, שהרי „כנוס שורך ברשותי" אינו שומר שכר. ומש"ש „יחד לו בית אינו זקוק לבערו" הטעם הוא

שלא קבלו נפירות אצל סתם אחריות נזכרת משכן מסתמא חייב: (ב*) בין כו'. שם מנין ליתן אם כו': (ג) ואפי' חזר כו'. עמ"א וכמ"ש בגמ' כדילוכן דמי ועס"ד אצל ביד בעליו שרי

מעותיו כן יהי' שומר שכר. ולפי"ז צ"ל דהא דאמרו בפסחים שם שבהרינו אינו זקוק לבערו, היינו שקבלת אחריות של גניבה ואבידה לא מחייבת ביעור. וצ"ל לפי שיטה זו שמש"ש ה ב „דאילו מיגנב ואילו מיתביד" היינו דוקא באונסין. וכמ"ש תוס' בשבועות מד א ד"ה שומר כו', הנ"ל בסק"א.

ואף שבפסחים שם כתבו וכולה שמעתא כו' ר"ל בסתמא שלא קבלו בפירוש אבל סתם אחריות כחורת משכן מסתמא חייב. [שהתוס' שם לא ב ד"ה שקנה כת: דהללוהו על המשכון שומר שכר. וסיימו ע"ז התוס': וכולה שמעתא חמצו של נכרי ביד ישראל איירי שלא קבל עליו ישראל אחריות דאי קבל הרי הוא שלו ועובר עליו וכו'. ובפשטות מ' מדברי התוס' שאם קבל עליו הישראל אחריות של גניבה ואבידה כשומר שכר, הרי הוא שלו ועובר עליו. אולם אין כוונת התוס' כן. אלא התוס' ר"ל דמיירי בסתמא שלא קיבל הישראל עליו בפירוש אחריות לא אונסין. אבל סתם אחריות כחורת משכון, בסתמא חייב בגניבה ואבידה, ואפי' אי לא קנה משכון אינו עובר. ומוכח מזה שרק קבלת אחריות של אונסין מחייבת ביעור, ולא קבלת אחריות של גניבה ואבידה. והוסיף הר"א: ולהתוס' דס"ל דהא דר' יצחק הוא לענין שומר שכר ואפי"ה עובר היינו דכיון דחייב בגניבה ואבידה מטעם קנין חשוב מצוי אצלו וכמ"ש בתוס' שם ד"ה כדר' יצחק].

(ב*) פסחים ה ב: שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם (שמות יב, יט) ומ"ל והלא כבר נאמר לא יראה לך שאור [ולא יראה לך חמץ] בכל גבולך (שם יג, ז) — לפי שנאמר לא יראה לך שאור שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה יכול יטמין ויקבל פקדונות מן הנכרי ת"ל לא ימצא אין לי אלא בנכרי שלא כבשתו וכו' ת"ל לא ימצא בבתיכם אין לי אלא שבבתיכם וכו' ת"ל בכל גבולך ועדיין אני אומר בבתיכם עובר משום בל יראה וכל ימצא וכל יטמין וכל יקבל פקדונות מן הנכרי בבבולין (בבבולין שחינו ומערתו — רש"י) שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה מנין ליתן את האמור של זה בזה ושל זה בזה ת"ל שאור שאור לגזירה שוה וכו'.

משמע מלשון הגהות אלפסי פ"ק דפסחים וכן משמעות סתימת לשון הרב ולא כמ"א שכתב בפשיטות בלי ראי' דאם קבל העכו"ם שני האחריות איצ' לבערו ולעני"ז כמ"ש, עכ"ל. ומדברי רבנו שכתב „ענין סעיף ד", נראה קצת שסובר כדברי החק יעקב. ובשעה"צ סק"ז ציין לחק יעקב גזיל ולעוד אחרונים הסוברים כשטתו. ולא ציין לדברי רבנו. ושם סקט"ו ציין לעוד אחרונים הסוברים כמ"א. ורבנו הביא להלן דברי המ"א, שאם הפקידו ביד בעליו אינו עובר עליו. ובחק יעקב סק"ו חולק על דברי המ"א. והמשנה ברורה כסק"ז פסק, שאם הפקידו ביד בעליו עליו שרי. וציין ע"ז בשעה"צ סק"י יז: מ"א וש"א דלא חק יעקב.

1 בסעיף ד' פסק המחבר: ישראל שהפקיד חמצו אצל ישראל חבירו או אצל הנכרי אע"פ שקבל עליו הנפקד אחריות עובר עליו (אף) המפקיד. והמ"א כאן בסק"א כתב: ואם הישראל הפקידו אצל עכו"ם אחר וקיבל עליו העכו"ם השני אחריות גזיל דשרי דהא י"א דאפי' חמצו של ישראל שהפקידו ביד עכו"ם וקבל העכו"ם אחריות שרי ואף דלא קי"ל הכי מ"מ בחמצו של עכו"ם שרי כנ"ל. והחק יעקב סק"ה חולק על המ"א. וז"ל: משמע אף שהפקידו ג"כ כדרך שהפקידו העכו"ם ראשון אצל ישראל על אחריות ישראל חזר והפקידו הוא אצל העכו"ם על אחריות אפי"ה על ישראל לבערו כיון שהוא בשלו הו"ל כחמצו של ישראל שהפקידו אצל העכו"ם וכן

באר הגולה

ג שם נשם רמז"ס
נפ"ד מהל' חמץ ומצה.
ד שם נכרי' וגמ'.
ה מימר' דרכ שס'.

חייב לבערו נ (ה) ואפילו אם אינו חייב באחריותו אין אלא שיודע שהנכרי אלם ויכפהו לשלם אם יאבד חייב לבערו (ו) ויש חולקים: ב ד ואם אינו חייב באחריותו אינו חייב לבערו אפילו אם כבוש תחת ידו כגון שהוא גר תושב ושרוי עמו בחצר ה (ז) וצריך לעשות

ביאורי הגר"א

(ה) ואפילו אם כו'. שם נעירו ממילא כו' דאלו מיגנז כו' וע"פ הדין אינו נעשה שומר לנכרי כמ"ס נח"מ סי' ע"א ס"ט וכן מ"ס הפקדו אללו וכו' מיירי ג"כ בנכ"ג וזה מתוך קושיית הרא"ש ודבריו תמוהין מש"ס דמס' כו': (ו) ויש חולקין. הראב"ד דס"ל דתשלומין אלו היה מן הדין ושמוס המלכות עליהם: (ז) וצריך

ליחד לו בית בלא קיבל אחריות מיירי. ופי' הר"ן דכיון הפקדו אללו דכיון שקיבלו נשמותו הוא כמ"ס כנוס שור' ברשותי דחייב לרנן נכ"ק מ"ז מ"ח ויחד לו בית הוא כמ"ס כנוס שור' ברשותי ח"ש שם למימרא דשכירות כו' וכת' הרשב"א שהרי"ף ס"ל כדעת רש"י ולכן השמיטה וכן ראוי להחמיר וכו' הר"ן שכ"נ מדעת הרמב"ם ולכן השמיט ש"ע ג"כ:

ברכת אליהו

ומוכח שגם אם על פי הדין אינו נעשה שומר לנכרי, אפי"ה חייב לבער, אם יודע שהנכרי אלם ויכפהו לשלם. וכן מש"ש א, הפקידו אצלו זקוק לבער, מיירי ג"כ בכה"ג — שיודע שהנכרי אלם ויכפהו לשלם. וביה מתורצת קושיית הרא"ש שם פ"א ס"ו לפי שיטת הסוברים שרק שומר שכר חייב לבער, אמאי עובר כשהפקידו אצלו, הרי אינו חייב בגניבה דהוי שומר חנם. ולפי הנ"ל ינחא, דמיירי שהנכרי יכפהו לשלם. ודבריו תמוהין מש"ש דסתם כו'. [שהרא"ש שם דייק מגמ' זו: מכאן ראי' דשומר חנם חייב לבער דסתם פקדון שומר חנם הוא. ודבריו תמוהין שהרי בנכרי ליכא כלל דין שומרים]. ודעת היש חולקין שהביא המחבר, הוא דעת הראב"ד בפ"ד מהלכות חמץ ומצה ה"ד, דס"ל דתשלומין אלו בפסחים ה. ב. ה' מן הדין ושחוק המלכות עליהם, לפרנס אנשי חיל שהיו שומרים את העיר — לטון הטי"ב בסק"א.

(ז) [בבבאה"ג סק"ה כתב: מימרא דרב שם ו'. דאיתא בפסחים שם עמוד א': אמר רב יהודה אמר רב חמצו של נכרי עושה לו מחיצה עשרה טפחים משום היכר. ומ"ש המחבר דין זה כש, אינו חייב באחריותו, הוא כפירוש"י שם ד"ה חמצו, דמיירי בלא קיבל אחריות. אבל בקיבל אחריות לא מהני מחיצה. ורש"י פירש כן משום דאזיל לשיטתו הנ"ל בסק"ד, דמש"ש בגמ' דמהני ייחוד, מיירי בלא קיבל אחריות. אבל באחריות לא מהני ייחוד. ולכן אם קיבל אחריות לא מהני

משום דהוי כמש"ש בב"ק כנוס שור' ברשותך דפטור. ולא הוי אפי' כשומר חנם, מפני שהשור הוא ברשותו של הנכרי. וז"ש שם בגמ' דפסחים שם — אהא ד, יחד לו בית" — למימרא דשכירות קניא כו'. [שהרא"ש שם ס"ו הביא פירוש"י, יחד לו בית מיירי בלא קבל עליו אחריות. וכתב ע"ז הרא"ש: ועוד היכי מדרקד מכאן דשכירות קניא דכיון שלא קבל אחריות אפי' לא קנה הנכרי המקום שם. וכעין זה הקשו תוס' שם ד"ה יחד. ולפי פי' הר"ן ינחא. שאילו שכירות לא קניא ה' הדין ככנוס שור' ברשותי דחייב. ורק משום דשכירות קניא הוי ככנוס שור' ברשותך. ולכן אינו חייב]. וכתב הרשב"א בשו"ת סימן קע"ז, שהרי"ף ס"ל בדעת רש"י — ד, יחד לו בית" מהני רק שלא קבל עליו אחריות. ולכן השמיט הרי"ף הא ד, יחד לו בית", דזה נכלל במ"ש הרי"ף, שבלא קבל עליו אחריות אינו חייב לבער. וסיים הרשב"א: וכן ראוי להחמיר. וכתב הר"ן שכן נראה מדברי הרמב"ם ולכן השמיט שו"ע ג"כ.

(ה) (ו) פסחים ה. ב: דאמר להו רבא לבני מחזא בעירו חמירא דבני חילא (גייס של בית המלך ומטילין תיקון טורח מזונותיהן על העיירות — רש"י) מבתיכו כיון דאילו מיגנב ואילו מיתביד ברשותיכו וכן ובעייתו שלומי כדילכון דמי ואסור. ועפ"י הדין אינו נעשה שומר לנכרי, כמ"ש בחומ"מ סימן ש"א ס"ט, דלנכרי אין דיני שמירה. וכמש"ל בסק"א.

ייחד דייחד היינו לא קבל שא"ל הנה הבית לפניך הנח וכבר נתבאר שם בהל' שכירות פ"ב דהנה הבית לפניך לא קבל עליו אחריות כלל ולא הוי שומר חנם ולא שומר שכר.

וכעין מה שהקשה הרא"ש על דברי הב"י בשיטת הרמב"ם, הקשה להל"מ שם, וז"ל: ומ"מ קשה לי דמדברי רבינו נראה שלהצריכו לבער בעינן שיקבל האחריות כשומר שכר דהוי כגנב או נאבד וכמו שכתב אם קבל עליו אחריות שאם יאבד או יגנב וכו' וכמו שכתב הרב ב"י בשמו בטור סימן ת"מ וא"כ אמאי קאמר בבבביתא דהפקיד לו מסחמא זקוק לבער הא הפקיד בסחמא לא הוי אלא שומר חנם ושומר חנם אין זקוק לבער ואפי' תימא דאיירי בקבל אחריות מ"מ ייחד לו בית דקאמר זקוק לבער אמאי נקט ייחד לו בית דמשמע דאמר לו הרי הבית לפניך ואינו אלא שומר חנם ולא שומר שכר הוה לי' לאשמועינן אפי' דייחד והוי שומר חנם דאין זקוק לבער. ועיין בכיורו הלכה בפסחים ו א ציון ג', ד'. ושם כת' שהרשב"א בתשובותיו ח"א סי' קע"ז קובע שהרי"ף למד את הסוגיא כר"ת ואינו מבאי בהלכותיו, כיון שחש לחומרא משום קבלת אחריות. וזה לא תואם למ"ש רבנו כאן, שכתב: וכתב הרשב"א שהרי"ף ס"ל דרש"י אירכא שהרשב"א בתחילת התשובה שם כתב: שגורא בגמ' שאם ייחד לו בית אפי' בקבלת אחריות מותר. וזה דלא כשיטת רש"י. אלא כשיטת ר"ת בתוס' בפסחים שם ד"ה יחד לו בית. וסיים

2 בד"א כתב: הנה מ"ש רבינו וכו' הר"ן כו' בענייני לא מצאתי ברין מאומה ולענ"ד ט"ס הוא וצ"ל וכתב הב"י שם ע"ד ר"ת אבל אין נראה כן מדברי הרמב"ם ז"ל עכ"ל והיינו מדהשמיט הא דיחד לו בית אמנם תחלה לי אין אפי' דהרמב"ם ס"ל בפירוש"י וא"כ ע"כ הא דהפקיד אצלו היינו כסתם וס"ל דגם שומר חנם עובר והלא ברמב"ם מפורש עכ"ס שהפקיד אצל ישראל חמץ אם קיבל עליו ישראל אחריות שאם אבד או גנב ישלם לו דמי' חייב לבער הרי מפורש דאין עובר רק כשהוא שומר שכר ולענ"ד דכונת הב"י לדעת הרמב"ם דהשמיט כל הסוגיא דהפקיד כו' בנוטל שכר עבור הפקדון דהוי שומר שכר אפי' ביחד לו בית כיון דבחמץ שכירות קנין הוי ככנוס שור' ברשותך וחשבינן השכר עבור המקום שיחד לו בביתו ולא בשביל השמירה וחשבינן מה שיחד לו הבית כמו שמתנה בפירוש שאינו מקבל עליו אחריות וזהו אתי שפיר דפרד בגמ' למימרא דשכירות קניא כו' וחשבינן השכר בשביל שכירות המקום שיחדו ומחשבו ככנוס שור' ברשותך ועיין מ"ש רבינו ס' ת"ן סק"ו ולהכי השמיטו הרמב"ם דכבר מבואר החילוק בחמץ בין קיבל עליו אחריות או לא ולהכי כתב הב"י דהרמב"ם לית ליה לר"ת. עכ"ל הדמקס אליעזר.

ויש להעיר שגם הלח"מ בהל' חמץ ומצה פ"ה הג"ה כתב, שדעת הרמב"ם כשיטת רש"י. וסיים: ולכן לא הוצרך רבינו להזכיר כאן

באר הגולה

ו נראה שס.
ז הרשב"א נחשונה.

לפניו מחיצה גבוהה מפחים כדי שלא ישכח ויאכלנו: הנה: (ח) ונכרי שהניח חמץ ישראל נלם
רשותו כופה עליו כלי (רש"י ט"ז) וזקק כ"ט אלס הוא קודם י"ט נרץ לעשות מחיצה (ע"ל סימן תמ"ו
סעיף א'): ג ו (ט) אינו יהודי שנכנס לבית ישראל וחמצו בידו אינו זקוק להוציאו אעפ"י
שהישראל רואה חמץ של א"י אינו בכך כלום ז (י) אבל אסור להעלותו עמו על השלחן (יא)

ביאורי הגר"א

וענ': (ח) ונכרי שהניח כו' ודוקא כו'.
גמ' שס המוצא כו' חמץ כו' ומשמע דהמוצא
אפי' חמץ של נכרי מדאמר אלס של הקדש וע'
רש"י ד"ה עושה: (ט) נכרי. שס ח"ר נכרי
כו' וע' רש"י ד"ה אין זקוק כו': (י) אבל
אסור. כמ"ש נפרק כל הנשר: (יא) ואפי'. עמ"ל

ברכת אליהו

(ט) [בבאה"ג סק"ו ציין לברייתא דפסחים ו. והיינו דאיתא
שם בעמוד א': ת"ר נכרי שנכנס לחצירו של ישראל ובציקן
בידו אין זקוק לבער. וערש"י שם ד"ה אין זקוק, שכתב שטעם
הדבר ש"לא הזיקקוהו להוציא את הנכרי מן הבית", הוא

„כדאמרן אבל אתה רואה של אחרים.”
(י) כמ"ש בפרק כל הבשר חולין קד ב, דלכ"ה עוף אינו
עולה עם גבינה על השולחן.

(יא) עמ"א [סק"ו]. שכתב: אע"פ דאם אחד אוכל בשר ואחד
חלב שרי בהפסק מפה הכא כיון דחמץ במשהו א"א שלא
יתערב פירור אחד של עכו"ם בשל ישראל ואסור משום לך לך
אמרין נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב (שם) וכו', עכ"ל.

זה מדברי שו"ת הרשב"א סימן קע"ז, וז"ל: ... ואפי' בהפסק
מפה אסור כאן דכיון שהחמץ במשהו רחוק הוא שלא יתערב
פירור אחד משל ישראל לסחור סחור לכרמא לא תקרב,
עכ"ל. ומ"ש „לך לך אמרין וכו'". עיין בפ"ד דע"ז נט א,
שהגמ' שם כתבה טעם זה לענין שנכרי לא יוליד ענבים לגת.
ולענין איסור הבאת בשר וחלב על שולחן אחד, כתב המחבר
ביו"ד סימן פ"ח ס"ב, שהאיסור הוא במפה אחת ובמכירין.

ובאן כתב הרשב"א שאסור אפי' בהפסק מפה משום פירורין,
ומהאי טעמא אסור כאן אף בלא מכירין. ולכן אע"פ

לעשות. כפירש"י ד"ה חמץ דלנל קנל אחריות
ואול לשיטתו דנאחריות לא מהני יחוד וכ"ד הרמב"ם
ור"י"ף דלל כרמז"ן וענ"ה דס"ל אפי' נקינל
אחריות מהני דס"ל כרמ"ם נמו' שס ד"ה יימד
שלפי' נקנל אחריות אלל נלל אחריות לא נע"י
מחיל' י' אלל מפנהו לכ"מ כדי שלא יכשל נו

מחיצה. וכ"ד הרמב"ם ור"י"ף וכמ"ש בסק"ד, ולשיטתם
בקיבל אחריות צריך לבער ולא מהני עשיית מחיצה. וזה דלא
כהרמב"ן כאן ובעל העיטור — הובא בב"י — דס"ל דאפי'
בקיבל אחריות מהני מחיצה, משום דהוי בקיבל אחריות על
חמצו של עכו"ם בביתו של עכו"ם. דס"ל כפי' ר"ת בתוס' שם
ד"ה יחוד, שאפי' באחריות מהני יחוד ואין זקוק לבער,
שפירוש' הא דאמר, „חמצו של נכרי עושה לו מחיצה" מיירי
בקיבל אחריות, אבל בלא קיבל אחריות לא בעינן מחיצה י'
אלא מפנהו לכל מקום כדי שלא יכשל בו. רעב"ז.

(ח) גמ' דפסחים ו א: אמר רב יהודה אמר רב המוצא חמץ
בביתו כיו"ט כופה עליו את הכלי אמר רבא אלס של הקדש הוא
אינו צריך מ"ט מיבדל בדילי מיניה ואמר רב יהודה אמר רב
חמצו של נכרי עושה לו מחיצה עשרה טפחים משום היכר
וכו'. ומשמע דמש"ש „המוצא חמץ וכו'". אפי' בחמצו של
נכרי מיירי. מדאמר שם „אלס של הקדש הוא אינו צריך.
והטעם משום ד, מיבדל בדילי מיניה". מכלל דבשל נכרי —
דלא מיבדל בדילי מיניה — צריך כפייה. ועיין רש"י ד"ה
עושה.

(ט) [בבאה"ג סק"ו ציין לברייתא דפסחים ו. והיינו דאיתא
שם בעמוד א': ת"ר נכרי שנכנס לחצירו של ישראל ובציקן

בביתו של נכרי שאינו חייב לבערו. ואמנם הר"ח בגמ' שם כנראה
שמפרש כדעת החולקים על רש"י. וכתב שהטעם של עשיית מחיצה
הוא כדי שיצא מרשות ישראל לגמרי. ובכיוור הלכה שם ציון ז'
כתבו: לפי שיטה זו נראה שלא גורסים את הטעם „משום היכר”
ואכן מילים אלו אינן מצויות בכמה מכתבי היד המובאים ב„גמרא
שלמה" בחלופי הנוסחאות. ועי' מ"ש שם.

4 ז"ל רש"י שם ד"ה עושה לו מחיצה: בארבעה עשר משום היכר
לא ישכח ויאכלנו ולא סגי ליה בכפיית כלי כל שבעה שהכלי ניטל
שולחן ומיהו ההוא דלעיל לא אפשר ליה במחיצה ומשום חד יומא
סגי ליה בכפיית כלי וכלילה יבערנו. והד"א פ"י כוונת רבנו. וז"ל:
הרי דס"ל דגם הא דלעיל מיירי גם בשל עכו"ם ועוד כוונת רבינו
מ"ש וערש"י היינו מ"ש ודוקא כיו"ט ומשמע דבחוה"מ אפילו אם
למחר יקבל העכו"ם צריך מחיצה ע"ז מצוין ערש"י ד"ה עושה דכ'
דלעיל לא אפשר במחיצה ומשום חד יומא סגי בכפ"י הרי דמצוין
גם לחד יומא מחיצה אם אפשר ועמ"א. עכ"ל. ומ"ש דה"א לא
היינו שהמ"א בסק"ה כתב, שצריך לעשות מחיצה „אע"פ שעתיד
ליטול למחר וכו'". והמ"א לא הביא רא"י לזה מדברי רש"י. ויותר
מסתבר כפי' הראשון של הד"א, מדלא ציין רבנו לדברי המ"א. ועוד
שמקור דינו של הרמ"א הוא מדברי הריב"ש בשו"ת סימן ת"א, ושם
הביא הריב"ש דברי רש"י להוכיח עיקר הדין. שגם חמצו של נכרי

ע"ז הרשב"א: אלא שהרב ז"ל השמיטה להחמיר בדבר. ופי' רבנו
שהרשב"א סובר שהר"ף ס"ל להחמיר כדעת רש"י, ולכן השמיט
הדין דייחוד לו בית, וכמבואר בפנים.

3 בב"י כתב כמובא בפנים, שלדעת רש"י מיירי בלא קיבל
אחריות. ולדעת רמב"ן ובעל העיטור מיירי בקיבל אחריות. והב"י
הביא את דברי המ"א. ח"ל המ"א בפ"ד הל' חמץ ומצה ה"ב — על
שיטת הרמב"ם — : שם (ו א) אמר רב חמצו של עכו"ם עושה לו
מחיצה עשרה ומדברי רבינו דבשאל קבל עליו אחריות הוא וכן
פירש"י ז"ל זה לשונו חמצו של עכו"ם המופקד אצלו ולא קבל עליו
אחריות דאמרין דמותר להשהותו עושה לו מחיצה ב"ד משום
היכרא וזה דעת קצת מפרשים ז"ל אבל בעל העיטור והרמב"ן ז"ל
וקצת מן האחרונים מפרשים דבלא קבל עליו אחריות לא בעינן
מחיצה עשרה אלא מפנהו לכל מקום כדי שלא יכשל בו ובקבל עליו
אחריות די כייחד בית ובמחיצה עשרה דכיון דייחד לו בית לאו
ברשותו הוא אע"ג דקביל עליה אחריות זהו דעתם ז"ל. עכ"ל.
ולפירש"י — דמירי בלא אחריות — נוחא משום דגם שם שהטעם
שעושה לו מחיצה משום היכר, והיינו כמ"ש רש"י ד"ה עושה לו
מחיצה „שמא ישכח ויאכלנו". ולדעת החולקים על רש"י, צ"ל
הטעם של עשיית מחיצה הוא מפני שעשיתי מחיצה הוי כייחד לו
בית. ולדעת ר"ת בכה"ג הוי כמי שקיבל אחריות על חמצו של נכרי

באר הגולה

ואפי' בהפסק מפה: ד ה (יב) ישראל שהפקיד חמצו או אצל האי' אע"פ

שקבל עליו הנפקד אחריות (יג) עובר עליו (יאף) המפקיד:

ח טור נסע ר"י

והרמ"ם והרמב"ם כפ"ב.

* (כן מוכרח נדנדרו שהרי כ' נסעי' א' שאם קבל עליו הנפקד אחריות דעובר עליו ומיין לנערו וכ"ס הנ"ס ע"ש).

ביאורי הגר"א

כבר כ' נסעו' ד"ה הנ"ל דשאני הסם דקני ליה ולדרכה משם מוכח דלשעת הרא"ש דמיינ' אפי' נס"ח מאי פריך תנן נכרי נהי דשומר שכן נכרי לא הוה ללא שייך ביה פרוטה דר"י מ"מ ש"ח הוא לביע' והרי' יונה הביא ראיה לזה ממ"ס וגונד מנית האיש ולא מנית הקדש וכ' הרא"ש ולא הנכמי ראייתו ונר' לי דה"ק דר"ש פליג על ח"ק ואמר קדשים שמינין באחריותן היינו מנית האיש וע' כ"ק ע"ו א' ולא קי"ל כותיה: (יג) עובר עליו. לכאורה ראיה ממתני' נכרי שהלוח ל ישראל כו' ולוקמין אף שסריהו אללו דוקא דנא"ל מעכשיו ואף שיש לדחות דמתני' מייירי נדלא קיבל אחריות דומיא ד ישראל שהלוח כמס"ס נמוס' מ"מ מדדמיק נגמ' ולא לוקמיה כה"ג ש"מ דעובר אלל הרמב"ן

וע' כפ"ד דע"ז נ"ט א' ולכן אע"פ שמהחלטה דברי הרשב"א מ' דוקא במכירין אלל לפי מה שאמר אפי' בהפסק מפה אין חילוק ולכן סתם נסע' (יב) ישראל שהפקיד. כמ"ס ל"א א' אלל נכרי כו' ד"ה עובר ואף דהתו' שם ב' ד"ה שקונה כחצו וכולה שמעת' כו' לא כתבו אלל אחמנו של נכרי וכ"מ שם מדפריך ממתני' לרבא תנן נכרי כו' ולא קאמר דמתני' נשקיבל אחריות להכי ברישא מותר ונסיפא אסור ואף ע"ג דחמנו של נכרי יכול לאוקמי באחריות מ"מ מדרישא לאו מטעם אחריו' ז"ל ג"כ נסיפא ללאו משום הי"ט הוא ושם כ"א א' ומוכרו לנכרי פשיטא לאפוקי כו' וע"כ ל"פ ב"ה אלל נמכרה. ר"ן. ואל"ל א"כ אמאי אמרין שם אי נכרי קני משכון דאינו עובר

ברכת אליהו

— דאמרינן שם שעובר — אף כשהנפקד קבל אחריות עליו. עובר עליו המפקיד. משום שעדיין החמץ שלו ואין האחריות של הנפקד מסירה את חיובו של המפקד. שהרי סוף סוף זה חמץ שלו.

וכ"מ שם בגמ' מדפריך ממתני' לרבא: תנן נכרי שהלוח את ישראל על חמצו אחר הפסח מותר בהנאה נהי נמי דהרהינו אצלו הא אמרת נכרי מישראל לא קני וכו'. ואם נאמר שקבלת אחריות ע"י הנפקד מפקיעה חיוב של המפקד לעבור עליו. הגמ' יכלה לתרוץ דמתני' מייירי בשקיבל הנפקד אחריות, להכי ברישא אין הישראל עובר ומותר בהנאה. ואילו בסיפא שהישראל הלוח לעכו"ם שהאחריות על הישראל, לכן הישראל עובר ואסור. ומדלא קאמר הכי, מוכח שאף אם הנפקד קיבל על החמץ אחריות, המפקד עובר עליו. ולכן א"א לאוקמי שהטעם שברישא מותר, הוא מפני שהנכרי קבל עליו אחריות.

ואע"ג דחמצו של נכרי יכול לאוקמי באחריות. דלעיל הבאנו הסיפא דמתניתין דשם ל ב: ישראל שהלוח את נכרי על חמצו אחר הפסח אסור בהנאה. והבאנו לעיל ששם לא א הגמ' מקשה על רבא מהא דתניא, ש' ישראל שהלוח לנכרי על חמצו לאחר הפסח נזכר עליו, ומוקי הגמ' דמייירי בשוהרהינו אצלו. ולכאורה הגמ' לא היתה זקוקה לומר כן. שהגמ' היתה יכולה לומר דמייירי שהישראל קבל עליו אחריות על חמצו של נכרי, ולכן עובר עליו. מ"מ אין הגמ' מוקמי כן, משום דמדרישא שם לא ב — בנכרי שהלוח את ישראל על חמצו לאחר הפסח — הא ד, מותר בהנאה" לאו מטעם אחריות וכו', צ"ל ג"כ בסיפא דמתני' — כישראל שהלוח את הנכרי על חמצו — הא דאסור בהנאה לאו משום האי טעמא דאחריות הוא. ולפיכך הגמ' שם לא ב אומרת, שהטעם שישראל שהלוח לנכרי על חמצו לאחר הפסח הוא, לאו משום טעמא דאחריות, אלא משום דהרהינו אצלו, וישראל מוכרי קונה משכון. [ועד"א].

שמהתחלת דברי הרשב"א הנ"ל מ' דוקא במכירין, שהרשב"א שם כתב: כיון שמכירין זה את זה. אבל לפי מה שאמר הרשב"א אפי' בהפסק מפה ומשום פירורין אין חילוק, וגם בלא מכירין אסור. ולכן סתם בשו"ע כאן, ולא חילק בין מכירין או לא מכירין. [ובחק יעקב סק"ג פסק שמעיקרא דדינא מותר בלא מכירין. ובמשהנה ברוה סק"ה פסק דלא כחק יעקב. וצייין ע"ז בשער הציון סק"ג: עולת שבת וחק יוסף ומאמר מרדכי וכן הסכים הגר"א ודלא כחק יעקב]. (יב) כמ"ס בפסחים לא א אבל נכרי כו' ד"ה עובר. [דתנן בפסחים ל ב: נכרי שהלוח את ישראל על חמצו אחר הפסח מותר בהנאה וישראל שהלוח את נכרי על חמצו אחר הפסח אסור בהנאה. ובגמ' שם: איתמר בעל חוב אביי אמר למפרע הוא גובה רבא אמר מכאן ולהבא הוא גובה. ואם לא א מקשה הגמ' לרבא מהדין ש, נכרי שהלוח לישראל על חמצו לאחר הפסח ד"ה עובר, ומוקי הגמ' שם עמוד ב' דמייירי כשנתן הישראל החמץ לנכרי בתורת משכון, ונכרי מישראל לא קנה משכון, ולכן הישראל עובר על כל יראה. והא ד ישראל שהלוח לנכרי על חמצו עובר, מייירי ג"כ בהרהינו וישראל מוכרי קנה משכון. ואף דהאחריות על העכו"ם דסתם משכון הוי כנגד מעותיו שומר שכן — ד"א. חזינן מהכא שאף שהנפקד קיבל עליו אחריות, הישראל המפקיד עובר עליו. ואם לאו היתוס' שם ד"ה שקונה כתב: וכולה שמעתא חמצו של נכרי ביד ישראל איירי שלא קבל עליו ישראל אחריות דאי קבל הרי הוא שלו ועובר עליו וכו'. ולכאורה היה מקום לומר שכמו שהתוס' סוברים שאם הישראל קבל אחריות על חמצו של נכרי הישראל עובר עליו, הו"ה אם הנכרי קיבל אחריות על חמצו של ישראל, הרי הוא שלו ומפקיע את חיובו של המפקד לעבור עליו. אולם אין הדבר כן. שהתוס' לא כתבו כן, אלא אחמזש על נכרי אצל ישראל. וע"ז כתבו התוס' שאם הישראל קבל עליו אחריות עובר. והיינו שאם הנפקד קבל עליו אחריות הרי הוא שלו ועובר עליו. אבל בחמצו של ישראל ביד עכו"ם

ביאורי הגר"א

נכרי אינו עובר אף נתינו א"כ נתינו' וגבול' ש"כ המורה ל"ל דהא אין חילוק בין נתינו לנתי אחרים ע"ש ומה שפי' הרא"ש המכילתא נהלה על ממנו דנתינו ממהים דל"כ מלי קא' לא חמנו של נכרי נתינו ישראל כו' הא נהלא גוונא מיני לנכר:

נחומש פ' נא כתב דמפקיד אלל נכרי אינו עובר עליו מד"ח כמ"ש במכילתא רק מד"ס אסור ולכן יחד לו נתינו אפי' קבל אחריות מותר כדברי ר"מ אע"ג דהוי כשלו כיון דידע לו נתינו הוי נתינו של נכרי ונכ"ג אפי' מדרבנן מוח' וכ' שפסטי המקרה מוכיח כן דל"ס שיעור נכ"מ ועל של

ברכת אליהו

והר' יונה — הובא ברא"ש בפסחים פ"א ס"ד — הביא ראי' לזה — דלעולם ברשות מפקיד קאי — ממ"ש בב"ק עו א על הפסוק הנאמר בשמות כ"ב ו', וגונב מבית האיש" ולא מבית הקדש. וכתב הרא"ש שם: ולא הבנתי ראייתו. ונראה לי דה"ק הר' יונה, דר"ש פליג על ת"ק ואמר קדשים שחייבין באחריות היינו מבית האיש. ועיין בב"ק עו א ולא קי"ל כוותיה.

(יג) לכאורה יש להביא ראי' ממתני' דפסחים ל ב. דתנן שם: נכרי שהלוחה את ישראל על חמצו אחר הפסח מותר בהנאה. ואוקמינן בגמ' שם לא ב, שאף שהיהנו אצל הנכרי, דוקא בדא"ל אם לא אפרענו יהי מעכשיו של הנכרי הוא דמותר בהנאה. אבל אם לא א"ל מעכשיו אסור בהנאה. הרי שאף אם ישראל הפקיד חמצו אצל נכרי, שם הישראל על החמץ. ואף שיש לדחות ראי' זו, דמתני' מיירי בדלא קבל הנכרי אחריות על החמץ. דומיא דסיפא דמתני' שם ל ב — "ישראל שהלוחה את נכרי על חמצו אחר הפסח אסור בהנאה", וכמ"ש בתוס' שם לא ב ד"ה שקונה הנ"ל בסק"כ, מ"מ מדרדחיק בגמ' שם לאוקמי דרישא דמתני' מיירי בהרהינו אצלו ואמר ליה מעכשיו. ולא אוקמוה כה"ג — דמיירי שקבל הנכרי אחריות על החמץ — ש"מ שאף אם הנכרי קבל אחריות על החמץ, עדיין שם הישראל על החמץ, ועובר בכל יראה.

אבל הרמב"ן נחומש פ' בא (שמות יב, יט), כתב דמפקיד אצל נכרי אינו עובר עליו מדין תורה, כמ"ש במכילתא ורק מדברי סופרים אסור. דאיתא במכילתא שם פרשה י': בבתיכם (שם) למה נאמר לפי שנאמר בכל גבולך שומע אני כמשמעו ח"ל בבתיכם מה בתיכם ברשותכם אף גבולך ברשותך יצא חמצו של ישראל שהוא ברשות נכרי אע"פ שיכול לבעור אבל אינו ברשותו יצא חמצו של נכרי שהוא ברשות ישראל וחמץ שנפלה עליו מפולת אע"פ שהוא ברשותו [אבל] אינו יכול לבעור וכו'. וכתב ע"ז ברמב"ן שם: ופירושה שהי' במשמע ולא יראה לך בכל גבולך שלא נניח חמצנו ככל גבולינו אפי' בבית של נכרי ולכן בא בבתיכם להוציא ביתו של נכרי ולמנו מן הברייתא הזו שלא הוזהרנו מן התורה אלא שלא נקיים חמץ שלנו ברשותנו בין בביתנו בין בגבולינו אבל אם הפקדנו אותו ביד נכרי כמ"ס בבית שלו אינו עובר עליו בכל יראה וכל ימצא וכו' אבל מדברי סופרים הוצרכנו לבעור חמץ שלנו מ"מ, עכ"ל. וסיים הרמב"ן שלכן אמרו בגמ' שם ו א ייחד לו בית אינו עובר עליו, לומר שחמץ של נכרי אפי' קבל עליו הישראל אחריות מותר, וכדברי ר"ת בתוס' שם ד"ה יחד,

ושם כא א תנן: כל שעה שמותר לאכול וכו' ומותר לנכרי. ובגמ' שם: פשיטא לאפוקי מהאי תנא דתניא ב"ש אומרים לא ימכור אדם חמצו לנכרי א"כ יודע בו שיכלה קודם פסח וב"ה אומרים כל שעה שמותר לאכול מותר למכור וכו'. וע"כ לא פליגי ב"ה אלא במכירה — ר"ן שם ו א. [הר"ן שם הוכיח בגמ' זו שישאל מפקיד חמצו אצל נכרי, והנכרי קיבל עליו אחריות, הישראל עובר עליו. שהרי המחלוקת של ב"ש וב"ה לגבי מכירת חמץ לנכרי, מיירי שהחמץ בבית נכרי, ואפי"ה כ"ש אסורים למכור. וע"כ לא פליגי ב"ה שמתירין אלא במכירה, אבל אם אינו מוכרו ממש, אלא שהנפקד הנכרי קבל עליו אחריות, הישראל עובר עליו. ועד"א].

ואין להקשות א"כ — שגם כשעכ"ס מקבל עליו אחריות הישראל עובר — אמאי אמרינן שם לא ב, דאי נכרי קני משכון, היה הדין בחמצו של ישראל ביד נכרי, דאין הישראל עובר. וקשה מדוע עדיף דין זה מהדין שאם הנכרי הלוחה על חמצו של ישראל, והנכרי קבל עליו אחריות, הישראל עובר עליו. אולם זה ל"ק, משום שכבר כתבו התוס' נשכחות מד א ד"ה שומר הנ"ל בסק"א, דשאני התם אינה נחשבת כשלו. ואדרבא מפסחים שם לא ב מוכח שקבלת אחריות כשקונה משכון — דקני ליה וחשיב של עכו"ם. אבל קבלת אחריות של הנפקד הנכרי אינה מפקיעה חיובו של המפקיד לעבור עליו. דלעיל הבאנו קרית הגמ' על רבא שסובר שבע"ח מכאן ולהבא הוא גובה. ומקשה שם הגמ': תנן נכרי שהלוחה ישראל על חמצו אחר הפסח מותר בהנאה נהי נמי דהרהינו אצלו הא אמרת נכרי מישראל לא קני. ובסק"ב הבאנו שיטת הרא"ש שקבלת אחריות של ישראל אפי' בשומר חנם מחייבתו לבעור. והגמ' בב"מ פב א אומרת שלכן מי ששומר משכון הוא שומר שכו', משום פרוטה דרב יוסף. ולכאורה קשה דלשיטת הרא"ש דמיחייב אפי' בשומר חנם, מאי פריך "תנן נכרי כו'", נהי דנכרי המחזיק משכון שומר שכו' לא הוה דלא שייך ביה פרוטה דרב יוסף, מ"מ שומר חנם הוא לכו"ע. ואם נאמר שקבלת אחריות של הנפקד מפקיעה חיוב של המפקיד לעבור עליו, מאי מקשה הגמ' למה נכרי שהלוחה את ישראל על חמצו לאחר הפסח מותר בהנאה, נאמר שלכן מותר בהנאה, משום שהנכרי הוא כשומר חנם. וע"י קבלת אחריות ע"י הנכרי הנפקד, הוי כאלו שלו. ולכן מותר בהנאה. ומקושיית הגמ' מוכח דגם אם קבל הנכרי האחריות עליו, לא הוי כשל נכרי. ולכן הקשתה הגמ' שהי' צ"ל שיהי' אסור בהנאה.

צריך כפיה. ולא — לענין שצריך כפית כלי אף דהוי רק אחד יומא. 5 איתא בב"ק עו א שתיק סובר דמעטס מהך קרא ד"גונב מבית האיש" שקדשים שחייב באחריותו אינו חייב כפל וד' וה' עליהם. ור"ש סובר דקדשים שחייב באחריותו חייב כפל וד' וה'. דקרינא ביה, "וגונב מבית האיש". ולא קי"ל כוותי' דר"ש אלא

כרבנן. וכמ"ש הרמב"ם בפ"ב מהלכות גניבה ה"א. והרי לרבנן אף קדשים שאחריותם עליו היינו מבית הקדש. וחזינן מהכא דלא אזלינן בתר מי שעליו האחריות. ומהו הביא רבינו יונה ראי' גם לדריננו, שאף אם הנפקד קבל עליו אחריות, עדיין נקרא החמץ של המפקד, ועובר עליו בכל יראה.

באר הגולה

תמא דיני מי שהלוח על חמץ. ובו ב' סעיפים:

א א אינו יהודי שהלוח לישראל על חמצו (א) ומשכנו בידו ואמר ליה מעכשיו יהא שלך אם לא אפרע לך לזמן פלוני והגיע הזמן ולא פרעו מותר ב (ב) אפילו לא הגיע הזמן שקבע עד הפסוקי.
ב טור נש' הראש' והל"ש וכו' הר"ן.

ביאורי הגר"א

תמא (א) ומשכנו. שם נשערהניו אללו כו' ל"ק הא דל"ל כו' ומשמע דקאי אהרניו וכן נגריימא נכרי שהרנין כו' ואם כו' עמ"ל: (ב) אפי' לא הגיע כו'. דל"ל לא היה פריך לרעא מממני

ברכת אליהו

תמא (א) תנן בפסחים לא ב: נכרי שהלוח את ישראל על חמצו אחר הפסח מותר בהנאה. ובגמ' שם לא ב מוקמינן בשעהרניו אצלו. ומקשינן: נהי נמי דהרניו אצלו הא אמרת נכרי מישראל לא קני. ומתרצינן: לא קשיא הא דאמר ליה מעכשיו הא דלא אמר ליה מעכשיו, ומשמע דקאי אהרניו. והי דבעינן תרתי שיאמר לו מעכשיו וגם הרהינו. וכן בכרייתא שם: נכרי שהרנין פת פורני אצל ישראל אינו עובר ואם אמר לו הגותיך עובר. ובגמ' שם: מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא אלא לאו ש"מ היכא היכא דלא מעכשיו להיכא דלא א"ל מעכשיו ש"מ. הרי דבעינן ב' תנאים שלא יעבור בכל יראה: שיאמר לו מעכשיו וגם הרהינו. ועמ"ל [סק"א שכתב כן בשם הרא"ש. וז"ל: אבל אם לא משכנו ביד הנכרי רק שהנכרי הלוח ל' עליו והחמץ עדיין מונח בפרשות ישראל אע"פ דא"ל מעכשיו לא גרע מחמצו של נכרי בפרשות ישראל והאחריות על ישראל דאסור. וע"ע מש"ש בזה].

(ב) פסחים ל ב: איתמר בעל חוב אביי אמר למפרע הוא גובה ורבא אמר מכאן ולהבא הוא גובה. ובגמ' שם לא ב: תנן נכרי שהלוח את ישראל על חמצו אחר הפסח מותר בהנאה אי אמרת בשלמא למפרע הוא גובה אטמו להכי מותר בהנאה

הנ"ל בסק"ז. [וכעין זה כתב הרמב"ן בחידושי ריש פסחים]. ואע"פ דהוי כשל הישראל, כיון דייחד לו בית הוי בביתו של נכרי, ובכה"ג אפי' מדרבנן מותר. [נכשהחמץ הוא של הישראל והחמץ נמצא בבית הנכרי והנכרי קבל עליו אחריות, עובר הישראל על החמץ מדרבנן. אבל אם החמץ הוא של הנכרי, ורק בגלל זה שהישראל קבל עליו אחריות הוי כשל, בכה"ג אם מונח החמץ בביתו של נכרי אין הישראל עובר על החמץ אפי' מדרבנן. ומישרש בזה קושית ה"ח בסק"ד, ע"ש. וע"ע מש"ש בזה]. וכתב הרמב"ן שפשוט המקרא מוכיח כן דאם תאמר שעובר בכ"מ ועל של נכרי אינו עובר אף בביתו, אי"כ בכתיכם וגבולכם שם, התורה ל"ל, דהא אין חילוק בין ביתו לבתי אחרים ע"ש. [וה"ל הרמב"ן: וכן הדבר שאם לא תאמר כן על חמץ שלו עובר בכל מקום ואפי' הפקידו ביד נכרי במדינת הים ועל של נכרי אינו עובר עליו אפי' בביתו של ישראל וא"כ למה נאמר בכתיכם ולא נאמר כגולך אין כל ביתנו וגבולנו לבתי הנכרים וגבוליהם שם הפרש אלא שכן הוזהרנו כלל אלא מפרשותינו וכו']. ומה שפירש הרא"ש המכילתא בהלוח על חמצו דבריו תמוהים דא"כ מאי קאמר יצא חמצו של נכרי בבית ישראל כו' הא בכה"ג חייב לבער.

נכרי בבית ישראל, מיירי נמי בהלוח על חמצו. וא"כ קשה הא ככה"ג חייב לבער. כמ"ש בסוגיא דפסחים שם. ומוכח מכאן דהמכילתא לא מיירי "כפי הרא"ש — בהלוח על חמצו. וכעין קוש' זו הקשה הט"ז בסק"ד על הרא"ש. וז"ל: ...וא"כ למה לא חייב לבער והא קי"ל כל שהוא באחריות ישראל חייב לבער וכו' זה שהלוח עליו וסתם הלוחה היא באחריות המלוה וכתב ע"ז בחק יעקב סק"ד: ולענ"ד דברי הרא"ש נכונים בלי פקפוק כלל ומה שהקשה על האי דמכילתא דאי מיירי בהלוחה א"כ בחמצו של עכו"ם אצל ישראל למה לי חייב לבערו דהא סתם הלוחה הוא באחריות המלוה הא ודאי לא קשיא ולא מידי דאע"פ דסתם הלוחה האחריות המשכון הוא על המלוה היינו במלוה לישראל מדין שומר, ע"כ. אולם רבנו לא הזכיר דבכה"ג חייב לבער משום קבלת אחריות. ונראה שכונת רבנו היא כך. שהר"א פירש ש"מ הרא"ש דמיירי בנכרי שהלוח לישראל על חמצו היינו בדא"ל מעכשיו. ולפי"ז שפיר הקשה רבנו שגם בחמצו של נכרי בבית ישראל חייב לבער. והיינו שאם הנכרי אמר לישראל מעכשיו, חייב הישראל לבער לא מחמת קבלת אחריות, אלא דמחמת אמירתו מעכשיו הוי כשל. וכדמוכח בסוגיא דפסחים ב. ו. וע"ע מש"ש בזה בחק יעקב. ובדעת הסוברים שאין לישראל עובר על החמץ שהפקיד הנכרי, י"א שזה רק אם הנכרי קבל עליו אחריות וי"א אף כשלא קבל עליו אחריות. ועיין מש"ש בזה בד"א כאן, ומה שהאריכו בזה בשו"ת שאנת ארי' סימן פ"ג ואילך ובכידור הלכה בפסחים ה ב ציונים ג', ד'. ושם האריכו גם אם הפטור של המפקיד הוא רק כשהפקיד אצל נכרי או גם אצל ישראל.

וכן פ"י ראיית רבנו יונה בהגהות הכ"ח על הרא"ש שם אות ה'. פסיים: ולא הבנתי דעת הור"ב (הרא"ש) שאמר ולא הבנתי. וכעין זה: פירש הט"ז כאן סק"ד דברי רבנו יונה, וע"ע מש"ש בזה. וגם בשו"ת חכם צבי סימן קל"ט פירש שראיית רבנו יונה היא מב"ק שם. וז"ל: ונוראות נפלאות על הרא"ש וז"ל איך נעלמה ממנו ראיית ה"ח וז"ל והיא ברורה מדאמר' בב"ק דף ע"א וכו' ואין לומר דקשה ליה להרא"ש על ראי' זו דשאני הקדש דכל היכא דאיתי' בי גזא דרחמנא איתי' חדא דכפקדון נמי אף דהנפקד קבל עליו אחריות קי"ל כל היכא דאיתי' בפרשותא דמריה איתיה כל זמן דלא כפריה ועוד דמשום דקשיא ליה על ראיית ה"ח יונה לא הו"ל למיכתב ולא הבנתי ראייתו אלא היה לו לדחותה מאיזה טעם שיהי' וצ"ע. והד"א הוסיף: ולענ"ד אף לר"ש דס"ל שם בקיבל אחריות הוי כדיריה הלא זה דוקא בליתא בעינן שנגבג והבעה"כ חייב לשלם א"כ הוי כדיריה משא"כ בחמץ דאיכא בעין ואף דילפינן מקרא דלא ימצא דאפי' בכה"ג עובר מ"מ לעינן שיצא מרשות בעלים לחשוב ככדיריה זה לא אמרינן וכו'. עכ"ל. ועיין בחמר משה אות ה' שהאריך הן בנוגע לראיית רבינו יונה מהך רב"ק עו א והן בנוגע להכרי המכילתא המוכח בדבריו רבנו להלן סק"ג. וראה גם בכידור הלכה בפסחים ה ב ציונים א, ב, ג, ד.

6 הרא"ש בפסחים פ"א ס"ד כתב שמהמכילתא אין ראי', משום דה"מכילתא מיירי בנכרי שהלוח לישראל על חמצו. ומה שפ"י הרא"ש המכילתא בהלוח על חמצו, דבריו תמוהים. שלפי מה שפ"י הרא"ש שם"מ מכילתא שחמצו של ישראל שכתב נכרי מיירי שהלוח על חמצו. צריך לפרש שגם מ"ש במכילתא, יצא חמצו של

אחר הפסח דכשהגיע הזמן ולא פרעו נקנה לו למפרע והו"ל חמצו של אי"י ב ג ישראל באר הגולה ג שס נמשה.

ביאורי הגר"א

הפסח נרץ למעשיו ורלייתו ממ"ש נמוספתא קודם הפסח וע"כ ז"ל כמ"ש הר"ן דמוספתא מיירי נלא אל מעשיו ועיין במ"מ שם שגולה מדבריו שלא הסכימו עמו לדין הראשון ש"פ וס"ל אפי' נכרי נרץ למעשיו ונראה דה"ט שמפרשים מ"ש נמוספתא קודם פסח על אמר לו קאי כמ"ש הרא"ש אלל דברי הראב"ד הן עיקר ואין נדברי הגאונים הכרח לסמירתו שלא כת' אלל דין הגמרא אחר פסח ועמ"ש במ"מ סי' ר"ז ס"ב דלן דעת הרמב"ם מש"ש נד"א נשקנה נא' כו' דלן מה שהוא תחת ידו אסמכתא בין קרקע בין מטלטלין כמ"ש המ"מ וכ"מ אלל טעמא אחריו' נדב' דתליא אי קני ל' נע"מ דהוה כאל מעשיו משא"כ נאמר אם וכדברי רב האי גאון ומ"ש לפיכך הנומן ערבון לא קאי אלל אסמכתא דלס חזר נז המוכר וז"ש שם וכן מי שפרע כו' וכן כל תנאים כו' שכל האומר

כמ"ש נפ' אל"ג ס"ו א' ב' ולמניומי קשי' מתני' אל"ל דל"ל כו' וכ' המ"מ אף ע"ג שדעת הרמב"ם שאין אסמכתא נמשכון כאן ישראל מנכרי אינו קונה כו'. ור"ל דהרמב"ם כ' נפ"א מה' מכיר' ונש"ע ח"מ סי' ר"ז ס"א דנערבון נמחול לך אין אסמכתא וע' ר"ן ננדרים כ"ז ב' מד"ה שאני הכא דאמר כו' מ"מ כאן ישראל מנכרי כו'. ולכאורה נדבריו נרץ עיון דישאל מנכרי לא קני אקודם גביה אלל לקנות נשעתו אמאי לא ור"ל דהקשו עליו מהא דנ"מ הנ"ל דדוקא נאל מעשיו ומ' דשאני משכון דמטלטלי דקנה לה וע' תוס' שם ס"ו ב' ד"ה ונציע' כו' וז"ש כאן ישראל כו' אלל הוא כתג שם נרפ"א המקני' בין קרקע כו' וכ"כ נש"ע שם ס"א וא"כ נעל המי' ההוא וע"ש במ"מ וכ"מ כמה מירוי': אבל דעת הראב"ד כאן דקודם הפסח אלל למעשיו דלן אסמכתא לנכרי ודוקא אחר

ברכת אליהו

הזמן לאחר הפסח — שצ"ל מעשיו, והטעם דבעינן מעשיו, הוא מהטעם דאם לא אמר מעשיו, אין החמץ של הנכרי, משום דהוי אסמכתא ואסמכתא לא קניא. ואם אלל מעשיו לא הוי אסמכתא, כמ"ש בפרק איזהו נשך. דתנן בב"מ סה ב: הלווה על שורו ואמר לו אם אי אתה נותן לי מכאן ועד שלש שנים הרי היא שלי הרי היא שלו. ובגמ' שם סו א, ב: ...ומניומי אמר אסמכתא לא קניא ולמניומי קשיא מתני' וכו' איבעית אימא דאמר ליה קני מעשיו.

וכתב המ"מ בהל' חמץ ומצה שם, שאע"ג שדעת הרמב"ם שאין אסמכתא במשכון — כאומר אם לא אתן מצות לזמן פלוני יהא המשכון מחול לך — אבל כאן (ישראל מנכרי) [נכרי מישראל] אינו קונה משכון, כמ"ש בגמ' דנכרי מישראל לא קנה משכון, משום דקלישא קניית נכרי מישראל. ומ"מ המ"מ שדעת הרמב"ם שאין דין אסמכתא במשכון, ר"ל דהרמב"ם כתב בפ"א מהל' מכירה ה"ד — וכן נפסק בשו"ע חו"מ סימן ר"ז ס"א — דנערבון במחול לך אין דין אסמכתא. וז"ל הרמב"ם שם והמחבר שם: הנותן ערבון לחבירו ואמר לו אם אני חוזר בי ערבונך אם חזר בו הלוקח קנה זה ואם אני חוזר בי אכפול לך ערבונך אם חזר בו הלוקח קנה זה הערבון שהרי הוא תחת ידו ואם חזר בו המוכר אין מחיבין אותו לכפול הערבון שזו אסמכתא היא ואסמכתא לא קנה. ועיין ר"ן ננדרים כז ב' בד"ה שאני הכא דאמר כו', שכתב בדעת הרמב"ם שבמחילה לית בה אסמכתא דמידי זוכה בה חבירו, וכל דין אסמכתא הוא רק באומר אתן או אשלם. וזהו שכתב המ"מ שאע"ג שדעת הרמב"ם שאין דין אסמכתא במשכון וכנ"ל, מ"מ כאן (ישראל מנכרי) [נכרי מישראל] אינו קונה.

ולכאורה דבריו של המ"מ צ"ע. דמ"ש (דישראל מנכרי) [נכרי מישראל] לא קני קודם גביה אבל לקנות בשעתו אמאי לא. [שמ"ש בפסחים הנ"ל שנכרי מישראל לא קני משכון היינו קודם הזמן שקבע לו. וכוה ישראל מנכרי קונה משכון

אלא אי אמרת מכאן ולהבא הוא גובה אמאי מותר בהנאה ברשותו דישאל הוה קאי הב"ע כשהרהינו אצלו וכו'. ומסקינן שם עמוד ב' דמיירי דאמר ליה מעשיו, וכנ"ל בסק"א. ומוכח משם ש, אפי' לא הגיע הזמן שקבע עד אחר הפסח וכו' מותר. דאל"כ לא היה פריך לרבא ממתני' ול"ל לאוקמי דאמר ליה מעשיו, הרי אם הגיע זמן הסילוק קודם פסח, גם לרבא קונה מההיא שעתא אף בדלא אמר מעשיו. וא"כ יכלה הגמ' לאוקמי בכה"ג. אלא ע"כ דמיירי שם שהגיע הזמן אחר הפסח, ולכן שפיר מקשינן לרבא, שהיית ומכאן ולהבא הוא גובה, אמאי מותר בהנאה. ולפיכך הגמ' מסיקה דמיירי שהרהינו ומעשיו, דאל"כ הוי חמצו של ישראל ועובר עליו.

ודלא כהרמב"ם בהלכות חמץ ומצה פ"ד ה"ה ורבנו אפרים — הובא בר"ן שם ל ב — שכתבו דבעינן דוקא שהגיע זמן שקבע לו קודם פסח. ודייקו מהתוספתא ועיין רא"ש שם פ"ב ס"י ומ"מ שם. וז"ל התוספתא שם פ"ב ה"ה: נכרי שהלוה את ישראל על חמצו ואמר לו אם לא באתי קודם הפסח וכו'. והרא"ש והמ"מ שם כתבו, דמכאן ראי' לרבנו הרמב"ם ורבנו אפרים, דבעי הגעת זמן קודם הפסח. והרא"ש שם דחה דעה זו, וכתב: ולא נהירא לי דהא אמרינן לעיל אליבא דאביי אי אמרת בשלמא למפרע הוא גובה משום הכי מותר בהנאה דברשות נכרי קאי אלמא אע"ג דבבית ישראל קאי אלא שאין האחריות על ישראל אמרינן כיון דלמפרע הוא גובה חזינן כאילו כבר קודם הפסח ה' ברשות הנכרי וכ"ש לרבא דאמר ליה בהדיא קני לך מעשיו דאישתכח דלמפרע היה קנין קנין גמור לנכרי וכ"כ הראב"ד ז"ל דאם הגיע זמנו קודם הפסח אפי' לא אמר מעשיו קנאו שאין דין אסמכתא לנכרי וכ"כ בעל העיטור, עכ"ל. ומ"ש הרא"ש בשם הראב"ד הוא בהשגתו על הרמב"ם שם. ומ"ש המחבר „אפי' לא הגיע הזמן שקבע עד אחר הפסח“, משמע דגם בהגיע זמן קודם הפסח — הוי כהגיע

באר הגולה

ד' כ"ב ה'תש"ס וכו'
העור.

שהלוח לנכרי על חמצו (ג) אם משכנו בידו ואמר ליה ד מעכשיו והגיע הזמן אפי' אחר הפסח

ביאורי הגר"א

משכנו כו' וא"ל. שם אלא הכ"ע כגון כו' אצל נכרי שהלוח כו' אצל אס לא משכנו אפי' שאל

אס יהיה כו' משמע הכל דקאי אאסמכתא דלא קנה ולכן דברי הרמב"ם וכו' נכון נכונים: (ג) אם

ברכת אליהו

אבל דעת הראב"ד בהשגות כאן הלכות חמץ ומצה פ"ד ה"ה, דאם הגיע הזמן קודם פסח א"צ למעכשיו, דאין אסמכתא לנכרי. ודוקא כשהגיע זמן הפרעון אחר הפסח צריך למעכשיו. ורבינו מ"מ כותספתא קודם הפסח (ו) ע"כ צ"ל כמ"ש הר"ן דתוספתא מיירי בלא א"ל מעכשיו. ודלעיל הבאנו שהרמב"ם דייק מדברי התוספתא שם פ"ב ה"ה המוזכר שם קודם הפסח. וע"כ צ"ל אליבא דהראב"ד, כמ"ש הר"ן בפסחים ל' ב: ולאו ראי' הוא דהא דתני בתוספתא כדלא א"ל מעכשיו עסקינן ומשו"ה דוקא בשאמר ליה אם לא באתי קודם הפסח אבל בדאמר ליה מעכשיו אפי' בשקבע לו זמן אחר הפסח מותר.

ועיין במ"מ שם שכתב שדעת ש"פ כדעת הראב"ד דמהני מעכשיו אפי' הגיע הזמן אחר הפסח. ונראה מדבריו של המ"מ, שש"פ לא הסכימו עם הראב"ד לדין הראשון — שנכרי לא צריך לומר מעכשיו, וס"ל דאפי' בנכרי צריך למעכשיו, אף בהגיע הזמן קודם הפסח. ולשיטה זו קשה מ"ש בתוספתא, "קודם הפסח", שהרי התוספתא מיירי במעכשיו ולשיטתם מהני מעכשיו, אף כשהגיע הזמן לאחר הפסח. ונראה דה"ט משום שהם מפרשים מ"ש בתוספתא, "קודם הפסח" על אמר לו קאי. וכמ"ש הרא"ש פ"ב ס"ד, דברייא דקתני קודם הפסח אאמר לו קאי אבל זמן הפרעון הי' אחר הפסח ואחר הפסח דמתניא היינו זמן הפרעון. [ועיין קרבן נתנאל שם אות מ']

אבל דברי הראב"ד דקודם הפסח לא בעינן מעכשיו — הן עיקר. ואין בדברי הגאונים הכרח לסתירתו שלא כת' אלא דין יגמר. אחר פסח. דעל מ"ש בגמ' נכרי שהלוח על חמצו מותר בהנאה, ומוקי הגמ' דמיירי באומר מעכשיו, כתבו הגאונים דהיינו שהגיע זמן הפרעון אחרי פסח. ולכאורה משמע מדבריהם שרק בכה"ג מותר. אבל באומר מעכשיו אסור בהנאה. ולכאורה זו סתירה לדברי הראב"ד שאם הגיע הזמן קודם פסח א"צ מעכשיו. אולם אין הכרח לומר כך. ד"ל שהיות והגמ' תי' דמיירי במעכשיו, לכן נקטו הגאונים דמיירי לאחר פסח. דאילו הגיע הזמן קודם פסח מותר בהנאה אף בלא אמר מעכשיו, וכדעת הראב"ד הנ"ל.

ולעיל הבאנו דברי המ"מ שסובר בדעת הרמב"ם שאין דין אסמכתא במשכון. וז"ל הרמב"ם בהל' מכירה שם ה"ב: כמה דברים אמורים (שאם נתקיימו התנאים שהתנה נקנה לו החפץ) בשקנה בדרך מן הדרכים שקונין בהן והרי יש עליו לקיים את התנאי אבל אם לא קנה עתה והתנה עמו שאם נתקיים התנאי זה יקנה ואם לא נתקיים לא יקנה אע"פ שנתיקם התנאי לא קנה שזו אסמכתא היא שהרי סמך קנייתו לעשות כך וכך וכל אסמכתא אינה קונה שהרי לא גמר בלבד להקנותו. ובה"ג שם כתב: כיצד המוכר בית לחבירו או נתנו לו במתנה על מנת שילך עמו לירושלים ביום פלוני והחזיק זה בבית הרי זה קנה כשילך עמו לירושלים באותו היום ואם עבר אותו היום ולא הלך לא קנה אבל אם התנה ואמר לו אם תלך

ונכרי מישראל לא קני משכון. אבל אם כשהגיע הזמן שהגבילו שאם לא יפרה את המשכון יהי' של הנכרי, והגיע הזמן קודם הפסח, אמאי לא יקנה הנכרי המשכון. וא"כ גם בעכו"ם לא היה במשכנתא אסמכתא כשהגיע הזמן קודם הפסח כמו בישראל והווי ככל קנין דעלמא וטו בעכו"ם ליכא קנין — ד"א.

וי"ל דברי המ"מ עפ"י הא דהקשו על הרמב"ם שסובר שאין אסמכתא במשכון, מהא דב"מ הנ"ל. דתנן שם: הלווה על שדהו ואמר לו אם אי אתה נותן לי מכאן ועד שלש שנים הרי היא שלי הרי היא שלו. ומוקי בגמ' — למ"ד אסמכתא לא קניא — דמיירי דוקא בדא"ל מעכשיו אבל אם לא אמר מעכשיו הוי אסמכתא. והתם נמי הוי משכנתא דמחול לך. הרי שיש דין אסמכתא במשכון. ותי' הרמב"ן שם מז' ב' דשאני משכון דמטלטלי דקנה לה. ועיין תוס' שם סז ב' ד"ה ושביעית כו'. [וכוונת הרמב"ן שיש הבדל בין משכון דמטלטלי למשכון דמקרקעי. דבמטלטלין היות והמלוה תופס המשכון תיכף בקבלתו, אמרינן דלית ביה דין אסמכתא. משא"כ במקרקעי, וכמ"ש התוס' שם. שהגמ' אומרת שם ששביעית לא משמט משכנתא כאתרא דמסלקי. וכחב' ע"ז התוס': לא דמי למלוה על המשכון דאינה משמטתה דשאני מטלטלין דתפיס להו וקנה להו שלא בשעת הלוואתו כו' יצחק (לקמן פב ב) ולהכי גם בשעת הלוואה חשוב של אחיך בידך אבל קרקע לא. חזינן מדברי התוס' שלא מספיק בזה שהוא תופס את המשכון. אלא שיש לזה קשר עם הדין שבעל חוב קונה משכון. ועתה ניחא תי' המ"מ דכיון דעכו"ם מישראל לא קנה משכון א"צ שפיר הוי אסמכתא כמו בקרקעות ולהכי בעינן דוקא מעכשיו אף בהגיע הזמן קודם הפסח — ד"א.

וזהו שכתב המחבר כאן בס"ב שישאל שהלוח לנכרי על חמצו בעינן שיאמר מעכשיו, אף אם הגיע זמן הפרעון קודם הפסח. [ולכאורה קשה למה בישראל שהלוח כתב המחבר דבעינן מעכשיו, הרי אמרנו לעיל דהא דבעינן מעכשיו הוא משום שישאל מנכרי לא קנה משכון. וזה ניחא רק כשהנכרי הלוה לישראל, דקלישא קניינו ולא קנה משכון. אבל בישראל שהלוח לנכרי דלא קלישא, למה בעינן מעכשיו — אף כשהגיע הזמן קודם הפסח. אבל לפמ"ל ניחא. דכיון דהטעם משום שאינו קונה משכון להכי הוי אסמכתא א"כ גם בישראל מעכו"ם נמי פוסק השו"ע דלא קנה משכון כת"ק דר"מ שם (בפסחים) להכי הוי אסמכתא ובעינן מעכשיו — ד"א].

אבל הוא — הרמב"ם — כתב שם ברפ"א, "המקנה בין קרקע ובין מטלטלין וכו'. וכו"ב בשו"ע שם ס"א. הרי דהרמב"ם משווה מטלטלין למקרקעי ומ' דגם לגבי הדין של אסמכתא דינם שווה. — שגם מ"ש בפ"ד שבמחול לך אין אסמכתא. הוי גם בקרקע. וא"כ בטלה תי' ההוא שיש הבדל בין קרקע למטלטלין. והדרא קושי' מהך דב"מ הנ"ל לדוכתא — דמוכח משם דגם במחול לך הוי אסמכתא. ועיין שם במ"מ ה"ב ובכס"מ שם ה"ד כמה תירוצים ע"י.

ברכת אליהו

„מעכשיו“ או „על מנת“ לא מהני לדעת הרמב"ם. אלא משום דבאמר מחול לך מהני. וז"ל הר"א: ונ"ל הטעם דכיון דמחילה א"צ קנין ודוקא בדבר הצריך קנין לא מהני הקנין בשעה שמתנה על התנאי באמר אם ולא ע"מ דהקנין דעתה לא מהני דהוי כאומר משוך פרה ותקנה לך לאחר שלושיה ולא מהני רק באומר מעכשיו כמ"ש ברמב"ם פ"ב דמכירה והקנין דלאחר עשיית התנאי לא מהני דהמוכר יוכל לחזור כיון דבשעת הסכמתו על התנאי לא הי' אז קנין ואמירה בלא קנין לא מהני משא"כ במחילה דא"צ קנין כמ"ש פ"ה דמכירה א"כ האמירה בשעת הסכמת התנאי לכשיושלם התנאי יהי' אז המחילה ע"פ אמירה שאמר בשעה שהתנה התנאי דדוקא קנין לא מהני על אחר זמן אבל אמירה במקום שא"צ קנין שפיר מהני דהוי כמו קנין שאמר מעכשיו.

וזהו שכתב הרמב"ם שם בה"ה: וכן מי שפרע מקצת חובו והשליש את השטר ואמר לו אם לא נתתי לך עד יום פלוני תן לו שטרו והגיע זמן ולא נתן לו לא יתן השליש את השטר שזו אסמכתא היא. ושם בה"ד: וכן כל תנאין שמתנין בני אדם ביניהן כו' שכל האומר אם יהי' אם לא יהי' לא גמר והקנה כו'. ולפי דברי המ"מ והכ"ס יוצא שבהלכות שקדמו להלכה ה' לא הוכריז הרמב"ם הריסור — שזין אסמכתא הוא רק ב„אם“ א"כ לא מדוקדק לשון הרמב"ם שכתב בהל' ה' ו' וכן וכן וכן וכן, שהרי לעיל מינה לא הגדיר שדין אסמכתא תלוי בתנאי של „אם“. ומהא דכתב הרמב"ם לשון „וכן כו' וכן כו'“, משמע הכל מ"ש דקאי אאסמכתא דלא קנה. והיינו דטעמא דהוי אסמכתא הוא משום דהתנאי הי' בלשון „אם“ — דלא הוי מעכשיו. ושם בה"ז כתב הרמב"ם: כל האומר קנה מעכשיו אין כאן אסמכתא כלל וקנה שאילו לא גמר להקנותו לא הקנה מעכשיו. ולפי המ"מ והכ"ס, מ"ש בה"ז הוא דין בפני עצמו ולא המשך למה שכתב הרמב"ם לעיל מינה. שהרי לדברי המ"מ והכ"ס הרמב"ם לא חילק לעיל בין תנאי ד„אם“ — דלא הוי מעכשיו ל„על מנת“ — דהוי מעכשיו. אבל לדברינו מ"ש הרמב"ם בה"ז אינו דין בפני עצמו, אלא המשך על מ"ש הרמב"ם לעיל מינה. דלעיל מינה כתב הרמב"ם דיש חילוק בדיון אסמכתא בין לשון „אם“ — דלא הוי מעכשיו ל„על מנת“ — דהוי מעכשיו. וע"ז המשך הרמב"ם וכתב בה"ז: כל האומר קנה מעכשיו אין כאן אסמכתא כלל וקנה. והוסיף טעם הדבר: שאילו לא גמר להקנותו לא הקנה מעכשיו. ולכן דברי הרמב"ם ושו"ע כאן נכונים.

(ג) בסק"כ הבאנו מחלוקת אביי ורבא כפסחים ל ב. אי בעל חוב למפרע הוא גובה או מכאן ולהבא הוא גובה. ואיתא שם לא א. ב. לימא כתנאי ישראל שהלוה לנכרי על חמצו לאחר הפסח אינו עובר משום ר"מ אמרו עובר מאי לאו בהא קמיפלגי דמר סבר למפרע הוא גובה ומר סבר מכאן ולהבא הוא גובה ותסברא אימא סיפא אבל נכרי שהלוה לישראל על נכונים.

שיהי' שלו בלחוד. הוי כמו מכו ומתנה ושאר דברים הצריכים קנין. ולכן בישראל מישאל דקונה משכון לא הוי אסמכתא. אבל בנכרי מישאל ובישראל מוכרי דלא קונה משכון לא קנה והוי אסמכתא. גם בהגיע הזמן קודם הפסח. אם לא אמר מעכשיו. ועי' בחור"מ סימן ר"ז סעיף י"א, י"ב, י"ג, י"ד. ובנוגע לכמה נקודות שביאר רבנו בס"ק זה, עיין בביאורי הגר"א שם. וע"ע כאן בהגהות רעק"א ובבה"ל דיהי' אבל ובחמד משה אות ב' ובכיוור הלכה פסחים ל ב. ציון ח'.

עמי לירושלים כיום פלוני או אם תביא לי דבר פלוני אתן לך בית זה או אמכרנו לך בכך וכך והלך עמו באותו היום או שהביא לו אפ"ע שחזיק בכית אחר שקיים התנאי לא קנה שזו היא אסמכתא וכן כיוצא בזה. וכה"ד שם כתב: לפיכך הנותן ערבון לחבירו ואמר לו אם אני חוזר בי ערבונך מחול לך והלה אומר ואם אני חזרתי בי אכפול לך ערבונך אם חזר בו הלוקח קנה זה הערבון שהרי הוא תחת ידו ואם חזר בו המוכר אין מחייבין אותו לכפול הערבון שזו אסמכתא היא ואסמכתא לא קנה. והמ"מ והכ"ס שם בה"ב פירשו דעת הרמב"ם כפשטא, דהחילוק הוא אם הי' הדבר מוחזק תחת ידו קודם קיום התנאי, אז לא הוי אסמכתא. משא"כ בהחזיק לאחר קיום התנאי הוי אסמכתא בין בקרקע בין במטלטלין. ועיין מ"ש בחור"מ סי' ר"ז ס"ב סק"ה דאין דעת הרמב"ם במש"ש „במה דברים אמורים בשקנה (באחד) [בדרך] כו'“ דאין מה שהוא תחת ידו אסמכתא בין קרקע בין מטלטלין — כמ"ש המ"מ והכ"ס. אלא טעמא אחרינא כדבר. דתליא אי קני ליה בעל מנת, דאז הוי כא"ל מעכשיו ולא הוי אסמכתא. משא"כ באמר „אם“ ולא אמר „על מנת“, דהוי אסמכתא אף אם הי' בידו קודם התנאי, כיון שהקנין לא יזכה מעכשיו רק לאחר התנאי בזה לא מהני הקנין להסיר את החסרון של אסמכתא. וכדברי רב האי גאון שכל האומר ע"מ כאומר מעכשיו דמי. [ראה במ"מ הלכות אישות פ"ו הי"ז שכתב שזו דעת כל הגאונים]. ומ"ש לפיכך הנותן ערבון לא קאי אלא אסיפא דאם חזר בו המוכר. [שהרמב"ם כתב שם בה"ד, שיש הבדל בנותן ערבון לחבירו קנה אם חזר בו המוכר או חזר בו הקונה. שאם חזר בו הלוקח, קנה המוכר הערבון. אבל אם חזר בו המוכר, אין מחייבים אותו לכפול הערבון, משום דהוי אסמכתא. והבאנו לעיל פ"י המ"מ והכ"ס דהרמב"ם קאי על מ"ש הרמב"ם לעיל מינה בה"ג דבהחזיק קודם לא הוי אסמכתא. ומפרשים המ"מ והכ"ס מ"ש הרמב"ם ש, אם חזר בו הלוקח קנה זה הערבון, ולא אמרינן דהוי אסמכתא, הטעם הוא משום דהמוכר החזיק את הערבון. קודם קיום התנאי. ומ"ש הרמב"ם „ואם חזר בו המוכר אין מחייבין אותו לכפול“ קאי על סוף דברי הרמב"ם. וכמ"ש הרמב"ם לעיל מינה שאם לא החזיק בזה קודם הוי אסמכתא, ולכן לא מחייבים את המוכר לכפול הערבון, משום שהלוקח לא החזיק בערבון. אבל לפמש"ל אי אפשר לפרש דברי הרמב"ם כפי המ"מ והכ"ס הנ"ל. שהרי כתבנו שהרמב"ם סובר דבתנאי של „אם“, לא מועיל מה שהחזיק קודם. וע"כ צ"ל שם"ש הרמב"ם „לפיכך הנותן ערבון וכו'“, קאי בעיקר על סוף דברי הרמב"ם — דהיינו שזו טעם לדין שאם המוכר חזר בו א"צ להכפיל הערבון. והטעם הוי משום דאמר בלשון „אם“, וככה"ד הוי אסמכתא כמ"ש הרמב"ם בה"ב. והוסיף הר"א שאין הטעם שאם חזר בו הלוקח קנה המוכר הערבון, משום דהמוכר תפוס מקודם — כמ"ש המ"מ והכ"ס — שהרי אמרנו לעיל שאם לא אמר

לעיל כתב רבנו שדברי המחבר הם כראב"ד ודלא כרמב"ם. ורבנו כתב שהעיקר כראב"ד. ומ"ש רבנו „ולכן דברי הרמב"ם ושו"ע כאן נכונים“, כתב בשער הציון סק"ח שכונתו לומר דאולי לשיטתיהו. ור"ל בדאמת הגר"א סובר דהעיקר כדעת המחבר שפסק כראב"ד. ור"סוים דכרוי כתב רבנו שדברי הרמב"ם ושו"ע כאן נכונים. דכל אחד אויל לשיטתו הוא. שהשו"ע דאולי כשיטת הראב"ד דאין דין אסמכתא בנכרי, לכן אם הגיע הזמן קודם הפסח. לא בעינן מעכשיו וכמכאור בפנים. אבל הרמב"ם סובר שיש אסמכתא בנכרי. וממילא כאן במשכון שאינו אומר מחול לך, רק —

ולא פרעו (ג) אפי' אין אחריותו עליו אסור משום דקני ליה למפרע אבל אם לא אמר ליה מעבשיו ואין אחריותו עליו מותר:

תמב דין תערובת חמץ. ובו י"א סעיפים:

א א (א) תערובת חמץ (ב) עוברים עליו משום כל יראה וכל ימצא (ג) כגון המוריים (ד) וכותח

ביאורי הגר"א

מעבשיו לא קנה ישראל כיון שלא קט ממנו נקנין ועמ"ל ס"ק ה'. (ג) אפי' אין כו' ואין כו'. מוס' ד"ה שקונה כו' וכולה שמעתא כו':

ברכת אליהו

שאיין לאו באכילתו, כמ"ש הרמב"ם שם בפ"א ה"ו, שבתערובת חמץ שאיין בה כזית חמץ בכדי אכילת פרס אין לאו על אכילתו, הו"ה שבתערובת חמץ שאיין בה כזית בכדי אכילת פרס לא עוברים בכל יראה. וסיים המ"מ: וזהו שכתב כגון כותח הבבלי וכו' אותן שהזכיר בפ"א שיש בהן כזית בכדי אכילת פרס וזה הפסק הוא עיקר.

וכתב המ"מ שיש מן הגאונים שסוברין שאפי' בפחות מכאן — מכדי אכילת פרס עובר עליו בכל יראה. [והטעם לדעה זו הסביר הכס"מ שם: משום דלענין אכילה כל שהוא פחות מכזית בכדי אכילת פרס הו"ל כאילו אכל חצי זית היום וחצי זית למחר ואינו לוקה שכלל הוא בידו שכל שאכל כזית איסור ושהו באכילתו יותר מכדי אכילת פרס אין לוקין עליו אבל לעובר עליו בכל יראה כיון שעוברין על התערובת מאחר שיש כאן כזית מה לי שיהי' בכדי אכילת פרס או יותר מאכילת פרס]. ומביא שם המ"מ, שכן פי' הרמ"ך דברי רבינו. [ועיין בהגהות הרמ"ך שדפסו ברמב"ם מהדורת שבתי פרנקל]. אבל המ"מ חלק עליו. ועיין מ"מ שם ספ"ד ה"ב שכתב: ...ודוקא בחמץ שיש בו כזית בכדי אכילת פרס שעובר עליו כפי מה שכתבתי למעלה, עכ"ל. ומ"ש המ"מ, "כפי מה שכתבתי למעלה" היינו כמש"ש ה"ח, וכו'.

אבל דברי הרמ"ך הן עיקר, שאף באין כזית בכדי אכילת פרס עובר בכל יראה. והוכחה לכך, מדנקט הרמב"ם שם ה"ח, "תערובת חמץ עוברין עליה משום כל יראה וכל ימצא כגון המוריים וכותח הבבלי ושכר המדי וכו'". דאמרינן בגמ' שם מד א דסתם כותח הבבלי אין בהם כזית בכדי אכילת פרס. [ועיין בהשגות הראב"ד שם פ"א ה"ו. ועיין רש"י שם ד"ה ואי מישטר שכתב שגם בסתם שכר המדי אין כזית בכדי אכילת פרס. הרי מוכח שהרמב"ם מיידי שאין בו כזית בכדי אכילת פרס].

ועוד הוכחה מדחילק הרמב"ם שם בפ"א באכילה. ששם בה"ו כתב שהאוכל כותח הבבלי ושכר המדי לוקה רק אם אכל כזית חמץ בכדי אכילת פרס. וכאן בפ"ד ה"ח לענין כל יראה כתב סתם כותח הבבלי ושכר המדי, ולא חילק הרמב"ם בין אם יש כזית חמץ בכדי אכילת פרס או לא. ש"מ שבכל ענין הוא חייב בכל יראה. וכ"כ הכס"מ שם. [ועד"א, וחמד משה אות א'].

ומה שדימה המ"מ לאו כל יראה ללאו דאכילה, הרמב"ם

חמצו לאחר הפסח ד"ה עובר והא איפכא מיבעי ליה למאן דאמר התם אינו עובר (אלמא למפרע הוא גובה — רש"י) הכא עובר (הכא הוה ליה למימר אינו עובר משום דבשעת הלואה קם ליה ברשות נכרי — רש"י) למאן דאמר התם עובר הכא אינו עובר אלא הכא במאי עסקינן כגון שהרהינו אצלו וקמפלגי בדרי' יצחק דא"ר יצחק מנין לבע"ח שקונה משכון שנאמר ולך תהי' צדקה (דברים כד, ג) אם אינו קונה משכון צדקה מנין מכאן לבע"ח שקונה משכון ת"ק סבר הני מילי ישראל מישראל הוא דקרינא ביה ולך תהי' צדקה אבל ישראל מנכרי לא כ"ש אבל נכרי שהלואה את ישראל על חמצו אחר הפסח ד"ה עובר התם דאי נכרי מישראל לא קני תנן נכרי שהלואה [את] ישראל על חמצו אחר הפסח מותר בהנאה נהי נמי דהרהינו אצלו הא אמרת נכרי מישראל לא קני לא קשיא הא דאמר ליה מעבשיו הא דלא אמר ליה מעבשיו וכו'. הרי דהגמ' מוקי מתניתין בהרהינו וגם אמר מעבשיו. אבל אם לא משכנו בידו של הישראל, אע"ג שא"ל מעבשיו לא קנה ישראל, כיון שלא קנו ממנו בקנין. ולפי"ז יוצא שאם הישראל קנה משכון בקנין המועיל, אסור אפי' אם לא אומר לו מעבשיו. ועמ"ל סק"ה שכתב כן, וז"ל: אפי' לא משכנו בידו אם הקנהו לו מעבשיו אסור.

(ג) מוס' בפסחים לא כ ד"ה שקונה: וכולה שמעתא חמצו של נכרי ביד ישראל איירי שלא קבל עליו ישראל אחריות דאי קבל הרי הוא שלו ועובר עליו.

תמב (א) כל ד' הסעיפים הראשונים שבמחבר הם — לשון הרמב"ם כהל' חמץ ומצה ספ"ד הל' ח', ט', י', י"א, י"ב.

(ב) [תנן בפסחים מב א: ואלו עוברין בפסח כותח הבבלי ושכר המדי וחומץ האדומי וזיתים המצוי וכו'. ובתוס' שם ד"ה ואלו פי' בשם ר"ת: דאלו עוברין וכו' היינו מעל השולחן דלאו בני מיכל נינהו אבל כל יראה ליכא. ומ"ש המחבר "עוברין עליו משום כל יראה וכל ימצא", [הוא] כפירש"י שם ד"ה ואלו עוברין: עליהן בכל יראה ובכל ימצא. וכן פי' הגאונים — הובאו במ"מ הל' חמץ ומצה פ"ד ה"ח. וכתב המ"מ שם, שם"ש שעוברין בכל יראה ובכל ימצא הוא דוקא שיש בו כזית בכדי אכילת פרס. הלא"ה אין עוברין עליו, כיון

באר הגולה
ב גרימא דס דף
מ"ה וכו' נקן.
ג חוספתא כחנה
הר"ף שם וטור דנש
בעל העיטור וכו'
הרמנ"ס דפרק ד'

הבבלי ושכר המדי (ה) וכל כיוצא באלו מדברים הנאכלים אבל דבר שיש בו תערובת חמץ ואינו ראוי לאכילה מותר לקיימו בפסח כ כגון עריבת העבדנין שנתן לתוכו קמח ועורות אפי' נתנן שעה אחת קודם הביעור הרי זה מותר לקיימו ואם לא נתן העורות ונתן הקמח קודם ג' ימים לשעת הביעור מותר לקיימו שהרי נפסד והבאיש תוך שלושה ימים חייב לבער ג וכן הקילור והרטיה והאספלנית (ו) והתריאק"ה שנתן לתוכו חמץ מותר לקיימן בפסח

ביאורי הגר"א

כו' וכן ניירות שדנקו ואין בהם משום לא יראה ולא ימצא שאין צורך המזון עומדת משמע הא לא"ה עובר אע"ג שהם חמץ נוקשה כמ"ש במתני' קולן של סופרים ס' ועין מ"מ שם ורמב"ד שם נהגות: (ג) כגון המוריים. עין רש"י נע"ו כ"ט ז' ד"ה המוריים וע' גרמ"ש פרק כל שעה ס"א ונפ"ז ד"ט ט"ו ז' משמע דנותנים לתוכו קמח: (ד) וכותח כו'. מתנין: (ה) וכל כיוצא. שם: (ו) והתריאק"ה. כ"כ ר"ה גאון ולמד מהנ"ל

נו כוים נכא"פ הלא"ה כיון שאין לאלו נאכלות כמ"ש פ"א ה"ה בכל יראה ויש מן הגאונים שטריין שאפילו נפסדות ממאן עובר וכן פי' הרמ"ן דכרי רבינו אצל הוא חלק עליו וע' מ"מ ספ"ד ודוקא נחמץ שיש בו כוים נכא"פ כו' אצל דכרי הרמ"ן הן עיקר מדנקט כותם הנבלי ושכר המדי דלמרינן נגמ' דאין בהם נכא"פ ועוד מדחלק נפ"א נאכליה וכלן לא חילק ש"מ שנכ"ע הוא חייב וכ"כ כ"מ ומה שדימה המ"מ לאכילה הרמנ"ס לא ס"ל כן שם נחמץ נוקשה כח ספ"ד נגדים שכתבו

ברכת אליהו

שהחמץ ע"י תערובות שעבר עליו הפסח מותר בהנאה ועוד שהרי חרבו קודם זמנו ומותר בהנאה אחר זמנו. אולם בפ"ב דיו"ט טז ב משמע דנותנים לתוכו קמח. דאיתא בביצה שם עמו' א' ב' דגים קטנים מלוחים אין בהם משום כשולי נכרים וכו' ואי עבדיהו נכרי כסא דהרסנא (מטוגן בשומן קרבי דגים ובקמח — רש"י) אסור פשיטא מהו דתימא הרסנא עיקר (שומן הדגים — רש"י) קמ"ל קמחא עיקר. (הרי דרך לעשות הרסנא. דהיינו שמן דגים דהוא מוריים כפירש"י הנ"ל עם קמח כמ"ש קמ"ל קמחא עיקר וזהו כוונת הרמב"ם כאן המוריים שעם הקמח — ד"א. ומדוקדק לשון הרמב"ם: כגון המוריים כו' שעושים אותו מן הקמח. (ד) מתניין בפסחים מב א: ואלו עוברין בפסח כותח הבבלי וכו'.

(ה) שם. [במשנה דפסחים מב א, הנ"ל בסק"ד מונה עוד דברים שעוברין עליהם: וחומץ האדומי וזיתום המצרי וזמן של צבעים ועמילן של טבחים. ובסק"א כת' שלשון המחבר הוא לשון הרמב"ם פ"ד בהל' חמץ ומצה. ושם בה"ח כתב הרמב"ם: וכל כיוצא באלו מדברים הנאכלים. וגם בחק יעקב כאן סק"ח כתב — על מ"ש המחבר, וכל כיוצא באלו וכו' — היינו חומץ האדומי וזיתום המצרי כל הני דקחשיב במתני' ר"פ אלו עוברין].

(ו) כ"כ ר"ה גאון ולמד מהנ"ל בדברי המחבר: קילור רטי' ואספלנית. והביאו הרא"ש בפסחים פ"ג ס"ד. וכ' כ"ש מן מלוגמא, הנזכר בדברי המחבר בסעיף ב' ועמ"ש בסק"ח. [וה"ל הרא"ש שם: תניא בתוספתא (פ"ג ה"ב) הקילור והאספלנית והרטי' שנתן לתוכה קמח א"צ לבער מלוגמא שהסריחה אינו צריך ירושלמי (שם פ"ב ה"ו) מלוגמא שנתחמצה ואח"כ נסרחה זקוק לבער כתב רבינו האי כיון דמלוגמא שהסריחה א"צ לבער כ"ש טריאק שמערבין בו חמץ יבש שחוק עם בשר אפעה שא"צ לבער. וראה שם קרבן נתנאל אות ד'].]

לא ס"ל כן. שגם בחמץ נוקשה כתב הרמב"ם בספ"ד הי"א: בגדים שכבסו אותם בחלב חטה וכן ניירות שדבקו אותן בחמץ וכל כיוצא בזה מותר לקיימן בפסח ואין בהם משום לא יראה ולא ימצא שאין צורת החמץ עומדת. משמע הא לא"ה — שלא דבקו וצורת החמץ עומדת — עובר בכל יראה אע"ג שהם חמץ נוקשה, כמ"ש במתני' מב א: ואלו עוברין בפסח וכו' וקולן של סופרים. אף שהוא חמץ נוקשה. [הרי שאם צורת החמץ עומדת עובר בכל יראה, אע"ג שבאכילה אין עליו מלקות. דהוי חמץ נוקשה. וראה שם מג א ומ"א סק"א. והו"ה כשאין בתערובת חמץ בכדי אכילת פרס — אע"ג שאין לאו באכילתו — עובר בכל יראה]. ועיין מ"מ שם וראב"ד שם בהשגות. [שהראב"ד השיג על הרמב"ם. וז"ל: אין זה טעם אלא שכבר נפסל מן אכילת הכלב ועל כל זה שהוא כמו שיחדוהו לישיבה וטח פניו בטיט. ובמ"מ שם כתב: מה שכתב רבינו וכן ניירות שדבקו אותן בחמץ אינו מה שנזכר (פסחים מב א) בגמרא קולן של סופרים דהתם אסור לקיימו והוא קודם שדבקו בו הניירות שהרי הוא נוקשה בעיניה ואסור לקיימו אלא דכרי רבינו הוא אחר שדבקו בו הניירות והו"ל כעריכה שנתן לתוכה עורות וז"ש רבינו שאין צורת החמץ עומדת ודבר כדור הוא שאחר שנתיבוק מותר לקיימן. ועפ"י סיים שסרה השגת הראב"ד שם. הרי שלפי דברי המ"מ הנ"ל, בחמץ נוקשה שצורת החמץ עומדת עובר עליו בכל יראה. אע"ג שאינו עובר בלאו על אכילתו. ועיין בס' תמ"ז סק"ח ובס' תנ"ג סוף סק"ט. ובביאור הלכה בפסחים מב א ציין ח ר' מג א ציין א'].]

(ג) עיין רש"י בע"ז כט ב ד"ה המוריים, שפירש: (שמן) [שומן] — הגהות הב"ח] של דגים. ועיין ברא"ש בפסחים פרק כל שעה ס"א, שכתב: ויש מי שאומרים המוריים שעושים האידנא שקורין אלמרי' שמשמין בו לחם קלוי שמותר אחר הפסח. ולפירוש רש"י פשיטא שמוריים לא הוי כלל חמץ. וגם לפי' הרא"ש אין עוברים בכל יראה כמ"ש הרא"ש שם: חדא

באר הגולה

שהרי נפסד צורת החמץ: ב ד (ו) הפת עצמה שעטיפשה ה ונפסלה מלאכול הכלב (ח) ומלוגמא שנסרחה אינו חייב לבער: ג ו (ט) בגדים שכבסו אותם בחלב חטה (י) וכן ניירות

ד גמ"י שס דף מ"ה.

ה מו' שס וע"פ.

ו טור נכס הרמב"ם וס.

ביאורי הגר"א

אכל דעת הראש"ד ור"א"ש וטור דלף קודם פסח דוקא שנסרחה ואח"כ נתחממה וכח הטור ומה שלא חילקו בתוספת' נקילו' ורטיה ואספליית ג"כ משום דמיד הן מסריחין: (ט) בגדים כו'. למד מקדירות שמומר להסחומן אע"פ שגלועין זהו סכנת יש מחמירין בהג"ה אכל ס' הראשונה בהג"ה ס"ל כמ"ש המ"מ שלמד מעריכה שנתן עורות וכ"מ לשון הרמב"ם שאין גורם כו' וכמ"ש בס"א אכל קילור שהרי נפסד כו' ושם התמן נעין: (י) וכן. כמו הקילור כו' ול"ד לקולן של סופרים דהתם מיירי קודם

והנילו הראש"ש וכ' כ"ש מן מלוגמא: (ז) הפת כו' ונפסלה. שם מ"ה ב' ח"ר הפת כו' וכ' הרי"ף הא אם נפסלה מלאכול לכלב א"צ שריפה וכמ"ש כמאן כו' כלל אמרו כו' ועיין תוס' כ"א ב' ד"ה חרבו: (ח) ומלוגמא. תוספתא פ"ג ואע"פ שנירוש' פ"ג הלכה ו' דוקא שנסרחה ואח"כ נתחממה התם מיירי שנסרחה בתוך הפסח. מ"מ. וע"כ ז"ל כן דהא עריכת העדננין שלא נתן עורות ופסח שנתעפשה כולן נתחממו קודם. אלא בתוך הפסח וכמ"ש נס"ע דנעין דוקא קודם זמנו ע"ש

ברכת אליהו

וע"כ צ"ל כן — ההירושלמי מיירי דוקא בנסרחה בפסח — דהא עריכת העדננין שלא נתן עורות שזמן סרחה הוא ג' ימים, ופסח שנתעפשה כולו נתחממו קודם פסח, כיון שהחיימוץ נוצר קודם הסירחה, ואפ"ה איתא בתוספתא מה א, שאינו חייב לבער. אלא ע"כ מיירי הירושלמי בנסרחה בתוך הפסח. וכמ"ש בס"ט דבעינן דוקא קודם זמנו, ע"ש. [ששם פסק המחבר: חמץ שנתעפש קודם זמן איסורו ונפסל מאכילת הכלב וכו' מותר לקיימו בפסח. ועמ"ש בסב"ה].

אבל דעת הראש"ד בהשגות על הרמב"ם הנ"ל ורא"ש שם פ"ג ס"ד וטור דאף קודם הפסח דוקא שנסרחה ואח"כ נתחממה. וכתב הטור ומה שלא חילקו בתוספתא בקילור ורטי' ואספליית ג"כ משום דמיד הן מסריחין.

(ט) [דין זה הוא מדברי הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה פ"ד הי"א. וברמ"א להלן כתב: ויש מחמירין אם נראה מבחוץ. וזה מדברי תרומת הדשן סי' קי"ז ובפסקיו סי' קמ"ט. וזה מפני שהתרומת הדשן סובר, שהרמב"ם למד דין זה מקדירות שמומר להשהותן בפסח אע"פ שבלועין חמץ, וכמ"ש בפסחים ל א. וכיון דמדמינן לקדירות א"כ דוקא בבלוע התירו, אבל לא כשהוא בעין דומיא דדין קדירות. וזהו סברת היש מחמירין בהג"ה. אבל ס' הראשונה בהג"ה — שסוברת שמומר אפ"ה אם נראה מבחוץ — ס"ל כמ"ש המ"מ, שלמד הרמב"ם דין בגדים מעריכה שנתן עורות. דאיתא שם מה ב שאפילו תוך שלושה ימים אין חייב לבער, ושם החמץ בעין. וכתב המ"מ שם, שכן מ' לשון הרמב"ם שכתב: שאין צורת החמץ עומדת. ולמשון זה משמע שאפ"ה אם נראה בחוץ מותר היותו, אין צורת החמץ עומדת. וכמ"ש המחבר בס"א אצל קילור — וזה מדברי הרמב"ם שם הי"י: ומותר לקיימו בפסח שהרי נפסד צורת החמץ. ושם החמץ בעין והו"ה לענין בגדים.

(י) כמו הקילור שפסק הרמב"ם בהל' חמץ ומצה פ"ד הי"י והביאו המחבר בס"א, שמומר לקיימן בפסח שהרי נפסדה

(ז) בבאה"ג סק"ד ציין לברייתא דפסחים מ"ה. וז"ל הגמ' שם עמוד ב': ח"ר הפת שעטיפשה ונפסלה מלאכול לאדם והכלב יכול לאוכלה טומאה טומאת אוכלין בכביצה ונשרפת עם הטמאה בפסח משום ר' נתן אמרו אינה טמאה וכו'. וכת' הרי"ף שם על דברי ת"ק: הא אם נפסלה מלאכול לכלב אינה צריכה שריפה וכו'. נפיק ליה מתורת אוכל והוה ליה עפרא בעלמא. וכמ"ש בגמ': כמאן אזלא הא דתנן כלל אמרו כטהרות כל המיוחד לאוכל אדם טמא עד שיפסל מלאכול לכלב כמאן דלא כר' נתן. הרי דלרבנן לענין טומאה אמרינן שכל המיוחד לאוכל אדם שם אוכל עליו עד שיפסל מלאכול לכלב. והו"ה לענין איסור חמץ בפסח. וסיים שם הרי"ף: ותניא נמי בתוספתא (שם פ"ג ה"ב) הקילור והאספליית והרטי' שנתן לתוכה קמח אין צריך לבער מלוגמא שנסרחה אין צריך לבער. ועיין תוס' שם בא ב' ד"ה חרבו. ודאיתא בגמ' שם: חרבו קודם זמנו מותר בהנאה אף לאחר זמנו. וכתבו התוס': וכגון שנפסל מלאכול לכלב דבעינן אחר לא הוי שרי דומיא הפת שעטיפשה. הרי דרק בנפסלה מלאכול לכלב אינה צריכה שריפה. ועיין בירור הלכה שם מה א ציון ה'.

(ח) איתא בתוספתא דפסחים פ"ג ה"ב: הקילור והאספליית והרטי' שנתן לתוכה קמח א"צ לבער [מלוגמא שנסרחה א"צ לבער]. עכ"ל התוספתא. ואע"פ שביירושלמי שם פ"ב ה"ו איתא דדוקא בנפסדה ואח"כ נתחממה התם מיירי שנסרחה בתוך הפסח. — מ"מ. שהרמב"ם בהל' חמץ ומצה פ"ד הי"א כתב: ומלוגמא שנסרחה אינו צריך לבער. ובהשגות הראש"ד: בירושלמי מפרש שנפסדה ולבסוף נתחממה. וכתב המ"מ: ובאמא שכן הוא בירושלמי ולא הביאו להלכות וגם רבינו לא כתבו לפי שדברי הירושלמי הם בנתחממה בפסח וככה"ג בעינן נסרחה ולבסוף נתחממה ודברי התוספתא הם בנסרחה קודם הפסח דכי אתא פסח לא חל עליה איסור חמץ דהא הוה סרוחה והוה לה כפת שעפשה ונפסלה מלאכול לכלב דודאי נתחממה ולבסוף עפשה.

אחרת בטור. עכ"פ נראה שכונת רבנו היא כמ"ש הב"ח, וז"ל: ונראה מדברי רבינו (הטור) שמהירושלמי אנו למדין פ' לתוספתא דלא תני מלוגמא בהדי קילור כו' אף ע"פ דבקילור נמי אם לא נסרחה חייב לבער וכתתן לא ילעוס אדם חטין ויתן ע"ג מכתו אלא היינו טעמא דקילור ואספליית ורטיה מסריחין מיד אבל מלוגמא

ז"ל הטור: דקילור והאספליית והרטיה שנתן לתוכם קמח א"צ לבער מפני שמסריחין מיד אבל מלוגמא אינה מסרחת מיד הלכך אם החמיצה ואח"כ נסרחה צריך לבער אבל אם נסרחה ואח"כ החמיצה א"צ לבער. והטור לא הביא כלל לשון התוספתא. ויתכן שמ"ש בביאורי הגר"א „וכת' הטור" הוא ט"ס. ואולי רבנו היתה לו גירסא

באר הגולה

ז שס ושס.
ח ה"ל"ש נסס ר"ת
נפ"ג דפסס.

שדבקו אותן בחמץ וכל כיוצא בזה מותר לקיימן בפסח שאין צורת החמץ עומדת: הגס: (יא) לכן מותר לדבק ניחם נחלון חוך שלשים לפסח (יב) ויש מחמירין אם נראה נחמון (פס"ד סימן קי"ז ובפסקי סימן קמ"ט ומהרי"ו) ד (יג) דבר שנתערב בו חמץ ואינו מאכל אדם כלל או שאינו מאכל כל אדם כגון התריאק"ה וכיוצא בו אע"פ שמותר לקיימו אסור לאכלו עד אחר הפסח (יג) ואף ע"פ שאין בו מן החמץ אלא כל שהוא הרי זה אסור לאכלו: הגס: ולקמן סימן ממ"ז סעיף ד' נהגה יתבאר דיש חולקים וממירם אם נמצטל קודם הפסח והי קיימא לן: ה ח (יד) שכר שעושים מחיטים

ביאורי הגר"א

(יג) ואע"פ שאין. ס"ל דאף שנמצטל קודם פסח נס"פ נפסס חוזר וניעור נמשהו וכן דעת הרבה גאונים. מ"מ וע"ל סי' ממ"ז ס"ד: (יד) שכר שעושים. דאף שכר המדי דרמי היה שערי חייב לנער כמ"ס נס"א כ"ס זה שעיקרו משעורים ואף רצק מודו כזה שהוא חייב כמ"ס מ"ד א' דרצק מודו נכזית נכא"פ ואף לר"ת דמפרש מפנימין עוצרין מן השלמן אכל אינו חייב לנער מודה

שדינן הניירות. מ"מ: (יא) ולכן. מדברי המ"מ שכתב שלמד מעריכא העבדנין כו': (יב) ויש מחמירין. וכן משמע מדברי טור נסס רל"ז"ה שכתב הטעם משום שאז ניכר וכן מפרש דברי הרמז"ס נאיו נראה ועיין מה"ד וע' נ"י ועיין מ"א: (יג) דבר כו'. מדקאמר שס ושס אינו חייב לנער משמע דנאכילה אסור ושס כ"א ומותר נהגמו פשיטא ל"ל שמרנו כו' אכל נאכילה אסור:

ברכת אליהו

החמץ עומדת. והב"י כתב שעפ"י דברי המ"מ — שהיא הסברה הראשונה שבהג"ה — אין אנו צריכים לדברי אבי העזרי (הראב"י) שכתב רבינו לעיל שמחלק בין כשניכר החמץ לאינו ניכר דלטעם זה אפי' בניכר החמץ שרי. וגם במ"א סק"ה הביא דברי התה"ד, וז"ל: דאז צורת החמץ עומדת אבל אם נעשה קודם ל' כבר נתקשה ושרי כמ"ס סמ"ק גבי חבית (ת"ה) וכו' עכ"ל. וע"ש מש"ש בזה ובט"ז סק"ב ובחק יעקב סק"י ומגן האלף סק"ז.

(יג) מדקאמר בתוספתא דפסחים פ"ג ה"ב וכירושלמי שם פ"ב ה"ו הנ"ל בסק"ח, דמלוגמא קילור אספלינית ורטיה אינו חייב לנער, משמע דנאכילה אסור. ושם בבבלי במתני' כא א: כל שעה שמותר לאכול וכו' ומותר בהנאתו. ובגמ' שם עמוד ב': פשיטא (דהא אמרת מאכיל ומוכר היינו הנאה — רש"י) לא צריכא שחרכו קודם זמנו (והאי מותר אלאחר זמן קאי וכגון שחרכו באור יפה קודם זמנו שבטל טעמו ומראיתו — רש"י) וקמ"ל כדבא דאמר רבא חרכו קודם זמנו מותר בהנאה אפי' לאחר זמנו (וזו מיהא נאכילה אסור — מאירי). הרי דגם בחרכו קודם זמנו רק בהנאה מותר, אבל בנאכילה אסור. נוע"ל סעיף ט' ומש"ש בסק"ה וט"ז בסק"ח ובמ"א סק"י ובפר"ח שם.

(יג) ס"ל דאף שנמצטל קודם הפסח בס', בפסח חוזר וניעור במשהו. וכן דעת הרבה גאונים — מ"מ כהל' חמץ ומצה פ"ד הי"ב. וז"ל: וכ"כ בהלכות ה"ר יצחק ה' גיאת ז"ל ויש מן האחרונים חולקים בזה ואומרים דכל שנתערב קודם זמנו אינו חוזר וניעור ואין איסורו במשהו וכדברי הגאונים ראוי לנהוג ולהחמיר. וע"ל סימן תמ"ז ס"ד. נוסח המחבר הביא שתי הדעות הנ"ל. ועמ"ש בס"ק כ', כ"א, שהסברנו את המקורות והטעמים לב' הדעות.

(יד) דאף שכר המדי דרמי ביה שערי חייב לנער כמ"ש ובשעה"צ ס"ק כ"ד העיר על דברי רבנו, וז"ל: עיין בביאורי הגר"א שכתב דלדעת הראב"י והרא"ש והטור אפילו קודם פסח דוקא כשנסרחה ולבסוף נתחמצה ובאמת כתב הב"י ג"כ הכי אבל

צורת החמץ. ול"ד לקולן של סופרים, דתנן במתני' דפסחים מב א דעוברים עליו בפסח, משום דהחם מיירי קודם שדיבכו הניירות, שהרי הוא נוקשה בעיניה ואסור לקיימו אלא דברי רבינו הם אחר שדבקו בו הניירות והר"ל כעריכה שנתן לתוכה עורות וז"ש רבינו שאין צורת החמץ עומדת ודבר ברור הוא שאחר שנתדבקו מותר לקיימן" — לשון המ"מ שם הי"א. נוגם ברבינו ירוחם נתיב ה' ח"ה כתב כעין דברי המ"מ הנ"ל. ובכידור הלכה שם מב א אחרי ציון ח' הביאו דברי רבינו ירוחם הנ"ל. וכתבו: אכן כצינו המקורות שבגוף דברי הרמ"א ובדרכי משה מצויין שמקור השיטה המחמירה היא עפ"י רבינו ירוחם בדרשה ולכאורה מסקנה זו מנוגדת למ"ש בספרו לעיל עכ"ל. אבל אין כאן שום ניגוד, כי המקור שמצויין ברמ"א ובד"מ הוא לא רבינו ירוחם בדרשה, אלא מהר"י ווייל בדרשה שלו. וזה שם בס"י קצ"ג.

(יא) [דעה זו סוברת, שאף אם נראה מבחוץ מותר לדבק ניירות בחלון. ולמדו דין זה] מדברי המ"מ בפ"ד מהל' חמץ ומצה הי"א, הנ"ל בסק"ט, שכתב שם שלמד הרמב"ם דין בגדים — שהביא המחבר — מעריכת העבדנין שנתן עורות שאין חייב לנער, ושם החמץ בכוין. והו"ה ש"מותר לדבק ניירות בחלון", אף, אם נראה מבחוץ.

(יב) וכן משמע מדברי הטור בשם ראב"י"ה ח"ב סי' תפ"ז, שכת' הטעם שעוברים על קולן של סופרים. משום שאז ניכר החמץ. וכן מפרש דברי הרמב"ם באינו נראה ועיין מה"ד ועיין כ"י ועיין מ"א. [נלעיל בסק"ט הבאנו לשון הרמב"ם כהל' חמץ ומצה פ"ד הי"א, שכתב בד"ה זה ש"אין צורת החמץ עומדת", וכת' שם שמשון הרמב"ם שכתב ש"אין צורת החמץ עומדת", מ' שזה אף אם נראה מבחוץ. אבל כה"ה סי' קי"ז ובפסקי סי' קמ"ט פירש דברי הרמב"ם בשאינו נראה, ואיכא למימר דכה"ג שרי הרמב"ם דוקא דאז אין צורת

אינה מסרחת מיד אלא לפעמים נתחמצה תחלה ולכן שנאה בפני עצמה מלוגמא שנסרחה כלומר שנסרחה קודם אי"צ לנער הא אם נתחמצה קודם חייב לנער.

באר הגולה

ט טור נשם ראב"ן
ע"פ פתח מן הירוש'.
י משנה שם דף מ"ה
וכלשנא נחמא דרז
יהודה ה"ר"ף והרמב"ם
נפ"ב.

ב שם מימיר דשמואל.

ושעורים חייבים לבערו (טו) וכן אם העמיד גבינות בחלא משכר שעורים או חטים חייב לבערם: ו ט (טז) נהגו לגרר הכתלים והכסאות שנגע בהם חמץ ויש להם על מה שיסמכו (יז) ואם יש חמץ בסדק שאינו יכול לחטט אחריו ימיה עליו מעט מימי: ז י (יח) בצק שבסדקי עריבה אם יש כזית במקום אחד חייב לבער ואם לאו אם היה עשוי לחזק בו שבירי העריבה (יט) או לסתום בו נקב בטל במיעוטו ואם לאו חייב לבער: ח כ היו בו שני חצאי

ביאורי הגר"א

בטל פתח לה או חלוקין על רשנ"ל או חסן כופת מאוסה ור"ל שטח נטיט כמ"ש נגמלא וכ"פ הראב"ן ועין מרדכי: (יח) בצק כר'. כרז הונל שם דלמר סמי קילמי' כו' דמי' דלני' אפי' ללא כהלכא דלוקיס כרשנ"ל וחמרו שם דלין הלכה כרשנ"ל ורז אפי' לפירושי מילת' דלניי קא אמי ולא לקצוע הלכה וע' רז"ה וס' המלחמות: (יט) או לסתום. כפי' ר"ח והדאשונים שפי' העשו לחזק היינו נזק שנמלא ופ' ר"ח כלניי וכ"ד

כאן. הרא"ש: (טו) וכן אם. ר"ל אף לר"מ כנ"ל משום דכאן בעיניה הוא ולא תערוכות כמ"ש נע"ו ל"ה ח' הכא כיון דאוקומי קא מוקיס כו'. וכ"ז הס' קמ"ל לדעת ר"מ: (טז) נהגו. וסמך לזה הירוש' פ"ג הלכה ז' רז אמר הטע יתו נזק חייב לבער ראב"ן ס"ו: (יז) ואם יש חמץ. כמ"ש נגמלא מ"ה ז' אס טח כו' וע"ש ומרדכי וטור וכ"ה נירו' שם על מילת' דרז כו' חייב לבער תניא ארשנ"ל נזק שעשאו כופת

ברכת אליהו

הנ"ל בסקי"ד — שמפרש שמש"ש במשנה ש"אלו עוברין היינו שעוברין בבל יראה — א"צ לסבאר זו שהבאנו, ונלמד שעובר מכ"ש משכר המדי. וכמ"ש בסקי"ד.]

(טז) וסמך לזה בירושלמי דפסחים פ"ב ה"ב: רב אמר הטח ביתו בצק חייב [בפנינו: חמץ צריך] לבער. כ"כ בספר הראב"ן סימן ז'. [והובא ברא"ש שם פ"ג ה"ב ובמרדכי שם ס"י תקצ"ז. והוסיף הב"ח: וטעמו לומר דאע"פ דמן הדין א"צ לגרר בנגיעה כל שהוא אע"פ שאינו מיאוס לפחות כשאין בין הכל כזית דבטל הוא לגבי הכותל והכסא כמו שיתבאר בסמוך אעפ"כ יש סמך מהירושלמי אבל ראייה גמורה ליכא דהתם בטח ביתו בצק כעין שטוחין בטיט קאמר דכזית במקום אחד חייב לבער אפילו במקום העשוי לחזק כדלקמן למקצת גאונים אבל לא בנגיעה מועטת].

(יז) כמ"ש בגמ' דפסחים מה ב — גבי כופת שאור — אמר רב אם טח פניה בטיט בטלה טח אין לא טח לא וכו'. וע"ש ומרדכי וטור. וכ"ה בירושלמי שם פ"ב ה"ב. דהקשה שם על מילת' דרב שם הנ"ל בסקט"ז, הטח ביתו חמץ חייב לבער — תני' אמר ר"ש בן אלעזר בצק שעשאו כופת (חתיכה גדולה לישב עליה — קרבן העדה) בטל. ומשני שם: פתר לה או חלוקין על ר' שמעון בן אלעזר (הא דאמר רב דחמץ שבכותלים צריך לגרר ולא בטל פליג אר"ש בן אלעזר — קרבן העדה) או אהן כופת מאוסה [בפנינו: מאיס הוא. ופי' הקרבן העדה: שאני כופת דאוסה ומודה רב דבטל]. ומ"ש בירושלמי. "כופת מאוסה" ר"ל שטח פניה דבטל, כמ"ש בגמ' דידן הנ"ל. וכ"פ הראב"ן סימן ז' הנ"ל בסקט"ז. ועיין מרדכי שם?

(יח) (יט) [נתן בפסחים מה א: בצק שבסדקי עריבה אם יש

בס"א, כ"ש שר זה שעיקרו משעורים. ואיתא בפסחים מג א: על חמץ דגן גמור ענוש כרת על עירובו בלאו דברי ר"א וחכמים אומרים על חמץ דגן גמור ענוש כרת על עירובו בלא כלום. ואף רבנן — הסוברים ש"על עירובו בלא כלום" — מודו בזה שהוא חייב. כמ"ש שם מד א, דרבנן מודו בכזית בכדי אכילת פרס. ובסק"ב הכאנו דבפסחים מב א נתן. ואילו עוברין בפסח כותח הבבלי ושכר המדי וכו'. והכאנו שם שרש"י פ"י ש"אלו עוברין" היינו כולי יראה, ור"ת מפרש שאלו עוברין ש"היינו מעל השולחן וכו' אבל כל יראה ליכא". ולפירש"י נלמד דינו מן משכר המדי, וכנ"ל. ואף לר"ת — דמפרש דהא נתן במתניתין הנ"ל, "ואלו עוברין וכו'". היינו עוברין מן השולחן אבל אינו חייב לבער, כנ"ל בסק"ב — מודה כאן. כ"כ הרא"ש שם פ"ג ס"א. וז"ל: ושכר של שעורין ושל חטין שעושין באשכנז ובצרפת היה אומר ר"ת דאסור להשהותו בפסח דדוקא בשכר המדי הוא דשרי דעיקרו עשוי מתמרים או מדברים אחרים ולא היו נותנין בו אלא מעט שעורין להחמיצו כדמשמע בגמ' דרמו ביה שערי אבל שכר שלנו שעיקרו משעורין לא וכן משמע בגמ' דקאמר דלא פליגי רבנן עלי' דר' אליעזר אלא בכותח הבבלי דליכא כזית בכדי אכילת פרס ושכר העשוי משעורין איכא הרבה יותר מכזית בכדי אכילת פרס.

(טו) ר"ל אף לר"ת בפסחים מב א, כנ"ל בסקי"ד — שמ"ש במתני' שם שעוברות בפסח היינו מעל השולחן, אבל כל יראה ליכא — הכא מודה דחייב לבער, משום דכאן בעיניה הוא ולא תערוכות. וכמ"ש נע"ו לה א: ...הכא כיון דאוקומי קא מוקיס חשיב ליה כמאן דאיתי' לאיסורי' בעיניה. [ועמ"א סק"ט]. וכ"ז הס' קמ"ל לדעת ר"ת וכנ"ל. [דאילו לרש"י

ומשמע שהם מסכימים לדבריו וכן הביאו דין דעריבת העבדין ודין דפת שעופשה ולא הביאו שום רמז שסותרין זה את זה וע"כ שהי' נראה לעיניהם בפשיטות דכונת הירושלמי שמחמיר היינו דוקא כשהי' זה בתוך הפסח וע"כ קיצרו בלשונם וכו'. עכ"ל.
2 מ"ש רבנו בריש דבריו "וע"ש" נראה שכוונת רבנו לעיין בפסחים מה ב, ששם מובאים דברי ר"ש בן אלעזר. דס"ל דכופת

לדינא בודא נקטינן דקדוש פסח בכל גווי שרי וכמו שהסכימו כל האחרונים וכמו שהביא הגר"א בעצמו ראי' מפת שנתעפשה דהי' חמץ מקדוש וכן מעריבת העבדין וכן מוכח מדברי רב האי שהובא ברא"ש וטור לענין טריאק"ה שמעברין בו חמץ יבש שחוק ולפלא שלפ"ד דברי הב"י והגר"א הרא"ש והטור סותרין דברי עצמן שמתחלה הביאו דברי הירושלמי ואח"כ הביאו דברי רב האי גאון

זתים בב' מקומות וחוט של בצק כיניהם רואים כל שאילו ינטל החוט נטלין עמו חייב

ביאורי הגר"א

וכ"ש דפנות מנחון כמ"ש בגמ' שם אלא שהיה וס' המלחמות אעפ"י שפ' בלז"י מ"מ נהא דאף כותב אין מינ' לעבר לא קי"ל כרשנ"ל כמ"ש בכופת אין הלכ' כרשנ"ל: נמל"ו ד' שיטות רש"י ומס' ורז"ה ורמב"ן ודעת הר"ף ורמב"ם כר"ה ואין מילוק כלל בין מקום למקום ועוד יש שיטה ששית הר' יחיאל מפריש לפרש"י כמ"ש נס"ל:

ברכת אליהו

איירי האי תנא מידי ומודה הוא בה דאפי' פחות מכזית לא בטיל ביה ותנא בתרא הכי קאמר מקום העשוי לחזק עיסה כגון דפנות אינו חוצץ בפחות מכזית והכי נמי אמרן בקמייתא וכזית אפי' בדפנות חוצץ והכי נמי תניא בקמייתא) אמר רב אשי לא תימא שלא במקום לישא אגבה דאגנא (דאמרן ביה דאפי' בציר מכזית חוצץ היינו גבה דאגנא מבחוץ אבל שיפתא דאגנא קרי מקום לישא ובטיל ביה פחות מכזית — רש"י) אלא אשיפתא דאגנא (ופירש"י: נמי קרי שלא במקום לישא ולא בטיל ביה בציר מכזית) פשיטא מהו דתימא זמנא דאטיף ומטי להחם קמ"ל, עכ"ל הגמ'. ודברי המחבר הס' כרב הונא שם דאמר „סמי קילתא כו"ו. וע"כ הלכה כלישנא בתרא ודלא כאביי, משום דתירוצין דאביי שם אתיא דלא כהלכתא, דאביי אוקים שחי הברייתות כר' שמעון בן אלעזר, ואמר שם בגמ' דאין הלכה כר' שמעון בן אלעזר, ולכאורה משמע מדברי רב אשי דס"ל כאביי. אולם אין הדבר כן, אלא רב אשי לפרושי מילתא דאביי קא אתי, ולא לקבוע הלכה כוותי' דאביי. ועיין רז"ה שם שפסק כוותי' דרב אשי שהוא בתרא, וז"ל: ול"נ לסמוך על דאביי דהיא עדיפא דמתרצן דרתין ברייתא ותרתי' לישני דרב יהודה ורב אשי שהוא בתרא פירשה לא תימא שלא במקום לישא גבא דאגנא וכו' ומיהו לית הלכתא כר"ש בן אלעזר בכופת שאור שתהא בטלה עד שיטיח פניה בטיט וכן אין הלכה כמותו בכזית במקום העשוי לחזק ושאור דבריו לא הלא ואין לחלוק עליהם וכו'. ועיין ספר המלחמות [נחלק עליו, וז"ל: אלו דברי רבינו חננאל ז"ל שסומך על פירושו של רב אשי אבל אנו דעתנו לסמוך על דרב הונא ולישנא בתרא דרב יהודה לחומרא משום דתרתי' לישני דרב יהודה לא מתרצן כדאביי מדלא איתמר בגמ' אלא מדמתניתא לא פליגי לישני נמי לא פליגי ומדלא פריך רב יהודה ותני ש"מ תרתי' לישני נינהו ופליגין ועוד דאי הכי למה ליה לאוקמא למתני' כחידורא ודלא כהלכתא דאביי ודאי לישנא קמא ליתא דסבירא ליה הלכה כר"ש בן אלעזר ומוקי סתמא כוותיה וסמכין לה מקמי לישנא בתרא ודבר אשי לא מכרעא דפירושא בעלמא הואי וכו' עכ"ל].

ומ"ש המחבר „או לסתום כו"ו הוא כפי' ר"ח שם

רש"י וכו' ועיין טור ועיין ס' המלחמות ואין מילוק בין בפנים בין מנחון או אשפתא או למטה אלא בלז"י נחון קי"ל כלישנא קמא ובפנים דיש לחוש שלא ידבק בליש' מחמירין כלישנא נחמא וכ"כ המוס' ד"ה כאלו כו' ושיטת הר"ה כפרש"י דב' מילוקים שוליים ודפנות ושפה העליונה ולפרש"י שלא במקום לישא חמיר טפי דהיינו שפתה העליונה

כזית במקום אחד חייב לבער ואם לאו בטל במיעוטו. ובגמ' שם עמו' א', ב': אמר רב יהודה אמר שמואל לא שנו אלא במקום שאין עשויין לחזק אבל במקום שעשויין לחזק אינו חייב לבער (ופירש"י: לא שנו דכזית במקום אחד חייב לבער אלא שאין הסדקים בשולי עריבה מקום הצקת מים שיהא בצק זה מועיל לעריבה לחזק המים אלא בדפנותיהן מקום שאין עשוי לחזק אבל אם במקום העשוי לחזק הן בטלו לגבה והיו כעץ דמסתמא בטלינהו האי גברא להחם ואפי' כזית אינו חייב לבער) מכלל דפחות מכזית אפי' במקום שאין עשוי לחזק אינו חייב לבער איכא דמתני' לה אסיפא ואם לאו בטל במיעוטו אמר רב יהודה אמר שמואל לא שנו אלא במקום העשוי לחזק אבל במקום שאין עשוי לחזק חייב לבער מכלל דכזית אפי' במקום העשוי לחזק חייב לבער תניא כלישנא קמא תניא כלישנא בתרא וכו' קשיין אהדדי אמר רב הונא סמי קילתא מקמי חמירא רב יוסף אמר תנאי שקלא מעלמא תנאי היא (תרווייהו איתנו בי מדרשא ומשנה הן ותנאי נינהו ופליגי בהכי — רש"י) דתניא הפת שעופשה חייב לבער מפני שראוי לשוחקה ולחמץ בה כמה עיסות אחרות ר' שמעון בן אלעזר אומר כמה דברים אמורים במקומות לאכילה אבל כופת שאור שייחדה לשיבה בטלה מדאמר ר' שמעון בן אלעזר בטלה מכלל דת"ק סבר לא בטלה אלמא קסבר כל כזית אע"ג דמבטל לא בטיל אמר ליה אביי תרצת מכזית (שבמקום העשוי לחזק דר"ש היא — רש"י) פחות מכזית (במקום שאין עשוי לחזק דקשו נמי אהדדי — רש"י) מי תרצת אלא הא והא ר' שמעון בן אלעזר היא ולא קשיא הא במקום לישא הא שלא במקום לישא (ופירש"י: מתניתין בתרייתא לא קרי מקום שאין עשוי לחזק אלא מקום שאינו מקום לישא כלל כגון שפה העליונה אבל דפנות קרי מקום העשוי לחזק וקמייתא קרי אף דפנות מקום שאין עשוי לחזק ואע"ג דבמקום לישא הוא ומקום העשוי לחזק קרי שוליים והכי קאמר ת"ק במקום העשוי לחזק כגון שוליים שמקבלין את האים אפילו כזית אינו עובר מקום שאינו עשוי לחזק מים כגון דפנות דמקום לישא הוא ולא מקום מים חוצץ ועובר ופחות מכזית אפי' בדפנות נמי אינו חוצץ דכיון דמהני פורתא לחזק עיסה כשמשפשפין ולשין שם בטיל ובשלא במקום לישא כגון שפה עליונה לא

שאור שייחד לשיבה בטלה. ולפי גמ' דידן יוצא, שדבריו שם — דבעינן טח. הם דלא כר' שמעון בן אלעזר. וזה כתי' הראשון שבירושלמי המובא בפנים.

ומה שציין רבנו לעיין במדרכי טור, נראה שכוונתו שהמדרכי שם פ"ג סי' תקצ"ו והטור שם כתבו על סמך דברי הראב"ן. שכבה"ג — שהבצק מאוס — לא צריך לבער. וזה כמ"ש בירושלמי המובא

בפנים שכופת מאוסה לא צריך לבער. והגם שרכנו כתב שם"ש בירושלמי „כופת מאוסה" ר"ל שטח בטיט, נראה שאין כוונתו לומר דבעינן דוקא טח בטיט ולא מועיל מחמת. אלא ר"ל שבטח בטיט בדרך כלל היו מאוס. והיה"א אם מאוס מחמת דבר אחר. ומ"ש בבאורי הגר"א בסוף דבריו „ועיין מדרשו" לכאורה זה ט"ס, כי הרי כבר רבנו ציון לעיל לעיין במדרכי.

ברכת אליהו

להראשונים שפי' מש"ש בגמ' רב הונא, "העשוי לחזק" היינו בצק שנחמלל ומחזק את העריבה, ואין הבדל בין כפנים או מבחוץ ובין מקום לישנה ללא מקום לישנה. ודלא כפירש"י ש, "עשוי לחזק" היינו במקום לישנה, ו"אינו עשוי לחזק" היינו כשפה העליונה, וכנ"ל דפסקינן כרב הונא וכלישנא בתרא לחומרא. ופסק ר"ח כאב"י. וכן דעת רש"י שם עמוד ב' ותוס' שם עמוד א' ד"ה כאן. [נששם עמוד ב' איתא: אמר רב נחמן אמר שמואל שני חצאי זיתים וחוט של בצק ביניהן רואין כל שאילו ינטל החוט וינטלין עמו חייב לבער ואם לאו אינו חייב לבער. ופירש"י בד"ה חייב לבער: לחוט מצרפן והוי כזית במקום אחד ובדפנות קאי. הרי דלרש"י רק בדפנות בעינן כזית אבל לא בשוליים, ובשוליים אף ככזית א"צ לבער. וכן כשפה העליונה אף בפחות מכזית חייב לבער. וזה כדברי אב"י. וכן היא דעת התוס' שם, שהביאו את פירש"י, והקשו ע"ז: וקשה דאמר לקמן לא אמרן אלא בעריבה אבל בכית חייב לבער משום דזימנין דמיכנסו להו ונפלי אהדרי ולפ"ה חיפוק ליה דפחות מכזית חייב לבער שלא במקום לישנה. ולכן חי' התוס': ונראה לר"י דמקום העשוי לחזק היינו את הכלי בין במקום לישנה ובין שלא במקום לישנה עושין לחזק אך במקום לישנה יש להחמיר יותר שיש לחוש שידבק מאותה עיסה לעיסה אחרת ע"י לישנה או תבלע מן הטעם ולכן כזית במקום לישנה אפי' עשוי לחזק עובר אע"ג דודאי מבטלו כיון דאיכא תרתי לריעותא כזית ובמקום לישנה ופחות מכזית אפי' במקום לישנה אי עשוי לחזק לא גזרו ביה רבנן דכיון שהוא דבר מוצט יכול לשמור שלא ילוש עליו וכן כזית שלא במקום לישנה אי עשוי לחזק אין עובר אבל פחות מכזית ושלא במקום לישנה אפי' אין עשוי לחזק מותר. והוסיף הר"א: ועתה אם נימא דהתוס' ס"ל דאין הלכה כאב"י אלא כרב הונא וסמי קילתא מקמי חמירתא א"כ הלא תיקשי גס לפי' התוס' הלא לרב הונא אין חילוק כלל בין מקום לישנה או שלא במקום לישנה אלא לעולם תלוי בעשוי לחזק העריבה או יש חילוק בין כזית לפחות מכזית אבל באין עשוי לחזק העריבה צריך ביעור אפי' פחות מכזית וא"כ תקשי א"כ דאמר שמואל בבית דאינו עשוי לחזק דצריך ביעור משום דזימנין דמיכנסו כו' הלא בלא"ה צריך בעור אף בפחות מכזית אלא ודאי דהתוס' ס"ל דכל הסוגיא אזיל אליבא דאב"י ולאב"י שלא במקום לישנה ואינו עשוי לחזק יש חילוק בין כזית לפחות מכזית לפי' התוס'.

ועיין טור שהביא את דברי רש"י ותוס' הג"ל. ומדבריו יצא דלרש"י ותוס' הלכה כאב"י. ועיין בספר המלחמות שכתב: ...אלא כך פירשו הראשונים מקום העשוי לחזק היינו סדק שנחמלל בצקת והוא מחזק העריבה ומקום שאינו עשוי לחזק שאינו מחזק בקיומו וזה בין מבפנים בין מבחוץ והא דמתרץ בגמ' הא במקום לישנה הא שלא במקום לישנה ה"ק קמייתא קילא רישא וסיפא שלא במקום לישנה בתרייתא חמירתא רישא וסיפא במקום לישנה וכן פרי"ח והטעם לפי שהוא עשוי לישור בשעה שנותנת מים לקמח ולגדרו בשעת לישנה נמצא עכשיו כפי הדעת הזו כזית לעולם חייב לבער דלא קיי"ל כר"ש בן אלעזר פחות מכזית במקום העשוי לחזק אינו עובר במקום שאינו עשוי לחזק אם היה במקום לישנה עובר ואם לאו אינו עובר, עכ"ל.

והשו"ע פוסק כרב הונא ודלא כאב"י, ואין חילוק בין כפנים בין מבחוץ או אשפתה — שהבצק נמצא כשפת העריבה — או שהבצק נמצא למטה, בכל גווניו אם אין עשוי

ולפירש"י יוצא דשלא במקום לישנה חמיר טפי, דהיינו שבשפתה העליונה אפי' בפחות מכזית עובר, וכ"ש דעובר אף בפחות מכזית בדפנות מבחוץ. וכמש"ש בגמ' עמוד ב': אמר רב אשי לא חימא שלא במקום לישנה אגבה דאגנא אלא אשפתא דאגנא. הרי דאגבה דאגנא הוו טפי שלא במקום לישנה מאשר שפתא דאגנא בפנים.

אלא שהר"ה וספר המלחמות אע"פ שפסקו כאב"י, מ"מ בהא דאף כזית אין חייב לבער לא קיי"ל כר' שמעון בן אלעזר כמ"ש בכופת אין הלכה כר"ש בן אלעזר. [נדאב"י ס"ל דבמקום לישנה — היינו שוליים — אף ככזית אינו עובר, ובהא ס"ל לרז"ה דאין הלכה כוותי', משום דאב"י קאי אליבא דר' שמעון בן אלעזר ואין הלכה כוותי'. אבל לרבנן דפליגי ארבי' שמעון בן אלעזר, בכזית לעולם צריך לבער. ומאחר דלא קיי"ל כר' שמעון בן אלעזר, כמש"ש בגמ' לענין כופת שאין הלכה כר' שמעון בן אלעזר, לכן בכזית לעולם צריך לבער.]

נמצא ד' שיטות, רש"י ותוס' והר"ה והרמב"ן: (א) שיטת רש"י — שבשוליים לעולם א"צ לבער ובשפה העליונה לעולם חייב לבער. ובדפנות יש חילוק בין כזית שצריך לבער לפחות מכזית שא"צ לבער. ואין חילוק בין עשוי לחזק את העריבה דהיינו שוליים או לא עשוי לחזק.

(ב) שיטת תוס' — דשלא במקום לישנה בעשוי לחזק לעולם א"צ לבער ובאין עשוי לחזק יש חילוק בין כזית לפחות מכזית לישנה באין עשוי לחזק לעולם חייב לבער ובעשוי לחזק יש חילוק בין כזית לפחות.

(ג) שיטת הר"ה — ג"כ כפירש"י דהלכה כאב"י, אלא דרש"י פסק הכל כאב"י. ולרז"ה בכזית בשוליים אינו פוסק כוותיה. ובשפה העליונה לעולם חייב לבער ובדפנות ושוליים יש חילוק בין כזית לפחות.

(ד) שיטת הרמב"ן דס"ל כפי' התוס' ובכזית אינו פוסק כאב"י. נמצא לירידה במקום לישנה אם עשוי לחזק יש חילוק בין כזית לפחות. וכשלא עשוי לחזק אף בפחות מכזית עובר. ושלא במקום לישנה בין עשוי לחזק בין אין עשוי לחזק יש חילוק בין כזית לפחות.

ויש עוד שיטה חמישית והיא דעת הרי"ף שם והרמב"ם בהל' חמץ ומצה פ"ב הט"ו לפסוק כרב הונא כלישנא בתרא דלעולם בעשוי לחזק יש חילוק בין כזית לפחות. ובאין עשוי לחזק אף בפחות מכזית עובר. וזו דעת השו"ע כאן. ולדעתם אין חילוק כלל בין מקום לישנה, וכמש"ל.

ועוד יש שיטה שישית — הרי"ה חילא מפירש"י לפירש"י, כמ"ש בסו"א [וכמש"ש בסק"ט]. ועיין בבירור הלכה בפסחים מה א ציונים ה' וי'.

באר הגולה

ל נעילא שס ולא
נפשטא.
מ רמנ"ס פפ"ט טוור
בם נעל העטור וחצי
הנ"ל.
ג נרימא שס.

לבער ואם לאו אינו צריך לבער (כ) במה דברים אמורים בעריכה אבל בבית (כא) אף על פי שאם ינטל החוט אין ניטלין עמו חייב לבער מפני שפעמים מקבץ אותם ל היה חצי זית בבית וחצי זית בעליה זית בבית וחצי זית באכסדרה חצי זית בבית זה וחצי זית בבית שלפנים ממנו מ (כב) הואיל ואלו החצאי זיתים דבוקים בכותלים או בקורות או בקרקעות אינו חייב לבער אלא (כג) מבטלו בלבו ודיו: ט (כד) חמץ שנתעפש (כה) קודם זמן איסורו

ביאורי הגר"א

כיון שדנוקה אין מקפיד ס' ע"ש: (כג) מבטלו. דספיקא דרבנן לקולא: (כד) חמץ. כנ"ל ס"ג ודעת הראשון דשאר לעולם חייב לבער וכמ"ל ב"ש ו' נ' אלל כופת שאור ג"י הראשון פה שאור כו' ואין הלכה כרשב"א. וכו' יש לדחות דמירי שלא נפסל לאכול לכלל אכל נמוספתא והביאו הג"מ שם שאור מחמץ אחרים חמץ שנחמץ מחמץ' מאיתמי קרוי שאור משיפסל מלאכול לכלל וע"ש

ברכת אליהו

הדרא קושי' התוס' לדוכתה — אמאי צריך כלל לצירוף ב' חצאי זיתים הלא גם בפחות מכזית עובר. ולכן כתב המחבר — וזה מדברי הרמב"ם בהל' חמץ ומצה פ"ב הט"ז — הואיל כו'. היינו דמטעם זה היו כעשוי לחזק. ובהכ"ל בפחות מכזית אינו חייב לבער. ועיין במלחמות שכתב כיון שדבוקה אין מקפיד כו' ע"ש. וז"ל... דבצק שבסדקי קרקעו של בית במקום העשוי לחזק דמי שאינו מקפיד עליו ועשוי לידרס שם ברגלי אדם. ועט"ז ס"ק ה' ו'. ומ"א סקי"ב ובקונטרס אחרון לשו"ע הגרש"ז אות י"ח ובבירור הלכה בפסחים שם ציונים ב', ג', ד'. וע"ל סקב"ט.

(כג) דין זה בעיא בגמ' דפסחים מה ב ולא נפשטה. ולפיכך אם לא מבטלו היו ספיקא דאורייתא לחומרא וחייב לבטלו. אבל לאחר שבתלו, הוי ספיקא דרבנן לקולא וא"צ לבער. [וכ"כ הט"ז בסק"ז והמ"א סקי"ג. ועיין בבירור הלכה שם ציונים ב', ג', ד'.]

(כד) [בבא"ג סק"ג ציין לכרייתא פסחים מ"ה. דאיתא שם עמוד ב': ת"ר הפת שעיפשה ונפסלה מלאכול לאדם והכלב יכול לאוכלה מטמאה טומאת אוכלין בכביצה ונשרפת עם הטמאה כפסח. וכתב ע"ז הרי"ף שם: הא אם נפסלה מלאכול לכלב א"צ שריפה]. וכנ"ל ס"ב וכמ"ש בסק"ז. ודעת הראב"ד בהל' חמץ ומצה פ"א ח"ב, דשאר לעולם — אף אם נפסל מאכילת כלב — חייב לבער. וכמ"ש ביו"ט (בכביצה) א ב'. ובפסחים מה ב' איתא: הפת שעיפשה חייב לבער מפני שראוי לשוחקה ולחמץ בה כמה עיסות אחרות ר' שמעון בן אלעזר אומר בד"א במקוימת לאכילה אבל כופת שאור

(כ) בד"א בעריכה. עמ"ל ס"ק א': (כא) אעפ"י שאם. ל"ד דלפי' נלא חוט כלל כמ"ש רש"י שם וכו' נגמ' מדלעתי' להו צניתי ועלי' ושני נשים כו': (כב) הואיל כו'. כמנ כן למחן קושי' חוס' ד"ה כלן דלדעמ' המוס' שלא נמקום לישא דאין חשש שיתערב אפי' אין עשוי לחזק פחות מכזית נטל וה"ה לביט משא"כ להרמב"ם לכן כתב הואיל כו' והוי כעשוי לחזק וע' מלחמות שכתב

(כ) עמ"א סק"א [סקי"א כ"ל דמבואר דמירי בעשוי לחזק דאל"כ אף בפחות מכזית עובר כמ"ש בסעיף הקודם — דמשק אליעזר].

(כא) לאו דוקא כשיש חוט, דאפילו בלא חוט כלל חייב לבער, כמ"ש רש"י בפסחים מה ב. דאיתא שם: לא אמרן (דאם אין ניטלין עמו אינו חייב לבער — רש"י) אלא בעריכה אבל בבית חייב לבער מ"ט זימנין דכניש להו ונפלי גבי הדרי. וכתב רש"י שם בד"ה אבל בבית: ואפילו שני חצאי זיתים שאין חוט מצרפן חייב לבער. וכמ"ל בגמ' שם מדאיבעי' להו בבית ועליה ושני בתים כו'. [דאיתא שם: בעו במערבא בית ועליה מהו (חצי זית בבית וחצי זית בעליה מי חיישינן לכנושי דילמא כניש להו ומחברן או לא — רש"י) וכו' שני בתים זה לפנים מזה מהו תיקו. והרי בבעיות הללו ליכא חוט מחבר. ומשמע דבהכ"ל בבית אחד פשיטא ועובר — ד"א. ועיין בבירור הלכה שם ציונים ב', ג', ד'.]

(כב) כת' כן לתרץ קושיית תוס' ד"ה כאן. [בסקי"ח הבאנו דברי הגמ' בפסחים מה ב, שבמקום שאין עשוי לחזק אף בפחות מכזית עובר. והקשו התוס' שם אמאי בעינן בבית לצרף שני חצאי זיתים, הרי באין עשוי לחזק אף בפחות מכזית עובר. ותי' התוס', דכל שלא במקום לישא אף באינו עשוי לחזק אינו עובר בפחות מכזית. וזה נוח לדעת התוס' הסוברים דשלא במקום לישא — דאין חשש שיתערב אפי' אין עשוי לחזק פחות מכזית בטל. והו"ה לביט. משא"כ להרמב"ם הנ"ל בסקי"ט. הפוסק שבאין עשוי לחזק לעולם — אף שלא במקום לישא — עובר בפחות מכזית. וא"כ

ב"ש ששאר חמור מחמץ. ובבירור הלכה בכביצה ב' א ציון ב' כתבו שכוונת רבנו היא כדלקמן: דאמרינן בכביצה ז ב: שאור שאינו ראוי לאכילה אימא לא. ובהל' טומאת אוכלין פ"ב ה"ד פליגי הרמב"ם והראב"ד: הרמב"ם פסק: כל אוכל שנפסל ונפסד עד שאינו ראוי למאכל אדם אינו מקבל טומאה. והראב"ד שם השיג עליו, וכתב: ...והלא משנה שלימה היא בטהרות (פ"ח מ"ו) כל המיוחד לאוכל אדם טמא עד שיפסל מלאכול לכלב וכו' אלמא לעולם מקבל טומאה עד שיפסל מן הכלב וכו' עכ"ל. וכתב הכס"מ שם שדעת הרמב"ם שגם שפסול מאכילת כלב לא עובר עליו. ויצא דלראב"ד אוכל — אף שנפסל מאכילת אדם — כל זמן שראוי

3 תנן בריש ביצה: בית שמאי אומרים שאור בכזית וחמץ בככותבת וכ"ה אומרים זה זה בכזית. ועל מה שציין רבנו לשם ז ב. כתב הר"א: כמ"ש ביו"ט ז ב דשאר חמור מחמץ דחמץ בככותבת ושאר דחמץ קשה בכזית וה"נ חמור דגם כשאנו ראוי לאכילה כלב ג"כ חייב כשאר לבער. ויש להעיר שהרי זה רק אליבא דב"ש אבל ב"ה פליגי ע"ז. ואליבא דב"ה אמרו בגמ' שם, שלכן כתבה רחמנא „שאור" ד"א כתב רחמנא חמץ משום דראוי לאכילה אבל שאור שאין ראוי לאכילה אימא לא צריכא. א"כ חזינן דלכ"ה ה"י מקום לומר ששאר קל מחמץ. והרי הלכה כב"ה, ואיך אפ"ל דילפינן מסברת

באר הגולה

ס מה"ד.
ע טור נסס ר' יחאל
מפרש.

ונפסל מאכילת הכלב או ששרפו באש (קודם זמנו) (כז) ונחרך עד שאינו ראוי לכלב (כו) או שייחדו לשיבה וטח אותו בטיט מותר לקיימו בפסח: י ס (כח) דיו שהוא מבושל בשכר שעורים מותר לכתוב בו: יא ע עריבות שלשין בהם חמץ אין לסמוך על מה שרוחצים אותו בחמץ ומנקרין החמץ מהן כי אי אפשר לנקרן שלא ישאר בהן בין הכל

ביאורי חגר"א

נראה"ד: (כה) קודם זמן כו' או ששרפו כו' קודם. כ"א נ' מרכו קודם זמנו כו': (כו) ונחרך עד. מוס' שם ולמדו מפת שפיטה כו' וס' מ"ה נ' הפת שפיטה מיע לנער כו'

ברכת אליהו

שעישפה חייב לבער מפני שראוי לשוחקה ולחמץ בה כמה עיסות. וכתב הרא"ש שם פ"ג ס"ג, דברייא דזו מיידי כגון שלא נפסל מכלב, ד, אם נפסל מלאכול לכלב נפיק מתורת אוכל דהוה עפרא בעלמא. [ועיין הערה 3].

(כז) גמ' שם ודלא כרשב"א. [איתא בפסחים מה ב: אם טח פניה (של כופת שאור לתקנה לשיבה — רש"י) בטיט בטלה טח אין לא טח לא. ושם איתא בגמ', שזה דלא כר' שמעון בן אלעזר הסובר שבכופת שאור שייחדה לשיבה בטלה אף אם לא טח. ושם איתא בגמ' שאין הלכה כר' בן אלעזר, אלא הלכה כרב שאף אם ייחדה לשיבה בעינן טח אותו כטיט]. (כח) כמו חכרו קודם זמנו, דאיתא בפסחים כ"א, שמתיר בהנאתו אפי' לאחר זמנו. ולא דמי לדיו מין נסך שאסור בהנאה, וכמ"ש הרמ"א ביור"ד סימן קל"ד סעיף י"ג בשם יש מחמירין, דהתם כחרכו לאחר זמנו, דהיי' היין כבר הי' אסור לפני שנהי' דיו. וכמו מלוגמא בתוך הפסח שנתחמץ ואח"כ נסרחה שאסור לקיימה, כמשה' בסק"ת. ודיו זה הוא מדברי התרומות הרשן סימן קכ"ט. [והתוס' בעז' פרק ד' נו ב ד"ה לאפוקי הביאו דעה שסתם יינם בזה"ל אסור בהנאה, והביאו שם שר"ת מתיר סתם יינם בהנאה]. ואף שכתב התה"ד בשם תוס' דע"ז (פ"ב) [צ"ל: פ"ד. וכוונתו לתוס' ד"ה לאפוקי הנ"ל. ובפנינו ליתא שם בענין דיון, דלא מיבעיא לדעת האוסרין שם סתם יינם בהנאה פשיטא דאסור הדיו. אלא אפי' לדעת ר"ת שם דמתיר סתם יינם בהנאה, אסור הדיו ודשמא יתן הקולמוס לתוך פיו. והו"ה כאן מהאי טעמא יש לאסור בדיו שמבושל בשכר שעורים, דהרי אע"ג דהוי כמו חכרו קודם

שייחדה לשיבה בטלה. וגו' הראב"ד בגמ' שם היא: אבל פת שאור שייחדה לשיבה בטלה. וע"ז דייקה הגמ': מכלל דת"ק סבר לא בטלה. ואין הלכה כר' שמעון בן אלעזר אלא כת"ק כמשה' בגמ'. ולפי גי' זו יש ראי' לשיטת הראב"ד — פת שאור לא בטלה לעולם וחייב לבער. וכ"ז יש לדחות, דמיידי בגמ' שם שלא נפסל לאכול לכלב. אבל בתוספתא דביצה פ"א ה"ג — והביאו הגמ"י שם אות ד' — איתא: ב"ש אומרים שאור בכזית וחמץ בככותבת וב"ה אומרים זה וזה בכזית איזהו שאור המחמץ את אחרים איזהו חמץ שנתחמץ מידי אחרים מאימתי קרוי שאור משפסל מלאכול לכלב. הרי ששאר שנפסל מאכילת כלב חייב לבער. וע"ש בראב"ד. (כו) תנן בפסחים כ"א א: כל שעה שמותר לאכול וכו' ומותר בהנאתו. ובגמ' שם עמוד ב': פשיטא לא צריכא שחרכו קודם זמנו וקמ"ל כדרכה דאמר רבה חרכו קודם זמנו מותר בהנאה אפי' לאחר זמנו. וכתב הר"ן: ודוקא שחרכו קודם זמנו אבל לאחר זמנו לא פקע איסוריה עד דשריף ליה לגמרי. והוסיף הפרי"ח כאן: והו"ה לחמץ שנתעפש אע"פ שנפסל מאכילת הכלב אם נפסל לאחר זמנו לא פקע איסוריה בהכי. וע"ל סקי"ג].

ומ"ש המחבר, ונחרך עד שאינו ראוי לכלב, כ"כ התוס' שם ד"ה חרכו. ולמדו מפת שעישפה כו"ל. [וה"ל התוס': וכגון שנפסל מלאכול לכלב דבענין אחר לא הוי שרי דומיא דפת שעישפה בפ"ק, עכ"ל. ומ"ש התוס', דומיא דפת שעישפה" כוונתם לברייתא המובאת שם טו ב, רמב"ב: הפת שעישפה וכו'. וכנ"ל בריש סקי"ד]. ושם מה ב איתא: הפת

וא"כ לכאורה צ"ב מדוע כתב הראב"ד שבתחמץ לא צריכים לבער אם נפסל מאכילת כלב, הרי באיסורים אחרים לא בעינן שיהא פסול מאכילת כלב. אולם באחינו צחק ג' ס"ה י' ומרחשת חלק א"ח סימן ד' והבירור הלכה הנ"ל כתבו שהראב"ד לשנתו. שלעיל הבאנו שהראב"ד כהל' טומאת אוכלין סוכר, שדבר שראוי לכלב שם אוכל עליו, אע"פ שנפסל מאכילת אדם, ומקבל טומאה. וקשה למה צריכים הטעם משום שראוי לחמץ בו עיסות אחרות, הרי בלאו האי טעמא, שם אוכל עליו לענין טומאה, והי"ח שחיבין ליה אוכל לענין כל יראה, ולכן כתב הראב"ד בהל' חמץ ומצה ש"ש בגמ' — הטעם שראוי לשחקו ולחמץ בו עיסות אחרות — כפת של שאור קאמר, שפסול מאכילת כלב, וע"ז אמרין שאעפ"כ חייב לבער, מפני שראוי לשחקו, ובהה"ה חייב לבער אף אם פסול לאכילת כלב. אבל בחמץ לא בעינן וכו' טעמא. ומ"ש הר"ן הוא אליבא דהרמב"ם. והרמב"ם לשיטתו כהל' טומאת אוכלין, שאם אינו ראוי לאכילת כלב אינו מקבל טומאה ואין עליו שם אוכל. ולכן אליבא בעינן הטעם שראוי לשחקו גם לענין חמץ, ולולא טעם זה לא היה עובר בכל יראה, היות ואינו ראוי לאכילת אדם ולאו שם אוכל עליו.

לכלב שם אוכל עליו ומקבל טומאה. וא"כ צ"ל דהא דאמרין בביצה שם, שאור שאינו ראוי לאכילה"פ שאינו ראוי אף לכלב, ואעפ"כ חייבין עליו משום כל יראה וכל ימצא. עכ"ת"ד ובסוף ס"ק זה כתב רבנו: ע"ש בראב"ד. וכוונתו לדברי הראב"ד בהל' חמץ ומצה פ"א ה"ב. שהרמב"ם כתב שם: והמניח חמץ בשרשו כפסח אע"פ שלא אכלו עובר כשני ואין וכו' ואיסור החמץ ואיסור השאור שבו מחמצין אחד הוא. והראב"ד שם השיג עליו, וז"ל: דוקא לשעוריהן אבל לענין ביעור ולענין אכילה יש הפרש ביניהם שהחמץ אם נפסל מאכילת הכלב אינו זקוק לבער והשאור אע"פ שהוא נפסל חייב לבער לפי שהוא ראוי לשחקו ולהחמץ בו כמה עיסות אלא א"כ יחדו לשיבה וטח פניו בטיט ומה ששנו בתוספתא (בגמ' מה ב) הפת שעישפה חייב לבער מפני שראוי לשחקו וכו' בפת של שאור קאמר דאי בחמץ לא הי' צריך לזה הטעם, עכ"ל. והר"ן בפסחים שם כתב שלכן בחמץ אולינן כתר אכילת כלב, ולא כמו בשאר איסורים דאולינן כתר אכילת אדם, משום דשאינו חמץ דאפי' אינו ראוי לאכילת אדם ראוי לחמץ בו עיסות אחרים.

כזית (כט) והכלי מצרפו (ל) וצריך ליתנן במתנה לנכרי עד לאחר הפסח (לא) או למוחזק בטיט

ביאורי הגר"א

חללי וימים נחוק הכית אין הכית מנרף נחוק הכלי הכלי מנרף ודוקא נחוק אבל מנחוק נדפנות לא וכלל והוא כטובא דגמרא רק שנגמ' חשש וימין דמיכנס ויש ליישב דהירושלמי ס"ל ג"כ לחשש דמיכנס רק שחשש מיכנס אינו אלא כנזק לא דמיצדק אהדדי ונעשה כזית א' וזההיה מיירי שני חללי וימים דגמר' כמ"ש אס נטל הסוט וניטלין עמו וא"ל אלא בלא כמ"ש בירושלמי כמס"ל וירושלמי לא איירי כנזק לא ושם אין מועיל וכמ"ש על מחני' חית נמקום אחד ס' ננקלף כולו כל' ואעפ"י שאמרו שם עד דיון לא יבש מאחד שאלו היה לא היה נקלף כולו כחמת החס שכבר מדצק כחמת אלא שאם נקלף ה' מחספרד וזההיה נישא מ"ש נפ"ק אי ינמא משום פירורין כו' ולדעת הרמב"ם כל שאינו דבוקים בכותלים כו' אפי' כ"ש חייב לנער ולא בטלי אבל לפ"י נישא דדוקא מחמת צירוף ואין הכית מנרף ואף גזירה דמיכנס לא שייך בדבר יבש ודלא כהרמב"ם שמצריך דבוקים וכ"ה בירושלמי שם ששקשה על מ"ש נחוק הכלי הכלי מנרף והא דתנין פסוח מכלא בטל נמיעטו וזה ראה לפי הר"מ שממני' מיירי בכה"ג דליכא פלגי וימים טובא כנ"ל ומשני כאן בחלו' כאן נמחזק

לאחר זמנו וכמו מלוגמא נחוק הפסח שנחממה ואח"כ נסרסה שאסור לקיימו כמס"ל ואף שכתב בשם חוס' דע"ז פ"ב דלא מיבעיא לדעת האוסרין פסח יינס בהנאה אסור הדיו אלא אפי' לדעת ר"מ דמחיר פסח יינס בהנאה אסור הדיו שמה יתן הקולמס לנחוק פיו וה"ה כאן דמ"מ אסור באכילה כמ"ש בס"ד מ"מ האסור אינו אלא כיון דבעי למיכל' לחשש' ולדיו' לא נפסל אפי' מאדם וערש"ש ר"פ כ"ש משא"כ כאן בלא כוונה ועי"ד סי' קל"ג סי"ג: (בט) והכלי מצרפו. לשון הר"י מפריש וכשיטתו שכתב בהגהת סמ"ק ע"פ שיטת רש"י דשלא נמקום לשה כגון משפה העליונה מנחוק דאף פסוח מכזית חייב לנער היינו דליכא פלגי וימים טובא והכלי מנרפן אף בלא חיבור חוט והא דבעינן חיבור חוט היינו נדפנות דאין הכלי מנרף נדפנות' מנחוק וכמ"ש למטה וזוה מחורן קושים חוס' ד"ה כאן דכית אף ע"ג דדמי לשפה העליונה מ"מ אין הכית מנרף כמו כלי ולר"י לטעם וימין דמיכנס ועב"ה. וכ"מ שממני' דקאמר אס' יש כזית נמקום א' פסוח מכלא כו' משמע שאינו נמקום א' וע"ז אמרו ל"ש אלא כו' וכ"ה בירושלמי שם ר' ירמיה בשם ר"ז שני

ברכת אליהו

נסך כבר חל עליו האיסור בעוד שהי' ראוי לשתייה ותו לא פקע מיניה איסור שתייתה ואיסור הנאה למאן דאסר בהנאה ונהי נמי דאפשר דמדאורייתא פקע כה"ג וכו' מ"מ מדרבנן לא פקע ותדע דהא לא קאמר רבא חרכו לאחר זמנו מותר בהנאה אלא דוקא קודם זמנו משום דתו לא חל עליו ואיסור ונידון דידן נמי לא חל עליה האיסור אבל דיו דיין נסך הוי כחרכו לאחר זמן].

(כט) לשון הר"י מפריש. וכשיטתו — שכתב בהגהת סמ"ק מצוה צ"ח אות כ"ב — עפ"י שיטת רש"י בפסחים מה הנ"ל בס"ק י"ח. י"ט. ששם הבאנו שיטת רש"י הסובר דשלא במקום לישא חמור ממקום לישא. ובעיקרון הוה הר"י מפריש סובר כרש"י. אבל חולק עליו בפרט זה: דלרש"י שלא במקום לישא — כגון בשפה העליונה מבחוץ אף פסוח מכזית חייב לנער. והר"י מפריש סובר שבאין כזית אינו חייב לנער. ומה שחמור שלא במקום לישא. היינו דאם איכא פלגי וימים טובא והכלי מצרפן — אף בלא חיבור חוט — חייב לנער במקום לישא. לא מועיל צירוף כלי לחיוב לנער. רק אם יש כזית במקום אחד. והא דבעינן חיבור חוט. היינו כשהחמץ נמצא בדפנות. דאין הכלי מצרף בדפנותיו מבחוץ. אם אין חיבור חוט. וכמ"ש למטה.

וכתב שם שבזה מתורצת קושיית חוס' שם עמוד א' ד"ה

ורבנו הביא רא"י לשיטת הראב"ד מתוספתא דביצה פ"א ה"ג. ותוספתא זו הביא גם הסמ"ג בהלכות חמץ מ"ל ע"ז. ובחידושי ר' אליהו מזרחי על הסמ"ג הלכות חמץ סימן ע"ז העיר על הסמ"ג למה הביא תוספתא זו שהיא אליבא דכ"ש. ואח"כ כתב: ושמה י"ל

זמנו דמותר בהנאה. מ"מ אסור באכילה. וכמש"ל בס"ד וכמש"ש בסק"י. ג. וא"כ גם כאן היה מקום לאסור דיו של שכו. שמה יתן הקולמס לתוך פיו. מ"מ כתב התה"ד שם שמותר לכתוב בפסח בדיו של שכו. והטעם הוא שכל האיסור באכילה בחרכו קודם זמנו אינו אלא כיון דבעי למיכל' אחשביה. ולירידה — לזה שרוצה לאכלו — לא נפסל אפי' מאכילת אדם. וכ"ש מאכילת כלב. וערא"ש ר"פ כל שעה ס"א. שכתב: יש שרוצים לומר לאו דוקא הנאה דהו"ה נמי אכילה דעפרא בעלמא הוא ולא מסתבר דאע"פ דבטלה דעת האוכל אצל כל אדם מ"מ כיון דאיהו קאכיל ליה אסור. וכתב התה"ד שמלשון הרא"ש הנ"ל משמע שהטעם — שאסור באכילה בחרכו קודם זמנו — הוא דכיון דבעי למיכל' אחשביה וכו'. וזה רק כשאכלו בכוונה. משא"כ כאן שאף אם יתן הקולמס בפיו כדי להחזיקה, ואגב זה טועם מן הדיו בלא כוונה. לא אחשביה ליה. ועיין יורה דעה סימן קל"ד סי"ג. [נששם כתב הרמ"א: ויש מחמירים בדיו של עכו"ל מפני שלפעמים נותן קולמס לתוך פיו והדיו עליו ועיין לעיל סימן קכ"ג דנהגים היתר בדבר שנותנין בו חמץ הואיל והוי לפגם ונראה דהו"ה בדיו אפי' ה' בו ודאי יין נסך אינו אלא פגם ושרי כן נראה לי. עכ"ל. וכתב התה"ד שם שאף למחמירין בענין דיו של עכו"ל, הכא מותר, וז"ל: דהתם היין

ובסוף סק"י ציין רבנו לדברי הרא"ש בפסחים פ"ג ס"ג. ושם סיים הרא"ש. שלכן אם נפסל מאכילת כלב אינו חייב לנער. משום ד"נפיק מתורת אוכל והוה עפרא בעלמא". ונראה שדברי הרא"ש הנ"ל הם כשיטת הרמב"ם הנ"ל.

ביאורי הגר"א

שכל הראשונים הסכימו לפירושם יש לפרש ע"ד הרי"מ אע"ג דמחוס' לא משמע כן מ"מ לדינא יש לפרש שיעתם כפי הירושלמי דנמקום לשה ואין עשוי לחזק דאף פסח מכזים חייב לזכר היינו דאיכא פלגי ויחס טובא וכן עיטת הרי"ף נכ"מ שאין עשוי לחזק ג"כ דאיכא פלגי ויחס טובא וא"ל לדחוק דשני תלמי זיתי' נביא מיירי נדבוקים שדנוקים הוה כמו עשוי לחזק וגם ההיא דפירורין א"ל ליישנא אלא כפי' הרי"מ וכן עיקר כשיטת

דמתני' נמחזר והירו' בתלוש אלמא אף בתלוש נביא א"ל לזכר בלא טעמא דמיכנס והירושלמי לא נחת לתקן צין עשוי לחזק או בלא וצין במקום לשה או לא שאלו הזכירו מהו כלום שם מ"מ יש ליישנא הסוגיא דירושלמי לפי הסוגיא שלנו דמה שחלקו צין תלוש וצין מחזר לשיטת רש"י היינו דפסח' ובענין שאלמו שני תלמי זיתי' וטוט כו' דמיירי דפסח' כנ"ל ובתלוש נכ"ע הכלי מזרף לכל הנית נכ"ע אין מזרף: וכן שיטת החסו'

ברכת אלוהו

אלא ביבש, ושם אין מועיל ד"מיכנס" וכמש"ש — על מתני': כזית במקום אחד וכו' — בנקלף כולו כאחת. הרי דלא מהני מה שב' חצאי זיתים מונחים במקום אחד, אלא העיקר הוא שיקלפו וידבקו כאחת. וזה שייך רק בבצק לח. ואע"פ שאמרו שם: עד כדון לח (עד כאן לא אמרין כן אלא בבצק לח שנוה לקלפו כאחת — פנ"מ) יבש מאחר שאילו ה"י לח ה"י נקלף כולו כאחת (רואין שאילו ה"י לח ה"י נקלף כולו כאחת אפי' הוא עכשיו יבש — פנ"מ). ולבאורה מ' מהירושלמי שאף ביבש מיקרי, "נקלף כולו כאחת". אולם התם מיירי שכבר ה"י מדובק כאחת כשה"י לח, אלא שאח"כ החייבש באופן שאם נקלף ה"י מתפרד. וע"ז אמרו דכיון כשה"י לח ה"י נקלף כאחת, גם עתה מצטרפין. אבל אם לא ה"י מדובק כאחת בשעה שה"י לח לא מצטרף.

ובוהיא ניהא מ"ש בפ"א אי נימא משום פירורין כו'. דאיתא בגמ' דידן שם ו ב: אמר רב יהודה אמר רב הבודק צריך שיבטל מ"ט אי נימא משום פירורין הא לא חשיבי וכו'. ואי נימא שהפירורין מצטרפין אף כשאנים לחים, מאי פרכינן „הא לא חשיבי", הלא חייב לבדוק משום חשש דילמא מכניש ונפלי אהדרי ויצטרפו. וביותר קשה לדעת הרמב"ם שכתב כהל' חמץ ומצה פ"ב הט"ז, שחצי זית בבית אחד וחצי זית בבית שני, והואיל ואלו החצאי זיתים דבוקין בכתלים או בקורות או בקרקעות אין חייב לבער. אבל כל (שאינו) [שאינן] דבוקים בכתלים כו' אפי' כל שהוא חייב לבער ולא בטלי. וא"כ מה מקשה הגמ' „משום פירורין הא לא חשיבי", הרי לדעת הרמב"ם, אפי' כל שהוא חייב לבער. אבל לפי"ז ניהא. שאם יש רק חצי זית אין חייב לבער. ודוקא אם יש ב' חצאי זיתים חייב לבער מחמת צירוף. ובכה"ג בבית אינו חייב לבער, משום שאין הבית מצרף. ואף גזירה דמיכנס לא שייך בדבר יבש. ובוה ניהא מש"ש בגמ': משום פירורין הא לא חשיבי. והרמב"ם שכתב שבכל שהוא חייב לבער היינו בלח. ולפי מש"ל שבכה"ג אין חשש של מיכנס, א"כ אף באינם

באן. דבסק"כ הבאנו את קושיית החסו' שם על פירוש: וקשה דאמר לקמן לא אמרן אלא בעריבה אבל בבית חייב לבער משום דזימנין (דמיכנס) [דמיכנס להו — ב"ח] ונפלי אהדרי ולפ"ה תיפוק ליה דפחות מכזית חייב לבער שלא במקום לשה. ולשיטת הר"י מפרשי מתורצת קושי' זו. דיש לחלק בין בית לעריבה. דבית אע"ג דדמי לעריבה, לשה"מ דעליונה, מ"מ אין הבית מצרף כמו כלי, וצריך לטעם „זימנין דמיכנס וכו'". ורק כדפנות הכלי אנו מצרפין את החצאי הזיתים. ועב"ח [שגם] הוא כ"כ].

וכ"מ במתניחין שם. דקאמר אם יש כזית במקום אחד חייב לבער, ואם פחות מכאן בטל במיעוטו ואינו חייב לבער. ומ' שיש כזית רק אינו במקום אחד אלא בב' מקומות. וע"ז אמרו בגמ' שם בלישנא בתרא: לא שנו אלא במקום העשוי לחזק אבל במקום שאין עשוי לחזק חייב לבער. ומסקינן שם עמו' ב' דהיינו שלא במקום לשה. ולפירש"י חייב לבער אף בפחות מכזית. ולפי' הר"י מפרשי מיירי שיש כזית רק שאינו במקום אחד.

וכתב שם שכ"ה בירושלמי שם פ"ג ה"ג. וז"ל הירושלמי: ר' ירמי' בשם ר' ועירא שני חצאי זיתים בתוך הבית אין הבית מצרף בתוך הכלי הכלי מצרף. ודוקא בתוך הכלי מצרף, אבל מבחוץ בדיפנות לא מצטרפין. ורק בשפה העליונה מצטרפין, וכנ"ל. ומוכח דמיירי שיש כזית רק שאינם במקום אחד, וע"ז אמרו בירושלמי שבכה"ג אין הבית מצרף.

ודברי הירושלמי הוא כסוגיא דגמ' דידן. רק שבגמ' דידן בבית חששו „זימנין דמיכנס" ולכן צריך לבער. והירושלמי אינו חושש לזה. ויש ליישב דהבבלי והירושלמי לא פליגי. דהירושלמי ס"ל ג"כ לחשש ד"מיכנס", רק שחשש „מיכנס" אינו אלא בבצק לח — דמידבק אהדרי ונעשה כזית אחד. ובוהיא מיירי שני חצאי זיתים דגמ' דידן. כמש"ש שאם נטל החוט וניטלין עמו החוט מצרפין. וא"ד „מיכנס" אלא בלח, כמ"ש בירושלמי כמ"ל. וירושלמי לא איירי בבצק לח

הראב"ד ונראה ברור דדוקא אם נפסלה מאכילת כלב מפני שחימוצה קשה שמחמצת אחרים אז חייב לבער אבל אם בלא החימוץ היתה נפסלת מאכילת כלב שעיפשה או שהסריחה בטלה מתורת אוכל ואינו חייב לבער ולפי"ז לא שייך לחלק בין חמץ לשאור וכל שהחמץ גורם לו חייב לבער ואם שהחמץ קשה שנפסל מאכילת כלב בשביל החימוץ אין זה חמץ רק שאור ואין נפ"מ רק לבית שמאי דזה בכזית וזה בכזית דבמה שחימוצה קשה לא בטלה מתורת אוכל שכן ראו' לחמץ בה כו' אבל אם בלא החימוץ אינה ראו' לכלב בטלה מתורת אוכל לפיכך השמיט רבינו דאין חילוק לפי"ז מאומה בין חמץ לשאור. דגדר שם השאור הוא שחימוצו קשה כ"כ שמפני החימוץ לבד הוא פסול מאכילת כלב חה

דאיתא בבית הלל לומר שהלכותיו של זה לאו כהלכותיו של זה ואילו חמץ שנפסל מאכילת הכלב אינו זקוק לבער ואילו שאור אע"פ שנפסל מאכילת הכלב חייב לבער לפי שהוא ראוי לחמץ בו כמה עיסות והא דקתני בתוספתא פת שעפשה וכו' חייב לבער כפת של שאור קמיוני דאלו בחמץ לא שייך ביה לחמץ בו כמה עיסות וכו' עכ"ל. וגם הפירוש כאן הבית ראוי לשיטת הראב"ד מתוספתא זו, וסיים: אפשר שאף דעת הרמב"ם כן וכדמשמע בדבריו בפ"ב וז"ל כהמ"מ ז"ל. וגם הפ"ג כ"א סק"כ נשאר בצ"ע מהתוספתא הנ"ל על דברי הכס"מ הנ"ל — דשאור שנפסל מאכילת כלב פטור עליו. והאור שמח שם כתב: ובאמת בתוספתא מפורש ריש ביצה מאימי קרוי שאור משיפסל מלאכול לכלב ולא אדע איך פליג על

ביאורי הגר"א

הרי"ף דרשנא יחדא הוה ופ"י הרי"מ: (ל) וצריך ליתנן. כמ"ש נס"י מס"ח ס"ג מהתוספתא ועמ"ס:

ברכת אליהו

שיש ב' חצאי זיתים, ובכה"ג מצטרפין. אע"ג דמתוס' לא משמע כן — דמיירי לענין צירוף. שהתוס' הקשו על רש"י מדוע צריכים בבית לטעמא ד'זמנין מכניש'. הרי בלא טעם זה חייב לבקר בפחות מכזית. ומוכח דלהתוס' במקום לישא ואינו עשוי לחזק עובר אפי' בפחות מכזית אף בלי צירוף. מ"מ לדינא יש לפרש שיטת התוס' לפי הירושלמי, דבמקום לישא ואין עשוי לחזק — דאף פחות מכזית חייב לבקר — היינו דאיכא פלגי זיתים טובא. ונהירושלמי דפוסק דבכלי מצרפן היינו במקום לישא ואין עשוי לחזק — ד"א.

וכן שיטת הרי"ף הנ"ל בסק"ט דפוסק כרב הונא לחומרא וכלישנא בתרא — דבכל מקום שאין עשוי לחזק שצריך לבקר אף בפחות מכזית. היינו ג"כ דאיכא פלגי זיתים טובא, משום דמצטרפין. וכת' בסק"ט ש"כ"ה גם דעת הרמב"ם. וא"צ לדחוק דשני חצאי זיתים בבית מיירי בדבוקים שדבוקים הוה כמו עשוי לחזק. (כמש"ל וכמ"ש בהערה 4). וגם ההיא דפירורין א"א ליישב אלא כפי' הר"י מפריש. ודלעיל הבאנו דברי הגמ' ש ו ב שאין לומר ש'הבדוק צריך שיכטל' משום פירורין ד', הא לא חשיבי'. וכתבנו שם שקשה לדעת הרמב"ם. הלא כאן עשוי לחזק אף בפחות מכזית עובר. אבל לפי' הר"י מפריש נוחא, דדוקא לענין צירוף בכלי אמרינן דעובר אף בפחות מכזית. אבל ככית שאינו מצרף אינו עובר בפחות מכזית וכו'.

וכן עיקר כשיטת הרי"ף דר' שמעון בן אלעזר יחידאה הוא וכפי' הר"י מפריש. [דבסק"ט הבאנו סוגית הגמ' בפסחים מה. והבאנו שם דברי רב הונא ודברי אביי. והוצא מהסוגיא שם דאביי ס"ל כר' שמעון בן אלעזר. והיות ואין הלכה כר' שמעון בן אלעזר. משום דר' שמעון בן אלעזר יחידאי, הלכה כרב הונא. אי"כ בין במקום לישא בין שלא במקום לישא באין עשוי לחזק מצטרפין אבל על פחות מכזית לחוד לעולם אינו עובר כשיטת הר"י מפריש — ד"א].

(ל) כמ"ש בסימן (תס"ח) (תמ"ח) ס"ג, שאם נתן לנכרי חמץ במתנה גמורה, אף שידוע שהנכרי יחזור ויתננו לו לאחר הפסח מותר. ודין זה הוא מהתוספתא. [וכמש"ש בבאה"ג סק"ה וכמש"ש בסק"ד]. ועמ"א סק"ז שכתב — על מ"ש המחבר: עד לאחר הפסח — : לא שיאמר לנכרי כן אלא יתנם לו במתנה גמורה ואחר הפסח יחזור ויטלם ממנו עיין ס' תמ"ח. עכ"ל.

ס"ק זה: וא"צ לדחוק דשני חצאי זיתים בבית מיירי בדבוקים שדבוקים הוה כמו עשוי לחזק. והיינו דלהרמב"ם צריכים לומר דבבית מיירי ב' דבוקים. [דלולא טעם זה ה' חייב לבקר אף בלי צירוף. מפני שחייב לבקר אף בפחות מכזית. אבל לשיטת הר"י מפריש לא צריכים לומר דמיירי בדבוקים. שהרי בלא"ה אין הבית מצרף, ובפחות מכזית אינו עובר.

ויוצא שמ"ש המחבר בסעיף ח' הטעם ד'דבוקים בכותלים' הוא רק לשיטת הרמב"ם. אבל לפי מ"ש המחבר כאן — שזה כשיטת הר"י מפריש — לא בענין הטעם ד'דבוקים בכותלים'. אלא דקשה לפי' שהרי כאן אויל המחבר בשיטת הר"י מפריש וכפי מה שהביא רבנו, אי"כ קשה למה כתב המחבר בסעיף ח' הטעם ד'דבוקים בכותלים'. וכבר העיר על כך בשער הציון סק"א ונשאר בצ"ע. וראה מ"ש בחוון איש או"ח סימן קט"ז ס"ק י"ג. י"ד.

דבוקים לא חשיבי ולא מצטרפי. ודלא כהרמב"ם שמצריך דבוקים'.

וכ"ה בירושלמי שם, שהקשה — על מש"ש שב' חצאי זיתים בתוך הכלי הכלי מצרף — : והא תנינן פחות (מכאן) [מכין] בטל במיעוטו (ומשמע דבפחות מכזית במקום אחד לעולם בטל הוא ואפי' יש עוד כמו חצי זית בתוך הכלי אין הכלי מצרף — פנ"מ). וזו ראי' לפי' הר"י מפריש, שמתני' דתנן שם דפחות מכאן בטל במיעוטו מיירי בכה"ג דאיכא פלגי זיתים טובא כנ"ל. וע"ז משני הירושלמי: כאן בתלוש כאן במחובר. והיינו דמתני' מיירי במחובר לכן אינן מצטרפין. ומ"ש בירושלמי שהכלי מצרף היינו בתלוש. וע"ז אמרו שם בירושלמי, שדין צירוף הוא רק בכלי ולא בבית. אלמא אף בתלוש בבית א"צ לבקר בלא טעמא דמיכוש. והיינו לדעת הירושלמי דלא חייש לטעם דמיכוש, או לפמש"ל שהירושלמי מיירי כיבש דלא שייך גזירה דמיכוש. והירושלמי נחית לחלק רק בין תלוש למחובר, ולא נחית לחלק — כמ"ש בגמ' דידן — בין עשוי לחזק או לא ובין במקום לישא או לא — שלא הזכירו מזה כלום שם. ולכאורה יוצא שיש בזה מחלוקת בין הסוגיא דידן לסוגיא דירושלמי. מ"מ יש ליישב הסוגיא דירושלמי לפי הסוגיא שלנו, ולא פליגי הבבלי והירושלמי. דמה שחילקו בירושלמי בין תלוש ובין מחובר לשיטת רש"י, היינו בדפנותי' — דבתלוש מצטרפין ובמחובר אין מצטרפין. וכענין שזכרנו בגמ' דידן שם מה כ' : שני חצאי זיתים וחוט של בצק ביניהן רואין כל שאילו ינטל החוט וניטלין עמו חייב לבקר ואם לאו אינו חייב לבקר. דמיירי בדפנותי' וכנ"ל. וע"ז אמרו בירושלמי דמחובר אין מצטרפין. ובתלוש בכל ענין הכלי מצרף. אבל הבית בכל ענין אין מצרף. [וזה רק בדפנותי'. אבל על גבה אף במחובר מצטרפין ולמטה אפי' בתלוש אין מצרפין]. ד"א.

וכן שיטת התוס' שם עמוד א' ד"ה כאן — שכל הראשונים הסכימו לפירושם — יש לפרש ע"ד הר"י מפריש. דהתוס' מפרשים דבמקום לישא אם אין עשוי לחזק עובר אף בפחות מכזית ובאם עשוי לחזק אינו עובר בפחות מכזית. ושלא במקום לישא אם עשוי לחזק אף בכזית אינו עובר ובאין עשוי לחזק אינו עובר בפחות מכזית. ואפ"ל לשיטת התוס' גם לפי דעת הר"י מפריש. ומ"ש התוס' שבמקום לישא אם אין עשוי לחזק עובר אף בפחות מכזית. לשיטת הר"י מפריש, היינו

נקרא שאור והיכא שבלא החימוץ נפסל מלאכול לכלב אז פקע איסור דחמץ ושואר ג"כ. עכ"ל. וע"ז מש"ש בזה. וכענין זה כתב בכה"ל כאן ד"ה חמץ וע"ז מש"ש בזה.

4 המחבר בסעיף ח' כתב: ...הואיל ואלו החצאי זיתים דבוקים בכותלים. וכת' שם בסק"כ. שזה מדברי הרמב"ם בה' חמץ ומצה פ"ב ה"ט. וכתבנו שם שהרמב"ם כתב כן. שלולא טעם זה היה חייב לבקר אף בלי צירוף. מפני שבאין עשוי לחזק אפי' שלא במקום לישא עובר בפחות מכזית. ואי"כ קשה למה חצי זית בבית וחצי זית בעלי' וכו' אינו חייב לבקר מפני שלא מצטרפין. הרי בלי צירוף חייב לבקר. ולכן כתב הרמב"ם שהואיל ואלו החצאי זיתים דבוקים בכותלים הוי כעשוי לחזק, ובמקום העשוי לחזק בפחות מכזית אינו חייב לבקר. ולפיכך בלי צירוף אינו חייב לבקר. אבל לפי שיטת הר"י מפריש — שאין הכי מצרף, לכן אף בלי הטעם ש'דבוקים בכותלים' הדין הוא שאינו חייב לבקר. וזהו מה שסיים רבנו בסוף

באר הגולה

פ (לב) וה"ה לבצק שבבכלי נסרים שאינו יכול להוציא: הגה: וטוב לעשות ק' כנלים שמתחין בהם קמח כל השנה (מהרי"ז) וכן כנלים שמתחין בהם פת כל השנה (ג) ומפה שהיתה מונחת על שק קמח לא מהני ויעור ולמיה כזוס כדי להשתמש בפסח (מהרי"ל):

א ברייתא פסחים כ"ח
וכר' יהודה טור נשם
הרמב"ם כפ"א
והרא"ש ושי"ט.

תמג דין חמץ בערב פסח לאחר שש. ובו ג' סעיפים:

א (א) חמץ מו' שעות ולמעלה ביום י"ד אסור בהנאה (ב) (אפי' חמנו של נכרי אסור ליהנות ממנו

ביאורי הגר"א

(לא) או לטוחן. כנ"ל מהא דכופת כמ"ש בס"י וס"ט: (לב) וה"ה לבצק. לרש"י דוקא נשפה העליונה ומנחמן. אכל להרי"ף כנ"ל כיון שאין עשוי לחזק וכן לשיטת המוספות כיון שהוא נמקס לשה ואין עשוי לחזק: (לג) ומפה שהיתה כו'. עיין סוף ע"ו ע"ה א' ב' ה' דקולי כו' וע' מוספות שם ד"ה דמיאנא כו' ח"ש המ"א בס"ק

י"ע נ"ל כו' הנצק נדבק כו' ואף שזמנו לא כ' למקן בין נדבק אלא נדבר רוחם וע"ש נרא"ש והג"א מ"מ מסוגיא דנחמים ע"ט כ' מ' אף נחשמשו צונן וע"ש רש"י ד"ה ואפי' וד"ה שאני:

תמג (א) חמץ משש כו' בהנאה. הרמב"ם והרא"ש וכ' המ"מ שכן הסכימו כל הגאונים ואע"ג ללחמך זמנו קי"ל כר"ש נלפני זמנו קי"ל כו' יהודה

ברכת אליהו

באיסור רותח וי"ל לפי שרגילין לכבסן כמה כבוסין באפר וכבוס בחמין ובצונן (ומביא) [ומכים — פלפולא חריפתא] עליהן קים להו שמפליטים כל מה שבלעו כאילו הרתיחם בכלי ראשון. ובהג"א כתב: וגם אפי' בלא כיבוס חמין ואפר אפשר שיועיל אפי' נפל ביין רותח או בשאר איסור רותח וכיון שבליעת צונן מתכבסות אפשר דהו"ה רותח וצ"ע אם יש לחלק באיסור בין דבר שנדבק לדבר שלא נדבק כל כך כמו שמחלק פרק התערובת גבי פשתן שתי דק דקריר. הרי שגם ברא"ש והג"א הזכירו החילוק בין נדבק ללא נדבק לגבי איסור רותח. מ"מ מסוגיא דנחמים ע"ט ב — שעליה הסתמכו התוס' והג"א — מ' אף בתשמישו בצונן. דאיתא שם: ...מאן שמעת ליה דאמר מין במינו לא בטיל ר' יהודה (וקאמר דמשקין הנבלעין בחרס בתלתא זימני פלטי — רש"י) ורמיניהו פשתן שטוואתו נדה מסיטו טהור ואם ה' לח מסיטו טמא משום משקה פיה רבי יהודה אומא אף הורטבו במים טמא משום משקה פיה ואפי' טובא אמר רב פפא שאני רוק דקריר. ועיין רש"י שם ד"ה ואפי' טובא, שכתב: ואפי' כבסו פעמים הרבה קאמר טמא. ועיין שם ד"ה שאני רוק דקריר. שכתב: וננס בפשתן בחזקה וקשה לצאת אבל מ' הרגלים לא בליעי בחרס כולי האי. הרי דגם בצונן איכא חילוק בין נדבק ללא נדבק. [ועיין סימן תנ"א סקנ"ג].

תמג (א) [בכאה"ג ציין: ברייתא פסחים כ"ח וזכרי יהודה וכו']. דתנן שם עמוד א': חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה ושל ישראל אסור בהנאה שנאמר לא יראה לך שאור (שמות יג. ז). ובגמ' שם: מני מתניתין לא רבי יהודה ולא רבי שמעון ולא רבי יוסי הגלילי מאי היא דתניא חמץ בין לפני זמנו בין לאחר זמנו עובר עליו בלא תוך זמנו עובר עליו בלא וזכרת דברי רבי יהודה ר"ש אומר חמץ בין לפני זמנו ולאחר זמנו עובר עליו בלא תוך זמנו עובר עליו בכרת ובלאו וכו'. ושם כט א מוקי רבא שהמשנה היא אליבא דר' שמעון. ושם לא איתא: אמר רבא הלכתא וכו' שלא בזמנו בין במינו בין שלא במינו מותר כר' שמעון וכו'.

(לא) כנ"ל מהא דכופת שיחדו לשיבה, שאם טחו כטיט מותר לקיימו בפסח. וכמ"ש המחבר בסעיף ו' וכמ"ש בסקי"ז, וכמ"ש בס"י וכמ"ש בסקי"ז.

(לב) בסקי"ט הבאנו שיטת רש"י, תוס' ורי"ף בפסחים מה, לגבי צירוף כלי. ולשיטת רש"י דין המחבר הוא דוקא בשפה העליונה ומכוחין, דכנה"ג עובר. אבל לשיטת הרי"ף דין המחבר הוא בכל מקום שנמצא הבצק, כיון שאין עשוי לחזק, הרי עובר עליו. וכן שיטת התוס' הא דעובר הוא, כיון שהוא במקום לשה ואין עשוי לחזק, ודינו של המחבר מיידי בכה"ג. (לג) עיין סוף ע"ז עה א, ב. דאיתא שם: הני רווקי (משמרת כמין שקין שנותנין בהן שמרים להוציא את יינן — רש"י) דארמאי דמזיא (של שער אדם ולא בלעי טובא — רש"י) מדיחן דעמרא (צמר) מנגבין דכיתנא (בלעי טפי מעמרא — רש"י) מישנן ואי איכא קטרי (קטרים) שרי להו הני דקולי וחלאתא (כוורת של שבטים שמסגנין בהן יין — רש"י) דארמאי וכו' דכיתנא מישנן ואי אית בהו קיטרי שרי להו (מתירין ואח"כ מנגבין שהיין נבלע בקטרים — רש"י). ועתו"ס שם ד"ה דכיתנא כו', שכתבו: אור"ח דמפות וסדינין שלנו ששרו ביין נסך אין צריך ליישנן מדלא קאמר כל כלי פשתן סתם אלא הני כלים שמנו חכמים דוקא שהיו בקיאיין כבליעתן ואין לחלק בין יין נסך שהוא צונן ובין שאר איסור רותח שנפל על המפות הכל יש לחתיר בכבוס כלי שני כי ודאי ידוע שע"י כבוס גדול שחובטין כמה וכמה פעמים אי אפשר שלא יצא האיטור ושמא יש לחלק בין איסור שנדבק לשאינו נדבק כל כך כמו שמחלק בפרק התערובת (וזכרים ע"ט ב). עכ"ל. ועפ"י מ"ש התוס' „ושמא וכו'“, כת' כאן הרמ"א במפה שצריך כיבוס. וזהו שכתב המ"א בסקי"ט: נ"ל דלא מהני הדחה בעלמא דאדורבה הבצק נדבק בו וצריך כיבוס בחמין ואפר וחביטה וכו'. ואף שכתב: לא כתבו לחלק בין נדבק לשאינו נדבק אלא בדבר רותח. וע"ש ברא"ש פ"ה סל"ג והג"א שם. וז"ל הרא"ש שם: אמנם תימה על המפות שלפעמים שנופל עליהן איסור רותח ומתירין אותן ע"י כיבוס של כלי שני ונהי דר"ת כתב לקולא אם נאסרו ע"י צונן דיין נסך אין להקל

ביאורי הגר"א

דסתם מתני' כוונתי' נר"פ כל שעה עבר זמנו אסור בהנאה וכן רבי פסק כוונתי' שאמר בחמישי' לא ומוכרה לנכרי' ש"מ שמכאן ואילך אסור דלפי' ה"ל להמתין עוד דלוקמי' שם כח"ק דאמר אפי' הן אכודין כו' ועברא"ש ורמ"י דר"נ ורנא פסקו בפ"ג כר"ש לאחר זמנו ולפני זמנו פסקו כר"י דמולין כל חמש וע"ש י"ג א' ואף ע"ג דר"נ

ברכת אליהו

דאל"כ הו"ל להמתין עוד עד הלילה. דאוקמי' שם בגמ' כת"ק דאמר אפי' הן אכודין לא יגע בהן. חזינו מהכא שאם לא הי' מוכר בחמישי' ה"ל החמץ הולך לאיבוד, מפני שאסור בהנאה. הרי דרבי פסק כר' יהודה — שמו' שעות ולמעלה אסור בהנאה. [ועד"א].

ועיין ברא"ש שם, שהביא הראיות הנ"ל. והוסיף: ורבא נמי לא אמר הלכה כר"ש דלהוי' משמע בכל דבריו אלא חמץ לאחר זמנו קאמר דשרי' כר"ש ובהך קרא דמחמצת כדדריש ר' שמעון לנתחמץ מאליו קיימא לן כוונתי' אבל בההוא דדריש לא יאכל כר' יוסי הגלילי לסמוכין לא קיי"ל דלא אשכחן קרא דלא לכתוב אלא לסמוכין וכו'.

וראיי' לדברי הרא"ש, דהרי רב נחמן ורבא פסקו בפ"ב א' כר"ש לאחר זמנו, וכנ"ל. ובפלפי' זמנו פסקו רבא ורב נחמן כר' יהודה — דתולין כל חמש, וע"ש י"ג א. דאיתא שם: אמר רב נחמן אמר רב הלכה כרבי יהודה (דתולין כל חמש — רש"י) א"ל רבא לרב נחמן ונימא מר הלכה כר"מ (דאכלין כל חמש — רש"י) דסתם לן תנא כוונתי' וכו'. הרי דבשש גס לרבא אסור.

ואע"ג דרב נחמן לא קאמר זאת אליבא דידהי' אלא ממשיה דרב קאמר, ורב אף לאחר זמנו כר' יהודה ס"ל כמ"ש שם כט ב: אמר רב חמץ וכו' שלא בזמנו במינו אסור וכו' כרבי יהודה. מ"מ רב נחמן לא ס"ל אלא כרבי שמעון, וכמ"ש ש"ל א הנ"ל. ואילו לא שגם רב נחמן בעצמו הי' פוסק כר' יהודה לא הי' ואמר שם י"ג א ממשיה דרב דהלכה כרבי יהודה.

ועכפ"ג דרשבת מזא ומי אמר רבי יוחנן הכי כו'. דאיתא שם: א"ר זירא א"ר אסי א"ר יוחנן אמר ר' תנינא אמר רבי רומנוס לי התייר רבי לטלטל מחתה באפרה (קס"ד באפרה עם אפרה קאמר שהאפר מוקצה ולא היו צריכין לו ואשמעינן דאגב מחתה דאיכא תורת כלי עליה טלטלה עם אפרה — רש"י). ומקשה ע"ז הגמ' ממימרא אחרינא דר' יוחנן, שאינו

ואודא רבא לטעמיה דאמר רבא כי הוינן בי רב נחמן כי הוו נפקי שבעה יומי דפסחא אמר לן פוקו וזבינו חמירא דבני חילא (ואודא רבא דאמר הלכה כר"ש לטעמיה דאמר נמי בעלמא חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר אף באכילה הואיל וליכא למיקנס ביה מידי ואי רבי יהודה חמץ סתמא קאמר ואפי' דנכרי — רש"י). ודברי המחבר הם מדברין הרמב"ם בהל' חמץ ומצה פ"א ה"ט והרא"ש שם פ"ב ס"ד, שפסקו כר' יהודה שם. וכתב המ"מ שם ה"ח שכן הסכימו כל הגאונים דבהא הלכה כר' יהודה. ואע"ג דלאחר זמנו קיי"ל כר"ש דאינו עובר עליו, כנ"ל מפסחים כט א, דמוקים רבא סתם מתני' כוונתי' דר' שמעון. ושם ל א שפסק רבא כר' שמעון. וכמ"ש הרמב"ם בה"ד, אפי' בלפני זמנו קיי"ל כר' יהודה דעובר בל"ת ואסור בהנאה. [דלדריד], משה שאסור באכילה אסור בהנאה. וכל מקום דכתיב לא יאכל אסור בהנאה — ד"א. דסתם מתני' כוונתי' בריש פרק כל שעה כא א: עבר זמנו אסור בהנאתו. ואילו לר"ש משש שעות עד הלילה אסור רק באכילה אבל בהנאה מותר, וכמ"ש התוס' שם כח ב ד"ה רבי שמעון.

וכן רבי פסק כוונתי' דר' יהודה שאמר בחמישי' צא ומוכרה לנכרי'. דאיתא שם י"ג א, ב: מעשה באדם אחד שהפקיד דיסקיא מלאה חמץ אצל יוחנן חקוקאה ונקבה עכברים והי' חמץ מבבבין ויוצא ובל' לפני רבי שעה ראשונה אמר לו המתן וכו' חמישי' א"ל צא ומוכרה בשוק וכו' לנכרי' וכו'. אמר רב יוסף כמאן אזלא אם שמעתא דרבי כרשב"ג דתנן המפקיד פירות אצל חבריו אפי' הן אכודין לא יגע בהן רשב"ג אומר מוכרין כב"ד מפני השבת אבידה א"ל אביי ולא איתמר עלה אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן לא שנו אלא בכדי חסרונן אבל יותר מכדי חסרונן מוכרין כב"ד דהא פסידי לגמרי (שנאסרים בהנאה — רש"י). ש"מ דרבי פסק כר' יהודה שמכאן ואילך — ר' שעות ולמעלה — אסור.

1 המ"מ בהל' חמץ ומצה פ"א ה"ח כתב בדעת הרמב"ם: ודעת רבינו שאין הלכה כמותו אלא לאחר זמנו דסתם מתני' איתא כוונתי' אבל לפני זמנו הדרין לכללין דקיי"ל כרבי יהודה דרבי יהודה ורבי שמעון הלכה כרבי יהודה דשני מחלוקות הן ומתרי קריא נפקי לה לר' יהודה חד לפני זמנו וחד לאחר זמנו הילכך קיי"ל כר"ש בתדא דהיינו לאחר וכו' יהודה בלפני זמנו שאמר פ"ק (דף ד, ה) דכ"ע חמץ משש שעות ולמעלה אסור מנא לן ושקלו וטרו בהא ואמר רבא לא תשחט על חמץ דס זכאי לא תשחט את הפסח ועיין חמץ קיים ורבא גופיה הוא דפסק כר"ש בפ' כל שעה ושי"מ דהלכה כר"ש דרוקא בלאחר אבל בלפני הלכה כר"י וכדאמר הלכה ומ"ש המ"מ ד, הדרין לכללין דקיי"ל ר' יהודה ור' שמעון הלכה כר' יהודה. היינו דאמרין בעירובין מו ב ובביצה כז א ובבכורות יא א ובירושלמי תרומות פ"ג ה"א, שר' יהודה ור' שמעון הלכה כר' יהודה. ורבנו לא הזכיר כאן טעם זה — דמשה' פסקין כר' יהודה. ואפ"ל מפני שיש חולקים על כלל זה — שתמיד הלכה כר' יהודה

ולא כר"ש. וטעמם שהיו שבעירובין פא ב ושם צא א אמרו: כל מקום ששנה ר' יהודה בעירובין הלכה כמותו. מוכח מכאן שבשאר מקומות אין הלכה כמותו. וראה ה"טות השונות בזה באנצקלפ"ת ערך הלכה כר' ט' עמוד רצ"ד ורצ"ז ורצ"ח. ואמנם רבנו מנוח שעל הרמב"ם שם [נדפס ברמב"ם מהדורות שבתי פרנקל] חמה על דברי הרמב"ם הנ"ל. וז"ל: דהא קיי"ל ר' יהודה ור' שמעון הלכה כר' שמעון וא"כ היכי פסק כר' יהודה. ותי' שם: וי"ל דכיון דסתם לן תנא פסקו כל שעה כר' יהודה כדאמרין החם (כא א) עבר זמנו אסור בהנאתו וכו' הו"ל ר' שמעון יחיד וקיי"ל יחיד ורבים הלכה כרבים. להלן הוכיח רבנו שאם אמורא אומר שמעיה בשם אומר' ולא חלק עליה, יש הוכחה שגם הוא סובר כמותו. וגם בספרי הכללים נטו לומר כן. וראה מ"ש בזה ביד מלאכי כללי' הו' אות רמ"ה ושם בכללי הר"ף סוף אות י"ג, בשדה חמץ כללים מערכת י' כלל ד' (הוצאת ב"ב תשכ"ג) כרך ג' עמוד 135 ואנצקלפ"ת ערך הלכה כר' ט' עמוד רנ"ז וציון 244 שם.

שם מני אי ר"י חמץ סתמא קאמר אפי' דנכרי
וה"ה לר"ס נחוך זמנו דנחוך זמנו ז"פ על ר"י
והוא נמי חמץ סתמ' קאמר ורב אחא ז"י דס"ל
שם דחמץ של נכרי מותר סוף הפסחא הא דדר
ז"י כמ"ש שם וזהר ז"י כו' ראב"י אמר דכ"ע
דבר הגורס ס' ומ"ד מעל כו"ש אלא דלף לר"ע
לא הגורס אלא משום דבר הגורס אבל נחוך הפסחא

התוספתא, דאף שהחמץ בעצמו אסור כהנאה אפ"ה שכרו מותר, כמו בשאר איסורי הנאה. אבל אם נאמר שחמצו של נכרי מותר בהנאה, מאי משמיעה לנו התוספתא ששכרו מותר, הרי אפי' החמץ מותר בהנאה, וכ"ש שכרה. וכ"מ בפרק כל שעה כח וכט שחמץ של נכרי אסור בהנאה. דתנן שם כח א: חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה ושל ישראל אסור בהנאה. ובגמ' שם קאמר: מני מתניתין לא רבי יהודה ולא ר"ש וכו'. מאי היא דתעיא חמץ בין לפני זמנו בין לאחר זמנו עובר עליו בלא תוך זמנו עובר עליו בלא וכתב דרבי רבי יהודה ר"ש אומר חמץ לפני זמנו אינו עובר עליו בלא כלום תוך זמנו עובר עליו בכרת ובלאו וכו'. מני מתניתין אי רבי יהודה חמץ סתמא קאמר אפי' דנכרי ואי ר' שמעון דישיראל נמי מישירא קא שרי (בהנאה לאחר זמנו — רש"י) וכו'. הרי דלר' יהודה גם חמץ של נכרי אסור אף לאחר זמנו. והו"ה לר"ש חמץ של נכרי אסור להנות ממנו בתוך זמנו, דר"ש לא פליג על ר' יהודה אלא בלאחר זמנו. אבל בתוך זמנו לא פליג ר"ש על ר' יהודה. והוא — ר"ש — נמי חמץ סתמא קאמר — תוך זמנו עובר בלאו וכרת ולא חילק בין של ישראל לשל נכרים.

הרשב"א והריב"ש, שהן שתי ברייתות המחולקות בדין זה: הברייתא ד"לא ישכיר וכו'" סוברת שדבר שאסור בהנאה אף שכרו אסור. והברייתא ד"משכיר וכו'" סוברת שאף שהחמץ אסור בהנאה, אבל שכרו מותר. ולענין זה פסקין כברייתא הסוברת שדבר שאסור בהנאה שכרו מותר, וכמ"ש רבנו מע"ז סב. אבל הואיל וכירושלמי איתובח רב דאמר מותר מהברייתא ד"לא ישכיר", לכן הלכה כר"ב ויסי שחמצו של כנור אסור. ואע"י שדביעק הדין לא פסקין כברייתא ד"לא ישכיר", וזה משום דסמכין על מ"ש בע"ז כיון המובאת בפנים, שאף דבר שאסור בהנאה שכרו מותר. מ"מ כיון דבירושלמי מסקין כתיובתא מה ברייתא אליבא דר' רמי', פסקין כר"ב ויסי דפליג על רב רמייה, וסובר שחמצ של כנור אסור בהנאה.

סוכר כן. ואם נאמר שאם אמורא אומר מימרא בשם אמורא אחר אין זו הוכחה שהאומר סוכר כוותי', מאי קשיית הגמ', הלא ר' יוחנן אמר הדין שמותר לטלטל מחתה באפרה בשם ר' חנינא. ויתכן דר' יוחנן לא ס"ל כן. ומקשיית הגמ' מוכח דאם אמורא אמר בשם מאן דהו, גם לאומר ס"ל הכי. ועפ"ז מוכח משם יג א מהא דרב נחמן אמר משמיה דרב שהלכה כרבי יהודה, שגם רב נחמן בעצמו סוכר כן, אע"ג ששם לא פסק כר' שמעון. הרי שאין דין קודם זמנו תלוי בלאחר זמנו. ואע"ג דלאחר זמנו קיי"ל כר' שמעון, מ"מ קודם זמנו הלכה כר' יהודה.

(ב) ירושלמי בפסחים פ"ב ה"ב [בפנינו בשינוי לשון קצת]: בתוך הפסח מהו (ליהנות בחמצו של עכו"ם — קרבן העדה) ר' ירמיה אמר מותר ר' יוסי אמר אסור התיב ר' יוסי והתניא לא ישכיר ישראל את בהמתו לנכרי להביא עליה חמץ (אלמא דאסור כהנאה — פנ"מ) פתר ליה בבא עמו (בבא הישראל עם העכו"ם בימי המועד וחיישינן דילמא אתי למיכל מיניה — פנ"מ) והתניא לא ישכיר ישראל את ביתו לנכרי ליתן בתוכו חמץ אית לך מימר בדר עמו (בתמיה דאף שדר שם הישראל אינו ניכר שהוא שלו ועוד לשון משכיר לעכו"ם משמע שאין לישראל תפיסת יד התם — קרבן העדה). וסלקא שמעתא כר' יוסי.

ואף להתוספתא שם פ"ב ה"ח -- דתניא שם, "משכיר ישראל חמורו לנכרי להוליך עליה חמץ ממקום למקום," מ"מ מ' דאסור בהנאה. דא"כ מאי קמ"ל התוספתא, הא אף איסורי הנאה שכןן מותר מיין נסך, כמ"ש בע"ז סב, ע"ש. דתנן שם עמוד א': השוכר את הפועל לעשות עמל ביין נסך שכרו אסור. ובבב"מ שם: מ"ט שכרו אסור אילימא דאוריין ויין נסך אסור בהנאה שכרו נמי אסור הרי ערלה וכלאי הכרם דאסורין בהנאה ותנן מכרן וקידש בדמיהן מקודשת וכו' אמר רבי אבהו א"ר יוחנן קנס הוא שקנסו חכמים בחמירין וכיין נסך. הרי דאיסורי הנאה שכןן מותר, חזקי מיין נסך. ולפי"ז מוכח מהתוספתא הגל', שחמצו של נכרי אסור בהנאה. דבשלמא אם נאמר שאסור בהנאה ניחא דמשמיעה לנו

2 הָרָא"ה שֶׁהָבִיא רַבְּנֵי מִירוּשָׁלַיִם דִּפְסָחִים פ"ב ה"ב, אֵיטָא גַם
בְּכֻשׁוֹת הָרֶשֶׁת ח"א ס' קע"ז וְכֻשׁוֹת הָרִיב"ש ס' ת'. וְמָה שֶׁצִּוִּין
בְּדַפּוּסֵי הָרֶשֶׁת רִיב"ש סִמָּן י"ח הוּא ט"ס.
וּמִשּׁוּם כֵּן, וְסִלְקָא שְׁמַעְתָּא כְּרִי יוֹסֵף, כִּיָּה בְּרִיב"ש שֶׁס. ח"ל:
וּמִשְׁמַע לִפִּי הִירוּשָׁלַיִם דְּמִסְקָנָא כְּרִי יוֹסֵף דְּאָמַר אֲסוּר דָּהָא אֲחוּתָב
מִהֵאֵלָּא דְּלֵא יִשְׁכַּר אֶת בֵּיתוֹ וְלֹא אֲשַׁכַּח פִּירוּקָא וְכו'. וְע"ע מִש"ש
בְּרִבְרֵי"א וְכוּרָא"ה.

ולהלן הביא רבנו תוספתא: משכיר ישראל חמורו לנכרי להוליך עליה חמץ ממקום למקום. וברשב"א ובר"ב ש"ש העירו שזה דלא כתוספתא – הנזכרת בירושלמי שמובא בדברי רבנו – ש"לא ישכיר ישראל את ביתו לנכרי ליתן בתוכו חמץ". והיוצא מדברי

(טז ס' מ"ן וינ"ט פ"ח) ב (ג) ואסרוהו חכמים שתי שעות קודם דהיינו מתחלת שעה חמישית
 ג ומיהו כל שעה חמישית מותר בהנאה (ד) ורשאי למכורו לא"י ד אפי' הרבה ביחד שודאי
 לא יאכלנו קודם פסח ה (ה) ויכול להאכילו לבהמה חיה ועוף ו (ו) ובלבד שיעמוד עליהם
 ונמנעלם שס' ד נר"י שס' וכן"ה. ה שס' נמנעלם. ו קפ' פ' הלא"ש שס.

ביאורי הגר"א

אסור: (ג) ואסרוהו. שס' י"ג א' ד"ה נר"י:
 (ד) ורשאי כו'. ממנ' שס' ומוכרו כו' ולאוקמה
 נגמ' בשעה חמישית וכר"ג וה"ה נר"י דחולין ל"פ
 ר"ג ור"י וכן הוא להדיא נגמ' י"ג א' מאי

ברכת אליהו

ישראל מאכיל חולין לבהמה לחי' ולעופות וכו'. הרי דלר"ג
 בשעה חמישית מותר למכור לנכרי. והו"ה לר' יהודה —
 דקיי"ל כוותי' כנ"ל בסק"ג וכמש"ש בהערה 3 — מותר
 למכור לנכרי בשעה חמישית. דר"ג ור' יהודה פליגי רק
 בתרומה, אבל בחולין לא פליגי ר"ג ור' יהודה, ולשניהם הדין
 הוא שמותר למכור לנכרי בשעה חמישית. וכן הוא להדיא
 בגמ' שם יג א: מעשה באדם אחד שהפקיד דיסקיא מלאה
 חמץ אצל יוחנן חקוקאה וכו' ובא לפני רבי וכו' חמישית א"ל
 צא ומוכרה בשוק מאי לאו לנכרים כר' יהודה. וכן מסיקה
 הגמ' שם. הרי דלר' יהודה מותר למכור לנכרים בשעה
 חמישית.

(ה) גמ' רפ"ב לימא כו'.
 (ו) כמ"ש שם ט ומה שמשייר יניחנו כו' שלא יגרור חולדה
 ומ"ש בר"פ כל שעה אבל חיה דאי משיירא מצנע לה כו' ר"ל
 דילמא יעלים עיניו ממנה קמ"ל דלא חיישינן. [בבא"ה סק"ו
 כתב: כך פ' הרא"ש שם. דתנן שם כא א: כל שעה שמותר
 לאכול מאכיל לחי' ולעופות. ובגמ' שם: למה לי למיתנא
 בהמה למה לי למיתנא חיה צריכא דאי תנא בהמה דאי
 משיירא חזי לה אבל חיה דאי משיירא קמצנעא לה אימא לא
 וכו'. וכתב ע"ז הרא"ש פ"ב ס"א: וקשה כיון דמצנע ליה
 היאך יכול להאכילה הא אמר לעיל (ט ב) ומה שמשייר יניחנו
 בצניעא שלא תבא חולדה ותטול בפניו ויהא צריך בדיקה
 אחריו וכ"ש שלא יתן לה לאכול והיא תצניעהו ודחק רבינו
 שמשון לפרש דמיידי בחיה כפופתה וה"ק דאי משיירא לה
 שצניעא כפופתה היא דנגור כפופתה אטו שאינה כפופתה והפי'
 הנכון נ"ל ומאכיל לבהמה ולחיה ולעוף והוא עומד עליהם עד
 שיאכלום ולא יעלים עיניו מהם עד שיאכלום ויבער המשויר
 ומתני' היתר הנאה אתא לאשמעינן ולעולם צריך לזהר שלא

אין פודין את הקדשים להאכילן והכא בהא קמיפלגי בדבר
 הגורם לממון כממון דמי וכו' רב אחא בר יעקב אמר דכו"ע
 דבר הגורם לממון כממון דמי והכא בפלוגתא דרבי יהודה
 ורבי שמעון קמיפלגי מ"ד לא מעל כרבי יהודה (דאמר אף
 לאחר הפסח אסור בהנאה וכ"ש בפסח עצמו הלכך לאו ממון
 איכא דלישראל לא חזי ולא גורם לממון איכא שאם יפרדה לא
 ינהה ממנו ולנכרי לא מוזבד דאין פודין את הקדשים להאכילן
 לכלבים — רש"י) ומ"ד מעל כר"ש (דאמר ראי הוא לאחר
 הפסח אף לישראל והו"ל גורם לממון — רש"י) והא רב אחא
 בר יעקב הוא דאמר דר' יהודה יליף משאור דאכילה משאור
 דראי' אלא הדר ביה רב אחא בר יעקב מההיא. אלמא דאף
 לר"ש לא מעל אלא משום דבר הגורם לממון כממון דמי. אבל
 בתוך הפסח אסור. [דאי נימא דלר"ש חמץ של נכרי ושל
 הקדש שרי. למה הוצרך רב אחא בר יעקב לומר דכו"ע דבר
 הגורם לממון כממון דמי, והא דמעל אליבא דר"ש הוא,
 משום דלאחר הפסח החמץ יהי' מותר. הרי אף אי נימא דדבר
 הגורם לממון לאו כממון דמי, ג"כ ניחא הא דחייב כמעילה
 אליבא דר"ש. משום שגם בפסח הוי החמץ ממון. היות
 והחמץ מותר בהנאה, ומוכח מכאן דגם לר"ש חמץ של נכרים
 ושל הקדש אסור בתוך הפסח, ולפיכך הוצרך רב אחא בר
 יעקב לומר שהטעם דלר"ש מעל הוא משום דדבר הגורם
 לממון כממון דמי והחמץ ראוי לאחר הפסח. ועד"א.]

(ג) שם יג א ד"ה כר"י.
 (ד) מתני' בפסחים כא א: כל שעה שמותר לאכול וכו'
 ומוכרו לנכרי. ואוקמה בגמ' שם דמיידי בשעה חמישית
 וכר"ג. וז"ל הגמ': אמר רבה בר עולא מתניתין ר"ג היא דתנן
 ר"ג אומר חולין נאכלין כל ארבע תרומה כל חמש ושורפין
 בתחלת שש והכי קאמר כל שעה שמותר לאכול בהן בתרומה

קרוב העדה). וכן איתא שם בפ"ה ה"ו. אבל מאחר דבגמ' דידן דחו
 זאת, לכן פסקינו כבגמ' דידן — דהלכה כר' יהודה. וע"ע מ"ש בזה
 בכיורו הלכה בפסחים יא ב ציון א.

4 בבא"ה סק"ה ציון למשנה דפסחים כא א. וזה לא כ"כ
 בדקדוק. דתנן שם: כל שעה שמותר לאכול מאכיל לבהמה לחיה
 ולעופות. ובגמ' שם: כל שעה שמותר לאכול מאכיל הא כל שעה
 שאינו מותר לאכול אינו מאכיל לימא מתני' דלא כר' יהודה דאי ר'
 יהודה הא איכא חמש דאינו אוכל ומאכיל וכו'. ומסקנת הגמ' שם,
 דהמשנה היא אליבא דר"ג וכמ"ש בסק"ד. ומאחר דהלכה כרבי
 יהודה אין לומר שהמשנה שם — דאזל דלא כר' יהודה — הוא
 המקור לדרינו. ולכן כתב רבנו שהמקור לדרינו הוא בגמ' שם הנ"ל.
 ובכ"ה הד"א: הרי להדיא דלר' יהודה הא דמאכיל הוא אף לבהמה
 לחיה ולעופות דאם האי מאכיל הוא דוקא אדם כגון עכו"ם א"כ
 שפיר יוכל להיות מתניתין כר' יהודה ובשעה שאינו אוכל אינו
 מאכיל לבהמה ולחי' ולעופות אלא ודאי דאין חילוק ולר' יהודה
 הכל שרי.

3 בבא"ה סק"ב כתב: משנה (בפסחים) דף יא וכו' יהודה גמ'
 שם. וזה לא כ"כ בדקדוק. דהא דפסקינו בגמ' כר' יהודה זה לא שם
 יא אלא שם יג א. והיינו דתנן שם יא ב: ר"מ אומר אוכלים כל חמש
 ושורפין בתחלת שש רבי יהודה אומר אוכלין כל ארבע וחולין כל
 חמש ושורפין בתחלת שש וכו' ר"ג אומר חולין נאכלין כל ארבע
 ותרומה כל חמש ושורפין בתחלת שש. ובגמ' שם יג א: אמר רב
 נחמן אמר רב הלכה כר' יהודה. ואיתא בגמ' שיש עור שפוסקים כן.
 וה"ה כתב שיש ט"ס בביאורי הגר"א. וצ"ל: יג א"ה (והיינו: איכא
 דאמרי) הלכה כר' יהודה. וגם אינו נכון בביאורי הגר"א אין
 הדבר מדוקדק. כי "איכא דאמרי" שייך לומר רק כשיש דעה
 החולקת ע"ז. אבל בגמ' שם ליכא מאן דפסק כר"מ. ולכן נראה שאין
 טעות בביאורי הגר"א. ומ"ש "ד"ה כר"י", היינו שבגמ' שם הקשו:
 ונימא מר הלכה כר' מאיר דסתם לן תנא כוותיה וכו' ונימא מר הלכה
 כר"ג דהוה ליה מכריע וכו'. והגמ' דוחה שם ומסיקה שלדברי הכל
 הלכה כר' יהודה.

ואמנם ביירושלמי שם פ"א ה"ה איתא: הלכה כר"ג שהוא אומר
 מעין שניה (שהוא כמכריע ומיהו מכריע ממש לא הוה וכו' —

באר הגולה

ז סס נגמלא ז'

לראות שלא יצינו ממנו ויבער מה ששיירו ממנו (ז) ומתחלת שעה ששית ולמעלה אסרוהו גם בהנאה: הגה: (ח) ונסת העיבור שהיוס ארוך אלו הארבע שעות לפי ענין היום ומותר לאכול חמץ עד (ט) שלש

ביאורי הגר"א

שעות כו' וע"כ שעות זמניות קאמר כמ"ש שס ה' א' א' חלק וערש"י ד"ה א' חלק וע"כ שס: ר' א' מהכא לא משמע כו' וערש"י שס ורל"י מפ"ג דע"א כיוס מקופת חמץ הימה: (ט) שליש היום. עמ"א ס"ק ג' וכו' הנ"ל וכן פסק הרמ"ם וכמ"ש נש"ע

ברכת אליהו

יום, מוכח שהשעות הן זמניות. ועל מה ששאלה הגמ' "חמץ משש שעות ולמעלה אסור מנלך", איתא עור' שם: רבא אמר מהכא לא תשחט על חמץ דם זבחי (שמות לד, כה) לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים. ועיין רש"י שם ד"ה לא, שכתב: ושחיטת פסח זמנה מתחלת שבע שהוא בין הערבים שכבר נוטה חמה לצד שקיעתה והכי אמרינן כפ' אמר להן הממונה (יומא כח ב) צלותי דאברהם, מכי משחרי כותלי דהיינו מחצות ואילך וגמרינן מינה דשחיטת החמץ מתחלת שבע וכו'. הרי שהשעות הן זמניות. ורא"י מפ"ב דע"ז כה א' ויעמד השמש בחצי השמים ולא אץ לבוא כיום תמים (יהושע י, יג) וכמה ארבע"ל עשרים וארבעה [שעין] אויל שית וקם שית אויל שית וקם שית כולה מלחא כיום תמים. וכתב האגור בהל' תפילת ערבית סי' שכ"ז דאמרינן כמדדש סדר עולם פי"א דיום שהעמיד יהושע החמה תקופת תמוז היתה, דהיינו שהימים ארוכים והלילות קצרים. ומדברי הגמ' בע"ז הנ"ל חזינן דאף בתקופת תמוז שהיום גדול, חשיב ליה תלמודא ליום י"ב שעות, דקאמר "אויל שית וכו' אויל שית וכו'". ואף שהשמש הלכה יותר מי"ב שעות, שהרי היום יותר גדול בתקופת תמוז, אלא בהכרח דהיינו שעות זמניות. [ועמ"ש בס' נ"ח ס"א ומש"ש בסק"ה].

(ט) להלן כתב הרמ"א: וי"א עד כ' שעות קודם חצות. ועיין כאן במ"א סק"ג. וז"ל: וכתב הב"ח ונקטינן לחומרא כסברא קמייא וחושבין מעלות השחר עד צאת הכוכבים וכו' והלבוש ולחם חמדות סי' רל"ג כתבו לחשוב מהנץ החמה עד סוף השקיעה ע"ש וכו' עכ"ל. [ניסוד לפלוגתא זו הוא בפסחים צ"ג ב' כי הא דאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן כמה מהלך אדם כיום עשרה פרסאות מעלות השחר ועד הנץ החמה חמשת מילין משקעת החמה ועד צאת הכוכבים חמשת מילין פשו לה תלתין חמיסר מצפרא לפלגא דיומא וחמיסר מפלגא דיומא לאורתא. ופרסה היא ד' מילין. יוצא ששעה — שהיא חלק י"ב מהיום — מהלך אדם ג' מילין ושליש. נמצא דשיעור הילוך מיל הוא שליש שעה פחות חלק ל' דהיינו י"ח דקות. והרמב"ם סובר שהי"ב שעות הוא מעמוד השחר עד צאת הכוכבים. ובתקופת ניסן מעמוד השחר עד צאת הכוכבים הוי ט"ו שעות. ויוצא שהזמן שמותר בהנאת חמץ בע"פ — שהוא כיום שעות — הוא שליש היום, וכמ"ש בהג"ה. והדעה השניה סוברת שיי"ב שעות הן מהנץ החמה עד שקיעתה, ע"פ דברי המ"א בס' תנ"ט סק"ג. ומעלות השחר עד נץ החמה מהלך אדם ה' מילין וכן משקיעת החמה עד צאת הכוכבים מהלך ה' מילין. נמצא מנץ החמה עד שקיעתה

עיניו ממנה קמ"ל דלא חיישין: (ז) ומתחלת. שס י"א וי"ג וכו' ושם ענין זמנו כו' לא נזכרה אלא כו': (ח) ובשנת העיבור. כ"כ הרמ"ם נפ"י נפ"א דזכרות דכל שעות הנזכרות נמשנה הם שעות זמניות וכמ"ש נפ"ק דפסחים ד' ב' דכ"ע משש

יצנינו וה"פ דאי תנא בהמה דאי משיירא קחזי לה דאף אם מחמת טירדא יעלים עיניו ויחזור ויבער המשויר דהא קא חזי ליה. והוסיף הקרבן נתנאל אות ב': אבל חיה דאי משיירא מצנע ליה אימא לא קמ"ל דלא חיישין שיעלים עיניו מהם [וכו'].

(ז) [בבבא"ג סק"ז ציין לגמ' דפסחים ז (א). וגם הב"י ציין לגמ' שם. אבל הב"י ציין זאת על מ"ש הטור שאם קירש בו אשה אינה מקודשת וכו'. ואמנם הטעם שאינה מקודשת הוא משום שאסור בהנאה. אבל ליתא בגמ' להדיא טעם זה. אבל עיקר הדין שמתחלת שעה ששית ולמעלה אסור גם בהנאה, הוא במשנה] שם יא ב' רבי יהודה אומר אוכלין כל ארבע תולין כל חמש ושורפין בתחלת שש. [ובמשנה לא מוזכר להדיא דבתחילת שש אסור בהנאה]. ושם יג א': אמר רב נחמן אמר רב הלכה כר' יהודה. [כנ"ל בסק"ג וכמ"ש בהערה 3. ושם בגמ' מוכח שאחר שעה חמישית אסור בהנאה. כנ"ל בסק"א]. ושם כא א'. דתנן שם: כל שעה שמותר לאכול מאכיל. ובגמ' שם: הא כל שעה שאינו מותר לאכול אינו מאכיל. [ואמנם הגמ' שם מסיקה שהמשנה היא אליבא דר"ג. אבל כבר כתבנו בסק"ד דלענין תולין ל"פ ר"ג ור"י, וגם לר"י בשעה שישית אסור בהנאה. ושם עמוד ב' — על הא דתנן שם עמוד א': עבר זמנו אסור בהנאתו — פשיטא לא (נצרכה אלא) צריכא לשעות דרבנן (כלומר האי זמנו זמן אכילתו משמע ואפי' שעה שישית שאין איסורו אלא מדרבנן הוי אסור אף בהנאה — רש"י) דאמר רב גידל אמר רב חייא בר יוסף א"ר יוחנן המקדש משש שעות ולמעלה אפי' בחיטי קורדניתא אין חוששין לקדושין. הרי שלאחר שעה חמישית אסור בהנאה. וזהו הטעם שהמקדש בשעה זו אין חוששין לקידושין.

(ח) [בסק"ז הכאנו דברי המשנה יא ב' רבי יהודה אומר אוכלין כל ארבע. ומ"ש הרמ"א שהשעות הם שעות זמניות]. כ"כ הרמב"ם בפ"י למשנה בפ"א דזכרות משנה ד'. דכל שעות הנזכרות במשנה הן שעות זמניות. וכמ"ש בפ"ק דפסחים ד ב': דכו"ע מיהא חמץ משש שעות ולמעלה אסור מנלך וכו'. וע"כ שעות זמניות קאמר והיינו חצי יום. כמ"ש מה א' דהילפותא היא מהפסוק אך ביום הראשון תשביחו (שמות יב, טו) ואמרינן: אך חלק. וערש"י שם ד"ה אך, שכתב: אכין ורקין מיעוטין אלמא מקצת היום מותר ומקצתו אסור ומעתה יש לנו לחלק חציו לאיסור וחציו להיתר ואיכא דאמר אך הוא חץ בגימטריא דאח"ס בט"ע גי"ף דכ"ץ ותופס ח' תחת אל"ף וצד"י במקום כ'. [ומדקרינן לשש שעות חצי

היום (רמז"ס נפיוש המשנה ריש נרכות ומהר"ו) (י) ו"א עד כ' שעות קודם חלות (תה"ד סי' קכ"א): ב ח באר הגולה ח סס י"ג נעודל דיוטן חקוקא' ישראל שהיה בידו חמצו של ישראל אחר בפקדון יעבכנו עד שעה חמישית ואם לא בא

ביאורי הגר"א

ר"ס רס"א וסי' תנ"ט ס"ג ועמ"ל שס ס"ק ג' אכל לא דק דזהו לעולא אכל כבר איפריך עולא וקי"ל כר' יהודה וכמ"ש נסי' רס"א ולפ"ו הוא ג' שמינית והוא פחות מנ' חומשין א' מארבעים ולא דקי' ועמ"ל דפסחים י"א כ' ד"ה אחד ט'

וכן נ"ד סי' ס"ט ס"ז וכנ"ל ועמ"ש נסי' תנ"ט: (י) וי"א עד. כמ"ש שס י"ג כ' משום טעות בשעה א' או שמים ורנ"א אמר דיהנו ל' רבנן שעה ללקט עטים ואפ"ג דלמסקנא משום יום המעון וד' זמן סעודה מ"מ לדינא לא הדר כ' ול"פ

ברכת אליהו

מהלך אדם ל' מילין. וכאשר נחלק ל' מילין ליי"ב שעות, נמצא ששיעור מיל הוא ב' חמישיות שעה דהיינו כ"ד דקות. וכן פסק הרמב"ם כמבואר בסי' תנ"ט ס"ב, וזה עפ"י שיטתו ששיעור מיל הוא י"ח דקות. וכמ"ש בשו"ע ר"ס רס"א: ושיעור מיל הוא שליש שעה פחות חלק ל'. [ועמ"ש בסק"ג ובהערה 1]. וכמ"ש סי' תנ"ט ס"ב: ושיעור מיל הוא רביעית שעה וחלק מעשרים מן שעה. ועמ"ל שם סק"ג, שכתב: ולאחר המחשבים מהנך החמה עד שקיעתה הוי [מיל] ב' חומשי שעה וכו'. אבל המ"א לא דק. שמ"ש דלאחר שחשבים שעות זמניות מנך החמה עד שקיעתה הוי מיל ב' חומשי שעה, זהו דוקא לעולא בפסחים צג ב', דס"ל, כי הא דאמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן כמה מהלך אדם ביום עשרה פרסאות (ארבעים מילין — רש"י) מעלות השחר ועד הנך החמה חמשת מילין משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים חמשת מילין פשו לה תלתין חמיסר מצפרא לפלגא דיומא וחמיסר מפלגא דיומא לאורחא. ולפ"ו יצא ששיעור מיל הוא ב' חומשי שעה, וכמ"ש. אבל כבר איפריך עולא בגמ' שם צד א. ושם איתא דר' יהודה ס"ל ד, כמה מהלך אדם בינוני ביום עשר פרסאות ומעלות השחר עד הנך החמה ארבעת מילין משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים ארבעת מילין. וביארנו בסימן רס"א סק"א דר' יהודה שיעור בין השמשות הוא שלשת רבעי מיל, וקי"ל כר' יהודה כמ"ש בסימן רס"א ס"ב וכמ"ש בסק"א. ולפ"ו אחר א' שמינית והוא פחות מנ' חומשין אחד מארבעים ולא (דקינא) [דק]. [ולפ"ו שיעור מהלך מיל הוא ג' שמיניות השעה. דהרי מהנך עד השקיעה מהלך אדם ל"ב מיל. וכאשר נחלק את זה ליי"ב שעות יצא שנים ושני מילין לשעה. יצא שמהלך מיל הוא ג' שמיניות שעה דהיינו כ"ב דקות ומחצה. נמצא ששיעור מיל הוא דקה וחצי — אחד מארבעים בשעה — פחות ממ"ש המ"א. והמ"א לא דק כמ"ש ששיעור מיל הוא ב' חומשי שעה]. ועמ"ל דפסחים י"א כ' ד"ה אחד כו'. ורנ"א בגמ' שם: אחד אומר בשתי שעות ואחד אומר כשלש שעות עדותן קיימת. והקשו תוס' ד"ה אחד: וא"ת אמאי עדותן קיימת אילו דייקנן בחני סודי הא דקאמר שתיים בתחילת שתיים והו"ל קודם הנך החמה ועדותן בטלה כדאמר לקמן דתחילת שעה שניה קודם הנך החמה הוא דמהלך אדם ביום עשר פרסה שהן ה' מילין ומעלות השחר עד הנך החמה מהלך ה' מילין כדאמר במי שה' טמא (לקמן צג ב') וזה עולה לשעה ומחצה. [ונ"ל דר"א: וגם התוס' לא דק שם דהלא זה דעת עולא ואיפריך שם ולר' יהודה מהלך ד' מילין כנ"ל. והוסיף הר"א: אך גם לר' יהודה תהי' קושית התוס' שם במקומה ונ"ל דכוונת רבינו להוכיח

מהתוס' דיי"ב שעות נחשב מעלות השחר דאם מהנך החמה א"כ מאי דאמרי השתי שעות היינו כ' שעות אחר הנך החמה ושוב לא קשה קושיית התוס'. וכן ביורה דעה סימן ס"ט ס"ו פסק המחבר: שיעור שהיה במלח אינו פחות מכדי הילוך מיל שהוא כדי שלישית שעה בקירוב. והיינו דהמחבר אזיל לשיטתו כנ"ל בסי' רס"א ותנ"ט, דחשבינן החשבון דמ' מיל וי"ב שעות מעלות השחר עד צאת הכוכבים. ולפ"ו הוי שיעור הילוך מיל י"ח דקות. וזהו מ"ש המחבר שהוא כדי שלישית שעה בקירוב, מפני שזה לא בדיוק כ' דקות אלא י"ח. וכ"כ שם הש"ך בסק"ה. [והוסיף הר"א: ולחומרא לא דק אבל אם נימא דס"ל דחשבינן הי"ב שעות מהנך החמה עד שקיעתה נמצא דעולה על מיל כ"ב מינוטין וחצי ואיך כתב שהוא בקירוב שליש שעה א"כ הוא לא דק לקולא]. ועמ"ש בסימן תנ"ט סק"ה. [ושם הארכנו לבאר שיעור מיל עפ"י חישוב השיטות השונות. ועיין כאן ט"ז סק"ג. בה"ל ד"ה וי"א, כף החיים אות כ"א ובספרים שצ"ן שם].

(י) [בס"ק הקודמים הבאנו שר' יהודה בפסחים י"א ב סובר שאין אוכלין בשעה חמישית. ובגמ' שם יב ב מובא שר' יהודה סובר שלענין עדות אדם טועה בשעה אחת, ולענין חמץ אדם טועה בב' שעות. ואומר ע"ז אב"י שם בגמ': עדות מסורה לזריזים חמץ לכל מסור (אין אדם בא להעיד על הנפש אא"כ בקי בשעות לפי שיעור הוא שסופו להדרש בדרשה וקריחה אבל חמץ על הכל מוטל ושאנו בקי בשעות טועה בהן — רש"י). ואיתא שם: ורבא אמר לאו היינו טעמא דר' יהודה אלא רבי יהודה לטעמיה דאמר אין ביעור חמץ אלא שריפה ויהבו ליה רבנן שעה אחת ללקוט בה עצים (אי שרית ליה כל חמש אינו נזכר אבל עכשיו דתלי ל' רמי אנפשיה ומדכר ללקט — רש"י). ודעת הי"א דזמן אכילת חמץ הוא, "עד ב' שעות קודם חצות" [הוא] כמש"ש יב ב משום טעות בשעה א'. או שמים ורבא אמר דמבשר ליה רבנן שעה ללקט עצים. [ולפ"ו מוכח שמותר לאכול עד ב' שעות קודם חצות]. שהרי לטעמא דטעות שאדם טועה ב' שעות הרי הטעות היא כשעתיים קבוצות דהיינו ב' שעות קודם חצות וגם לטעמא דרבא דהיבין, "שעה אחת ללקט עצים". היינו שעה קבוצה של ששים דקות. ואין הדבר תלוי באורך היום או בקוצר. [ועד"א]. ואע"ג דלמסקנא שם טעמא לא רבא אליבא דר' יהודה הוא גזירה משום יום המעון (שאינה חמה ויוצאת — רש"י) ובר' גזרינן, משום ד, "זמן סעודה לכל הוא", וכיון דתלי בזמן סעודה, כשהיום גדול הוי זמן סעודה קודם ונגמרת הסעודה בשליש היום. ולפ"ו שפיר י"ל דהשעות הן זמניות. מ"מ לדינא לא הדר ביה ולא פליגי. [והאיל ולשנינו קמא

בעליו ימכרנו לא"י (יא) ואם לא מכרו חייב לבערו בזמן איסורו אפי' אם אינו חייב

ביאורי הגר"א

מ' דנשל ישראל אסור מדל"ק אכל שאינו שלך
אמה רואה ואוקמינן שם נשלל קיבל אחריות וכן
שם ו' א' חמנו של נכרי עושה ט' ועש"י ד"ה

וכמ"ש נחמ' נכמה מקומות: (יא) ואם לא
מכרו כו'. למד זה ממ"ש ה' ב' אכל אמה רואה
כו' ועש"י שם טפ"ל כל אחרי נכרים וכו' נכ"מ

ברכת אליהו

בינוניים לעולם בסוף שעה ד' היינו ב' שעות קודם חצות.
(יא) [הטעם שחייב לבערו הוא מפני שאם לא יכער יעבור
הנפקד על החמץ בכל יראה ובכל ימצא, אע"ג שהחמץ אינו
שלך]. ולמד זה ממ"ש בפסחים ה' ב' לא יראה לך שאור
(שמות יג, ז) שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים
ושל גבוה. ועש"י שם ד"ה לפי שנאמר, שפי' ד', של אחרים
היינו של נכרים וכ"ה בב"מ. ומ' שרק בשל נכרים אינו עובר
אבל בשל ישראל עובר הנפקד על איסור כל יראה. וראי' לכך
מדלא קאמר בגמ' שם, אבל שאינו שלך אתה רואה. וקאמר
„של אחרים". ואוקמינן שם בשלא קבל אחריות. ש"מ דרק
בשל נכרים אינו עובר, אבל בשל ישראל — אף אם לא קיבל
אחריות — חייב לבער. וכן שם ו' א' איתא: חמצו של נכרי
עושה לו מחיצה י' טפחים משום היכר. ועש"י שם ד"ה
חמצו של נכרי, שכתב: המופקד אצלו ולא קיבל עליו אחריות
דמות להשהותו. ומשמע דוקא של נכרי אינו חייב לבער אבל
של ישראל — אף אם לא קיבל אחריות — צריך לבער. דלא
כב"ח ומ"א.⁵

אדם טועה ב' שעות אין לאסור לעולם רק ב' שעות קודם
חצות כדמוכח התם אע"ג דמסיק בשינויא אחריןא אגופא
דגזירה דאיתא אלא ב' שעות קודם חצות לא הדר — לשון
התה"ד סימן קכ"א. וכמ"ש בתוס' בכמה מקומות. [בתה"ד
הנ"ל ציין לדברי התוס' ביבמות מב' א' ד"ה סתם ולתוס'
בכתובות ס' ב' ד"ה והלכתא. דאיתא ביבמות שם: לא ישא אדם
מעוברת חברו ומינותת חברו. ובה"א אמרה הגמ' ב' טעמים
לכך. א) גזרה שמא תעשה עוברת סנדל. ב) דחסה (שממעכו
בשעת תשמיש — רש"י). ומסקנת הגמ' שהטעם הוא משום
ד', סתם מעוברת למניקה קיימא. ותוס' שם ושם הביאו דעת
ר"ת הסובר בגרושה מינות אסורה לינשא. וכתבו תוס'
בכתובות שם: דסתם מעוברת למניקה קיימא דמשמע דהיינו
טעמא דמניקה היינו טעמא דמעוברת ולמאי דהוה מפרש
מעיקרא טעמא דמעוברת שייך בגרושה כמו באלמנה אע"ג
דהדר ב' מההוא טעמא מגופא דמילתא לא הדר ביה דמיירי
אפי' בגרושה. וסיים שם התה"ד: והא דנקט ר' יודא אוכלים
כל ארבע משמע דלא תלינן בקודם חצות היינו משום דבימים

— הסובר שלא עובר בכל יראה בלא קבל אחריות — מודה
דהנפקד עובר בעשה דתשכיתו. ולפי"ז ההוכחה מדברי בעל ה"ג
והרי"ז גיאות היא רק על עצם הדין שהנפקד חייב לבערו מן התורה.
אבל אין הוכחה שהנפקד עובר על כל ימצא, דיל"ל שמ"ש „הכל
מצוין עליו לבערו", היינו לא מחמת איסור כל יראה אלא מחמת
עשה דתשכיתו. ולפי"ז גם מ"ש בשע"צ הנ"ל שיש הוכחה מב"ק
צח ד"הכל מצוין עליו לבערו", אין הוכחה משם שהנפקד עובר
בכל יראה, דיל"ל דמה שחייבים לבערו, היינו מחמת עשה
ד"תשכיתו".

ובר מן דין אין הוכחה שהחייב לבערו הוא בכדי שלא יעבור עליו
בכל יראה או על תשכיתו. שאפשר לומר שהצווי הוא בכדי
שהמפקד לא יעבור על כל יראה וכל ימצא, וכמ"ש הב"ח. שהטור
כתב: ישראל שה' יורו חמץ של חברו בפקדון והגיע הפסח
יעכנו עד שעה חמישית ואם לא באו בעליו למכרו לנכרי ואם לא
מכרו צריך לבערו בזמן איסורו אפי' אם אינו חייב באחריותו. וכתב
הב"ח: הכי משמע מההוא עובדא דיוחנן חקוקה. דאיתא בפסחים יג
א: מעשה באדם אחד שהשקיד דיסקא מלא חמץ אצל יוחנן
חקוקא והנכרי עכבריו ודי' חמץ מבצק יוצא וכל לפני רבי וכו'
חמישית א"ל צא ומוכרה בשוק וכו'. והב"ח כתב: ולמד רבינו
(הטור) דין זה מדחינן ליוחנן חקוקה שהטריחו רבי למכרו בשוק
בשעה חמישית כדי שלא יעבור עליו המפקד אם כן הו"ה דצריך
לטרוח לבערו אם לא מכרו. וכ"כ המ"א בסק"י. ובשו"ע הגרש"ז
סעיף ז' הסכים שלכן „צריך הוא לבערו כדי שלא יעבור עליו בכל
ימצא שכל ישראל עריבים זה לזה". וא"כ אפ"ל שגם מ"ש בב"ק
צ"ח ו' ובה"ג ומהרי"ץ גיאות הנ"ל, שהכל מצוין עליו לבערו, היינו
כדי שהמפקד לא יעבור עליו בכל יראה. ואח"כ ראיתי שכ"כ
הצל"ח בפסחים כט א', בנוגע לדברי הגמ' בב"ק שם וז"ל: „...דאולי
כוונת הגמ' שהכל מצוין לבערו כדי להחליט את הגזול שלא יעבור
בכל יראה דודאי כל ישראל מצוים למנוע את ישראל מעבירה בכל
מה אפשר וכו' עכ"ל. אבל הצל"ח מסיק שם שהנפקד עובר על כל
יראה וכל ימצא. וסיים שלפ"ז דברי הגמ' בב"ק צ"ח הם כפשוטם,
שהכל מצוין עליו לבערו" היינו בכדי שהמחזיק בחמץ לא יעבור
על כל יראה. ונראה שגם מ"ש השע"צ „וכלשון הש"ס בב"ק צח

5 ה"ב"ח והמ"א בסק"ד כתבו שהנפקד אינו עובר בכל יראה, מפני
שאינו שלך, אף שהחמץ הוא של ישראל. וכתבו שהטעם שצריך
לבער הוא כדי שלא יעבור עליו המפקד בכל יראה. ועי' כתב רבנו:
דלא כב"ח ומ"א. ודעת רבנו — כמ"ש בפנים — שהנפקד עובר אף
על חמץ המופקד אצלו בלא אחריות, וזהו הטעם שצריך לבער.
ומהו נראה שאף שרבנו סובר שאף בלא אחריות עובר, היינו
כשקבל עליו שמירה, אבל אם לא קבל עליו שמירה אינו עובר. וכן
כתב הר"א. וע"ש מש"ש.

ועל שיטת רבנו שאף בלא קבלת אחריות עובר על כל יראה, כתב
הר"א: לא נמצא בפוסקים כי אם בצל"ח כט. [ולהלן נביא דברי
הצל"ח]. וגם בספר פסקי הגר"א כתב על דברי רבנו: וחידוש גדול
הוא שלא נמצא בשום פוסק כן. אבל כפי שיובא להלן יש עוד
פוסקים הסוברים כן. שרבנו דרקדק מדברי רש"י ה' ב' — שכתב
ד"ל של אחרים" היינו של נכרים — שבשל ישראל עובר הנפקד אף
אם לא קיבל אחריות. ורקדוק זה שכתב רבנו אפשר לדייק גם מדברי
הרי"ן. שגם הוא כתב על מ"ש „של אחרים" היינו של נכרים. ומה
שהביא רבנו ראי' מדברי רש"י שבשל ישראל עובר, כן דקדק גם
הפנ"י בפסחים א' ב' ור"ד א' ועיין מ"ש בצל"ח על הדקדוק מדברי
רש"י שם ה' ב'. ובשע"צ סק"י כתב על שיטת רבנו: ומצאתי
כדבריו כהדיא בבעל ה"ג ובהלכות רי"ץ גיאות וכלשון הש"ס בב"ק
צ"ח דהכל מצוין עליו לבערו ועיין בעמק סימן קכ"ה.
ומלשון שע"צ מ' שגם כה"ג ורי"ץ גיאות סוברים שהנפקד עובר
בכ"י. אבל כפי שיבאר להלן נראה שאין הדבר מוכרח. שמ"ש
שע"צ כמעל הלכות גדולות, כ"כ בה"ג כהל' פסח פרק כ' על שעה.
וז"ל — עפ"י מ"ש המגיה מהר"ר אברהם שמואל טרובי — ומאן
דאפקיד גביה ישראל חמץ ולית' למירה וכו' ואי לא מזבין ליה
אע"ג אקבל עליה אחריות שריף ליה שהכל מצוין עליו לבערו.

ומ"ש השע"צ בשם מהרי"ץ גיאות, כ"כ בהל' פסחים דף ע"ב
הובאו דבריו בבירור הלכה בפסחים ה' ב' ציונים א' ב' ג' ד'. ובריי"ץ
גיאות שם כתב כי כאשר אין הוא יכול למכרו ובערו ופטור שהכל
מצוין עליו לבערו. ומלשון זו למד דהנ"ל צוין שבה"ג והרי"ץ
גיאות סוברים שהנפקד עובר בכל יראה. אולם נראה שאין הוכחה
שם סוברים כן. דלהלן נביא שהפנ"י בפסחים כתב שאף הרמב"ן

באחריותו: ג ט (יב) אם קנו שום דבר בחמץ אחר שש שעות מותר מפני שחמץ אינו תופס באר הגולה

ט טור כס"ח

תשע"ד דפסח' ונכר'

אחם וחוספו בחולין דף ד'

דמיו:

ביאורי הגר"א

ור"ל נגזילה נלו לידו ולא הוה דמי איסור כלל ואמרו שם אר"ה זאת אומרת שמקדשין נגזילה וכ"פ הרמב"ם בפ"ה מה' מ"א הלכה ט"ו ופני"ג הלכה ט"ו ואף שראית הר"ן אינו מוכרח ל"ל מ"מ לעצמו אסור משום קנסא מ"מ הר"ן חזיל לשיטתו שפי' נגזרים שם הכעיס לקולא והאי נעיל דשם לעצמו כנ"ל וכ"כ שם הר"ן ולאחר נמי לא מיבעיא ליה כו' דלא כנ"י צי"ד סי' רי"ו שכתב דלהר"ן אף לחזירו אסור שלא כתב כן אלא במדיר על עצמו וע"ש וכ"כ שם סמ"ג בשם ר"י אצל הרמב"ם בפס"ה מה' נדרים כ' ה"ז פסק לפיכך אסור בחילופיהן ואם עבר ונהנה נהנה ז"ל דמ"ש שם לכתחלה כו' לא קאי אלא אנדרים אצל בשאר איסורי הנאה אף לכתחלה מותר ליהנות מהחליפין כמו שהקשו תוס' דהא נקדושין נהנה לכתחלה וקס"ד דמקשה דאף דיעבד אסור משום חליפי איסורי הנאה לכך פשיט מקדושין ודמי שהכעיס הוא לכתחלה משום דדמי לחילופי הקדש כמ"ש הר"ן וז"ש לכתחלה הוא ואי קאי אמתני' דקדושין הו"ל דילמא דיעבד הא לכתחלה לא ולכן פתס הרמב"ם דנגזרים אסור אף לחזירו שלא החליף וכן פתס בטו"ש צי"ד סי' רי"ו ס"ב וכן כו' ובשאר איסורים אפילו לעצמו מותר ועמ' דפסחים כ"א א' ד"ה כל וס' כ"ב ב' ד"ה ואכר וכן פתס כאן בט"ע ונפשו"ע לקמן סי' ת"ן ס"ד:

חמנו כו' משמע דנישראל נריך לעבר דלא כנ"ח ומ"א: (יב) אם קנו כו' שחמץ. כמ"ש בחולין ד' חמץ של כו' ואף לר"י כמ"ש שם ואף שאמרו שם דילמ' ר"ש היא היינו משום דלא חלינן שהחליפו וערש"י שם דאף בפסח מותר כמ"ש נד"ה מפני. ור"א כו' ולכתחלה ודאי אסור כמ"ש תוס' שם והר"ן נגזרים מהא דפ"ב דפסחים האוכל תרומת חמץ כו' והר"א נגזרים שם כ' ממ"ש בפסחים כ"א ב' כ"מ שנה"י כו' דרך שטר נגזילה לנכרי נמכרה אומרת דנאסורי הנאה אסור ונדעבד מן החורה ודאי חמץ כמ"ש נקדושין ג"ח א' וע"א נ"ד ב ס"ב א' אצל מדרבנן אסור לעצמו כמ"ש מ"ו נבי רמי ג"ח כו' ור' הרא"ש והר"ן דה"ה ככל איסורי הנאה מדנעי למיפסע ומכרן וקיד' כו' ואע"ג דנקדושין נהנה מהן עצמו פתוס' דע"ז נ"ד ב' והר"א שם כ' נקדושין שם דקדושין נדמיהן הוי חליפי חליפין וכ"כ הר"ן נגזרים ג"ח א' ד"ה דבר והוכיח מכלן דחליפי חליפין מותרין חש"ש מ"ו ב' דילמא לכתחלה כו' ר"ל לחליף החליפין ואם חלפן מותרין אף לעצמו אצל לאחר אף החליפין מותרין כמ"ש בחולין כנ"ל ח"ש הטור שהפסעה קנמה כו' והביא ראי' מהא בחולין ולא הביא מהא דקדושין. אלא הר"ן בחולין שם כ' דאף לעצמו מותר והביא ראי' מירושלמי שאמר קדשן נדמיהן מקודשט שאין דמיהן

ברכת אליהו

ואע"ג דהשתא נמי איסור הוא לגביה דהא מתהני מחמץ שעבר עליו הפסח דאי לא דיהיב ליה לנכרי לא הוה יהיב ל' ידי' אפ"ה כל מה דמצי למעבד בהיתירא פורתא עביד ולדידן מיהא שרי דאין לך איסור הנאה תופס חליפין חוץ מע"ז והקדש ושביעית וי"א שאף לעצמו מותר וטעות הוא ביום דא"כ מצינו דמים לחמץ בפסח ולשור הנסקל שאם רצה מוכרו לנכרי ותנן האוכל תרומת חמץ בפסח פטור מתשלומין ומדמי עצים. נועתה אם נימא דהא דחליפין שרי אינו רק לאחר הפסח א"כ מאי מקשה א"כ מצינו דמים לחמץ בפסח והלא בפסח לאו בר דמים הוא ושפיר פטור מן התשלומין אלא ודאי דאינו תופס דמים אף בפסח ושפיר מקשה רש"י א"כ מצינו דמים בפסח — ד"א]. ולכתחילה ודאי אסור למכור ולהחליף כמ"ש תוס' שם

(יב) כמ"ש בחולין ד א. ב. חמץ של עוברי עבירה לאחר הפסח מותר מיד מפני שהן מחליפין. הרי שהחמץ אינו תופס דמיו. ואף לר"י כמ"ש שם ואף שאמרו שם דילמא ר"ש היא היינו משום דלא חלינן שהחליפו. נדאיתא שם: סברוהא מגי ר' יהודה היא דאמר חמץ אחר הפסח דאורייתא וקתני מפני שהן מחליפין אלמא לא שביק התיירא ואכיל איסורא ממאי דילמא ר"ש היא דאמר חמץ אחר הפסח דרבנן וכי מקילינן בדרבנן בדאורייתא לא מקילינן. הרי שהדין שחמץ אינו תופס דמיו. הוא אף לר"י, שהרי הגמ' רצתה לאוקמי שוה אליבא דר' יהודה. ואף שהגמ' אמרה דילמא ר"ש היא, היינו משום דלר' יהודה לא חלינן שהחליפו. אבל אם היינו יודעים שהחליפו, ה"י מותר החמץ. מפני שאינו תופס דמיו. וערש"י שם דאף בפסח מותר, כמ"ש בד"ה מפני שהן מחליפין:

ויש עוד ראשונים ואחרונים דס"ל כשיטת הב"ח והמ"א — דגם בשל ישראל אינו עובר, והם: הרמב"ן בחירושו ויש פסחים שכתב שדין חמץ של ישראל עצמו כדין חמץ של נכרי לענין פקדון. וכן היא דעת המאירי שם ד א והמהר"ם חלאוה שם וס' ב. ונגם הפר"ח סי' ת"מ אות א' סובר כן. וראשונים אלו הביאו דברי המכילתא בפ' בא פרשה י"ז המובאת להלן. וכתבו שנראה מהמכילתא שהו"ה לחמץ של ישראל ברשות ישראל אחר. ולכאורה קשה לשיטת הסוברים שבשל ישראל עובר, למה פטירה הגמ' "של גבוה" הרי זה נכלל במ"ש "של אחריכם". ובשלמא אם נאמר ד"של אחריכם" היינו של נכרים ניהא שנקט "גבוה". אבל אי

דחכל מצווין עליו לבערו". היינו שבפשטות משמע שהצווי הוא בכדי שלא יעבור על כל דאזה. והמקור חיים בפתיחה לסי' תל"א סובר כשיטת השאגת ארי' שיובא להלן, דילפינן שאור הדשבתה משאור דרא' לגזירה שווה. וגם לענין מ"ע דחשבותיו הוי כאילו כתיב לך. ולפיכך אינו עובר כעשה דחשבותיו על חמץ שאינו שלו. אולם כתב שם דחמץ הוי כמו שאר איסורי הנאה דבעי קבורה משום תקלה. וסו"ס: ודבר זה החיוב על כל העולם כמו בכל איסור הנאה. ומה"ט אמרין בב"ק דף צ"ח בחמץ דחכל מצווין עליו לבערו. אף דלענין מ"ע דחשבותיו הוי כאילו כתיב לך כמש"ל מ"מ הכל מצווין לבערו כמו בכלאי הכרם ונוחר, עכ"ל.

ברכת אליהו

לעולם על חבירו או דלמא משום דחילופין כגידולין דמי לא שניא הוא ולא שניא חבירו וכו' ת"ש המקדש בערלה אינה מקודשת מכרן וקידש בדמיהן הרי זו מקודשת (אלמא דחליפין לאו כגידולין דמו גידולין אסור ובחליפין משתרי — רש"י) הכא נמי לכתחילה הוא דלא ואי עבד עבד (ופירש"י: ה"נ מיירי לכתחילה לא ימכור ואם קידש בדמיהם מאי דעבד עבד). [והבעיא לא נפשטה. הרי שהגמ' מסתפקת שבקונמות יהיו החליפין אסורין למחליף. ולהלן נביא שהרמב"ם בפ"ה מהל' נדרים הט"ז פוסק הבעיא דרמי ברחמא לחומרא]. וכת' שם הרא"ש [צ"ל: התוס' — ד"א] עמוד א' ד"ה אמר והר"ן שם ד"ה בעי כו', דלאו בקונמות לחוד מיבעיא ליה אלא דהו"ה דמספקא בכל איסורי הנאה. והוכיחו כן מדבעי למיפשט מ"מ, ומכרן וקידש וכו', דאיירי לגבי ערלה וכלאי הכרם. [וסיים הר"ן: אלא ודאי פשיטא ליה דלכתחילה אסור אלא בשעבר והחליפין מספקא ליה ולאחר נמי לא מיבעיא ליה דפשיטא ליה דמותרין שאין לך תופס את דמיו אלא עבדות כוכבים ושביעית והיינו דתנן ומייתי לה בריש חולין (ד) חצץ של עוברי עבירה אחר הפסח מותר מיד מפני שהן מחליפין אלא מספקא ליה אי מיתסרי למחליף מדרבנן בעלמא או לא וכו'].

ואע"ג דבקידושין נהנה מהם המחליף עצמו, ואפ"ה תנן בקידושין נו ב ואיתא בנדרים מז ב שאם „מכרן וקידש בדמיהן מקודשת". אולם עתו"ס דע"ז נו ב ד"ה מכרן, שכתבו: ויש ליתן טעם ולחלק שאין האשה דומה כל כך לחלפיה הדמים אי נמי משום פריה ורביה לא גזרו רבנן. [והסבירא בדמיהן בקידושין אשה הזוכרת גם בתוס' חולין ד ב ד"ה מותר והרא"ה המובא להלן בדעת רש"י, ועיין מל"מ הל' אישות פ"ה ה"א]. והרא"ש כתב בקידושין פ"ב סל"א דקידושין בדמיהן הוי חליפי חליפין. וכ"כ הר"ן בנדרים נו א ד"ה בדבר. והוכיח מכאן דחליפי חליפין מותרין. וז"ש מז ב דילמא לכתחילה כו'. דלעיל הבאנו שהגמ' דוחה את ההוכחה מהא ד„מכרן וקידש בדמיהן מקודשת". ואומרת: הכא נמי לכתחילה הוא דלא ואי עבד עבד. ור"ל דאמנא לכתחילה אסור להחליף לחליפין אחרים. אבל בדיעבד אם חלפן מותרים אף לעצמו. ולכן אם מכרן וקידש בדמיהן מקודשת, משום דהוי חליפי חליפין. [וכ"כ בח"י הרשב"א בנדרים שם, דקידושין הוי כחליפי חליפין]. אבל החליפין עצמן אסורין

ד"ה מותר: ונראה שפשוט לו לרש"י דאסור מדרבנן מטעם שפירש כאן דא"כ מצינו דמים לחמץ בפסח ואין זה דיוקא דאפי' יהיו הדמים מותרין כשם שמכרן מ"מ כיון דלכתחילה אסור למכור לאו בר דמים הוא. וכן הוכיח הר"ן בנדרים מז א ד"ה בעי וכו' מהא דפ"ב דפסחים. דתנן שם לא ב: האוכל תרומת חמץ בפסח כו' במזיד פטור מתשלומין ומדמי עצים. וז"ל הר"ן בנדרים שם: דודאי כל שהוא אסור בהנאה אסור למכור ולהחליפו דאי לא תימא הכי מצינו דמים לחמץ בפסח ולשור הנסקל שיכול למכור ולנכרי ואמאי תנן שהגוזל פטור מן התשלומין אלא ודאי פשיטא ליה דלכתחילה אסור. וגם הרא"ש [ט"ס, ד"ל: תוס' — ד"א] בנדרים שם ד"ה אמר כת' דלכתחילה אסור. והוכיחו דין זה מ"ש בפסחים כא ב: כל מקום שנאמר לא יאכל לא תאכל לא תאכלו אחר איסור אכילה ואחר איסור הנאה במשמע עד שיפרט לך הכתוב כדרך שפרט לך בנבילה וכו' לנכרי במכירה. וכתבו התוס': משמע מדאיצטריך קרא למישרי נבילה למכרה לנכרי אלמא דאסור למכור איסורי הנאה משום דבשעת מכירה הוא נהנה מגוף האיסור.

ובדיעבד מן התורה החליפין. ודאי מותרים, כמ"ש בקידושין נח א. דתנן שם נו ב: המקדש בערלה בכלאי הכרם וכו' אינה מקודשת מכרן וקידש בדמיהן מקודשת. ובגמ' שם נח א: מנלן מדגלי רחמנא בעבודת כוכבים והיית חרם כמהו (דברים ז, כו) כל שאתה מהיית הימנה הרי הוא כמוהו מכלל דכל איסורים שבתורה שרו. וכעין זה איתא בע"ז נד ב. ושם סב א: תנן: השוכר את הפועל לעשות עמו כיון נסך שכרו אסור. ובגמ' שם: מ"ט שכרו אסור אילמא הואיל ויין נסך אסור בהנאה שכרו נמי אסור הרי ערלה וכלאי הכרם דאסורין כהנאה ותנן מכרן וקידש בדמיהן מקודשת אלא הואיל ותופס את דמיו כעבודת כוכבים. הרי דשאר איסורי הנאה חוץ מע"ז [ושביעית]. החליפין מותרין.

אבל מדרבנן החליפין אסור למחליף עצמו. כמ"ש בנדרים מז א; ב: תנן התם קתם פירות האלו עלי קונם על פי קונם הן לפי אסור בחילופיהן ובגידוליהן בעי רבנן בר חמא אמר קונם פירות האלו על פלוני מהו בחילופיהן אי אמרינן גבי דיליה הואיל ואדם אסור פירות חבירו על עצמו אדם אסור דבר שלא בא לעולם על עצמו גבי חבירו הואיל ואין אדם אסור פירות חבירו על חבירו אין אדם אסור דבר שלא בא

ומצינו למידין לפי משמעות לשון המכילתא דעיקר הפטור בשל אחרים היינו לפי שאין יכול לבערו שיתחייב לשלם ושלא מן הדין כדיון שלא קיבל עליו אחריות לא רמי' עליה כלל ומ"מ אם יבערו ויזיק בידים יתחייב ומשורה פטור רחמנא דומיא דמפולת שאין בידו לבערו ולא הצרכי הכתוב לפקח חטל ולבער משא"כ בשל ישראל שפיר קרינן ביה יכול לבערו שהרי אם יבערו פטור מתשלומין למאי דקיי"ל חמץ בפסח לאו בר דמים הוא וכו' וכן הוא להדיא ברש"י בחומש דמהאי קרא דשעת מים שאור לא ימצא בכתיבם הוא דממעטין חמצו של עכו"ם ביד ישראל בלא אחריות ואף שהרמב"ם ז"ל השיגו שם וכתב דבגמ' ליתף לא משלך אלא אתה אפ"ה יש ליישב שיטת רש"י כמו שבאר מ"מ אף לפי סברת הרמב"ם ז"ל נראה דהיינו דוקא בחמצו של עכו"ם משא"כ בחמצו של ישראל נראה (דהרמב"ם) [דהרמב"ם] ז"ל גופא מודה דהנפקד עובר מיהו כפשי דשבתיו כיון דהכא לא כתיב לך ולא פוקאיה מה שכתב בעל פה חזק סי' תל"א דאין עוברין לא ממפקדי ולא הנפקד ולענ"ה הוא להיפך והרכה ראיות יש לי ע"ז ואין להאריך, עכ"ל. וראה בענין עיקר הדין של חמץ של ישראל שהופקד אצל ישראל אחר ולא קיבל עליו אחריות בשו"ת עמק הלכה לר' זאב וואלף אב"ד יטל אר"ח סי' קכ"ז.

נימא ד„של אחרים" היינו שאינו של הנפקד. א"כ פשיטא דגבזה הוי ככלל „של אחרים", ולשם מה פירטה הגמ' „של נכרים ושל גבזה". ועיין בשו"ת שאגת אריה סי' פ"ג, שהעיר על כך. וגם הוא נקט בשיטתו זו שאין הנפקד עובר על חמץ של ישראל המופקד אצלו. וז"ל: „ואה דדרשנן מלך אבל אתה רואה של אחרים אין פי' אחרים נכרי דדוקא אלא האי אחרים היינו דלאו דידך אלא אפי' של ישראל אחר המופקד אצלו כביתו וברשותו ולא קיבל אחריות אינו עובר עליו וא"ת א"כ לא נקט כלל של גבזה פשיטא הא לאו דידהי הוא והו"ל ככלל אבל אתה רואה של אחרים דרישא וי"ל דסד"א דשל גבזה חשיב כדריהו הואיל אי בעי מיתשל וכו' עכ"ל. וע"ע מש"ש גכ"ה. ושם בסימן ע"ח כתב דלפינן שאור דשבתה משאור דראיין, ובמקום שאינו עובר עליו גם אינו עובר בעשה.

לעומת זה הפני יהושע שם ה' הביא הוכחה מהמכילתא לשיטת רש"י. וז"ל הפנ"י: ולכאורה נ"ל רא"י מפורשת מהמכילתא וכו' והכי איתא שם בבתיכם למה נאמר לפי שנאמר בכל גבולך יכול כמשמעו ת"ל בבתיכם מה ביתך ברשותך אף גבולך ברשותך יצא חמצו של ישראל שהוא ברשות עכו"ם אע"פ שיכול לבערו אבל אינו ברשותו יצא חמצו של עכו"ם ברשות ישראל וחמץ שנפלה עליו מפולת אע"פ שהוא ברשותו אבל אינו יכול לבערו כו' עכ"ל.

ברכת אליהו

משום שבכלל דבריו הוא או דילמא להחליפין הוא לא צריך אלו רחלופיהן בגידוליהן דמי הלכך אפי' במודר אסור וכי תנן אלו להחליפין אחר איצטריך. ולפי דברי הר"ן הללו יוצא, שכנודר עצמו ואמר אלו אסור בחילופיהן, דע"ז לא היתה בעיא כלל. וכתב הר"ן שם עמוד ב': ולענין הלכה לגבי נודר עצמו דאמר אלו אפי' החליפין אחר נודר אסור בהן והיינו מתני' אבל כשהדירו אחר וכן נמי בנודר עצמו מסתברא דלקולא נקיטי דכיון דבכי האי גוונא גבי אסורי הנאה דעלמא ליכא למימר דלחלופיהן בגידוליהן דמי אלא מדרכנן בעלמא וכפרדושית לעיל הוה ליה ספיקא דרבנן ולקולא ואפי' עבר והחליפין חליפין מותרין וכו'.

וכ"כ שם סמ"ג בשם ר"י במל"ת רמ"ב. [ח"ל גרסינן בנדרים בפיק השותפין בעי רמי בר חמא האומר קונם פירות האילן על פלוני מהו בחילופיהן פי' רבי' יצחק כשהחליפין המודר עצמו שואל' אבל אם החליפין אדם אחר או אפי' המדיר עצמו מותרין למודר כמו שמצינו בחליפין חמץ דמותרין לאותן שלא החליפו. והב"י שם הביא דברי הסמ"ג וכתב ע"ז: וכבר כתבתי בראש סימן זה שאין דעת הר"ן כן אלא שאפי' החליפין אחר אסור, עכ"ל. אבל לפמ"ש"ל גם דעת הר"ן היא כדעת הסמ"ג.]

ולעיל הבאנו שהרמב"ם בהל' מאכלות אסורות פסק שהחילופין מותרין אף למחליף עצמו. אבל הרמב"ם בספ"ה מהל' נדרים הט"ז כתב: האוסר פירותיו על כל חבירו כן בנדר בין בשבועה בין דלוליהן וחלופיהן פסק למיכך חבירו אסור בגדולי פירות אלו ובחלופיהן ואם עבר ונהנה נהנה. [חזו"ן דהרמב"ם פסק האיבעיא דרמי בר חמא לחומרא. ועיין שם בנ"כ. ולעיל הבאנו בשם התוס' והר"ן דהאיבעיא דרמי בר חמא היא גם בנוגע לשאר אסורי הנאה בעצמו. והוכיחו כן מדאמר שם בגמ': ת"ש המקדש בערלה אינה מקודשת מוכן וקידש בדמיהן הרי זו מקודשת כהנא נמי לא מתחילה הוא דלא ואי עבד עבד. ומוכח מכאן שהפסק הוא גם על שאר אסורי הנאה. וגם על שאר אסורי הנאה רק לכתחילה אסור. וקשה למה פסק הרמב"ם בהל' מאכלות אסורות הנ"ל שהדמים מותרים. לא כמ"ש לענין נדרים בהל' נדרים הנ"ל שאסור בחילופיהן]. וצ"ל דהרמב"ם סובר דמ"ש בגמ' בנדרים שם "לכתחילה הוא דלא" לא קאי אלא אנדרים. אבל בשאר אסורי הנאה אף לכתחילה מותר ליהנות מהחליפין. כמו שהקשו התוס' שם בד"ה ה"ז. דהא בקידושין נהנה לכתחילה, ואיתא אם מוכן וקידש בדמיהן מקודשת. הרי דמותר להנות מהחליפין. ולעיל הבאנו שהרא"ש בקידושין תירץ דקידושין בדמיהן הוי חליפי חליפין. והרמב"ם לא סובר חילוק זה בין חליפין לחליפי חליפין. ולכן מפרש הרמב"ם, שמש"ש בגמ' "לכתחילה הוא דלא" קאי רק אנדרים. אבל בשאר אסורי הנאה מותר להנות מהחליפין אף לכתחילה.

[ולפי מש"ל בדעת הרמב"ם — שיש חילוק בין נדרים לשאר אסורי הנאה — קשה איך הגמ' רצתה לפשוט האיבעיא של רמי בר חמא דקאי אנדרים מהך דמכרין וקידש בדמיהן דמיירי בשאר אסורי הנאה. ולכאורה משמע מזה שהאיבעיא קאי גם על שאר אסורי הנאה. ובפשטות מ' דהא שדחתה הגמ' "הא נמי לכתחילה וכו'" קאי גם על שאר אסורי הנאה דאסור לכתחילה. וצ"ל דקס"ד דמקשה שהבעיא של רמי בר חמא היא שבמכרין אף בדיעבד אסור משום חליפי אסורי הנאה. נדאיבעיא דרמי בר חמא הוא לאסור אף בדיעבד כשנהנה מן אסורי הנאה דצריך להוליק

למחליף. אבל לאחר אף החליפין עצמן מותרין כמ"ש בחולין ד א. וכן"ל בריש ס"ק זה, וכמ"ש הר"ן בנדרים מז א הנ"ל. וז"ש הטור שהשפחה קנתה כו' והביא ראי' מהא דחולין ולא הביא מהא דקידושין. וז"ל הטור: מעשה וקנתה שפחה עו"ג ירקות בחמץ אחר שש והתירם ר"ת לפי שאינו תופס דמיו כדאמרינן בחולין חמץ של עוכרי עבירה לאחר הפסח מותר מפני שהן מחליפין. ולכאורה קשה למה הטור הוכיח מהא דחולין ולא הביא ראי' מהא דתנן בקידושין נו ב הנ"ל, שאם "מכרין וקידש בדמיהן מקודשת". ולפמ"ש"ל נראה. משום דבקידושין הוי חליפי חליפין, וזה מותר גם למחליף עצמו. והטור רצה להוכיח על חליפין עצמן דשרו לאחרים ולכן הוכיח מחולין. וכן"ל.

אבל הר"ן בחולין שם כתב דהחליפין אף למחליף עצמו מותרין. והביא ראי' מירושלמי שאמר, קדשן בדמיהן מקודשת שאין דמיהן. דאיתא בירושלמי קידושין פ"ב ה"ח: רב חגי בשם רבי ועריה בשאין דמיהן (הא דתנן מכרין וקידש בדמיהן לא איירי בדמים ראשונים שמכרם אלא איירי שהחליפין והו"ל חליפי חליפין ושרי דמיהן עצמן אסורים והו"ל כמקדש באיסורי הנאה — קרבן העדה). וכתב ע"ז הר"ן, שמש"ש בירושלמי, "שאין דמיהן", ר"ל שהדמים בגזילה באו לידו, ולא הוי דמי איסור כלל, מפני שהחליפין מותרין אף למחליף עצמו. וסיים שם הר"ן, שזהו שאמר שם בירושלמי: א"ר חנינא זאת אומרת שמקדשין בגזילה. וכי"כ הרמב"ם בפ"ה מהלכות מאכלות אסורות הט"ז ושם בפ"ג הט"ו, שאם מכר אסורי הנאה הדמים מותרין, ולא כתב שזה רק לאחרים. ומוכח שסובר שאף למחליף מותר.

ואף שראיית הר"ן מהירושלמי הנ"ל אינה מוכרחת, ד"ל אע"ג שמן הדין אין איסור על הדמים ולכן אם קדשן בדמיהן מקודשת, מ"מ למחליף עצמו הדמים אסורין משום קנסא — דקנסוהו רבנן שלא ינהא מהדמים. מ"מ הר"ן אויל לשיטתו שפסק בנדרים שם הבעיא של רמי בר חמא לקולא, משום דהוי ספיקא דרבנן ולקולא. והאי בעיא דשם לעצמו כנ"ל. וכי"כ שם הר"ן בד"ה בעי: ולאחר נמי לא מיבעיא ליה דפשיטא ליה דמותרין שאין לך תופס את דמיו אלא עבדחת כוככים ושבעית וכו' אלא מספקא ליה אי מיתסרי למחליף מדרכנן בעלמא או לא וכו'. והיות והר"ן פוסק הבעיא לקולא, לכן סובר הר"ן דלהלכה מהחליפין מותרין גם למחליף עצמו. דלא ככ"י ביוה דעה ס"י רט"ז שכתב דלהר"ן אף לחבירו אסור שלא כתב כן אלא במדיר על עצמו וע"ש. [שהב"י שם כתב דהר"ן במדיר אסור המודר בחילופיהן אפי' אם החליף אחר. וזה ליתא. שהר"ן לא כתב שאסור, אלא במדיר פירות חבירו על עצמו ואמר אלו. וז"ל הר"ן על ספיקו של רמי בר חמא: ... מספקא ליה אי מיתסר למחליף מדרכנן בעלמא או לא והכי הוי עיקר ספיקי' מי אמרינן דכי תנן במתניתין אסור בחילופיהן ובגידוליהן היינו משום שכוונת הנודר בכך ואי משום כוונתו הוא דוקא נודר אסור עצמו בכך דנהי דחילופיהן כדבר שלא בא לעולם דמו לגבי דיד' מצי אסור אבל לגבי חבירו לא מצי אסור ואי דילמא דכי תנן במתניתין אסור בחילופיהן לאו בתר דעת' אזלינן אלא דהכא הכי הוא דכל אסורי הנאה חליפין אסורין מדרכנן למחליף עצמו הלכך לא שנה הוא ולא שנה חבירו. ובמהמך כתב הר"ן: דפשיטא ליה לרמי דנודר אפי' החליפין אחר אסור בחילופיהן דכיון שפרט ואמר אלו שניהם עליו כהקדש וכו' מיהו הא מיבעיא לי' מי אמרינן דאפי' בשהחליפין הוא צריך אלו דלא מיתסר בהו אלא

באר הגולה תמד דין ערב פסח שחל להיות בשבת. ובו ח' סעיפים:

א רמב"ם נפ"ג. א א ו"ד שחל להיות בשבת (א) בודקין ליל שלשה עשר ב (ב) ומבערים הכל לפני השבת (ג) ב משנה פסחי מ"ט וכר"ל בר נדון וכר"ל איש נדמוסא נכריהא י"ג.

ביאורי הגר"א

תמד (א) בודקין כו'. כמש"ס ד' א' והשפא דקי"ל כו' ארנזי נשעה כו' וכמ"ס נירושל' שם והנאמי נסימן תל"ג סי"א: (ב) ומבערין

ברכת אליהו

מותר. ולא כתב דוקא כשקנתה שפחה מותר לאדון. וכמ"ש הטור הג"ל. מ' דגם לקונים עצמן שרי בדיעבד להנות מהחליפין. ובטוש"ע לקמן סי' ת"נ ס"ד כתבו: ישראל שהי' לו תנור ואפו בו עכ"ס חמץ בפסח אפי' מעות אסור לקבל בשכרו דהו"ל משתכר באיסורי הנאה ואם קיבל כבר המעות מותר ליהנות מהם. [ועמש"ש בסק"ד. הרי ששם פסקו גם הטור וגם השו"ע, דאף הוא עצמו מותר ליהנות]..

תמד (א) כמ"ש בפסחים ד א: והשתא דקי"ל דלכו"ע אור אורחא הוא מכדי בין לרכי יהודה ובין לר"מ חמץ אינו אסור אלא משש שעות ולמעלה ונבדוק בשית וכו' אמר רב נחמן בר יצחק בשעה שבני אדם מצויין בבתיהם ואור הנר יפה לבדיקה. ולכן גם כער"פ שחל בשבת יבדוק כליל י"ג ולא ביום י"ג, מפני שצריך לבדוק, "בשעה שבני אדם מצויין בבתיהם ואור הנר יפה לבדיקה". וכמ"ש בירושלמי שם פ"א ה"א, והנאמי בסי' תל"ג סי"א סק"כ. [ועמש"ש בהערה 7. וכירושלמי שם איתא: שלא תחלוק בין ביעור לביעור. וגם הבאנו שם סברא שאף אם בודק לפני ליל י"ד צריך לבדוק כליל י"ג ולא ביום י"ג. ולכן גם כער"פ שחל להיות בשבת צריך לבדוק כליל י"ג ולא ביום י"ג.]

(ב) [תנן בפסחים מט א: ארבעה עשר שחל להיות בשבת מבערין את הכל (בין חולין בין תרומה חוץ מכדי אכילתו לשבת — רש"י) מלפני השבת דברי ר"מ וחכ"א בזמנו ר"א בן צדוק אומר תרומה מלפני השבת וחולין בזמנו (תרומה) שאינו יכול להאכילה לא לזרים ולא לבהמת זרים ולהשהותה אי אפשר אבל חולין אין צריך לבער אלא בזמנו שיכול למצוא להן אוכלים הרבה — רש"י. ודברי המחבר הם] כר"מ, משום דר' אלעזר איש ברתותא שם יג א ס"ל כוותי'. דאיתא שם: ארבעה עשר שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת ושורפין תרומות טמאות תלויות וטהורות ומשירין מן הטהורות מזון שתי סעודות כדי לאכול עד ר' שעות דברי ר' אלעזר בן יהודה איש ברתותא שאמר משום ר' יהושע וכו'. ואיפסק שם הלכתא כוותי', כמש"ש: לא זזו משם עד שקבעו הלכה כר' אלעזר בן יהודה איש ברתותא שאמר משום ר'

הנאה לים המלח וכיוצא ואם נימא דאסור אף דיעבד וחשבינן זאת כאיסור עצמו בזה אף בכל איסורי הנאה יש לאסור החליפין — ד"א. לכן פשיט הגמ' בעיא דרמי בר חמא מקידושין. ודחי הגמ' שהבעיא דרמי בר חמא היא רק מכתחילה, משום דרמי לחלוףי הקדש כמ"ש הר"ן שם, דשוניהו עלי' כהקדש. וסברא זו היא רק בנדרים, אבל לא בשאר איסורי הנאה. ולכן אם קידש בדמיהן מקודשת אף לכתחילה, וזהו שאמרו בגמ': לכתחלה הוא דלא וכו'. והיינו שרק בנדרים אסור לכתחלה אבל בשאר איסורי הנאה מותר. ואי קאי אמתני' דקידושין — שאם קידש בדמיהן מקודשת — הול"ל איפכא: דילמא בדיעבד הוא דשרי הא לכתחילה לא. והיינו דהא דתנן שאם קידש בדמיהן מקודשת, הוא רק בדיעבד. אבל לכתחילה אסור. ומדקאמר בגמ', "ה"נ לכתחילה וכו'", מוכח דבא ליישב דהאיבעיא דרמי בר חמא היא רק על לכתחילה. והגמ' ר"ל שעי"ז לא קשה מהן דאם מכרין וקידש בדמיהן מקודשת. שהיות והכעיא רק לכתחלה, יש הבדל בין נדר לשאר איסורי הנאה. שהטעם שאסור לכתחילה הוא משום דרמי לחלוףי הקדש. וזה שייך רק בנדר ולא בשאר איסורי הנאה. [ולאחי איתא דאם קידש בדמיהן מקודשת והיינו אף לכתחילה — ד"א].

ולכן סתם הרמב"ם בחלכות נדרים. ובנדרים אסור לכתחילה אף לחבירו שלא החליף, משום דפסק הבעיא לחומרא. וכן סתם בטוש"ע יור"ד סי' רט"ז ס"ב: וכן אם אמר קונם פירות האלו על פלוני אסור בחילופיהם ובגידוליהם. ובשאר איסורים פסק הרמב"ם בהל' מאכלות אסורות הנ"ל שאם החליף מותרין החליפין אפילו לעצמו. וכסתמא דמתני' הנ"ל — דהמקדש בדמיהן מקודשת. ובהו מיושבת הקושי שהעשינו לעיל דברי הרמב"ם אהרדי.

ועיין תוס' דפסחים כא א ד"ה כל. ועיין תוס' שם כב ב ד"ה ואבר, שכתבו: דאסור להשתכר באיסורי הנאה אע"ג דדיעבד שכרו מותר כדמשמע בפרק בתרא דמסכת ע"ז (סב א) מ"מ אסור לכתחילה וכו'. הרי דהתוס' סתמו דבריהם דאף לעצמו מותר.

וכן סתם כאן בשו"ע, שכתב: אם קנו שום דבר בחמץ וכו'

א דמי דתנן בפ"ב דקידושין (נו ב) מכרין וקידש בדמיהן מקודשת. וכוונת רבנו שגם התוס' שם יליפי דמי חמץ מהא דמכרין וקידש בדמיהן מקודשת. ולא כשיטת הרא"ש הנ"ל, דקידושין הוי חליפי חליפין. וזה מתאים לשיטת הרמב"ם דיליף שאר איסורי הנאה מהך דקידושין. איברא שד"ה של התוס' הוא "עבר וכו'" והמילין "כל שעה" שבריש תוס' זה הם רק ציון לשם הפרק. ויתכן שהיות ובריש דברי התוס' איתא, "כל וכו'", כתב רבנו: ד"ה כל. ועל עצם הדין כענין חליפי חמץ האריכו כאן נ"כ השו"ע ועוד הרבה אחרונים. ונגעו בכמה דברים שהזכיר רבנו. ועיין בקרן אורה בנדרים מז א מ"ש על דברי רבנו בסק"ה.

6 בד"א פירש שכוונת רבנו לדברי התוס' שם עמוד ב' ד"ה כל מקום. וביאר שכוונת רבנו היא: משום דקשיא ליה לרבינו מנ"ל דאיסור חמץ דומה בזה לשאר איסורי הנאה דחליפין מותרת דלמא שאני פסח דאיכא כרת על הנאה דכתיב כל אוכל חמץ ונכרתה ואנן קי"ל דכ"מ שנאמר לא יאכל לא תאכל כו' איסור הנאה בכלל ע"ז מצוין לתוס' הנ"ל דמבואר שם דגם לא, אבלוה לכתב כרת בהנאה דלא ילפינן כי כל אוכל מלא תאכלו. ומדבריו של הד"א נראה שג"י בדברי רבנו היתה: ועתו"ס פסחים כא ד"ה כל. ול"ג: כא א. אולם ל"ג הג"י שבפנינו, "כא א". יש מקום לפרש שכוונת רבנו לתוס' הראשון שבפרק כל שעה שם, וד"ה כל שעה עבר זמנו אסור בהנאה. וז"ל התוס': ואסור למכור ואם מכר דמי מותרין דאין תופס

ומשיירין מזון שתי סעודות לצורך השבת (ד) דסעודה שלישית זמנה אחר המנחה ואז אינו יכול לעשותה (ה) לא במצה ולא בחמץ ג (ו) אלא במצה עשירה ד וצריך לעשותה קודם שעה עשירית: הגה: (ז) ובמדינות אלו שאין נוהגין לאכול מנה עשירה דלקמן סימן תפ"ג ענין ד' בנה"ה יקיים סעודה

באר הגולה
ג טור נסס ר"ת.
ד ז"ל ולקמן סי'
תפ"ג.

ביאורי הגר"א

כו' יקיים כו'. דמחלוקת בפוסקים אם דוקא כפת או מיני תרנימא והכריעו בדעת האומרים דוקא פת אבל במקום דא"ל יש לסמוך כו' וכמ"ש סי' רנ"א סי' ועמ"ש שם וזה יכול לעשות אפי' לאחר שעה עשירית כמ"ש שם ק"ו ז' ודלא כחוס' דהוכחת חוס' דמנה עשירה מותר נע"ט מנח קושיחם מ"ש ע"פ סמוך למנחה כו' ע"ש חוס' דע"פ ז"ט ז' ד"ה סמוך אבל הרמב"ם פי' שם דלירקא וש"ד קאמר דאכילה אסור זהו וכמ"ש נסי' תע"א מעט כו' וכמ"ש ולכן אין נוהגין ג"כ במנה מצושלת וכ"ה חוזה פ' אמור דסעודה זו מחית מכל וכל ש"מ

דמ"ש ומצערין הכל כו' קאי אסיפא על תרומה וע' בהשגות שם: (ג) ומשיירין. שם י"ג א': (ד) דסעודה. עמ"ש סי' רנ"א ס"ז: (ה) לא. כמ"ש צירי' ר"פ ע"פ והביאו הרי"ף ורמ"ש נפ"ג דפסחים שם האוכל מנה נע"ט כו': (ו) אלא כו' וצריך. כמ"ש ר"פ ערני פסחים לא יאכל כו' ואמרו שם ק"ו ז' דסמוך למנחה קטנה ושם ק' ז' מלן קודם חשע וכו' וכו' חוס' שם ז"ט ז' ד"ה לא יאכל כו' וא"ת כו' וי"ל דאיירי במנה עשירה כו' וכ' הרמ"ש שכן היה נוהג ר"ת נע"ט שחל נשנה סי': (ז) ובמדינות

ברכת אליהו

(ד) עמ"ש סי' רצ"א ס"ב. ששם פסק המחבר דזמן סעודה שלישית היא משש שעות ומחצה דאז הוא זמן מנחה, ואם עשה קודם לכן לא קיים מצות סעודה שלישית. ועמ"ש בסק"ה.

(ה) כמ"ש בירושלמי בפסחים ר"פ ערכי פסחים ה"א — והביאו הרי"ף שם מט א והרא"ש שם פ"ג ס"ז — : אי"ר לוי האוכל מצה בערב הפסח כבא על ארוסתו בבית חמיו והבא על ארוסתו בבית חמיו לוקה. [וע"ל סי' תע"א ס"ב בהג"ה ומש"ש בסק"ט].

(ו) כמ"ש בפסחים במשנה ר"פ ערכי פסחים צ"ב: ע"פ סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך. ואמרו בגמ' שם קז א: איבעיא להו סמוך למנחה גדולה תנן או דילמא סמוך למנחה קטנה. ושם עמוד ב': אלא סמוך למנחה קטנה תנן. ושם ק א איתא: מפסיקין לשכחות דברי ר' יהודה (אם התחיל סעודתו בהיתר קודם המנחה והי' אוכל והולך עד שתחשך לר' יהודה מפסיק סעודתו מיד כשיחשיך ומקדש היום — רשב"ם) רבי יוסי אומר אין מפסיקין. ושם עמוד ב' איתא: תני חדא שוין שאין מתחילין ותניא אידך שוין שמתחילין בשלמא הא דתניא שוין שאין מתחילין משכחת לה בערב הפסח אלא הא דתניא שוין שמתחילין אימת אי נימא בע"ש הא מיפלג פליגי לא קשיא כאן קודם ט' (שוין שמתחילין לאכול ומשתחשך) כאן לאחר ט' (הוא דפליגי דלר' יהודה אין מתחילין רשב"ם) כאן לאחר ט' (הוא דפליגי דלר' יהודה אין מתחילין — רשב"ם). [הרי דסמוך למנחה הוא מנחה קטנה. ועד"א ולקמן סי' תע"א ס"א ומש"ש בסק"ב]. וכתבו חוס' שם צ"ב ד"ה לא יאכל: וא"ת ומה לא יאכל אי מצה אפי' קודם נמי אסור כדאמרין בירושלמי כל האוכל מצה בערב פסח כאילו בועל ארוסתו בבית חמיו וכו' וי"ל דאיירי במצה עשירה דלא אסר בירושלמי אלא במצה הראוי' לצאת בה וחתבו ואוכלה קודם זמנה אבל מצה עשירה שהיא וכו' ה"י נוהג ר"ת. וכתב הרא"ש שם פ"י ס"א שכן ר"ת ה"י נוהג, "בע"פ שחל להיות בשבת שהי' עושה סעודה שלישית במצה עשירה".

(ז) דמחלוקת בפוסקים אם צריכים לקיים סעודה שלישית דוקא כפת או אפשר לצאת גם במיני תרנימא. והכריעו

יהושע. וכ"פ הרמב"ם בהל' חמץ ומצה פ"ג הל' ג', ד'. נולהגן נביא שאין דעת הרי"ף כן. והמ"מ שם ה"ג כתב דדעת הרמב"ם דלא כרי"ף. ולפי פי' דברי רבנו מנוח שם דעת הרמב"ם היא כרי"ף. וגם כפי' המשניות כתב: הלכה כר"א בן צדוק. ולפמש"ל — וזהו גם דעת המ"מ — שהרמב"ם חולק על הרי"ף ופוסק כר"מ, צ"ל שהרמב"ם ביד החזקה חזר בו ממ"ש בפירוש המשנה שהלכה כר"א בן צדוק. וכ"כ בבירור הלכה בפסחים מט א צירי' א'. וע"ע מש"ש בזה]. דלא כרי"ף שם דר"א איש ברתותא ס"ל כר"א בן צדוק. וסובר הרי"ף דמ"ש ר"א איש ברתותא, ומבערין את הכל' קאי אסיפא — על תרומה שאותה מבערין קודם השבת. וז"ל הרי"ף שם יג א: ארבעה עשר שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת ושורפין תרומות תלויות טמאות וטהורות ומשיירין מזון שתי סעודות מן הטהורות כדי לאכול עד ארבע שעות דברי ר' אלעזר איש ברתותא שאמר משום ר' יהושע וכן הלכה. וכתב ע"ז הר"ן: ואע"ג דאמר דר"א כלישנא דר"מ לקמן אפ"ל דהכא משום דתנא תרומות תלויות טמאות וטהורות תנא הכל לפרושי קא מפרש וכו'. וע"ע מש"ש. וברי"ף שם מט א כתב: וקיי"ל כר"א בן צדוק דקאי כר"א איש ברתותא דהלכתא כוותי'. ועיין בהשגות הראב"ד שם שסובר כרי"ף. ובהשגות הראב"ד על הרמב"ם שם השיג על הרמב"ם ש לא פסק כרי"ף הנ"ל — שרק תרומה צריך לבער, אבל חולין אינו מבער כלום אלא בזמנו. [ועיין במאור הקטן שם יג א ובמלחמות ה' שם כתב: והוי יודע שיש נוסחאות שאין בהם בד' אלעזר איש ברתותא מבערין את הכל מלפני השבת אלא שורפין תרומות וכו'. וע"ע מש"ש. וראה גם ככ"י, ב"ח, ט"ז סק"א וד"א].

(ג) פסחים יג א, הנ"ל בסק"ב — לענין תרומה — : ומשיירין מן הטהורות מזון שתי סעודות וכו'. ונוה"ה לענין חולין אליבא דר"מ. ובג"ל בסק"א בשם רש"י. וכ"כ שם בהשגות הראב"ד ובמלחמות ה' וכמאירי שם אליבא דר"מ. ויש מהראשונים שסוברים שלדעת ר"מ אין משיירין כלל. וראה בזה באנצקלפ"ת כרך ד' ערך בעור חמץ עמו' ל"ה ציון 122. ועיין בהל' ד"ה ומשיירין].

באר הגולה

ה עור והמדמי נשם
רש"י.

שלישית נמיני פירות (ח) לו נכשר ודגים מלעיל סימן רל"א עקיף ה' נהג"ה: ב ה טוב לבער בערב שבת
קודם חצות כדי שלא יבואו למעות בשאר שנים לבער אחר חצות (ט) (וציטט השנה יעטלנו)

ביאורי הגר"א

המדמי ונ"מ וכל זו וכן עיקר: (ח) או.
עמ"א: (ט) ובינים. שם ז' א' נשלמה שנה

דאין מקנה לדבר כלל וכס' דאין יולאין נסעודה
ג' אלא נפח וא"ל כלל כנ"ל וע' מ"א מ"ש נשם

ברכת אליהו

המאכלים. ומפרש הרמב"ם שמש"ש בגמ' קז ב, „אבל מטביל
הוא במיני תרגימא" היינו רק מטביל כלומר דבר מועט.
וכמ"ש בס' תע"א ס"א: אבל אוכל מעט פירות או ירקות אבל
לא ימלא כריסו מהם. וכמ"ש בסק"ה. ולכן אין נוהגין ג"כ
לקיים סעודה ג' במצה מבושלת, כדי שיאכל המצה בתיאבון.
וכ"ה בהורה פ' אמור דף צ"ד ב זה א, דסעודה זו נדחית מכל
וכל. ש"מ דאין תקנה לדבר כלל. וכס' הראשונה בס' רצ"א
ס"ה הנ"ל, דאין יוצאין בסעודה ג' אלא בפת. וא"ל כלל לקיים
סעודה ג' כע"פ שחל בשבת בפת, כנ"ל. ונראה שם מהזהיר
שמשוה זה ליהוב"פ שחל בשבת. והמ"א בסק"ב כתב:
ובשל"ה כ' בשם הזהיר שרשב"י ה' עוסק בתורה במקום
סעודה שלישית. וז"ל הערוך השולחן אות ו': ויש להבין אטו
רשב"י לא ה' יכול לקיים סעודה שלישית באיזה מהדברים
שנתבארו ונלע"ד ברור דכל זה הוא מילתא יחידתא שהרי
בשבת זו בע"כ לא נצטוונו כלל על ג' סעודות כיון שאי אפשר
מידי דהוה ליהוב"כ שחל בשבת והו"ה שבת ע"פ לענין סעודה
שלישית דאפי' אם נאמר דאסור אכילת מצה בנ"פ הוא
מדרבנן מ"מ הא מצוינו במצות עשה גמורות שנדחו כשב ואל
תעשה מפני גזירות דרבנן כמו שופר ולולב בשבת וכ"ש
שנדחה מצוה דסעודה שלישית וכיון שכן בטלה לה בשבת זו
מצוה דסעודה שלישית וכיון דסעודה גמורה אי אפשר ממילא
דאין שייך למלאותה בפירות או בבשר ודגים שאין צורך כלל
בזה ועוד דודאי גם מן התורה מצוה לאכול הכזית מצה
לתיאבון וזהו טעמו של רשב"י שעסק בתורה מפני שאין
מצוה כלל בשבת זו לאכול סעודה שלישית, עכ"ל. ועמ"א
סק"א מ"ש בשם המדמי וב"ח וכל בו, שגם בשחרית יפסיק
סעודתו לשנים דהא י"א דיוצא בזה. וכן עיקר.

(ח) עמ"א.

(ט) פסחים ז א: ה' יושב בבית המדרש ונזכר שיש חמץ

ההג"ה לומר שאין נוהגין לאכול מצה עשירה גם בע"פ. וזה דלא
כמ"ש הערוך השולחן בסעיף ה' על דברי ההג"ה: ונראה שאין
הכוונה דגם בע"פ אין לאכול מצה עשירה לפי המנהג דאין שום
טעם בזה אלא הכוונה כיון שאין מנהגינו לאכול בפסח מצה עשירה
ממילא דאין מכניזין אצלינו מצה עשירה ולהכין רק על סעודה
שלישית אין דרך בני אדם להטריח על מאכל קטן כזה וכו' עכ"ל.
ובערוך השולחן שם סיים: והנה גם אצלינו יכולין לעשות סעודה
שלישית במצה מבושלת והרבה נוהגין אצלינו כן. ועצם הדיון לצאת
מבושלת מקורו במהרי"ל הל' שבת הגדול. והובא במ"א סק"ב.
אלא שמהרי"ל סיים שם: אבל לא ראיתי נוהגין כן. וגם דעת רבנו
כן. וכמ"ש: ולכן אין נוהגין ג"כ במצה מבושלת וכו'. ואכן גם
בערוך השולחן שם סיים: ואולי מפני זה לא הוזכר גם מצה מבושלת
מפני שהיא משביה הרבה כיודע בחוש. ועיין מ"ש בזה בספר ע"פ
שחל בשבת שם הערה י"ד.

2 המ"א בסק"ב כתב: פ"י אם יש לו בשר ודגים הוא עדיף ממיני
פירות כמ"ש ס' רצ"א. ובחק יעקב סק"ב כתב על דברי הרמ"א:
אע"ג דלעיל ס' רצ"א מבואר דיותר טוב לעשות בבשר ודגים
מפירות וכאן כתב הרב פירות תחלה נ"ל דמשום מצה לתיאבון יותר

הפוסקים כדעת האומרים דבעינן דוקא פת. אבל במקום דא"א
יש לסמוך על המקילים לצאת יד"ח במיני תרגימא. וכמ"ש
בס' רצ"א ס"ו [צ"ל: ס"ה]. שהמחבר כתב שם — לענין
סעודה שלישית —: צריך לעשותה בפת וי"א שיכול
לעשותה בכל מאכל העשוי באחד מחמשת מיני דגן וי"א
שיכול לעשותה בדברים שמלפחים בהם הפת כבשר ודגים
אבל לא בפירות וי"א דאפי' בפירות יכול לעשותה וסברא
ראשונה עיקר שצריך לעשותה בפת אלא א"כ הוא שבע
ביותר. והוסיף בהג"ה: או במקום שאי אפשר לו לאכול פת
כגון בע"פ שחל להיות בשבת אסור לו לאכול פת לאחר
מנחה כדלקמן בהל' פסח. ועמ"ש בסק"י י"ד ט"ו. וזה —
לקיים סעודה ג' במיני פירות — יכול לעשות אפי' לאחר
שעה עשירית. כמ"ש בפסחים קז ב: אמר רבי (יוסי) [אסי]
אבל מטביל הוא במיני תרגימא. ומיירי לאחר מנחה. והיינו
לאחר מנחה טענה, וכמ"ש בסק"ו. הרי דמותה לאכול מיני
תרגימא אף לאחר מנחה טענה. ודלא תתוס' שם צט ב ד"ה לא
יאל, הנ"ל בסק"ו, דס"ל דיותר לאכול מצה עשירה בע"פ.
דהוכחת תוס' דמצה עשירה מותר בע"פ מכח קושייתם מ"ש
ע"פ סמוך למנחה כו', ע"ש תוס' דע"פ צט ב ד"ה סמוך.
[צ"ל: ד"ה לא יאכל, שהתוס' הקשו שם: וא"ת ומה לא יאכל
אי מצה אפי' קודם גמי אסור כדאמרין בירושלמי וכו' ואי
במיני תרגימא הא אמר בגמ' (קז ב) אבל מטביל הוא במיני
תרגימא. ולכן נדחקו התוס' לומר דמיירי במצה עשירה].
אבל הרמב"ם בפ"ו הל' חמץ ומצה הי"ב פסק שבע"פ
אסור למלא כריסו פירות וירקות כדי שיכנס לאכילת מצה
בתאוה. הרי הרמב"ם פ"י שם שמ"ש, ע"פ סמוך למנחה לא
יאכל אדם. דאירקא וש"ד קאמר דאכילה אסור בהן. [וכ"כ
הרמב"ם בפ"י המשניות שם: וזה שמנענו אותו מן האכילה
אינו אכילת לחם לבדו וכו' אבל מנעוהו לאכול הרבה משאר

1 מ"ש רבנו „וכן עיקר" נראה שאין כוונת רבנו על עצם הדיון
שע"י הפסקת סעודתו לשתי יוצא כזה ידי חובת סעודה שלישית.
אלא כוונתו ש"כן עיקר" — לעשות כן בע"פ שחל בשבת. וכ"כ
המשנה ברורה בסק"ח בדעת רבנו. ועיין בספר ע"פ שחל בשבת
(מהדורת חש"ל) פ"א וימש"ש בהערה כ"ה ל'.
ועל מ"ש הרמ"א ש"ב מדינתא אלו שאין נוהגין לאכול מצה
עשירה כדלקמן ס' תס"ב סעיף ד", העיר החק יעקב סק"א: שאף
דאין ענין לס' תס"ב דאפשר דדוקא התם תוך הפסח נוהגין לאסור
משום דלא תא' לאכול אותה לילה ראשונה משום חובת מצה
וכמבואר בטור וכו' לקמן ס' תס"ב וכו' שם הב"י ואין טעם במנהג
הוא לגזור ולחשוש מה שלא חששו חכמי התלמוד וחכמים
אחרונים א"כ הבו דלא נוסף עלה בע"פ דאיכא היכרה טובה שהרי
אסור לאכול באותו זמן מצה מגורה וכו' אכן מהרי"ל הל' שבת
הגדול ובהג"ה סמ"ק ס' רי"ט כ' ג"כ דגם בע"פ אין לאכול מצה
עשירה משום דחיישינן שמא נתערב בו מעט מים ומחמץ אף שיש
תקנה בשימור לפי מ"ש לקמן ס' תס"ב מ"מ חיישינן דלא לעבור
שימור כיון שהוא מי פירות ולא אסיק אדעתיה למיחש שנתערב בו
מעט מים ואחר זה נמשך הרב. עכ"ל. וגם מדברי רבנו מוכח שכונות

באר הגולה
ו כל בו נסס רב הא
וש"פ.
ז טור נסס משנה
הרא"ש.
ח רמב"ם נפ"ג.
ט כ"י.

(טור): ג ו (י) אין מבשלין לשבת זה דייסא וכיוצא בזה ואין עושין בו פת הצנומה בקערה:
הנה: (יא) ואם עבר ונשל והמאכל דנוק בקדיה וא"ל לקנמו יש להדימו מעט להעביר הממך (מהרי"ו): ד ז
אחר שאכל בשבת זה סעודת שחרית ינער המפה שאכלו בה ויקנח הקערות באצבעו
וימנמם מן העין עם שאר כלי החמץ ואם נשאר פת יכול ליתנו לנכרי (יב) על מנת שלא
לצאת בו (יג) לרה"ר דרך הערמה (יד) ודבר מועט: ה ח (טו) אם נשאר חמץ אחר שאכלו
מבטלו (טז) וכופ' עליו כלי עד מוצאי יום טוב ומבערו: ו ט (יז) אעפ"י שלא ישאר החמץ

דשנות במקום מזה כמ"ס נפ"ו דעירובין:
(יד) ודבר. עמ"ל וכמ"ס נשנה נומין מוונות וכת'
תוס' דוקא מוונות וכמ"ס הרמב"ם לאכלן:
(טו) אם נשאר. כמ"ס נס"ג: (טז) וכופה.
כמ"ס נייט: (יז) אף ע"פ. שם נשאר

ס': (י) אין. עט"ז והדמה שלא לצורך אכילה
אסור כמ"ס נפ" ט"ו דשנה: (יא) ואם
כו'. עמ"ל וע' חו"ו א' ד"ה חופה. א"כ כו':
(יב) ע"מ שלא. עמ"ל וכמ"ס בירושלמי אין נומין
לנכרי ע"מ לנאת כמ"ס נס"ג ש"ה ע"ס:
(יג) לרה"ה. עט"ז וכ"כ נס"ג ש"ה דהוי שנות

ברכת אליהו

החק יעקב סק"ז ע"ש. ועיין מ"ש בספר ע"פ שחל בשבת
פי"ח הערה א'.

(יג) עט"ז סק"ה, שכתב: ממילא לדידן דאין לנו רה"ר שרי
ליתן לו אפי' הרבה אלא דצריך שלא יוציאנו חוץ לתחום.
[וכ"כ מ"א סק"ז] וכ"כ בסי' ש"ה ס"ב: היכא דאיכא משום
דרכי שלום או בנכרי אלם מותר לתת לו או לשלוח לו ע"י
הנכרי והו"ה לצורך מצוה כגון להוציא חמץ מביתו בפסח.
והטעם הוא דהוי שבות דשבות במקום מצוה. וכמ"ס בפ"ו
דעירובין סו ב, סח א. וכמ"ס בסי' ש"ז ס"ה. ועמ"ש

בתוך ביתו מבטלו בלבו אחד שבת וכו' בשלמא שבת משכחת
לה כגון שחל ארבעה עשר להיות בשבת.

(י) עט"ז סק"ד שכתב שהטעם הוא: כי יצטרך הרחה אחר
האכילה בשבת. והרחה שלא לצורך אכילה אסור, כמ"ס
בפס"ד דשבת קיח א: קערות שאכל בהן ערבית מדיחין לאכול
בהן שחרית שחרית מדיחין לאכול בהן במנחה מן המנחה
ואילך שוב אינו מדיח (דאין הרחה זו אלא לחול — רש"י).
[וכן נפסק בסי' ש"ה ס"ו, דמדיחין רק לצורך היום].

(יא) עמ"א סק"ה שכתב: אע"ג דאסור להדיח כלים בשבת
אם א"צ להם הכא מותר כדי להעביר החמץ וכו' עכ"ל.
ועתו"ס דפסחים ו א ד"ה חופה. דאיכא בגמ' שם: המוצא
חמץ בביתו ביו"ט כופה עליו את הכלי. ובתוס' שם: אע"ג
דאיכא למ"ד בפ' כירה (שבת מג א) אין כלי ניטל אלא לדבר
הניטל וכו' אי נמי הכא שרי משום דילמא אתי למיכלי.
[וכמ"ס בשו"ת מהר"ם וייל סי' קצ"ג — שמשם מקור דברי
ההג"ה. וסיים שם: דכיון דצורך מצוה הוא לא גרע מהא דת"ר
בפרק כל כתבי (שבת קיח א, הני"ל בסק"י) בשחרית מדיחם
כדי לאכול בו מנחה כו'].

(יב) עמ"א סק"ז שכתב: פי' שנתנן לו סתמא ולא יאמר לו
להוציאן כוה"ר. וכמ"ס בירושלמי דשבת פ"א ה"ח: אין
נותנין לעכו"ם ע"מ לצאת. כמ"ס בסי' ש"ה ס"ב ע"ש. ונגם
שם בכיאו"ר הגר"א הבאנו דברי הירושלמי הנ"ל. והוציא
מדברינו שם ומדברי המ"א שם סק"ג שרי, כל שידוע שע"מ
לצאת אסור. וז"ל המשנה ברורה שם סק"ד: אפי' אם אינו
מפרש לו שיאכל ג"כ שרי דמסתמא יאכל שם אלא בא לאפוקי
אם אין רשות בידו לאכלן שם או שהוא הרבה ש"א לאכלן
שם אסור ליחנם לפניו דהוי כאילו נותנו ע"מ להוציא ויש בו
משום מראית העין שיאמרו שמוציא בשביל ישראל
ובשליחותו וכמבואר בסי' רמ"ז [מ"א בשם ש"ג וכן הוא
באו"י]. עכ"ל. וכ"כ באל"י רבה כאן אות ה'. וזה דלא כמ"ס

כתב כדעת החק יעקב. ומדברי רבנו שצ"ן, עמ"א. מוכח שסובר
כדעת המ"א. וכ"כ בשו"ע הגרש"ז סעיף ג', ד' והמשנה ברורה
בסק"ה. וראה עוד מ"ש בזה בספר ע"פ שחל בשבת פכ"א הערה ד'.

טוב לקיים במיני פירות שאינו משיבוע כולי האי ועוד כיון שדרך
בבשר ודגים ללפף בו את הפת חיישינן דלמא אתי למטעי לאכול זה
מצה וכמ"א כתב וגם כע"פ יותר טוב לקיים בבשר ודגים ואין זה
משמעות לשון הרב כאן אלא כמ"ס. וגם בערוך השולחן סעיף ה'

באר הגולה

י משנה מ"ז.

ב שם נמשנה.

ל שם נמשנה וכפ"י

הרמב"ם.

מ שם וכרז יהודה.

ג כרימז' ו' וכדמפר'

לה רב אחא בר יעקב

שם.

א משנה פסחים כ"א

וכחכמים.

ב הרמב"ם פ"ג

וכרז יוסף.

בבית אחר סעוד' שחרית צריך לבטל החמץ בדרך שהוא מבטל בשאר שנים: ז' יתחולק ביום ארבעה עשר לדבר מצוה כגון למול את בנו או לאכול סעוד' אירוסין בבית חמיו ונזכר שיש לו חמץ בכיתו אם יכול לחזור לביתו ולבער ולחזור למצותו יחזור ויבער ואם לאו יבטלנו בלבד כ' ואם היה הולך להציל מן הנהר ומן הדליקה ומהמפולת ומיד לסטים יבטלו בלבד ולא יחזור אפילו יש שהות ל' (יח) ואם יצא לצורך עצמו יחזור מיד עד כמה הוא חוזר מ' (יט) עד כביצה (כ) פחות מכאן מבטלו בלבד ודיו: ח' נ' היתה לו עיסה בביתו והוא טרוד במקום אחר וירא שמא תחמיץ מבטלה בלבד קודם שתחמיץ (כא) אבל אם התחמזה אין הביטול מועיל אם הוא אחר זמן איסורו:

תמה דין ביעור חמץ. ובו ג' סעיפים:

א א כיצד ביעור חמץ (א) שורפו או פוררו וזורה לרוח (ב) או זורקו לים ואם היה (ג) החמץ ב

ביאורי הגר"א

תמה (א) שורפו. רמב"ם וכנ"ל אף מפרר ואף לט' דלא ג' אף מ"מ פ"י אף מפרר מדקאמר ר"י אלא שריפה ועוד דא"ל לומר לכל המתני' דפ"ק וכל הנרימות דנכלס מן דשורפין הכל כר"י ור"מ ור' יוסי ור' שמעון ור"ג ור"א ור' יהושע ור"א

כמ"ש סימן תל"ד ס"ז: (יח) ואם יצא. לשון הרמב"ם: (יט) עד כביצה. כחכמים: (כ) פחות מכאן. וכ"כ רש"י שם וכ"ה גיר' שם והביאו מוס' ד"ה וכחכמים: (כא) אבל אם. שם נבמ':

ברכת אליהו

בביטול לא החמירו עד כביצה. הרי דבפחות מכביצה צריך לבטל.

(כא) שם בגמ' בפסחים ו' ב: ...וכי משכחת ליה לבטלי' דילמא משכחת ליה לבתר איסורא ולא ברשותי' קיימא ולא מצי מבטיל.

תמה (א) [בבאה"ג סק"א ציין: משנה פסחים כ"א וכחכמים. דתנן שם עמוד א': ר' יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה וחכ"א אף מפרר וזורה לרוח או מטיל לים. ודברי המחבר הם מדברין דרמב"ם כהל' חמץ ומצה פ"ג הי"א. וכנ"ל דין הנ"ל במשנה שם בדברי חכמים: אף מפרר. [והרי"ף שם והרא"ש שם פ"ב ס"ג לא גרסי בדברי חכמים "אף". ועיין בדקדוקי סופרים על הגמ' שם] ואף לספרים דלא גרסי שם "אף", מ"מ פ"י אף מפרר. מדקאמר ר"י במשנה שם "אין ביעור חמץ אלא שריפה", מ' שבא למעט מדברי חכמים, ולומר שצריך דוקא שריפה. דאי נימא דלחכמים לא מהני שריפה, הול"ל: ר' יהודה אומר בשריפה. ומדקאמר "אלא שריפה", מ' דלחכמים סוברים שמועיל גם שריפה וגם פירור. וע"ז פליג ר' יהודה וסובר דרק שריפה מהני.

ועוד דא"א לומר דכל המתני' דפ"ק וכל הברייתות דבכולם תנן דשורפין הכל כר' יהודה. ומה שהוכחנו המתני' והברייתות היינו כדלקמן: ר"מ — במתני' שם יא ב ס"ל דשורפין בתחילת שש, ור' יוסי — במתני' שם יד א דס"ל דשורפין תרומה טהרה לעצמה וטמאה לעצמה, ור' שמעון — שם כ ב דס"ל דר"א ור' יהושע פליגי בתלוי' ובטמאה: דלר"א תשרף זו בעצמה וזו בעצמה ולר' יהושע שתיהן כאחת. ור"ג — במתני' שם יא ב דשורפין בתחלת שש, ור"א ור' יהושע — במתני' שם יד א דשורפין תרומה טהרה

שחזור וזוכה בפת ששייר למאכלו ויש לחוש שמא ישרר ממנו בבית ויעבור עליו].

(יח) לשון הרמב"ם. [תנן בפסחים מט א: ההולך לשחוט את פסחו וכר' ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו אם יכול לחזור ולבער ולחזור למצותו יחזור ויבער ואם לאו מבטלו בלבד וכו' ולשבות שביתת הרשות יחזור מיד. ופירש"י: שהי' הולך להחשיך על התחום לקנות שביתה שם כדי שיהא לו משם ולהלן אלפים לילך למחר שם לדבר הרשות יחזור מיד. והקשו עליו התוס': וקשה א"כ תיקשי למ"ד בפ' בכל מערבין (לא א) אין מערבין אלא לדבר מצוה. ותי': וגראה לר"י דה"פ לשבות שביתת הרשות שהולך לשמוח בפסח בבית אהבו או קרובו. ודברי המחבר הם מלשון הרמב"ם כהל' חמץ ומצה פ"ג ה"ט. והרמב"ם ס"ל כפירש"י שם דדוקא לדבר הרשות ממש יחזור מיד. ועיין טור. ב"י. ב"ח, דרישה סק"ד, פרישה סק"ז, ט"ז סק"ט, מ"א סק"יג, חק יעקב סק"יד ובבירור הלכה בפסחים שם ציין ב [ג].

(יט) כחכמים. [ודתנן בפסחים מט א: ועד כמה הן חוזרין ר"מ אומר זה וזה בכביצה ור' יהודה אומר זה וזה בכזית וחכ"א בשר קדש בכזית וחמץ בכביצה. ודברי המחבר הם כלשון הרמב"ם כהל' חמץ ומצה פ"ג ה"ט. וכתב שם המ"מ שזה כחכמים, והלכה כמותם". וגם הבי"ח כתב שכן פסקו הפוסקים. ומ"ש בבאה"ג סק"מ, וכר' יהודה" נראה שזו ט"ס. וצ"ל: כחכמים].

(כ) וכ"כ רש"י בפסחים מט א ד"ה בכביצה: אבל בפחות גבי חמץ יבטל בלבד וגבי בשר קודש שורפו במקומו. וכ"ה בירושלמי שם פ"ג ה"ח, והביאו תוס' שם ד"ה וחכמים. וז"ל התוס': אומר ריב"א דמפרש בירושלמי משום דבשר קודש לית ליה תקנה בביטול החמירו בכזית אבל חמץ אית ל' תקנה

קשה ואין הים מחתכו במהרה הרי זה מפררו ואחר כך זורקו לים: הגה: (ד) והמנהג לשורפו (ה)

ביאורי הגר"א

בשריפה ואמאי כר' יהודה וא"כ אף להפוסקים כר"י משום דמתני' דתמורה אחיא כותיה כמ"ש בגמ' בסוף תמורה ע"ש ואע"ג דאיתותב מ"מ לסכנה דרכנן לא איתותב וכמ"ש חוס' כ"ז ב' ד"ה אין ויש"מ ומ"מ כיון דשורפין קודם זמן איסורו מן הפורה אינו אלא מן המנהג ואף שז' הר"ש דאף לפרש"י שמש' איפכא דכשם שורפין לר"י מ"מ קודם ו' נה' וקודם לה מודה ר"י שא"ל שריפה אלא דאף אם מוכרו ונותנו לנכרי מות' כמ"ש בר"פ כ"ש וכמ"ש נכ"ז כנר הקשה בעור ממ"ש רש"י כ"ז ב' נד"ה שאם כו' ואע"ג דאמרין כו' והמנהג הוא ע"פ דעת רש"י אצל העיקר כפי' חוס' י"ז ב' ד"ה אימתי כו' וכ' ש"כ"ה צירושלמי וכן

איש נדמותא כולם כר"י אלא אף לחכמים עיקר בשריפ' ושם כ"א ב' ולא יסק כו' ל"ל אלא לר"י כו' מ' דגם לרנן נחא וע' חוס' ד"ה נהדי כו': (ב) או זורקו לים ואם. פ' כנר יוסף מדק' אל' ר"י ול"ק ר"י אמר ש"מ דלא קיימא מילתא דרבה וכן הסוגיא נהרצה מקומות: (ג) החמץ קשה. כגון חט' כמ"ש בגמ' ופי' שיפרר החטים דלא כרש"י: (ד) והמנהג. ר"ל דאף לר"י אל' שריפה אלא לאחר שש כמש"ש י"ז ב' וכפי' ר"ח נחום' ד"ה אימתי דטעמא דר"י דליף מנותר כמש"ש כ"ז ב' והיינו לאחר איסורו וכ"ה צירושלמי פ"ז סוף הלכה א' מני עד שלא הגיע זמן ציעורו אמה מצערו ככ"ד משהגיע זמן ציעורו אמה מצערו

ברכת אליהו

מדקאמר בגמ' "א"ל רב יוסף אדרבה איפכא מסתברא וכו'", ולא קאמר "רב יוסף אמר" ש"מ [דמקשה זאת לרבה בסברא פשוטה — ד"א]. ולא קיימא מילתא דרבה, מחמת סברת רב יוסף וכן הסוגיא בהרבה מקומות כרבה. [והמ"מ שם כתב שהרמב"ם פסק כרב יוסף משום דמסתבר טעמיה. וכעין דברי רבנו כתב בערוך השולחן כאן סעיף ו'. וז"ל: ולענ"ד נראה דאין זה ככל מחלוקתם של רבה ור"י בש"ס שזה אומר כך וזה אומר כך ובכאן א"ל ר"י לרבה אדרבה איפכא מסתברא וכו'] ורבה לא השיב לו ש"מ דאודיי אודי ליה. ועיין בבירור הלכה בפסחים כח א ציון א. ב. ג].

(ג) [בפסחים כח א הנ"ל בסק"ב, מביאה הגמ' ברייתא — לגבי חמץ — ה"י מהלך בספינה שוחק ומטיל לים. ומוקים לה אליבא דר' יוסף דמיירי בחיטי. ופירש"י: בחיטי שהחמיצו בעי פירור כלומר פיזור שלא יתנם בשק ויזרקם אלא יפורם ע"פ המים שלא יוכל אדם ללקטן מעל פני המים. ומ"ש המחבר, וראם ה"י החמץ קשה ואין הים מחתכו במהרה הר"ז מפררו ואח"כ זורקו לים", הוא מדברי הרמב"ם בה' חמץ ומצה פ"ג הי"א. ומ"ש, "החמץ קשה", היינו [כגון חיטים, כמש"ש בגמ' דבחיטים בעי פירור. ופי' שיפרר החיטים. דס"ל שיחתוך כל חטה לב' או ג' חלקים — לשון המ"א סק"ב]. דלא כרש"י [שפי' דחיטי דבעי פירור היינו, שלא יתנם בשק ויזרקם אלא יפורם על פני המים. וכ"כ מ"א סק"ב, וע"ש מש"ש בזה. וזה דלא כחק יעקב סק"ב, וראה בשעה"צ סק"ז].

(ד) בסק"א הבאנו פלוגתא דר' יהודה וחכמים בפסחים כא א: דלר' יהודה אין ביעור חמץ אלא שריפה ולחכמים מפרר וזורר לרוח. ויש פוסקים כר' יהודה, ולר' יהודה מצד הדין צריך שריפה. ומ"ש בהג"ה, [המנהג לשורפו]. ר"ל דאף לר' יהודה אין צריך מן הדין שריפה, אלא לאחר שש שעות. כמש"ש יב ב' אמר ר"ה יהודה אימתי שלא בשעת ביעורו. וכפי' ר"ח בתוס' שם ד"ה אימתי, ד, שלא בשעת ביעורו היינו לאחר שש דטעמא דר' יהודה דליף מנותר דבעי שריפה. כמש"ש כז ב, כח א, והיינו לאחר איסורו. וכ"ה צירושלמי שם פ"ב סוף ה"א [בפנינו בשינוי לשון קצת]: מני עד שלא הגיע זמן ביעורו אמה מצערו בכל דבר משהגיע זמן ביעורו

וטמאה לעצמה, ור"א איש בריתא — בברייתא שם יג א דס"ל י"ד שחל בשבת שורפין תרומות טמאות תלויות וטהורות. ור"א לומר שכל התנאים והאמוראים הנ"ל יסברו כר' יהודה ולא כחכמים. אלא ודאי דאף לחכמים עיקר ביעור חמץ בשריפה. אלא שסוברים שמועיל גם מפרר וזורר לרוח. ושם כא א תנן: עבר זמנו אסור בהנאתו ולא יסקי בו תנור וכיריים. ובגמ' שם עמוד ב': פשיטא לא צריכא [אלא] לר' יהודה דאמר אין ביעור חמץ אלא שריפה סד"א הואיל ואמר ר' יהודה מצותו בשריפה בהדי דאק שריף ל' ליתנהי מיניה קמ"ל. ועתו"ס שם ד"ה בהדי כו', שכתבו: משום דלר' יהודה דאמר חמץ בשריפה אפרו מותר דתניא בפ' בתרא דתמורה (לד א) כל הנשרפין אפרן מותר וקס"ד בהדי דקשריף ליה ליתנהי מיני' אבל לרבנן דאין מצותו בשריפה והוי מן הנקברים דאמרין בפרק בתרא דתמורה אפרן אסור ופשיטא לדירה דבהדי דקשריף ל' אסור ליהנות ממנו. מ' דגם לרבנן נחא מ"ש, "לא יסקי". וכמ"ש חוס' בפשיטות דלרבנן מהני בשריפה. [וזה דלא כמ"א סק"ה. ועיין חק יעקב סק"א. ד"א, דעת תורה כאן ובבירור הלכה בפסחים כז ב ציון ד'].]

(ב) [איתא בגמ' בפסחים כח א: אמר רבה מסתברא ע"ז דלים המלח קא אזלא לא בעי שחיקה חמץ דלשאר נהרות קאזיל בעי פירור א"ל רב יוסף אדרבה איפכא מסתברא ע"ז דלא ממיסה [אין המים ממסות אותה — רש"י] בעי שחיקה חמץ דממיס לא בעי פירור. ודברי המחבר ה"א מלשון הרמב"ם בה' חמץ ומצה פ"ג הי"א וכנ"ל בסק"א. וכתב המ"מ שהרמב"ם [פסק כרב יוסף. וקשה שהרי זה נגד הכלל שאמרו — בגיטין עד ב ובבבא בתרא קיד ב וקמג ב — שהלכה כרבה לגבי רב יוסף כו' משדה קנין ומחצה — שהלכה כרב יוסף. ואמנם הריטב"א בפסחים שם סובר שהלכה כרבה. וז"ל: והלכתא כרבה לפום כללא דאמרי רבוותא וז"ל דכל היכא דפליגי רבה ורב יוסף הלכה כרבה כו' משדה קנין ומחצה פוסק. וכן פסקו הגאונים וז"ל בזו, עכ"ל. וגם בעל ההשלמה וסוף כרבה, משום דהלכתא כרבה לחומרא. וכוננו לכלל הנ"ל במחלוקת רבה ורב יוסף ראה באנצקלופ"ת כרך ט' ערך הלכה עמו' ש"ד, ש"ה. וכקושיחנו הנ"ל הקשה גם הט"ז בסק"א. אולם טעמו של הרמב"ם שפסק כרב יוסף. הוא]

ביאורי הגר"א

חומרם בעלתם דלא ילפינן חלל אחר זמן איסורו ח"ש אך כו' וערש"י ו' א' ד"ה עשה. ונלילה כו' וסי' תמ"ז ס"א וי"ל שכו' אלינא דרבנן חלל לרי"

הסכימו כל הפוסקים: (ה) וטוב לשורפו. דלר"י ילפינן מנותר כ"ל ונידושלמי פרק ז' דשנת למ"ד יליף מנותר אין שורפין צי"ט וה"ה ללילה וכו'.

ברכת אליהו

היא במי שהוא רוצה לצאת בשיירא או בתוך שלושים דאמרינן זקוק לבער וכו'. חזינן מדברי רש"י שהיוצא בשיירא — שזה קודם שש — צריך שריפה לר' יהודה. והמנהג רידן לקיים ביעור בשריפה קודם שש, הוא ע"פ דעת רש"י, דלר' יהודה צריך שריפה מצד הדין אפי' קודם שש. וחזיינן לפוסקים דס"ל דהלכה כר' יהודה.

אבל העיקר כפי' תוס' שם יב ד"ה אימתי כו' הנ"ל, שלר' יהודה א"צ שריפה אלא לאחר שש. וכת' לעיל שכ"ה בירושלמי וכן הסכימו כל הפוסקים. ונא"כ הא דאנן שורפין קודם זמן האיסור הוא רק מצד מנהג. וכנ"ל. ולכן המנהג לשורפו אפי' קודם שעה ששית. וכ"כ מאמר מרדכי סק"ג, ודלא כמ"ש בעלות שבת סק"א. ועיין משנה ברורה סק"ו ושער הציון סק"יז.

(ה) דהא דלר' יהודה דס"ל דאין ביעור חמץ אלא בשריפה, הוא משום דילפינן ליה מנותר, כנ"ל בסק"ד, מהא דפסחים כז ב, כח א. ובירושלמי פ"ב דשבת ה"א למ"ד יליף מנותר אין שורפין ביו"ט והו"ה ללילה. דתנן שם: אין מדליקין וכו' ולא בשמן שרפה. ובגמ' שם איתא לחד מ"ד: התורה אמרה אין שורפין את הקדשים ביו"ט ואין צ"ל בשבת מה חמית לומר כן (מה ראת לומר כן שאין שורפין קדשים ביו"ט כלומר מנ"ל — קרבן העדה) לא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר באש תשרופו (שמות יב, י) אחר שני בקרים אחד בוקרו של ט"ו ואחד בוקרו של ט"ז וכו' מעתה אין מדליקין בשמן שרפה כלילה על שם שאין שורפין את הקדשים כלילה וכו'. והו"ה לענין שריפת חמץ — היות וילפינן מנותר — יש לשורפו ביום. וכ"ז חומרא בעלמא, דהא גם לר' יהודה לא ילפינן מנותר אלא אחר זמן איסורו, דהיינו שלא בשעת ביעורו. אבל בשעת ביעורו לא ילפינן מנותר (וכמ"ש בפסחים יב ב: אמר ר' יהודה אימתי שלא בשעת ביעורו אבל בשעת ביעורו השבתתו בכל דבר. וכמ"ש בסק"ד, ד"שלא בשעת ביעורו" היינו לאחר). וזהו שאמר הרמ"א: אך אם רוצה לשורפו מיד אחר הבדיקה וכו' הרשות בידו. והיינו כיון דמצד הדין לא חייב לשורפו ביום דוקא. וערש"י שם ו א ד"ה עושה. דאיתא שם בגמ': חמצו של נכרי עושה לו מחיצה וכו'. וכתב רש"י: וכלילה יבערנו. וכן פסק המחבר בסי' תמ"ז ס"א: המוצא חמץ בביתו וכו' ואם הוא יו"ט יכפה עליו כלי עד הלילה ואז יבערנו. ולכאורה קשה הלא שם מיירי לאחר זמן איסורו, וכת' לעיל שאז יבערנו רק ביום ולא כלילה. וי"ל שכו' אלינא דרבנן אבל לר' יהודה שורפו ביום.

(דהיינו בשש — קרבן העדה) אתה מבערו בשריפה ואתיא כר' יהודה.

וא"כ אף להפוסקים כר' יהודה, משום דמתני' דתמורה אתיא כותי', כמ"ש בגמ' בסוף תמורה ע"ש. דתנן שם לג ב: ואלו הן הנשרפין חמץ בפסח ישרף וכו'. ובגמ' שם לד א: אמר מר חמץ בפסח ישרף סתם לן תנא כר' יהודה דאמר אין ביעור חמץ. ואע"ג דר' יהודה איתותב בפסחים כח א. דאיתא שם שר' יהודה דן מנותר כך: נותר ישנו בכל תותירו וחמץ בכל תותירו מה נותר בשריפה אף חמץ בשריפה. ואמרו לו חכמים: אשם תלוי וחטאת העוף הבא על הספק לדברך יוכיחו שהן בכל תותירו שאנו אומרים בשריפה ואתה אומר בקבורה שתק ר' יהודה. מ"מ דוקא לשיטתו איתותב. דס"ל דאשם תלוי הבא על ספק בקבורה. ולכן לא מצי למילף מנותר דבשריפה, משום דאשם תלוי יוכיח. אבל לסברא דרבנן — דקי"ל כוותיהו — דאשם תלוי בשריפה, לא איתותב. ושפיר אית לן למילף דחמץ בשריפה ק"ו מנותר. וכמ"ש תוס' כז ב ד"ה אין: נראה דהלכה כר' יהודה דסתם לן תנא כותי' בפרק בתרא דתמורה (לג ב) וכו'. דהכא קיימא לן כר' יהודה משום דין אחר דילף כמה מצינו אע"ג דאמרנו לו חטאת העוף ואשם תלוי יוכיחו ושתיק מ"מ לדידן סבירא לן כרבנן דאמרי חטאת ואשם בשריפה וליכא תוכיח. וכ"כ ש"פ. ומ"מ כיון דשורפין קודם זמן איסורו מן התורה, אינו אלא מן המנהג. ודהיינו דלהפוסקים כר' יהודה צריך מן הדין שריפה, וזה רק לאחר זמן איסורו. אבל קודם זמן איסורו יכול להשכית בכל דבר, אף לר' יהודה. ומ"ש שזה, מן המנהג"ה היינו כיון דשורפין קודם זמן איסורו, לכן השריפה אינה מצד הדין אלא מן המנהג. וכ"ז לפי' ר"ת הנ"ל ד, שלא בשעת ביעורו" היינו אחר שש. אבל לפירוש"י שם יב ב ד, שלא בשעת ביעורו" היינו קודם שבע, א"כ לר' יהודה — אם נפסוק כוותיה — צריך שריפה מן הדין קודם זמן איסורו.

ואף שכתב הרא"ש שם כפ"כ ס"ג, דאף לפירוש"י שמפרש איפכא דבשש שורפין לר' יהודה, מ"מ קודם שש — בשעה חמישית וקודם לה, מודה ר' יהודה שא"צ שריפה, אלא דאף אם מוכרו ונותנו לנכרי מותר. כמ"ש בר"פ כל שעה שם כא א, וכמ"ש בסעיף ב'. ולפי"ז יוצא שגם לרש"י לא היה אלא מנהג, משום דאנו שורפין קודם התחלת שש. אבל כבר הקשה בטור על דברי הרא"ש הנ"ל, מ"מ רש"י כז ב בד"ה שאם כו', שכתב דלר' יהודה אפי' יוצא בשיירא הוא דוקא בשריפה. וז"ל רש"י שם: ואע"ג דאמרינן בפ"ק יב ב לרבי יהודה אבל בשעת ביעורו השבתתו בכל דבר גבי פלוגתיהו מיהא קולא

כלילה — זה אליבא דרבנן דס"ל השבתתו בכל דבר. והמחבר אזיל לשיטתו שפסק כאן בסעיף א' כרבנן — דמפרט חזרה לרוח או זורק לים. אבל לר' יהודה דילין מנותר, שורפו ביום. והד"א פ"י שתי' רבנו הוא גם אליבא דרש"י. אלא שהוסיף: גם י"ל דרש"י לשיטתו דומן ביעור דאיתא בגמ' דגם לר' יהודה השבתתו בכל דבר היינו לאחר שש וא"כ אז לא יליף ר' יהודה מנותר וא"צ ביום דוקא. ועי' מש"ש.

ולי נראה שמ"ש המחבר בסי' תמ"ז, הוא רק על דברי המחבר.

1 בספר תוספות ירושלים כאן כתב: ולענ"ד אדרבה המנהג הוא כרבנן עפ"י הירושלמי פסחים (פ"ב ה"א) אי תניי תני עד שלא הגיע זמן ביעורו את מבערו בשריפה וא"כ המנהג הוא מדינא. עכ"ל. ודברי הירושלמי שהביא התוספות ירושלים הם המשך לדברי הירושלמי שהביא כאן רבנו. ונראה שרבנו העדיף כלישנא קמא דבירושלמי, עפ"י הראיות שהביא כאן רבנו.

2 כיונת רבנו שמ"ש המחבר בסי' תמ"ז — שאפשר לשרוף

באר הגולה

ג משנה שם כ"א
ונגמרא שם.
ד ל' הרמב"ם פ"ג
ממנה וממסקנת
הגמ' כ"ז ולומר.

וטוב לשורפו כיום דומיא דנותר שהיה נשקף כיום (ד"ע) א"ן (ו) אם רוצה לשורפו מיד אחר הדקיקה כדי שלא יגררנו מולדה הרשות נידו (הג"מ פ"ג וכל טו): ב נ ואם נתנו לאינו יהודי קודם שעה ששית אינו צריך לבער (ו) ואם שרפו קודם שעה ששית הרי זה מותר ליהנות בפחמין שלו בתוך הפסח ד (ח) אבל אם שרפו משעה ששית ולמעלה הואיל והוא אסור בהנאה הרי זה לא יסיק בו תנור וכיריים ולא יבשל (ט) ואם בישל או אפה אותה הפת ואותו התבשיל אסור בהנאה (י) וכן

ביאורי הגר"א

אכל נחמץ שאפרן אסור וכ"ש גחלים אפי' בשלן ע"ג גחלים עוממות אסור ועומ' שם ד"ה ביטלה ושם כ"א נ' ד"ה נהדי כו' וכן נע"ז שאפרן אסור כמש"ס חוץ מעלי אשירה וכן אמרו בסוף י"ט גחלים של ע"ז אסור דלא ככ"מ שכתב שם ושם דוקא בלזנוקה כנגדו וכ"כ נכ"י י"ד סימן קמ"ג וכ"כ ד"ה שם ועש"ך שם שהשיג עליהם בלזנוקה ודבריו נכונים מאוד דלא כמ"א כ"א שנתמך אחר הכ"מ ולכן איבעי' לרמי ד"ה נעלי הקדש לרנן ולא איבעי' ליה ג"כ אליבא דר' בגמלי' כיון דהקדש אפרן אסור כמ"ס שם משא"כ לרנן דאין

שורפו כיום: (ו) אם רוצה. קן דקדקו ממ"ש מה שמשייר כו' דמה שמואל שורף חקף: (ז) ואם שרפו קודם כו'. שם עבר זמנו כו' ולא יסיק כו' הא קודם זמנו מותר וס' נגמ' חרבו קודם זמנו מותר ונהלמו לאחר זמנו: (ח) אבל אם. מתני' ולא יסיק כנ"ל: (ט) ואם בישל או אפה כו'. לשון הרמב"ם ומדפסס מ' אפי' ע"ג גחלים ואפי' עוממות וכן סתם נפ"ו מה' ע"ז לענין ע"ז אכל נפט"ו מה' מ"א פ' גבי ערלה דע"ג גחלים מותר אפי' הן לנפשות והיינו כמ"ס הרא"ש פ' כ"ש דוקא בערלה ונכללים שאפרן מותר וכן גחלים

ברכת אליהו

גחלים עוממות (כבויות — רש"י) אבל גחלים לוחשות (כוערות — רש"י) אסורין (לרבי — רש"י) וחד אמר אפי' גחלים לוחשות נמי מותרין בשלמא למ"ד לוחשות אסורין משום דיש שבח עצים כפת אלא למ"ד אפי' גחלים לוחשות מותרות פת דאסור דיש שבח עצים כפת לרבי היכי משכחת ליה א"ר פפא כשאבוקה כנגדו (כנגד הפת מבדיר העצים בפי התנור — רש"י) מכלל דרבנן דפליגי עליה שרו אפי' כשאבוקה כנגדו אלא עצים דאיסורא לרבנן היכי משכחת להו א"ר אמי בר חמא בשרשיפא (כסא לישב עליו או להדום רגליו והנאתן כשהן בעין ועל ידי ממש אבל הנאת היסק אין הנאתו אלא לאחר ביעורו או בשעת ביעורו — רש"י) בעא מיניה רמי בר חמא מרב חסדא תנור שחסיקו בעצי הקדש ואפה בו הפת לרבנן דשרוי כמיתא מאי א"ל הפת אסור וכו' הקדש אפי' באלף לא בטיל. ודברי המחבר הם מלשון הרמב"ם בהל' חמץ ומצה פ"ג הי"א. ומדסתם הרמב"ם ולא חילק. מ' דאפי' אפאה ע"ג גחלים ואפי' עוממות אסור בהנאה. וכן סתם הרמב"ם בפ"ז מהל' ע"ז הי"ג — לענין ע"ז — אפה בו את הפת ולא צננו הפת אסורה בהנאה. אבל בפט"ז מהל' מאכלות אסורות הכ"ד פסק גבי ערלה דאם בשלה ע"ג גחלים מותר אפי' הן גחלים לוחשות. והא דאסור הרמב"ם בחמץ ובע"ז אפי' בגחלים עוממות. היינו כמ"ש הרא"ש בפ' כ"ש בפסחים פ"ב ס"ב, דהא דשרי בבשלן ע"ג גחלים עוממות. הוא דוקא בערלה וכללים שאפרן מותר, וכן גחלים, משום דדינן בשריפה (תמורה לר' א) וקיי"ל כל הנשרפין אפרן מותר. אבל בחמץ דקיי"ל כרבנן דאמרי מפר

(ו) נמקור דברי הרמ"א הוא בהגמ"י פ"ג מהל' חמץ ומצה ה"ב אות א' ובכל בו ס' מ"ח הלכות פסח. ודקדקו כן ממ"ש בפסחים י ב במשנה ר' יהודה אומר בודקין אור י"ד וכו' ומה שמשייר יניחנו בצינעא כדי שלא יהא צריך בדקיקה אחריו. ומדלא אמרו סתם, יניחנו בצינעא, ש"מ דמה שמוצא שורף חקף, ורק מה שמשייר לצורך מחר ואינו מבדיר יניח בצינעא. (ז) תנן בפסחים כא א: עבר זמנו אסור בהנאתו ולא יסיק בו תנור וכיריים. ומ' דוקא, עבר זמנו. הא קודם זמנו מותר. ושם בגמ' עמוד ב' — על מש"ש עמוד א' במשנה: כל שעה שמתור לאכול וכו' ומותר בהנאתו — פשיטא לא צריכא שחרכו קודם זמנו וקמ"ל כדרכא דאמר רבא חרבו קודם זמנו מותר בהנאה אפי' לאחר זמנו. (ח) מתני' ולא יסיק כנ"ל. [בבבאה"ג סק"ד כתב: לשון הרמב"ם בפ"ג ממשנה וממסקנת הגמ' כ"ז ולחומרא. וזה לא כ"כ בדקדוק. כי עצם הדין שלא יסיק, הוא מתני' בפסחים כא א: עבר זמנו אסור בהנאתו ולא יסיק בו תנור וכיריים. וכנ"ל בסק"ז. ומ"ש באה"ג, לשון הרמב"ם וכו' וממסקנת הגמ' וכו', הוא לענין מ"ש המחבר, ואם בישל וכו'. ויבואר בסק"ט].

(ט) [נתיא בפסחים כו ב: ח"ר תנור שהסיקו בקליפי ערלה או בקשין של כלאי הכרם וכו' אפה בו את הפת רבי אומר הפת אסורה (דיש שבח עצים כפת — רש"י) וחכמים אומרים הפת מותרת (סברי אין שבח עצים כפת ממש — רש"י) בישלה ע"ג גחלים דברי הכל מותר. ושם כז א. ב: רב יהודה אמר שמואל ור' חייא בר אשי א"ר יוחנן חד אמר לא שנו אלא

חמץ ומצה ה"ב אות א' ודברי הכלבו בס' מ"ח שאם רוצה לשרוף כלילה הרשות בידו. וסיים הד"מ שם: ובמהר"ל כתב שלא ישרוף החמץ מיד כלילה משום דצריך לבטל שנית למחר בשעת שריפה עכ"ל ול"נ כדברי מהר"ל ולא מטעמי' אלא משום דלמידים שריפת חמץ מותר (פסחים כח א) ונותר אינו נשרף אלא כיום כדאיתא פ"ק דפסחים (ג ב). עכ"ל הד"מ.

ואילו על שיטת רש"י הקדשי' מיקרא ליתא, וכמ"ש הד"א ש.רש"י לשיטתו וכו'. ומה שציין רבנו על דברי רש"י, הוא רק כמבוא למ"ש רבנו אח"כ שבס"י תמ"ו ס"א פסק כדברי רש"י דשורפו כלילה. ועצם הטעם שכתב רבנו — לשרוף כיום משום דילפינן מנותר — כן הוא בד"מ ס' תל"ז סק"א. ושם הביא דברי הגמ"י פ"ג מהל'

ביאורי הגר"א

הקדש לרצון לא היה דהקדש אין הטעם משום כ"ש אלא משום דחמור ועמוס' שם ד"ה הקדש כו' תימא כו' ור"ל משא"כ בהסיקו דמקלא קלי אסורא ונטיל כמ"ש גי'ט ד' נ' דלא כמ"א וכ"ד כאלן אינן נראין: (י) וכן הפחמין. כיון דסרכו אחר זמנו כנ"ל ואפי' אפרו אסור כמ"ש

ברכת אליהו

ולעיל הבאנו דברי הגמ' בפסחים כז ב: בעא מיניה רמי בר חמא מרב חסדא תנור שהסיקו בעצי הקדש ואפה בו הפת לרבנן דשרו בקמייתא מאי וכו'. ולפמש"ל ניהא שלכן איבעיא לרמי בר חמא בעצי הקדש לרבנן ולא איבעיא ליה ג"כ אליבא דרבי בגחלים — דהלכתא כוותי'. והיינו שהאיבעיא היא רק אליבא דרבנן. משום דרכי לא איבעיא ליה. כיון דהקדש אפרן אסור, כמ"ש בתמורה לד א: כל הנשרפין אפרם מותר חוץ מאפר אשירה ואפר דהקדש. ולכן פשיטא לי' שהפת אסורה. משא"כ לרבנן דאין שבח עצים כלל בפת אפי' אבוקה כנגדו ולכן מיבעי ליה בהסיק עצי הקדש, אם הדין הוא כמו בערלה שמוחר או לא.

ומ"ש המ"א שם, ו"אע"ג דחמץ אפי' גחלו ואפרו אסור מ"מ הוי זה וזה גורם דתנור הוא ג"כ גורם שיאפה ושרי', לא עיין בר"ן בפרק כל שעה בפסחים שם. שכתב: ומיהו אפה בו את הפת בישן שלא צננו אסורה בהנאה דאע"ג דזה וזה גורם מותר וכו'. הוא תנור דהיתרא ועצים דאיסורא הא אמרינן בפרק כל שעה דיש שבח עצים בפת הילכך חמיר מזה וזה גורם לפי שהאיסור ניכר בהיתר. ונא"כ הו"ה כבישל בתנור בגחלי חמץ וע"ז. דהגחלים אסורים גם הפת אסורה, משום דיש שבח עצים בפת. ועדיף מזה וזה גורם.

וכן מ"ש המ"א לאסור בחמץ שבתנור מטעם אחר — כיון דחמץ אסור בכל שחוא, לכן הנאה מיהא הוי, כמו שאמרו בפסחים שם בבנין עצי הקדש לרבנן — לא היא, דבהקדש אין הטעם שאינו בטל משום שהקדש אסור בכל שהוא ואפי' באלף לא בטיל, אלא הטעם משום דחמור. ועתו"ס שם ד"ה הקדש אפי' באלף לא בטיל. וז"ל: תימא מה חומר היא זו הלא הקדש דבר שיש לו מתירין הוא ע"י חילול ומטעם זה אין דינו להיות בטל אפי' באיסור קל אפי' מדרבנן כדאמרינן בריש ביצה (ד א). והתוס' נשאר חתימה. ונלכאורה תמוהין דברי התוס' דעכ"פ הלא ההקדש אינו בטל יהי' מאיזה טעם שיהי' ושפיר איבעי לגמ' דמהאי טעמא יהי' הפת אסור באפה בעצי הקדש — דא"ל. אלא התוס' ר"ל דכיון שהטעם — שהקדש לא בטל — הוא משום דבר שיש לו מתירין, וזה בביטול סתם. משא"כ בהסיקו דמקלא קלי איסורא, שפיר בטיל. כמ"ש ביו"ט (ביצה) ד ב. דמבטלין עצים שנשרו מן הדקל לחוץ התנור ביו"ט — אף דהוי דבר שיש לו מתירין — משום דמיקלא קלי איסורא. ומחמת קושיית התוס' צ"ל שהגמ' סברה שהטעם שהקדש לא בטל הוא אף בלא טעמא של דבר שיש לו מתירין, אלא משום חומר דהקדש, ולכן אף במיקלא קלי לא בטל האיסור. וזה שייך רק בהקדש. משא"כ בחמץ, הטעם דלא בטל הוא משום דבר שיש לו מתירין, וזה לא שייך בהסיק דמיקלא קלי איסורא. דלא כמ"א וכל דבריו כאן אינן נראין. (י) כיון דסרכו אחר זמנו אסור. וכדתנן בפסחים כא א: עבר

שנה עזים כלל נפת אפי' אבוקה כנגדו. ומ"ש המ"א ו"אע"ג דחמץ כו' מ"מ הוי וזו"ג כו' לא עיין בר"ן בפ' כ"ש שכו' ואף ע"ג דזו"ג מותר כו' הא אמרינן דיש שבח עצים נפת אסור וחמור מזו"ג לפי שהאיסור ניכר נהימר וכן מ"ש המ"א לאסור מטעם אחר כיון דאסור ככ"ש כמו בעלי

חורה לרוח, והווי בכלל כל הנקברים שאפרן אסור, וכ"ש גחלים אפי' בשול ע"ג גחלים עוממות אסור. ועתו"ס שם כו ב ד"ה בישלה ע"ג גחלים. וז"ל: בישלה דווקא בדיעבד אע"ג דכל הנשרפין אפרן מותר אפי' לכתחלה יש לחלק בין אפרן לגחלים. ובין לר' יהודה אמר שמואל ובין לרבי חייה בר אשי א"ר יוחנן מיירי הברייתא עכ"פ בגחלים עוממות. וגם ע"ז כתבו תוס', שגחלים חמור יותר מאפרן — שאפרן מותר וגחלים אסורים לכתחילה. וא"כ בחמץ שאפרו אסור, כ"ש שגחלים אף עוממות אסורין. ועיין תוס' שם כא ב ד"ה בהדי כו'. שכתבו: ...לרבנן דאין שבתו בשריפה והוי מן הנקברים דאמרינן בפרק בתרא דתמורה אפרן אסור ופשיטא לדידהו דבהדי דקשריף ליה אסור ליהנות ממנו. וזה לענין חמץ. וכן בע"ז שאפרן אסור, כמ"ש כז ב: כל הנשרפין אפרן מותר חוץ מעצי אשירה. וכן אמרו בסוף יו"ט (ביצה) לט א. דגחלים של ע"ז אסור. ולכן סתם הרמב"ם בהל' חמץ ומצה ובהל' ע"ז הנ"ל שאסור, והיינו אפי' בגחלים עוממות. וכמו שהגמ' אומרת לענין ערלה שאם אבוקה כנגדו אסור — אף דזה וזה גורם מותר — הואיל ויש שבח עצים בפת. והו"ה לענין חמץ וע"ז — אף אם אין אבוקה כנגדו — הואיל והגחלים אסורים, גם הפת אסורה. משום דיש שבח עצים בפת. וזה דלא ככס"מ. שהכס"מ שם ושם לענין חמץ וע"ז כתב דהא דהפת אסורה הוא דוקא באבוקה כנגדו, כמו ערלה. [והוסיף הכס"מ בהל' ע"ז שם: ולא חשש (הרמב"ם) להאריך בכך מפני שסמך על מה שאמר בפ"י מהל' מאכלות אסורות כבי תנור שהסיקו בקליפי ערלה ובכלאי הכרם שאם גרף כל האש ואח"כ בישל או אפה בחומו של תנור הרי זה מותר שהרי עצי איסור הלכו להם פת שבשלה ע"ג גחלים של עצי ערלה מותרת כיון שנעשו גחלים הלך איסורן אע"פ שהם בוערות ומה שכתב כן גבי ערלה וכלאי הכרם ולא כתבו גבי עצי אשירה היינו משום דלגבי ערלה וכלאי הכרם אתמר בגמ' ומשם נלמוד לעצי אשירה. והא ליתא, דשאני חמץ וע"ז דאפרן אסור, ולכן הפת אסורה, וכמ"ש. וכו"כ שב"י ביוורה דעה סימן קמ"ב — כמ"ש הכס"מ הנ"ל — דדוקא כשאבוקה כנגדו הפת אסורה. [והוסיף שם שם"ש בביצה לט הנ"ל שגחלת של ע"ז אסורה, היינו לכתחילה דוקא]. וכ"כ בעל הגי"ה שם בסעיף ד: בעוד שהאבוקה כנגדו. [ועמ"ש סק"ז]. ועש"ך שם סק"י שהשיג עליהם בארוכה. וז"ל: וקשה דא"כ לא הו"ל למסחם סתומי ומדברי הבי"ע צמנו נראה שפירוש זה הוא דחוק בעיניו ע"ש. עכ"ל. ולכן הסיק שם ש"ך כמ"ש, דשאני חמץ וע"ז דאפרן אסור. ודבריו נכונים מאד. ודלא כמ"א כאן סק"ה שנמשך אחר הכס"מ, וכתב שגם בחמץ לא נאסר התבשיל רק כשאבוקה כנגדו, משום דהוא השווה חמץ לערלה. אבל לפמש"ל הא ליתא.

בעיני רבינו, עכ"ל. ויש להעיר שחילוק זה בין עצים שנשרו להסיק בדבר מאכל. הביא המ"א בשם המהרי"ל.

3 בר"א סיים פי' דברי רבנו. וז"ל: ומ"ש המ"א לחלק בין עצים שנשרו למסיק בדבר מאכל דבזה לא אמרינן מיקלי קלי זה דרוח

הפחמין שלו אסורים בהנאה הואיל ושרפו אחר שנאסר בהנא': ג ה (יא) קודם זמן איסורו יכול להשליכו במקום שהעורב" מצויים שם (יב) ואם מצאו אחר זמן איסורו שלא אכלוהו העורבים אף על פי שהמקום הפקר לא יניחם שם אלא יבערנו (יג) ואם לא מצא ממך כשדק ישרוף הכלי שלקח לנדיקה מדי שלא ישכח חונת נישור (מהרי"ל):

תמו מי שמוצא חמץ בתוך המועד. ובו ד' סעיפים:

א (א) המוצא חמץ בביתו אם הוא בחול המועד יוציאנו ויבערנו מיד ואם הוא י"ט יכפה

ביאורי הגר"א

וכן פסק נט"ז כאן: (יג) ואם. עפ"ג דסוטה לא נ':

תמו (א) המוצא כו' ואם. שם המוצא כו' מ' דוקא

ברכת אליהו

במקום הפקר לאחר זמן איסורו א"צ לבער. וכן פסק בט"ז כאן סק"ה.

(יג) עפ"ג דסוכה לא ב. [דאיתא שם: לא מצא אתרוג לא יביא לא רמון ולא פריש ולא דבר אחר פשיטא מהו דתימא ליתיה כי היכי שלא תשכח תורת אתרוג קמ"ל זימנין דנפיק חורבא מיניה דאחי למסך. משמע דהיכא דליכא האי חשש מחזיק לעשות היכרא — ד"א. ועיין בבירור הלכה סוכה שם ציון ה': וכתב בערוך השולחן כאן סעיף י"א: וכבר נתבאר בס"י תל"ב דלכן נוהגין להניח פתיתי חמץ בעת הבדיקה כדי שלא תהא ברכתו לבטלה ע"ש וממילא שיהי' לו מה לבער].

תמו (א) [בכאה"ג סק"א ציין לפסחים ו'. דאיתא] שם

דעתם דכל השעין הכתוב שריפה דוקא אפרן אסור לעולם כ"כ התוס' ריש פרק כל שעה דף כ"ב ד"ה לא צריכא. עכ"ל. ונראה שיש שם ט"ס, וצ"ל: דף כ"א ע"כ ד"ה כהדי. ורבונו ציין לתוס' זה. והבאנו לשון התוס' בפנים.

וגם בסק"י כתב רבנו: ואפי' אפרו אסור כמ"ש בסוף תמורה כנ"ל וכ"ש גחלים דחמור מאפר כמ"ש תוס' ד"ה בישלה. ולכאורה מדוע שם הזכיר רבנו רק דברי התוס', ולא ציין שם את דברי הרא"ש — שהביא רבנו בס"ק זה — שגם הוא כתב: וכ"ש גחלים. ונראה שאמנם גם הרא"ש כתב דכ"ש גחלים, אבל כן דייק הגמ"י שם מדברי להורות שגחלים חמור מאפר. שהתוס' כתבו שאף במקום שהאפר מותר גחלים אסורים.

והרבה נקודות שנגזע בהם רבנו הובאו בעור נ"כ השו"ע כאן וביו"ד סי' קמ"ב סעיף ד'. וראה בזה באנצקלפ"ת כרך י"א ערך זה וזה גורס עמר' תש"ו ואילך ובבירור הלכה בפסחים כו א ציון ד'. ועיין כאן בכה"ל ד"ה אסורים בהנאה.

4 בכאה"ג סק"ה ציין להגמ"י פ"ג. וזה עפ"י דברי הב"י שכתב דין זה בשם הגמ"י. ודברי הגמ"י הם שם ה"א אות כ'. ושם הביא ראי' מירושלמי בפסחים פ"ב ה"א. ואמנם בירושלמי ליתא דקודם זמן איסורו יכול להשליכו, אבל כן דייק הגמ"י שם מדברי הירושלמי. והבאנו לשון הגמ"י בס"י תל"ג ס"ו סק"יד. וזהו מ"ש רבנו: ועיין מ"ש בס"י תל"ג ס"ו. וגם מ"ש רבנו: ודוקא כרה"ר כמ"ש". כוונתו עפ"י מ"ש בס"י תל"ג סק"יד, שרק כרה"ר מותר. אבל בחצירו אסור משום הערמה. ששם לא יפקירונו ויאמר הפקרתו. — לשון הקרבן העדה בירושלמי שם ה"ב. ובהג"ה שם כתב, שדברי המחבר שם הם לא כדברי המחבר כאן. והאחרונים שם יישוב שלא יקשו דברי המחבר אהר"ד. אבל רבנו שם האריך והוכיח. שהם דעות מחולקים. ע"ש היטב.

נסוף תמורה כנ"ל וכ"ש גחלים דחמור מאפר כמ"ש תוס' ד"ה נשלה: (יא) קודם. כמ"ש בירושלמי פ' כ"ש ועמ"ש נס"י תל"ג ס"ו ודוקא נר"ה כמ"ש שם: (יב) ואם מצאו. עמ"ש דלין ה' כן

זמנו אסור בהנאתו ולא יסיק בו תנור וכירים. וכנ"ל בסק"ז. ואפי' אפרו אסור כמ"ש בסוף תמורה כנ"ל. ודבתמורה לר' א איתא. דכל הנקברין אפרן אסור. ובסק"ט הבאנו דברי הרא"ש בפסחים פ"ב ס"ב ד'. בכתבין בפסח קי"ל כרבנן דמפרר וזורה לרוח והווי בכלל כל הנקברים שאפרן אסור. וכ"ש גחלים דאסורים. דחמורים מאפר. כמ"ש תוס' בפסחים כו ב ד"ה בישלה. [ששם כתבו התוס' שאפי' במקום שאפרן מותר, הגחלים אסורים לכתחילה. וכ"ש בחמץ שאפרן אסור עאכ"ו שגחלים אסורים. וראה הערה 3].

(יא) כמ"ש בירושלמי פרק כ"ש ועמ"ש בס"י תל"ג ס"י ודוקא בר"ה כמ"ש שם.

(יב) עמ"ש בס"י תל"ג סק"ד, דאין הלכה כן, אלא אף ימצא

ורבנו לעיל מינה כתב, שהמ"א לא ציין בר"ן בפ' כל שעה וכו'. ויש לציין שבפנינו דברי הר"ן המובאים בפנים הם בסוגרים. וכתב ע"י בחרושי אנשי שם אות ב': ד"ת מחק זה ויתכן שגם המ"א לא גרס בר"ן קטע זה. אולם הר"ן כתב כן גם כע"ז מט ב. וכ"כ גם בשו"ת הר"ן פ"ע.

ובפנים הובאו דברי הרא"ש בפסחים פ"ב ס"ב ד'. חמץ בפסח קי"ל כרבנן דאמרי מפרר וזורה לרוח והווי בכלל כל הנקברים שאפרן אסור וכ"ש הגחלים. ועיין מ"ש בקרבן נתנאל שם אות ב'. ובמקור חיים בבאורים אות א' כתב: והנה בעיקר הדין שכתבו הפוסקים לרבנן דס"ל מפרר הו"ל מהנקברים דאפרן אסור מסתפקא לי טובא לפמ"ש בס"י ת"מ דתשכיתו אף לרבנן היינו השבתה מן העולם ומודין דאף בשריפה מיקיים מצוה דהשבתה רק משום דאם לא מצא עצים יהי' יושב ובוטל ס"ל דאף מפרר כמבואר פסחים כ"ה והתוס' סוף תמורה כתבו הטעם דנשרפין אפרן מותר משום דנעשה מצותו וכיון דבחמץ אם שרפו קיים מ"ע דתשכיתו הרי נעשה מצותו ואילו היה אפשר שישאר שום דבר אחר שאר השבתה מהעולם הי' ג"כ מותר כיון שנחלקים כבר מצוה דהשבתה רק דלא אפשר אבל כששרפו דקיים מצותו ונעשה מצותו בשריפה מה"ת לא יהי' אפרן מותר ול"ד לשאר נקברים דרחמנא לא צוה לעשות בהו מאומה רק שאסרם בהנאה ואנן הוא שמצריכין קבורה משום תקלה לית בהו משום נעשה מצותו משא"כ בחמץ דנעשה מצותו בשריפה מה"ת יהי' אפרן אסור. עכ"ל. ובשו"ת עמק הלכה (לר' זאב וואלף אב"ד יוטל) אר"ח סי' קל"א הביא דברי המקור חיים הנ"ל. וכתב ע"ז: זה לא קשה כ"כ על הרא"ש דס"ל כמ"ש התוס' תמורה (לג ב) דהיינו טעמא דנשרפין אפרן מותר דהו"ל כנעשה מצותו ואילו היה אסוריה משא"כ בנקברין כן וז"ל אבל הנקברין דלא הטעין הכתוב לשורפן משיך איסוריהו לעולם עכ"ל משמע

עליו כלי עד הלילה ואז יבערנו (ב) לפי שלא יוכל לטלטלו ביום טוב (רי"ט) (ג) גם לשפרו במקומו אסור

ביאורי הגר"א

באיסורי הנאה שאסור לטלטלו אף ע"י דבר אחר אפילו אינו אלא מדרבנן כמ"ש בפ"ג ד"ט גבי שיורי כוסות ולפיכך נראה שגולה נ"ט אפי' מתרגולי העומדת לאכילה אסור לטלטלו וע' רש"י ב"מ פ"ג ע"ה"ק ל"ו א'. וכ"ש נחמן שאסור בהנאה מדאורייתא: (ג) גם. אע"ג שאמרו שם ה' ב' ושמ' לא אמרין מתוך כו' מ' דלפי מה דק"ל

ברכת אליהו

(ג) אע"ג שאמרו שם ה' ב' ושמ' לא אמרין מתוך כו'. [שהגמ' בפסחים ה' א' אומרת שר"ע מוכיח שמ"ש אך ביום הראשון תשביחו שאור מבתיכם (שמות יב, טו) הוא בעינ'ט. דאי ביו"ט הרי מצינו שהבערה היא אב מלאכה, ואיך ישרוף ביו"ט. ובגמ' שם עמוד ב' אמר רבא, שמוכח מדברי ר"ע דלא אמרין הואיל והותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך. דאי אמרין הואיל, ה"י מותר לשרוף את החמץ ביו"ט. ומ' מדברי הגמ' דלפי מה דק"ל בפ"ק דיו"ט (ביצה) יב א' ב', דאמרין מתוך, ה"י מותר לשרוף ביו"ט, כדי לקיים מ"ע דתשביחו. אולם התם אמרין כן לפי מאי דס"ד דהבערה דוקא ביו"ט. שאילו היינו אומרים שהבערה צריכה להיות דוקא ביו"ט, היינו אומרים שמותר לשרוף חמץ ביו"ט, מטעם דמתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך. שהרי אם ישרוף חמץ בעינ'ט לא יקיים מ"ע דתשביחו, דזמן חיוב השבתה הוא ביו"ט. אבל השתא דמסקינן דזמן הבערה ביו"ט, אסור לשרוף ביו"ט משום דהו"י חמץ חמץ כדבר שאפשר מעינ'ט, [והו"י כשאר מלאכות של יו"ט זולת אכילה כמו מכשירי אוכל נפש דכל שאפשר בעינ'ט דאסור — ד"א. וע"ע מ"ש"ש בזה].

ומ"ש בירושלמי פ"ב דשבת ה"א — על הא דתנן שם: אין מדליקין (כשבת) וכו' ולא בשמן שרפה — אמר רב חסדא זאת אומרת שאסור להצית את האור במדורות קדשים והיא (דולקת) [דליקה] והולכת בשבת כו'. ואח"כ הירושלמי מיבעי ליה לענין יו"ט: מהו להצית את האור במדורות חמץ מאן דילף לה מנותר אסור ומאן דלא יליף לה מנותר מותר. ולכאורה מ' מהירושלמי דלדין דפסקין כרבנן דלא ילפי חמץ מנותר, וכנ"ל בס"י תמ"ה סק"ד, יש להתיר לעשות מדורות חמץ ביו"ט. אולם מ"ש הירושלמי, "להצית את האור", אין כוונת הירושלמי שישורף ביו"ט, אלא — היינו להצית מעינ'ט שיהא דולק ביו"ט. וכן משמע שם בהדיא ע"ש. [שהרי מ"ש בירושלמי, מהו להצית את האור במדורות חמץ הוא המשך למ"ש לעיל מינה: זאת אומרת שאסור להצית את האור במדורות קדשים והיא דליקה והולכת בשבת. ומ' שגם מש"ש, "מהו להצית את האור במדורות חמץ", היינו להצית מעינ'ט שיהא דולק והולך ביו"ט. וכן פ"י שם הפנ"מ והקרבן העדה].

ומ"ש בעל הג"ה, גם לשפרו במקומו אסור, אתי לאפוקי ממ"ש תוס' בפ"ק דכתובות (ו) [ז] א' ד"ה מתוך. שהתוס' שם

נ"ט וע"ש רש"י ד"ה חמצי כו': (ב) לפי שלא. שצ"ד שאסור באכילה לכל ומוקצה גמור הוא אסור לטלטלו כמ"ש בפ"ק ד"ט אין מולחין את המלכים כו' ואפי' לר"י לאמר שזמן כו' היינו כשנשחטה נ"ט ומשום דמיננע ולא שמיט ואפי' באיסור דרבנן כמ"ש בפ"ה דשבת אכל לא חתם הטעם כו' ואמרין שם שמיטא ל"ז נטעל כו' וכ"ש

עמוד א': אמר רב יהודה אמר רב המוצא חמץ בביתו יו"ט כופה עליו את הכלי. ומ' דוקא ביו"ט — שאינו יכול לבער — כופה עליו כלי. אבל בחוה"מ יבערנו. וע"ש רש"י ד"ה חמצו כו'.

(ב) שכל דבר שאסור באכילה לכל (ו) מוקצה גמור הוא [אסור לטלטל, כמ"ש בפ"ק דיו"ט. דאיתא בביצה יא א' אין מולחין את החלבים (ביו"ט כדי שלא יסריחו ואפי' נשחטה הבהמה ביו"ט — רש"י) ואין מהפכין בהן. והטעם שהחלבים מוקצה הוא משום דאסור לאכלן. ואפי' לר' יהושע דפליג על ת"ק ואמר שישתן ברוח ע"ג יתדות, היינו דוקא כשנשחטה ביו"ט, כמ"ש בגמ', משום ד, מימנע ולא שחיט". אבל כשנשחטה בעינ'ט גם אליבא דר' יהושע אסור. ואפי' באיסור אכילה דרבנן הוי מוקצה, כמ"ש בפ"ה דשבת. דתנן שם קב"ב: מפנין וכו' אבל לא את הטבל. ובגמ' שם קכח א' אמרין: פשיטא לא צריכא בטבל טבול מדרבנן וכו'. הרי דאף טבל — שמותר בהנאה ואסור באכילה מדרבנן — אסור לטלטל. וכ"ש באיסורי הנאה — כמו בחמץ — שאסור לטלטלו אף ע"י דבר אחר, אפי' אינו אלא מדרבנן. וכמ"ש בפ"ב דיו"ט, גבי שיורי כוסות. דאיתא בביצה כא ב', שרב אחא בר יעקב סובר שאין מזמנין את הנכרי בשבת משום שיורי כוסות (של יין ששרה בהן פתו ומטלטלן השמש להצניע הכוס — רש"י), ופרקינן: ולטלטלינהו אגב כסא מי לא אמר רבא מטלטלין כוונא (כלי שמשימים בו הגחלים — רש"י) אגב קטמיה (שהיינו צריכין לאפרו והוכן מע"ש לכוסות רוק או צואה — רש"י) אע"ג דאיכא עליה שברי עצים. ומשנינן: התם לאו איסורי הנאה נינהו. הכא איסורי הנאה נינהו. הרי דאף שיורי כוסות שאסור בהנאה רק מדרבנן דהוי סתם יינם, אפי' אסור לטלטל ע"י דבר אחר. ולפיכך ביצה שנולדה ביו"ט אפי' מתרגולת העומדת לאכילה — שהתרגולת אינה מוקצה — אפי' הביצה אסורה באכילה, משום ד, כל ביצה דמחילא האידנא מאתמול גמרה לה וכו'. ומשום אסורה גם לטלטל, כמ"ש בביצה כ ב'. ועיין רשב"א בספר עבודת הקודש לו א'. [בפנינו זה שם בבית מועד שער חמישי פ"ד, וז"ל: ביצה שנולדה ביו"ט אסורה ואפי' מתרגולת העומדת לאכילה וכו' כשם שאסור לאכלה כך אסור לטלטלה שכל שהוא אסור לכל מוקצה גמור הוא ואסור לטלטל]. וכ"ש בחמץ — שאסור בהנאה מדאורייתא — אסור לטלטל. [וע"ל סימן תס"ח סק"ד הערה 3].

ג. הריצ"ש בתש"ו נקטם הרי"ץ גיליות.

כפ"ק ד"ט דאמרינן מתוך היה מותר לשרפו התם לפי מה דק"ד להצטער דוקא צ"ט אבל השתא דומנו צ"ד אי כדנר שאפשר מע"ט ומ"ש צירושלמי פ"ג דשנח ולא בשמן שריפה אר"ה זאת אומרת שאסור להצית את האור במדורת קדשי והיא דולקת והולכת בשנה כו' מהו להצית את האור במדורת חמץ מאן דיליף לה מנותר אסור ומאן דלא יליף לה מנותר מותר היינו להצית מע"ט שיהא דולק צ"ט וכן משמע שם בנדר' ע"ט: רמ"ש ב"ה במקומו לאפוקי ממ"ש חוס' כפ"ק דבמות' ו' א' ד"ה מתוך. ומומא מתן במח צימו צ"ט דאמרינן כפ"ק דפסחים דכופה עליו כלי ולא שרינן לשרפו משום מתוך היינו משום מוקצה דאסור לטלטלו דהו' אצל לשיטתם שכ' בפסחים שם דהו'

ורבנו לא הסביר מדוע אין זה נקרא צורך היום. אולם הכס"מ
בהל' חמץ ומצה פ"ג ה"ח כתב: ...דלא אמרינן מתוך אלא כהנאה
השוה לכל נפש פי' לכל גוף אדם והכא אין הנאה לשום גוף. והמ"א

יש להעיר שדברי הר"ן אלו הם כסותרים למש"ש ו א. וז"ל:

באר הגולה

ד שם נגמרה ו'.

אינו יהודי שהיה סמוך לגנו של ישראל ונתגלגל החמץ מנגנו של אי לגנו של ישראל ה"ז (ו) דוחפו בקנה ואם היה כשבת או כיום טוב כופה עליו כלי (דלקור לטלטל מ"ט ושנא): ד ד מצא פת בפסח בביתו ואינו יודע אם הוא חמץ או מצה מותר אפילו באכילה דאוליגן בתר בתרא ואם הוא מעופש הרבה שאי אפשר לו להתעפש כל כך משנכנס הפסח או ודאי הוא חמץ ואם עברו מימי הפסח שנוכל לתלות שנתעפש משנכנס הפסח עד עתה אם אנו נוהגים לאפות בפסח פת חס בכל יום תולין להקל אפי' הוא מעופש הרבה שאנו תולים לומר בכל יום אפה פת חס ונתנו עליו ולפיכך הרבה להתעפש:

תמו דיני תערובות חמץ בתוך הפסח. וכו' י"ב סעיפים:

א א חמץ בפסח אסור תערובתו בין במינו בין שלא במינו ב (א) במשהו (ב) אפילו בהנאה: ב הפסחות רוב הפסח' וכו' רמ"ם בפרק ט"ו מהלכות מאלכות אסורות משום דהו' דבר שיש לו ממירין וכו' ע"ז כתב דתמן דלא נדלי מניה טלי שחא התמידינו.

ביאורי הגר"א

יחשמי פ"ב הלכה ז': (ו) דוחפו. עמ"ל וכו' נהג"ד וע' נגמר' שם י"א ח': וכתב הרשב"א שדקו נספחים ישינס ומאלו כג' שכ' נהג"ד נמשהו: (ב) אפילו בהנאה. כמ"ש נע"ז ע"ד ח' ליחני נמי חמץ נפסח אף ע"ג דכל מ"ש נמתיחין אסורין נמשהו אפי' בהנאה וכמ"ש י"ינ שנפל לבור כולו תמו (א) במשהו. מדלא יאז שיעורא. ה"ר"ף וכו'

ברכת אליהו

וכ"כ ש"פ. נכתב בעל המאור על דברי הרי"ף: ומדבריו אתה למד שמה שנמצא כתוב בכל ספרי הגמ' שלנו במשהו כרכ אינו מעיקר הגמ' אלא תלוי' היתה מפירושי הראשונים והכניסוה הסופרים בספרים. וכתב הרשב"א שדקו בספרים ישינים ומצאו כג' שכ' בהדיא במשהו. (ב) כמ"ש בע"ז עד א. דתנן שם: אלו אסורין ואסורין בכל שהוא יין נסך ועבודת כוכבים וכו' הרי אלו אסורין ואסורין בכל שהוא. ובגמ' שם: תנא מאי קחשיב אי דבר שבמנין קחשיב ליתני נמי חתיכות נבילה א איסורי הנאה קא חשיב ליתני נמי חמץ בפסח וכו'. אע"ג דכל מ"ש במתניתין אסורין במשהו אפי' בהנאה, וכמ"ש במשנה: יין נסך שנפל לבור כולו אסור בהנאה וכו'. וע"ש. ונמוכת — מהא דמקשה הגמ' „ליתני נמי חמץ בפסח" — דגם חמץ בפסח אסור תערובתו בהנאה. ועל קושית הגמ' הנ"ל מתרצין שם: האי תנא תרתי אית לי דבר שבמנין ואיסורי הנאה. ובהמשך לשון הגמ' — על מ"ש במשנה: הרי אלו וכו' — למעוטי מאי למעוטי דבר שבמנין ולא איסורי הנאה אי נמי למעוטי איסורי הנאה ולא דבר שבמנין. וכתוס' שם ד"ה למעוטי פ' שהמשנה מונה רק דבר שיש בו ב' דברים: דבר שבמנין ואיסור הנאה. ואינה מונה דבר שבמנין ולא אסור בהנאה או דבר שאינו אסור בהנאה ולא הוי דבר שבמנין כגון חמץ בפסח. הרי דלתוס' מפורש

ישראל ה"ז דוחפו בקנה אם היתה שבת או יו"ט רב אמר כופה עליו כלי.

(ו) עמ"א סק"ה. שכתב: אבל אסור ליגע בו דחיישינן שמא יאכלנו אבל בחמץ שלו לא חיישינן לזה כיון שהוא עצמו מחזיר עליו לשרפו. [וכ"כ בט"ז סק"ה: אבל לא יטלטלנו אפי' בחול המועד דלמא אחי למיכל]. וכ"כ בתה"ד סי' קל"ה. ועיין בגמ' פסחים יא א. [רש"ם בגמ' איתא, דבחדש אע"ג דבדיל מיניה (שהרי לא הורגלו לאוכלו כל השנה ואין למודין לפשוט יד להוריש לפיהם — רש"י) חיישינן שבשעה שיתעסק בו יאכלנו. אבל בחמץ אין חוששין, דמאחר „שהוא עצמו מחזיר עליו לשרפו (אין לך זכרון לאיסור גדול מזה — רש"י) מיכל קאכיל מיניה (בתמיה — רש"י)"]. ולהכי בחמץ שאינו שלו אסור ליגע שמא יאכל כמו בחדש אף דבחדש בדיל מיניה כולה שחא וכו' בחמץ היכא דאין מחזיר לשרוף — ד"א. וע"ל סי' תינ' סק"ט וסי' תרי"ב סק"י].

תמו (א) [בבאה"ג סק"א כתב: מימרא דרבא בפסחים ל'. דאיתא שם עמוד א — עפ"י גירסתנו — אמר רבא הלכתא חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור במשהו כרב. וז"ל הרי"ף: אמר רבא הלכתא חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור ומדלא קא יהיב שיעורא למלתי' ש"מ במשהו.

מטלטלו. וזה עפ"י מ"ש הרשב"א כשבת כט א ד"ה כי. ששם כתב הרשב"א — בענין איסור מוקצה — שלא אסור לטלטלו או לאוכלו ואפי' להשתמש בו בידים כגון הדלקה או לסמוך בו כרעי המטה ואפי' במקומו שאינו מידיו ומטלטלו וכו'. הרי דלשטת הרשב"א גם בשורפו במקומו ואינו מטלטלו יש בו משום איסור מוקצה. והרבה פרטים שהוזכרו בדברי רבנו דנו בהם גם בנ"כ כאן. וראו הישטות השונות כזה באנצקלופ"ת כרך ד' ערך בעור חמץ עמו' לה ואלך ובכירור הלכה פסחים ו א ציון ו'.

1 לא מצאתי ברש"א. אבל כעין זה איתא בבעה"מ בפסחים א.

סק"ב הביא דברי הכס"מ. ועיין שם ושם שהביאו עוד טעמים מדוע אין שורפין ביו"ט. וגם הסברה שרמז ע"ז רבנו שלא עובר בכל יראה משום שרעתו לבעור, איתא בב"י ובמ"א סק"ב. ובקונטרס אחרון שבשולחן הגרש"י אות ב' האריך לדחות דברי המ"א, ע"ש. ושם באות ג' דן בדברי הכס"מ הנ"ל, שהשרפה לא הוי צורך היום ולא הנאת הגוף, ע"ש. ורבנו הביא דברי התוס' בכתובות שהאיסור לשרוף ביו"ט הוא משום מוקצה לאסור לטלטלו. וכתבנו בפנים שלדברי התוס' יוצא שלשורפו במקומו מותר. ויש לציין שאף אם נאמר שחטעם שאסור לשורפו הוא משום מוקצה, יש לאסור גם לשורפו במקומו ואינו

הנה: (ג) וצריך לשירוף הכל ולא כגי בפדיון דמי החמץ ולמכור השאר (מדרש פ"ק דפסחים ופסקי מהרא"י סי' קס"ד)

ביאורי הגר"א

כו'. אצל הרז"ה חלק עליו שם ובע"ז שם וכן תוס' ביצמות שם ובזבחים שם והרא"ש בע"ז שם והר"ש נסוף ערלה והר"י בע"ז שם ובפסחים שם דדוקא בע"ז שתופסת דמיה ולכן אמרו בפ"ק דפסחים כ"ז א' הני קערות כו' אסורי מ' דאסור לגמרי וע' ר"ן שם ועוד כ' חו' ורש"ש שם והר"ש שם ועי' דדוקא פת שאין ממשות האיסור נעין כו' והרמב"ן הכריח דה"ה נשאר איסורין דהא דר"א בפדיון קילא ממכירה שאין נהנה שם כלל מן האיסור ונמכרה ודל' דה"ה נשאר איסורין כמ"ש גירושלמי הציאו תוס' ביצמות שם ובזבחים שם נקילור והר"ש שם דדוקא נמקום שיש לחוש שמא ימכור לישראל הא נדגרים שאין נמכרין מן הנכרי מותר וה"ה לפדיון אצל הרז"ה והר"ן בע"ז שם

אסור בהנאה וע"ש ואף לשיטת רש"י דבמסקנ' חמץ אינו אסור היינו משום יבש צינע וכמ"ש נס"ט ע"ש וע' גר"ן מש"ש: (ג) וצריך כו' ולא כגי כו'. הוא מחלוקת בין הראשונים דרש"ס כחז כמו שר"א מחי' בפדיון בע"ז כמ"ש ספ"ג מ"ע ז' ה"ה בכל איסורין שנתורה הציאו חו' ביצמות פ"א ז' ד"ה כולן כו' ובזבחים ע"ז ז' ד"ה כולן כו'. וכ"כ במדרכי ס"פ כל הגלמים. ומתן נפסק שאסור בהנאה כו' י"ל פדיון להוליך כו' אצל לא באכיל' כו' וכ"כ בהג"א שם נד"ה ולא הפירו ט' ומתן כו' וכ"ד הרמב"ן במלחמות פ"ג דפסחים וכ' הרז"ה שם שיש ספרים שגי' שם כ"ז א' וכן היה ר"א אסור בכל איסורין שנתורה וקאי אפדיון וע"ז סמך דרש"ס שז' דה"ה בכל איסורין

ברכת אליהו

ביבמות פא ב כד"ה כולן כו' ובזבחים עב ב כד"ה כולן כו'. וכ"כ במדרכי ע"ז ס"פ כל הצלמים סי' תתמ"א. וז"ל: פסק רשב"ם וכו' וחמץ בפסח שאסור במינו במשהו או שלא במינו בנותן טעם ואסור אף בהנאה יש לו פדיון להוליך דמי הנאה שלו לאיבוד ומותר ליהנות אבל לא באכילה דסוף סוף טעם חמץ קא טעים. וכ"כ בהג"א שם פ"ג סי' ט' בד"ה ולא התיירו כו'. וז"ל: וחמץ בפסח דאסור במשהו במינו ושלא במינו בנותן טעם ואסור אף בהנאה כתב רשב"ם בשם רש"י דיוליך דמי הנאת איסור שבו לאיבוד ומותר ליהנות אבל באכילה אסור דסוף סוף טעם חמץ קטעים. וכ"ד הרמב"ן במלחמות פ"ב דפסחים כח א. וז"ל: ...סיפא דתנן בערלה נחערב באחרים עולה כאחד ומאחיים בא להודיעך שהוא עצמו בטל אף לאכילה הא אילו הוליך דמים לים המלח מותר בהנאה לקיים דברי ר"א וכן סיפא דמתני' פלוגתא דר"מ ורבנן בחבילי לתתן היא גופא קמ"ל לר"מ דבכולן אסורין באכילה לעולם ובהנאה עד שיפדו.

וכחב הרז"ה שם שיש ספרים שגי' שם כז א' וכן ה"י ר"א (אוסר) [נוהג] בכל איסורין שבתורה ונראה מן הנוסחאות הללו דאפדיון קאי ובפדיון קי"ל כר"א. וסיים הכנה"מ ונראה שזל גי' זו סמך ה"ר שמואל ז"ל שכתב דהו"ה בכל איסורין דמותר.

אבל הרז"ה חלק על הרשב"ם שם ובע"ז שם וכן תוס' ביצמות שם ובזבחים שם והרא"ש בע"ז שם והר"ש בסוף ערלה פ"ג מ"ו והר"ן בע"ז שם ובפסחים שם. כולם פליגי על הרשב"ם. וס"ל דדוקא בע"ז שתופסת דמיה וכשמוליך הנאה לים המלח הוי כמוליך גוף האיסור. משא"כ בשאר איסורי הנאה לא מהני הולכה לים המלח. ולכן אמרו בפ"ב דפסחים

דחמץ בפסח אסור תעורבותו בהנאה במשהו. ואף לשיטת רש"י דבמסקנא חמץ אינו אסור, היינו משום יבש צינע. [דרש"י שם ביאר את תי' הגמ' „האי תנא תרתו וכו'". אחרת מתוס'. וז"ל רש"י בד"ה תרתי: דאיכא תרתי לחשיבותא דחשיב איסור דידהו הוא דלא בטיל אבל חמץ פרוסה בפסח הואיל ואין דרכו למנות בטיל ומשליך אחד מהם לנהר והשאר נותן לכלבו וכו'. הרי דרש"י כתב דחמץ בטל במיעוטו. אולם דברי רש"י הם רק ביבש צינע. וכמ"ש בס"ט ע"ש. [ששם כתב המחבר — לענין יבש צינע — וי"א חמץ שזה לשאר איסורין כזה. ועמ"ש בסקל"ד. שזוהי שיטת רש"י]. ועיין בר"ן מש"ש. שהר"ן ביאר שהגמ' בקושייתה סברה שהטעם שחמץ אסור במשהו. הוא משום חומר איסור הנאה. וע"ז מתרצת הגמ' דחמץ הוא במשהו לא מחמת חומר איסור הנאה. אלא משום דהוי דבר שיש לו מתירין. וסיים הר"ן: ומשונה לא הוי מצי למיתני הכא חמץ בפסח משום איסור הנאה שבו ואפ"ה לידן — דקי"ל כר"ש דחמץ שעבר עליו הפסח מותר בהנאה הוי ל' חמץ דבר שיש לו מתירין ולא בטיל אפילו באלף דכי היכי דדבר שבמנין אפי' באלף לא בטיל הכי נמי דבר שיש לו מתירין אפי' באלף לא בטיל ונמצא שחמץ אסור תעורבותו אפי' במשהו בין באכילה בין בהנאה ולא מחומר איסור הנאה שבו אלא מדינא שאף איסורי אכילה כיוצא בו יש להן מתירין אסורין תעורבותן במה שהן אע"פ שאין דבר שבמנין. ולהכי לא תני לה במשהו.]

(ג) הוא מחלוקת בין הראשונים: דרשב"ם כתב כמו שר"א מתיר בפדיון בע"ז, כמ"ש ספ"ג מט ב, דר"א אומר שע"ז שנתערבה באחרים יוליך הנאה לים המלח: ואיתא בגמ' שם דהלכתא כותתי: הו"ה בכל איסורין שבתורה. והביאו תוס'

נמצא בנוסחאות בדוקות לגאונים הראשונים וכו'. וגם בתוס' שם ד"ה אמר וכן בחולין צא ד"ה אמר רבא כתבו: ועוד אומר ר"ת דלא גריס' במשהו כרב. ולכן סובר ר"ת דלדינא לא אסור במשהו. אלא שיימו „שלא א"ר ר"ת פוסק הלכה למעשה לחמץ בפסח" [במשהו]. וכ"כ ר"ת בספר הישר חלק החידושים (ירושלים תשל"ד) סי' תע"א עמ' 281. משום ד...מסתפינא מחבירא". ותוס' שם ושם הביאו בשם השאליות שחמץ אסור בנותן טעם. ודברי השאליות הם בפרשת צי שאלתא פ'. וכפי גי' שכתבנו שם פוסק השאליות דחמץ אסור במשהו. ואמנם שאר הראשונים הביאו כן בשם

חז"ל: ועיקר הגי' הוא כמו שכתבנו (במשהו כרב) וכן נמצא בנוסחאות מדוקדות וישנות. אולם בעל המאור עצמו פוסק דלדינא חמץ הוי בנותן טעם. וסיים: אלא שאין אנו מורים כן בחמץ בפסח לפי שנהגו בו איסור. וברמב"ן במלחמות שם כתב על דברי בעל המאור, וז"ל: אמר הכותב רבותא למחשב גבוי הוא כעל הלכות גדולות ובעל הלכות פסוקות כולם אמרו מדלא קא יהיב רבא שיעורא ש"מ במשהו וקבלה כידהים מראשונים ופשטה כרוב ישראל בספרים ישנים ובכל הבאים מספרד ומן הישיבות וכבר נבדקו בבבל ספרי הישנות כזה ע"פ שאלת חכמי הצרפתים וכן

ביאורי הגר"א

נשאר איסורין אף גדלווייחא דמיא לתס יינס ועמ"ש נס"י חס"ו ס"י ומ"ש כאן וזכרין כו' ולא סגי כו' ר"ל דאף לדעת המחמירין דוקא נהנהא אכל נאכלה אסור ממ"ש הר"ה והר"ש ש נשמו וכ"כ המרדכי והג"א והג"מ ואף לדברי הר"י שנהנהא הר"ש שם שמתיר אף נאכלה דוקא נפת כנ"ל וכמ"ש דלא נאסר רק מחמת נהנהא דאין איסור אכלה אסור מהא דתנור שהמיקו נכמון כו' וכ"כ רש"י בע"ז שם מ"ט ז' ונשאר לך נהנהא כו' ח"ש וזכרין לשירוף

ברכת אליהו

איסורא בפדיון כל שנחבטל מן התורה הקלו חכמים בכך שנראה אותו כאילו היה נפדית וכיוון שכן אפי' ליינ ביין סגי בכדי כיון שהאיסור נסתלק אבל בדורבן שמעון בן גמליאל כל שהאיסור בתוכו אין אנו מתירין ביין נסך שיקח דמים מיין שהוא נאסר בודאי מחמת תערובתו. וכ"ד תוס' שם ושם, דדוקא בע"ז שתופסת דמיה מועילה הולכת הנאה לים המלח, ובכ"ל. וכן היא דעת ש"פ. ועיין מ"ש ביורה דעה סי' קמ"ב סק"ח.

ובד"מ כאן ערכובי דברים. שכתב בסק"ב שדעת הר"ן להחמיר בהנאה איסור הנאה ע"י שהוא מוליד דמי האיסור לים המלח. והא ליתא, שהר"ן שם מכריע שרק בע"ז שתופסת דמיה מהני פדיון ולא בשאר איסורין כנ"ל.

ועוד כתב הד"מ שם, שדעת המרדכי בפ"ב דפסחים לאסור בהנאה ע"י פדיון. [ולפי"ז צ"ל שמ"ש המרדכי בס"פ כל הצלמים הנ"ל שפדיון מותר בהנאה, המרדכי כ"כ רק בשם הרשב"ם, אבל המרדכי עצמו לא ס"ל כן]. ולא היא שאמנם המרדכי כתב שם כס"י תק"ס לאסור במכירה תרנגולת שנמצאת בה חטה בפסח, משום דטיפת לחלוותי דסביב החטה הוא חמה, והרי כיון שיש של ע"ז דאסור. ומהו למד הד"מ שהמרדכי אסור בפדיון. וכבר כתבו הר"ה וש"פ שאינו ענין זה לזה. אלא שלפי מ"ש הר"ן בע"ז שם דלא התירו בפדיון אלא חבית בחבית כמו במכירת יין נסך, ולא יין ביין, ולפי שאסור במרדכי מהאי טעמא חמץ שנותר לח בלח, משום דהוי כיון ביין, הו"ה שאוסר בפדיון. ולפי"ז נראה מ"ש הד"מ שדעת המרדכי לאסור. [דמה שלמד הד"מ בדעת המרדכי שאסור בפדיון מהא דהמרדכי אסור במכירה, הוא לא מפני שמדמה פדיון למכירה, אלא שהיות והמרדכי אסר במכירה, וכתב שהטעם הוא דהלחלוותי שסמוך לחטה ג"כ נאסרת דהוי כיון ביין, והיות והמרדכי כת' שהוי כיון ביין, הו"ה שאסור בפדיון שהרי הר"ן כתב שיינ ביין אסור בפדיון]. אבל הרמב"ן והר"ן בע"ז שם כתבו דדוקא כיון נסך אסור למכור לח בלח שנותר. אבל בשאר איסורין אף בדאורייתא דמיא לתסם יינס דמהני מכירה אף לח בלח. ועמ"ש בסמ"ן תס"ז ס"י. ששם פסק המחבר: תרנגולת מבושלת שנמצא בה בפסח חטה מבוקעת מותר למכרה לנכרי שאינה נמכרת יותר ביוקר בשביל החטה שנמצאת בתוכה. [ועמ"ש בסק"כ כ"ד, כ"ה. ולשיטת הרמב"ן והר"ן הו"ה בפדיון שמותר]. ומ"ש הרמ"א כאן, "וצריך כו' ולא סגי כו'", ר"ל דאף

כתבו דר"א לא שייך בדרשב"ג והא לחוד והא לחוד וכ"ד תוס' שם וש"פ ועמ"ש ב"ד סי' קמ"ז: ונד"מ ערכובי דברים כאן שכת' שדעת הר"ן להמיר ועוד כתב שדעת המרדכי בפ"ב דפסחים לאסור ולא היא שהמרדכי כתב שם לאסור במכירה וכבר כ' הר"ה וש"פ שאינו ענין זה לזה אלא שלפי מ"ש דלא התירו בפדיון אלא חבית בחבית כמו במכירת יין נסך ולפי שאוסר במרדכי מה"ע ה"ה שאוסר בפדיון אכל הרמב"ן ור"ן שם כ' דוקא ביי"י אכל

כז א: הני קערות וכוסות וצלוחיות אסורי. ומ' דאסורי לגמרי ולא מהני פדיון. ועיין ר"ן שם שכתב: והא דאמרין קערות כוסות וצלוחיות אסורי לית להו תקנתא כדר"ג דאמר בעלמא (עז מט ב) ימכר כולו לנכרי חוץ מדמי איסור שבו דהא לא אפשר משום דהו להו דברים הנקחים מנכרי וחוששין שמא יחזור ומכרם לישראל ודר"א גמי לית להו תקנתא דאמר (שם עד א) יוליך הנאה לים המלח דאפשר דתקנתא דר"א ליתא אלא באיסורי ע"ז שכיון שתופסין דמיהן אע"פ שאין להם פדיון ואין ניתרין בכך הרי הוא כמבוער האיסור עצמו אבל בשאר איסורין שאין תופסין דמיהן כשהוא מוליד הנאה לים המלח מה בכך ממון אחר הוא שמוליד לים ולא דבר שהוא נמשך מן האיסור כלל ומשו"ה קערות כוסות וצלוחיות אסורי ולית להו תקנתא. ועוד כתבו תוס' ביבמות שם ורא"ש בע"ז שם והר"ש בערלה שם, ועוד י"ל דדוקא פת שאין ממשות האיסור בעין דעכו"ם מיקלא קלי איסורי' לכך מהני כשמוליד הנאה לים המלח. משא"כ בתערובת איסור בעין לא מהני פדיון.

והרמב"ן במלחמות שם הכריח דהו"ה בשאר איסורים דהא דר"א דמתיר בפדיון קילא מרשב"ג במכירה — שם עד א, שאוסר בפדיון ומתיר במכירה. כי במכירה אין נהנה שם כלל מן האיסור. ואילו בפדיון יש לו הנאה אח"כ מגוף האיסור. ובמכירה דר"ג מקיל דאי דהו"ה בשאר איסורין. כמ"ש בירושלמי דערלה פ"ג ה"א הביאו תוס' ביבמות שם ובזבחים שם בקיצור וכן הביאו הר"ש שם, דדוקא במקום שיש לחוש שמא ימכור לישראל, צריכים לשרוף ולא מהני מכירה לנכרי הא בדברים שאינן נקחין מן הנכרי מותר. והו"ה לר"א — שמקיל אף בפדיון דהוי קילא ממכירה — מותר גם בשאר איסורין. [ועד"א ולקמן סק"ט].

אבל הר"ה והר"ן בע"ז שם כתבו דר"א לא שייך בדרשב"ג הא לחוד והא לחוד. כלומר דאף דפסקין כרשב"ג דבכל האיסורין מהני מכירה חוץ מדמי האיסור, מ"מ פדיון לא מהני רק בע"ז לחוד, דשאני ע"ז שתופסת דמיה לפיכך יש פדיון לאיסורי' דומיא דפירות שביעית בדרך מקח שזה יוצא זה נכנס וכד' — לשון הר"ה שם. וכן י"ל להיפך דאף דלא פסקין כרשב"ג דמהני מכירה, מ"מ מועילה הולכת הנאה לים המלח. וז"ל הר"ן בע"ז שם בדעת הר"ה: ...דהכא כיון שמוליד הנאה לים המלח הרי הוא כאילו נפדה איסורו של עבודת כוכבים שאע"פ שאין עבודת כוכבים יוצאת מידי

השאליות. ועיין מ"ש ע"ז שם בשאלת שלום אות צ"ח ובהעמק שאלה אות ה'. וכתב שם: וע"כ שתי נוסחאות הן. וע"ע בבירור הלכה בפסחים שם ציון א'.

2 הד"א פירש שכוונת רבנו להקשות שהו"ה ס"ל דאף דבמכירה לא מהני יין ביין וכיוצא בו ובפדיון מהני, א"כ אין הוכחה — מהא

שהמרדכי אסור במכירה — שאוסר גם בפדיון. וע"ב שהרי בפנים הבאנו שהר"ן כתב שדעת הר"ה דאע"פ שאסור במכירה מותר בפדיון, משום דשאני ע"ז שתופסת דמיה לפיכך יש פדיון לאיסורי' וכו'. וא"כ חילוק זה בין מכירה לפדיון שייך רק לענין ע"ז, ולא לענין איסור חמץ. וא"כ שפיר יליף הד"מ מהא דהמרדכי אסור במכירה שאוסר גם בפדיון.

ותוספות מהר"י צרי"ן (ד) מיהו לנים שנמשל בהם מותרים לאחר הפסח ואין לריבין שצריה לו הנעלה. (ד"ע
ותוספות פרק כל שעה) ג (ה) ודין תעורבותו כדין שאר תעורבות אלא שמה שאוסר בשאר
באר הגולה
ג ה"ה נפס"ד
מהלכות חמץ ומצה
* (עין צ"ד סימן וסגן כמנו המפרשים. שם פסק כד נטילה).

ביאורי הגר"א

נתוס' שם ד"ה אר"ה. והא דפסחים כו' לפי שנלע המירא.
אנל לפי מ"ש המוס' נפסחים שם ד"ה לישהינו כו' אין
חילוק ח"ש בד"מ ס"ק ז' ונראה דאף ע"ג כו' וכ"מ בתוס'
פ' כ"ש גבי קדירות נפסח כו' דאין חילוק בין שנלע חמץ
נעזון הימר או איסור: (ה) ודין תעורבותו כו'
אבל אם כו'. חולין ז"ו ז' אמר שמואל ל"ש אלא כו'
ואף ע"ג דשמואל ס"ל נע"ז ע"ג ופסחים ל' דמין נמינו

כו' ולא סגי כו' ר"ל לאפוקי מהמתירין שא"ל לשרוף הכל
אלא נותנו לנכרי וכיולא כו': (ד) מיהו כו'. כמש"ס
ל' ושמאל אמר לא יסבדו אכל משה כו' ולפי מ"ש מוס'
נע"ז ע"ז א' ד"ה מכאן לתקן בין נטל"פ נאכלין שמואל
שלא נאסר מעולם מה שא"כ בקדירה שאינה נ"י שאף שהיא
נטל"פ מ"מ מחלי נאסרה אי"כ י"ל לתקן כאלן ג"כ דמ"ש
נפרק כ"ש דמשה ל' דמתחלה לא נאסרה שקבלה הימר וע'

ברכת אליהו

בנתבשל בפסח — דבשעת בליעת איסור הי' לשבח, יהי'
אסור להשהותו. ועיין בתוס' בע"ז שם עמוד ב' ד"ה אמר רב
הונא, שכתבו מעין החילוק הנ"ל. דשם איתא בגמ' שהלוקח
סכין מן העכו"ם נוצצה עשר פעמים בקרקע, ודוקא לאכול בה
צונן. ופירש"י: אבל דבר רותח אסור לחתוך בה עד שיגעילנה
ברותחין וכלי ראשון כראמרין בכל שעה (ל ב) לענין חמץ
בפסח. והתוס' שם הקשו על רש"י, וכתבו: לכך נראה בודאי
לחתוך בה רותח צריכה ליבון והא דפסחים דמשמע דסגי
ברותחין היינו לפי שבלע היתירא אבל בסכנים של עכו"ם
דכלעי איסור בעו ליבון. אבל לפי מ"ש התוס' בפסחים שם
ד"ה לישהינו כו', אין חילוק. שהתוס' שם מקשים: תימה
לר"י נהי דסבירא לן דטעמא דחמץ בקדירה חשיב משהו
שאין רגילין להשתמש הרבה ביחד מ"מ הא תנן אין מבטלין
איסור לכתחילה וכו'. ונהיינו שקושיית תוס' היא, מאי מקשה
הגמ' שיששה הכלים עד אחר הפסח ותבטל התעורבת ע"י
שנכלעו בכלי, הרי ע"י הבלעת החמץ מקרי שמכטל איסור
לכתחילה. ואם יש לחלק בין בלע היתר לאיסור אי"כ אין
התחלה לקושייתם דהא דאין מבטלין איסור לכתחילה היינו
כשבלע בשעת איסור אבל הכא בכזא הפסח כבר נעשה לפגם
והרי הוא כמאכל שבלע מפגום אלא ודאי דלא ס"ל לחלק
בהכי ועוד דאיתא שם ור"י מפרש דכיון שהקדירות של חרס
אם יהיו אסורים אין להם חקנה והוי דיעבד ואע"ג דלענין
קדרה שאינה בת יומא אסרי לה אע"פ שאין לה חקנה משום
דהתם בלע איסור הרבה אבל הכא ליכא אלא משוה כו' ואם
נימא דיש חילוק בין בלע בשעת היתר או לא אי"כ בלא"ה
ניחא דגם קדירה שאינה בת יומא דאסרינן הוא משום דבלע
איסורא להכי לא מהני אף בכלי חרס משא"כ כאן אלא ודאי
דהתוס' אינם מחלקים בזה — ד"א. [וזה שכתב בד"מ כאן
סק"ב: ונראה [בפנינו בד"מ איתא: וכתב כו'. אולם בד"מ
הארוך איתא: ונראה וכו'] דאע"ג דהמנהג לאסור כולו
בהנאה ולשרוף כל המאכל שנאסר במשהו מ"מ אין להחמיר
בכלי שנשתמש בה להצריך שבירה בכלי חרס או להגעיל
בשאר כלים אחר פסח להשתמש בהו אחר פסח וכן משמע
בתוס' פרק כל שעה גבי קדירות בפסח וכו' דאין חילוק בין
שבלע החמץ בעודם היתר או איסור, עכ"ל. וכונתו לדבריו
התוס' הנ"ל.

(ה) תנן בחולין צו ב' ירק שנתבשל בה גיד הנשה אם יש בה

לדעת המתירין פדיון בשאר איסורים, היינו דוקא בהנאה —
שיהי' מותר אח"כ למכור לעכו"ם ולהנות מהדמים, אבל
באכילה אסור ול"מ פדיון, כמ"ש הרד"ה בע"ז שם והרא"ש
שם פ"ג ס"ט בשם של הרד"ה. וכ"כ המרדכי שם סי' תתמ"א
הג"א שם והגמ"י בהל' עבודת כוכבים פ"ז הי"ג. אבל לדעת
האוסרין, אסור גם בהנאה. והרמ"א פסק כשיטה זו.

ואף לדברי הר"ר יונה — שהביאו הרא"ש שם שמתיר אף
באכילה, היינו דוקא בפת שנאפתה בעצי איסור דאין ממשות
האיסור בעין, דמיקלא קלי איסורי. כנ"ל, וכמש"ש הרא"ש
דלא נאסר רק מחמת הנאה, דאין איסור אכילה אוסור, מהא
דאיתא בתרומות פ"י מ"ד: תנור שהסיקו בכמון של תרומה
ואפה בו את הפת הפת מותרת שאין טעם כמון אלא ריח כמון.
אבל בנתערב דבר האסור באכילה ובהנאה, לא מהני הפדיון
רק להנאה. וכ"כ רש"י בע"ז שם מט ב. דאיתא בגמ' שם:
הוא גברא דאיתערב לה חביתא דיין נסך בחמריה אתא
לקמיה דרב חסדא אמר שקיל ארבע זוזי ושדי בנהרא ונשתרי
לך. וכתב רש"י בד"ה ונשתרי לך: בהנאה למכור לבד לבד או
לעשות מהן כביסה או להשקות מהן לעכו"ם. הרי דדוקא
להתיר בהנאה מהני הפדיון ולא באכילה. וזהו שכתב הרמ"א:
וצריך לשרוף כו' ולא סגי כו'. ר"ל לאפוקי מהמתירין שא"צ
לשרוף הכל אלא נותנו לעכו"ם וכיוצא. אלא לא סגי בפדיון
אף למכור השאר. [וע"ל סימן תס"ז סק"ד].

(ד) כמ"ש בפסחים ל' א: אמר רב קדירות בפסח ישברו
ואמאי לשהינו אחר הפסח ליעבד בהו שלא כמינן (דהא
מודי רב לעיל דחמץ שלא בזמנו שלא במינו במשהו מותר
והאי משהו חשיב להו — רש"י) גזירה דילמא אתו למיעבד
בהו במינו ושמואל אמר לא ישברו אבל משהו להו לאחר זמנו
ועביד בהו בין במינו בין שלא במינו. [ועיין מ"ש בסימן תנ"א
ס"א ושם בסק"ב]. ולפי מ"ש תוס' בע"ז עו א ד"ה מכאן
חלק בין דבר המכושל בכלי שאינו בן יומא דהוי נותן טעם
לפגם באוכלין שמוחר, משום שהאוכלין ל' נאסר מעולם
שמשעת הבליעה כבר הי' נותן טעם לפגם. משא"כ בקדירה
שאינה בת יומא שאף שהיא נטל"פ, מ"מ מתחלה — בהיותה
בת יומא — נאסרה, לכן הכלי נשאר באיסורו. אי"כ יש לחלק
כאן ג"כ. דמ"ש שמואל בפ' כל שעה הנ"ל דמשהו ליה אחר
הפסח, היינו רק בכלים שנשתמש בהם קודם פסח, דמתחלה
לא נאסרה שקבלה היתר בשעת הבליעה. משא"כ בעניננו —

ועל עצם הלימוד של הד"מ מדברי המרדכי ונו בזה גם בחק

יעקב סק"ב ובקונטרס אחרון לשו"ע הגרש"י אות ב'.

ביאורי הגר"א

במשהו וכן' המות' שם ד"ה עד ל"ד עד שמגיע דהא קליפה נעי ואפי' כדי נטילה לר"ך כמ"ש בפסמי' ע"ה נטף מרטטו כו'. ומ"ה כ' בשם י"א שד' בקליפה כמ"ש שם נגע בחסרו כו' ושם חס' למדך זונן קולף ונחולין קי"ב אבל זלי' זני' קליפה ושם ק"ו זונן קולף הוא נח' דקליפה לא זני' כו' ושם ר"א קולף צית השמיטה רמח הוא וומ"ש בדרוט ימול רוצע ממפסע יומר ח"ש כאן אלף קליפה או כו' שחם נחם

בנותן טעם הרי זו אסורה. ובגמ' שם : אמר שמואל לא שנו
אלא שנחבשל בה אבל נצלה בה קולף ואוכל עד שמגיע לגיד.
ואע"ג דשמואל ס"ל בע"ז ע"ג ב ובפסחים ל א דמין במינו
במשהו. וכתבו התוס' בחולין שם ד"ה עד : לאו דוקא עד
שמגיע לגיד ממש דהא בעי צריך שיניח כדי קליפה סמוך לגיד
אפי' כדי נטילה צריך שיניח (כמ"ש) [כדאמר] בפרק כיצור
צולין (פסחים עה ב) נטף מרטוב על החסר וחזר אליו יטול
את מקומו ולא שגי בקליפה. הרי דס"ל לתוס' דבעי כדי
נטילה, ולא אמרינן שהיות והוא מין במינו — שבדרך כלל
הוא במשהו — 'הא אסור כולו. והטעם הוא, דהיכא דסגי
בנטילה ובקליפה, מותר בכ"ה' גם בדבר שבדרך כלל אסור
במשהו. והו"ה בחמץ אף שבדרך כלל אסור במשהו, אבל
בתערובת — שאילו לא ה' חמץ היה סגי בקליפה או נטילה
— גם בתערובת של חמץ ד' כמך. ובנוגע למש' התוס' דבעי
נטילה, כתב תורת הבית כית רביעי שעד ראשון בשם י"א שדי
בקליפה. כמ"ש בפסחים עד ב במשנה : גגע (הפסח — רש"י)
בחרסו של תנור יקלוף את מקומו. ושם עו א : חם לתוך צונן
קולף. ובחולין קיב א : ההוא בר גזולא דנפל לכדא דכמכא
(כוחח — רש"י) שרייה רב חנינא בריה דרבא וכו' והג"מ חי
בבבלי צלי בעי קליפה. ושם קז ב תנן : צורר אדם כשר וגבינה
במטפת אחת ובלבד שהיו נוגעין זה בזה. ובגמ' שם :
וכי נוגע זה בזה אמר הוי צונן בצונן הוא אמר אביי נהי
דקליפה לא בעי הדחה מי לא בעי. ומ' דאם ה' חם ה' צריך
קליפה. ושם ח ב : השוחט בסכין של עובדי כוכבים רב אמר
קולף וכו' מר סבור בית השחיטה רותח הוא וכו'. ומכל הני
מוכח דסגי בקליפה. ומ"ש בפסחים עה ב במשנה, לענין רוטב
— נטף מרטוב על החסר וחזר אליו יטול את מקומו, ומה
הוכיחו תוס' דבעי נטילה, כתב בח"ש שאין הוכחה משם.
דשאני התם משום דרוטב מתחבט יותר מגיד. [וגם התוס'
בחולין שם הזכירו סברא זו, וכתבו : אם לא נחלק דשמא רוטב

3 נראה שכוונת רבנו שמה שהזכיר המחבר קליפה היינו לדעת תורת הבית, ומ"ש המחבר, או נטילת מקום" היינו לדעת התוס' שצריך שיהיה נטילה. ומ"ש המחבר, "שחם כסבלא רוסב ד בקליפה" הוא לכאורה כדעת התוס'. ועי' סו"ס רבנו שביו"ט ס"ק"ה פסק המחבר שצריך כדי נטילה. ובחק ועקב סק"ד תכח – על מ"ש המחבר, "די בקליפה" – לא רוצא אלא כדי

נְטִילָה כַּמְבוּאָר בִּירוּד' סִי ק"ה. וְכִי עוֹד אֲמַרְנוּ. וְגַם כְּבֹאֵה *
 כַּח: כְּסוּרִים: עֵינֵי בִירוּד' ק"ה כְּסוּרֵי * וְהוּ' שֶׁשֶׁם פֶּסֶק כִּי *
 נְטִילָה: וְכֹפֶרֶת הַשּׁוֹעֵץ דְּבָרֵי בֹאֵה * נִדְרִים כֹּהֲשֵׁן לִקְדָּשׁ *
 וְנֹאֵה שׁוֹ מ"ס. וְדָבָר בֹּאֵה * אֵל צִל * מְסוּמִים כְּבוֹכ * *
 וְמוֹסֵב עַל מ"ש הַמַּחֲבֵר * בְּקִלְפָה * וְגַם דְּבָרֵי הַשּׁוֹעֵץ * דִּי *
 וְכֹפֶרֶת צִל * מְסוּמִים כְּבוֹכ * * —

אסר אלא מקום מגעו בלבד (ט) לפי שאינו מבליע יותר: הגה: (י) ונדון ריחא מילתא לענין חכשיל שיש בו ממך עם שחר חכשילין יש מקלין נמקוס דהיה מותר בשאר איסורים (מכריז פסק כל שעה) (יא) ויש מחמירין דמשהו מיהא איכא (הגהות סמ"ק ותר"ד ע"ו) (יב) ודוקא נמקוס ששיך בו ריחא אלא דשאר איסורים לאו מילתא

ביאורי הגר"א

ריחא לאו מילתא. מהרי"ל סימן רי"ד: (יא) ויש מחמירין. תוס' דע"ז ס"ו ז' סד"ה רבא כו' וכ"נ מדברי הרי"ף שם שכתב דליתא להא דרב דלזיל לשיטתו דס"ל דמין נמינו נכ"ש ואין קי"ל נג"ט מ' דנחמן קי"ל כרב. אלא נפסחים שם מ' כסב' הראשונה ממ"ש כתנאי הרודה כו' לרב נימא תנאי היא אל"ל רב כו' והא שם שלא נמינו הוא: (יב) ודוקא. כמ"ש נפסחים שם דכעין שתי קדירות אפי' רב שרי ואפי' מין נמינו דמשהו כנ"ל

ברכת אליהו

ריחא אין נפק"מ כלל בין דבר האסור במשהו או לא. וללוי אף בדבר שאסור במשהו ריחא לאו מילתא. — מהרי"ל בשו"ת סי' רי"ד [בפנינו זה בס"י קפ"ו. ועיין יורה דעה סי' ק"ח סק"א].
(יא) כ"כ תוס' דע"ז סו ב סד"ה רבא כו'. וז"ל: וכתנור נמי יש לאסור דאע"ג דתנורים שלנו ריחא לאו מילתא היא מ"מ נהי דטעם ליכא מ"מ משהו בעלמא איכא ואפי' במעשה תנור דלאו פטום. וכ"נ מדברי הרי"ף בחולין צו א שכתב דליתא להא דרב בפסחים עו ב הנ"ל בסק"י דאית לוי ריחא מילתא, משום דרב אזיל לשיטתו דס"ל מין נמינו בכל שהוא. ומשו"ה אסר בריחא, דריחא לא גרע ממהו. ואנן קי"ל בנותן טעם ולכן ריחא לאו מילתא. מ' בדבר האסור במשהו כגון חכמן, קי"ל כרב — דריחא מילתא היא, כמו לרב במין במינו. אבל בפסחים שם מ' כסברא הראשונה שבהג"ה כאן — שגם בדבר שאסור במשהו ריחא לאו מילתא. ממש"ש — על פלוגתא דרב ולוי בענין ריחא, הנ"ל בסק"י — : כתנאי הרודה פת חמה ונתנה ע"פ חבית יין של תרומה ר"מ אסור ור' יהודה מתיר ור' יוסף מתיר בשל חטיף ואסור בשל שעורים מפני שהשעורים שואבות מאי לאו תנאי היא דמר סבר ריחא לאו מילתא היא ומר סבר ריחא מילתא היא וללוי ודאי תנאי היא לרב נימא תנאי היא אמר לך רב דכו"ע ריחא מילתא היא וכו' לא נחלקו אלא בפת חמה וחבית חתומה פת צוננת וחבית פתוחה. ואי נימא שרב אסור רק במין במינו משום דהוי במשהו, א"כ מאי הוצרך רב לומר, "דכו"ע ריחא מילתא וכו'". הלא בלא"ה ניחא דהא שם יין של תרומה בפת מין שלא במינו הוא, [להכי ריחא לאו מילתא. אלא ודאי דלענין ריחא אין לחלק בין דבר שאסור במשהו או בנותן טעם, ולרב דמר ריחא מילתא הוא אף במין בשאינו מינו דאינו במשהו. ולכן הוצרך רב לומר דמיירי בפת חמה וחבית פתוחה דלד"ה אסור, "דכו"ע ריחא מילתא היא וכו'". ולהלכה קי"ל כלוי דריחא לאו מילתא הוא אף בדבר שאסור במשהו. ועיין ביורה דעה סימן ק"ח ס"ק ט'. כו'. וכאן בחק יעקב סק"י].
(יב) כמ"ש בפסחים שם דכעין שתי קדירות אפי' רב שרי ואפי' מין במינו דמשהו כנ"ל. [בסק"י הבאנו מחלוקת רב ולוי בפסחים עו ב, דלרב ריחא מילתא הוא וללוי ריחא לאו מילתא הוא. ושם הגמ' מביאה הבריייתא דתנאי: אין צולין שני פסחים כאחד מפני התערובת (ונמצא פסח נאכל שלא למנוייו ואפי' גדי וטלה שאין מתחלפין זה בזה — רש"י). והגמ'

איני והאמר ר"ה גדי שזלאו כו' שאני חלב דמפסע: (ט) לפי שאינו. עתוס' שם ד"ה אפילו מדע דכ"מ כו': (י) וברין ריחא כו' יש מקילין. דקי"ל כלו נפסחים ע"ו ז' דרבא נפ' נמלא דע"ו ס"ו ז' ס"ל כוונתה כמ"ש הרי"ף נפ"ו דחולין ואע"ג דרוב פוסקים ס"ל דסתם יינם נמשהו ושרי נכנת מיהא ונפסחים שם ה"נ מסמנר כו' מה לי כו' ואס' מילתא הא נ"ט בגדי וגדי הו' מין נמינו ואסור למ"ד מין נמינו נמשהו אפי'

חלב אלמא פשיט איסורי' בכוליה — רש"י שאני חלב דמפסע (מכבצין והולך ומתפשט בכל הבשר — רש"י). [ועיין כאן בנו"כ].
(ט) עתוס' בחולין צו ב, צו א ד"ה אפי', וז"ל: תדע דבכל מקום שאנו אוסרין כדי קליפה אמאי אין אותו כדי קליפה חוזר ואסור מה שאצלו ובענין זה יאסר הכל אלא היינו טעמא לפי שאין טעם האיסור עובר כלל יותר מכדי קליפה.
(י) [איתא בפסחים עו א, ב: אמר רב בשר שחוטא שמן שצאלו עם בשר נבילה כחוש אסור מ"ט מפסמי מהרדי ולוי אמר אפילו בשר שחוטא כחוש שצאלו עם בשר נבילה שמן מותר מ"ט ריחא בעלמא הוא וריחא לאו מילתא היא עבדי. דעת ה"ש מקילין היא] דקי"ל כלו שם, משום דרבא ב' בתרא דע"ז סו ב ס"ל כוונתו. דאיתא בע"ז שם: האי בת תיהא (נקב נוקבים במגופת חבית להריח את היין לבודקו אם יכול להחקיים — רש"י) עובר כוכבים בדישראל (כיון ישראל — רש"י) שפיר דמי ישראל בדעכו"ם אביי אמר אסור ריחא מילתא היא רבא אמר מותר ריחא לאו מילתא היא. וכמ"ש הרי"ף בפ"ז דחולין צו א: הא מילתא פסקו בה רבנא דכלוי וסייעהו למילתא מהאיך דגרסינן בפרק השוכר את הפועל (ע"ז סו ב) לענין בת תיהא וכו' קי"ל כל היכא דפליגי אביי ורבא דהלכתא כרבא בר מיע"ל קג"ס וכו'. ואע"ג דשם מיירי בסתם יינם, ורוב הפוסקים ס"ל דסתם יינם במשהו, ושרי בבת תיהא. הרי שאפילו דבר שאסור במשהו, ריחא לאו מילתא הוא. ובפסחים שם איתא: מיתיבי אין צולין שני פסחים כאחד מפני התערובת מאי לאו תערובת טעמים (והיינו משום ריח — ד"א) וקשיא ללוי לא מפני תערובת גופין הכי נמי מסתברא מדקתני בספרא אפי' גדי וטלה אי אמרת בעלמא מפני גופין היינו דקתני אפי' גדי וטלה אלא אי אמרת מפני תערובת טעמים מה לי גדי וטלה מה לי גדי וגדי וכו'. ואם איתא הא נפק"מ בגדי וגדי הוי מין במינו ואסור למ"ד מין במינו במשהו אפי' ריחא לאו מילתא. [דאם נאמר שבמקום שאסור במשהו אמרינן ריחא מילתא, מה אומרת הגמ', הכי נמי מסתברא וכו'". הרי אפי' אם נאמר שהאיסור הוא משום ריחא, שפיר קתני אפי' גדי וטלה. דה"ל דדוקא גדי וגדי דהו' מין במינו, ואיכא למ"ד דמין במינו במשהו, לכן אסור משום ריחא. אע"ג דבעלמא ריחא לאו מילתא. אבל גדי וטלה דהוי מין בשאינו מינו דאיסורו בטל, הו"א דריחא לאו מילתא, קמ"ל דאף בגדי וטלה ריחא מילתא. ומוכתא מכאן דלענין

באר הגולה

הוא כמו שיתגלה צ"ד ס' ק"ח נס"ד: ב ד (יג) חמץ שנתערב משש שעות (ולמעלה) עד הלילה אינו אוסר במשהו אלא דינו כשאר איסורים (יד) (וזהו טעם לפנס נמי שרי) (ד"ע אליבא

ד חוס' נע"ג ס"ו
ורא"ש נפרק ב'
דפסמים וש"ס.

ביאורי הגר"א

כמש"ס כ"ח ב' ה"ה נשאר איסורים אפי' לרי"י כמ"ס
כ"ט ב' א"ר חמץ כו' שלא בזמנו כו' וה"ה לפני זמנו
ונשאר איסורין קי"ל כרי"י ור"ל דלמרי כו' חוס' נע"ג
ס"ו ב' נד"ה רנ"ה: (יד) ונטל"פ. כיון דנפס

וכן פה לזננת וחזית סמומה ומונח נז' לדל"ה שס
ללא מילתא הוא וע' נמוס' ע"ז סס: (יג) חמץ
שנתערב כו'. אע"ג דקי"ל כרי"י יהודא נלפני זמנו
כמ"ס נס"י תמ"ג ס"א מ"מ מיון לליכא כרת אף לרי"י

ברכת אליהו

שם דמ"ש רב, "אסור", היינו במשהו. והמשך לשון הגמ': רב
לטעמיה דרב ושמואל דאמרי תרווייהו כל איסורין שבתורה
במינן במשהו שלא במינן בנותן טעם רב גזר חמץ בזמנו שלא
במינו אטו מינו ושלא בזמנו במינו אסור כו' יהודה (דאמר
לאחר הפסח דאורייתא הלכך אף תערוכת אסור — רש"י)
ושלא במינו מותר דשלא בזמנו ושלא במינו אטו מינו כולי
האי לא גזרינן (דשלא בזמנו דאינו בכרת שלא במינו אטו מינו
לא גזר כי היכי דלא גזר בכשר בחלב ובשאר איסורין —
רש"י). ומש"ש בגמ', "שלא בזמנו", הוא לא דוקא אחר
הפסח. והו"ה לפני זמנו הו"ה כו', "שלא בזמנו", דלר' יהודה אחר
זמנו וקודם זמנו שוה, שאינו באיסור כרת והו"ה רק איסור
דאורייתא. והא דאוסר שם רב אליבא דר' יהודה שלא בזמנו
במינו במשהו, הוא משום שסובר שגם בשאר איסורים הוי
במשהו, אבל אנן בשאר איסורים קי"ל כו' יוחנן ור"ל דאמרי
שם: כל איסורין שבתורה בין במינן בין שלא במינן בנותן
טעם. וכמ"ש ביור"ד סי' צ"ח ס"א וכמש"ש סק"י. ורא"כ הו"ה
בחמץ לפני זמנו אינו אוסר במשהו, אלא בנותן טעם. וכ"כ
חוס' בע"ז סו ב' בד"ה רבא, וז"ל: ועל חטה וחמץ שנמצאת
באחת מן המצות בי"ד לא מיבעיא קודם ו' שעות דמותות
האחרות לפי שבטל בששים כמו חמץ שלא בזמנו אלא אפילו
אחר ו' שעות מותרות האחרות משום דלא הוי חמץ בזמנו
וחמץ שלא בזמנו אינו במשהו עד זמנו ממש דריינו בו' ימים
של הפסח וכו'. [ועיין מ"ש ביור"ד סימן ק"ב סק"ב וכאן
כב"י, וראה גם באנצקלופ"ה ערך בטול אסורים כרך ג' עמ' 10,
ס"ו, ס"ז ובצינונים שם].

(יד) כיון דבע"פ החמץ בטל בס', [וכמש"ל בסק"י] ששהטעם
הוא מפני דשלא בזמנו אין חיוב כרת. לכן, בנותן טעם לפנס

מוכיחה שם דהא דקתני „מפני התערובת“, היינו „תערובת
גופין“. ואומרת הגמ' שמהו קשיא לרב דסבר דריחא מילתא
היא, וא"כ ה"י אסור אף לולא תערובת גופין. ומשינינן: אמר
רבי ירמיה הכא במאי עסקינן כגון שצלאו בשתי קדירות
בשתי קדירות סלקא דעתך (וכי צולין פסח בקדירה — רש"י)
אלא אימא כעין שתי קדירות (שפור מכאן ושפור מכאן ותל
גדול שני נחלים או אפר באמצע — רש"י) והכי קאמר אין
צולין שני פסחים כאחד מפני תערובת מאי תערובת תערובת
טעמים ואפי' כעין שתי קדירות דליכא תערובת טעמים אסור
משום תערובת גופין ואפי' גדי וטלה. הרי דבכעין ב' קדירות
אפי' רב שרי. ומדקאמר שם ר' ירמ' רק בסוף דבריו „ואפי'
גדי וטלה“, ולעיל מינה קאמר „ואפי' כעין ב' קדירות דליכא
תערובת טעמים“, ושם לא הזכיר גדי וטלה, מ' דבכעין ב'
קדירות ריחא לאו מילתא אף בגדי וגדי, דהוי מין במינו
שאסור במשהו, אליבא דרב, כנ"ל בסק"י. ומוכח דהיכא
דבעלמא ריחא לאו מילתא, הוא אפי' בדבר שאוסר במשהו.
וכן בפת צוננת וחבית סתומה וכיוצא בו — דלד"ה אמרינן
שם דלאו מילתא הוא — בכה"ג ה"י מותר אף בדבר שאוסר
במשהו. ועיין בתוס' ע"ז סו ב' ד"ה רבא.

(יג) אע"ג דקי"ל כו' יהודה בלפני זמנו דס"ל בפסחים יא ב
דאסור דאורייתא, וכמ"ש בס"י תמ"ג ס"א וכמש"ש בסק"א,
מ"מ כיון דלריחא כרת אף לר' יהודה, כמש"ש כח ב' ומינן
לאוכל חמץ משש שעות ולמעלה שהוא עובר בל"ת שנאמר
לא תאכל עליו חמץ (דברים טז, ג) דברי ר' יהודה. לכן אינו
אוסר במשהו. והו"ה בשאר איסורים אפי' לר' יהודה,
כמש"ש כט ב': אמר רב חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו
אסור שלא בזמנו במינו אסור שלא במינו מותר וכו'. ואמרינן

כוונתו למש"ש הש"ך בסק"ד, וז"ל: צ"ע דבתוס' דע"ז משמע
להדיא דאפילו בתנורים גדולים אסור ע"ש (ובסמ"ק אין הכרע)
וצ"ל דס"ל להרב דהתוס' אולי טעמיהו דס"ל ריחא מילתא
בתנורים קטנים הלכך מחמירין טפי אבל ליריד דקי"ל ריחא לאו
מילתא היא אין לאסור כלל בתנורים גדולים ודוחק וצ"ע, עכ"ל.
וממה שכתב רבנו שם „דלא כתוס' שם“, מ' דלא ס"ל כתיורצו של
הש"ך הנ"ל, וגם הש"ך עצמו סיים ע"ז: ודוחק וצ"ע.
ולפי"ז צ"ב, ששם בסק"ב — על מ"ש הרמ"א „רי"א דאיסור
וכו", ועל מ"ש הרמ"א כאן „ויש מחמירין וכו", — כתב רבנו
שכ"כ חוס' בע"ז שם. ולפי האמור לעיל, הרי התוס' סוברים
שבאיסור האוסר במשהו ריחא מילתא אף באופן דבשאר איסורין
ריחא לאו מילתא היא. וזה דלא כמו שסיים הרמ"א כאן דבכה"ג
ריחא לאו מילתא גם בחמץ האוסר במשהו. וגם לא כמו שסיים
הרמ"א שם „אם התנור קטן וכו", ואם נקוט כתיורצו של הש"ך
ניחא. אבל כמש"ל — שרבנו לא סובר כתיורצו של הש"ך —
קשה כנ"ל.

וצ"ל שאמנם על מה שסוברים התוס' דאיסור האוסר במשהו
ריחא מילתא גם באופן שבשאר האיסורים לאו מילתא היא, בזה לא
נקטינן כהתוס'. אבל בעקרון שכתבו התוס' דריחא לאו מילתא לא

4 התוס' שם כתבו דבתנור גדול — אפי' לרב — אמרינן דריחא
לאו מילתא ושרי. וזהו שכתב הרמ"א כאן: ודוקא כו'. והיינו בתנור
קטן, אבל בתנור גדול — דבעלמא ריחא לאו מילתא — מותר אף
בחמץ שאוסר במשהו. וכמ"ש ה"י בסק"י דהמ"א בסק"ד.
ויש להעיר שהתוס' שם סיימו — לענין חמץ — ובתנור נמי יש
לאסור דאע"ג דתנורים שלנו ריחא לאו מילתא היא מ"מ נהי דטעם
ליכא מ"מ משהו בעלמא איכא ואפי' במשהו תנור דלאו פטום.
ודברי התוס' הוכחו בסק"י. הרי שהתוס' סוברים דבדבר האוסר
במשהו, אמרינן ריחא מילתא אף באופן שבשאר איסורים ריחא לאו
מילתא. וזה דלא כדברי הרמ"א כאן. ועצם החילוק בין תנור קטן
לתנור גדול, כתב הרמ"א ביורה דעה סי' ק"ח ס"א. וז"ל הרמ"א
שם: ר"א דאיסור האוסר במשהו כגון חמץ בפסח ריחא מילתא
ואוסר אפי' בדיעבד אם התנור קטן והוא סתום והאיסור וההיתר
מגולין תוך התנור. ועל עצם הדיו דכתב הרמ"א שם, „רי"א וכו",
כתב שם רבנו בסק"כ: כ"כ התוס' בע"ז וכו'. וע"ע מש"ש בזה. ועל
מ"ש הרמ"א „אם התנור קטן כו", כתב רבנו שם בסק"א: דלא
חוס' שם ועש"ך. ומש"ש רבנו „דלא כתוס' שם“, כוונתו כמו
שהעירו מקדם שהתוס' סוברים שגם בתנור גדול, באיסור האוסר
במשהו כגון חמץ בפסח ריחא מילתא. ומ"ש רבנו שם „ועש"ך“,

באר הגולה
ה מ"ה ס' קי"ד
נעס גההות.

דכ"ע; ג ה (טו) חטא שנמצאת בע"פ בתרנגולת מבושלת מותר לבטלה בס' אבל אם
חממו התרנגולת בפסח בעוד שהחטה בתוכה חזרת ליתן טעם בתוכה בפסח והוי במשהו:

ביאורי הגר"א

מתירין ועוד דטעם אפי' נדשיל"מ נטל. מדמי ועי"ד ס'
ק"ב ס"ד נהג"ה ומ"מ הוא דלא כהרמב"ם שפרש מ"ש
רנא חמץ נמשהו משום דשיל"מ הא רנא נטעמ' קאלמר ג"כ
ועוד וי' ר' יוחנן ל"ל דשיל"מ דלא נטל: (טז) אבל

וע"ל ס"י: (טו) חטא שנמצאת. כנ"ל ומותר נפסח
ואפי' להאומרים דחזר וניעור כמ"ש נס"ד כאן כיון דאינו
אלא מטעם מדיס כמ"ש נפסחים כ"ו א' וע"ש רש"י ד"ה
לא שנו כו' דלא כהרמב"ם שכי' דחמץ הוא דבר שיש לו

ברכת אליהו

— ד"א. והסברא — שהאיסור מחמת חזר וניעור קיל יותר
מדבר שיש לו מתירים — הוזכרה במדרכי שם פ"ב ס'
תקע"ג. ועיין ביורה דעה סימן ק"ב ס"ד, שכי"פ בהג"ה שם.
וז"ל: הא דדבר שיש לו מתירים אינו בטל היינו דוקא אם
האיסור בעין או שיש עדיין ממשות האיסור בתערובת אבל
טעמו בטל. ועמש"ש בס"ק י"א, י"ג. ומ"מ דברי השו"ע כאן
הוא דלא כהרמב"ם. דכפסחים ל' א איתא: אמר רבא הלכתא
חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור במשהו כרב.
ומפרש הרמב"ם שמי"ש רבא חמץ במשהו הוא משום דבר
שיש לו מתירין. ולכן פסק הרמב"ם בפ"א מהל' חמץ ומצה
ה"ה: חמץ שנחערב בדבר אחר תוך הפסח בין במינו בין שלא
במינו בגי' זה אסור בכל שהוא. ולרב אפי' כטעמא אסור,
כמש"ש הר"ם: אמר רב קדירות בפסח ישכרו. ורבא הרי ס"ל
כרב. ע"כ הא רבא אסר במינו כטעמא קאמר ג"כ שאסור.
וס"ל דדבר שיש לו מתירין אסור אף כטעמא. אבל השו"ע
ס"ל כפירוש"י שם דרבא ס"ל דכל איסורין שבתורה במינו
במשהו, ולא שני לן בין חמץ לשאר איסורי אלא בהא מילתא
גזר שלא במינו אטו מינן. אבל אנן קי"ל בכל איסורין כר'
יוחנן שבטל בס', והא דפוסקים דחמץ במשהו, הוא רק משום
חומרה דפסח, וכל זה כשהחמץ בעין. אבל כטעמא לא
גזרינן שהחמץ חזר וניעור.

ועוד דעת המחבר היא דא"א לומר דחמץ בפסח הוי דבר
שיש לו מתירין, דהרי ר' יוחנן ס"ל דחמץ בזמנו בכל גונו
בנותן טעם ושלא בזמנו מותר. משום דפוסק כר"ש בלאחר
זמנו. וכי ר' יוחנן לית ליה דדבר שיש לו מתירין לא בטל אפי'
באלף. אלא ע"כ דס"ל דחמץ בפסח לא הוי דבר שיש לו
מתירין.³

(טז) ואפי' להמתירין בס"ד וס"ל דלא אמרינן חזר וניעור,
הכא שאני דהוי חמץ בעין. ועמ"א ס"ד ז', ח'. שבסק"ז כתב:
אבל אם נטלו החטה מתוכה ואח"כ חממו התרנגולים מותר.
ואע"ג דבס"ד י"א דחזר וניעור היינו כשיש בתוכו ממשות
האיסור כגון שכר שנחערב בדבש אבל הכא אינו אלא טעם
בעלמא, עכ"ל. ובסק"ח כתב: ואפי' למ"ד בס"ד דאינו חזר
וניעור היינו היכא שאין האיסור בעין אבל הכא החמץ בעין.
וכמ"ש בס"ד ע"ש. [ששם כתב הרמ"א שאף לדעת הסוברין
שבחמץ שנחערב קודם פסח לא אמרינן דחזר וניעור, מיהו
בדבר יבש שנחערב או שיש לחוש לתערובות כגון פת שנפל
ליין אע"פ שנטלו משם אסור בפסח. וכתב המ"א בסק"י ג':

נמי שרי". דכמו שלא החמירו בו חכמים לאסור במשהו כן לא
החמירו בנותן טעם לפגם — מדברי המשנה ברורה קט"ן.
וע"ל סעיף י'. [ששם הביא הרמ"א שיש מחמירים בפסח
בנותן טעם לפגם. ועמש"ש בסק"ל שהטעם הוא דכל דבר
שבמשהו נותן טעם לפגם אסור. וע"ש מש"ש בזה. ולפי"ז
בע"פ שאינו אסור במשהו רק בס', נותן טעם לפגם נמי שרי"
אף ליש מחמירים שבסק"ן].

(טו) כנ"ל בס"ב, דחמץ שנחערב בע"פ דבטל בס', לא
אמרינן דחזר וניעור ומותר בפסח. ואפילו להאומרים
שהחמץ חזר וניעור, כמ"ש בסעיף ד' [ועמש"ש בסק"א]
היינו כשיש בתוכו ממשות האיסור כגון שכר שנחערב
בדבש — לשון המ"א בסק"ז. אבל כאן כיון שאין בתרנגולת
ממשות האיסור אלא דבלעה התרנגולת מטעם החטה וכבר
בטל מע"פ, מודים דאינו חזר וניעור. כמ"ש בפסחים כו ב, כז
א: שאור של חולין ושל תרומה שנפלו לתוך עיסה ואין בזה
כדי להחמץ ואין בזה כדי להחמץ ונצטרפו וחמצו רבי
אליעזר אומר אחר אחרון אני בא וחכ"א בין שנפל איסור
לכתחילה ובין שנפל איסור לבסוף לעולם אינו אסור עד שיהא
בו כדי להחמץ ואמר אביי לא שנו אלא שקדם וסילק את
האיסור אבל לא קדם וסילק את האיסור אסור. וע"ש רש"י
ד"ה לא שנו כו', שפי': לא שנו דאחר אחרון אני בא ואם נפל
היתר בסוף מותר אלא שקדם את האיסור וסילקו מכיון שנפל
בו היתר מיד דהואיל וסילקו ועדיין לא החמץ בטל והלך לו
ואע"ג דהועיל בה קצת שיכול זה האחרון לגמור חימוץ על
ידו אעפ"כ כבר בטל לו ושוב אין חזר וניעור בו אבל לא קדם
וסילק ונגמר ע"י שניהם ואינו יכול ליבטל אסור. הרי דטעם
לא הוי כדבר האסור ממש לענין חזר וניעור. ודלא כהרמב"ם
שכתב בהל' מאכלות אסורות פט"ו ה"ט דחמץ הוא דבר שיש
לו מתירין, ושלכן אינו בטל. [וא"כ אף אם נשאר רק טעם אינו
בטל — ד"א].

ועוד י"ל דהכא הרמב"ם מודה דמותר לאכול אף בפסח.
דרך איסור בעין הוי דבר שיש לו מתירין ואינו בטל. אבל
טעם, אפי' בדבר שיש לו מתירין בטל. [והא דאין החטה אסור
במשהו אף כע"פ משום דבר שיש לו מתירין היינו משום
דהלא החיטה בתרנגולת הוי שלא במינו והא דדבר שיש לו
מתירין במשהו הוא דוקא במינו משא"כ בפסח גופא משום
חומר דכרת אסור במשהו אף שלא במינו משום דבר שיש לו
מתירין וזהו דוקא כשהחיטה בעין משא"כ בנטל קודם פסח

גרע ממהו. בזה הי"א ס"ל כתוס' — דאיסור האוסר במשהו ריחא
מילתא. אולם הי"א אלו סוברים שזה רק במקום ששייך ביה ריחא.
ולא במקום שאף בשאר איסורין לא שייך בזה ריחא.

5 ביורה דעה סימן ק"כ סק"כ כתב רבנו: ור' יוחנן י"ל דס"ל
כרבנן דפליגי אר"ש (בגדרים נח א' ר"ש) אמר כל דבר שיש לו
מתירין וכו' לא נתנו בהן חכמים שיעור) דההיא דדבר שיש לו

מתירין ר"ש היא ורבנן פליגי עליה וכו'.
ושם הוכיח רבנו מדברי המחבר כאן בס"ב, דס"ל דחמץ בפסח
לא הוי דבר שיש לו מתירין. דלרמב"ם — דחמץ בפסח הוי דבר
שיש לו מתירין — אף כע"פ אסור במשהו. והמחבר כאן בס"ב פסק
לדפני זמנו אינו אסור במשהו. ועיין כאן בד"א ובאנצקלפ"ת ערך
דבר שיש לו מתירין כרך ז' עמ' ז'.

הגה: (יז) ומיהו נתימס כלי שני אין לחוש (הגה' מיימוני פ"א) (יח) ויש מחמירין בכלי שני נפסח ועוד להחמיר (יט)

ביאורי הגר"א

נתיב אף ע"ג דאין מנשל מ"מ מזליע ומפליט ממ"ש נחולין ח' ז' בית השמיטה רותח הוא כו' לא ליסחוף כפלי כו' וע"ש תוס' ד"ה לא ואין חמין יותר מכ"ש ואעפ"כ בולע ושם ק"י"א ז' סכין ששטט כו' וערש"י שם ואע"ג דנ"י"ד הכריע כפצרא ראשונה מ"מ כאן כתב משום חומרא דחמין ח"ש נפסח משא"כ קודם פסח דשוה לשאר איסורין כמ"ש נס"ג: (יט) אם היד כו' כמ"ש נשנת מ' ז' יד סולדת זו אסור כו' אפי' נכ"ר וצירושלמי שם ושם מותר להפסיד נמקוס שהיד שולטת זו ואסור להפסיד נמקוס שאין היד שולטת זו כו' הכל מודים נכ"ש שהוא מותר מה בין כ"ר לכ"ש ארי' כאן היד שולטת וכאן אין היד שולטת א"ר מנא כאן וכאן אין היד שולטת כו' וע' תוס' נשנת

אם כו'. ואפי' להחמירין נס"ד ועמ"א ס"ק ו"ח וכמ"ש נס"ד ע"ש: (יז) ומיהו. דכ"ש אינו מנשל כמ"ש נפ"ג נשנת אצל נותן לתוך הקערה ושם נגמרא דנכלי ראשון נשלה ונכ"ש כו' ושם מ"ה ז' ש"מ כ"ש אינו מנשל ואף אינו מזליע כמ"ש ניר' פ"א דמעשר הלכה ו' ונפ"ג נשנת הלכה ה' ועירוי ככלי ראשון הוא חיליה דר' יונה מן הדא א' שנישל זו וא' שעירה לתוכו רותח א"ר יוסי תמן כ"ס בולע כו' השיב ר' יוסי בר בון והמליך אף בכלי נחשת כן אימ' לך למימר כלי נחשת בולע משמע משום דעירוי ככ"ר הא כ"ש אינו בולע ואף שמשמ' שם דכ"ס בולע אף נכ"ש י"ל דהיינו לס"ד אצל לתסקני' משום דעירוי ככ"ר וע' נ"י"ד ס"י ס"ט: (יח) ויש מחמירין. כמ"ש הרשב"א

ברכת אליהו

כלי שני אינו מבשל אפי' היד סולדת בו. ועמ"ש ב"ק ל"א, ל"ב ובנו"כ שם].

(יח) כמ"ש הרשב"א בתורת הבית בית ד' שער א', דאע"ג דכלי שני אינו מבשל, מ"מ מבליע ומפליט. וראייתו ממ"ש בחולין ח' ב: השוחט בסכין של עכו"ם רב אמר קולף וכו' בית השחיטה רותח הוא וכו'. „ובדאי חם בית השחיטה מועט אפי' מרותח שבכלי שני ואפ"ה מבליע" — לשון הרשב"א שם. ועוד הביא הרשב"א שם ראי' ממש"ש בגמ': אמר אמימר משמיה דרב פפא לא ליסחוף איניש כפלי עליו בישראל דראיב תרובא ובלע בישראל (כל הכסלים שחלב הכליות דבוק שם לא יהא כופה אותם ע"ג כשר אחר שהחלב מוטל על הבשר ומתחמם וזב על הבשר — רש"י). וע"ש תוס' ד"ה לא, שכתבו: היינו לאחר ניתוח מיד קודם שנצטנן הבשר אבל לאחר שנצטנן אין לחוש. והרי הכסלים אינן חמין יותר מכלי שני, ואעפ"כ בולע. ושם ק"א ב: סכין ששחט בה אסור לחתוך בה רותח. וערש"י שם ד"ה סכין. שכתב: אידי דבית השחיטה רותח בולע הסכין מן הדם ואסור לחתוך בה רותח מפני שחוזר ופולט בו. [ועיין ברשב"א שם שדחה הרא"י לשיטה הראשונה מהירושלמי הנ"ל בסק"יז, והובאו דבריו בביתאור הגר"א ביורה דעה סימן ק"ה ס"ב סק"יז, וע"ע בנו"כ שם]. ואע"ג דביוורה דעה סימן ק"ה הכריע כסכרא ראשונה — שכלי שני אינו מפליט ולא מבליע. [שם בסעיף ב' כתב המחבר שבחם כלי שני בדיעבד מותר בלא קליפה ובהדחה בעלמא. ושם בס"ג כתב בהג"ה: דכלי שני אינו אסור — מ"מ כאן כתב הרמ"א „וטוב להחמיר", משום חומרא דחמין בפסח. וז"ש הרמ"א: ויש מחמירין בכלי שני בפסח. ודוקא בפסח, משא"כ קודם פסח דשוה לשאר איסורין כמ"ש בס"ג [נראה שצ"ל בסעיף ב', וכמ"ש בסק"יג]. וע"ל ס"י תנ"א סק"ה].

(יט) כמ"ש בשבת מ ב: אחד שמן ואחד מים יד סולדת בו אסור וכו'. ושם מייירי אפי' בכלי ראשון, מ' דאפי' בכלי ראשון אסור רק אם היד סולדת. ובירושלמי דמעשרות פ"א

נ"ל דרמ"א כתב שנטלו משם אבל לא סיגנו עד הפסח ולכן אסור].

(יז) דכלי שני אינו מבשל, כמ"ש במשנה בפ"ג דשבת מב ב: האילס והקדירה שהעבירין (מן האור — רש"י) מוחתין לא יתן לתוכן תבלין אבל נותן הוא לתוך הקערה או לתוך התמחור (דכלי שני אינו מבשל — רש"י). ושם בגמ': סבר רב יוסף למימר מלח הרי הוא כתבלין דבכלי ראשון בשלה בכלי שני לא בשלה וכו'. ושם מח [צ"ל: מ — ד"א ב: ...] [רש"י] כלי שני אינו מבשל. ואף אינו מבליע. כמ"ש בירושלמי פ"א דמעשרות ה"ד ובפ"ג דשבת ה"ה [כפנינו בשינוי לשון קצת]: מהו ליתן תבלין מלמטה ולערוט עליהן מלמעלה ר' יונה אמר אסור ועירוי ככלי ראשון הוא חילי' דר' יונה מן הדא אחד שבישל בו ואחד שעירה לתוכו רותח (סייעתיה דר' יונה מן הדא דתנינן בפ"א דזבחים גבי מריקה ושטיפה בקדירה שבישל בה קדשים דקתני אחד שבישל בו ואחד שעירה לתוכו רותח — פנ"מ) א"ר יוסי תמן כלי חרס בולע תבלין אינן מתבשלין (ר"ל לעולם עירוי ככלי שני ותמן האיטור משום בלוע וכלי חרס בולע אף בכלי שני משא"כ לענין שבת שהאיטור משום בישול — לשון רבנו ביורה דעה סי' ק"ה סק"יז) השיב ר' יוס' בר בון והתניא אף בכלי נחושת כן אית לך למימר כלי נחושת בולע (ר"ל דכלי נחושת ודאי אין בולע בכלי שני אלא ש"מ דעירוי ככלי ראשון — לשון רבנו ביורה דעה שם). משמע מדברי הירושלמי דעירוי אסור, משום דעירוי ככלי ראשון, לכן הכלי בולע ואסור. הא אם עירוי ככלי שני אינו בולע, ואף שמשמע שם דכלי חרס בולע אף בכלי שני, י"ל דהיינו רק לס"ד של הירושלמי — דא"ר יוסי תמן וכו' — דעירוי לאו ככלי ראשון. אבל למסקנת הירושלמי דדייק מהא דכלי נחושת דאסור, משום דעירוי ככלי ראשון, י"ל שגם בכלי חרס הטעם הוא משום דעירוי ככלי ראשון. אבל בכלי שני אינו בולע. ועיין ביורה דעה סימן ס"ט. [נראה דצ"ל: ס"ח. דשם בסעיף י"א פסק המחבר: אפי' בכלי שני י"א שלא ימלוג ואם מלג מותר. והוסיף הרמ"א: דקיימא לן

עמ' י"ד.

ועיין בדעת תורה ויש סימן זה שהביא עוד טעמים דחמין במשהו.

ועל מ"ש רבנו כאן, שב"טעם" דבר שיש לו מתירים בטל, ביורה דעה סי' ק"ב סק"ג הביא רבנו הוכחות לשיטה זו. אבל בסוף דבריו הביא שם ראי' דלא כשיטה זו. וע"ש היטב. וע"ע באנצקלפ"ת הנ"ל

אם היד סולדת זו דלגלג' לא מקרי כלי שני: ד' ו' (כ) אם נתערב החמץ קודם הפסח ונתבטל בס' באר הגולה
אינו חוזר וניעור בפסח לאסור במשהו ז' (כא) ויש חולקים: הגה: (כב) ונהגין כפצרה הראשונה בכל
רש"י ובעל העיטור. וס' וכ"ז הטור נסס
ז' כן נראה מדברי רמב"ם סוף פ"ד וה"ה נסס הרבה מהגאונים והר"ן גילום ור' יוחנן נסס הרש"ח.

ביאורי הגר"א

זמרכי פ"ג סי' תק"ג נסס ראשונה מטעם אחר דקודם
איסורו אינו נטל כמ"ס בנדרים נפ' נערה אם מטבילין כלי
טמא ליטור יטבילו כלי טהור לכשיטמא יטור עכ"ל. ול"ד
לשאר איסורין דנטל קודם שיגיע לאיסור כמו בכלאי נגדים
זמר גמלים כו' וכלאי זעיס אם נתערב א' מכ"ד כו' דסס
נמנעל אחר שיגיע האיסור אבל כאן נפסח אינו נטל כלל
לאוסר נמשהו. אבל עיקר דדינא יס לו פירכא כמ"ס שס
נכנ' לא דרשי כו' אין נעלמא כו' וע' ר"ן שס ד"ה ומהדרין

סס: (כ) אם נתערב כו'. כמ"ס נפ"ע דכלאים
זמר גמלים כו' אם רוב כו' מותר לערב עם פשתן ואינו
חוזר וניעור וכן סתם נס"ה וכמ"ס זמרכי פ"ג ובטור ומה"ט
נשר יכש כו' ונהגה שס חזית יין כו' וכמ"ס זמרכי שס
ע"ש: (כא) ויש חולקים. כמ"ס נצטרות כ"ז
הלוקח ניר כו' אבל לקדירה כו' וכן דאיכא האי משהו מלא
כו' וה"ה לענין איסור כמ"ס תוס' ד"ה ימינ' וכמ"ס נטוף
ע"ז ע"ה א' וכדן שאלמו נצטרות כו' וע' ראשון וכ"כ

ברכת אליהו

מותר לשותות היין בפסח שטעם חמץ ביין כבר נתבטל קודם
הפסח ובתוך הפסח אינו חוזר ונותן טעם ביין שכבר הוקשה
החמץ אבל סמוך לפסח ב' חדשים אם נתן עיסה בין השולים
אסור לשותות בפסח מאותו בחיית לפי שעדיין העיסה רכה וגם
בימי הפסח נותנת טעם תוך היין.

(כא) כמ"ס בבכורות כב א': הלוקח ציר מעם הארץ משיקו
במים (שמא נטמא מחמת מגע עם הארץ — רש"י) וטהור
ממה נפשך אי מיא רובא נינהו כיון דעביד להו השקה טהרי
להו ואי רובא ציר נינהו ציר לא בר קבולי טומאה (דזיעה)
בעלמא הוא שיוצאה מן הדגים כשמולחין אותן — רש"י)
מאי איכא משום הנך מיעוטא דמיא הנך בטלו להו ברובא
אמר רבי ירמיה לא שנו (דבטלו ברוב ומותר הציר — רש"י)
אלא לטבול בהן פיתו אבל לקדירה לא (שהמים שבתוך הציר
מוצאין מים שבקדירה ומצטרפין יחד ורובין על הציר
ומטמאין אותו — רש"י) מצא מין את מינו וניעור (מתורת
ביטול וחוזר לטומאה — רש"י) יתיב רב דימי וקאמר להא
שמעתא א"ל אביי וכי טומאה שבטלה חזרה וניעורה א"ל ואת
לא תסברא וכו'. [הרי דאף שהמים כבר נתבטל בציר אפ"ה
בתוך הקדירה המים חוזר וניעור אותו המשהו שבציר הרי
דלא חשבינן להמשהו כמאן דליאת וה"נ בחמץ חשבינן
להמשהו כמו שאיתי' בעין ובפסח חוזר המשהו וניעור —
ד"א]. ושם כג א': וכיון דאיכא האי משהו מצא מין את מינו
וניעור כו'. והו"ה לענין איסור, כמ"ס כב א' ב' תוס' ד"ה
ייתיב. וז"ל... דאפי' בטומאה דחולין דקילא דייקנין בסמוך
מתניתין וברייתא דטומאה עוררת טומאה וכו' כ"ה דאיסור
יש לו לעזור איסור מילתא דפשיטא היא בבבליה הש"ס
דאיסור מעורר איסור וכו'. וע"ע מ"ש"ש בזה. וכמ"ס בסוף
ע"ז עה א', שהגמ' מדמה איסור לטומאה לענין הכשרת
העקלים (כמין קופות מסורגות). ואיתא שם: בדרך שאמרו
בטהרות כך אמרו ביין נסך. ועיין ראב"ן (סו' ח') שסובר שחמץ
שנתבטל לפני הפסח חוזר וניעור בפסח לאסור במשהו. ושם
הוכיח מע"ז דגמרינן איסורא מטומאה. וע"ע מ"ש"ש בזה.
וע"ל סי' תנ"א סק"ג וסי' תס"ז סק"ז וביעור דעה יס' קכ"א
סק"ד. וכ"כ במדרכי פסחים פ"ב סי' תקנ"ה בשם ראב"ה
שחוזר וניעור מטעם אחר. דקודם איסורו אינו בטל, כמ"ס
בנדרים בפרק נערה אם מטבילין כלי טמא ליטור יטבילו כלי
טהור לכשיטמא יטור. וסיים המדרכי שם: הו"ה דאין חמץ

ה"ד ופ"ג דשבת ה"ד איתא: רב זעירא בשם רב יהודה מותר
להפשיר במקום שהיד שולטת בו ואסור להפשיר במקום שאין
היד שולטת בו אפי' במקום שאין היד שולטת עד איכר ר' יודה
בר פזי ר' סימון בשם רבי יוסי בן חנינה ער שיהא נותן ידו
לתוכה והיא נכזית הכל מודים בכלי שני שהוא מותר מה בין
כלי ראשון מה בין כלי שני א"ר יוסי כאן היד שולטת בו וכאן
אין היד שולטת א"ר יונה כאן וכאן אין היד שולטת אלא עשו
הרחק לכלי ראשון ולא עשו הרחק לכלי שני. [וקורא
הירושלמי אין היד שולטת מ"ש בגמ' יד סולדת בו — לשון
רבנו בס' ש"ח סקכ"ו. הרי דאף בכלי ראשון אסור רק
כשהיד שולדת בו]. ועיין תוס' בשבת שם ד"ה ושמ', שכתבו:
תימא מאי שנה כלי שני מכלי ראשון דאי יד סולדת אפי' כלי
שני נמי ואי אין היד סולדת אפי' כלי ראשון נמי אינו מבשל
ו"ל לפי שכלי ראשון מתוך שעמד על האור דופנותיו חמץ
ומחזיק חומו זמן מרובה ולכן נתנו שיעור דכל זמן שהיד
סולדת בו אסור אבל כלי שני אע"ז יד סולדת בו מותר שאין
דופנותיו חמץ והולך ומתקרר. הרי שגם התוס' כתבו שכלי
ראשון אסור רק אם יד סולדת בו.

(כ) כמ"ס בפ"ג דכלאים מ"א: צמר גמלים וצמר רחלים
שטרפן זה בזה אם רוב מן הגמלים מותר, והיינו שמותר לערב
אותו עם פשתן ואינו חוזר וניעור צמר הרחלים. וכן סתם
המחבר בס"ה: בשר יכש וגבינה ודגים שנמלחו קודם הפסח
ולא נזהרו בהם מותר לאכלם בפסח. [ועמ"ש"ש בסקכ"ג].
וכמ"ס במדרכי בפסחים פ"ב סי' תקנ"ד תקנ"ה ובטור כאן
ומה"ט בשר יכש כו'. [ששם הביא המדרכי הראי' הנ"ל
מכלאים. וסיים: אלא אע"פ שאיסור כלאים היה במשהו
אפי' בחוט אחד של פשתן כבגד גדול של צמר כיון דמקודם
בטל ברוב גמלים אינו חוזר וניעור אח"כ עם הפשתן לאסור
במשהו אע"ז דכלאים במשהו דאורייתא הנ"ל גבי חמץ ומהאי
טעמא שפורי ישרן שצלו בו עופות בפסח מותרין אע"ז דמקודם
לכן צלאו בו בשר מלוח מן המלח שלא נבדק מחמץ לפי
שטעם החמץ שהי' במלח נתבטל קודם הפסח וכן דגים
שקריין הרינ"ג או בשר מלוח בחורף שלא נבדק המלח מן
החמץ מותרין בפסח מזה הטעם]. ובתג"ה שם סעיף ה': תיבת
יין שדבקו נסריו בבצק וכו' ואם נתנוה קודם לכן כבר נתייבש
ואינו נותן טעם בפסח ושרי. וכמ"ס במדרכי שם ע"ש. [וח"ל:
וכן הדין בחביות פעמים נותנין עיסה בשולים לרבך הנסרים

תערוצת שהוא לה בלל (ת"ס ס' קי"ד) ומיהו נדבר יבש שנחנערב או שיש לחוש לתערובות כגון פח שנפל לין אע"פ שנטלו משם אסור בפסח דחיישין שמה נשאלו לו פירורין ונותנים טעם נפסקא (נ"ת יוסף נשם תשובה

ביאורי הגר"א

זה הכל העושה חלוק מחמת גמלים כולו או כולו זמר ארנבים ואר"ב בו חוט א' של זמר נצד זה וחוט א' של פשתן נצד זה אסור דפשתן טרופ אינו ניכר ותתערב כמו לה בלל משא"כ נחוט שטומד נפ"ע ואינו מתנבל וה"ה לפירורין ועין י"ד סימן ז"ט ס"ו נהג"ה שפסק דחזור וניעור ועמ"ש

ברכת אליהו

אמרין דחזור וניעור ודמיה להא דהטביל קודם שנטמא — ד"א.

אבל עיקרא דדינא יש לו פירכא כמ"ש שם רבנן לא דרשי כו' אין בעלמא כו'. [דלעיל הבאנו דהראב"ה לומד מגמ' נדרים, דכמו שא"א להטביל כלי טהור שלא יקבל טומאה, כך אין אומרים שחמץ שנחבטל קודם זמן איסורו יהי בטל לכשיגיע זמן איסורו בפסח. ועל ראי' זו יש פירכא. דלעיל הבאנו מחלוקת ר"א וחכמים. וחכמים שם לא דורשים הק"ו של ר"א — שהבעל יכול להפך נדרים שלא באו לכלל איסור. ומקשה ע"ז הגמ' עו א: ורבנן לא דרשי ק"ו והא תניא וכו'. ושם עמוד ב' משנינן: אין בעלמא דרשי ק"ו ושאינו הכא דאמר קרא אישה יקימנו ואישה יפרנו את שבא לכלל הקס בא לכלל הפר את שלא בא לכלל הקס לא בא לכלל הפר. ולכאורה מדברי הגמ' יוצא שטעמם של חכמים הוא לא מטעם ק"ו, אלא מטעם שיש פסוק]. ועין ר"ן שם ד"ה ומחדינן אין בעלמא כו'. שכתב: ומקשו הכא א"כ דאי לאו קרא מודו רבנן לר"א בק"ו ידידה מאי מהדרי ליה מקוה יוכיח דהא אינהו גופייהו מודו ליה אלא דקרא קדרשי ואיכא למימר דהכי אמרי ליה לא דתחוק נפשך למדחי דרשא דילן משום ק"ו דידך דמקוה יוכיח דאיכא למידן ק"ו ואתא קרא ואפקיה דמקוה שאינו מציל מדרשא נפקא לן וכו'. אלמא אתי קרא לאפוקי ק"ו וכי האי גוונא בהפרת נדרים נמי לא תפלוג אדרשא דילן לקיומי ק"ו דילן דכי היכי דהתם את גופך מודית דאתא קרא ואפקיה הכא נמי אתא קרא ואפקיה וכו'. אלמא שם דוקא משום דאפקיה קרא לא אמרינן ק"ו אם מתיר אח"כ יתיר קודם. אבל בעלמא דליכא קרא שפיר אמרינן ק"ו שבטלין — ומה לאחור שנאסר בטל ק"ו דמהני קודם. כמ"ש שם עמוד א': ומה זרעים טמאים כיון שזורעין בקרקע טהורין זרועין ועומדין לא כ"ש. וא"כ יש פירכא לראית הראב"ה מהא דנדרים הנ"ל. וי"ל דחזור וניעור מהא דבכורות הנ"ל.

(כב) אף לס' הראשונה דילוף מכלאים שאינו חוזר וניעור, כנ"ל בסק"כ. — תערוכות של יבש ביבש חוזר וניעור כמ"ש בתוספתא שם: — והביאו הר"ש והרא"ש שם: — וז"ל: בזמן שהביא פשתן וטרף עמהן וטרפן זה בזה (מותר) אבל העושה חלוק מצמר גמלים כולו או כולו צמר ארנבים ואר"ב בו חוט אחד של צמר בצד זה וחוט אחד של פשתן בצד זה אסור. והחילוק הוא משום דפשתן טרופ אינו ניכר ותתערב

אין נעלמא כו' ומקשו הכא כו' אלמא שם דוקא משום דאפקיה קרא לכל נעלמא ק"ו שנעלין כמ"ש זרועין ועומדין לא כ"ש: (כב) ונוהגין כו' ומיהו כו'. אף לס' הראשונה דילוף מכלאים כמ"ש בתוספתא שם והביאו הר"ש והרא"ש שם בזמן שהביא פשתן וטרף עמהן וטרפן זה

בטל קודם איסורו. עכ"ל המדרכי. [דתנן בנדרים עה א: האומר לאשתו כל הנדרים שתדורי מכאן עד שאבא ממקום פלוני הרי הן קיימים לא אמר כלום הרי הן מופרין ר' אליעזר אמר מופר וחכ"א אינו מופר אמר ר"א אם הפך נדרים שבאו לכלל איסור לא יפר נדרים שלא באו לכלל איסור ואמר לו הרי הוא אומר אישה יקימנו ואישה יפרנו (במדבר ל, יד) את שבא לכלל הקס בא לכלל הפר לא בא לכלל הקס לא בא לכלל הפר. ושם עמוד ב' מביאה הגמ' ברייתא: אמרו לו לר"א ומה מקוה שמעלה את הטמאים מטמאתן אין מציל על הטהורים מליטמא אדם שאין מעלה את הטמאין מטמאתן אינו דין הוא שלא יציל על הטהורין מליטמא. ושם עו א מביאה סיפא דהך ברייתא: אמרו לו לר"א אם מטבילין כלי טמא לטהר יטבילו כלי טהור לכשיטמא לטהר (רבנן הוא דפרכי לר"א פירכא אחרינא דלפום ק"ו ידידה הוה מצינן למידק דכיון שמטבילין כלי טמא לטהר כ"ש שמטבילין אותו שלאחר שיטמא יעלה מטומאתו ואת גופך מודית דלא דיינינן כי האי גוונא אלמא ק"ו דידך ליתיה — ר"ן). ומכאן למד הראב"ה לגבי חמץ. ור"ל שהרי רק בפסח חל איסורו, ולכן לא שייך לומר שהחמץ נחבטל לפני פסח, עד שנוכל לומר שאינו חוזר וניעור. ועד"א]. ול"ד לשאר איסורין דבטל קודם שיגיע לאיסור, כמו בכלאי בגדים בפ"י דכלאים מ"א. הג"ל בסק"כ: צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן זה בזה אם רוב מן הגמלים מותר. וכן בכלאי זרעים אם נתערב אחד מכ"ד כו'. [דתנן בכלאים פ"ב מ"א: כל סאה שיש בו רובע (הקב הוא אחד מכ"ד לסאה — ר"ש) ממין אחר ימעט (עד שיפחות מרובע ויתבטל — ר"ש). ובבב"ק ק א, ב ובבב"ב ב' א' מביאה הגמ' ברייתא: מחיצת הכרס שנפרצה אומר לו גזור נפרצה אומר לו גזור נתייאש ממנה ולא גזרה ה"ז קידש וחייב באחריותו. וכתבו התוס' שם ושם ד"ה אומר לו גזור: דלהכי נקט תרי זימני לאשמועינן שאם יש תוספת מאתים בין מה שהוסיף בנפרצה ראשונה ובין מה שהוסיף בנפרצה שניה דאין מצטרפין לאסור ומראשונה ראשונה בטלין]. דשם נחבטל אחר שיגיע האיסור אבל כאן בפסח אינו בטל כלל דאסור במשהו. [דהלא האיסור כלאים כב"ה כעולם ולא נשתנה האיסור משעה שנחבטל עד שעה שנתערב ואף אם היה הצמר גמלים כבר מחובר על פשתן ואח"כ עירב חוט של צמר עם הצמר גמלים ג"כ היה שרי משא"כ באיסור חמץ דנתחדש האיסור בפסח לאסור במשהו ואם היה הביטול בפסח לא הי' מהני י"ל דגם בנתערב קודם

6 התוספתא היא בכלאים פ"ה ה"ח. והתחלת דברי התוספתא היא: צמר הגמלים וצמר הרחלים אסור. וגו' הגר"א שם אות ד': צמר הגמלים וצמר הרחלים שטרפן זה עם זה אם הרוב מן הגמלים

מותר. והמשך לשון התוספתא: בד"א בזמן שטרפן זה בזה וכו'. ובפנינו יש שינוי לשון בנוסח התוספתא שהביא הר"ש. ולשון התוספתא המובאת בפנים היא כפי שהביאה הר"ש בכלאים פ"ט

ח טור נשם רש"י.
ט כ"כ רש"י במשור
י טור נשם חשובה
אבין הרא"ש.

דוקא נשים אזל לא נמשהו שכן מוכח בכ"מ: (כג) בשר
ייבש כו' ריש חולקין. תליא בפלוגמא דס"ד ועט":
(כד) ג' פעמים. ע' בתוס' דע"ז ל"ג ב' ד"ה כס'. לכן
פ"י ר"מ דלז' ודל"י בהדחה שלשים נפלט הכל וכיוצא בזה
מזנין פ' התעורבות גבי חסן של זכ' כו': (כד) א"ם
לז'. עמ"א ס"ה ג"ח כ"ג: (ז) שהם בני יומא

הוי כמו לח בלח ומותר. משא"כ בחוט שעומד בפני עצמו ואינו מתבטל אסור. והו"ה לפירורין דהחמץ עומד בפני עצמו ואינו מתבטל שפיר אמרין דחוזר וניער. ועיין ביורה דעה סימן צ"ט ס"ו בהג"ה שפסק: אסור שנבטל כגון שהי' ס' כנגדו ונתוסף בו אח"כ מן האיסור הראשון חוזר וניער ונאסר ל"ש מ"ל במינו ל"ש מין בשאניו מינו ל"ש יבשל לח וכו'. וא"כ לכאורה קשה מדוע כתב בלא ה"מ"א דנוהגין כסברא ראשונה דלא אמרין חוזר וניער בלא בלח. אולם עמש"ש בסקט"ו דדוקא בשאר איסורין — דאסורין בנותן טעם — בטלים בששים. בזה אמרין דכיון דנתמלא אח"כ האיסור עד שאין ס' כנגדו חוזר וניער, דהא טעם האיסור ניכר. אבל לא חוזר וניער כאשר אין נותן טעם, והאיסור הוא במשהו. וכת' שם שכן מוכח בכמה מקומות. [וע"ע מש"ש בזה].

(כג) האין כפלוגתא דסעיק ד' אם אמרין חוזר וניער או לא, וכנ"ל בס"ק כ', כ"א. ועט"ז.

(כד) עיין בתוס' דע"ז לג ב ד"ה כסי. [דאיתא שם בגמ': כסי רב אסי אסר ורב אשי שרי אי שתי בהו עכו"ם פעם ראשון כו"ע ל"פ דאסור כי פליגי בפעם שני איכא דאמרי פעם ראשון ושני כו"ע לא פליגי דאסור כי פליגי בפעם ג' והלכתא פעם ראשון ושני אסור ג' מותר. ורש"י פירש ד, כסי"י היינו כוסות של חרס, ואין מכניסין לקיום אלא שותין בהם. אולם עיין בתוס' שם ד"ה כסי שהקשו על פירש"י. וכתבו:] לכן פרי"ת דמייירי אלא בכסי בין הדרשים בין ישנים ושתה בהם עכו"ם י"ח כמה פעמים והי"פ הלכתא פעם ראשון ושני כלומר שתי הדחות במים אינם מועילין להכשירו שליש מותר פ"י דאז

מ"א. ומ"ש רבנו שגם הרא"ש הביא התוספתא, לא מצאתי זאת ברא"ש. אולם הדין שיכבש ביבש חוזר וניעור איתא ברא"ש בחולין פ"ז סימן ל"ז. ועמ"א סק"א.

7. הט"ז בסק"ז שכן שדין זה תלוי בפלוגתא הג"ל בס"ד. ועפ"י הקשה: א"כ לא הו"ל לסתום להתיר כיון שקודם לזה כתב שיש חולקין וס"ל דאמרין חוזר וניעור. ותי': נראה דהכריע השו"ע בזה כדברי המקילין דכאן היה תרתי לטיבותא אדם שמה לא היה חמץ במלה כלל ואח"ל היה אימרו נתבטל קודם פסח וכדעת המקילים. וע"ע מש"ש בזה. וכמ"א סק"ז כתב - על דרכי

באר הגולה

כ מרדכי פ"ג
דפסמים ושם כתב
נמלכה של חמץ.
ל סמ"ק נס" רכ"א.

מנושל או מרקחם וכדומה אסור בפסח אבל ציוס טוב האחרון יש להקל בו (פסקי מהרא"י סי' קע"ו) וה"ה אם נתערב משהו מדגרים אלו תוך המאכל שאין להחמיר לאסור התערובות כנ"ל. יש מחמירין להסתפק מחמתן בין שמסתפקין ממנו כל השנה דהיינו שמה נמנו בו מן הנשאר מן הסעודה ולפעמים יש בו פירורי לחם (מהרי"ל) ובמקומות אלו שאין חומץ בין מצי לא ראינו מחמירין בזה. עוד יש מחמירין לכתחילה שלא למלאות מין מין וחומץ מין מין לאסור ואם מלאוהו תוך שלשים נהגין שלא לשמוחו בפסח (תשובת מהר"י ברי"ן) והמיקל לא הפסיד כל שכן במקום שאין מין וחומץ מצי כן נראה לי. חזית מין שדנקו נסריו נצנץ אם הוא תוך שני חדשים קודם פסח עדין כך הוא ונותן טעם בפסח ואסור לשמוחו ואם נתנוהו קודם לכן כבר נתייבש ואינו נותן טעם בפסח ושרי (מרדכי ריש פרק כל שעה וסמ"ג והגהות מיימוני פ"א) מהיו אם יש כוונת צנץ במקום אחד חייב לנצרו אע"פ שעשו לחמץ (פסקי מהרא"י סימן קמ"ט) כלעיל סימן חמ"ג סעיף ו': 1 ב (כו) מלח שישמו במדוכה מותר למלוה בו בשר בפסח (כו) (משום דלינו מפליט צונן): 2 ל (כח) בוסר שדכין קודם פסח במדוכות מחומצות מותר לאכלו בפסח: הגה: משום דלינו מפליט צונן ואפי' אם נעשה בפסח אינו אסור אם היה הכלי נקי אבל אם חתכו בצמין של חמץ תוך הפסח יש להחמיר (כט) דקמס סכין אינו נקי ויש לחוש לחמץ הדונק עליו

ביאורי הגר"א

משא"כ צ"ע האחרון וכן אסור משהו שהן דרנן: (כו) מלח כו'. חולין קי"ג א' וע"ש חוס' ד"ה טהור כו': (כז) משום. ע' ש"ע י"ד סי' ז"ל ס"ב:

(כח) בוסר שדכן כו' דאינו כו'. אפי' מחמת דוחקא כמ"ש סס קי"ב א' קילמי לפתא שרי: (כט) דסתם סכין. כמ"ש רש"י סס ד"ה קישות כו' ע"ש ואף ע"ג דמותר

ברכת אליהו

בתוכן דהוי כמו טהור מליח וטמא תפל דאין שייך מליחה בעץ ולא נעשה עץ רוחא ע"י מליחה וכו'.

(כז) עיין שו"ע יורה דעה סימן צא ס"ב [דמידי דאורחא בהרחה כגון בשר חי וכיוצא בו שרי לכתחילה להניח בקערה של איסור צונן. והטעם הוא כיון שאינו מפליט בצונן. ועמ"ש בס"ק א. ב. והו"ה כאן מותר למלוה במלח ששמו במדוכה כיון שאינו מפליט, וסמכין על ההרחה שיריד הבשר אח"כ].

(כח) אפי' מחמת דוחקא מותר כמ"ש בחולין קיב א קילחי דליפתא שרי. [דאיחא שם שאם חתך לפת בסכין שחתך בה בשר אף דיש דוחקא דסכין. מותר לאוכלה בכותח. והטעם כמ"ש ברש"י ש, אין טעם שומן ניכר בו. עכ"פ אמאי לא נחוש שיפליט הסכין ויכנס בלפת ש"מ דבצונן אין לחוש — ד"א. והו"ה בדינו מותר מהאי טעמא. ועיין בה"ל ד"ה בשר].

(כט) כמ"ש רש"י שם ד"ה קישות כו' ע"ש. [דאיחא בחולין קיב א, דאם חתך קישות בסכין שחתך בה בשר מותר לאוכלו בכותח. והטעם משום ד, קישות גריר לבי פסקיה ואכיל. ופירש"י שם: מתוקה היא ואינו נבלע בכותח אלא השמנונית צף ועומד על מקום החתך הלכך גריר לבי פסקיה למקום חתך גורר מעט בסכין ואכיל אף בכותח וכו' אבל סכין פעמים שהשמנונית קרוש עליה ואינו ניכר וכשחותך בצונן הוי נותן טעם הבא מן הממש. הרי ד, סתם סכין אינו נקי. ואע"ג דמותר בקישות ע"י שחותך מעט סביב חתך הסכין, זה רק בקישות לפי שהוא משהו ואינו ניכר בו. וכמ"ש רש"י שם ד"ה [לפת] [ליפתא] — על דין הלפת הנזכר בסכ"ח — ש, אין טעם שומן ניכר בו. משא"כ בחמץ בפסח דאסור במשהו. דאף אחר הגיריה חיישינן דנשאר עוד משהו ובשאר איסורין או קודם פסח מקילנן משא"כ בפסח — לשון שער הציון ס"ק קי"ח].

חמישית אפשר להגעיל כל הכלים ולא צריך לדקדק אם הן בני יומן אם לאו. ועמ"ש בסק"א].

ועוד דסתם כלים אינן בני יומן, כמ"ש בע"ז לח ב: אמר רב ששת האי מישחא שליכא דארמאי אסור אמר רב ספרא למאי ניהוש לה וכו' אי משום גיעולי עובדי כוכבים נותן טעם לפגם הוא ומותר (פלוגתא היא בפרק בתרא לקמן סו ב וכל גיעולי עובדי כוכבים נותן טעם לפגם שהרי נתבשל האיסור אתמול וכבר הופג טעמו ונפסל בלינה — רש"י). וע"ש חוס' ד"ה א, שכתבו: משמע דהכי הלכתיא וכו' וקיי"ל נמי דסתם כלי עובדי כוכבים אינן בני יומן מדרשינן מישחא שליכא וכו' וכן פוסקים רש"י ור"ת והר"י דסתם כלים אינן בני יומן והיינו טעמא לפי שהוא ספק ספיקא שפך נשתמשו בו היום או אתמול ואפי' נשתמשו בו היום שמא נשתמשו בו דבר שהוא פוגם בעין או דבר שאינו נותן טעם. ולכן כתב הרמ"א: אבל ביו"ט האחרון יש להקל בו והו"ה אם נתערב משהו מדגרים אלו תוך המאכל שאין להחמיר לאסור התערובות. והיינו משום דאינו אלא חומרא, דנ"ט בר ג"ט מותר קודם שעה חמישית. ועוד דסתם כלים אינן בני יומן. ודי להחמיר באיסור דאורייתא. משא"כ ביו"ט האחרון וכן איסור משהו שהן דרבנן אין להחמיר. [ובשער הציון סקפ"א כתב: ומדברי הגר"א בבאורו לכאורה משמע דאפילו בכך יומן מתיר השו"ע ביו"ט אחרון משום דמעיקר הדין נקרא חמץ שנבלע קודם הפסח התירא בלע. וראה גם בבה"ל ד"ה וכן כל דבר ובמ"א ס"ק כ"ג כ"ו ובתק יעקב סקכ"ט].

(כו) חולין קיג א' דג טהור שמלחו עוד דג טמא מותר וכו' כגון שהי' טהור מליח וטמא תפל. וע"ש חוס' ד"ה טהור כו', שכתבו: ויש ללמוד מכאן דא"צ להגעיל דפוס גבינות העובדי כוכבים ומותר לעשות בהם גבינות לישראל ולמולחן

(מהרי"ל) (ז) אכל אם נמערב אותו דבר כמגזל אין לחוש להחמיר ולאסור מספק כ"ל: ח ט (לא) זיתים שזוהרו לחתכם בסכין חדשה (לב) אפי' לא נזהרו לכבשם בקדירה חדשה (לג) אם אינה בת יומא מותרת לכולי עלמא: ט נ (לד) יבש ביכש אע"ג דבשאר איסורים חד בתרי בטיל נהם מים נטל חורפיהו. נ הרי"ף כ"פ נמלא דע"ל והמדכני כ"פ דפסחים והרשב"א נה"ה.

באר הגולה
מ טור אפי' לעמ
נעל המרומות כדון
דנשעת כנשים נומנס

ביאורי הגר"א

נקיפות לפי שהוא משהו ואין ניכר בו וכמ"ש רש"י שם ד"ה לפת משא"כ נספח: (ל) אבל אם. כיון דמשהו מדרגתו: (לא) זיתים שזוהרו. כמ"ש שם נגזר ואפי' אינו צ"י כמ"ש נע"ל ל"ט ז': (לב) אפילו לא נזהרו כו'. מדרשין נספ"ג דע"ל זיתים כנזשים שלהם ולא חיישין לגיעולי נכרי' וכמ"ש נשמן ודבש שלהם למאי ניוחס כו' וע' צ"ד סי' קי"ד ס"ח וכן זיתים כו' ובהג"ה שם אכל אם נכשלו כו' ועי"ד סי' קכ"ג ס"ג בהג"ה ולכן כו' אכל

כו' ומש"ס: (לג) אם כו'. כמ"ש בחולין קי"ג א' ומנפץ ליה ופי' דוקא לנחמלה וכן מ' לישנא דגמ' אכל דיעבד אף שנחנו נכלי שאינו מנוקב מות' כיון שיש מים: (לד) יבש ביכש כו' וי"א. ע"ז ע"ד א' חנא מלי קחשיב כו' הלי חנא חרתי כו'. הרי אלו למעוטי כו' וכפירש"י שם וכ"כ הרא"ש שם אלא שז' דל"ז להרים כמ"ש בערלה פ"ג הערלה והכלאים נמאטים וד"ל להרים ולא אמרו אלא בתרומה משום גזל השעט ועי"ד סי' ק"ט

ברכת אליהו

(ל) כיון דהא דאסור בפסח במשהו הוא רק מדרבנן, ולאסור מספק לא החמירו כולי האי.
(לא) מ"ש המחבר, "בסכין חדשה", הוא מפני שאם הסכין ישנה אסור. כמ"ש בחולין קיא ב. קיב א בצנזן שחתכו בסכין שחתך בה בשר, שאסור לאוכלו בכוחה, משום דאגב חורפיה בלעי. ואפי' אם הסכין אינו בן יומא אסור, כמ"ש בע"ז לט ב [צ"ל: א]. דתנן שם לה ב: ואלו דברים של עכו"ם אסורין וכו' וקורט של חלחית (מין פירי הוא — רש"י) ובגמ' שם לט א: מ"ט משום דמפסקי ליה בסכינא אע"ג דאמר מר נטלי"פ מותר אגב חורפיה דחילתיתא מחליא ליה (ממחקו — רש"י) שמנוניתא והוה ליה כנותן טעם לשבח ואסור. [ועט"ז סקיד"ר ומ"א סק"ח].
(לב) תנן בספ"ב דע"ז לט ב: ואלו מותרין באכילה וכו' וזיתי גלוסקאות המגולגלין (זיתים הכנוסין בכלי עגול ומתחממין ונעצרים מאליהן כעין גלוסקא — רש"י). ומדרשין שם זיתים כבושים שלהם ולא חיישין לגיעולי ע"ג. וכמ"ש בגמ' בשמן ודבש שלהם: למאי ניוחס לה וכו' אי משום גיעולי עובדי כוכבים נותן טעם לפגם והוה מותר. הרי דאף זיתים שהם דבר חריף מותר לכבשם, משום דסתם כלילהם אינם בני יומם והוי נטלי"פ. ועיין ביורה דעה סימן קי"ד ס"ח, שפסק המחבר: ...וכן זיתים שלהם הכבושים מותרים אפי' רכים הרבה וכו' ובלבד שלא יהיו חתוכות בסכין שלהם. ובהג"ה שם כתב: דמאחר שהם חריפים כלעז מן הסכין אבל אם נכבשו בכלים של עכו"ם מותרים דמאחר שיש מים עמהם כבר נתבטל חריפותם. [ועמ"ש כסק"ב]. ועיין יורה דעה סימן קכ"ב ס"ג בהג"ה שכתב: י"א דברכים חריפים לא אמרינן נותן טעם לפגם וכו' ולכן אם בישל בקדירה איסור שאינה בת יומא מאכל חריף כגון שרובו חמץ או תבלין או שאר דברים חריפין אסור וכו' אבל אם הי' האיסור דבר חריף ואח"כ שהה הקדירה מעט לעת ובשלו בו היתר שאינו חריף מותר דאין החריפות הראשון משוי ליה לשבח. ועיין מש"ש בס"ק ט', י"א.
(לג) כמ"ש בחולין קיג א: רב דימי מנהרדעא מלח ליה במילחא גללניתא (מלח גסה — רש"י) ומנפץ ליה (למילחא לאחר זמן מפני שהדם נבלע בה אבל מלח דקה אין צריך לנפץ שהיא נחתת מעצמה — רש"י). ופי' הטור ביורה דעה סי' ס"ט

דהא דרב דימי מנפץ ליה הוא דוקא לכתחילה קודם שיתן בכלי. וכן מ' לישנא דגמ' שם. [דאם איתא דאסור לא הוה שחקי מיניה בגמ' — לשון הב"י שם]. אבל בדיעבד אף שנחנו בכלי שאינו מנוקב מותר, כיון שיש מים והמים שבכלי מבטלין כח המלח.
(לד) תנן בע"ז עד א: אלו אסורין ואסורין בכל שהו יין נסך ועבודת כוכבים וכו'. הרי אלו אסורין ואסורין בכל שהוא. ובגמ' שם: תנא מאי קחשיב אי דבר שבמנין קחשיב ליתני נמי חתיכות נבילה אי איסורי הנאה קא חשיב ליתני נמי חמץ כפסח א"ר חייא בר אבא ואי תימא ר' יצחק נפחא האי תנא תרתי אית ליה דבר שבמנין ואיסורי הנאה. ובהמשך לשון הגמ' — על מש"ש במשנה: הרי אלו וכו' — למעוטי מאי למעוטי דבר שבמנין ולא איסורי הנאה אי נמי למעוטי איסורי הנאה ולא דבר שבמנין. וכפירש"י שם בד"ה תרתי: דאיכא תרתי לחשיבותא דחשיב איסור דידהו הוא דלא בטיל אבל חמץ פרוסה בפסח הואיל ואין דרכו למנות בטיל ומשליך אחד מהן לנהר והשאר נותן לכלכו וחתיתכו נבילה אע"ג דדבר שבמנין הוא כיון דלאו איסור הנאה הוא בטלה ברובא וחדא שדי לכלבים ואינן שרו באכילה. ולפירש"י הא דאמר בגמ' שם, "למעוטי וכו'" היינו למעוטי שאינם אסורים במשהו. וכ"כ הרא"ש שם פ"ה ס"ל. אלא שעל מ"ש רש"י שצריך להרים, חולק ע"ז הרא"ש, וכתב דא"צ להרים, וכתב שזה כמ"ש בערלה פ"ב מ"א, שהערלה והכלאים עולין באחד ומאטים וא"צ להרים. וסיים הרא"ש והא דצריך להרים, לא אמרו אלא בתרומה משום גזל השבט.
ועיין ביורה דעה סימן ק"ט [ס"א], ששם פסק המחבר שמותר אף באכילה, ולא צריך לשליך. ועיין בהג"ה שם ומש"ש בביאורי הגר"א. וזה עפ"י דברי הרא"ש הנ"ל. שכתב שמותר אף באכילה, ד, דבר יבש דבשאר איסורים חד בתרי בטל הו"ה בחמץ כפסח. וזוהי דעת ה"א שהביא המחבר: דחמץ שוה לשאר איסורים כזה.
והדעה הראשונה שהביא המחבר היא כדעת הראשונים החולקים על רש"י. לדליל הבאנו שרש"י מפרש שמ"ש בגמ' "למעוטי וכו'", היינו שאינו אסור במשהו. אבל ה"א שם ד"ה למעוטי כו' וד"ה אי נמי פירשו, שמ"ש בגמ' "למעוטי", היינו דלא תני להו במתני' אלא דבר שבטל מטעם שניהם —

ביאורי הגר"א

ומ"ש בתערוכות אכילה דפסיק ותני איסורי אכילה לחוד ואיסורי הנאה לחוד ר"ל במתני' דע"א הנ"ל דלא תני אלא איסורי הנאה ומשני משום דבעי לפרושי איסור י"י פריש כל איסורי הנאה דדמיון לה כו' ונשמט שם מהגמ' וליחא ברש"י אלא שפי' דקאי אפי"ז דע"א אלא כו' קמני איסורי הנאה ה"ה איסורי אכילה אלא דלא תני כנ"ל וגם איסורי הנאה ל"ק אלא דדמיון לה דוקא וע' ר"ן ורש"ש שם והרי"ף כ' ליתא להאי כללא דאמר שם למעוטי כו' דק"ל דחמץ נמשהו והר"ן כ' דשם למ"ד כר"י דלאחר הפסח אסור מן החמורה אלא לדין דק"ל כר"ש הו' דשיל"מ דאפי' נאלף לא בטיל וכמ"ש הרמב"ם עי"ד סי' ק"ג ס"ד ובמה"ק ק"ו כ' ו

וכ' שמואל חף נאכילה: אבל התוס' פירשו שם למעוטי כו' דלא תני להו אלא מ"מ אסורין נמשהו כמ"ש בב"ק ה' א' למעוטי מסור ומפגל חף ע"ג דחייב עליהו ור"ה דלמחר למעוט דבר שנמנין ולא איסורי הנאה ור"ל למעוטי נבילה כמ"ש שם ונחולין ק' א' אמר שם דנבילה אינה נבילה משום דהו' דבר שנמנין וכן אמרו בירושלמי דע"א שם ולמה לא תנינן נבילה עמהו א"ר יוסי כי ר' בון לא מתני אלא דבר שאסר בהנייה נבילה מותרת המיון הרי חמץ בפסח חמץ יש בו כרת ואילו אין בהן כרת והניח הראב"ד ר"ה מ"מ נמשהו כמ"ש א' מ"ש לענין תערוכות קדשים דתני איסורי אכילה ואיסורי הנאה גזי הדדי ר"ל נמנני' דתמורה שם

ברכת אליהו

איסורי הנאה ואיסורי אכילה בהדי הדדי. וע"ז ממשיכה הגמ' ומקשה: ומאי שנא בתערוכות אכילה דפסיק ותני איסורי אכילה לחוד ואיסורי הנאה לחוד. ור"ל במתני' דע"א הנ"ל דלא תני אלא איסורי הנאה. ומשני: משום דבעי לפרושי איסור יין נסך פריש כל איסורי הנאה דדמיון לה כו'. והיינו שבע"ז שהמשנה רוצה לפרש איסור דיין נסך לכן המשנה מפרשתו כל איסורי הנאה שדומין לו. אבל במשנה דתמורה, "משום דבעי לפרושי איסור דיין נסך פריש גמי כל איסורי הנאה דדמיון ליה כי קאי הכא משום דבעי לפרושי מוקצה ונעבד אתנן ומחיר ומפרש נמי כל האסורין לגבי מזבח דדמי להו" — לשון הר"ן שם. והקוש' והתי' הנ"ל נשמטו שם מהגמ' שבפנינו. ואיתא ברש"י שם ד"ה תערוכות דחולין. אלא שרש"י פירש דקאי אפי"ז דע"א. [וכתב הר"א: והובא ברש"י שם וכו' עוד נרשם תערוכות חולין כו' פי' שהיה גירסתו בגמ' ומ"ש תערוכות חולין דתני איסורי הנאה ואיסורי אכילה בפנ"ע ופרש"י כלומר דגבי מסכת ע"ז הוי תערוכות חולין איפסק ותני איסורי הנאה לחוד דקתני ואלו אסורין ואסורין בכל שהוא ואסורין בהנאה יין נסך והדר תני בשיטה אחריית ואלו דברים שאין איסורן איסורי הנאה חלב שחלבו עובד כוכבים והנה אלא נפרש בפירש"י דכוונתו למתני' דע"ז ע"ד קשה הלא שם ליכא שיטה אחריית ואלו דברים שאין איסורן איסורי הנאה דלא חשיב שם רק דברים האסור בהנאה ותו לא אלא ודאי דכוונת רש"י למתניתין כ"ט ב' אלו דברים איסורן איסורי הנאה וכו' ושם ל"ה ב' אלו דברים של עובד כוכבים אסורין ואין אסורין איסורי הנאה חלב שחלבו עובד כוכבים כו' וט"ס ברש"י ואלו אסורין ואסורין בכל שהוא וכו' רק צ"ל אסורין ואיסורן איסורי הנאה וכו' אבל הראב"ד גורס ג"כ בתמורה כפרש"י ומפרש דקאי על מתניתין דפרק ה' ולכן מפרש מ"ש בתמורה הנ"ל מאי שנא התם כו' היינו דבמתניתין דע"ז דלא תני אלא איסורי הנאה לחוד ומשני דבעי לפרושי איסור יין נסך]. אלמא כי קתני איסורי הנאה הו"ה איסורי אכילה אלא דלא תני כנ"ל. וגם איסורי הנאה ל"ק אלא דדמיון לה דוקא. [וה"ל הר"ן בדעת הראב"ד: אלמא כי קתני הכא איסורי הנאה הוא הדין לאיסורי אכילה שדינן כן שעושין את תערוכתן כיוצא בהן בדבר שבמנין אלא דכיון דאין בעבודת כוכבים אלא פירש ה"ה איסורי הנאה דדמיון להו. והוסף הד"א: הרי דס"ל להגמ' לפי פי' הראב"ד דאיכא ג"כ אסורי אכילה לחוד דהוי בכל שהוא מדפרכי אמאי לא תני שם במתניתין ג"כ דאיסורי אכילה הוי בכל שהוא והיינו נבלות

דבר שבמנין ואיסורי הנאה. אבל מ"מ אסורין במשהו. וכתבו התוס' שם ר"ה למעוטי, שהפי' "למעוטי" הוא כמ"ש בב"ק ה' א' דאיתא שם דב: תני רב חייה עשרים וארבעה אבות נויקין וכו'. ושם ה' א' מניינא דרב חייה למעוטי מאי למעוטי מוסר ומפגל. והא דאמרו שם, "למעוטי כו'", היינו, "שלא ירד לשונם אפי"ז דמחייב עליהו". [וכעין זה כתבו התוס' שם ד"ה תני מניינא למעוטי]. והביאו התוס' בע"ז שם רא"י להו, מדאמר בגמ' שם, "למעוטי דבר שבמנין ולא איסורי הנאה", ור"ל למעוטי נבילה, כמ"ש הגמ' בקושייתה: ליחני נמי תחיתכות נבילה. ונחולין ק' א' אמר שם דנבילה אינה נבילה, משום דהו' דבר שבמנין, ומכאן הוכיחו התוס' שם"ש בגמ' דע"ז שם, "למעוטי וכו'", היינו דהתנא לא חשיב דבר שבמנין. אבל אין הכי נמי אסורין במשהו. וכתב הר"ן שם דלפי פירש"י מתני' דע"ז פליגא אהך דחולין הנ"ל.

וכתב הרא"ש שם שכן אמרו בירושלמי דע"ז שם פ"ה הי"ב — על המשנה הנ"ל — ולמה לא תנינן נבילה עמהו אמר רבי יוסי כי רבי בון לא מתני אלא דבר שאסור בהנייה נבילה מותרת תחיתכות הרי חמץ בפסח (דאסור בהנאה וליתני — פנ"מ) חמץ יש בו כרת ואילו אין בהן כרת. [ולא קתני שם למעוטי רק לא מתני' — ד"א].

והר"ן בע"ז שם כתב שהראב"ד סובר דמתני' דע"ז לא פליגא אהך דחולין. דהכא ה"ק האי תנא לא איירי במתני' אלא באיסורי הנאה ודבר שבמנין משום דהאי תנא סבירא ליה דאין איסורי הנאה אסורין תערוכתן בהנאה אפי"ז הו' דבר שבמנין ומש"ה לא קתני חמץ בפסח דכיון דלא הו' דבר שבמנין נהי שאסור תערוכתו באכילה במשהו כדמוכח שמעתא דבפרק כל שעה (ל' א') אפילו הכי בהנאה אינו אסור ותחיתכות נבלה נמי לא קתני (שאע"פ) שכיון שהיא דבר שבמנין אסורת תערוכתה במשהו ובמתניתין בפרק גיד הנשה האי תנא באיסורי הנאה קא מיירי באיסורי אכילה לא קא מיירי והיינו דקאמרין הרי אלו למעוטי דבר שבמנין ולא איסורי הנאה כלומר שאינו מן הכלל הוה ואין ראוי לשנותן עם אלו אפי"ז שהן אסורין במה שהם משום דבאיסורי הנאה מיירי באיסורי אכילה לא קא מיירי וכו'. וכתב הר"ן שם שהביא הראב"ד רא"י מ"מ בתמורה כח א': מאי שנא לענין תערוכות קדשים דתני איסורי אכילה ואיסורי הנאה גבי הדדי. ור"ל דתנן במתני' דתמורה שם: כל האסורין לגבי מזבח אסורין בכל שהן הרובע והנרבע והמוקצה והנעבד והאתנן ומחיר והכלאים והטרפה ויוצא דופן וכו'. הרי שהמשנה תני

חמין במצה אפילו לא בטיל ו"א דחמין שזה לשאר איסורין בזה: י (לה) גותן טעם לפגם מותר גם בפסח: הנה: (לו) יש מחמירין וכן נוהגין באלו המדינות (לו) ובמקום שיש מנהג להחמיר אפילו

ביאורי הגר"א

לכחמלם כמ"ש המוספות שם ד"ה לשהינו ממה לר"י כ"ו ומפרש הר"י יוסף כ"ו ור"י חרץ כ"ו ולשני המירוצ' דוקא שלא נמיתו מקיליני לחי' ראשון תרתי לטיוט' משא"כ נמיתו לתיכא אלא חדא לטיוטא נטל"פ וכן לחי' ר"י ע"ש וכ"ש תוך הפסקה דמיתו ושלל נמיתו שוין. וס' השני ס"ל דעטמא דמותר דלחץ כלא נמטלין כיון דכבר נטל"פ נקדירה ומה שאסרו בכל קדירה שאינה נח יומא כמ"ש החס' בע"ז ע"ז א' ד"ה מכאן יש לתת הטעם מה ראו להחמיר המאכל לאסור הקדירה לפי שהקדירה היה זה איסור גמור מחלה אבל המאכל כ"ו וה"ה נקדירות של חמץ דהמירא בלע ולכן אמר ולישהינו ואף עפ"כ דוקא שלא נמיתו ולאחר

הארץ ופ' כס' ראשונה וכן נמשכה ס' רס"ג ע"ש: (לה) גותן טעם כ"ו. דלא חמיר מנבילה גוף האיסור. עלמו כ"ש מערובתו. ר"ן וע' י"ד ס' ק"ג ס"ג דעד רובו מותר וה"ה כאל: (לו) ויש מחמירין. שם ס"ו א' הא מדקמי סיפא כ"ו מכלל כ"ו ר"ל ע"כ רשא לאו נאסור משאו דלח"כ לא הוה אמר נסיפא כנ"ל מותר דכ"ד שנמשחו נטל"פ אסור ונפסקים ל' א' וחמאי לשהינו כ"ו ולענין שלא נמיתו אכל נמיתו לא דנמשחו אסור נטל"פ ולכן חמיר ג"כ לשהינו אחר הפסקה. וסבירא ראשונה ס"ל כמ"ש תוספ' בע"ז שם והר"א שם דה"פ מסיפא כנ"ט רשא נמי כנ"ט ונפסקים שם הטעם משום דלחץ נמטלין איסור

ברכת אליהו

בטיל. וכמ"ש הרמב"ם פט"ו מהל' מאכלות אסורות ה"ט. ועיין יורה דעה סימן ק"כ ס"ד [ששם כתב הרמ"א: דבר שיש לו היתר וחוזר ונאסר כגון חמץ בפסח לא מקרי דבר שיש לו מתירין (מרדכי פרק כל שעה) ויש חולקין בזה (רמב"ם פט"ו מהל' מאכלות אסורות). ועמ"ש בס"ק י"ט. כ.]. ובתורת היתר הארוך ק"ב [ובפנינו זה בבית רבתי שרי כי לא היה בו טעם]. ופסק כסבירא ראשונה שחמץ לא בטל. וכן בתשובה סימן רס"ב ע"ש.

(לה) [בבבא"ג סק"ס כתב: טור כשם אביו הרא"ש שם בע"ז. וזה ברא"ש שם פ"ה ס"ו. וכתב הרא"ש שם בטעם הדבר: דהיכן אסרה תורה במשהו במין במינו התם אפילו אחד באלף אין טעמו נפגם ולא נכתבול דמינו אינו פוגמו ואין מבטלו אבל נטל טעם לפגם מעיקרא שרי כי לא היה בו טעם]. ובכ"ז שם כתב דלא חמיר מנבילה גוף האיסור עצמו כ"ש תערובתו. [נדל היסוד — שנותן טעם לפגם מותר — הוא ממש בע"ז ס"ב סח א. דנבילה שאינה ראוי לגר (שהסריחה — רש"י) אינה קרויה נבילה]. וכתב הר"ן בפסחים ל' א. שלפ"ז גם חמץ שאוסר במשהו נותן טעם לפגם מותר. ד"כיון דאפי' פגום בעינו אינו אסור היאך יאסור את תערובתו]. ועיין יורה דעה סימן ק"ג ס"ב דעד רובו מותר והו"ה כאן.

(לו) שם ס"ו א' הא מדקמי סיפא כ"ו מכלל כ"ו. [דאיתא בע"ז שאב"י סובר שיש נסך חדש שהתערב בענבים אוסר במשהו.

דהוי חתיכה הראוי להחכבד וכיוצא אלא דלא תני משום דבעי לפרש יין נסך וא"כ ע"כ מ"ש בגמ' ע"ז עד למעוטי איסורי אכילה דלאו איסורי הנאה היינו דלא בעי לחשוב מאי דלא דמי לין נסך וה"ג מ"ש למעוטי איסורי הנאה דלאו דבר שבמנין כגון חמץ בפסח הכוונה דלא חשיב זאת במתני' משום דלא דמיין לין נסך אבל אין הכי נמי דהוי בכל שהו]. ועיין ר"ן ורא"ש בע"ז שם שהביאו שיטת הראב"ד הנ"ל. נודעת הרא"ש היא כמ"ל דיבש ביבש בטל. וז"ל: דלענין תערובת דיבש ביבש אין חילוק בין חמץ בפסח לשאר איסורין דלא החמירו חכמים לאוסרו במשהו אלא היכא דשאר איסורים בנותן טעם וחמץ דמשום דלא בדילי אינשי מיניה אסור במשהו בלא נותן טעם כשאר איסור אבל יבש ביבש אם אין דבר שבמנין כי היכי דכשאר איסור חד בתרי בטל הו"ה חמץ בפסח וכו'.] והר"ף שם פ' כפירש"י — שמש"ש בגמ' „למעוטי וכו'". היינו שאינו אוסר במשהו. אולם כתב שם. דליתא להאי כללא — דאמר' שם בגמ' „למעוטי וכו'". משום דבעינן תרתי „דבר שבמנין ואיסורי הנאה" — דחמץ אינו בטל. משום דהוי דבר שיש לו מתירין. דהא קי"ל דחמץ במשהו. והר"ן כתב דהא דאמר' שם בגמ' דע"ז דחמץ בטל. איתא למ"ד כר"י בפסחים כח א"ב. דחמץ לאחר הפסקה אסור מן התורה. ולכן לא מקרי דבר שיש לו מתירין ומש"ה בטל. אבל לדידן דקיי"ל כר"ש, דחמץ לאחר הפסקה מותר מן התורה, ולכן הוי חמץ דבר שיש לו מתירין. דאפי' באלף לא

8 בפנינו שם ליתא ברשב"א, אולם כן איתא בתשו' שם סי' נ"ג. וכן איתא שם בתשו' סי' ל'. וגם הב"ח ציין לכ' חשובות אלו. ומש"ש „סי' ל"ו" הוא ט"ס. וצ"ל: סי' ל'. ובנוגע לטעם השיטה הראשונה שהביא המחבר, אם זה על פי שיטת הרמב"ם או כשיטת שאר הראשונים ראה בזה בכ"ז וכאן בנו"כ.

9 בד"א — בפרשו דברי רבנו — כתב: וכ"ש כאן בתערובת איסור אם הוה לפגם דשרי אף שעדיין ראוי לאכול רק שהוא לפגם משא"כ בנבילה הוה דוקא באין ראוי לאכילה כלל וכמ"ש ביורה דעה ס' ק"ג. עכ"ל. ונראה שכוונתו דאיתא שם בספיק' ב' פגם זה אין צריך שיפגום לגמרי עד שיהא קץ לאכלו אלא אפי' פוגם קצת אינו אוסר תערובתו. ועמ"ש בסק"ג. הרי דנטל"פ קילא מנבילה. שבנבילה בעינן שלא יהא ראוי לאכילה כלל ובנטל"פ שרי גם

כשפוגם קצת אפי' שהוא ראוי לאכול. והו"ה לגבי חמץ. ולי נראה שדעת רבנו לימור שלדעה זו שנטל"פ מותר גם בפסח, לא רק שאינו אוסר במשהו. אלא אף כשנתערב פחות מס'. מותר. וע"ז כתב רבנו: ועיין יורה דעה סימן ק"ג ס"ב דעד רובו מותר. והיינו ששם מבואר שבנטל"פ כל זמן שאין רוב איסור מותר. וע"ז סיים רבנו „והו"ה כאן" — שמוחר גם כשנתערב בפחות מס'. וכ"כ להלכה כאן בחק יעקב סקמ"ה. וז"ל: ולדעה זו אפי' בפחות מס' מותר וכ"כ במנחת כהן ספר תערובת דף ע"ד ע"כ. עכ"ל. ובפנינו דברי המנחת כהן הם בחלק ראשון פ"ט. וז"ל: ואח"כ איש שגם בספר פסקי הגר"א מפרש כן דברי רבנו. וז"ל — על פי דברי רבנו כאן —: לסברת המתירין נטל"פ בפסח מותר כל זמן שיש רוב מן ההיתר נגד האיסור. וגם מדברי שער העינין ס"ק קנ"ה נראה שמפרש כן דברי רבנו.

באר הגולה

ע טור נסח ר"י ור"ח
ור"ט ור"ז הפוסקים.

משהו ונותן טעם לפגם אסור (מ"ה סימן קצ"ח): יא ע (לח) בין חמץ שנתערב קודם פסח ועבר עליו

ביאורי הגר"א

מ"ס נחמן שעבר עליו הפסח ונתערב אחר הפסח שזרץ ששים וס"ל דנטל כרוב ועמ"ל וערש"י שם ד"ה שלא בזמנו וד"ה אחר רב קדירות כו' אצל ננתערב נפסח או קודם פסח נפחות מששים ודאי אסור כיון דעבר צלל יראה קנים ר"ש כמו נענייה וז"ל הר"ן וזי קנים ר"ש כו' פ"י בין שנתערב קודם הפסח או לאחר הפסח אלא שאם ננתערב קודם הפסח או נפסח נענין שעזיזין צלל יראה דהיינו כוית נכא"פ כמ"ס נרפ"ג אסור לאחר הפסח אצל אחר הפסח אפשר דאפי' ציזור מכאן מותר ונלמד שריבה ההיזר מיד דהו אחרות מ"ל כו' ע"ש חזו כפי שיעמו שפ' דוק

הפסח: (לז) ובמקום שיש כו' אפי'. מהא דפסחים כ"ל דמשהו הוא כמ"ס מוס' שם ד"ה הנ"ל ואסור זמניו כנ"ל: (לח) בין כו'. ס"ל הא דרנא שאמר שלא בזמנו כו' הוא נששים וז"ש בין שעבר הפסח על כו'. ומ"ס בין שנתערב נפסח כו' למד ממ"ס רנא בזמנו כו' ופי' הרמז"ס נפט"ו מה' מ"א וכן נס' המלחמות משום דהו דשיל"מ ושלא זמניו אטו מיו כרז וז"ש בין שנתערב כו' וז"ש נשנתערב קודם פסח ולדעת האומרים בחזו וניעור כמ"ס נפ"ד מ"מ לא גרע מאס ננתערב נפסח וז"ש בין חמץ כו': אצל כל הפוסקים חולקים עליו על

ברכת אליהו

חרס הן אם יהיו אסורין ואין להם תקנה זה חשוב דיעבר. ולשני התיירוצים של תוס' דוקא שלא במינו מקילינן אבל במינו לא מקילינן. דלת' ראשון משום שלא במינו הוי תרתי לטיבותא. משא"כ במינו דליכא אלא חדא לטיבותא נטל"פ אין מבטלין לכתחילה. וכן לת' ר"י ע"ש, דהוי דיעבר כיון דאין לו תקנה א"כ במינו לאחר פסח דאפשר שלא במינו וכ"ש תוך הפסח, דמינו ושלא במינו שוין, מפני שאפשר לאחר הפסח, הוי לכתחילה ואסור.

וסברא השניה שהיא דעת ה"י"מ הנ"ל, דמביאין ראיה מפסחים הנ"ל, ס"ל דל"ק קושית התוס' הא דאין מבטלין איסור לכתחילה. דטעמא דשלא במינו מותר, דאין כאן מבטלין איסור לכתחילה. כיון דכבר נטל"פ בקדירה קודם שמעבר, שוב או חשוב מבטל. ומה שאסור בזה קדירה שאינה בת יומא להשתמש אחר מעת לעת, הוא כמ"ס התוס' בע"ז עו א ד"ה מכאן: ויש לתת טעם מה דאו להתיר המאכל ולאסור הקדירה לפי שהקדירה היה בה איסור גמור תחלה אבל המאכל לא נבלע בו איסור מעולם. והו"ה בקדירות של חמץ שנשתמש קודם הפסח, וכשהקדירה בלעה דהתירא בלע — דהוי כבר נטל"פ. ובהו לא מצינו לאסור לכתחילה לבטל. ולכן אמ' בקושית הגמ' שם, ולישהינהו אחר הפסח, דלא הוי מבטלין איסור, כיון דכשכא פסח הוי נטל"פ. ואעפ"כ הקשתה הגמ' דוקא שלא במינו ולאחר הפסח. ומדלא הקשתה וליעבר בהו במינו, וגם מדלא הקשו וליעבר כן גם בפסח, מ' בדבר האוסר במשהו, אין היתר של נטל"פ.

(לז) מהא דפסחים ל א, דהגמ' מקשה שם אמאי קדירות בפסח ישברו, ולישהינהו אחר הפסח וליעביד בהו שלא במינן, כנ"ל בסקל' דמשהו הוא. וכמ"ס תוס' שם בד"ה לשהינהו, הנ"ל בסקל' דהוי תרתי לטיבותא — נטל"פ ומשהו. ואפ"ה מקשה הגמ' רק, וליעבר בהו שלא במינן. מ' דאסור במינו דהוי במשהו, כנ"ל בסקל'.

(לח) [איתא בפסחים ל א: אמר רבא חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור במשהו כרז שלא בזמנו בין במינו בין שלא במינו מותר כר"ש ומי אמר רבא הכי והאמר רבא רבי שמעון קנסא קניס הואיל ועובר עליו בכל יראה וכל ימצא הני מילי בעיניה אבל ע"י תערובת לא. ודבריה המחברם מדרבי חטור]. וס"ל הא דרבא שאמר בפסחים שם שלא בזמנו בין במינו בין שלא במינו מותר, הוא בששים. וזהו שכתב המחבר: בין

ומקשה ע"ז הגמ' מהא דתנן שם סה ב: יין נסך שנפל ע"ג ענבים ידיח והן מותרות ואם היו מבוקעות אסורות. ואומרת ע"ז הגמ': קס"ד חמרא חדתא בענבי מאי לאו בנותן טעם לא במשהו הא מדרקתני סיפא זה הכלל כל שבהנאתו בנותן טעם אסור כל שאין בהנאתו כנ"ט (דהיינו נטל"פ) מותר מכלל דבנ"ט עסקינן וכו'. ולכאורה מה קושית הגמ', הלא שפיר י"ל כאבי' דהשיעור הוא במשהו, ואפ"ה אין אסור רק כשיש בהנאתו בנ"ט שלא יהי' לפגם, אלא הגמ' ר"ל דע"כ רישא לאו באיסור משהו. דאל"כ לא הוה אמר בסיפא כנ"ל — שאם אין בהנאתו נ"ט — מותר, דכל דבר שאסור במשהו אף בנטל"פ אסור. וכן כתבו תוס' שם ד"ה מכלל' שיש מפרשים כן.

ועוד ראי' מהא דפסחים ל א, דאיתא שם: אמר רב קדירות בפסח ישברו ואמאי לשהינהו אחר הפסח וליעביד בהו שלא במינן וכו'. ואם נאמר שגם בדבר האוסר במשהו נטל"פ מותר, למה מקשה הגמ', וליעבר שלא במינו, הרי יכול לעשות כן לאחר הפסח גם במינו, דהלא טעם הכלי לאחר הפסח נעשה לפגם. ומוכח מכאן בדבר שיהא במשהו גם נטל"פ אסור. ולכן מקשה הגמ' רק, וליעביד שלא במינו, אבל במינן לא, משום דבמשהו אסור נטל"פ. וניחא בזה שלכן קאמר ג"כ הגמ' שם: לשהינהו אחר הפסח, ולא פריך הגמ': לשהינהו יום אחד וישתמש גם בפסח, והא דלא פריך כן, הוא משום שהיות ובפסח אסור אף שלא במינו במשהו, לכן גם נטל"פ אסור.

וסברא ראשונה שבמחבר — ש, נטל"פ מותר גם בפסח — ס"ל כמו שהסיקו התוס' בע"ז שם והרא"ש שם פ"ה ס"ו, דגמ' דע"ז שם, אין ראי' דנטל"פ אסור. דה"פ קושית הגמ' שם מדיסיפא בנותן טעם רישא גמי בנו"ט ד, בהכי איירי מתני', ו, סיפא הוי פירושא דרישא. וסברא ראשונה מפרשת דהא דלא פריך בפסחים שם, וליעביד בהו במינו, שם הטעם משום דאין מבטלין איסור לכתחילה, כמ"ס התוס' שם ד"ה ולישהינהו, וז"ל: תימה לר"י נהי דסכסורא לן דטעמא דחמץ בקדירה חשיב משהו שאין גלילין להשתמך הרבה ביחד מ"מ הא תנן אין מבטלין איסור לכתחילה וכו' ומפרש הר"י יוסף הואיל ואיכא תרתי לטיבותא שהוא נטל"פ ומשהו שלא במינו ככה"ג מבטלין ולדבריו צ"ל דה"פ וליעבר שלא במינו אי ס"ל לרב נטל"פ מותר ור"י (תירץ) [מפרש] דכיון שהקדירות של

הפסח בין שנתערב בפסח פ ועבר עליו כל הפסח בין שעבר הפסח על החמץ ונתערב לאחר

באר הגולה

פ מימלא דרנא שס
ועס נגמלא ל.

ביאורי הגר"א

המדי אמרין שס דרמי די מי שער ועל"ש שס וכמ"ש
נגמ' שס מ"ד א' הגמ' לכותח הנבלי כו' וע"כ ה"ה לאין
לית זהו כלל דקדו א"ל לומר אי נענייה כו' אי משטר כו'
וע"כ ל"ל כלל כזית נכא"פ ואפ"ה אפי' לרננן עובר כזל
יראה ל"ס רננן אלא נאכלה משום דלא אכל לזית
נא"פ משא"כ כזל יראה כיון דלא נטיל נחערזות וכמ"ש
הרמב"ם וע"ע סי' תמ"ז ס"א אף ע"ג דהרמב"ם פסק
כרננן ע"ש וכן הגמ' מניין על הרי אלו נאזרי' מאן מנא

נכא"פ עוברין כז"י וע' מ"ש בס"י תמ"ז ס"א דתערובת
חמץ עוברין משום כל יראה ואפי' אין כזית נכא"פ כמ"ש
המ"מ נשם י"א והכ"מ רק שיהא ככולן כזית דאין הית'
מצטרף לאיס' כמ"ש שס מ"ג ומ"ד ומשום טעם כעיקר נמי
ליכא כיון שאין כעיקר כזית וע"ש ועמ"ל סי' תמ"ז סק"ל
וכן ס' רוב הפוסקים וכן מ' מדברי הרמב"ם וכן מ'
נגמ' מדלמירין ואלו ענינין נפסקו כו' ופי' הרמב"ם
ורש"י כזל יראה ואף ע"ג ליתא זהו כזית נא"פ דשכר

ברכת אליהו

דאוקי רבא הלכתא דתערובת לאחר זמנו מותר כר"ש והאי
פחות מתערובת הוא וכו'. [ואם ס"ל לרש"י דרבא בעי דוקא
ששים א"כ מאי קאמר והאי פחות מתערובת הוא מאי נ"מ
הלא בשניהם יש ס' כנגדו ולא הוי התערובת רק משהו אע"כ
דס"ל לרש"י דתערובת דרבא היינו דלא הוי רק רוב כנגדו
ולחכי קאמר דכאן בכלי הוא פחות מתערובת הנ"ל דהוי
משהו ויש ס' כנגדו — ד"א]. אבל בנתערב בפסח או קודם
פסח נפחות מסי' ודאי אסור, כיון דעבר בכל יראה קניס ר"ש
כמו בחמץ בעיניה. וז"ל הר"ן שם [בפנינו כשינוי לשון
קצת]: וכי קניס ר"ש בעיניה אבל ע"י תערובת לא קניס פי'
בין שנתערב קודם הפסח או לאחר הפסח אלא שאם נתערב
קודם הפסח או בפסח בענין שעוברין בכל יראה דהיינו כזית
בכדי אכילת פרס כמ"ש ברפ"ג אסור לאחר הפסח אבל אחר
הפסח אפשר דאפי' ביותר מכאן מותר ובלבד שיורבה ההיתר
מיד דהוי אתרומת חוץ לארץ [בכורות כו א] שמכטלין אותה
כרוב דאיסורא דחמץ אחר הפסח אינו אלא משום קנסא
בעלמא ודיים שניהגו בו כקל שבאיסורים שהוא מדבריהם.
עכ"ל. ע"ש. וזהו כפי שיטתו שפסק שם מכ א דדוקא בכדי
אכילת פרס עוברין בכל יראה. ומש"ש במשנה, ואלו עוברין
וכו'. היינו רק שמתבררין מן העולם אבל אינו עובר בכל
יראה עד שיהא כזית בכדי אכילת פרס.

ועיין מ"ש בס"י תמ"ב סעיף א' סק"ב, דהמחבר ס"ל
דתערובת חמץ עוברין משום ב"י ואפי' אין בה כזית בכדי
אכילת פרס. וכמ"ש המ"מ בהל' חמץ ומצה פ"ד ה"ח בשם
י"א והכ"מ שם. רק שיהא ככולן כזית, דאין היתר מצטרף
לאיסור, כמ"ש שם מג ומד, דדוקא כנויר ובחטאת מצטרף
ההיתר לאיסור, משום דהו' ב' כתובים הבאים כאחד. ומשום
טעם כעיקר — שהגמ' אומרת שם שאסור בכל איסורין
שבתורה — נמי ליכא אסור. דרק כשיש כעיקר כזית אמרין
טעם כעיקר. אבל כאן כיון שאין כעיקר כזית לא אמרין טעם
כעיקר. וע"ש. ונבמ"מ ובכס"מ הנ"ל הסתמכו על מש"ש
בפ"א. ושם בה"ו כתב הכס"מ. שטעם כעיקר הוא רק כשיש
כזית בכדי אכילת פרס.

ועמ"א סימן תמ"ב סק"א, וז"ל: כתב המ"מ פ"ד דוקא
שיש בו כזית חמץ בתוך אכילת פרס וזה עיקר וי"א שאע"פ
שאינו עובר באכילתו חייב כביעורא אע"פ שהוא מעורב בכמה
זיתים עובר הוא שיהי' שם כזית חמץ עכ"ל והכ"מ הכס"מ
לי"א. עכ"ל המ"א. וכן פסקו רוב הפוסקים. וכן מ' מדברי
הרמב"ם, [מדכתב שם בפ"א לענין אכילה, שהאוכל כותח

שעבר הפסח על החמץ ונתערב לאחר הפסח בטל בששים.
ומ"ש המחבר „בין שנתערב בפסח כו'“, למד זאת ממ"ש
רבא שם: חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור במשהו
כרב. ופי' הרמב"ם בפט"ו מהל' מאכלות אסורות ה"ט וכן
בספר המלחמות שם דהטעם שבזמנו במשהו הוא משום דהוי
דבר שיש לו מתירין, שלאחר הפסח הוא מותר. ואע"ג
דבעלמא דבר שיש לו מתירין אסור רק במינו, כמ"ש ביורה
דעה סי' ק"ב ס"א. לגבי פסח גורנין שלא במינו אטו מינו כרב
בפסחים. וזהו שכתב המחבר: בין שנתערב בפסח. והיינו מהא
דרבא דלאחר הפסח מותר דהוי דבר שיש לו מתירין. דאל"כ
לא הוי דבר שיש לו מתירין, שהרי התערובת תהא אסורה
לעולם. ומ"ש המחבר „בין חמץ שנתערב קודם פסח ועבר
עליו הפסח“, למד כן מהא דנתערב בפסח שבטל בס' כ"ש
שנתערב קודם הפסח. ואף לדעת האומרים דחזרו וניעור
כמ"ש בס"ד, וא"כ בפסח נעשה איסור, מ"מ לא גרע זאת
מאם נתערב בפסח גופא, שבטל בס'. וזהו שכתב המחבר: בין
חמץ כו'.

אבל כל הפוסקים חולקים על הטור על מ"ש בחמץ שעבר
עליו הפסח ונתערב אחר הפסח שצריך ששים, וס"ל דהא
דאמר רבא כפסחים הנ"ל, דחמץ שלא בזמנו מותר, היינו
דבטל ברוב. ועמ"א סקמ"ד שגם הוא כ"כ, והט"ס: וכי"מ
פשטא דתלמודא דהא א"ר יוחנן חמץ בזמנו בנותן טעם לאחר
זמנו מותר כר"ש א"כ מוכח דלאחר זמנו אפי' בלא ששים
מותר ורבא פסק אח"כ הלכתא לאחר זמנו מותר כר"ש ועוד
דאי בס' אפי' לר' יהודה שרי דמהיכי תיתי להחמיר בו ויתר
משאר איסורים ועוד דפרין והא קנסא קניס ר"ש ומשני ה"מ
בעיניה אבל ע"י תערובת לא ומה פריך וכי ס"ד שמשום קנס
יהא חמירי מכל איסורים דהא רבא ס"ל האסורין בס' כמ"ש
הרא"ש טף ע"ז ועוד דהא אפי' חמץ לפני זמנו בטל בס'
אע"ג דהוא דאורייתא כיון דלית ביה כרת וכ"ש לאחר זמנו
ומאי פריך אלא ודאי דבטל ברוב בעלמא דלא קניס אלא היכא
שהוא בעיניה וכ"מ בר"י שכתב ג' חלוקים תערובת לפני זמנו
ותוך זמנו ולאחר זמנו ואי איתא דבעי' ס' א"כ לפני זמנו
ולאחר זמנו שוין הן וכ"מ ברא"ש ע"ש ולכן נ"ל דהמקיל לא
הפסיד וכו' הרא"ש דאם ערכו אחר הפסח במזיד אסור עבי"ד
סי' צ"ט. עכ"ל. וערש"י בפסחים שם ד"ה שלא בזמנו בין
במינו בין שלא במינו מותר, שכתב דאפילו בנותן טעם. וע"ש
ד"ה אמר רב קדירות כו'. דשם איתא: אמר רב קדירות בפסח
ישברו. וכתב רש"י שם: ולית הלכתא כוותי' מתירי טעמי חדא

באר הגולה

צ' היצ"ש נמשכה.

הפסח במל' בס' (לט) ונפחות מששים סגי ליה נהשלכת הנאה האיסור לים המלח (הגהות מיימוני פ"א): יב צ
(מ) חמץ נוקשה אפי' בעיניה אינו אסור בהנאה אחר הפסח (מא) והפירודא"ש חמץ גמור הן

ביאורי הגר"א

עבר עליה בכל יראה וכו' מן המורה דאפי' אוכלו פטור כמ"ש שם מ"ג א' לר' יהודה האוכלו פטור וכן לר"א וכו' לחכמים כמ"ש שם מנא כוונתו דרבי יהודה וכן סתם מתני' שם מ"ה ז' האוכלו פטור וע' גר"א"ש שם ואע"ג דמ"מ לר"ך לנער כמ"ש שם שישור יסרף היינו מדרבנן ועין ר"ן שם ונרס"ג ועין נחום' ריש פסחים ד"ה אור לארבעה עשר. ונר"ל לנשכ"א טו' ע"ש. ואע"ג דתערוכות מתן ג"כ האוכלו פטור ומ"מ עבר עליה נב"י כמ"ש"ל שאני האם דליתיה לכזית מתן שם ולא נטל נפחות מששים משא"כ כאן

ולא ארישא אלו עונשין: (לט) ובפחות מס' כו'. כ"ה נהג"מ סוף ה' חמץ ומנה וכשיטתו שם דנכל האיסורין אמרינן יולין הנאה לים המלח ולא כ' לאחר הפסח אלא דנחמן הפסח אסור באכילה דמ"מ טועם האיסור כמ"ש משא"כ לאחר הפסח אף ע"ג דנמערב קודם הפסח ועבר בכל יראה ומ"מ אינו אסור אלא משום קנסא ודי כזה ע"ש שהביא רמיה מירושלמי דנכל האיסורין אמרינן כן וע' מוס' דיבמות פ"א ז' ד"ה כולן כו' אצל הרב לא פסק כוונתו אלא כהן ועמ"ל: (מ) חמץ נוקשה כו'. כיון שלא

ברכת אליהו

תערוכות ונוקשה בעיניה בלא וכו'. ולא מציינת הגמ' ארישא דמתני' — ואלו עוברין בפסח וכו' — : מאן תנא כו'. ומוכח מזה דרישא דמתני' מיירי לענין לעבור בכל יראה, וזה אליבא דכו"ע אם יש כזית בתערוכות עובר ורק כסיפא דמיירי באכילה. ואמרת הגמ': מאן תנא וכו'. [ומ"ש כאן המחבר שאם נתערב בפחות מס' ועבר עליו הפסח אסור, היינו משום דקאזיל לשיטתו שכתב לעיל בס' תמ"ב ס"א שעוברים בכ"י על תערוכות חמץ, אף שאין בו כזית בכדי אכילת פרס. אבל כשיש ס' נגד החמץ או בטל החמץ לגמרי והו' כלא הי' וכוזא אין עובר אף כשיש בתוך התערוכות כזית מהחמץ — ד"א. ועין סימן תמ"ב סק"כ ותנ"ג סק"ט].

(לט) כן הוא בהגמ"י סוף הל' חמץ ומצה¹⁰. וכשיטתו שם דבכל האיסורין אמרינן יולין הנאה לים המלח, ומותר בהנאה. והו"ה אם התערב בתוך הפסח. ולא כתב הגמ"י „לאחר הפסח“ למעוטי תוך הפסח. אלא דבתוך הפסח אסור באכילה, דיוליך הנאה לים המלח. והביאו דברי טירעם חמץ קא טעים. משא"כ לאחר הפסח. אע"ג דנתערב קודם הפסח ועבר בכל יראה, מ"מ אינו אסור אלא משום קנסא, ודי כזה, [כי מוליך הנאה לים המלח ומותר אף באכילה — ד"א]. ע"ש שהביא דאי' מירושלמי פ"ג דערלה סוף ה"א, דבכל האיסורין אמרינן כן. וכמ"ש בסק"ג. ועין מוס' דיבמות פ"א ב ד"ה כולן כו'. שהביאו בשם רבינו שמואל שפירש דהו"ה בכל האיסורין אמרינן דיוליך הנאה לים המלח. והביאו דברי הירושלמי הגמ"ל. אבל הרב כאן בהג"ה לא פסק כוונתו בפסח, וס"ל דלא מהני פדיון אף להנאה וכמ"ש בסעיף א'. אלא כאן — לאחר הפסח — דלא הוי רק משום קנסא. מקיל כ"י א דס"ל דמהני פדיון בכל איסורין. ועמ"א סקמ"ה שגם הוא כתב כן. וז"ל: אע"ג דבפסח לא קיי"ל כהג"מ ולא מהני פדיון כמ"ש ריש סי' תמ"ז מ"מ לאחר הפסח הואיל וקנסא בעלמא הוא מהני פדיון ומסתמית לשונו משמע דאפי' באכילה שרי אבל אם נתערב קודם פסח בפחות מס' אסור כמ"ש"ל. עכ"ל.

(מ) הא דמותרו בהנאה הוא, משום דליכא למיקנסיה כיון שלא עבר עליה בכל יראה וכל ימצא מן התורה, דאפי' אוכלו

הבבלי ושכר המדי לוקה רק אם אכל כזית חמץ בכדי אכילת פרס. ואילו בפ"ד ה"ח לענין כל יראה כתב סתם כותח הבבלי ושכר המדי, ולא כתב שזה רק אם יש בו כזית בכדי אכילת פרס. ומוכח מכאן שהרמב"ם סובר שעובר על כל יראה גם אם אין כזית חמץ בכדי אכילת פרס. וכן מ' בגמ' שם. מדאמרינן במתני' שם מב א: ואלו עוברין בפסח כותח הבבלי ושכר המדי וכו'. ופירשו הרמב"ם ורש"י ד, „עוברין“ היינו בכל יראה. ואע"ג דליכא בהו (כותח הבבלי ושכר המדי) כזית בכדי אכילת פרס, דשכר המדי אמרינן שם בגמ' עמ"ב ב' דרמי ב' מי שערי, והעיקר הוא מתמרים ומדבש דבורים, ושמים בו רק מעט שעורין. הרי דאין בו כזית בכדי אכילת פרס. וערא"ש שם פ"ג ס"א, שכתב: וכי אמרי רבנן לא לקי הני מילי היכא דליכא כזית בכדי אכילת פרס כגון כותח הבבלי ושכר המדי וכיוצא בו אבל היכא דאיכא כזית בכדי אכילת פרס אפי' לרבנן חייב. וכמ"ש בגמ' שם מד א: הנח לכותח הבבלי דלית ביה כזית בכדי אכילת פרס אי בעיניה דקשריף וקאכיל ליה בטלה דעתיה אצל כל אדם ואי משטר קשטר (מטבל בתוכו כדרכו — רש"י) ואכיל לית ביה כזית בכדי אכילת פרס. וע"כ הו"ה לאינן המגויים שם במשנה דלית בהו כלל, דבהו א"א לומר אי בעיניה כו' אי משטר כו'. וע"כ דל"ל כלל כזית בכדי אכילת פרס, ואפ"ה אפי' לרבנן עובר בכל יראה. דל"פ רבנן על ר"א אלא באכילה, משום דלא איכיל לכזית בכדי אכילת פרס, וס"ל דאם אין כזית בכדי אכילת פרס פטור על אכילתו, דכדי לחייבו על אכילה בעינן שיאכל האיסור כדי אכילת פרס. משא"כ בכל יראה, כיון דלא בטיל החמץ בתערוכות, ואיכא בחמץ כזית עובר עליו. וכמ"ש הרמב"ם הגמ"ל וכמ"ש שו"ע סימן תמ"ב ס"א. אע"ג דהרמב"ם פסק כרבנן ע"ש. [נוכמ"ש ברמב"ם דפוסק גבי אכילה כרבנן דעל ערובו בולא כלום וכטעם הגמ' הואיל ואין באכילתו בכדי אכילת פרס וגבי ביעור פוסק בפ"ד דעבור בכל יראה על כותח הבבלי ושכר המדי וכיוצא — ד"א]. וכן הגמ"ל שם מ' מציינת — על מ"ש במשנה שם מב א: הרי אלו באזהרה ואין בהן משום כרת (אם אכלן — רש"י) — : מאן תנא דחמץ דגן גמור ע"י

10 בב"י הביא דין זה בשם הגמ"י פ"א וכו' בה"מ האורח אות ה' וכן צוין בדפוס השו"ע כאן. וזו ט"ס, וצ"ל: סוף הל' חמץ ומצה. וז"ל הגמ"י שם: ...אם נתערבו חמץ חמץ כחטי כשר ולא נודע עד לאחר הפסח אע"פ דקנסא קניס ר"ש הואיל ועבר עלי' בכל יראה

ביאורי הגר"א

ר"ח ש"ל מ"ש אלו עוברין הוא דבר ר"א רק שקש"ה אף ר"א ל"ק בזה"ר רק ע"י מערבות אכל נוקשה בעיניה לא דקאמר רב יהודה גמרא שם מ"ג א' ואילו במחנה קאמר ר"א אף תשמישי נשים אפילו נוקשה ע"י מערבות ולכן פסק הרמב"ם דאפי' נוקשה עובר לר"ה. אבל מוס' שם ד"ה ר' אליעזר כתבו דגרסי' ר' אלעזר נמד מינייהו או נמחמ' או נגמרא: והנה שורש דין זה הוא נרצ"ש נשם הרמב"ן וכו"כ הר"ן שם. ועיקר ראייתם הג"ל ממה שאין עוברי' עלי' בכל יראה וכו"י אינו מוכרח שהרי הרמב"ן כתב שממך של ישראל צבים נכרי אינו עובר עליו כמש"ל ואפי"ה אסור בהנאה ואפי"ה הלוי עליו והרהיטו אם

שאינו חמץ כלל מן התורה וליכא למקנסיה. ור"ח מ"מ חמץ בזמנו נמשהו דדשיל"מ כנ"ל דאם עבר עליו הפסח מותר אף ע"ג דעבר עליו מדרבנן כמו חמץ נוקשה מין דאסור למיכליה נרץ לנערו ואפי"ה מותר. ולדברי ר"ת נרצ"ג אפי' ע"י מערבות לא עבר נכ"י וכו". ולפ"ו אס' נמער' קודם הפס' נפחות מששים ועבר עליו הפסח מותר בהנאה ואפי' באכילה: אבל רש"י חלק עליו שם וקמ"ט ש"ס אלא שרש"י ס"ל כדעת הרמב"ם דס"ל דאפי' אנוקשה עבר בכל יראה וכו"י כמ"ש בספ"ד הלכה י"א ואין בהן משום כו'. שהרי רש"י כ' על כל המחנה אלו עוברין משום כל יראה וחשיב חמץ נוקשה כמש"ש וע' חוס' שם. אלא שמרש"י אף

ברכת אליהו

למ"ד נמי התם דכ"ש חמץ גמור ע"י תערובת משמע דאסור להשהותו דאי מותר להשהותו אמאי ישרף ישהה אותו עד אחר הפסח ויהא מותר אפילו לר' יהודה דלא אסר רבי יהודה חמץ אחר הפסח אלא בחמץ גמור דאיכא ג' קרא לתוך זמנו ולפני זמנו ולאחר זמנו (לקמן כח ב) אבל בנוקשה דליכא אלא חד קרא אפי' ר' יהודה מודה.

ואע"ג דתערובת חמץ ג"כ האוכלו פטור, ומ"מ עבר עליה בכל יראה, כמש"ל בסק"ח, שאני התם שאע"פ שהאוכלו פטור, מפני שלא אכל כזית בכדי אכילת פרס, אבל מ"מ עבר עלי' בכל יראה, משום דאיכא לבזית חמץ שם, ולא בטל בפחות פרס'. ולענין כל יראה לא בעינן שיהי' כזית בכדי אכילת פרס, כיון דלא בטל בתערובת, על כן עובר בכל יראה. משא"כ כאן — בחמץ נוקשה — שאינו חמץ כלל מן התורה, ושלכן האוכלו פטור, הו"ה שלא עובר עליה בכל יראה וכל ימצא. וליכא למקנסיה לאחר הפסח, היות ולא עבר מן התורה בכל יראה, אע"ג דמדרבנן ה"י צריך לבער.

וראי' — שאף שמדרבנן צריך לבער בפסח אפי"ה שרי לאחר הפסח — ממש"ש ל א חמץ בזמנו במשהו, ופי' הרמב"ם והמלחמות דהטעם הוא משום דהוי דבר שיש לו מתירין במתירין כנ"ל בסק"ח. ומ"ש, "דהוי דבר שיש לו מתירין" היינו דאם עבר עליו הפסח מותר. אע"ג דבפסח עבר על התערובת מדרבנן, כמו חמץ נוקשה, כיון דאסור למיכליה צריך לבערו. והו"ה בתערובת היות ואסור לאוכלו צריך לבערו מדרבנן. ואפי"ה מותר, ומוכח שממך שצריך לבערו מדרבנן בפסח, אם עבר עליו הפסח מותר.

ולעיל כתבנו דבתערובת חמץ עובר בכל יראה. אולם לדברי ר"ת ברפ"א אפי' ע"י תערובת בפחות מס' לא עובר בכל יראה ובכל ימצא. ונתנן שם — לענין תערובת חמץ — : ואלו עוברין בפסח כותח הבבלי ושכר המדי וכו'. וכתבו התוס' שם בד"ה ואלו, שר"ת מפרש שמש"ש במשנה, ואלו עוברין וכו'. היינו, מעל השולחן דלאו בני מיכל נינהו אבל כל יראה ליכא. ולפי"ז אם נתערב קודם הפסח בפחות מס', ועבר עליו הפסח, מותר בהנאה ואפי' באכילה, כיון דלא עבר בכל יראה.

אבל רש"י בד"ה ואלו חלק על ר"ת שם וקצת ש"פ, וס"ל דעל תערובת חמץ עובר כב". שרש"י מפרש מש"ש, ואלו עוברין וכו'. היינו בכל יראה וכל ימצא. אלא שרש"י ס"ל כדעת הרמב"ם, דס"ל דאפי' אנוקשה עובר בכל יראה וכל

פטור, כמ"ש בפסחים מ"ג א : מאן תנא דחמץ דגן גמור ע"י תערובות ונוקשה בעיניה כלאו אמר רב יהודה אמר רב ר"מ היא דתניא שיאור ישרף ונותנו לכלבו והאוכלו בארבעים וכו' והאוכלו בארבעים אתאן לר' מאיר. ומ' דלר' יהודה האוכלו פטור. וכן לר"א אליכא דרב יהודה. רבנא' שם איתא : על חמץ דגן גמור ענוש כרת על עירובו בלאו דברי ר' אליעזר וחכמים אומרים על חמץ דגן גמור ענוש כרת על עירובו בלא כלום. ורב יהודה אמר שם : עד כאן לא קאמר ר"א התם אלא חמץ דגן גמור ע"י תערובת אבל נוקשה בעיניה לא אמר. וכ"ש לחכמים כמ"ש שם תניא כוותיה דרב יהודה. [דאיכא שם בהמשך לשון הגמ' : תניא כוותיה דרב יהודה כל מחמצת לא תאכלו (שמות יב, כ) לרבות כותח הבבלי ושכר המדי וחומץ האדומי ויתום המצרי יכול יהא ענוש כרת ח"ל כי כל אוכל חמץ ונכרתה (שם שם, ט"ו) על חמץ דגן גמור ענוש כרת ועל עירובו בלאו. הרי דאף לר' אליעזר שמחמיר בתערובת מקיל בחמץ נוקשה, כ"ש לחכמים דס"ל בחמץ ע"י תערובת בלא כלום עאכ"כ דחמץ נוקשה בלא כלום. וכן סתם מתני' שם מח ב : שיאור ישרף והאוכלו פטור וכו' דברי ר' יהודה וחכ"א וכו'. ועיין ברא"ש שם פ"ג ס"ו שכתב על משנה זו : דכיון דלא תני הא דר"מ לעיל כי הכא בלשון חכמים א"כ חזרנו לכללנו ר' מאיר ור' יהודה הלכה כר' יהודה. וכ"כ הרא"ש שם סוף סימן א'.

ואע"ג דמ"מ צריך לבער, כמש"ש, שיאור ישרף היינו מדרבנן. ועיין ר"ן שם שכתב : ומיהא שמעינן דאע"ג דנוקשה בעיני' בלא כלום אפי"ה צריך ליעור דאלת"ה אמאי ישרף. ועיין שם ברפ"ג מב, א, שכתב — על דברי ר' אליעזר הג"ל — : מיהו אנו לא קי"ל לא תני הא דר"מ כרבנן דפליגי עליה דר' אליעזר ואמרי על חמץ דגן גמור ענוש כרת ועל עירובו בלא כלום כדאיכא בגמ' בסמוך וכ"ש דקי"ל דנוקשה בעיניה בלא כלום דהא מוכח בגמ' דנוקשה בעיניה קיל טפי מחמץ דגן גמור ע"י תערובות וכו' אבל נוקשה בעיניה כיון דלית בהו לאו לא מיתסר מדאורייתא כלל דמיהיכא תיתי אבל מדרבנן מיהא אסור.

ועיין בחוס' ריש פסחים ב ד"ה אור לארבעה עשר ונראה לרשב"א כו'. ע"ש. וז"ל התוס' : ונראה לרשב"א וכו' דהחמירו חכמים בכל חמץ אפי' בחמץ נוקשה וע"י תערובת אע"ג דליכא כל יראה לפר"ת בריש אלו עוברין (מב א) דהא אמר שיאור ישרף והיינו חמץ נוקשה כדמוכח התם ואיכא

ומשמע מדבריו וכו', הוא מ"ש הגמ' : יזהר שלא יחזור העכו"ם וימכרונו לישראל. וצ"ע מה שנראה מדברי רבנו להלן

שלאחר הפסח מותר אף בהנאה. ועיין חזו"א סי' קי"ט סקכ"ג.

ואסורים בהנאה אחר הפסח: הגם: (מב) יש נמנעין לשחוק על השלחן עם קלפים הנקראין קרמ"ץ נפסח דמושעין שמה יפול ממחן נוקשה שנהן לתוך המאכל (פסקי מהרא"י סי' קס"ו):

ביאורי הגר"א

תמ"ז ס"ז וכן נירות כו' מ"מ אסור לאוכלו אף ע"י מערובת כמ"ש ס"ד דבר שנמנע כו' אע"פ שמוחר כו':

לא נדלמח מעכשיו ו"ע. ועמ"ל. וכל זה אינו שזה לי דמנ"ל למלך: (מא) והפיראד"ש. ע' ריב"ש שם: (מב) יש נמנעין כו'. אף דמותר להשהותו כמ"ש נסי'

ברכת אליהו

ואסור באכילה וכ"כ הרב רבינו נחמן ז"ל בפי' ההלכות, עכ"ל. וכ"כ הר"ן שם מב' א: ... אבל נוקשה בעיניה כיון דלית בהו לאו לא מיתסר מדאורייתא כלל דמהיכא תיתי אבל מדרבנן מיהא אסור. וסיים שם הר"ן: ומיהו מסתברא דכיון דביעורו (של חמץ נוקשה) מדרבנן בעלמא הוא אם השהה אותו ולא כיערו לאחר הפסח מותר בהנאה.

ועיקר ראיתם הנ"ל — ממה שאין עוברים עליה בכל יראה ובכל ימצא — אינו מוכרח. שהרי הרמב"ן כתב שחמץ של ישראל בבית נכרי אינו עובר עליו כמ"ל בסי' ת"מ סק"ג, ואפ"ה אסור בהנאה, ואפי' הלוח עליו והרהיגו, אם לא בדאמר מעכשיו אסור בהנאה. וע"ז דחזינו דאף חמץ שאינו עובר בכל יראה אסור בהנאה.

ועמ"א סק"ו, שגם הוא התקשה בזה, ותידיך: שאני התם כיון דזה החמץ צריך ביעור מדאורייתא וחכמים תקנו שזה לא מיקרי ביעור אז הו"ל כאילו עבר דאדאורייתא דומיא דמי שביטל חמצו ולא ביערו דאסור אחר הפסח כמ"ש סי' תמ"ח ס"ה וע"ש הטעם (דחיישין להערמה — מחצית השקל) וה"נ יש לחוש שכל אדם יעשה כן ויאמר שהעכו"ם קיבל אחריות, עכ"ל. וכל זה אינו שוה לי, דמנ"ל לחלק בהכ"ז.

(מא) עיין ריב"ש תשובה ג', וז"ל: אבל איני רואה בשום פנים שיהי' הפידווי"ש נוקשה אלא חמץ גמור שאין נוקשה אלא כגון שלשה מיני אומניות הנזכרים במשנת אלו עוברין שאינן ראויים לאכילה או שמה שאינו עדיין חמץ גמור כגון שיאור או לפי' ר"ת חטי קורדנייתא דשירין ויבישן אם נפל עליהם מים וכו' אבל אלו הפידווי"ש שלשין עיסה הרבה ועושין מהן אלו הפידווי"ש מעט מעט והעיסה עומדת בלי עסק שיעור כמה מילין וכמה פרסאות אין ספק שהיא חמץ גמור וגם שמניחין אותן לשמש לייבש וגם זה מרבה בחימוצו וגם שלא נילוושה העיסה במים שלנו ומפני שהם דקים ויכשים מפני זה לא פקע שם חמץ מיניהו ועוד שגם החטים יכולין להחמיץ אף בעודן חטים אם נתבקעו וכו'.

(מב) אף דמותר להשהות את החמץ שבקליפין, כמ"ש בסי' תמ"ב (ס"ד) [ס"ג]: וכן נירות שדבקו אותם בחמץ וכל כיוצא בזה מותר לקיימן בפסח שאין צורת החמץ עומדת. [ועמ"ש סק"ו]. מ"מ אסור לאכלן אף ע"י תערובת, כמ"ש

ימצא. כמ"ש הרמב"ם בספ"ד מהל' חמץ ומצה הי"א: וכן נירות שדבקו אותן בחמץ וכל כיוצא בזה מותר לקיימן בפסח ואין בהם משום לא יראה ולא ימצא שאין צורת החמץ עומדת. הרי דדייק הרמב"ם שלא עובר בכל יראה משום „שאין צורת החמץ עומדת“, הא בלא"ה עובר בכל יראה אף דהוי חמץ נוקשה. ורש"י ס"ל בזה כרמב"ם, שהרי רש"י כתב על כל המתני „ואלו עוברין וכו'“, שהוא משום כל יראה. וחשיב במתני שם חמץ נוקשה כמ"ש: וזמן של צבעים עמילן של טבחים וקולן של סופרים. והמשך לשון המשנה: ר"א אומר אף תכשיטי נשים. ועיין תוס' שם ד"ה ר"א.

אלא שרש"י אין ראי' דס"ל כרמב"ם, שי"ל שרש"י „ואלו עוברין“ הוא דברי ר"א דס"ל שם מג' א בכרייתא דעל עירובו בלאו באכילה. והו"ה דעובר בכל יראה. רק שקשה הא אף ר"א ל"ק באזהרה רק בחמץ גמור ע"י תערובת, אבל בחמץ נוקשה בעיניה לא אמר ר"א שעובר עליו, פרקאמר רב יהודה בגמ' שם, וכו"ל. ואילו במתני שם מב' א קאמר ר"א אף תכשיטי נשים. ומ' אפי' נוקשה ע"י תערובת עובר בכל יראה, דתכשיטי נשים הוי חמץ נוקשה ע"י תערובת. [ראה הערה [1]]. וגם התוס' שם ד"ה ר"א הקשו דמדקאמר ר"א „אף“, מ' דמודה לת"ק שחמץ נוקשה עוברין. ובגמ' שם אמרו דר"א סבר בנוקשה בעיניה בלא כלום. ולכן פסק הרמב"ם דאפי' חמץ נוקשה עובר לד"ה בכל יראה. ובזה מיושבת הסתירה מדברי ר"א דמתני שם מב' א על דברי ר"א בגמ' שם מג' א. שהמחלוקת של חכמים ור"א המובאת בגמ' שם מג' א, היא רק לענין אכילה. אבל לענין כל יראה אפי' בחמץ נוקשה עובר לד"ה. אבל תוס' שם מב' א ד"ה ר"א הנ"ל כתבו — לתרץ הסתירה מדברי ר"א דמתני על דברי ר"א דגמ' — דגר' רבי אֶלְעָזָר בחד מיניהו או במתני או בגמרא.

והנה שורש דין זה הוא בריב"ש תשובה ג' בשם הרמב"ן. וז"ל: איברא דחמץ נוקשה אפי' בעיניה אינו אסור בהנאה אחר הפסח שהרי לא עבר עליו מה"ת בכל יראה וכל ימצא כיון שאינו חמץ מה"ת דהא תנן שיאור ישרף והאוכלו פטור שיאור היינו נוקשה כדאיתא בגמ' אלא שחכמים הצריכו לבערו כדי שלא יבא לאוכלו ומשום"ה אמרו ישרף וכיון שלא עבר בכל יראה וכל ימצא אלא מדרבנן נראה שמותר בהנאה

אפי' נוקשה ע"י תערובת. וכתב הד"א ע"ז: וכמ"ש בתוס' ד"ה ר"א כו' ואפי' הוי חמץ גמור ע"י תערובת כו' הרי דהוי ע"י תערובת. ויש לציין כי זה רק עפ"י פירוש המהרש"ל והב"ח, שמפרשים אליבא דתוס', דר"א מיירי בחמץ נוקשה ע"י תערובת. והבאנו לעיל שכן פירש הר"ן. אבל לפי' המהרש"א הנ"ל, לא מיירי ר"א בחמץ נוקשה ע"י תערובת. ומדברי רבנו נראה דנקט כפי' הר"ן. המהרש"ל והב"ח הנ"ל.

12 לעיל כתב רבנו: לדברי ר"ת ברפ"ג אפי' ע"י תערובת לא עבר בכל יראה ובכל ימצא ולפי"ז אם נתעורר קודם הפסח בפחות מס'

11 ז"ל התוס' שם בד"ה ר"א אומר אף תכשיטי נשים: היינו חמץ נוקשה ואפילו הוי חמץ דגן גמור ע"י תערובת וכו'. והמהרש"ל שם והגהות הב"ח פירשו אליבא דתוס', שהת"ק מיירי בדגן גמור ע"י תערובת או נוקשה בעיניה. ור"א מוסיף נוקשה ע"י תערובת. וכן פירש הר"ן. והמהרש"א פי' אליבא דתוס', שת"ק לא מחשיב תכשיטי נשים נוקשה בעיניה, ור"א מוסיף שגם תכשיטי נשים הוא נוקשה בעיניה. עכ"פ יוצא שלכל הפירושים ת"ק מיירי בחמץ נוקשה.

ורבנו כתב להלן: ואילו במתני קאמר ר"א אף תכשיטי נשים

תמח דין חמץ שעבר עליו הפסח. וכו' ז' סעיפים:

באר הגולה

א משנה פסחים כ"ח.
ב טור נשם א"ח
הרמ"ה נפיק ב'
דפסמים. * ה"ה

אפי' כיום ראשון והל' דנקט כיום אחרון לנרמא נקט דאפי' כיום אחרון שהוא מדרבנן לא יקבלנו מידו כן כתב הטור וכן הביא הכ"ז נשם הרשנ"ה.

ביאורי הגר"א

מש"ש ז"ו ב' דהימירא כו' ושם ק"צ ח' וטולין קל"ט ח' כל היכא דליהא כו' ח"ש וטוב ר"ל לנרמא דמילתא אכל א"ס מקבל ישראל אע"ג דליקטורא הוא קני לוי כמ"ש נע"ז מ"ז ח' דילמא מגבה לה כו' ח"ש לא כו' וכן רשומי כמ"ש בפ"ו דדמאי גר ונכרי כו' וא"ס משכנא כו' ח"ש וגם לא כו' דרשוי

תמח (א) מותר אפי'. ירושלמי שם הביא הרמ"ה שם וגמ' ל' ח' פוקו וזינו כו' ושם ל"א ב' מנות של נכרים כו' (ב) לא כו' וגם כו' וטוב. דנע"כ אינו קונה רשומי כמ"ש בזמ"ק ק"ח א' טעמא דפניניהו לא אכל ארישא אין שומעין לא פריך ואפי' נלא אמירה ממחמא ל"ק רשומי

ברכת אליהו

הסיפא — „משקבל עליו וכו'". אבל אהא דתנן ברישא דאם אמר לו הגיעוך אין שומעין לו. לא פריך: אמאי ותקנה ליה שדהו. ומוכח דאין השדה קונה לו בע"כ. אף שהמקנה רוצה להקנות. ורק בסיפא כיון שקיבל עליו. מקשה הגמ' אמאי לא קונה לו שדהו. ואפי' בלא אמירה — דאינו רוצה שהשדה תקנה לו — אלא מסתמא, גם לא קני רשותו היכי דבא אסור ע"י הקנין. כמ"ש צו ב'. דהיתירא ניהא ליה דליקני אסורא לא ניהא ליה דליקני. ושם קב א'. איתא: אסור לזכות בביצים כל זמן שהאם רובצת עליהם. ואומרת ע"ז הגמ' שאפי' אם הביצים נפלו לחצירו לא קנה הביצים. משום ד, כל היכא דאיהו מצי זכי ליה חצירו זכיא ליה וכל היכא דאיהו לא מצי זכי ליה חצירו נמי לא זכיא ליה. וכן הוא בחולין (קלט א) [צ"ל: קמא ב. והובא דין זה ברמב"ם הל' שחיטה פ"ג הי"ט]. וזהו שכתב המחבר: טוב שיאמר שאינו רוצה שקנה לו רשותו. ר"ל לרשותו דמילתא. אבל מדינא א"צ לומר וכו'נל. ונכ"כ הט"ז סק"ג ועטרת זקנים אות ב' וחק יעקב סק"ט. והוסיף שם — שהטעם ש, טוב שיאמר וכו' — : כדי שאם יטלנו אחר פסח לא יהא כהוכיח סופו על תחילתו שדעתו יהי' בתוך הפסח לקנותו וכו'.

אבל אם מקבל ישראל, אע"ג דאסורא הוא קני ליה. כמ"ש בע"ז מב א' גבי ע"ז — דילמא מגבה לה (קני ליה) בהגבהה דכל דבר הפקר כגון מציאה נקנית בהגבהה — רש"י והדר מבטיל לה והוי עבודת כוכבים ביד ישראל וכו'. הרי דישאל קני ע"ז אע"ג דאסורה ליה. וזהו שכתב המחבר: לא יקבלנו הישראל וכו'. והיינו שאם כן יקבל הישראל החמץ, „אע"ג דאסורא הוא קני ליה".

פסח כיון ולא עבר עליו אף דבריש אלו עוברין משמע דס"ל להר"ן דמ"מ אסור לאכלו מן התורה א"כ כ"ש בנוקשה בעיניה דרשוי אפי' באכילה ומאן פלוג לן לחלק בין אכילה להנאה וא"כ נראה עיקר כדברי מ"א ועוד דהא לדעת הטור לעיל סי' תמ"ב אפילו לכתחילה מותר להשהותו וא"כ אין להחמיר בדרכנן שהוא קל יותר כמ"ש הר"ן ודרכו בעלמא בטיל אחר פסח כחורמיו חוץ לארץ. וכעין זה כתב גם בחו"א אורח סימן קי"ט סק"ב. וז"ל: ולכאורה נראה דבכל מקום ולא קניס רש"י לאחר הפסח מותר אף באכילה דאין לנו שום מקום לאסור באכילה כיון דלרש"י חמץ לאחר הפסח מותר רק קניס וכו' ובמקום דלא קניס למה יהא אסור באכילה. והוסיף שם: ואמנם בריב"ש סי' ג' כתב בהדיא דחמץ נוקשה לאחר הפסח מותר בהנאה ואסור באכילה ונראה דחיבת ואסור באכילה הוא ט"ס שהרי ב"י לא העתיקו והמ"א כתב בהדיא דמותר אפי' באכילה וכו'. ועיין חק יעקב סימן תמ"ח סק"ז ודעת תורה סי' תמ"ח ס"ב.

בס"ד: דבר שנתערב בו חמץ ואינו מאכל אדם כלל כו' אע"פ שמותר לקיימו אסור לאוכלו עד אחר הפסח. [נעמ"ש סק"ג].

תמח (א) ירושלמי בפסחים פ"ב ה"ב הביאו הרא"ש שם סי' ד'. וז"ל הרא"ש: ובירושלמי קאמר הא דתני במתני' חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה במקום שלא נהגו לאכול פת של נכרי אבל במקום שנהגו לאכול מותר אפי' באכילה. וגמ' דידן שם לא: ...דאמר רבא כי הוינן בי רב נחמן כי הוו נפקי שבעה יומי דפסחא אמר לן פוקו וזכינו חמרא דבני חילא (נכרים) אע"פ שאופיהו יום זה שעבר והוא פסח — רש"י. ושם לא ב: מנות של נכרים ומלאי של נכרים ופועלי ישראל נכנסין ויוצאין לשם חמץ שנמצא שם אחר הפסח מותר באכילה ואצ"ל בהנאה. והיינו משום דתלינן דהחמץ הוא של נכרים. הרי דמותר אפילו באכילה. [נע"ז סק"א וחק יעקב סק"ג].

(ב) דנע"כ הרשות אינה קונה החמץ. כמ"ש בב"מ ק"ח א. דתנן שם ק"ז ב: מי שהיה כותלו סמוך לגינת חבירו ונפל ואמר לו פנה אבניך ואמר לו הגיעוך (הם שלך ופנה אותן לעצמך — רש"י) אין שומעין לו (אם אין זה רוצה אין קונה לו דבר הפקר או מתנה — רש"י) משקבל עליו אמר לו הילך את יציאותיך או טול את שלי אין שומעין לו. ופריך בגמ' שם ק"ח א: הא מדקתני סיפא הילך יציאותיך מכלל דפניניהו עסקינן טעמא דפניניהו הא לא פניניהו לא אמאי ותקנה ליה שדהו דאמר ר' יוסי ברי' חנינא חצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו וכו'. ומדפרכינן „אמאי ותקנה ליה שדהו וכו'" רק על

ועבר עליו הפסח מותר בהנאה ואפי' באכילה. ועיין מ"ש ע"ז בבה"ל ד"ה בין חמץ. ולענין חמץ נוקשה — שגם שם הטעם שאינו עוברי ככל יראה — איתא בריב"ש שאסור באכילה. והמ"א בסקמ"ו — אחרי הביאו דברי הריב"ש — כתב: ונ"ל דאפי' באכילה שרי והא דנקט בהנאה משום דחמץ נוקשה לא חזי לאכילה. ולענין חמץ נוקשה לא כתב רבנו לדעת הריב"ש אם מותר באכילה. וכתב בשע"צ סק"פ פ"ג: ...אף דבביאור הגר"א משמע ג"כ בתחלת דבריו כהמ"א דאין לחלק בין אכילה להנאה וכו'. ונראה ששע"צ כתב כן עפ"י מ"ש רבנו לענין תערובת לדברי ר"ת. ועי' מש"ש בשע"צ.

ועל דברי המ"א הנ"ל הקשו הרכה נ"כ כאן ועוד אחרונים שזה לא כמ"ש בריב"ש הנ"ל, והמגן האלף כאן כתב ע"ז: ואמת הוא שכן מבואר בריב"ש אבל כבר כתב הטור בס"י תמ"ח שאין טעם לחלק בין אכילה להנאה ועוד דהר"ן והמ"מ כתבו דאם נתערב החמץ יותר מאכילת פרס כתב הר"ן פ' כל שעה דאינו אסור לאחר

באר הגולה

ג משה סס.

ד רמ"ס נפ"א.

ה מוס' כמנה הנ"ל

זמק"נ דפסס.

ו כ"י מדנ"ר מ"ה.

ז שס נמ"ד.

שחפץ בו וטוב שיאמר שאינו רוצה שיקנה לו רשותו: ג נ המץ של ישראל שעבר עליו הפסח אסור בהנאה (א) ד אפילו הניחו שונג או אנוס (ד) הואם מכרו או נתנו: ו לא"י (ה) שמחזין לבית קודם הפסח אע"פ (ו) שהישראל מכירו לנכרי ויודע בו שלא יגע בו כלל אלא ישמרנו לו עד לאחר הפסח ויחזור ויתננו לו מותר (ז) ובלבד שיתננו לו מתנה גמורה (ח) בלי שום תנאי (ט) או שימכרנו לו מכירה גמורה בדבר מועט (י) אבל מתנה על מנת להחזיר לא

ביאורי הגר"א

ט"ז ועמ"ש: (ו) אע"פ כו'. שס ומציא ראי' ממ"ש בגיטין (כ"ב) [כ' צ"ל] נצי רמי נ"מ כו' מ"ש אף הוא כו' אלף כו' וע"ש רש"י ד"ה אלף לאו כו': (ז) ובלבד כו'. תוספתא וירושלמי שס: (ח) בלי כו'. רמ"ס וכפי' על התוספתא מ"ש ונלמד כו': (ט) או שימכרנו כו'. כנ"י מהר"מ ולאודה בתוספתא

קונה מיד שחפץ בו כמ"ש נכ"צ פ"ה א' נרשום לוקח כיון כו': (ג) אפי' הניחו. ר"ל דלא מימא דלא שייך קנסא לנ"ש וראי' מישראל שהרעין אצל נכרי שאסור אם לא א"ל מעכשיו שס ל"א. מ"מ: (ד) ואם מכרו כו'. תוספתא וירושלמי פ"ג הלכה ז': (ה) שמחזין לבית. מה"ד ועמ"ל ועמ"ש נפ"י מ"ג ומחזין קושים

ברכת אליהו

בסק"ד הקשה, דהא איתא בפסחים ו א שאם „יחד לו קרן זוית לחמצו של עכור"ם אינו זקוק לבכר דעכור"ם כי מעייל לדנפשיה קא מעייל משום שנאמר לא ימצא בבתיכם יצא זה שאינו מצוי בידך ופירש"י שהרי אותו זוית מסורה לעכור"ם וש"מ דאפי' בבית מהני בייחד לו קרן זוית". ועמ"ש ש"ס ח"ג סק"י שלפי החילוק הנ"ל לק"מ. דדוקא אם מייחד לו בית לדור והעכור"ם מכניס חמץ שלא מדעתו מותר. משא"כ כשא"ל ע"מ להכניס חמץ אסור. וולכן בנידוננו צריך שיהא דוקא לנכרי שמחזין לבית. והיינו דאם ישאר בביתו יהא נראה כמקבל פקדון החמץ שיהא בביתו כל הפסח וזה אסור גם בלא אחריות — ד"א שס. ועיין שער הציון סק"כ].

(ו) כ"כ הבי' בשם התה"ד תשו' ק"כ. ומביא התה"ד ראי' לזה ממ"ש בגיטין כ ב בעי רמי בר חמא היו מחזיקין בטבלא שהיא שלה וגט כתוב עליה והרי היא יוצאה מתחת ידו (שהוא בא לגרשה — רש"י) מהו מי אמרינן אקניי אקנייתא ליה או דילמא (אשה) לא ידעה לאקניי (לא גמרה ומקנייה דבר שאין בלבה לתת מתנה גמורה ולא גירשה אלא בשלה ואנן בעינן נתן — רש"י) אמר אביי ת"ש אף הוא (ר' יהודה בן בבא במס' עדות — רש"י) העיד על כפר קטן שהי' בצד ירושלים והי' בו זקן אחד והי' מלוה לכל בני הכפר וכותב בכתב ידו ואחרים חותמים ובא מעשה לפני חכמים והכשירוהו ואמאי הא בעינא ספר מקנה (ירמיה לב, יא) וליכא אלא לאו משום דאמרינן אקניי מקנה להו. וע"ש רש"י ד"ה אלא לאו כו' שכתב: ש"מ כי מקני ליה שפיר דמי ואע"ג דאין בדעתו של נתן שיעכבוהו המקבל אצלו. [הרי דאף שהיה יודע שהשטר ישוב אליו אפי' אמרינן דמה שהקנה את שטר המכירה להמוכר היו קנין גמור והי' כאן אף שיודע שהחמץ ישוב אליו אפי' היו המכירה מכירה גמורה — ד"א].

(ז) (ח) תוספתא דפסחים פ"ב ה"ו וירושלמי שם פ"ב ה"ב. הנ"ל בסק"ד: ובלבד שיתנו לו במתנה גמורה. ושם לא הזכיר: בלי שום תנאי. ומ"ש המחבר „בלי שום תנאי". הוא מלשון הרמב"ם כהל' חמץ ומצה פ"ד ה"ו. וזה כפי' על התוספתא שמש"ש „ובלבד שיתנו לו במתנה גמורה". היינו „בלי שום תנאי". וכי"כ רבינו מנוח על הרמב"ם שם. הובא ברמב"ם מהדורות שכתב פרנקל].

(ט) [בסק"ד הבאנו לשון התוספתא בפסחים פ"ב ה"ז: אומר הוא ישראל לעכור"ם עד שאתה לוקח כמנה קח במאתים וכו'. וכן היא גי' הרא"ש שם פ"ב ס"ד בתוספתא. ומ"ש המחבר

וכן רשותו קונה אע"ג דאיסורא הוא. כמ"ש בפ"ו דדמאי מ"י: גר ונכרי שירשו את אביהם נכרי יכול הוא לומר טול אתה ע"ז ואני מעות אתה יין ואני פירות ואם משבאו לרשות הגר אסור. והטעם שאסור, דכבר קנתה לו רשותו והי' חליפי ע"ז. הרי דאם רצונו בכך קונה לו רשותו אף דבר אסור. וז"ש המחבר „וגם לא יהא ניכר מתוך מעשיו שחפץ בו". דרשות קונה מיד שחפץ בו. [דמ' אף אם בתחילה לא רצה לקבל והניח הנכרי אפי' לא יהי' ניכר מתוך מעשיו אח"כ שחפץ דאז קונה לו רשותו — ד"א]. כמ"ש בב"ב פה א: ברשות לוקח כיון שקיבל עליו מוכר קנה לוקח. [הרי דאף דהי' כבר ברשות לוקח ועדיין לא נקנה מ"מ תיכף בקבלת המוכר שחפץ להקנותו נקנה להלוקח מחמת רשותו וה"נ כשחפץ הקונה — ד"א].

(ג) [מקור הדין שחמץ בפסח אסור בהנאה, הוא בפסחים כח א במשנה, וכמ"ש בבבא"ג סק"ג, דתנן שם: חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה ושל ישראל אסור בהנאה שנאמר לא יראה לך חמץ (שמות יג, ז). ואוקימנא לה כנמ' שם כט א כר"ש, דדבר תורה מותר וקנסא קנסינן ליה הואיל ועבר עליה ככל יראה ובכל ימצא. ומ"ש המחבר „אפי' הניחו שונג וכו'". הוא מלשון הרמב"ם כהל' חמץ ומצה פ"א ה"ד. ור"ל דלא תימא דלא שייך קנסא לר"ש בשונג ואנוס. וראי' לזה מישראל שהרעין אצל נכרי שאסור אם לא א"ל מעכשיו, וכמ"ש בפסחים לא א. הרי דהחמץ אסור בהנאה אף דהישראל הי' אנוס, ולא היה כידו לשרוף ולבער. כ"כ המ"מ שם.

(ד) תוספתא דפסחים פ"ב הל' ו', ז, וירושלמי שם פ"ב ה"ב. וז"ל התוספתא בה"ו: ישראל ונכרי שהיו כאין בספינה וחמץ ביד ישראל ה"ז מוכר לנכרי ונותנו במתנה וחוזר ולוקח ממנו [ולאחר] הפסח ובלבד שיתנו לו במתנה גמורה. ושם בה"ז: רשאי ישראל שיאמר לנכרי עד שאתה לוקח במנה נקח במאתים שמה אצטרך ואבאן ואקח ממך אחר הפסח. (ה) הבי' כתב שכן נראה מדברי התה"ד כתשו' שם ק"ט, (ק"ד) [ק"כ]. ועמ"א סק"ד, שכתב: פ"י גם החמץ יוציא חוץ לבית דאם ישאר בביתו יהא נראה כמקבל בפקדון חמצו של עכור"ם אבל מדיאנ שרי כיון שאין הישראל חייב באחריות וכו'. ועמ"ש בסיומן ת"ג סס"ה סק"י. שדוקא כשייחד לו בית שלא להכניס לו חמץ מותר אף כשמכניס בתוכו. אבל ע"מ להכניס אסור. וזכה מתורצת קושיית הט"ז. שהט"ז כאן

סנה: ד (יא) ח רשאי ישראל לומר לא"י בשעה חטישית או קודם עד שאתה לוקח חמץ במנה קח במאתים שמה אצטרך ואקחנו ממך אחר הפסח (יב) פ אבל לא יסכור לו ולא יתן לו על תנאי ואם עשה כן הרי זה עובר בבל יראה ובל ימצא: ה (יג) חמץ שנמצא בבית ישראל אחר הפסח אסור אע"פ שבטלו: ו (יד) כ אסור להאכיל חמצו בפסח אפי' לבהמת אחרים או של הפקר: ז (טו) אסור ליתן בהמתו לא"י להאכילה בימי הפסח אם הוא יודע שמאכיל אותה פסולת שעורים שהוא חמץ:

באר הגולה
ח שם נהו' הנו'
ט רמב"ם נפ"ד
י טור נסח' הירוש'
ורמ"ם נפ"ד דפסמ'
וכו' יוחנן.
כ שם נסח' הירושל'
ל אגודה.

ביאורי הגר"א

תל"ו ס"א בהג"ה: (יד) אסור להאכיל. ירושל' פ"ג הלכה א' לא יאכל חמץ היום אפי' לנכרים כו' מה אן קיימין אם לנכרו הן אסור הניי' אלא אפי' לנכר אחרי' ר"ל של נכרים זאת אומרת שאסור להאכילו לנכמת הפקר: (טו) אסור ליתן כו'. דיוקא נמתן וכמ"ס בירושלמי הנ"ל אם לנכרו הן אסור הנייה וע' מוס' פ"ג דפסחים כ"ג ב' ד"ה ואנדר כו':

עד שאתה לוקח נמאמ' קח נמנה ואני אחזור ואקנה ממך אחר הפסח ור"ל אפי' לומר לו שיקני ממנו ביוקר ויתן לו ריוח מותר כיון שמוכר לו נלא הערמה וענ"ח: (י) אבל מתנה. כפי' הגמ' נמוספת' הנ"ל ונלכד כו'. ואע"ג דנכ"מ מהני משום מומרא דחמץ. הג"מ: (יא) רשאי. מוספתא וירושלמי שם: (יב) אבל לא. כנ"ל: (יג) חמץ. ירושלמי נהפיקרו ועל"ש ועמ"ש נסי'

ברכת אליהו

בהגמ"י שם ואע"ג דבכל מקום מהני מתנה ע"מ להחזיר, משום חומרא דחמץ לא מהני. [ועמ"א סק"ה וחק יעקב סק"י].
(יא) תוספתא דפסחים פ"ב ה"ז וירושלמי שם ה"ב הנ"ל בסק"ד.
(יב) כנ"ל.

(יג) ירושלמי דפסחים פ"ב ה"ב בהפקירו. וערא"ש שם פ"ב ס"ד, שכתב: וישראל שמצא חמץ בביתו אחר הפסח מן הדין הוא מותר כיון דבטלו לא עבר על בל יראה וליכא למיקנסיה ובירושלמי פליגי ביה דגרסין התם הפקיר חמצו בידו אחר הפסח מהו ר' יוחנן אמר אסור ור"ל אמר מותר רבי יוחנן חייש להערמה ריש לקיש לא חייש להערמה כלומר שמה לא יפקירו ויאמר הפקרתיו. הרי שהרא"ש משוה, חמץ שנמצא בבית ישראל וכו'. למ"ש בירושלמי, הפקירו. והטור כתב: וחמץ שנמצא בבית ישראל אחר הפסח אסור בירושלמי וכו'. וסיים הב"י: וידוע דהלכה כרבי יוחנן ומפני כך סתם רבינו וכתב אסור בירושלמי. ועמ"ש בס' תל"ו ס"א בהג"ה, [שאוצר של חטים שנעשה ל' יום קודם הפסח אף שאינו זקוק לבער, מיהו אחר הפסח כשיפנה את האוצר אסור ליהנות מאותן החטים. ועמ"ש בסק"ז].

(יד) ירושלמי דפסחים פ"ב ה"א [בפנינו בשינוי לשון קצת]: לא יאכל חמץ היום (שמתי יג, גיד) אפי' לכלבים (דיאכל יו' צרוי' וא' קמצה) לאחרים משמע — פנימ' הרי זה בא לאוסרו בהג"ה מה אנו קיימין אם לנכרו הן אסור הנייה (דשמעין מלא תאכל חמץ — קרבן העדה) אלא אפי' לכלב אחרים (אצטרך קרא דלא יאכל חמץ לאסור להאכיל אפי' לכלבים אחרים — קרבן העדה) זאת אומרת שאסור להאכילו לבהמת הפקר. ומ"ש הירושלמי, כלב אחרים ר"ל דאפי' לכלב של נכרים אסור.

(טו) ודיוקא בחמץ אסור. אבל בשאר איסורי הנאה מותר ליתן בהמתו לנכרי, אף כשיודע שמאכילה איסורי הנאה.

סיים המחבר: ואם עשה כן הרי זה עובר בבל יראה ובל ימצא. ועיין במ"א סק"ז, שלכן עובר בבל יראה: דמייירי שהישראל תלה התנאי

„או שימכרנו לו מכירה גמורה.“ [זה] כג' מהר"ם ואגודה בתוספתא. [ובתשובת הרשב"א סי' תתנ"ח הביא תשובת מהר"ם, וז"ל: על חמץ שנחמץ בשמרי שכר יש למכרו לגויים קודם הפסח ולומר לו אם תשמרהו עד לאחר הפסח אקנהו ממך אני או יהודי אחר. ודברי האגודה הם בפסחים פ"ב כח ב]. וגירסת' בתוספתא: עד שאתה לוקח [חמץ] במאתים קח [ממני] במנה ואני אחזור ואקנה ממך אחר הפסח. [וכעין גי' זו הביא במדרכי שם פ"ב סי' תקמ"ט בשם ס"א. וכתב בבגדי ישע שם אות י"ג, שכן היא הגי' במדרכי ישן]. ור"ל אפי' לומר לו הישראל שיקנה ממנו לאחר הפסח ביוקר ויתן לו ריוח מותר, כיון שמוכר לו במכירה גמורה בלא הערמה. [והוסיף חק יעקב בסק"ז: ואין לחוש לביטול מקח כי אנו סהדי שהישראל גמר ואקני לו כדי שלא לעבור אבל יראה ובל ימצא וכו']. ועב"ח [שהביא הגי' השוונת הנ"ל בדברי התוספתא. והוסיף: גם מפורש באגודה דרשאי לומר לעו"ג שיקנה בזול אע"פ דמשמע מדבריו שיחזור ויקנהו ממנו ביוקר ואפילו לומר לו בפ"י שיחזור ויקנהו ממנו ויתן לו ריוח נמי שרי כיון דהמכירה היא עכשיו מכירה גמורה כלי הערמה אבל הרא"ש העתיק איפכא עד שאתה לוקח במנה קח במאתים כלומר שיקח חמץ הרבה בסך מאתים אע"פ שאין צריך ליקח אלא במנה אבל לא יפרש לו שיקנהו בזול ולחת לו אח"כ ריוח שזה הוי כהערמה כמו שיתבאר בסמך וכ"כ שאר המחברים הלשון כמ"ש הרא"ש ומיהו אפשר לפרש לשון זה דה"פ עד שאתה לוקח במקום אחר בזול במנה קח ממני ביוקר במאתים שלאחר הפסח אני צריך אליי ואתן לך ריוח ואקחנו ממך. עכ"ל. ועיין בס"ד ובמ"א שם סק"ו ובסימן ש"ז סק"י]. (י) כפי' הגמ' [נראה שצ"ל: הג"מ] בתוספתא הנ"ל ובלכד כו'. [ודלעיל בסק"ד הבאנו לשון התוספתא דפסחים פ"ב ה"ז: ובלכד שיתנו לו במתנה גמורה. ומדרכי הגמ"י בהל' שבת פ"ו ה"א אות ב', נראה שמפרש שם"ש בתוספתא, ובלכד כו' אתי לאפוקי שלא יתן לו מתנה על מנת להחזיר]. וכתב

1 בד"א כתב: כנ"ל סק"י. ודבריו צ"ע. שבסק"י הביא רבנו שלכן לא מהני מתנה על מנת להחזיר, משום חומרא דחמץ. ואילו כאן

באר הגולה

א גרימא פוסקים מהא
דני ר' ינא ע"ז פ"ג.

ל"ה.

תמט דין חמץ שנמצא בחנות ישראל והפועלים א"י או בהפך. ובו סעיף אחד:

א א חנות של ישראל ומלאי (פירוש הפסחא וכלי המנות) של ישראל ופועלים הנכנסים לשם א"י חמץ שנמצא שם אחר הפסח אסור בהנאה חנות של א"י ומלאי של א"י ופועלים הנכנסים לשם ישראל חמץ שנמצא שם מותר אפילו באכילה כך היא גירסת רש"י ורבינו האי אבל רבינו חננאל גורם בהפך:

תנ דין ישראל ואינו יהודי שיש להם שותפות. ובו ז' סעיפים:

א א ישראל שלוה כבר מחבירו קודם הפסח צריך לפורעו אחר הפסח ויש בו משום גזל אם אינו פורע: ב (א) ב ישראל שמקבל מא"י ברבית ככרות בכל שבוע יאמר לו קודם פסח

א טור נטס רש"י
ונשאר פוסקים מהא
דני ר' ינא ע"ז פ"ג.
ב טור נטס חז"ל
העור.

ביאורי הגר"א

תנ (א) ישראל שמקבל כו'. ללא זכה נהו ולאף ללא אמירה מן הדין מותר כמ"ש מוס' נע"ז כ"ז א' סד"ה

ברכת אליהו

בלא אמירה מן הדין מותר. כמ"ש תוס' בע"ז כב א' סד"ה לא יאמר כו'. שהתוס' שם הביאו תוספתא דמסכת דמאי (פ"ו ה"ג): תניא ישראל ועכו"ם שלקחו שדה ומרחץ בשותפות לא יאמר לו ישראל לעכו"ם כו' קצרו של דבר בין כרם בין שדה בין מרחץ או תנור אם לקחו ישראל ועכו"ם בשותפות

וכמ"ש בירושלמי דפסחים פ"ב ה"א הנ"ל בסקי"ד אם לכלבו ההן איסור הנייה. ועיין תוס' פ"ב דפסחים כב ב ד"ה ואבר כו'.

תנ (א) הטעם דמותר. משום שהישראל לא זכה בהו. ואף

לבהמת הפקר. הרי שאסור להאכיל לבהמה אפי' כשאין למאכל שום הנאה מהאכלת חמץ לבהמה. דאפי' כשאין לו הנאה ממש רק דדמיה להנאה ג"כ אסור — ד"א. ואסור להאכיל גם לבהמת הפקר. אף שאין מי שמחזיק טובה למאכל. והו"ה שאסור ליתן בהמתו לנכרי להאכילה חמץ בימי הפסח. אע"ג שאין לבעל הבהמה הנאה מזה. דמה לו אם הנכרי יתן לה חמץ או לא. שהרי הנכרי מחזיק להאכילה וכשנותן לה חמץ אדעתא דנפשיה קא עבדי, אפי"ה אסור. וזה רק בחמץ ולא כאשר הנכרי מאכילה שאר איסורי הנאה. וזה כמש"ל. מאחר שאין בעל הבהמה נהנה ממה שהנכרי מאכילה איסורי הנאה.

וסיים רבנו: ועתה"ס פ"ב דפסחים כב ב ד"ה ואבר כו'. והיינו שהתוס' שם הוכיחו מגמ' שם, שכמו שאסור להושיט אבר מן החי לבני נח בשכר. אסור גם בחנם. דמה שמחזיק לו הנכרי טובה חשוב כמשכח. ושם מביאים התוס' דברי הגמ' בב"מ לב ב. ושם הגמ' מביאה ברייתא לענין פריקה. שאם היתה בהמתו של נכרי טעונה יין נסך אין זקוק לה. והגמ' רוצה להוכיח מברייתא זו, שצער בעלי חיים לאסור דאורייתא. ד"א אמרת דאורייתא אמאי אין זקוק לה. ומקשים התוס' מה ההוכחה מברייתא זו דצער בעלי חיים לא דאורייתא. הלא אפ"ל שלכן אין זקוק לה. משום דחשיב כמשכח באיסורי הנאה ואסור אפי' בחנם. ותי' התוס' בתירוץ השני: אי"נ אין זקוק לה שמשע ליה אפי' שלא בפני נכרי דאין מחזיק לו טובה. ואילו מהתוס' דביין נסך כאשר אין הנכרי מחזיק לו טובה מותר. ואילו לענין חמץ הבאנו לעיל שאסור להאכיל אפי' לבהמה של הפקר — דאין מי שיחזיק לו טובה. הרי דחמץ חמור בזה משאר איסורי הנאה והו"ה לענין למסור לבהמה להאכילה — ד"א. ועי' מש"ש בזה.

ועל הדין המובא בס"י שאסור להאכיל חמץ בפסח אפי' לבהמת הפקר. כתב המ"א בסקי"ט דהטעם הוא: דמהנה הוא כשנותן לבהמה. וכיכ' הלוש. וכתב ע"ז בשער הציון סקע"ה: ומשמע לכאורה דהוא דאורייתא ולא משום חומרא דחמץ ולפי"ז גם בשאר איסורי הנאה אסור ובפמ"ג מסתפק בזה ובתשב"ץ ח"ג סימן רצ"ג מבואר כדברינו ועיין במטה יהודה ובמור קציעה מה שכתבו בזה אכן בביאור הגר"א בסקי"ז לפי פירוש דמשק אלעזר שם מוכח לדעתו דוקא גבי חמץ אסור. עכ"ל.

בעצמו כגון שהתנה שאם הישראל יהי' לו מעות יחזירו לו דכה"ג לא הוי מכירה כלל כמ"ש בחור"מ סי' ר"ז ע"ש וגרע ממשכון דבמשכון א"ל אם לא אפדנו קודם ר"ח אייר יהי' שלך מעכשיו אבל כהא לעולם הרשות בידו לפדותו אי נמי שתלה הישראל המכירה בתנאי כגון שא"ל אם תעשה לי דבר פלוני החמץ שלך נמצא דכל זמן שלא נתקיים התנאי לא הוי מכירתו מכירה. ואמנם המג"א מסיים: אבל אם אמר הריני נותן לך מעכשיו על מנת להחזיר או על מנת שתעשה דבר פלוני הרי זה מכירה גמורה כמ"ש בחור"מ סי' רי"ב ס"ד ובאכה"ע סי' כ"ח ס"כ ע"ש רק משום חומרא דחמץ אסור כמש"ל בס"ג. אבל המחבר כאן לא מיירי בכה"ג. שהלא סיים ש.עובר בכל יראה וכל ימצא. ומוכח דכאן לא אסור רק משום חומרא דחמץ. וגם בשער הציון ס"ק ג"ז ציין לדברי רבנו שם. וסיים: דלא כרדב"ז שדמה דין זה להא דתנאי המוזכר בס"ד שעובר בכל יראה. ודברי הרדב"ז הם בחלק ה' תשובה אלף תט"ז (מ"ג).

ולכן נראה שמ"ש רבנו "כנ"ל" כוונתו למ"ש בסק"ח. ששם כתב רבנו, שהרמב"ם מפרש שמ"ש בתוספתא הנ"ל בסק"ז, ובלבד שיתנו לו במתנה גמורה, היינו שלא יתנו לו על תנאי. ובפשוטו מ' דהיינו שלא ימכור בתנאי שעי"ז יעבור בכל יראה וכל ימצא, וכמו שסיים הרמב"ם בהל' חמץ ומצה פ"ד ה"א. ואמנם שם סיים המחבר: אבל מתנה ע"מ להחזיר לא מהני. אבל זה לא מדברי הרמב"ם, אלא זה עפ"י דברי הגמ' וכמ"ש רבנו בסק"ח. ושם הו"ר רק משום חומרא דחמץ. אבל כאן שכתב המחבר שם הוא ימכור ונתן על תנאי הרי זה עובר בכל יראה וכל ימצא. הוא לא עפ"י דברי הגמ' הנ"ל, אלא עפ"י הרמב"ם שפרש שזהו שאמרו בתוספתא: ובלבד שיתנו לו במתנה גמורה.

2 מ"ש רבנו "כמ"ש בירושלמי וכו'". היינו דבסקי"ד הביא רבנו דברי הירושלמי בפסחים פ"ב ה"א. והפסוק, "לא יאכל חמץ" לומדים שאסור גם הנאה. ופ"ז אמר הירושלמי. שאין לומר שבא ללמד איסור של האכלה לכלבו, כי הרי זה נלמד מהפסוק, "לא תאכל חמץ". וזה כולל גם איסור הנאה אליבא דרבי אבהו בפסחים כא ב. שכל מקום שנאמר תאכל אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה כמשמע. אלא הפסוק בא ללמד שאסור להאכיל אפי' לכלב של נכרים. ומסיים הירושלמי שמכאן למדים שאסור להאכיל חמץ גם

שיתן לו בשבוע של פסח קמח או מעות וכיון שהתנה עמו כך אע"פ שאחר הפסח נותן לו ככרות חמץ חליפי הקמח והמעות הן ושרי: ג (ב) ג' ישראל וא"י שיש להם תנור בשותפות ואמר לא"י קודם פסח טול אתה של פסח ואני אטול אח"כ: ד (ג) ד' ישראל שהיה לו תנור ואפו בו א"י חמץ בפסח אפילו מעות אסור לקבל בשכרו דהוה ליה משתכר באיסורי הנאה (ד) ואם הקבל כבר המעות מותר ליהנות מהם: ה (ה) ו' יש מי שמתיר להשכיר תנורו לא"י

באר הגולה
ג שם נכס משונת
רש"י.
ד טור נכס רש"י
ושם מפורש שהנלו לו
אחר הפסח.
ה שם ועין לעיל פ"ק
תמ"ג. ו שם ממנה רש פ"ה דע"ל.

ביאורי הגר"א

(ד) ואם קיבל כו' מותר. משמע אפי' הוא עצמו וכדעת הרמב"ם שם פ"ק תמ"ג וכו' פטול דגמי' נע"ז שם וע' מוס' שם ד"ה מנן. מימי' כו' אלול זה יחלה וע' ר"ן רפ"ה דע"ל שהנלו ראי' מירושלמי וכו' שם נכס הרמב"ן דהא דמסקינן שם קנס שקנסו נחמין וכו' דוקא ביי"ג

לא יאמר. מיהו היכא כו' דדוקא נקט וכ"ש כאן ועמ"ג: (ב) ישראל ונכרי. מש"ש נעלה לפרש"י ועוד סי' רנ"ד סי"ג נהג"ה: (ג) ישראל כו' דה"ל כו' ואם כו'. ע"ל ס"ז א' מ"ט שכתו כו' ומנן מכרן כו' וע"ש מוס' ד"ה והמנן. מיהו מימי' כו':

ברכת אליהו

והא איכסיף לא היו דברים מעולם. ופירש"י בד"ה שרא להו: דהיתר גמור הוה דהא אע"ג דקיבלוהו יחד לכתחילה ואמר לו ישראל היה אתה עובד בג' שנים הללו ואני ג' אחריהם אין כאן איסור שליחות דהא ישראל נמי שרי לעבודתו ואי משום אכילה שישראל אוכל כנגדו ונמצא נהנה מפירות ערלה שמכרן אין זה נהנה שכן המשפט שנה שזה עובד הוא אוכל. ובד"ה והא אותבי' פי': וא"כ מאי תיובתא גבי שבת איסור שליחות במלאכה משא"כ בערלה. פי' דשבת כיון דהשדה משבחת מעבודת העובד כוכבים בשבת והישראל אסור לעבוד בשבת מחזי העובד כוכבים כשלוחו משא"כ בערלה דהעבודה בשנת הערלה שרי גם להישראל ולא שייך שליחות וא"כ הי"נ כאן א"צ להתנות תחלה דלא שייך שליחות כיון דאין גוף התנור משבחת — ד"א. ויש חולקים על פירש"י ומפרשים שמ"ש בגמ' „שרא להו“, היינו רק בהתנו מתחלה. (ועוד) [ועיני' ד] סי' רצ"ד סי"ג בהג"ה. [ששם המחבר פסק כדעה החולקת על רש"י, וס"ל שבערלה כענין התנו. וכמש"ש ס"ק מ', מ"א. ובהג"ה שם כתב: ויש מתירין אפי' לא התנו מתחלה רק שהישראל אומר לעכו"ם טול אתה שני הערלה ואני אטול שני היתר כנגדן. וזה כפירש"י הנ"ל. וכמש"ש הט"ז סק"א והש"ך בסק"ח ובביאור הגר"א סקמ"ב. ועיין כאן בט"ז סק"ב ובמ"א סק"ג ובחק יעקב סק"ד. וע"ל סימן רמ"ה ס"ק ד', ה', ו'. ומש"ש בהערה [1].

(ג) תנן בע"ז סב א: השוכר את הפועל לעשות עמו ביין נסך שכרו אסור. ובגמ' שם: מ"ט שכרו אסור אילמא הואיל ויין נסך אסור בהנאה ותנן מוכרן וקידש דמיהן מקודשת אלא הואיל ותופס את דמיו כעבודתו כוכבים. הרי דדוקא כשתופס את דמיו אסור. אבל בשאר איסורי הנאה — שאינם תופסים את דמיהם — שרי. וע"ש תוס' ד"ה והתנן, שכתבו: מיהו חימה מאי קפריץ שאני התם דהיינו בדיעבד כדמוכח בנדרים פרק השותפין (מז כ) אבל לכתחלה אסור ומתני' לכתחלה איירי י"ל דאסור דמתני' משמע ליה אפילו בדיעבד. הרי דס"ל לתוס' דלכתחלה אסור ליהנות ולקבל המעות. וזהו שכתב המחבר כאן. שלכתחילה „אסור לקבל בשכרו“. [ועמ"ס סק"ג ושער הציון סק"ד].

(ד) משמע אפי' הוא עצמו שרי ליהנות מחליפי איסורי הנאה. וכדעת הרמב"ם שכת' ס"ס תמ"ג. [ששם כתב המחבר בס"ג: אם קנו שום דבר בחמץ אחר שש שעות מותר מפני

אסור לומר טול אתה חלקך וכו' אלא אם כן התנו מתחילה קודם שלקחיהו שאין לישראל בשבת שום חלק. וסיימו התוס': מיהו היכא שלקחו הישראל במשכון (שלא לקח התנור לשם קנין ממש — ד"א) נראה שא"צ להתנות כלום כיון שהוא ברשות העכו"ם ושכר התנור הוא לישראל מרבית שהעכו"ם נותן לו ואין הישראל קונה חלק בתנור דדוקא נקט לקחו. [הרי דכל היכי דאין קונה לקנין גוף התנור אף שלוקח השכר ברכיתא לא חשיב למהוי כשל ישראל ממש שיהי' נצרך להתנות — ד"א]. וכ"ש כאן [דלוקח ככרות ברכיתא דבהגיע הפסח עדיין לא קנה כלל הככרות ומעולם לא הגיע עוד לידו דאי' דא"צ להתנות ומותר ליקח מהעובד כוכבים ככרות שמביא לו אחר הפסח ולד' לישראל ועכו"ם שלקחו שדה בשותפות דשם כבר קנה הישראל השדה בשעת קנינה וכשנוטל אח"כ העכו"ם השכירות בשבת והישראל יום חול נגד השבת מחזי כלוקח הישראל שכר שבת כיון שכבר קנה הישראל אם לא התנה מתחלה — ד"א]. ועיין סעיף ג'. [ששם פסק המחבר: ישראל ונכרי שיש להם תנור בשותפות אומר לנכרי קודם פסח טול אתה של פסח ואני אטול אח"כ. הרי שמותר אם התנה קודם פסח, אף שלא התנה לפני תחילת השותפות. ודוקא בשרה דמשבחת חלק הישראל בעבודת העובד כוכבים בשבת הוא דבעינן התנה וא"כ כ"ש כאן דלא קנה הישראל כלל דבר הגורם שבא מזה הככרות — ד"א. ומ"ש המחבר „יאמר לו וכו'“, הוא רק לכתחילה. אבל בדיעבד מותר אפי' בלא אמירה. וכי"כ הב"ח, המ"א בסק"ב. שו"ע הגרש"ז סעיף ג' ובית מאיר כאן ס"ג. ועמ"ס סק"א. פרי חדש סק"ב וחק יעקב סק"ג].

(ב) כמ"ש שם בערלה לפירש"י. [דאיתא בע"ז כב א: הנהו מוריקאי (זורעי גנות כרכום — רש"י) דעובד כוכבים נקוט בשבתא (לחרוש לזרוע ולקצור — רש"י) וישראל בחד בשבתא אתו לקמיה דרבא שרא להו אייתיביה רבינא לרבא ישראל ועכו"ם שקיבלו שדה בשותפות לא יאמר ישראל לעכו"ם טול חלקך בשבת ואני בחול ואם התנו מתחלה מותר ואם באו לחשבון אסור איכסיף לסוף איגלאי מלתא דהתנו מעיקרא הוו רב גביהה מבי כחיל אמר הנהו שתייל דערלה הוה עכו"ם אכיל שני דערלה וישראל שני דהיתרא אתו לקמיה שרא להו והא אותביה רבינא לרבא לסיועי סייעיה (מדקתמי התנו לכתחילה מותר אלמא כי ליכא איסור שליחות דמלאכה שרי ואע"ג דמטיא הנאה לישראל והו"ה לערלה — רש"י)

על מנת שיאפה בו מצה ואם יאפה בו חמץ אין זקוק לו: הגה: (ו) וכן מותר להשכיר לו בית לדור בו

ביאורי הגר"א

וע"כ נמוך הפסח ועלה קאמר הפקידו כו' ייחד כו' למימרה כו' אלא דשם מיירי שייחד לו בית שלא להכניס לו חמץ ומותר אף שמכניס נמוך כו' וע"ז אמרו שם דנכרי כי קא כו' למימרה כו' והמניא כו' דשם ג"כ שוכרו לבית דירה ואף עפ"כ אסור והגאונים מפרשים דלא כפרש"י אלא ייחד לו בית שמשכיר לו בית אחר שלא נביתו ח"ש נכרי שנכנס כו' ר"ל כיון שהוא עם החמץ הפקידו כו' אפי' בלא אחריות ייחד לו כו' בלא נכרי נמוך הפסח מהו ר' ירמיה אמר מותר ר' יוס' אמר אסור והמניא לא ישכיר את חמורו לנכרי להביא עליו חמץ פתר לה בלא עמו והמניא לא ישכיר את ביתו כו' אית לך מימרה נדר עמו אלמלא אף למאן דמחיר אסור עמו בביית

ובשביעית דתופס דמיו ואסנרה ראשונה דתופס דמיו סמך כו' ע"ש: (ה) יש. שם סברה לישב כו' ועיין גמרא שם ס"ה א' ל"ק הא כו' וה"ה כלן שאינו נוטל כלום בשביל החמץ שאף שאינו אופה כלל ישלם לו: (ו) וכן מותר. נלמד מהנ"ל אצל להשכיר לו שיכניס חמץ לתוכו אסור כמ"ש בירוש' פ"ב הלכה ב' לא ישכיר ישראל את ביתו לנכרי ליתן נמוך חמץ ואע"ג שאמרו בפ"ק דפסחים ייחד לו בית כו' כלן איירי נמוך הפסח או נע"פ שכבר נאס' בהנאה וה"ל משתכר באיסורי הנאה כנ"ל וכ"מ בירושלמי שם דנמוך הפסח מיירי נמוך הפסח מהו כו' והמניא לא ישכיר כו' ועט"ו ומ"א וע' ג"י בשם אגור. ול"נ דגם ההיא דפסחים פ"ק מיירי נמוך הפסח כמ"ש שם מ"ר נכרי שנכנס כו'

ברכת אליהו

דתופס דמיו. ולכן קנסו חז"ל גם על הפועל לקבל שכר. וסיים שם דאסברא ראשונה דתופס דמיו סמך כו' ע"ש. ויהיו שהגמ' שם סברה לומר שהטעם ששכרו אסור הוא, "הואיל ותופס את דמיו כעבודת כוכבים". ופירש"י: דכיון דנתנסך לעבודת כוכבים הרי היא כעבודת כוכבים דדמיה אסורין כדאמרן (לעיל נד ב) כל שאתה מהיה הימנו הרי הוא כמיווה וכי היכי דדמיו אסורין שכר פעולתו נמי אסור. ופירש הר"ן שגם מה שהסיקה הגמ' שהטעם הוא משום קנס שקנסו חכמים ביין נסך ובשביעית. היינו דוקא ביין נסך ובשביעית. משום שתופסין דמיהם ולא באיסורי הנאה אחרים. חז"ל הר"ן בשם הרמב"ן: ולפיכך גזרו אף בדמי שכירות אע"פ שאינן דמי חליפין משום דמחלפי בדמי מכר שהם חליפין ממש אבל בערלה וכלאי הכרס כיון שאין תופסין דמיהן ולא מצונו להן דמים שיהיו אסורין מן התורה לא גזרינן [נמין] דמים אטו פרי עצמו דדמים בפירות לא מיחלפין.

(ה) שם שכרה לישב כו'. ועיין גמ' שם סה א ל"ק הא כו'. והו"ה כאן שאינו נוטל כלום בשביל החמץ שאף שאינו אופה כלל ישלם לו.

(ו) נלמד מהנ"ל, שכשם שמותר, "להשכיר תנורו לעכו"ם על מנת שיאפה בו מצה ואם יאפה בו חמץ אין זקוק לו". וכמש"ל בסק"ה, הו"ה ש, "מותר להשכיר לו בית לדור בו ואע"פ שמכניס בו אחר"כ חמץ שרי". אבל להשכיר לו שיכניס חמץ לתוכו אסור. כמ"ש בירושלמי דפסחים פ"ב ה"ב: לא ישכיר ישראל את ביתו לנכרי ליתן בחמור חמץ.

ואע"ג שאמרו בפ"ק דפסחים א' ו, "יחד לו בית אין זקוק לבער", שם מיירי שייחד לו את הבית קודם פסח, שהחמץ עדיין לא נאסר. אבל כאן איירי בתוך הפסח או בערב פסח שכבר נאסר החמץ בהנאה, והו"ל משתכר באיסורי הנאה ואסור, כנ"ל בס"ד.

וכ"מ בירושלמי דבתוך הפסח מיירי. דאיתא שם: בתוך הפסח מהו (ליהנות בחמצו של עכו"ם — קרבן העדה) ר' ירמיה אמר מותר ר' יוסה אמר אסור התיב ר' יוסה וכו' (והנתיב) [והא תני] לא ישכיר ישראל את ביתו לנכרי ליתן

שחמץ אינו תופס דמיו. וכתבנו שם בסק"ב דמדסתם המחבר ולא כתב שרק לאחרים מותר, מוכח שסובר שאף למחליף מותר. וכתבנו שם שזה כדעת הרמב"ם בהל' מאכלות אסורות פ"ח הט"ו ושם פ"ג הט"ו. ששם ושם כתב הרמב"ם שהדמים מותרין. ומדלא כתב הרמב"ם שזה רק לאחרים, מוכח שגם לעצמו מותר. וכ"מ פשוט דגמ' בע"ז סב א הנ"ל בסק"ג. דפריך שם בגמ' מ"ט שכרו אסור וכו'. ואי נימא דלעצמו אסור מאי קשיא, דילמא הא דתנן, "שכרו אסור" מיירי לעצמו. ומוכח דאף לעצמו מותרים דמי החליפין. ועיין תוס' שם ד"ה (תנן) [בפנינו] והתנן תימה כו' אבל בזה ניחא. [שרש"י שם נד ב ד"ה למעוטי ערלה כתב — אהא דתנן, "מכרן וקידש בדמיהן מקודשת" — ודוקא קידושי אשה אבל איתנהווי מינייהו מדרבנן אסור. ומוכח מרש"י שם שזה רק לעצמו, אבל לאחרים מותרים המעות. והקשו ע"ז בתוס' סב א הנ"ל. שלפ"ז קשה מאי קא פריך בגמ' שם מהא דתנן דמכרן וקידש בדמיהן מקודשת, הרי גם במשנה שם אסור רק לפועל. אבל לפמש"ל — שכדיעבד מותר אף לעצמו — ניחא קושיית הגמ' שם. שקושיית הגמ' היא למה כתוב במשנה ששכרו אסור — דמ' אפי' בדיעבד, הרי בדיעבד שכרו מותר אפי' לעצמו. ועיין ר"ן רפ"ה דע"ז סב א שהביא רא"י מירושלמי. [וז"ל: גרסינן בירושלמי 'קידושיין פ"ב ה"ח] עלה דמתניתין דתנן מכרן וקידש בדמיהן מקודשת רב חגי בשם רבי ועירא בשאין דמיהן כלומר לפיכך מקודשת לפי שאין ממון זה דמים של ערלה וכלאי הכרס שאילו היה כן אף דמים הללו היו אסורין למוכר דמ"מ מינייהו מתהני שמכרן בדמים ומה לי הן ומה לי דמיהן וכו' עכ"ל. ולפי"ז גם לעצמו מותר ליהנות מהדמים, שאין אלו דמי איסור. וכעין זה כתב הר"ן בחולין ד א והבאנו דבריו בס' תמ"ג סק"ב. ובע"ז שם מסקינן — על הא דתנן: שכרו אסור — א"ר אבהו א"ר יוחנן קנס הוא שקנסו חכמים בחמרין וביין נסך יין נסך הא דאמרן חמרין מאי היא דתניא החמרין שהיו עושין מלאכה בפירות שביעית שוכרן שביעית. וכתב הר"ן שם בשם הרמב"ן דהא דמסקינן שם קנס שקנסו בחמרין וביין נסך דוקא ביין נסך ובשביעית

הלגין על החמור לא היה המשכיר מנכה לו משכרו. לכן גם כשמניח הלגין על החמור, היה השוכר חייב לשלם למשכיר אותם דמי השכירות. לכן לא מיקרי שהמשכיר לוקח שכר הלגין ושכרו מותר. ודין זה הוא ביורה דעה סי' קל"ג ס"ב. והו"ה בענינו שהמשכיר

1 תנן בע"ז סב א: השוכר את החמור להביא עליה יין נסך שכרה אסור שכרה לישב עליה אע"פ שהניח עכו"ם לגינו עליה שכרה מותר. ובגמ' שם סה א מפריש שאע"פ שיש רשות לשוכר להניח לגינו על החמור אפי' שכרו מותר, משום שאף אם לא היה מניח

ואעפ"ס שמכנים זו אחר כך חמץ שרי (אגור): ו (ז) מותר לומר לעבד בפסח הילך דינר זה וקנה באר הגולה
ז טור והמרדכי נפ"ג
דפסחים.

ביאורי הגר"א

(ז) מותר כו'. ע"ז ס"ג אומר אדם לחמרו כו': ח"ש נהג"ד ולמעלה סי' תמ"ח ס"ג שמחזן לניח:

ברכת אליהו

היינו שקבל עליו אחריות. ומ"ש, יחד לו בית אין זקוק לבער היינו ש, לא קיבלו עליו אלא א"ל הרי הבית לפניך הנח באחת מן הזויות. וצ"ל שהגאונים מפרשים דלא כפירש"י, אלא "יחד לו בית" היינו שמשכיר לו בית אחר שלא בביתו של הישראל והנכרי יעשה בבית כרצונו. וזהו שאמרו שם: נכרי שנכנס לחצירו של ישראל ובציקו בידו אין זקוק לבער. ר"ל כיון שהוא עם החמץ אף בפסח אינו צריך לבער. כיון דאין מיחד לו מקום להניח החמץ. והמשך לשון הברייתא: הפקידו אצלו זקוק לבער. והיינו אפילו בלא אחריות, כיון שנותן לו מקום בפסח לשם חמץ זקוק לבער. ומ"ש, יחד לו בית אין זקוק לבער, מירי בלא אחריות. ואף אם הנכרי מניח שם חמץ אין זקוק לבער, כיון שהוא בבית אחר.

וכן מ' בירושלמי שם הנ"ל. דהיינו שאין בעי חמצו של נכרי בתוך הפסח מהו. וע"ז קאמר הירושלמי [בפנינו בשינוי לשון קצת]: רב ירמיה אמר מותר ר' ייסה אמר אסור התיב ר' ייסה והתניא לא ישכיר את חמורו לנכרי להביא עליו חמץ פתר לה בבא עמו (ופירש הקרבן העדה: שהישראל הולך עם בהמתו של עכו"ם ונראה כאילו הוא נוטל שכר חמץ הלכך אסור להשכירה) וכו' והתניא לא ישכיר את ביתו לעכו"ם ליתן בתוכו חמץ אית לך מימר בדר עמו (בחתמה דאף שדר שם הישראל אינו ניכר שהוא שלו — קרבן העדה). אלאמא דכר עמו אף למאן דמתיר, אסור עמו בבית או למסור לו המקום בפסח על מנת להניח חמץ. והא דהתיר רב ירמיה זה רק במשכיר לו בית אחר. ואם ירצה יניח שם חמץ. וזהו שכתב בתה"ד סי' קי"ט ק"כ — והובא דינו למעלה בסי' תמ"ח ס"ג — ש, אם מכרו או נתנו לעכו"ם שמחזן לבית קודם הפסח מותר. והיינו דוקא מחזן לביתו, אבל אם ישאר בביתו, יא נראה כמקבל פקדון החמץ שיהיה בביתו כל פסח, וזה אסור אף בלא אחריות. [ועד"א ושער הציון סקכ"א].
(ז) ע"ז סג א. כ: אומר אדם לחמרו ולפועליו לכו ואכלו בדינר זה צאו ושתו בדינר זה ואינו חושש לא משום שביעית ולא משום מעשר ולא משום יין נסך (אם עובדי כוכבים הם ונמצא מאכילין יין נסך והרי מזונותיהן עליו ונהנה מין נסך — רש"י) ואם אמר להם צאו ואכלו ואני פורע צאו ושתו ואני

בתוכו חמץ וכו'. ומוכח דהא דתניא, לא ישכיר וכו', איירי בתוך הפסח. ועט"ז סק"ה שגם הוא כתב כן. וז"ל: אבל במפרש לשום בתוכו חמץ אסור בפסח או ע"פ וכו'. וכן כתב המ"א סק"ו. ועיין ב"י שכ"כ בשם האגור. וז"ל: וכתב עוד האגור וכמו כן להשכיר ביתו לשום בו חמץ בפסח אסור הירושלמי ופשיטא דר"ל דוקא להשכירו תוך הפסח או ע"פ דלא מסתברא לאסור להשכיר ביתו לעו"ג ל' יום קודם הפסח אפי' שידע שישם בו העו"ג חמץ בפסח ובפסח נמי אין נראה לאסור אלא כשמפרש ששכרו לשום בתוכו חמץ דומיא דשכירות בהמה אבל אם שכרה לדור בה אע"פ שבדאי יכניס בו חמץ אין לאסור בשביל זה עכ"ל. ודברי האגור הם בהל' חמץ ומצה אות חש"ד.

ולעיל כתבנו שמש"ש בפסחים, יחד לו בית אין זקוק לבער. מיירי קודם הפסח. וכן צ"ל אליבא דהאגור הנ"ל. ולי נראה דגם ההיא דפסחים פ"ק מיירי בתוך הפסח. כמש"ש: ת"ד נכרי שנכנס לחצירו של ישראל ובציקו בידו אין זקוק לבער. וע"כ בתוך הפסח. ועלה קאמר: הפקידו אצלו זקוק לבער יחד לו בית אין זקוק לבער שנאמר לא ימצא בבתיכם (שמות יב, יט) והא לא ידידה הוא דנכרי כי קא מעייל לביתו דנפשיה קא מעייל. וע"ז קאמר בגמ' שם: למימרא דשכירות קניא והתניא אף במקום שאמרו להשכיר לא לבית דירה אמרו מפני שמכניסין לתוכו ואי ס"ד שכירות קניא כי קא מעייל לביתיה דנפשיה קא מעייל שאני הכא דאפקיה רחמנא בלשון לא ימצא מי שמצוי בידך יצא זה שאינו מצוי בידך. אלא דשם מיירי שיחד לו בית שלא להכניס (לו) [בזן חמץ] נהיינו דיחד הבית סתם ולא פירש להניח שם חמץ — ד"א. ומותר אף כשמכנים בתוכו, כנ"ל. וע"ז אמרו שם: דעכו"ם כי קא מעייל כו' למימרא כו' והתניא כו'. דשם ג"כ שוכרו לבית דירה ואעפ"כ אסור. ומקור דברי האגור הוא מהגאונים, שהוכיח האגור לעיל מינה. והם הסתמכו על דברי הירושלמי הנ"ל, ד, לא ישכיר ישראל את ביתו לעכו"ם ליתן בתוכו חמץ. וא"כ הדרא קושין לדוכתא אמאי איתא שביחד לו בית תוך הפסח אין זקוק לבער. ורש"י פירש מש"ש בגמ' .הפקידו אצלו זקוק לבער.

אינו נוטל כלום בשביל אפיית החמץ. שהרי אף אם הנכרי לא יאפה כלום, ישלם לו דמי השכירות, לכן אף אם הנכרי אפה בו חמץ, שכרו מותר.

ומ"ש רבנו, ועיין גמ' שם סה א ל"ק הא כו', כוונתו כדלקמן. דתנן שם סב א: השוכר את הפועל וכו' לעשות עמו מלאכה אחרת אע"פ שאמר לו העבר לי חבית של יין נסך ממקום למקום שכרו מותר. ובגמ' שם סה א: ואע"ג דלא א"ל לעיתותי ערב ורמינהי השוכר את הפועל ולעיתותי ערב אמר לו העבר חבית של יין נסך ממקום למקום שכרו מותר טעמא דא"ל לעיתותי ערב אין כולל יומא לא וכו' רבא אמר ל"ק הא דאמר ליה העבר לי מאה חביות במאה פרוטות הא דא"ל העבר לי חבית חבית בפרוטה (מתני' דקתני מותר כגון העבר לי חבית בפרוטה ונמצאת חבית של יין נסך ביניהן שדי פרוטה לנהרא אי"ל לא שקיל מיד עובד כוכבים ואינך משתרו דהא

לא שייך שכר ההוא חבית בהדי אינך דכל חדא קנין אגרא באפי נפשא — רש"י). והטור הביא ראיה מהמשנה הנ"ל לדיננו. והב"י נדחק בפירוש הראיה מהמשנה, וז"ל: משמע לי דלפום פשטא דמתניתין אין משם ראי' דהתם ה"ק אם שכר את הפועל לעשות עמו מלאכה ונעשה עמו אותה מלאכה אע"פ שאומר לו העבר לי חבית של יין נסך שכרו מותר לפי שאין פירעון שכרו על העברת אותה חבית אלא על אותה מלאכה ששכרו לעשות. ונ"ל שה"ש משום בר רבי אברהם מפרש דה"ק אם שכרו לעשות עמו מלאכה אחרת אע"פ שאח"כ לא עשה אותה מלאכה אלא שאמר לו שיעביר חבית של יין נסך ממקום למקום שכרו מותר, עכ"ל הב"י. ובפר"ח סק"ה הקשה על הב"י, וז"ל: לזה תימא דהא אסיק רבא התם וחתיא חותיה השוכר את הפועל ואמר ליה העבר לי מאה חביות במאה פרוטות ונמצאת חבית של יין נסך ביניהם שכרו אסור חבית חבית בפרוטה ונמצאת

באר הגולה

ח מהל' דע"ז ס"ג.

ט שם נמדרל.

ביאורי הגר"א

(ח) ויש מחירי. שם א"ר פפא כו' רב אשי כו' וגם ס' הלאשונה כן אלא שסמך עצמו על מ"ש ב"ר:

ברכת אליהו

(ח) שם א"ר פפא כו' רב אשי כו' וגם ס' הראשונה כן אלא שסמך עצמו על מ"ש ב"ר.

פורע חושש משום שביעית ומשום מעשר ומשום יין נסך. [ובבבא"ג סק"ח ציין לגמ' דע"ז הנ"ל רק על מ"ש המחבר „אבל וכו'"].

בית של יין נסך בניהם שכרו מותר ודין זה נתבאר בדברי הרמב"ם בפ' י"ג מהל' מאכלות אסורות וכו' ד"ר בסי' קל"ג במבאר שם שאף בחבית חבית בפרוטה שכר חביות של יין נסך אסור ומעתה הדבר פשוט שאם שכרו לאפות בו מצה ואפה בו חמץ שאסור משום דא"ל מסתכר באיסורי הגאון דומיא דא"ל נסך אלא הדבר בידעבר שכרו מותר. עכ"ל. וסיים שם הפר"ח: ומ"מ יראה לקיים דין זה מצד אחר וכגון ששכרו בדבר קצוב לאפות בו מצה בין אם מעט בין אם הרבה ואפה בו חמץ או מצה ששכרו מותר שהרי אם לא היה אופה בו חמץ כלל נמי היה נוטל שכרו משלם וכדחתן בפ"ב דע"ז שכר' לישב עלי' אע"פ שהיה עכו"ם לגינה עליה מותר ומפרש בגמ' דאע"ג דלגין דינא הוא לאותוכי מיהא אי לא מותיב ליה מי אמר' ליה נכי וזל אגרא דלגין ואפשר דכח"ג מיירי רשב"א והמחבר ז"ל ועוד מסתברא לי שאפילו לא אפה בו מצה כלל אלא חמץ אם בדיני עכו"ם הוא שכל שקבל עליו תנור לאפות בו אף אם לא אפה בו כלום חייב ליתן לו שכרו משלם או מחצית השכר וכיוצא מותר ליקח ממנו שכרו משלם או מחצית השכר מכיון שאפילו לא היה אופה בו כלל היה נותן לו שכר זה והוא התנה עמו שלא יאפה בו אלא מצה לא מיקרי משתכר באיסורי הגאון אלא השכר שמקבל א"א בשביל מה שקבל העכו"ם לאפות בו מצה ומתני' דבכ"ס נקטין בלגין משום רבותא דאע"ג דינא לאותוכי ונמצא שכששכרה ה"ל כאלו השכיר לו מקום הלגין ונמצא משתכר מיין נסך קמ"ל דכיון דאי לא מותיב לא מנכי אגרא דלגין וכו'. והוה שסיים ברנו: והו"ה כגון וכו'. והיינו שאם חנקרי לא היה צריך לשלם לו אם לא יאפה כלל היה שכרו אסור, דכמוכח בגמ' הנ"ל. אלא כאן הוא באופן שאפי' הנכרי לא היה אופה כלל היה צריך לשלם לו דמי השכירות. ולכן יצא שאין הנכרי נוטל שכר אפיית החמץ ושכרו מותר. וכי"כ במ"א סק"ה דו"ל: ואע"ג דאם שכרו לעשות עמו מלאכה כחלת ואח"כ עשה עמו יין נסך שכרו אסור התם אם לא היה עושה שני אחרים לא היה משלם לו שכר ונמצא שנוטל שכר יין נסך אבל הכא כיון שהשכיר לו תנורו לשבוע א' אפי' העכו"ם לא יאפה בו כלל היה צריך לשלם לו א"כ לא שיקל שכר חמץ ולכן שרי ומ"מ לבתחלה צריך שיאמר שיש בו מצה כנ"ל ברור וה"כ נדחק בזה ע"ש, עכ"ל. ועל מ"ש המ"א, ומ"מ לבתחלה וכו', כתב במחצית השקל, שהטעם הוא דאל"כ כיון דידוע שדרכו לאפות בו חמץ ה"ל כאלו השכירוהו לאפיית חמץ דשכרו אסור. וכעין דברי המ"א כתב בחק"י ע"ק סק"ז, שטעם ההיתר בדינו הוא, משום שאף אם לא היה אופה בו חמץ היה צריך לתת לו שכרו משום שלא השכיר לו לחמץ וגם אם לא היה אופה בו כלום ג"כ היה צריך לתת לו שכרו ולכן שכר מותר. ועל פי ההסבר הנ"ל — שהיה תחתיו מפני דלא מיקרי שנוטל שכר מהחמץ — מיושבת גם קושיית הט"ז בסק"ה. ששם הקשה: דהא כתב בסמ"ן רט"ז ס"ג אבל לא מהני אם מתנה עם העכו"ם שתננו בהמה בשבת שאין העכו"ם נאמן על כך וכ"ש כאן שוודאי יאפה בו חמץ וצ"ע. וכתב ע"ז בחק"י ע"ק סק"ח: ולא ידיתי לומר דעתו כלל שאין כאן אפילו קצת קושיא ואין ענין זה לזה כלל בדשלא התם אדם מצוה פ' בביית בחמהו לכן אינו נאמן העכו"ם ואסור להשכיר לו משא"כ כאן וכי אדם מצוה שלא יאפה עכו"ם בתנורו חמץ רק שאסור להנות משכר חמץ ואם כן כל שאינו משכיר לעכו"ם לאפות בו חמץ שאינו נוטל שכר מחמץ אף שוודאי יאפה בו העכו"ם חמץ מ"מ הוא אינו נהנה מחמץ חמץ ושכרו מותר.

2 בסק"ז הבאנו בדרי הגמ' בע"ז סג ב... ואם אמר להם צאו ואכלו ואני פורע צאו ושטו ואני פורע חושש משום שביעית ומשום מעשר ומשום יין נסך. ושם בהמשך לשון הגמ' איחא: אמר רב פפא

וכגון שהקדים לו דינר (כשהקדים לו בעל הבית דינר לחנוני קודם ששלח אצלו והשתא מדבעל הבית קאכלי ואיסורא דיריה הוא — רש"י) אמר רב כהנא אמריה לשמעיתא קמיה דרב זבדי מנהרדעא א"ל אי הכי אדחתי צאו ואכלו צאו ושטו ואני מחשב מיכיע ליה א"ל תני צאו ואני מחשב רב אשי אמר כגון שנטל נותן כיד (מיד התנני) ונתן להם והשתא איהו ספ' להו איסורא ולאוי משום פרעון דלאחר זמן הוא אלא דקנהו במשיכה ואשתכח שלקח יין נסך והשקוהו לפועליו — רש"י). והטור כתב כאן: ...אבל לא יאמר לו צא ואני פורע. וכתב ע"ז הב"י: „אבל מ"ש רבינו אבל לא יאמר לו צא ואכלו ואני פורע חזק שם (במדרש) שכתב חז"ל ואפילו אם אמר צאו ואכלו נראה דמותר הדתם מוקי ההיא דצאו ואכלו אסור בהקדים דינר או נשא ונטל ביד עכ"ל". ומוכח שהב"י מפרש שהטור שאוסר לומר לו „צא ואכלו ואני פורע" הוא גם כלא הקדים לו דינר או שנשא ונטל ביד. ועפ"ז כתב כאן המחבר דעה ראשונה בסתם — שאסור. ולא כתב שזה אסור רק ב„הקדים וכו'". והיא דעת הטור אליבא דהב"י. ואח"כ כתב המחבר דעת הי"מ, והיא דעת המרדכי. וכתב ע"ז בחק"י ע"ק סק"ה: „מדבאיא דעה ראשונה בסתם משמע דדעתו להחמיר כדעה ראשונה כדרכו בפועל וכ"פ הב"ח ושכ"ג אע"ג דבבב"ד סימן קל"ג לענין יין נסך להקל וכה"ג הטור פסק שם להקל בלא הקדים לו דינר ועכ"פ בלא יחד לו דינר וכאן פסק בסתם להחמיר אלא צ"ל חומרא דחמץ שאני וכ"כ בהגהות פרישה שם וכן מבואר שם מדברי הב"ח דפסק להקל כהרשב"א וכאן מחמיר והארכתי בכל זה לאפוקי מדעת המ"א דכתב בדעה אחרונה עיקר רבינו דוקא הקדים לו דינר והדינר עדיין בעין ביד התנני כמש"כ ביד"ס ס' קל"ב וזה אינו והסכמת אחרונים דשאני הכא משום חומרא דחמץ. והפר"ח אות ו' הקשה על הב"י במה שמפרש שאין דעת הטור שאסור בכל גוונא, שהרי זה נגד דברי הגמ' בע"ז הנ"ל. והפר"ח שם כותב דלא נראה ליה דמשום חומרא ויכנו מפרש שגם דעת הטור — שהמחבר הביא אותה בסבא ראשונה — סוכרת שאסור רק אם „הקדים לו דינר או שנשא ונתן ביד". והא דסתם הטור ולא כתב שהאיסור הוא רק בכה"ג, הוא מפני שסמך על מ"ש בטור ביורה דעה ס"י קל"ב. ושם בב"י — אחר הביאו דברי הגמ' בע"ז הנ"ל — סיים: וכתב הרשב"א מסתבר דרב אשי לא פליג אדרב פפא אלא דנחא ליה לאוקומיה בכ"ז משום דלישנא דברייתא לא נחא ליה לאוקמתא דרב פפא ואיתא לדרב פפא ואיתא לדרב אשי וכ"פ הרמב"ם בפ"ג דמאכלות אסורות (הכא) שאם הקדים לו דינר אסור. וכן מכל שם סק"ז — על מ"ש המחבר בס"ד „אם לא הקדים לו דינר מותר" — כתב: כתי' דרב פפא דרב אשי לא פליג ארב פפא אלא דקשיא ליה ואני מחשב מיכיע ליה. וזה עפ"י דברי הרשב"א הנ"ל. ועד"א כאן.

והא דהוה הדין הטור והמחבר בביור' שם הדין שם „ונשא ונתן ביד", הוא כמש"כ הלח"מ על דברי הרמב"ם שם. דכיון דאסור בהקדים לו דינר עצמו כש אסור בנשא ונתן. עכ"פ להלכה ברור שלעזר רבנו הלכה היא כדעת הי"מ. וכ"פ המ"א בסק"ט והפר"ח הנ"ל. וכן הכריע המשנה ברורה בסק"י. והאלי' רבא כאן אות י"ח כתב ש„בעבדו ושפחתו כיון שמחוייב לתת להם מזונות משא אסור וכו' וכן מצאתי בתשובות כ"ח וכן עיקר". ובד"א כתב לתרץ את תמיהת הפר"ח הנ"ל, שהמחבר כאן מיירי בעבדו ע"ש. וגם הליבוש — בהביאו הדיעה הראשונה שאסור בלי לפרט שזה רק ב„הקדים לו דינר" — כתב שזה בעבדו. וכנראה שלזה התכוון השע"ר הצינן שכתב בסק"ט שם' מהליבוש שבעבדו נכון להחמיר כדעה הראשונה.

בזה א"כ הקדים דינר או שנשא ונתן ביד: הגה: (ט) ואסור לקנות חמץ לא"י נפקח אפילו נמעותיו של א"י (רי"ע סימן (מ"א) [מ"א]: ז (י) אסור להשכיר כלי לא"י בפסח כדי שיבישל בו חמץ כ (יא) י טור מפני שזונה נקיומו של אסור שלא ינקט הכלי. כ שם נשם המוח.

ביאורי הגר"א

נע"ז ס"ד א' והלא רוצה כו': (י) אסור. עמ"א: (יא) אבל משכיר. מוספתא פ"ג אבל בירושלמי מניא שאסור בין בניה בין נספינה בין נחמור וכ"פ הגאונים וכו"מ"ש י"י"י השוכר את החמור כו' שם ס"ג א' ואין חילוק בין י"י"י לשאר אסורים אלא נדעבד לתפוס את דמיו כנ"ל ואפי' לא נא עמו אסור כמ"ש בירושלמי שם וכ"פ י"י"ד סי'

(ט) ואסור. דלמא אמי למיכל כמ"ש נפ"ק דפסחים י' י"א וכמ"ש בירושלמי הנ"ל למאן דמחיר מוקים לה ננא עמו כנ"ל ואף רבנן ל"פ אלא משום דהוא עמלו כו' וע"ל סי' מקמ"ו ס"ג ה"ז דוחפו נקנה דוקא. ועוד דאין שליחות לנכרי כמ"ש ננ"מ ע"א ז' ואף דאין הישראל מכין לקנותו מ"מ חייב נאמירותו ועובר עליו ועוד דרוצה בקיומו כמ"ש

ברכת אליהו

הציון סקמ"ד.]

(יא) תוספתא דפסחים פ"ב ה"ח: משכיר ישראל חמורו לנכרי להוליך עליה חמץ ממקום למקום. אבל בירושלמי שם פ"ב ה"ב תניא שאסור להשכיר לנכרי בין בבית בין בספינה בין בחמור. וכ"פ הגאונים. [הובאו בב"י בשם האגור. ודברי האגור הם כהל' חמץ ומצה אות תש"ד. ושם כתב שהגאונים הביאו ראי' מן הירושלמי הנ"ל. וגם כתב שם שטעם הגאונים שאסור, משום דדימו הדבר ליינ נסך]. וכמ"ש ביין נסך ע"ז סב א': השוכר את החמור להביא עליה יין נסך שכרה אסור. ואמנם בגמ' שם עמוד ב' אמרו דקנס הוא שקנסו בחמרין וביין נסך. אולם אין חילוק בין יין נסך לשאר אסורים אלא נדעבד לתפוס את דמיו, כנ"ל בס"ק ג', ד'. ורק יין נסך שתופס דמיו, השכר אסור אף נדעבד. אבל לענין להשכיר לכתחילה אסור בכל איסורי הנאה. ואפי' לא בא עמו אסור, כמ"ש בירושלמי שם. שבסק"ו הבאנו דברי הירושלמי שם, ומוקשה שסובר שחמצו של נכרי מותר בהנאה בתוך הפסח. ומקשה ע"ז הירושלמי: והתני לא ישכיר את חמורו לנכרי להביא עליו חמץ פתר לה בבא עמו וכו' והתני לא ישכיר את ביתו כו' אית לך מימר בדר עמו (כתמיה — קרבן העדה). הרי למסקנת הירושלמי גם בלא דר עמו אסור אם משכירו בשביל להכניס עליו חמץ, אף לדעת הרמ"א בס"ה וכנ"ל בסק"ו. והו"ה שאסור — אף לדעת הרמ"א — להשכיר את חמורו לנכרי בשביל להביא עליו חמץ. וכן פסק ביור"ד סימן קל"ג ס"א, ע"ש. ששם פסק המחבר — לענין יין נסך — ישראל שנשכר לעכו"ם וכו' או שהשכיר לו חמורו או ספינתו להוליך בו או מרחיפו להניחו בו שכרו אסור בהנאה. והמחבר לא חילק בין אם ישראל בא עמו או לא. וכל זה הוא רק אם משכיר לו בפירוש בשביל דבר שאסור בהנאה. אבל סתם ומותר. וכ"פ בהג"ה לעיל ס"ה: מותר להשכיר לו בית לדור בו אע"פ שמכניס בו אח"כ חמץ שרי. והיינו רק כשלא השכיר לו בפירוש להכניס חמץ. וכמ"ש בסק"ו. [ועמ"א סק"א וחק יעקב סק"ב. וראה גם במאירי פסחים (ירושלים, תשכ"ו) וראו בהערות המהדיר שם].

(ט) דילמא אתי למיכל החמץ. כמ"ש בפ"ק דפסחים י' א. דשם י' ב' תנן: רבי יהודה אומר בודקין אור לארבעה עשר וארבעה עשר בשחרית ובשעת הביעור וחכ"א אם לא בדק אור לי"ד יבדוק בי"ד אם לא בדק בי"ד יבדוק בתוך המועד וכו'. ובגמ' שם: מ"ט דר' יהודה וכו' מר סבר מקמי איסורא אין בתר איסורא לא גזירה דילמא אתי למיכל מיניה ורבנן סברי ל"ג. וכמ"ש בירושלמי הנ"ל למאן דמחיר מוקים לה בבא עמו כנ"ל. ואף רבנן ל"פ על ר' יהודה הנ"ל — וס"ל דבדוק אף בפסח — אלא משום דליכא דילמא אתי למיכל מיניה. כמ"ש בגמ', משום ד, הוא עצמו מחזר עליו לשורפו מיכל קא אכיל מיניה (בתמיה). אבל בלאו האי טעמא גם לרבנן חוששין דילמא אתי למיכל מיניה. וע"ל סי' תקמ"ו [צ"ל: תמ"ו] ס"ג, שפסק שם המחבר: גגו של נכרי שהיה סמוך לגגו של ישראל ונתלגלג החמץ מגגו של נכרי לגגו של ישראל הרי זה דוחפו בקנה. ודוקא בקנה, אבל לא יטלטלנו ולא יגע בו, כמ"ש ש"ה"ט"ו בסק"ה והמ"א בסק"ה. דילמא אתי למיכל מיניה. וכמ"ש בסק"ו. ועוד טעם שאסור, משום דאין הנכרי קונה החמץ דאין שליחות לנכרי, כמ"ש בב"מ ע"א ב. ואף דאין הישראל קונה החמץ, משום דאינו מכין לקנותו, כיון שיש איסור בדבר, מ"מ גם הנכרי לא קנה החמץ. והישראל חייב באחריותו של החמץ כל זמן שהנכרי לא קיבל החמץ. והישראל עובר עליו בכל יראה. ועוד דהישראל רוצה בקיומו של החמץ עד שיקבל ממנו הנכרי, וכה"ג אסור בכל איסורי הנאה, כמ"ש בע"ז סד א' והלא [בפנינו: דהוה ל"י כי] רוצה בקיומו. [ועמ"א סק"י ובהגהות רעק"א כאן ובמתנה אפרים הל' שלוחין סי' ט"ז ודעת תורה כאן ובסעיף ז' ומשנה למלך פ"ד מהל' חמץ ומצה ה"ג ושער הציון כאן סקל"ח].

(י) עמ"א [סק"י"א, וז"ל: שרוצה בקיומו ע"ז ד"א שלא יבקע הכלי (טור) ונ"ל דה"פ שהוא רוצה שישאר ויתקיים החמץ בתוכו שאם יטול החמץ מהקדירה כעודנו על גבי האור יבקע הכלי אצל האור וא"כ נהנה מחמץ וכו'. וע"ע מש"ש בזה ובדעת תורה כאן ס"ז. וראה גם בחק יעקב סק"י"ב ובשער

3 בסק"ו הביא רבנו דברי הירושלמי בפסחים פ"ב ה"ב: חמצו של נכרי בתוך הפסח מהו ר' ירמיה אמר מותר ר' ייסא אמר אסור והתניא לא ישכיר את חמורו לנכרי להביא עליו חמץ פתר לה בבא עמו וכו'. והפנ"מ פירש שהאיסור בבא עמו הוא משום ד, חיישינן דילמא אתי למיכל מיניה. ויש להעיר שממהלך דברי רבנו בסק"ו נראה שמפרש כמ"ש בשם הקרבן העדה. שהטעם שאסור בבא עמו הוא משום שנראה כמקבל בפסח חמצו של נכרי. וגם מוכח כן

ממה שרבונו שם בסוף דבריו ציין לדין שהביא המחבר בס' תמ"ח ס"ג. ששם נפסק: חמץ של ישראל וכו' ואם מכרו או נתנו לנכרי שמתחיל לכתוב קודם הפסח וכו' מותר. ושם בסק"ה ציין רבנו למ"א. והמ"א שם בסק"ד כתב: דאם ישאר בכיתו יאה נראה כמקבל בפסח חמצו של נכרי. וזה דומה למ"ש הקרבן העדה. שהטעם שאסור בבא עמו הוא מפני. שלא יאה נראה כמקבל שכו'.

באר הגולה

אבל משכיר לו חמור להביא עליו חמץ: הגה: (יב) ויש מתירין להסס חמץ נכלי חמץ ולחמץ זהם וכן שאר דברי הגהה נכלי חמץ וכן הוא המנהג (תוספות פרק אין מעמידין ומדלי פרק כל שעה):

תנא דיני הגעלת כלים. וכו' כ"ז סעיפים:

א גמלא פסחים ל'.

ב כשמואל הסכים

הפוסק.

ג הרא"ש סס.

ד טור.

א א קדירות של חרם שנשתמש בהם חמץ כל השנה (א) ב אפילו אותם שעושים בהם דייסא ומיני קמחים משפשפן היטב בענין שלא יהא חמץ ניכר בהם (ב) ומותר להשהותן לאחר הפסח להשתמש בהם בין במינו בין שלא במינו ג ומצינען בפסח במקום צנוע שאינו רגיל לילך שם כדי שלא יבא להשתמש בהם בפסח ד (ג) וטוב לסוגרם בחדר ולהצניע

ביאורי הגר"א

חולק עליו כמה שאמרו להשמיד שאפי' נתמורו אסור כנ"ל לכן כתב ו"מ להסס כו':

תנא (א) אפי' אות' כו'. טור ועמ' ממ"ד ס"ג: (ב) ומותר כו'. גמ' סס: (ג) וטוב לסוגרם כו'. סה"פ להרא"ש וטור כמ"ש שם ו' א' חמלו של נכרי

קל"ג ס"א ע"ש וכ"פ בהג"ה לעיל ס"ה: (יב) ויש מתירין. ר"ל שחולק על הטור וש"ע שז' אסור להשמיד כו' אף ע"ג דבחמור מות' כמ"ש הטור משום דרובה נקיטו ע"י דבר אחר כמ"ש נע"ז ל"ב ח' דקילין כמאן דאסור שם אצל המוס' שם ד"ה והא מתירין כמ"ש כמ"ש א"ל הפס' כו' ח"ש בתוס' הנ"ל נס"ד ופסקין להלכתא כמאן כו' ואינו

ברכת אליהו

מותר לתת לתוכן דבר יבש אבל דבר לח לא. ולדעת תוס' יוצא שגם בכלי של חמץ. אם אין החמץ בעיניה מותר. ורק להשכיר חמורו אסור, משום דרוצה בקיומו. וזה רק מפני שהחמץ בעין. אבל להשתמש בכלי מותר. מפני שאין החמץ בעין. והרמ"א — שהביא דעת ה"י מתירין — אינו חולק על עצם דינו של המחבר במה (שאסור) [שאסור] להשכיר, דהלא הרמ"א ס"ל שאפי' להשכיר חמורו כדי להניח עליו חמץ אסור, וכנ"ל בס"ק ר' י"א. ולכן כתב הרמ"א: ויש מתירין להסס כו'. [והיינו שעל עצם הדין שהמחבר אסור להשכיר כלי וכו', אין הרמ"א חולק על זה. שהרי גם הרמ"א אסור להשכיר חמור להניח עליו חמץ וגם הרמ"א מודה על גוף הדין שרוצה בקיומו אסור. אלא שהמחבר לא חילק בין חמץ שבעין לחמץ שאינו בעין. וע"ז כתב הרמ"א: ויש מתירין כו'. והיינו, שדעה זו סוכרת כדעת התוס' הנ"ל, דרוצה בקיומו אסור רק כשהחמץ בעין. ולכן יש מתירין להסס. משום שאין החמץ בעין, ובכח"ג אין איסור מחמת רוצה בקיומו].

תנא (א) ב' [בריש הסעיף ציין בבאה"ג סק"א לגמ' דפסחים ל'. ועל מ"ש המחבר, אפי' אותם שעושים בהם דייסא וכו', כתב בבאה"ג סק"ב שזה כשמואל. וזה לא בדקדוק. כי מ"ש המחבר, אפי' אותם וכו', זה מדברין ה"י. וצ"ח סימן תמ"ד ס"ג. ששם פסק המחבר, שאין מבטלין לע"פ שחל להיות בשבת דייסא וכיוצא בו. הרי דדוקא לע"פ שחל בשבת אסור לבשל, כיון שלא יוכל לשפשף ולהסיר החמץ הדבוק בכלים. ועמ"ש בסק"י. אבל בחול מותר, כיון שיכול לשפשף הכלים. ומ"ש המחבר, ומותר להשהותן וכו', זה מדברין הגמ' בפסחים שם. [דאיתא שם עמוד א': אמר רב קדירות בפסח יסברו וכו' ושמואל אמר לא יסברו אבל משהי להו לאחר זמנו ועבדי בהו בין במינו בין שלא במינו. והיוצא מדברין הגמ' שם, ששמואל סובר כר"ש שחמץ בתערובת לאחר זמנו מותר. והלכה בזה כר"ש, וכמשי"ל בסימן תמ"ז בכמה מקומות, ופסקין בזה כשמואל. וכ"כ רש"י שם ד"ה אמר רב שהלכתא כשמואל מהאי טעמא].

(יב) ר"ל שחולק על הטור וש"ע כאן. שכתבו: אסור להשכיר כלי לנכרי בפסח כדי שיבשל בו חמץ. אע"ג דבחמור מותר כמ"ש הטור והמחבר, אבל בכלי אסור, והטעם הוא כמ"ש הטור משום דרוצה בקיומו ע"י ד"א, כדי שלא יבקע הכלי באור. [וכמשי"ל בסק"י]. וכמ"ש בע"ז לב א דקיי"ל כמאן דאסור שם. דתנן שם כ"ב: אלו דברים של עכו"ם אסורין ואיסורן איסור הנאה וכו' וחרם הדרייני (ששווריהו כמים יוצא יין הנבלע בו — רש"י). ובגמ' שם לב א: איבעיא להו מהו לסמוך בהן (בחרם הדרייני) כרעי המטה רוצה בקיומו ע"י ד"א שרי או אסור ת"ש דר"א ורבי יוחנן חד אסור וחד שרי (והלכתא כמאן דאסור). עכ"ל הגמ'. והו"ה כאן „אסור להשכיר כלי לנכרי בפסח וכו' משום דרוצה בקיומו ע"י ד"א. אבל התוס' שם ד"ה והא, מתירין בכח"ג כמ"ש א"ל התם כו'. וז"ל בתוס' הגמ' הנ"ל בסוף דבריהם ופסקין להלכתא כמאן כו'. [דאיתא בגמ' שם: מיתביה הדורדורין (לגניס קטנים — רש"י) והרוקבאות (של צור — רש"י) של עובדי כוכבים יין של ישראל כנוס בהן אסור בשתייה ומותר בהנאה וכו' נודות של עובדי כוכבים רשבי"ג אומר משום ר' יהושע בן קפוטאי אסור לעשות מהן שטיחין לחמור והא הכא דרוצה בקיומו ע"י ד"א וקתני דאסור וליטעמין קנקנים של עובדי כוכבים ליתסרו למיזבן מאי שנא נודות ומאי שנא קנקנים אלא אמר רבא גיחתי יבש יבקע נודו ויטלנו ויתפרנו על גבי נודו ולמ"ד רוצה בקיומו ע"י ד"א אסור מ"ש קנקנים דשרו אמר לך התם לית' לאיסוריה בעיניה הכא אית' לאיסוריה בעיניה (דראוי לשרותו במים — ד"א). וז"ל התוס' שם ד"ה והא: ...משמע דמאן דאסור אסור כל רוצה בקיומו לכל שום תשמיש ופסקין להלכתא כמאן דאסור הלכך יש פוסקים דצריך ליהדר שלא לעשות שום תשמיש בכלים הבלועים חמץ בפסח משום דהוי רוצה בקיומו ע"י ד"א אבל אינו נראה לר"ת מדקאמר התם לית' לאיסורא בעיניה וכו' משמע היכא דליכא איסורא בעיניה לא מיחסר בהנאה ומכאן פסק ר"ת דקדירות הבלועות מבשר בחלב ע"י שנחבשל בהם שמואל להשיש בתוכן דבר יבש כגון תבואה וכן קדירות האסורות משום חמץ בפסח

באר הגולה
ה שם נגמר.

המפתח ה אבל היסק שיסיקם באש אינו מועיל להם (ה) ולא לשום כלי חרס שנשתמש בהם
חמין אפילו שלא ע"י האור אלא שעירה לתוכו רותחין: הגה: (ה) יש חוקרים אפילו כלי ע"י (המגיד)

ביאורי הגר"א

נסי' תמ"ז ס"ג נהג"ה ואמרין נזכרים שם נלע נלג נישל
כו' ונידולגמי פ"א דמעשר ופ"ג דשבת תמן כלי חרס נולע
וכ"כ ה"ק"ף ור"א"ש וכמ"ש נס"ה ואם תשמעין כו'. אבל
לימא דאם לא כתבו אלא אקערו' שמשמשין ע"י עירוי
להכשיר ג"כ ע"י עירוי וכמ"ש חוס' בשב' דאלו ואלו לריבין
הכש' כנ"ל ח"ש הטעם"ע אלא שעירה כו' וכ"כ הרא"ש בריש
ה"פ בין קערות שפיר למוכן רומח אבל דברי הש"ע נס"ה

כו' ואפי' לא קיבל אחריו שאל' לנערו וכמ"ש נסי' תמ"ז
ס"ג וה"ה כגון וענ"ה: (ד) ולא לשום כו' אפי'
כו'. שם ושם וכמ"ש נזכרים ל"ה נ' ח"ר אשר כו':
(ה) ויש אוסרי'. הרמב"ם ספ"ה לטעמו מין דנשאר
כלים צריך הגעלה ממ"ש הרי"ף ורמב"ם וכל הפוסקים
ולמדו ממ"ש נסוף ע"ז דברים שנשתמשו בהן נחמין כו'
וכ"ש להקצרים דכלי ע"י נולע מהם דמולין ח' נ' כמ"ש

ברכת אליהו

הקומקמוסון ומחמי חמין מגעילין ומטבילין והן טהורין וכו'.
[ומדקאמר דברים שנשתמש בהן חמין ולא אמרו חמין ע"י
האור ש"מ דאף בכלי שני צריך הגעלה ודוקא בצונן כגון
כוסות כו' אבל קערות צריך הגעלה רק הואיל וסתם קערות
הוא של חרס להכי תפסי כגון יורות דהוי של מתכות דצריך
הגעלה — ד"א].

וכ"ש להסוכרים דכלי שני בולע. ולמדו כן מהא דאיתא
בחולין ח ב: השוחט בסכין של עכור"ם רב אמר קולף וכו' בית
השחיטה רותח וכו'. ואיתא עוד שם: לא ליסחוב איניש כפלי
עילוי בישראל דדאיב תרבא ובלע בישראל. הרי דאף דבית
השחיטה והחלבים אינם רותחים יותר מכלי שני אסור. ומ'
דגם כלי שני בולע. וכמ"ש בס' תמ"ז ס"ג בהג"ה. ששם כתב
הרמ"א: ויש מחמירין בכלי שני בפסח וטוב להחמיר אם היד
סולדת בו דכלא"ה לא מקרי כלי שני. וכת' שם בסק"ח שזה
עפ"י סברת הפוסקים שגם כלי שני בולע. ושזה על סמך הגמ'
בחולין הנ"ל. וא"כ בכלי חרס אסור. מפני שאי אפשר
להגעילן וטעון שבירה. כדאמרין בזבחים צה ב: בלוע בלא
בישול לא קמבעיא לן (דכיון דהוי נותר והתורה העידה על
כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם ועבי שבירה —
רש"י). וכירושלמי פ"א דמעשר ה"ד ופ"ג דשבת ה"ה: מהו
ליתן תבלין מלמטה ולערוה עליהן מלמעלה (אם נאמר דעירוי
הוא ככלי ראשון או לא — קרבן העדה) ר' יונה אמר אסור
ועירוי ככלי ראשון הוא חייליה דר' יונה מן הדא אחד שבישל
בו אחד שעירה לתוכו רותח (סייעתיה דר' יונה מן הדא דתנינן
בפ"א דזבחים גבי מריקה ושטיפה בקדירה שבישל בה
דשמים דקתני אחד שבישל בו ואחד שעירה לתוכו רותח —
פנ"ם) א"ר יוסי תמן כלי חרס בולע (קרא איירי בכלי חרס
שבולע הרבה הלכך צריך שבירה אפילו בעירוי — קרבן
העדה). [הרי דאף דנימא דעירוי אינו ככלי ראשון אפי' בולע
— ד"א]. וכ"כ הרי"ף הנ"ל. שכלי שני צריך הגעלה.
והרא"ש שם פ"ב ס"ז. וכמ"ש בס"ה: ואם תשמעין בכלי שני
הכשרן בכלי שני. [וכמ"ש בס"ק כ"ה. כ"ו]. אבל ליתא ראי'
מדברי הרי"ף והרא"ש והרמב"ם הנ"ל שכלי שני צריך
הגעלה. דהם לא כתבו ולא אקערות שתשמישן ע"י עירוי
להכשיר ג"כ ע"י עירוי. וכמ"ש חוס' בשבת מב כ ד"ה אבל.
דאלו ודאי צריכין הכשר כנ"ל. [שהחוס' שם הביאו דברי
הירושלמי הנ"ל. וכתבו שעירוי מבשל כדי קליפה. וסיימו:
וכלי שתשמישו ע"י עירוי כגון קערות יכול להגעילן ע"י עירוי
דכבולעו כך פולטו וכו'. וכמ"ש בסמ"ן ש"יח סק"ב]. וז"ש

(ג) סה"פ להרא"ש וטור. [בבאה"ג סק"ג כתב — על מ"ש
המחבר: ומצניעין — שזה מדברי הרא"ש. ועל מ"ש המחבר
„וטוב לסוגרם וכו'“ ציין בבאה"ג סק"ד שזה מדברי הטור.
ודברי באה"ג הם עפ"י דברי הב"י. אולם גם מ"ש הטור „וטוב
לסוגרם וכו'“, הוא מדברי הרא"ש בריש סדר הלכות פסח.
הנדפס אחרי פסקי הרא"ש בפסחים ובשולח"ת הרא"ש כלל י"ד
סי' א'. וגם בחק יעקב סק"ז השיג על מ"ש הב"י — שמ"ש
הטור „וטוב לסוגרין וכו'“ —: הם דברי עצמו. והטעם הוא
משום דלענין חמץ צריך לעשות היכר ולהניחו ברושות לפני
עצמה]. כמ"ש בפסחים ו א: חמצו של נכרי עושה לו מחיצה
עשרה טפחים משום היכר. ואפי' אם הישראל לא קיבל
אחריות על החמץ א"צ לבערו, וכמ"ש בס' ת"מ ס"ב
וכמ"ש בסק"ז. והו"ה כאן [בכלי חמץ ידידיה דוראי שייך
למיגור שמה ישמש — ד"א]. ועב"ח [שכתב כנ"ל, והוסיף:
ואפילו שמהו בגובה הרבה לא פלוג רבנן וראייה ברורה ממה
שאמר רבא בפ"ק דשבת דאין משתמשין לאור הנר ואפי'
גבוה י' קומות שאינו יכול ליגע אליו שלא חלקו חכמים.
ועט"ז סק"א, מ"א סק"ב, חק יעקב שם סק"ז. א"ר סק"א, פרי
חדש סק"א, דעת תורה ומשנה ברורה סק"ז].

(ד) שם ושם. [כן הוא ברא"ש סדר הל' פסח הנ"ל בסק"ג
ובטור. והמקור לענין דין כלי חרס הוא בפסחים ל ב: בעו
מיניה ממירמר הני מאני דקוניא מהו לאישתמושי בהו בפסחא
וכו' א"ל חזינא להו דמדייתני (פולטינ) המשקין מדופנן
החיצון — רש"י] אלמא בלעי ואסירי מ"ט התורה העידה על
כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם. וכענין זה איתא בע"ז
לג ב. והיינו אפי' ע"י עירוי. וכמ"ש בזבחים צה ב: ת"ר אשר
תבושל בו (ויקרא ו, כא) אין לי אלא שבישל בו עירה לתוכו
רותח מנין ת"ל ואשר תבושל בו ישבר. [וע"ל ס"ה ומש"ש
בסק"ז וביו"ד סימן ס"ח ס"י ומש"ש בסק"ז ושם סעיף
ט"ו ומש"ש בסק"מ. וראה עוד באנצקלפ"ת כרך ח' ערך
הגעלה עמר ר"ג ובצינונים שם].

(ה) כ"כ הרמב"ם בסוף פ"ה מהל' חמץ ומצה הכ"ה. ואזיל
לטעמו דכיון דבשאר כלים שאינם כלי חרס צריך הגעלה, אף
אם תשמישן בכלי שני. כמ"ש הרי"ף בפסחים ל ב והרמב"ם
שם הכ"ד וכל הפוסקים. ולמדו כן ממ"ש בסוף ע"ז דברים
שנשתמשו בהן בחמין כו'. דאיתא שם עה ב: הלוקח כלי
חשמיש מן העובדי כוכבים וכו' דברים שנשתמש בהן ע"י
צונן כגון כוסות וקתניות וצלוחיות מדיחן ומטבילין והם
טהורין דברים שנשתמש בהן ע"י חמין כגון היורות

באר הגולה

ו' מוס' עס והנילו
ע"פ.

פ"ה (ו) ואפילו אם ימלאום גחלים דחיישינן דלמא חיים עלייהו שמה פקעי (פי' שמה ימנקעו) ולא עביר להו הסקה מעליא (ו) ומיהו אם החזירן לכבשן שמצרפין בו בלי חרס חדשים מותר דכיון שמכניסן להיסק גדול כזה ודאי לא חיים עלייהו דילמא פקעי (ה) אבל לתנורים

ביאורי הגר"א

תמוזין ואין אלא להרשע"ל ועפי' ממ"ז ס"ג נהג"ה זמני' עס: (ח) אבל לתנורים כו'. עס אלא קדירו' של מקד' כו' ואם איתא יחזיר לתנורי' שזה אפשר אף ועמ"ל: (ו) ואפי' אם. פסחים עס: (ז) ומיהו.

ברכת אלתו

וכרא"ש וכו"ל. ודברי המחבר אינן אלא להרשב"א בתורת הבית בית ד' שער א' שמחמיר בכלי שני בפסח. ועיין סימן תמ"ז ס"ג בהג"ה. ששם כתב הרמ"א — לענין חטא שהתחממה בכלי שני — ויש מחמירין בכלי שני בפסח. ושם בסקי"ח כת' שזה עפ"י דברי הרשב"א. וכת' עוד שם שהג"ה הכריע כסברא זו לענין פסח, משום חומרא דחמץ. והוסיף הד"א, שלפי"ז אפשר שהחמירו גם בכלי שני ממש לענין הגעלה. ועמ"ל.

(ו) בפסחים ל ב הגמ' אומרת שלא מועילה הסקה לכלי חרס, משום ד, חיים עליה משום דפקעא (ואי שרית ליה ע"י היסק פנים מורה איתרא וסמין אהיסק בחוץ — רש"י). [ועל"ס סי' תס"א סק"ה].

(ז) זכחים שם.*

(ח) זכחים צו א הנ"ל בסק"ז: ...אלא קדירות של מקדש אמאי ישברו נהדרינהו לכבשונות א"ר זירא לפי שאין עושין כבשונות בירושלים. ואם איתא דמהני הסקה לתנורים שלנו,

הטור ושו"ע כאן: ולא לשום כלי חרס שנשתמש בהן חמין אפילו שלא ע"י האור אלא שעירה לתוכו ורתחין. והיינו כגון קערות. אבל בכלי שני ממש — כגון שלא עירה מהקדירה לתוכה רק עירה מהקדירה לכלי שני ואח"כ הניח כלי זה בתוכו — אין ראיה מהפוסקים הנ"ל שהכלי בולע. וכ"כ הרא"ש בריש סדר הל' פסח, הנ"ל בסק"ג. וז"ל: כל כלי חרס שנשתמש בהן חמץ בחמין בין קדירות שנשתמש בהן ע"י האור בין קערות שעירו (בהן) לתוכן ורתח לא ישתמש בהן בפסח וכו'. [ואם כי הרא"ש בפסחים הנ"ל לא הזכיר „קערות“, אבל בהגהות אשרי שם כתב ע"ז: כגון קערות וכו'].

אבל דברי השו"ע בס"ה, שכתב, ואם תשמישן בכלי שני הכשרן בכלי שני וכלי שמשמשין בו בעירו שמערה מכלי ראשון לא סגי ליה בהכשר דכלי שני. תמוזין. [דמ' שכוונתו במ"ש „בכלי שני“ היינו כלי שני ממש. והמחבר כתב כן עפ"י מ"ש בב"י שהרי"ף והרא"ש כתבו כן. והא ליתא ברי"ף

1 גם המ"א בסק"ג השיג על דברי ההג"ה וכתב: ול"נ דאף הרמב"ם לא אסר אלא בעירו שגבי כלי מתכת כתב שנשתמש בהן בכלי שני כגון קערות וכוסות כו' נותן עליהם מים ורתחין עכ"ל וקערות תשמישן ע"י עירו ועוד מדכתב נותן עליהם מים ורתחין משמע דהגעלה צ"ל ע"י עירו א"כ ע"כ מיירי שתשמישן ע"י עירו והא דקרי ליה כלי שני משום דלאחר שעירה לתוכו הוא כלי שני וכ"כ הרי"ף ובכלי חרס כ' ג"כ כגון קערות וכו'. והב"י כתב בדעת הרמב"ם והטור שאסור להניח כלי חרס אף בכלי שני ממש. והר"ם שם סק"א חולק ע"י. וכתב: ודאי בכלי שני אית ליה תקנה לדעת הטור משום דאין בולע אלא בכלי ראשון או ע"י עירו שהוא כלי ראשון. והמ"א הנ"ל כתב: וכ"ד הרב"י שהשמיט דין כלי שני אלמא הדר ביה. וגם זה הוא כמו שדייק רבנו מדברי המחבר מדכתב, אלא שעירה וכו', מ' שסובר המחבר שכלי שני ממש אין איסור להניחם. והחק יעקב בסק"ח חולק על המ"א, וסובר שגם דעת המחבר לאסור בכלי שני. ועי' מ"ש שם בזה.

והמ"א שם הסיק שלכתחילה יש להגעיל גם כלי שני. ובסקי"ג כתב המ"א — על דברי המחבר שכלי שני צריך הגעלה — שזה רק לכתחילה. וכי"פ בשו"ע הגרש"ז סעיף ל"ג. וזה כעין מ"ש רבנו כאן. ועיין שער הציון סק"י.

* בב"י הביא דין זה מדברי התוס' ושו"פ. וכן ציין בבאה"ג סק"י. ודברי התוס' הם בפסחים ל ב ד"ה התורה וכו'. והתוס' הוכיחו כן מזכחים צו א. דאיתא שם: ...אלא קדירות של מקדש אמאי (אמר רחמנא) ישברו נהדרינהו לכבשונות (הואיל ואית להו תקנתא מליבין או אוקימנא דטעמא משום בולע היא ולא אבישול קפיד קרא דינא גזירת הכתוב היא וגו' בדמשכן כתיב ישבר לפי שלא היו (לו) קבועין להיות להם כבשונות לצורך כלי חרס אבל במקדש נהדרינהו לכבשונות שהיוצא צורפו בהם ויתלכנו — רש"י) א"ר זירא לפי שאין עושין כבשונות בירושלים. וכתבו ע"י התוס' הנ"ל: הא יש כבשונות שרר בחזרה לכבשונות וכו'. וגם הרא"ש שם פ"ב ס"ז הוכיחו מהן דזבחים הנ"ל כתוס'. וכתב ע"ז האור שמח בל' חמץ ומצה פ"ה הכנה: וראיתו מזכחים דפריך וליהדרינהו לכבשונות כבר כתב רבינו ניסים דאין שבות במקדש ובפרט

דבזריזין ובמקום זריזין. אך יש להביא רא' מחולין קכג [א] דבטלית טבולת יום מיגז דלא חס עלה ואטבלה לא חיים עלה וקדע לה רובא. וכן סברת הרא"ש ממ"ש. ועיין תוס' יו"ט פ"א מ"ג ד"ה מן הקצוצות שכתב כסברא זו, עכ"ל.

ומ"ש האור שמח מהר"ן. אין הדבר מפורש שם. אלא שכתב בפסחים שם: ומיהו במקדש אית להו תקנתא בהכי אבל לדידן לא דחיים עלייהו דילמא פקעי. ומפרש האור שמח שמה שחילק הר"ן בין מקדש לדידן, הוא משום דשאני מקדש דאין שבות במקדש. ודעת הראב"ן בפסחים שם שלא מועיל החזרת כבשונות. דחיים עלייהו דילמא פקעי. ודעת הראב"ן הובאה בראב"י סימן תס"ד וברא"ש בפסחים הנ"ל ובטור כאן. וגם המאירי בפסחים שם הביא דעה זו, והוסיף ומקדש שאני שאין שם טעם חיים עלייהו דילמא פקעין שהכהנים זריזים הם. ועי' מ"ש שם בזה. ובעל העיטור בהל' הכשר הבשר שער א' סובר שחזרת כבשונות לא מועילה. וכתב שם דמה שם מזכחים הנ"ל, שבמקדש מועלת חזרת כבשונות הוא לפי שהכהנים זריזים הם. ומשו"ה לא חיישינן דחיים במקדש. וכ"כ הפר"ח כאן אות א'. ונראה שגם סברת הראב"ן, הראב"י, בעל העיטור והפר"ח היא לפי שאין שבות במקדש. וגם התפארת שמואל סק"ב תמה על הרא"ש הנ"ל — שהוכיח מהן דזבחים שלא מועילה חזרת כבשונות, ח"ל: ותימא איך מביא רא"י דשרי אפי' מדרבנן ולא גזרין דילמא (חייש) [חייס] דלמא הא דשרי גבי חטאת אם היו כבשונות מפני שאין שבות במקדש וצ"ע. עכ"ל. ומוכח מדברי התפארת שמואל שסובר שהכלל ש, אין שבות במקדש, הוא לא דוק באיסורי שבת, אלא גם בשאר איסורין. וכ"כ בשו"ת תורת חסד או"ח סי' י"ד אות י"א. וכן הביא הש"י חמד מערכת כללים פאת השדה אות י"ו (כ"ב, תשכ"ג כרך א' עמ' 181). והנה האמרת לעיל הוא עפ"י המבואר בספרו הכללים, שהכלל ש, שבות במקדש, הוא מטעם שכהנים זריזים הם. וראה המקורות לזה בשדי חמד שם עמ' 180 ובאנצקלפ"ט ערך אין שבות במקדש כרך א' עמ' תש"ח ובעמ' 1 שם. אולם יש מחלוקת גדולה אם הכלל של „אין שבות במקדש“ הוא רק באיסורי שבת או גם בשאר איסורין. וראה מה שהאריך בזה בשדי חמד שם עמ' 180 ואילך. ושם כתב

שלנו לא: הגה: (ט) כל כלי הצריך ליצון או הגעלה אסור להשתמש בו אפילו זמן בלחש (מרדכי ר"פ כל שעה)

ביאורי הגר"א

אלא שכת' דוקא בקצק אבל דרך ערלי מותר וכמ"ש בסוף ע"ז ונעלה כו' ולחמך זה זמן. אבל אם נשתמש בזמן מותר אף בחמין לכל הגי' ופי' אף לדעת הרמב"ם ור"ן וע' נחלתמו ואפי' בכ"ח שכת' הר"ן דוקא בחמין דחריף כמו י"ג אם מכניסו לקיום ואפי' אין מכניסו לקיום רק שהוא כ"ח ותחלת תשמישו ביי"ג אסור כמ"ש בע"ז ל"ג ע"ש אבל בשאר איסורין לא ופי' ביי"ד סי' קכ"א ס"ה בהג"ה אלא שהחמיר בשאר כלים אם יש לחוש שפעמים נשתמש בחמין כיון דאפשר בהכשר וכ"ז בהדחה אבל בלא הדחה ודאי אסור כמ"ש בסוף ע"ז דברים שנשתמש בהן בזמן מדיחן כו' ואפי' להשתמש בהן בזמן כמ"ש בחולין זמן זמן הוא נהי כו' ושם קי"א ז' סקן ששטח סי' וקי"ל כמ"ד הדחה נעיל ואסכין קאי כמ"ש הרא"ש גריס חולין סי' ע"ש ואף ע"ג ל"א בלע כלל כמ"ש סי' ז' דהיחיד נמי כו' וכן בסקן טריפה לשחוט זה אפי' למ"ד בה"ש זמן נעיל הדחה ודוקא סקן כשיהי' לשחוט מותר ועמו' שם ד"ה סקן וכ"ז בדבר לא אבל בדב' יש מותר וכמ"ש סי' ז"א ס"ב בהג"ה ועמו'

בירושל': (ט) כל כלי. פסחים ל' ב' כל הכלי שנשתמש חמין בזמן נשתמש מזה זמן חוץ מבית שאור כו' כן הוא גי' הראשונים וכ' המרדכי לאו דבחמין אסור אלא משום סיפא דבית שאור אפי' נשתמש בזמן כיון שחמיו קשה לו כאלו נשתמש בחמין אסור להשתמש אפי' בזמן וה"כ לכ"ד ששמישו בחמין דלמא אחי לאשתמושי בחמין וכ"כ הר"ן ג"כ מהא דבית שאור כנ"ל אלא שפי' דנרישא אסור להשתמש בחמין וכ"כ הרמב"ם אלא שז' הר"ן דוקא בחמין משום דחריף כמו י"ג והמ"מ כח דנקט ששמישו בזמן לאו דבחמין אסור אלא להוציא שאם נשתמש בחמין אפי' בזמן אסור להשתמש וכ' הר"ן שלכן אמרו בקדירות נפסק יטברו ובחולין קי"א ז' דהיא פינכא כו' אלא שהר"ן ומ"מ כ' דוקא בכלי חרס וכגו' הר"ף ורמב"ם והגאונים כל כלי חרס כו' והטעם לפי שאין לו תקנה בהכשר אחי לאשתמושי ופי"כ אחי לאשתמושי בחמין והרא"ש אינו גורס בזמן ומחיר אף בחמין וע"ל סכ"ז וכלן פסק כפי גי' המרדכי שגורס כל הכלים כו' וכפי פירושו וכ"כ ביי"ד סי' קכ"א ס"ה בהג"ה

ברכת אליהו

אלא שכתב הר"ן שדין זה הוא דוקא בנשתמש בחמין. משום דחמין חריף כמו יין נסך. וסיים הר"ן: הילכך אע"פ שבשאר איסורין לא מצינו לצונן בצונן אלא הדחה בעלמא ואפילו נשתמשו בממשו של איסור כדאמרינן בפי' יעצר צולין (עו א) צונן בתוך צונן מדיח הני שאני דמשום דחריפי ותקיפי אפילו בצונן בלעי כלים מינייהו הילכך כי היכי דכלי שנשתמש בו יין נסך: בצונן אי מכניסו לקיום אי נמי אין מכניסו לקיום אלא שהוא כלי חרס ותחלת תשמישו ביין נסך אסור להשתמש בו בלא הכשר הכי נמי בכלי שנשתמש בו חמין בצונן.

והמ"מ שם כתב דנקט הרמב"ם שמשמש בצונן, לאו למימרא — דבחמין אסור, אלא להוציא שאם נשתמש בחמין אפי' בצונן אסור להשתמש, גזירה שמא יבוא להשתמש בהן בחמין. וכתב הר"ן שלכן אמרו בפסחים שם עמוד א' ד, קדירות בפסח ישבחו, משום דאסור להשתמש בהן אפילו בצונן. וכתב הר"ן שם דהכי מוכחא נמי מחולין קיא ב. דאיתא שם: ...דההיא פינכא (קערה של חרס שאין לה תקנה בהגעלה — רש"י) דהוה בי רב אמי דמלח ביה בשרא ותבירה. וכתב הר"ן מדתבא ו, לא אשתמש בה צונן" מ' דאף בצונן אסור. אלא שהר"ן והמ"מ שם כתבו שדין זה — דהא דנשתמש בחמין אסור אפי' בצונן — היינו דוקא בכלי חרס. ולעיל הבאנו דברי הגמ' בפסחים ל' ב: כל הכלים וכו'. ודברי הר"ן ומ"מ הם כגו' הר"ף והרמב"ם והגאונים דגרסי בגמ' שם: כל כלי חרס וכו'. והטעם שאסור להשתמש בו אף בצונן. לפי

אכתי קשה אמאי קדירות של מקדש ישברו, יחזיר אותם לתנורים — שזה אפשר אף בירושלים. ומוכח דלא מהני הסקה.

(ט) פסחים ל' ב: כל הכלים שנשתמשו בהן חמין בצונן משתמש בהן מצה בצונן חוץ מבית שאור הואיל שחיימוצו קשה. כן היא גי' הראשונים בגמ' שם. [ובפנינו איתא: משתמש בהן מצה חוץ וכו'. וליתא המלה, "בצונן". ולפי"ז מותר להשתמש מצה אף בחמין]. וכתב המרדכי שם פ"ב סי' תקס"ה דהא דנקט — לפי גי' הראשונים — „מצה בצונן" לאו למימרא דבחמין אסור, אלא משום סיפא נקט לה. דבסיפא איתא דבית שאור אסור אפי' נשתמש בצונן. לדין שחיימוצו קשה הוי כאילו נשתמש בחמין, ואסור להשתמש אפי' בצונן. והו"ה לכל דבר שתשמישו בחמין, לא סגי ליה בהדחה אפילו להשתמש בהן בצונן. דגזרינן דילמא אחי לאשתמושי בחמין. [וע"ל ס"ק ס"ב. ס"ד]. וכך כתב הר"ן שם ג"כ, שאם נשתמש בחמין אסור להשתמש מצה אפילו בצונן. וריתו מהא דבית שאור כנ"ל, שבית שאור אפי' נשתמש בו צונן הוי כאילו נשתמש בחמין, ולכן אסור להשתמש אפילו בצונן. אלא שהר"ן פי' דברישא אם השתמש בחמין חמין, אסור להשתמש בחמין מצה. ולכן נקט ברישא שנשתמש בהן חמין בצונן, דכל ההיתר הוא רק בצונן. ואם נשתמש בחמין, אסור אח"כ אפי' בצונן. וכ"כ הרמב"ם בהל' חמין ומצה פ"ה הכ"א, וז"ל: כל כלי חרס שנשתמש בהן חמין בצונן מותר להשתמש בהן מצה בצונן וכו'.

גם בשאר איסורים. שהרא"ש סובר שהכלל הנ"ל הוא רק באיסורי שבת. ולכן שפיר הוכיח מגמ' דזבחים הנ"ל. שלא מועילה החזרת כבשן גם לדין. והר"ן סובר שהכלל הזה הוא גם בשאר איסורים, ולכן כתב שיש הבדל בין מקדש לדין. וע"ע מ"ש בזה ומ"ש ע"ז בשדי חמד שם עמוד 182.

שמדברי התפארת שמואל והפ"ח הנ"ל מוכח שסבורים שהכלל של „אין שבות במקדש" הוא בכל האיסורים. וראה גם מ"ש בכללים אות רפ"ד עמוד 72. ובאנצקלפ"ת שם עמוד תשכ"ד ובצינונים שם. וראה מ"ש בזה בספר הגעלת כלים פ"ג הערה צ"ה. ובשפ"ת אורח חסד שם ר"ל שהמחלוקת של הרא"ש והר"ן הנ"ל תלוי' אם הכלל של „אין שבות במקדש" הוא רק באיסורי שבת או

ברכת אליהו

קכ"א ס"ה בהג"ה, אלא שהחמיר בשאר כלים אם יש לחוש שפעמים נשתמש בחמין, כיון דאפשר בהכשר. אבל בכלי חרס שא"א להכשירו, הוי כדעבד ולא חיישינן לזה. וכ"ז בהדחה. אבל בלא הדחה ודאי אסור, כמ"ש בסוף ע"ז עה ב: הלוקח כלי תשיש מן העכורים דברים שנשתמש בהן (בצונן) (ע"ז צונן) וכו' מדיחין כו'.

ואפי' להשתמש בהן בצונן בעינן הדחה, כמ"ש בחולין קז ב: ... צונן בצונן הוא וכו' נהי דקליפה לא בעי הדחה מי לא בעי. ושם קא ב: סכין ששחט בה אסור לחתוך בה רותח צונן (ואם חתך בה צונן — רש"י) אמרי לה בעיא הדחה ואמרי לה לא בעיא הדחה. וקיימא לן כמ"ד הדחה בעיא, וכמ"ש הרמב"ם בפ"ז מהלכות מאכלות אסורות ה"כ וביוורה דעה סי' י" ס"ב. ומש"ש בגמ' 'בעיא הדחה' אסכין קאי, כמ"ש הרא"ש בריש חולין סי' ע"ש. [שהרא"ש שם פ"ח סכ"ח כתב: צונן פירוש לחתוך בה צונן אמרי לה בעיא הדחה. וכתב במעדני יו"ט שם אות נ': דאסכין קאי וכו'. וע"ע מש"ש. וברא"ש שם פ"א ס"ה הביא הגמ' דשם קאי ב הגמ'. וכתב ע"ז: דאסכין קאי כדמפרש לקמן. ודבש שם במעדני יו"ט אות כ', שכוונת הרא"ש למ"ש בפ"ח סכ"ח. וגם התוס' שם ח ב ד"ה והלכתא פי' כן, וכמ"ש ביור"ד שם סק"ח].

ואע"ג דהסכין לא בלע כלל בצונן, כמ"ש ח ב: סכין טריפה (ששחט בה טריפה — רש"י) פליגי בה רב אחא וריבנא חד אמר בחמין (צריך להגעילה לסכין מפני שבלעה שמנונית הטרפה — רש"י) וחד אמר בצונן (קסבר בית השחיטה צונן ולא בלע הסכין דלא נתחמם — רש"י) והלכתא אפי' בצונן וכו' ולמ"ד בחמין מ"ש משום דקא בלעה איסורא דהיתירא גמי בלעה אבר מן החי (כי שחט בה במה כשרה נבעי הגעלה דהא בלעה שמנונית דאבר מן החי קודם גמר שחיטה — רש"י) אימת בלעה לכו חיימא אימת קא חיימא לכו גמרה שחיטה הדיא שעתא היתירא הוה. הרי דבצונן אין הסכין בולעת כלום, ואפי"ה בעי הדחה כנ"ל.

וכן בסכין ששחט בה טריפה אם רוצה לשחוט בה כשרה, אפי' למ"ד בית השחיטה צונן בעי הדחה. ודוק סכין כשירה לשחוט מותר. ועתו"ס שם ד"ה סכין².

וכ"ז דבעינן הדחה הוא רק כשרוצה להשתמש בסכין או בכלי דבר לח. אבל אם רוצה להשתמש בכלי דבר יבש מותר אף בלי הדחה. וכמ"ש ביור"ד סי' צ"א ס"ב בהג"ה: ... אבל דבר יבש ממש אם לא בלע הכלי רק בצונן מותר להניח בו דבר יבש בלא הדחה כלל. ועמ"ש בסק"ג. ועיין תוס' דע"ז לב א סוף ד"ה והא. [ונו"ל: ... פסק ר"ת דקדירות הבלועות מכשר כחלב ע"י שנתבשל בהם שמותר להשים בתוכן דבר יבש כגון תבואה וכן קדירות האסורות משום חמץ בפסח מותר לתת לתוכן דבר יבש אבל דבר לח לא. עכ"ל. והיינו בלא הדחה — ד"א. ועיין בביתר הלכה בפסחים שם ציון ה' ר'.

שאינן לו לכלי חרס תקנה בהכשר. ואם נתיר לו להשתמש בצונן, אחי לאשהווי ועל ידי כך אחי לאשתמושי בחמין. והרא"ש שם פ"ב ס"ט גורס כג' דירך, 'משתמש בהן מצה חזין וכו''. ואינו גורס, 'בצונן', ומתיר להשתמש אף בחמין. וע"ל סעיף כ"ב. ששם פסק המחבר עפ"י גי' ופי' הרא"ש הג"ל. [וכמ"ש בס"ק ס"א, ס"ג].

ולפי גי' הראשונים, שנשתמש בהן חמץ בצונן משתמש בהן מצה בצונן, מוכח לכאורה שאם נשתמש חמץ בחמין, אסור להשתמש מצה אף בצונן, אא"כ נאמר דנקט, 'צונן' משום סיפא, כנ"ל. אבל לגי' הרא"ש אין צ"ל נקט, 'בצונן', משום סיפא — 'דבית שאור', אלא שפיר י"ל שאף אם נשתמש חמץ בחמין, מותר להשתמש מצה בצונן. והא דנקיט בגמ' 'שנשתמש בהן חמץ בצונן', הוא משום שאם נשתמש חמץ בצונן מותר להשתמש מצה אף בחמין. ואילו אם נשתמש חמץ בחמין אסור להשתמש מצה בחמין, אבל להשתמש בצונן מותר. וכאן פסק הרמ"א שבכלי שנשתמש בו חמץ בחמין אסור להשתמש אף בצונן. וזה כפי גי' המרדכי שם שגורס, 'כל הכלים כו'', ולא גרס: כל כלי חרס. והדיוק הוא מהא דגורס שם, 'מותר להשתמש בהן מצה בצונן', וכפי פירושו שמוכח מזה שאם נשתמש בחמין אפילו בשאר כלים אסור להשתמש אח"כ בצונן. וכ"כ ביורה דעה סימן קכ"א ס"ה בהג"ה. אלא ששם כתב שדוקא כקבעי ש מחמירים. אבל בדרך עראי מותר. וזה כמ"ש בסוף ע"ז עה ב — גבי סכין של איסור — ונועצה עשרה פעמים בקרקע וכו' אמר ר"ה בריה דרב יהושע (ולחתוך) [ולאכול] בה צונן. [נהי דא"צ הגעלה לצונן. והא דכתב הרמ"א שאם רוצה לאכול בה דרך קבע יש מחמירין, הוא כמ"ש שם ס"ז: ולהשתמש בו בקביעות לא גרע משאר כלי שנוהגין להגעיל אפי' לצונן. ועמ"ש בס"ק י"א, י"ב. ועט"ז כאן סק"ג שמפרש שמ"ש הרמ"א, 'ועיין ביור"ד סי' קכ"א', היינו, 'דשם נתבאר דרך עראי מותר אם הדיחו תחלה'. וכ"כ בחק יעקב סק"א].

אבל אם נשתמש בשאר איסורין בצונן מותר להשתמש אח"כ אף בחמין לכל הגי' והפירושים. ואף לדעת הרמ"א כאן אינו אסור רק שנשתמש בחמין אסור בצונן, אבל בנשתמש בצונן מותר אף בחמין. ואף לדעת הרמב"ם והר"ן דס"ל דאסור אח"כ בחמין וכנ"ל, עיין במלחמות [בפסחים שם שכתב דהיינו דוק באיסור חמץ ויין נסך משום שהם חריפים. אבל בשאר האיסורים מותר]. ואפי' בכלי חרס — שכתב הר"ן שם דאסור אח"כ בחמין — היינו דוקא בחמין דחריף כמו יין נסך אם מכניסו לקיום. ואפי' אין מכניסו לקיום, רק שהוא כלי חרס ותחלת תשישו ביין נסך אסור, כמ"ש בע"ז לג ב ע"ש. [דאימת שם כפי (וכסות של חרס אין מכניסין לקיום אלא שותין בהם — רש"י) וכו' והלכתא פעם ראשון (ופירש"י: דאיירי דרכי בלעי ואסירי) ושני אסור וכו'. ודין זה הובא ביורה דעה סי' קל"ה ס"ד ועמ"ש בסק"א]. אבל בשאר איסורין לא. וכן פסק ביורה דעה סימן

בה כשרה לכולי עלמא בעי הדחה בצונן עיין שם בד"ה סכין טריפה וכ"כ בפסקי תוס' ובאגודה לשם וכן ראוי להחמיר כמו שאבאר בסוף סי' זה בס"ד. עכ"ל. ומדבר המכשר שם סעיף ב' מ' דלא בעי הדחה. וכ"כ שם ה"ט' בסק"י והשו"ן בסק"ב. שכן משמע מדברי המחבר. וע"ע מש"ש ה"ט' בזה והשו"ן שם בסק"י.

2 הד"א פירש דברי רבנו: ודוקא אם שחט כשרה מותר אח"כ לשחוט עוד בלי הדחה אף דבלע בצונן והיינו משום דהלא לא בלע בצונן רק דס והרבה דם יש בבית השחיטה בלעו וזמ"ש בתוס' ד"ה (סכין) [סכין]. ואמנם כפי יורה דעה סי' ה' הביא כן מדברי התוס'. אולם הכיח העיר שם: מיהו בתוס' מבואר דבסכין ששחט

אורח חיים, הלכות פסח תנא

קכה

ועין נ"ד סי' קכ"א: ב ז כוביא (י) שהוא כלי שעושים מלבנים ועפר ואופים ומטגנין בו (יא) וכן תנור קטן שקורין פידלי"א חסיקו מבחון אסור לאפות בו בפסח דאין חמץ שבו נפלט בכך (יב) ואם מלאו גחלים מבפנים שרי: ג (יג) סכינים מגעילן בכלי ראשון ומותרין (יד)

באר הגולה

ז שם נגמלא.

ח שם נגמלא.

ביאורי הגר"א

דע"ו ל"ב א' (ס"ד) [סד"ה] וס"א: (י) שהוא כלי גמר' שם. ונפ"ק דמולין מ' נ' מנרץ למכין לינון וכן

ברכת אליהו

ומביאים התוס' בע"ז שם ראי' מן הירושלמי סוף ע"ז פ"ה הט"ו [בפנינו בשינוי לשון קצת]: סכין תוחבו ג' פעמים בקרקע ודיו רבי בון בשם ר' יהודה הדא דתימא בסכין קטנה אבל בסכין גדולה צריכה ליבון. ותוס' שם בשם הר"ר אלחנן דחו ראייתו, דהירושלמי איירי לחתוך בה צונן. דאיתא שם: הסכין שפה והיא טהורה וכו'. אלמא משמע דאיירי בצונן. ובצונן אין חילוק בין תשימשו ע"י האור או ע"י חמץ. וכתבו התוס' שם דאין פי' הירושלמי כמ"ש ר"ת הנ"ל, אלא ה"פ הדא דתימא בסכין קטנה שאין רגילות להיות בה גומות ואין בלוע בגומות וסגי בנעיצת קרקע. אבל סכין גדולה בעינן ליבון. משום דסכין גדולה דרך להיות בה גומות, ולכך לא מהני לא שיפה ולא הגעלה. ור' ברוך מיישב הראי' ע"ש בתוס'. וז"ל: ורבינו ברוך מיישב הראי' וה"פ הדא דתימא בסכין קטן שאין תשימשו ע"י האור וסגי בנעיצת קרקע אפילו לחתוך בה רותח ויש ליתן טעם משום דסתם סכין קטן אין תשימשו רק בצונן ואינו בלוע כלל בתוכו רק נדבק בו מבחון אבל גדול תשימשו ברותחין. וגם תשימשו ע"י האור הלכך בעי ליבון לחתוך בה רותח וכו'. ולפי חילוק זה אפ"ל דאין חילוק בין חמץ לשאר איסורים, אלא החילוק בין סכין קטנה לגדולה, ובגדולה בעי ליבון אף בחמץ. וכ"ד הרי"ף בפסחים שם ורא"ש בפרק כל שעה ס"ז שהביאו ברייתא דשפורין ואסכלאות לענין חמץ. [דלעיל הבאנו דהגמ' בע"ז עו ב מביאה הדין של שפורין ואסכלאות שצריך ליבון. ושם מיירי לענין שאר איסורין. והרי"ף והרא"ש בפסחים שם הביאו ברייתא זו. ומ' דס"ז שדין זה דהא גס בחמץ].

וכתב הר"ן בפסחים שם שכן דעת הרמב"ם דחמץ אין נקרא היתירא, כיון ששם חמץ עליו אף קודם פסח. ולכן "כל הכלים הבלתיים מחמץ אע"פ שבלעו קודם הפסח איסורא בלע". משא"כ בקדשים שאין נקרא נותר קודם זמן איסורו. וסיים הר"ן בשם הרמב"ם: לפיכך לא חל [שמן] על אותה בליעה מועטת שנשארה לאחר הגעלה ומשום הכי סגי להו בשפור ואסכלא של קדשים בהגעלה אבל חמץ כיון שהיה שמו עליו קודם שנבלע בכלים הללו בשעת בליעתו איסורא בלעי. ולפי"ז — שאין חילוק בין חמץ לשאר איסורין — צריך לחלק בין גדול לקטן. כנ"ל. וזה אפי' לתי' ראשון של תוס' — שמחלקים בין חמץ לשאר איסורים. מ"מ צריך לחלק גם בשאר איסורים בין סכין קטן לגדול. דסכין קטן כיון שאין תשימשו ע"י האור א"צ ליבון. וכמ"ש בע"ז שם בברייתא: דברים שנשתמש בהן ע"י חמץ וכו' מגעילין וכו'. וכן כתב הרשב"א בתורת הבית הארוך ביה ד' שער ד'. דלעולם בכל ענין א"צ לסכין רק הגעלה, כיון דאין הדרך להשתמש בסכין באור. ומחקו מגמ' דע"ז שם "הסכינים", שכן בתוספתא ליתא. וער"ן בפסחים שם ותורת הבית שם. [שכתבו דהא

(י. יא. יב) [כריש הסעיף בבאה"ג סק"ז כתב: שם בגמ'. והיינו דאיתא בפסחים ל ב: האי כוביא נוראה שם במסורת הש"ס שי"ג: כוביא] חסיקו מבחון הוא ואסור ואי מלייה גמרי שפיר דמי. ומ"ש המחבר "שהוא כלי כו", כ"כ הטור כשם פירש"י. [ומ"ש המחבר "וכן תנור כו" כ"כ הטור לפי י"א. [ומ"ש המחבר "ואם מלאו כו", כן הוא] בגמ' שם, וכנ"ל. [ועכ"פ].

(יג) גמ' דפסחים ל ב: א"ל רבינא לרב אשי הני סכיני דפסחא היכי עבדינן להו וכו' קתייהו בטינא (להגן עליהם שלא ישרפם האור — רש"י) ופרזלייהו בנורא והדר מעיילנא לקתייהו ברותחין והלכתא אידי ואידי ברותחין (לא צריך לאותבינהו בנורא אלא פרזלייהו כי קתייהו נמי סגי להו בהגעלה ברותחין — רש"י) ובכלי ראשון. ובפ"ק דחולין חב מצריך לסכין של ע"ז ליבון באור. וכן איתא בתוספתא דע"ז פ"ט ה"ב. וז"ל: הלוקח כלי תשימש מן העובד כוכבים וכו' הסכינין והשפורין והאסכלאות מלבנן באור והן טהורין. ותי' ר"ת בתוס' דחולין שם עמוד א' ד"ה שליכנה וכסוף ע"ז עוב ד"ה אמר לחלק בין חמץ רבשעת הבליעה היתירא בלע, ולפיכך סגי בהגעלה. ובין שאר איסורין רבשעת הבליעה איסורא בלע, ולפיכך צריך ליבון. והוסיפו התוס' שזה כמו שחילקו שם בגמ' בשפורין ואסכלאות ע"ש. דאיתא בע"ז שם עמוד א': רמי ליה רב עמרם רוב ששת תנן השפורין והאסכלא מלבנן באור והתנן גבי קדשים השפור והאסכלא מגעילין בחמין א"ל עמרם ברי מה ענין קדשים אצל גיעולי עובדי כוכבים הנא היתירא בלע (הלכן סגי ליה בהגעלה — רש"י) התם איסורא בלע. וכתב הר"ן בפסחים שם, שכן דעת הראב"ד. וכתב המ"מ בהל' חמץ ומצה פ"ה הכ"ג שכן היא דעת הרמב"ם. שבהל' חמץ ומצה שם כתב הרמב"ם שהסכינים סגי בהגעלה. (ובפ"ט"ז) [ובפ"יז] מהל' מאכלות אסורות ה"ז כתב שהלוקח סכין מן הנכרי צריכה ליבון. וע"ז כתב המ"מ שגם הרמב"ם מחלק בין איסורא בלע שצריך ליבון, לבין היתירא בלע שסגי בהגעלה. ולכן בהל' חמץ ומצה השמיט הרמב"ם הא דשפורין ואסכלאות שצריך ליבון, מפני שלפי דרכו גם הם סגי בהגעלה, ואין דרכו של הרמב"ם לכתוב מה שאין מפורש בגמ'. אבל בהלוקח מן הנכרי מפורש בגמ' ששפורין צריכים הגעלה, לכן הביא הרמב"ם זאת להלכה בהל' מאכלות אסורות שם ה"ג. ולענין חמץ החזקר בגמ' דפסחים שם רק סכינים, לכן כתב הרמב"ם בהל' חמץ ומצה שם רק סכינים. והשמיט שפורין ואסכלאות.

ועוד תי' ר"ת בתוס' שם ושם לחלק בין סכין קטן — דבהא מיירי בפסחים דסגי בהגעלה, לסכין גדול — דבהא מיירי בחולין שם ובתוספתא הנ"ל — שצולקין עליו בשר ותשימשו ע"י האור להכי בעי ליבון.

ביאורי הגר"א

לח"י ראשון דסכין קטן כיון שאין תשמישו על ידי האור א"ל ליבון כמ"ש נבדריהם וכ"כ הרשב"א דלעולם בכו"ע א"ל לסכין רק הגעלה ומחקו ממנו דע"ז הסכינן שכן בחוספתא לימא וער"ן ומה"ך אך ריב"ם כ' דאף קטן צריך ליבון שלפעמים מתקן הפתילה של חלב ומהפך בש"ע ג' גחלים ור"ת דהא סברתו כיון שאין עיקר תשמישו ע"י האור וכ"כ הר"ן ורמ"י שכל כלי הולכין אחר רוב תשמישו כמו כוסות וקיתוני' א"ל שלפעמים ישמשו בחמין אפ"ה הולכין אחר עיקר תשמישו ומדיחין וכ' ג"י דלפי מסקנת הח"י יש לחלק בין ההיא דפסחים ובין ההיא דחולין ותוספתא בין קטנה דלית בה גומות כו'. ודברי הש"ע לכאורה צ"ע דנ"ד סי' קכ"א כ' בין גדול בין קטן ואפי' לית בה גומות צריך ליבון לחמך זה רוחם וכאן כ' בסתם סכינים כו' ואח"כ כ' (נכ"ו) [נכ"ד] כלים כו' כגון שפודין ואסכלאות צריכין ליבון. ועיקר שפסק בדעת ר"ף ורמ"ש שאין חילוק בין חמץ לשאר איסורין דאל"כ נאמר כל הפתון ולא שייך ליבון כלל בחמץ ואף שמחלק ר"ת בין קטן לגדול מושג שם צ"ד לפסק ריב"ם לחומרא בעלמא דהא כאן פסק כר"ת ור"ן כמ"ש בס"ו כל כלי הולכין כו' ועוד שאף לריב"ם א"ל ליבון אלא חודו של סכין כמ"ש הרא"ש בע"ז אלא לחומרא כ' כן משא"כ בסכין של חמץ דישראל אין דרך תשמישו ע"י האור אפי' בסכין גדול ולכן

כתוספתא דע"ז השפודין והאסכלאות והסכינן מלגנן בזור חי ר"ת בתוס' דחולין שם ד"ה שליבני ובסוף ע"ז ע"ז כ' ד"ה אמר לחלק בין חמץ להימירא בלע ובין שאר איסורין להימירא בלע וכמו שחילקו שם בגמרא בשפוד' ואסכלאות ע"ש וכ' הר"ן שכן דעת הראש"ד וכתב המ"מ שכן דעת הרמב"ם שבהלכו' חמץ כ' הסכינן בהגעלה ובפס"ו מה"מ א"ל כ' בליבון ולכן בה' חמץ השמיט הא דשפודין ואסכלאות שצריך ליבון שלפ"ד גם הם בהגעלה ואין דרכו לכחז מה שאין מפיו בגמרא. ועוד חי ר"ת שם ושם לחלק בין סכין קטן לסכין גדול שזולין עליו כשר ותשמישו ע"י האור ומצינו ראייה מהירושלמי סוף ע"ז סכין מוחזו ג"פ בקרקע ודיו ר' נון בשם ר' יהודה הדא דמימא בסכין קטנה אצל בסכין גדולה צריכה ליבון ותוס' דחו ראיהו דירושלמי איירי לחמך זה זוגן וזוגין אין חילוק בין תשמישו על ידי האור או ע"י חמין אלא ה"פ דסכין גדולה דרך להיט בה גומות ולכן לא מהני לא שיפה ולא בהגעלה ור' גרוך מיישג הרא"ש ע"ש ולפ"ז אפשר לומר דאין חילוק בין חמץ לשאר איסורים וכ"ד הר"ף ורמ"ש בס' כל שעה שהציאו צריחא דשפודין ואסכלאות לענין חמץ וכ' הר"ן שכן דעת הרמב"ן דחמץ אין נק' הימירא כיון ששם חמץ עליו משא"כ בקדש' שאין נקרא נותר קודם זמן איסורו וצריך לחלק בין גדול לקטן וזה אפי'

ברכת אליהו

דאיתא בחוספתא, הסכינ"ן משבששתא הוא, והביאו הוכחה לזה. וז"ל הר"ן: דהא מייחל לה בגמ' דילן ולא תנו בה הסכינ"ן וכן זו שאמר פ"ק דחולין גבי סכין של נכרים שלבנה באור לא מע"ל נפשיה בדינהו דסכינ"ן אלא דרך קצרה תפש לו לומר שטהר אותו טהרה גמורה וכן זו שאמר בירושלמי בסכין גדולה צריכה ליבון פליגא אגמרא דילן דהא פסקינן הכא אידי ואידי ברותחין ובכלי ראשון ולא מפלגינן בין גדולה לקטנה וכו' עכ"ל. וכעין זה כתב בתורת הבית שם]. אך ריב"ם כתב דאף סכין קטן צריך ליבון, משום שלפעמים מתקן הפתילה של חלב ומהפך בש"ע ג' גחלים. [דברי הריב"ם הובאו בתוס' בחולין שם וברא"ש בע"ז פ"ה סל"ד. וגם בתוס' שם ע"ב ד"ה אמר הביאו זאת. אבל בפנינו איתא שם: ריב"א. ולא הביאו את הטעם, שמתקן הפתילה של חלב]. והב"י ביור"ד סי' קכ"א גורס גם בדברי התוס' בע"ז הנ"ל: ריב"ם]. ור"ת — הובא בתוס' שם — דחה סברת הריב"ם, כיון שאין עיקר תשמישו ע"י האור, אינו קרוי תשמישו ע"י האור וסגי בהגעלה. וכ"כ הר"ן בפסחים שם. וראי' — שבכל כלי הולכין אחר רוב תשמישו כמו כוסות וקיתוניות — דאיתא בברייתא דע"ז שם דסגי בהדחה, ואי אפשר שלפעמים ישתמשו בחמין, ואפ"ה הולכין אחר עיקר תשמישו ומדיחין. וכתב ב"י ביור"ד שם, דלפי מסקנת התוס' בע"ז שם — שיש הבדל בין סכין קטנה דלית בה גומות ובין סכין גדולה שיש בה גומות וצריכה ליבון — יש לחלק בין ההיא דפסחים דסגי בהגעלה, ובין ההיא דחולין ותוספתא דבעי ליבון. שיש לחלק בין קטנה דלית בה גומות דסגי בהגעלה, והיינו ההיא דפסחים. לכין גדולה שיש בה גומות בעינן ליבון והיינו ההיא דחולין ותוספתא דע"ז. וזה כדעת הר"ף והרא"ש הנ"ל, דס"ל

דאיתא בחוספתא, הסכינ"ן משבששתא הוא, והביאו הוכחה לזה. וז"ל הר"ן: דהא מייחל לה בגמ' דילן ולא תנו בה הסכינ"ן וכן זו שאמר פ"ק דחולין גבי סכין של נכרים שלבנה באור לא מע"ל נפשיה בדינהו דסכינ"ן אלא דרך קצרה תפש לו לומר שטהר אותו טהרה גמורה וכן זו שאמר בירושלמי בסכין גדולה צריכה ליבון פליגא אגמרא דילן דהא פסקינן הכא אידי ואידי ברותחין ובכלי ראשון ולא מפלגינן בין גדולה לקטנה וכו' עכ"ל. וכעין זה כתב בתורת הבית שם]. אך ריב"ם כתב דאף סכין קטן צריך ליבון, משום שלפעמים מתקן הפתילה של חלב ומהפך בש"ע ג' גחלים. [דברי הריב"ם הובאו בתוס' בחולין שם וברא"ש בע"ז פ"ה סל"ד. וגם בתוס' שם ע"ב ד"ה אמר הביאו זאת. אבל בפנינו איתא שם: ריב"א. ולא הביאו את הטעם, שמתקן הפתילה של חלב]. והב"י ביור"ד סי' קכ"א גורס גם בדברי התוס' בע"ז הנ"ל: ריב"ם]. ור"ת — הובא בתוס' שם — דחה סברת הריב"ם, כיון שאין עיקר תשמישו ע"י האור, אינו קרוי תשמישו ע"י האור וסגי בהגעלה. וכ"כ הר"ן בפסחים שם. וראי' — שבכל כלי הולכין אחר רוב תשמישו כמו כוסות וקיתוניות — דאיתא בברייתא דע"ז שם דסגי בהדחה, ואי אפשר שלפעמים ישתמשו בחמין, ואפ"ה הולכין אחר עיקר תשמישו ומדיחין. וכתב ב"י ביור"ד שם, דלפי מסקנת התוס' בע"ז שם — שיש הבדל בין סכין קטנה דלית בה גומות ובין סכין גדולה שיש בה גומות וצריכה ליבון — יש לחלק בין ההיא דפסחים דסגי בהגעלה, ובין ההיא דחולין ותוספתא דבעי ליבון. שיש לחלק בין קטנה דלית בה גומות דסגי בהגעלה, והיינו ההיא דפסחים. לכין גדולה שיש בה גומות בעינן ליבון והיינו ההיא דחולין ותוספתא דע"ז. וזה כדעת הר"ף והרא"ש הנ"ל, דס"ל

ור"ת — הובא בתוס' שם — דחה סברת הריב"ם, כיון שאין עיקר תשמישו ע"י האור, אינו קרוי תשמישו ע"י האור וסגי בהגעלה. וכ"כ הר"ן בפסחים שם. וראי' — שבכל כלי הולכין אחר רוב תשמישו כמו כוסות וקיתוניות — דאיתא בברייתא דע"ז שם דסגי בהדחה, ואי אפשר שלפעמים ישתמשו בחמין, ואפ"ה הולכין אחר עיקר תשמישו ומדיחין. וכתב ב"י ביור"ד שם, דלפי מסקנת התוס' בע"ז שם — שיש הבדל בין סכין קטנה דלית בה גומות ובין סכין גדולה שיש בה גומות וצריכה ליבון — יש לחלק בין ההיא דפסחים דסגי בהגעלה, ובין ההיא דחולין ותוספתא דבעי ליבון. שיש לחלק בין קטנה דלית בה גומות דסגי בהגעלה, והיינו ההיא דפסחים. לכין גדולה שיש בה גומות בעינן ליבון והיינו ההיא דחולין ותוספתא דע"ז. וזה כדעת הר"ף והרא"ש הנ"ל, דס"ל

ובלי ראשון נקרא שהרתיחו בו מים על האש (טו) ט אפי' אינו עתה על האש (טז) רק שעודנו רותח (יז) וקודם ההגעלה צריך לשופם יפה במשוחות או ברחיים להעביר כל חלודה

ביאורי הגר"א

פסס כאל: (יד) וכלי ראשון כו'. שם מ"ב
האלפס והקדירה כו' ושם נגמ' סנר כו' דכלי ראשון בשלה
כו' ומסיק דכ"ד נמי לא בשלה ואי על האור א"א.

ברכת אליהו

אינה כתבלין דככלי ראשון נמי לא בשלה. ואי על האור א"א.
ה"י.³
(טז) כמשנה בשבת מב א, הנ"ל בסק"ד: האילפס והקדרה
שהעבירין מרותחין וכו'. וכמ"ש בירושלמי פ"ג דשבת ה"ה
ופ"א דמעשר ה"ד, וכמס"ל בסק"ה. [ששם הבאנו
שהירושלמי שם ושם מוכיח מהא דתנן בזכחים צה ב, "אחד
שבישל בו אחד שעירה לתוכו רותח", דעירוי ככלי ראשון.
הרי דככלי ראשון בעינן שיהא רותח — ד"א].
(יז) ספרי וזוטא על הפסוק אך זה הוהב ואת הכסף (במדבר
ל"א: כב.) מכאן שצריך להעביר החלודה. נודרש זה הובא
בילקוט שמעוני רמז וברש"י על התורה שם ועוד ראשונים.

לגבי כלים שמשתמשים תמיד על האש. וא"כ את' שפיר הא דהביא רכנו דברי הר"ן הגיל'. וכמ"ש הב"ח כאן בדעת הטור.

אולם להלן בס"ה כתב המחבר: כף שמשיקין בו קדרה צריך להכשירן בכלי ראשון. וכתב ע"י הפרי חדש סק"ה: מדברי הטור המחבר והרמב"ם שהשמיטו דין עץ פרוז המוזכר בפ' כל שעה משמע ששפירא שר"ל כף שמנערים בו הקדרה כעודם ע"ג האור ואשן ע"ז זה כפון אל כמ"ש הר"ן בשם הרמב"ם שהוא עץ שחוקקו בו עצים וכולטים ממנו אילך וילך וממזחין ומפרדין בו כל מאכל עבה ועיקר תשמישו לאחר שמסלקין את הקדרה מן האור ומשימים אותם ע"ג קרקע והכי משמע קצת כפ"ס דכיצה דתנן והמחל כפן ובעץ הפרור ואתא למשמעין שאע"פ שדשמישין בו לפעמים בעוד הקדרה ע"ג האור ברותחין בכלי ראשון סגי להינין לאחר שהעבירוהו מעל האור כמ"ש בס"ג ומיהו כף שעיקר תשמישו אינו אלא להגיס בו קדרה כשמונחת ע"ג האש וכן קדרות יורות וקיוצא כבולעו כף פולטו ולא סגי להו בהגעלה בכלי ראשון לאחר שהסירוהו מן האש אלא צריך שיהא האור מהלך תחתיו כשמונעילן וכמ"ש הטור ביורה דעה בס' קצ"א וסכנים ועץ פרוז דסגי להו בכלי ראשון לאחר שהעבירוהו מן האש לפי שעיקר תשמישם הוא כן עיקר. ע"ל.

וגם בחידושי רעק"א כאן בסעיף ה' סוכר כפ"ח, וז"ל: וקצת קשה כיון שהמחבר כתב בסעיף ג' וכלי ראשון נקרא וכו' ואפי' אינו עתה על האש וכו' וזהו בסנינים דרוב תשמישו לחתוך דבר רותח שלא ע"ג האש והו"ל לפרש כאן להגעת כפות בכלי ראשון ע"ג האש.

וכאן כש"ע הגרש"ז סכ"ה הביא דעת ה"א שבתור יורד ה"נ"ל וכתב ע"ז: ולכתחלה יש להחמיר ולחוש לדבריהם בשאר איסורים אבל בחמץ אפי' לכתחלה יש לסמוך על סברה הראשונה שהרי י"א שאפי' פלים שנשתמש בהן חמץ האור כלכד ומזלת י"א הגעלה בכלי ראשון לאחר שהעבירוהו מן האש. וכן שכן משמעות האחרונים. וגם כדעת רבנו אפי"ל כן. שבסוף סק"ג פ"ה הד"א את דברי רבנו כדעת המחבר שגם הוא סובר עקרון זה דלענין חמץ יש לצרף הסברה היתירה בלע. וא"כ גם בענינו י"ל שרבנו סובר כדעת המחבר. שאמנם הר"ן שרבונו הביא - סובר ודעלמא כלי שהשתמשו בו על האש צריך הגעלה מכלי שעומד על האש. אבל לענין חמץ מצרפים הסברה היתירה בלע. ולכן מגי' בכלי שהעבירוהו מע"ע האש. אח"כ ראינו כבדי חמץ חמד אחרונים מערכת ה"א כלל כ"ג (הוצאת ב"ב. תשכ"ג כרך ו' עמ' 366 ואילך)

חילק בין גדול לקטן. [ועד"א. מ"א סק"ו, רעק"א בחידושו
כאן. פרי חדש סק"ד, חק יעקב סק"י י"ד, ט"ו, כיורו הלכה
בפסחים שם ציון ב, אנצקלפ"ת כרך ח' ערך הגעלה עמו'
רל"ח, רל"ט וספר הגעלות כלים מבווא אות ו' ופי"ג הערה
שכ"ד.]

(יד, טו) תנן בשבת מב א: האילפס והקדרה שהעבירן (מן האור – רש"י) מרתחין לא יתן לתוכה תבלין. ומדקאמר „שהעבירן” מ' ד, אפי' אינו עתה על האש" מיקרי כלי ראשון. וכן מוכח שם בגמ' עמוד ב'. ראייתא שם כאיכא דאמר: סבר רב יוסף למימר מלח רותי הוא תבלין דבכלי ראשון בשלה ובכלי שני לא בשלה. ומסיק שם: א"ל אבבי תני ר' חייא מלח

3. על מ"ש שבכתב מב א בנמ' שמלח בכלי ראשון נמי לא בשיל' ככתב הר"ן: וכלי ראשון היינו לאחר שהעבירוהו מע"ג האור דאי כ"ל האור אפי' בישרא דתורא בשלה ביה. אולם הר"ן לא כתב זאת ולענין הגעלה. ואדרבה לעיל מינה כתב הר"ן: דלכל גדרל אמרו [ע"ז עו ב] ככולעו כך פולטו וכן נמי אם השתמשו בכלי ע"ג האור עגון יירות וקומקומים איך מעבירין אותן בכלי ראשון שהעבירין מע"ג האור. והר"ן בפסחים א' כתב - לענין עץ פרוז - פ' הרמב"ן דלאו היינו ק"ש שמענינן בו את הקדרה בעודו ע"ג האור אלא הוא עץ שחוקעין בו עצים וכולטין ממנו אילך ואילך וממחין ומספרין בו כל מאלכל עב ועל שם כך נקרא עץ פרוז ועיקר תשמישו לאחר שסמלקין את הקדרה מן האור ומניחין אותה ע"ג הקרקע ואתא לאשמועינן שאע"פ שמשתמשין בו לפעמים בעוד שהקדרה על גבי האור כרותחין בכלי ראשון שגי' ההינו לאחר שהעבירוהו מעל האור דככי היא גוונא מקירי כלי ראשון והכי מוכח בפרק בירה (מב ב) דאמר' התם דמלח אפי' בכלי ראשון לא בשלה דמלחא דצריכא בשולא כבשרא דתורא ואי כלי ראשון מיקרי בעוד שהוא ע"ג האור הניכ אפשר למיור דלא בשלח ביה והא ודאי אפי' כשרא (לתורא) נמי בשלה ביה] אלא ודאי כלי ראשון היינו לאחר שהעבירוהו מעל האור כדפרישית, עכ"ל. הרי שהר"ן כתב כן רק לענין עץ פרוז. מפני שאינו מיוחד להשתמש בו ע"ג האש. אבל בכלי שמיחור להשתמש ע"ג האש צריכים הגעלה בכלי שעל האש. וכמ' ממש"ש בחידושי אנשי שם אות א' כשם מהר"ן שפירא שדמפרש כן. וכ"כ הר"ן להדיא בע"ז עה ב והרמב"ן סוף ע"ז וברבינו"א שכתב שם ובפסחים שם ובאגור אות שט"ו, ובמהר"ם חלאהו פסחים שם בדעת הרמב"ן. וכ"כ הטור בירור דעה ס' קקכ"א בשם י"א וכתב דהכי מסתבר. וכ"כ כאן בשו"ע הגרש"ז בשם י"א. והרמב"ן והר"ן בע"ז שם הירטב"א בפסחים הוסיפו שאע"ג שגם בחסיתורהו מן האש חינו כלי ראשון לענין ביטול בשבת וכיוצא בזה. מ"מ כיון שהיא גדול כמו בעודו על האור, ולענין הגעלה בעינן ככולעו כך פולט, לכן כלי שבלע איסורו בעודו על האור לא יפלטנו בחמים שהוסרו מע"ג האור. וכ"כ הבי"ד שם

וביורה דעה שם הביא הטור דעה ראשונה, שאף בכלי שמשמשין בו ע"ג האש, מותר להגעיל אותו בכלי ראשון אפילו לאחר שזעבירוהו מן האש, והבי"ט שם הביא הוכחה לזה ממשנה דשבת מב"א, המוכחת בדברי רבנו כפנים. ונבונע לדעת המחבר, אפילו מ"ש שכלי ראשון נקרא שרתתיו כז' מים ע"ג האש, אינו

באר הגולה

ב גר"י סוף ע"ו
הביאה הרי"ף ור"א
נפ"צ דפסחים וכן
הסמ"ח רוב הפוסקים
להשוות דין ממך לשאר
איסורין.
ל ירושלמי שלהי ע"ו.
* (ר"ל שם ישימו
עליו קס מזל חזק
ישרף הקס מנה
הליצון). מ שם גרימא נע"ו והביאו הרי"ף ור"א נפ"צ דפסחים.

שבהם קודם הכשרה (יח) הלכך אם יש בו גומות ואינו יכול לנקותו יפה אין מועיל לו הגעלה (פי' הפלטה שהכלים פולטים האיסור שבהם והוא מלשון שורו ענר ולא יעטיל) לבד וצריך ליבון במקום הגומות: הגה' (יט) והגדן של סבינים אין לה מקנה בהגעלה ואסור להכניס בה הסמך נפסח (מהרי"ל): ד כ כלים שמשתמשים בהם על ידי האור כגון שפודים ואסכלאות וכיוצא בהם צריכים ליבון והליבון הוא עד שיהיו נצוצות ניתזין מהם: הגה' (כ) יש מקילין אם נחלסו כל כך ששק נשרף * עליו מנחוק (מרדכי סוף ע"ו והגהות מיימוני פ"ו מהלכות מ"ח) (כא) וטוהרין כסכרם ראשונה בכל דבר שדינו בליצון (כב) אבל דבר שדינו בהגעלה רק שיש בו סדקים או שמחמירין ללצנו סגי בלצון קל כזה. (כג) מלוצה נריך ליבון (מהרי"ל): ה (כד) מ כלים שנשתמש בהם בחמין כפי תשמישן הכשרן (כה) אם

ביאורי הגר"א

וכ"פ בש"ע ד"מ נס"ק ה' כ' ונא"ה כ' דחמץ מקרי איסורא בלע כמ"ש בי"ד סי' קכ"א ח"ש ויש מקילי' אם סי': (כא) ונוהגין כו'. כתב זה ע"פ מ"ש בי"ד נס"ק הג"מ שהעולם נהגו כדברי האוסרין שחמץ שזה לשאר איסורין: (כב) אבל דבר כו'. שהוא עדיף מהגעלה כ"ל והוא שורף אף מה שבגומות כמ"ש נח"ה כי האש שורף הכל וכמ"ש בירושלמי הג"ל: (כג) חצובה. שם נמרדכי ועמ"א: (כד) כלים כו'. סוף ע"ו דברים שנשחמ' נחמין כגון סי' מנעילין כו': (כה) אם

שנריך להעניר החלודה: (יח) הלכך. הרא"ש נפ" כ"ש ונלמד ג"כ מירושלמי דסוף ע"ו כ"ל לפי' המוס' שם: (יט) והגדן. כ"ל: (כ) ויש מקילין. ר"ל דמרדכי סוף ע"ו כ' דאוחן כלים הבלועות הימך א"ל ליבון כ"כ רק אם הקש נשרף מנחוק דשליט הליצון מעבר אל ענר ודי נכך כיון דהימירא בלע די בהגעלה כמ"ש בשמעתין ואוחן ליבון לא גרע מהגעלה ומפליט ביותר מהגעלה וכי' בי' לפי סכרם האומרים דחמץ כיון ששמו עליו איסורי' בלע גם ליצון כזה לא סגי וצריך ליבון גמור

ברכת אליהו

עליו קודם פסח מקרי איסורא בלע, וכנ"ל בסקי"ג, גם ליבון כזה לא סגי וצריך ליבון גמור. וכ"פ בשו"ע כאן. וד"מ בסק"ה כתב: ובא"ה כתב דחמץ מיקרי היתירא בלע כמ"ש ביור"ד סי' קכ"א. [ועיין ביור"ד שם סעיף ד' ומש"ש בסק"ט]. וד"ש הרמ"א כאן: ויש מקילין אם נחלסו כ"כ כו'. (כא) כתב זה עפ"י מ"ש בי"ד בשם הגמ"י [פ"ה מהל' חמץ ומצה הכ"א אות א'] שהעולם נהגו כדברי האוסרין שחמץ שזה לשאר איסורין שצריך ליבון. וראה בספר הגעלת כלים פ"ה הערה ג'.

(כב) שהוא — ליבון קל — עדיף ומפליט יותר מהגעלה, כנ"ל בסק"כ מהמרדכי. והוא שורף אף מה שבגומות כמ"ש בת"ה. [ראה בשו"ת תרומת הדשן סי' ק"ל]. כי האש שורף הכל. וכמ"ש בירושלמי פ"ה דע"ז ה"טו הג"ל [בסק"י י"ג, י"ח, שסכין גדולה צריכה ליבון. וכתבנו שם ושם שהחוט' בע"ז עו ב ד"ה אמר מפרשים שהטעם הוא ד, סכין גדולה דרך להיות בה גומות", וגם ליבון קל שורף מה שבגומות].

(כג) שם במרדכי ועמ"א.
(כד) סוף ע"ז עה ב: הלוקח כלי תשמיש מן העכור'ם וכו' דברים שנשתמש בהן (בחמין) [ע"י חמין] כגון היורות הקומקומסין ומחמי חמין מגעילין כו' והן טהורין.
(כה) כ"כ הרי"ף בפסחים ל ב ורא"ש שם בפרק כל שעה ט"ו. ונלמד ממש"ש בגמ': עץ פרוז (שמגיסין בו הקדירה — רש"י) [מגעילין] [מגעילין] ברותחין ובכלי ראשון קסכר

וראה בספר הגעלת כלים פ"ו הערה ב].
(יח) הרא"ש בפסחים בפרק כל שעה [ט"ז כתב — עפ"י הספרי הג"ל בסקי"ז — : הילכך סבינין שיש בהן גומות ואין יכול לנקותן יפה בתוך הגומות לא מהני בהו הגעלה וצריך ליבון. וכד"מ סק"ג הביא בשם האגור: דהו"ה כל הכלים צריך להסיר מהן החלודה. ודברי האגור הם בהל' הגעלה אות תשמ"ב. וכ"ה ברין בפסחים ל ב ובבעל העיטור הל' ביעור חמץ]. ונלמד ג"כ מירושלמי דסוף ע"ז כנ"ל, לפי' התוס' שם. [דבסקי"ג הבאנו דברי הירושלמי שם, שסכין גדולה צריכה ליבון. והבאנו שם שהחוט' שם עו ב ד"ה אמר מפרשים ד, סכין גדולה דרך להיות בה גומות ולכן לא מהני לא שיפה ולא הגעלה].
(יט) כנ"ל [בסקי"ח], דבדבר שיש בו גומות לא מהני הגעלה. והו"ה כנדן אין לה תקנה בהגעלה, לפי שא"א לנקרו היטב מבפנים אם לא שיפתחו התפירות וינקרו היטב — לשון המשנה ברורה סקכ"ו. וראה בספר הגעלת כלים פ"ג הערה רס"ז].

(כ) ר"ל דהמרדכי בסוף ע"ז פ"ה סי' תת"ס כתב דאוחן כלים הבלועות היתר א"צ ליבון כ"כ רק אם הקש נשרף מבחוץ דשליט הליבון מעבר אל ענר ודי בכך כיון דהיתירא בלע די בהגעלה. והוסיף שם, ואע"ג דתשמישה ע"י האור כמ"ש בשמעתין שם, והוא אותו ליבון לא גרע מהגעלה ומפליט יותר מהגעלה. וכתב בי' דלפי סכרם האומרים דחמץ כיון ששמו

קצ"ד הוא ט"ס. וצ"ל: קצ"א. ונראה שגם מה שצוין בספרי השו"ע על דין זה, "מהרי"ל", הוא ט"ס. וצ"ל: מהרי"ו.
ומ"ש רבנו, "ועמ"א", הוא שהמ"א בסקי"ב כתב שהטעם שצריך ליבון, הוא משום, "שלפעמים נשפך עיסה עליה". וראה בספר הגעלת כלים פ"ג הערה פ"ה.

שהאריך הרבה בדעת הר"ן והמחבר, וכתב בדעת הר"ן כמש"ל. וגם הביא את הסכר שבחמץ מקילין משום דהיתירא בלע. וראה גם מש"ש בכלל כ"ה, ובספר הגעלת כלים פ"ה הערה ל"ו.
4 לא מצאתי במרדכי. ובד"מ סק"ד הביא זה בשם מהרי"ו. ודברי מהרי"ו ווייל הם בריש סי' קצ"א. ומ"ש בחק יעקב סקכ"ו מהרי"ו סי'

באר הגולה
ג תוס' נשת' לט'
נש' ר"י.
ס ה"ר"ף ורמ"ס
נפ"ה והר"ן והרשב"א
נשתובה.

תשמישן בכלי ראשון כגון כף שמניסין בו בקדירה צריך להכשירן בכלי ראשון ואם תשמישן בכלי שני הכשרן בכלי שני (כו) וכלי שמשתמשים בו בעירוי שמערה מכלי ראשון לא סגי ליה בהכשר דכלי שני (כו) ואלא צריך לערות עליו מכלי ראשון: הגה: (כח) כל הכלים שיש בהם סדקים או גומות או חלודה והוא נמוך הכלי ולא יוכל לנקות ולנקותין אף להגעילן ולריקן ליתן נמקס הסדק והחלודה (נשת"א נשתובה): ו (כט) ס כל כלי הולכין בו אחר רוב תשמישו הלכך קערות אף ע"פ שלפעמים משתמשים בהם בכלי ראשון על האש כיון שרוב תשמישן הוא בעירוי שמערה עליהם בכלי ראשון כך הוא הכשרן: הגה: (ל) ויש מחמירין להגעיל הקערות בכלי ראשון (טור) נשם אפי' העירי ומרדכי פ' כל שעה ומוספות סוף מסכת ע"ו) וכן הוא המנהג וכן ככל דבר שיש לחוש שמה נשתמש בו בכלי ראשון כגון כפות וכדומה לזה (הגהות מיימוני פ"ה ואגור) ויש מחמירין להגעיל כל כלי שחיה אע"פ שמשמשן

ביאורי הגר"א

הצריך בסוף ע"ו ליוה גדולה גדולה ולא הכשירו בעירוי דוקא כ"י שזה צונן אמרו שם נעוה ארמחו וכמו שחלקו במאן דקוניא פ"ג דע"ו ונפ' כ"ש התם תשמישו ט': (כח) כל הכלים. כמ"ש נפ"ג מירושלמי: (כט) כל כלי כו'. כנ"ל מהא דקוסות ט': (ל) ויש מחמירין כו' וכן כו' ויש כו'. תוס' ע"ו שם ע"ד נ' ד"ה דרש שסוברים דוקא צידוע שלא נשתמש בהן רק צונן וכן כ"ד ונשת' מ"נ נ' סד"ה אכל ונזנחים נ"ו א':

תשמישן כו'. ה"ר"ף ור"א שם נפ' כ"ש ונלמד ממ"ש שם עץ פרוז מגעילן ברותחין וכו' כנולעו קן פולטו מ' דוקא לפי שמשמשין בו ככ"ר אכל דבר שנשתמש בכ"ש די נכ"ש: (כו) וכלי שמשתמשים כו'. כמ"ש מירושלמי דשנת ומעשר שם ועירוי ככ"ר חילי' דר"י מהא א' שישל בו ואחד שפירה לחוכו ט': (כז) אלא צריך כו'. כנולעו קן פולטו כנ"ל אכל כ"ר לא סגי בעירוי שאינו מכליע ומפליט רק כדי קליפה כמ"ש נפסחים ע"ו א' ולכן

ברכת אליהו

ועיין בספר הגעלת כלים פ"ה הערה כ"ד ופ"א הערה ל'. (כח) כמ"ש בס"ג מירושלמי. [ששם כתב המחבר לענין סכנים: אם יש בו גומות ואינו יכול לנקותו יפה אין מועיל לו הגעלה. ושם בס"ק י"ג. ו"ח הבאנו שזה עפ"י פ"ה התוס' בסוף ע"ו בירושלמי. שסכין גדולה שיש בה גומות לא סגי בהגעלה וצריכה ליבון. והר"ה לכל הכלים]. (כט) כנ"ל מהא דכוסות כו'. [בס"ק ג' הבאנו דברי הגמ' בע"ז עה ב: הלוקח כלי תשמיש מן העכו"ם כו' דברים שנשתמש בהן ע"י צונן כגון כוסות וקיתוניות וצלוחיות מדיחין וכו'. והבאנו שם, דאע"ג שלפעמים משתמשים בכוסות כרותחין. מ"מ אולינן בתר רוב תשמישן ורוב תשמישן בצונן]. (ל) בתוס' ע"ז עד ב ד"ה דרש כתבו בענין קערות: ... צריך להגעילן בכלי ראשון משום דפעמים שתוחבין הקערות בתוך הכלי ראשון ובתוך יורה מרתחת. שסוברים התוס' דהא דאמרו בגמ' שם עה ב. שכוסות וקיתוניות וצלוחיות סגי בהדחה. היינו דוקא בידוע שלא נשתמש בהן רק בצונן. אבל אם לא ידוע בענין הגעלה. ונשתב' מ"ב סוף ד"ה נשתמש בו בכלי ראשון" בענין הגעלה. ונשתב' מ"ב סוף ד"ה אבל כתבו: וכלי שתשמישו ע"י עירוי כגון קערות יכול להגעילן ע"י עירוי כנולעו כך פולטו אבל כלי שנחבשל בו איסור לא סגי להגעילן ע"י עירוי. [הרי דאף דנחבשל פעם בכלי ראשון לא מהני עירוי — ד"א]. ובזבחים צא ד"ה עירוי כתבו: וקשה לרבינו שמואל נהי דמהני עירוי רותחין מכלי ראשון לתוך קערות ושאר כלים שדרך לערות בהן היאך יועיל לאותן קערות וכלים שהוכנסו כולן לתוך כלי ראשון וכו'. [הרי דס"ל דגם בפעם אחת חשויים בכלי ראשון — ד"א. וע"ל ס"ק ע"ה. פ"א. וראה בספר הגעלת כלים פ"ד הער' ט'. י"א. ט"ז].

כנולעו כך פולטו. ומ' דוקא לפי שמשתמשין בו בכלי ראשון. אבל דבר שנשתמש בו בכלי שני די בכלי שני. (כו) כמ"ש בירושלמי פ"ג דשבת ה"ה ופ"א דמעשר ה"ד הנ"ל בס"ה. דר' יונה סבר דעירוי בכלי ראשון. והמשך לשון הירושלמי: חילי' דר' יונה מן הדא אחד שבישל בו ואחד שעירה לתוכו רותח. [וכיון דעירוי הוי ככלי ראשון, לכן גם הכשרו בכלי ראשון ולא בעירוי. ומ"ש דעירוי הוי ככלי ראשון הוי רק לחומרא. וכמש"ל בס"ק ז']. (כז) כמ"ש בפסחים ל ב: כנולעו כך פולטו. וכנ"ל בס"ק ה'. אבל כלי ראשון שבלע חמץ לא סגי בעירוי, משום שאינו מכליע ומפליט רק כדי קליפה. וכמש"ש צו א: חם לתוך צונן קולף. ולכן הצריך בסוף ע"ז עו ב ליוה גדולה גדולה (שפה של עיסה סביבות פיה כדי שתקבל מים הרבה ויעברו הרתחין על שפתה — רש"י) והיינו דבעינן שתהי' ההגעלה בכלי ראשון ולא הכשירו בעירוי. [וכמ"ש תוס' בשב' מ"ב ב ד"ה אבל. ובע"ז עד ב ד"ה דרש]. ודוקא ביין נסך שהוא בצונן אמרו שם עד ב נעוה ארמחו. ופירשו שם התוס' הנ"ל, דהיינו שמגעילין את הגת ע"י עירוי. וכתבו שם תוס' בשם רשכ"ם: דעירוי ככלי שני הוא לגמרי והא דמשמע הכא דגת סגי לה בעירוי שאני יין נסך דתשמישו ע"י צונן, וכנ"ל. וכמו שחילקו במאני דקוניא. בפ"ב דע"ז לג ב, לד א ופ"ב כל שעה פסחים ל ב התם תשמישו כו'. [דאיתא שם: בעיא מיניה ממרימר הני מאני דקוניא מהו לאישתמושי בפסחא וירקא לא תיבעי לך דודאי אסור וכו' א"ל חזינא להו דמדייתא אלמא בלעי ואסירי וכו' ומאי שני לצנין יין נסך דריש מרימר מאני דקוניא בין אוכמא בין חזירי ובין ירוק שרי וכו' א"ל זה תשמישו ע"י חמין [לענין חמץ נשתמשו כל ימות השנה חמין ובלעי טפי — רש"י] וזה תשמישו ע"י צונן. וה"ז כאן — לענין להגעיל בעירוי — יש הבדל בין תשמישו בחמין לבין תשמישו בצונן.

באר הגולה

ע טור נסח נעל

המנהיג.

פ הרי"ף נפ"ב

לפסחים ורמ"ש סו.

וקערות גדולות שלא יוכל להכניס מוך כלי ראשון ימן עליהם אכן מלווין ויערה עליהם רוחמין מכלי ראשון והר ככלי ראשון וכן כל כיוצא בזה ויעבר האבן על כל הכלי שלא מגעיל כולו (מרדכי פ' כל שעה והגהת מיימוני פ"ה ואגור ואיסור והיתר הארוך כלל נ"א): ז (לב) ע"ש מי שאומר בדפנות העשויות מקרן אין להם תקנה בהגעלה דכיון שמתקלקלין במים חמים חיישינן דילמא חיים עליהו: ח פ (ג) אחד כלי עץ ואחד כלי אבן ואחד כלי מתכת דינם להבשירם בהגעלה: הגה: (ד) וכן כלי עץ נכרים הגעלה

ביאורי הגר"א

חרס ונפס"ה דכלים מנור של אבן ושל מח" טהור וטמא משום כלי מחסו כירה כו' ועמ"ש נפ"ד וכמ"ש ראשון דלפינן איסור מטומאה כמ"ש בסוף ע"ז ע"ה א' ונדה ס"ה כדרך שאמרו בטירות כו' אבל נמוספ' דזבחים מניח כלי אבנים אינו טעוני מריקה ושטיפה אלא מדיחין ודחקו במרדכי לומר דהאי מדיחין ר"ל מגעילין דוחק ועוד למ"ד מריק' נחמין משום הגעלה הוא וכמ"ש נזבחים: (לד) וכן

ברכת אליהו

מתכות וכו' וכן בכירה כירה של אבן ושל מתכת טהורה וטמאה משום כלי מתכות. הרי דכלי אבן הם ככלי מתכות לענין טומאה. ועמ"ש בסעיף י"ד שהמחבר כתב שם: כיסוי של כרזל שמכסים בו הקדרה צריך הגעלה וכו'. ועמ"ש בס"ק מ"ה, מ"דילפינן דין זה מטומאה. וכמ"ש ראב"ן סימן ח' דילפינן איסור מטומאה. וכמ"ש בסוף ע"ז ע"ה א' ובגדה סה ב: כדרך שאמרו בטירות כך אמרו כיון נסך. אבל בתוספתא דזבחים פ"ה (כג') תוספתא הוצאת צוקרמנדל) תניא כלי אבנים אינן טעונים מריקה ושטיפה אלא מדיחין. ודחקו במרדכי בפסחים פ"ב ס' תקפ"ה לומר דהאי, "מדיחין" ר"ל מגעילין. דוחק לומר כן. ועוד למ"ד בזבחים צו ב' דמריקה היינו בחמין משום הגעלה האמור בכל מקום הוא, וכמ"ש בזבחים. וא"כ ע"כ שמש"ש דכלי אבנים אין טעונין מריקה היינו דא"צ הגעלה י"א.

(לד) כמ"ש בחולין ספ"ק כה ב — לענין טומאה — : ...דאמר רב נחמן כלי עצם ככלי מתכות דמי. [נעמש"ל בסק"ג, "דילפינן איסור מטומאה". וראה בספר הגעלות כלים פ"ג הערה ש"ט].

שמתקרב: שהב"ח סובר שמיד שהמים יוצאים מהכלי הראשון מתקרבין. ולכן סובר הב"ח שאינו מועיל עיורו עם אבן מלוכנת. משום שהאבן המלוכנת גורמת שכאשר המים באים כמגע עם האבן המלוכנת, הם נשארים באותו חום. ולכן סובר הב"ח שהאבן אינה מועלת. שהרי המים התקררו כבר בשעה שיצאו מהכלי הראשון. ודעת המתירין עיורו עם אבן מלוכנת היא דהא דאמרין ד"עירוי ככלי ראשון משום שמתקרב". לא היינו שהמים מתקררים מיד עם עירויין מכלי ראשון, אלא המים מתקררים כשבאים כמגע עם הכלי שטעון הגעלה. ולפיכך אם מערה על אבן מלוכנת, חו לא מתקררים המים, ולכן הוי ככלי ראשון.

*5 על מ"ש רבנו שדוהק לומר שמש"ש בתוספתא, "מדיחין" היינו מגעילין. וגם על מה שהקשה רבנו דלא אתי למ"ד מריקה ושטיפה בצונן. הקשה בשו"ת חמד אסיפת דינים מערכת ה' כלל כ"ג (הוצאת ביב, תשכ"ג כרך ז' עמ' 373). וז"ל: ולפי הנראה נעלם מעיני דמר דברי הסמ"ג שרמז הרב המרדכי והם כהל' חמץ לאוין ע"ח הנו"ל דלפי מה שביאר אינו דוחק לפרש כן בלשון התוספתא כיון דתני בבבא הסמוכה שנותן טעם ודאי דמדיחין היינו הגעלה (לפי שיטתו דברי האבן) שרמז הרב המרדכי והם כהל' חמץ לאוין ע"ח הנו"ל דלפי מה שביאר אינו דוחק לפרש כן בלשון התוספתא כיון דתני בבבא הסמוכה שנותן טעם ודאי דמדיחין היינו הגעלה (לפי שיטתו דברי האבן) שרמז הרב המרדכי והם כהל' חמץ לאוין ע"ח הנו"ל דלפי מה שביאר אינו דוחק לפרש כן בלשון התוספתא כיון דתני בבבא הסמוכה שנותן טעם ודאי דמדיחין היינו הגעלה (לפי שיטתו דברי האבן) שרמז הרב המרדכי והם כהל' חמץ לאוין ע"ח הנו"ל דלפי מה שביאר אינו דוחק לפרש כן בלשון התוספתא כיון דתני בבבא הסמוכה שנותן טעם ודאי דמדיחין היינו הגעלה (לפי שיטתו דברי האבן) שרמז הרב המרדכי והם כהל' חמץ לאוין ע"ח הנו"ל

(לא) וקערות כו'. דטעם דעירוי אינו ככ"ר משום שמתקרב כמ"ש נפסחים ע"ז א' אדמיקר לי כו' משא"כ כאן: (לב) יש מי' כניל ככלי חרס: (לג) אחד כו'. כלי מתכות מפורש בסוף ע"ז ומפורשין בפרשה וכמ"ש וכלי עץ ואבן דין ככלי מתכות לאפקוי מדעת רב האי שכתב שדינן ככ"ר וצריכין היסק נחמור ורמ"ש בסוף ע"ז גמ של אבן כו' ושל עץ כו' ושל חרס כו' אלמא אין דינן ככלי

(לא) דטעם דעירוי אינו ככלי ראשון משום שמתקרב כמ"ש בפסחים עו א' אדמיקר ליה כו' משא"כ כאן. (לב) כנ"ל בס"א, בדכלי חרס לא מהני הכשר, משום ד"חיישינן דילמא חיים עלייהו שמה פקע". [נראה בספר הגעלות כלים פ"ג הערה שצ"ד].

(לג) כלי מתכות מפורש בסוף ע"ז ע"ה ב: הלוקח כלי חשמיש מן העובדי כוכבים וכו' דברים שנשתמש בהן ע"י חמין וכו' מגעילין ומטבילין והן טהורין. והא דבעינן טבילה הוא בכלי מתכות. ומפורשין הן בפרשה של כלי מדין: אך את הזהב וגו' (במדבר לא, כב). וכמ"ש בגמ': כלי מתכות אמורין בפרשה. וכלי עץ ואבן דינן ככלי מתכות, לאפקוי מדעת רב האי גאון — הובא בב"י — שכתב שדינן ככלי חרס וצריכין היסק נחמור. ורא"י שכלי עץ ואבן אין דינן ככלי חרס, ממש"ש בסוף ע"ז במשנה עד ב: גת של אבן שזפתה עובד כוכבים מנגבה והיא טהורה ושל עץ וכו' חכמים אומרים יקלוקף את הזפת ושל חרס אע"פ שקלף את הזפת הרי זו אסורה. אלמא דעץ ואבן אין דינן ככלי חרס. ובספ"ה דכלים מ"א תנן: תנור של אבן ושל מתכות טהור וטמא משום כלי

5 איתא בפסחים עו א': חס לתוך צונן וכו' רב אמר עילאה גבר ושמואל אמר תתאה גבר (והלכך חס לתוך צונן מותר — רש"י). ובהמשך הגמ' שם: תניא כותב' דשמואל וכו' חס לתוך צונן מדיח. ומקשה ע"ז הגמ': כיון דחס הוא אדמיקר ליה (קודם שיצטנן בלע כל דהו — רש"י) אי אפשר דלא בלע פורתא וכו' קליפה מיהא ניבעי. והחוס' בע"ז ע"ב ד"ה דרש הוכיחו מכאן, ש"עירוי אינו לא ככלי ראשון ולא ככלי שני לגמרי אלא מבשל ומכליל הוא כדי קליפה ולא יותר וא"כ כלים שנאסרו ע"י כלי ראשון שהם בלועים מעבר לעבר לא סגי בעירוי שהרי העירוי אינו מפליט אלא כדי קליפה ולא יותר". והיינו משום שהמים מתקררים.

וע"ז סיים רבנו: משא"כ כאן. והיינו כיון שהוא ע"י אבן מלוכנת אין מניח המים להצטנן והוי כאילו נתנן (מתוך) [בתוך] כלי ראשון — לשון המשנה ברורה סקנ"א בכיור דברי רבנו. ועל עצם הדין הזה, הב"ח בס"י תנ"ב חולק, וכתב: ...ודאי דלא מהני דך הכשר דליכון אבנים ושפיכת הרוחמין דאינו אלא כמו עירוי דהאבן אינו מועיל אלא לקיים שפיכת הרוחמין שיעמדו ברחיבתם לאחר שנשפכו כשעה ראשונה בשעה שעירוי אותם ונשפכים על הקערה ולא הוי כלי ראשון אלא כשהחמין הם כאותו כלי שהרחיחו בו על האש. והמ"א כאן בסק"י הביא דברי הב"ח. ונראה שהדבר תלוי בהגדרת הטעם דעירוי ככלי ראשון משום

(מדמי פרק כל שעה): ט (לה) צ המגעיל קודם שעה חמישית יכול להגעיל ביהודי כלי ראשון וכלי שני וכלים שבלעו דבר מועט ואינו חושש (גס כן אם מגעיל מקצת הכלי שני פעמים) (ד"ע): י (לה) ק כלים שחללים בהם הכשר יש מזכירים להם הגעלה ויש מי שחולק ונראה דכריו (ועוד להגעיל או לקטע חדשים): יא (לה) ר מחבת שמטונגין (פי' שיוקצין בה שמן לאפמו) בה מותרת בהגעלה ואם היא ארוכה משים חציה והופך עוד ומשים חציה האחר ואם היא ארוכה ביותר מלבנה באמצע (לה) ויש מחמירין ללבן המחבת (ונלינו כל דהו שקס נשרף עליו מנחמן סגי ליה) (ד"ע) ונהגין ללבוש לכתולה מיהו סגי ליה בהגעלה אם אין בו גומות (מהרי"ל): יב (לה) ש כל הכלים צריך להגעיל ידותיהם כמותן: הגה: (ב) מיהו אם לא הגעילו הידות (מא) אין לאסור בדיעבד (מב) ואפי' לכתולה יכול להגעילו

באר הגולה
צ טו נסי' תנ"ג
גס אביו הראש
והמו' נסו' ע"א וס"פ.
ק טור גס אבי
העור.
ר שס גס אבי העור
וכ"כ אביו הראש
במשנה.
ש טור וכ"כ המדמי
נפ"צ דפסחים.

ביאורי הגר"א

צ"ו צ' גישל במקצת כלי כו' וכמ"ש שם הא תרומה ל"ז אלא כו' וכ"פ בטור י"ד ונהג"ה סימן קכ"א ס"ו אצל מדברי חוס' בנחיש' שם מ' דנכל האיסורין צריך הכשר בכל הכלי ע"ש והרשב"א גורס בפסחים מעייל להו ולקטייהו ברומחין והגעיל לנכסוף סמך ופרוליהו נגורא מחלה לחומרה נעלמא כמ"ש הפוסקים ועמ"א. וש"ע והרב אזלי לשיטתיהו שצ"י פ' צ"ד סימן קכ"א כהרשב"א שאף שלא נשתמש רק במקצתו צריך הכשר בכולו וכ"פ גע"ש שם ס"ו אצל נהג"ה פ' שם סימן צ"ד ס"א וס"י צ"ח ס"ד נהג"ה דלא אמרינן חס מקצתו חס כולו מ"מ צריך לטעם דנכ"פ משום דלא פ' ק אלא לענין זה שאינו פולט מאותו ד' אצל לנלוט פ' נסי' צ"צ ס"ה שזולע וכדעת החוס' בנחיש' שם שאם חס כולו שזולע בכולו ואין חילוק בין כלי מחכות אלא שכלי מחכות חס כולו אף שאינו אצל האור מקצתו האחר ודלא כש"ך

כלי כו'. כמ"ש בחולין ספ"ק כלי עגס ככלי מחכות דמי: (לה) המגעיל כו' ג"כ. יתבאר נסי' תנ"ג ס"א: (לו) סלים. ע' סכ"ו שפסק כסנדה האחרונה וכן כאן נמליהו עמ"א ע' סימן תמ"ז ס"ו: (לז) מחבת. אע"פ שמתנגים בה כמ"ש בתוספתא דע"ז (לז) מחבת. אע"פ שמתנגים בה כמ"ש בתוספתא דע"ז מחמירין. עמ"א דלפעמים ס' והו' כשתמישו ע"י האור והראש דמה סנדה דא"כ בקדירה נמי ליחוש אלא שם"מ לחלוטות משקה בתנשיל רק שאלל הדופן יבש ואין נקרא תשמישו ע"י האור: (לט) כל הכלים. מדאמרין צ"כ לקטייהו ברומחין וכמ"ש שם ע"ד א' דחס מקצתו חס כולו. רשב"א: (מ) מיהו אם. הר"ן דמה דכריו דא"כ ה"ל לר' אשי למימ' ג"כ לקטייהו נגורא אלא דשני תשמישין יש לסכין א' נאור ואותו תשמיש אין מגיע לקתא וא' ברומחין והוא מגיע ג"כ לקתא דוקא נקדשים אמרינן בנחיש'

ברכת אליהו

(לט. מ) מדאמרין בפרק כל שעה בפסחים ל ב: א"ל רבינא לרב אשי הני סכיני דפיסחא היכי עבדינן להו וכו' א"ל וכו' קתייהו בטינא ופרוליהו בנורא והדר מעיילנא ברותחין והלכתא אידי ואידי ברותחין ובכלי ראשון (לא צריך לאותבינהו בנורא אלא פרוליהו כי קתייהו נמי סגי להו בהגעלה ברותחין — רש"י). הרי שצריך להגעיל ידותיהן כמותן. וכמ"ש עד א, דבכלי מחכות, חס מקצתו חס כולו. כ"כ הרשב"א בתורת הבית הארוך בית ד' שער רביעי. ומ"ש הרמ"א, מיהו וכו'. זו דעת הר"ן בפסחים ל ב. שדחה דבריו של הרשב"א. והביא רא"י לכך, דא"כ שצריך להכשיר את הקתא של הכלי כמו הכלי עצמו. הו"ל לרב אשי למימר ג"כ לקתייהו להכשיר בנורא, כמו הפרולי ולא ברותחין. אלא דשני תשמישין יש לסכין אחד באור — ואותו תשמיש אין מגיע לקתא, ואחד ברותחין — והוא מגיע ג"כ לקתא. והוסיף הר"ן: ולפיכך אמרו שמפני אותו תשמיש שע"י האור מעייל להו לפרוליהו בנורא ומפני אותו תשמיש של רותחין מעייל לקתייהו ברותחין ובכלי ראשון. וכתב שם הר"ן שדוקא בקדשים אמרינן בזבחים צו ב: בישל במקצת הכלי טעון מריקה ושטיפה כל הכלי וכו'. וטעמא מאי אמר קרא ואם בכלי נחושת ברושלה (ויקרא ו, כא) אפי' במקצת כלי. אבל לא בשאר איסורין. וכמ"ש: הא תרומה לא צריך אלא מקום בישול. וכן פסק בטור יורה דעה סימן קכ"א ובהג"ה שם ס"ו.

(לה) יתבאר בסי' תנ"ג ס"א. ועמש"ש.
(לו) עיין סעיף כ"ז, ששם פסק המחבר כסברא אחרונה. וז"ל: שפור ישרן שצלו בו עופות בפסח מותרין אע"פ שמקורם צלו בו בשור מלוח ממלח שלא נבדק. ושם מדובר שצלו בשפור. וכ"כ כאן, דמייירי רק במליחה. ועמ"א סק"כ. שכתב: ופשוט דאם מלחו עליהם בלי הגעלה שרי כמ"ש סכ"ו. ומ' מדבריו שכאן מייירי לכתחילה ושם מייירי בדיעבד. ועיין ס' תמ"ז ס"ו, שפסק שם המחבר: מלח ששמו במדוכה מותר למלוח בו בשור בפסח (משום דאינו מפליט בצונן). עכ"ל. והו"ה כאן שאינו פולט.
(לז) אע"פ שמתנגים בה, כמ"ש בתוספתא דע"ז פ"ט ה"ב [בפנינו בשינוי לשון]: הלוקח כלי תשמיש מן העובד כוכבים וכו' כגון הוירות ומחמי חמין וטיגני (שמתנגין) — מנחת בכורים) וכו' מדיחין ברותחין.
(לח) עמ"א סק"כ. שכתב: דלפעמים נתייבש השומן והעיסה נאפית בעין על המחבת. והטעם משום דהוי כתשמישו ע"י האור. והראש בפסחים פ"ב ס"ו ובסדר הל' פסח (נדפס אחר פסקי הרא"ש וכו') כלל י"ד) דחה סברתם של ה"ש מחמירין. דא"כ בקדירה נמי ליחוש שמה נתייבש השומן. אלא צ"ל שם"מ לחלוטות משקה בתנשיל, רק שאצל הדופן יבש. ואין זה נקרא תשמישו ע"י האור, ונענין יורה דעה ס"י קכ"א סק"ט. וראה באנצקלופ"ת כרך ח' ערך הגעלה עמו' רליג'נד ובציונים שם ובספר הגעלת כלים פי"ג הערה ר"ג.]

ביאורי הגר"א

זידים מלולכות ומיהו ע"י עירוי אף לכתחילה עכ"ל ורמ"א ר"י מקילי' אף לכתחילה וטוב להגעילה לכתחילה כדעת אריה וכו"ל דלא כמ"א. וכו"ל שלא נשתמש כפולה אצל נשתמ' ודאי לא סגי בהכשר מקצתו כמ"ש וכמ"ש צונחים שם נישל במקצת הכלי כו' אצל נישל כפולה ודאי לא סגי בהכשר מקצתו לכ"ע:

שם סי' קכ"א ס"ק י"ז והכי קי"ל לעיל סי' ז"ד כו': (מא) אין לאסור כו'. משמע מדברי הט"ר שם והר"ג שם אפי' נשתמש בלחוד לא שלא נגעל. דלא כמ"א: (מב) ואפי' כו'. דאינו חס כולו יומ' מעירוי וז"ל ד"מ בשם אריה לכתחילה טוב להגעילו דהרי נוגעין זה כל השנה

ברכת אליהו

לטעם של כבולעו כך פולטו. אבל מ"מ צריך לטעם כבולעו כך פולטו, משום דלא פסק הרמ"א כן — דלא אמרינן חס מקצתו חס כולו — אלא לענין זה שאינו פולט מאותו צד שבלע. כגון בתחוב כף חולבת לקדירה של בשר, דא"צ ס' רק כנגד מה שנתחב בקדירה, ולא אמרינן דפלט כל הבליעה שהיתה בכף אף את הבליעה שהיתה מצד השני של הכף. וזה משום דלא חיישינן שהבליעה נפלטת מהצד שלא נשתמש בה. אבל לבלוע פסק שם בס"י צ"ב ס"ה, שאם נפלה טפה על הקדירה שלא כנגד האש, בולעת הקדירה סביב הטיפה עד ס'. [ועמש"ש סקכ"ו. ומש"ש בס"י צ"ד סק"ו]. וזה כדעת התוס' בזבחים שם הנ"ל, שאם בשל במקצת הכלי והכלי חס כולו בולע ככולו. ואין חילוק בין כלי מתכות לשאר כלים. אלא שבכלי מתכות חס כולו אף שאינו אצל האור מקצתו האחר. [דהא דאיתא בפסחים עד א' (הנ"ל) דדוקא במתכות אמרינן חס מקצתו חס כולו היינו לענין אם נגע במתכות מה שלא כנגד האש דיהי' חשוב כנגע במתכות שכנגד האש כגון בתחוב השפוד בקרבן פסח דיהי' כתבשל מהברול וכמ"ש שם אבל בולע שפיר בולע אף בכל הכלים גם הצד השני שלא נשתמש ולהכי צריך לומר הטעם דלהכי מהני הכשר אף שלא הכשיר רק הצד שנשתמש והיינו משום כבולעו כך פולטו ואמרינן דמולך ג"כ הפליטה בהכשר מקצת מבליעה כבד השני וכנ"ל — ד"א]. וזה דלא כש"ך שם בס"י קכ"א סק"י. שעל מ"ש הרמ"א, ודוקא כו', כתב הש"ך שם: והכי קי"ל לעיל סי' צ"ד דכף של מתכת שנחתב בקדרה א"צ לשער אלא כנגד מה שנחתב ולא כנגד כל הכף. [הרי דס"ל לשי"ך, דאם לא אמרינן חס מקצתו חס כולו אינו בולע כלל. ולפי הנ"ל הא ליתא דא"כ אמאי הוצרך הרמ"א לומר שם הטעם ד, כבולעו כך פולטו. אלא ע"כ שגם בשאר כלים אמרינן שאם חס מקצתו בולע כולו, רק דאינו מפליט, ולפיכך הוזהר הרמ"א לומר הטעם דכבולעו כך פולטו].

(מא) משמע מדברי הטור ביור' ד סי' קכ"א ומדברי הרב שם בהג"ה סי' הנ"ל בסק"מ, שאין לאסור אפי' נשתמש באותו צד שלא נגעל. ודלא כמ"א סקכ"ד, שכתב: דהטור מיידי שרוצה להשתמש באותו מקצת שליבן לכן די כשמלבן קצת אבל אם רוצה להשתמש בחציו השני צריך ללכנה ג"כ וכו'. (מב) דאינו חס כולו יותר מעירוי. וז"ל ד"מ ביור' ד סי' קכ"א סקט"ז בשם אריה: לכתחילה טוב להגעילו דהרי נוגעין כל

אבל מדברי תוס' בזבחים שם מ' דבכל האיסורין צריך הכשר בכל הכלי ע"ש. דאיתא שם דר' יצחק בעי: בישל במקצת כלי טעון מריקה ושטיפה או אין טעון. וכתבו תוס' שם בד"ה בישל: תימה מאי קמבעיא ליה ומאי ס"ד דרב יצחק אי ששמקצת כלי על האש שמבשל בו [חם] ושאר הכלי צונן קמבעיא ליה א"כ מאי קאמר בישול מפעפע הא לא מפעפע בכוליה כלי ואי בשכל הכלי חס פשיטא דמפעפע בכוליה וכעי מריקה ושטיפה ואי קמבעיא ליה אי מפעפע בכוליה כלי או לא א"כ בשאר איסורים נמי תיבעי ליה, עכ"ל. הרי דהתוס' משווים שאר איסורים לקדשים. ולפי מסקנת הגמ' שבקדשים "בישל במקצת הכלי טעון מריקה ושטיפה כל הכלי", הריה בשאר איסורין.

והרשב"א הנ"ל — דס"ל דגם בית היד צריך הגעלה — גורם בפסחים שם: והדר מעייל להו ולקתייהו ברותחין. ואהגעלה דלבסוף סמך. [ועיקר הכשר הסכין הוא ההגעלה בצירוף הקתא ברותחין — ד"א]. ומש"ש, ופרוליהו בנורא תחלה, לחומרא בעלמא קאמר, כמ"ש הפוסקים. וגם רב אשי ס"ל דכיון דתשמישו ברותחין סגי בהגעלה ברותחין, והחמיר ללבן הברזל בנורא. ולפי"ז אולא הוכחת הר"ן — דהו"ל לרב אשי למימר, שצריך ללבן קתייהו בנורא.

ועמ"א סקכ"ד שכתב שהטעם של הרמ"א דאין לאסור בדיעבד, הוא משום, דלא אמרינן שמולין בליעתו ככולו כמ"ש ביורה דעה סי' קכ"א ס"ו. ששם כתב המחבר: כלי מתכות אע"פ שיי"א שאם נשתמש בו איסור במקצתו נאסר כולו משום דחס מקצתו חס כולו אבל לענין הכשרו לא עלה לו הכשר עד שיכשיר כולו בין לענין הגעלה בין לענין ליבון. וע"ז כתב בהג"ה: ודוקא אם נשתמש בכולו אבל אם ידוע שלא נשתמש רק בקצתו כבולעו כך פולטו (טור), עכ"ל. ולפי דברי המ"א, השוע' והרב הרמ"א אזלי לשיטתיהו. שהבי' פסק ביור' ד שם כהרשב"א, שאף שלא נשתמש רק במקצתו צריך הכשר בכולו. וכ"פ בשו"ע שם ס"ו כנ"ל. ולכן פסק המחבר גם כאן שצריך להגעיל את ידותיהן של הכלים כמותן. אבל בהג"ה פסק שם כדעת הטור שחולק על הרשב"א, משום דכבולעו כך פולטו, ולכן כתב כאן הרמ"א, שאם לא הגעילו הירות אין לאסור בדיעבד.

ואף שפסק שם סי' צ"ד ס"א וסי' צ"ח ס"ד בהג"ה דלא אמרינן חס מקצתו חס כולו, א"כ לכאורה למה צריך הרמ"א

ובנוגע לדעת השונות בענין הכשרת כלי עץ ואבן, ראה מ"ש בזה באנצקלפ"ת כרך ח' ערך הגעלה עמוד ר"ל ובצינונים שם ובספר הגעלת כלים פי"א הערות א', של"ח
6 ביורה דעה שם הרמ"א לא כתב בלשון "וי"א", ובבאה"ג שם כתב שהי' ראוי שהרמ"א יכתוב שם "וי"א", שהרי הוא חולק על דברי המחבר. ובביאורי הגר"א שם סק"י כתב: ובשו"ע אין שום הכרה, ובפשוטו מ' שכוונתו שאין הכרח שהמחבר פסק כרשב"א. ויתכן שכוונת רבנו שם כמ"ש הש"ך בסקט"ז. וז"ל: ולפי"ז היה לו להרב לכתוב בלשון וי"א דוקא כו' דלישתמע דפליג אלא משום

שכתב וז"ל וכן הפירוש אין טעונין דין מריקה ושטיפה האמור בתורה שזהו מריקה בחמין ושטיפה בצונן לדברי חכמים ולדברי רבי מייקה בצונן ושטיפה בצונן אלא די במריקה בחמין עכ"ל. הרי מפורש ויצא מפה קדרו דפירוש זה לא למ"ד מריקה ושטיפה בצונן בלבד הוא אלא גם לרבנן דמריקה בחמין ושטיפה בצונן הוא. ופשוט שגם כונת הרב המרדכי היא כן וכדכתב הסמ"ג. עכ"ל השד"ח חמד.
ומ"ש רבנו כאן "דילפינן איסור מטומאה", הוזכר גם בסמ"ן תמ"ז סקכ"א ובס"י תס"ז סקל"ז וביור' ד סי' קכ"א סק"ד.

באר הגולה
ת טור נשם אני
העזרי.
א טור.
ב שם וי"כ הגהות
מ"י' נהלכות הגעלה
מתנה ספ"ק
למכשירין.

ועמ"ש נקי' תס"א ס"א: (מה) כסרי כו' שמכסים.
ככ"ש נכ"נ למכשירן מרקן עמלה יעמו עמלה וטהרה נכ
יומן הנריכה שניכית כו' ילפינן איסור מטומאה כמס"ל
ס"מ: (מו) ואם נתבחר. שם ספ"ה היו יד'
עמלות ומגיסה נקדירה טהרה אם יהיו יד' הקדירה

(מג) כלי כו' אם. מדלא מוזרין להסי' הקמא נפ' כ"ש.
 מרדכי: (מד) ואם קדמה כו'. מסבין שיש בו
 גומות מ"ל כפ"ג וכמו ששם אין תקנה אלא בליבון:
 (מ*) ואם כו'. ולכן אמרו ל"א ב' קמיהו כו' והדר
 ט' דלא מהני הליבון דרך הטיט שהוא הפסח וכ"ש הגעלה

(מד) מסכן שיש בו גומות, שלא סגי בהעלה, כנ"ל בס"ג וכמש"ש בסק"ג. והטעם הוא משום שאין הגעלה מועלת לבליעה שבתוך הגומות שנבלע קודם שנעשו הגומות. וכמו ששם אין תקנה אלא בליבון, משום דהוא שורף כל החמץ שבגומות. ה"נ בטלאי צריך ליבון. [ועמ"א סקכ"ז ומשנה ברורה סקע"ז ובספר הגעלת כלים פ"ו הערה י"ט].

(מד) ולכן אמרו בפסחים (לא) [ל ב: ה"נ סכיני דפיסחא וכו' קתייהו בטנא (משום שהוא שם עץ — ד"ה) ופרזלייהו כגורא והדר מעיילנא לקתייהו ברותחין כו'. (ראי דלא מהני הליבון דרך הטיט, משום שהוא הפסק. ולכן בשל עץ אין לו תקנה, כי לשים גחלים על העץ אינו יכול, שהרי העץ ישרף. ולא יועיל אם ישים טיט על הטלאי, דהרי הטיט הוא הפסק ולא יגיע שם הליבון. וכ"ש שלא מועילה הגעלה דרך הטיט שעל הטלאי. ועמ"ש בס"י תס"א ס"א, דבעינן שילכו הגחלים על פני כולו. ולכן „לא מהני הליבון דרך הטיט שהוא הפסק. וכנ"ל.

השנה בידים מלוכלכות ומיהו ע"י עירוי אף לכתחלה עכ"ל
 וכו' וראיתי רבים מקליץ אף לכתחילה וכו' וטוב להגעילץ
 לכתחילה כדעת אור"ה, עכ"ל הד"מ. וכל זה דלא כמ"א. [פ"י]
 דהמ"א ס"ל בסקב"ד דלכו"ע בנשתמש בצד שלא הגעיל
 אסור א"כ ע"כ צריך לפרש כאן דהא דמהני עירוי לצד שלא
 נשתמש הוא משום דמה שהולץ הבלויה מצד שנשתמש לצד
 השני לא גרע מעירוי כמ"ש במ"א ויהא ליחא דהלא באו"ה
 איתא להדיא דבהגעלה ע"י עירוי לא הוי משום דהבלויה
 שבלע מצד השני דזה יצא ע"י הגעלה דהכלי מצד שנשתמש
 ולא צריך עירוי רק משום שנשתמש בידים מלוכלכות ונגע
 בידים — ד"א] ובז"ז. — שמן הדין — סגי בהכשר מקצתו
 — הוא כשלא נשתמש בכולה, דהיינו שנשתמש רק בקדירה
 ולא בכידית. אבל אם נשתמש גם בכידית וכן שחתב בדכידה
 לתוך כלי אחר, ודאי שצריך הגעלה בכולה ולא סגי בהכשר
 במקצתו כלי אחר. בדיעבד. כמש"ש [ביוריד ס' צ"כ ס' ה' בהגה'
 ודוקא אם הקדירה ישנה אבל אם היא חדשה בכל ענין א"צ ס'
 רק נגד הטיפה שנפל עליה]. וכמ"ש בזבחים צו ב': ...בעא
 מיניה בישראל במקצת כלי טעון מריקה ושטיפה או אין טעון.
 הרי דכל הבעיא היא רק בבישול במקצתו. אבל בישראל בכולה
 ודאי לא סגי בהכשר מקצתו לכו"ע. [ולא אמרינן דבהכשר
 מקצת פולט הכל — ד"א. וצריך הגעלה בכלי ראשון. וכ"פ
 במשנה ברורה סקע"א עפ"י דברי רבנו ובכף החיים ס"ק
 מג"ב].

(מה) כמ"ש כפ"ב דמכשירין מ"ב: מרחץ טמא (של מים שאובין — רע"ב) ויעתה טמא (מכשרת את הפירות ומטמאתן — רע"ב) וטהורה (ויעת מרחץ טהורה — רע"ב) בכי יותן (שהועה מכשרת את הפירות — רע"ב) הברכה שבבית הבית מויע מחמתה אם טמא ויעת כל הבית שמחמת הברכה טמא. הרי דלענין טמא דין הויעה כדון הדבר שממנו נובעת הויעה. וה"ל לענין איסור. דילפינן איסור מ"טומא, כמ"ל בס"ח [וכמ"ש בסקל"ג]. ועיין ביורה דעה סי' צ"ב סקל"ט. וראה בספר הגעלת כלים פ"ג הערות קכ"ט קל"א.]

(מג) מדלא מצריך להסיר הקתא בפוק כל שעה — מרדכי.
[נ] "ול המרדכי בפסחים פ"ב סי' תקע"ח: ...וכללו של דבר כל
טלאי שהוא מחדש וקדם הטלאי לבליעת האיסור אין צריך
להסיר שאין לך יורה'ומחבת שאין בה כמה מסמרים ושפה
לפיו סביב אלא אמרין בהו ככולעו כך פולטו תדע דהא גבי
סכינין פסקין (פסחים ל, ב) והלכתא אידי ואידי ברותחין ולא
מצריך להסיר הבחול מן הקתא וכו'.

(מו) ספ"ה דמכשירין מ"א: האשה וכו' היו ידיה טמאות ומגיסה בקדרה טהורה אם הזיזו ידיה הקדרה טמאה. [הרי שהקדירה מקבלת טומאה ע"י הזיזה שעלתה מהקדרה על הידים הטמאות וחזרו ומטמאת הקדירה. והו"ה כאן

לומר כבולעו כך פולטו, וכמבואר בפנים, ובביאור הגר"א ב"יור"ד שם כתב, שהרמ"א כתב שם כבולעו כך פולטו לזיווגא דמילתא — אף ל"א דחם מקצתו חם כולו, וראה באנצקלופט' כרך ח' ערך הלכה עמו' רכ"ד רכ"ו ובעינים שם ובספר הגעלת כלים פ"א הערה י

דאין בדברי המחבר בשו"ע גופיה הכרח ואפשר דמייירי בשנשחמש איסור בכולו כתב בסתם ודוקא כו' וכן דרכו בכמה מקומות. אבל יותר נראה כמשל'. ויחזק שזהו מה שסיים רבנו שם. לעיין באו"ח כאן. וכוונתו כנראה שיש מחלוקת בין המחבר והרמ"א. וכאן רבנו כיוון בהמשך דבריו מדוע הצריך הרמ"א כיוצא שם

באר הגולה

ג. מור' לעמנו וכן
דעת דונ' הפוסקים.
ד. טור נכס ר"י
והל"ש.
ה. ר' ירום וכ"כ
בהגהות מ"י פ"ב.
ו. טור וכ"כ הגה' מ"י
נפ"ה.
ז. גמרא פסחים ל'.

בפסח על הקדירה בלא הגעלה כל התבשיל אסור שזיעת הכסוי מתערב בתבשיל: טז (מז) ג כסוי של ברזל שמשמין אותו על החררה כשנאפת על הכירה צריך ליבון: טז (מח) ד מדוכה מותרת בהגעלה ואם היא גדולה שאינו יכול להכניסה ביורה משים בה מים רותחין ומכניס בתוכה אבן רותחת ועולה הרתיחה בכל שפתה דכל כהאי גוונא הוי הגעלה דכלי ראשון: הגה' ויש מחמירין ללנן המדוכה (טור ו"ד נכס רבי יואל ומשנות רש"א וטור נכס רש"י ור"ם) (בט) אף נלנן כל דהו דהיינו ששורף עליו קש מנחון סגי (ד"ע) וזהו הנלן ללנן לנחמה מיהו סגי ליה בהגעלה אם אין בו גומות (מהר"ל) ואם המדוכה של עץ יש לקלוט כלי אומנות דחשישין לגומות ולהגעיל לאחר כך (הגהות מיימוני פ"ה): יז ו (ג) הדרך שעורכים עליו כל השנה וכן ז עריבה שלשין בה

ביאורי הגר"א

נמדוכה נכס"פ לא כ' כן וכן כ' כל הפוסקים: (מט) אך כ' מיהו כ' ואם כ' כ' כ' (ג) הדרך כ' וכן. ממ"ש שם הני אגני דמחוח כ' דוקא שלשן זה ממיד כמ"ש בגמרא שם וכ"כ ר"י ומדכי אלא שמדכי כ' דאין להקל מאחר שנהגו כנר משום דנכס המותרים:

טמאה: (מז) כסוי. דתשמיש ע"י האור ועמ"א: (מח) מדוכה כ' ויש מחמירין. פלוגתיהו חלי נמ"ש פ' כ"ש שם חזן מניח שאור כ' ופרש"י אפי' ע"י הגעלה. וערוך ור"י וכל הפוסקים פירשו נלן הגעלה וע"ל סכ"צ וה"ה למדוכה ואף ע"ג דהרמ"ש בפסקיו כ' דרש"י מודה

ברכת אליהו

וכל הפוסקים פירשו דהגמ' מיירי בלא הגעלה אבל הגעלה מהני אף בבית שאור. וע"ל סכ"ב, [שהמחבר שם פסק כערוך וכל הפוסקים דבית שאור ע"י הגעלה שרי. וכמש"ש בס"ק ס"ה. וע"ש מש"ש בט"ז סכ"ז ומ"א סקמ"ב ושער הציון ס"ק קס"ח]. והו"ה למדוכה דדמי לבית שאור משום ש, לפעמים דכין בהן פירורי לחם עם שומין ופלפלין" — לשון הטור. והמחבר ס"ל דמהני הגעלה במדוכה כמו בית שאור. והרמ"א חשש לדעת רש"י בבית שאור. ואע"ג דהרא"ש בפסקיו כתב דרש"י מודה במדוכה בסה"פ לא כ' כן וכן כ' כל הפוסקים: (מט) כנ"ל.

(ג) ממ"ש בפסחים ל' ב: אמר רבא הני אגני (עריכות — רש"י) דמחוח הוואיל ותדירי למילש בהו חמירא ומשהו בהו

שהקדירה נאסרת ע"י זיעה שעולה מהקדירה על הכסוי וחוזר ואוסר את הקדירה. וכמש"ל בסקמ"ה, "דילפינן איסור מטומאה".

(מז) דתשמישו ע"י האור בלא מים. ועמ"א נס"ל. שכתב: לפי שנוגעת ברוב הפעמים בחררה ועוד שמועיה מהבל החררה (טור). עכ"ל. וראה בספר הגעלת כלים פי"ג הערה רצ"ה.

(מח) פלוגתיהו חלי כמ"ש בפרק כל שעה פסחים ל' ב: כל הכלים שנשתמשו בהן חמץ בצונן משתמש בהן מצה חוץ מן בית שאור הואיל שחומצו קשה. ופירש"י — הובא ברא"ש שם פ"ב ס"ט — שבית שאור לא מהני הכשר אפי' ע"י הגעלה. והערוך בערך בית שאור ור"י — הובא ברא"ש שם

7 ז"ל הרא"ש בפסחים פ"ב ס"ט: תחלה פרש"י דמיירי הכא בלא הגעלה אבל ע"י הגעלה שרי ושוב חזר בו ואמר אע"פ שמדוכות של נכרים מותרות ע"י הגעלה הנהו דאסורי מחמת חומצו קשה אינו יוצא אף ע"י הגעלה וכן פירש"י דהגעלה לא מהניא ברחים של פילפל של עץ דאגב חורפא של פלפל בלע טפי וכן גדולי שפיר"א רבינו שמריה ורבינו אברהם ורבינו יהודה היו אוסרין בית שאור אפי' בהגעלה וכו'. והו"ה שכתב רבנו, שהרא"ש בפסקיו כתב דרש"י מודה במדוכה.

ומ"ש רבנו, "בסה"פ לא כתב כן", היינו שבסדר הל' פסח (הנדפס בפסחים בסוף פסקי הרא"ש ובשו"ת הרא"ש כלל י"ד) כתב: ומדוכות של אבן ושל עץ יש מי שאוסרין אותם בפסח ואפי' ע"י הגעלה ורבו המתירין וכן עמא דבר ובלבד שיהיו חלקין שאין בהן בקעים. ואם כי הרא"ש לא הזכיר דרש"י הוא מהאוסרין. אבל היות ובפסקיו הנ"ל כלל את רש"י עם יתר הפוסקים האוסרים, ממחבר שגם מ"ש הרא"ש בסדר הל' פסח, "יש מי שאוסרין", כוונתו גם לרש"י. והרא"ש פירש — על מ"ש רבנו, "בסה"פ לא כתב כן" — : ובסוף הפוסקים [ונראה שז"ל: הפסקים] לא משמע כן. שכן וכן פרש"י דהגעלה לא מהני ברחיים של פלפל של עץ דאגב חורפיה של פלפל בלע טפי. ודבריו לא נראין. כי רבנו לא היה קורא לזה "סה"פ". דהרי הרא"ש כתב זאת סמוך לדבריו הנ"ל, שמביא דברי רש"י שמתיר מדוכה. וגם זה לא סוף הסימן ברא"ש שם. ועוד לא נראה לומר שהרא"ש חזר בו כדי דיבור בלי שהרא"ש יכתוב כן כהדרא. ואם כנים דבריו שהרא"ש בפסקיו שם לא חזר בו מדבריו הקודמים — דרש"י מודה במדוכה שמועלת הגעלה — צריך לומר שהרא"ש מחלק אליבא דרש"י בין מדוכה — שמועלת לה הגעלה,

לריחים — שלא מועיל בהם הגעלה. והטעם הוא דמדוכה אינה מיוחדת לדברים חריפים. ובריחים הרא"ש הרגיש, "ברחים של פלפל", והיינו שמייוחדת לפלפל. ולכן שייך טפי לומר, "דאגב חורפיה של פלפל בלע טפי".

ובחק יעקב סקמ"ז חילק בין מדוכה של נכרים למדוכה של חמץ. וז"ל: ואפשר דדוקא כאן גבי מדוכה החמירו לפי שמצוי לדון בו שומין ובצלים עם פירורי לחם דהוי דבר חריף כמו בית שאור לדעת רש"י והצריך ליבון כמבואר בטור משא"כ במדוכה של איסור דאין חשש רק משמנונית של איסור שאין זרכו לדון בתוכו עם דברים חריפים על כן סגי בהגעלה וכן משמע קצת בלבו ע"ש. ולפי"ז מיושבים דברי הרא"ש. שאמנם הרא"ש הביא לעיל מינה שרש"י מחיר במדוכות של נכרים ע"י הגעלה. היינו דוקא במדוכה של איסור. אבל במדוכות וריחיים של חמץ רש"י אוסר ובסבא הנ"ל. אבל מדברי רבנו לא נראה כן. שהרי לפי הנ"ל אין סתירה מדברי הרא"ש בפסקיו לדבריו בסדר הל' פסח. ובפסקיו מיירי במדוכות איסור, ובסדר הל' פסח מיירי במדוכות חמץ.

ומ"ש רבנו, "וכן כתבו כל הפוסקים", נראה דקאי אדלעיל שכל הפוסקים מתירין ע"י הגעלה, וכמ"ש רבנו: והערוך ור"י וכל הפוסקים פ"י בלא הגעלה. אמנם גם דעת רש"י היא לא דעת יחיד. ויש עוד פוסקים הסוכרים כן, וכמש"ל מל' הרא"ש, וגם כשו"ע מצייין פוסקים נוספים הסוכרים כן. ומ"ש רבנו ש, "כל הפוסקים" חולקים על רש"י, כוונתו לרוב הפוסקים. וראה שיטות הפוסקים בזה בספר הגעלת כלים פי"ג הערה קצ"ה.

8 לעיל בסקמ"ה הבאנו שיש מחלוקת בענין מדוכה אי סגי בהגעלה או שצריכה ליבון. והדעה הראשונה ס"ל שסגי בהגעלה.

צריכים הגעלה: הגה: (נא) ולא מהני זה קילוף כלי אומנות וכן כל דבר הנריך הגעלה לא מהני ליה קליפה (מהרי"ו) (נב) והמנהג שלא להשתמש נפסח בעצמות ודפין שלשין עליהם כל השנה אפילו ע"י הגעלה וכן עיקר

ביאורי הגר"א

ועמר דע"ז ע"ד ג' סוף ד"ה דרש: (נב) והמנהג. ע"ז"ו וכ"כ נ"י בשם כל זו ונלמד מסכין שיש בו גומות

ברכת אליהו

העירוי מפליט אלא כדי קליפה. וכמש"ל בס"ה נוכמש"ש בסקכ"ז. והו"ה דף ועריבה שיש להם דין של בית שאור, וכל דבר שצריך הגעלה כדין כלי שנשתמש בו כלי ראשון — כנ"ל בסק"ג — לא מהני קליפה. אולם דבר שנשתמש בו בעירוי סגי בקליפה. ועתו"ס דע"ז שם סד"ה דרש, שכתבו כן. וז"ל: והשתא דפירשתי עירוי אינו לא מבליע ולא מפליט רק כדי קליפה אם כן הני חביות של עובדי כוכבים סגי להו בעירוי ודמאי דגת דקאמר הכא נעוה ארתחו ואם היה מנסוך הנגר וקולפן במלקט ובריהיטני ומסיר הקליפה של צד היין סגי בכיה בלא עירוי דלא כי נעביד להו עירוי אינו מפליט עירוי כי אם כדי קליפה כו'.

(נב) ע"ז"ו סק"כ שכתב שהטעם הוא, לפי שא"א לגרדן ולנקותן יפה יפה שלא ישאר משהו חמץ באיזה סדק שאינו נראה לעין. וכי"כ ב"י בשם כל בו. ודברי הכלבו הם בס"מ"ה הל' חמץ ומצה. ונלמד מסכין שיש בו גומות וכמש"ל בס"ג [ובסק"י י"ג, י"ח, שסכין שיש בו גומות לא מהני הגעלה. והו"ה כל הכלים שיש בהם סדקים וגומות, וכמש"ל בס"ה וכמש"ש בסקכ"ח].

השנה אפי" ע"י הגעלה. הרי שכתב הרמ"א, שהמנהג הוא רק בעריבות ודפין שלשין עליהן כל השנה. ומ' שאם לשין עליהן רק לפרקים נוהגים בהגעלה. וכ"כ המשנה ברורה בסק"ה: ואם לפרקים מ' בפוסקים דנוהגין בהגעלה. ונראה לומר שאמנם המרדכי כתב שאין להקל אף בעריבה שמשתמשין לפרקים. אבל זה רק לשיטתו שביט שאור מצד הדין לא מועיל הגעלה. וע"ז כתב המרדכי שהמנהג הוא שלא להקל גם לפרקים. אבל הכרעת הרמ"א וכמ"ש רבנו בסק"ג וכמש"ש בהערה א, שמצד הדין סגי בהגעלה, ורק היכא דאפשר נוהגין ללבן. ולכן מחמירים רק כשלשין כל השנה ולא כאשר לשין רק לפרקים. והיינו שהיות והמרדכי כתב דהא דאסורי הוא רק כשלשין כל השנה, לכן אף אנו נוהגים לא להשתמש בכלי לישא, היינו רק באלו שלשין כל השנה, שמצד הדין אסור. אבל באלו שלשין רק לפרקים, היות וגם לפי הדין לא אסורי. לכן לא מחמירים בזה לא להשתמש אפילו ע"י הגעלה. והחילוק הנ"ל הוא רק לפי מ"ש המ"א בסק"ג. והטעם שנהגו שלא להשתמש בפסח בעריבות הוא משום, "דנוהגין כמ"ד דלא מהני הגעלה לבית שאור". וז"ל בפמ"ש הט"ז בסק"כ. והטעם הוא מפני שיש בהן גומות. אלא ראה להלן הערה 10 ששם יבואר שלדעת רבנו המנהג שלא להשתמש בפסח בעריבות, הוא הן מחמת טעמו של המ"א הנ"ל והן מחמת טעמו של הט"ז הנ"ל. א"כ שוב קשה, שהרי הסברנו שההבדל בין עריבות ודפין שמשתמשין בהן כל השנה ובין אלו שמשתמשין רק לפרקים הוא רק לפי פ"י המ"א. א"כ קשה למה לא מחמירין גם באלו שלשין רק לפרקים. וי"ל שגם לפי טעמו של הט"ז יש הבדל בין אלו שלשין עליהן כל השנה או רק לפרקים. והיינו שרק אם לשין עליהן כל השנה, א"א לנקות הסדקים. אבל אם לשין עליהן רק לפרקים, אפשר לגרדן ולנקותן יפה. ולכן לא מחמירים באלו שלשין רק לפרקים.

10 הד"א כתב: וזה דלא כהמ"א בסק"ג. והיינו שהמ"א כתב שם שהטעם למנהג שלא להשתמש בפסח בעריבות ודפין — דנוהגין כמ"ד דלא מהני הגעלה לבית שאור. והא דלא א"י רבנו פ"י המ"א הוא מפני שלא מצינו בשום מקום שנוהגים דלא מהני הגעלה לבית שאור, אף אם א"א ללבן. ואמנם המ"א בסוף דבריו ציין לסוף

(נא) ולא מהני. כמ"ש תוס' דדבר שנשתמש ככ"ר לא מהני עירוי שאין מפליט אלא כדי קליפה וכמש"ל בס"ה

חמירא כבית שאור שחימוצו קשה דמ"י. ודוקא שלשין בה תמיד. כמ"ש בגמ' שם הנ"ל: הואיל ותדירי למילש בהו חמירא. וכ"כ רבנו ירוחם נתיב ה' ח"ב ומרדכי שם סי' תקס"ה. [וה"ש המחבר: הדף שעורכים עליו כל השנה וכו'. ומה שסיים המחבר, "וכן עריבה", ר"ל ג"כ כל השנה — לשון המשנה ברורה סק"ב]. אלא שהמרדכי שם כתב דאין להקל — אף אם לשים בהם לפרקים — מאחר שנהגו כבר משום דברים המותרים ואחרים נהגו בהם אסור. [וה"ל המרדכי שם: פירוש מפני שבני מחוזא שצריכים היו והיו אופין בכל יום פת חמה ואוכלין ובכל יום עיסה חמוצה באגני דידהו הלכך בבית שאור ממש דמי ואסירי ומשמע מכלל דאגני שבשאר מקומות שאין מחמיצין [בהן] העיסה אלא פעם אחת בשבוע כמו שאנו עושין משמע שיכול להשתמש בהן עיסת מצה ואין להורות היתר מפני שהעולם נהגו בהן אסור וקונין ערבות מיוחדות לפסח ע"כ דברי רבינו שמריה שאמר משם ריב"א הלוי וכו' עכ"ל].

(נא) כמ"ש תוס' בשבת מב א ד"ה אבל ובע"ז עד ב ד"ה דרש דדבר שנשתמש בכלי ראשון לא מהני עירוי, שאין

והרמ"א חשש לדעת רש"י שצריכה ליבון. וא"כ לפי"ז הו"ל לרמ"א להצריך ליבון גמור. וכמ"ש הפר"ח בסקט"ו. וסיים שם הפר"ח: ואפשר דהוי סברת עצמו שעשה פשרה בין שתי הסברות. ונראה שזוהי גם דעת רבנו. וכמ"ש המשנה ברורה סק"צ בדעת ההג"ה: ר"ל דמן הדין סגי ליה בהגעלה לבד כדעה הראשונה אך המנהג ללבנו [עד שקש וכו'] וע"כ במקום דא"א בליבון כגון בכלי עץ סגי בהגעלה אם הוא חלק שאין בו גומות. ומ"ש בהג"ה. ואם המדוכה של עץ יש לקלפו בכלי אומנות דחיישין לגומות ולהגעילו א"כ"ה הוא כנ"ל בסק"י י"ג, י"ח, כ"ח. דלא מועילה הגעלה לכלי שיש בו גומות. 9 רבנו כתב — בדעת המחבר — שהדין שדף ועריבה צריכה הגעלה, הוא משום דהוי כמו בית שאור. וזה כפי מ"ש רבנו בסקמ"ח. שדעת המחבר כפוסקים שמפרשים שביט שאור הכשרו בהגעלה. והו"ה לדף ועריבה. ואמנם לפי המפרשים שלא מועילה הגעלה בבית שאור, הו"ה שלא מועלת הגעלה בדף ועריבה. ועמש"ל בהערה 10.

ורבנו ציין לדברי המרדכי, והבאנו לשונם בפנים. ובמרדכי שם כתב: הלכך כבית שאור ממש דמי ואסירי. ולא כתב כפירוש, אם הפשט הוא שאסורים בלא הגעלה או שאסורים אף עם הגעלה. אולם מסוף דברי המרדכי שם מוכח שמ"ש "ואסירי", היינו אף עם הגעלה. שהמרדכי שם הסיק בשם רבנו שמריה: שאין הגעלה מועלת לבית שאור ואין חילוק בין אגני דמחוזא לבאר אגני דעלמא. וראה שם בהג"ה שניב. ובבבגי יושע שם אות ג'זי הביא שהג"י במרדכי יושן היא: מדבריו ר' שמריה שאמר משום ריב"א שמעינן שאין הגעלה מועלת כו'. הרי ברור שמ"ש המרדכי, "ואסירי", היינו אף עם הגעלה. וזה משום שהוא סובר שביט שאור לא מועיל בו הגעלה. והמחבר — שפסק כאן שמועילה הגעלה לענין דף ועריבה — אזיל לשיטתו שפסק בסק"כ, שגם בבית שאור מועילה הגעלה. וכמ"ש רבנו בסקמ"ח לענין מדוכה.

ולפי מש"ל יוצא שמ"ש המרדכי, "ואין להורות היתר", היינו שאף אם לשין בהן לפרקים אין להקל בהגעלה. והרמ"א כתב: והמנהג שלא להשתמש בפסח בעריבות ודפין שלשין עליהן כל

באר הגולה

ח כל נז.

(מרכ"ס פ' כל שעה וכל נז) וכנר נתנאל לעיל סי' תמ"ז סעיף י"א: יח (נג) ח הנפה צריך לדקדק בה מאד לנקותה מפתיתי החמץ הנדבק בה ונסרך ונדבק בנקבי אריגת הנפה ובעץ שבה וישפשפו אותה במים יפה יפה והוא הדין לכל שאר כלי הלישה שהשפשוף בהם עיקר גדול: הנה: (נד) ונהגו שלא להשתמש כנפה ע"י הגעלה ואין לשנות (מהר"ל וצ"י) וכן כנל מיוצא נזה כגון הכלי שקורין רי"צ חיו"ן או הכיס של רחיים (מהר"ל) כגון לא מהני להו הגעלה וכן כלים שמשמשים בהם חמץ דעם כנפה (נה) אלל שקיס ישינס נוהגין בהן היחזר ע"י כנסו (נו) ונרץ להחיר כל התפירות שבהן קודם הכנסו (ח"ה סימן

ביאורי הגר"א

הנדבק כמ"ש נזכרים ע"ט ז' וכמ"ש: (נד) ונהגו. כנ"ל. נס' שקדם: (נה) אבל שקיס. כנ"ל:

וכמ"ל בס"ג: (נג) הנפה. ע"ס סי' תמ"ז מהא דסוף ע"ז דכיתנא מנגנן דהיינו נמי' ואפר וי"ש נדנר

ברכת אליהו

רוק של טמא — : שאני רוק דקרייר. ופירש"י שרוק נכנס בפשתן בחזקה וקשה לצאת, ולכן אפי' אם כבסו הבגד הרבה פעמים טמא. וכמ"ש בס' תמ"ב סקל"ג. (נד) כנ"ל בסעיף שקדם [ברמ"א: והמנהג שלא להשתמש בפסח בעריכות ודפין שלשין עליהם כל השנה אפי' ע"י הגעלה וכן עיקר. וכמ"ש בסקנ"ב. שהטעם הוא משום שיש בהן גומות. והר"ה כאן]. (נה) כנ"ל.

(נג) עיין סוף סימן תמ"ב ס"א. ששם פסק הרמ"א: ומפה שהיתה מונחת על שק קמח לא מהני ניעור וצריכה כבוס כדי להשתמש בפסח. וכת' שם בסקל"ג. שדין זה נלמד מהא דסוף ע"ז. דאיתא שם ע"ה א. ב. הני דקולי וחלאתא (כוורת של שבטים שמשננים בהן יין — רש"י) וכו' דכיתנא (מנגנן) [מישנן]. דהיינו במים ואפר. [כמ"ש הרא"ש שם פ"ה סל"ג] והוא משום הבליעה שנבלעת בחלק הכיתנא. וכ"ש בדבר הנדבק, דצריך שפשוף היטב. וכמ"ש בזבחים ע"ט ב — לענין

והחמד משה בסקל"ו כתב מעין דברי הט"ז הנ"ל, והוסיף ע"ז: ומעתה נ"ל הא דלא הגיה הרמ"א בס"ב גבי בית שאור ובית חרוסת על דברי המחבר משום דלדינא נראה לו עיקר להחיר ע"י הגעלה כמ"ש גבי מדוכה ולא הביא היש מחמירין גבי מדוכה אלא לתת טעם למנהג ובמקום שמצא המנהג או ראה כתבו דהיינו במדוכה וכאן בכלי לישא אבל בעיקר דלא מצא וראה זה המנהג סתם הדברים וסמך על מ"ש כבר כל מנהג ומונהג במקומו כנ"ל. עכ"ל. והרמ"א שם בסקנ"ב כתב — על מ"ש המחבר שע"י הגעלה מותר : ואנו נוהגין לאסור כמ"ש סעיף י"ז. והיינו כמ"ש המ"א כאן בסקל"ג. דנוהגין כמ"ד דלא מהני הגעלה לבית שאור. והסביר הפמ"ג בא"א סקמ"ב. שלכן לא כתב המ"א כמ"ש בסעיף ט"ז לענין מדוכה. מפני שלענין מדוכה כתב ההג"ה דהיכי דלא אפשר בליבון מתירין בלא ליבון. ולכן כתב המ"א. כמ"ש סעיף י"ז. דהיינו שנוהגין אף כשאפשר בליבון. הרי שהפמ"ג כתב בדעת המ"א. שאף בכלי מתכות שאפשר בליבון נוהגין שלא להשתמש וזה נקט רבנו כפי הט"ז ולא כמ"א. כבר כתבנו לעיל שזה מפני שלא מצינו בשום מקום שנוהגים דלא מהני הגעלה לבית שאור. אף אם א"א ללבן. אבל עדיין יקשה למה לא פירש רבנו שטעם המנהג לא להשתמש ברוך ובעריכה הוא כטעם המנהג שלא להגעיל מדוכה. וכמ"ש הרמ"א בסעיף ט"ז. ונראה שרבנו הוכיח לפרש כט"ז. כמ"ש בשער הציון הנ"ל. וז"ל: וכן מוכח מסיום דברי הרמ"א שכתב וכבר נתבאר לעיל סי' תמ"ב ס"א ולפלא על המ"א שהביא דברי הרמ"א לענין אחר. עכ"ל. והיינו שבסימן תמ"ב ס"א כתב המחבר: עריכות שלשין בהן חמץ אין לסמוך על מה שרוחצים אותן בחמין ומקריין החמץ מהן כי א"א לנקרן וכו'. וע"ש כט"ז סק"ט ובשעה"צ סק"ה. ומזה נראה שגם כאן טעם המנהג הוא מפני שא"א לנקרן שפיר. וכפי שביארנו לעיל טעם זה הוא נוסף לטעמו של המ"א. דדמי לבית

סימן תמ"ב. ושם סעיף י"א כתב המחבר, שעריכות צריך לטווח בטיט. אבל המ"א שם בסקט"ז כתב: דהכא מיירי בעריכות העשויים מנסרים גדולים שלשין בהם פת שיש חריצים בין נסר לנסר אבל עריכות קטנות העשויות מחתיכה א' ואין בהם שום סדק פשיטא דיכול לנקרן ע"י תנ"א ס"ז. הרי שגם המ"א לא כתב שם שיש דין מיוחד שלא להשתמש בכלי לישא מחמת דלא מהני הגעלה לבית שאור. אלא מחמת שא"א לנקות החריצין. וזה כעין מ"ש הט"ז כאן. אבל עדיין יקשה שהי' אפשר לפרש שטעם המנהג לא להשתמש בעריכות ודפין הוא מאותו הטעם שלא מכשירין מדוכה בהגעלה. וכמ"ש הרמ"א בסט"ז. והשער הציון בס"ק ק"י הסתייע מדברי הב"י לפרש כדברי הט"ז. אבל עדיין הקושי' בעינה עומדת, שהב"י אויל לשיטתו שמתיר גם מדוכה בהגעלה. אבל בשיטת הרמ"א שהחמיר לענין מדוכה, הי' אפ"ל שזהו הטעם גם לענין דף ועריכה. וכנ"ל.

וגם בבב"ל ד"ה בפסח הביא את דעת האחרונים שמפרשים שטעם המנהג הוא משום שא"א לנקות. וכתב ע"ז: וממילא בכלי מתכות דאפשר לנקות מותר ע"י הגעלה וכ"כ באמת הח"י ופר"ח ומקור חיים אבל צ"ע דהי' להם לחוש להיש מחמירין דלעיל סט"ז דכתב הרמ"א שם דנוהגין לכתחלה ללבנו ואפשר דעריכה של מתכות שהיא רחבה ודקה קשה ללבנה דמצוי להתקלקל לכן מליטין בהגעלה דומא דמקל הרמ"א שם בכלי עץ משום דא"א ללבנה אבל היכי דלא תתקלקל נכון וטוב לכתחלה להחמיר וכן משמע בט"ז סק"ז ע"ש וכו'. עכ"ל. ודברי הבה"ל הם רק לפי האחרונים שהטעם של המנהג לא להשתמש בעריכה ובדפין הוא מפני שא"א לנקות אבל לפי דעת המ"א. המנהג לא להשתמש בעריכה ובדפין אף בכלי מתכות. ובסעיף כ"ב כתב המחבר שביט שאור וחרוסת מותרין בהגעלה. והרמ"א לא כתב שם שיש להחמיר כמ"ש בסעיף ט"ז לענין מדוכה. והט"ז שם בסקנ"ב כתב שלכן לא הגיה שם הרמ"א להחמיר משום דשם מיירי בכלים. דלא שייך בהן ליבון כגון עץ וכדיל ולדעת המחמירים אין חקנה להו בפסח כל שהיה חששים בחימוץ קשה כמו בית שאור ולזה השאיר רמ"א הדין על מכונו ולהקל כדעת המקילים כיון שכן עיקר. וזה דומה למ"ש הרמ"א בסט"ז לענין מדוכה במקום שא"א ללבן מותר אף בלא ליבון.

ואפשר לומר עוד טעם מדוע נקט רבנו כפי' הט"ז ולא פ"י שהטעם הוא מפני שמחמירים בבית שאור. וכמ"ש ברמ"א בסעיף ט"ז לענין מדוכה. והיינו משום שאם נאמר שדף ועריכה דומים למדוכה דלא סגי בהגעלה. היה צריך הרמ"א לומר שזה רק באלו שאפשר ללבנו. וכמ"ש הרמ"א בסעיף ט"ז לענין מדוכה. ומדלא

באר הגולה

ט כל נז.

י הנהגות מ"י פ"ה

ומה"ד מדברי הסמ"ק.

כ טור.

ל טור בשם ר' יואל

וכ"י בשם רוב

הפוסקים מין דמשמשו נטון.

קט"ו): יט (נז) ה' הרחת שקורים פאל"ה י'ש אומרים שאין מועיל לה הגעלה וצריך לקנות חדשה: כ (נח) כ השלחנות והתיבות שמצניעים בהם אוכלין כל השנה רגילים לערות עליהם רותחין לפי שלפעמים נשפך מרק מן הקדירה לתוכן: כא (נט) ו' חביות של חרס שנתנו בהם שכר שעורים מותרים בהגעלה או בעירוי ג' ימים: הנה: והגעלת הפנינים יעשה דרך זה ילכן אנשים ושימם בהם וערה עליהם רוחמים מכלי ראשון ויגלגל החמץ שגניע הגעלה לכל מקום (הנהגות מ"מיו

ביאורי הגר"א

החם משמשו כו' וא"כ נחמן בדבר משמשו נטון שזה לי"נ ואף ע"ג דהגעלה לא מהני נכ"ח דוקא נמשמשו נחמן וכמ"ס הרא"ש נחמתי שם ע"ד ז' דנעוה ארחתו נשל חרס ללא מהני עירוי נלא קליפה לכך וזה להגעילן דלא א"ל קליפה וכמ"ס ל"ג א' דלף עירוי מהני נכ"ח וי"ש הגעלה כמ"ס הרא"ש נפ"ג דשענן ס"י דהגעלה עדיף מעירוי דעירוי

ברכת אליהו

(נז) המחבר סיים: לפי שלפעמים נשפך מרק מן הקדירה לתוכן. ולפיכך היו כלים שתשמישן ע"י עירוי. [וראה בספר הגעלת כלים פ"ג סעי' תל"ח ובהערות שם]. (נט) כמ"ש ביין נסך בע"ז לג א: כך הורה רבי אמי הלכה למעשה ממלאן מים שלשה ימים ומערן. והג"מ מסיקה שזה מועיל גם בקנקנים של חרס. ושם עה א — לגבי גת ובית הבד — ר' יוסי אומר הרוצה לטהרן מיד מגעילן ברותחין או

(נז) וצריך. כמ"ס ולי אית נה קטרי שרי להו: (נז) הרחת. עין מ"א: (נח) השולחנות כו'. והיו כלי שמשמשן ע"י עירוי: (נט) חביות כו' מותרים בהגעלה או כו'. כמ"ס ציין נע"ז ל"ג א' הלכה למעשה ממלאו כו' וס"פ ע"ה א' הרו"ה לטהרן מיד מגעילן ברותחין ולמרו שם וס"פ כ"ש שם מ"ס מ"יין וכ"ח חמץ כו'

(נז) כמ"ס בע"ז עה א. ב: הני דקולי וחלאתא (כוורת של שבטים שמסננין בהן יין — רש"י) דארמאי וכו' ואי אית בהו קיטרי שרי להו (מתירין ואח"כ נגבן שהיין נבלע בקשרים — רש"י). [וע"ל ס"י תניג סקט"ז]. (נז) עמ"א סקל"ז, שהטעם שאין מועיל לה הגעלה, לפי שכולע האיסור ע"י האור". [וראה בספר הגעלת כלים פ"ג הערה רמ"ח].

כתב הרמ"א כן כאן. מוכח שהמנהג שלא להשתמש בפסח בעריכות ודפין. הוא גם בכאלו שא"ל ללבנן. ולכן א"א לומר שהטעם הוא מפני שמחמירים כשיטת הסוברים דכלי שאור לא שגי בהגעלה, שהרי ככה"ג גם במדוכה נוהגין להקל. וכנ"ל בסעיף ט"ז וכמ"ס בהערה 9. ולכן יש הכרח לומר שלענין דף ועריכה יש טעם נוסף וכמ"ס ה"ט.

ולהלכה יש מקום לומר שיש ב' טעמים למנהג שלא להשתמש בפסח: (א) מפני שנוהגין כמ"ד דלא מהני הגעלה לבית שאור. (ב) טעמו של ה"ט — "לפי שא"ל לגדרן ולנקותן יפה יפה וכו'". וגם בשו"ע הגרש"ז סעיף מ"ח וערוך השולחן ס"ל כתבו ב' טעמים ונקטין כחומרת שני הטעמים. שאם הדף או העריכה הן ממחכת שאין בה סדקים ואינה דקה ולא קשה ללבנה, הכשרה בליכון. אף דלא שייך הטעם דגומות, אבל שייך הטעם משום דרמי לבית שאור. ומאידך גיסא נקטינן גם חומרא שאין להשתמש בעריכות ובדפין אפי' אם א"א ללבנן. והיינו שלפי הטעם דנוהגין כמ"ד דלא מהני הגעלה לבית שאור, ככה"ג לא מחמירים שלא להשתמש בהגעלה. שהרי אין עצה אחרת. כמ"ס בהגה"ה סט"ז לענין מדוכה. אבל לפי פירוש ה"ט — שהטעם הוא משום גומות — אף ככה"ג שייך הטעם שלא להשתמש בעריכות ובדפין.

ויש עוד חומרא שהיא רק לפי ה"ט. שהרמב"ם בהל' חמץ ומצה פ"ה הכ"א כתב: וכן עריכות שלשין בהן החמץ ומניחין אותו שם עד שיחמץ הרי כבית שאור ואין ששתמשין בהן בפסח. הרי שהרמב"ם נקט שרק אם מניחין אות' עד שיחמץ הרי הן כבית שאור. ובכידור הלכה בפסחים ל ב צו' וכתבו: מלשון הרמב"ם משמע שחומרא זו בעריכות מבוססת על כך שדינן ככלי בית שאור. ועריכות שאינן ככלי בית שאור. כגון אלו שלא מניח בהן את העיסה עד שיתחמץ. אינן אסורות, ואין הרמב"ם חושש לכך שלא יוכלו לקנות את העריכה היטב עד שלא ישאר שם חמץ. אבל לפי טעמו של ה"ט. מ"ס הרמ"א. והמנהג שלא להשתמש בפסח בעריכות ודפין הוא גם כאלו שלא מניחין את העיסה עד שיתחמץ. ובסעיף כ"ב על מ"ס המחבר שמותרים להשתמש בבית שאור בהגעלה, כתב המשנה ברורה בס"ק קל"א: אבל לפי מ"ס הרמ"א לעיל בס"י דהמנהג שלא להשתמש בכלי לישא משום דא"א לנקר בודאי יש להחמיר גם בבית שאור ואם היא של מחכות כבר כתב הרמ"א לעיל בס"י גבי מדוכה שהשוו אותה הפוסקים לבית שאור

דנוהגין לכתחלה ללבנה וכ"ש בבית שאור משם. וע"ש בשער הציון ס"ק קס"ח. ושם הסתייע מ"ס הרמ"א כאן, וז"ל: וגם בס"י משמע דהמנהג שלא להשתמש כלל בכלי לישא משום דא"א לנקר היטב שלא ישאר מעט באיזה סדק. וכאן בבה"ל בדר"ש בפסח תנ"ל כתב: ואפשר דעריכה של מחכות שהיא רחבה ודקה קשה ללבנה דמצוי להתקלקל לכן מקילינן בהגעלה ורומא דמיקל הרמ"א שם בכלי עץ משום דא"א ללבנה. ולפי"ז יוצא שמש"ש המשנה ברורה שביט שאור צריך ליכון, היינו רק בכלי שאפשר ללבן או שיש חשש של גומות או במקום שא"א לנקר היטב. אבל אם הכלי שאור יהי' רחב ודק וקשה ללבנו דמצוי להתקלקל, יהי' מותר בהגעלה. ובשע"צ שם בס"ק קס"ח סיים: והנכון כמו שכתב הרמ"א ועוד איזה אחרונים דהרמ"א סמך עצמו על מה שביאר לעיל. ובספר הגעלת כלים פ"ג הערה כ"ב העיר שבשע"צ ס"ק ק"י תמה על המ"א. אולם זה לא קשה, שאמנם השע"צ תמה על המ"א כמ"ס בדעת הרמ"א כאן, שהטעם שלא להשתמש בעריכות ודפין הוא מפני שדמי לבית שאור. אבל אין זה נוגד למה שפירש המ"א בסמ"ב שהרמ"א בסעיף כ"ב סמך עצמו על מה שביאר בסעיף י"ז. ולכן לא הביא הרמ"א בסעיף כ"ב המנהג לא להשתמש בכלי שאור. II בסק"ג הביא רבנו דברי הגמ' בע"ז עה ב. שמשנות של יין של עכו"ם אם הם עשויין מפשתן, מועיל כיבוס במים ואפר. והמ"א בסקל"ו הביא בשם ה"ר שר"ף ביו"ד ס"ח קל"ח ס"ח שצריך כיבוס גמור. ואח"כ כתב: מיהו בתוס' והג"א סוף ע"ז משמע שזהו דוקא באיסור רותח אבל בצונן סגי בהדה. והמשנה ברורה סק"ז כתב בדנינו: ר"ל בחמין ואפר וחביטה. וככתב ע"ז בשע"צ סק"ל: כ"כ כמה אחרונים וכ"כ המ"א עצמו בסוף סימן תמ"ב ואף דבענינו בסוף דבריו פקפק בזה קצת מדברי התוס' והג"א דבצונן יש להקל בלא אפר וחמין אפי' בדת הנדבק כבר כתב הגר"א בסוף סימן תמ"ב דמש"ס וזכרם דף עט משמע דדבר הנדבק אפי' בצונן אסור [ובאמת גם מתוס' והג"א אין רא' כ"ל להקל ע"ש] וגם כמה אחרונים כתבו להחמיר כדעת המ"א עצמו בסוף סימן תמ"ב, עכ"ל. ואף שכתב שם הרמ"א שנגזל לא להשתמש בנפה. היינו רק בנפה מפני שא"א לנקותה היטב כי יש בה גומות וכמ"ס בסק"ג. משא"כ בסק"ג. וכמ"ס החק יעקב בסימן תניג סק"א: דשאני שקים שמתכספים היטב לא בזה משמשו ה"ד מבפנים ומבחוץ. משא"כ בנפה וכה"ג. וע"ע מש"ש בזה ובמשנה ברורה שם סק"ב.

פ"ה (ס) וזרענדי אס נמנו נסה יין או דנש בלא הגעלה רק שהדימן היטב תחלה מותר לשחות ממנו נפסק (מרדכי)

ביאורי הגר"א

כנגד כולו ולפי שלפעמים בולע ולפעמים פולט אין לעמוד על הדבר כו' ר"ל דאף אם ידוע כמה יולא ממנה מ"מ חוזר ונולע ונעשה הבלוע נבילה וחוזר ופולט משא"כ בהמירא דא"ל נעשה נבילה כמ"ש תוס' ע"ו א' ד"ה נה. אבל כלי של היסר כו' וכתב ג"י וכבר נתבאר דלרוב הפוסקים חמץ אין נקרא המירא ולכן השמיטו נש"ע. וכן נטל"פ קי"ל נס"י חמ"ז ס"י

אין מועיל דדבר שתשמישו נחמין אף בשאר כלים ובידושלמי סוף פ"ג דפסחים הורה ר' אמי נחלין גרביא דכותחא ממלא אותן מים שלשה ימים מעל"ע. וכ"ש הגעלה כ"ל וכ"ד הגר"א פ"ג דע"ו סכ"ה ד"ה נחמישי כו'. (ס) ובדיעבד. שם כהג"א וע"י מ"א נסמ המרדכי ומ"ס המרדכי כיון דהמירא נלע כו' ר"ל כמ"ש נפ"ג ג"ה סימן תרע"ז שמעתי

ברכת אליהו

בפסחים פ"ב ס' תקס"ו דמהני עירוי גם לכלי חרס שנשתמש בו חמץ בצונן. וכ"ש דמהני הגעלה. כנ"ל, דעדיפא על עירוי. וכן דעת הגר"א פ"ב דע"ו סכ"ה בד"ה בתשמישי כו'. וז"ל: קדירה של חרס ונותנין בה שחר כל השנה אם הגעילה מתיר רבינו מאיר ליתן בה יין בפסח משום דתשמישו ע"י צונן ורבינו אפרים מתיר אפי' בלא הגעלה משום דהוי נ"ט בר נ"ט וכו' וחבית מזופפת שנתנו בה שחר התיר רבינו אפרים ע"י שכשוך ליתן בה יין בפסח ורבינו מאיר אסור אפי' אם הסירו זיפתן באור והנ"מ לכתחלה אבל בדיעבד בכולהו שרי ואפי' לא הגעיל ולא הסיר זיפתן וכגון שאינו בן יומו דקי"ל נטל"פ מותר ואפי' בפסח.

(ס) כ"כ בהג"א בפ"ב דע"ו סכ"ה ד"ה בתשמישי כו'. הנ"ל בסקני"ט. ועמ"א סק"מ שכתב בשם המרדכי: דטעם החמץ בטל בס' קודם הפסח כיון דהיתירא בלע א"צ לשער נגד כל החבית ועוד דנטל"פ הוא שאינו בין יומו ועוד דשחר כיון נטל"פ הוא. ודברי המרדכי הם בפסחים פ"ב ס' תקס"ו. ומ"ש המרדכי „כיון דהיתירא בלע כו'“, ר"ל כמ"ש המרדכי בחולין בפרק גיד הנשה ס' תרע"ז. שכתב שם לענין כחל שנתבשל בקדירה שש שאנו משערין בכחל, משערין כנגד כולו. והטעם הוא לפי שלפעמים בולע ולפעמים פולט ואין לעמוד על הדבר כמה איסור יצא ממנו. ור"ל דאף אם ידוע כמה יוצא ממנו, מ"מ חוזר ונולע ונעשה הבלוע נבילה וחוזר ופולט. והו"ה בקדירה שבלעה איסור ומבשל אח"כ היתר, יש להצריך ס' נגד כל הכלי. משום שפולט וחוזר ונולע ונעשה נבילה וחוזר ופולט, משא"כ בהיתירא. דכאן בחמץ קודם הפסח שבלע החמץ הוי היתירא ולא הוי נבילה, אי"כ א"צ ס' רק נגד גוף החמץ ולא נגד המים שנתערבו בחמץ, דככה"ג א"א נעשה נבילה. כמ"ש תוס' בע"ז עו א' בד"ה בת: אבל בכלי של היתר כגון בשר בכלי של חלב או איפכא אע"פ שהיו בו מים חמין בתוך מעל"ע אין לחוש שהיו הן היתר דלא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבילה אלא דוקא באיסור וכו'. וכתב הב"י, שכבר נתבאר דלרוב הפוסקים חמץ אין נקרא היתירא בלע. שהרי שם חמץ עליו אף קודם פסח. וכמס"ל בסקני"ג. ולכן השמיטו המחבר בשו"ע, משום דס"ל שאף בדיעבד אסור כלי הגעלה. וכן אין להחיר מטעם — שכתב

חולטן במי זיתים. והו"ה לענין איסור יין נסך. וכמס"ש: בדרך שאמרו בטהרות כך אמרו ביין נסך. [וכמס"ל בסקל"ג ובהערה שם]. ואמרו שם לג ב, ל"ד ובפרק כל שעה פסחים ל' ובד"ה... ודבעו מיניה ממרימא הני מאני דקוניא מהו לאשתמושי בהו בפיסחא א"ל אנא חזינא דהו דמדייתא אלמא בלעי ואסירי והתורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם מ"ש מיין נסך דרש להו מרימר כולהו מאני דקוניא שרי וב"ח חמץ דאורייתא יין נסך דרבנן והא כל דתקון רבנן נעין דאורייתא תקון (התם) [זה] תשמישו בחמץ (לענין חמץ שנשתמשו כל ימות השנה חמץ ובלעי טפי — רש"י) וזה תשמישו בצונן. וא"כ יוצא בחמץ בדבר שתשמישו בצונן שווה ליין נסך, שמוותרין בהגעלה או בעירוי ג' ימים.

ואע"ג דהגעלה לא מהני בכלי חרס, היינו דוקא בתשמישו בחמין, וכמ"ש הרא"ש כמתניתין ע"ז עד ב. דתנן שם: גת של אבן שזפתה עכו"ם מנגבה והיא טהורה ושל חרס אע"פ שקלף את הזפת הרי זו אסורה. ובגמ' שם: דרש רבא נעוה ארתחו (הגת הרתחו ברותחין — רש"י). וכתב הרא"ש שם פ"ה סל"א: ושל חרס אע"פ שקלף את הזפת הרי זו אסורה ואינה ניתרת בניגוב אלא בעירוי דניגוב אינו מפליט בכלי חרס וכיון דצריך עירוי אין צריך קליפה דעירוי מפליט אף בלא קליפה כל זמן שלא דרך בה דלא גרע מקנקנים שמכניסין לקיום אבל אם דרך בה אין עירוי מועיל בעוד הזפת עליו משום דע"י דריכה בלע טפי אלא יקלוף ואח"כ יעשה עירוי. וסיים הרא"ש דלהכי אמר רבא דנעוה ארתחו בשל חרס, משום דלא מהני עירוי בלא קליפה. לכך צוה להגעילן דאז א"צ קליפה. וכמ"ש לג א' הנ"ל. דאף עירוי ג' ימים מהני בכלי חרס, וכ"ש הגעלה ברותחין טפי.

וכמ"ש הרא"ש בפ"ג דשבת ס"ו, דהגעלה עדיף מעירוי דעירוי אין מועיל בדבר שתשמישו בחמין אף בשאר כלים, והגעלה מהני. ובידושלמי סוף פ"ב דפסחים ה"ז איתא: הרי ר' אימי באילין גרביא דכותחא (באותן כדים שיש בהן כותח כל ימות השנה ויש בו פיזורי להם — קרבן העדה) ממלא אותן מים ג' ימים מעת לעת (מותר להשתמש בהן בפסח כמו שאמרו לענין יין נסך מערה עליהן מים ג' ימים ושריין — קרבן העדה). וכדים היינו כלי חרס. והוכיח מכאן המרדכי

אנשי שם אות א' כתב: ונמצאת למד לפי דרכן דעירוי של ג' ימים לא חשיב כהגעלה בכלי ראשון. וסיים שם שמדברי הרא"ש בע"ז פ"ב סכ"ג מ' דכריז בעל ספר התרומות, ע"ש. וע"ל סקני"ו וט"ז סקני"ג ובספר הגעלת כלים פ"ה הערה כז* ושם פ"ג הער' ק"ז, ק"ח.

12 ברא"ש שם ליתא. ונראה שצ"ל בביאורי הגר"א: סט"ז. ואמנם הרא"ש שם לא כתב להדיא, דהגעלה עדיף מעירוי. אבל כתב שם דעירוי ג' ימים מועיל רק בכלי יין נסך שתשמישו ע"י צונן. אבל כשאר איסורין לא מהני עירוי ג' ימים אלא בעינן הגעלה. הרי דהגעלה עדיפא מעירוי. והר"ן בע"ז לג ב' הביא בשם בעל התרומות שסובר דעירוי ג' ימים שווה לעירוי מכלי ראשון. ושם בחידושי

פרק כל שעה והנהגות אשר י"פ ע"כ וע"כ סימן ר"ל): כב (סא) ס כל הכלים (סב) אפי' של חרס שנשתמש בהם חמץ בצונן מותר להשתמש בהם מצה אפי' בחמין (סג) חוץ מבית שאור ובית חרוסת שאע"פ שלא נשתמש בהם חמץ אלא בצונן אסור להשתמש בהם מצה בחמין אבל בצונן להניח בהם מצה אפיה מותר (סד) אבל אסור ללוש בהם (סה) וכל זה בלא הגעלה נ אבל על ידי הגעלה אפילו בית שאור וחרוסת מותרים אם אינם של חרס ס (סו) אבל לשל

ביאורי הגר"א

גירסא': (סג) חוץ מבית שאור כו' אסור. כג' הר"ש כל הכלים כו' ול"ג נזון חלל דמירי נחמין: (סד) אבל אסור ללוש. עט"ז וז' הר"ש דאפשר כג' משתמש מזה נזון ומשום סיפא דנית שאור אף נזון אסור ונזון ללוש נזון: (סה) וכ"ז כו'. כפי' הערוך וכל הפוסקים כמש"ל בסט"ז: (סו) אבל

דאסור ועמ"ל וע' תה"ד סי' ר"ל עש"ה: (סא) כל הכלים. כל סעיף הזה הכל לשון הטור וכג' הר"ש כל הכלים כו' משתמש נזון מזה ול"ג נזון דאף נחמין מותר: (סב) אפי' של חרס. ר"ל אפי' לגירסת הר"ף דגרס כל כ"ח כו' משתמש נזון מזה נזון ל"ד נזון חלל משום סיפא דנית שאור אפי' נזון אסור וכמ"ש המרדכי לפי

ברכת אליהו

(סג) כג' הרא"ש בפסחים פ"ב ס"ט הנ"ל בסק"א: כל הכלים שנשתמש בהם חמץ בצונן משתמש בהן מצה. ול"ג: משתמש בהן מצה בצונן. אלא דמירי בחמין. וע"ז איתא בהמשך לשון הגמ': חוץ מבית שאור. והיינו להשתמש בבית שאור אסור בחמין דוקא, אבל לא בצונן. וזה דק לגי' הרא"ש. ואילו לגי' הרי"ף הנ"ל בסק"ב, בבית שאור אסור להשתמש במצה אף בצונן. ולכן כת' לעיל בסק"א דדברי המחבר הם עפ"י גי' הרא"ש. והוא משום דין בית שאור שכתב המחבר כאן. ואילו מ"ש המחבר, "אפי' של חרס וכו'", הוא אפי' לגי' הרי"ף וכמ"ש בסק"ב.

(סד) עט"ז סק"ז שכתב הטעם שאסור ללוש, משום דממחר להחמין מזה הכח שבכלי". וכתב הרא"ש בפסחים פ"ב ס"ט, דאפשר שאף אם נגרוס בפסחים ל כג' הרי"ף הנ"ל בסק"ב, "משתמש מצה בצונן". ינחא. שבס"פ ס"ב כת' שלפי הרי"ף לכן כתוב ברישא "בצונן". "משום סיפא דנית שאור אפי' בצונן אסור". והרא"ש סובר שגם בית שאור מותר בצונן. ולכן אינו גורס ברישא "בצונן" משום דליכא למימר דמשום בית שאור נקט לה. שהרי גם בית שאור מותר בצונן. אבל היות שבבית שאור אסור ללוש אפי' בצונן, לכן שפיר אפשר לגרוס ברישא "בצונן", ונקט לה משום סיפא דבית שאור אף בצונן אסור. ולא דוקא צונן ממש אלא כגון ללוש בהן מצה.

(סה) [איתא בפסחים ל ב: כל הכלים שנשתמשו בהם חמץ בצונן משתמש בהן מצה חוץ מבית שאור הואיל וחימוצו קשה. ומ"ש המחבר, "וכל זה בלא הגעלה", הוא] כפי' הערוך וכל הפוסקים, דהגמ' מירי בלא הגעלה. אבל הגעלה מהני אף בבית שאור. כמש"ל בסט"ז [סקמ"ח. ועמ"ש בהערות 10, 7]. (סו) כמ"ש בגמ' דפסחים ל ב, וכמש"ל בס"א. [נראה שצ"ל: סכ"א. ור"ל מ"ש בסק"ט דברי הגמ' שם: והתורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם. והיינו לדעת הטור, שחולק על מ"ש המחבר בסכ"א דדבר שתשימו בצונן אף בכלי חרס מהני הגעלה, וכמ"ש הטור שם לענין חבית של חרס: ומדברי רב האי יראה דלא מהני

הה"ג והמרדכי — דהוי נטל"פ, דהא קי"ל בסי' תמ"ז ס"י בהג"ה דנטל"פ אסור בפסח. ועמ"ש בסק"ז. ועמ"ל הנ"ל שגם הוא כתב כן, וז"ל: וא"כ לפי מ"ש בסי' תמ"ז ס"י לאסור נטל"פ בפסח אי"כ צ"ל דה"ק אם נתנו בו יין או דבש קודם פסח מותר לשנות ממנו בפסח וכו'. ועיין תה"ד סי' ר"א עש"ה.

(סא) כל סעיף זה הכל לשון הטור. וכג' הרא"ש בפסחים פ"ב ס"ט בגמ' שם ל ב: כל הכלים שנשתמש בהם חמץ בצונן משתמש בהן מצה. ול"ג: משתמש בהן מצה בצונן. משום דאף בחמין מותר. [וע"ל סק"ג].

(סב) [בסק"ט הבאנו דהרי"ף גורס בפסחים ל ב: כל כלי חרס שנשתמש בהם חמץ בצונן משתמש בהן מצה בצונן. ומ"ש המחבר כאן, "אפי' של חרס"]. ר"ל אפי' לגי' הרי"ף שם דגרס, "כל כלי חרס כו' משתמש בהן מצה בצונן". והא דנקט שם, "בצונן" הוא ל"ד בצונן, אלא אפי' בחמין מותר. והא דנקט בגמ' שם, "בצונן" לאו דוקא, אלא נקט כן משום סיפא. דאיתא שם בסיפא: חוץ מבית שאור. והיינו דבית שאור אפי' בצונן אסור וכגון ללוש בהן, גזירה שמא ישהה. וכמ"ש המרדכי לפי גירסתו: וז"ל המרדכי שם סי' תקס"ה: כל הכלים שנשתמש בהן חמץ בצונן מותר להשתמש בהן מצה בצונן כו' נראה דלא אתי לאפוקי מלהשתמש בהן מצה בחמין אלא משום סיפא דנקט לה חוץ מבית שאור הואיל וחימוצו קשה דאפי' מצה בצונן אסור להשתמש בה צונן. [וכתב הד"א — דהא דרבנו נדחק לפרש שדברי המחבר כאן הם אפי' לגי' הרי"ף — הוא: משום דהשו"ע והטור הלא ס"ל לחוש לדעת הרי"ף כמ"ש בסמוך סק"ח לכן כותב רבינו דידן זה דנשתמש חמץ בצונן דמותר להשתמש אפי' בחמין ואפי' כלי חרס זה נחא גם לגי' הרי"ף. וראה הערה 15. והוסיף הד"א: להכי כתב המחבר אפי' כלי חרס לאשמועינן דבדין דרישא בנשתמש בצונן אין חילוק כלל דלכל הגירסאות מותר אח"כ אף להשתמש בחמין והא דגרס הרי"ף בכלי חרס וגם בצונן הוא לנפק"מ בסיפא דבבית שאור של חרס אסור אח"כ להשתמש אפי' בצונן משום גזירה שמא ישהה. עכ"ל].

שכר ונתנו בו יין לצורך הפסח אם אינו בת יומא שרי משום דנטל"פ וכי"כ אח"כ דמשקין הנבלע בכלי ולן בו לילה שלם ונפלט פגום הוא ע"כ צריכין אנו לחלק בין יין לשאר משקין שהרי האמת הוא כמ"ש

13 בתה"ד שם כתב לענין חבית שהי' בה יין נסך כמה ימים והורק ממנה ונתן לחוכה יין קודם שהכשירה. שהיין אסור. וכתב שם בתוך דבריו: ואע"ג דכתב אר"ז פרק אין מעמידין דחבית שהי' בו

באר הגולה

ע כניסת הרי"ף סס
וכמו שפירש הרי"ן סס.

חרס לא מהני הגעלה ע (סז) ואפילו לא נשתמש בהם חמץ אלא בצונן לא ישתמש בהם מצה
(סח) אפילו בצונן (סט) והאידנא נהגו עלמא דלא לאשתמושי בפסח במאני דפחרא עתיקי

ביאורי הגר"א

סז: (סז) ואפי' לא כו'. כג' הרי"ף וכו':
(סח) אפי' בצונן. אבל הצי"ט ופרי"ט הגיהו נטור וכתבו
דל"ל אלא נטון ולאפוקי מצי"ט ורי"ף ורימנ"ט. כתב הטור
דכ"ט שזה נזה לשאר כלים אבל דמיאס "ע דא"כ מאי ואפי'
לא נשתמש כו' מאי דמיאס הא נשאר כלים ג"כ הדין כן
ולמעלה ש"כ אצל נטון כו' הל"ל ואפי' כ"ט וכתו שהחמיל
כל הכלים אפי' כו': (סט) והאידנא כו'. סס כרי"ף

ברכת אליהו

בטור צ"ל: אפי' בצונן. אבל הב"ח ופרי"ח אות כ"ב הגיהו
בטור, וכתבו דצ"ל: אלא בצונן. והטור בא לאפוקי מצי"ט
ור"ף ורימנ"ט הנ"ל, וע"ז כתב הטור דכלי חרס שזה בזה
לשאר כלים — דמותר בצונן. אבל דבריהם של הב"ח
והפרי"ח צ"ע. דא"כ מאי, "ואפי' לא נשתמש כו'", דמ' דכלי
חרס יש לו חומרא יותר משאר כלים מאי רבותי' הא בשאר
כלים ג"כ הדין כן. ועוד דאם קמ"ל שכלי חרס שזה לשאר
כלים, למעלה — שכתב הטור, אבל בצונן להניח בהם מצה
אפי' מותר — הו"ל למימר: ואפי' כלי חרס. וכמו
שהחמיל: כל הכלים אפי' של חרס כו'. אלא מוכח דהג"י
בטור: אפי' בצונן.¹⁴

(סז) כן איתא בפסחים ל ב ברי"ף, וז"ל: והאידנא נהגו
עלמא דלא לאשתמושי בפסחא במאני דפחרא עתיקי אבל
בחדתי שפיר דמי. וז"ל אפי' שאר כלי חרס אפי' לא נשתמש
בהן אלא בצונן — שמצד הדין מותר — נהגו לא להשתמש.
כדין בית שאור של כלי חרס, [לשיטת הרי"ף הנ"ל בסקס"ז
דאסור אף בהשתמש בצונן. ולפמש"ל בס"ק ס"ז, ס"ח,
דבבית שאור אסור להשתמש אף בצונן, יוצא שהחמיר ג"י וזו יוצא
להשתמש בפסח בכלי חרס הוא גם להשתמש בצונן. וכ"כ

לשל כו'. כמ"ש בגמרא סס וכמש"ל נפ"ט והיינו לדעת
הטור שחולק על מ"ש בסכ"א דדבר שנתמשו נטון אף ככ"ט
מהני הגעלה כמ"ש הטור סס ומדברי רב האי יראה דלא מהני
להו הגעלה לכ"ט אפי' לא נשתמש אלא נטון כו' ע"ס. אבל
לפי מה שפסק ש"ע בסכ"א דמהני הגעלה וכן צי"ג אף
ע"ג דחריף ומקיף טובא ה"ה כהן וכו' נמלממות כהדיא סס
דבית שאור ובית מדרסא דיעס כמו צי"ג ועי' שפירש שהאריכו

להו הגעלה לכלי חרס אפי' לא נשתמש אלא בצונן כו'.
ע"ש. אבל לפי מה שפסק השו"ע בסכ"א דמהני הגעלה
בבבית של חרס, וכתבנו שם בסקנ"ט דס"ל דהא דלא מהני
הגעלה הוא רק כשמשמש בחמין. וכן ביין נסך אע"ג דחריף
ותקיף טובא מהני הגעלה וכמש"ש, הו"ה כאן דמהני הגעלה
וכ"כ במלחמות כהדיא שם דבית שאור ובית מדרסא דיעס כמו
ביין נסך. וע"ש ובר"ן שהאריכו שם.

(סז, סח) [איתא בפסחים ל ב: כל הכלים שנשתמשו בהם
חמץ בצונן משמש בהן מצה חרס מביית שאור. וכו'. וזוהי ג"י
הרא"ש שם פ"ב ס"ט כנ"ל בס"ק ט', ס"א. ומ"ש המחבר
ו"אפי' לא וכו' אפי' בצונן", הוא] כג' הרי"ף שם: כלי חרס
שנשתמש בהן חמץ בצונן משמש בהן מצה בצונן חרס מביית
שאור. והיינו דבבית שאור אף שהוא ג"כ בצונן, אסור
להשתמש בו במצה אפי' בצונן. וזה משום דבכלי חרס
חיישנין שמא יבוא להשתמש בו בחמין, וכנ"ל [בסק"ט].
ס"ב. אבל בשאר בית שאור גם לגי' הרי"ף מותר בצונן, כיון
שהוא גורס: כלי חרס וכו'. וגם הרא"ח שם גרס כרי"ף שם. וכן
דעת הרמב"ם כה"ל חמץ ומצה פ"ה הכ"א, וכבר כתבנו
בסקס"א, שלשון המחבר בסעיף זה הוא כלשון הטור. וגם

הרא"ש כתשובתו שהיין משיבית כשהוא מונח בבבית שהיה בו יין
טוב אפי' עמד החבית כבר דיקם ימים רבים וכו'. ולפי"ז לענין יין
לייתא בכלל הטעם דנטל"פ. דהרי לפי דברי התה"ד זה טעם לשבח.
והמ"א בסק"מ כתב דמשמע מדברי התה"ד שביין שרף נמי דינא הכי.
אבל האחרונים השיגו עליו. דבתה"ד איתא כן רק לענין יין נסך.
ועיין בש"ך יור"ד סימן קל"ז סק"י. שהוכיח דברי התה"ד רק לענין
כלי היין. והמ"א בסי' תמ"ז סק"ה כתב — לענין יין שרף —
וצ"ע לדינא דאפשר לדמות יין שרף ליין נסך דלא מהני בו מה שאינו

יין יומי (ועמ"ש סי' תנ"א סכ"א). עכ"ל. והפמ"ג שם השיג עליו
וכתב: "ומש" דרמי ליען נסך קל"ז ובש"ך ובתה"ד סי' ע"א
משמע לכאורה דחוקא כל יין נסך שנותן בו אח"כ יין משיבית בו או
שהשכב יותר מהפגם משא"כ בתבשיל וכדומה י"ל דכלי בלוע מיין
נסך לאחר מעל"ע פוגם בו וכו'. ועמ"ש פזה בשו"ת נודע ביהודה
תניינא יור"ד סי' נ"ח ובספר הגעלת כלים פ"ג הערה ע"ז.
ועל עיקר דברי המרדכי שהביא רבנו, ראה גם בט"ז בסק"ה

ובעוד נז"כ השו"ע.
14 ז"ל הטור: ומדברי רב האי יראה דלא מהני להו הגעלה לכלי
חרס אפילו שנשתמש בו בצונן שכתב עריבה של חרס שלשין בה כל
השנה וכו' שכלי חרס אין לו תקנה אלא בליבון וכו'. עכ"ל. ובבה"ל
ד"ה אבל כתב: עיין בביאור הרא"א שכתב דזהו רק לדעת רב האי
המוכח בטור שדעתו דלא מהני הגעלה לחרס אפי' לא נשתמש בו
אלא בצונן אבל לפי מה שפסק בסעיף כ"א דמהני הגעלה הו"ה כאן
ע"ש צ"ע בדעת שארי פוסקים דלאברהם משמע ממתם דאף
דקי"ל התם דמהני הגעלה כאן גרע, עכ"ל. ונראה שמש"ש הבה"ל

הרי"ף כג' הרי"ף ורימנ"ט הנ"ל, וע"ז כתב הטור דכלי חרס שזה בזה
לשאר כלים — דמותר בצונן. אבל דבריהם של הב"ח
והפרי"ח צ"ע. דא"כ מאי, "ואפי' לא נשתמש כו'", דמ' דכלי
חרס יש לו חומרא יותר משאר כלים מאי רבותי' הא בשאר
כלים ג"כ הדין כן. ועוד דאם קמ"ל שכלי חרס שזה לשאר
כלים, למעלה — שכתב הטור, אבל בצונן להניח בהם מצה
אפי' מותר — הו"ל למימר: ואפי' כלי חרס. וכמו
שהחמיל: כל הכלים אפי' של חרס כו'. אלא מוכח דהג"י
בטור: אפי' בצונן.¹⁴

(סז) כן איתא בפסחים ל ב ברי"ף, וז"ל: והאידנא נהגו
עלמא דלא לאשתמושי בפסחא במאני דפחרא עתיקי אבל
בחדתי שפיר דמי. וז"ל אפי' שאר כלי חרס אפי' לא נשתמש
בהן אלא בצונן — שמצד הדין מותר — נהגו לא להשתמש.
כדין בית שאור של כלי חרס, [לשיטת הרי"ף הנ"ל בסקס"ז
דאסור אף בהשתמש בצונן. ולפמש"ל בס"ק ס"ז, ס"ח,
דבבית שאור אסור להשתמש אף בצונן, יוצא שהחמיר ג"י וזו יוצא
להשתמש בפסח בכלי חרס הוא גם להשתמש בצונן. וכ"כ

הרא"ש כתשובתו שהיין משיבית כשהוא מונח בבבית שהיה בו יין
טוב אפי' עמד החבית כבר דיקם ימים רבים וכו'. ולפי"ז לענין יין
לייתא בכלל הטעם דנטל"פ. דהרי לפי דברי התה"ד זה טעם לשבח.
והמ"א בסק"מ כתב דמשמע מדברי התה"ד שביין שרף נמי דינא הכי.
אבל האחרונים השיגו עליו. דבתה"ד איתא כן רק לענין יין נסך.
ועיין בש"ך יור"ד סימן קל"ז סק"י. שהוכיח דברי התה"ד רק לענין
כלי היין. והמ"א בסי' תמ"ז סק"ה כתב — לענין יין שרף —
וצ"ע לדינא דאפשר לדמות יין שרף ליין נסך דלא מהני בו מה שאינו
יין יומי (ועמ"ש סי' תנ"א סכ"א). עכ"ל. והפמ"ג שם השיג עליו
וכתב: "ומש" דרמי ליען נסך קל"ז ובש"ך ובתה"ד סי' ע"א
משמע לכאורה דחוקא כל יין נסך שנותן בו אח"כ יין משיבית בו או
שהשכב יותר מהפגם משא"כ בתבשיל וכדומה י"ל דכלי בלוע מיין
נסך לאחר מעל"ע פוגם בו וכו'. ועמ"ש פזה בשו"ת נודע ביהודה
תניינא יור"ד סי' נ"ח ובספר הגעלת כלים פ"ג הערה ע"ז.
ועל עיקר דברי המרדכי שהביא רבנו, ראה גם בט"ז בסק"ה

ובעוד נז"כ השו"ע.
14 ז"ל הטור: ומדברי רב האי יראה דלא מהני להו הגעלה לכלי
חרס אפילו שנשתמש בו בצונן שכתב עריבה של חרס שלשין בה כל
השנה וכו' שכלי חרס אין לו תקנה אלא בליבון וכו'. עכ"ל. ובבה"ל
ד"ה אבל כתב: עיין בביאור הרא"א שכתב דזהו רק לדעת רב האי
המוכח בטור שדעתו דלא מהני הגעלה לחרס אפי' לא נשתמש בו
אלא בצונן אבל לפי מה שפסק בסעיף כ"א דמהני הגעלה הו"ה כאן
ע"ש צ"ע בדעת שארי פוסקים דלאברהם משמע ממתם דאף
דקי"ל התם דמהני הגעלה כאן גרע, עכ"ל. ונראה שמש"ש הבה"ל

אורח חיים, הלכות פסח תנא

קמא

(פי' כלי חרס ישנים) (ע) (ומטור של צית המורף דינו ככלי חרס) (שא) ואסור לשום שום דבר על החמור נפסח) (מהרי"ו): כג פ כלי חרס המצופין (עב) בהתוך זכוכית דינם ככלי חרס: הגה: (עג) ויש מקומות שנהגו שלא להשתמש בכלי חרס גליוזרט אפילו חדשים (מהרי"ל) ואין להחמיר רק במקום המנהג (תשנז) מהרי"ל: כד צ כלי עץ המצופים בסממנים שקורים ברנים דינם ככלי חרס: הגה: (עד) ויש מקומות שמחמירים שלא להשתמש בכלים לצועים אפילו הן חדשים (מהרי"ל) וכן המחמין צדלל ואין להחמיר בזה רק

באר הגולה
פ שם נגמלא.
צ טור נשם רב האי.

ביאורי הגר"א

שמהני הגעלה וכ"כ המרדכי נפ' כל שעה ועוד הקשו שם דאין משמע קוניה אבר כמ"ש בזבחים ס' סיד וקוניה וע"ש נמו' דע"י. ורמב"ם וטור פי' כפירש"י וכן פי' תוס' נע"י ע"ה נ' ד"ה והלכתא וכ"כ שם נשע"י י"ד סי' ק"ב ס"א ושם נמיתן קל"ה ס"ו כ' כשני הפירושים וע' תוס' דלכתובות ק"ז נ' ד"ה הני כו': (עג) ויש מקומות. עמ"א וט"ז: (עד) ויש מקומות שמחמירים. עמ"א

ור"ל אפי' שאר כ"ח אפי' לא נשתמש אלא נזוגן קדין צית שאור של כ"ח: (ע) ותנור כו'. ואין מועיל היסק התנור שהסיקו מנחן כמש"ל נס"ב: (עא) ואסור. ר"ל דבר של מנה צעין אלא בקדירה אין איסור נדעבד כמ"ש בי"ד סי' ס"ח: (עב) בהיתוך זכוכית. כפי' תוס' נע"י ל"ג נ' ד"ה קוניה שהקשה ר"מ על פירש"י שפי' שם ונפ' כ"ש בחיפוי אבר מי גרע מאס היתה כולה נאנר

ברכת אליהו

כלי זכוכית שלא נתבשל כל צרכו והוא מן החול כמו כלי חרס כדאמרינן פ"ק דשבת (טו ב) הואיל ותחילת בריתו מן החול שרינהו רבנן ככלי חרס. וכ"כ המרדכי בפסחים בפרק כל שעה סי' תקפ"ד. ועוד הקשו שם תוס' על פירש"י דאין משמע קוניה אבר כמ"ש בזבחים (ס) סיד וקוניה. וע"ש בתוס' בע"ז ח"ל: וקשה לר"ת דבזבחים פרק איזהו מקומן (נד א) גבי מזבח מני סיד וקוניה ולא קאמר אבר שהוא לשון התלמוד כדאמר (סנהדרין נב א) פתילה של אבר. ורמב"ם הל' מקץ ומצה פ"ה הכ"ו וטור פירשו כפירש"י. וכן פירשו תוס' בע"ז עה ב ד"ה והלכתא כסופו. דאיתא בגמ' שם: קוניה פליגי בה רב אחא ורבינא חד אמר כתחלתו (ולא בעי טבילה דלאו כלי מתכות הוא — רש"י) וחד אמר כסופו (בתר סופו אולינן שחיפהו מתכות וכלי מתכות הוא ובעי טבילה — רש"י). וכתבו תוס' שם: היינו כלים שמחפין באבר מבפנים וכו'. וכ"כ המחבר בשו"ע יו"ד סי' ק"ב ס"א, דהקונה כלים המצופים באבר מנכרי טעונים טבילה. ועמ"ש בסק"א. ושם בסי' קל"ה ס"ו כתב כשני הפירושים. [ששם פסק המחבר: כלי חרס המצופים באבר או ברתוכי זכוכית אם הם ירוקים דינם ככלי נתר. ומ"ש המחבר, „באבר“ כתב בבאה"ג סקט"ז שזה כפי' רש"י. ומ"ש המחבר, „ברתוכי זכוכית“, כתב בבאה"ג סקט"ז שזה כפי' התוס' בשם ר"ת]. ועתה"ס דלכתובות ק"ז ב ד"ה הני כו"י.

(עג) (המקור לדברי הרמ"א הוא במהרי"ל הל' פסח]. ועמ"א סקמ"ו וט"ז סק"ט שכתבו שטעם המחמירים אפי' בחדשים, משום „שמחזיקין אותם כסובין“ — לשון המ"א, וכן הוא במהרי"ל שם. ואף שאינן מתוקנות בהן רק נטף מעט קוניה מכלי אחר עליהו אסור להשתמש בהן וכו' — לשון הד"מ סקי"ז.

(עד) עמ"א סקמ"ז שהטעם הוא משום „דחיישינן שמא

המ"א סקמ"ג וחק יעקב סקט"ב]. (ע) ואין מועיל היסק התנור שהסיקו מבחוץ, כמש"ל בס"ב. [דהכא לא מהני ההיסק שמסיקין אותו מבפנים [אפילו אם יכשירו כזין] להוציא הכליעה שנבלע מלמעלה ודמיה למה דמכואר שם בס"ב דדבר שהסיקו מבחוץ לא מהני ההיסק להוציא הבלוע שנבלע מצד השני — לשון המשנה ברורה בס"ק קל"ה. וכתב הבה"ל ד"ה תנור דלפי"ז „לענין פנים גופא משמע בפשיטות דמועיל ההיסק כבשאר תנורים ויש מהאחרונים שמאנו בהיסק תנור בית החורף לגמרי להכשירו (עיין א"ר וח"י) וכו'"].

(עא) ר"ל שאסור לשום דבר של מצה בעין על התנור בפסח. אבל אם כישל בקדירה על התנור אין איסור בדיעבד לאכול התבשיל. והטעם הוא משום דאין איסור מפליט מקדירה לקדירה, וכמ"ש ביור"ד סי' צ"ב ס"ח [ברמ"א, ששתי קדירות הנוגעות זו בזו אין אסורות זו את זו כנגיעה. ועמ"ש בסקמ"א. וכ"כ כאן בט"ז בסק"ח, מ"א סקמ"ד, חק יעקב סקט"ה ועטרת זקנים. ודלא כב"ח ע"ש].

(עב) [בבאה"ג סק"כ כתב: שם בגמ'. והיינו דאיתא בע"ז לג ב' דבעו מיניה ממרימר הני מאני דקוניה מהו לאשתמושי בהו בפיסחא ירוקא לא תיבעי לך דמצרפי ובלעי ואסירי כי תיבעי לך חיורי ואוכמי וכו' א"ל אנא חזינא להו דמדייתי וכיון דמדייתי ודאי בלעי ואסירי מ"ט התורה העדיה על כל חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם. וכעין זה איתא בפסחים ב. ורש"י שם ושם פ' ד, „מאני דקוניה“ היינו כלי חרס המצופה באבר. ומ"ש המחבר „כלי חרס המצופים בהיתוך זכוכית“, הוא] כפי' תוס' בע"ז שם ד"ה קוניה. שר"ת הקשה על פירש"י — שפי' שם ובפרק כל שעה, שם דמאני דקוניה היינו כלי חרס בחיפוי אבר — מי גרע חיפוי אבר מאס היתה כולה באבר שמהני הגעלה. וכתבו תוס': לכך פיר"ת קוניה היתוך

זכוכית תחילת בריתו מן החול ובאותו החול מעורב צריך ולהכי בלעי. ובפנים הבאנו שהתוס' בע"ז לג ב' מקשים על פירש"י: מי גרע חיפוי אבר מאס היה כולו ממנו. והתוס' כתבו שם שלפיר"ת לא קשה מי גרע היתוך כלי זכוכית מזכוכית. וז"ל: ואע"ג דכלי זכוכית שלם לא בלע הכא כיון דאין בו אלא חיפוי על החרס בלע וכן פירש הערוך. ובחידושי המהרש"א והמהר"ם שם נדחקו לבאר כוונת

16 גם בתוס' שם הקשו בשם ר"ת על פירש"י. מהא דזבחים המוזכר בפנים. וגם הקשו: ועוד אמר רבי מדמסיק עליהו בפ"ב דמסכת ע"ז (לג ב) ובפרק כל שעה (פסחים ל ב) משום דמצרפי פירוש שמעורב בהם צריך שקורין אליהם בלע"ז. ולכן פי' ר"ת שם פי' אחר, וז"ל התוס': על כן נראה כפירוש הערוך דקוניה היינו כלי חרס המחופה בהתכת זכוכית ולהכי מסיק עלי' דמצרפי משום

באר הגולה

ק טור מהל' דלינימ
לעיל סעיף ד'
ר תשובת הרשב"א
ש הר"ן בפ"ג
דפסחים
ת הרשב"א נחשו.

נמקס שנהגו אסור (תשובת מהר"ל): כה (עה) ק כל כלי השתיה בין צלוחיות בין כוסות מותרים בשטיפה (עו) בין שהם (עו) של זכוכית (עה) בין שהם של עץ בין שהם של מתכת (עט) בין שהם של חרס ר (פ) ואף על פי שלפעמים נותני בהם לחם חם כיון שרוב תשמישן אינו אלא בצונן סגי בשטיפה שלא הלכו בכל כלי אלא אחר רוב תשמישו: הגה: (פא) מיהו יס מחמיר ומתיריגס הגעלה וכן נהגין וע"ל סעיף ו': כו (פב) ש כלי זכוכית אפילו מכניסין לקיום ת

ביאורי הגר"א

נפ"ח: (עט) בין שהם של חרס. כמש"ל נפ"ח
דאפי' נשל חרס אס נשתמש נזון מותר להשתמש אפי'
נחמין: (פ) ואע"פ. כמש"ל נפ"ח וס"ו:
(פא) מיהו כו'. כנ"ל ס"י נהג"ה וכ"כ המרדכי ס'
נחמ"ד משום שפעמים מרחמין נהן כו': (פב) כלי

ס"ק מ"ו וע' גמ' דע"ז ע"ד נ' רנא כו': (עה) כל
כלי השתיה בין כו'. ע"ז ע"ה נ': (עו) בין
שהם כו'. נדרך לא זו אף זו: (עו) של זכוכית.
ע' סכ"ו: (עו) בין שהם של עץ בין כו'. דנחמ"א
הנ"ל נשל מחמ"ד מיירי ושל עץ דנעס נשל מחמ"ד כמש"ל

ברכת אליהו

בצונן סגי בשטיפה, אלא אף בשל חרס כשנשתמש בחמין לא מהני הכשר וכמ"ש בסכ"ב, אבל אם רוב תשמישן בצונן סגי בשטיפה.

(עו) ע"י סכ"ו. [ששם המחבר מתיר כלי זכוכית בשטיפה, אף כשנשתמש בהן בחמין. ועמ"ש"ש בסק"ב].

(עח) דבריהם בע"ז עה ב הנ"ל בסק"ה, בשל מחמ"ד מיירי, וכו"ל בסק"ל. ושל עץ דינם כשל מתכת. כמש"ל בס"ח [וכמ"ש"ש בסק"ג].

(עט) כמש"ל בסכ"ב דאפי' בשל חרס אם נשתמש בצונן מותר להשתמש אפי' בחמין. [וכמ"ש"ש בסק"א].

(פ) כמש"ל בס"ג סק"ג וכמ"ש המחבר בס"ו: כל כלי הולכין אחר רוב תשמישו. [ועמ"ש"ש בסק"ט].

(פא) כנ"ל ס"ו בהג"ה: ויש מחמירין להגדיל כל כלי שתייה אע"פ שחשמישן בצונן לפי שלפעמים משתמשין בהן בחמין וכן הוא המנהג. ועמ"ש"ש בסק"ל. וכ"כ במרדכי פסחים ס' תתמ"ד [בפנינו זה שם בפ"ב ס' תקע"ד] — לענין כלי כסף

— כוסות של כסף נמי יש לחוש משום שפעמים מרחמין בהם יין ופלפל ובשמים אצל האור וצריך להגדיל בכלי ראשון. [ובסק"ל כת' שהתוס' מפרשים דהא דאמרו בע"ז עה

ב דכלי שתי' סגי בשטיפה, היינו דוקא בידוע שלא נשתמש בהן רק בצונן. ולפי"ז כל כלי שתי' שלפעמים משתמשים בהם בחמין צריך הגדלה].

(פב) דבכ"ה — שמכניסין לקיום — צריך הכשר בשאר

חיפה כלים ישנים או צבען". ועיין גמ' דע"ז עד ב: רבא כי הוה משדר גולפי (כדים ריקים — רש"י) להרפניא סחיף להו אפומייהו (כופה אותן שוליהן למעלה ופיהן למטה משום חותם בתוך חותם — רש"י) וחתים להו אבירצייהו (חותם את פי השק כלפי שוליהן — רש"י) קסבר כל דבר שמכניסו לקיום אפי' לפי שעה גזרו ביה רבנן (אפי' אין מוסרו לעובד כוכבים אלא לפי שעה גזרו ביה רבנן כיון עצמו כי היכי דלא לייתי לשהוייה ביד עכו"ם — רש"י). [וכתבו שם התוס' בד"ה רבא: שמעינן מהכא דישאל השולח חביות ריקניות בבית עובד כוכבים או מעיר לעיר כדי לתקן צורך לחותמן מבפנים בגחלת או באבן רכה שהיא כאבן סיד כדי שיהא ניכר אם העובד כוכבים נותן לתוכן יין וכו'. ולהכי גם כאן חיישינן שם שימש העובד כוכבים שם חמץ וצבען ואין ניכר — ד"א].

(עה) ע"ז עה ב: הלוקח כלי תשמיש מן העובד כוכבים וכו' דברים שנשתמש בהן ע"י צונן כגון כוסות וקתונות וצלוחיות מדיחין ומטבילין והן טהורים וכו'.

(עו) בדרך לא זו אף זו. [דלא מיבעיא זכוכית — שהמחבר התיר בסכ"ו בשטיפה אפי' כשנשתמש בהן בחמין —

עאכ"כ דסגי בשטיפה כשרוב תשמישן בצונן. אלא אף בשל עץ שאם נשתמש בחמין צריכין הגעלה כמ"ש בס"ח, אבל אם

רוב תשמישן בצונן סגי בשטיפה. ולא מיבעיא של מחמ"ד — שבהשתמש בהן בחמין מועלת הגעלה — כשהשתמש בהן

התוס'. ומדבריו רבנו להלן בסק"ב נראה שמפרש כוונת התוס' שיש הבדל בין חיפוי מעט שבלע לכלי זכוכית שלם דלא בלע. וכן מפרש בחידושי הרש"ש שם. ונראה שמה שציין רבנו לעיין בתוס' דכתובות כו ב ד"ה הני כו'. כוונתו גם למש"ש בהסבר ההבדל בין התכת זכוכית — דבלע וכולו של זכוכית — דלא בלע. וז"ל התוס' שם: ... אבל בהתכת זכוכית ניחא דאפי' כולן של זכוכית אינו נאסר לפי שנתבשל הטיט ואינו נבלע אלא קניא לא נתבשל כל כך ובלע טפי. ובחידושי הרש"ש בע"ז שם — אחרי הביאו דברי התוס' בכתובות הנ"ל — כתב: ולמהרש"א נראה דאשתמט כל זה.

ואמנם גם התוס' בע"ז הנ"ל הזכירו בתחילת דבריו ד"ה דמאי דקניא הוא היתוך כלי זכוכית שלא נתבשל כל צרכו. וכמבואר בפנים. הרי שגם בתוס' שם כתבו שהגרעיות של קניא הוא כזה "שלא נתבשל כל צרכו". ונראה שדברי התוס' בכתובות הנ"ל משלימים לדברי התוס' בע"ז הנ"ל. וכן נראה מדברי הפמ"ג במשכבות זהב סק"א: ששם כתב: ועיין תוס' כתובות ק"ב ד"ה הני ובע"ז לג ב ד"ה קניא פירשו לר"ת קניא חרס מחופה זכוכית והיינו

דכלי זכוכית נתבשל כל צרכו ושע ואין בולע הא מה שמחפין על החרס לא נתבשל כל צרכו ויש בו צורך והוי כנתר דמחפור צורך הוא. הרי שהפמ"ג הרכיב את דברי שני התוס', ומפרש שגם כוונת התוס' בע"ז היא משום דהא דכחיפוי מעט בלע הוא משום שלא נתבשל. וכ"כ בשו"ת ירושת הפליטה ס' כ'. וכתב שם כעין מש"ל מהרש"ש. שדברי המהר"ם והמהרש"א על דברי התוס' בע"ז הנ"ל הם דלא כדברי תוס' בכתובות הנ"ל.

והרא"ש בפסחים פ"ב ס"ח כתב, שהתילוק לפיר"ת הוא, "דאע"ג דכלי זכוכית שלם לא בלע כיון דמחופה על החרס ונצרך עמו בכבשן בלע טפי". ולפי פי' הרא"ש, אם אינו מצופה על חרס לא נצרך עמו בכבשן אז דינו ככלי חרס. ובהל"ל ד"ה בהיתוך כתב שלפי דברי התוס' בע"ז הנ"ל, אין הבדל בין נצרך עמו בכבשן או לא. והוסף שם: והגרא"א בסעיף כ"ו הביא רק דעת התוס' וכ"מ מדבריו בסק"ו עי"ש שנראה מדבריו שביאר עפ"י דברי הרמ"א שם לענין כלי כסף שיש בו היתוך זכוכית דקאי אף לדעת המחבר שם דמתיר בזכוכית ושאי התם דאינו אלא היתוך בעלמא ודומיא

(פג) ואפילו משתמש בהן בחמין (פד) אין צריכין שום הכשר שאינם בולעים ובשטיפה

ביאורי הגר"א

אינו בולע ואינו פולט מ' נמקום חס חס נמקום זון זון ואע"ג דלענינא להו נקוניא דשע חס נלע ופשיט חזין דמדיחיה שם לפי שהוא חיפוי מעט אלל כלי זכוכית שלם לא בלע. מ' נע"ז שם ד"ה הנ"ל קוניא כו' וע"ש: (פג) ואפי' נשתמש כו'. ר"ל בדרך לא זו א"ז דמכניסו לקיום ימיר ע"י עירור ואפי' נכ"מ וכ"ש הגעלה נכ"מ משא"כ בתשמישו נחמין כמ"ל: (פד) אין כו'. מדאנענא להו נקוניא וכן נ"י"ג ועי"ד סי' קל"ה ס"ח וע'

ברכת אליהו

דקוניא מהו לאשתמושי בהו בפסחא. ואיתא שם ושם: כי חיבעי לך דשיעי מאי. הרי דהגמ' מסתפקת בקוניא דשיע אם בלע. ופשיט שם ושם דחזינן דמדיחיה וודאי בלעי ואסירי. ולעיל בסק"ב כת' שלפ' התוס' מאני דקוניא הוא היתוך כלי זכוכית ואפי' בלע. אולם זה רק באופן דמירור שם דמחופה בזכוכית, ולכן בלע לפי שהוא חיפוי מעט. אבל כלי זכוכית שלם לא בלע. וכמ"ש תוס' בע"ז שם ד"ה קוניא כו' הנ"ל בסק"ב וע"ש. וז"ל התוס': קוניא היתוך כלי זכוכית שלא נתבשל כל צרכו והוא מן החול וכו' ואע"ג דכלי זכוכית שלם לא בלע הכא כיון דאין בו אלא חיפוי על החרס בלע וכן פ"י הערוך, עכ"ל. [נראה מ"ש בהערה 16].

(פג) ר"ל בדרך לא זו אף זו. דלא מיבעיא בהכניסו לקיום — שבהשתמש בצונן — יתיר ע"י עירור ואפי' בכלי חרס, וכנ"ל בסק"ב. וכ"ש שמועילה הגעלה בכלי חרס אם השתמש בצונן, וכנ"ל בסק"ט דהגעלה עדיפא מעירור. [נראה שם הערה 12] משא"כ בתשמישו בחמין שבכלי הכלים לא מהני עירור, ובכלי חרס לא מהני הגעלה כמ"ש"ל בכמה מקומות, אפי' בזכוכית א"צ הכשר. וזהו בדרך לא זו אף זו דנקט המחבר.

(פד) מדאיבעיא להו בקוניא וכן ביין נסך ועירור סי' קל"ה

זכוכית אפי' כו'. דנכ"ג לר"ך הכשר אפי' גזון כמ"ש נע"ז ל"ג א' וע"ד ב' אע"ג דהפוסקים חלוקים שם חס מירי נכ"מ דוק' או אפי' נשאר כלים מ"מ נשל חרס ל"פ וכלי זכוכית כשל חרס דמי כמ"ש למת' מ"מ א"ל הכשר דאינס בולעים כמ"ש בפסחים ע"ד ב' שאני לנ דשע ועיין רש"י בשבט ט"ו ב' ד"ה בכלי זכוכית כו' ועי"ד סי' קל"ה ס"ח ולכן אפי' נשתמש נחמין א"ל הכשר כמ"ש בלע שם. וזה"ל מניא באבות דרין פ' מ"א כלי חרס בולע ואינו פולט כו' כלי זכוכית

כלים, אפי' אם השתמש בהם בצונן. כמ"ש בע"ז לג א', דבמכניסו לקיום בעינן עירור ג' ימים. ושם עד ב איתא שקנקנים של נכרים אסורים מפני שמכניסים לקיום. ואע"ג דהפוסקים חלוקים שם, אם מירי בכלי חרס דוקא או אפילו בשאר כלים, מ"מ בשל חרס לא פליגי, ולכונ"ע אם מכניסו לקיום אסורים בלי עירור. וכלי זכוכית כשל חרס דמי הואיל ותחלת ברייתן מן החול, וכמ"ש למטה בסק"ה. ולכאורה היו צריכים הכשר ככלי חרס, מ"מ א"צ הכשר דאינם בולעים. וכמ"ש בפסחים עד ב: שאני לב דשיע (חלק — מאירי) (ולא בלע ואפי' בקדירה נמי שרי — רש"י). והו"ה בכלי זכוכית, משום שהם חלקים לא בלעי. ועיין רש"י בשבט טו ב' ד"ה בכלי זכוכית, שכתב שכלי זכוכית הם חלקים. ועירור סי' קל"ה ס"ח. שפסק שם במחבר: ... אבל שם זכוכית לדברי הכל אין מחמירם בו בשביל שמכניסו לקיום. [ועמ"ש שם בסק"ח]. ולכן כתב המחבר כאן שאפי' אם נשתמש בחמין בכלי זכוכית א"צ הכשר, כמ"ש בלב שם, שאפי' בבישול אינו נאסר. ובהדיא תניא באבות דרין פרק מ"א ה': שלשה דברים בכלי חרס בולע ואינו פולט כו' שלשה דברים בכלי זכוכית אינו בולע ואינו פולט כו' ובמקום חס חס ובמקום צונן צונן. ואע"ג דאיבעיא להו בפסחים ל ב' ובע"ז לג ב' במאני

דקוניא והיינו דאין חילוק בין חרס לשאר דברים. ויש להוסיף שמ"ש הבה"ל — שלפי דברי תוס' בע"ז הנ"ל אין הבה"ל בין חרס לשאר דברים — הוא דלא נדבחי מהמרשא בפי' התוס' שם. שהמהרשא"י פי' שלכן לר"ת לא קשה מה ההבדל בין כולו זכוכית לחיפוי זכוכית. דשאנו חיפוי זכוכית היות והזכוכית תחלת ברייתו מן החול והוא מחופה על חרס, ולכן הוי כאותו מין ובלעי. ולפי"ז יוצא שאם החיפוי בזכוכית יהי' לא על החרס — דהוי מינו — אלא על מתכת — דלא הוי מינו — לא בלע. דהוי כזכוכית דעלמא. ומדכתב רבנו בסק"ט שהטעם ש"כלי כסף שיש תוכו היתוך זכוכית שקורין גישמעלצייט אין להגעילו", משום דהוי מינו — אלא על מתכת — מוכח מדברי רבנו שלדברי התוס' הדין של כלי קוניא הוא אף כשעיוור הזכוכית הוא לא על כלי חרס. וצ"ל כמ"ש"ל שזה עפ"י דברי תוס' בכתובות שבחיפוי זכוכית "לא נתבשל כ"כ ובלע טפ"י. וראה מ"ש בזה בספר הגעלת כלים פי"ג הערה צ"א.

ובדברי רבנו בס"ק זה מבואר דהמחבר נקט כפי' התוס' והמירדכי. ודלא כהרמב"ם שנקט כשיטת רש"י. וצ"ב דברי מ"א בסק"מ דמ' מדבריו שאין מחלוקת בין הרמב"ם לתוס' והמירדכי. בגליון של אבות דרבי נתן כת' שהגר"א לא גורס מש"ש "ואינו פולט". ובפי' בן אברהם על אבות דרבי נתן כתב שטעם הגהות, משום דקשיא ליה מכיון שאינו בולע אין לו מה לפלוט. אולם אח"כ הוא מיישב שם את הגי' "ואינו פולט". אבל מדברי הגר"א כאן ובסקפ"ה מוכח שכן גורס "ואינו פולט". ולא עוד

בעלמא סגי ליה: הגה: (פה) יש מחמירין ואומרים דכלי זכוכית אפילו הגעלה לא מהני להו וכן המנהג באשכנז ובמדינות אלו (סמ"ג ואגור) (פו) וכן מלי כסף שיש בחוכו החוק זכוכית שקורין גישמעלנ"ט אין להגעילו (פו) אבל

ביאורי הגר"א

אין מכניסו לקיום כמ"ש בע"ז ג' כפי כו' וראיה מ"ש ואינו פולט ומ"ש מלב דשע לא קיימא במסקנא שם כמ"ש חו' שם ד"ה שאני וכן משמע בתו' דע"ז הנ"ל להגעלה לא מהני שהקשו על רש"י שפי' באבר דא"כ אמאי לא מהני הגעלה ופי' בזכוכית רק שכתב דכולו של זכוכית לא נגע כנ"ל: (פו) וכן כלי כסף כו'. כמו הקניא כמ"ש חוס' כנ"ל: (פו) אבל ר"ל נמקום בית יד וכוונתו נמקום שאין תשמישו בחמין ועמ"ל ואע"ג דלא אמרו חס מקלחו כו' אלא נמכת כמ"ש נפסחים ע"ד ח' מ"מ אגב המכתת מתחמ' הזכוכית דנמקום חס חס כנ"ל:

ברכת אליהו

ממ"ש באבות דר' נתן שם לגבי כלי זכוכית „ואינו פולט“. [ואם נאמר שמ"ש כלי זכוכית אינו בולע, היינו שאינו בולע לעולם, איך שייך לומר שאינו פולט, הרי אין להם מה לפלוט. אלא ע"כ מש"ש שאינו בולע, היינו שאינו בולע בצונן ככלי חרס].

ובסקפ"ב הבאנו מדברי רש"י בשבת טו ב שכלי זכוכית חלקים. ועפ"י הבאנו הוכחה שזה דומה למ"ש בפסחים עד ב, דלב שיע ולא בלע. ודעת המחמירים — הסוברים דכלי זכוכית בלעי בחמין — ס"ל דליא ראי' זו, משום דמש"ש דלב שיע, לא קיימא במסקנא שם כן. וכמ"ש חוס' שם ד"ה שאני: ומיהו אור"י בשם ר"ת דהא דמסקינן שאני לב דשיע דיחויא בעלמא הוא וכו'. וכן משמע בתוס' דע"ז לג ב ד"ה קניא הנ"ל בסקע"ב, דהגעלה לא מהני בכלי זכוכית. שרש"י פ"ד דקוניא"ה היינו „כלי חרס המצופה באבר“. והחוס' הקשו על רש"י שפי' באבר, דא"כ אמאי לא מהני הגעלה — „מי גרע חיפוי אבר מאם ה' כולו ממנו“. ופי' ר"ת דקוניא היינו כלי שמחופה בזכוכית. רק שכתבו דכולו של זכוכית לא בלע, וכנ"ל בסקפ"ב. [וביארנו בהערה 16 שהחוס' כתבו שם שלפיר"ת לא קשה מי גרע היתוך כלי זכוכית מזכוכית, משום דכלי זכוכית שלם לא בלע, ובחיפוי מועט של זכוכית בלע ולא מהני הגעלה. והיש מחמירין סוברים שגם כלי זכוכית שלם בלע כלי מהני הגעלה. ולפי"ז ליכא כלל הקדוש, „מי גרע וכו'“. כיון שגם כלי שלם זכוכית דמי לכלי חרס, ובלע בחמין ולא מהני הגעלה].

(פו) כמו הקניא, כמ"ש חוס' בע"ז לג ב, כנ"ל בסקע"ב. דקניא דאסור היינו שמחופה בזכוכית. [וראה מ"ש בהערה 16].

(פו) ר"ל שאם היתוך הזכוכית הוא במקום בית יד וכיוצא במקום שאין תשמישו בחמין אינו מוזהר, ועמ"ל סק"ג שהביא שהתה"ד [בסי' קל"ב] כתב ע"ז: וצ"ע בתוס' פ"א דזבחים.

ובזקנתו הגיה גירסתו כג' האדר"ע בגי' רבינו הראב"ה שהביא מרן ב"י שם ג' דברים נאמרו בכלי חרס כו' משא"כ בכלי זכוכית ע"ש וההיפוך רק שאינו בולע לא כמו כ"ח שבולע, עכ"ל. ובספר נפש חיה כאן להרה"ר מרגליות זצ"ל כתב דבפרקא דרבינו הקדוש בבא דשלשה אות ע"ז הגידסא: כלי זכוכית בולע ואינו פולט. בפסחים ל ב ובע"ז לג ב איבעיא להו לענין מאני דקוניא אי

ר"י פ"ב שם בסוגיא: (פה) ויש מחמירין. משום דהו ככלי חרס והואיל ותחלת ברייתן מן החול כמ"ש נפ"ק דשבת וכן קי"ל שם במסקנא בתו' דרב אשי ואף ע"ג דתשמישו נזון מ"מ פעמ' משתמשין בהן בחמין ושורין בהן פתיחין של לחם מעל"ע וכנוש כמנושל. מרדכי נסי' תתמ"ה. וכמ"ש בסכ"ה בהג"ה דחוששין אף לתשמיש שאינו קבוע כנ"ל ולכן אפי' הגעלה לא מהני להו כמו נכ"ס כמ"ש בע"ז שם ובפרק כ"ש שם והמור' העידה על כ"ס כו'. תה"ד. וכן תניא דהדיא נאכזר דר"ג שאינו פולט ככלי חרס ומ"ש שם דאינו נולע היינו כמו כ"ס דרישא שנוגע אף נזון מיד אפי'

ס"ח ועיי' ר"ן פ"ב שם בסוגיא¹⁸.

(פה) כמ"ש בפ"ק דשבת טו ב, שלכן גזרו רבנן טומאה על כלי זכוכית. משום דהו ככלי חרס „הואיל ותחלת ברייתן מן החול שוינהו רבנן ככלי חרס“. ואמנם הגמ' שם מקשה על טעם זה, אבל כן קי"ל שם טז ב במסקנא בתירוצו של רב אשי. ואע"ג דתשמישו בצונן, מ"מ פעמים משתמשין בהן בחמין ושורין בהן פתיחין של לחם מעת לעת וכבוש כמבושל. כ"כ המרדכי ס"י תתמ"ה [בפנינו זה בפסחים פ"ב ס' תקע"ד]. וכמ"ש בסכ"ה בהג"ה דחוששין אף לתשמיש שאינו קבוע, וכנ"ל בסקפ"א. ולכן אפי' הגעלה לא מהני להו כמו בכלי חרס, כמ"ש בע"ז ל ד א ובפרק כל שעה פסחים ל ב: והתורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידו דרפוי לעולם. כ"כ בשו"ת תה"ד ס' קל"ב, ושם בפסחים ס' קנ"א. [והוסיף כשער הציון ס"ק קצ"ה שלפי מ"ש הרמ"א בס"י שמקילים בדיעבד לילך אחר רוב תשמישו, אין להחמיר גם בזה בדיעבד. וראה גם מש"ש בס"ק קצ"ה]. וכן תניא בהדיא באבות דר' נתן פמ"א ה"ו, הנ"ל בסקפ"ב, שכלי זכוכית אינו פולט ככלי חרס. דאיא שם דכלי חרס בולע ואינו פולט וכלי זכוכית אינו בולע ואינו פולט. ובסקפ"ד הבאנו שדעת המחמירין היא עפ"י מ"ש באבות דרבי נתן שכלי זכוכית אינו בולע. ודעת המחמירין היא, דמש"ש בכלי זכוכית, „אינו בולע“, אין הכוונה שאינו בולע כלל, אלא היינו שאינו בולע כמו כלי חרס דרישא — שבוילע אף בצונן מיד אפי' אין מכניסו לקיום. וכמ"ש בע"ז ל ב: כסי (כוסות של חרס ואין מכניסין לקיום אלא שותין בהם — רש"י) רב אסי אסר ורב אשי שרי וכו' והלכתא פעם ראשון ושני אסור ג' מותר. הרי דכלי חרס בולע אף בצונן. ומ"ש באבות דר' נתן שם דכלי זכוכית אינו בולע אין פירושו שכלי זכוכית אינו בולע כלל. אלא פ"י שאינו ככלי חרס — שבוילע אף בצונן — וכלי זכוכית בולע רק בחמין ולא בצונן. וראי' שכלי זכוכית בולע,

לא בלע אף בחמין — מאי נפק"מ אי אמרינן בזכוכית „חס מקצתו חס כולו“. ד"ל שאמנם אין נפק"מ בזה, והביריתא באבות דר' נתן מונה התכונות שיש בזכוכית אף שזה לא נפק"מ דלינא. וכמו שמונה שם התכונה שיש בזכוכית „מראה כל מה שבתוכו“. ובהקדמה לספר פאת השלחן כתב על דברי רבנו בס"ק זה: ... בשו"ע סימן תנה ס"ק פ"ב פ"י לפי שיט' כדמסיים שם חוס'

אורח חיים, הלכות פסח תנא

קמה

מנחם לנו מוֹק (מ"ד סימן קל"ג): כז (פס) א שפוד ישן שצלו בו עופות בפסח מותרין אף ע"פ שמקודם צלו בו בשר מלוח ממלח שלא גבדק: הגה: (פס) מיהו אין להמיר רק גדיענד (צ) וכן הנרות שנפצות של יין נוהגין להדמין (אגור מהרי"ל) וכן העצים שמתפצין בהם כלי שמיה נחמין הדחה לשום בהם כלים נפסם (מהרי"ו):

באר הגולה
א מרדכי נפ"נ
לפסחים.

ביאורי הגר"א

(פס) שפוד כו'. עמ"ל: (פס) מיהו. שאין מנטלן חסור למחלה: (צ) וכן כו'. וכן. עמ"ל:

ברכת אליהו

(פס) עמ"א סקנ"א, וז"ל: לפי שטעם החמץ נתבטל קודם פסח (מרדכי) ואפי' להחולקים בסי' תמ"ז ס"ד הכא מודו שאין כאן חמץ ידוע (בדק הבית) וכו'. וע"ע מש"ש].
(פס) הטעם שמותר רק בדיעבד, הוא משום שאין מבטלין איסור לכתחילה. וראה מ"ש בזה בספר הגעלת כלים פי"ג הערה תכ"ה].
(צ) עמ"א [סקנ"ב שהטעם שכתב הרמ"א שנוהגין להדיח הכרות שבחביות של יין הוא, מפני שממשמשין בהם בידים המורבקים בחמץ. ומ"ש הרמ"א, וכן העצים שתוחבין בהם כלי שתי צריכים הדחה, עיין מ"א סקנ"ג שכתב דהיינו, כלי שתי של שכר. וכתב החק יעקב סקע"א שהטעם הוא משום ש, נתלחלו ממשקה שבחוכן משאי"כ אם תולין אותן באגניהם אין קפידא].

המ"א בסקמ"ט. שהמ"א שם פסק שלדעת המחמירים אם העמיד כלי שמכניסו לקיום בלי הגעלה אף בדיעבד אסור. ועי' סיים המ"א: ואין לדמותו לין נסך עביו"ד סימן קל"ה ס"ח דכמה קולות הקילו ביין נסך משא"כ בחמץ וכו'. עכ"ל. ומה שצ"ח ליו"ד סי' קל"ה ס"ח היינו מה שהביא רבנו בסקפ"ב. ששם פסק המחבר: ...אבל של זכוכית אין מחמירין בו בשביל שמכניסו לקיום. וכונת המ"א דמולא הגיה שם הרמ"א שיש מחמירין בזה, מוכח שגם לדעת המחמירין כאן. שם מותר. ועי' תי' המ"א, דכמה קולות הקילו ביין נסך משא"כ בחמץ. ומוכח מדברי המ"א שלדעת המחמירין, אסור בחמץ לא רק בחמץ, אלא אף במכניסו לקיום. וכן מוכח מדברי השו"ת זרע אמת. שיש מחלוקת ידועה אם לפי המחמירין האוסרים להגעיל לפסח כלי זכוכית שהשתמשו בהן חמץ, האם הדין כן גם בשאר איסורים. וראה בענין זה בשדי חמד אסיפת דינים מערכת ה' אות כ"ט (ב"ב, חשכ"ג כרך ז' עמ' 377) ובספר הגעלת כלים פי"ג הערה ל"ח. ובין אלה הסוברים שהרמ"א מקיל בשאר איסורים. הוא שו"ת זרע אמת ח"ב חיו"ד סי' מ"ג. ושם הוכיח כן, מהא דהרמ"א לא הגיה. על דברי המחבר ביו"ד סי' קל"ה הנ"ל — שיש מחמירין. ומוכח מזה שגם הרמ"א מקיל. ואי נימא כדברי הר"א שאף הרמ"א שמחמיר כאן, הוא רק לענין חמץ ולא לענין מכניסו לקיום, אזלא הוכחה זו, שהרי המחבר שם הוכיח רק קיום ולא הוכיח חמץ. וא"כ לא הי' צריך הרמ"א להגיה שם שיש מחמירין. ומדהוכיח הוצע אמת מהא דלא הגיה הרמ"א ביו"ד שם שיש מחמירין. מוכח שדעת המחמירין היא גם לענין מכניסו לקיום. וגם בשו"ת ירושת הפליטה הקילו כתב כעין דברי הורע אמת. דלעיל הבאנו שהמ"א כתב דהא דביו"ד סי' קל"ה ס"ח איתא. דבין נסך בשל זכוכית אף אם מכניסו לקיום אין מחמירין. הוא משום ד, כמה קולות הקילו ביין נסך משא"כ בחמץ. ודעת הירושת הפליטה היא שדעת המחמירין היא רק בפסח ולא בשאר איסורים. ועי' כתב על קושיית המ"א הנ"ל — מהא דביו"ד סי' קל"ה ס"ח הנ"ל — שאין צריך לתרין כמ"ש המ"א דבין נסך הקילו. אלא — שרק בפסח החמיר. וסיים: וכ"כ להודיא במחמירין יעקב כלל פ"ה אות י"ב. ומוכח מדברי המנחת יעקב וירושת הפליטה שסוברים שדעת המחמירין היא רק על משמishו בחמץ, אלא גם במכניסו לקיום. וכמש"ל בשו"ת זרע אמת.

ואפי' אי נימא שדעת הר"ן להקל רק במכניסו לקיום. ג"כ נראה

וכונתו לדברי התוס' שם צו ב ד"ה בישל, הנ"ל בסק"מ. ושם כתבנו דלפי התוס' גם בשאר איסורין אמרינן חס מקצתו חס כולו. ואע"ג דלא אמרו חס מקצתו חס. כולו אלא במתכת, כמ"ש בפסחים עד א, וא"כ אף שהידיית חמה, אין הבליעה הולכת בכלי, מ"מ אנכ המתכת מתחממת גם הזכוכית לבמקום חס חס כנ"ל. [דאמנם אילו הי' כל הכלי של זכוכית לא היה אמרינן חס מקצתו חס כולו. אבל כאן שהזכוכית מצופה על המתכת, אף שזה רק מבחוץ. אפ"ה כיון דבמתכת אמרינן חס מקצתו חס כולו, לכן כל הכלי נעשה חס. וכיון שחלק המתכת שתחת הזכוכית נעשה חס, גם כל הזכוכית נעשה חס. ובסקפ"ב הבאנו דתניא באבות דרבי נתן פמ"א ה"ו לענין זכוכית: במקום חס חס. ופי' שאם הזכוכית מצופה על מתכת והמתכת חמה, מתחממת כל הזכוכית, וזה כמו שביארנו לעיל. וראה הערה 17].

שרי להו לאשתמושי בפיסחא. והתוס' בע"ז שם ד"ה קניא מפרשים ד, מאני דקניא" היינו כלי חרס המצופה זכוכית, וכנ"ל בסקפ"ב. ומוכח דזכוכית לא בלע. ואמנם הגמ' מסיקה שם לענין קניא דבלע. אבל כבר הביא רבנו בסק"ק פ"ב בשם התוס' שזה רק בקניא, לפי שהוא חיפוי מעט אבל. כלי זכוכית שלם לא בלע. ולענין יין נסך איתא בפסחים שם ובע"ז לר, דאמני דקניא לא בלע בתשמישו בצונן. ש"מ שכלי זכוכית לא היו ככלי חרס.
וביו"ד סי' קל"ה ס"ח פסק המחבר: ...אבל של זכוכית לד"ה אין מחמירין בו בשביל שמכניסו לקיום. והר"ן בפסחים כסוגיא דקניא שם הביא דברי הרמב"ם בפ"א מהל' מאכלות אסורות ה"ט: כלי חרס השועים באכר שנשתמשו בהן ביין נסך אם היו לבנים או אדומים או שחורים מותרין ואם היו יודקין אסורין מפני שהן בולעים ואם יש בהם מקום מגולה של חרס בין לבנים בין יודקים אסורים מפני שהם בולעין ויראה לי שאין הדבר אלא בשכנסו בהם לקיום אבל לא כנסו בהם לקיום מדיחן ומותרין ואפי' הם של חרס. וסיים שם הר"ן: וכיון שלמדנו הרב ז"ל שיש כלים שאפילו מכניסין לקיום מותרין בהדחה מפני מיעוט בליעתן נראה לי להתיר כלי זכוכית אפי' במכניסין לקיום דשע וקשים ובלעתם מעוטה מכל הכלים ומצאתי כתוב דהכי איתא באבות דר' נתן כלי זכוכית אין בולעין ואין פולטין. ובד"א כתב שלפ"ז היש מחמירין דכאן אזלי רק על משתמש בחמץ. אבל במכניסו לקיום גם היש מחמירין מודים שא"צ הכשר. וכנראה שהד"א כתב כן מפני שהוא מפרש. שהר"ן התיר רק במכניסו לקיום. אבל במשתמש בחמץ לא התיר הר"ן. ולכן כתב שאף שיש מחמירין לענין חמץ אין לענין מכניסו לקיום — שהר"ן כתב בפירוש שמו"ת — לא מחמירין. וגם בשו"ת ירושת פליטה סי' כ' נקט כן בדעת הר"ן. ולכן הקשה עליו: וקשה לכאורה אם הי' לפני הר"ן ז"ל הך ברייתא דאבות דר' נתן הו"ל להתיר אפי' בחמץ והוא לא כתב רק דאפילו במכניסין לקיום שרי ולא כתב רבותא יותר אפי' בחמץ שרי וכו'. ועיין מה שהאריך שם בזה. ובספר הגעלת כלים ח' קושיית ירושת הפליטה. וז"ל: אולי י"ל דלאו דוקא נקט הר"ן דאח"כ גם בחמץ מותר אלא כיון דחתם מירי גבי מכניסו לקיום נקט בהאי לישנא. ואם כנים הדברים שהר"ן מתיר גם בחמץ. יוצא שדעת המחמירין היא להחמיר לא רק בחמץ. אלא גם במכניסו לקיום. שהרי הר"ן מקיל בשניהם. וכמו שמחמירין לענין חמץ, כן מחמירין לענין מכניסו לקיום. וכן מוכח מדברי

באר הגולה

תנב זמן הגעלת הכלים. וכו' ז' סעיפים:

א (א) א יש לזהר להגעיל קודם שעה חמישית כדי שלא יצטרך לדקדק (ב) אם הכלים בני

א טור נסע אבי
הרמ"ש נפ"ד דפסקים
והמרדכי שם ונחמ
נפוק ע"י.

ביאורי הגר"א

חלב כו' דטעם שני הוא נאסור כמ"ש הרמ"ש שם נכס"ט
וה"ה לכמה נ"ט שדוק' בהיתירא ורנא לא פליג עלי' דאבי
שם קי"א ז' א"ל רנא כי גלגל כו' אלא נטעם ראשון וע"ש
חו' ד"ה אמר ועי"ד סי' ז"ה ולא נריך לזהר כמשי"ז אבל
לדעת הרמב"ן שמחן נקרא נאסורא אף קודם זמן נאסורא אין
חילוק דלף קודם זמן נאסורא נריך לזהר ופ"כ הר"ן צ"ל כ"ש
על דברי תוס' הג"ל קודם ד' שעות ואפשר לחלק כו' וכ"כ
נמ"ה צ"ח ד' ריש ש"ד דלף קודם ה' נריך לזהר נכ"ז
כשיטתו דלא ליקרי היתירא וכמ"ש דלא כמ"א ס"ק א' דהא
נאסורא אין חילוק בין ז' נ"ט או יותר וע' שם קכ"ג ז'

תנב (א) יש לזהר להגעיל קודם שעה חמישית
כו'. כ"כ המור נחולין ק"ח ז' ד"ה שנפל ונע"ז ע"ז א'
ד"ה מכאן והרמ"ש ומרדכי נפ" כל שעה דקודם שעה חמישי'
עדיין דהיתירא הוא והו' נ"ט נ"ט דהיתירא וא"ל לחוש
לכ"ז ואף למ"ש תוס' נחולין קי"א ז' נסע רש"י דוקא עלו
אלו נחשלו לא וע"ש נד"ה הלכתא כאן דהו' ששעה נ"ט מן
החמץ לכלי ומן הכלי למים ומן המים לכלי וכ"ע מודים בזה
וכמ"ש נפ"י תמ"ז ס"ה נהג"ה מיהו כו' ואף שהחמיר שם
לכתחילה לחומרא בעלמא שם דוקא משא"כ לאחר ד' שעות
שאו דאסורא והו' כמו קדירה שנישל זה בשר לא יבשל זה

ברכת אליהו

חמישית. והיינו שמצד הדין מותר ורק לחומרא בעלמא חשש
הרמ"א לדעת תוס' הנ"ל ד', דוקא עלו אבל נתבשרו לא.
והרמ"א סיים שם: אבל ביו"ט האחרון יש להקל בו והו"ה אם
נתערב משהו מדברים אלו תוך המאכל שאין להחמיר לאסור
התערובת כנ"ל. וכת' שם: ולכן כתב אבל ביו"ט האחרון כו'
והו"ה כו' משום דאינו אלא חומרא ודי להחמיר באיסור
דאורייתא משא"כ ביו"ט האחרון וכן איסור משהו שהן
דרכן. וזה רק אם הוא מגעיל קודם שעה חמישית. דהוי זמן
היתר. משא"כ כשמגעיל לאחר ד' שעות שאז הוי זמן
דאיסורא. והוי כמו שאמרו בזבחים צו ב. בחולין צו א ושם
קיא ב: קדירה שבישל בה בשר לא יבשל בה חלב ואם בישל
בנ"ט. [וכמ"ש ביור"ד סי' צ"ג ס"א וכמ"ש בסק"א]. והטעם
הוא משום דטעם שני שנכנס מקדירה לחלב הוא באיסור.
וה"י אף דבשעה שנבלע החמץ ה' היתר, מ"מ נ"ט שני
שיוצא מהקדירה למים הוי נ"ט דאיסורא. וכמ"ש הרמ"ש שם
פ"ח סכ"ט. והו"ה לכמה נ"ט — שאם הוא באיסור, כגון
שנתבשל איסור בקדירה ואח"כ מבשל מים ושופך כלי —
הכל נעשה איסור. שדוקא בנ"ט דהיתירא מותר נ"ט כו' נ"ט.
ובחולין קיא ב איתא: יתיב רב כהנא וכו' וקאמר קערה שמלח
בה בשר אסור לאכול בה רותח וצונן שחתכו בסכין מותר
לאכלו בכותח מ"ט אמר אביי האי היתירא בלע והאי איסורא
בלע א"ל רבא כי בלע היתירא מאי הוי סוף סוף האי היתירא
דאית לידי איסורא הוא דאיסורא קאכיל אלא אמר רבא האי
אפשר למטעמיה והאי לא אפשר למטעמיה וכו'. ורבא לא
פליג עלי' דאביי שם אלא כטעם ראשון. [כיון דכלל נ"ט כו' נ"ט
הסכין נקשר ועולה על הצנן א"כ לא הוי כלל נ"ט כו' נ"ט רק
דהבשר נבלע בצנן ואח"כ מבשל בחלב — ד"א]. וע"ש
תוס' ד"ה אמר, שהביאו הסברא, דחשיב ליה חד טעמא
משום חורפי' דצנן. ולכן פליג רבא על אביי ואוסר. אבל
בלא"ה גם רבא מודה שנ"ט כו' נ"ט דהיתירא מותר. ועיור"ד
סי' צ"ה ס"א. [שפסק שם המחבר: דגים שנתבשרו או שנצלו

(א) העדיפות בהגעלה קודם שעה חמישית. היא מפני, דראו
הוי נ"ט כו' נ"ט דהיתירא — לשון הט"ז בסק"א]. וכ"כ
תוס' בחולין קח ב ד"ה שנפל, וז"ל: ובע"פ קודם ארבע
שעות מותר להגעיל כלי של חמץ אע"פ שאין במים ס' דאיכא
ג' נותני טעם של היתר החמץ נ"ט בכלי והכלי נ"ט במים
והמים חוזרין ונבלעין בכלי ועדיין הוא היתר שהוא קודם
הפסח. וכעין זה כתבו תוס' בע"ז עו א ד"ה מכאן והרמ"ש
בפסחים בפרק כל שעה ס"ז והמרדכי שם סי' תקע"ו, דקודם
שעה חמישית עדיין היתירא הוא והוי נ"ט כו' נ"ט דהיתירא,
וא"צ לחוש לכל זה שצריך לזהר אם מגעיל אחרי שעה
חמישית. ואף למ"ש תוס' בחולין קיא ב בשם רש"י דוקא עלו
אבל נתבשרו לא וע"ש נד"ה הלכתא. [דאיתא בגמ' שם:
איתמר דגים שעלו בקערה רב אמר אסור לאכלן בכותח
ושמאל אמר מותר לאכלן בכותח וכו' נ"ט כו' נ"ט הוא וכו'
אמר חזקיה משום אביי הלכתא דגים שעלו בקערה. מותר
לאכלן בכותח. והתוס' שם הביאו בשם רש"י, שדוקא עלו
מותר אבל נתבשרו אסור. והתוס' שם כתבו שחשבו הבדל בין ב'
נ"ט לבין ג' נ"ט. ולפי"ז אף לפי מה שרש"י אוסר בנתבשרו,
זה רק משום שיש רק ב' נ"ט דהיינו הבשר בקדירה והקדירה
בדגים. אבל כאן דהוי שלשה נ"ט: מן החמץ לכלי ומן הכלי
למים ומן המים לכלי, והכל הוי קודם שעה חמישית להיתירא,
א"צ לחוש לכל זה, וכו"ע מודים בזה. [נדאף לשיטת האוסרין
נ"ט כו' נ"ט מודים שמותר בג' נ"ט. וכ"ש לדידן דפסקין
ביור"ד סי' צ"ה דנ"ט כו' נ"ט שרי אפי' נתבשל הכא ודאי שרי
— ד"א]. וכמ"ש בס"י תמ"ז ס"ה בהג"ה (מיהו) [אכל ב' כו'
ואף שהחמיר שם לכתחילה לחומרא בעלמא שם דוקא. [ששם
כתב הרמ"א: ... אבל בשומן מהותך בכלי חמץ אסור מדינא
אם לא הוי נזהרין בשעת עשייתו מחמץ ושלא התייב אותו
בכלי חמץ שהן בני יומן וכל דבר שמבשלים בכלי חמץ כגון
יין מבושל או מרקחת וכדומה אסור בפסח. וכת' שם
בסקכ"ה: וכ"ז חומרא דנ"ט כו' נ"ט מותר קודם שעה

כמ"ש הר"ן, וע"ז סיים: ובמדינתנו אין המנהג כדבריו. הרי שכונת
הר"מ שאין המנהג כדברי הר"ן, וזה כולל גם שאין המנהג כדברי
הרב להקל גם בכלי זכוכית שמכניסו לקיום.

שם הרמ"א, ויש מחמירין. הוא גם לענין מכניסו לקיום. שהרי
הרמ"א כתב: ויש מחמירין וכו' וכן המנהג באשכנז ובמדינות אלו.
וזה עפ"י מ"ש הר"מ בסקי"ט, שמקודם הביא שהב"י כתב שהמנהג

יומן או לאו (ג) (או אם יש ששים נמים נגד כלי שמגעיל או לאו) (טור) (ד) וכן אם מגעיל כלים שבליעתן

ביאורי הגר"א

ק"ח נ' מצלע צלע מפלט לא פליט מה שזולע עכשיו כמו שפיר' ר"ח שם נחום' הגיל נמים שכן ללולין אין שייך בליעה אלא מתערב. שם: (ג) או אם כו'. ר"ל אם הכלי נ' יומו כמ"ש חו' שם אע"ג דהגעלה דכלי מדין נכלים נ"י היו

וע' רשנ"א סי' רס"ז וכנר נתנאל נס' חנ"א שדעת הר"ף והרמ"ש וש"ע כדעת הרמב"ן: (ב) אם הכלים. דשומן נחמין היו טעם לשמך דלא שריין נע"ז ל"ח נ' חמין אלא משו' דמסס כו' חוס' ורמ"ש ור"ל אע"ג שאמרו נחולין

ברכת אליהו

איסורו אלא כלי שאינו בן יומו או במים רבים שיבטל כל הכלים בהן כבשאר איסורין. ועיין בשו"ת הרשב"א סי' רס"ב. וגם שם הביא בשם רבותיו שחמץ מיקרי איסורא בלע. וע"ע מש"ש בזה. וכבר נתבאר בסימן תנ"א שדעת הר"ף והרא"ש וש"ע כדעת הרמב"ן. [ששם כתב הרמ"א בסכ"א — לענין חביות של חרס שנתנו בהן שכר שעורים — וכדיעבד אם נתנו בהם יין או דבש בלא הגעלה רק שהידיחן היטב תחלה מותר לשתות ממנו בפסח. וכת' שם בסק"ס שזה לשיטת הסוכרים דחמץ מיקרי היתירא בלע. וסיימנו שם: וכתב ב"י וכבר נתבאר דלרוב הפוסקים חמץ אין נקרא היתירא ולכן השמיטו בשו"ע. ובין הפוסקים שחמץ מיקרי איסורא אף קודם זמן איסורו, הם הר"ף בפסחים שם לפמש"ש הר"ן וכן היא דעת הרא"ש שם פ"ב ס"ו. עפ"י מ"ש בס"י תנ"א סק"ג.]

(ב) אבל אם יגעיל משעה חמישית צריך לדקדק שהכלים לא יהיו בני יומן. שאם הכלים בני יומן לא תועיל להם הגעלה, משום שכל הנפלט ממנו חוזר ונבלע בתוכו. דשומן בחמין — הבליעה שיוצאת מהקדירה למי ההגעלה — הוי טעם לשבח. ולפיכך אם חוזרת לקדירה אוסרתה. דלא שרינן בע"ז לח ב להחם חמין בכלי של נכרי. אלא משום דסתם כלי עכ"ר אין בני יומן. ולא משום שהבליעה בחמין הוי כנותן טעם לפגם. כ"כ תוס' בע"ז עו א ד"ה מכאן ורא"ש בפסחים פ"ב ס"ו. [ובחולין קח א איתא: כזית בשר שנפל לתוך יורה של חלב אמר רב בשר אסור וחלב מותר. ושם עמוד ב' מסקנין... והכא במאי עסקינן כגון שנפל לתוך יורה ורוחת דמבלע בלע מפלט לא פלט (שכל זמן שאינו נח מרתיחותיו אינו פולטו —

רש"י). ומקשינן: סוף סוף כי ניח הדר פליט, ומשינן: כשקדם וסילקו. ופיר' שם בתוס' ד"ה שנפל: דהא דקאמר הכא מבלע בלע מפלט לא פליט היינו לא פליט מה שבלע עכשיו. וא"כ לכאורה קשה מדוע כתבו התוס' והרא"ש שלא צריך להגעיל כלי בן יומו משום דשומן בחמין הוי נותן טעם לשבח, הרי ע"י הגעלה רק מיבלע בלע ולא מפליט לכלי. א"כ אפשר להגעיל גם כלי בן יומו שזה לשבח, ואין חשש שהגעלה תפליט את האיסור לכלי. אולם זה לא קשה. דהתוס' והרא"ש [ר"ל דאע"ג שאמרו בחולין שם, "מיבלע בלע מפלט לא פליט", היינו רק שהגעלה לא פליט מה שזולע עכשיו. וכמו שפיר' שם בתוס' הג"ל. אבל במים שהם צלולים אין שייך בליעה אלא מתערב. ור"ל התוס' שם: אבל מה שהיו בלוע מקודם פליט ואין להיתיר משום דלא להגעיל כלי שהוא בן יומו כשאין במים ששים לבטל האיסור ולהניח בפנים כשהן רותחין משום דמים מבלע בלעי האיסור שבכלי ולא פליט דבמים שהן צלולים לא שייך לומר בליעה דלא בלעי אלא שמתערב בהן האיסור וכו'. ולכן כתבו התוס' והרא"ש

בקדירה של בשר רחוצה יפה שאין שום שומן דבוקה בה מותר לאכלם בכוחת משום דהוי נ"ט בר נ"ט דהיתירא. ועמש"ש בס"ק א' ב'. וכ"ז תוך ד' שעות שאז החמץ הוי היתירא. משא"כ לאחר ד' שעות דאז צריך ליהרר אם הן בני יומן וכו'. כמ"ש. והיינו משום שאז הוי איסורא. ולכן כתב המחבר „קודם שעה חמישית“, כדי שלא יצטרך לדקדק וכו'. אבל לדעת הרמב"ן — הובא בר"ן בפסחים ל ב — שחמץ נקרא איסורא אף קודם זמן איסורו אין חילוק, דאף קודם זמן איסורו צריך ליהרר בזה. וכ"כ הר"ן בפרק כל שעה פסחים שם על דברי תוס' הג"ל קודם ד' שעות ואפשר לחלק כו'. וה"ל הר"ן: ומיהו אומר רבינו יצחק ז"ל דכלים שמגעילין לחמץ אם מגעילין קודם זמן איסור של חמץ מותר להגעיל אותן אפי' בני יומן משום דהוי נ"ט בר נ"ט של היתר קודם שבא האיסור כדגים שעלו בקערה שמותר לאכלן בכוחת ואפשר לחלק קצת משום דהתם אין שם האיסור חל עליו דהיינו בשר וחלב אבל הכא מעיקרא חמץ והשתא חמץ. וכ"כ בתורת הבית בית ד' שער ד', דאף קודם שעה חמישית צריך ליהרר בכל זה. וזה רק כשיטתו דחמץ לא איקרא היתירא וכמש"ש. דלא כמ"א סק"א. [שהמ"א בסכ"א כתב: שאע"פ שהכלי בן יומו ואין ס' במים נגדו אפ"ה שרי משום דהוי נ"ט בר נ"ט דהיתירא משא"כ אחר שעה ה' וקשה דהא בס' תמ"ז ס"ה אוסר רמ"א דברים המתבשלים ולא התיר מטעם נ"ט בר נ"ט ולמה מתיר כאן לכתחילה וי"ל דהכא כיון דאיכא הרבה פעמים מן המאכל לכלי ומן הכלי למים ומן המים לכלי שרי. ועל "הא דבסימן תמ"ז ס"ה אוסר רמ"א דברים המתבשלים ולא התיר מטעם נ"ט בר נ"ט". כתב המ"א שם בסק"ד: ולא שרי מטעם נ"ט בר נ"ט דהיתירא דדוקא היתר גמור וכו' אבל חמץ הרי הוא שמו עליו וכו' עכ"ל. וע"ז כתב המ"א שאף שהרמ"א אוסר שם, אבל שאני הכא „כיון דאיכא הרבה טעמים“. הרי שהמ"א סובר שאף לסוכרים שחמץ מיקרי איסורא, לא צריך לדקדק במגעיל לפני שעה חמישית. משום דהוי יתיר ומשני נ"ט. והא ליתא [דהא באיסורא אין חילוק בין ב' נ"ט או יותר, ובכל גווני אסור. וא"כ לשיטה זו אף אם מגעיל קודם שעה חמישית צריך לדקדק בכל מ"ש המחבר בסמוך. [וכתב הדי"א: והא דכתב רבינו בעצמו דכאן שרי אפי' אם נחמיר בס' תמ"ז היינו משום דס"ל דהחמירין דשם ג"כ ס"ל דהוי היתר רק דמחמירין בעלמא לחוש לדברי התוס' דעלו דוקא וע"ז כ' רבינו דלפ"ז כאן שרי משום דאיכא ג' נ"ט להיתירא אבל לא לדעת הרמב"ן הג"ל]. וע"ע בתורת הבית קנב ב. (שהרשב"א שם דג"ל הביא את דעת רבינו יצחק הג"ל. אבל הרשב"א שם חולק עליו. וכתב שהטעם הוא משום דחמץ שמו עליו אף קודם זמן איסורו. וסיים שם: ולפיכך נראה שצריך ליהרר אף בכלי החמץ שלא להגעילן ואפי' קודם זמן

ביאורי הגר"א

הוא וכמ"ש הראב"ד בפ"ג דפסחין ומזנין סברא זו נכמה מקומות אלא מה שמחמירין הוא נכח"ג שהכלי שנלעמה מועטת ממחרת לפלוט מהכלי האחרת וזו בולעת וכו' שהן צ"י ואין במים ששים נגדם. וכן בכל הסעיף הזה עד סופו מיירי נכח"ג דוקא דמחמירין בזה משום פיר"ת שחולק על הרשב"א ולדידה פולט נכ"ע ואי הו נקטין סברא שדחאה תוס' אז היה מותר בכלי אחד אם מגעילה נכ"א אפי' משהיה הרבה מאד אלא שכבר דחאו תוס' והכלל לסברת ר"ת אינו תקנה

ברכת אליהו

ואומר ר"ת דהא דקאמר הכא מבלע בלע מפלט לא פליט היינו לא פליט מה שבלע עכשיו אבל מה שהיה בלוע מקודם פליט. וע"ז סיימו התוס': וגם אין סברא לומר דכי היכי דאמר מבלע בלע מפלט לא פליט מה שבלע הכי נמי מפלט פליט מבלע לא בלע מה שפלט וכו'. והיינו משום דר"ת לשיטתו דס"ל דמ"ש מבלע בלע מפלט לא פליט היינו שאינו פולט מה שבוולע עכשיו בכל ענין אבל מה שבלע מכבר שפיר פולט ובוזה הוא דכתבו דאין סברא לומר דכמו שאינו פולט מה שבוולע עכשיו ה"נ דאינו בולע מה שפולט עכשיו דכיוון דאינו טרוד בפליטה כ"כ שפיר בולע אף מה שפולט עכשיו וא"כ אף בשני כלים שווים אסור להגעיל בשום פנים וכן כלי אחד — ד"א. אבל לסברת רשב"ם הנ"ל דמ"ש, "מבלע בלע מפלט לא פליט" היינו דבשעת בליעה אינו פולט אף מה שבלע כבר. א"כ ודאי סברא אמיתית היא לומר דכל זמן שטרוד לפלוט פולט ולא בלעי כלל. וכמ"ש הראב"ד בפ"ג דפסחים. [לא מצאתי]. ומצינו סברא זו בכמה מקומות, דאידי דטרוד לפלוט לא בלע [ראה חולין ח ב, קא ב, קיב ב]. אלא מה שמחמירין — לא להגעיל כלים שבליעתן מועטת עם כלים שבליעתן מרובה, לפי' הרשב"ם — הוא נכח"ג שהכלי שבליעתה מועטת ממחרת לפלוט מהכלי האחרת, ואז בולעת הכלי שבליעתה מועטת מהפליטה של הכלי שבליעתה מרובה. מפני שכאשר נגמרה הפליטה מן הכלי שבליעתה מועטת, אז היא בולעת מהכלי שבליעתה מרובה. וכל זה מיירי שהכלים הן בני יומן, ואין במים ששים נגדם. וכן בכל הסעיף הזה עד סופו, ומ' מדברי המחבר שאף אם אינו מגעיל כלים שבליעתן מועטת עם כלים שבליעתן מרובה, צריך לדקדק שהכלים לא יהיו בני יומן, זה מפני דמיירי בכה"ג דוקא — שהכלים הן בני יומן ואין במים ש' נגדם, דמחמירין בזה משום פיר"ת שחולק על הרשב"ם. ולדידה מה שבלע כבר פולט בכל ענין, ומיד אף בשעת בליעה. ואי הו נקטין סברא שדחאה תוס' — דכל שפולט אינו בולע — אז היה מותר להגעיל (ב)כלי אחד אם מגעילה בפעם אחת אפי' משהיה אותה הרבה מאד, משום דמתחיל לפלוט מיד, וכל זמן שפולט אינו בולע. אלא שכבר דחאו תוס' סברא זו, וס"ל דכשפולט שפיר יוכל לבלוע, כיון שאינו טרוד לפלוט מה שבלוע. א"כ לדידה אי אפשר להגעיל שום כלי בן יומן ואין ס' נגדה, דאף אם לא שיהיה זמן מרובה, הלא ס"ל לר"ת דפולט מיד מה שבלע כבר, ויש לחוש שבוולע מיד בפליטה. והכלל הוא דלסברת ר"ת אין תקנה להגעיל אחר שעה חמישית אלא כל שאינו בן יומן או יש ס' במים כנגד הכלי. ולסברת רשב"ם יש זמן לבלוע ויש זמן לפליטה. דס"ל דכל זמן שבוולע אינו פולט כלל, וכל זמן שפולט אינו בולע כלל, שתחילה בולעת ואינה פולטת ואח"כ פולטת

כמ"ש בסוף ע"ז שם לא אסרה תורה אלא קדירה נח יומא מירלו תוס' שהיו במים ס' נגד הכלי: (ד) וכן אם מגעיל כו'. ר"ל אף לסברת רשב"ם ש' תוס' שם כי היכי דאמרין מבלע בלע מפלט לא פליט כ"ו שזולת וכו' מפלט פליט מבלע לא בלע כ"ו שפולט וכ"ד רבנ"ה וברא"ש פ"ג ס"ו ואף שדחו מ' שם סברא זו היינו לפי' ר"ת שאינו פולט כלל בליעת עכשיו (נוכל) לומר גם כן להיפך אלא לסברת רשב"ם לומר כ"ו שטרוד לפלוט לא בלעי ודאי סברא אמיתית

ששומן בחמין הוי נותן טעם לשבח. ולפיכך אסור להגעיל כלי בן יומן, אבל שאינו בן יומן מותר להגעיל. והוסיף הרא"ש שם: ואע"פ שטעם הפגם הנפלט ממנו חוזר ונבלע בתוכו זהו ליה כקודם הגעילה אין בו חשש דהוה כו"ט בר נ"ט שנפלט מן הכלי למים וחוזר ונבלע בכלי וכולן היתר כיוון שנפגם הטעם.

(ג) ר"ל אם הכלי אינו בן יומן לא צריך לדקדק שיהא ששים כנגד הכלי שמגעיל, שאפי' יחזור ויבלע הרי יבלע טעם פגום, ורק אם הכלי בן יומן צריך לדקדק שיהא ס' כנגד הכלי, שאז התבטלה הפליטה, ואין לחוש במה שחוזר ובלוע. כמ"ש תוס' בחולין קח ב ד"ה שנפל בשם ר"ת, שאע"ג דהגעילה דכלי מדין בכלים בני יומן הוי, כמ"ש בסוף ע"ז עה ב, לא אסרה תורה אלא קדירה בת יומא דלאו נטל"פ הוא, תי' תוס' בחולין שם, שככלי מדין הוי במים ס' נגד הכלי.

(ד) [בספ"ב הבאנו דברי הגמ' בחולין קח ב — גבי חתיכת בשר שנפלה לתוך יורה רותחת — : דמבלע בלע מפלט לא פליט. ובתוס' שם ד"ה שנפל כתבו: ופי' רבינו שמואל דהא דקאמר מבלע לא פליט היינו עד שיהא שבע מבלוע אבל לאחר ששבע חוזר ופולט וכו' ואותן כלים וקערות האסורות כשמגעילים אותם בתוך יורה גדולה ומניחין אותן מבפנים כשהמים רותחין היה מצריך רבינו שמואל להניחם שעה גדולה עד כדי שיהא להם שהות לגמור בליעה ולחזור ולפלוט אח"כ. ובחק יעקב סק"ד כתב שמ"ש המחבר, "וכן אם מגעיל כו'", היינו שצריך לזהר בזה אם הכלים בני יומן וגם ליכא ס' נגד הכלים. ולכאורה קשה א"כ מה לי כלים שבליעתן מועטת מה לי כלים שבליעתן מרובה, הלא גם כלי אחד אסור להגעיל אם אין ס' במים, וכמש"ל בספ"ג מדברי התוס' הנ"ל בשם ר"ת. וצ"ל שמ"ש המחבר, "וכן אם מגעיל וכו'", הוא לסברת הרשב"ם הנ"ל. ור"ל אף לסברת הרשב"ם שכתבו תוס' שם דס"ל כי היכי דאמרין מבלע בלע מפלט לא פליט כל זמן שבוולע, והו"ה להיפך מפלט פליט מבלע לא בלע כל זמן שפולט. [ולסברא זו בכלי אחד אף שאין ס' במים מותר להגעיל בעוד שהקדירה רותחת, משום דכל זמן שהוא פולט לא בלע. ולכן צריך המחבר לומר שלשית הרשב"ם יש לזהר לא להגעיל ב' כלים יחד — אחד שבליעתו מרובה ואחד שבליעתו מועטת — משום שהכלי שבליעתו מועטת שבעה מלפלוט, ואז הכלי בולע מפליטתו של הכלי השני. ועד"א. וכן דעת הראב"ה בפסחים עמ' 85. וכן הביא ברא"ש בפסחים פ"ב ס"ז בשם הראב"ה. "ויע"ש מ"ש בזה]. ואף שדחו תוס' בחולין שם סברא זו היינו לפיר"ת שאינו פולט כלל בליעת עכשיו לומר גם כן להיפך. [שעל מש"ש בגמ', "מבלע בלע מפלט לא פליט" הביאו תוס' פיר"ת, וז"ל :

מועמט עם כלים שבליעתן מרובה (ה) וכן אם משהה הכלים בתוך היורה יותר מדאי (ו) ואינו משהה אותם כל כך (ז) וכן כדי שלא יצטרך ליהרהר שלא ינוחו המים מרתיחתן: הגה: (ח) אך רבים חולקים וקצירה להו דאין הגעלה מועלת כלום אם אין המים רותמים (וכן משמע מהרש"ג וסמ"ג ופ"ה סימן קל"א ואגור וטור בסיומן ק"ה) ע"כ יש ליהרהר אפי' קודם זמן איסורו שלא ינוחו מרתיחתן כל זמן שמגעיל (ד"ע)

ביאורי הגר"א

וכ"כ הרי"ף ורא"ש נפ"ע ורמב"ם וכ"כ א"ח נשם הראב"ד והקשה עליו ר"מ וכן הטור נשם ראב"ה על הרי"ף מי יודע לשער בו? אולי ישנה למוכה וחוורין ונולעין לכן ירא שמים בו? קודם שעה חמישית בו? ר"ל דאז יכול להשהות הרבה נמוכה נדעם הרי"ף ורש"ם: (ז) וכן כדי. ר"ל לסכנת ר"מ דכ"ז שפולט אינו נולע ואמר' נגמר' שם דוקא שנפל לתוך יורה רותמת דאז מינעל בו? וה"ה לפולט מ"ל ופריך שם ס"ס כי נייח בו? ר"ל מרתיחתו נשקדם וסילקו: (ח) אך רבים חולקים בו. ר"ל כמ"ש סמ"ק דלא מהני

אחר ה' אלא נאיתו נ"י או ס' ולסכנת רשנ"ס מהני אם אינו משהה הרבה: (ה) וכן אם משהה. לסכנת הג"ל דכ"ז שפולט אינה נולעת אסור להשהות יותר משיעור פליטתה וכמ"ש הטור: (ו) ואינו משהה. ר"ל לפי רשנ"ס שם בתוס' מנעל נלע בו? כ"ז שהוא נולע אינו פולט וכשהוא שבע מלכלות או פולט ח"ש שם כי נייח הדר פליט ר"ל כי נייח מלכלות או הדר פליט ומשני כשקדם וסילקו קודם ששבע מלכלות ואינו פולט כלל אף מלכלות אחרת דלא כפי"ת שם וכמנ"ס רשנ"ס שם ולכן נריך להשהות בהגעלה שעה גדולה עד כי

ברכת אליהו

הרשב"ם וכן הקשה הטור בשם ראב"ה על הרי"ף. וז"ל הטור: מי יודע לשער שיעור הפליטה אולי ישנה לתוכה וחוורין ונולעין. וסיים הטור: לכן ירא שמים הרוצה להגעיל כלים הרבה ביחד ישנה מעל"ע לתשימשו דכיון דטעמם פגום אין אוסרין רק שיגעיל בזמן היתר קודם שעה חמישית דלאחר איסורו אין פגמיתו מתרת. ור"ל דאז יכול להשהות הרבה כלים בתוכה, דאז אין אוסר הפליטה לקדירה. כיון דהחמץ הוא היתר. אבל גם אז יצטרך להשהות עד אחר הפליטה. וכדעת הרי"ף והרשב"ם הנ"ל. שאם לא ישנה, יצא שהכלים ישארו בלא הגעלה, כי בשעת בליעה אינו פולט.

(ז) [דמשמע מדברי המחבר דצריך ליהרהר שלא ינוחו המים מרתיחתן מתחלת הגעלה עד הסוף ואילו לפי רשב"ם (הנ"ל בסק"ד) דס"ל דכשנולע אינו פולט כלל א"כ ליכא חשש בהתחלת הגעלה אם ינוחו מהרתיחה דהלא אין לחוש שיבלע הקדירה הפליטה כיון דמתחלה לא פלט כלל — ד"א. ומ"ש המחבר, „וכן כדי וכו'“]. ר"ל לסכנת ר"ת בתוס' בחולין קח ב ד"ה שנפל הנ"ל בסק"ד. דכל זמן שפולט אינו בולע היינו רק מה שבולע עכשיו. אבל מה שבלע כבר פולט. דאי נימא דכשפולט אינו בולע כלל הלא מותר להגעיל כלי שהוא בן יומו אף אם ישנה הרבה. משום דפולט מתחילה ועד סוף וכו"ל בסק"ד. מ"מ צריך ליהרהר שהמים ירתחו מתחילת ההגעלה עד הסוף. דאל"כ יבלע מה שפלט. וכי הא דאמרין בגמ' שם דוקא שנפל לתוך יורה רותחת דאז מינעל בלע מיפלט לא פלט. והו"ה לפולט כנ"ל בסק"ד. ופריך שם בגמ': סוף סוף כי נייח הדר פליט. ר"ל שנחו מרתיחתו הדר פלט. ומשנינן: בשקדם וסילקו. ומ' דאם לא קדם וסילקו ה' פולט כשהמים נחו מרתיחתן. והו"ה דבשעת רתיחה מה שפלט לא בלע. אבל כשהמים נחו מרתיחתן בולע מה שפלט. והלא לר"ת פולט מיד. ויש לחוש שיבלע בשעה שיפסיקו המים לרתוח. ע"כ אם הוא מגעיל אחרי שעה רביעית, צריך ליהרהר שהיו המים רותחין כל משך זמן ההגעלה.

(ח) ר"ל כמ"ש בהגהת סמ"ק ס"ז ר"ג אות ה' דלא מהני בהגעלה אם אין המים רותחין אף אם היד סולדת בו, אלא בעינן דוקא מים רותחין שמעלה רתיחה. ועמ"א סק"ג שכתב:

ואינה בולעת. א"כ שפיר מהני להגעיל כלי אף שהוא בן יומו, רק אם אינו משהה אותו הרבה עד שתפסוק מלכלות ותפסוק ג"כ מהפליטה. שאם ישנה הכלי תחיל לבלוע מה שפליטה. ולכן כתב המחבר שיהרהר מלהגעיל ב' כלים משום דאז אחד בולע מהשני, וכו"ל.

(ה) לסכנת הרשב"ם בתוס' בחולין קח ב ד"ה שנפל הנ"ל בסק"ד — דס"ל דכל זמן שפולטת אינה בולעת — אסור להשהות יותר משיעור פליטתה, בכדי שלא תחזור ותבלע אחרי הפליטה. וכמ"ש הטור.

(ו) [בסק"ב הבאנו דברי הגמ' בחולין קח ב — גבי חתיכת בשר שנפלה לתוך יורה. ורתחת — דמבלע בלע מפלט לא פלט סוף סוף כי נייח הדר פליט כשקדם וסילקו. ומ"ש המחבר, „ואינו משהה וכו'“, כוונתו, „כשמגעיל קודם ה' או א"צ ליהרהר שלא ישנה הכלים יותר מדאי וליהרהר אם לא ישנה אותם כ"כ בדרך מיצוע דכיון שאז מותר לישנה אותם יותר מדאי א"צ אזהרה שוב משא"כ במגעילה אח"כ צריך ליהרהר שלא ישנה אותם יותר מדאי וגם שלא ימהר כל כך רק בדרך מיצוע" — לשון החק יעקב סק"ה]. ור"ל לפי רשב"ם בתוס' שם ד"ה שנפל הנ"ל בסק"ד. שמש"ש בגמ', „מבלע בלע מפלט לא פליט“ היינו כל זמן שהוא בולע אינו פולט אף מה שבלע כבר, וכשהוא שבע מלכלות או פולט. ולכן אם לא ישנה כלום, הלא הכלי לא יפלוט כלום והאיסור ישרא בתוכו. וזהו שאמרו שם בגמ': כי נייח הדר פליט. ר"ל כי נייח מלכלות או הדר פליט. ומשני: כשקדם וסילקו. והיינו שסילקו קודם ששבע מלכלות ואינו פולט כלל אף מבליעה אחרת. ודלא כפי"ת שם בתוס' הנ"ל בסק"ב, ד' דס"ל דאף בשעת בליעה פולטת מה שבלעה כבר, רק שאינה פולטת מה שבוולעת עכשיו. ולדידיה מהני הגעלה אף אם לא ישנה הכלי כמי הגעלה ככה"ג — שהכלי לא ה' בן יומו, או שיש ס' במים כנגד כל הכלי. וכתב רשב"ם שם שכן צריך להשהות בהגעלה, „שעה גדולה עד כדי שיהיה להם שעה לגמור בליעה ולחזור ולפלוט אח"כ“. וכ"כ הרי"ף בפסחים ל ב ורא"ש שם פ"ב ס"ז ורמב"ם בהל' חמץ ומצה פ"ה הכ"ג. וכ"כ ארחות חיים הל' חמץ ומצה אות פ"ח בשם הראב"ד. והקשה ר"ת על

באר הגולה

ושלא יכניס ידו עד שירתיחו המים (ט) וכן כדי שלא יצטרך להגעיל היורה הגדולה

ב הראש שם נפ"ט
דפסחים.

ביאורי הגר"א

משמע נפ"ט כ"ט ל' ז' ברוחמין וכ"ר ויש לרחות דהא אמרינן בשנת האלפס והקדירה שהענין מרוחמין ושם סגי ביד קוללת. אבל האמת יורה דרכו שפסח הש"ע כמ"ט נ"י נשם כל זו ח"ש שלא ינחו ס' ואמר ג"כ ושלל יכניס ס'. וכמ"ט שנפל לתוך יורה רוחמין ור"ל לאפוקי שח"כ הרמיה וכו"ל דשמא ינלע וכ"כ ז"י נשם כל זו ע"ש: (ט) וכן כדי. דל"כ היורה ז"י או נאמר המים מהיורה שאין נמים ס' נגד היורה

ברכת אליהו

שלא ינחו מרתיחתן כל זמן שמגעיל. פי' הט"ז בסק"ג והחך יעקב בסק"ז כוונתו בזמן שהמים נחים מרתיחתן אז אסור להגעיל בהם. מ"מ אם חוזרין ומעלין רתיחה מותר לחזור ולהגעיל בו וכו' — לשון החך יעקב. וכן משמע בפרק כל שעה. דאיתא בפסחים ב' בהשכר סבינין הוא ברוחמין ובכלי ראשון. [ומדלא קאמר סתם בכלי ראשון מ' דלא מהני יד סולדת בכלי ראשון דבעינן דוקא רותחין ומעלה רתיחה. ומוכח מכאן שגם מ"ש בחולין הנ"ל, שנפל לתוך יורה רותחת" היינו שמעלה רתיחה ולאפוקי יד סולדת. ויש לרחות דהרי מצינו לשון רתיחה אף כשאינו מעלה רתיחה. דהא אמרינן במתני' דשבת מג א': האילפס והקדירה שהעבירין מרוחמין לא יתן לתוכה תבלין וכו'. ושם סגי ביד סולדת, ולא בעינן שיעלה רתיחה. ואפ"ה קרי להו מרוחמין. [ועיין סי' תנ"א ס"ק י"ד, ט"ו, ט"ז]. עד כה ביארנו כיצד מפרש הרמ"א דעת המחבר. אבל האמת יורה דרכו שפסח הש"ע כמ"ט נ"י נשם כל בו הנ"ל. וגם המחבר סובר שאף קודם שעה ה' בעינן הגעלה ברוחמין. וכוונת המחבר היא, דקודם שעה חמישית אין להקפיד אם נחו המים מרתיחתן. כיון דכבר יצאה הפליטה. ואין לחוש לחזרת הפליטה לכלי. וזהו שכתב המחבר: וכן כדי שלא יצטרך ליותר שלא ינחו המים מרתיחתן. מ' דזה ודאי בעינן שמי ההגעלה יהיו רותחין. רק כשמגעיל קודם שעה חמישית אין לחוש אף אם, ינחו המים מרתיחתן. והמחבר אמר ג"כ: ושלל יכניס הכלי עד שירתיחו המים. הרי דעכ"פ בעינן שירתיחו המים רק כשמגעיל קודם שעה ה'. אין להקפיד אם יכניס הכלי לפני שרתחו המים. והיינו שאם מגעיל משעה חמישית — שאז אסורא בלע — אין להכניס הכלי לפני שירתיחו המים. בכדי שהכלי לא יבלע מהפליטה. אבל אם מכניס הכלי אחרי שהמים רותחין אין חשש. משום שע"י ההגעלה הקדירה רק תפלוט ולא תבלע. וכמ"ש בחולין קח ב הנ"ל — גבי בשר שנפל ליורה של חלב — כגון שנפל לתוך יורה רותחת דמבלע בלע מפלט לא פליט סוף סוף כי ניח הדר פליט כשקדם וסילקו. והמחבר ר"ל לאפוקי אם הכניס הכלי לתוך יורה רותחת, ואח"כ הרתיחו המים. וכנ"ל דשמא יבלע הכלי מהפליטה. וכ"כ ב"י בשם כל בו הנ"ל ע"ש. [וה"ל הב"י: וכתב עוד שירתיחו המים קודם שיכניס בהם הכלים ואם אינם רותחין כשמכניס שם הכלי ומשהא אותו עד שירתיחו אין בכך כלום לפי שאינו פולט עד שירתיחו דחמץ לפני זמנו בנ"ט ונטל"פ מותר אך המגעילה משש שעות ולמעלה צריך להזהר שירתיחו המים תחלה ושלל ינחו המים מרתיחתן בעוד שהכלים בתוכה לפי שאיסורו במשהו. ועיין בנו"כ השו"ע מ"ש על דברי הרמ"א.] (ט) דל"כ — כאשר מגעיל משעה חמישית, ואינו מגעיל

נהגעלה יד קוללת זו אלא רוחמים שמעלה רתיחה. ועמ"א וכ"כ ז"י נשם הכל בו וכו"ל ס"ס כי ניח ס'. אבל נראה שגם רוחמין א"ל כלל קודם שעה ה' דק"ל יד קוללת נכ"ד ככ"ר אבל כאן הטעם של סמ"ק כמ"ט נחולין שנפל לתוך יורה רותחת וע"כ לאו לאפוקי שאין היד סולדת דל"כ הכל מותר ועו"א אף רבים חולקי' דס"ל דטעם הסמ"ק משום דכנולעו ברחמיה כן פולטו ברחמיה כן סובר ז"ה נפסח הש"ע וכן

דברי הרמ"א תמוהים דגם הרב"י מודה לזה אלא דלאחר איסורו כיון שנחו המים מרתיחתן אסור להרתיחן פעם שנית דכל זמן שהם רותחין לא בלעו ממי הגעלה ואם נחו מרתיחתן בלעו אבל קודם זמן איסור שרי דהרי בר נ"ט דהיתירה וכו'. [ועמ"ש ע"ז בהגהות רעק"א]. וכ"כ ב"י בשם הכלבו סימן מ"ח דין הל' חמץ ומצה. וז"ל: יושפסקין שצריך ליותר שלא תנוח היורה הגדולה שמגעילין בה מרתיחה בעוד שהכלי בתוכה שלא יחזור ויבלעו מה שפלטו וכל זה במי שמגעיל אחר זמן איסורו. ומ"ש המ"א, ואם נחו מרתיחתן בלעו"ה הוא כנ"ל בסק"ז מגמ' דחולין קח ב' — לגבי חתיכת בשר שנפלה לתוך יורה רותחת — : סוף סוף כי ניח הדר פליט. ולפי"ז צ"ל שגם המחבר סובר שהגעלה צריכה להיות דוקא במים רותחין שמעלים רתיחה. אבל נראה שהרמ"א סבר כדעת המחבר שגם, "רותחין" א"צ כלל כשמגעילין קודם שעה ה', וסגי במים שהיד סולדת בה דק"ל יד סולדת בכל דבר — כולל ענין איסור ובישול בשבת — הוי ככלי ראשון ומבשל. ואפי' אם תחזור הפליטה אין איסור בזה, כיון שהוא קודם שעה חמישית. אבל כאן סובר המחבר שהטעם של הסמ"ק — שסובר ש, הגעלה אינה מועלת כי אם דוקא ברוחמין — הוא דוקא כשמגעיל אחר שעה רביעית או בשאר איסורין דכיון שאינו רותח — אף שהי"כ — יש לחוש שהפליטה תחזור לכלי. וכמ"ש בחולין קח ב הנ"ל — גבי בשר שנפלה לתוך יורה רותחת — : מבלע בלע מפלט לא פלט. ולכן החלב מותר. ומש"ש, "יורה רותחת" ע"כ לאו לאפוקי שאין היד סולדת, דל"כ הכל מותר, דכיון דלא הוי בישול כלל באין יד סולדת בו, וגם הבשר לא נאסר. אלא הא דנקט, "רותחת" בא לאפוקי אם אין יורה רותחת, אף שהיד סולדת בו או שאם באמצע נח מרתיחתן, דאז נאסר החלב, דחזור הבשר ופולט. וכמ"ש בגמ' שם הנ"ל: סוף סוף כי ניח הדר פלט. והיינו כשהוא נח מהרתיחה, וכנ"ל בסק"ד. ולכן ס"ל לסמ"ק דהגעלה אחר שעה רביעית דוקא ברוחמין. אבל אם אינו רותח, או שבאמצע נח מהרתיחה — אף שהיד סולדת בו — לא מהני הגעלה בחמץ לאחר ד' שעות או בשאר איסורין. אבל קודם שעה חמישית. מפרש הרמ"א בדעת המחבר דמהני הגעלה ביד סולדת. [נראה שכאן צ"ל מ"ש בביאורי הגר"א לקמן]: כן סובר בעל הג"ה בפשט השו"ע. וע"ז אמר בהג"ה, אך רבים חולקים וכו'. וס"ל דטעם הסמ"ק — שהגעלה אינה מועלת כי אם דוקא ברוחמין — הוא משום דלפעמים משתמשים ברחמיה, וכבולעו ברחמיה כן פולטו ברחמיה, ולא במים שהיד סולדת בהן. ולפיכך גם כשמגעיל קודם שעה חמישית, אין הגעלה מועלת כלום אם אין המים רותחין. [ומה שסיים בהג"ה, ע"כ יש ליותר אפי' קודם זמן איסורו

שמגעילים בה תחלה (י) וסוף: הנה: (יא) ואם לא הגעיל קודם זמן איסורו יכול להגעיל עד הפסח שאז חמץ

ביאורי הגר"א

אם ניתוסף עד נ"ט אסור כמ"ש בירושלמי שם סוף הלכה ד' גריסין שנחשלו עם עדשים של חולין ואין בהם גניט ריבה עליהן גריסין מין מעורר את מינו לאסור לא תהא גדולה מ"י"ג כמה דתימר ב"י"ג את רואה את ההיתר כמי שאינו אותו האיסור אם יש בו גניט אסור וא"ל מותר והכא את רואה את ההיתר כמי שאינו אותו האיסור אם יש בו גניט אסור וא"ל מותר ר"ל כאלו לא נתערב כלל ונותר וניעור הדא אמרה ריבה עליהן גריסין של תרומה אסור וכמ"ש בנכורות כ"ג וכ"ג דמלא מא"מ וניעור וכ"כ תוספות נע"י ע"ג א' דמ"ש שם ראשון ראשון בטל עד כדי גניט וכ"כ בנכורות שם ושאר מקומות וע"ד סימן

דכנולה משערינן כמ"ש בחולין נ"ז ב' פשיטא דבדידי' כו': (י) וסוף. שכל מהכלים דהמים אישתהו בתוכה הרבה וכ"ש אם הגעיל תחלה והוא שאין במים ס' נגד הכלים והן נ"י דאם אין ב"י הטעם פגום והוי גניט בר גניט דהיתרא אף שנטל"פ לכתחלה אסור מ"מ כה"ג דהוי גניט בר גניט מותר אף לכתחלה ונרץ שיהא ביורה ס' נגד כל הכלים וא"ל להגעיל בסוף וכן מ"ש כה"ג לעיל או אם יש בו היינו במגעיל כלי א' אצל כללים הרבה נרץ ששים נגד כל הכלים דלא כרא"ש נפ"כ ס' ק"ו שכת' דכל כלי כו' וכמ"ש הרשב"א בס' רס"כ אף ע"ג שאמרו נפ"כ דערלה התרומה מעלה כו' והערלה את הערלה ס' שם לעולם במאמץ וכן תרומה במאה אצל

ברכת אליהו

והערלה את התרומה כיצד סאה תרומה שנפלה למאה ואח"כ נפלו שלשה קבין ערלה או שלשה קבין כלאי הכרם זו היא שהתרומה מעלה את הערלה והערלה את התרומה הערלה מעלה את הכלאים והכלאים את הערלה את התרומה הערלה כיצד סאה ערלה שנפלה למאתים ואח"כ נפלה סאה ועוד ערלה או סאה ועוד של כלאי הכרם זו היא שהערלה מעלה את הכלאים והכלאים את הערלה והערלה את התרומה. ומכאן הביאו רא"י, "לכלים הנגעלין אפי' ביומן שזה אחר זה מותר." והרשב"א דחה רא"י זו, וכתב דזה רק שם דשיעורן לעלות במאתים, וכזה הוא דלא מצרפין. וכן בתרומה ששיעורה במאה, וכשנפלה שם סאה אחרת עדיין אין כאן כדי נתינת טעם. אבל אם ניתוסף עד גניט — כלומר ש, חזרו ונפל שם כ"כ מן האיסור עד כדי שיחזור נתינת טעם דהיינו אחד וששים — אף הן חוזרין וניעורין ואסור. וכתב שם הרשב"א שזה כמ"ש בירושלמי שם פ"ב סוף ה"ד [ובפנינו זה בהלכה ג']:

גריסין שנחשלו עם עדשים של חולין ואין בהם גניט ריבה עליהן גריסין של חולין מין מעורר את מינו לאסור לא תהא גדולה מין נסך כמה דתימר ביין נסך את רואה את ההיתר כמי שאינו אותו האיסור אם יש בו בנותן טעם אסור ואם לאו מותר (וכמו ביין נסך דאם נתערב במים ואין ביין נסך כדי ליתן טעם במים ואח"כ ניתוסף מין נסך דחזרו וניעור ואמרין דהמים שבתחלה סלק כמי שאינו וכמו שנותן המים אח"כ — ד"א) והכא את רואה את ההיתר כמי שאינו אותו האיסור אם יש בו בנותן טעם אסור ואם לאו מותר. ומ"ש בירושלמי, "והכא את רואה כו", ר"ל שרואין את האיסור כאילו לא נתערב כלל וחזרו וניעור. וסיים הירושלמי: "הדא אמרה ריבה עליהן גריסין של תרומה אסור. [בפנינו איתא: מותר. אבל הרשב"א שם גורס: אסור. וכן מגיה הגר"א שם בירושלמי. והביאו הרי"ב"ז שם]. וכמ"ש בבכורות כב א רבא, שאם נתן ציר במים שבקדירה, מצטרפין המים לבטל הציר לענין טומאה, משום דמצא מין את מינו וניעור. וכ"כ תוס' בע"ז ע א ד"ה כי אתא, דמ"ש בגמ' שם ראשון ראשון בטל, היינו דקרא עד כדי גניט, אבל ביש בנו"ט אמרין דחזרו וניעור. וכ"כ בבכורות כב א ד"ה יתיב וכשאר מקומות. ועיין יור"ד סי' צ"ט ס"ו בהג"ה. [שכתב: איסור שנתבטל כגון שהי' ס' כנגדו ונתוסף בו אח"כ מן האיסור הראשון חזרו וניעור ונאסר וכו'. ועמ"ש"ש בסקט"ו

היורה הגדולה שמגעילין בה תחלה, והיורה בת יומא — אז נאסרו המים מהיורה, שהרי אין במים ס' נגד היורה, דבכל היורה משערינן. ותבלע הפליטה אח"כ בכלים המוגעלים. כמ"ש בחולין צו ב פשיטא דבדידיה כו'. דאיתא שם: וכחל בס' וכו' איבעיא לן כי משערינן בדירה משערינן (דבעינן) שיהא בהיתר ששים כמותו — רש"י) או במאי דנפק מיניה משערינן (אין צריכין שיהא בהיתר אלא בס' מה שפלט זה — רש"י) פשיטא דבדידיה משערינן וכו'. וכמו ששם משערינן בכל הכחל, כן משערינן כאן בכל היורה.

(י) כיון שהסיר בלע מהכלים, משום דהמים אישתהו בתוכה הרבה. והרי מבואר לעיל בדברי המחבר ובסק"ד דבאישתהו הרבה גם באותו הכלי חוששין דחזרו ובלוע. וכ"ש אם הגעיל תחילה את הכלי שמגעילין בה, ואין ביורה מה לפלוט בזמן ההגעלה, יש לחוש שמיד בולע הכלי שמגעילין בה מפליטת הכלי שהגעיל. והוא כשאין במים ס' נגד הכלים והן בני יומן. דאם אינן בני יומן, הטעם שנפלט מהכלי הוא פגום, והטעם שהולך מהכלי למים הוי טעם דהיתרא. והוי גניט בר גניט דהיתרא. ואף שנטל"פ רק בדיעבד מותר ולכתחילה אסור, כמ"ש ביור"ד סימן קכ"ב סעיף ב' וכמ"ש"ש בסק"ד, וכאן הרי משתמשים ביורה אף לכתחילה, מ"מ כה"ג — דהטעם לא הולך ישירות מהכלים ליורה, אלא מהכלים למים ומהמים לכלי, והוי גניט בר גניט — מותר אף לכתחילה. וצריך שיהא ביורה ס' נגד כל הכלים, אף שמגעילין זה אחר זה. ואז א"צ להגעיל את היורה בסוף. וכן מ"ש בה"ה לעיל "אז אם יש" במים נגד כלי שמגעיל וכו'. היינו במגעיל כלי אחד. אבל במגעיל כלים הרבה צריך שיהא במים ס' נגד כל הכלים. ודלא כהרא"ש בפסחים פ"ב ס"ז, שכתב: דפליטת כלים הראשונים אינה אוסרת את האחרונים דכל כלי וכלי שמכניסין בו פליטת איסורו בטל בס' במי היורה. אלא כמ"ש הרשב"א בשו"ת סי' רס"ב בשם רבותיו: דראשון ראשון כפיל לא דינא ולעולם טעמא לא כפיל וכו'. אע"ג שאמרו בס"פ דערלה התרומה מעלה כו' והערלה את הערלה כו'. [שהרשב"א שם הביא לעיל מינה דעת הסוכרים שלא צריכין ס' נגד כל הכלים. והטעם הוא, "לפי שהראשון כבר נתבטל וכשמגעיל בו השני אין אומרים חזרו וניעור". והביאו רא"י לזה ממשנה דערלה שם. דתנן שם משנה ב', ג': התרומה מעלה את הערלה

באר הגולה

ג הרשב"א נחשונו.

נמשהו ואינו מועיל הגעלה שחור וזולע אצל מותר ללנן כלי חוך הפסח (ד"ע ומשנ"א רשב"א) וכשמגעיל קודם פסח
למחר שש (יב) נריך למחר ככל הדברים הנזכרים שאין נריך למחר כהם (יג) קודם שש: ב (יד) ג יש לזהר
מלהגעיל כלי הבשר וכלי חלב ביחד אלא אם כן אחד מהם אינו בן יומו: (כל שכן כלי של אסור

ביאורי הגר"א

והש"ע ש"ן כן לרווחא דמילתא שאף להמחירין מ"מ נריך
למחר כו' לכן טוב להגעיל קודם שעה ה' אצל לא לדינא:
(יג) קודם שש. קשה להולמו ועט"ז ומ"א וז"ע כו':
(יד) יש לזהר. אפי' קודם ה' מטעם הגיל מה שא"כ
כשחמד אינו צ"י דכ"י מותר שמקבל טעם פגום ושאינו צ"י
ג"כ מותר דמקבל נ"ט בר נ"ט דהיתרא. משא"כ כששניהם
צ"י וכמ"ש חוס' בחולין ק"צ סד"ה הלכתא ועי"ד סי' ז"ה
ס"ג כהג"ה אצל כש"ע שם ל"פ כן וכאן חשש להחמיר לכתחלה

צ"ט סעיף ו' כהג"ה: (יא) ואם כו' שאז כו'.
ולא מהני מה שיש ששים בחוך המים וכן לא מהני
מה שאינו צ"י דנטל"פ בפסח אסור כמ"ש בס"י תמ"ו וכשיטתו
משא"כ אחר ו' שעות שמותר נטל"פ וכן בטל כס' כמ"ש
בס"ג: (יב) צריך כו'. ר"ל שיהא ס' נמי' או שלא יהי'
צ"י אצל כל ההיתר' שאינו משהה כ"כ ולא ינוחו כו' אינו
מועיל אם היו צ"י ואין ס' נמים שכבר דחו בחוס' וכן הרשב"א
בס"י רס"ג כהג"ה זו דלעולם בולע ע"כ אין חקנה אלא כנ"ל

ברכת אליהו

שיהי' ס' או אינו בן יומא ואז אף אם משהה אותם יותר מדאי
או שנחו אח"כ המים לא איכפת לן. עכ"ל. רע"ע מש"ש כה.
וראה גם בספר הגעלת כלים פ"ז הערה ב].
(יג) קשה להולמו דהלא החמץ נאסר משהה ד' ולמעלה והוי
זמן איסורו וכנ"ל בסק"א, א"כ צריך שיהא ס' במים או אינו בן
יומו. ועט"ז סק"ז. והיוצא מדבריו שלפי מ"ש המחבר בס"א
„קודם שעה חמישית.“ הו"ל לרמ"א לכתוב כאן: קודם שעה
חמישית. ועמ"א סק"ו שגם הוא הקשה כנ"ל. וז"ל: רע"ע
למה נקט רמ"א אחר שש דהא אחר ד' צריך לזהר וכו'. [נעניין
משנה ברורה סק"ג].

(יד) יש לזהר אפי' קודם שעה חמישית מטעם הג"ל בס"ק
הקדומים. דהכלי של בשר בולע הפליטה של החלב וכן
להיפך. משא"כ כשכלי אחד אינו בן יומו, שהכלי שהוא בן
יומו מותר, מפני שמקבל טעם פגום. ושאינו בן יומו ג"כ
מותר, דמקבל נ"ט בר נ"ט דהיתרא. משא"כ כששניהם בני
יומן, דלא הוי נ"ט בר נ"ט. דבמים שניהם באו יחד ונאסרו,
ולא הוי רק חד נ"ט בכלי. וכמ"ש חוס' בחולין קיב א סד"ה
הלכתא: וקערות שמשמשות בין בשר שהודחו במחבת של
חלב בכלי ראשון ושניהם בני יומן יש לאסור אפי' אם נאמר
על דוקא עלו אלא אפילו נתבשרו אם השמוניות בעין על
הקערות והוי כסכין שלא נתקנה דאסר בקונטרס ללשון אחר
ואפי' אין שמוניות בעין אסור דהקערות נוגעות במחבת
ונפלט טעם מזה לזה והוי טעם שני באיסור ועוד דלא דמי כלל
לדגים שעלו בקערה דהא כשהטעם שני של בשר ושל חלב
נכנס במים מיד נאסרו המים וחוזרין ואוסרין הקערות
המחבת וכו'. ועי"ד חוס' סי' צ"ה ס"ג כהג"ה. [ששם פסק
המחבר: וקערות של בשר שהודחו ביוגה חולבת בחמין שהיד
סולדת בהן אפי' שניהם בני יומן מותר משום דהוה ליה נ"ט
בר נ"ט דהיתרא והוא שיאמר ברי לי שלא הי' שום שומן
דבוק בהן וכו'. ועי"ז כתב כהג"ה: ויש אוסרים אפי' אין שומן
דבוק בהן אא"כ אחד מן הכלים אינן בני יומן מבליעת כלי
ראשון ואז כל הכלים מותרים. ועמ"ש בס"ק ט"ו, ט"ז,
ומש"ש בט"ז ובמשב"ז סק"ט ובגמ"ש מהרש"ש שם. ודברי
המחבר כן הם כמ"ש בהג"ה [שם]. אבל המחבר בשו"ע שם
החולקים שם כהג"ה. [וכ"כ הש"ך שם בסק"ט. המ"א כאן
סק"ז — עפ"י ביאורו של המחצה"ש והפר"ח סק"ב].

וכאן כד"א. וראה הגעלת כלים פ"ט הערה כ"ד ופ"ו הערה
ל"ד].

(יא) שאם מגעיל בפסח לא מהני מה שיש ס' בחוך המים. וכן
לא מהני מה שאינו בן יומו. דנטל"פ בפסח אסור כמ"ש בס"י
תמ"ז, וכשיטתו [של הרמ"א שם בסעיף י']. ששם כתב
המחבר: נטל"פ מותר גם בפסח. ועי"ז כתב כהג"ה: ויש
מחמירין וכן נוהגין באלו המדינות ובמקום שיש מנהג
להחמיר אפי' משהו ונותן טעם לפגם אסור. ועמ"ש בס"ק
ל"ו, ל"ז. משא"כ כשמגעיל בע"פ אחר ו' שעות שמותר
נטל"פ, וכן בטל בס' כמ"ש בס"ב. [ששם כתב המחבר:
חמץ שנותר כמש"ש שעות וכו' אינו אסור במשהו וכו'.
והוסיף ע"ז הרמ"א: ונטל"פ נמי שרי. ועמ"ש בסק"ד.
ועיין פרי חדש סוף סק"א].

(יב) ר"ל שצריך לזהר שיהא ס' במים או שלא יהי' בן יומו.
אבל כל ההיתרים שהוזכרו בסעיף זה — שאינו משהה אותם
כ"כ ושלא ינוחו מרתחתם — אינו מועיל אם היו בני יומן
ואין ס' במים. שכבר דחו חוס' בחולין קח ב ד"ה שנפל בשם
ר"ת סברת הרשב"ם, וכן הרשב"א בשו"ת סי' רס"ג דחה
סברא זו — דלעולם בולע אינו פולט. [וכנ"ל בס"ק ב', ד'.
והוסיף הרמ"א: אבל כל ההיתרים שכתב המחבר אף שהוא בן
יומו ואין ס' רק אם נזהר שלא לשהות הרבה ולא ינוחו המים
מרתחתן דשרי זה לא כ' המחבר לדינא דלדינא אף כזה אסור
משום דחיישין לשיטת ר"ת דאף שבוילע פולט מה שבלע
כבר וגם ס"ל לר"ת דלא אמרינן דכשפולט אינו בולע וא"כ יש
לחוש דמיד שמגעיל בולע מה שפלט]. ע"כ אין חקנה להגעיל
אלא כנ"ל — „שיהא ס' במים או שלא יהי' בן יומו“.

והשו"ע שכתב, „שלא יצטרך לדרקק את הכלים בני יומן
אם לאו וכן אם מגעיל וכו“., אין לדיק מדבריו דלאחר זמן
מהני לדינא — אם יהי' נזהר שלא לשהות הרבה וכו', משום
דלרווחא דמילתא כתב כן המחבר. והיינו שאף להמחירין —
והיא דעת הרשב"ם הג"ל — מ"מ צריך לזהר כו', ולכן טוב
יותר להגעיל קודם שעה ה'. אבל המחבר לא כתב זאת לדינא.
[ופי' הבה"ה כד' וקאי אפילו להמקילין באלו הטעמים
לבד אף בבן יומא וכו': משום דכיון דאינו משהה הרבה
והמים לא נחו אינו בולע מ"מ קודם חמש טוב יותר להגעיל
שאו אין צריך לזהר כלל אבל לדינא אין נ"מ באלו הדברים
דאף אם יזהר בהם אינו מועיל לאחר זמן איסורו והעיקר תלוי

ע"כ נהגו שלא להגעיל שום כלי כן וימז): ג ד (טו) לא יניח כלים הרבה לתוך כלי ויגעילם יחד (אס נוגעים זה בזה): ד ה אם מגעיל בצבת יגלגל הכלי דאם לא כן במקום הצבת לא סליק דיקולא דמיא: ה ו (טז) אין מגעילין בחמי טבריה אפי' כלים שדינן ככלי שני מפני שאינה תולדות האור דכבולעו כך פולטו מה בולעו ע"י תולדות האור אף פולטו ע"י תולדות האור: הגה: (יז) ומיהו אם נשמענו כי רק חמי טבריה מגעילו כהן (כ"י נשם א"ח) (יח) ואין מגעילין בשום משקה רק במים (יט) מיהו דיעבד מהני הגעלה בכל משקה (כ"י נשם א"ח) אם הגעיל הרבה כלים ביורה עד שמכרז פליטת הכלים נעשו המים כליר אין להגעיל עוד כחומר מים (כ"י פ' כל הנשר): ו ז כלי גדול שאינו יכול להכניסו

באר הגולה

ד מרדכי נפ"ב
דפסחים נשם הרוקח.
ה מלא כמוז נשם
קסר האגודה.
ו אורחות חיים.
ז ע"א ע"י.

ביאורי הגר"א

בנחמס ז"ו ב' א"ח ל"ז כו' במים כו' הא אפי' במוזג וזיין דוק' ולא שא' משקין ועוד לא קיימא האי מירוצא דרבה ב"ע כו' והרמב"ן גורס נמלתי דרבה אפי' ורבה פליג ומוקיס באוקימתא אחריתא ע"ש וזה מפורז כלי מדין דלפי' כ"י ואין במים ששים כגון יורה גדולה כמ"ש סוף ע"ז יורה גדול' כו' אפי' הכי מותר דמים אין מנליע ווא"ת קדירה בלוע מנשר נכילה יגעיל במוז' דלוי ורובט מנליעין הם לפיכך אם נשמנה לורת המים מחמת פליטת כו' וז"ש כאלן אם הגעיל הרבה כו': (יט) מיהו בדיעבד. שהרשנ"א נס"י מק"ג חול' עליו

ברכת אליהו

הגעלת כלים פ"י הערה מ"ז, מ"ח, מ"ט *]. (יח). (יט) [בסק"ב הבאנו דברי הגמ' בחולין קח ב — גבי בשר שנפל לתוך יורה של חלב ורתחת — : דמבלע בלע מפלט לא פלט. ומ"ש המחבר, "ואין מגעילין בשום משקה רק במים"]. כן פ"י בחידושי הרמב"ן שם (הוצאת ניו יורק, תשט"ו) מ"ש בחולין שם, "מיבלע בלע מפיט לא פלט". היינו משום דשם מירי בחלב שנבלע בבשר, ואינו מפליט את הבשר, מפני שאין טבע החלב להפליט. ואים בעץ הוא להיפך, שמפליטים ולא מבליעים בעץ. וחומץ רותח צומת הבשר ואינו מפליט כו' ע"ש. [שהוסיף שכן כל שאר המשקים יש להם טבעם ובטבע המים עם הכלים הוא להפליט מה שבתוכו ולא להבליע]. ולפיכך אין מגעילין בשאר משקין רק במים. אע"פ שאמרו בזבחים צו ב: ...ותרומה לא בעיא שטיפה ומריקה והתניא קדרה שובל בה בשר לא יבשל בה חלב ואם בישל בנו"ט תרומה לא יבשל בה חולין ואם בישל בנו"ט אמר אבי לא צריכא אלא לדאמר מר בישל במקצת כלי טעון מריקה ושטיפה כל הכלי הא תרומה לא צריך אלא מקום בישול רבא אמר לא צריכא אלא לדאמר מר במים (ויקרא ו, כא) ולא בין במים ולא במוזג הא אפי' בין ואפי' במוזג. ומ' דמהני הגעלה אפי' לא במים. אולם זה דוקא ביין ובמוזג מהני הגעלה. ולא בשאר משקין — דבהן לא מהני הגעלה. ועוד לא קיימא האי תירוצא דרבא. דהרי איתא שם דרבה בר עולא מ' באופן אחר. וז"ל הגמ': רבה בר עולא אמר לא צריכא אלא לדאמר מר מריקה ושטיפה בצונן הא אפי' בחמין (הא תרומה דאימעיט מתורת מריקה ושטיפה סגי לה בהגעלת חמין לחודייה — רש"י) הניחא למ"ד מריקה ושטיפה בצונן אלא למ"ד מריקה בחמין ושטיפה בצונן מאי איכא למימר שטיפה יתירא.

והרמב"ן גורס כמלתי דרבא אביי ורבה פליג ואוקיס באוקימתא אחריתא ע"ש. [דכפנינו בגמ' איתא דרבא אמר ביין ובמוזג ורבה בר עולא אמר שאפי' בחמין. והרמב"ן גורס

מדעת החולקים שם בהג"ה: (טו) לא יניח. אע"פ שאמרו נפ"ג דחגיגה ופ"ו דמקואות כל שמלאן כו' דוקא לטבילה ולא לרחיצה כמ"ש בפסחים מ' א' לא ליחלוט כו' ח"ש אם מגעיל כו': (טז) אין מגעילין. ע' פסחים מ"א א': (יז) מיהו. כנ"ל כבולעו כו': (יח) אין מגעילין כו'. ק פ' הרמב"ן מ"ש בחולין שם מינלע כו' נמלע שנלע בנשר ואינו מפליט את הנשר ומים נעץ הוא להיפך חומץ נומח הנשר ואינו מפליט כו' ע"ש ולפיכך אין מגעילין בשאר משקים רק במים אע"פ שאמרו

(טו) אע"פ שאמרו בפ"ג דחגיגה כב א ופ"ו דמקואות מ"ב סל שמלאן כו' דוקא לטבילה ולא לרחיצה. [דבבאה"ג סק"ד ציין למרדכי בפ"ב דפסחים בשם הרוקח. ודברי הרוקח הם בס' רנ"ב. ודברי המרדכי הם שם בס' תק"פ, וז"ל: לא יניח אדם כלים הרבה לתוך סל ולהגעיל בכת אחת ואע"פ דאמר פרק חומר בקדש [חגיגה דף כב א] גבי [טבילה] סל שמלאו כלים ומטבילין טהורים ופרק ו' דמקואות [משנה ב] אומר סלים שמלאן כלים ומטבילין טהורים דוקא לגבי טבילה ולא לגבי רתיחה עכ"ל. ובפנינו בגמ' בחגיגה שם — כהביאה משנה זו — איתא: כלים שמלאן וכו'. ועיין במסורת הש"ס שם. ובפנינו במקואות שם איתא: דלי וכו'. והגמ' בחגיגה שם אומרת ע"ז שהטעם הוא: מיגו דסלקא טבילה לכולי גופי' דמנא סלקא להו נמי לכלים דאית ביה. ובחגיגה שם מובאת גם ברייתא: סל וגרגותני שמלאן כלים ומטבילין טהורין. ומ"ש המרדכי דדוקא לגבי טבילה ולא לגבי רתיחה הוא משום שלענין טבילה לא חיישינן שלא יגיעו המים במקום שהכלים נוגעים זה בזה. אבל לענין רתיחה חיישינן שמא לא סלקא הרתיחה במקום הנגיעה]. וכמ"ש בפסחים מ' א: לא ליחלוט (ברותחין — רש"י) תרי חיטי בהדי הדדי דילמא אולא חדא ויתבה בציריא דחברתה ולא סליק להו דיקולא דמיא (רתיחת המים — רש"י) מארבע ורתחא. וזהו שאמר המחבר בסעיף ד': אם מגעיל בצבת יגלגל הכלי דאל"כ במקום הצבת לא סליק דיקולא דמיא. [וראה מ"ש בספר הגעלת כלים פ"א הערה מ"ג].

(טז, יז) עיין פסחים מא א. [דאיתא שם: המבשל בחמי טברי' בשבת פטור. וגם אמרו שם שקרבן פסח שבישלו בחמי טברי' אינו עובר משום בשל מבושל. דלאו תולדת אש הוא. ולכן, "אין מגעילין בחמי טברי' וכו' דכבולעו כך פולטו מה בולעו ע"י תולדת האור אף פולטו ע"י תולדת האור". ומ"ש בהג"ה, "ומיהו וכו' [הוא] כנ"ל, דכבולעו כך פולטו. [וכשם שבוטל ע"י חמי טברי' כך פולט ע"י חמי טברי'. וראה בספר

באר הגולה

ח' ל' ה"ק וה"ק וה"ק.

ט' ה"ק וה"ק וה"ק.

נפ"ק דפסחים.

י' טור כספ' משנה

רש"י ו"פ. * (כדי שלא יחזור וינעל מה שפלט ככו).

לתוך כלי אחר מחמת גודלו עושה שפה לפיו (כ) ה בטיט כדי שיתמלא היטב ויגיעו המים בשפתו וממלאו מים ומרתיחו ט או יקה אכן רותחת או לפיד אש וישליכנו לתוכו כעודו רותח ומתוך כך ירתיחו המים יותר ויעלו על שפתו: ז (כא) י נוהגים לשטוף הכלי במים קרים אחר הגעלה *מיד:

תנא דיני החטים וטחינתם למצות. וכו' ט' סעיפים:

א משנה פסחים ל"ה. א אלו דברים שיוצאים בהם ידי חובת מצה בחטים ובשעורים ובכוסמין ובשבולת שועל ב שם גמלה. ובשיפון (א) והמנהג ליקח למחלה חטים (מהר"ל) ב אבל לא באורז ושאר מיני קטניות (ב) וגם

ביאורי הגר"א

וכ"מ לשון יתירא:

תנא (א) והמנהג. וכ"מ בגמ' נ"ג א' אכל חטים כו' וירושלמי פ"ק דנ"ז לחיט' דפסחא כו': (ב) וגם.

ממ"ש ע"ז כ"ט ז' נודם הנכרים כו' ולדבריו יין אינו מפליט וע"ש: (כ) בטיט. שאין יכול גלישה משום חמץ: (כא) נוהגין. ממ"ש צוננים שם לטעיפה יתירא ופי' חוס' ע"ז ע"ז א' ס"ד מכאן חוץ משטיפה שצריכה בכל הגעלה

ברכת אליהו

משקין מותר לבשלן בכלים אסורין וכו'. וראה השיטות השונות בזה בספר הגעלת כלים פ"ד הערות א"ד. וראה גם מ"ש בהגהות זר סביב אות ל' על דברי הרמב"ן הנ"ל. (כ) [בסקי"ח הבאנו דברי הגמ' בע"ז עו ב שירה גדולה "אהדר ל' גנפא דלישא (שפה של עיסה — רש"י) אפומא ומליוה מיא ואתחאה. וכאן כתב המחבר בטיט, משום שאין יכול לעשות השפה בלישה משום חמץ.

(כא) ממ"ש בזבחים שם לטעיפה יתירא. דאיתא שם צו ב הג"ל כסקי"ח, דלמ"ד מריקה בחמין וטעיפה בצונן. קדשים חמיר מתרומה. קדשים בעינן שטיפה יתירא. התוס' בע"ז עו א' סד"ה מכאן ש, שטיפה יתירא" דבעינן בקדשים היא חוץ משטיפה שצריכה בכל הגעלה, ובקדשים בעינן ב' שטיפות. וכן מ' לשון "יתירא". [וז"ל התוס' שם: ומה שנהגו לעשות לתת כלי המוגעל במים צוננים מיד אחר הגעלה אין לידע למה נהגו כן דאין לומר משום דתנן בפרק דם חטאת (זבחים צו) וחכ"א מריקה וטעיפה בחמין וטעיפה בצונן דהיינו בקדשים אבל בתרומה קאמר התם דליתא ויש מפרש הא דקאמר שטיפה יתירא היינו שתי שטיפות בצונן ובתרומה ליתא דסגי בשטיפה אחת ולשון יתירא משמע כן ועל זה נהגו בשטיפת צונן בכל הגעלות וכו'. ועיין ביו"ד סימן קכ"א ס"א ומש"ש סק"א. ובספר הגעלת כלים פ"ב הערה א']

תנא (א) [מקור דין זה הוא במהר"ל הל' המצות, וז"ל: עיקר מצוה ליטול חיטין דלא מישתמיט שום תנא בלישניה כי אם חיטין לפסח, עכ"ל]. וכ"מ בגמ' דפסחים נג א. דאיתא שם: אמר רב יהודה אמר רב אסור לו לאדם שיאמר בשר זה לפסח הוא מפני שנראה כמקדש בהמתו וכו'. אבל חיטין לא מינטר לפיסחא קאמר (לא דמו מידי לקדשים וכי קאמר חיטין אלו לפסח דמנטר לפסח קאמר אצניעו לפסח לאוכלם ולא אמרינן מיחזי כמ"ד למוכרין ולקנות פסח בדמיהן — רש"י). וירושלמי פ"ק דב"ב ה"ד: א"ר יוסי ב"ר בון לחיטין

במקום "רבא" — אביי, ובמקום "רבה בר עולא" — רבא. ולפי"ז יוצא שרבא פליג על אביי, ואוקים הברייתא באוקימתא אחריתא. ואביי ורבא הלכה כרבא. ולדידי' ליתא התי' ביין ובמזוג. ולפי"ז אין הוכחה משם שאפשר להגעיל ביין. ובאנצקלפ"ת ערך הגעלה כרך ח' עמוד רכ"ג ציון 240 — אחר שהביאו גי' הרמב"ן הנ"ל — כתבו: וכ"ה בכל הכת"י, ובליקוט ושיטה מקובצת, עיין דקדוקי סופרים שם, וכ"ה גי' רש"י כמש"כ בברכת הזבח שם וכו'].

ובזה מתורץ דכלי מדין הכשרם בהגעלה, אפי' בני יומן ואין במים ששים כגון יורה גדולה. וכמ"ש בסוף ע"ז עו א' ב. שירה גדולה, "אהדר ליה גנפא דלישא (שפה של עיסה — רש"י) אפומא ומליוה מיא ואתחאה". ולכאורה קשה איך הוכשר בהגעלה, הלא המים חוזרים ומבליעים האיסור לכלי. ולהנ"ל ניחא, דאפי' הכי — שהם בני יומן ואין במים ששים — מותר, משום דמים אין מבליעים.

והקשה שם הרמב"ן וא"ת שלפי"ז היינו צריכים לומר שקדירה שבלועה מבשר נבילה יגעיל בתוכה, שהרי אין המים מבליעין. ותי' הרמב"ן דציר ורוטב מבליעין הן. ולכן א"א להגעיל בתוך קדירה הבלועה מבשר נבילה, משום שיש ציר ורוטב של בשר הרבה אין כח במים להפליט. ולפיכך אם נשתנה צורת המים מחמת פליטת הכלים, הו"ל כמגעיל ברוטב ואסור. וזהו שכתב הרמ"א כאן: אם הגעיל הרבה כלים ביורה עד שמרוב פליטת הכלים נעשו המים כציר אין להגעיל עוד באותן מים.

ומ"ש הרמ"א "מיהו בדיעבד מהני הגעלה בכל מים", הוא משום שהרשב"א בתשובה סי' תק"ג חולק על הרמב"ן, ולדידי' מהני בכל משקה. והביא רא"י ממ"ש בע"ז כט ב: נודות הנכרים וקנקניהן ויין של ישראל כנוס בהן אסורין וכו'. ולדברי הרמב"ן למה אסר היין, הרי יין אינו מפליט, ולא פלטו כלל מן היין שבתוכו. [אלא ודאי שהיין מפליט את היין הבלוע וכי"ש אם בישל בתוכו יין — ד"א]. וע"ש. [וברשב"א שם הקשה עוד על הרמב"ן, וז"ל: שאם אתה אומר כן שאר

אינם באים לידי חימוץ (ג) ומותר לעשות מהם תבשיל: הנה: (ד) ויש אומרים (טור והנהגות מיימוני פ"ה ומדרי"ם פ' כל שעה) (ה) והמנהג בלשכנו להחמיר ואין לשנות (ו) מיהו פשוט דאין אסור בדעבד אם נפלו תוך התבשיל וכן מותר להדליק בשמינים הנעשים מהם ואין אומרים אם נפלו לתוך התבשיל וכן מותר (ז) להשקות מיני קטניות בביית (ח"ה פ' ק"ג) חרע חקלני"א (מהרי"ל) (ח) ועני"ם ואלני"ד"ר אין מיני קטניות ומותר לאוכלן בפסח

ביאורי הגר"א

שם: (ג) ומותר. שם ק"ד נ': (ד) ויש אומרים. מפני שהם מעשה דגן כמו דגן וגם יש מקומות שעושין פח מקטניות ואחי לאחלופי וגם פעמים תבואה מעורב בהן וא"ל לנדרו יפה לך נהגו לאסור וסמך להמנהג ממ"ש מ' נ' ר"פ שרי כו' א"ר איכא כו' וע"ש בחוס' ד"ה רבא ור' לר"י כו' ואף שעדשים מין קטניות משום אחלופי כ"ש בזמן הזה

ברכת אליהו

בהל' ד"ה ויש אומרים. וראה באנצקלפ"ת כרך ט"ז ערך חמץ עמר ק"ב ואילך ובציננים שם ובבירור הלכה בפסחים לה א ציונים ד' ה'.

(ה) הטעם, "שאין לשנות" הוא כמ"ש בפסחים ג ב: בני כיישן נהוג דלא הוה אולין מצור לצידון במעלי שבתא אהו בנייהו קמיה דר' יוחנן אמר לו אבהתין אפשר להו אנן לא אפשר לן אמר להו כבר קיבלו אבותיכם עליהם שנאמר שמע בני מוסר אביו ואל תטוש תורת אמן (משלי א. ח). הרי שבכל דבר המותר שהחמירו על עצמן. א"א להם להתיר. וכ"ה בירושלמי שם פ"ד ה"א — הביאו הרא"ש שם ס"ג. ח"ל הרא"ש: "...ופי' רבינו נסים במגילת סתרים דוקא דברים שידוע להן שהן מותרין ונוהגין בהן איסור לפי דרובים להחמיר על עצמן אי אתה רשאי להתירן לפניהם אבל אם נוהגין מחמת טעות שסבורין שהוא אסור והוא מותר יכול להתירן לפניהם וכו' והכי איתא בהדיא בירושלמי ר' יוסי ב"ר בון אמר כל דבר שאין ידוע בו שהוא מותר והוא טועה ונוהג בו איסור נשאל ומתירין לו וכל דבר שידוע בו שהוא מותר (והוא טועה) ונוהג בו איסור נשאל ואין מתירין לו כלומר אם בא לחכם לישאל אם יכול לזלול במנהג שנהגו בו אבותיו כההיא דבני כישן לא יתיר לו החכם וכו'. (ובספר מעשה רב הל' פסח אות ק"פ כתב: כל מידי דמדיגן אסור ואין להתיר מיני קטניות כגון הירז ואפי' בשנת בצורת וכן שמן זרע קנבוס אין להתיר ועיין בחכמת שלמה כאן ובשו"ת חתם סופר חאו"ח סי' קכ"א. קכ"ב. ובספרים שצ"ח בספר בירור הלכה (ב"ב התשל"ו) על סימן זה).

(ו) דבהא לא גזרינן אטו דגן וליכא מנהג בזה. (ז) ר"ל "אע"ג שנפל עליהם מים משום דבהא לא"ג משום שאר מיני דגן" — כ"כ הד"מ [בסק"ב והביא זה בשם התה"ד סי' קי"ג. דבלא נפל עליהם מים גם ה' מיני דגן מותר להשהותן בכית. ועיין מ"ש בזה בחק יעקב סק"ח]. (ח) עיין לעיל סי' ר"ד ס"א והשבת כו' וכסבר כו' שם. [כד"מ סק"ב כתב: ונ"ל דהו"ה הזרע הנקרא בל"א אני"ס דאין זה מין קטניות וכן משמע לעיל סי' ר"ד דאני"ס"ה ואליי"ר אינם מין קטניות. ור"ל שלעיל בס"י ר"ד ס"א נפסק: ועל שבת שקורין אניט"ו (ר"ל אני"ס) ועל כמון וכסבור (אליינדר"י — משנה ברורה סק"כ) וכו' מברך שהכל. ומדחזינן דלענין ברכה לית להו דין קטניות לברך עליהן בורא פרי האדמה, הו"ה לענינו. ועיין מ"ש בסק"א].

דפיסחא [בפנינו: הפסח] בין לישא (בעול עם שאר בני העיר לחיטי עניים לפסח אם שהה שם י"ב חדש — פנ"מ) בין ליתן (אם עני הוא ושהה שם י"ב חדש נותנין לו מחיטי עניים — פנ"מ). [הרי דשם הוזהר רק חיטים. ועיין חק יעקב סק"ב. ובתפארת ישראל בפסחים פ"ב מ"ה אות כ"ז כתב: ונוהגין בחיטין [תנ"ג] וג"ל משום דשרירין וחזקין ואינן מתחמצות כל כך מהר [פסחים דף מ' ע"א], עכ"ל. וכ"כ בדעת תורה כאן. ובגליון השו"ע להגאון רש"י הירשוכין ציין לחולין ז א: דהוה דארי חיטי לפיסחא].

(ב) פסחים לה א: לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות (דברים טז, ג) דברים הבאים לידי חימוץ אדם יוצא בהן יד"ח במצה יצאו אלו שאין באין לידי חימוץ אלא לידי סרוחן (אורז ודוחן אין עושין חמץ ואם מחמיצין אותן מסריחין — רש"י).

(ג) [בכאה"ג סק"ג ציין: מהא דרכ הונא שם. וזה בפסחים] קיד ב: ר' יוסי אומר אע"פ שטיבל בחזרת מצוה להביא לפניו חזרת וחרוסת ושני תבשילין וכו' מאי שני תבשילין אמר רב הונא סילקא וארוזא וכו' אמר רב אשי ש"מ מדרב הונא לית דחיש להא דר' יוחנן בן נורי דתניא ר' יוחנן בן נורי אומר אורז מין דגן הוא וחייבין על חימוצו כרת וכו'. הרי דמותר לעשות מאורז תבשיל לפסח.

(ד) מפני שהם מעשה דגן כמו דגן. [דדגן מעשה קדירה וקטניות מעשה קדירה גזירה הא אטו הא — לשון הג"מ הלכות חמץ ומצה פ"ה ה"א (דפוס קושטא רס"ט) המובא בכ"ן]. וגם יש מקומות שעושין פת מקטניות ואחי לאחלופי בדגן. וגם פעמים תבואה מעורב בהם. וא"ל לברורו יפה לך נהגו לאסור. וסמך להמנהג ממ"ש בפסחים מ ב: רב פפא שרי ליה לבורדיקי (נחתומין — רש"י) דבי ריש גלותא לממחה קדירה בחסיסי (ופי' רש"י: קמחא דאבשונא) אמר רבא איכא דשרי כי האי מילתא בדוכתא דשכיתו עבדי (כגון כי ריש גלותא שהעבדים מזלזלין בדבר איסור יותר ויותר — רש"י) וכו'. וע"ש בתוס' ד"ה רבא, שכתבו: פ"ה קמחא דאבשונא וקשה דהא לעיל (לט ב) אסרינן וליכא מאן דפליג ונראה לר"י כדפירש בערוך בחסיסי קמח של עדשים דאין דרכם לבא לידי חימוץ כל כך. ואף שעדשים מין קטניות, בכ"ז סובר רבא שיש לחוש משום אחלופי. כ"ש בזמן הזה שיש להחמיר ולחוש משום איחלופי. וכעין מ"ש בהגהות סמ"ק סי' רכ"ב אות יב. שדורות אחרונים שאינם בני תורה ודאי יש לגזור. ועיין

באר הגולה

כ"ל: ב

(ט) ד העושה עיסה מן החטים ומן האורז אם יש בה טעם דגן יוצא בה ידי חובתו

ד משנה פ"ג דל"י

וכתנו הרמב"ם נפ"י.

ביאורי הגר"א

רנא העושה ס' אימא סיפא כו' אלא מין נשאינו מינו כו' אלמא אע"ג דרובא אורז ודוקא שיש בו כזית נכדי אכילת פרס כמ"ש נע"ז ס"ז אר"י כל שטעמו וממשו כו'. ופרש"י דד"ה טעמו חלב נימוח שנפל כו' ור"ל אפילו יש בו כזית נכמ"ס אין אסור מדאורייתא דק"ל טעם כעיקר לאו דאורייתא כמ"ס בחולין ז"ח וז"ט רנא אמר ל"י אלא לטעם כעיקר דנקדשים אסור כו' אבל בחולין מותר וע' שם ברש"י ושם ק"מ א' אמר אב"י ש"מ טעמו ולא ממשו נעלמא דאורייתא כו' א"ל דרך כו' ומ"ס נפסחים מ"ד משרת ליתן טעם כעיקר ס"ל לאמוראלי נחמדי דאסמכתא נעלמא הוא דנזיר וגיעולי מדין ב' כתובים א"נ נזיר להיתר מצטרף לאיסור וגיעולי מדין חידוש הוא רש"י שם ז"ח ב' ומו"י שם ונע"ז שם הקשו

והשנה כו' וכפנ"ר כו' שם: (ט) העושה כו'. וכו' הראב"ד והוא שיש בו כזית נכמ"ס ובה"ל מלה כ' הראב"ד נענין שיהא בו דגן כשיעור כרש"ג דפ' הלכתא כוומי' מיהו לא נענין רוב דגן ור"ל כמ"ס בתוספתא פ"ב דחלה העושה עיסה מן החטים ומן האורז רשנ"ג אינה חייבת בחלה עד שיהא בו דגן כשיעור ואין אדם יוצא בו י"ס נפסח עד שיהא בו כשיעור ביירושל' שם פ"ג הלכה ו' מתנית' דלא כרש"ג דרשנ"ג א"י כו' ר"י בר אבדי נכס רשנ"ל הלכה כרש"ג א"ר הילא בין כרננ דהכא ובין כרננ דהתם אמרין עד שיהא רובה דגן וטעמ' דגן רב הווא אמר טעמ' דגן אע"פ שאין רובה דגן כו' ע"ש ופסק כרז הווא שכן אמרו בגמ' דזנחים ע"ס אר"ל הפיגול כו' ש"מ נ"ט כרננ לאו דאורייתא (ופ"י) [מתני']

ברכת אליהו

חובתו בפסח אלא מין בשאינו מינו בטעמא (שהטעם ניכר בו בטעמא מחייב ולקין מן התורה — רש"י) מין במינו ברובא (וכי אמר ריש לקיש בפיגול ונתן של מין ומינו דליכא למיקם אטעמא ולא תשמע מינה נותן טעם ברוב לאו דאורייתא — רש"י). אלמא אע"ג דרובא אורז ואין רובא דגן, יוצא בה אדם ידי חובה בפסח אם יש בנותן טעם. וכר"ה בירושלמי הג"ל אולם זה דוקא שיש בו כזית בכדי אכילת פרס. כמ"ש בע"ז סו א ב: אמר ר' אבהו אמר רבי יוחנן כל שטעמו וממשו אסור ולוקין עליו זהו כזית בכדי אכילת פרס טעמו ולא ממשו אסור ואין לוקין עליו. ופירש"י שם בד"ה טעמו ולא ממשו: כגון חלב שנפל לקדרה או חלב שנפל במוח שאין ממשו בעין. ור"ל כיון שנימוח אפי' יש בו כזית בכדי אכילת פרס אין אסור מדאורייתא, משום דק"ל טעם כעיקר לאו דאורייתא. כמ"ס בחולין צח ב וצ"ט א: רבא אמר [לא נצרכה]. אלא לטעם כעיקר דבקדשים אסור קמ"ל דהכא שרי. ור"ל דרק בקדשים אסור. אבל בחולין מותר. וע"ש ברש"י שכתב בד"ה לטעם כעיקר וז"ל: נותן טעם קים לן דאסור בקדשים כעיקר ממשו של איסור ולהא מילתא קתני זהו למעוטי שאר קדשים אבל חולין שפיר גמרינן מיניה למאה וזשים וכו' והכי נמי שמעינן ל' לר' יוחנן במסכת ע"ז (סו א) כל שטעמו ולא ממשו אין לוקין עליו. ושם קא א: אמר אב"י (ש"מ) טעמו ולא ממשו בעלמא דאורייתא דאי ס"ד דרבנן מבשר וחלב מ"ט לא גמרינן דחדוש הוא אי חדוש הוא אע"ג דליכא נותן טעם נמי א"ל רבא דרך בישול אסרה תורה. וסיים רש"י שם צח ב, הג"ל — בפנינו בשינוי לשון קצת — ומ"ס נפסחים (מ"ד) משרת ליתן טעם כעיקר ס"ל לאמוראלי בחרא דאסמכתא בעלמא הוא דנזיר וגיעולי מדין ב' כתובים א"נ נזיר להיתר מצטרף לאיסור וגיעולי מדין חידוש הוא.

ותוס' שם ונע"ז שם הקשו על רש"י מהא דזכחים הג"ל בחטים ואורז דנו"ט ברוב דאורייתא. [בתוס' ליתא האי קוש'י' מזכחים לא בע"ז ולא בחולין רק ברא"ש בחולין [פ"ז סל"א] איתא זאת ומפורש שם כוונתו דהלא כשאין אוכל מהעיסה דחטים ואורז רק כזית ויתאם כזה אורז ע"כ הא דיצא כזה הוא משום דחשבינן לטעם חטים שנותן באורז כחיטה הרי טעם כעיקר אף בטעמו ולא ממשו הוי דאורייתא — ד"א.]

(ט) [בבא"ג סק"ד ציין: משנה פ"ג דחלה וכתבו הרמב"ם כפ"י [הל' חמץ ומצה ה"ה]]. וכתב הראב"ד בהשגות שם: נ"ל והוא שיש בה כזית דגן בכדי אכילת פרס. ובה"ל חלה שבה' ביכורים פ"ו ה"א כתב הראב"ד, דבעינן שיהא בו דגן כשיעור כזית בכדי אכילת פרס. וזה כרש"ג המובא לקמן דפסק הלכתא כוומי'. מיהו לא בעינן רוב דגן. ור"ל כמ"ס בתוספתא פ"ב דחלה ה"א: העושה עיסה מן החטים ומן האורז רשנ"ג אומר אינה חייבת בחלה עד שיהא בו דגן כשיעור ואין אדם יוצא בו ידי חובתו בפסח עד שיהא [בין] כשיעור. וביירושלמי שם פ"ג ה"ו [כפנינו: ה"ה] תנן: העושה עיסה מן החטים ומן האורז אם יש בה טעם דגן חייבת ויוצא בה אדם ידי חובתו בפסח ואם אין בה טעם דגן אינה חייבת בחלה ואין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח. ובגמ' שם: מתנית' דלא כדרבן שמעון בן גמליאל דרשנ"ג אומר לעולם אינה חייבת [בחלה] עד שיהא בה דגן כשיעור רבי יעקב בר אבדי בשם רבי שמעון בן לקיש הלכה כרש"ג א"ר הילא בין כרננ דהכא [דהיינו מתני'] — ד"א [בין כרננ דהתם] [היינו רש"ג — ד"א] אמרין עד שיהא רובה דגן וטעמו דגן [וס"ל לרבנן ברובא אף באין אוכל כזית בכדי אכילת פרס מ"מ האורז בטל ברוב והוי כאוכל כולה דגן ולרש"ג דוקא כשיש דגן בכדי אכילת פרס — ד"א] רב הונא אמר טעמה דגן אע"פ שאין רובה דגן כו'. ע"ש [וכפני משה ובמראה הפנים שם דנו בנוגע לגי', "מתני' דלא כרש"ג". וזה מפני שיש גי', "מתני' כרש"ג"]. ופסק הראב"ד כרב הונא ד, לא בעינן רוב דגן. שכן אמרו בגמ' דזכחים ע"א: אמר ר"ל הפיגול והנותר והטמא שבללן זה בזה ואכלן, פטור אי אפשר שלא ירבה מין על חברו ויבטלנו כו' וש"מ נותן טעם כרוב לאו דאורייתא (הא דאמור רבנן בכל דוכתי איסור הנותן טעם בהיתר אסורו ואע"פ שההיתר ברוב לאו דאורייתא הוא ללקות עליו דאי דאורייתא נהי נמי דרבה מין על חברו מ"מ טעמא יהיב ואיכא טעמא דשיעור שלם וקס"ד השתא דאפי' פיגול ונותר מב' מינים שטעמו שם זה ניכר בזה נמי פטור לר"ל כגון הא בשר והאי שריי מנחה — רש"י) מתני' רבא (העושה) [עשה] עיסה מן חטים ומן אורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה ואע"ג דרובא אורז מדרבנן אי הכי אימא סיפא אדם יוצא בה ידי

ביאורי הגר"א

חטים אפילו אין זו כחית ככא"פ ומתמחץ ולכן יולא כו' וחייד
נחלה. וכן אמרו בירושלמי ריש חלה אין לך נח לא ליד מזה ומחץ
אלה ה' המינין בלגד ודכוותה אין לך מגרר עם כולן אלא
חטים ושעורים בלגד ר' הילה בשם רשב"ל לא שנינו אלא
העושה כו' ואינו נגדר אלא עם החטין בלגד. והרמב"ם לטעמו
אזל שפי' טעמו וממשו שיש כחית ככא"פ ודוק' שאכל כל
הפרס עד שאכל הכחית במוחו ככא"פ ואלו לוקין עליו ואם לאו
אין אסור אלא מדרבנן כמ"ש בפס"ו מה' מ"א ופס"ה מה'
נדרות וכו' שם וע"ז נאמר וכל משרת כו' וכלן העושה עיסה
כו' משמע דלף האוכל כחית ממנה יל' י"ח ולשיטתו דוקא
בשאל כל הפרס וע"כ ז"ל מטעם גבירה ובידו של פ"ד דערלה
ה' ו' ופ"ו נדבר ה' א' ר' אבהו בשם ר' יוחנן כל נומי טעם
אין לוקין עליהם חוץ ממ"ט של נזיר א"ר זעירא כל נ"ט אין
לוקין עליהם עד שיטעום טעם ממשו של איסור ונזנו אפילו
לא טעם ממשו של איסור אחר רב אבהו דר ממל כל נומי טעם
אין איסור והיתר מתערפין ונזיר איסור והיתר מתערפין
מתניתא מסייע לר"ז כחית יין שנפל לקדירה אכל ממנה כחית
פטור עד שיאכל את כולה ע"ד דר' אבהו דר ממל כיון שאכל
ממנה כחית חייב כו' ע"ש ופלוגת' דר"ו ור"א הוא פלוגת'
דר"ע ותכנים פ' וכל משרת כמ"ש בפסחים ונזיר רק שנגמרה
שלנו אמרו לתכמי' יליף כל התורה כולה מנזיר וזכור' אף
לתכמים אינו רק נזיר בלגד ולפיכך אפי' יש כחית ככא"פ אינו
חייב רק נזיר בלגד ח"ש כל נ"ט אין לוקין כו' ור"ל כפרש"י
דוקא שנפל גוף האיסור ולא נמחה כיון ללירוש' אין טעם
כעיקר רק נזיר אכל נזיר דטעם כעיקר דאורייתא אפי'
נמחה האיסור חייב רק שיהא כחית ככא"פ ואכל כל הפרס
כמ"ש מתניתא כו' וא"כ לגמרה דידן ה"ה לכל האיסורים
זהו כדברי הרמב"ם ח"ש הרמב"ם נה' נדרות שם דנר
המוחר אינו מתערף לדבר האיסור נזיר כו' עד שיהא מדבר
האיסור כחית כדדי כו' ור"ל דלא כר"א דר ממל דלדידי' אף

על רש"י מהא דזמנים הנ"ל בחטים ואורז דנ"ט ברוב דאורייתא
ושם אלא מין ככא"פ בטעמא מין במינו ברובא וע"כ מדאורייתא
דומיא דרובא ופי' בשם ר' אליהו דמ"ש בע"ז טעמו וממשו
היינו כחית ככא"פ ואפילו אין ממשו כגון שנימוח וטעמו ולא
ממשו היינו שאינו כחית ככא"פ וכ"כ בחולין שם בחי' השני
וכ"כ הרא"ש שם ובהל' חלה בשם ר' חיים. אבל ר"ת פיר'
דטעמו ולא ממשו דאין לוקין היינו מין במינו אכל כשאינו
מינו דאורייתא ולדבריו אפילו בפחות מכא"פ וכן חי' חוס'
בחולין שם בחי' הראשון. וע' הרא"ש שם אכל קשה ממ"ש
בפסחים מ"ד וא"ל ככא"פ דאורייתא כו' וע' חוס' שם ד"ה
איתביה כו' ור"ל כו' אבל חוס' בחולין ז"ע א' קד"ה רבא
חי' דשם מין במינו ע"ש. וכ' ומהיו ק' כו' ור"ל דהמ"ל
וליתעמך וכן חי' ביצמות פ"ב א' קד"ה אלא. וז"ל דחוס'
דפסחים הנ"ל הוא לחי' ר"ח אכל ז"ע ההיא שחי מדוכות
דשם וכן ככחית הנבלי דהוא מין כשאינו מינו וכן ק' לדברי
הרשב"א שבי' אף לחי' הרי חיים אף בפחות מכא"פ הוא
דאורייתא כמו כל חיי' שיעור לר' יוחנן וההיא סוגיא דשם
הוא לר"י ומדברי הרא"ש בחולין שם לא מ' כן שבי' והשתא
לפסק ר"ת אם נשפך כו' ולא ג' ג"כ לדברי ר"ח משום
לדידיה חילוק בין ככא"פ או לא ומ"ש בנזיר' סימן ז"ח
ר"ח ז"ל ר"ח וכ"כ פיר' וע' בראב"ד בפ"ה מה' נדרות שבי'
דלף אם אין כחית ככא"פ אסור מדאורייתא וכ"כ הטור בס'י'
ז"ח ביי' וכ' דעל כחית בלגד חייב אם יש כחית ככא"פ
דהיתר נהפך לאיסור וכ"כ הרא"ש בזה' חלה שמטעם זה
העושה עיסה מן החטים ומן כו' אכל הרמב"ם סתם כאלו וכן
בהל' חלה ומ' אפילו אין זו כחית ככא"פ ואין זו כשעור
וכ"כ הרמב"ן והביאו הרא"ש נה' חלה והמ"מ שם וכ' משום
גבירה ודוקא בחטים ואורז דלדור' נגדר אחר חטים והטעם
כמו דקיס' להו שאין נח ליד חימוץ אלא ה' מיין ולכן אין
יולא י"ח בפסח ואין חייב בחלה וכן קי"ל דלדור' נגדר אחר

ברכת אליהו

בשאינו מינו. וכן תירצו חוס' בחולין שם בחי' הראשון.
ועיין רא"ש בחולין שם [שבביאר את פיר'ת. וז"ל: דכיון
שנתן האיסור טעם בהיתר נהפך כולו להיות איסור ולוקין
עליו בכחית כאלו היה כולו איסור. וע"ע מש"ש].
אבל קשה ממ"ש בפסחים מד' א': שחי קופות אחת של
חולין ואחת של תרומה ולפניהם ב' סאין אחת של חולין ואחת
של תרומה ונפלו אלו לתוך אלו מותרין שאני אומר חולין
לתוך חולין נפלו תרומה לתוך תרומה נפלה ואי אמרת כחית
בכדי אכילת פרס דאורייתא אמאי אמרין? אומר וכו'.
ועיין חוס' שם ד"ה איתביה כו'. וז"ל: וא"ת מאי פריך אמאי
אמרין? שאני אומר והא פשיטא דבכ"מ מדאורייתא מין במינו
בטל ברוב והכא מיירי שרבו חולין על התרומה כיון דסבר
השתא דמיירי בתרומה דאורייתא ובדאורייתא בעי רבייה אפי'
לר' יוחנן בהערל (יבמות פב א) (וי"ל) (ואור"י) דבעי למימר
בכל ענין אפי' מין בשאינו מינו כגון קמח חטין בקמח שעורין
שאינו ניכר עכ"ל. ואפ"ה לא מקשה הגמ' רק על כחית בכדי
אכילת דאורייתא. מ' דפחות מכחית בכדי אכילת פרס לאו
דאורייתא..

אבל חוס' בחולין צ"ט א סד"ה רבא תירצו דשם מין במינו

ושם בגמ' בזבחים ע"ט א: אמר רבא אמור רבנן בטעמא ואמור
רבנן ברובא ואמור רבנן בחזותא (אלא) מין בשאינו מינו
בטעמא מין במינו ברובא. וכתבו חוס' בע"ז סז א ד"ה א"ר
יוחנן שע"כ טעם כעיקר מדאורייתא דומיא דרובא הוי
מדאורייתא מאחרי רבים להטות (שמות כג ב) ה"ז בטעמא..
ופי' החוס' שם בשם ר' אליהו דמ"ש בע"ז שם "טעמו
וממשו" היינו כחית בכדי אכילת פרס. ואפי' אין ממשו כגון
שנימוח לוקין עליו. ומ"ש "טעמו ולא ממשו", כתבו החוס'
דהיינו שאינו כחית בכדי אכילת פרס, ולכן אין לוקין עליו.
ולפירושו אין חילוק בין איסור נימוח או לא. וכ"כ החוס'
בחולין שם ד"ה רבא בחי' השני. וכ"כ הרא"ש בחולין פ"ז
סליא ובהלכות קטנות הל' חלה סי' ט"ו בשם ר' חיים.

אבל ר"ת בחוס' בזבחים שם פירש ד, "טעמו ולא ממשו"
— דאין לוקין עליו — היינו מין במינו דמדאורייתא בטל
ברוב. וע"ז אמרו כ, שטעמו וממשו — היינו שהאיסור ניכר
בפני עצמו — לוקין עליו כשאוכלו. אבל "טעמו ולא ממשו"
— שאין ניכר האיסור בפני עצמו — בטל מדאורייתא ואין
לוקין. אבל במין בשאינו מינו הוי מדאורייתא ולוקין עליו בכל
ענין. ולדבריו אפי' בפחות מכדי אכילת פרס לוקין על מין

ביאורי הגר"א

נע"ז שם לוקח עליו מ' דאין זו כרת או כרת ליחייב או ליפטר ג"כ אף מלאו כמו שהקשה הרמב"ן על הרמב"ם אלא דכולה ליק' מחמת ונחמתן מפורש שהוא נלאו ואין זו כרת כמ"ש בפסחים שם ח"כ דר"י כל מחמתה כו' לרבות כו' יכול יהא עונש כרת כו' וזוהו ילפינן לגוף האיסור מעורב זו ואם אין זו רק טעמו ילפינן ממשרת ושימיה לריבי דה"ל דאם גוף האיסור מעורב אף כרת ליחייב ח"ש הרמב"ם כפ"ה מהלכות נזירות דבר היסור כו' וכן כו' וע"ז נאמר וכל משרת חילקו לשני צבות צרישא שגוף האיסור מעורב זו וקמ"ל דאין היסור מצטרף לאיסור ולכן לא כחצו צמנין המצות נסתמך מחמת ד"ל שאם דעתו לפסוק כר"ל לר"ל עיקר הפסוק ע"ז נאמר ותעריצות ליק' מרצו דכל ומ"ש בפ"ד תעריצות מתן עונשים עליו משום כל יראה וכל ימצא ומ' מדגדיו אפי' אין זו מית ככא"פ מדלא חילק וסמך וכמ"ש המ"מ שם בשם הרמ"ך לא משום דפ' כר"ל שהרי פ' שם דאף על נוקשה בכל יראה כמ"ש שם בגדים שכתבו אותן כו' וכן נזירות כו' ואין צהם משום לא יראה ולא ימצא שאין לזרע החמת עומדת משמע דכלא"ה עובר על חמת נוקשה בכל יראה ונחמתן נוקשה מודה ר"ל דאי לאו

אם אכל כזית בללד חייו וכמ"ס בגמרא שם ושם לר"ע ח"ש הרמב"ם כפ"ה מהלכות חמתן אין חיובין כרת אלא על עזמו של חמתן אכל על עירוב חמתן כו' אם אכלן לוקה ואין זו כרת שנאמר כל מחמתה לא תאכלו כד"ל כשאכל כזית ככא"פ אכל אין אלא מכין אותו מכת מרדות וכ"כ צמל"ת קצ"ח והשיג עליו הרמב"ן א' למה פ' כר"ל ועוד דלר"א אפילו פחות מכזית ככא"פ לוקה כמ"ס בפסחי' שם דע"כ ל"פ רבנן על"י אלא באין זו ככא"פ ועוד ככא"פ אפי' כרת ליחייב. אכל הרמב"ם אלא לשיטתו שפ' ק' בכל האיסורין בפט"ו מהמ"א שנתערבנה אפי' כזית ככא"פ אין זו כרת רק מלקות כ"מ צריף שם ע"ש שם אכל כו' אפי' לרבנן לקי וכמ"ס נע"ז כל שטעמו ומתשו כו' לוקח אכל פ' כחכמים דכזית ככא"פ מודים לר"א ונע"ג שאמרו שם דלרבנן לא קאי קרא כל מחמתה שנתערבנה רק אסתמך מחמת דבר אחר וכן לר"א רק דר"ל דרש כו' וכחכמים לא דרשי היינו נס"ד דרבנן פליגי אפי' כזית ככא"פ וכמ"ס שם א"ה אמאי פליגי רבנן על"י דר"ל כו' וכזית ככא"פ דאורייתא כו' אכל למסקנה רבנן מוקמי לקרא כזית ככא"פ וע"כ נ"ל כן דלכ"כ אמאי אמרו

ברכת אליהו

הנח לכותח הבבלי דלית ביה כזית בכדי אכילת פרס. וגם זה לא כדברי התוס' בחולין הג"ל, דשם הוי מין במינו. וכן קשה לדברי הרשב"א שכתב אף לתי' הרי חיים דאין לוקחין רק בכזית בכדי אכילת פרס. מ"מ אף בפחות מכזית בכדי אכילת פרס הוא דאורייתא כמו כל חצי שיעור, לר' יוחנן יומא עג ב, שאסור מדאורייתא וקשה הרי ההיא סוגיא דפסחים שם הוא אליבא דר' יוחנן דאמר דכל האיסורין שבתורה אין היתר מצטרף לאיסור. דאיתא שם: וכל איסורין שבתורה אין היתר מצטרף לאיסור והתנן המקפה של תרומה והשמן והשמן של חולין ונגע טבול יום במקצתן פסל את כולן המקפה של חולין והשמן והשמן של תרומה ונגע טבול יום במקצתן לא פסל אלא מקום מגעו בלבד וכו' היכי דמי לאו משום דהיתר מצטרף לאיסור לא מאי כזית דאיכא כזית בכדי אכילת פרס. וע"ז מקשה הגמ' — מהבביתא של ב' מדרכות הג"ל — ואי אמרת כזית בכדי אכילת פרס דאורייתא וכו'. וקשה הלא לר' יוחנן גם באין כזית בכדי אכילת פרס אין לומר "שאני אומר וכו'", משום דהוי דאורייתא. [ועד"א].

ומבירי הרא"ש בחולין שם לא משמע כן. כדעת הרשב"א דלרבנן חיים אף באין כזית בכדי אכילת פרס יהי' אסור לר' יוחנן מדאורייתא משום חצי שיעור. שכתב שם הרא"ש — אחרי שהביא דעת ר"ת ור' חיים הג"ל — והשתא לפסק ר"ת אם נשפך הרוטב ואינו ידוע אם הי' בו ששים יהי' ספיקא דאורייתא ואסרינן לי' וכו'. ומדלא כתב הרא"ש ג"כ שיצא הדין כן אף לדברי רבנו חיים, מוכח שהרא"ש סובר שלדברי רבנו חיים אין הדין כן. משום דלדידי' יש חילוק בין כזית בכדי אכילת פרס או לא. וזה דלא

ע"ש. [שהקשו: ואת"י אי במינו כיון דרבו בטלי להו ברובא אפי' איכא כזית בכדי אכילת פרס. ות"י: וי"ל דמ"מ פריך דאי כזית בכדי אכילת פרס דאורייתא יש לנו להחמיר אף במינו ולית לן למימר שאני אומר כיון דלקי בשאינו מינו. וע"ש בחידושי מהרש"א]. וכתבו עוד שם: ומיהו קשה דסוגיא דאלו עוברין (פסחים מג ב) ודפרק שלשה מינין (נזיר לה ב) אליבא דר' יוחנן ור' יוחנן מוקי לה בהערל (יבמות פב א) אע"ג דלא רבו וא"כ כי נמי כזית בכדי אכילת פרס לאו דאורייתא תקשי ליה אמאי אמרינן שאני אומר דכיון דלא רבו ספיקא דאורייתא היא וי"ל דהוה מצי למימר וליטעמיה וכו' האי גוונא יש בכמה דוכתי. וכן חירצו תוס' ביבמות פב א סד"ה אלא.

אבל עדיין יקשה על דברי התוס' בפסחים הג"ל, דס"ל דהא דב' קופות מיירי באינו מינו, ואפ"ה מקשה הגמ' רק מכזית בכדי אכילת פרס. וצ"ל דתוס' דפסחים הג"ל הוא לתי' רבנו חיים הג"ל — חוה דעת ר' אליהו הג"ל — דדוקא בכזית בכדי אכילת פרס לוקחין.

אבל אף לפ' התוס' בחולין הג"ל, צ"ע ההיא שתי מדוכות דשם. דאיתא בפסחים מד א: שתי קריירות אחת של חולין ואחת של תרומה ולפניהן שתי מדוכות אחת של חולין ואחת של תרומה ונפלו אלו לתוך אלו מותרין שאני אומר תרומה לתוך התרומה נפלה וחולין לתוך חולין נפלו ואי אמרת כזית בכדי אכילת פרס דאורייתא אמאי אמרינן שאני אומר תרומה לתוך תרומה נפלה וכו'. והרי שם תבלין בקדירה הוי מין בשאינו מינו, ואפ"ה מקשה הגמ' רק מכזית בכדי אכילת פרס. וזה לא כמ"ס התוס' בחולין, דשם הוי מין במינו. וכן בכזית הבבלי שהחמץ שבו הוא מין בשאינו מינו. ואיתא בגמ' שם:

אלא שאין לוקחין עליו ככל חצי שיעור שהוא אסור דבר תורה וזהו שקראהו טעמו ולא ממשו ע"כ. ואמנם ברשב"א לא החזיר שדבריו הם אליבא דרבנו חיים. אבל לפי פיר' לא הי' צריך הרשב"א לכתוב שהאיסור הוא כמו חצי שיעור רבנו חיים. וכן הוא לפי פירוש רבנו חיים.

1. דברי הרשב"א הובאו בב"י יור"ד סי' צ"ח. וז"ל הב"י: וז"ל בת"ה הקצר מין בשאינו מינו אם יש כזית מן האיסור בכדי אכילת פרס אסור ולוקחין עליו וזהו שקראהו טעמו וממשו פחות מכאן אסור דבר תורה ופ"ה שיתבטל במיעוטו בס' אלא שאין לוקחין עליו ככל חצי שיעור שהוא אסור דבר תורה עד שיתבטל במיעוטו בס'

ביאורי הגר"א

חמץ נוקשה ולא כלנו ג"כ בתערובות אלא שפי' מ"ש מאן חמץ קאי רק על ספסא הרי אלו נאזהרה ולכן מציין על הרי אלו סי'

ברכת אלהיו

הרמב"ן: שמענו השתא דטעמא דמתני' משום דאע"ג דעיסת האורז לאו לחם הוא מיהו כי מערב לה בהדי דגן ואית ביה טעם דגן (גזרו) [הדגן גזרו] לעשות הכל לחם להתחייב בחלה, עכ"ל. והו"ה לענין לצאת ידי חובת מצה. ועד"א. והרמב"ם [דסתם וכתב אם יש בו טעם דגן יציא ידי חובתו כפסח משמע אפילו אין בו כזית בכדי אכילת פרס ואפילו לא אכל מזה רק כזית והיינו משום דבחיטים ואורז גזרו החיטים להאורז שיעשה הכל כחיטים — ד"א] לטעמיה אזיל. שהרמב"ם פי' מ"ש בגמ' בע"ז שם, טעמו וממשו לוקין עליה' היינו שיש כזית בכדי אכילת פרס. ודוקא שאכל כל הפרס עד שאכל הכזית בתוכו בכדי אכילת פרס, ואז לוקין עליו. ואם לא אכל כל הפרס אין אסור מן התורה אלא מדרבנן. כמ"ש בפס"ו מהל' מאכלות אסורות ה"ג: כיצד הוא ממשו כגון שהיה מן החלב כזית בכל שלש ביצים מן התערובת אם אכל מן הגריסין האלו כשלש ביצים הואיל ויש בהן כזית מן החלב לוקה שהרי טעם האיסור וממשו קיים. וזו גם שיטתו בפ"ה מהל' גזירות. ששם בה"ד כתב: ...אינו לוקה עד שיהי מוכר האסור בתערובת כזית בכדי שלש ביצים ואכל כשלש ביצים כשאר האיסורין השוים בכל אדם כמו שביארנו בהל' מאכלות אסורות. ובה"ה כתב: וכן אם שרה פתו ביין והיה הרביעית יין בכדי שיהיה פת ואכל כדי פרס שנמצא אכל רביעית יין הרי זה לוקה ועל זה וכיצא בו נאמר בתורה וכל משרת ענבים לאסור דבר שנתערב בו היין וטעמו כטעם היין והוא שיהי' טעמו וממשו כשאר איסורי מאכלות. ואילו כאן איתא כמשנה ובתוספתא דחלה הנ"ל, שהעושה עיסה מחיטים ואורז יוצא בה ידי חובת מצה כפסח. ומ' דאף האוכל כזית ממנה יצא ידי חובה. וא"כ קשה לשיטת הרמב"ם הנ"ל שסובר שלוקין דוקא שאכל כל הפרס. ולפי"ז הי' צ"ל שגם

נאכלתן כמ"ש בגמרא שם ואין לומר דפ' כ"מ שהרי פסח ממני' שיאור ישרוף כי' ללא כ"מ וכן לא מנה ממנין לאין

נדברי הרשב"א לדעת רבנו חיים. ומ"ש בטור יור"ד סימן צ"ח ר"ח צ"ל ר"ת וכ"כ פרי"ח. ועיין בראב"ד בפ"ה מהל' גזירות. שהרמב"ם פסק שם בהל' ר' ז': נתערב יין וכיצא בו בדבש ואין שם טעם יין הרי זה מותר לנויר וכו'. הי' בו טעם יין ואין שם רביעית בכדי אכילת פרס הרי זה אסור מדברי סופרים וכו'. והשיג הראב"ד: בעל ההלכות לא אמר כן אלא אסור מן התורה אבל אין לוקין עליו ומסתברא כוותי' וכו'. הרי שהראב"ד כתב דאף אם אין כזית בכדי אכילת פרס אסור מדאורייתא. וכ"כ הטור ביו"ד סי' צ"ח. וכתב דעל כזית בלבד חייב אם יש כזית בכדי אכילת פרס דההיתר נהפך לאיסור. וכ"כ הרא"ש בהל' חלה בשם רבנו חיים, שטעם זה העושה עיסה מן החיטים ומן האורז. אם אוכל מהם כזית יצא ידי חובה, משום דגם האורז נהפך לחיטים.

אבל הרמב"ם סתם כאן בהל' חמץ ומצה הנ"ל, וכן בהל' חלה שבהל' תרומות הנ"ל. ומ' אפי' אין בו כזית בכדי אכילת פרס ואין בו כשיעור יצא ידי חובה כפסח. וכ"כ הרמב"ן והביאו הרא"ש בהל' חלה שם והמ"מ בהל' חמץ ומצה שם. וכתבו משום גרידה. ודוקא בחיטים ואורז דאורז נגדר אחר חיטים. והטעם הוא דכמו דקים להו שאין בא לידי חימוץ אלא ה' מינין, ולכן אין יוצא יד"ח בפסח. ואין חייב בחלה אלא בה' מינים. וכן קיי"ל דאורז נגדר אחר חיטים אפי' אין בו כזית בכדי אכילת פרס ומתחמץ. ולכן יוצא יד"ח כפסח וחייב בחלה. וכתב שם הרמב"ן שכן אמרו בירושלמי ריש חלה פ"א ה"א: אין לך בא לידי מצה וחמץ אלא חמשת המינים בלבד ודכוותה אין לך מגרעם כולן אלא חיטים ושעורים בלבד רבי הילא בשם רשב"ל לא שמינו אלא העושה עיסה מן החיטים ומן האורז ואינו נגדר אלא עם החיטים בלבד. [וכתב ע"ז

2 בד"א פירש זבירי רבנו על פי מה שנדפס בבאורי הגר"א: ומ"ש בטור יור"ד סי' צ"ח ר"ח צ"ל ר"ת. ועל מ"ש רבנו. וכ"כ הפרי"ח לא פירש כלום.

ול' נראה דט"ס בבאורי הגר"א, וצ"ל: ומ"ש בטור יור"ד סי' צ"ח ר"ח צ"ל ר"ת. וכ"כ בבאורי הגר"א ביו"ד שם פס"ח. ודברי רבנו מבוססים על מ"ש בס"ק זה וביו"ד שם שלח"ת במין בשאינו מינו לוקין. אף אם אין כזית בכדי אכילת פרס. ולרבנו חיים בעינן דוקא שיהא בכדי אכילת פרס. והטור ביו"ד שם כתב כשם ר"ת דבעינן שיהא בכדי אכילת פרס. ולכן כתב רבנו כאן וביו"ד שם: שזו ט"ס בטור ובמקום הנדפס שהטור כתב כן בשם "ר"ת", צ"ל: ר"ח.

ואין ספק שכן היא הגי' והפי' בדברי רבנו כאן. שהרי רבנו סיים: וכ"כ הפרי"ח. והפרי"ח באור"ח סי' תמ"ב אות א' כתב כן על דברי הטור. והם הקשה עליו: איך ייחס לר"ת דבני כזית בכדי אכילת פרס. והמש"ש שם וכתב שהרי לוקה, כיון שנתן האיסור טעם בדיהת נהפך כולו להיות איסור ולוקין עליו ככזית כאלו הי' כולו איסור וכו' ורבנו חיים פירש דאיידי שפיר במין בשאינו מינו וטעמו וממשו קרי כשיש כזית בכדי אכילת פרס דאז הוי כמו ממשו של איסור כיון דיש כ"כ והאוכל ממנו כזית לוקה וכו' הרי משמע ודאי דלר"ת כטעם גרידה מהפך האיסור להיתר ומחייב על כל כזית וכזית ממנו ולרבנו חיים אינו נהפך ההיתר לאיסור כזית בכדי אכילת פרס וכו'. וסיים שם: לבי אומר לי שכטור ה' כתוב ר"ח ור"ל רבי' חיים טעם הסופרים וכתבו ר"ת.

והלן כתב רבנו: ועיין ראב"ד בפ"ה מהל' גזירות. ובפנים הבאנו דברי הראב"ד. והיוצא מדבריו של הראב"ד, שאף אם אין כזית בכדי אכילת פרס אסור מדאורייתא. והכ"כ ביו"ד שם כתב שדעת הראב"ד היא כר"ת. וכ"כ הד"א כאן, וז"ל: והיינו כהרשב"א הנ"ל וכו'. ויש להעיר שזה לא כפי' בשנות אליהו בפי' האורז בחלה פ"ג מ"ז. ששם — אחרי שהביא דברי הרא"ש בשם רבנו חיים — כתב: וכ"כ הראב"ד בפ"ה מהל' גזירות וכו'. הרי שדעת הראב"ד היא אליבא דרבנו חיים. ועי' מה שהאריך שם בזה. הרי שרובן מפרש שדעת הראב"ד הוא כפי' רבנו חיים. ונראה שהתוכחה לכך היא. שהרי לדברי הראב"ד יוצא שאף אם אכל כזית ואין בתערובת כזית בכדי אכילת פרס אין לוקין עליו. וזה רק לפי שיטת רבנו חיים. וכמש"ש הרשב"א בדעתו, ולא כר"ת.

ובזה מוכנים היטב דברי רבנו ביו"ד שם. ששם כתב: אבל הראב"ד וטור כת' דאפי' אין כזית בכדי אכילת פרס מ"מ הוי כמו חצי שיעור שאסור מן התורה וכו'. ובראב"ד ובטור ליתא סברא זו — דהוי כמו חצי שיעור. ורבנו כתב זה על פי מה שביארנו לעיל. שהראב"ד והטור כתבו אם אין כזית בכדי אכילת פרס רק אסור מן התורה ואין לוקין עליו. ועי' זה לא כר"ת וכמש"ל. ולכן צ"ל כמו שביאר הרשב"א אליבא דר"ת. שאמנם בכזה אין לוקין ע"ז. אבל אסור מן התורה. כמו חצי שיעור שאסור מן התורה.

ורבנו כאן וביו"ד שם הביא שהטור כתב שההיתר נהפך לאיסור. ואמנם כטור ליתא לא כהדיא. אבל הרי רבנו נקט שהטור הוא בשיטת רבנו חיים. והרא"ש כתב כן בשיטת רבנו חיים כמוכא

ביאורי הגר"א

באכילה אינו עובר כיון שא"ל לאכול כבדי אכילת פרס דלף נעמי
אינו עובר נכח"ג וכן נוקשה דנטלה דעת האוכלו כיון דלית

אכל עובר על חערובות ונוקשה אף לחכמים דתערובות אף אם
אין כית כח"פ מ"מ הרי לא נטיל ואיתא לאיסוריה רק

ברכת אליהו

בתערובות כזית בכדי שלש ביצים ואכל שלש ביצים. ור"ל
דלא כר' אבא בר ממל דבירושלמי הנ"ל, דלדידיה אף אם אכל
כזית בלבד חייב. וכמ"ש בגמ' שם ושם לר"ע. ודרכי אבא בר
ממל דבירושלמי הנ"ל סובר כר"ע בפסחים ובנוזיר שם, דלר"ע
לא ילפינן שאר איסורים מנוזיר. אבל הרמב"ם פוסק כחכמים.
וזהו שכתב הרמב"ם בפ"א מהל' חמץ ומצה ה"ו: אין חייבין
כרת אלא על אכילת עצמו של חמץ אבל (על) עירוב חמץ כגון
כותח הבבלי ושכר המדי וכל הדומה להן מדברים שהחמץ
מעורב בהן אם אכלן בפסח לוקה ואין בו כרת שנאמר כל
מחמצת לא תאכלו בד"א (כשאכל) [בשאכל] כזית חמץ בתוך
התערובות בכדי אכילת פרס הוא שלוקה מן התורה אבל אם
אין בתערובות כזית בכדי אכילת שלש ביצים אע"פ שאסור לו
לאכול אלא אכל אינו לוקה אלא מכין אותו מכת מרדות.

וכן כתב הרמב"ם בספר המצות מצות ל"ת קצ"ח.
והרמב"ן למד שהרמב"ם פסק כר"א בפסחים מג א. שעל
עירובו בלאו. ולכן השיג עליו הרמב"ן שם קושיא אחת למה
פסק הרמב"ם כר' אליעזר נגד חכמים. ועוד הקשה דלר'
אליעזר אפי' פחות מכזית בכדי אכילת פרס לוקה. כמ"ש
בפסחים מה א דע"כ לא פליגי רבנן עליה דר' אליעזר אלא
באין בו כזית בכדי אכילת פרס, וע"ז חולק ר' אליעזר וסובר
שלוקה. ועוד הקשה בכזית בכדי אכילת פרס אפי' כזית בכדי
ליחייב. וז"ל: וכן כזית בכדי אכילת פרס חייבין עליו בכל
איסורין שבתורה כמו שאמרו (ע"ז סו א) בכללן כל שטעמו
וממשו אסור ולוקין עליו וזהו כזית בכדי אכילת פרס וכיון
שהוא לוקה בשאר איסורין נלמד שהוא חייב כרת בכל חייבי
כריתות לפי שאין באיסורין מדרש לרבות מלקות ולמעט כרת
כמדרשו של ר' אליעזר בחמץ וכו'. אבל לפמש"ל לק"מ.
דהלא הרמב"ם אזיל לשיטתו שפסק כן בכל האיסורין בפט"ו
מהל' מאכלות אסורות הנ"ל, שבתערובות פרס אפי' כזית בכדי
אכילת פרס אין בו כרת רק מלקות, משום דילפינן בק"ו מנוזיר
ממשרת לטעם כעיקר כנ"ל. וכמ"ס ברי"ף בפסחים שם ע"ש,
שכתב: אע"ג דאמור רבנן על עירובו בלא כלום מילקא הוא
דלא לקי אבל איסורא איכא וכי אמרי רבנן נמי דלא לקי הנ"מ
היכא דליכא כזית בכדי אכילת פרס כגון כותח הבבלי וכיוצא
בו אבל היכא דאיכא כזית בכדי אכילת פרס אפי' לרבנן לקי.
[ול] הוזכר ברי"ף [כרת]. וזה כמ"ש בע"ז הנ"ל: כל שטעמו
וממשו אסור ולוקין עליו. ולא אמור שחייב כרת. אבל
הרמב"ם פסק כחכמים, דבכזית בכדי אכילת פרס מודים
חכמים לר' אליעזר. דהא דפליגי רבנן על ר"א וס"ל על עירובו
בלא כלום, היינו באין בו כזית בכדי אכילת פרס. אבל ביש בו
בכדי אכילת פרס, מודים חכמים דהוא בלאו.

והא דמביא הרמב"ם הפסוק, "כל מחמצת לא תאכלו", ולא
כתב כמ"ש בפסחים ובנוזיר הנ"ל — דילפינן שאר איסורים
בק"ו מנוזיר, הוא משום דס"ל אכלת לרבנן ילפינן מקרא ד, "כל
מחמצת" לתערובות בכדי אכילת פרס שלוהו. ואע"ז שאמרו
בפסחים שם דלרבנן לא קאי קרא ד, "כל מחמצת" אתערובות
רק קאי אנתחמץ מחמת ד"א, וכן לר' אליעזר, רק דר' אליעזר
דרש, "כל", ותיבת, "מחמצת" דרש לחמץ שנחמץ ע"י דבר
אחר. וחכמים לא דרשי, "כל", ולומדים מ, "מחמצת" לחמץ

לענין לצאת ידי חובת אכילת מצה בפסח, שיאכל כל הפרס
של התערובות. וע"כ צ"ל דשאני תערובות של חטין ואורז
דסגי באכילת כזית מטעם גרידה כנ"ל, דהאורז נגזר אחר
החטנים, וכמש"ל מהירושלמי והוי כולו כחטנים.

ובירושלמי פ"ב דערלה ה"ז [בפנינו: ה"ה] ופ"ו דנוזיר
ה"א: רבי אבהו בשם ר' יוחנן כל נ"ט אין לוקין עליהם חוץ
מנותני טעם של נוזיר א"ר זעירא כל נ"ט אין לוקין עליהם עד
שיטעום טעם ממשו של איסור ובנוזיר אפי' לא טעם טעם
ממשו של איסור (דלית ליה טעם כעיקר חוץ מאיסורי נוזיר
דלוקה בהן על טעם כעיקר דגלי לן קרא דכתיב משרת למד
לנותן טעם כעיקר ולא ילפינן שאר איסורין מאיסורי נוזיר —
פנ"מ) אמר רבי אבא בר ממל כל נ"ט אין איסור והיתר
מצטרפין ובנוזיר איסור והיתר מצטרפין מתניתא מסייע לדין
ומתניתא מסייע לדין מתניתא מסייע לר' זעירא כזית יין שנפול
לקדידה אבל ממנה כזית פטור עד שיאכל את כולה על דעתו
דרבי אבא בר ממל כיון שאכל ממנה כזית חייב כו'. ע"ש.
[ושם מסיים הירושלמי ההוכחה שיש מברייתא אחרת לרבי
אבא בר ממל].

ופלוגתא דרבי זעירא ורבי אבא בר ממל דבירושלמי הנ"ל,
היא בפלוגתא דר"ע וחכמים בפסוק וכל משרת (במדבר ו, ג).
כמ"ש בפסחים מד כ, מה א ובנוזיר לו א, דר"ע סבר דקרא
ד, "משרת" אתי להיתר מצטרף לאיסור וחכמים ס"ל ד, "משרת"
לטעם כעיקר. ורבי אבא בר ממל יסבור כר"ע ורבי זעירא
כחכמים. רק שבוה ר' זעירא פליג עם גמ' דידן אליבא
דחכמים. שבגמ' שלנו אמרו דלחכמים יליף כל התורה כולה
מנוזיר — דטעם כעיקר אסור. ובירושלמי הנ"ל ס"ל לרבי
זעירא דאף לחכמים טעם כעיקר שאסור אינו רק בנוזיר בלבד,
ולא ילפינן כל התורה מנוזיר. ולפיכך אפי' יש כזית בכדי
אכילת פרס, אינו חייב רק בנוזיר בלבד. וזהו שאמר רבי זעירא
בירושלמי שם: כל נ"ט אין לוקין כו'. ור"ל כפירש"י בע"ז
הנ"ל. שמ"ש, "טעמו וממשו לוקין" היינו דוקא שנפל גוף
האיסור ולא נמחה. ומ"ש, "טעמו ולא ממשו אין לוקין" היינו
כשהאיסור נמחה בתערובות, וככח"ג אף כשיש כזית בכדי
אכילת פרס אין לוקין. וכיון דלירושלמי אין טעם כעיקר רק
בנוזיר, יוצא שבשאר איסורין לוקין רק אם לא נמחה גוף
האיסור. אבל בנוזיר — דטעם כעיקר דאורייתא — אפי'
נמחה האיסור חייב. וזהו שאמר רבי זעירא: ובנוזיר אפי' לא
טעם ממשו של איסור. והיינו שנמחה גוף האיסור, רק שיהא
כזית בכדי אכילת פרס ואכל כל הפרס. כמ"ש: מתניתא
מסייע לרבי זעירא כו' עד שיאכל את כולה.

וא"כ לגמ' דידן אליבא דחכמים — דילפינן כל האיסורים
מנוזיר — יוצא שהו"ה לכל האיסורים שלוקה, רק אם יש
בתערובות כזית בכדי אכילת פרס ואכל כל הפרס. וזהו בדברי
הרמב"ם דפוסק כחכמים אליבא דגמ' דידן ואינו מחלק בין
נוזיר לשאר איסורים. וזהו שכתב הרמב"ם בהל' נזירות שם
ה"ד: דבר המותר אינו מצטרף לדבר האיסור בנוזיר כיצד יין
שנחערב בדבש אע"פ שטעם הכל טעם יין ושטה מן התערובות
וכן הצמוקין שדרסן עם הגרוגרות וטעם הכל טעם צמוקין
ואכל מן התערובות אינו לוקה עד שיחי' מדבר האיסור

ביאורי הגר"א

ולא כמ"ש שערך מדרבנן דפסטה דמתני' משמע מדאורייתא ולא לאכילה וכמ"ש בנחתם כי נענייה כי ולכן שיאור ישורף

ברכת אליהו

הרמב"ם במנין המצוות נתחמץ מחמת דבר אחר שהוא לאו בפני עצמו. שאם דעתו של הרמב"ם לפסוק כר' אליעזר, הלא לר' אליעזר עיקר הפסוק ד"מחמצת" ע"ז נאמר — נתחמץ מחמת דבר אחר — ותערוכות יליף ר' אליעזר מריבויא ד"כל", א"כ הן ב' לאוין נפרדים. והו"ל לרמב"ם למנות במנין המצוות נתחמץ מחמת דבר אחר. אבל לפמש"ל, הרמב"ם לא פסק כר' אליעזר, אלא כחכמים ד"כל" לא דרשו, ומ"מחמצת" יליף דלוקה על תערוכות. וא"כ קרא ד"מחמצת" קאי על תערוכות. להכי מונה הרמב"ם מצוה בפני עצמה על תערוכות. אבל בנתחמץ ע"י דבר אחר ליכא לאו בפני עצמו. אלא ילפינן ל"י מדאפקיה קרא בלשון "מחמצת", וכמש"ש כח ב. ולכן לא מנה הרמב"ם זה למצוה בפני עצמה.

ומ"ש הרמב"ם בפ"ד מהל' חמץ ומצה ה"ח ד"תערוכות חמץ עוברים עליה משום כל יראה וכל ימצא", ומ' מדבריו שאפי' אין בו כזית בכדי אכילת פרס, מדלא חילק, וסתם דבכל גווני עוברים "וכמ"ש המ"ש שם ב"המ"י". ולכאורה מ' מכאן דפסק הרמב"ם כר' אליעזר, שאף אם אין בו כזית בכדי אכילת פרס עובר על אכילתו, שאל"כ לא ה"י עובר בכל יראה. אולם אין הלאו של כל יראה תלוי בלשון של אכילה. והא דכתב הרמב"ם שעובר על כל יראה, לא משום דפסק כר' אליעזר שעובר על אכילתו, דלאו הא בהא תליא, והוכחה — שאין הלאו של ב"י תלוי בלאו דאכילה — שהרי הרמב"ם פסק שם דאף על נוקשה עובר בב"י. כמש"ש בה"י: בגדים שכבסו אותן בחלב חטה וכן גיירות שדבקו אותן בחמץ וכל כיוצא בזה מותר לקיימן בפסח ואין בהן משום לא יראה ולא ימצא שאין צורת החמץ עומדת. מ' דבלא"ה — אלא שצורת החמץ עומדת — עובר על חמץ נוקשה בכל יראה. וכחמץ נוקשה מודה ר' אליעזר דאין לאו באכילתו, כמ"ש בגמ' שם מג א: ע"כ לא קאמר ר' אליעזר התם אלא חמץ דגן ע"י תערוכות אבל נוקשה בעיניה לא אמר. ואין לומר דפסק הרמב"ם כר"מ שם — שהאודה אמר רב ר"מ היא דתניא שיאור שם מח ב סתם מתניתין: שיאור ישרף והאוכלו פטור. וזה דלא כר"מ. וכן לא מנה הרמב"ם במנין לאוין חמץ נוקשה ולא כללו ג"כ בתערוכות. ומוכח שהרמב"ם לא ס"ל כר"מ. וקשה דבמשנה שם מכ א תנן: ואלו עוברין בפסח כותח הבבלי וכו' זה הכלל כל שהוא ממין דגן הרי זה עובר בפסח הרי אלו באזהרה וכו'. ובגמ' שם מג א — על מ"ש במשנה: הרי אלו באזהרה — מאן תנא דחמץ דגן גמור ע"י תערוכות ונוקשה בעיניה בלאו אמר ר' יהודה אמר רב ר"מ היא דתניא שיאור ישרף ונתנו לכלבו והאוכלו בארבעים. הרי שסתם מתני' ר"מ היא, והרמב"ם ה"י צריך לפסוק כן. אלא שהרמב"ם פ"י שם"ש בגמ' שם, "מאן תנא וכו'". לא קאי על הירשא דמתני' — "ואלו עוברין וכו'". משום דעל חמץ נוקשה אף לחכמים עוברים בכל יראה. ומש"ש, "מאן תנא וכו'". קאי רק על ספא דמתני': הרי אלו באזהרה. ולכן מצינו בגמ' "מאן תנא וכו'". דלא דא תנן: הרי אלו באזהרה. אבל עובר בכל יראה על תערוכות ונוקשה אף לחכמים. דתערוכות אף אין בה כזית בכדי אכילת פרס, מ"מ הרי לא בטיל ואיתא לאיסורי, לכן עובר בב"י. רק באכילה אינו עובר אליכא דחכמים, כיון

שנתערב ע"י דבר אחר. היינו רק לס"ד דגמ' שם — דרבנן פליגי על ר' אליעזר אפי' בכזית בכדי אכילת פרס. וכמש"ש בגמ' מד א: ... וכזית בכדי אכילת פרס דאורייתא הוא א"ל אין אי הכי אמאי פליגי רבנן עלי' דר' אליעזר בכותח הבבלי וכו'. אבל למסקנא דגמ' שם — דלרבנן כזית בכדי אכילת פרס דאורייתא — מוקמי רבנן לקרא ד"מחמצת" לחייב על עירובו בלאו. כשיש כזית בכדי אכילת פרס. נראה דלא ילפי בחמץ כק"ו מנייר היינו משום דאי לאו קרא דמחמצת ה"א דכשנתערב גוף האיסור ולא נמוח חייב אפי' כזית להכי כתב קרא מחמצת לא תאכלו וכתב כי כל אוכל חמץ ונכרתה ושינה הכתוב לכתוב במחמצת לאו ובחמץ כרת לאשמעין דבחמץ שע"י תערוכות ליכא רק לאו ולא כרת ע"י הראות השינוי דבלאו כתיב מחמצת ובכרת חמץ וכל שאר איסורים ילפינן מחמץ לפטור מכרת אף דיש כזית בכדי אכילת פרס ואי מחמץ ה"א היכא דנמוח האיסור ליכא מלקות להכי ילפינן חמץ ושאר איסורים בק"ו מנייר דלוקה גם כרת להכי ליכא בק"ו מחמץ דאפילו האיסור בעין ג"כ ליכא כרת וכ"ש בנמוח. וא"כ מה שפוסק הרמב"ם בהל' חמץ דלוקה על תערוכות וליכא כרת היינו משום דפוסק כרבנן והו"ה בכל האיסורין הדין כן בק"ו מנייר והא דמביא קרא דמחמצת היינו דמזה ילפינן דליכא כרת מדרשינה הכתוב לכתוב בלאו מחמצת ובכרת חמץ — ד"א.

וע"כ צ"ל כן, דאל"כ אמאי אמרו בע"ז שם ד"לוקין עליו". ומדלא אמרו שחייב בו כרת, מ' דאין בו כרת. ולכאורה קשה מ"נ או כרת ליחייב כמו שחייב מלקות, או ליפטור ג"כ אף מלאו כמו שפטור מכרת — כמו שהקשה הרמב"ן על הרמב"ם וכו'. אלא צ"ל כמש"ל. דכולם יליף מחמץ, ובחמץ מפורש שהוא בלאו ואין בו כרת. כמ"ש בפסחים מג א: תניא כוותי' דרב יהודה כל מחמצת לא תאכלו (שמות יב, כ) לרבות כותח הבבלי ושכר המדי וחומץ האדומי וזיתום המצרי יכול יהא ענוש כרת ת"ל כי כל אוכל חמץ ונכרתה (שם שם, ט"ו) על חמץ דגן גמור ענוש כרת ועל עירובו בלאו. ומזה ילפינן לגוף האיסור מעורב בו. ואם אין בו רק טעמו ילפינן ממשות לטעם כעיקר. ושניהם צריכי. דאי לאו קרא ד"מחמצת" ה"א דאם גוף האיסור מעורב ולא נמוח אף כרת ליחייב, להכי בעינן קרא ד"מחמצת" לאורויי שאף אם גוף האיסור מעורב בו אין בו כרת. וכמש"ל. ואי לאו קרא ד"משות" לא הוי ידעין טעם כעיקר.

וזהו שכתב הרמב"ם בפ"ה מהל' נזירות ה"ד הג"ל: דבר (היתר) [המותר] אינו מצטרף לדבר האסור כנזיר וכו'. ובה"ה כתב: וכן אם שרה פתו בין והי' הרביעית יין בכדי פרס מן הפת ואכל כדי פרס שנמצא שאכל רביעית יין הרי זה לוקה ועל זה וכיוצא בו נאמר בתורה וכל משרת ענבים לאסור דבר שנתערב בו היין וטעמו כטעם היה והוא שיהי' טעמו וממשו כשאר איסורי מאכלות. הרי הרמב"ם חילקו לשתי בבות. כרישא בה"ד מיירי שגוף האיסור מעורב בו, וקמ"ל הרמב"ם דאין היתר מצטרף לאיסור. ובסיפא בה"ה מיירי שהי' בו טעם, וקמ"ל דטעם כעיקר.

ובזה נראה דברי הרמב"ם בספר המצוות. שלכן לא כתב

באר הגולה

ה לעט הטור

ומשנת הרמב"ן נסמן ק"ן.

ו טור נסמן ה"ף

מממ"ר דרנא ש"מ.

ז כמו שכתב הרא"ש מממ"ל דרנא הו"א ש"מ. ח טור נסמן גאון.

בפסח: ג (י) האם לא ביררו החטים מאכילת עכבר אין בכך כלום: הגה: וכן אם לא ביררו ממנו
 אותו דגן שלמה (יא) מיהו לר"ך לראות שאין בו כל כך שלא יהא ששים כנגדו מן ההיתר (הגהות מיימוני נסמן קמ"ק
 ומה"ה סימן ק"ל): ד (יב) החטים שעושים בהם מצת מצוה טוב לשמרן שלא יפלו עליהם
 מים משעת קצירה (יג) ולפחות משעת טחינה (יד) ה ובשעת הדחק מותר ליקח קמח מן

מממ"ר דרנא ש"מ.
 ז כמו שכתב הרא"ש מממ"ל דרנא הו"א ש"מ. ח טור נסמן גאון.

ביאורי הגר"א

נפ' הניזקין כו' וי"ל דדבר לה כו' ונסוף מ' ביצה כו' וע'
 בתוס' יבמות פ"ג א' ד"ה ר' יהודה ל"ס הראשונה של חוס' שם:
 (יב) החטים. כתב"ש ואפ"ה לא הדר ב' רנא
 כו': (יג) ולפחות. דל"ש כ' דרנא מממ"ר ע"ע
 ה' וה"ק ואפ"ה שנדמו דברי רנא מ"מ לא הדר ומממ"ר על

כמו נספח והאכלו פטור דמ"מ אסור רק פטור מדאורייתא
 וה"ה לרישא: (י) אם לא. עמ"ל דמעט כו'. שהרי
 אף בלמיתה נמטין שרי מדינא: (יא) מיהו צריך כו'.
 עמ"ל. ואל"ה דקמח מקרי לה בלל ממ"ש מנמסם כ"ג ז' מן
 רי"א כו' מין ממינו הוא כו' וע"ש בתו' נד"ה מכאן ואל"ה

ברכת אליהו

קודם פסח דקמח בקמח מקרי לח בלח ואינו חוזר וניעור וכו'.
 ורא"י דקמח מקרי לח בלח, ממ"ש במנחות כב ב. דתנן שם
 עמוד א': נתערב קומצה (של מנחה) בקומץ חבירתה במנחת
 כהנים במנחת כהן משיח במנחת נסכים כשרה רבי יהודה
 אומר במנחת כהן משיח במנחת נסכים פסולה שזו בלילתה
 עבה וזו בלילתה רכה והן בולעות זו מזו. ובגמ' שם עמוד ב':
 תנן רבי יהודה אומר (במנחת כהנים) במנחת כהן משיח
 ובמנחת נסכים פסולה שזו בלילתה עבה וזו בלילתה רכה והן
 בולעות זו מזו וכי בולעות זו מזו מאי הוי מין במינו הוא (שמן
 ושמן — רש"י) אמר רבא קסבר רבי יהודה כל שהוא מין
 במינו דובר אחר סלק את מינו כמי שאינו ושאינו מינו רכה
 עליו ומבטלו. וע"ש בתוס' ד"ה מכאן [ט"ס, וצ"ל: ורבי
 יהודה]. וז"ל וא"ת בפרק הניזקין גבי ערלה. וכלאי הכרם
 קאמר רבי יהודה נפלו אגוזי פרח ונתפצעו בשוגג יעלו במיד
 לא יעלו והתם מין במינו הוא ומשמע התם מדאורייתא כרובא
 בטיל אלא משום דקניס כדאמרין התם וכל תרומה נמי מודה
 ר' יהודה דעולה באחד ומאה כדמוכח בפרק נוטל (שבת קמב
 א) דקאמר רבי יהודה מעלין את המדומע באחד ומאה וי"ל
 דדבר לח המתערב יפה בכל שהוא אבל דבר יבש בטיל שפיר
 ולא גרסי' בגיטין נפלו לגת ונתפצעו דלא מיירי בלח אלא
 ביבש והא דקאמר בחולין (ק א) דחתיכה אחת אסורת כל
 החתיכות שהן מינה טעם המתערב כלל דמי ובסוף מסכת
 ביצה (לח ב) דאמר' חייטין בחיטין נמי נהי דלרבי יהודה לא
 בטיל לרבנן מבטיל בטיל בקמח מיירי שמתערב יפה וכלח
 דמי אבל חייטין בחיטין עצמן בטיל וכו'. הרי דתוס' ס"ל
 ד"קמח מקרי לח בלח". ועיין בתוס' יבמות פב א ד"ה ר'
 יהודה שכתבו כעין זה לסברה הראשונה של תוס' שם.
 [ועב"ח].

(יב), (יג) כמ"ש בפסחים מ א: אמר רבא מצוה ללחות
 שנואמר ושמתם את המצות (שמות יב, יז) אי לא דבעי לתיחה

דבעינן שיאכל הכזית חמץ בכדי אכילת פרס, כמו אם הי'
 אוכל חמץ בעין — דצריך כזית בכדי אכילת פרס, וא"א
 לאכול בכדי אכילת פרס. ולכן אם אוכלו אינו עובר עליו, דאף
 אם החמץ היה בעיניה אינו עובר בכה"ג. משא"כ לגבי כל
 יראה — כיון שאין החמץ בטל כהערוכת כאינו מינו —
 שפיר עובר אף אם נתערב כזית חמץ ביותר מכדי אכילת פרס.
 דהרי סוף סוף איכא ברשותו כזית חמץ. וכן נוקשה אינו עובר
 על אכילתו, כון דאין דרך לאכול נוקשה, ובטלה דעת האוכלו
 אצל כל אדם, כיון דאינו ראוי לאכילה. וכמ"ש בכוחות שם מד
 א: הנה לכותח הבבלי דלית ביה כזית בכדי אכילת פרס אי
 בעיניה דקשריף וקאכיל ל' בטלה דעת' אצל כל אדם וכו'.
 אבל בכל יראה עובר אף בנוקשה. ולכן תנן שם מח ב: שיאור
 ישרף. ולא כמ"ש התוס' שם ב א ד"ה אור, דאף דתנן, "ישרף"
 היינו מדרבנן. דפשטא דמתני' משמע דהוא מדאורייתא,
 כמ"ש בסיפא, "והאוכלו פטור", שהרי מ"מ אסור מדרבנן. רק
 כוונת המשנה — באמרה, "פטור" — היינו פטור
 מדאורייתא. והו"ה לרישא — דתנן שם, "ישרף" — היינו
 ג"כ מדאורייתא. משום שעובר על כל יראה. אבל האוכלו
 פטור כרבנן. ולכן פסק הרמב"ם שחמץ נוקשה עובר בכל
 יראה, ואפ"ה אינו עובר על אכילתו. הרי שאין לאו דכל יראה
 תלוי בלאו דאכילה. והו"ה לענין תערובת, אף שאין עוברין
 על אכילתו, עוברין משום כל יראה. ולכן ניהא ש"ה הרמב"ם
 בפ"ד הנ"ל, דתערובת חמץ עוברים עליה משום ב"י ובי", אף
 שאין לאו על אכילתו, וכחכמים. [וע"ל סימן תמ"ב סק"ב, וגם
 שם כו' שהרמב"ם סובר שהלאו של כל יראה וכל ימצא לא
 תליא בלאו דאכילה. וע"ע מש"ש, ובסימן תמ"ז סקל"ח].

(י) עמ"א טק"ה, שכתב: דמעט רוק אין מחמין חטה קשה
 (טור וי"ח) ולכן אפי' אין ס' נגדן שרי בדיעבד, עכ"ל, שהרי
 אף בלתיחה בחיטין, איתא בפסחים מ א, דשרי ללחות מדינא.
 (יא) עמ"א סק"ו שכתב: קאי אדגן שצמח וא"צ לאפותו

(מהר"ח), עכ"ל. והא דמדינא שרי חייטין בלתיחה הביא רבנו להלן
 בסק"ט. ושם הביא רבנו שבשעורים אסורה לתיחה מדינא דגמ'
 היות שבשעורים אסורה לתיחה, כתב המ"א בדינו כן: ואפשר
 דדוקא חטה אבל שעורה ממהרת להחמין עיין סעיף ה' ומ"ש
 המ"א, "עיין סעיף ה'", היינו ששם בסק"ט כתב: כטור משמע
 דשעורים מדינא דגמ' אסור ללחות. ובאליה רבה סק"ט חלק על
 המ"א. וז"ל: ולענין דלא דוקא חטה קאמר דלא מצינו בגמ' דף מ'

כפנים. וההבדל בין רבנו חיים לר"ת הוא בזה, שלר"ת ההיתר נהפך
 לאיסור אף באין כזית בכדי אכילת פרס. ולר"ת אמרין כן רק כשיש
 כזית בכדי אכילת פרס. וכמ"ש ש"ה פ"ח הנ"ל.
 3 ראי' זו מלתיחת חטין הובאה בטור. ובחידושי הגהות אות א'
 כתב ע"ז: אע"ג דאין ללמוד היתר לכאן מלתיחה דשאני בלתיחה
 כיון דעסיק ביה אבל הכא מינח נייחא כמו שמחלק רבינו עצמו בס'
 חס"י מ"מ אפשר דהואיל ואין כאן אלא מעט רוק שבפי העכבר
 אע"ג דמינח נייחי נ"ל לרבינו דלא גרע מלתיחה דעסיק ביה

ביאורי הגר"א

הוא מלישה כמ"ש שם ה"ג שימור דלישה הוא שימור ושם נזיקות של נכרים כו' דוקא נזיקות דלא הוא לכו שימור דלישה אלא דלא מחזיקין איסורא שמה נגע בהו מים נטחינה וער"ש שם וכו" הר"ן נשם גאון דלא מחזיקין איסורא ונ"ש בגמרא דשימור דלישה לאו שימור הוא היינו לכתחלה. וכו" כ' לשיטת הר"ף דק"ל דשימור דלישה לאו שימור הוא. ובירושלמי הביאו הר"ש נ"ג פ"ג ד"ט מ' דשימור דקרא מלישה ואילן כמ"ש שם מנין שאין טוחנין כו' ס"ל אך כו' משימור

עלמנו ומניח ראייה מדקאמר שם מר נ"ר דרבינא כו' משמע דשאר החכמים לא היו עושין כן רק הוא נכדו היה מחמיר וכתב לשומרן משעת טחינה שאו מקרבין אל המים ואמרין שם ודילמא שאני התם דנעדינא דנחית לשימור כו' וכ"ס הר"ן אלא ש' כן לשיטת הר"ף דרנא מניח קאמר וס"ל דשימור דלישה לאו שימור הוא מ"מ ל"ד משעת קצירה רק קודם לשה כמ"ש בגמ' שם שימור מעיקרא נעין וכ"כ רש"י בחולין ז' א' ד"ה דנמא: (יד) ובשעת הדחק. שעיקר שימור

ברכת אליהו

כלומר מקמי לישא הוא דבעי שימור אבל כל ששמר את החטים קודם לישא יצא ומ"מ משמע שאם לא שמר אלא מלישה ואילך שאינו יוצא ידי חובת מצה בכך אלא דגאון אחד ז"ל אמר שהלוקח קמח מן השוק בשעת הדחק מותר דלא מחזיקין איסורא ויצא ידי חובתו בה אבל לכתחלה בעי שימור ומשמע דס"ל ז"ל הכי דכי אמרין בגמ' דשימור דלישה לא הוא שימור היינו לכתחלה. וכ"כ רש"י בחולין ז' ד"ה דבמצוה: דמתחלת טחינה והרקדה בעיא שימור לשם מצה.

(יד) שעיקר שימור הוא משעת לישא, כמ"ש בפסחים מ. א. הנ"ל בסקי"ב: ...ה"ג דשימור דלישה הוא שימור. ושם איתא: בצקות של נכרים אדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל כית מצה באחרונה. הרי דדוקא בצקות של נכרים דלא הוה להו שימור משעת לישא. אלמא מדינא לא בעינן שימור מעיקרא. משום דלא מחזיקין איסורא שמה נגע בהו מים נטחינה. וער"ש שם פ"ב סכ"ו. [והבאנו דבריו בסקי"ג]. ששם הוכיח מכאן דמדינא דגמ' לא בעינן שמירה משעת טחינה. אלא שסיים: ונהגו באשכנז וצרפת לשומרן משעת טחינה לפי שאז מקריבין אותן אל המים שטוחנין ברחים של מים]. וכ"כ הר"ן שם בשם גאון, דלא מחזיקין איסורא ומשמע דס"ל הכי דמ"ש בגמ' דשימור דלישה לא הוא שימור הוא, היינו לכתחלה. וכת' לשון הר"ן בסקי"ג. וכ"כ כתב הר"ן לשיטת הר"ף דק"ל דשימור דלישה לאו שימור הוא. ובירושלמי — הביאו הר"א כ"כ ברש"י פ"ג דיו"ט (ביצה) ס"א — מ' דשימור דקרא מלישה ואילך כמ"ש. וע"ש בירושלמי פ"א ה"י, ז"ל הירושלמי: מנין שאין טוחנין ואין בורדין ואין מרקדין ת"ל אך אשר יאכל לכל נפש וגו' (שמות יב, ט"ז) ושמרתם את המצות (שם שם, יז) ללמד מלישה ואילך מותר אבל לא טחינה והרקדה וכ"ש תלישה וקצירה — קרבן העדה). וסיים ע"ז הר"א ש' כלומר מלישה ואילך מותר ולא מלאכות שקודם לישא. ומוכח מזה שמ"ש בתורה שמירה. היינו מלישה ואילך. [ובספר מעשה רב אות קפ"ו כת' : המצות של כל ימי הפסח יהיו מחטים משומרות משעת קצירה והחמיר מאד בדבר מחמת שבמדינתנו מצוין מאד מי ששים בימי הקציר והתבואה על פני השדה ועוד כמה חששות דהיינו כמו אתחזק ריעותא. ועד"א מ"ש ע"ז. וראה גם בנו"כ השו"ע שדנו בזה. וראה גם בספר תוספת ירושלים כאן ובבירור הלכה בפסחים

שימור למאי אי שימור דלישה שימור דלישה לאו שימור הוא (אי לא עבד ליה שימור מקמיה הכי — רש"י) דאמר רב הונא בצקות של נכרים אדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל כית מצה באחרונה באחרונה אין בראשונה לא מ"ט משום דלא עבד בהו שימור ולעבדי ליה שימור מאפיה ואילך אלא לאו ש"מ שימור מעיקרא בעינן וממאי דילמא שאני התם דנעדינא דנחית לשימור לא עבד ליה שימור אבל היכא דנעדינא דנחית לשימור עבד לה שימור הכי נמי דשימור דלישה הוא שימור ואפ"ה לא הדר ביה רבא דאמר להו להנהו דמהפכי כיפי (העמין) וקושרין את העמרים בימות הקציר — רש"י) כי מהפכיתו הפיכו לשום מצוה אלמא קסבר שימור מעיקרא מתחלתו ועד סופו בעינן מר בריה דרבינא מנקטא ליה אימיה (חז"טין מתחלת קציר לצורך הפסח ועבדא להו שימור מעיקרא — רש"י) בארבי (מלא עריבה או עריבות הרבה ומצניעתן לבדם לצורך הפסח — רש"י). ומ"ש המחבר, ולפחות משעת טחינה. הוא משום דהרא"ש שם פ"ב סכ"ו כתב דרבא מחמיר על עצמו היה. ומפרש הרא"ש דה"ק בגמ' שם, שאפ"ה שנדחו דברי רבא — דהוי בעי למימר דשימור דלישה לאו שימור הוא — מ"מ רבא לא הדר ביה ו...מחמיר על עצמו ה' לשימור מצה של מצוה משעת קצירה. ומביא הרא"ש ראייה דחומרא בעלמא הוא. מדקאמר שם בגמ' : מר בריה דרבינא מנקטא ליה אימיה בארבי. מ' מכאן דשאר החכמים לא היו עושין כן, רק הוא לבדו היה מחמיר. וכתב הרא"ש שם דנהגו לשומרן משעת טחינה, שאז מקריבין החטים אל המים שטוחנין ברחים של מים. וכן אמרין שם : ודילמא שאני התם דנעדינא דנחית לשימור כו'. וכתב ע"ז הרא"ש : משמע הא אם לקח קמח מן הנכרי ולש אוהו א"צ לאכול כית מצה באחרונה. אולם היות וטוחנים החטים ברחים של מים, כתב שם הרא"ש שנהגו לשומרן בשעת טחינה, וכו"ל. וכ"כ הר"ן שם אלא שכתב כן לשיטת הר"ף דרבא מדינא קאמר. וס"ל דשימור דלישה לאו שימור הוא מ"מ לאו דוקא משעת קצירה רק קודם לישא, כמ"ש בגמ' שם שימור מעיקרא בעינן. [שהר"ף שם כתב : ומיבעי ל' לאינש לנטורי קמחא דפסחא מעידין קצירה. וכתב ע"ז הר"ן : וראי דלמצוה מן המוכחר הכי עדיף שפיר ומיהו אפשר שאע"פ שלא עשה כן אלא שלקח חטים מן השוק ושמרה לשם מצה יצא ידי חובה ובגמ' אמרין דשימור דלישה לא הוא שימור

וראין שאין מתבקעין א"כ ע"כ גם בשעורים מותר. ויש מקום לומר שמחמת סברת הא"ר כתב המ"א דינו רק בלשון "אפשר". והמשנה ברורה בסקט"ו פסק כאלה רבה.

חילוק בין חיטה לשעורה אלא ללחות לכתחלה אבל כדעבר אין חילוק ובשניהם מותרין ויעבד כל שלא נתבקעו וכן מבואר להראי בתשובות רמב"ן סי' ק"נ ותשו' רש"י א תכ"א דמתיר מטעם שאנו

באר הגולה

ט הרי"ף והר"ש
נפ"צ לסקסס ומנ"ס
נפ"ה.
י תה"ד.
כ טס.

השוק: ה (טו) ה האידנא אסור ללחות בין חטים בין שעורים: ו (טז) י שקים שנותנים בהם קמח כל השנה אם רוצה ליתן בהם קמח (יז) ומכבסים אותם יפה צריכים להתיר קודם הכבוס כל התפירות שבהם בקצוות או אם הם מטולאים: ז (יח) כ כשמוליכים השקים שיש בהם קמח מהרחיים אסור להניחם על גבי בהמה שאין אוכף או עור עב תחת השק:

ביאורי הגר"א

(יז) ומכבסים כו'. ר"ל כמ"ש חו' נע"ז טס ד"ה דכימנא ושם יס למקל כו' ע"ש: (יח) כשמוליכים כו'. שמחמם' מהסממה כמ"ש בנדה י"ד א' ח"ש שאין אוכף ולומר לו עור עב כמ"ש נפ"צ דלגלים הכרים וכסמות כו' וטעמא משום דקשין הם כמ"ש בסוף פ"ק ד"ע' אלא נקשין וכמ"ש בי"ד סי' ש"א ס"א אצל זכרי' וכסמות שהן קשים כו' ואיסור

ושמחמם אם המנות כלומר מלישה ואילן כו' ועין טס פרק א' הלכה י': (טז) האידנא. ר"ל אף שמדינא דגמלא אין אסור אלא שעורים אבל חטים מותר ללחות הגאונים אסרוה לפי שאין נקליין וכמ"ש הרי"ף: (טז) שקין כו'. כמ"ש נע"ז ע"ה ז' ואי אית זי' קטרי שרי להו וזננה י"ז ז' א"נ דאשתכח נסטרל כו' נסטר' לא מתכנס:

ברכת אליהו

(יז) ר"ל כמ"ש תוס' בע"ז עה ב ד"ה דכיתנא ושם יס לחלק כו'. ע"ש. וז"ל התוס': אור"ל דמפות וסדינין שלנו ששורין ביין נסך אין צריך ליישנן מדלא קאמר כל כלי פשתן סתם אלא הני כלים שמנו חכמים שהיו בקיין דוקא בבליעתן ואין לחלק בין יין נסך שהוא צונן ובין שאר איסור רותח שנפל על המפות הכל יש להתיר בכבוס כלי שני כי ודאי ידוע שע"י כבוס גדול שחובטין כמה וכמה פעמים אי אפשר שלא יצא האיסור ושם יס לחלק בין איסור שנדבק לשאינו נדבק כל כך כמו שמחלק בפרק התערובות (זכחים עט ב). וא"כ כאן בקמח הוי בצק הנדבק וצריך לכבס באפר ולחבוט יפה ולכן כתב המחבר, "ומכבסים אותם יפה". [וע"ל סי' תמ"ב סקל"ג ובסי' תנ"א הערה 11 וכאן ט"ז סק"ה ועטרת זקנים אות ב' וחק יעקב סק"א ומשנה ברורה סק"ל. וראה גם בספר הגעלת כלים פי"ג הערה תכ"ז - תכ"ט].

(יח) שהקמח מתחמם מהבהמה, כמ"ש בנדה יד א — שהאבר מתחמם מבשר הגמל —: רוכבי גמלים אסורין לאכול בתרומה (אבריהם מתחממים מבשר הגמל ומוציאים זרע — רש"י). ונזכר שם בגמ' שהאיסור הוא רק כשרוכב בלי אוכף. אבל אם יש לו אוכף אין איסור. ופירש"י: אם יש לו אוכף האבר אינו מתחמם שהעץ קשה הוא ואם אין לו אוכף מתחמם וכו'. ועפ"י גמ' זו נפסק באבאע"ז סי' כ"ג ס"ו: אסור לרכוב על בהמה בלא אוכף. ובבאה"ג שם סק"פ ציין לגמ' הנ"ל. וזהו שכתב כאן המחבר, שהאיסור הוא רק, "על גבי בהמה שאין אוכף". ואמר המחבר: או עור עב תחת השק. כמ"ש בפ"י בלגלים מ"ב: הכרים והכסות אין בהם משום כלאים. ובלבד שלא יהי' בשרו נוגע בהן. וטעמא משום דקשין הם כמ"ש בסוף פ"ק דיו"ט אלא בקשין וכמ"ש ביור"ד סי' ש"א ס"א אבל בכרים וכסות שהן קשים כו'. ואיסור

שם ציון ה' ובמבוא לספר מצות מצוה (ירושלים, תשמ"ב). (טז) בפסחים מ א איתא שרבא סובר שמצוה ללחות. והבאנו דברי הגמ' בסק"ב. ובסק"ג הכאנו שנדחו דברי רבא. אבל אף לפי דחייה זו מותר ללחות חטים. ואיתא שם בגמ' ש"אין לותרין שעורין בפסח". וזהו מ"ש המחבר, "האידנא וכו'". ור"ל אף שמדינא דגמ' אין אסור אלא שעורים, אבל חטים מותר ללחות, מ"מ הגאונים אסרוה, לפי שאין בקיין בלתייה. וכמ"ש הרי"ף: והאידנא שדרו ממתיבתא דאין אנו בקיין ללחות הילכך לא שרי לן למילתא וכו'. ועד"א. וראה בבירור הלכה בפסחים שם ציונים ב', ג', ד']. (טז) כמ"ש בע"ז עה א. ב: הני דקולי וחלאתא (כוורת של שבטים שמסננין בהן יין — רש"י) דארמאי וכו' דכיתנא מישנן ואי אית (ביה) [בהו] קיטרי שרי להו (מתירן ואח"כ מנגבן שהיין נבלע בקשרים — רש"י). ובשורת תה"ד סי' קט"ז הביא ראי' זו. וכתב: ונראה דראי' זו היתה לדחות כדדחי ליה במרדכי פרק כל שעה שאינו ראייה משם שלא יפלוט בהגעלה מה שחתח הטלאה משום דין נסך צלול הוא אותן שבקיטרי והעפר עב ואינו נכנס תוך הקשרים ולכן קאמר דשרי להו אבל מי הגעלה ג"כ צלולין ונכנסין תוך הטלאים וחילוק זה נוכל לומר ג"כ אנ"ד דמי הכביסה ג"כ צלולים ונכנסים יפה בתוך התפירות והסדקים. וכתב שם שנראה להביא ראי' ממ"ש בנדה נ"ב: ...אי נמי דאשתכחה (כתם) בסטרא (בצדי הבגד שיש שם קמטים ותפירות — רש"י) וכו' אי אמרת חזקתה מתכבס בסטרא לא מתכבס. וסיים — התה"ד: לא קמן שבתוך הקמטים והתפירות אינו מתכבס. ותו דבנדון דידן הדבר ידוע דכשהקמח נוגע במים מיד נתרכן ונילוש ונדבק בכבד וקשה להעביר כולו וחמץ כמשהו כשיתערב בפסח. עכ"ל.

הפסק בגד אלא הפסק אוכף. עכ"ל. וצי"ב איך אפשר ללמוד מהמשנה של כרים וכסות דב"ע. עור קשה הבגד שמפסיק מהני. ונראה שהד"א מפרש שרבנו בא לומר שלכן נקט בשו"ע "עור עב", מפני שאם העור אינו עב והוא אסור. מפני שהעור מחמם. וזה נלמד מ"מ"ש במשנה דכלאים ש"הכרים והכסות אין בהם משום כלאים". והטעם הוא מפני שהן קשין. ורבנו ציין ליור"ד סי' ש"א ס"א. ושם פסק המחבר: כרים וכסות שהם קשים וליכא למיחש שמא תכרך נימא עליי מותר לישן עליהם ובלבד שלא יהא כשרו נוגע בהם. וקשה שהרי ביור"ד הנ"ל איתא הטעם משום דליכא למיחש שמא תכרך נימא עליו, ולא מפני שאינם מחממים. וי"ל שאמנם לדעת

4 דברי רבנו צ"ב. שהרי מ"ש במחבר דכשיש "עור עב תחת השק" מותר. היינו מפני שהעור עב הוי הפסק בין הבהמה והשק. ואין למדים דין זה מהדין של כרים וכסות שציין רבנו. ובד"א נראה שמפשי דברי רבנו כדרך אחרת. וז"ל: והא דכתב המחבר דעור ג"כ מפסיק מחממו ולא אמרינן דעור גופא נתחמם הקמח שבשק הוא מהא דאיתא פ"ט דכלאים הכרים והכסות אינן כלאים ובלבד שלא יגע בהן בכשרו הרי דבעור כשיש דבר מפסיק בין העור לבשר אין הכשר נתחמם מהעור וה"נ אין הקמח שבשק מתחמם מהעור והשק מפסיק וכיון דעור קשה הבגד שמפסיק מהני דמה שבשק לא יתחמם מהעור משא"כ מעור הגמל שהוא רך לא מהני

הנה: (יט) וכן יזהר לנחמלה שלא להניח הרצה שקיס עם קמח זה על זה נמקום שאפשר (מרדכי) ס"פ אלו עוצרין): ח ל נוהגים לנקר הרהיים משום דזמנין נתנו בהם תבואה לתותה לסולת מ ונוהגים שקמח הראשון שנמחן אחר הניקור שומרים אותו עד לאחר הרגל: הנה: (כ) ואנשי מעשה תגלים ליקר צעמם אל מקום הרחיים לרלות הס צעמם נטחית קמחיהם (מרדכי): ט (כא) נ צריך למחון החטים יום או יומים לפני הלישה ואם טחנו בערב פסח יש אומרים שאסור ללוש מצה בו כיום לפי שהקמח בשעת טחינה רותח ומחמם המים והעיסה נוחה להחמין:

באר הגולה
ל האגור כסם מהר"י
מלין ומשני' אשכנזית.
מ שם.
נ האגור כסם שגלי
הלקט ע"פ הירושלמי.

ביאורי הגר"א

לנחמלה ס': (כ) ואנשי מעשה. ירושלמי שם ר"ח נר פסח חזיל לגבי טעוניה: (כא) צריך כו' לפי שהקמח כו'. כן למדו מירושלמי הנ"ל מפקיד לטעוניה כו' ללא ירחיקן. ר"ל שלא ירחיק אחד מחבירו שהקמח רותח:

הנחמלה שלא יתחמם נלמד ממ"ש בהגה"ה וכן כו': (יט) וכן יזהר כו'. ירושלמי פ"ג סוף הלכה א' ר' אבהו מפקיד לטעוניה דלא מיתן קופייה ר"ל שקיס אלן על אלן דלא ירחיקן ויחמטן וכ' המרדכי אפשר דוקא לדידהו דלמתי אכל לדין ליכא למיפש ומ"מ טוב לזהר אם אפשר וז"ש יזהר

ברכת אליהו

באיזה דבר — פנ"מ). [והמרדכי שם כס' תר"א סיים: ומשמע התם דאפי' האמוראים היו הולכים לבית הריחיים. וראה בספר מצות מצוה פ"ד הער' ל"א-ל"ג]. (כא) כן למדו מירושלמי דפסחים פ"ג ה"א, הנ"ל בסקי"ט: ר' אבהו מפקיד לטחונייה דלא מיתן קופייה אילין על אילין דלא ירחיקן ויחמטן. ור"ל שלא ירחיק אחד מחבירו שהקמח רותח. [ושכלי הלקט בסדר פסח דין שימור חטים וקמח לשם מצה אות ר"ל הוכיח כן מהירושלמי הנ"ל. וסיים: ומיכן כתב אחי ר' בנימין נר"ו שצריך לטחון החטים יום או יומים קודם ללישה ואם טחן בערב הפסח דהיינו יום ארבעה עשר יהא אסור ללוש ממנה מצה בו ביום לפי שהקמח בשעת טחינה רותח ומחמם את המים והעיסה נוחה להחמין וקרוב הדבר לבוא לידי איסור חמור. ועיין ט"ז סק"ז, מ"א סקי"ג, חק יעקב ס"ק כ"ר-כ"ז ובספרים שציין כספר מצות מצוה פ"ד הער' ל"ה-ל"ח].

הנחמלה, כדי שלא יתחמם הקמח — אף שאין בקמח מים — נלמד ממ"ש בהג"ה: וכן יזהר שלא להניח הרבה שקין עם קמח זה על זה במקום דאפשר. ובסקי"ט נביא מקור לזה. (יט) ירושלמי דפסחים פ"ג סוף ה"א: ר' אבהו מפקיד לטחונייה (לאותן הטוחנים חטים — קרבן העדה) דלא מיתן קופייה אילין על אילין דלא ירחיקן ויחמטן. ומ"ש הירושלמי "קופייה", ר"ל שקיס. והיינו שלא יתנו השקים זה על זה שיחממו ויחמטו. וכתב המרדכי [נראה שצ"ל: כ"כ המרדכי. וזה שם כו' תר"א. ומכאן ואילך הוא מדברי הכ"י שכתב]. שאפשר דוקא לדידהו דהוה דלתיה אבל לדין — כיון דלתייהא אסורה — ליכא למיחש להכי. ואפשר שפני כך לא כתבוהו הפוסקים ומ"מ טוב לזהר אם אפשר. וזהו שכתב הרמ"א: יזהר לנחמלה כו'. ולא כתב כלשון איסור. (כ) ירושלמי דפסחים פ"ג ה"א: ר' חיננא בר פפא חזיל לגבי טחונייה (הוא עצמו הלך לטחינה הריחיים שלא יהיו נכשלים

המחבר הטעם הוא מפני שבקשין אין סרך שמא תכרך נימא עליו. אבל אחי קשה שיהי' אסור משום שהכרים והכסות מחממים אותו. אלא ע"כ צ"ל מפני שהכרים והכסות הם קשים. ולכן כשאין בשור נוגע בהם אינם מחממים. ומוכח שבקשין אין הבשר מתחמם מהעור. וכ"כ רש"י ביומא ס"א ד"ה קשים הם ובביצה ט"א ד"ה בקשין. ולפי פ"י הד"א יוצא שלולא שהשק מפסיק בין העור לקמח הי' אסור לשים הקמח על העור. מפני שהקמח יתחמם מהעור. וקשה שלא מצינו איסור לשים קמח על עור. אלא בשורע איתא רק שאסור להניח קמח ע"ג בהמה. (וראה להלן מ"ש מסי' תנ"ט ס"ד). והיינו שהבהמה עצמה מחממת. אבל לא מצינו שיהא אסור לשים קמח על עור בעלמא. וגם מ"ש הד"א: "משא"כ בעור הגמל שהוורק לא מהני הפסק בגד אלא הפסק אוקף". צ"ב. שהרי עצם עור הגמל יש לו חמימות, א"כ מה שייך לומר שעור הגמל יהי' הפסק. וכי החמימות של הגמל היא רק בבשר ולא בעור. ויש גם להעיר שבהה"ד ס' ק"יח — שהוורק המקור לדין זה — כתב עוד טעם באיסור הנחת שק קמח ע"ג בהמה. וז"ל: ותו דרגילותו שהבהמות מויעות תחת כובד המשא ולא כבירה לא אי זיעת בהמה מכשירה ומחממת דכמה מיני זיעות מייית אשירו פ"ל כל שעה זיעת בהמה לא אייתו ואע"ג דלפי הסברא דמי לזיעת אדם אדמו דאינו מכשיר ואינו מחממן מ"מ אין להקל בכלילת דלא פשיטא. והובא טעם זה במ"א סק"י. אולם רוב האחרונים נקטו כטעם הראשון — שמתחמם הקמח. וראה משנה ברורה סקל"ז ובשער הציון ס"ק נ"ז. ורבנו סיים: ואיסור הנחמלה שלא יתחמם נלמד ממ"ש בהג"ה וכן כו'. וצ"ב. שהרי בהג"ה כתב כו'. וכן יזהר לנחמלה. ורבנו בסקי"ט הסביר מדוע כתב בהג"ה רק "יזהר לנחמלה" ולא כתב שאסור. ולפי דברי רבנו איסור הנחמלה שכתב המחבר הוא מהדין

שכתב הרמ"א. וכן יזהר לנחמלה. א"כ גם המחבר הו"ל למימר כלשון "יזהר לנחמלה". ולא לכתוב שאסור להניחם. ואמנם הנו"כ כתבו שבדיעבד אם שם קמח ע"ג בהמה וכד' מותר. אבל עדיין צ"ב שאפי' אם נאמר שכוונת המחבר היא אף לנחמלה, אבל הו"ל למימר כלשון "יזהר לנחמלה". ולא כלשון "אסור להניחם". ואולי לשון המחבר לחוד ולשון הרמ"א לחוד. והיינו שגם מ"ש המחבר "אסור להניחם" כוונתו שיהיה לנחמלה לא לעשות כן. ולהלן כס' תנ"ט ס"ד כתב בהג"ה: ולא יתן העריבה על כר או כסת צמר בשעת הלישה שמחמם העריבה אבל של עור שרי. וכתב כסת רבנו בסקי"ט: עיין ס' תנ"ג ס"ז. ונראה שכוונת רבנו להעיר בשס' תנ"ט איתא שכתב צמר מחמם ושל עור שרי. וכאן נראה מדברי המחבר וממ"ש רבנו להיפך — שעור מחמם וכדים וכסותם אינם מחממים. ואולי אפ"ל שמ"ש הרמ"א שלא יתן עריבה על כר וכסת מיידי בלא קשין. ובנוגע לסתירה בענין "עור". י"ל שכאן הרי כתב המחבר שרק ע"ג עור עב אסור. ושם מיייר בעור שאינו עב. אבל כ"ז דוחק כי בהג"ה לא חילק בין כר וכסת קשין ללא קשין. וגם לא חילק בין עור עב ללא עב. והמקור לדברי הרמ"א שם הוא בהר"י ווייל ס' קצ"ג. וגם שם לא חילק כנ"ל. ואפ"ל בדרך אחרת. שלענין הולכת שקי קמח הדרך היא שמתחמם ע"ג העור ולא ע"ג כרים וכסות. ולענין עריבה הדרך היא שמתחממת רק כאשר מניחים אותה ע"ג כר וכסת. ואינה מתחממת כששמים אותה ע"ג העור. וגם זה דוחק קצת. ויש גם להעיר דבשבת נ"א א איתא שיותר להטמין בכרים וכסות. משום שאינם מוסיפים הבל. וכן נפסק במשנה ברורה ס' רנ"ז סק"כ. עפ"י הגמ' הנ"ל וכמש"ש בשעה"צ סק"יז. ולא חילק בין קשין לרכין. וי"ל.

תנז באיזה מצה אינו יוצא ידי חובתו. וכו' ד' סעיפים:

באר הגולה

א טור נסח הרמב"ם

נפ"ו ממנה ו' פ"ג

דמלה

ב כתיב פסחים ל"ו

וכפי' רמב"ם וכו' מי

הרמב"ם דברי הר"ף ופ"ג. ג משנה פ"ק דמלה.

א (א) אין יוצאין לא בפת סובין ולא בפת מורסן (ב) אבל לש הוא את העיסה בסובין ובמורסן שבה ויוצא בה ויוצא במצה מסלת נקיה ביותר ואין אומרים אין זה לחם עוני: הנה: (ג) וטוב לא לחמלה שלא לעשות המלה רחנה יותר מדלי דהו' כלשיסה (מהרי"ו): ב ג עיסת הכלבים בזמן

ביאורי הגר"א

וסופן ומורסן ה' רעשים כו' ונפ' כל שעה ל"ו א' ונהדראה וע' גרמ"ש שס: (ג) וטוב כו'. שס ל"ו ג' וע' רש"י שס ד"ה אשיסה וכן שס נגמ' אשיסה אחד כו':

תנז (א) אין יוצאין. כמ"ש נפ"ז דמלה מיטל מורסן כו' וה"ה למלה דמד דינא להו כמ"ש נפסק כ"ש ונמנמות (ע"ה) [ע"ס] ג': (ב) אבל לש כו'. שס הס ושארין

ברכת אליהו

לענין מצה, דחד דינא להם וכו' בסק"א. ובפרק כל שעה לז איתא: יוצאין בפת נקיה ובהדראה וכו'. ועיין ברא"ש שם סי"ד, וז"ל: פת הדראה פת סובין וכן פירש"י פת הדראה שניטל ממנה הדרה והרמב"ם ז"ל כתב אין יוצאין לא בפת סובין ולא בפת מורסן אלא לש הוא את העיסה בסובין ובמורסן שבו יוצא בו וכן י"ל דעת רב אלפס שכתב פת סובין כלומר שלא הוציא ממנו הסובין דאילו פת סובין לא מיקרי לחם ופטור מחלה (כרתנן בפ"ב משנה ו' דחלה), עכ"ל. (ג) פסחים לו ב: לחם עוני (דברים טז, ג) פרט לחלוט ולאשישה. ועיין רש"י שם ד"ה אשישה, שכתב: גלוסקה

תנז (א) כמ"ש בפ"ב דחלה מ"ו: חמשת רבעים קמח חייבים בחלה הם שאורין וסובין ומורסן חמשת רבעים חייבין ניטל מורסן מתוכן וחזר לתוכן הרי אלו פטורים. הרי דאם הוציא מורסן מהעיסה והחזירה לתוכה פטור מחלה. עאכ"כ שעיסת סובין ומורסן פטורה מחלה. והו"ה למצה דאין יוצא בפת סובין ובפת מורסן. דחד דינא להו כמ"ש בפרק כל שעה ובמנחות ע"ב. (ב) פ"ב דחלה מ"ו, הני"ל בסק"א: חמשת רבעים קמח חייבים בחלה הם שאורין וסובין ומורסן חמשת רבעים חייבין. הרי שהסובין והמורסן מצטרפין לשיעור החייב בחלה. והו"ה

כד"ה מעשה אילפס הן: לפיכך לאו לחם הוא וכו'. ומקשה הגמ' על ר"ל מהביריתא: יוצאין במצה הינא ובמצה העשויה באילפס. ופירש"י בד"ה העשויה באילפס: ואע"י דלחם בעינן כדכתיב לחם עוני (דברים טז, ג). הרי דחלה ומצה חד דינא להו דבעינן לחם. ומה שצ"ע רבנו למנחות ע"ב ב. היינו דאיתא שם: תרי יוצאין במצה נא (נזסח אחר: הינא) ובמצה העשויה באילפס וכו' אמר רבא וכן לענין לחמי תודה פשיטא הכא לחם כתיב והכא לחם כתיב (דחד דינא אית להו למצה ולחמי תודה דהכא והכא כתיב לחם — רש"י) וכו'. הרי שגם משם מוכח דחד דינא לכל דבר שכתוב בו "לחם". והו"ה דחד דינא לחלה ולמצה לענין סובין ומורסן.

ובמ"א סק"ב כתב: ואם נטל מורס' מתוכה וחזר לתוכה ולש עמה יש להסתפק אם מצטרף לכזית עיין ביו"ד סי' שכ"ד ס"ג, עכ"ל. ומה שצ"ע המ"א ליו"ד סי' שכ"ד, היינו ששם נפסק לענין חלה: אם ירקד והפריש מורסן מתוכו אינו מצטרף. ועפ"י מ"ש הר"ן שאין יוצאין ידי מצה אלא בלחם שחייב בחלה. ועפ"י מ"ש רבנו שחלה ומצה חד דינא להו, פשיטא שגם לענין מצה אם הפריש הסובין והמורסן וחזר ועירבן לתוך הקמח אינו מצטרף לשיעור כזית. וכן פסק במשנה ברורה סק"ג. וצ"ע ע"ז בשער הציון סק"ג: חק יעקב וכו' מרבין מנוח וכן מהגר"א ופר"ח והגר"ז ודלא כמ"ש מהסתפק בהו.

ועיין בספר מקראי קודש בעניני פסח להגרצ"פ פראנק זצ"ל ח"ב סי' ח' אות א' שכתב: מצה לחלק בין חיוב חלה לבין הדין לצאת בהו ידי חובת אכילת מצה. וז"ל: אמרתי דלענין חיוב חלה, מכיון שפירש המורסן פקע מהם זיקת חיוב חלה ושוב לא לחייב ודמיא לקמח פטור שאין מצטרף להחמיר, אבל לענין לחם מכיון ששם לחם הוא עם המורסן אין ג"מ אי כבר נפרדו. עוד אמרתי אם נאמר לשיעור חלה לא מהני מה שנחפז לשערור אבל לשיעור כזית מהני מה שנחפז, א"כ י"ל דבחזור ומערבן לא גרע מנחפז לכזית [ועיין] בברכי יוסף אות ב' שכתב: יש מי שכתב שאם נטל את המורסן ואח"כ החזירו לתוכו הואיל ואינו מצטרף לחלה אין יוצאין בו יד' וכתב בספר "בית מועד": ויראה לי הואיל ויש בו קמח יוצא בו יד' ח. עכ"ל. וב.הררי קודש"ש צ"ע ו' הוסיף: עיין ש"ך יור"ד סי' שכ"ד סק"ג י"א: אבל א' ירקד והפריש מורסן מתוכו וחזר ועירבן עמו אינו מצטרף ד"עירוטחכים" אמר רחמנא ואין זה דרך עריסה לערב בו מורסן לאחר שהפרישן. ולפי"ז י"ל דזה דוקא לענין

ו' הר"ן בפסחים לו א כתב ש.אין יוצאין ידי מצה אלא בלחם שחייב בחלה" והב"י בהביאו דברי הר"ן הוסיף: כדתנן במסכת חלה (פ"א). והיינו דתנן שם במשנה א': חמשה דברים חייבים בחלה החיטים והשעורים והכוסמים ושכולת שועל ושיפון וכו'. ושם במשנה ב': האוכל מהם כזית מצה כפסח יצא ידי חובתו כזית קמח חייב בהכרת. וכנראה שהב"י פירש דמדמסמכה המשנה הדין של מצה כפסח לדין של חלה, מוכח דחד דינא לחלה ולמצה. ונראה שרבנו לא הביא ראי' זו, משום שהרמב"ם והר"ש והרמב"ם וכו' — שיוצא כזית מצה כפסח רק בחמשת המינים — הוא משום שיוצאין ידי חובתו כפסח רק בדברים הבאים לידי חימוץ. והרמב"ם סיים: והוא אמרו (פסחים דף ל"ה) יצא אורו דוחן פרגין ושמושומין שאין באים לידי חימוץ אלא לידי שחרון. וגם הר"ש הביא הך דפסחים הני"ל. וזה לא שייך לענין סובין ומורסן. שהמ"א בסק"א כתב שמוכח קצת שמורסן, ב"א לידי חימוץ מדיוצאין בהם ידי חובת מצה לדעת רש"י ואפ"ל כיון שהוא ממין הבא לידי חימוץ יוצא בו ידי חובתו וכו'. ואם נאמר כהתחלת דברי המ"א שמורסן לא לידי חימוץ, אין לזה קשר עם מ"ש בפ"א דחלה מ"ב שיוצאין ידי חובת מצה רק בחמשת המינים, שהרי הבאנו לעיל שהטעם — שאינו יוצא במינים אחרים — הוא מפני שאינו באין לידי חימוץ. וזה לא שייך במורסן. ואף אם נאמר כמו שסיים המ"א, שאפ"ל "כיון שהוא ממין הבא לידי חימוץ יוצא בו ידי חובה", אין להביא הוכחה מהך שאין יוצאין ידי חובת מצה מינים אחרים. שהרי אפ"ל כמ"ש המ"א ושאין מורסן, כיון שהוא ממין הבא לידי חימוץ יוצא בו ידי חובתו. ובנתיב חיים אות א' הקשה על המ"א, וז"ל: צ"ע הלא משנה שלימה דף (נ"ט) [ל"ט] אין שורין המורסן מפני שהן מחמיצות. וגם החק יעקב סק"א הקשה על המ"א מהמשנה הנ"ל, והוסיף: והוא מחמיר בדאי כמבאר לקמן סי' תס"ה ואין נעלם ממנו כל זאת. ובאליה רבה כאן אות א' ובחי' אדם כולל קכ"ב סי' ב' תי' את קושיית החק יעקב, ע"ש. ובמשנה ברורה סי' תס"ה סק"ב כתב שמורסן וסובין מחמיצין. ובשער הציון שם סק"א הביא המקורות לזה.

עכ"פ הא דלא יוצאין בסובין ובמורסן אינו משום שלא בא לידי חימוץ. וע"כ צ"ל שהטעם הוא מפני שאינו נקרא לחם לענין מצה. כמו שאינו נקרא לחם לענין חלה. וע"ז הביא רבנו ראי' מפסחים. דאיתא שם לו א, דר"ל ס"ל דמעשה אילפס פטור מחלה. ופירש"י

שהרועים אוכלים ממנה יוצאים בה ואם לאו אין יוצאים בה ד (ג*) שאין זו משומרת לשם מצה: הגה: כך הם דברי הרמב"ם (ד) אכל יס אומרים הטעם משום שאנו קרוי לחם כל זמן שאין הרועים אוכלים ממנו וכן נראה עיקר (טור י"ד סי' ע"ל ור"ם בפירושו דמסכת תלה פ"ק): ג (ה) ליכא בזמן הזה דידע למחלל (ו) הלכך כל מין חליטה אסור: ד (ו) אין אדם יוצא ידי חובתו במצה גזולה (ח) דליה לחם גם לענין חובת מלה נפסק. ה טור בשם הגאונים וכ"כ ש"פ. ו הרמב"ם שם וכן דקדק הרא"ש בפ"נ דשפטים וה"ה מן הפירושים.

ביאורי הגר"א

ורא"ש ורמב"ם וכ"כ בשם הגאונים שאסורו וכו' הכל נז' לפי שיש שדוקקין הקמת או מניחין בשק וחולטין ולא סליק דיקולא דמיא מד' רוחותיה ומש"ש מ' א' לא לחלוט כו' והרמב"ם כתב הטעם שמה לא יריתו המים יפה יפה: (ו) הלכך כל (מיני) [מין]. ר"ל שיש מיני חליטה שאין יוצאין י"ח מדינה וכמ"ש נפוס' שם ל"ו ז' ד"ה פרט וצניעות מ' א'

ברכת אליהו

הרמב"ם בפ"י המשניות שם לענין חלה: למאמר השי"ת באכלכם מלחם הארץ (במדבר טו. יט). ועל מש"ש במשנה ו"אין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח". כתב הרמב"ם שם: לפי שאין אדם יוצא ידי חובתו אלא בדבר שחייב בחלה וכו'. וכת' בסק"א שחלה ומצה חד דינא להו. ועיין ט"ז סק"ג. מ"א סק"ג. משנה ברורה סק"ט. י' ובשער הציון שם, ובביאור הגר"א יור"ד סי' ש"ל סק"י ובביאור הלכה ביצה כא א ציון ה'.

(ה) כ"כ הרי"ף בפסחים מ א ורא"ש שם פ"ב סכ"ה ורמב"ם הל' חמץ ומצה פ"ה ה"י וכו' בשם הגאונים שאסורו. וכתב הכל בו סי' מ"ח דין הלכות חמץ ומצה, לפי שיש שדוקקין הקמת או מניחין בשק וחולטין ולא סליק דיקולא דמיא מד' רוחותיה. וכמ"ש בגמ' ל"ט ב. מ א: אמר רב יוסף לא ליחלוט איניש תרי חטיי בהדי הדדי דילמא אזלא חדא רתבא בציריא דחברתה ולא סליק להו דיקולא דמיא מארבע רוחותא ואתי לידו חמין. והרמב"ם שם כתב הטעם שנהגו רוב העולם שלא לחלוט. גזירה שמא לא יריתו המים יפה יפה. ונע"ל סי' תנ"ב סקט"ז. סי' ת"ס סק"ח וסי' תס"ה סק"ב.

(ו) ר"ל שיש מיני חליטה שאין יוצאין בה ידי חובה מדינא. וכמ"ש בתוס' בפסחים לו ב ד"ה פרט וביבמות מ א ד"ה כיון, דבעשאה בחמה אף אם בלילתה רכה אין יוצאין ידי חובת מצה, ובבבילתו עבה הוי כבבילתו רכה ועשאה בחמה. ובבבילתו עבה אפי' אפאז כתנור אין יוצא בה ידי חובת מצה. ולרב האי כגון שחלטו בשמן. [שהרא"ש בפסחים פ"ב סי' ג

(ג*) שאין זו. וכמ"ש שם ל"ח ז': (ד) אבל י"א הטעם. מ"ש נחלה שם דפטור מחלה וע"כ ז"ל משום לחם וכן שאר דברים דחשיב שם מלואו משום לחם וע"כ גם הרמב"ם סובר כן אלא שהוסף כאן דאפי' ראוי לרועים ואוכלים ממנה כיון שלא עשאה אלא ללכדים פטור כיון שאינה משומרת כנ"ל: (ה) ליכא. כ"כ הרי"ף

גדולה. וכן שם בגמ': אשישה אחד מששה באיפה וכו'. (ג*) [נבאה"ג סק"ד כתב: רמב"ם לפי פירושו שם שהעיסה הנעשית לכלבים ושלא יאכל ממנו שום אדם אינה חייבת בחלה ואינה לחם גם לענין חובת מצה בפסח. וזה לא כ"כ ברקדוק. כי הרי הטעם ד, אינה לחם" ליתא במחבר, אלא — להלן בהג"ה. ועמ"ש בסק"ד. ומ"ש המחבר, "שאין זו משומרת לשם מצה" הוא משום רבכה"ג אין יוצאין בה]. וכמ"ש בפסחים לח ב. דתנן שם עמוד א': חלות התורה ורקיקי נזיר עשאו לעצמו אין יוצא בהן. ובגמ' שם עמוד א'. ב': מנה"מ אמר רבה דאמר קרא ושמרתם את המצות (שמות יב. יז) מצה למשתחרת לשם מצה יצתה זו שאין משתחרת לשם מצה אלא לשום זבח.

(ד) כמ"ש בחלה פ"א מ"ח. דעיסת הכלבים אם אין הרועים אוכלין ממנה פטורה מחלה. ולענין חלה ע"כ ז"ל שהטעם הוא משום "שאינו קרוי לחם". וכן שאר דברים דחשיב שם במ"ה ובמ"ו — עיסה שתחלתה סופגנין וסופה סופגנין. מעיסה. נחתום שעשה שאור לחלק ועוד — כולוהו פטורים משום דלא מיקרי "לחם". והמחבר שכתב שהטעם הוא משום "שאין זו משומרת לשם מצה". הוא מדברי הרמב"ם בל' חמץ ומצה פ"ו ה"ה. וע"כ גם הרמב"ם סובר כן — דלא מיקרי "לחם". אלא שהוסיף הרמב"ם בהן בפ"י המשנה דחלה הנ"ל, דאפי' ראוי לרועים ואוכלים ממנה לא יוצאים בה ידי חובת מצה. כיון שאינה משומרת לשם מצה. וכנ"ל בסק"ג. והו"ה שפטורה מחלה, כיון שלא עשאה אלא לכלבים. וכמ"ש

וגם רכנו שם בסק"ז הביא הפוסקים שהביא דין זה. וסיים שזה דלא כמ"א שכתב שכל הפוסקים השמיטוהו. ולכן הכריע בהל' שם שאסור אף בדעיבה משא"כ לענין רחבה יותר מדאי. לא שייך הטעם דשמא לא ישלש חום האש כתוכה. ורק מפני דהוי "כמו אשישה" כתב במהר"י ווייל שם ש. המצות לא יהיו רחבים יותר מדאי. ולכן כתב בהג"ה כאן לשון לכתחלה. וכבה"ל כתב טעם אחר למה כאן הוי רק, כמאשישה. וזה משום ש. דוקא כאן בגלוסקא שגדולה אחד ממשך באיפה" הוי אשישה ממש. וברחבה יותר מכפי הרגיל מחמירין משום לתא דאשישה. אולם הבה"ל עצמו השיג ע"ז. וכתב דמלשון הגמ'. רש"י. הרוקת והערקן משמע דלאו דוקא אחד מששה באיפה הוי אשישה. ולפי"ז צריך טעם למה כתב המהר"י ווייל "דהוי כמו אשישה". ולפי דברינו הנ"ל נראה. וזה משום שאשישה הוי רק בענין העובי, ולא בענין הרוחב. וע"ל סי' ת"ס הערה 2.

חלה דעיסותיהם כתיב קמ"ל. עכ"ל. וראה גם מש"ש בציונים 2, 3. וברור שכ"ז הוא דלא כדעת רכנו והפוסקים הנ"ל שסוברים דחד דינא לחלה ולמצה לענין סוכין ומורסין. 2 דין זה הביא הר"מ בסק"א בשם מהר"י. וזה בשו"ת מהר"י ווייל סי' קצ"ג. וז"ל: המצות לא יהיו רחבים יותר מדאי דהוי כמו אשישה וכתוב לחם עוני. ובסי' ת"ס ס"ה פסק המחבר: אין עושין בפסח פת עבה טפה. והבה"ל כאן ד"ה וטוב הכריע שבדעיבה מותר. ובסי' ת"ס לענין פת עבה הכריע בבב"ל ד"ה פת עבה טפה. שאסור אף בדעיבה. ונראה דשאני פת עבה טפה שהאסור הוא משום שיש לחוש שמא לא ישלש חום האש כתוכה ותתחמץ כתוכה בשעת אפייתה — לשון המשנה ברורה שם סק"י. ולכן אסור אף בדעיבה. ועל מ"ש המ"א שם בסק"י שבדעיבה מותר מפני שהפוסקים לא הביאו דין זה. כבה"ל הנ"ל הביא הרבה פוסקים שכן הביאו דין זה.

באר הגולה

במה דברים אמורים כשגזל מצה ז' (ט) אבל אם גזל חטים או קמח ועשאו מצה יוצא בה שקנא בשינוי ודמי' לבד הוא חייב לו: (י) ולענין נרקה ע"ל ריש סימן מרמ"ט):

ז ה"ה ע"ס.

ביאורי הגר"א

מנהג הנאה בעצירה דוקא שע"י העצירה קנאו דייאוש נכדי קי"ל נכ"ק פ' מרובה ופרק הגזול נמר' דלא קנאו אלא ע"י שינוי רשות נדהה ובלולג משום דהוא שינוי רשות ע"י המנהג ולכן פריך נמרובה למ"ד ייאוש נכדי קנה קרענו ולא הגזול אי לאחר ייאוש אמאי לא משום דלא הו' מנהג הנאה בעצירה כיון שכבר קנאו ייאוש לסכנתו: (י) ולענין ברכה. כמ"ס נכ"ק ז"ד א' הרי שגול סאה כו' ולאחר רכא שם מנהג הנאה בעצירה וכו' תוס' נסוכה שם דלענין נרקה אע"ג שכבר קנאו ואע"ג דירושלמי הנ"ל שהניח הרא"ש הדא כו' אחיא לאני נכ"ק שם:

דנלילתו ענה כנלילתו רכה ועשהא נחמה ונלילתו ענה אפי' אפלו נחמור ולרז הא' כגון שחלטו נשמן: (ז) אין אדם. ממ"ס ל"ח א' מה להלן משלכם כו' וערא"ש שם: (ח) בד"א כו'. ירושלמי והניחו הרא"ש שם הד"ד נחמילי כו' ופי' הרא"ש ר"ל לנחמלה אצל דיעבד יא' אצל הוא פסק כאמוראי נחמילי שם דס"ל אפילו דיעבד לא אצל המ"מ פ"ו ה"ז פ' כמ"ס נש"ע כאן ור"ל שגול מנה כו': (ט) אבל אם גזל. ירושלמי פ"ג דסוכה נשגולו משופה אצל אס גול ושיפיה דמים הוא חייב לו וכמ"ס תוס' נסוכה ל' א' דאע"ג שאמרו שם נגמ' דאפי' לאחר יאוש שקנאו מ"מ אסור משום

ברכת אליהו

פ' כמ"ס בשו"ע כאן. ור"ל מ"ש בירושלמי, "הדא דתימא בתחילה". היינו שגזל מצה ולא נעשה בה שינוי, והרי הוא כבתחילה. ומ"ש בירושלמי, "אבל בסוף לא דמים הוא חייב לו", היינו שאם גזל חטים ועשאו קמח או שגזל קמח ועשאו פת — דאז קנה בשינוי, ודמים הוא דחייב — יצא ידי חובה. (ט) ירושלמי פ"ג דסוכה ה"א — גבי לולב הגזול — : מה פליגי? (אדלעיל קאי דפליגי ר' חייה ור' לוי דלמר לטעמיה ביום ראשון הוא דפסול ולמר אף ביו"ט שני פסול — פנ"מ) בשגזלו משופה (שכבר תיקנו הגזול לאחר שקצצו מן הדקל ותיקנו — פנ"מ) אבל אם גזלו ושיפיהו דמים הוא חייב לו (כבר קנייה בשינוי מעשה לכו"ע דשינוי שאינו חוזר לבריותו הוא ושליו הן אלא דמים הוא שחייב לו וכן לאידך דס"ל משום מצוה הבאה בעבירה הכא מכיון שכבר קנאו קודם המצוה אין כאן משום מצוה הבאה בעבירה — פנ"מ). וכמ"ס תוס' נסוכה ל' א' ד"ה הא, דאע"ג שאמרו שם נגמ' דאפי' לאחר ייאוש שקנאו, מ"מ אסור לצאת ידי חובה בלולב זה, משום דהוי מצוה הבאה בעבירה. וא"כ מ' דאין יוצאין ידי חובה אף לאחר שקנאו. וצ"ל שם דוקא שע"י העצירה קנאו, דייאוש נכדי קי"ל בב"ק פרק מרובה ס"ב. ס"ז א' ב' ופרק הגזול בתרא שם קיד א' דלא קנאו אלא ע"י שינוי רשות בהדס ובלולב, משום דהוא שינוי השם דחשיב כשינוי רשות ע"י המצוה. וא"כ השינוי הוי סיוע לקנות הגזל, ובכח"ג פסלינן משום מצוה הבאה בעבירה. אבל שכונה הדבר בלא סיוע של המצוה, אלא ע"י שינוי, שפיר יוצא ידי חובה אף בגזול. ולכן פריך הגמ' מפרק מרובה שם ס"ב. ס"ז ב' למ"ד ייאוש נכדי קנה אמאי מפעט טנין, "קרבנו" (ויקרא א' טו) ולא הגזול, אי לאחר יאוש אמאי לא. והיינו משום דבכח"ג דלא הוי מצוה הבאה בעבירה, כיון שכבר קנאו בייאוש לסכנתו שייאוש קונה.

(י) כמ"ס בב"ק צד א' ר' אליעזר בן יעקב אומר הרי שגזל סאה של חטין טחנה לשה ואפאה והפריש ממנה חלה כיצד מברך אין זה מברך אלא מנאץ ועל זה נאמר וכווצע ברך נאץ ה' (תהלים י' ג). ושם אמר רבא דר' אליעזר בן יעקב מיירי לענין ברכה, משום דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה, וכתבו תוס' נסוכה ל' א' ד"ה הא בתירוץ השני, דלענין ברכה אע"ג שכבר קנאו, ובכח"ג יצא בו כנ"ל בסק"ט, אבל, "שאני ברכה

כתב שרב האי פירש שאם היא חלוטה בשמן אין יוצאין בו בלילה הראשון. לפי שהיא מצה עשירה. "וחלוט שחלטו ברותחין יוצאין בו אם חזר ואפאו". ולכן כתב המחבר "הילכך כל מיני חליטה אסור". ר"ל שלא רק חליטה שאסורה מן הדין, אלא אף חליטה שמותר מדינא דגמ', אסור בזמן הזה, וכנ"ל בסק"ה. ועיין בכיורו הלכה בפסחים לו ב ציון ה'.

(ז) ממ"ס בפסחים לח א'. דאיתא שם: מצות של מעשר שני לדברי ר"מ (דאמר בפ"ב דקידושין נד ב) מעשר ממון גבוה הוא — רש"י אין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח (בענין מצה שלו ולא של גבוה — רש"י) לדברי חכמים יוצא בה ידי חובה בפסח וכו' אתיא לחם לחם כתיב הכא לחם עוני (דברים טז, ג) וכתיב התם והיה באכלכם מלחם הארץ (במדבר טו, יט) מה להלן משלכם אף כאן משלכם. והגמ' אומרת גזירה שוה זו אליבא דר"מ. ומכאן ילפינן שגם לדברי חכמים אין יוצאין במצה גזולה מחמת גזירה שוה זו. ועיין רא"ש שם פ"ב סי"ח שכתב כן. וז"ל: משמע מהכא דאין יוצאין במצה גזולה דרבנן אית להו שפיר גזירה שוה דגזירה שוה זו מקובלת בפ' רבי ישמעאל וכו' אלא דרבנן אית להו דמצת מעשר שני הוי שלכם אבל גזולה דלאו שלכם היא לא נפיק בה וכן מוכח מסקנא דסוגיא וכו' דלכו"ע גזול לא חשיב שלכם וכו'.

(ח) בירושלמי חלה פ"א ה"ה והביאו הרא"ש בפסחים פ"ב סי"ח. וז"ל הירושלמי: תני מצה גזולה אסור לברך עליה א"ר הושע"י על שם וכווצע ברך נאץ ה' (תהלים י' ג) א"ר יונה דאדא דתימא בתחילה אכל בסוף לא דמים הוא חייב לו. ופי' הרא"ש שם דר' יונה ר"ל שהאיסור הוא רק לכתחילה משום וכווצע ברך וגו', אבל כדיעבד יצא. אבל הוא — הרמב"ם — בפ"ו מהל' חמץ ומצה ה"ז פסק כאמוראי בתראי בירושלמי שם, דסבירא להו אפי' כדיעבד לא יצא. [דאיתא שם בהמשך לשון הירושלמי: רבי יונה אמר אין עבירה מצוה ר' יוסי אמר אין מצוה עבירה א"ר הילא אלה המצות (ויקרא כז, לד) אם עשיתן כמצותן הן מצות ואם לאו אינן מצות. ומפרש הרמב"ם דהני אמוראי פליגי ואית להו כיון דלא עשאו כמצותן אינן מצוה ולא יצא ידי חובתו. וכ"כ הרא"ש שם בלשון "ואפשר".]

אבל המ"מ שם לא פ"י הירושלמי כפי' הרא"ש הנ"ל, אלא

תנה דין מים שלנו. וכו' סעיפים:

באר הגולה

א ממלא דרך יהודה
פסחים מ"ג.
ב ה"א"ש שם וכו'
הכל נו.

א (א) אין לשין אלא במים שלנו (ב) בין שהם מי בורות ומעיינות בין שהם מי נהרות

ביאורי הגר"א

בהן כל שלא הי' נתחלת הלילה נמוכר אבל הר"י נר נתן כ' וכן סמ"ק בשם ר' יצחק והגמ" פ"ה דסוף הלילה גורם דרוח צפונית מנשבת מחצי הלילה ואילך עד פ"ה כמ"ש בריש ברכות והיא קרה כמ"ש ב"ב כ"ה ז' וממזרים קרה זו רוח צפונית ולפיכך צריך לשהותן כל הלילה וכ"כ הרשב"א שצריך לשהותן כל הלילה: (ב) בין כו'. דלרש"י דוקא מי צורות ומעיינות אבל בנהרות אין חשש דדוקא מעיינות רוחותן כמ"ש בגמרא מעיינות רוחותן והטעם שהן פסולין לציאתן מן המקור וכן לפיר' רמ"מ וכמ"ש רש"י ומכל מקום אין לפרוק גדר של ראשונים אבל לפיר' הר"ף מדינא אסור:

תנה (א) אין לשין. רש"י כתב הטעם מפני שמימות הגשמים חמה מהלכת בשיפולי רקיע והמעיינות רוחותן כמ"ש נ"ד ז'. ורמ"ם כתב הטע' מפני שבלילה חמה מהלכת למטה מן הקרקע וא"ר שם ונראה דנראה מדברינו שמים מעיינות צונו ובלילה רוחותן. והר"ף פ' מ"ש בנפח פ' כ"ט הגרופין שנשאלו בו ביום ומ' והר"ף פ' מ"ש בנפח מהממוני הוא מחמתם וצריך לנה ולכן קרי להו גרופין דאש"י מחמתן וער"ן. לדעת רש"י כל ששהה י"ב שעות בתלום אפי' מנוקד עד ערב ש"ד ולרמ"מ דוקא שלא היה בלילה נמוכר' ולדבריו אפי' לאחר תחילת הלילה מותר ללש

ברכת אליהו

למטה מן הקרקע. ואמר רב שם בגמ': ונראה דבריהן מדברינו שבים מעיינות צוננין וכלילה רוחותן. ושם מב' איתא: דרש רבא אשה לא תלוש בחמה ולא בחמי חמה ולא במים הגרופין. והר"ף פ' מ"ש בסוף פ' כל שעה הנ"ל והגרופין היינו שנשאבו בו ביום. ונלא כפירש"י שם, וכמ"ש בס"ק כ"ג. כ"ד. ומשמע מדבריו דהשאיבה מהמחומר היא מחמת את המים, ולכן צריך לינה. ולכן קרי להו "גרופין" משום דהשאיבה מחמתן. וער"ן ש"כ. וז"ל: פ"ה הרב אלפסי ז"ל מים שנשאבו בו ביום וקרי להו מים הגרופים לומר משום דאז המעיינות מפני שמתחמך בשעת שאיבתן ע"י תנועתן כדרך המים הנגרים במורד הנשברים בסלעים שהן מתחממים וגרופים מל' נחל קישון גרפם (שופטים ה. כא).

ותצא נפק"מ בין טעמו של רש"י לטעמו של הרמ"ם. לדעת רש"י כל ששהה י"ב שעות בתלום אפי' מנוקד עד ערב שפיר דמי, והיו כמים שלנו. ואילו לרמ"ם דוקא שלא הי' בלילה מחומר, משום דאז המעיינות רוחותן. ולדבריו אם שאב המים אפי' לאחר תחילת הלילה, מותר ללוש בהן, כל שלא הי' בתחלת הלילה מחומר, היות ולא התחממו כלל. אבל הר"י בר נתן בפי' לפסחים — הובא בב"י — וכן סמ"ק מצוה רכ"ב בשם ר' יצחק והגמ" פ"ה מהל' חמץ ומצה הי"א אות ל' כת' דסוף הלילה גורם צינון, משום דרוח צפונית מנשבת מחצי הלילה ואילך עד עמוד השחר, כמ"ש בריש ברכות ג ב. והיא קרה, כמ"ש בב"ב כה ב. וממזרים קרה (איוב לו. ט) זו רוח צפונית. ולפיכך צריך לשהותן כל הלילה. וכ"כ הרשב"א ח"א סי' קכ"ה. שצריך לשהותן כל הלילה. [וכהגמ"י הנ"ל כתב ש, אין שייך איסור זה אלא לפירוש"י. וכן הביא הב"י בשם הסמ"ג. וע"ל ס"ק ג, דף.]

(ב) דלרש"י בפסחים מב' א הנ"ל בסק"א בעינן לינה דוקא במי בורות ומעיינות. אבל בנהרות אין חשש, משום דדוקא מעיינות רוחותן. וממ"ש בגמ' שם צד ב' הנ"ל בסק"א: מעיינות רוחותן. ומדהוכיור רק מעיינות מ' דאין הנהרות רוחותן. והטעם — שדוקא מעיינות רוחותן — מפני שהן פסולין לציאתן מן המקור. וכן לפי' רמ"מ הנ"ל בסק"א — שהטעם הוא מפני שבלילה חמה מהלכת למטה מן הרקיע

דאיכא נמי הזכרה לשם שמים, אינו מברך. ואע"ג דבירושלמי הנ"ל שהביא הרמ"ם שם הדא כו' איתא כאביי בב"ק שם. [נדבסק"ח הבאנו דברי הירושלמי בחלה פ"א ה"ה והרמ"ם בפסחים פ"ב סי"ח הביא דברי הירושלמי. וז"ל הירושלמי: תני מצה גזולה אסור לברך עלי' א"ר הושע' על שם וברצו כרך נאץ ה' א"ר יונה הדא דתימא בתחילה אבל בסוף לא דמים הוא חייב לו. ומוכח מהירושלמי שגם לענין ברכה מהני שינוי, כמו דמהני לענין לצאת ידי מצה. אולם הירושלמי איתא כאביי בב"ק שם. שאביי מוכיח שר' אליעזר בן יעקב ס"ל ששינוי אינו קונה. מהא דאמר ר' אליעזר שאינו מברך על עיסה שעשאה מחיטים הגזולות. ומוכח שאביי סובר שדין הברכה דומה לדין של יציאת ידי מצוה. וזהו שאמר הירושלמי שאם יוצא ידי מצוה גם יכול לברך. אבל לרבא שם — דפליג על אביי וסובר שאף כשקנאה בשינוי ויצא ידי המצוה, מ"מ אינו מברך. משום דהוי מצוה הכאה בעכירה וכנ"ל — יוצא שאף אם גזל חיטים או קמח וקנאו בשינוי, אינו מברך. וזהו שכתב בהג"ה: ולענין ברכה על ר"ס תרמ"ט. והיינו ששם פסק המחבר לענין לולב שאף אם קנאו בשינוי לא יברך עליו. ועמ"ש בס"ק א"ב. לעיל סי' י"א הערה 3, סי' קצ"ב סק"ב. בביאור הלכה ד"ה אין אדם וד"ה על ובבירור הלכה בפסחים לח' א ציון ג'.

תנה (א) [בבאה"ג סק"א כתב: מימרא דרב יהודה פסחים מ"ב. דאיתא שם עמוד א': אמר רב יהודה אשה לא תלוש אלא במים שלנו]. ורש"י שם ד"ה שלנו כתב שהטעם הוא מפני שימי ניסן עדיין ימות הגשמים וכימות הגשמים חמה מהלכת בשיפולי רקיע והמעיינות רוחותן. וכמ"ש שם צד ב', אליבא דר' נתן. [נהרין הוא שאסור ללוש במים חמים, אפי' לא נתחממו אלא בחמה. כמ"ש בגמ' — ולהלן יובאו דברי הגמ' — וכמ"ש ס"ג סק"א. וסיים רש"י: הלכך מלינן בלילה ומצטננין]. ור' אליעזר ממיין בספר ידאים סי' נ"ב [ק"ן] כתב שהטעם הוא מפני שבלילה חמה מהלכת למטה מן הרקיע. וכמ"ש בגמ': חכמי ישראל אומרים ביום חמה מהלכת למטה מן הרקיע ובלילה למעלה מן הרקיע וחכמי אומות העולם אומרים ביום חמה מהלכת למטה מן הרקיע ובלילה

באר הגולה

ג הרא"ש ונח"ל

ושאר רוב הפוסקים.

ד משנת הרשב"א.

ה טור כ"ט א"י.

הרא"ש. ו אורחות חיים.

ושואבים אותו (ג) מבעוד יום (סמוך לציון השמשות) (ד"ע והנהגות מיימוני פ"ה) או בין השמשות (ד) ג ואין לשין בהן עד שיעבור הלילה כולה (ה) ד ויכולים לשאוב יום אחד לימים הרבה (ו) ה ואם הזמן חס יניחם במרתף שהוא קר ואם הזמן קר יניחם באויר כי המרתף הוא חם (ז) ווצריך

ביאורי הגר"א

הלילה אצל ג"ה חשש להמחמירין וכי סמוך לנה"ש ולא מנע"י אצל מסתמת כל הפוסקים וכן מלשון הגמ' משמע כדעת הס"ע וכן מלשון הר"ף שכתב שנשאלו בו ביום: (ד) ואין לשין בו. לחוש לדעת ריב"ז כנ"ל: (ה) ויכולי. לכל הפירושים הנ"ל: (ו) ואם הזמן. לקרס נפרט לפירוש הר"ף שהטעם שנתחמם נשאיבה וצריך לקרס: (ז) וצריך בו. כמ"ש סוף פ"ה אין לשין במטה:

ברכת אליהו

הר"ל אין לשין אלא במים שנשאבו בין השמשות. וע"ע מה שהאר"ץ שם בקושיות על הרא"ם. וזה שכתב המחבר „ושואבים אותו מבעוד יום או בין השמשות“, ר"ל רק שלא ישאבו אחר התחלת הלילה, אבל לשאוב ביום מותר לדעת המחבר. אבל בעל ההג"ה חשש להמחמירין. וכתב: סמוך לבין השמשות. והכוונה לא מבעוד יום, וחולק על המחבר. [וכדעת ר' אליהו מורח"י הנ"ל. ועמ"א סק"א]. אבל מסתמת כל הפוסקים, וכן מלשון הגמ' משמע כדעת המחבר בשו"ע. דאיתא בפסחים מב' א: אשה לא תלוש אלא במים שלנו. מ' שעיקר הקפידא שהמים ילוננו בלילה, ואין נפק"מ מתי ישאבו אותן ביום. וכן מ' מלשון הר"ף שם שכתב: אשה לא תלוש וכו' ולא במים הגרופים פירוש מים שנשאבו בו ביום אלא במים שלנו. [מ' שהקפידא היא שלא ללוש במים שנשאבו אותן בו ביום. אבל אם אין לשין כאותו יום שנשאבו, מותר אף אם שאבו אותן ביום. וראה בביאור הלכה ד"ה מבעוד יום ולהלן בהערה 2].

(ד) לחוש לדעת ר"י בר נתן, כנ"ל בסק"א. [ששם הבאנו שהריב"ן סובר שעיקר הצינון הוא בסוף הלילה. ולהכי לדעת רש"י עפ"י הריב"ן אף בתלש בתחלת היום צריך לשהות עד שתעבור כל הלילה ואח"כ ילוש בהן — דמשק אליעזר]. (ה) לכל הפירושים הנ"ל בסק"א, ג', יכולים לשאוב ביום אחד לימים הרבה" [לדעת רש"י הקפידא היא שבתחלת הלילה לא יהיו המים במעינות. ולדעת הרא"ם — הקפידא היא שהמים לא יהיו בלילה במעינות. ולדעת הר"ף — הקפידא היא לא ללוש תוך י"ב שעות מהשאיבה. ולדעת הריב"ן — הקפידא היא שהמים יהיו שאובין בסוף הלילה]. (ו) לקרס בפרט לפי הר"ף שהטעם שנתחמם נשאיבה וצריך לקרס. (ז) כמ"ש בסוף פרק כל שעה אין לשין בחמה. [דאיתא

(ג) מבע"י כו'. דר"א מורח"י כי דלפי ר"א ממין צריך דוקא לשאוב נה"ש שיהיו כל היום נמחמיר דכיום מעיינות טונגין כמ"ש וכו' סמ"ק יש מחמירין לשאוב בין יום ובין לילה יש מחמירין לאסור כשנשאבו מנע"י אף שלנו אח"כ הלילה ודקה נקמ"ק שם מדלא הזכיר כ"ל לינה ש"מ דלפי לחוש מתי נשאבו רק שנה כל הלילה וכן הנ"ל דחה דברי הרא"מ ח"ש מנע"י או כנ"ל רק שלא נשאלו אחר החמלה

רק במעינות צריך לינה, שהרי אמרו שם בגמ': שבינים מעיינות צונגין ובלילה רותחין. הרי שהזכירו רק מעיינות. ומ' דנהרות לא רותחין. וכתב רש"י בתשובה — הובא ברא"ש שם פ"ב ס"ל ובכ"י — דמ"מ „אין לפרוץ גדר של ראשונים“. אבל לפי הר"ף וכפמ"ש הר"ן הנ"ל בסק"א — דס"ל שהטעם שצריך לינה הוא שתנועת המים בשעת השאיבה גורמת לחימום מדינא אסור גם מי נהרות. [ולעולם צריך לשהות אחר השאיבה י"ב שעות — ד"א].

(ג) דר' אליהו מורח"י — הובא בכ"י — כתב דלפי ר' אליעזר ממין הנ"ל בסק"א, צריך דוקא לשאוב בין השמשות, שיהיו כל היום כמחומר, דכיום מעיינות צונגין, כמ"ש בגמ' דפסחים צד ב, הנ"ל בסק"א. ולהכי צריך שיהי' כל היום כמחומר, במעינות הצונגין, שיהי' מצונן היטב. וכ"כ סמ"ק מצוה רכ"ב, הנ"ל בסק"א ובהגהות רבנו פרץ שם אות ט': ויש מחמירין לשאוב בין יום ובין לילה ויש מחמירין לאסור כשנשאבו מבע"י אף שלנו אח"כ הלילה. ודחה בהגהות הסמ"ק שם: מדלא הזכיר (הגמ') כי אם לינה ש"מ הלילה לכל הפחות רק שיהא אותו רוב אחרון של לילה וכו'. הלילה לכל הפחות רק שיהא אותו רוב אחרון של לילה וכו'. וסיים שם הסמ"ק: ומורי הר"י אומר וכו' אין לינה רק מחצי הלילה עד עמוד השחר והטעם לפי דעתו משום דרוח צפונות מנשבת עד הבקר וכו'. וכן הבי"י דחה דברי הר"י אליהו מורח"י. נז"ל הבי"י בקושיות הראשונה: אבל קשה על דבריו דא"כ היכי קאמר אין לשין אלא במים שלנו דלינה מאי עבידתיה דאם נשאבו בעוד השמש על הארץ או אחר תחלת הלילה אפילו לא לנו אסור ללוש בהם ואם נשאבו בתחלת הלילה אפילו לא לנו נמי מותר ללוש בהם דבשלמא לפירוש"י איכא למימר הנקט לינה לומר דבעינן שישוה המים בכית שיעור לינה שהם י"ב שעות אבל לפי רא"מ לא הר"ל למינקט לשון לינה והכי

שהמים מתחממים בשאיבתן, ולכן „צריך לקרס“. וצ"ב, הרי גם לפירוש"י טעם הלינה הוא בכדי שהמים יצטננו מהא שהתחממו ע"י המעינות הרותחין. א"כ למה לפי הר"ף יותר פשוט שצריך לקרס מאשר לפירוש"י. ואולי י"ל שהיות דעת הר"ף היא שעצם השאיבה מתחממת את המים, לפיכך יתכן שהשאיבה בזמן חם גורמת יותר חמימות למים, ולכן לדעת הר"ף מוכן יותר הצורך לקרס. משא"כ לרש"י אין השאיבה בזמן חם גורמת חמימות יתר, והא דצריכים צינון הוא רק בשביל לצנון מזה שהתחממו בהיותם מחוברים במעינות.

1. בסק"א הובאו הטעמים השונים דבעינן לינה. ולטעם ר' אליעזר ממין המובא שם, טעם הלינה אינו בכדי לקרר המים, אלא בכדי שלא יתחממו מהחמה המהלכת למטה מן הרקיע. ורבנו שכתב „לקרס“ היינו לפירוש"י. ולדרידה צריכים לקרר המים שהתחממו מהמעיינות הרותחין. וגם לפי הריב"ן המובא שם, טעם הלינה הוא כדי שהרוח הצפונית תצנן המים. וא"כ מ"ש רבנו „לקרס“, הוא גם לדעת הריב"ן הנ"ל. ושלא בדקדוק הזכיר הר"א בתחילת דבריו רבנו רק את פירוש"י.

ומ"ש רבנו „בפרט לפי הר"ף שהטעם שנתחמם נשאיבה וצריך לקרס“, היינו שלדעת הר"ף המובא בסק"א, טעם הלינה הוא מפני

להשכים ולהכניסם לבית קודם שיזרח השמש (ח) ואפילו ביום המעונן: הגה: (ט) ואם לא הכניסם
בהשכמה אם לא עמדו כל כך עד שהזחמו אינו מוזק ויותר טוב להעמידם תחת התקרה שמה ישנם להכניסם בהשכמה
(כ"י בשם א"ח) (י) וכשמוליך המים תחת ארץ הרקיע יש לכסותן (מ"ה סימן קט"ו בשם סמ"ג וסמ"ק ומהרי"ק)
(יא) כשחל פסח בליל שבת יש לשאוב המים אור י"ג דהיינו בליל ה' (מרדכי ספ"ק דפסחים) (יב) לכתחלה יש לשאוב
מן הנהרות ולא מן הנהרות (אשר ומרדכי) (יג) אבל כשהנהרות גדולות מהפשרת שלגים וגשמים טוב יותר לשאוב מן
הנהרות (מהרי"ו) (יד) אין לשפוך מים שלנו מתחמת או תקופה הנופלת (מרדכי פרק כל שעה והנהרות מיימיה פ"ה)
ומכל מקום טוב לכתחלה להשים בהם צחל (טו) גם אסור לשאוב מים ע"י נכרי למצות של מצוה (טז) ואף לשאר מצות

ביאורי הגר"א

(יב) לכתחלה כו'. מ"ל שהמעיינות רוחצין משא"כ
נהרות: (יג) אבל כשהנהרות. כמ"ש שם שהמטה
מהלכת ננימן נהרס כדי לפשר את השלג' והם פושרי:
(יד) אין לשפוך. כמ"ש שומר מצוה לא יעז דבר רע
ועט"ז: (טו) וגם אסור. למכשירי מצוה הוא וע"ל
ס' מ"ס מש"ס: (טז) ואף. משום שלא ימן לחובו

ברכת אליהו

שאין המים רוחצין שם. על כן „לכתחלה יש לשאוב מן
הנהרות ולא מן הבורות". [ומקור דין זה הוא ברא"ש
בפסחים פ"ב ס"ל ומרדכי שם ס' תקצ"ג. ובקרבן נתנאל שעל
הרא"ש שם אות צ' כתב: נהגו כן לצאת ידי פירש"י דהבורות
ומעיינות רוחצין משמע שהשמש הולך בשיפולי רקיע
משא"כ בנהרות].

(יג) כמ"ש בפסחים צ"ד. שהחמה מהלכת בניסן בהרים כדי
לפשר את השלגין והמים הם פושרים וכו'.

(יד) כמ"ש בקהלת ח. ה: שומר מצוה לא יעז דבר רע.
ועט"ז [נסק"ג, וז"ל: הטעם במרדכי דליל שימורים הוא לה'
וכת' עוד ואפי' בשאר לילות של פסח דשומר פתאים ה'
וחלילה שיארע דבר תקלה במצות השם עכ"ל ומ"מ נראה
דבשאר לילות יוכל לשפוך אותם אם אפשר לו בקלות להיות
בלי אותם מים משא"כ בלילה דקודם פסח דהם של מצת מצוה
אסור לשפוך אותם דהוי מזלזל במצות ומראה עצמו כמחזיק
ברעתו שאין המצוה מגנת עליו מהתקלה וקל בעיניו מאמר
הכתוב שומר מצוה לא יעז דבר רע. עכ"ל הט"ז. ודברי
המרדכי הם בפסחים פ"ב ס' תקצ"ג. וגם הטעם ש„שומר
מצוה לא יעז דבר רע" איתא שם. וראה בחק יעקב סק"ז].

(טו) דמכשירי מצוה הוא. וע"ל ס' ת"ס מש"ש.
(טז) משום שלא יתן הנכרי לחוך המים חמץ.

(ח) ואפילו. כמ"ש רפ"ג דיומא יומא דיעבא כולא שמשא
למנ"מ למדרש רנא אשה לא תלוש כו': (ט) ואם לא.
כמ"ש הרמב"ם ור"ע סימן מנ"ט (פ"ח) [ס"ה] ועמ"ש
שם: (י) וכשמוליך כו'. עמ"א: (יא) כשחל.
דאין שבת מכינה ליו"ט מ"ש נריש י"ט ואזיל לטעמיה
שפסק שצריך לשאובן בה"ש דוקא או סמוך לה ועמ"א:

בפסחים מב א: אשה לא תלוש בחמה (לפי שחזון השמש
מחממת — רש"י). ומהאי טעמא „צריך להכניסם לבית קודם
שיזרח השמש".

(ח) כמ"ש בריש פ"ג דיומא כה ב: יומא דיעבא כוליה
שימשא (אפי' במקום צל שהחמה בוקעת בכל מקום ואינה
יוצאת דרך חלון כנגד חלונות שהעבים עומדים בפניה והיא
מתפשטת עליהם ובוקעת בכל פיסוק שבהן — רש"י) למאי
נפקי' וכו' לכדרוש רבא אשה לא תלוש (בפסח — רש"י)
לא בחמה ולא בחמי חמה. [והו"ה לענין שהיית המים, כנ"ל
בסק"ז].

(ט) כמ"ש הרמב"ם בהל' חמץ ומצה פ"ה ה"ב ושו"ע ס'
תנ"ט ס"ה. וז"ל השו"ע: עברה ולשה תחת השמש הפת
מותרת. ועמ"ש בסק"א ובסק"א.

(י) עמ"א [נסק"ג שכתב — שהטעם ש„יש לכסותן" —
שלא יפול דבר לתוכן אבל אין לחוש שיתחממו שכבר שקעה
החמה וע"ל ס' תנ"ט הערה 1].

(יא) דאין שבת מכינה ליו"ט, כמ"ש בריש יו"ט (ביצה) ב א.
ואזיל הרמ"א לטעמיה שפסק לעיל שצריך לשאובן בין
השמשות דוקא או סמוך לה. אבל לדעת המחבר — שמותר
לשאוב מבעוד יום — יכול לשאוב בערב שבת מבעוד יום.
ועמ"א².

(יב) כנ"ל בסק"ב, שהמעיינות רוחצין, משא"כ בנהרות —

לדברי המ"א — דאם שכח ישאוב בע"ש. והנה המ"א כתב עוד ב'
עצות. וכנ"ל. ובמשנה ברורה סקט"ז הביא רק את העצה לשאוב
בע"ש מבעוד יום. וכתב ע"ז בשע"צ סקט"ז: והשמטתי ב' עצות
האחרונות שכתב הדורצין להם משום דלא פסיקא ליה כ"כ היתירא
דמבעוד יום כדמוכח מיניה בסק"א אכן לפי מה שביארנו שם דעת
כמה אחרונים דמעיף הדין מותר לשאוב בכל מקום בעוד יום
בדאי יש לסמוך ע"ז לכתחלה בשעת הדחק וא"צ עצות אחרות
וכ"כ במאמר מרדכי בהדיא. ודברי המאמר מרדכי הם באות ב'.
ומדברי רבנו בסק"ג נראה שנוטה לדעת המחבר — שמותר אפי'
לכתחילה לשאוב מבעוד יום. א"כ פשיטא שאם שכח לשאוב בליל
ה'. ישאוב בע"ש מבעוד יום.

3 בסיומן ת"ס. ס"א פסק המחבר: אין לשיין מצת מצוה ולא אופין

2 ז"ל המ"א בסק"ד: פ"י לאותן שאופין במוצאי שבת ואין יכולין
לשאוב במוצאי שבת ולא בערב שבת דצריכין לשאוב בין השמשות
ואין שבת מכינה ליו"ט לכן ישאבו בליל ה' השייכה ליום ו' (ב"י)
ועמ"ס חס"ד וא"כ אף האופין ביו"ט שני אסורין לשאוב בין
השמשות כיו"ט דאין יו"ט מכין לחבירו וצריכין לשאוב אור לילך
ועס"י תנ"ח ונ"ל דאם שכח לשאוב בליל ה' ישאוב בע"ש מבעוד
עין ריש סי' זה או יצוה לעכ"ם לשאוב בין השמשות עין סי' ש"ז
וס' ת"ס או יקח מים השאובין בביתו אע"פ שלא נשאבו לשם מצוה
כיון דא"א בע"א. עכ"ל. ומ"ש המ"א „עין ריש סימן זה". כוונתו
כמ"ש הפמ"ג, שהיות ולמחבר מותר לשאוב מבעוד יום, לכן אם
שכח לשאוב בליל ה'. יש לסמוך על דברי הב"י שמותר לשאוב
מבעוד יום. על כן ישאוב בערב שבת מבעוד יום. והדי"א ציין רק

באר הגולה

ז א"ח נשם הראשית.
 ח נ"י.
 ט שם נגמלה מ"י.
 י פניש"י שם.
 כ שם וזכר אש.
 ל טור נשם מ"י.
 והר"ן גיאות לפירושו
 דנשים שלא לנו פלגי וכן כחזקת נפיה. מ טור לפירוש וז"ל הראש שם.

ישאל ישראל (מדרש ומהר"ל) אם אפשר ונהגין לטול מים מיוחדים למטה של מצוה (וי) ונהגין ליקח כלי חרס חדשים ואין לשנות מהנהג אבל בשל עץ אין להקפיד (כל נז): ב ז (יה) "א שמים המכונסין בסימטרינה מותר ללוש בהם סמוך לשאיבתן (יש) ח ואין להקל בדבר אם לא בשעת הדחק: ג (כ) ט אין ללוש במים חמין (כא) אפילו לא נתחממו אלא בחמה (כב) ולא במים הגרופים • מדוד גדול שנחשתו עבה ותלוי על מקום האש ומים שבתוכו פושרים אפילו כשאין האש תחתיו • ואם עבר ולש בין באלו (כג) ל בין במים שלא לנו אסור (כד) ויש מ דנשים שלא לנו פלגי וכן כחזקת נפיה. מ טור לפירוש וז"ל הראש שם.

ביאורי הגר"א

ושוין שאין נו': (כא) אפי'. שם מ"ז א': (כב) ולא במים. שם: (כג) בין במים. לפי' הר"ף דמים הגרופין היינו שלא לנו והאיניש קאי ג"כ לשלל לנו: (כד) ויש חולקין. לפרש"י שפי' הגרופין מדוד כי

חמץ: (יז) ונהגין ליקח. כמ"ש נמ"ס לענין נ"ח ודוקא נכ"ח ועמ"ש נפ"י מרע"ג ס"ג: (יח) "א שמים. עמ"א: (יט) ואין להקל. ש"מ מתחממין מתחת מיזרון לקרקע וענ": (כ) אין ללוש. פסמי' ל"ז א'

ברכת אליהו

[זו"ל: אבל הוגד לי שמים אלו בחורף הם חמין כמו מי באר וא"כ אין להקל בדבר אם לא בשעת הדחק. ופי' הפמ"ג באשל אברהם סק"א שמ"ש הבי' שהם חמים היינו שהם חמים משע מהלכת תחת הקרקע. וע"ע מש"ש בזה. ולפי"ז החשש הוא רק לפי' ר' אליעזר ממין הנה"ל בסק"א, שטעם הלינה הוא „מפני שבלילה החמה מהלכת למטה מן הקרקע“.]

(כ. כא. כב) [בבאה"ג סק"ט ציין לפסחים מ"ב. וזה לא בדקדוק. כי עצם הדין ש"אין ללוש במים חמין" הוא] בפסחים לו א: ... ושווין שאין לשין את העיסה בפושרין (ממהרים להחמין — רש"י). ומ"ש המחבר „אפי' לא נתחממו אלא בחמה ולא במים הגרופים מדוד גדול וכו'" הוא שם מב א: דרש רבא אשה לא תלוש בחמה ולא בחמי חמה (במים שהוחמו בחמה וכ"ש בחמי האור — רש"י) ולא במים הגרופין מן המוליר (ופירש"י: דוד גדול של נחושת ותלוי על האור כל שעה ונחושתו עבה ואפי' כשאין שם אור מים שבוליו חמים או פושרין). [ועס"ק כ"ג וע"ע מ"ש המחבר „במים חמין“. כתב המ"ב בסק"ט: אפילו נעשו פושרין וכדלקמיה. וע"ע מש"ש].

(כג. כד) [בסק"ב הבאנו דברי הגמ' בפסחים מב א: דרש רבא אשה לא תלוש בחמה ולא בחמי חמה ולא במים הגרופין

(יז) כמ"ש במסכת סופרים פ"כ ה"ג — לענין נר חנוכה — : ואסור להדליק בנר ישן. ודוקא בכלי חרס משום שאם כבר הדליק בו הוי מאוס. ועיין מ"ש בס"י מרע"ג ס"ג. [וזהו] המחבר: נר של חרס שהדליק בו לילה אחת נעשה ישן ואין מדליקין בו לילה אחרת אלא לוקח חדשים בכל לילה וכו' ונר של מתכת א"צ חדש ושל זכוכית או של חרס מכוסה דינו כמתכת. ושם בבאה"ג סק"ל כתב שזה עפ"י מסכת סופרים. ובביאור הגר"א שם ס"ק י"ד. ט"ו, כת' המקורות למ"ש המחבר שהאיסור הוא רק בכלי חרס. ומ"ש המחבר כאן „אבל בשל עץ אין להקפיד“, כתב כאן המ"א סק": והו"ה כלי חרס מצוה עיין ס"י מרע"ג ס"ג. עכ"ל. ובפמ"ג כתב: עמ"א סובר חדשים דישן מאיס הוא למצוה ומצופה שקורין גליחיר"ט אין מאוס כבסי' מרע"ג ס"ג וכו'. וע"ע מש"ש בזה. וזה לא כפי הנראה מהמחצית השקל שכתב: דאיסור כלי חרס שאינו ניכר אם קצת חמץ דבוק בו ואם הוא מצופה ניכר בו כמו בכלי עץ וקצת ראי' מסי' מרע"ג דאם מדליק נרות חנוכה בכלי חרס צריך בכל לילה חדשים ואם הוא כלי חרס מצופים דינו ככלי מתכת עיין ס"י חדשים].

(יח) עמ"א סק"א. שהטעם הוא: דהבנין מפסיק בינו לקרקע וגם מלמעלה הוא מכוסה והוי כאילו הן שאובין.
 (יט) ש"מ מתחממין מתחת מיזרון לקרקע. ועיין ב"י.

דבריו מן חיד"א בכרכי יוסף דמותר ללוש במים שהגביר מסיח לפי תומו שלנו בכינוי דמידי דרבנן הוא והמחמיר תבא עליו ברכה וכתב על זה הרב שערי תשובה אות ט' דודאי אין לצאת במצות אלו ידי חובת מצה שהרי אין כאן שימור לשם מצה עי"ש ולי הדל מסתמיות דברי התשובה כתיבת יד והכרכי יוסף מוכח ודאי דגם לצאת ידי חובת מצוה סבור דמהני וי"ל דהיינו באופן שאי אפשר בענין אחר דלולא כן לא הי' נזקק ישראל ליקח מים שבבית הנכרי וכיון שכן אף שלא נשאבו לשם מצת מצוה שפיר דמי אלא דגם לשאר המצות מפקפק הרב שערי תשובה ורק בשעת הדחק כתב להחיר ע"י סינון עי"ש ובשו"ת לב חיים ח"ב סי' צ"ט. עכ"ל. אולם כאור זרוע (ח"ב עמוד 116) בפני' הר"ש מפלייש כתב: עבדים נכונים ושפחות שלא טבלו ולא נכנסו לקדושת ישראל אין להם ללוש מצות של מצוה ולא לשאוב המים דאין לה שימור לשם מצה כדאמרנו בעלמא נכרי אדעתא דנפשיה קעביד. הרי שהזכיר דבשאיבת המים בעינן „שימור לשם מצה“. ובבה"ל סי' ת"ס ד"ה אין לשין הארץ לענין שימור לשם מצה נכונה. והסיק: ומ"מ מי שאפשר לו שכל תיקוני המצות שלו יהיו עם ישראל הרי זה משובח. ולפי דברי האו"ז — שגם

אותה ע"י עכ"ס. ושם בסק"א כתב רבנו שהטעם הוא משום „דלא עבד להו שימור דמלישה ואילך לה"ה בעי שימור וכו' ומפרשים אפי' נכרי לשה בפנינו“. וכתבו שם הנו"כ דמהאי טעמא לא מהני אפי' בדיעבד. [רק אם אי אפשר בענין אחר הסכימו האחרונים להקל בו בעומד על גביו]. משא"כ לענין המים — דלא בעינן שימור — אין האיסור משום דלא עבד להו שימור, אלא משום דמכשירי מצוה הוא. ולכן האיסור הוא רק לכתחילה. וכ"כ התק יעקב כאן בסק"ח: היינו לכתחילה וכן מבואר להדיא במהרי"ל שחומרא יתירה היא לכתחילה וכ"כ השבולי לקט. וכבוערי תשובה סק"ט כתב שלכן האיסור כאן הוא רק לכתחילה. משום ד„שפיר היו משומרים מהישראל“. וסיים: ודין שימור המים לשם מצת מצוה כמו שימור הקמח. ולכאורה דבריו הם לא כמש"ל דמים לא בעינן שימור. אח"כ ראינו שבשדי חמד אסיפת דינים מערכת חמץ ומצה סי' י"ב אות ג' (ב"ב. תשכ"ד כרך ח' עמ' 447) העיר על כך. וז"ל: וכתב עוד המ"א (סק"ד) דכשאי אפשר בענין אחר יקח מים השאובים בביתו אע"פ שלא נשאבו לשם מצוה כיון דאי אפשר בענין אחר שפיר דמי ובה נראה לי הדל דמ"ש הרב מהר"י מולכו בתשובה כ"ה הכיא

חולקים ומתירים בלש במים שלא לנו (כה) נ יוש אומרים דבשוגג מותר וכשעת הדחק יש לסמוך עליהם: הנה: (כה) ואפילו נלא דמק יש להמיר אס ענר נשוגג ולש נמים שלא לנו (רבי יוחס) נ שס נשם אני העזי ור יוחס.

ביאורי הגר"א

איבעיא להו ענר ושהה מאי וכפי' הרי"ף שס דליכעיל להו על מצטמק ופה אס אסור נשוגג ועמוס' שס ורמ' מנציקות של נכרים ולא חיישין לכה"ג אכל רש"י והרמ"ש דמו שס ואמרו משום דקרוז למזיד הוא וכו"ש להמס' שלשו נכרי פנינו וערמ"ש סכ"ו: (כה*) ואפי' בלא. כיון

ברכת אליהו

במזיד. וגם מהא שהגמ' רצתה להוכיח מהברייתא דמיירי בהערמה, והגמ' דחתה, "שאני הערמה דהחמירו בה רבנן טפי ממזיד", מוכח ד"עבר" היינו במזיד.

וסברא הראשונה — שאוסרת במים חמים, ולא חילקה בין שוגג למזיד — ס"ל דהבעיא היתה גם בשוגג, דמצנינו ג"כ לשון, "עבר" בשוגג, כמ"ש בפ"ג דשבת. דאיתא שם לח א, דאסור להשהות תבשיל ע"ג כירה שאינה גרופה. והמשך לשון הגמ': איבעיא להו עבר ושהה מאי מי קנסוהו רבנן או לא. וכפי' הרי"ף שם דאיבעיא להו בגמ' על מצטמק ופה אס אסור בשוגג. [ולא כרש"י שפי' דהבעיא היא במזיד]. ועיין תוס' שם ד"ה עבר, שכתבו: ונראה לר"י דמבעיא ל'י בכשיל ובשוגג ואליבא דר' יהודה אע"ג דאין הלכה כר' יהודה אי אסר מצטמק ופה לו דוקא במזיד או דילמא אפי' בשוגג וכו' ומיהו לשון עבר ושהה משמע במזיד כמו עברה ולשה דפסחים (מב א). נהרי דפשיטא לתוס' דהבעיא של עברה ולשה איירי במזיד. אבל הרי"ף מפרש שם שהבעיא של עבר ושהה איירי בשוגג. וע"ל סימן רנ"ג סקכ"א. הרי דמצנינו שלשון, "עבר" הוא בשוגג. וא"כ י"ל שגם הבעיא ד"עברה ולשה" מיירי בשוגג.]

וראי' — לשיטת המתירים בשוגג — מבציקות של נכרים. דאיתא בפסחים מ א ש, אדם ממלא כריסו מהן, ולא חיישין לכה"ג. שלש במים חמין. ומוכח דכח"ש דכח"ש מותר, משום דלא הוי מזיד. אבל רש"י ורמ"ש דמו שס ואמרו משום דקרוז למזיד הוא. [שרש"י שם מב א ד"ה היכא דאיתמר הסיק אליבא דרב אשי: והילכך עברה ולשה בחמין קרובה למזיד היתה ואסור ולא דמי לבציקות של נכרים דאמרינן (לעיל מ א) אדם ממלא כריסו מהן דהכא בעינן למיקנסה דעברה אדרבנן. וכתב הרא"ש שם פ"ב סל"א שמלשון רש"י מ' שאפילו בשוגג אסור]. וכ"ש להמפרשים שלשו נכרי בפנינו. ורמ"ש שם סכ"ו [ושהביא שיש מפרשים מ"ש בגמ' "בצקות של נכרים ממלא אדם את כריסו מהן", מיירי, כגון בצקות של נכרי שלשו הנכרי בפנינו]. וא"כ י"ל דמיירי שהישראל ראה שלש את העיסה לא במים חמים. ולפי"ז אין הוכחה משם שאם לשה במים חמים בשוגג מותר. ועיין בכיורו הלכה בפסחים מב א על דברי הגמ' הנ"ל: עברה ולשה מהו וכו'.

(כה*) כיון דיש מתירין אפי' במזיד כנ"ל בסקכ"ד, וגם יש מתירין אם עבר בשוגג וכנ"ל בסקכ"ה. לכן, י"ש להחיר אם

כנ"ל וא"כ האיבעיא לא קאי כלל אמר' שלא לנו: (כה) רי"א דבשוגג כו'. דענר מ' נמזיד כמ"ש בפ"ג ד"ע"י י"ז איבעיא להו ענר ואפה כו' ושם איירי נמזיד כמ"ש מ"ש כו' ונלמד שלא יערים מ' שאני הערמה כו' מ"ש המכשל כו' וס' הראשונה ס"ל דמזינו ג"כ ענר נשוגג כמ"ש בפ"ג דשנח

מן המולייר. ומ"ש המחבר, "בין במים שלא לנו אסור" הוא לפי' הרי"ף שם. והרי"ף לא גורס שם: מן המולייר. ופי' הרי"ף דמ"ש, "מים הגרופין" היינו שלא לנו. והמשך לשון הגמ' שם: איבעיא להו עברה ולשה מהו מר זוטרא אמר מותר רב אשי אמר אסור. וקיי"ל כרב אשי. והאיבעיא שם קאי על כל ג' הדינים שהוזכרו בגמ' שם לעיל מינה. והדין של חמה הובא בס' תנ"ח ס"א. ולפי' הרי"ף — ד"מים הגרופין" היינו שלא לנו — האיבעיא קאי ג"כ אשלא לנו. והיות והלכה כרב אשי, גם בכה"ג אסור.

ומ"ש המחבר, "יש חולקים ומתירים כלש במים שלא לנו", הוא לפירש"י שם שגורס: מן המולייר. ופי' מ"ש "הגרופין מן המולייר" היינו הגרופין מדוד גדול כו', כנ"ל בדברי המחבר, וכמ"ש בסקכ"ב. ולפי' רש"י מים שלא לנו לא הוזכר כלל בגמ' שם. וא"כ האיבעיא לא קאי כלל אמרים שלא לנו. [ונכתב הרא"ש שם פ"ב סל"א: ולפירש"י אם עברה ולשה במים שלא לנו מותר דבהא לא מיבעיא ליה ובלישנא דרב יהודה משמע הכי דקאמר אשה לא תלוש אלא במים שלנו משמע לכתחלה אם יש לה מים שלנו לא תלוש במים שלא לנו אבל אם אין לה מים שלנו ולשה במים שלא לנו מותר].

(כה) [בסקכ"ג הבאנו דברי הגמ' בפסחים מב א: איבעיא להו עברה ולשה מהו וכו' רב אשי אמר אסור]. והלשון, "עבר" מ' במזיד. כמ"ש בפ"ב דיו"ט (ביצה) יז א: מי שלא הניח עירובי תבשילין הרי זה לא יאפה ולא יבשל ולא יטמין וכו' איבעיא להו עבר ואפה מאי וכו'. ושם איירי במזיד, כמ"ש עמוד ב: ת"ש מי שהניח עירובי תבשילין הרי זה אופה ומבשל ומטמין וכו' אכלו עד שלא אפה עד שלא הטמין הרי זה לא יאפה וכו'. אבל מבשל הוא ליו"ט ואם הותר הותר לשבת ובלבד שלא יאפה אלא הערים אסור אמר רב אשי הערמה קא אמרש שאני הערמה דאחמירו בה רבנן טפי ממזיד. כו' ת"ש המבשל בשבת בשוגג יאכל במזיד לא יאכל וכו'. [ומהא דהגמ' רצתה לפשוט האיבעיא של "עבר ואפה" מהך דמבשל בשבת במזיד לא יאכל. מוכח שדין, "עבר ואפה" המוזכר שם בגמ' הוא במזיד. ולהלן בס' תקכ"ז סכ"ג נפסק שאף אם עבר במזיד מותר. וכתב שם בבאה"ג סק"ע: בעיא שם ולא נפשטא ופסקו הפוסקים לקולא. ובהערה 7 שם כתבנו דמהא שהגמ' שם רצתה לפשוט הבעיא. מוכח דהבעיא היתה שעבר במזיד. וע"ז מ"ש מ"ש. וא"כ מוכח שלשון "עבר" הוא

דברי המ"א הנ"ל. כ"שאי אפשר בענין אחר יקח מים השאובים בביתו אע"פ שלא נשאבו לשם מצוה כיון דאי אפשר בענין אחר שפיר דמי'.

בשאיבה שיין שימור לשם מצה — מסתבר שגם שאיבה צריכה להיות לכתחילה ע"י ישראל בשימור לשם מצה. ואם א"א על ידי ישראל יש להקל בשאיבה ע"י נכרי וישראל עומד על גביו. ולפי

באר הגולה

ו"י: ד (כו) ס מים שלא לנו שנתבטלו חד בתרי במים שלנו לשין בהם: ה (כו) נוהגין

ס סמ"ג נשם רני

יחלל וסמ"ק. ע טור ו"י.

ביאורי הגר"א

נדיעבד סי' וכו"כ המדרכי וכו"ל כ"ג אכל הרבה פוסקים מחיין ודומין ראיותיהם ההיא ללא מליח ר"ל שמחוסר תיקון כמו ללא עפין וההיא דמליח כרוחם אמרין שם נהדיא דוקא שאין נאכל מחמת מלחו ועי"ד סי' ל"ח וסי' ק"ה וכן ההיא דשנת וכו"כ שיש מלה הרב' ועיין רש"י סי' רכ"ד ללא היו כרוחם אלא להצליע ולהפליט סי' אכל להסס סי'. והר"ן מביא ראיה להסיר ר"פ כ"ש ממ"ש ותיקא במיא ומלחא אסור משמע דוקא ותיקא אדמכסל לי מחמע אכל לחס לא

ד"ש מחיין אפי' נמוד כנ"ל: (כו) מים שלא כו'. ול"ד בתרי אלא ברוב כמ"ש בסמ"ג והג"מ והטעם כיון דרובו לזון מחקר וכמ"ש פוס' נשנת מ"ב א' ד"ה נותן. אלא נראה כמו שא"ר ר"ם כו': (כו) נוהגין כו' ואפי'. שמדיאין לא' לאסור ממ"ש נפ"ח דשנת ונגיעין מנה ללא מליח וכוונתו אמרו מלי' כרו' והיו כנילו' נפמין וכו"ל כס"ג וכפ"ד דשנת ולא נמלה שמוסיף הכל וכן כפ"ד דכ"ז מרחיקין את המלה משו' חמימות וכמ"ש שם בגמרא ו"ש כ"ה ופ"י

ברכת אליהו

וכנ"ל בסי' רנ"ז ס"ג וכן בפ"ב דב"ב יז א תנן. שמרחיקין את המלה מכותלו של חברו שלשה טפחים. והטעם הוא משום חמימות, וכמש"ש בגמ' שם יט א. וכ"ש בעיסה שמוסיף חום. וזהו שכתב בעל ההג"ה: ואפי' בדיעבד יש לאסור. וכו"כ המדרכי שם פ"ב סי' תקצ"ד. והמדרכי סובר דאף בדיעבד אם לש במים חמין אסור, וכו"ל בסי' לדרה הראשונה. אבל הרבה פוסקים מחיין ליתן מלה במצה, ורוחין ראיותיהם של האוסרים. וסוברים דההיא שהבאנו לעיל רא"י משבת וגיטין דעור המכונה מצה היינו ד', ללא מליח, אינו משום דלא נותנים מלה במצה, אלא ר"ל שמחוסר תיקון, כמו „דלא עפיץ" המוזכר שם בגמ'. דהיינו כעיסה שלא נגמרה בחימוץ. וההיא דחולין הנ"ל „דמליח כרוח", סוברים המתירין דאין רא"י משם, דהא אמרין שם ק"ב א בפסחים עו ב בהרידא דאין רא"י דוקא משמע הרבה שאין נאכל מחמת מלחו אסור [ואמנם אם נתן מלה עד שלא נאכל מחמת מלחו אסור באכילה, וכמ"ש הריטב"א בפסחים שם, ובארחות חיים הל' חמץ ומצה אות ס' בשם הראב"ד]. ועיור"ד סי' (צ"ח) [צ"א] ס"ה וסי' ק"ה ס"ט. [דאיתא שם דמליח היינו שאינו נאכל מחמת מלחו. ועמש"ש בסי' צ"א סק"ה ובסי' ק"ה סק"נ]. וכן ההיא דשבת וכו"ב הנ"ל, דאיתא שמלח מוסיף הבל וחמימות,

עבר בשוגג" אפילו שלא בשעת הדחק.

(כו) ולא דוקא בתרי אלא אף אם נתבטלו ברוב, כמ"ש בסמ"ג והגמ"י הל' חמץ ומצה פ"ה הי"א אות ל'. והטעם כיון דרובו צונן מתקרר. וכמ"ש תוס' בשבת מב א ד"ה נותן. דאיתא בגמ' שם: ת"ר נותן אדם חמין לתוך הצונן ולא הצונן לתוך הצונן דברי ב"ש וכו"ה ואומרים לתוך הצונן ובין צונן לתוך החמין מותר וכו'. וכתבו תוס' שם: ...אלא נראה כמו שאומר ר"ת דחמין לתוך צונן משמע שהצונן של מטה מרובים שדרך ליתן המועט במרובה ולכן אין מבטלים החמין המועטים כלל לפי שמתערבין בצונן המרובין ומתבטל חמימותן ולא צונן לתוך חמין שהחמין של מטה מרובין ומתערבין בהן הצונן המועטין ומתבטלין.

(כז) שמביאין ראיה לאסור, ממ"ש בפ"א דשבת ע"ט א ובגיטין כב ב' שלשה עורות תן, מצה וכו' מצה כמשמעו דלא מליח ודלא קמית ודלא עפיץ וכו'. הרי דדרך לעשות מצה בלא מלה, ושלכן נקרא מצה — דבר „דלא מליח". והטעם שלא ליתן מלה במצה, הוא כמו שאמרו בחולין צ"ב: מליח הרי הוא כרותח. וכיון דמליח כרותח הוי כנילוש בחמין, וכו"ל בסי"ג ש, אין ללוש במים חמין. וכפ"ד דשבת מד ב תנן דלא טומנין במלה. והטעם הוא משום שמוסיף הבל,

והחק יעקב בסק"ט הביא בשם מהר"ל ומהר"י סי' קצ"ג שיאמר בשעת השאיבה לשם מצת מצוה. ונראה שזה ג"כ מהטעם שכתב רבנו בס"ק זה משום „דמכשירי מצוה הוא". ובספר מקראי קודש בעניני פסח והכרצ"פ פראנק צ"ל חלק שני סימן א' אות ב' הוסיף על דברי המהר"ל והמהר"י: והיינו דהמים הם חלק מהעיסה כמ"ש תתוס' סוף ביצה ושאיבת המים אתחלתא דלישה הוא.

4 ז"ל הבי': כתב סמ"ג אומר ה"ר יחיאל שראה מורי ה"ר יהודה ב"ר יצחק שהתיר מים שלא לנו שנתבטלו ברוב מים שלנו הואיל ונתבטלו כבר קודם הלישה והותרו כ"כ הגה' בפ"ה וכו"כ סמ"ק אלא שנראה מדבריו שנתבטלו ברוב דקאמר היינו חד בתרי ומשמע דבבצוי מהכי לא בטיל, ורבנו כתב שהסמ"ג והגמ"י סוברים דלא כעין חד בתרי. ומ"ש הבי' „שנראה מדבריו שנתבטלו ברוב דקאמר היינו חד בתרי וכו'", היינו שכן נראה מדברי הסמ"ק, ולא קאי על דברי הסמ"ג והגמ"י. וכן נראה מדברי הפר"ח אות ד'. ודברי הסמ"ק הם במצוה רכ"ב, וז"ל: ומים שלנו שנתערבו במים שלא לנו התיר רבינו יהודה אחרי שנתבטלו ברוב קודם הלישה חד בתרי. הרי שכתב: חד בתרי. ומ"ש הבי' „שנראה מדבריו וכו'", ולא כתב הבי' שהסמ"ק כתב כן כפירוש, הוא משום שיש מקום לומר שמ"ש הסמ"ק „חד בתרי" הוא לאו דוקא חד בתרי אלא ברוב. והמ"א בסקט"ו כתב: משמע דבבצוי מהכי לא בטיל (כ"י) אבל בסמ"ג והגמ"י כתבו דבטיל ברוב וכו"מ ביור"ד סי' צ"ח וקיי"א ע"ש עכ"ל.

הרי שגם המ"א כתב ש„בסמ"ג והגמ"י כתבו דבטיל ברוב", ולא בעינן חד בתרי. ולא הזכיר את הסמ"ק, משום שמדברי הסמ"ק מ' דבעינן חד בתרי, וכו"ל. וישי דפוס' שו"ע שבמ"א הנ"ל כת': אבל בסמ"ג וסמ"ק כתבו וכו'. והמלה „סמ"ק" היא ט"ס. וע"ל: והגמ"י. וגם רבנו כתב: ולא דוקא בתרי אלא ברוב כמ"ש בסמ"ג והגמ"י, ולא הזכיר את הסמ"ק. ומ"ש המ"א „וכן משמע ביור"ד סי' צ"ח וקיי"א", כתב במחצית השקל שכונתו שלענין ביטול איסור ברוב לא בעינן חד בתרי, וסגי אפי' אין היתר כפל האיסור". וגם הפר"ח הנ"ל הוכיח כן לענינו מהך דביטול איסור ברוב. והמחצית השקל שם כתב ע"ז: בשלמא באיסור מטעם ביטול אחיז ע"ה אי"כ גזול הכתוב הוא אחרי רבים להטות וסגי ברוב אבל הכא מטעם צונן איתן אפשר קים להו דאי ליכא כפלים צוננים אין מצננים המים שלא לנו. ונראה דמחמת זה כתב רבנו: והטעם כיון דרובו צונן מתקרר וכו'. והיינו שמעצם הדין של ביטול איסור ברוב דלא בעינן חד בתרי, אין רא"י לדינו דסגי ברוב. וכמ"ש המחצית השקל הנ"ל. ולכן כתב רבנו ש„הטעם כיון דרובו צונן מתקרר". וע"ז הביא רבנו רא"י מתוס' בשבת — המוכח כפנים — שגם לענין צינון כיון ברוב. ומדבריו רבנו משמע קצת דנקט כן גם בדעת המחבר. אולם מדברי המ"א הנ"ל מ' דנקיט דעת המחבר דבעינן חד בתרי. וכ"כ החק יעקב סק"י. והמשנה ברורה כתב על דברי המחבר: לא דוקא בתרי אלא ברובא. ובשעה"צ סקמ"ב ציין ע"ז: מ"א ופר"ח והגר"א

שלא ליתן מלח במצה ונכון הדבר (ואפילו נדענדי יש לאסור) (מכילתא ד"ע): ו פ' לש המצה
בקצה ושומשמן וכמיני תבלין כשרה (כה) כיון שיש בו טעם מצה צ (כט) ומ"מ אין ליתן בה

באר הגולה
פ' רמז"ס נפ"ה
והר"א והמרדכי
נפ"ז דפסחים מהל' דמנחות כ"ג.

ביאורי הגר"א

חייבי שנתנה לאחר אפייה אבל בירושלמי פ"ג הלכה ד' לא מ' קן שאמרו שם ר' סימון נשם ריב"ל אותו חמץ שאדם יוצא בו י"ח נפסח לר"ך שלא (יצא) [יהא] בו משקין כו' והפניה יוצאין במצה מתבולת אע"פ שאין בו טעם דגן והוא שיהא זה רובה דגן סברין מימר מתבולת משקין. נאמר מתבולת שומשמן מתבולת אגוזים אלהא דמותר אף קודם אפייה ללאחר אפייה לא שייך משום מלה עשירה ומש"ל נסימן חס"כ ס"ד וכ"כ הראש"ד בהלכות מלה פ"ז משום מלה עשירה

ברכת אליהו

יוצא בה ידי חובתו בפסח. והטעם הוא דנ"ט ברוב דאורייתא. ואנן קי"ל כסוגיא דזבחים דטעם בשאינו מינו בכדי אכילת פרס דאורייתא לחייב עליה כמ"ש התוס'. וכן פסק הטור ביור"ד סי' צ"ח. וא"כ הו"ה לענין תבלין לא בעינן רוב קמח, וסגי אם יש בה טעם מצה. וזהו שכתב הטור והשו"ע: כיון שיש בה טעם מצה. (כט) שהראב"ד בפ"ב מהל' מעשה הקרבנות הי"ז אוסר — לענין מנחה שצריכה להיות מצה — בתבלין, משום שהן מחמיצין. ומ"ש במנחות כג כ, הנ"ל בסק"כ, תיבילה בקצה בשומשמן ובכל מיני תבלין כשרה מצה היא"ו וכן מ"ש בתוספתא דפסחים פ"ב הי"ג ובירושלמי פרק כל שעה ה"ד שיוצאין במצה מתבולת, איירי שתבילה לאחר אפייה, ואין חוששין לביטול טעם מצה. אבל לערב תבלין בעיסה קודם אפייה אסור משום חימוץ. אבל בירושלמי שם פ"ב ה"ד לא מ' כן. שאמרו שם: רבי סימון בשם רבי יושע בן לוי אותו חמץ שאדם יוצא בו ידי חובתו בפסח צריך שלא יהא בו משקין כו' והא תני (בניחוחא — פנ"מ) יוצאין במצה מתבולת אע"פ שאין בה טעם דגן והוא שיהא (בה) רובה דגן סברין מימר מתבולת משקין (שהיא מעורבת במעט משקין וקתני שיוצאין בה — פנ"מ) נאמר מתבולת בשומשמן מתבולת אגוזים (ודחי לה הש"ס נאמר מתבולת בשומשמן או באגוזים — פני משה). והחידוש הוא שבכה"ג לא מיקרי מצה עשירה. אלמא דמותר לתבילה אף קודם אפייה, וכל החידוש — שיוצאין במתבולת שומשמן ואגוזים — הוא דבכה"ג לא הוי מצה עשירה. ואי נימא דמיירי לאחר אפי', אין בזה שום חידוש, דהרי לאחר אפי' לא שייך לאסור משום מצה עשירה. וכמש"ל בס' חס"כ ס"ד וכ"כ הראב"ד בהל' מצה פ"ז משום מצה עשירה אסור.

וכ"כ הרשב"א אלא שז' שנוהגין להחמיר: (כח) כיון שיש. נגמ' שם אמרין דוקא דאפי' לה קמח וכ' חוס' דסוגיא זו פליגא על ההיא דזבחים שאמרו אף ע"ג דרובה אורי דנ"ט ברוב דאורייתא וקי"ל כסוגיא דזבחים דטעם נש"מ נכא"פ דאורייתא להי' עלי' כמ"ש התוס' וכן פ' הטור בי"ד ח"ש הטוש"ע כיון כו': (כט) ומ"מ, שהראב"ד נפ"ז מה' מעה"ק אוסר במנחין שכן מחמירין ומ"ש במנחות חבילה סי' וכן בתוספתא בירושלמי פ' כ"ג יוצאין במצה מתבולת

דחו דמיירי שיש מלח הרבה. ועיין בשו"ת הרשב"א ח"א סי' רכ"ד. שכתב שם שמותר ליתן מלח במצה, שלא אמרו דמליח הוי „כרותה להחם אלא להבליע ולהפליט ציר ורוטב ורם שכבשר וכן להבליע הדם בכלי שנמלח בו הבשר וכו' אבל לא להחם ולהחמין העיסה בחומר". והר"ן (ר"פ) [ס"פ] כל שעה לט ב במיא ראי' להתיר ממש בגמ' שם ותיקא (מאכל קמח — רש"י) במיא ומילחא אסור. מ' דוקא ותיקא אדמבשל ל' מחמע, משום דער שלא נתבשלה באה לידי חימוץ. אבל לחם לא מחמין מחמת המלה. וכ"כ הרשב"א בתשובה שם ובס' תנ"ה. אלא שכתב שם בס' תנ"ה שנוהגין להחמיר במצה שמורה. נהרא"ש שם פ"ב סכ"ג דחה הראי' מההיא דותיקא, ח"ל: ולא ראי' היא דמלח ממחרת חימוץ כשגילושא במים אבל בו גילושא במי פירות המלח לבדו אינו גורם החימוץ. ועיין ב"ח ולהלן סי' תס"ב סק"ד ובבירור הלכה בפסחים שם ציון ט'.

(כח) [בבאה"ג סק"פ הביא שכן מוכח ממנחות כ"ג. דאיתא שם בעמך ב': ...ת"ש תיבילה בקצה בשומשמן ובכל מיני תבלין כשרה מצה היא אלא שנקראת מצה מתבולת קס"ד דאפי' לא תבלין טפי ממצה בשלמא למ"ד בחר בטל אוליגן בטיל הוי כמבטל דלכי מעפשא הוי ל' כתבלין אלא למ"ד בחר במבטל אוליגן תבלין מי קא הוה מצה ה"ע דלא אפי' לה תבלין דרובא מצה היא ולא בטלה דיקא נמי דקתני מצה היא (אלמא רובא מצה — רש"י) אלא שנקראת מצה מתבולת ש"מ]. ובגמ' שם אמרין דוקא דאפי' לה קמח, וכנ"ל. והיינו שאם אין רוב קמח, אע"ג שיש כתבלין טעם מצה אינו יוצא ידי חובתו. וכתבו התוס' שם בד"ה אלא דסוגיא זו — הסוכרת דלא סגי בטעם מצה ובעינן רוב מצה — פליגא על ההיא דזבחים ע"א, שאמרו שאם עיסה מחמיצת ומאורז — אע"ג דרובא אורי — אם יש בו טעם דגן, חייב בחלה

סוגיא דמנחות שם, והוסיפו שם בקושי: ובכל התורה כולה קי"ל דטעם כעיקר. ולהלן בסק"ל איתא בבאורי הגר"א: ועיין חוס' דפסחים קטו א ד"ה אתי כו'. וכתב דה"א שקטע זה מקומו בס"ק זה. והיינו שהתוס' כתבו שם: והא דשרי בהקדמין (מנחות כג כ) מצה מתבולת לא אתו בשמים ומבטלו במצה דאין מן הבשמים כי אם דבר מועט ודלא כאותן שאסרו מצה מתבולת בשם רש"י אף כימים אחרונים משום דמחמצי לה. ומ' מדברי התוס' שם דנקטו כסוגיא דמנחות, דהא דמותר במצה מתבולת היינו רק כשהרוב מצה. 6 על הא דאיתא בבאורי הגר"א „כמש"ל בס' חס"כ ס"ד", כתב דה"א שזו ט"ס, וצ"ל: חס"א ס"ד. והיינו „דאיתא שם דיוצאין

והגר"ז. ונראה שכוונת רבנו והמשנה ברורה בכתבם „לאו דוקא וכי", אין כוונתם לומר שכן היא דעת המחבר, אלא שהכריעו כן לדינא. 5 בתוס' שם לא כתבו דאנן קי"ל כסוגיא דזבחים. ונראה שמ"ש רבנו „כמ"ש התוס'", אין כוונתו שהתוס' כתבו דקי"ל כסוגיא דזבחים, אלא כוונתו שהתוס' כתבו דמהסוגיא דזבחים יוצא דטעם בשאינו מינו חייב עליה. ואמנם כן נפסק ביור"ד סי' שכ"ט ס"ט. וגם לענין לצאת ידי חובת מצה, נפסק כן לעיל בס' תני"ג ס"ב, ועמש"ש באריכות סק"ט. וגם מ"ש רבנו לטור ביור"ד סי' צ"ח מבואר שם. וע"ע מש"ש בזה. ויתכן שמ"ש רבנו „כמ"ש התוס'", כוונתו לדבריו התוס' בזבחים שם, שגם שם הקשו על הסחירה מסוגיא שם על

באר הגולה

צ טור נשם רוקח
ושם כתנז ופולפלין
ואיסור התכלין כמ'
הכל נו נשם הרמב"ר.

א ממלא דרז פסמים
מ"ט.
ב טור וש"פ.

תכלין לפי שהוא חד ומחמם העיסה: הגה: (ל) ופולפלין אפי' נדענד אסור (לא) וכן אס נפל זה סיד (מח"צ):

תנו שיעור כמות לישת המצות. ובו ג' סעיפים:

א אין לשין לפסח עיסה גדולה משיעור חלה (א) שהיא מ"ג ביצים וחומש ביצה (ב) בינונים (ג) והוא עשרון (ד) ב וכן ישער אותה ימלא כלי מים ויערה המים ממנו לכלי אחר

ביאורי הגר"א

כמ"ש בפ"ג דשנת ופ"ז דז"צ:

תנו (א) שהיא מ"ג כו'. עירובין פ"ז: (ב) בינונים. כלים פ"ו: (ג) והוא. עירובין

ברכת אליהו

(לא) כמ"ש בפ"ג [צ"ל: בפ"ד — ד"א] רשבת ופ"ב דב"ב. [דתנן בשבת מזו ב: אין טומנין וכו' ולא בסיד. והטעם הוא משום שמוסיף הבל, כנ"ל בסי' רנ"ז ס"ג. ובכ"ב יז א תנן: ומרחיקין וכו' ואת הסיד וכו' מכותלו של חבירו ג' טפחים. והטעם הוא משום חמימות, וכמ"ש ש"ט א. הרי דסיד מחמם].

תנו (א) עירובין פב [צ"ל: פג — ד"א] א, ב: תנו רבנן ראשית עריסותיכם (במדבר טו, כ) כדי עריסותיכם וכמה עריסותיכם כדי עיסת המדבר דכתיב והעומר עשירית האיפה הוא (שמות טו, לו) מכאן אמרו ז' רבעים קמח ועוד חייבת בחלה (איפה ג' סאין וכו' והעומר עשירית של ג' סאין שהן י"ח קבין שהן ע"ב לוגין עשירית דע' לוגין ז' לוגין עשירית של ב' לוגין חומש הלוג והוא ביצה וחומש והיינו דקאמר ז' רבעים ועוד. רבעים רבעי הקב דהיינו ז' לוגין ועוד ביצה וחומש — רש"י. [ומ"ש רש"י שחומש הלוג הוא ביצה וחומש, זה עפ"י החשבון שלוג הוא שש בצים. וא"כ שבעה לוגין הן מ"ב ביצים ועוד ביצה וחומש. הרי שהשיעור הוא „מ"ג ביצים וחומש ביצה"].

(ב) כלים פ"ז מ"ו: כביצה שאמרו לא גדולה ולא קטנה אלא בינונית.

(ג) היינו עשרון האיפה, וכמ"ש עירובין פג ב, הנ"ל בסק"א:

הטעם הוא כמ"ש הפנ"מ המובא בפנים: דהיא מעורבת במעט משקין. וכנה"ג לא הוי מצה עשירה. ומוכח שאין איסור ללוש בתכלין משום „שהן מחמיצין”. ודברי הראב"ד שהביא רבנו בסוף ס"ק זה הם דלא כמ"ש הראב"ד בפ"ב מהל' מעשה הקרבנות הי"ז — שהביא רבנו בירוש ס"ק זה — ש„אוסר בתכלין משום שהן מחמיצין”.

והלחם משנה כהל' מעשה הקרבנות שם כתב שדברי הראב"ד כהל' מעשה הקרבנות הנ"ל — שאוסר בתכלין משום שהן מחמיצין — סותרים למ"ש בפ"ה מהל' חמץ ומצה ה"כ. ששם פסק הרמב"ם: מותר ליתן התכלין והשומשומין והקצח וכיוצא בהן לתוך הבצק וכן מותר ללוש העיסה במים ושמן או דבש וחלב וכו'. והראב"ד שם השיג רק על מה שהתיר הרמב"ם „ללוש העיסה במים ושמן או דבש וחלב”. ולא השיג על מה שהתיר הרמב"ם ליתן תכלין בעיסה. ומ' שגם הראב"ד סובר שתכלין לא מחמיץ. וסיים שם הלח"מ: ואפי' נאמר שעל הכל השיגו מ"מ הרי כתב שם דלא נאמר אלא בזרזין וכבר ידענו דכהנים וזרזין הם כדאמרו בסוף פרק כל שעה א"כ אמאי אסר הרב ללוש שיירי מנחת הסולת בתכלין משום חימוץ. וברעיה תורה כאן לא הביא דברי רבנו. והקשה מדברי שדברי הראב"ד כמעשה הקרבנות הנ"ל חתרי מ"ש בל' חמץ ומצה פ"ו ה"ה [המובאים בדברי רבנו]. ונשאר כצ"ע.

(ל) דאין נקרא תכלין, ואין זה בכלל מ"ש במנחות כג ב הנ"ל בסק"ח, דאם תיבלה במיני תכלין כשרה. כמ"ש תוס' בפ"א דיו"ט בשם תוספתא והפולפלין ה"ה כתבלין. [דתנן בכיצה יד א: ...וב"ה אומרים תכלין נדוכין כדרכן כמדוך של אבן. וכתבו תוס' שם: ותימה דמשמע הכא דתכלין מותר לדרך בלא שינוי ובמסכת שבת (קמא א) קאמר פולפלין בקתא דסכינא חדא חדא שרי תרי תרי אסיר וכי תימא דיש חילוק בין פולפלין לתכלין זה אינו דבהדיא קאמר בתוספתא עלה דרמב"א (ביצה פ"א ה"ב) פולפלין הרי הוא כתבלין וכו'. ומדהוצרכה התוספתא לומר לענין שחיקת פולפלין ביו"ט ש„פולפלין ה"ה כתבלין”, מ' דעלמא פולפלין אינו כתבלין. ובביאורי הגר"א כאן כת': ועתו"ם דפסחים קטו א ד"ה אחי כו'. וראה בהערה 5 שכתבנו שזה שייך לסק"ח, ומבואר שם]. ופולפל גרוע מתכלין, שלענין תכלין הבאנו ההכחות בסק"ט שאינם מחמיצין. אבל פולפל הוא מחמם, כמ"ש בנדה סג ב: אכלה שום וראתה כו' פלפלים וראתה. ועיי' בשו"ע יו"ד סי' קפ"ט ס"ג ברמ"א, שכתב: אכלה שום וראתה אכלה בצל וראתה אכלה פולפלין וראתה י"א שקבעה לה וסת לראות ע"י כל אכילת דברים חמים. הרי דפולפל מחמם הגוף. וה"נ מחמם העיסה „ועושה כל העיסה חמץ” — לשון מהר"ב המובא בד"מ סק"ו].

במצה השרוי' ולא חיישנן משום מצה עשירה. וכתב ע"ז הד"א: והנה לפמ"ש המ"א שם בשם הר"ף והרמב"ם דדוקא השרוי' במים אין ראוי' משום ושפיר י"ל דהירושלמי מיירי לאחר אפי'. ועי' מש"ש בזה. אולם נראה שא"צ להגיה בביאורי הגר"א, וכוונת רבנו למש"ל בסי' חסב סי' כג"ה: אין נוהגין ללוש במי פירות ואפילו לקטוף המצות אין נוהגין רק לאחר אפייתן בעורן חמין וכו'. ועי' במתנה ברורה סק"ו ובשער הציון סק"ב. ועצם האיסור ללוש במי פירות. הוא. מפני שהיא מצה עשירה. וכמ"ש בס"א. ועי' אומר הרמ"א דלאחר אפי' מותר. הרי „דלאחר אפי' לא שייך משום מצה עשירה”.

ורבנו סיים: וכ"כ הראב"ד כהל' מצה פ"ו משום מצה עשירה אסור. והיינו שהרמב"ם כהל' חמץ ומצה פ"ו ה"ה כתב שאין יוצאין ידי חובת אכילת מצה במצה עשירה. וכתב ע"ז הראב"ד: אע"ג דתניא בתוספתא יוצאין במצה מתובלת בין שתבלה בקדירה ובין שתבלה כאלפס הדיוא שתבלה משנאפית. הרי דלאחר אפי'. לא שייך משום מצה עשירה. וקודם אפי' האיסור הוא משום מצה עשירה. [ואכן על מ"ש המחבר שמותר ללוש בתכלין. כתב המ"א בסק"ח: משמע דיוצאין כה ידי חובה כלילה הראשונה ומיהו כרמב"ם משמע דהוי' מצה עשירה וכו"כ המ"מ פ"ו. ומ"ה בירושלמי שם שיוצאין „במצה מתובלת בשומשומין ואגוזים”.

באר הגולה

ג משר הרש"ל
והר"ש נה"ל
וש"פ.

ואח"כ יתן בו מ"ג ביצים ויחזור בו המים שעירה ממנו והמים שיותירו יתנם בכלי אחר והכלי המחזיק אותם היא המדה (ה) למלאותו מקמח (ו) ג והמדה מחוקה ולא גדרושה (ז) ושיעורה מקמח חטה מצרית תק"כ דרהם מצריים בקירוב: הגה: (ח) ולא ידמק הקמח נמדה דל"כ

ביאורי הגר"א

דמקשה נקמה משערין רק דס"ד אף נשאר לית לן זה והתרין לא השיב לו אלא דאין משערין נשאר: (ו) והמדה. כמ"ש פ"ו תניא א' גדושה כו' וע' רש"י שם ולרנן כל המדות נמחוקה כמ"ש ואין נ"מ דל"ה המדה מחוקה: (ז) ושיעורה. רמב"ם נפ"ו מה' נכורים וכ"כ נפ"א דעדות שכן שקל ומלא נקמה מצרים: (ח) ולא ידחק. כולל בו נספיק אס נקמה

שם: (ד) וכן ישער כו'. כ"כ בתוספתא והביא מוס' בעירובין ד' א' ד"ה גפן. תניא בתוספתא כו' וכן בסוכה ו' א' ד"ה גפן וש"מ וכ"כ הטו' אלא שכן זה הדרך מסמי שלא יוכל לכוין כו': (ה) למלאותו מקמח. לאפוקי מ' הר"ש לשער אותה נדגן שה' עשרון קודם טמיה ומ"ש הרש"ל וכן אמרין נמנחות ו"ג ב' ס"ס כי קא כייל כו' וע"ש רש"י ד"ה לכמות כו' דע"כ לס"ד

ברכת אליהו

קמח הוא — רש"י רבה ורב יוסף דאמרי תרומיהו לכמות שוקן היתה משערין. וע"ש רש"י ד"ה לכמות, שפירש: לכמות שהיו כבר כשהיה קמח משערין ליה. דעל כרחק לס"ד דמקשה בקמח משערין. רק דס"ד דאף בשאור לית לן בה, דהיינו שמשערין כפי מה שהוא עם השאור. וכמ"ש רש"י הג"ל: ומאי איכפת לן למימר אילו היה קמח הוי חסר או יתיר הא בשעת מדה לאו קמח הוא. והתרצן לא השיב לו אלא דאין משערין בשאור, משום שלענין מנחה צריך לשער עפ"י הקמח שהי' לפני נתינת השאור. [אבל זה לכונע דרי לשער בקמח אבל לא בחיטים דהלא עתה נותן בה עשרון קמח — ד"א].

(ו) כמ"ש במנחות פז א, ב: תניא היה ר"מ אומר מה ת"ל עשרון עשרון לכבש האחד (כמדובר כח, כט) מלמד שב' עשרונות היו במקדש אחד גידוש ואחד מחוק גידוש שבו היה מודד לכל המנחות מחוק שבו היה מודד לחביתי כהן גדול. ועיין רש"י שם ד"ה אחד גידוש, שכתב: שלא היה בו עשרון אא"כ גודשן. וערש"י שם ד"ה אחד מחוק, שכתב: שהמחוק היה גדול כ"כ שכשהיה מחוק היה בו עשרון. [הרי רבין גידוש ובין מחוק לא היה בס"ה רק עשרון אלא שהגדוש היה קטן דעם הגדוש היה עשרון והמחוק היה גדול שהיה במחוק עשרון — ד"א]. ולרבנן כל המדות במחוקה, כמ"ש: וחכ"א לא היה שם אלא עשרון אחד וכו'. ואין נפק"מ בין ר"מ לרבנן. דלד"ה אין בשיעור עשרון רק כשיעור מדה מחוקה. [וכדחתן שם צ א: כל מדות שבמקדש היו נגדרות חוץ משל כהן גדול שהיה גודשה בתוכה (שהיתה גדולה כ"כ שכשהיתה נמחקת היה בה עשרון — רש"י). ואמנם הגמ' שם אומרת שהמשנה אזלא אליבא דר"מ דאילו לרבנן כל המדות שבמקדש ה' גודשן בתוכן. ור"מ סובר שהמדה של כהן גדול הכלה עשרון כשהיא מחוקה, והי' עוד כלי קטן דעם הגודש ה' עשרון. וכשהיו מודדין במדה זו היו גודשין שיהי' כפי שיעור עשרון מחוק. עכ"פ לענין חלה, אין לשער רק כמה שנכנס קמח לכלי בלא גודש דהא הכלי עצמו מחזיק עשירית האיפה שהיא מ"ג ביצים וחומש ואם יגדוש יהי' מותר על שיעור זה" — לשון הט"ו סק"א. וע"ע מש"ש. וראה עוד בכ"י ובכ"ח].

(ז) כ"כ הרמב"ם בפ"ו מהל' ביכורים ה"ו. וכ"כ בפירושו המשנה בפ"א דעריות מ"ב. שכן שקל ומצא בקמח מצרים. (ח) בכל בו ה"ל חמץ ומצה נספיק אם משערין בכלי המחזיק שיעור חלה בקמח רפוי או בקמח עצור ומכוין. וכתב

...וכמה עריסותיכם כדי עיסת המדבר דכתיב והעומר עשירית האיפה הוא.

(ד) כ"כ בתוספתא דגזיר פ"ד ה"א — לענין איסור שתיית יין בגזיר — והביאה תוס' בעירובין ד א ד"ה גפן. וז"ל התוס': תניא בתוספתא כיצד יעשה מביא כוס מלא יין ומביא זית אגורי ונותן לתוכו ושופע אם שתה כיוצא בו חייב ואם לאו פטור דברי ר' עקיבא ר' אלעזר בן עזריה אומר אינו חייב עד שישתה רביעית יין. וכן כתבו התוס' בסוכה ו א ד"ה גפן וש"מ. והו"ה לענין מדידת שיעור חלה. וכ"כ הטור: וכן ישער אותה ימלא כלי מים ויתן אותו לתוך כלי ריקם ויכניס לתוכו מ"ג ביצים בנחת אחת לאחת והמים היוצאין כלי המחזיק אותם הוא שיעור המדה או ימלא כלי מים ויערה המים ממנו לכלי אחר ואח"כ יתן בו מ"ג ביצים ויחזור בו המים שעירה ממנו והמים שיותרו הן המדה. אלא כתב שזה הדרך יותר טוב לעשותה. מפני שאם יעשה כדרך הראשונה, לא יוכל לכוין בנתינת הביצים לתוכו כשהוא מלא.

(ה) לאפוקי מסכרת הרא"ש בהלכות קטנות הל' חלה ס"כ לשער אותה בדגן שהי' עשרון קודם טחינה. וז"ל: לכאורה ה' נראה דה' רבעים יש למודדו בתבואה שכן היתה עיסת מדבר מלא העומר מן היו מלקטים ואחר כך טוחנן בריחיים וכו'. ומסוף דבריו נראה דיותר נוטה דעתו דבקמח משערין — לשון הב"י. ושם הביא ראיות לזה, וכמ"ש ביור"ד סי' שכ"ד סק"ב: כמ"ש פ"ב (דחלה) חמשת רבעים קמח כו' משמע דבקמח משערין ועוד ממש"ש הן וסוכן ומוסנן ואי בתבואה פשיטא. וע"ע מש"ש. וכמ"ש הרשב"א בתשובה ח"א סי' תס"ד, ד"א לעמוד על שיעורו דמאן לימא לן כמה היה מתרבה המן וכו' ואין לך תבואה יפה כמן וכל מין ומין מתרבה לפי מינו וכו' ונתת דברך לשיעורין ואינו". [ותשובה זו היא לשאלת הרא"ש, ושאלת הרא"ש לרשב"א הווכרה בשו"ת הרא"ש כלל ב' סימן ט"ו. והב"י הביא השאלה והתשובה הנ"ל. וכן אמרין במנחות נג ב. דחתן שם נב ב: ר"מ אומר השאור בודה להן מתוכן ומחמצן (מתוך עשרון דתורה ושתי הלחם ה' מוציא שאור — רש"י) רבי יהודה אומר אף היא אינה מן המוכחר אלא מביא את השאור ונותנו לתוך המדה וממלא את המדה אמרו לו אף אם היתה חסרה או יתרה. ובגמ' שם נג ב: מאי חסרה או יתרה אמר רב חסדא עיסת השאור עבה נמצאת יתירה מדת העשרון רכה נמצאת חסירה סוף סוף כי קא כייל לעשרון קא כייל (ומאי איכפת לן למימר אילו היה קמח הוי חסר או יתיר הא בשעת מדה לאו

באר הגולה

לא ילוש יפה (ט) וטוב לומר נשעת נמינת הקמת למדה שעושה לשם מצוה (מהר"ל) ב (י) דאם לש יותר

ד טור גסס ה"ר יונה

והרמ"ש ופ"ט.

ביאורי הגר"א

למנחות נ"ב ב' ד"ה חסירה. מכלן פי' הר"ם דכשמודין
כו': (ט) וטוב לומר. כמ"ש בפ' מ' מהפכיתו

רפי מעשרין או נעטור וכתב נד"מ ומהר"ל כ' שלא ידחק
כו' שלא יכנס המים נכמה מקומות ויחממן נחשיל ונחמסוס

ברכת אליהו

חלה אין להכביר על הסלת דא"כ נמצא יתרה כמו לענין
מנחות כו'.

(ט) כמ"ש בפרק כל שעה פסחים מ א: כי מהפכיתו כיפי
(העמרין וקושרין את העמרים בימות הקציר — רש"י) הפיכו
לשום מצוה אלמא קסבר שימור מעיקרא מתחלתו ועד סופו.

בד"מ סק"ב — אחרי שהביא דברי הכל בו הנ"ל —
ומהר"ל (הל' המצות) כתב דלא ידחק הקמח תוך המדה
דא"כ לא ילוש יפה בכמה מקומות שלא יכנס שם מים
ויתחמץ התבשיל. ובתוס' למנחות נב ב' ד"ה חסירה כתבו:
מכאן פי' הרב רבנו חיים דכשמודין במדה בפסח או לצורך

1 לפי המובא בפנים יוצא שיש שני טעמים על הא. דלא ידחק
הקמח תוך המדה: (א) טעמו של המהר"ל: דא"כ לא ילוש יפה
בכמה מקומות שלא יכנס שם מים ויתחמץ התבשיל. (ב) טעמו של
התוס': דא"כ נמצא יתירה. ובחק יעקב סק"ז כתב על דברי הרמ"א:
משמע דאף שרוצה ליקח רק שיעור עשרון מ"מ לא ידחק אח"כ
הקמח שלא ילוש יפה ויבא לידי חימוץ תוך התבשיל וכו'. וכ"כ
באשל אברהם אות ב'.

ויש נפ"מ בין שני הטעמים הנ"ל: דלחשש של התוס' —
דא"כ נמצא יתירה — החשש הוא רק אם הקמח הוא בשיעור
עשרון. אבל אם הקמח הוא פחות מעשרון הרי אין חשש שמא ית'
יתירה. ולחשש של המהר"ל — דא"כ לא ילוש יפה —
חשש זה קיים גם כשהקמח הוא פחות מעשרון. ויש עוד נפ"מ:
דלחשש של התוס'. אחרי שמדר מותר לו לדחוק הקמח, דתו ליכא
חשש דנמצא יתירה. ואילו לחשש של המהר"ל, גם לאחר מדידה
קיים חשש — דא"כ לא ית' ילוש יפה. ויש נפ"מ שלישית:
שלדברי התוס' החשש הוא רק בכלי המדה, ולדברי המהר"ל
החשש הוא רק בכלי הלישה וכיבואר להלן.

ועל מ"ש הרמ"א כאן. ולא ידחק וכו'. כתב המ"א בסק"ד: רק
ימדוד בפיוור כדרך המוכרים לא יניח ידו על הקמח (מהר"ל ד"מ).
עכ"ל. והפמ"ג והחמד משה אות ג' מפרשים בדעת המ"א שמש'
הרמ"א. ולא ידחק וכו'. היינו במדידה. והחמד משה השיג על
דברי המ"א. ודל: ולא דק בזה דאם היה כוונת רמ"א בענין המדידה
האין תת' אם כפיוור או לדחוק הקמח במדה לא היה שייך זה
הטעם שכתב דא"כ לא ילוש יפה דאם המדידה לשיעור החייב
בחלה הוא בדחיקת הקמח במדה א"כ כשימדוד כפיוור תת' חסירה
מהשיעור ואי משום שלא ילוש יפה אפשר לפור אח"כ הקמח מתוך
המדה לאגן שלש בתוכו אלא שכוונת הרמ"א דלאחר המדידה לא
ידחק הקמח במדה מהא טעמא.

ובמחצית השקל סק"ז כתב — על דבר הד"מ שהביא דברי
המהר"ל —: נראה מדבריו שהביא דברי מהר"ל לפשוט ספיקו
של כל בו. דע"כ לא ידחק רפוי וכו'. וכעין זה כתב הפת"ח
אות א'. והסביר המחצית השקל שלא מסתבר לומר ש, נתנו חכמים
שיעור עשרון עצור מחובצן ומסכו על זה שאח"כ יפזרו טפי ה"ל
ליתן השיעור מיד במדה כמה תחוצן כשמודד רפוי ולא נצטרך
אח"כ לפזר קיים שע"פ בשהע' לישא צ"ל רפוי אלא ע"כ שיעור
עשרון נתנו חכמים הוא במדידה רפוי' כדרך המודדים למכור.
והוספין שם שדבריהם לא חק יעקב וחמד משה הנ"ל. ע"ש היתב.

ורבנו בריש דבריו כתב: בכל בו נסתפק אם בקמח רפוי משערין
או בעצור. ואח"כ הביא את דברי הד"מ בשם המהר"ל. ולפי דברי
המחצית השקל הנ"ל, אפ"ל שכוונת רבנו היא שמדברי המהר"ל
מוכח שנפשט השקל על הכל בו, והקמח רפוי להיות רפוי. וכמ"ש
המחצית השקל. אבל כבר הזכרנו לעיל שהמחצית השקל כתב
שדבריהם לא חק יעקב והחמד משה הנ"ל. ולדבריהם אין ללמד
מדברי המהר"ל לפשוט ספקו של הכל בו. וישלח שצעה השיעור
הוא במדה עצורה, ומ"ש המהר"ל הטעם, דלא ילוש יפה, הוא
להורות שגם אם הקמח אינו יותר מעשרון לא ידחק הקמח, שמא
לא ילוש יפה. וכדברי החק יעקב הנ"ל. וגם אפ"ל שלכן כתב טעם
זה, להורות שאפ"ל לאחר המדידה לא ידחק, מטעם דלא ילוש יפה,
וכדברי החמד משה הנ"ל. ואם ננקוט כדברי החק יעקב והחמד משה

הנ"ל, נראה שכוונת רבנו בהביאו בריש דבריו דברי הכל בו ואח"כ
המהר"ל ולבסוף דברי התוס' היא כדלקמן. שהכל בו מסתפק אם
השיעור הוא ברפוי או בעצור. ומדברי התוס' מוכח שפשיטא להו
שהמדידה היא ברפוי. ולכן כתבו ש, אין להכביר על הסולת דא"כ
נמצא יתירה. והחשש לענין מצה הוא שיעא שלש בעיסה שהיא
יותר משיעור חלה. וכ"כ הפת"ח הנ"ל, שכן מוכח מדברי התוס'.
ובתוס' לא הוזכר החשש שלא ילוש יפה. וגם מ"ש התוס', שאין
להכביר, היינו דוקא בכלי המדידה — דא"כ נמצא יתירה.
וחשש זה אינו אלא לענין דחיקת הקמח בכלי המדה. אבל לדברי
המהר"ל, נוסף לחשש שיוצא התוס' — דא"כ נמצא יתירה — שזה
שייך רק במדידה — יש עוד חשש — א"כ לא ילוש יפה. וחשש זה
הוא רק בכלי הלישה. וכדברי החמד משה שיבואר לקמן.

ולפי מה שביארנו שיש חשש מיוחד בכלי מדה — דא"כ נמצא
יתירה, ויש חשש מיוחד בכלי הלישה — שא"כ לא ילוש יפה,
מוסבירים חתם דברי שו"ע הגר"ש. שבסעיף ב' — לענין שלא
ידחק הקמח בכלי המדה — הזכיר רק החשש: שאז הוא מחזיק
יותר מעשרון קמח. ובסעיף ד' — לענין שלא ידחק הקמח בתוך
העירבה — הזכיר רק החשש, לפי שכשהקמח דחוק ומקובץ אינו
ילוש יפה. הרי שלענין כלי מדה קיים רק החשש של התוס' —
דא"כ נמצא יתירה. ובכלי לישא קיים רק החשש — דא"כ לא
ילוש יפה.

ובחמד משה כתב גם על דברי הרמ"א שלא דק. שהרמ"א כתב
שלא ידחק הקמח במדה. ולפי המהר"ל החשש הוא לא בכלי המדה
אלא בכלי הלישה. וכתב במהר"ל לא כתבו, תוך המדה"א אלא —
באגן. ולכן כתב החמד משה שהרמ"א לא דק. והי' מקום לומר
שלכן נקט הרמ"א, במדה"א להורות שבמדה יש איסור מיוחד —
כמ"ש התוס'. דא"כ נמצא יתירה. וזה אף אם אחרי המדידה הוא
יפור הקמח בכלי הלישה, שאז לא מדבריו חשש. דא"כ לא ילוש יפה.
אבל אם הוא ידחק בכלי המדה, יש חשש, דא"כ נמצא יתירה.
אבל דוחק לומר כן, שהרי הרמ"א הזכיר רק את החשש, דא"כ לא
ילוש יפה. וחשש זה הוא רק בכלי הלישה ולא בכלי המדה.
והמחצית השקל הנ"ל כתב ליישב את דברי הרמ"א והמ"א הנ"ל.
המעייין שם יראה שבדברי דוחקים. וגם היה הוכיחו לעיל שהמחצית
השקל כתב שדבריהם לא דקרי הוק יעקב והחמד משה הנ"ל.
ולכן עדיין צ"ע למה הזכיר הרמ"א, במדה, וקבוצית החמד משה
הנ"ל.

והחק יעקב הנ"ל הביא דברי התוס' המובאים בפנים, וכתב ע"ז:
משמע דאם נוטל החלה פחות משיעור כמצומצם אין בכך כלום
ומדחיק אחר כך הקמח. וכתב ע"ז החמד משה: דהוכחתו היא
מדלא כתבו התוס' זה הטעם שלא יכביר על הסולת דא"כ לא ילוש
יפה. ועל מה שזכרנו החק יעקב מדבריו התוס' — מהא לא הזכירו
התוס' החשש דא"כ לא ילוש יפה — כתב הפמ"ג בא"א אות ד'
שאין הוכחה מדברי התוס', ד, ל"ל דהתוס' מיייר באין מבשלין
המצה. והחמד משה כתב על דברי החק יעקב: ואין זה מקצת
הוכחה חדא דהתוס' משום חלה נקט כן ועוד דאי משו"ה אפשר
לפזר אח"כ לאגן. ונבאר תירוצו השני. על פי המובא לעיל. שהרי
תוס' מדברים על להכביר בכלי המדה. ולכן כתבו רק החשש
דא"כ נמצא יתירה, ולא יכלו לכתוב החשש. דא"כ לא ילוש
יפה, שהרי חשש זה אינו בכלי המדה. אלא שאם ידחק את הקמח,

ביאורי הגר"א

א' מ"ש ממנחות כ' ושם ל"ו א' אס' אמרו כו' ונמנחות נ"ו
נ' נמנחת נסכים מננלה נמס' כו' ונפ' כ"ש ל"ו א' אין לנ' לנ' לנ'
כו' ולר"ג ישרף מיד. וע' מ"א דלע"ג שאין כו' ולא אסרו

מ"י כו': (י) אם לש. ור"ל משה הלחם שנאמר מנה
ונילושת שתי עשרונים וכן נלחמי תודה אמרו שאפ"ל ד' חלות
לא ועשרים עשרון ה' אבל אין ר"ל משם כמ"ש נפ' כ"ש ל"ו

ברכת אליהו

(בכל יום תמיד היו מסיקין תנור של מקדש לאפיית מנחות
ולחמי תודה — רש"י) יאמרו בתנור צונן וכו'. ומכל הני
טעמי א"א ללמוד מלחם הפנים ולחמי תודה, שגם במצת פסח
לא נאסר יותר מעשרון. [ואף דלחמי תודה נראה דיכול לאפות
גם בכיתו מ"מ י"ל מ"ש בגמ' אם אפה ד' חלות יצא מ"י
באופה בעזרה וא"כ אין ראי' מלחמי תודה דשרי ביותר
מעשרון — ד"א]. ובמנחות נ"א, ב איתא דמנחת נסכים
מגבלה במים וכשרה. [דאיתא שם — לגבי מנחה — אשר
תקריבו (ויקרא ב, יא) למה לי מיבעי ליה לכרתניא אשר
תקריבו לרבות מנחת נסכים לחימוץ (שם חמצה חייב —
רש"י) דברי ר' יוסי הגלילי וכו' מנחת נסכים מי פירות הם ומי
פירות אין מחמיצין אמר ר"ל אומר ה' ר' יוסי הגלילי מנחת
נסכים מגבלה במים וכשרה (הלכך אית בהו חימוץ — רש"י).
הרי דאף בדעינן במנחה שלא יחמיץ, מותר לגבלה בשמן
ומים. ואילו לגבי מצה איתא בפרק כל שעה פסחים לו א: אין
לשין עיסה בפסח בין ושמן ורבש (מפני שקרובה וממהרת
להחמיץ — רש"י). ואיתא שם דאם לש לר"ג ישרף מיד.
והתוס' שם לה ב ד"ה מי פירות אין מחמיצין כתבו: והא
דאמר תשרף מיד כשעירב עמהן מים דאז ממהרת יותר
להחמיץ. הרי דלגבי מצה לר"ג אס' לש במי פירות ומים אסור
אפילו בדעיבד. ושונה מדין מנחת נסכים שמגבלה במים ומי
פירות. [אלא ודאי דיש חילוק ממנחות דזריזין הן לכל מצות
דעלמא — ד"א]. ועמ"א סק"י, שכתב: דאע"ג שאין העסק
מועיל בה מ"מ אין שהיון בה שיעור מיל (הרא"ש ור"ן) וכו'.
עכ"ל. ולא אסור ללוש כפסח יותר משיעור חלה אלא
לכתחלה, משום דמרוכ גודלה של העיסה א"א לעסוק בכל
העיסה.]

והיכא דבעינן „לשמה“ אי בעינן אמירה בפה דוקא. ראה מ"ש
בסי' י"א סק"ג, בסי' ל"ב ס"ק נ"ה נ"ו ובפמ"ג במשבצות
זהב סי' ת"ס סק"א.

(י) וראי' — שכדיעבד מותר — משתי הלחם נט"ס וצ"ל:
מלחם הפנים — ד"א] שבהות מצה ונילושות ב' עשרונים כל
חלה ולישתן אחת אחת כדתנן במנחות צד א. וליפנין לה בגמ'
שם מהפסוק: שני עשרונים יהי' החלה האחת (ויקרא כד, ה)
מלמד שנילושות אחת אחת. וכן מלחמי תודה שאמרו
במנחות עו א שאם אפ"ן ארבע חלות יצא. והלחמי תודה ה'
עשרים עשרון כדתנן שם עו ב. הרי שכל לישא של חלה היתה
של חמשה עשרונים. ויש ראי' מכאן שאינה נאסרת אם לשה
יותר מעשרון. אבל אין ראי' משם, כמ"ש בפרק כל שעה
פסחים לו א: ... ודושיין שאין לשין את העיסה כפושטין מאי
שנא ממנחות דתנן כל המנחות נילושות כפושטין ומשמרן
שלא יחמצו אם אמרו בזריזין יאמרו בשאין זריזין וכו' ומאי
שנא ממנחת העומר דתניא מנחת העומר לוחתין וצוברין
אותה ציבור שאני (מנחת העומר קרבן ציבור היא וכל עסקין
שלה נעשין על פי כ"ד קצירתה והיבהוב שלה ולחיתה הכל
כ"ד ובזריזין הוא — רש"י). ושם לו ב. לז א: ת"ר אין אופין
פת עבה כפסח דברי שן וכו' מתירין וכמה פת עבה א"ר
הונא כפסח כלחם הפנים טפח (שהוא אסור לכבא
חמץ כו' ואפ"ה עובי דופנותיו טפח — רש"י) מתקיף לה רב
יוסף אם אמרו (והתירו עובי טפח — רש"י) בזריזין (כהנים
שבקיאין בשימורו שלא יחמיץ יתירו לכל אדם שאינן זריזין
— רש"י) אם אמרו בפת עמילה (שאינה ממהרת להחמיץ
שעמילתה מעכבתה — רש"י) יאמרו בפת שאינו עמילה אם
אמרו בעצים יבשין יאמרו בעצים לחים אם אמרו בתנור חם

יש חשש שבהיות הקמח דחוק בכלי הלישה לא ילוש יפה. ועי' ש
עצה אחרת — שיפור הקמח אחרי הוצאתו מכלי המדה לפני
שיניחנו בכלי הלישה. אבל אין הכי נמי גם לתוס' אם ידחוק בכלי
הלישה, יש חשש „דא"כ לא נילוש יפה“ וכמ"ש מההר"ל, אלא
שהתוס' מייירי רק לענין כלי המדה ולא לענין כלי הלישה. ובחזק
יעקב שם כתב על הוכחתו הג"ל: אך אפשר דא"ר ראה מהתם דנעשו
בכהנים זריזין הם ולא חיישינן שלא ילוש יפה אף אם מדחיק הקמח.
ודבריו צ"ע גדול. שהרי התוס' הזכירו בפירוש שהחשש הוא
„כשמודדין במדה כפסח“. וא"כ איך כתב החק יעקב שלכן לא
הזכירו התוס' החשש שלא ילוש יפה, משום „דנעשו בכהנים זריזין
וכו'“. ואח"כ ראינו שהפמ"ג העיר כן על החק יעקב. ולחומר
הקושי הג"ל ה"ל שילחק יעקב היתה גירסא אחרת בתוס'. שכלפי
התוס' מייירי רק לענין מנחה ולא לענין פסח. וסו"ע לגי' זו, שבתוס'
שבפנינו מוזכר „סולת“ — שזה שייך רק במנחה, ולא כתבו „קמח“
— שזה שייך רק לענין מצה. ברם יש לצין שהלשון בשטמ"ק שם
אות י"א הוא: וצריך להניח הקמח בנתח. הרי שהזכירו קמח ולא
סולת.

2 הרא"ה שהביא רבנו בירש ס"ק זה מלחם הפנים ודבריו רבנו
בסוף הס"ק שם ע"פ דברי הרא"ה בפסחים פ"ג ס"ו. ששם הביא
הרא"ה דברי הגמ' שם מ"א ששיעור עיסת מצה היא כשיעור חלה.
וכתב ע"ז הרא"ה: כתוב בשם ה"ר יונה היכא דלש יותר מזה
השיעור חכמי צרפת ז"ל אוסרין העיסה. ונ"ל להתיר דטעמא דהאי
שיעור משום דאמרי' דל זמן שפוסקין בבצק אין לא לדיד חימוץ.
ושיעור שבוה השיעור מועיל עסק הירדים אפי' כל היום וכיותר אין

הירים מספיקות להחזקת בה מתוך גודלה ומ"מ כיון שאפי' אם לא
נתעסקו בה כלל אינה אסורה אלא עד מיל זה העסק שמתעסקים בה
אע"פ שאין כדאי לא גרע ממה שלא יתעסקו בה כלל. וכיון שאין
שהיון בה יותר משיעור מיל מותר מיהו לדעת הגאונים שאמרו
לכתחלה אין להניח העיסה רגע אחד בלא עסק א"כ לכתחלה אין
ללוש יותר מזה השיעור ותמתינו על מי שעלה על דעתו לאסור את
תנן בפרק שתי הלחם (צד א) לחם הפנים נילושא אחת אחת וכתבי
שני עשרונים יהי' החלה האחת. וגו' שהחמירו חכמים שלא ללוש
אלא עשרון אחד מ"מ היו"ק עלה על דעתם לאסור בדעיבד. עכ"ל.
ובראש ש"ג"ל הביא הרא"ה רק מלחם הפנים, ולא — מה שהביא
רבנו מלחמי תודה. ונראה שאמנם הרא"ה ה"י יכול להביא גם הרא"ה
מלחמי תודה [כמ"ש רבנו] וחדא מינייהו נקט הרא"ה. וכעין זה
כתב בפרי חדש אות ב'. ושם הביא הרא"ה מהך דר"ג שהביא רבנו.
והוסיף ע"ז: ועוד כה"ג פסק כמותו.

ועל דברי הרא"ה ש"ל כתב הקרבן נתנאל שם אות ר', שם"ש
הרא"ה — שיש מקום לומר שהחמירו חכמים לענין מצה, היינו
משום שאין לדמות למ"ש לענין מנחות שאפשר ללוש עיסה גדולה
„דאם אמרו בזריזין יאמרו בשאין זריזין“. וצ"ל שהרא"ה שוכר
שחילוק זה יקרא רק לכתחילה אבל לא לענין דעיבד. וההסבר הוא
כמ"ש בחק יעקב סק"ט: כיון שרעת האוסרין הוא מטעם שפושטין
שיותר משיעור הזה לא מועיל כלל עסק הירדים כי אינם יכולים
להספיק להתעסק בה מתוך גודלה להכי מקשה שפיר מלחם הפנים
אף שנעשה בזריזין מ"מ הא אינו מועיל התעסקות כלל בעיסה
גדולה כזה וק"ל.

משיעור זה מותר בדיעבד: ג (יא) ה'אע"פ שאין מודדים קמח ביו"ט ללוש ו' ביו"ט של פסח שאין לשני עיסה גדולה מעשרון מותר למדוד ז' ויש אוסרים אלא יקה באומד הדעת ולא ירבה על עשרון (והכי נהוג):

והר"ן. ז' הרי"ף והרמב"ם והעיטור וש"פ.

דוקא לדידהו שהיו מפרשין חלה כשיעור אבל לדין ד"ה
אמור ומיהו י"מ לייט של פסח. והר"ן כ' דכ"ט של פסח
ד"ה מות' דלף מנחמוס שמחד חבלין לקדירחו אבל
המס' והג"מ כ' דגס י"ט של פסח אמור לדין אלף
יקח מאומה הדעת ועס' צ"ח דכ"ו למעט מעשרון:

אחלה משום דמרוז גדולה א"ח לעסוק בכל העינים:
(י"א) אע"פ כר' ב"יט של פסח כר', פלוגתא דרז
בשמואל ויש פוסקין כרז להלכתא כרז באיסורא ויש פוסקין
כשמואל משום הלכה למעשה אחא לאשמעי' ואפשר דרז
לי' והר"ף ורמב"ם פסקו כהאוסרין וכת' הר"ש שם

והלכתא כרב באיסורי. והתוס' הוסיפו שכ"ש הכא הלכה כרב
 „דחא תנא דבי שמואל כוותי' דרב". וראה בבירור הלכה
 כבביצה כט א ציון ר'. וכתב הרא"ש שם פ"ג סט"ו, שאף
 למתירין זה דוקא לדידהו שהיו מפרישין חלה כשיעור —
 אחד מכ"ד, והיו נותנין לכהן. לכן מותר למדוד משום שיוכל
 להפריש חלה בעין יפה. אבל לדידן — שאין מפרישין כי אם
 מעט אפי' מעיסה מרובה ואותו מעט נמי אינו נאכל אלא
 נישמן — ד"ה אסור למדוד. [וגם התוס' חלה הביאו סברא זו,
 וסייגו לדידן „לש לנו לשער מאומד שנתה" בריה כשיעור
 משום הברכה. וכתב שם הרא"ש]. דמיה נפק"מ ליו"ט של
 פסח. [שאף למתירין כיו"ט דעלמא יהי' מותר בפסח גם
 לדידן. וז"ל הרא"ש: ומיהו בפסח שאין לשין יותר מעשרון
 וגם אין לפחות משיעור חלה אפשר שדומה לנטילת חלה בעין
 יפה למתירין]. והר"ן שם כתב דביו"ט של פסח ד"ה מותר
 למדוד. דלא גרע מנחתום שמודד תבלין לקדירתו. דאיתא
 בגמ' שם עמוד א': והנחתום מודד תבלין ונותן לתוך קדירתו
 כדי שלא יקדיח תבלינו. [וה"נ לענין פסח המדידה צורך
 הוא דמבלעדי זאת אינו יכול ללוש והיו כנחתום שמודד לירע
 כמה תבלין ישים כהקמח דשרי — ד"א. ועי' מש"ש]. אבל

(יא) הא, "שאין מודדים קמח ביו"ט ללוש", הוי פלוגתא דרב ורשומאל בביצה כ"ט א. ב. דאיתא שם: אמר רב ירמי' בר אבא אמר רב מודדת אשה קמח ביו"ט ונותנת לתוך עיסתה כדי ששתטול חלה בעין יפה ורשומאל אמר אסור והא תנא דבי ששמואל מותר אמר אביי השתא דאמר שמואל אסור ותנא דבי ששמואל מותר שמואל הלכה למעשה אתא לאשמועינן. ויש פוסקין כרב, משום דהלכתא כרב באיסורא. ויש פוסקין כרשומאל, משום דאמרין שם ורשומאל, "הלכה למעשה אתא לאשמועינן", ואפשר דרב מודה ליה. והיר"ף שם הרמב"ם ה' יו"ט פ"ד הכ"ב פסקו כהאוסרין. נ"ח ע"י מ"ש רש"י וחות' שם על הא דאמרו שם בגמ': שמואל הלכה למעשה אתא לאשמועינן. ח"ל התוס' ד"ה שמואל: פ"י דאם יבא שום אדם לשאול לנו כיצד יעשה אומרים לו הוראה לאסור אבל אם אנו רואין שום אדם שנוהג היתר בדבר אין אנו צריכין למחזות בו. והוספו התוס': ולפי זה לא פליג שמואל ארב דתרווייהו מודו לאסור למעשה וכו' ואע"ג דהלכה כרב באיסורי מ"מ מדאמר סתמא דרש"ס שמואל הלכה למעשה אתא לאשמועינן משמע דהלכה כותיה. והתוס' שם הביאו דעת הפוסקים כרב. משום דסוברים שרב פליג על שמואל.

שהו שיעור מיל, יהי' אסור אפי' בדיעבד. ויתכן שרבונו בציניו לעיין במ"א בורחא גס ע"י שהמל' הכיזא פס' בשם הכ"ח ע"כ שהו' חס' שיעור מיל קודם שיתחילו העוברים לסייע בבשעת עריכתא אסורא. ובשער הציון סק"ח מנה הפוסקים שאוסרים בשהה שיעור מיל אפי' בדיעבד, ולא הלכיר שכן היא גם דעת רבונו. ולפי דברינו יוצא שגם דעת רבונו היא כן.

וגם במ"א הנ"ל כתב על ראת הרא"ש מלחם הפנים, ש"אינה רא"י דאם אמרו בדוריים יאמרו בשאינם דוריים". והנה עיקר הגל"ת כתב על דברי המ"א: "ועיין בתוס' פרק כל המנחות דף נ"ה ע"ב דה"ק כל המנחות וילושט וכו' דלחם הפנים לא נעשו בדוריים ולא במקום דוריים אלא צ"ל דציבור שאני וכדאיתא פרק כל שעה דף ל"ז. עכ"ל. ויש להוסיף דה"ק ציבור שאני" הוא ג"כ משום דהוא בחיזוק וכמובא בפנים בשם רש"י. ועיין שם בזה כשער המלך דף ח' וזיין וצפה פ"ח ה"יב. ובאר במחצית השקל שד"מ"א סוכר שחמלת סוכר זו — דאם אמרו בחיזוק וכו' — יש מקום לשאור אפי' בדבדבא וע"ע שם ש"ש כזה. והמ"א הביא גם דעת הב"ח ש"אם שהו בש שיעור מיד קודם שיתחילו הגזורים ללסוע בשעת עירכה אסור". ודברי הב"ח הם בס"י תנ"ט. ושם הביא דברי הר"ן שאם יש בעיסה יותר משיעור חלה „מסתברא ונאסרת כשיעור מל דאנפי" שזעזקה בת ה"ל כאליו עוסקת לפי שאין הדיים מספיקות להתעסק בת מתוך גדלה ואינה יכולה להצילה מידו חיימין". ואח"כ הביא דברי הרא"ש הנ"ל, וכתב: "ואפ"ל דהרא"ש לא חלק אלא על מה שהיו אוסרין מיד אפי' לא שהה שיעור מיל על זה לבר אמר דתימא אכל מה שאוסר הר"ן אם שהה מתחלת לישה עד תחלת אפי"י שיעור מיל בזה אין ראיה להחריג דשמא לחם הפנים נאפה תוך שיעור מיל והכי

ומדברי רבנו נראה שסובר שמחמת הסברא, אם אמרו בזרזין ואמרו בשאין זרזין, ר"ל מקום לומר שבאינן זרזין אסור אפי' בדריעבד. שהרי הביא ראי' מפסחים לא שאין ללמוד מנחתו לענין מצות ערעל, משום דשאינן מנחתו זרזין הן. ורבנו ציין לדברי ר"ג שסובר שם שאם לשי עיסה בפסח ביין שמן ודבש אסור אפי' בדרעבד יישרף שם. הרי שכאשר מחלקים בין זרזין לשאינן זרזין, ר"ל מקום לומר שבאינן זרזין אסור אפי' בדריעבד. והו"ה לענין עיסה גדולה, וסובר רבנו דלא כמ"ש הקרבן נתנאל והחק יעקב הנ"ל בדעת הרא"ש. והיינו שאע"פ שבאינן זרזין אסור אפי' בדריעבד, שיותר משהמשיעור הזה לא מועיל כלל עסק הדיים כ"י אינם יכולים להספיק להתעסק בה מתוך גדולה, כ"מ בזרזין מועילת התעסקות בעיסה גדולה, כ"י זרזין יכולים להתעסק בעיסה אע"פ שהיא גדולה. ויש להעיר שבמ"ש שם איאת שחכ"א תאכל מיד. ולקמן בס' חס"ב ס"ו נפסק כהכחם, וכמ"ש בבאה"ט בסק"ד וכו' ביאורי הגמ"א סק"ה. וא"כ צ"ב איך הביא רבנו הוכחה מדברי ר"ג — שאין הלכה כסמיה. ואולם זה לא קשה. כי חכמים ל"פ על ר"ג בסבורא זו — לחלק בין זרזין לאין זרזין, ואף חכמים סוברים שלפי חילוק זה, יש מקום לומר שבאינן זרזין יהי אסור אפי' בדריעבד. אלא שחכמים סוברים שמה הפירות עם מים אינן מחמיצין עד כדי כך שלא יועיל אם יאפה שמה. וזהו מ"ש רבנו: ועמ"א וכו'. והיינו שלפי מ"ש רבנו לעיל יוצא שאם לשי יותר מכשעור יהי אסור אף בדריעבד, וכמו שהוכחנו מדברי ר"ג הנ"ל. ולכן ציין רבנו לדברי המ"א להסביר שלכן פסק המחבר שמתוך בדריעבד, מפני שלא שהו בו שיעור מיל. ועי' ס"ס רבנו שאע"פ שלא שהו בו שיעור מיל, אפי' אסור לכתחלה, משום ד"מורוב גדולה א"א לעסוק בכל העיסה". ומדברי רבנו יצא שאם כן

תנז דין הנהגת החלה בעיסת מצה. ובו ב' סעיפים:

באר הגולה

א טור.

* (פי' שדנקו זו כוז

כ"י).

ב מיתל דרז יספ

וכר"ל פסחים מ"א.

א (א) מפני שצריך לדקדק בשיעור העיסה שלא להרבות בה משום חשש חימוץ ומוטב שימנעט בה (ב) לכן מוב לקרב העיסות יחד בשעת הפרשת חלה *שישקו זו בזו דשמא יש בהם א' שלא היה בה כשיעור ב (ג) ואם אי אפשר להפריש חלה בעודה עיסה מפני המהירות יפרישנה אחר אפייתה מיד (ד) שיתן כל המצות בסל והסל מצרפם לחלה (ה) וזהו הדרך היותר נכון: הגה: (ו) ואם היה נז שיעור חלה נשכח להפריש יפריש אחר כך ואפי' יזרוף סל לא לרץ (ז)

ביאורי הגר"א

מפני חשש חימוץ וכ"מ נגמ' דקא' דענדן כר"א כו': (ו) ואם הי' כו' ואפי' כמ"ש עד שלא גפן מורס מאתח על הכל רק שהיו שמהן לפניו כמ"ש זי"ד נסי' שכ"ה ס"ג וכמ"ש ספ"ג דחלה ונכד' ז' א' דנעי מן המוקף ואע"ג דנכזכרות ל' א' אמרו חלה מ"ל אוכל כו' וע"ש נמוספות

תנז (א) מפני כו' ומוטב. כמ"ש שם הני נשי דין כו': (ב) לכן כו' שישקו. כמ"ש נחלה הפוסה עיקמו קנים ונגעו זה נזה פטורין מן החלה עד שישכו: (ג) ואם א"א. עמ"ל וכן אמרו זירושלי' ס"ג דחלה: (ד) שיתן כו'. שם דענדן כר"ל כו': (ה) וזהו הדרך כו'.

ברכת אליהו

עיסה הראשית עריסותיכם כתיב (כ"י ושל), עכ"ל. וכן אמרו בירושלמי דחלה פ"ב [ט"ס וצ"ל: פ"ג — ד"א] היא: כיון שהיא נותנת את המים זו היא ראשית עריסותיכם (במדבר טו, כ). [וע"ל סק"י].

(ד) פסחים מח ב. הנ"ל בסק"א: ...דעבדן כר"א דתנן ר"א אומר הרודה ונותן לסל הסל מצרפן לחלה.

(ה) מפני חשש חימוץ, אם ישנה להפריש חלה מן העיסה. וכ"מ נגמ' פסחים מח ב. הנ"ל בסק"א דקאמר: דעבדן כר"א כו'. [והיינו שמצרף את המצות של ב' העיסות בסל והסל מצרפן. והוסיף הד"א: ולא אמר דמנשכין בשעת העיסה ש"מ דהכי עדיף. ובחק יעקב סק"ה כתב: והא דאמרין בפרק אלו עוברין דנשי דידן נגהו לכתחלה דעבדין כר"א ע"י צירוף סל אחר אפי' היינו גם כן מיירי היכי דא"א מפני המהירות וכה"ג וכו' עכ"ל].

(ו) כמ"ש במעשר שני פ"ג מ"ב: המשאיל קנקין למעשר

התוס' והגהות מיימוניות כתבו דגם ביו"ט של פסח אסור לדין אלא יקח מאומד הדעת. ועיין סי' תנז ס"א דיכול למעט מעשרון.

תנז (א) כמ"ש בפסחים מח ב: אמר רב יוסף הני נשי דידן נהוג לאיפא קפיזא קפיזא (שלש לוגין — רש"י) לפיסחא א"ל אביי מאי דעתך לחומרא (לשומרו מן החמץ — רש"י) חומרא דאיתי לידי קולא הוא דקא מפקע לה מחלה א"ל דעבדן כו' אליעזר דתנן ר"א אומר הרודה ונותן לסל הסל מצרפן לחלה ואמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר"א.

(ב) כמ"ש בחלה פ"ב מ"ד: העושה עיסתו קבים (קב קב בפני עצמו — רע"ב) ונגעו זה בזה פטורין מן החלה עד שישוכו (שיתדבקו זה בזה כל כך שאם בא להפרידם נתלש מזה לזה — רע"ב).

(ג) עמ"א סק"ד, שכתב: דלכתחלה צריך להפריש בעודה

כשירצה להפריש חלה ישיקם זו בזו וכנ"ל. וזהו שסיים רבנו: ועיין סימן תנז ס"א דיכול למעט מעשרון. והיינו שאילו הי' הדין שלא יוכל למעט מעשרון, הי' מותר למדוד לו לצורך עיסת פסח. שהרי זה לצורך וכמו שמותר תבלין. אבל היות יכול למעט מעשרון [ומה גם שמוטב שימנעט בה, וכמ"ש בסי' תנז ס"א], לכן אסור לו למדוד, כי המדידה היא שלא לצורך. שהרי יכול ללוש פחות מעשרון. ואם ירצה להפריש חלה, ילוש עוד עיסה וישקין זו בזו וכנ"ל. ויש עוד להוסיף שהד"א כתב — על מ"ש הר"ן שהמדידה בעיסת פסח מיקרי לצורך דמי נחתום שמודד תבלין לקדרתו — : הגה חלה אבל השיעור חלה שמודד לא צורך לו כי גם אם הי' פחות ג"כ מותר כמ"ש בסי' תנז ועם כל זה נחשב למדידה לענין שבת ויו"ט כמ"ש שבת קנ"ז גבי מדידת מטלית. עכ"ל. וזהו שכתב רבנו: ועיין סי' תנז ס"א דיכול למעט מעשרון. והיינו שהר"ן כתב שמותר למדוד מפני שזה מיקרי לצורך, וכמו נחתום שמודד תבלין לקדרתו. וע"ז כתב רבנו שהתוס' והגמ"י סוכרים שאין זה דומה להא דנחתום. וזה מפני שכאן יש לו עצה ללוש פחות מעשרון וכמ"ש בסי' תנז. ולכן לא מיקרי שהמדידה היא לצורך. וע"ל סימן תקצ"ו סק"א ומש"ש בהערה ו.

נקטינן להחמיר באיסור דאורייתא. ולפי מה שהסקנו לעיל, דברי רבנו הם כשיטת המ"א, שמחתם החילוק בין ורזין שאנין ורזין יש לאסור אפי' בדיעבד. ומה שמותר לענין פסח כלש עיסה גדולה הוא רק בלא שהה שיעור מיל אבל שהה שיעור מיל אסור אפי' בדיעבד. 3 ז"ל התוס' בכיצה כט ב ד"ה שמואל: וכן בפסח נמי יש ליהדר מלמדוד ביו"ט למצות וצריך לעשות פחות מכשיעור ולא ימדוד במדה שגשגה למדוד בחול כצמצום אלא יפחות או יוסיף אם המדה קטנה. ומ"ש התוס' "אלא יפחות" היינו שיפחות משיעור חלה ואמנם ככה"ג לא יפריש חלה מעיסה ואת כבורכה. אא"כ ילוש עוד עיסה וישק את שתי העיסות. כמ"ש בסי' תנז ס"א. ומ"ש התוס' "או יוסיף אם המדה קטנה", כוונתם שלא ישים הקמח בכלי המיועד למדידה אלא — בכלי שאינו מיועד למדידה. ואם ברור לו שהקמח ששם בכלי אין בו כשיעור חלה, יוסיף לפני הלישה באופן שיהי' ברור שאין בו שתי העיסות. וגם ככה"ג לא יוכל להפריש חלה כבורכה. אא"כ ילוש עוד עיסה וישקין זו בזו וכנ"ל. ומ"ש רבנו בשם הגמ"י לא מצאתי. אבל כן הביא הב"י בשמו. וז"ל: וכן דעת הגמ"י שכתב בחל' יו"ט פ"ד בליל יו"ט של פסח שצריך לעשות ג' מצות של מצה וצריך לעשות שיעור חלה לא ימדוד אלא ילוש כב' פעמים ובכל פעם ישים יותר מחצי מדה. והיינו שגם הגמ"י סוכר כדברי התוס' הנ"ל. שיקח מאומד הדעת. אלא שבהגמ"י נתן עצה אחרת שלכתחילה ילוש ב' פעמים ובכל פעם ישים יותר מחצי מדה — כך שיהי' ברור לו שאין יותר משיעור חלה בכל עיסה כנפרד. ואח"כ

באר הגולה

ג משנה פסחים מ"ז
וכר"ל הסכמת
הפוסקים.

ואם לקח ממקלט העיסות וממקלט לא לקח ונמערבו נריך ליקח מכל אחד ואחד או ילוש עיסה אחרת ויקח ממנו
ג"כ על אותן שנמערבו ואם מכיר מזה אחת שמיינת בחלה נוטל ממנה על האחרות (הגהות מיימיו פ"ג ומדרי"ם
אלו עוצרין וכו' נשם מוספות פ"ק דנילה): ב (ח) ג הלש עיסה ביום טוב של פסח לא יקרא שם

ביאורי הגר"א

מעיסה כו' כיוצא בו זמני מסיק כו' אם יש
לו פרנסה כו' וז"ש ואם מכיר כו' ואם לאו כו'
וז"ש נריך ליקח כו' ושם בתוספת דמלה פ"ג
ה"ז מציא קמח ממקום אחר כו' וז"ש או ילוש
עיסה כו': (ח) הלש עיסה. כר"ל דרבי שם

נד"ה אוכל אכל בתוס' דנדה ו' א' ד"ה ומקפת
כ' דוקא בעיסה שנילושה ביחד והיתה כבר מחוברת
הקילו בתלת ח"ל וכ"כ נ"ה צ"ד סי' שכ"ג ס"א
ודוקא כו': (ז) ואם לקח כו' או כו'
ואם. והביא הרא"ש רמ"ג דמלה הנוטל שאור

ברכת אליהו

מיקרי מוקף. רע"ז סיים בהגה: דדוקא לעיסה שנתחייב עם
חלה זו יכול לפטור שלא מן המוקף אבל עיסה שנילושה בפני
עצמה אין מפרישין חלה מעיסה אחרת שלא מן המוקף. וזה
עפ"י דברי תוס' בנדה הנ"ל וכנ"ל וכמ"ש בסקי"ב. וסיים
הד"א: וא"כ ה"נ אם כל המצות מעיסה אחת שנתחייב בחלה
א"צ שיהיו מן המוקף ואם הם משני עיסות צריך מן המוקף.
רע"ז מש"ש ובגו"כ כאן. ובאנצקלפ"ת כרך י' ערך הפרשת
חלה עם קע"ז ובצינונים שם].

(ז) והביא הרא"ש בשו"ת כלל ב' סימן ב' רא"י מפ"ג דחלה.
דתנן שם מ"ח: הנוטל שאור מעיסה שלא הורמה חלתה ונותן
לתוך עיסה שהורמה חלתה אם יש לו פרנסה ממקום אחר (אם
יש לו קמח אחר חוץ מעיסה זו — רע"ב) מוציא לפי חשבון
(כשיעור חלה שצריך להפריש מחמשת רבעים — רע"ב) ואם
לאו מוציא חלה אחת על הכל. [והרא"ש הנ"ל הביא רא"י
ממשנה זו. והוסיף: ואין לחוש שמא אותן ככרות שנתקנו
מפסיקין בין העיסה ובין הככרות שלא נתקנו ולא היו מוקף כי
אותן ככרות שנתקנו לא היו חשיבא הפסק. ושם הביא רא"י
לזה, ע"ש. ויש להביא רא"י גם מהא דתנן שם מ"ט: כיוצא בו
זיתי מסיק (זיתים שעניים מלקטם והם פטורים מן המעשר —
רע"ב) ענבי נקוף (זיתים שעניים מלקטם והם פטורים מן המעשר —
רע"ב) ענבי בציר (שחייבים במעשר — רע"ב) עם ענבי
עוללות (שפטורים מן המעשר — רע"ב) אם יש לו פרנסה
ממקום אחר מוציא לפי חשבון ואם לאו מוציא תרומה
ותרומת מעשר לכל והשאר מעשר ומעשר שני לפי חשבון.
וזהו שכתב הרמ"א: ואם מכיר מצה אחת שחייבת בחלה נוטל
ממנה על האחרות. והיינו כמ"ש בחלה שם: אם יש לו פרנסה
ממקום אחר מוציא לפי חשבון. ולעיל הבאנו ששם כמ"ח
תנן: ואם לאו מוציא חלה אחת על הכל. וזהו שכתב הרמ"א:
צריך ליקח חלה מכל אחת ואחת. ושם בתוספתא דחלה פ"ב
(ה"ז) [ה"ב]: הנוטל שאור מעיסה שלא הורמה חלתה ונותן
לתוך עיסה שהורמה חלתה הרי זה מביא קמח ממקום אחר
ומצרפו לחמשת רבעים [וחייב עליו לפי חשבון. וזהו שכתב
הרמ"א: או ילוש עיסה אחרת ויקח ממנו ג"כ על אותן
שנמערבו.

(ח) [תנן בפסחים מו א: כיצד מפרישין חלה בטומאה ביו"ט
(שנטמאת העיסה ושוב אין חלה הנישלת ממנה ראוי) לאכילת
כהן כיצד מפרישין אותה ביו"ט של פסח הרי אין יכול
לאפותה מאחר שאינה ראויה לאכילה ולשהותה לשורפה
לערב אי אפשר שלא תחמיץ ולשורפה או להאכילה לכלבים
אי אפשר שאין שורפין קדשים ביו"ט — רש"י] ר"א אומר לא

שני (מי שמשאל קנקניו להכניס בהן יין שקרא לו כבר שם
מע"ש — רע"ב) וכו' עד שלא גפן (שסתם פיהן במגופה אחר
שמלאן — רע"ב) תורם מאחת על הכל (דחשיב מוקף —
רע"ב) ומשגפן תורם מכל אחת ואחת. הרי דאף שהחביות
נפרדות תורמין מזה על זה. וה"נ כאן בחלה, אם נתחייב כבר
יוכל אח"כ להפריש על כל מה שלפניו. רק שיהיו שתיהן
לפניו, כמ"ש ביו"ד כס"י שפ"ה ס"ב: אם יש בכל עיסה
כשיעור ורוצה להפריש מזו על זו אין צריך לא צירוף כלי ולא
נגיעה אלא כיון ששתיהן לפניו מפרישין מזו על זו. ועמ"ש
סק"ח. וכמ"ש ספ"ב דחלה מ"ח ובנדה ז א דבעי מן המוקף.
ואע"ג דבבכורות (ל) [צ"ל: כז — ד"א] א אמרו בשם
שמואל: תרומת חוצה לארץ אוכל והולך ואח"כ מפריש
[וכתב רש"י: אוכל והולך הטבל וישייר כדי תרומה ויפרישנה
באחרונה. ובביצה ט א איתא בשם שמואל:] חלת חוצה לארץ
אוכל והולך ואח"כ מפריש. הרי דמפריש אע"ג שאינו מן
המוקף, שהרי אכל כבר. אולם ע"ש בתוס' בבכורות בד"ה
אוכל שהעירו על כך. וז"ל: משמע דלא בעי מוקף מיהו הייתי
יכול לפרש שבאחרונה לאחר שיפריש התרומה ישאר מכריו
שיתקיים בו מוקף וכו'. ולדברי התוס' בכה"ג מיקרי מן
המוקף. אבל התוס' בנדה ז א ד"ה ומקפת סוכרים דבכה"ג לא
מיקרי מן המוקף. וכתבו דוקא בעיסה שנילושה ביחד והיתה
כבר מחוברת הקילו בחלת חוץ לארץ. וז"ל התוס': ואע"ג
דאמרינן בפ"ק דביצה (ט א) ובבכורות בפרק עד כמה (כז א)
נמי אמרינן תרומת חוצה לארץ אוכל והולך ואח"כ מפריש
אע"ג דאין מוקף למה שאכל כבר היינו בעיסה שנילושה יחד
היתה כבר מחוברת הקילו בתרומת חוצה לארץ וכו'. וכ"כ
בעל ההגה ביו"ד סי' שכ"ג כו'. ודוקא כו'. [שהמחבר כתב
שם: ואם רצה לאכול תחילה ואחר כך יפריש החלה בחוץ
לארץ מותר מפני שאין עיקרה אלא מדבריהם. וכתב ע"ז
בהגה: וצריך לשייר מעט יותר משיעור חלה שמפריש (כ"י
בשם הרא"ש וכו'). והא דכתב הרמ"א ש"צ צריך לשייר מעט
יותר משיעור חלה שמפריש, אינו משום שצריך להפריש מן
המוקף, שהרי דברי הרמ"א הם מדברי הרא"ש בביצה פ"א
סי"ג. והרא"ש סובר שבכה"ג לא מיקרי מוקף. וכתב שם
הרא"ש: ומיהו מוקף דאי לא בעינן מוקף ואוכל והולך
ואח"כ מפריש. וכתב שם הקרבן נתנאל אות י'. ורבונו.
(הרא"ש) ס"ל כאן דאין כל העיסה ביחד בשעת הפרשת חלה
שלא מן המוקף יחשב. ומ"ש בהגה שם, וצריך לשייר וכו',
הוא כמ"ש בהגה: כדי שיהא שיריים בשעה שמפריש.
וכמ"ש בסקי"א. אבל לענין מוקף סובר הרמ"א שבה"ג לא

ביאורי הגר"א

ממש"ש אל רבנא לר"ח לידן כו' ואל מלאווימא כו'. אבל חלקו עליו וכ"כ הטור וכ"כ הר"ן נטס הרמב"ן דאן לא קי"ל כן דהא אמרינן נפ"ק דיי"ט ד' א' אלף הכא נהכנה דרנא כו' וקי"ל כרנ שם וכ"כ הר"ן כיון דמוסר מעשה לא אמרינן הואיל. ור"ל כמש"ש פנ א' וע' מוס'.

ברכת אליהו

בתירא. ופסק המחברין כר"א, משום דרבי שם פסק כוותי'. ואע"ג דר' יצחק פליג עלי' דרבי כנ"ל, מ"מ קי"ל הלכה כרבי מחבירו. כ"כ הרי"ף שם וש"פ. והג"מ ומרדכי בשם ר"ח כתבו מטעם אחר אפי' לא טבל הואיל ויכול לטבול דקי"ל כרבה שם בפלוגתא דהואיל דס"ל דאמרינן הואיל ושמעתי כר"א אחי וקי"ל כר"א כנ"ל וערא"ש'. ועוד ראוי' דהלכה

דבחלת א"י לא מתעילה טבילת הכהן. משום דאף אחרי טבילת הכהן אכתי אסור לכהן לאכול החלה. משום שהכהן והעיסה טמאים טומאת מת. אבל חלת חוץ לארץ טמאה, ואסורה רק לכהן שטומאה יצאת מגופו. כמ"ש בבכורות כז א. ולכן אם הכהן יכול לטבול לקרוי יהי' מותר לאכול, ושייך לומר, "הואיל ויכול לטבול".

אבל מ"ש הר"א שם"ש רבנו, "מטעם אחר", היינו שיש טעם נוסף למה פוסקים כר' אליעזר, אינו מוכן. שהרי רבנו כתב דקי"ל כרבה, "הואיל ושמעתי כר' אליעזר אתאי וקי"ל כר' אליעזר כנ"ל", והיינו דקי"ל כרבה משום דשמעתי כר' אליעזר אחיא. הרי דחלין דהלכה כרבה, משום דהלכה כר' אליעזר. ואח"כ כותב רבנו: דקי"ל כר' אליעזר כנ"ל. ולפי"ה הרי מ"ש רבנו כאן הוא טעם שהלכה כר' אליעזר, משום דהלכה כרבה. וקשה שמקודם תלה דהלכה כר' אליעזר משום דקי"ל כרבה. ואילו הסיום הוא להיפך — דקי"ל כרבה משום דהלכה כר' אליעזר.

ולכן נ"ל שם"ש רבנו, "מטעם אחר", אינו טעם נוסף דמסורה פסקינן כר' אליעזר — כמ"ש הר"א, אלא זה טעם נוסף למה בחלת חוץ לארץ פסקינן שמוחר לו ללוש עיסה בטומאה. והיינו, "הואיל ויכול לטבול". ואחי שפיר מ"ש רבנו: וקי"ל כר' אליעזר כנ"ל. והיינו משום, "דרכי שם פסק כוותיה". ולפי טעם זה בחלת חוץ לארץ מותר אף לקרוא לה שם קודם האפייה. וכעין מ"ש החוט"ש שם מו א ד"ה קודם שפאש: אורי' אן שרינן לקרות לה שם קודם אפייה אע"ג דפסקינן כר' אליעזר דהא אי איכא כהן קטן חזיא ליה וכו' ואפי' ליכא כהן קטן אי איכא כהן גדול שרי דחזיא ליה ע"י ביטול ברוב וכו'. וראה מ"ש בסק"י.

ורבנו סיים: וערא"ש שם. וכיאר הד"א שכונת רבנו למ"ש הרא"ש שם פ"ג ס"ו: ורבי פסק בהדיא כר' אליעזר הלכך הלכתא כרבה דקאי כר' אליעזר דהלכתא כוותיה. ולפי מ"ש הד"א הרי יש בדברי רבנו ב' טעמים דפסקינן כר' אליעזר: (א) מה שהביא רבנו לקי"ל מינה דרבי שם פסק כוותיה. (ב) מ"ש רבנו אח"כ, "משום דקי"ל כרבה שם", "ושמעתי כר' אליעזר אחיא". וא"כ הרי"ל לרבנו לכתוב, "וערא"ש שם" לעיל מינה — על הטעם הראשון ולא על הטעם השני. אבל לפי דברינו — שאין בדברי רבנו טעם נוסף דהלכה כר' אליעזר — לא קשה למה רבנו כתב, "וערא"ש שם". כאן, וזה מפני שבאן סיים רבנו: וקי"ל כר' אליעזר כנ"ל. והיינו שהלכה כר' אליעזר משום דרבי שם פסק כוותיה. ועי' כתב רבנו: וערא"ש שם. ור"ל שגם הרא"ש כתב כן. ונראה שכונת רבנו — כציונו לרא"ש — היא גם למ"ש הרא"ש שם לענין הפרשת חלה בטומאה בחוץ לארץ. שמוחר לאפותה הואיל והכהן ראוי לטבול, וכמש"ל בשם הב"ח. ואם כנים דברנו הרי יש הוכחה למש"ל שם"ש רבנו, "מטעם אחר". אינו טעם נוסף דפסקינן כר' אליעזר, אלא שבחלת חוץ לארץ יש טעם נוסף שמוחר אף לאפותה בטומאה. הואיל והכהן יכול לטבול ולאכול החלה בטומאה. שהרי הרא"ש כתב זאת לא לענין ראוי' שהלכה כר' אליעזר. דלענין הלכה כר"א כרבה הבאנו את לשון הרא"ש דהלכתא כר"א. משום דרבי פסק כוותיה. ומ"ש הרא"ש לענין כהן שיכול לטבול, אינו טעם דפסקינן

פסיק כוותיה ופ"ג שר' יצחק פליג עליה קי"ל הלכה כר' מחצית. רי"ף שם וש"פ. והג"מ ומרדכי נטס ר"ח כ' מטעם אחר אפי' לא טבל הואיל ויכול לטבול דקי"ל כרבה שם בפלוגתא דהואיל דס"ל דאמרינן הואיל ושמעתי כר"א אפייה וקי"ל כר"א כנ"ל וע' רא"ש שם וראה דהלכה כרבה

חקרא לה שם (חלה — רש"י) עד שתאפה (תחלה דאכתי כל חדא וחדא חזיא ליה דמפריש מכל חדא פורתא — רש"י) בן בתירא אומר תטיל בצונן א"ר יהושע לא זה הוא חמץ שמתהרין עליו בכל יראה ובכל ימצא אלא מפרישתה ומניחתה עד הערב ואם החמיצה החמיצה. ואיתא שם מח א: תניא רבי אומר הלכה כר' אליעזר ור' יצחק אמר הלכה כבן

1 בפסחים מו ב אמרו שהמחלוקת של ר"א ור' יהושע היא אי אמרינן הואיל: דר"א סבר אמרינן הואיל ואי בעי מיתשיל עליה (והדרא לטיבאל וידידיה היא עדל כל גרד והקדש ותורומה הקדוש באמירת פה יכול לישאל לחכם ולעקור דבריו הלכך ממזניה הוא ועבר עליה ומלאכת אפייתה נמי כיו"ט כי לא קרא עליה שם ואע"ג דאיכא חדא דלא חזיא משתריא דכל חדא וחדא איכא למימר לא לאן חלה היא ואי נמי קרא עליה שם מצי למיפא לא הואיל ואי בעי מיתשיל עליה וכו' — רש"י) ור' יהושע סבר לא אמרינן הואיל (הליכך על חימוצה אינו עובר אבל על אפייתה עובר דאיכא חדא דלא חזיא ליה — רש"י). ואיתא עוד שם: איתמר האופה מיו"ט לחול רב חסדא אמר לוקה רבה אמר אינו לוקה רב חסדא אמר לוקה לא אמרינן הואיל ומיקלעי ל' אורחים חזי ליה רבה אמר אינו לוקה אמרינן הואיל. ושם מח ב: אמר רמי בר חמא הא דר"ח ורבה מחלוקת דר"א ורבי יהושע היא דר' אליעזר סבר אמרינן הואיל ור' יהושע סבר לא אמרינן הואיל וכו'. ויש מפרשים שם"ש בגמ' "הואיל", היינו הואיל ואי בעי מיתשיל עליה. ורש"י מפרש: דר"א סבר אמרינן הואיל אע"ג דסופר להפריש אחת מהן לחלה ונמצא שטרח בדבר שאינו ראוי לאכילה אפי' הכי אמרינן הואיל ואי בעי לא מפרשיא חלה אלא בצע מכל חדא וחדא ואיכא למימר בכל חדא חזי ל' ומותר לאפותה ור' יהושע סבר לא אמרינן הואיל ואי בעי להחיר מלאכות יו"ט ואהוראיל ואי בעי מיתשיל עלה דלעיל לא קאי רמי בר חמא אלא אהוראיל דאיסור מלאכת יו"ט. ובד"ה אבל הכא כתב רש"י: דפרישו הכתוב ברישא דשמעתא הואיל ואי בעי מיתשיל עליה לא גרסינן וכו'. וזהו שכתב רבנו, שהיו חמרינן שם דשמעתא דרבה אתיא כר"א, לכן קי"ל כרבה שם מה ב בפלוגתא דהואיל.

ומ"ש רבנו כשם הגמ"י והמרדכי, דברי הגמ"י הם בפ"ג מהל' יו"ט ה"ט אות ו', ודברי המרדכי הם שם פ"ג ס' תקצ"ז. ושם ושם כתבו בשם הר"ח דהלכה כרבה. אבל לא כתבו מ"ש רבנו דהלכה כר"א מטעם אחר. אפי' לא טבל הואיל ויכול לטבול. אולם כעין זה כתב הרא"ש ע"י פי' הב"ח. שהרא"ש שם פ"ג ס"ו כתב — לענין הפרשת חלה בטומאה בחוץ לארץ — : ואף אם יש כהן גדול שיכול לטבול נראה דמותר לאפותה דחזיא ליה וכו' ועוד דאפי' בלא טבילה חזיא לטבול קרי ע"י ביטול וכו'. וכתב ע"י הב"ח: ולא ה"י צריך לכתוב דין כהן גדול שטבל דהא פשיטא היא כפי' אלא אחא לאשמועינן דאפי' לא טבל נמי חזיא מתיר טעמי חדא מפני שיכול לטבול ועוד דחזיא ליה ע"י ביטול ברוב וזהו שדקדק ואמר ואף אם יש כהן גדול שיכול לטבול וכו' ולא אמר כהן גדול שטבל אלמא דמיייר שעודו בטומאהו אלא דיכול לטבול וכו'. וזהו מ"ש רבנו "הואיל ויכול לטבול". והיינו הואיל ואילו טבל הכהן היה ראוי לו לאכילה. והוסיף הד"א: וא"כ מותר לאפות אף אם יקרא לה שם דקי"ל כרבה נגד רב חסדא דאית ליה הואיל ודוקא בחלת א"י פליגי ר' אליעזר ובן בתירא אבל בחלת חוץ לארץ מותר לאפות משום הואיל וכו'.

ומה שחילק הד"א בין חלת א"י לחלת חוץ לארץ, היינו משום

לחלה עד שתאפה (ט) שאם יקרא לה שם (י) אינו רשאי לאפותה ואם יניחנה כך תחמיץ (יא)

ביאורי הגר"א

שם ד"ה האל כו' ונזכר ס"ד ב' ד"ה אמר אצ"י וע"ש ז' ב' נסוגיא טס: (ט) שאם כו'.
כו' וע' מוס' נפסמים ס"ט ב' ד"ה האל כו'. רש"י טס: (י) אינו. כמ"ש נפ"ג ד"ט

ברכת אליהו

ומ"ש הר"ן שבמחוסר מעשה לא אמרין הואיל, ר"ל כמ"ש בפסחים סב א. שהגמ' אומרת שם דערל מיקרי לאו בר כפרה, ואע"ג דאי בעי מתקן נפשיה ע"י מילה, אפ"ה לא אמרין הואיל, משום דמחוסר מעשה. ונהר"ח המוכא לעיל — הסובר דאמרין, "הואיל ויכול לטבול" — צ"ל שסובר שטבילה לא מיקרי מחוסר מעשה. ועתו"ס שם ד"ה האל כו', שכן נראה מדבריהם — שטבילה לא מיקרי מחוסר מעשה. שהתוס' הקשו מהא דמ"ז שם מ"ז ב, שאילו ה"י מותר לכתוש ביו"ט, היו אומרים הואיל וראוי לכתושה, אע"ג דמחוסר מעשה. ותירץ ר"י: דהאי מעשה דמילה חשיב טפי, עכ"ל. והיינו משום דמילה הוי מעשה בגופו, וכמ"ש התוס' שם ס"ט ב, המוכא להלן. הרי דטבילה דלא הוי מעשה בגופו לא מיקרי מחוסר מעשה. ועיין תוס' בנזיר סד ב ד"ה אמר אביי כו'. דאיתא שם בגמ' שאב"י סובר דהערב שמש לאו חסרון הוא, דשימשא ממילא ערבא. וכתבו התוס' שם: כלומר לא מיבעיא חסרון הטבילה שאינו חשוב חסרון שארי מקוה לפניו ובידו לטבול אלא אף הערב שמש שאינו בידו לא קחשיב חסרון דשימשא ממילא ערבא. הרי דס"ל לתוס' דטבילה לא מיקרי מחוסר מעשה. ועתו"ס בפסחים טט ב ד"ה האל כו', וז"ל: הקשה ריב"א א"כ אמאי אמר ר"א לעיל ערל שלא מל ענוש כרת הא מיחזא חזי אלא דלא איתקן וי"ל דשאני התם דמחוסר מעשה בגופו וחשבנין ליה שלא לאוכליו. הרי שהתוס' אמרו שרק מילה דמחוסר מעשה בגופו מיקרי מחוסר מעשה. אבל טבילה דלא הוי מעשה בגופו לא מיקרי מחוסר מעשה. וע"ש צ ב בסוגיא שם. [דאיתא שם בגמ' שטבול יום לא מיקרי מחוסר הערב שמש דשימשא ממילא ערבא, ומחוסר כפורים לא חשיב מחוסר מעשה משום, "שקינן בידו". וכתבו תוס' שם ד"ה מחוסר טבילה: ואע"ג דמחוסר כפרה נמי צריך טבילה כדתנן בפ' חומר בקודש (חגיגה כא א) האונן ומחוסר כפורים צריכינן טבילה לקודש אינו כיצד כתב: כדמוכח בתוס' ונזכר דבההיא טבילה לא בעי הערב שמש ולא שייך התם דילמא פשע. ומוכח משם דמחוסר טבילה לא מיקרי מחוסר מעשה. וזהו סברת הה"ח המוכא לעיל דאמרין, "הואיל ואי בעי טבול". והיינו משום שטבילה לא חשיב מחוסר מעשה.]
(ט) בסק"ח הבאנו דברי המשנה בפסחים מו א: כיצד מפרישין חלה בטומאה ביו"ט ר"א אומר לא תקרא לה שם עד שתאפה. ורש"י שם בד"ה כיצד כתב: הרי אי יכול לאפותה מאחר שאינה ראוי' לאכילה ולשהותה לשורפה בערב אי אפשר שלא תחמיץ ולשורפה או להאכילה לכלבים אי אפשר שאין שורפין קדשים ביו"ט.

(י) כמ"ש בפ"ג דיו"ט. דתנן בבבא זב כו ב: בהמה שמתה לא

כרבה, ממש"ש מו ב: אמר ליה רבה לרב חסדא לדידך דאמרת לא אמרין הואיל היאך אופין מיו"ט לשבת א"ל משום עירובי תבשילין ומשום עירובי תבשילין שרינן איסורא דאורייתא א"ל מדאורייתא צורכי שבת נעשין ביו"ט ורבנן הוא דגזרו ביה גזירה שמא יאמרו אופין מיו"ט אף לחול וכיון דאצרכו רבנן עירובי תבשילין אית ליה היכירא. [ומש"ש בגמ' שרב חסדא סובר ד, "מדאורייתא צרכי שבת נעשין ביו"ט", היינו כמש"ש רש"י ב"ה" מדאורייתא: דכתב אף אשר יאכל לכל נפש (שמות יב, טז) ושבת ויו"ט דאמר קדושה היא דתרווייהו שבת איקרו וכי היכי דמותר לבשל לבו ביום מותר לבשל למחר. והלא אנן קי"ל דשבת ויו"ט ב' קדושות הן וא"כ ע"כ דהלכה כרבה דאמרין הואיל ולהכי גם כאן אמרין הואיל ואי טביל — ד"א]. וכ"כ הר"ן שם בשם הרמב"ן דאנן לא קי"ל כן דהא אמרין בפ"ק דיו"ט ד אלא הכא בהכנה דרבה וכו' וקי"ל כרב שם. וז"ל הר"ן: ...ואבל הרמב"ן ז"ל הכריע דהלכה כרבה משום דשבת דאמר בגמ' דאמר ליה רבה לרב חסדא לדידך דאמרת לא אמרין הואיל היאך אופין מיו"ט לשבת ואהדר לי' מדאורייתא צרכי שבת נעשין ביו"ט ואנן לא קי"ל הכי דהא איפסיקא הלכתא בפ"ק דביצה (ד ב) כרב דאמר שבת ויו"ט נולדה בזה אסורה בזה ולא משום דס"ל קדושה אחת הן דהא רב הוא דאמר בפרק ככל מערבין (לח ב) ב' קדושות הן אלא משום הכנה דרבה הוא דקאמר והכי איתא בעירובין הלכך כיון דקי"ל כרבה שאין יו"ט מכין לשבת ודאי דאין צרכי שבת נעשין ביו"ט וכ"ש הוא כיון שאין יו"ט מכין לשבת בהכנה דממילא כ"ש דאין יו"ט מכין לשבת בהכנה דכידים הלכך נקטינן דאין צרכי שבת נעשין ביו"ט וממילא אידחייה לרב חסדא דהא לית ליה [פתחין] אלא בכחי כדאיתא בגמ' וכיון דקי"ל כרבה ממילא קי"ל כר' אליעזר דבהדרי שייכא כדאיתא בגמ' וכו' עכ"ל. אבל חלקו על המוכא לעיל בשם הר"ח — שבחזון שאין מותר לאפות אף אם בפנינו כהן שטבל משום הואיל וכו'. וכ"כ הטור, וז"ל: ...ואבל במקום שיש שם כהן קטן שלא ראה קרי מימיו או אפי' גדול שראה קרי וטבל לקריי וכול לקרות לה שם מפני שראוי לו ע"י שיבטלנה ברוב ויאכלנה כימי טומאתו וכו' ויש מהגאונים שכתבו שאף חלת האור יכול לקרות לה שם ולאפותה אף במקום שאין כהן כיון דחזיא ליה אם איתיה אמרין הואיל דהלכה כרבה דאמר דאמר ומוטב שלא לקרות לה שם אם אי"כ יש כהן בעיר לאפוקי נפשיה מפלוגתא. עכ"ל. ומ"ש הטור, "א"כ יש כהן בעיר" כוונתו שיש בעיר כהן שטבל לקריי. וכ"כ הר"ן שם דלא אמרין הואיל ויכול לטבול, דכיון דמחוסר מעשה הטבילה, לא אמרין הואיל.

כר"א, אלא טעם כהן שבחזון לארץ מותר לאפותה אף בטומאה. ולהלן כביאורי הגר"א כת': וכ"כ הר"ן בשם הרמב"ן וכו'. והד"א כתב שקטע זה צ"ל לפני מ"ש בביאורי הגר"א — אבל חלקו עליו וכו'. ובהתאם לכך שבצענו דברי הר"ן בפנים.

אחרי מ"ש רבנו "וכ"כ הר"ן כיון דמחוסר מעשה לא אמרין הואיל", כתב: ור"ל כמ"ש סב א. וצ"כ שהר"ן — גופא בכתבו דבמחוסר מעשה לא אמרין הואיל — כתב: כדמוכח בפרק שני שעירים (יומא סב ב) גבי מחוסר הגרלה ומחוסר פתיחת דלתות

ואינו רשאי לשורפה ב"ט (יב) ד ואם שכח וקרא לה שם ויטילנה לצונן וימנענה מלהחמיץ: **באר הגולה**
הגה: (יג) ואם יש (יד) כהן קטן שלא ראה קרי (טו) או גדול שטנל לקריו מותרים לאפות המלה בשנילו (טז) ויש
ד הרא"ש שם שם נסמ
ר"מ.

ביאורי הגר"א

שרי ע"י ביטול ברוך כמ"ש בנכורות כ"ז א' וכ"כ הג"מ אלא דאנן קי"ל דוקא לכהן כמ"ש מ"ד וע' הג"מ פ"ג מה"ט ס"ו וכן כתב הר"ן בשם הרמב"ן דנעתי דוקא לכהן דמ"ש מטל ברוך היינו שאם נתערבה כבר נכמותה או נפסות ממנה כמ"ש בפ"ק ד"ע דבאיסורא דרננן מנטלין כה"ג וע' י"ד סימן ל"ט ס"ו: (טז) או גדול כו'. הרא"ש ותוס' דנדה ל"ג א' ד"ה והטבילה וש"פ וכמ"ש רש"י בנכורות כ"ז א' כפי' הראשון

מעשה ושאלו את ר"ט עליה ועל המלה שנטמאה כו': (יא) ואינו רשאי כו'. כמ"ש בפ"ג דשבת: (יב) ואם שכח. כהן נחירה בפסחים שם דמ"ק ל"פ עליה אלא לכתחלה אבל נדיעבד מוד' ליה כמ"ש שם תפח תלטוש בלונן. תוס': (יג) ואם יש. נכורות נ"ד א' הלכך נדה כו': (יד) כהן כו'. רי"ף. אבל ש"פ פסקו כמס' דאף ככהן גדול מותר ע"י הואיל והרא"ש וש"פ כתבו דאפי' לא טנל או ליכא כלל כהן

ברכת אליהו

להאכיל אפי' לכהן טהור, ולפיכך אסור לאפותה ביו"ט בכל גווני, וע"כ לא הזכיר פרטים אלו. והרמ"א מיירי בחלת חוץ לארץ שאינה אסורה אלא למי שהטומאה יוצאה עליו מגופו כגון זב או בעל קרי אבל כהן טהור מזב ומקרי וכו' רשאי לאכול חלת חוץ לארץ כמ"ש ביור"ד סי' שכ"ב לפיכך כתב הרמ"א דאם יש כהן קטן וכו' דאף שקרא לה שם חלה רשאי לאפות אף ביו"ט שהרי ראוי' לאכילה — לשון המשנה ברורה סק"כ. והדין שכהן קטן שלא ראה קרי מותר לו לאכול חלת חוץ לארץ טמאה, הוא] בנכורות נד [ט"ס, וצ"ל: כז — ד"א א: ואמר שמואל אין תרומת חוצה לארץ אסורה אלא במי שהטומאה יוצאה עליו מגופו והנ"מ באכילה אבל בנגיעה לית לן בה אמר רבינא הילכך נדה קוצה חלה ואוכל לה כהן קטן וכו'. והרי"ף בפסחים מו א כתב: ...אבל חלת חוצה לארץ דמדרכין על לא צריכה לו אף מידי אלא קורא לה שם ואפי' לכתחלה ואכיל לה כהן קטן וכו'. ולר"י רק לכהן קטן מותר, ולא לגדול אף ע"י טבילה. אבל ש"פ פסקו כהנ"ס דאף ככהן גדול מותר ע"י הואיל [ט"ס, וצ"ל: טבילה — ד"א]. שהתוס' בבכורות שם ד"ה הילכך כתבו: יש קצת חימה אמאי נקט כהן קטן והלא אפילו גדול יכול לאוכלה אחר שטובל וטהר מקרי וכו'. הרי שהתוס' ס"ל דמותר להאכיל אף לכהן גדול שטבל. והרא"ש וש"פ כתבו דאפי' לא טבל או ליכא כלל כהן שרי ע"י ביטול ברוך כמ"ש בבכורות כז א וכו' כ"כ הגמ"י אלא דאנן קי"ל דוקא לכהן כמ"ש ביור"ד ועיין הגמ"י פ"ג מהל' יו"ט ס"ו וכ"כ הר"ן בשם הרמב"ן דבעינן דוקא לכהן דמ"ש מטל ברוך היינו שאם נתערבה כבר בכמותה או בפחות ממנה וכמ"ש בפ"ק דיו"ט דבאיסורא דרבנן מבטלין כה"ג ועיור"ד סי' צ"ט סי"ג.

(טו) כ"כ הרא"ש בפסחים פ"ג ס"ו [וראה לשונו בהערה 2] ותוס' דנדה לב א ד"ה והטבילה וש"פ. וז"ל התוס': ובפרק עד כמה (בכורות כז א) דקאמר גבי חלה דמאכילתו לכהן קטן

יזינה ממקומה ומעשה ושאלו את רבי טרפון עליה ועל החלה שנטמאת ונכנס לבית המדרש ושאל ואמרו לו לא יזינס ממקומם.

(יא) כמ"ש בפ"ב דשבת. דתנן שם כד ב: אין מדליקין בשמן שריפה ביו"ט. ובגמ' שם ושם כג ב אמרו שהטעם הוא, לפי שאין שורפין קדשים ביו"ט.

(יב) [בסק"ח הבאנו דברי המשנה בפסחים מו א: כיצד מפרישין חלה בטומאה ביו"ט ר"א אומר לא תקרא לה שם עד שתאפה בן בתירא אומר תטיל בצונן א"ר יהושע וכו' מפרישתה ומניחתה עד הערב ואם החמיצה החמיצה. ומ"ש המחבר, ואם שכח וכו'." הוא] כהן בתירא. דת"ק — דהיינו ר"א — ל"פ עליה דכן בתירא אלא דלכתחלה לא תקרא לה שם עד שתאפה. אבל כדעבד — אם קרא לה שם — מודה ל"י ר"א לכן בתירא שמועלת הטלה בצונן. כמ"ש במתני' מח ב: זה הכלל תפח תלטוש בצונן. וכמ"ש תוס' שם מו א ד"ה תטיל: אור"י דר"א ור' יהושע לא פליגי אבן בתירא שלא תועיל הטלה לצונן והיכא שאירע שקרא לה שם אור"י תטיל בצונן. [והבאה"ג בסק"ד ציין: הרא"ש שם בשם ר"ת. וזה עפ"י דברי הבי"ט. והבי"ט לא הביא דברי התוס' אלא — דברי הרא"ש. ונראה שזה מפני שברא"ש הדבר מבואר יותר. וז"ל הרא"ש שם פ"ג ס"ו: נראה דר' אליעזר ור' יהושע לא פליגי אבן בתירא דלא מיסתבר דפליגי בהך סברא אם מחמצת בתוך המים אלא דר"א אשמעינן דמוזהר על חימוץ חלה ור' יהושע סבר דאינו מוזהר אמנם כהא פליג ר"א אבן בתירא דסבר דטוב יותר שלא יקרא לה שם עד שתאפה אולי לא יזהר יפה בהטלתה לצונן ואם אירע שקרא לה שם ה"י אומר ר"ת שתטיל לצונן. ורבנו בצינו לחוס', לא כוון לשלול מ"ש הבאה"ג לרא"ש, אלא הוסיף שגם התוס' כתבו כן].

(יג). (יד) [המחבר מיירי בחלת א"י שאינה נאכלת לכהנים בזמן הזה שכולנו טמאי מתים ונטמאת החלה ואסורה

בפסחים פ"ג ס"ו: ואף אם יש כהן גדול שיכול לטבול נראה דמותר לאפותה דחזיא ליה אע"י דטומאה יוצאת עליו מגופו לא חמיר בחר דרבמי טפי מטמא מת (שלא) שטבל דמסקי התם דאוכל בתרומת חוצה לארץ ועוד דאפי' כלא טבילה חזי לבעל קרי ע"י ביטול כדאמרינן התם רבה מבטל לה ברוך ואכיל לה בימי טומאתו. וצ"י שהרא"ש לא הזכיר ששרי ע"י ביטול ברוך כמ"ש לזר. ואדרבה קצת מ' שמ"ש הרא"ש, "ועוד וכו'" קאי אדלעיל מינה שכתב, "ואף אם יש כהן גדול וכו'". ואי"ג מ"ש הרא"ש, "ועוד וכו'" נראה דקאי אכהן

ההיכל. הר"ן לא הביא הך דפסחים סב א שהביא רבנו. 2 לפי גירסתנו איתא בגמ' שם: אמר שמואל תרומת חוצה לארץ לא תטיל ברוך רבה מבטלה ברוך ואוכל לה בימי טומאתו. וכתבו הראשונים — וכיניהם ספר התרומה סי' פ"א והובא בהגמ"י סוף זרעים ובאשכול (רצ"ב עמ' 54) — שהרי"ף חלת חוץ לארץ. וברשב"א בפסקי חלה שער ד' והרא"ש בלה' קטנות הלה חלה סימן י"ד גורסים כגמ' שם: חלת חוץ לארץ וכו'. ורבנו הביא בשם הרא"ש שאפי' אם "ליכא כלל כהן שרי ע"י ביטול ברוך". וז"ל הרא"ש

ביאורי הגר"א

כפי' השני שנרש"י שם נשם שאלמות וכ"פ נ"ד ס' שכ"ז ס"ה ואף לפי התוס' דקאי על השניה כי דוקא במקומות הסמוכין וע"ש נזכרות ובר"פ כל הכשר וכן דעת כל הפוסקים כרמז"ס ורש"י כנ"ל וכן עיקר: (טז) וי"א שאין. עמ"ל. וז"ע דהא נזכרה דרנן סמכין לחזקה וכמ"ש בפ"ז דכתובות הרי אדם נזחקם כמה כו':

ברכת אליהו

האור הנזכרת במשנה. וגם מש"ש במשנה, ואסורה לזבין וכו', קאי אחלה ראשונה. וחלה זו אינה נשרפת אלא בשאין שם כהן קטן או גדול שטבל. וכמ"ש בבכורות שם: ואי ליכא כהן קטן שקל לה בריש מסא ושידיא בתנורא והדר מפרשא חלה אחריתי כי היכי דלא תשתכח תורת חלה ואוכל לה כהן גדול. והא דכתב הרמב"ם דקאי אחלה ראשונה, הוא משום דלצורך אכילת החלה השניה הניתנת לכהן, א"צ טבילה ומותר לאוכלה. כמ"ש בבכורות שם הנ"ל: ... והדר מפרשא חלה אחריתי כי היכי דלא תשתכח תורת חלה ואוכל לה כהן גדול. ורק בחלה ראשונה שהיא העיקר אינה נאכלת לכהן גדול שלא טבל. ודלא כפי' השני שברש"י שם בשם

וכ"ד תוס' שם ד"ה הלך וכ"ה נמתי' דסוף חלה וטבול יום אוכלה וטבול יום דטומאה מגופו דחלה מגופו א"ל טבילה כמ"ש נזכרות שם ופירש הרמז"ס דמ"ש וטבול יום אוכל' קאי אחלה ראשונה ואינה נשרפת אלא נשאין שם קטן או גדול שטבל וכמ"ש נזכרות שם ואי ליכא כו' דחלה שניה א"ל טבילה כמ"ש נזכרות שם ודלא

הו"ה לכהן גדול שטבל כדמשמע הכא. וזה כמ"ש רש"י בבכורות כז א' בפ' הראשון בד"ה כהן קטן: ולא גדול מפני שהטומאה יצאה עליו מגופו ואם טבל לקרו הרי הוא כקטן. וכ"ד תוס' שם ד"ה הילכך. וכ"ה במתני' דסוף חלה פ"ד מ"ח: שתי חלות אחת לאור ואחת לכהן וכו' וטבול יום אוכלה וכו' ואסורה לזבים ולזבות לגדה ולילדות. וטבול יום יום דטומאה יוצאת מגופו מיירי. דאי בטומאה שאינה יוצאת מגופו א"צ טבילה לצורך אכילת חלה. כמ"ש בבכורות שם: אין תרומת חוצה לארץ אסורה אלא במי שהטומאה יוצאה עליו מגופו. ופירש הרמב"ם בחלה שם דמש"ש במתני' „וטבול יום אוכלה“, קאי אחלה ראשונה הנשרפת, והיא חלת

ממנה מרבה עליה חולין ומבטלה. וכנראה שהג"ה הרמב"ם הרבה"ה היא: נתערב בכמותה או כפחות ממנה. וגם בשו"ת הרשב"א ח"א סי' שלו הביא דברי הרמב"ם הנ"ל: בשנתערב בכמותה או כפחות ממנה. ושם הסכים הרשב"א לדברי הרמב"ם הנ"ל.

ורבנו סיים: ועיור"ד סי' צ"ט ס"ו. והיינו ששם פסק המחבר: איסור של דבריהם אין מערבין אותו בידים כדי לבטלו ואם עשה כן כמזיד אסור אבל אם נפל מעצמו ואין בהיתר כדי לבטלו מרבה עליו ומבטלו. ועמש"ש בהג"ה וכו'. לדעת הרמב"ם אותו הדין הוא גם בחלת חוץ לארץ. ויתכן שכוונתו רבנו גם למש"ש בבאורי הגר"א סקי"ג. ושם ביאר בארוכה את השיטות השונות בזה והראיות להן. ונבונגע לשיטות השונות ראה גם באנצקלפ"ת ערך אין מבטלין איסור לכתחילה כהר"א (מהדרה ראשונה) עמו' תרמ"א-תרמ"ב ובצינונין שם. והרמב"ם הנ"ל כתב דמביצה שם מותר דבאיסור דרבנן מבטלין. אבל לא לבטל לכתחילה. וז"ל הגמ' שם: אמר רב מתנה עצים שנשרו מן הדקל לתוך התנור ביו"ט מרבה עליהם עצים שבעצמם ומסיקן וכו'. והא קא מבטל איסורא לכתחילה ותנן אין מבטלין איסורא לכתחילה הנ"מ בדאורייתא אבל בדרבנן מבטלין. והוא דאיתא שם לשון „מרבה" מ' שאף לכתחילה מותר להרבות ולבטל אף אם לא התערב מקודם כלום. וזה כדעת הפוסקים שהביא רבנו כאן שבאיסור דרבנן מותר לבטל אפי' אם לא נתערב מקודם כלום. והרמב"ם — שכתב דשם מיירי רק אם נתערב בכמותה או כפחות ממנה — הוא כמ"ש רבנו ביו"ט שם: דלא אמרו בפ"ק דיו"ט (ד' ד) עצים שנשרו כו' אישורא ששנויר לתוך עצים וכג"י ספרים מוסיף ומרבה כו'. ודברי רבנו הם עפ"י דברי הר"ן בביצה שם: איכא מ"ד דדוקא בשיש בתנור עצים של היתר הא לאו הכי לא והכי מוכחי דדוקא נוסחי דגרסי מוסיף ומרבה עליהם עצים מוכנים. ונראה שכוונתו דמהלשון „מוסיף ומרבה" משמע שעוד לפני שמוסיף כבר התערבו עצי המוקצה או העצים שנשרו בקצת עצים מותרים. ובכה"ג מותר להרבות עליהם עוד עצים מוכנים, באופן ש„העצים שנשרו" יתבטלו בעצמם המוכנים. והראשונים הסוכרים שאיסור של דבריהם מותר לערב אף לכתחילה — ולא רק להוסיף אם נתערב מאליו — לא גורסים „מוסיף ומרבה“, אלא גורסים כג' שבפנינו „מרבה“. ולפי"ז מותר אף לכתחילה לבטל איסור דרבנן. ולא רק להוסיף וכנ"ל. ויש לעיין שדברי הרמב"ם הנ"ל הם אליבא דהר"ן. והג"ה בדברי הר"ן שם — כביאור דברי הגמ' — היא: „מרבה וכו'“, ולא — „מוסיף ומרבה“. ולעיל הכאנו דברי הר"ן „שיש מקצת נוסחי דגרסי (בגמ') „מוסיף ומרבה“, ויתכן שבפני הרמב"ם היתה הג"ה כן גם בדברי הר"ן.

ולא — על זו. ורבנו כתב שכ"כ גם שאר פוסקים. וראה באנצקלפ"ת כרך ט"ו ערך חלה עמו' של"רשל"ח ובצינונין שם, שפרשו הראשונים הסוכרים כן.

ולהלן כתב רבנו: אלא דאנן קי"ל דוקא לכהן כמ"ש ביור"ד. והיינו שביור"ד סי' שכ"ג ס"א פסק המחבר: ומותר לבטלה ברוב ואוכלה בימי טומאתו. ושם בבאה"ג סק"ג כתב: מימרא דשמואל בכורות דף כ"ז ע"א וכמו שפירשו התוס' שם להיתרו לכהן לאכלה במי טומאה ולא לזר. ויש מחלוקת אם לזר האיסור הוא רק לכתחילה לבטל ברוב. או שגם בדיעבד אינה מותרת לזר, אא"כ נתערבה באחד ומאה. וראה בבאורי הגר"א שם ס"ק ב' ג', ובאנצקלפ"ת הנ"ל הדעות השונות בזה.

ורבנו כתב ג"כ לעיין בהגמ" פ"ג מהל' יו"ט ס"ו וז"ל הגמ' שם כה"ט אות ו': ואפי' ליכא כהן קטן אי איכא כהן גדול שרי דהא דחי ליה ע"י ביטול ברוב וכו' וכן פסק בספר התרומה שאם יש כהן בעיר אפי' הוא גדול מותר לאפותה וכו'. עכ"ל. ומדברי הגמ' אין הוכחה שטובר שגם בדיעבד אסורה לזרים, ש"ל שלכן כתב רק לכהן. מפני שלכתחילה אסור לבטל לזרים. וכמו שנכתוב להלן בדעת הרמב"ם.

ורבנו כתב: וכ"כ הר"ן בפסחים שם בשם הרמב"ם דבעינן דוקא לכהן וכו'. שהר"ן בפסחים שם הביא הך דבכורות כז הנ"ל, דתרומת חוץ לארץ מבטלה ברוב. ואח"כ הביא דברי הרמב"ם: דאפשר דכי אמרינן מבטלה ברוב היינו לומר שאם נתערב בכמותה או כפחות ממנה מרבה עליה חולין ומבטלה כדאמרינן בפ"ק בביצה (ד' ד) כדמדיבנן מבטלין איסורא כי האי גוונא אבל לבטל בעירוב לכתחילה לא דלערב בשאר איסורים של דבריהם אין לנו. ומ"ש רבנו בדעת הרמב"ם „דבעינן דוקא לכהן“, אין כוונתו שתרומת חוץ לארץ או חלת חוץ לארץ התבטלה ברוב מותרת רק לכהן ולא לזר, שהרי כחידושי הרמב"ם בסוף יבמות בקהטרס אחיון ובהלכות בכורות פ"ד כתב שאם התערבה מותרת אף לזר. אלא כוונת רבנו היא שאמנם לא התערבה מותרת אף לזר, אלא שלכתחילה אסור לערב. וכמ"ש הר"ן בשם הרמב"ם המוכב לעיל. ומ"ש הר"ן בשם הרמב"ם „כי" הרמב"ם במלחמות שם. וצ"כ מדרע על הביא רבנו את דברי הרמב"ם במלחמות. והביא רק מ"ש הר"ן בשם הרמב"ם. וז"ל שהרמב"ם במלחמות שם כתב: דכי אמרינן מבטלה ברוב לומר שאם נתערבה בכמותה ממנה מרבה עליה חולין ומבטלה וכו'. הרי שהרמב"ם הוכיח רק אם נתערב בכמותה ממנה ולא הוכיח שאף אם נתערב בפחות ממנה מותר להרבות עליה חולין ולבטלה. ולכן הביא רבנו מ"ש הר"ן בשם הרמב"ם. ששם כתב שגם אם נתערב כפחות

אומרים שאין מאכלין חלה בזמן הזה לשום כהן (מהרי"ו) (יו) יש אומרים דמותר ביום טוה ללוש פחות מכשיעור כדי לפטור עצמו מן הפלה (ר"ן ר"פ אלו עונות):

ביאורי הגר"א

ישתכח תורת חלה. רשנ"א ועיין בירושלמי הנ"ל אבל נכח"ג מותר כמ"ש שם נפ"ג דפסחים הלכה ג' מתניתין בשנעמלח לאמר גגולה אבל אם נעמל' קודם לגגולה יעשה קצין. ויש לדמות דוקא בימיהם ולת"ק שאמר יעשה קצין כו':

(יז) י"א דמותר. ר"ל אף ע"ג דנשאר יומם השנה אסור כמ"ש בפסחים שם הא קא מפקת ליה ממלה ובירושלמי רפ"ג דחלה הדא אמר' שאסור לאדם לעשו' עיסמו קצין ואף לת"ק דפ"ג דחלה שאמר מי שאינו יכול לעשות עיסמו נטירה כו' היינו לדידכו אבל לדין מודה ת"ק לר"ע דאל"כ

ברכת אליהו

(טז) עמ"א סק"ט שכתב שהטעם הוא משום „שאינ מחזיקין אותו ככהן ודאי דיילמא נתחללה אחת מאמותיו וכי"פ רש"ל ומהרי"ל וכו'." וצ"ע דהא הכא מיירי בחלה דרבנן. ובתרומה דרבנן סמכין אחזקת כהן. וכמ"ש בפ"ב דתעובות כד ב' גדולה חזקה שנאמר ומכני הכהנים בני חביה בני הקרן בני ברזילי אשר לקח מכנות ברזילי הגלעדי אשה ויקרא על שמם אלה בקשו כתבם המתחשים ולא נמצאו ויגאלו מן הכהונה ויאמר התרשאת להם אשר לא יאכלו מקדש הקדשים עד עמוד כהן לאורים ולתומים (עזרא ב. סא"ט) אמר להם הרי אתם בחזקתכם במה הייתם אוכלים בגולה בקדשי הגבול (תרומה) שהיא נוהגת בגבולין (רש"י) אף כאן בקדשי הגבול. ושם כה א' ואיבעית אימא השתא נמי בתרומה דרבנן אכול וכו'.

(יז) ר"ל אע"ג דבשאר ימות השנה אסור ללוש פחות מכשיעור, כמ"ש בפסחים מח ב הא קא מפקע ליה מחלה. [דאיתא שם: אמר רב יוסף הני נשי דידן נהוג למיפא קפיזא קפיזא (שלשת לוגין — רש"י) לפיסחא א"ל אבוי מאי דעתך

השאלות וכו"פ ביו"ד סימן שכ"ב ס"ה. ואף לפי' התוס' שם ד"ה פסק — דמ"ש במשנה בחלה הג"ל „ואסורה לזבין ולזבות וכו'." קאי על החלה השניה — הרי דדוקא חלה שניה אסורה רק למי שטומאה יוצאת מגופו, אבל חלה הראשונה הנשרפת אסורה לכל טמא ואפי' לטבול יום, מ"מ כתבו תוס' שם דדוקא במקומות הסמוכין הקבועים להפריש שתי חלות אחת לשריפה ואחת לכהן, בזה הראשונה אסורה לכל טמא ואפי' לטבול יום. אבל בחוץ לארץ — דמפרישין רק חלה אחת — אין אסורה רק למי שטומאה יוצאת מגופו ושרי לטבול יום. ואם אין כהן — דאז החלה נשרפת — א"צ להפריש רק חלה אחת שלא תשתכח תורת חלת, וחלה זו מותרת אף למי שטומאה יוצאת מגופו. וע"ש בבכורות בתוס' הג"ל ובר"פ כל הבשר חולין קד א ד"ה חלת שהאריכו בזה, והיוצא מדבריהם כמש"ל. וכן דעת כל הפוסקים כרמב"ם ורש"י כניל — דאפי' בחלה הראשונה מהני טבילה. וכן עיקר. [והוסיף הר"א: וכ"ש בחוץ לארץ עושין רק אחת דשרי לטבול יום].

ורבנו ביו"ד שם הוסיף להביא רא"י מהן דבכורות כז, שלכתחילה אסור לערב אף בתרומת חרן לארץ. ודברי הגמ' בבכורות שם הובאו ברש"י ע"ק י"ג ובסקט"ו. וכתב רבנו ביו"ד שם: מ"ש בבכורות כז א הלכך נדה כו' ואי ליכא כו' ואם איתא אפי' לגדול שלא טבל ראוי ע"י ביטול כמש"ש אלא דאין ביטול אלא אם נתערבה כבר וכו'. ועיין מ"ש בבירור הלכה בסוגיא דביצה שם.

3 בפנים ברש"י ע"ק זה הבאנו לשון הפירוש הראשון שברש"י בכורות כז א והמשך לשון רש"י הוא: ל"א להכי נקט כהן קטן שלא ראה קרי ולא יצאה טומאה מגופו ובשאלות דרב אחאי מפרש הכי. ודברי השאלות הם כפי' אמור שאלתא ק"ח, וז"ל: וחלת חוצה לארץ אכיל לה כהן קטן רלא חיישינן לטומאה יוצאה עליו מגופו ואף מאן דטביל לקרי והיכא דליכא טהור מפרשא קליל ושדיא לתגורא כי היכי דליפטר לה עיסה ומפרשה אחריחית דלא אחריחית דלא תיתנשי אורייתא דחלה ואכיל לה אפילו טמא. ובשאלת שלום שם אות קטן הביא דברי רש"י. וכתב ע"ז: ולא ידענא מאי לישנא אחרינא דנקט רש"י. ואולם יראה דדלוגו עלי אהבה ודלוג בדפוס איתומי הכא וכך צ"ל הילכך וכו' כהן קטן ולא גדול [כלומר דדוקא כהן קטן ולא כהן גדול בשום ענין] לישנא אחרינא להכי נקט כהן קטן שלא ראה קרי ולא יצאה טומאה מגופו ולא גדול מפני שהטומאה יוצאה עליו מגופו ואם טביל לקרי הרי הוא כקטן ובשאלות דרב אחאי מפרש הכי, והשתא הכל מכיון עס מה שאנו רואים בדברי גאון עצמו דהכא, עכ"ל. ולפי כל הנ"ל יוצא שגם דעת השאלות היא שאף חלה ראשונה מותרת אף בכז"ג שטבל לקרי. והרא"י פירש דברי רבנו: ודלא כרש"י שם כפי' השני שכתב בשם השאלות דדוקא כהן קטן אבל גדול לעולם לא וכו'. וצ"ל שרבנו מפרש שם"ש רש"י „לישנא אחרינא להכי נקט כהן קטן

שלא ראה קרי ולא יצאה טומאה מגופו ובשאלות דרב אחאי מפרש הכי" היינו שכהן גדול אסור כאכילת חלה ראשונה אף אם הוא טבל לקרי. וכבר הזכרנו שכפי' הנוסחא דידן, גם דעת השאלות היא שכהן גדול מותר לאכול חלה ראשונה אם טבל לקרי, ושהשאלת שלום כתב שכן צ"ל בדברי רש"י. ולפי מה שפירש רבנו דברי רש"י כפי' השני אליבא דהשאלות, צ"ל שלרש"י היתה גירסא אחרת בשאלות, והשאלות מפרש שם"ש במשנה דחלה שם „וטבול יום אוכלה" קאי אחלה שניה. ולא על הראשונה. וזהו מ"ש רבנו: ודלא כפי' השני ברש"י שם בשם השאלות. והיינו שם"ש הרמב"ם — דמ"ש כמשנה דחלה „וטבול יום אוכלה" קאי אחלה ראשונה — הוא דלא כמו שמפרש השאלות, דקאי על חלה שניה. אבל בעצם הדין לענין חלת חרץ לארץ, גם השאלות מודה שאם מפרשינן רק חלה אחת, מותרת לכהן גדול שטבל לקרי. וכמו שסיים רבנו בדעת התוס'.

4 וסיים הר"א: הרי בדברכנן התירו גם לכהן שאינו מיוחס וכמ"ש ברמב"ם פ"כ מאיסורי ביאה באריות תרומה וחלה דבזמן הזה דרבנן מותר אף כהן מותר אף שאינו מיוחס. ומ"ש מהרמב"ם כהל' איסורי ביאה זה שם כהל' א' ג'. ויש לציין גם לרמב"ם כהל' תרומות פ"ו ה"ב, שגם שם כתב: ...כני חזקה אוכלין בתרומה של דביריה בלבד. וראה בר"א מ"ש לתוך קושיית רבנו. וראה גם בנו"כ כאן שדנו בענין נתינת חלת חרץ לארץ בזמן הזה לכהן. ובשדי חמד

ולעיל הבאנו דברי החזון איש דהאינא שאין כהנים מיוחסים
אין נותנין תרומה לכהן. והוספין שם: ...שאם יתנו לו יתרבו העולים
ע"פ עצמן בשקר והלכך כיון שאין בידינו להעמיד הדת על חלה ואין
שלא ילחצו. ונקחת כהנים שאין להם עולה ע"פ עצמן קיימת ראי
ונותנין להן. ואע"פ שנותנין פדיון לכהן לכהן אפשר משום שאין בזה
ריוח שנותנין שהכהן מחזיר וכל אחד יחייב לכהן בשטותו כ
עליו. וכבודו חתם חזקוני"ר ט"ו פ"א וצ"א נבט שדברי
היעב"ץ בענין החזון דמי פדיון לאבי הכבוד אין נראה לו. וע"פ
מש"ש בזה. ובשדי חמד הג"ל (שם עמוד 268) הביא דיש מקשים
...שאם אין אנו בקיאים ביהוס הכהנים" על מה אנו סומכים להניחם
לבלבד כרכת כהנים. ושם בעמוד 270 הזכיר שוב קוש"ז, וז"ל: "יש
לתמוה לפ"ז שאם מברכים הכהנים על נשיאת כפים" בזמנ"ל לדעת
ההרב"ה פוסקים שסוברים שדעת הרמב"ם שאינם לא חטא בברכה
הוא מדאורייתא וכו'. ושם בעמוד 269 הביא שההוכחה מברכת
כהנים שהכהנים שבזמננו כהנים ודא"ם הם חשוכים היא חזקה ואין
לסמוך עליה תשובה. ושם בפאת הדעת כללים מערכת הכ"ף (שם עמוד
358) הביא ע"י תירוצו האדוני"ת, וז"ל: "...ול"י בעניוין נראה פשוט
וכוונתו היא בתרומה דרבנן אוכלים משום חזקתא א"כ יש לדון שגם
בשניאיהא כלפי חייבים מדרבנן. וא"כ שפיר מברכים דהא גם על
מצוה דרבנן מברכים כן נראה לי בהתחייב מאד וכו' ע"ל. ובהג"ח

לחומרא (לשומרו מן החימוץ — רש"י) חומרא דאתי לידֵי קולא הוא דקא מפקע לה מחלה וכו'. ואע"ג שרבי יוסף ענה לאב"י דלא מפקעינן מחלה, משום דנותנן לסל והסל מצרפן לחלה, אבל הרי הבאנו בסק"ג בשם המ"א, דלכתחלה צריך להפריש בעודה עיסה". לכן בשאר ימות השנה אסור ללוש פחות מכשיעור כדי לפטור עצמו מן החלה]. ובירושלמי רפ"ג דחלה דהא אמרש אסור לארס לעשות עיסתו קבין. דתנן שם פ"ב מ"ז: מי שאינו יכול לעשות עיסתו בטהרה יעשנה קבין ואל יעשנה בטומאה ורבי עקיבא אומר יעשנה בטומאה ואל יעשנה קבים וכו'. ומדייק ע"ז הירושלמי מדברי ת"ק שרק מפני שאינו יכול לעשות בטהרה התירו לו ללוש קב קב פחות מכשיעור חלה. אבל אם ה' יכול לעשות בטהרה לא היו מתירין לו ללוש פחות פחות מכשיעור. ואף לת"ק דפ"ב דחלה הנ"ל — שאמר ד"מי שאינו יכול לעשות עיסתו בטהרה יעשנה קבין ואל יעשנה בטומאה" — היינו לדידהו, ובא"י דחלה בטומאה היא מאוריתא, וגם לא תשתכח תורת חלה, כיון שהיו יכולים לעשות עיסה בטהרה. אבל לדידן

ובמעשה רב ה' מאכלות אסורות סי' ק"ד כת': קנה בכור הדיוני
עז מבכרת נתן הבכור לכהן ובכר שהחינו. ושם סי' ק"ה כת': גם
שחט עגל ונתן הודול והלחם הקיבל לכהן ובכר שהחינו וכו'.
ושם בתוספת מעשה רב אות כ"ח כת': כהן שלו היה הרב מ"ה אויה
ליב מרומשישאק וכשנתן לו המתנות כהונה צוה לו לנשאת על פס
בפרהסיא לעין כל כדי שיתפרסם. ומה מעשה רב שם אות ק"ו:
אמר ליה לכהן חלח לחץ לארץ באופן המבואר בש"ע (יור"ד)
שכ"ב סעי' ה' ואו"ח סי' תנ"ז סי' כ"ב בהג"ה וע"ש בבאיורי הגר"א
ונתן לכהן. עכ"ל. ושם הל"ה פסח אות קפ"ה כת': נהג בער"פ
להפריש ליה ונתן: לכהן [בנוסף ביש] וכלל מות השנה מפרשי חלח
האורן עכ"ל. ובפעולת שכיר שם אות א' כתב: שמענו שמקודם ה'
נותן כל ערב שבת לכהן. ואפשר שאחר שומדד לפניו ותורבה שיצור
חלה מטעם זה. ונמצ בכל ע"ש ליתן לכהן כי אם בע"פ שהשינו
מרובה. עכ"ל. ולולא דבריו ה"י מקום לומר שמה שנהג בע"פ ליתן
לכהן הוא על פי דברי הש"ך ביו"ד סי' שכ"ב סק"ט. דשם כתב
והנהיגו האידנות בחלות דמצה ליתן לכהן קטן ובחלות דשם ימות
השנה לא נתנו ליתנה דצוה קטן. וצ"ח חלק ב' סי' פסח לשאר ימות
השנה. והמ"א כאן סק"ט הביא דברי הש"ך הג"ל. וכתב ע"ז:
ואפשר מפני שהחלות מרובות ואם לא יאכלנו לא ידיו מחזיקים
אותו ככהן כמ"ש רש"י בחולין פ"י [כצ"ל]. והוא בדף קל"ז וכו' .
מחצית השקל] גבי מתנות כהונה. ואמנם המחצית השקל הסביר את
דברי המ"א: ...שבגדול שנושא כפיו כבר ממוחק לכהן בלי אכילת
חלה אבל קטן דאינו נושא כפיו פנמי עצמו אל"א עם כהנים אחרים
כדלעיל סי' קכ"ח [כל מחזק את עצמו לכהן ע"י אכילת חלה בערב
פסח שהחלות מרובים. ולפי דברי המחצית השקל שייך טעם זה
לפחות רק לכהן קטן ולא לגדול. אבל יש מקום לומר שרובן מחזק
העיקרון זה - בשביל להחזיקו לכהן - נתן לכהן גדול "חלה בע"פ
שהחלות מרובין". וראה מש"ל בשם תוספת מעשה רב אות כ"ו,
שהרבה ה"י כהן מפרס שנתן לו מתנות כהונה. וכשנתן לו המתנות
כהונה צוה לו לנשאת על פס ידו בפרהסיא לעין כל כדי שיתפרסם".
היה ששנה פרסום לא רק לכהן קטן אלא גם לגדול.

באר הגולה

א טור נסח אבי

העור פ"פ הירושלמי

תנח מצוה ללוש המצה בע"פ. וכו סעיף אחד:

א (א) א נוהגים שלא ללוש מצת מצוה בערב פסח עד אחר שש שעות (ב) שהוא זמן הקרבת

ביאורי הגר"א

מלפני שנת ואופה לו מזה מע"ש ועוד מניח בתוספתא יוצאין נחמ' ישינה ובלבד שנעשית לשם מזה וירושלמי פ"ג הלכה ד' מנה הישנה פלוגתא דנ"ש ונ"ה ר"ל כמו דפליגי בסוכה ושם פליגי בשעשה שלשים קודם החג ועיין בחסד' דסוכה ט' א' ד"ה סוכה וכו' ושם א"ר יוסי ד"ה מכיון שלא עשאה לשם פסח דנר נר הוא שלא דקדק בה אכל כל כיון אף תמלולת השנה כשירה ממ' נסוכה וכו' למ"ק דלף נ"ש לא אסרי אלא קודם ל' יום וע' נמרדכי שם וכן עיקר:

ברכת אליהו

מביאין תודה בחג המצות מפני חמץ שבו וכו' הכא כ"ד עסקין וקסבר אין מביאין קדשים לבית הפסול וכו'. וכ"ש שאסור לאחר זמן איסורו. ואפ"ה קתני שאם עשאן למכור בשוק שיוצא בה. הרי שמותר לאפות ב"ג. [ועד"א]. וראיה גם מהא דאיתא בתוספתא שם פ"ג ה"ט: ארבעה עשר שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת [ואופה] לו מצה מערב שבת. ועוד ראי' להתיר מהא דתניא בתוספתא פ"ב ה"ג [בפנינו בשינוי לשון קצת]: יוצאין במצה ישנה ובלבד שנעשית לשם מצה. הרי שמותר לאפות לפני י"ד. ועוד ראי' ממ"ש בירושלמי שם פ"ב ה"ד: מצה הישנה [תפלוגתא דב"ש ונ"ה] ור"ל כמו דפליגי בסוכה. רתנן בסוכה ט א: סוכה ישנה ב"ש פוסלין ונ"ה מכשירין. ושם לענין סוכה פליגי בשעשאה שלשים יום קודם לחג. וכמ"ש במשנה: ואיזו היא סוכה ישנה כל שעשאה קודם לחג שלשים יום. והו"ה, "מצה ישנה" היינו שעשאה ל' יום קודם לחג. ובהא ב"ה — שהלכה כמותן — מכשירין. ועתו"ס שם ד"ה סוכה כו'. [ושם הביאו דברי הירושלמי בסוכה שם פ"א ה"ב, וז"ל: בירושלמי תני צריך לחדש בה דבר חכריא אמרין טפח רבי יוסי אמר כל שהוא ומ"ד כל שהוא ובלבד שתהא על פני כולה ובתר הכי איתא התם מצה ישנה פלוגתא דב"ש ונ"ה א"ר [יוסיה] ד"ה הוא מכיון שלא עשאה לשם פסח דבר ברי הוא שלא דקדק בה. ומ' מהירושלמי הנ"ל שמי"ש בירושלמי שם "תפלוגתא דב"ש ונ"ה", היינו פלוגתא דב"ש ונ"ה לענין סוכה ישנה הנ"ל. והמרדכי הנ"ל הביא הירושלמי דפסחים הנ"ל. וגם מ"ש שם בירושלמי "תפלוגתא דב"ש ונ"ה", היינו הפלוגתא של ב"ש ונ"ה לענין סוכה. ולעיל הבאנו דברי הירושלמי בפסחים שם: מצה ישנה תפלוגתא דב"ש ונ"ה. וע"ז מסיים הירושלמי שם: א"ר יוסי ד"ה הוא (הכא במצה ישנה אפי' ב"ה מודו דפסולה — קרבן העדה) מכיון שלא

תנח (א) נוהגים כו'. אכל לא מדינא דאם מדינא היה צריך צ"ד שחל בשבת לאפות נמ"ש וכמ"ש ר"ש משאנן הונא נמרדכי ספ"ק וכתב דאיתקש לפסח כמ"ש נ"ה ע"פ אכל מנה אחר חלות חזק"ע כו' דליף מפסח וה"ה כאן אכל חלקו עליו דלא איתקש אלא לאכילה ור"ל ממ"ש נפ"צ חלות חזק"ע ורקיקי נזיר שפשאן כו' וע"כ שאפאן צ"ג דלין מציאין צ"ד כמ"ש נפ"ק אין מציאין כו' וכ"ש לאחר זמן איסורו ובתוספתא י"ד שחל להיות בשבת מבערין הכל

דדוקא בימיהם ולת"ק שאמר יעשנה קבין כו'. כנ"ל. אבל בזמן הזה דאיכא חשש שלא שתכח אסור אף בפסח. [ועד"א].

תנח (א) אבל לא מדינא. דאם מדינא, היה צריך צ"ד שחל בשבת לאפות כמ"ש, וכמ"ש ר"ש משאנן הונא נמרדכי ספ"ק דפסחים סי' תקמ"ג. וכתב שם: נשאל לר' שמשון משנן כשחל הפסח להיות באחד בשבת אם אסור לאפות המצות מיום הששי והשיב דאסור משום דאיתקש לפסח. וכתב שם שזה כמ"ש בפ' ערבי פסחים שם ק ב. רתנן שם: הפסח אחר חצות מטמא את הידים. ובגמ' שם: אלמא מחצות הו"ל נותר מאן תנא אמר רב יוסף ר"א בין עזריה הוא דתניא ואכלו את הבשר כלילה הזה (שמות יב, ח) ר"א בן עזריה אומר נאמר כאן כלילה הזה ונאמר להלן ועברתי בארץ מצרים כלילה הזה (שם שם, יב) מה להלן עד חצות אף כאן עד חצות וכו'. אמר רבא אבל מצה בזמן הזה אחר חצות לר"א בן עזריה לא יצא ידי חובתו וכו'. דכיון דאיתקש לפסח כפסח דמי וכו'. הרי דליף מפסח שאסור לאכול לאחר חצות. והו"ה כן אסור לאפות המצות משום דאיתקש לפסח. אבל חלקו עליו דלא איתקש לפסח אלא לאכילה, ולא לענין לישנה. ולכן מדינא מותר ללוש מצות מצוה לפני חצות. ולפיכך כתב המחבר רק שנוהגין וכו'. והיות ומצד הדין מותר גם ללוש לאחר חצות, לכן אם י"ד חל בשבת מותר לאפות לפני מוצ"ש. ורק משום זכר לשאר השנים, כתב המחבר: לשין בע"ש אחר שש שעות וכמ"ש ל' בסק"ד. וראיה ממדינא מותר לאפות קודם זמן עשיית הפסח, ממש"ש בפ"ה א במשנה: חלות התודה ורקיקי נזיר (ש)עשאן לעצמו אין יוצא בהן עשאן למכור בשוק יוצאין בהן. וע"כ מיירי שאפאן ב"ג, דהרי אין מביאין צ"ד חלות תודה, כמ"ש בפ"ק י ב: אין

הנ"ל כתב: והרש"ל ביו"ש פ' הפרה כתב דנתכלבלו הכהנים רוב או מחצה ולכן אין לנו כהנים בזה"ז, ותימה למה נחשו כל כך. והרי מברכין על מצות נשיאת כפים ופדיון בכור וכו', עכ"ל. וע"ע ממש"ש בזה. ולעיל הבאנו שהאדר"ת מתוך הקושי אין מברכים על מצות נשיאת כפים. ונראה ש"ל שמ"ש היש"ש "ונתכלבלו הכהנים וכו'", אין כוונתו דהאידנא נתכלבלו הכהנים יותר מאשר בזמן הגמ', וכיון דלענין כהנים בזמן הגמ' יהיבין להו תרומה דרבנן. שהלא הדינן לתירוצו של האדר"ת — לענין נשיאת כפים — ש.הלא בתרומה דרבנן אוכלים משום חזקתם א"כ יש לרדן שגם בנשיאת

כפים חייבים מדרבנן. ותירוצו עולה יפה גם על הקושי אין מברכין על פדיון בכור. שהרי במילי דרבנן מחזיקים אותו לכהן, ויש מצוה מדרבנן לפדות את הבכור לכהן אף בזה"ז. ולכן צריך לברך וכמ"ש האדר"ת הנ"ל ש.שפיר מברכים דהא גם על מצוה דרבנן מברכים. ועיין בספר ראשית בכורים לג"ר בצלאל הכהן שנדמ"ח בירושלים שנת ה'תש"כ חלק שני סי' עמוד ק"ל שכתב עוד טעם למה נהגו בע"פ ליתן חלה לכהן.

באר הגולה

קרבן פסח (ג) ובי"ד שחל להיות בשבת ב' לשין בערב שבת (ד) אחר שש שעות:

ב שס נשס אזי

הר"ש ונשס

המדקדקים שאופין הכל

קודם מועד ש"ס י"ט

משהו ממך יתבטל

קודם זמן איסור.

א מימרא דרב פפסיס

מ"ב.

ב יומא כ"ח. ג הר"ש שס נפ"צ דפסחים.

תנט מקום וסדר לישת המצות. ובו ו' סעיפים:

א אין לשין במקום השמש ב' וביום המעונן אסור תחת כל אויר הרקיע משום דיומא דעיבא כוליה שמשא: הגה: וע"כ נהגו ליזהר מללוש נגד החלון הפתוח אפילו אין שם שמש שמה יהיה מעונן ולאו אדעתיה (ת"ה סימן קל"ג) (א) וכן יש ליזהר מלהוליק המנוח למנוח מחמת הרקיע מגולה וכן המים או הקמח (הנהגות מיימוני פ"ה נשס סמ"ק ומהר"ו) ג (ב) ולא יתקרב ללוש אצל התנור מפני חום

ביאורי הגר"א

מנה מע"ש: (ד) אחר. וזכר לשאר שנים:

תנט (א) וכן יש. עמ"ל: (ב) ולא יתקרב. כ"ש ממקום השמש וערש"י שס ד"ה ולא

ברכת אליהו

ומחצה מ"מ עיקר זמנו הוא מחצות כמ"ש התוס' בפסחים דף ה' וביומא דף כח ובנדה דף סג ע"ב וכו' עכ"ל. [וזה דלא כהב"ח וחק יעקב סק"א שכתבו, דהיינו אחר שש ומחצה]. (ג) עיין באה"ג. סק"ב שכתב: שם (טור) בשם אביו הרא"ש ובשם המדקדקים שאופין הכל קודם מועד שאם יש משהו חמץ יתבטל קודם זמן איסור. וכ"ה בתוספתא דפסחים פ"ג ה"ט, הנ"ל בסק"א: ארבעה עשר שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת (ואופין) [ואופה] לו מצה מע"ש. (ד) זכר לשאר שנים, שלשין אחר ו' שעות. [ועיין סק"א].

תנט (א) עמ"ל.

(ב) דין זה נלמד בכ"ש ממ"ש המחבר: אין לשין במקום השמש. והדין ההוא הוא מימרא דרבא כפסחים מב' א. וכמ"ש בבאה"ג סק"א. דאיתא שם: דרש רבא אשה לא תלוש בחמה ולא בחמי חמה ולא במים הגורפין מן המולייר. ומ"ש המחבר „במקום השמש“, הוא מש"ש „בחמה“. וערש"י שם ד"ה ולא בחמי חמה כו', שכתב: במים שהורחמו בחמה וכ"ש בחמי

עשאה לשם פסח דבר ברי הוא שלא דקדק בה" (כראוי ויש לחוש לקצת חימוץ. קרבן פסח). ומ' דדוקא „מפני שלא דקדק בה“. אבל אם כוון לשם פסח, ואין חשש שלא דקדק בה, אף מתחלת השנה כשירה. וכמ"ש במשנה בסוכה הנ"ל — לענין סוכה — ד „אם עשאה לשם חג אפי' מתחלת השנה כשרה“ אף לב"ש. וכ"ש לת"ק דבירושלמי שם — דס"ל דבמצה סביר ב"ה דלא בעינן כלל שיעשה לשם פסח — שרי כמו בסוכה אליבא דב"ה, (דאף) [ואף] ב"ש לא אסרי שם לענין מצה בלא עשאה לשם פסח, אלא אם עשאה קודם ל' יום. אבל אם עשאה תוך ל' יום מחיירין אף ב"ש כמו שמחזירין בסוכה, וכנ"ל. הרי שא"צ דוקא כע"פ. ועיין במרדכי שם שהביא הראיות הנ"ל. וכן עיקר.

(ב) כמ"ש בפסחים ד' ב: ...דכו"ע מיהא חמץ משש שעות אסור ולמעלה מנלן וכו'. ושם ה' א: רבא אמר מהכא לא תשחט על חמץ דם זבחי (שמות לז, כה) לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים. הרי דזמן שחיטה הוא מ' שעות. ועמ"א סק"א שכתב: אע"פ שזמן הקרבת הפסח הוא אחר ו' שעות

יאפה במוצ"ש עדיין נקרא שאפה בזמן שחיטת הפסח, דלענין שחיטת הפסח ליל ט"ו נקרא ארבעה עשר דבקדשים הלילה הולך אחר היום. ואם כי דבר חכמה דבר מ"מ יש לפקפק בזה וכו' ובעיקר הדבר י"ל דאפיית המצות איתקש לשחיטת הפסח וגם לצליית הפסח דהייקש לפסח מצאנו בשני פסוקים, פסוק אחד וזבחת לה' אלקיך וגו' לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות וגו' והיינו דאיתקש לשחיטת הפסח, ופסוק שני צלי אש ומצות, והיינו דאיתקש לצליית הפסח, והעדיפות שבאפיית המצות שבמוצ"ש הוא משום שהוא הזמן של צליית הפסח, עכ"ל. וראה מש"ש בזה ב„הררי קודש“ צידן 2.

1 במ"א סק"ב כתב: מה"ט דשמה יהי' מעונן אבל בין השמשות אין לחוש (ת"ה ד"מ) עיין סימן תנ"ה ס"א, עכ"ל. ומה שהביא בשם התה"ד נראה שכוונתו למש"ש בס"י קט"ו. אולם שם כתב התה"ד זאת לענין הולכת המים. וגם בכ"כ כתב בשם התה"ד רבינו כוכבי ושימשי אין להקפיד בכך. ולשון זה הוא מתה"ד שם, שכן כתב לענין הולכת המים. ונראה שהכ"י השווה לענין זה הולכת העיסה להולכת המים.

ומה שסיים המ"א „עיין סימן תנ"ה ס"א“, כתב המחצית השקל שר"ל „דכין השמשות אין לחוש לזה אבל יש לחוש שלא יפול שום

1 ועיין בנו"כ כאן ובספרים שציין בספר ע"פ שחל בשבת (מהדורת תשל"ז) פ"ט הערות א"ד. ובמעשה רב אות קפ"ח כתב שרבנו לא היה מקפיד לאפות המצות כע"פ אחר חצות. וכן הביא בספר שער רחמים בשם רבנו.

ומדברי הר"ש משאנן שהביא רבנו, מוכח שאילו מדינא הי' צריך לאפות את המצות כע"פ אחר ו' שעות, היה צריך „בי"ד שחל בשבת לאפות במוצ"ש“. ובספר מקראי קדש כענין פסח חצות משום פראנק זצ"ל ח"ב סי' ד' העיר בשם חתנו: דלמה אינכפל להו כל הראשונים למצוא טעם שאין אופין כמוצאי שבת, דמה עדיפות יש במצה מצוה לאפותו במוצ"ש יותר משאר המצות, דבשלמא בשאר המנים יש עדיפות במצת מצוה לאפותו כע"פ אחר חצות משום דאיתקש לפסח דהיינו בזמן שחיטת הפסח, אבל במוצ"ש מה עדיפות יש כאן וכו' ואמר כזה חתני דבר נחמד עפ"י דברי רש"י בפסחים (סו ב) שכתב „דשחיטת חריקת דמו של פסח אי אפשר אלא ביום דכתיב כיום צוותו להקריב את קרבניהם — כיום ולא בלילה“, והקשה הר"מ דלמ"ל טעם זה דביום ולא בלילה תיפוק ליה דקרא בארבעה עשר כתיב ובלילה לא ארבעה עשר, והוכיחו מזה דלענין שחיטת פסח ליל ט"ו נקרא ארבעה עשר, משום דבקדשים הלילה הולך אחר היום. ועפ"י י"ל גם בני"ד, דגם אם

התנור: ב' ד' לא יניחו העיסה בלא עסק ואפי' רגע אחד הוכל זמן שמתעסקים בו (ג) אפילו כל היום אינו מחמין (ד) ואם הניחו בלא עסק שיעור מיל היו חמין (ה) ושיעור מיל היו מ"א וכפחמים. ה' זרימא שם מ"ו. ו' שם גמל. וכפי רש"י או ממש' ד מהא דרנא שס באר הגולה

ביאורי הגר"א

כו' היינו נשיעור מיל ונלא עסק אפי' זרע מחמין. וליתא דהא אמרי' נפיק דפסחים הנ"ע בתלמוד היושג כו' מקמי דחמין כו'. רשנ"א סי' קכ"ה: (ה) ושיעור מיל כו'. כ"כ נפס"ד לפי משנן עשרה פרסאות ניוס. אכל הוא תמוה מאד ושגגה

ברכת אליהו

דאפי' ברגע מחמין. וליתא דהא אמרינן בפ"ק דפסחים ז' א: היה יושב בבית המדרש וזכור שיש חמץ בתוך ביתו מבטלו בלבו אחד שבת ואחד יו"ט (הב"ע) [הכא] בתלמוד (ה) יושב לפני רבו עסקינן וזכור שיש עיסה מגולגלת בתוך ביתו ומחמין שמה תחמין קודם ומבטלי' מיקמי דתחמין כו'. וכתב הרשב"א בשו"ת ח"א סי' (קכ"ה) [קכ"ה]: אלמא אע"ג דהניח עיסתו מגולגלת והלך לו לבית המדרש לא אמרינן תחמיה ואינו יכול לבטלה אלא משום חשש שמה תחמין עד שלא יצא מבית המדרש הוא שמקדים ומבטלי'. (ה) [איתא בפסחים צג ב: אמר עולא מן המודיעים לירושלים

נחמי חמה כו' דע"כ לרבותא נקט דאפי' הגרופין מן המוליד אפר שס: (ג) אפי' כל היום. שס מ' ז' קמח שנפל כו' אפי' כל היום כו' ונלא כר"ן נשס י"מ ע"ש: (ד) ואם הניחוהו כו'. נלא כ"מ שיעור מיל עם העסק ומ"ש וכל שעסקין

האור. דאין לפרש ש"מ"ש, "חמי חמה" הוא בדוקא חמי חמה ולא חמי האור, דע"כ הא דנקט חמי חמה לרבותא נקט, שאפי' שהתחממו מהחמה ולא מהאור אסור. שאין לומר שחמין שהוחמו באור יהי' מותר, דהרי אפי' הגרופין מן המוליד אסור שם. [שם גי' רש"י, וכמש"ל בסי' תנ"ה סק"ד]. (ג) שס (מ) [לט] ב קמח שנפל כו' אפילו כל היום כו' ונלא כר"ן בשם י"מ ע"ש. (ד) דלא כ"מ שיעור מיל עם העסק. ומ"ש בפסחים מט ב "כל זמן [שעוסקין] [שעוסקות] כבצק אינו בא לידי חימוץ", מפרשים ה"מ דהיינו בשיעור מיל, אבל בלא עסק ס"ל ל"מ

השמשות, הוא משום שסמך על מ"ש בסי' תנ"ה לענין הולכת המים, וכמש"ל ברעת החמץ יעקב.

2 על מ"ש המחבר, וכל זמן שמתעסקין בו, צ"ן בבאה"ג סק"ה לברייתא בפסחים מ"ו. וזו ט"ס וצ"ל: מ"ח. וזה מדברי הב"י. דתנן שם בעמוד ב': ר"ג אומר שלש נשים לשת כאחת ואופות בתנור אחד זו אחת זו וחכמים אומרים שלש נשים עוסקות כבצק כאחת אחת לשה ואחת עורכת ואחת אופה וכו'. והגמ' שם מביאה ברייתא מהפוסט את סדר העיסוק של שלש נשים כאחת. ומסיימת הברייתא: כל זמן שעוסקות כבצק אינו בא לידי חימוץ. ומ"ש המחבר, "אפי' כל היום אינו מחמין", כן מוכח שם לט ב. דאיתא שם: קמח שנפל לתוכו דלף אפי' כל היום כולו אינו בא לידי חימוץ (שטירוד הדלף הנופל תמיד אינו מניחו להחמין — רש"י) אמר רב פפא והוא דעביד טיף טיף כנגד טיף טיף. וכמש"ל בסי' תס"ו ס"ו. והוסף הד"א ש"ש"ש אם עוסק בידו כבצק.

ורבנו סיים: ודלא כר"ן בשם י"מ ע"ש. וכתב הד"א שכוונת רבנו "דלא כ"מ שהביא הר"ן דל"מ טיף טיף רק אם אינו שרוי במים אבל לשרוי במים לא מהני טיף טיף וכבר כתב הר"ן שלא מחמין נראה לפרש באופן אחר. שעל עיקר הדין שלא מחמין כשמחמקים. הרי כבר צ"ן בבאה"ג הנ"ל המקור לזה. ורבנו בס"ק זה מביא מקור על המשך דברי המחבר שאפי' "כל היום". וע"ז כתב רבנו: ודלא כר"ן בשם י"מ ע"ש. והיינו דעל הברייתא שם מה ב: הנ"ל, כל זמן שעוסקות כבצק אינו בא לידי חימוץ", כתב הר"ן: יש מפרשים דדוקא כשיעור זה דשלש נשים אבל ביותר מכן אע"פ שעוסקות כבצק בא לידי חימוץ דאי לא תימא הכי סדרא דשלש נשים למה לי אלא הרמב"ם ז"ל כתב בפרק ה' מהל' חמץ ומצה דכל זמן שאדם עוסק [כבצק] אפי' כל היום כולו אינו בא לידי חימוץ וכו' וכי תימא אם איתא דכל זמן שעוסקות בא לידי חימוץ סדרא דשלש נשים למה לי י"ל דרבנן לכתחלה לא שרוי טפי מהאי שיעורא שמה תרפה ידיה מלעסוק כבצק תדיר אבל אם קים ליה שלא פסקה מלהתעסק בה אפי' טפי מהאי שיעורא שרי א"נ משום דר"י נקט שיעורא בשלש נשים דלדירה אפי' סלקה ידיה מן הכצק כל שלא שהה יותר מחמין אפילו [ושלש עיסות] אינו בא לידי חימוץ [ורבנן] פליגי עליה ואמרי דבג' נשים ליכא למשרי' אלא כי האי גזנא שכל אחת עוסקה כבצק תדיר ואינו מניחיה כלל ואין הכי נמי דכל שעה שעוסקה בו אינו בא לידי חימוץ וכו'. עכ"ל. וכונת רבנו דמהך דילט ב' הנ"ל — דעביד טיף טיף — לומדים "שטירוד הדלף

דבר לתוכו". וכוונתו למ"ש בהג"ה שם: כשמוליד המים תחת הרקיע יש לכסותו. ובמ"א שם סק"ג כתב: שלא יפול דבר לתוכו אבל אין לחוש שיתחממו שכבר שקעה החמה (ת"ה), עכ"ל. והבאנו לשון המ"א שם בסק"י. ונמצא לדבריו המ"א למעשה גם בין השמשות, יש לזהר מלהלויך המצות תחת הרקיע מגולה וכו'. אם כי לא מחמין חשש חימום, אלא מחמת חשש שלא יפול לתוכו דבר. והמ"א אזיל לשיטתו עפ"י מ"ש בסי' תנ"ה סק"ג. וכנ"ל. אבל החק יעקב שם סק"ג כתב — על מ"ש בהג"ה "כשמוליד המים תחת הרקיע יש לכסותו" — כדי שלא יתחממו כמ"ש הסמ"ג וסמ"ק ובת"ה סי' קט"ו להדיא וכ"כ הלבוש בפ"י דביום קאי דלעת ערב בשעה שזואבין שכבר שקעה החמה א"צ לכסותו כלל והוא רק מנהג וזהירות יתירה שלא יפול לתוכו שום דבר המחמם כמ"ש בת"ה שם וכל זה פשוט וברור דלא כמ"א שפי' דקאי אשעת שאיבה. ובחק יעקב כאן בסק"ה כתב: אבל בין השמשות אין לחוש כלל (כ"י בשם תה"ד), עכ"ל. והיא הזכיר החשש שלא יפול דבר לתוכו. וזהו כשיטתו שכתב בסי' תנ"ה סק"ג הנ"ל, שהחשש שלא יפול לתוכו דבר הוא רק מנהג הזהירות יתירה. ולכן כאן שם מדובר בענין הזהירות יתירה לא הזכיר חשש זה, וסמך על מ"ש בסי' תנ"ה סק"ג. וגם המשנה ברורה אזיל בשיטת החק יעקב, ולכן בסי' תנ"ה לענין הולכת המים הביא בסק"י ב' כמו החק יעקב, שהטעם הוא כדי שלא יתחממו מהשמש. וכמש"ש בשער הציון סק"ג. וסיים במשנה ברורה שם: וכתבו האחרונים דטוב לכסותו גם כעת שמוליד מן הנזהר לביתו אף שכבר שקעה חמה כדי שלא יפול לתוכו שום דבר חימוץ וכו'. ודקדק לכתוב לענין חשש זה רק ש"טוב לכסותו". וזה דבריו החק יעקב שם. שהוא רק מנהג הזהירות יתירה". ובהו מדוקדקים גם דברי המשנה ברורה בדינו. שבסק"ד לענין יום המעונן כתב: ומיהו כ"ז ביים אבל בבין השמשות אין לחוש לזה שהרי כבר שקעה החמה (ת"ה), עכ"ל. ואילו בדינו לענין הולכת המצות תחת הרקיע לא כתב שבבין השמשות אין לחוש. ולכאורה היה נראה שבידינו יש לזהר גם בבין השמשות, אבל לא נראה לומר כן. שבסק"ג כתב שהטעם שיש לזהר הוא מחמת חום השמש, ודממה את זה לימא דע"כ. ואם לענין יומא דע"כא כת' בסק"ד שבבין השמשות אין לחוש לזה, משמע שגם בדינו כן. ולפי מש"ל נ"ח. שהרי כתבנו שהמשנה ברורה בסי' תנ"ה אזיל בשיטת החק יעקב. ולשיטתו גם בדינו יש לזהר רק ביום. ולא בבין השמשות. והא דלא כתב המשנה ברורה החומרא שלא לעשות כן גם בבין

ביאורי הגר"א

ומע"ה עד ז"ה הוא ט"ו שעות וג"כ ידוע שהימים
נימזת החמה שוין להלילות נימזת הנשמי' וכן
להיפך וכמ"ש נמ"ר שלום זה מזה כ"י וזהו מנ"ה
עד ש"ה אצל מע"ה עד ז"ה הוא יותר ששה שעות
על הלילות וכ"ש באופקים הנוטים הרבה לנפון

גדולה היא מאלד דהא אחרין כס' מי שהיה דעשרה
פרסאות הוא מע"ה עד ז"ה וא"כ י"ז שעות ביום
בינוני לדידיה מע"ה עד ז"ה. וטעות גדולה הוא
שכ"כ כל המוכנים שבתקופת ניסן ותקופת תשרי
שכן ימים בינוניים י"ב שעות מנן החמה עד השקיעה

ברכת אליהו

אבל הוא תמוה מאד, ושגגה גדולה היא מאד. דהא אמרינן
בפרק מי שהי' בפסחים הנ"ל: כמה מהלך אדם בינוני ביום י'
פרסאות מעלות השחר ועד הנץ החמה ה' מילין משקיעת
החמה עד צאת הכוכבים ה' מילין וכו'. הרי שהחישוב של י'
פרסאות הוא מעלות השחר עד צאת הכוכבים. וא"כ י"ב
שעות ביום בינוני, לדידי' — לתה"ד — חישוב י' הפרסאות
הוא מעלות השחר עד צאת הכוכבים. וטעות גדולה היא,
שכ"כ כל התוכנים שבתקופת ניסן ותקופת תשרי — שהן
ימים בינוניים — י"ב שעות הן מנן החמה עד השקיעה.
ומעלות השחר עד צאת הכוכבים הוא ט"ו שעות, מפני
שניתוספו שעה וחצי מעלות השחר עד נץ החמה ועוד שעה
ומחצה משקיעת החמה עד צאת הכוכבים. וג"כ ידוע
שהימים בימות החמה שוים להלילות בימות הגשמים וכן
להיפך — שהלילות בימות החמה שוים לימים שבימים
הגשמים. וכמ"ש במדרש רבה שמות פרשה ל"א ויקרא פרשה
כ"ו אות ד' שהימים והלילות ליום זה מזה כו'. [וזהו המדרש
בויקרא שם: תניא באחד בתקופת ניסן ובאחד בתקופת תשרי
היום והלילה שוין מכאן ואילך היום לווה מן הלילה והלילה
מן היום ופורעין זה לזה וכו']. וכתב בפירוש מהר"ו שם:
שמאחד בתקופת ניסן עד אחד בתקופת תמוז היום מתארך
והלילה מתקצרת הרי שהיום לווה מן הלילה ומתקופת תמוז
עד תקופת תשרי מתקצר היום והלילה מתארכת והיום משלם
להלילה עד שנעשו שוים היום והלילה בתקופת תשרי
ומתקופת תשרי עד תקופת טבת הלילה מתארך ולוה מן היום
ומתקופת טבת עד תקופת ניסן הלילה מתקצרת ומשלמת
ליום עד תקופת ניסן שנעשה היום והלילה שוים וכו', עכ"ל.
הרי שבאותו מספר השעות שהלילות ארוכים מן הימים בימות
הגשמים, כנגד זה הימים יותר ארוכים מהלילות בימות
החמה. וכן להיפך. ומ"ש שבקיץ אורך היום שוה לאורך
הלילה] וזהו מנן החמה עד שקיעת החמה. אבל מעלות השחר
עד צאת הכוכבים בימות הקיץ הוא יותר כו' שעות על הלילות
שבימות החורף במדינות הצפוניות. וכ"ש באופקים הנוטים
הרבה לצפון. ששם ההפרש בין אורך היום בימות הקיץ לבין
אורך הלילה שבימות החורף גדול יותר. וכן בקו השוה שכל
ימים ולילות שוות אינן אלא מנן החמה עד שקיעת החמה.
אבל מעלות השחר עד צאת הכוכבים היום גדול הרבה יותר על
הלילה. הרי שהחישוב הוא מהנן החמה עד שקיעתה. והו"ה
דבתקופת ניסן ותשרי שהן ימים בינוניים, החשבון הוא שיש

חמשה עשר מילין הוא סבר לה (עולא — רש"י) כי הא דאמר
רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן כמה מהלך אדם ביום (אדם
בינוני וביום בינוני בתקופת ניסן ותשרי שהימים והלילות
שוין — רש"י) עשרה פרסאות (ארבעים מילין — רש"י)
מעלות השחר ועד הנץ החמה חמשת מילין (כן שהיית החמה
לצאת בעוביו של רקיע וכנגדה שוהה בשקיעתה ליכנס דהיינו
משקיעתה ועד צאת הכוכבים — רש"י) משקיעת החמה ועד
צאת הכוכבים חמשת מילין פשו לה (מהנצה ועד שקיעתה —
רש"י) תלתין חמיסר מצפרא לפלגא דיומא וחמיסר מפלגא
דיומא לאורתא וכו'. ושם צ"ד א: אמר רבא שיתא אלפי פרסי
הוי עלמא וסומכא דרקיעא אלפא פרסי וכו' סבר לה כי הא
דאמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן כמה מהלך אדם בינוני
וכו' נמצא עוביו של רקיע אחד משהיה ביום (ופירש"י:
מהנצה ועד שקיעתה שהי' אדם מהלך שלשים מילין מהנצה
ועד שקיעתה ובתוך מהלך שלשים מילין לאדם היא מהלכת
את כל העולם שהוא ששת אלפים פרסי וכדי מהלך חמשה
מילין הוי אחד משה בשלשין מילין אלמא סומכא דרקיע
אלפא פרסי שבכל מהלך חמשה מיל לאדם החמה מהלכת
אלף פרסאות וי"מ שיתא אלפי פרסי היינו לאורך או לרוחב
ולא נהיית לן כלל שהי' אין החמה מהלכת לאורכו של עולם
אלא מקיפתו) מיחיבי ר' יהודה אומר עוביו של רקיע אחד
מעשרה ביום תדע כמה מהלך אדם בינוני ביום עשר פרסאות
ומעלות השחר עד הנץ החמה ארבעת מילין משקיעת החמה
ועד צאת הכוכבים ארבעת מילין נמצאת עוביו של רקיע אחד
מעשרה ביום תיובתא דרבא תיובתא דעולא תיובתא.
(ופירש"י: ר' יהודה קא חשיב לכוליה יומא מעלות השחר
ועד צאת הכוכבים מיהו כהא מותבינן לרבא דקתני הכא
מעלות השחר ועד הנץ החמה ארבעה מילין דהיינו עובי
הרקיע וכן משקיעתה ועד צאת הכוכבים ארבעה מילין פשו
להו ל"ב מילין מהנץ החמה ועד שקיעתה ותיובתא דרבא
ודעולא דאמרי שלשים מילין). ומ"ש המחבר, "ושיעור מיל
וכו"י] כך כתב בתה"ד כשור"ט סי' קכ"ג בהגה"ה. וזה לפי
החשבון שמהלך אדם עשרה פרסאות ביום — שהוא י"ב
שעות. והיות ופרסה היא ד' מילין. יוצא שבי"ב שעות הולך
אדם ארבעים מיל. ואם נחלק ארבעים מיל ל"ב שעות שהם
שבע מאות ועשרים דקות. נמצא שמהלך מיל י"ח דקות
דהיינו "רביעית שעה וחלק מעשרים מן השעה". וכמ"ש
המחבר.

הוא מנן החמה עד שקיעת החמה. שאם נאמר שהחשבון הוא
מעלות השחר עד צאת הכוכבים. יוצא שהיום הוא ארוך יותר. וראי'
זו הובאה באריכות במנחת כהן ספר מבווא השמש מאמר א' פ"ד.
וגם החק יעקב כאן סק"י הביא ראי' זו. ובמנחת כהן שם הביא גם
המאמר שהביא רבנו. שהימים והלילות לווים זה מזה, וסיים שם:
ובזה יש יחס נפלא וסדר נכון בין חדשי השנה כי זהו מה שרמזו
רבוינו ז"ל באמרו שבקיץ היום לווה מהלילה ובחורף הלילה לווה
מהיום ופורעין זה את זה בזמן תקופת ניסן ותשרי שאז היום והלילה

הנופל תמיד (על העיסה) אינו מניחו להחמץ". וכ"ש אם עוסק בידו
בבצק. וכנ"ל. והיות ושם איתא, "אפי' כל היום כולו", מוכח שכל
זמן שמתעסקין בו "אפי' כל היום" אינו כאלויד חמיון. ולא כר"ן
בשם י"מ הנ"ל — שזה רק כשיעור של "שלש נשים".
3 דברי רבנו מיוסדים על הכלל הידוע שבזמן תקופת ניסן ותקופת
תשרי היום והלילה שווים. וכ"כ רש"י בפסחים צג ב'. וכמבואר
בפנים. וזה עפ"י מ"ש בירושלמי ברכות פ"א ה"א. ויקרא רבה
פרשה כ"ו ובשמות רבה פרשה ל"א. ומה הוכיח רבנו שהחשבון

ביאורי הגר"א

ונלמתי לכותבן. ועיקר כדברי האומרי שהשכונן הוא מהנה"ה עד ש"ה ואין לזוז ממנה ועמ"ל וכ"כ הרמב"ם בפירושו נפ"ג דפסחים מתני' ג' שיעור

וכן נקו הסוה של ימי' ולילות שוות אינן אלא מנה"ה עד ש"ה אלא מע"ה עד ז"ה הרבה יותר היום על הלילה ועוד כמה קושיות עלומות יש

ברכת אליהו

למ"ש בפ"ג דפסחים הנ"ל, דמיל הוא ב' חמישיות השעה. [ועד"א].

ואין לך אלא כמו שכתבתי דהחשבון מנץ החמה עד שקיעת החמה י"ב שעות, ומיל הוא ג' שמינית השעה. ומעלות השחר עד נץ החמה הוי שעה ומחצה דהיינו כר' יהודה דעובי הרקיע ד' מילין, כיון דמיל ג' שמינית, ד' מילין יוצא שעה ומחצה.

אבל שיעור זה של ד' מילין מעלות השחר עד נץ החמה אינו שוה בכל אופק, וגם אינו שוה בכל זמן. וגם החשבון של שעות זמניות בכל מקום [כגון שחיטת קרבן פסח ותפלה — ד"א] אינו אלא מנץ החמה עד שקיעת החמה. ואת הזמן הנ"ל מחלקין ליי"ב והן נקראים שעות. כי "שעות" שאמרו ודאי שיעורו על יום בינוני שהן נקראים שעות כ"ד ליום. וכבר אמרתי שיי"ב שעות ביום בינוני הוא מנץ החמה עד שקיעת החמה. ואע"ג שאמרו שמחלקין כל יום ליי"ב שעות וכן הלילה, מ"מ לאו על אותן שעות דברו אלא אנתנו מחלקין כן (אלא) כמ"ש. [דלעיל כת' ששעות שאמרו הם על יום בינוני — שהיום הוא יי"ב שעות של ששים דקות. והי' מקום לומר שגם כשהיום הוא ארוך או קצר מיי"ב שעות מחשבין כל שעה ס' דקות. אבל אין הדבר כן. אלא מחלקים היום ליי"ב שעות. ואם היום ארוך יותר מיי"ב שעות, יוצא שכל שעה זמנית מתארכת והיא יותר מס' דקות, ואם היום קצר השעה מתקצרת באופן יחסי והיא קצרה מס' דקות].

ולעיל כת' שמנין השעות חשבונין מנץ החמה. ואף גבי ק"ש כן הוא. שמ"ש המחבר בס"י נ"ח ס"א שנמשך זמן ק"ש עד ג' שעות שהוא רביע היום, היינו שהיום נחשב מנץ החמה. ודלא כמ"א ריש ס' נ"ח סק"א שכתב — על דברי המחבר שם הנ"ל — ג"ל דהכא לכו"ע מגינן מעלות השחר. דהיינו

י"ב שעות מנץ החמה עד שקיעתה. אבל מעלות השחר עד צאת הכוכבים הוא ט"ו שעות. ולא כמ"ש התה"ד שהן י"ב שעות. ועוד כמה קושיות עצומות יש על שיטת התה"ד ונלאיתי לכותבן.

ועיקר כדברי האומרים שהחשבון של מהלך אדם ביום י' פרסאות הוא מהנץ החמה עד שקיעת החמה ואין לזוז ממנה. ועמ"א סק"ג שכתב: ולאותם המחשבים מהנץ החמה עד שקיעתה הוי ב' חומשי שעה וכ"כ מהר"ל, עכ"ל. וכ"כ הרמב"ם בפירושו למשנה בפ"ג דפסחים מתני' ב', ששיעור מיל ב' חומשי שעה דהיינו כ"ד דקות. וכ"כ הרע"ב שם. והרמב"ם אזיל לשיטתו שפסק בפ"ה מהל' קרבן פסח ה"ט כעולא בפסחים הנ"ל, דסובר שאדם הולך מנץ החמה עד שקיעתה ל' מיל. ואם נחלק ל' מיל ליי"ב שעות שהן שבע מאות עשרים דקות, נמצא מהלך מיל הוא כ"ד דקות. אבל הוא תמוה דהא שם צד א איתותב עולא וכנ"ל. וצריכים לחשוב כפי החשבון של רבי יהודה בברייתא שם. ולפי"ז יוצא מהלך אדם ביום מנץ החמה עד שקיעת החמה הוא ל"ב מילין, ונחלקים ליי"ב שעות. וא"כ יוצא שיעור מיל הוא ג' שמינית שעה, והן כ"ב דקות ומחצה. וקשה על הרמב"ם שפסק כעולא דאיתותב. ואפשר שגיי' אחרת היתה לו לרמב"ם שם דלא איתותב עולא.

אבל כפי' במתני' א' פ"א דברכות כתב הרמב"ם שמעלות השחר עד נץ החמה הוא שעה וחומש. והוא כר' יהודה בפסחים שם דס"ל דעובי הרקיע הוא ד' מילין. וזה סותר למ"ש בהל' קרבן פסח הנ"ל כעולא. ועוד סתירה אחרת ששם (ד) ס"ל דיי"ב שעות הוא מעלות השחר ועד צאה"כ וכזמן כזה הולך אדם מ' מילין. נמצא כל מיל הולך שלש עשריות השעה. ד' מילין — שעה וחומש. וא"כ הרמב"ם סותר עצמו

שנים וכו'. ושם סוף פ"א כתב שאפשר לדרות ראי' זו, וז"ל: שהחכמים לא דברו כאן על גבול היום כפי התורה דהיינו מעלות השחר עד צאת הכוכבים שהוא גדול מהלילה שתי שעות ושני חומשין אלא על יום החמה בלבד שהוא כל הזמן שנראית על הארץ ועל ליל החמה דהיינו כל זמן שהיא נעלמת ממנו וכל א' מאלו הזמנים הוא בתקופת ניסן ותשרי של יי"ב שעות שוות נמצא שיש החמה שוה עם הלילה ואמרו זו להעיר על הסדר והיחס הנפלא שיש בין חדשי השנה כי כל מה שחסר מן הלילות בששה חדשי הקיץ יעדיף על הימים בששה חדשי החורף בתקופת ניסן ותשרי חזורים הימים להיות בשוה עם הלילות. ועוד כי כל זמן שחמה נראית על הארץ הוא עקרו של יום לענין דברים שמצותן ביום שצריך לכתחילה לעשותם ביומה של חמה לא קודם הנצה ולא אחר שקיעתה ומ"מ מעלות השחר עד צאת הכוכבים חשוב יום גמור כפי התורה שאם עשה אותם בדיעבד קודם הנץ החמה ואחר שקיעתה כשרים (והו"ה) בשעת הדחק וכמו שבארנו (ע"ד). והנה יום החמה לחוד שהוא כל זמן שנראית על הארץ יום התורה לחוד שהוא כל זמן שיש אור בעולם. ואף שבתקופת ניסן ותשרי יהי יום התורה גדול מעט מן הלילה אין הפסד בזה כיון שיום החמה שוה עם הלילה לענין סדר חדשי השנה ושווי' ימי' ולילות הקיץ עם החורף וכו' עכ"ל. וראה בספר אורות חיים (מהדורה התשט"ז) פ"ו אותיות ה"ז ששם הביא השיטות השונות של ראשונים בענין אי חשבינן ה'

פרסאות מהנץ החמה עד השקיעה או מעלות השחר עד צאת הכוכבים, ושם הביא הוכחות לשיטות אלו.

ומדברי רבנו להלן ידאג שאורך השיעור שבין יום ללילה משתנה לפי זמני השנה ולפי מקומות היישוב. ועיין במנחת כהן שם מאמר ב' פ"ג ופי"ז שידן בענין זה באריכות. וראה גם מ"ש בספר אורות חיים פרק שבעי.

4 בהגות וחיידושים בן אריה (נדפס בשו"ע הוצאת אל המקורות ירושלים התשט"ו) העיר על דברי רבנו כאן ח"ל: עיין ביאור הגר"א לעיל ס' רס"א סק"ג (יב) [יא] ששם תירץ דדברי הרמב"ם אלה הם על קו השוה לשיעור הגמ' על אופק א"י וכן עולה החשבון שבאם על קו השוה שעה וחומש יהי' בא"י שעה ומחצה כיוצא ב"ל להגר"א ז"ל שדברי הרמב"ם הם על אופק א"י, עכ"ל. וראה מ"ש בברכת אליהו ס' רס"א הערה 3.

ועצם הקושי שדברי הרמב"ם הם לא עפ"י מסקנת הסוגיא דפסחים דאיתותב עולא, הובאה גם בתוספות יו"ט בפסחים פ"ג מ"ב ובמעדני יו"ט ששל הרא"ש בברכות פ"א ס"י אות ט'. ובמעדני יו"ט שם האריך בזה. וע"ש מה שתי' על זה. ומקצת דברי המעדני יו"ט (המעדני מלך) הובאו בחק יעקב כאן סק"י. והחק יעקב גוי' דבכריו. והזכיר שכדברי המעדני יו"ט, נראה מדברי התוס' דפיק היו בדוקין דף מ"א ובפסחים י"א והרא"ש בספר יראים וכו"ש ריש ברכות. ומ"ש שכן נראה מתוס' דפסחים י"א. כוונתו לדברי התוס'

ביאורי הגר"א

נ"ה הוא שעה וחומש והוא כר' יהודה ועוד סתירה אחרת ששם ס"ל ד"צ שעות מע"ה עד ז"ה ואין לך אלא כמו שכתבתי דהשכון מנ"ה עד ש"ה י"צ שעות ומיל ג' שמינית ומע"ה עד נ"ה שעה ומחצה אכל שיעור זה מע"ה עד נ"ה אינו שווה

מיל ג' חומשי שעה וכ"כ הרע"ב שם והרמב"ם אויל לשיטתו שפסק כפ"ה מה' ק"פ כעולא אכל הוא תמוה דהא איתומת עולא וא"כ שיעור מיל ג' שמינית ואפשר שג' אחרת לו שם דלא איתומת. אכל כפ"י במחמ' א' ס"א דברכות כתב מע"ה עד

ברכת אליהו

השקיעה דהוא ל' מילין, ומיל הוא ג' שמיניות שעה. ונמצא ד' מילין — י"ב שמיניות שעה דהוא שעה ומחצה. ותלמיד טועה הגיה בתוס' „ה' מילין", מפני שהיה סובר דשיטת התוס' היא כשיטת הרמב"ם הג"ל — ש"ב שעות הוא מעלות השחר עד צאת הכוכבים, וא"כ מיל הוא ג' עשיריות שעה. ויוצא שד' מילין הוא שעה וחומש לפי חשבון מהלך אדם ביום "פרסאות. והתוס' כתבו שעה ומחצה, ולכן הגיה בתוס' „ה' מילין" שהוא שמינית מ' פרסאות, ושמינית יום בינוני הוא שעה ומחצה. דלדעת התלמיד הו"ל לתוס' לומר „ה' מילין". אבל האמת היא דט"ס בתוס', וצ"ל: ד' מילין. וזה עפ"י החשבון שכל מיל הוא כ"ב דקות ומחצה, וד' מילין הן שעה ומחצה. וכן נמשך אחרי זה בתוס' דריש ברכות בב ד"ה [דילמא] ביאת אורו כו'. שהתוס' כתבו שם, שמתחילת שקיעת החמה עד צאת הכוכבים יש שתי מילין. אבל הוא טעות כנ"ל. שהוא — נגד מסקנא דגמ' דפסחים הג"ל. אלא שצ"ל בתוס' — עפ"י מסקנת הגמ' בפסחים שם — : ד' מילין. וכן הוא בתוס' דשבת לה א ד"ה [תרי] תילתי. ששם התוס' הביאו דברי הגמ' דפסחים הג"ל, דמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים ד' מילין. וכ"ה בתוס' דפסחים צד א ד"ה ר"י, וז"ל: ... מתחילת השקיעה וכו' עד הלילה הוי ד' מילין. וס"ל לתוס' דמ"ש בפסחים שם אדם מהלך ביום "פרסאות, ויינו מעלות השחר עד צאת הכוכבים כמש"ש [בתוס' א ב הג"ל]. והני ד' מילין שמעלות השחר עד נץ החמה והד' מילין שמן שקיעת החמה עד צאת הכוכבים, אינם בחשבון הי"ב שעות לשיטתם דחשבינן הי"ב שעות מנץ החמה עד שקיעת החמה כנ"ל. ולפי"ז נשאר מנץ החמה עד השקיעה מהלך ח' פרסאות לי"ב שעות הג"ל. וא"כ עולה שיעור פרסה שהוא ד' מילין לשעה ומחצה. ולפי"ז אתי שפיר מ"ש התוס' שמעלות השחר עד נץ החמה הוי ד' מילין ועולה לשעה ומחצה כנ"ל. ולעיל הבאנו את שיטת הרמב"ם בפי' המשנה בברכות דכתב דעלות השחר הוא שעה וחומש. וביארנו לעיל משום דס"ל דחשבינן הי"ב שעות מעלות השחר, ולפי חשבון י"ב שעות למ' מיל עולה ד' מיל שעה וחומש. ותמהנו דהלא בכל מקום י"ב שעות הוא מהנץ החמה ולא מעלות השחר. ובכדי לתרץ תמיהה זו נראה ששיטת הרמב"ם ג"כ דודאי ס"ל דחשבון י"ב שעות מנץ החמה עד שקיעת החמה כמש"ל. ולפי"ז הו"ל דמעלות השחר עד נץ החמה הוי שעה ומחצה.

ומחצה שכן ס"ל לרובא שם.

ורבנו בס"ק זה דן באירכות בנוגע לשעות ק"ש אם הן מעלות השחר עד צאת הכוכבים או מנץ החמה עד השקיעה. ובמנחת חינוך ספר מבוא השמש מאמר ב' פ"ד דן בשאלה זו באירכות, ושם הביא דברי התוס' בפסחים יא ב ד"ה אחד, המוכא בפנים. וסיים: והנה בכאן ברור שדעת התוס' היא שצריך לשער השעות מעלות השחר עד צאת הכוכבים לא מהנץ החמה עד שקיעתה שהרי אמרו בבירור שתחילת שעה שנייה היא קרם נץ החמה.

שמונץ ג' חלקים מ"ב שעות שמחשבים אותם מעלות השחר. והביא ראי' בתוס' בברכות ג א ד"ה למאן כו' וראיתו לענין ק"ש אינה כלום משם אבל הראי' משם הוא דחשבון ג' משמרות של לילה הוא עד עלות השחר. [דאיתא בגמ' שם: ר' אליעזר אומר שלש משמרות הוי הלילה וכו'. והבביתא נותנת סימן מתי מתחילות ומסתיימות המשמרות. ומקשה הגמ': מאי קא חשיב ר"א וכו' אי סוף משמרות קא חשיב סוף משמרת אחרונה למה לי סימנא ימא הוא. ומתרת הגמ' בתירוץ בתרא: ואב"א כולהו סוף משמרות קא חשיב וכי חימא אחרונה לא צריך למאי נפק"מ למיקרי ק"ש למאן דגני בבית אפל ולא ידע זמן ק"ש אימת וכו'. וכתבו התוס' שם: וא"ת והלא ר' אליעזר בעי (לקמן ט ב) עד שיכיר בין תכלת לכתרי בק"ש של שחרית וי"ל מ"מ כיון שידע מתי יעלה עמוד השחר קודם שיקום ויומן עצמו כבר הגיע אותו עת. והמ"א הוכיח מדברי התוס' שאשמורת אחרונה נגמרת בעמוד השחר, ומאז מנינן שעות זמן ק"ש. אולם אין ראי' מדברי התוס' לענין ממתי מנינן שעות זמן ק"ש שאמנם יש ראי' מהתוס' שג' משמרות של הלילה מסתיימות בעלות השחר. אבל אין הוכחה משם שמונץ השעות של זמן ק"ש הוא מעלות השחר. ועיין בר"א כאן ובסימן נ"ח במחצית השקל, בדגול מרכבה ובלבושי שרד מ"ש על דברי המ"א שם.]

ובאמת לכאורה תוס' ס"ל דחשבון היום הוא מעלות השחר. כמ"ש בפסחים יא ב ד"ה אחד כו'. ומעלות השחר עד הנץ החמה מהלך ה' מילין כדאמר במי שהיה טמא (שם צ"ג ב) וזה עולה לשעה ומחצה כו'. והחשבון של התוס' הוא עפ"י החישוב של י"ב שעות מעלות השחר עד צאת הכוכבים. וא"כ אדם הולך מ' מילין כ"ב שעות, ומיל הוא ג' עשיריות שעה, וה' מילין עולים לשעה ומחצה. אבל כבר סתתי וכת' לעיל דהחשבון של מהלך אדם ביום שאמרו בפסחים צג ב אינו מעלות השחר עד צאת הכוכבים, אלא הוא מהנץ החמה ועד שקיעתה וכנ"ל. ובלא"ה תוס' דשם יא ב הג"ל צ"ע, דלא נקטו האמת. שהתוס' כתבו שמעלות השחר עד נץ החמה הוא ה' מילין. והאמת היא שהזמן אינו רק ד' מילין, וכמש"ש בגמ' צד א במסקנא.

אלא העיקר נראה דגם התוס' ס"ל דחשבון י"ב שעות הוא מנץ החמה עד שקיעת החמה, אלא דט"ס בתוס' שם כמ"ש „ה' מילין", וצ"ל: ד' מילין. וחשבו י"ב שעות מנץ החמה עד

שם עמוד ב' ד"ה אחד, שהביא רבנו להלן, וע"ע מ"ש בחק יעקב שם. ובחק יעקב שם הביא שכן הקשה גם בסוף ספר חוט השני קונטרס החשבון.

5 קושי' זו הביא רבנו גם בס' תמ"ג סק"ט ועמש"ש. וגם בצל"ח בפסחים הקשה כן על דברי התוס', ותי' : ואמנם נלע"ד דהתוס' שפיר כתבו כן דהנה כל עיקר קושיית' שהקשו אלו דייקנין קושיא זו תסוב רק לרובא אבל אבוי לא ס"ל דדייקנין לבטל עדותן כדמוכח בשמעתין וא"כ שיעקר קושיא זו היא לרב' שפיר סיימו שהוא שעה

ביאורי הגר"א

ק"ש אינה כלום משם אצל הראיה משם הוא דחשנן ג' משמחת של לילה הוא עד ע"ה ונלמדת לכלורה חוס' ק"ל דהשננו מע"ה כמ"ש בפסחים י"א ב' ד"ה אחד כו' וזה עולה לשעה ומחלה כו' אצל כדר סמרי ונלל"ה חוס' דס"ז ע' דלא נקטו האמת דלמס רק ד' מילין. אלא העיקר נראה דנס הפוס' ק"ל דחשנן יכ"ש הוא מנ"ה עד ש"ה אלא דט"ס נחוס' שס ה' מילין ונ"ל ד' מילין. ותלמיד טועה הגיה נחוס' ה' מילין מפני שה' סוכר דשיטת החוס' הוא נשיטת הרמז"ס שד' מילין

נכל אופק וגם נכל זמן וגם החשנן של שעות וזמיות נכל מקום אינו אלא מנ"ה עד ש"ה והן נקראי' שעות כי שעות שאלמרו ודאי שיעורו על יום כינוי שכן נקראים שעות כ"ד ליום וכבר אמרתי ש"ז שעות ביום כינוי הוא מנ"ה עד ש"ה ואע"ג שאלמרו שמתלקין כל יום ליום וכן הלילה מ"מ לאו על אופן שעות דכרו אלא אפסחו מתלקין כן אלא מנ"ה ואף גבי ק"ש כן הוא ודלא כמ"ש ריש סי' נ"ח שכתב נ"ל דהכל לכ"ע מניין מע"ה והביא ראיה מחוס' ג' א' ד"ה למאן כו'. ורמזו לענין

ברכת אליהו

ועולא שלפיהן עובי הרקיע אינו עשירית היום אלא שמינית היום. שאילו לדבריהם הרי המ' מילין הוא מעלות השחר עד צאת הכוכבים. ועובי הרקיע הוא ד' מילין. ומהנץ החמה עד השקיעה שהוא ל"ב מילין נמצא דעובי הרקיע דהיינו מעלות השחר ועד נץ החמה הוא חלק שמיני. ולא חלק עשירי — כמ"ש ר' יהודה. [והוסיף הר"א: וזה דוחק לפרש כפרשי דמ"ש עשרה מהיום הוא עם ה' מילין דא"כ אינו שוה דברי ר' יהודה שאמר אחד מעשרה דהוא עם עלות השחר למ"ש ר' יוחנן נמצא עוביו של רקיע אחד משה דהוי לבד עלות השחר וכמו שפרש"י בעצמו שם].

[והמשך לשון הגמ' שם הוא: לימא תיהיו תיובתא דר' יוחנן (כלומר נימא דהא דאמר') לעיל בדרכה בר בר חנה מעלות השחר ועד הנץ החמה חמשה מילין כולה רבה בר בר חנה אמר לה ואשמיה דר' יוחנן ותיהיו הן נמי תיובתיה — רש"י] אמר לך אנא ביממא הוא דאמר ורבנן הוא דקא טעו דקא חשבון דקדמא וחשוכא. ורש"י פירש: אני כללתי של כל היום מעלות היום עד צאת הכוכבים עשרה פרסאות ולא פירשתי כמה קודם הנץ החמה ואחר שקיעתה ורבנן עולא ורבא שפירשו הדבר טעו בקדמא ובחשוכא שרוב בני אדם מהלכין חמשה מילין קודם הנץ החמה ע"י שמשכימין קודם עלות השחר וכן אחר שקיעתה על ידי שמשכימין ליכנס אחר צאת הכוכבים ולפי מש"ל. מש"ש דא"ל ר"י, אנא ביממא כו', ר"ל מ"ש ר' יוחנן שמהלך אדם ביום י' פרסאות, היינו ביום שהוא מנץ החמה עד שקיעת החמה — כדברי ר' יהודה. ורבנן הוא דקא טעו דקא חשבון בקדמא וחשוכא. והיינו דאינהו — רבא ועולא — דס"ל דהוא מעלות השחר הוא משום דאינהו קטעו וחשבו גם מה שאדם מקדים ומהלך קודם הנץ החמה ואחר השקיעה ג"כ בחשבון העשר פרסאות. אבל באמת כוונת ר' יוחנן לא היתה כך. רק דהוא פירש שהאדם מנץ החמה. ועוביו של רקיע הוא ד' מילין נוסף על ה' פרסאות. דהיינו חלק עשירי מהיום דהוא שעה וחומש. וכפי' הרמב"ם הנ"ל.

ולפי"ז מדוקדק לישנא דגמ' שם הנ"ל, א"ל ר"י אנא ביממא כו'. דהיינו מנץ החמה שהוא נחשב לזמן היום בכל מקום. ורבנן הוא דקא טעו דקא חשבון בקדמא וחשוכא. והיינו שהם חושבים גם הזמן של עמוד השחר קודם נץ החמה

אלא דמ"ש הרמב"ם שמעלות השחר עד נץ החמה הוי שעה וחומש, הוא מפני שהרמב"ם מפרש הסוגיא דפרק מי שהיה בפסחים הנ"ל דלא כחוס' הנ"ל — דמהלך אדם י' פרסאות היינו מעלות השחר עד צאת הכוכבים. אלא הרמב"ם מפרש דברי יהודה דס"ל דמהלך אדם כינוי ביום י' פרסאות, היינו מנץ החמה עד שקיעת החמה. וכן חשבון הי"ב שעות דמהלך עובי הרקיע ג"כ מנץ החמה עד שקיעת החמה. רק שה' מילין בין עלות השחר עד הנץ וד' מילין בין השקיעה עד צאת הכוכבים הן לבד ה' פרסאות שמהלך אדם ביום. ולפי"ז ר' יהודה אמר שם צד א' עוביו של רקיע אחד מעשרה, תדע כמה מהלך אדם כינוי י' פרסאות. והיינו מנץ החמה עד השקיעה י' פרסאות ומעלות השחר עד נץ החמה ד' מילין נוסף ל' פרסאות. וכן משקיעת החמה עד צאת הכוכבים ד' מילין נוספות. ומ"ש, נמצאת עוביו של רקיע אחד מעשרה ביום, היינו עשירית ממהלך אדם מנץ החמה עד שקיעתה דהוי מ' מילין. ועוביו של רקיע הוא ד' מיל. ומשך הזמן מעמוד השחר עד נץ החמה הוא עשירית מ"ב שעות שמנץ החמה עד שקיעתה דהיינו שעה וחומש.

ולעיל הבאנו שהגמ' מקשה על דברי רבא ועולא מדברי רבי יהודה, והבאנו שרש"י מפרש שקושית הגמ' היא שבכרייתא איתא שמנץ החמה עד שקיעתה הוא ל"ב מילין. ולפי רבא ועולא יוצא שזה ל' מילין. ולפי' הרמב"ם הגמ' שם תרתי קפריך: קושי' א' דרבא ועולא שם אמרו שמעלות השחר עד נץ החמה ומשקיעת החמה עד צאת הכוכבים הוא ה' מילין. ומהלך אדם י' פרסאות (מ' מילין) הוא מעלות השחר עד צאת הכוכבים. וזה כולל הי"ב שעות שמהנץ החמה עד השקיעה שהן ל' מילין. והקושי' היא שהרי ר' יהודה דאמר שהן ל' מילין, והי' פרסאות נחשבים מן נץ החמה. והקושי' (הב') דאינהו — רבא ועולא — אמרו שהוא — עובי של רקיע — אחד משה ביום וקא חשבי מה שאדם מהלך מעלות השחר עד קודם הנץ ומאחר השקיעה עד צאת הכוכבים ג"כ מארבעים מילין. ור' יהודה לא קחשיב מה שאדם מהלך מעלות השחר עד נץ החמה ולא מחשב מה שמהלך משקיעת החמה עד צאת הכוכבים מהארבעים מילין. והוכחה — שר"י סובר כן — מדאמר ר' יהודה בברייתא שעוביו של רקיע הוא א' מעשרה ביום. וזה לא כמו רבא

ובברכת אליהו שם ביארנו הראי' לדעת המחבר מפסחים שם ששיעור מיל הוא י"ח דקות. וגם ביור' סי' ס"ט ס"ו כתב המחבר ששיעור מיל הוא כדי שלישית שעה בקירוב. וכתב שם בש"ש סקכ"ה: דהיינו פחות חלק ל' מן השעה לפי חשבון דמהלך אדם

6 בתחילת ס"ק זה רבנו סתר דעת הרמב"ם שמהלך מיל הוא י"ח דקות. ולפי חשבון רבנו יוצא שמיל הוא כ"ב דקות ומחצה. ובאן רבנו יושב שיטת הרמב"ם. ובסי' רס"א ס"א נפסק: ושיעור מיל הוא שליש שעה פחות חלק ל'. ורבנו שם סק"ג צ"ץ ע"ז: פסחים צד א.

ביאורי הגר"א

ומתנה כנ"ל. ושיעור הרמב"ם ג"כ נראה דודאי ס"ל דחשבון יב"ש מנ"ה עד ש"ה כמנ"ל. אלא דמ"ש שמע"ה עד נ"ה הוא שעה וחומש הוא מפני שמפרש הסוגיא בפ' מי שה' דלא כהתוס' אלא דר"י דס"ל דמהלך אדם כו' י' פרסאות היינו מנ"ה עד ש"ה וכן חשבון הי"ש דמהלך כו' ג"כ מנ"ה עד ש"ה רק שה' מילין בין דהנך וזין דשקיעה הן לנד ה' פרסאות שמהלך אדם כו' וגמ' שס תרתי קפריך. א' דרנא ועולא שס אמרו שמע"ה עד נ"ה ומש"ה עד ז"ה ה' מילין ור"י אמר ד' מילין. והנ' דליתיה אמרי שהוא א' משעה יום וקא חשבי מה שאדם מהלך קודם הנה ואחר השקיעה גם כן מה' מילין. ור"י לא קפשיז מדמ' א' מעשרה יום. ומ"ש א"ל ר"י אלא כיממא כו' ר"ל מ"ש שמהלך אדם כו' היינו יום שהוא מנ"ה

הוא שעה וחומש לפי חשבון מהלך אדם כו' והתוס' כמ' שעה ומתנה ולכן הגיה בתוס' ה' מילין שהוא שמינית מ' פרסאות ושמינית יום בינוני הוא שעה ומתנה. וכן נמשך אחר' בתוס' דריש ברכות ד"ה ביום אורו כו'. אלא הוא טעות כנ"ל שהוא נגד מסקנא דגמ' הנ"ל אלא שז"ל ד' מילין וכ"ה בתוס' דשבת ל"ה א' ד"ה תלמי' ד' מילין כו' וכ"ה בתוס' דפסחים ז"ד א' ד"ה ר"י ד' מילין כו'. וס"ל לתוס' דמ"ש אדם מהלך י' כו' היינו מע"ה עד ז"ה כמ"ש. והני ד' מילין שמע"ה עד נ"ה ושמן ש"ה עד ז"ה אינם חשבון הי"ב שעות לשיטתם דחשבינן מנ"ה עד ש"ה כנ"ל. ולפי זה נשאר מנ"ה עד השקיעה מהלך ח' פרסאות ליב"ש הנ"ל וא"כ עולה שיעור פרסה לשעה ומתנה. ולפי"ז א"ש מ"ש התוס' שמע"ה עד נ"ה הוא ד' מילין ועולה לשעה

ברכת אליהו

פ"א מ"א כתב כעין מ"ש כאן. וז"ל: דלמא ליה למימר אנא כו' הוה ליה למימר אנא לא קאמינא אלא מהלך אדם ביום י' פרסאות (ביום) והם פרשו וטעו. עכ"ל. וע"ע מש"ש. וכ"ז הכריחו להרמב"ם לפרש כנ"ל.

ורא"י לשיטת הרמב"ם — דהו' מילין של עובי הרקיע הוא נוסף על י' פרסאות שמנץ החמה עד השקיעה — מירושלמי ריש ברכות. וז"ל שם בפ"א ה"א דתני בשם ר' יהודה עוביו של רקיע מהלך ג' שנה אדם בינוני מהלך ד' מילין החמה מהלכת ת"ק שנה עד שהחמה מנסרת ברקיע מהלך ג' שנה אדם מהלך ד' מילין נמצא אומר שעוביו של רקיע א' מעשרה ביום כו' ע"ש. [והנה בירושלמי דידן הגירסא דתני בשם ר"י עוביו של רקיע מהלך ג' שנה אדם בינוני מהלך ארבעים מיל ביום עד שהחמה מנסרת ברקיע מהלך ג' שנה אדם מהלך ד' מילין נמצא עוביו של רקיע אחד מעשרה ביום ואין להירושלמי ביאור אבל לפי ג' רבינו כך צ"ל עוביו של רקיע מהלך ג' שנה אדם מהלך ד' מילין החמה מהלכת ת"ק שנה אדם בינוני מהלך ארבעים מיל עד שהחמה מנסרת ברקיע ג' שנה אדם מהלך ד' מילין וחושב בירושלמי כסדר תחילה עלות השחר עד הנה החמה מהלך ג' שנה ואדם מהלך ד' מילין ואח"כ הליכת החמה היינו מהנץ החמה עד תחילת השקיעה ת"ק שנה ואדם מהלך ארבעים מיל ואח"כ עד שהחמה מנסרת ברקיע ג' שנה היינו משקיעת החמה עד צאת הכוכבים אדם הולך ד' מילין נמצא עוביו של רקיע דאדם הולך ד' מילין אחד מעשרה ביום דהולך ארבעים מיל מהנץ החמה עד תחילת שקיעת החמה — ד"א]. הרי מפורש בהדיא בירושלמי דהו' מילין הן לבד ה' פרסאות וכנ"ל. ולפי"ז ניחא הכל. [היינו דברי הרמב"ם בפי' המשניות דברכות

וגם משקיעת החמה עד צאת הכוכבים]. אבל לפירש"י הנ"ל הכא הול"ל אנא בעמוד השחר אמרי ואינהו חשבי קדמא וחשוכא דהוי קודם עלות השחר — ד"א].

וכן לישנא דברייתא דר"י אחד מעשרה ביום הוי שפיר דומיא דמ"ש נמצא עובי כו' א' משעה ביום דקאי אמנץ החמה עד שקיעת החמה כנ"ל. [שמ"ש ר' יהודה, אחד מעשרה ביום], היינו אחד מעשרה של אורך היום מנץ החמה עד שקיעתה. וגם מ"ש ר' יוחנן, אחד משעה ביום, היינו אחד משעה של אורך היום מנץ החמה עד השקיעה]. משא"כ לשיטת התוס' הול"ל בברייתא דר"י א' משמנה ביום. [שלפי' התוס' מ"ש ר' יוחנן, אחד משעה ביום], היינו משך היום מנץ החמה עד שקיעתה. וא"כ גם בברייתא דר' יהודה הול"ל לחשב את היום מנץ החמה עד שקיעתה, והול"ל, אחד משמונה ביום, וכפי החשבון המכואר לעיל. ולמה איתא בברייתא החשבון של, אחד מעשרה ביום, שהוא לפי חשבון היום מעלות השחר עד צאת הכוכבים, ולא כפי שחשב ר' יוחנן מנץ החמה עד השקיעה].

וכן אינו מדוקדק לשיטתם לישנא דגמ' א"ל ר"י כו' אנא כו' דקחשבי כו'. [דלפי הנ"ל אליבא דהרמב"ם מדוקדק לישנא ד, אמר לך כו']. והיינו שהיות וישנם ב' חישובים (מקובלים: א) מנץ החמה עד שקיעת החמה. (ב) מעלות השחר עד צאת הכוכבים. וע"ז אמר ר' יוחנן שהוא חושב מנץ החמה עד שקיעתה. ורובא ועולא חישוב מעלות השחר עד צאת הכוכבים. ואילו לתוס' צ"ל שמ"ש, אמר לך כו' הוא כפי' רש"י הנ"ל. וזה לא כ"כ מדוקדק, כי אמנם יש חישוב מקובל מנץ החמה עד שקיעתה, אבל אין חישוב מקובל להחשיב עוד מלפני עלות השחר — כפירש"י. וגם בשנות אליהו ברכות

שיעור מיל הוא כ"ב דקות ומחצה. ולפי"ז כאן בא רבנו רק ליישב את שיטת הרמב"ם. אבל רבנו לא פסק כותיה. וע"ע מש"ש בהערה. וסייעתא לדעה זו היא גם מה שכתבו רבנו בס' תמ"ג סק"ט ששיעור מיל הוא כ"ב דקות ומחצה. [וע"ע מש"ש]. ואי נימא שמסקנת רבנו היא ששיעור מיל הוא י"ח דקות, דברי רבנו ביור"ד שם ובאור"ח סי' רס"א מיושבים בפשטות — שרבנו מכיא ראי ששיעור מיל הוא כן, ושגם רבנו סובר כן להלכה. ואם נאמר שמסקנת רבנו היא ששיעור מיל הוא כ"ב דקות ומחצה, צ"ל שמ"ש

בינוני י' פרסאות ביום דהיינו י"ב שעות. ורבנו שם סק"ח כתב — על דברי המחבר — מההיא דפיט דפסחים (צג, צד) מהלך כו'. וביאור דבריו הוא כמ"ש בביאור דברי רבנו באור"ח סי' רס"א סק"ג. ומשם ויש לכאורה נראה שגם דעת רבנו כן. ויש בהערה 1 הבאנו שנחלקו האחרונים מהי מסקנת רבנו. יש שכתבו שרבנו כאן בתרצו את שיטת הרמב"ם חזר בו מ"ש בריש ס"ק זה — ששיעור מיל הוא כ"ב דקות ומחצה. וגם רבנו סובר דעת הרמב"ם ששיעור מיל הוא י"ח דקות. ויש שכתבו שדעת רבנו היא כמ"ש בריש ס"ק זה, וזה

ביאורי הגר"א

של רקיע מהלך נ' שנה אדם ציטוי מהלך ד' מילין החמה מהלכת ת"ק שנה עד שהחמה נמסרת צרקיע מהלך נ' שנה אדם מהלך ד' מילין נמאחא אומר שעוביו של רקיע א' מעשרה ציוס כו' ע"ש הרי מפורש נהלא דהד' מילין הן לצד ה' פרכאות וכנ"ל. ולפ"ו נימא הכל. וגם הראיה שהניא מ"א מתש"ש נ' שית דלילא ומרמי דיממא הוא לפי מ"ש מוס' דהמשמורות מסיימן נע"ה אבל לפמ"ש שהוא שקר מפורסם שהשש שעות מסיימן ציוס ציטוי צנ"ה וכנ"ל מוכח להיפך דמנ"ה משניץ וגם קושיית מוס' הנ"ל ד"ה למאן מתורץ צוה שר"א לעמיה דאמר וגומרה עם הנ"ה דודאי ההדעה

ברכת אליהו

וקאמר נ"מ למאן דגני בבית אפל וכי שמע האי סימני ליקום ולקרי ק"ש והקש' התוס' הא זמן ק"ש משיראה את חבריו וכו' וחירצו דכיון שידוע זמן עלות השחר אזי בתוך שיקום ויכין את עצמו יגיע הזמן ע"ש הרי דסוף משמר ג' הוא עלות השחר, עכ"ל הלבושי שרד. וכעין זה כתב המחצית השקל [שם]. אבל לפי מ"ש שהוא שקר מפורסם שהשש שעות הם מחצות הלילה ומסיימן ציוס ציטוי בגין החמה וכנ"ל מוכח להיפך דמנ"ה החמה חשבינן. [ודגם הג' משמורות יש לחשוב מן תחלת שמינה עד הנץ החמה וא"כ השש שעות מחצי הלילה יומשך עד הנץ החמה ושפיר עולה עם ה' שעות שמהנץ החמה ולמעלה לב' משמורות ואדרכא יש ראי' משם דהג' שעות דקריאת שמע הוא מהנץ החמה דאל"כ כיון דהשש שעות דלילה לפי שיטת רבינו יכלו בגין החמה כמו דהוי לילה בכל מקום א"כ כשנחשוב בק"ש הג' שעות מעלות השחר אז יחסר מב' משמורות מה שמעלות השחר עד הנץ החמה — ד"א. וע"ע מש"ש].

וגם קושיית תוס' הנ"ל ד"ה למאן מתורצת בזה. [דלעיל הבאנו שהתוס' בברכות ג' הקשו — על הא דמ' מגמ' שם שומן קריאת שמע מתחיל כאשר נגמרת המשמרת האחרונה של הלילה — : והלא ר"א בני עד שיכיר בין תכלת לכרחי בק"ש של שחרית. ולפי מש"ל שהמשמרת האחרונה של הלילה נגמרת בגין החמה, שפיר אומרת הגמ' שם שההודעה מהו הזמן של גמר המשמרת האחרונה היא בכדי לדעת מתי לקרוא ק"ש של שחרית. שאמנם זמן ק"ש מתחיל אליבא דר"א משיכיר בין תכלת ללבן. אבל מן שישן בבית אפל ואינו יודע מתי הגיע זמן ק"ש, יקרא עם גמר משמרת אחרונה של הלילה]. שר"א לעמיה דאמר וגומרה (ק"ש) עם הנץ החמה. שאמנם הזרחים יכולים לקרוא לפני זה משיכיר בין תכלת ללבן וההודאה היא למאחרים שאינם קוראים בזמן שמכיר בין תכלת ללבן. דודאי ההודעה ההיא של סוף זמן אשמורת אחרונה אינה לזרחים שקוראים ק"ש משיכיר. כי אם למתעצלים כמ"ש על הפסוק הדלת תסוב על צירה ועצלה על

עד ש"ה ורננן כו' דאינהו קטעו ומשנו גס מה שאלם מהלך קודם הנץ ואמר ההקיעה ג"כ נמשכן ה' פרכאות ולפ"ו מדוקדק לישראל דגמר' שם א"ל ר"י אלא ניממא כו' ורננן דחשבי דקדמא ומשוכא כו' וכן לישראל דצרימא דר"י א' מעשרה ציוס הוי שפיר דומיא דמש"ש נמאחא עובי כו' א' משנה ציוס דקאי אמנ"ה עד ש"ה כנ"ל משא"ל לשיטת המוס' הל"ל צצרימא דר"י א' משמנה ציוס וכן אינו מדוקדק לשיטתם לישראל דגמר' א"ל ר"י כו' אלא כו' דחשבי כו' וכ"ו הכריחו להרמז"ס לפרש כנ"ל. וראיה לשיטת הרמז"ס מירוי' ריש צרכות וז"ל שם דמני צסס ר' יהודא עובי

דעלות השחר עד נץ החמה הוא פרסה — ד' מילין, וזה שעה וחומש. והי"ב שעות מנינן מנץ החמה עד שקיעתה. והעיר הר"א: אך דמ"מ קשה דהרמב"ם סותר למ"ש ברמב"ם פ"ג דפסחים דמיל הוי ב' חומשי שעה דלפי מ"ש רבינו פה עולה מיל ג' עשריות שעה וגם לא ניחא מה שפוסק הרמב"ם כעולא דדרך החוקה הוי ט"ו מיל דעד זמן שחיטה עולה עשרים מיל].

וגם הרא"ה שהביא מ"א ממש"ש ב' שית דלילא ותרחי דיממא הוא לפי מ"ש תוס' דהמשמורות מסיימן בעלות השחר. [דלעיל הבאנו שהמ"א בסי' נ"ח סק"א הביא ראי' מדברי התוס' בברכות ג' ד"ה למאן דמנינן שעות זמן ק"ש מעלות השחר. וכת' לעיל שראייתו לענין ק"ש אינה כלום משם, אבל הרא"ה היא דחשבון ג' משמורות של הלילה הוא עלות השחר. אולם המ"א שם — אחר הביא דברי התוס' — הוסיף: ובגמ' גבי הא דפריך מדור ע"ש. ופי' המחצית השקל והלבושי שרד שכוונת המ"א שאמנם מדברי התוס' יש הוכחה, שאשמורת אחרונה נגמרת בעלות השחר, ואין הוכחה מדברי התוס' דמנינן שעות זמן קריאת שמע מעלות השחר. אבל מדברי הגמ' שם מוכח דמנינן זמן ק"ש מעלות השחר. ח"ל הלבושי שרד: ...הביא ראי' דהכא כו"ע מדור דמנינן מעלות השחר וראייתו מדפריך בריש ברכות קדאי דודד אהדיי דכתיב קדמו עיני אשמורות משמע ב' משמורות שהם ח' שעות וכתיב חצות לילה אקום דהיינו שש שעות ומשני באמת קם בפלגא דלילה אלא דנגד שאר מלכים שישנים עד שעה ג' דהיינו שקמים בשעה שלישית דאיכא שית דלילה ותרי דיממא הוי ח' שעות ע"ש. הרי דשיעור בני מלכים שישנים עד ג' שעות היינו מתחלת היום ושיעור זמן ק"ש הוא ג"כ מחמת שכן דרך בני מלכים כו' א"כ נחשב מעלות השחר. אך דיש לדחות דלמא ג' אשמורות הלילה נמשכים עד הנץ והמלכים ישנים ב' שעות אחר כן. לכן הביא ראי' דע"כ ג' אשמורות כלים בעלות השחר דקאמר התם סי' לסוף הש"ע. אף ג' תיניק יונק כו' וכי' למא לי סי' ע"ז האז הוי תחלת השחר

השו"ע יש הוכחה שגם הוא סובר כן, אין הוכחה מדבריו באו"ח סי' רס"א הנ"ל שכן סובר רבנו. שהרי רבנו סיים שם: ועיין סי' חנ"ט ס"ב ומש"ש. והיינו שרבנו ר"ל בזה שכאן הוכיח דלא כמש"ש בשו"ע ששיעור מיל הוא שליש שעה פחות חלק ל"ה. אלא כמ"ש כאן בריש דבריו ששיעור מיל הוא כ"ב דקות ומחצה. וע"ע מש"ש בהערה הנ"ל.

רבנו ביו"ד שם ובסי' רס"א סק"ג הוא רק בכדי לבאר את דברי השו"ע שם ושם, — ששיעור מיל הוא י"ח דקות. אבל אין הוכחה מכאן שגם רבנו סובר כן להלכה. וראה בהקדמתנו לברכת אליהו על אבהו"ז כרך א'. ששם הבאנו דעות שונות האם מ"ש רבנו כביאוריו הם הלכה למעשה, או שיש מקומות שרק מביא את דעת השו"ע. אף שהוא עצמו אינו סובר כן. ואף אם נאמר שרבנו בהביאו מקור לדברי

רביעית שעה וחלק מעשרים מן השעה: הנה: ויש להחמיר למחר בענין עשיית המעלות מ' (ו) יש לחוש

ביאורי הגר"א

כו' אע"פ שרש"י פירש דחשנין מקומו לימא אלא שכן דרך מלכים כן כמ"ש בפסחים ק"ו ב' אפי' אגריפס כו' וכבר סתם חוס' שם בד"ה שהיה כו' לפי' רש"י ומוכח משם דתשע שעות של המלכים אינו כפרש"י דל"ק כשעה שעות לדין כמ"ש חוס' שם: (ו) יש לחרש כו'. כמ"ש מ' ב' והוא דעביד טיף להדי טיף אבל בלא"ה אסור אע"פ שאין שיעור מיל צנייהם משום שמתקדשין רק שיל

ברכת אליהו

יוסי אומר קודם ט' שעות לא ישרלמו לאחר ט' שעות ישרלמו שכן מצינו באחאב מלך ישראל שהתענה מתשע שעות ולמעלה שנאמר (מלכים א כא, כט) הראית כי נכנע אחאב וגו'. ומש"ש „שכן מצינו באחאב כו' שהתענה מט' שעות", החשבון של ט' שעות הוא מנץ החמה. ורש"י פי' שם שהט' שעות הן מזמן קימה. וז"ל בד"ה שכן מצינו: כלומר שאין לך אדם בעולם שאין תענית חל עליו מט' שעות ואילך אפי' בני מלכים שדרכן לאכול בט' שעות שעד ג' שעות הן יושנים במטותיהן ושוהין ששה שעות ואוכלין וכדאמרין בפסחים (קו ב) אפי' אגריפס המלך שרגיל לאכול בט' שעות ביום לא יאכל עד שתחשך שנאמר הראית כי נכנע אחאב מפני ואחאב לא תלה תעניתו עליו אלא מט' שעות ואילך ועד ט' שעות הי' יכול לאכול שלא גמר בדעתו להתענות אלא שבא אליהו אותו היום שנכנס בכרם נבות היזרעאלי ואמר ליה הרצחת וגם ירשת וגו' ילקו הכלבים וגו' (שם שם, יט) וכתוב ויצוס (שם שם, כז) שהתענה אותו היום. ואע"פ שרש"י פירש דחשנין מן קומו — כנ"ל — ליתא, אלא הט' שעות הן מנץ החמה. ואחאב יושב בתענית משעה ט', משום שכן דרך מלכים כן — לאכול בשעה ט' מנץ החמה. כמ"ש בפסחים קו ב' אפי' אגריפס המלך שהוא רגיל לאכול בתשע שעות וכו'. וגם שם השעות הן מנץ החמה. ואמנם רש"י פי' שהט' שעות הוא מזמן הקימה, וכבר סתרו חוס' שם קו ב' בד"ה שהי' כו' לפירש"י. וז"ל: „לפי שדרך מלכים לעמוד בג' שעות והי' מתנהג כתיכא לאכול בשעת ששית אחרי קומו ואין נראה דא"כ הו"ל למימר ט' שעות לאגריפס כשש שעות לת"ח. ומוכח דט' שעות של מלכים אינו כפירש"י דהרי ל"ק כו' שעות לדין ט"ס, וצ"ל: לת"ח — ד"א]. וכמ"ש חוס' שם, הנ"ל.

(ו) כמ"ש (מ) [לט] ב' והוא דעביד טיף להדי טיף אבל

היה אינה לזיוזים כ"א למתענלי' כמ"ש הדלם מסוב כו' זה השוכב באשמורה אחרונה וגם לר"י נ"מ לומיקים ולאחר עמא כו' ואף שזמנו מע"ה מ"מ שיעור של השעות חשיב גמרא כדרך כל השעות וכן נכ"מ אף שזמנו עד ל"ה מ"מ התשעון של השעות עד ש"ה כמו פלג המנחה וכיוצא וכן מ"ש שעה ראשונה מאכל כו' ג"כ מנ"ה דלא כמ"א ומ"ש בתענית כ"ה ב' שכן מצינו באחאב

מדתו (משלי כו, יד) זה השוכב באשמורה אחרונה*.
וגם לר' יהושע הסובר במשנה בברכות ט ב שקוראין את שמע עד ג' שעות, נ"מ לדעת מתי זה סוף אשמורת האחרונה, לותיקין שהיו קוראין ק"ש סמוך לנץ החמה, כמ"ש בברכות בגמ'. וגם נ"מ לשאר עמא דבירושלים שקוראין ק"ש עם הנץ החמה, כמ"ש ביומא לו ב. ואף שזמנה של ק"ש הוא מעלות השחר, [כמ"ש בברכות ח ב, או משיראה את חברו הרחוק ד' אמות ויכירו וכמ"ש ט ב, וכמ"ש ל' סי' נ"ח סעי' א, ג' וכמ"ש שם רשם בבאורי הגר"א]. ושני הזמנים הם לפני נץ החמה, מ"מ שיעור של השעות דחשיב ר' יהושע בגמ' שם הן ג' שעות מנץ החמה ולמעלה כדרך כל השעות דבכל מקום, שהחשוב הוא מנץ החמה. וכן כמ"מ אף שזמנו עד צאת הכוכבים [כגון זמן תפלת מנחה — ד"א, וכמ"ש ל' סי' רל"ג ס"א בהג"ה, שזמן תפלת מנחה בדיעבד או בשעת הדחק הוא עד צאת הכוכבים וכמ"ש בסק"ז ובהערה 2], מ"מ החשבון של השעות שאמרו דאו מתחיל זמן מנחה, חשבינן השעות מנץ החמה עד שקיעת החמה. כמו פלג המנחה וכיוצא. [שר' יהודה סובר שסוף זמן המנחה הוא „עד פלג המנחה שהוא עד סוף י"א שעות חסר רביע" כמ"ש ל' סי' רל"ג ס"א, אין כוונתו שיסאר שעה ורבע עד צאת הכוכבים, אלא שעה ורבע לפני השקיעה זהו פלג המנחה].

ובפסחים יב ב איתא: שעה ראשונה מאכל לודים כו' רביעית מאכל כל אדם וכו' בשעה מאכל ת"ח, ועפ"ז ואמרת שם הגמ' שמותר לאכול חמץ בשעה רביעית — ולא חיישינן שמא יטעה — מפני ששעה רביעית זמן סעודה לכל היא (והכל בקיאין בה — רש"י). וכן מ"ש שעה ראשונה מאכל כו', חשבינן ג"כ הד' שעות מנץ החמה עד השקיעה. ודלא כמ"א סי' תמ"ג סק"ג דחשבינן השעות מעלות השחר עד צאת הכוכבים, וכמ"ש בסקי"ט.

ובתענית כה ב איתא: הוי מתענין וירדו להם גשמים וכו' ר'

שקיעה"ח עד צאה"כ קצר ממה שבאירופה ולכן אין להקל במלאכה אחר השקיעה. ופלא שבמהדורה האמריקאית של הספר מחנה ישראל חלק דינים פירק ה' אות ו' השמיטו המלים של ה"החפץ חיים", משקיעה עד חצי שעה זו", וכתבו: ומ"מ נראה דאין להחמיר וכו'. ובהשטת המלים „עד חצי שעה", יש מכשול — כאילו החפץ חיים הקל גם אחרי חצי שעה לאחר השקיעה. *6 מלשון רבנו נראה שהלשון „זה השוכב באשמורה אחרונה" הוא מאמר חז"ל, ולא מצאתי מקומו. אמנם באבות דרבי נתן ריש פכ"א הובא דרש על הפסוק — „המוכב בפנים — „הדלת חסוב וגו'". אבל שם הדרש הוא לא על המתעצל וקורא בסוף זמנה, אלא

✱ ואם עבר איש הצבא ולא התקין א"ע קודם בין השמשות בכל המלאכות וצריך לעשות למחר ובינתיים נעשה בין השמשות לכאורה יראה דאסור שוב לעשותן דאף שבבין השמשות הוא רק ספק איסור מלאכה ולמחר בבקר יהי' מלאכה ודאיתא אעפ"כ הוא עתה עושה ברצונו דאין אדם מכריחו לזה משא"כ כשיעשה למחר יהי' חילול שבת באונס (וראה מ"ש בהגה"ה) ומי יודע מה ילד יום פן לא יצטרך למחר לחלל את השבת וצ"ע ומ"מ משקיעה עד חצי שעה זו נראה דאין להחמיר באיש הצבא כדי דלא ליחי חומרא זו לידי קולא למחר שיצטרך לחלל שבת כן נראה לי, עכ"ל. ובהוצאת „תורה ודעת" הג"ל בהתחלת הספר העירו: כא"י הזמן בין

באר הגולה

י מיתמא דלפני סס
מ"ז וכפ"י הר"ן.
כ משנה שם מ"ז
וגמרא מ"ז.

אלא אחד הולך הנה ואחד הולך הנה הוי חמץ גמור והאוכלו חייב כרת ואם אין בו פדק
אלא הכסיפו (פ"י נשמנה מלאו ללון ערוך) פגיו כאדם שעמדו שערוותיו (ט) האוכלו פטור: הגה:
(י) ואם המלה עשרה וירא שלא תנא לדי מימון מותר לשננה ולחזור לעשותה כדי שהעסק יצטל המיתמ מיהו טז
ליהר לכתלה (מהר"ל נשם אגודה ודוקא): ג י אם האשה שהיא לשה היא מקטפת במים לא
תקטף באותם מים שמצננת בהם ידיה מפני שהם מתחממים ומחמיצים את העיסה אלא
יהא לה כלי אחד מלא מים שתקטף בו: הגה: (יא) ומיהו צנננה ולא צננה ידיה מותר (רמב"ם
פ"ט): ד כ אם לש (יב) אחר זמן איסור חמץ אלו המים עם שאר המים שרוחצין בהם
העריבה (יג) לא ישפכם אלא במקום מדרון כדי שלא יתקבצו במקום אחד ויחמיץ: הגה: (יד)

ביאורי הגר"א

(יא) ומיהו. דהרמב"ם סוכר דפלוגתא דעברה
ולשה לא קאי אלא בחמי חמה ונמיס הגרופין
מדהציא ראי' מאין לוחמין דלמלא להו: (יב) אחר
זמן. כ"י ועט"ז: (יג) לא ישפכם. אע"ג
דנגמ' מחלק בין נפישו או לא אנו לא נקאי

נלא"ה אסור ולשאר פוסקים קאי אף אלשה נחמה:
(ט) האוכלו פטור. כסמס מתני' שם דלא כר"מ
דמחייב נשיאור ואע"ג דלענין עלם השיאור
וסידוק קי"ל כוותיה דמתני' שנאו נלשון חכמים:
(י) ואם המצה כו'. כנ"ל וכ"ו שעוסקות כו':

ברכת אליהו

תלוש בחמה ולא בחמי חמה ולא במים הגרופין מן המוליד
אל תגביה ידה מן התנור עד שתגמור את כל הפת (כלומר
תהא עוסקת בבצק כל שעה — רש"י) וצריכה שני כלים אחד
שמקטפת בו (טחה פני החררה במים — רש"י) ואחד
שמצננת בו את ידיה (דאותן שמקטפת בהן מתחממות מחום
ידיה והעיסה — רש"י) איבעיא להו עברה ולשה מהו מר
זוטרא אמר מותר רב אשי אמר אסור אמר מר זוטרא מנא
אמינא לה דתניא אין לוחמין השעורין בפסח ואם לתת
נתבקעו אסורים לא נתבקעו מותרין ורב אשי אמר אטו כולוהו
חדא מחיתא מחיתניהו היכא דאיתמר איתמר והיכא דלא
איתמר לא איתמר. ומקור דברי הרמ"א הוא מדברי הרמב"ם
בהל' חמץ ומצה פ"ה ה"ב. דהרמב"ם סוכר דפלוגתא הנ"ל
דמר זוטרא ורב אשי בענין „עברה ולשה" לא קאי אלא על
הדין שלשה בחמי חמה ובמים הגרופין, ולא קאי על מש"ש:
וצריכה שני כלים וכו'. והוכחה לכך מדהביא מר זוטרא ראי'
לדבריו מהא דתניא „אין לוחמין וכו'" דדמיא להו — לחמי
חמה ולמים הגרופין. והדין של „אין לוחמין" לא דמי לדין
שצריכה שני כלים וכו'. ולפיכך אף דבפלוגתא דמר זוטרא
ורב אשי מסקינן כרב אשי דאסור וכו"ל בסק"ח. אבל בדיננו
— דעל זה לא קאי הפלוגתא — הדין הוא ש„אם עברה ולא
צננה ידיה מותר". ובשער הציון סק"ל כתב: עיין בביאור
הגר"א דס"ל דפלוגתא דאיתמר בגמ' בענין עברה ולשה לא
קאי אהא דאמר מתחלה דצריכה שני כלים אחד לקטף בה
ואחד לצנן בה וממילא בעברה וקטפה באותו כלי שמצננת
ג"כ אין לאסור אמנם מצאתי בפמ"ג שמתפק בזה.

(יב) כ"י ועט"ז.

(יג) אע"ג דבגמ' מחלק בין נפישו או לא אנו לא בקיאי בזה.

(ט) [תנן בפסחים מח ב: שיאור (שלא החמיץ כל צרכו —
רש"י) ישרף והאכלו פטור סידוק (כשהוא מחמיץ נעשין בו
סדקין — רש"י) ישרף והאכלו חייב כרת איזהו שיאור כקרני
חגבים (סדק לכאן וסדק לכאן — רש"י) סידוק שנתערבו
סדקין זה בזה דברי רבי יהודה וחכמים אומרים זה זה האוכלו
חייב כרת ואיזהו שיאור כל שהכסיפו פניו כאדם שעמדו
שערותיו (שפטור זה שאין בו סדק אבל הכסיפו פניו כאדם
שעמדו שערותיו ומתוך פחד ורתת פניו מכסיפין — רש"י).
ופסק המחבר] כסמס מתני' הנ"ל, ודלא כר"מ דמחייב
בשיאור. ודברי ר"מ הובאו בגמ' שם: ת"ר איזהו שיאור כל
שהכסיפו פניו כאדם שעמדו שערותיו סידוק כקרני חגבים
דברי ר' מאיר וחכמים אומרים איזהו שיאור כקרני חגבים
סידוק שנתערבו סדקין זה בזה זה זה האוכלו חייב כרת
והאנן תנן שיאור ישרף והאכלו פטור דברי ר' יהודה אימא
לרבי מאיר זה זה האוכלו חייב כרת וכו'. ואע"ג דלענין עצם
הגדרת השיאור והסידוק קי"ל כוותיה דר"מ דברייתא שם,
ודלא כחכמים דברייתא שם. וכמ"ש המחבר „שאם אחד הולך
הנה ואחד הולך הנה הוי חמץ גמור", ואם „הכסיפו פניו
כאדם שעמדו שערותיו אינו חמץ גמור". וזה דלא כחכמים
דברייתא שם. והטעם — דבעצם הגדרת השיאור והסידוק
קי"ל כוותיה דר"מ דברייתא שם — הוא משום דמתני' שנאו
בלשון חכמים וכו"ל.

(י) [מ"ש המחבר „כדי שהעסק יבטל החימוץ", הוא] כנ"ל
בהתחלת הסעיף בדברי המחבר: וכל זמן (שעוסקות)
[שמתעסקין] בו אפי' כל היום אינו מחמיץ. [וכמש"ש בסק"ג
ובהערה 2].

(יא) [בפסחים מב א — לגי' דידן — דרש רבא אשה לא

במה ששופך כדי קיבוץ כנלע"ד, עכ"ל. וכנראה שהט"ז מפרש
שחטעם שהתיר הביי' לשפוך לפני זמן איסור אפי' במקום אשכורן
הוא משום שאם שופך קודם זמן איסור סומכים שישתו העורבים.
וסברא זו הוכחה בפמ"ג א"א סק"ט. ומה שציון הט"ז לסי' תמ"ה
הוא כדלקמן. ששם פסק המחבר בס"ג: קודם זמן איסורו יכול

7 כב"י כתב: ודבר פשוט הוא דלא נאמרו דברים הללו אלא בלש
בזמן איסור חמץ דאילו קודם לכן שופכן אפי' במקום אשכורן ואינו
חושש. והט"ז בסק"ה הביא דברי הביי'. וכתב ע"ז: ולפמ"ש בס'
תמ"ה דודאי חמץ אסור להניחו בדרשותו שהוא שלו ולסמך על
העורבים שיאכלוהו אפי' קודם זמן איסורו א"כ ה"ז אסור אם יש

והכלים שמתקנים בהם המזלות והסכין שחומכין בו העיסה יגרדס ממיד נשעת עשייה שלא ידבק בהם הצנץ ולאחר עשייה ידיהם היטב למזור ולתקן בהם פעם שנית (מהר"ל) וזהו עדיף טפי ממה שנהגין לגרדן כי אי אפשר לנקותן היטב ע"י גרידה והמחמיר יגרדן ואח"כ ידקן (ד"ע) (טו) וי"ט מותר לעשותו ע"י נכרי (טז) ואם אין נכרי יטילם לזנון (יז) או יתנם לתנור שיאפה הצנץ שעליהם (יח) והעריכות שאפשר לתת דבר נחמו מותר להדיח וכן כל

ביאורי הגר"א

נזה: (יד) והכלים כו'. שזיהא נהן הצנץ
שיעור מיל: (טו) ובי"ט מותר. עמ"א: (טז) ואם אין. כמ"ש בס"י מנ"ז ס"ג:
(יז) או יתנם כו'. דראוי לאכילה ועמ"א:

ברכת אליהו

חילק בין נפיש ללא נפיש. וכתב ע"ז המ"מ: ובהלכות לא כתבו אלא ברייתא ראשונה ולא רצו לחלק בין נפיש ללא נפיש לפי שאין הכל נזהרין. ורבינו ג"כ סתם וכתב כדי שלא יתקבצו המים במקום אחד ויחמין וממילא שאם היו מועטין ולא היו בהן כדי קבוץ ששופכין אפי' במקום האישבורן אלא שרצה לכתוב כשיטת ההלכות, עכ"ל המ"מ.
(יד) ששורה בהן הבצק שיעור מיל.
(טו) עמ"א.
(טז) כמ"ש בס"י תנ"ז ס"ב, דאם קרא שם קודם אפיה יטיל לצונן. ועי"כ לא יחמין. עמ"א בסק"ב.
(יז) דראוי לאכילה. ועמ"א סק"ג. וז"ל: ומ"מ אסור לאכול

ידתנן בפסחים מ ב: מי תשמישו של נחתום ישפכו מפני שהן מחמיצין. ובגמ' שם מ א ב: תני חדא שופכין במקום מדרון ואין שופכין במקום האישבורן (לשון שביה משתבר הקרקע ויש בקעים שהמים נאספים ושוהין בתוכן ואין נבלעין ומחמיצין — רש"י) ותניא אידך שופכין במקום האישבורן לא קשיא הא דנפיש דקרו (כשהן מרובות הן נקוות אל מקום אחד ואין נבלעות מהר ומחמיצות — רש"י) הא דלא נפיש דלא קרו. והרי"ף לא הביא הדין דב"ל נפיש"י מותר. וכתב ע"ז הר"ן: ומשום דלא קים לן בכמה מיקרי נפיש השיטה הרב אלפסי וז"ל: וכ"כ הרא"ש שם פ"ב ס"ט. וגם הרמב"ם בהל' חמץ ומצה פ"ה הט"ז — בהביאו דין זה — סתם ולא

הבצק שיעור מיל" — נראה שמפרש שדברי הרמ"א הם, כמו שנהגין העולם שלא לגרדס עד אחר עשיה, וכמו שהביא המ"א הנ"ל. ובח"א כלל קכ"ח סכ"ג כתב: ויזהר לרחוץ ידי ונקותם היטב עכ"פ לאחר שלש שיעור חימוץ וכן הכלים שלשין בו ירחצו היטב לאחר שעשו בו ב' או ג' עיסות עד שלא יהי' מהתחלת הלישה יותר משיעור מיל וכן הסודנים שמסכין בו השולחנות די להחליף משיעור מיל ושיעור מיל והמדקדקין יותר ינזר ברכה על ראשם ומנהג חסידות הוא. והמשנה ברורה בסק"ג הביא דברי הח"א הנ"ל. וצ"ע ע"ז בשערי צדק סק"ט: ח"א וכו' מהגר"א. והמ"ב הנ"ל לא סיים מ"ש של ח"א: והמדקדקין יותר וכו'. ונראה שטעם של הפוסקים — שלא כתבו שלכתחילה צריך לדקדק לנקות אף בלשה פחות משיעור מיל — הוא כמ"ש החק יעקב בסק"כ. ששם הוא חולק על דברי המ"א הנ"ל, וז"ל: ובאמת לא ראיתי נזהרים בכל זה אף המדקדקים וכו' והטעם נ"ל דא"כ גם במצה אחת יש לחוש ולגרר בין דקירה לדקירה וכה"ג לא ניתנה תורה למלאכי השרת רק לזרז ולהמר בענין עשייתו ואדרבה דקדוק גדול כזה יביא לירי שוית וכו' גם יש לחוש דאם נחמיר כולי האי א"כ לבו נקפס ופורש מלאכול מצות ודרכיה דרכי נועם ואין להחמיר יותר ממה שהחמירו הראשונים וכו' ופוק חזי מה עמא דבר.
9 ז"ל המ"א סק"ב: דהגרידה הוי שבות והוי שבות דשרי כמקום מצוה כמ"ש סי' ש"ז ס"ה. עכ"ל. ועמ"ש בס"י ש"ז ס"ק י"ג, י"ד ובהערה שם. ומ"ש המ"א, "דהוי במקום מצוה", כתב הפמ"ג שהמצוה היא, "שלא יהי' משהו חמץ בביתו", ובא"ר אות י"ז חולק על דברי המ"א. וז"ל: וצ"ע דבס"ט שם נראה דגרידה אב מלאכה הוא וכדאיתא בשבת דף ג' וכו' הרמב"ם פכ"ג ז"ל הגורר כל שהוא חייב עכ"ל ודוחק לחלק אף קשיא לי מ"מ"ל לא"א הא דמותר לעשותו ע"י נכרים קמי אגריה דילמא קמי אהדחה וכן הוא להדיא במהרי"ל במקור הדין גם באמת גרידה ל"ל כיון דדי בהדחה רק המחמיר קאמר דגריגין וכיון שהוא יו"ט הוי קולא לעשות ולא חומרה כנ"ל ברור. עכ"ל הא"ר. ולפי' האליה רבה, הטעם — שהדחה היא שבות — הוא כמ"ש הפמ"ג שם. משום שכבר של בהן ואינו רוצה לאפות עוד. ונראה שסברת המ"א — הסובר שגרידה בענינו הוי רק שבות — היא כמ"ש הפמ"ג. וז"ל: ובס"י ש"כ ס"ט ממחזק בכל כסף דרוקא שזהו תיקון וערש"י שבת נ א כלי כסף כגון צבנן ובר"מ ז"ל פכ"ג מהל' שבת ה"ד מכה בפטיש דמתקן כלי אבל לגורר עמילה עץ מפני החמץ א"ש דהוה רק שבות ולא תיקון כלי. עכ"ל. ונראה להוסיף שהמ"א סובר שיש הכרח לומר דהשבות

להשליכו במקום שהעורבים מצויים שם. והט"ז שם בסק"ה האריך לחלק על המחבר ופסק שאסור. ע"ש. והב"י לשיטתו שמתיר שם, לכן גם כאן התיר לשופכן קודם זמן איסורו אפי' במקום אישבורן. והט"ז לשיטתו שאסר שם, אסר גם כאן לשפוך המים במקום אחד שיחבקצו. וגם הב"ח בס"י תל"ג פסק שאסור אף קודם זמן איסור, ועפ"י חולק בדנינו על הב"י. וכתב: אבל למ"ש בס"י תל"ג בדחצר של אדם אחד אין להשליך שם חמץ אפילו קודם זמן איסור אף כאן אסור לשפוך המים במקום אישבורן בחצר של אדם אחד וע"ש. וגם רבנו בס"י תל"ג סק"י ובס"י חמ"ה סק"א פסק שלא כדברי המחבר בס"י חמ"ה. ע"ש וטעם. ויצא ששיטתו היא כדברי הט"ז. וגם כאן כוונת רבנו — בציינו לב"י ולט"ז — הייב שכל אחד אולי לשיטתיה. ומאחר שצ"ע רבנו גם לט"ז מ' שכוונתו לפסוק כט"ז. וכן כתב בשער הציון סק"ד שכן מ' מהגר"א.
וכל זה הוא עצמשי"ל שטעמו של הב"י — שמתיר קודם זמן איסורו — הוא משום שהעורבים ישנו המים, וכמשי"ל שכן היא דעת הב"ח והט"ז בטעמו של הב"י. ולולא דברי הב"ח והט"ז, היה מקום לומר שטעמו של הב"י הוא כפי הסברה שהביא הפמ"ג שם, וז"ל: וי"ל קודם זמן איסור יכלע בקרקע עד זמן איסור וכו'. וע"ע משי"ש. ולפי טעם זה אף האוסרין לשפוך חמץ במקום שהעורבים מצויין. ויכלים לסכור כן שמות, משום ש,יכלע בקרקע עד זמן איסור. והא דלא פ"ה הב"ח והט"ז כן בסברת הב"י כאן, וי"ל דס"ל דאי טעמו של הב"י היה ש,יכלע בקרקע עד זמן איסור. וה"ל לב"י לומר שההיתר הוא רק אם שופן כמות מים שיכלעו בקרקע. אבל לא לשפוך מים רבים. והוא בעירובין פ א. ובבאורי סי' שנו"ס א, דהכמים נתנו שיעור כמה מים ראיות להבדל בקרקע. ומדלא חילק הב"י, מוכח שטעמו הוא לא מפני שיכלע בקרקע עד זמן איסור. אלא מפני שהעורבים ישותהו. ועוד אפ"ל לאידך גיסא שאם כנים דברינו שיש הבדל בכמות המים, ה"י צריך להיות הדין שאפי' אם יש מעט מים אסור. שהרי להלן בסק"י כתב רבנו: אע"ג דבגמ' מחלק בין נפיש או לא אנו לא קיפאי בזה. וכת' בברכת אליהו שם דמשום דלא קים לן בכמה מיקרי נפיש ואין הכל נזהרין לכן אסור אף דלא נפיש. א"כ גם בענינו ה"י צריך לאסור אף אם יש מעט מים ש,יכלע בקרקע עד זמן איסור.

8 כמ"א סק"א כתב: דלא כמו שנהגין העולם שלא לגרדס עד אחר עשיה כי אע"פ שאין שוהין שיעור מיל מ"מ לכתחלה אסור כמ"ש ס"ב לכן יעמוד א' על גביהם שיגרד ממיד כל כלי כשעת הנחתו. וכ"כ בשו"ע הגרש"י בס"א. ורבנו — שכתב, "ששואה בהן

באר הגולה

ל הרמז"ס נפ"ה
שלא מדעת הרא"ש
לחומר.
מ מרומה הדטן.

מזלל נזה (יט) ויש ליזהר בעריכת שלטין בה שלא יהיה בו שום גומא או מקד שלא יוכל לנקרו אחר הליטה ותחמין
והח"כ כשחזר וגם בו מתעבת בנלק (מהר"ל) (כ) ולא יתן העריכה על כל או כסח נמר בשעת הליטה שממס
העריכה אצל על של עור שרי (מהר"ו): ה (כא) ל עברה ולשה תחת השמש הפת מותרת: ו
(כב) מ אם העיסה רכה לא יוסיף בה קמח אלא עושה עיסה קטנה מניבול קשה ויערבנה עם
העיסה הרכה: הגה: ויחמק המזג מהקמח כי הקמח הגדוק נהן כל הח"כ כתבשיל ומחמק (מרדכי ר"פ אלו
עונין):

ביאורי הגר"א

עמ"ש נפ"ה חנ"ג ס"ו: (כא) עברה כו'. כנ"ל
ס"ג: (כב) אם כו' וירחיק. אע"פ שנקלה
נמנור הקמח כמ"ש שם מ' נ' לא לימחי איניש
נקימחא דלשינוא דילמא כו':

(יח) והעריכות שאפשר כו'. כמ"ש נפ"ט ו' שנה
מדיחין כו': (יט) ויש לזיהר כו'. כמ"ש
נפ"ט חמ"ג ונסימן חנ"א וכמ"ש חוס' נפסקים
מ"ה א' ע"ש: (כ) ולא יתן כו' אבל.

שאין אוכף או עור עב תחת השק. ועמש"ש בסקי"ח ובהערה
[4].

(כא) [דאיתא בפסחים מב א: דרש רבא אשה לא תלוש
בחמה ולא בחמי חמה ולא במים הגרופין וכו'] איבעיא להו
עברה ולשה מהו מר זוטרא אמר מותר רב אשי אמר אסור.
ופסקין כרב אשי שאסור. ובבבא"ג סק"ל כתב: הרמב"ם
כפ"ה שלא כדעת הרא"ש דאסור. והיינו שהרא"ש שם פל"ב
סל"א כתב דהא דקיי"ל בפלוגתא דמר זוטרא ורב אשי דאסור
„אכל הני דרדיש רבא קאי דכולן משום חמימות". והרמב"ם
בהל' חמץ ומצה פ"ה הי"ב פסק: ואם עברה ולשה תחת
השמש וכו' הפת מותרת. וזה מפני שהרמב"ם מפרש
דפלוגתא ד„עברה ולשה וכו'" קאי רק אחמי חמה ומים
הגרופין כנ"ל בס"ג [וכמש"ש בסקי"א].

(כב) אע"פ שהקמח נקלה בתנור בשעה שאופה המצה אפ"ה
אם יבשל אח"כ יש לחוש שהקמח יתחמץ. כמ"ש בפסחים
(מ) [לט] ב: אמר מר זוטרא לא לימחי איניש קדרא בקמחא
דאבישונא (שמעבין תבשיל הקדירה ע"י שממחין קמח לתוכו
ואפי' בקמחא דאבישונא שנתייבשה ונקלית בתנור כשהיא
לחה עושין אותה קלי בתנור והרי היא כאפויה אפי' הכי לא
ליעביד — רש"י) דילמא לא בשיל שפיר ואתי לידי חימוץ
(לא נעשית קלי כל צורכה בתנור ומחמצת כתבשיל וכשהוא
טורפה בקצה היא מחמצת שאין דרך נתינתה לחוץ תבשיל
רוחח — רש"י). (הרי דאף בקמח שנתייבש בתנור יש לחוש
שאם יבשלו אח"כ יחמץ. וע"ל ס' חס"ג הערה [1].

הכצק דבצר השני בדסקים לא נאפה יפה (מהר"ל) וקשה
א"כ היאך רשאי לאפותו ואפשר דמדיחין שרי באכילה רק
שחומרא בעלמא הוא שלא לאכול לכן מותר לאפותו. [ועיין
מחצית השקל. חק יעקב סק"ב ומשנה ברורה סק"ח].

(יח) כמ"ש בפרק טז דשבת [ק"ח א: קערות שאכל בהן
ערבית (מדיחין) [מדיחין] לאכול בהן שחרית שחרית מדיחין
לאכול בהן כצהרים כצהרים מדיחין לאכול בהן במנחה מן
המנחה ואילך שוב אינו מדיח אבל כוסות וקיתוניות וצלוחיות
מדיח והולך כל היום כולו לפי שאין קבע לשתייה. וכמש"ל
סימן שכ"ג ס"ו. והוסיף הר"א: וה"נ כעריכה הראוי'
לחמיש מותר להדיח כל היום].

(יט) כמ"ש בסוף ס' חמ"ב. דשם בסעיף ו' פסק המחבר:
נהגו לגרד הכתלים והכסאות שנגע בהם חמץ וכו' ואם יש
חמץ בסדק שאינו יכול לחטט אחריו יטיח עליו מעט טיט.
[ועמש"ש בסקי"ח]. ושם בס"א: עריבות שלשין בהן חמץ
אין לסמוך על מה שרוחצין אותן בחמץ ומנקרין החמץ מהם
כי א"א לנקרן שלא ישרא בהן בין הכל כזית וכו'. והו"ה לבצע
שבכלי נסרים שאינו יכול להוציא. ובס' חנ"א ס"ז ברמ"א:
והמנהג שלא להשתמש בפסח בעריבות ודפין שלשין עליהן
כל השנה. [ועמש"ש בסקנ"ב]. וכמ"ש חוס' בפסחים מה א
ע"ש. וז"ל התוס' שם ד"ה כאן: ...אך במקום לישא יש
להחמיר יותר שיש לחוש שידבק מאותה עיסה לעיסה אחרת.
(כ) עמ"ש בס' חנ"ג ס"ז. [ששם פסק המחבר: כשמוליכים
השקים שיש בהם קמח מהריחם אסור להניחם ע"ג במה

לצורך היום. אבל בדינו — כאשר אופה מצות ביו"ט — לא מוזכר
שליכתה אסור לאפות מצות ביו"ט. ואם אפה ביו"ט הרי מיקרי
שהחיה היא לצורך, וכמ"ש החק יעקב בסק"ב: ואילו לא רבוחי
נגממו בדבר הוי אמינא דשרי להדיחם כמו קערות לצורך דחשיב
צורך קצת שלא יתחמץ ויפסיד הכלי וחשיב קצת צורך היום משום
חימוץ. ואמנם החק יעקב שם סיים: אך לא מלאני לבי וכו'. וזהו
מפני שהחק יעקב מפרש שם"ש הרמ"א ש„ביו"ט מותר לעשותו
ע"י נכרי", היינו ע"י הדחה. וזה כפי"ה הא"ר הנ"ל. אבל המ"א מפרש
שכוונת הרמ"א היא לגרד ע"י נכרי, ושפיר י"ל דסובר שבאמת מותר
להדיח אפי' ע"י ישראל, משום דהוי צורך היום.
ורבנו כאן ציין לעיין במ"א. והיה מקום לומר שכוונתו רק למ"ש
המ"א, דהוי שבות דשבות במקום מצוה. ויותר נראה שכוונתו גם על
עצם הדק שכתב המ"א — ד„גרירה הוי שבות", עפ"י הפמ"ג הנ"ל.

הוא עצם הגרידה, ולא משום שהוא שלא לצורך. שהרי לעיל בס'י
חמ"ד ס"ג בהג"ה נפסק — ברין ע"פ שחל בשבת — ...ואם עבר
ובישל והמאכל דבוק בקדירה וא"א לקנחו יש להדיחו מעט להעביר
החמץ. ורבנו שם בסקי"ד ציין לדברי הרמ"א. שהמ"א שם בסק"ה
כתב: אע"ג דאסור להדיח כלים בשבת אם א"צ להם הכא מותר כדי
להעביר החמץ וכו'. ובברכת אליהו שם הכאנו דברי מהר"י וויי"ל
ס' קצ"ג: דכיון דצורך מצוה הוא לא גרע מאה דת"י בפרק כל כתבי
בשחרית מדיחם דהי לאכול בו מנחה כו'. ואמנם לענין ע"פ שחל
בשבת איתא שם במחבר, שלכתחלה „אין מבשלין לשבת זה דייסא
וכו". ורבנו שם בסק"י ציין לט"ז שכתב בסק"ד: כי יצטרך הדחה
אחר אכילה בשבת. ורבנו הוסיף שם: והדחה שלא לצורך אכילה
אסור וכו'. אולם זה רק לענין ביטול דייסא לע"פ שחל בשבת,
דאמרין לעיל שלכתחלה לא יבשל בכדי שלא יצטרך להדיח לא

תס דיני מצת המצוה. וכו' ז' סעיפים:

באר הגולה

א טור נכס השאלמות
ורב כהן זקן וכן כמנו
שאר פוסקים.
ב ט.
ג טור וכן כמנו
המחבר בפ"ג דפסח'
וש"פ.
ד שם נמכר וט"פ.

א (א) אין לשין מצת מצוה ולא אופין אותה על ידי א"י ולא על ידי חרש שומה וקמן: ב ב (ב) הרא"ש היה משתדל במצת מצוה ועומד על עשייתה ומזרז העוסקים ומסייע בהן בעריכתן וכן ראוי לכל אדם לעשות להטפל הוא בעצמו במצוה: ג (ג) ג' הלש אחר זמן איסור חמץ יאמר בשעת לישה כל פירורים שיפלו בשעת לישה ועריכתו וכן בצק

ביאורי הגר"א

וכ' הר"ף שני המיזונים אהדי נדוקא נששיר מקום המוקד מהני גדול עע"ג אלל כחורף שהוא לאוריתא לא מהני וכ"ש כנכרי דלף כטופס לא מהני: (ב) הרא"ש כו'. עמ"ל ואמר' נפ' ע"פ מה דרכו של עני הוא מסיק ואשמו אופה כו'. הרא"ש נפ' כ"ש סכ"ז: (ג) הלש כו' וכן כו'. שס ו' א' האל ס': (ד) אין. מכמני: (ה) אבל. דהטפס

תס (א) אין לשין כו'. כמ"ש נפ' כ"ש ל"ח ז' ושמתם את המלות כו' ושס מ' א' נזיקות של נכרים כו' מ"ט משום דלא ענד לכו שימור דמלישה ואילן לדיה נעי שימור וע"י נכרי לא ומפרשים אפי' נכרי לשה כפנינו. וכן חס"י כמ"ש כניטין כ"ג הכל כשרים להניח כו' ושס הכל כשרין לכפוז והא' לאו בני דיעה יניהו (ג) גדול עע"ג כו' ור"י א"ש נששיר מקום המוקד

ברכת אליהו

באבהע"ז סי' קכ"ג סק"י דלדעת הר"ף רב יהודה אמר שמואל בא להוסיף על רב הונא. וע"ע מש"ש. ולדברי הר"ף דוקא בששייר מקום התורף מהני — כשחש"ו כותבים — אם גדול עומד על גבן. אבל בתורף — שהוא דאורייתא — לא מהני אף אם גדול עומד על גביו. וכ"ש כנכרי דאף כטופס לא מהני. [שהרי אוקמינן דמתני' דתנן דחש"ו כשר הוא כטופס וכשגדל עומד על גביו. א"כ הא דנכרי פסול הוא אף כטופס. והו"ה לענין מצה לא מהני אפי' הנכרי לשה בפנינו. והו"ה חש"ו לא מהני אפי' לשה בפנינו].

(ב) עמ"א סק"א שכתב: דאמרין רפ"ב דקידושין מצוה בו יותר מבשולחו עיין סי' ר"ן. עכ"ל. ואמרין בפ' ערכי פסחים בפסחים קטו ב, קטז א: לחם עוני (שמות טז, ג) וכו' עני כתיב וכו' מה דרכו של עני הוא מסיק ואשמו אופה אף כאן נמי הוא מסיק ואשמו אופה (כדי שלא תחמץ — רש"י). והרא"ש שם בפ' כל שעה סכ"ז הביא גמ' זו. [וז"ל: ובעלי מעשה וחסידים והתמימים מחמירין על עצמן כגאונים המחמירין ולשין ואופין בעצמן כההיא דאמרין מה דרכו של עני הוא מסיק ואשמו אופה. וראה קרבן נתנאל שם אות ד, חכמת שלמה כאן, ומ"ש בברכת אליהו סי' ר"ג סק"א].

(ג) עצם הדבר שצריך לבטל, איתא בפסחים ז א. וז"ל הגמ': הי' יושב בבית המדרש ונזכר שיש חמץ בתוך ביתו מבטלו בלבו אחד שכת ואחד יו"ט כו' הכא בתלמיד יושב לפני רבו עסקין ונזכר שיש עיסה מגולגלת בתוך ביתו ומחירא שמא תחמץ קדים ומבטיל ליה מיקמי תחמץ. [ועד"א ונו"כ]. (ד) [בבא"ג סק"ה ציין לברייתא דפסחים ל"ז. וז"ל הברייתא שם עמוד א': ת"ד יוצאין וכו' ובסריקין המצוירין בפסח אע"פ שאמרו אין עושין סריקין המצוירין בפסח. וכו' מפני שהאשה שיהיה עליה ומחמצתה] (לצ"ח ואין נותנין מהר לתנור ומחמץ — רש"י) וכו'. ושם איתא שאביו של ר"א בן

תס (א) כמ"ש בפסחים בפרק כל שעה לח ב דבעינן לשמה. דאיתא שם: ושמתם את המצות (שמות יב, יז) מצה המשתמרת לשם מצה (כל שימור שאתה משמרה שלא תחמץ התכוון לשם מצה של מצוה — רש"י) וכו'. וכמ"ש מ א: ...אמר רבא מצוה ללחות שנאמר ושמתם את המצות אי לא דכעי לחיתה שימור למאי אי שימור דלישה שימור דלישה לאו שימור הוא דאמר רב הונא בצקות של נכרים (שמכיר בהן שלא החמיצו — רש"י) אדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה באחרונה אין בראשונה לא מ"ט משום דלא עבד (להו) [בהן] שימור (לשם מצה — רש"י) ולעביד ליה שימור מאפיה ואילן אל לאו ש"מ שימור מעיקרא כעינן וממאי דילמא שאני התם דבעידנא דנחית לשימור לא עבד לה שימור אבל היכא דבעידנא דנחית לשימור עבדי לה שימור הכי נמי דשימור דלישה הוי שימור ואפ"ה לא הדר ביז רבא וכו' אלמא קסבר שימור מעיקרא מתחלתו ועד סופו כעינן. הרי דמלישה ואילן לדיה בעי שימור, וע"י נכרי לא הוי שימור. ומפרשים הפוסקים דאפי' הנכרי לשה כפנינו לא מהני. וכן חש"ו לא מצי לעשות שימור לשם מצה. וכמ"ש בגיטין כג א במשנה: הכל כשרין להביא את הגט חוץ מחרש שומה וקטן וכו'. ובגמ' שם אמרו דהטעם הוא משום "דלאו בני דיעה נינהו". ושם כב ב תנן: הכל כשרין לכתוב את הגט אפי' חש"ו. ובגמ' שם: והא' לאו בני דיעה נינהו אמר רב הונא והוא שהי' גדול עומד על גביו א"ל רב נחמן אלא מעתה נכרי וישראל עומד על גביו ה"נ דכשר והתניא נכרי פסול נכרי לדעת דנפשיה עבד (דהא גדול הוא ויש בו דעת ואע"פ שזה אומר לו כן שמה הוא גמר בלבו ולשם אחר אבל קטן אין בו דעת אלא שמה שזה מצוה — רש"י) וכו' וכן יהודה אמר שמואל והוא ששייר מקום התורף (וכתב בן דעת את התורף — רש"י). וכתב הר"ף שם שני התיורצים אהדי. [וכמ"ש

1 רבנו הסביר שלכן לא מהני כתיבת תורף הגט ע"י חש"ו — אף אם גדול עומד על גביו — משום "שהוא דאורייתא". ורבנו השווה דין שימור מצה לשמה לכתיבת תורף. ומ' שרבנו סובר שדין שימור לשם מצה הוא מדאורייתא. וזה דלא כדברי החק יעקב סק"ב שכתב ש"א השימור לשם מצה הוא רק אסמכתא בעלמא מדרבנן". ויש הרבה שחולקים על דברי החק יעקב. וראה בבה"ל ר"ה אין לשין

שהביא ראיות מהגמ' ומהראשונים דהשימור הוא מדאורייתא. וע"ע מש"ש בזה בנו"כ כאן.

והט"ו בסק"א כתב: וקטן דהכא היינו שאינו בר דעת דהא מבוזר בתשובת הרשב"א שמביא ב"י בדעת תליא מילתא והיינו שיש לו הכנה כמה שאמר ליה שיעשה לשם מצוה אשר צוה השי"ת ובמהר"ל כתוב עד שיהי' בר מצוה ונראה שהוא חומר איתא וכו' וכו'

באר הגולה

ה נרימל סמס לוי.
ו טור ו"כ הכל נו.
ז ר ירום ממסר
הגמ' לוי.
ח אורחות חיים.
ט טס.

הנדבק בכלים אני מבטל אותם כדי שנמצא שמבטלן קודם חימוצו: ד (ה) אין עושין סריקין המצויירין דהיינו לצייר בפת כמין חיה ועוף (ה) אבל כל מה שעושים אותו במסרק כדי שלא יתפח וכן מה שמנקבין המצות מותר ומ"מ טוב למחר לעשותן שלא להשהות בהן: הגה: (ו) יש לעשות המצות רקיקין ולא פת עבה כשאר לחם כי אין הרקיקין ממהרים להחמץ: ה (ז) אין עושין בפסח פת עבה טפח: ו ה אין להקל במה שהחמירו הקדמונים שלא לעשות פאנר"ש או פלאדוני"ש: ז (ח) ט אין ליתן ביצים שלמים במצה שתאפה עמהם:

תסא דיני אפיית המצה. ובו ה' סעיפים:

א א טור נטס הר"ר א (א) א תנור שאופים בו חמץ צריך לזוהר כשיסיקוהו כדי לאפות בו מצה שילכו הגחלים יטע.

ביאורי הגר"א

מפני שהאשה שוהה כו' וז"ש ומ"מ טוב כו':
(ו) ויש כו' כי. כמ"ש עושין סריקין כמין כו' וערש"י ד"ה עושין כו': (ז) אין עושין כו'. יי"ו וכ"כ הרשב"א נטס"ק דלא כמ"א שכי' דכל הפוסקים

ט': (ח) אין להקל כו'. אין ליתן כו'. כמ"ש מ' א' לא ליחלט אינש פרי שינולי נהדי הדדי כו':

תסא (א) תנור כו' דכמו. כמ"ש נקוף ע"ז ויורה

ברכת אליהו

(ז) ר"י וכ"כ הרשב"א בעבודת הקודש דלא כמ"א שכתב דכל הפוסקים כו'.
(ח) כמ"ש בפסחים לט ב, מ א אמר רב יוסף: לא ליחלוט איניש תרי (שיכולי) [חיטין] בהדי הדדי דילמא אזלא חרא ויתבה בצירי דחבתה ולא סליק להו דיקולא דמיא מארבע רוחתא ואתי לידי חימוץ. [וזהו הטעם, שהחמירו הקדמונים שלא לעשות פאנר"ש או פלאדוני"ש. וכמ"ש המשנה ברורה בסק"ח: הם עיסות מצות ממולאות בכשר או כגבינה לפי שבשעת אפיית יוצא ליחה מהבשר והגבינה ומלחחת העיסה ומעכבת אפייתה. וזהו גם הטעם למ"ש המחבר בס"ז: אין ליתן ביצים שלמים במצה שתאפה עמהם. וכמ"ש המשנה ברורה דלישא אפמא ומליה מיא וארתחה אמר רבא מאן מעכבת אפייתה ואפילו ביצה מבושלת אין ליתן אע"פ שאין ליחה יוצאת ממנה מ"מ במקום הביצה אין חוס האש שולט שם ואין נאפה שם יפה].

צדוק אומר: לא של כל אדם אמרו (לאסור דבעה"ב העושה אותן לעצמו אינו חושש לייפותן כל כך ואינו שוהה עליהן — רש"י) אלא של נחתומין (העושין למכור ומקפידין על גויין ושוהין על ציון — רש"י) איכא דאמרי ה"ק ליה לא של נחתומין אמרו (לאסור שרגילין ובקיאין בדבר ויש להן דפוסיין — רש"י) אלא של כל אדם. והמחבר — שלא חילק בין של נחתומין לשל כל אדם — [הוא] כחכמים בברייתא שם. [דאמרו סתם אין עושין סריקין המצויירין ולא חילקו בין של נחתומים או של בעל הבית — ד"א. ועב"י ובבירור הלכה בפסחים שם ציון ה'].

(ה) דהטעם — שאסור לעשות סריקין — הוא כמ"ש בפסחים לו א: מפני שהאשה שוהה עליה ומחמצתה, וכנ"ל בסק"ד. [ולכן, "כל מה שעושים אותו במסרק כדי שלא יתפח וכי", "שרי דכיון שאינו מכין לצייר לא יבוא עי"ז לידי לעשות מצויירין" — לשון המשנה ברורה סק"ד]. וז"ש המחבר: ומ"מ טוב למחר לעשותם שלא להשהות בהן.

(ו) כמ"ש בפסחים לו א: א"ר יוסי עושין סריקין כמין רקיקין כו'. וערש"י שם ד"ה עושין סריקין שכתב: מצויירין כמין רקיקין וכלבד שיהו דקין וקלושין דאין ממהרין להחמין. [והוסיף המשנה ברורה בסקט"ז: אף דמבואר בסעיף ה' דפחות טפח מותר לעשות מ"מ נכון יותר לכתחלה לעשות רקיקין דקין. וראה המקורות לזה בשער הציון סק"ב. ועיין בבה"ל ד"ה ויש].

תסא (א) כמ"ש בסוף ע"ז א. ב: ...וכיצד מגעילן א"ר הונא יורה קטנה בתוך יורה גדולה יורה גדולה מאי ת"ש דההוא דודא (קלחת — רש"י) דהוא בי רב עקיבה אהדר ליה גרפנא דלישא אפמא ומליה מיא וארתחה אמר רבא מאן חכים למעבד כי האי מילתא אי לאו רב עקיבה דגברא רבא הוא קסבר כבולעו כך פולטו מה כולעו בניצוצות אף פולטו בניצוצות. [הא אם היה כולע בתשימש ממש כמו כן היה צריך

בפסחים והדק יותר משובת. ורבנו הוסיף שכי' הרשב"א בעבודת הקודש. וז"ל שם שער שני פרק א': ובפסח לא יאפה פת עבה כטפח שטא מתוך שהוא עבה יבא לידי חימוץ עד שלא יתבשל אלא אופה הוא פתין רקיקין. והמ"א בסק"ד כתב: ג"ל דבדיעבד מותר דהא כל הפוסקים השמיטוהו אלמא ס"ל למסקנא דגמ' דמוקי לה פת מרובה א"כ שרי לעשות פת עבה לכן אין לאסור בדיעבד. ועי"ז העיר רבנו, שהפוסקים לא השמיטו דין זה, וכנ"ל. וראה ב"י, בי"ח חידושי הגהות שעל השו"ת ו' ד"א, ובהל' ד"ה פת, הלכה ברורה בפסחים לו א אחרי ציון א' ולעיל סי' תנ"ד סק"ג ובהערה 2 שם.

עכ"ל ה"ט. והחק יעקב סק"ג חולק עליו, וכתב: ואין דבריו מוכרחים ואדרבה משמעות הפוסקים ומדמין דין זה לגיטין וחליצות שוהיטה והתם כענין דוקא גדול ממש וכאיתא פ"ק דחולין קטן אין לו מחשבה ע"ש. עכ"ל. וגם רבנו משה דינו לדין גיטין. ועפ"י מ"ש החק יעקב הנ"ל, מוכח שגם אליבא דרבנו כענין גדול ממש. וכן פסק במשנה ברורה סק"ד. ובשעה"צ סק"ח ציון ע"ז: א"ר וחי"י ופמ"ג דלא כט"ז. ויש להוסיף שכן היה גם דעת רבנו.

2 בבאה"ט סק"ז ציון לרבינו ירוחם. וזה מדברי הבי"י. וז"ל רבינו ירוחם בנתיב ה' ח"ג: אסור לעשות פת שיהיה בעוביו טפח פשוט

על פני כולו ואין די לא בלהבה דכמו שבולע על ידי גחלים כך פולט על ידי גחלים (ב) ושיהו ניצוצות נתזין ממנו (ג) הלכך אם הסיקוהו כמה פעמים קודם הפסח אינו מספיק א"כ כיון להתירו לצורך פסח כי שמא לא חלכו הגחלים על פני כולו כל זמן שלא כיון לכך (ד) ויש נוהגים להטיל בו קרקע חדש כדי שלא יצטרכו היסק ומנהג יפה הוא: הגם (ה) וכשיכשירו על ידי היסק טוב וישר הוא למור ולהסיק לנורך האפייה ולא לעשות הכל נהיסק א' (משונה מהר"י): ב (ו) ב טפא (פי' אחד מן הרעפים שמכניס נהס הגג קופ"י נל"ו) של חרס חדשה לא שנא הסיקה מבפנים או מבחוץ מותר כיון שהאור שולט תחתיה אע"פ שאין שלהבת עולה על גבה מרתח רתח

ביאורי הגר"א

נפ' כ"ש דילמא חיים כו': (ו) טפא. הוא הנזכר ואמרו שם נזכר הסיקו מבחוץ כו' ואי מלינו כו' ר"ל לאפות בו נפני' ואע"ג דהסיקו מבחוץ הוא מותר לאפות בו ודלא כר"ל כמ"ס זרפ"ד דינמות וש"מ הלכה כר"ל נהני מלח כו' ואע"ג דליכא נחד מהני ברייתא דר"ב וכן אין הלכה כר"י אע"ג דרכא מפרש טעמי' ממ"ס זרפ"ד דינמות והאי מלוט כו'

גדולה ט': (ב) ושיהו ניצוצות כו'. יושלמי סוף ע"ז: (ג) הלכך. עמ"ל וכן אמרו נזכרים ל"ז א' כל יום נעשה גיעול למכירו אע"ג שיש לדחות שמכין להגעילו וערש"י שם: (ד) ויש נוהגין כו'. דדבר הנלוט אינו יולא. וכמו כ' קדירות שנגעו זה מה וכמ"ס ניד"י ט' ל"ב סס"ח נכנ"ה עין שם: (ה) וכשיכשירו כו'. עמ"ל א"כ הטעם כו' וכמ"ס

ברכת אליהו

ולא יסיק כ"כ היטב וכו' עכ"ל. וכמ"ס בפרק כל שעה פסחים ל ב. שלכן לא מועלת הסיקה מבפנים לכלי חרס דילמא, חיים עליה משום דפקעה. [וכן נפסק בסי' תנ"א ס"א. ועמ"ש"ש בסק"ז].

(ו) [בבבא"ג סק"ב ציין לטור בשם רב נטרונאי. וברב נטרונאי איתא לשון "טפא". והב"י כתב: טפא היינו בוכיא שכתב בסי' תנ"א וכו']. והוא הבוכיא המוזכר בפסחים ל ב. ואמרו שם: האי בוכיא הסיקו מבחוץ הוא ואסור ואי (מלינהו) [מלייה] גומרי שפיר דמי. ור"ל לאחר שמלא הבוכיא בגחלים מותר לאפות בו בפנים. ואע"ג דהסיקו מבחוץ הוא, מותר לאפות בו מבפנים. ודלא כר"ל דס"ל שם לז' א דמעשה אילפס [דהיינו שהסיקו מבחוץ — ד"א] פטור מחלה ואינו יוצא בו ידי"ח מצה בפסח. אלא כר' יוחנן דס"ל דבכה"ג יוצא ידי חובה. והא דפסקין כר' יוחנן. הוא כמ"ס ברפ"ד דיבמות לו א וש"מ [ב"ב קט"ב. חולין עז ב] שהלכה, כוותיה דר"ל בהני תלתא. ואע"ג דאיכא נחד מהני שהלכה כר"ל לגבי ר' יוחנן. ברייתא דתניא כוותיה דר"ל. [ששם הגמ' מונה ג' דברים שהלכה כר"ל. הרי דבשאר הפלוגתות של ר' יוחנן ור"ל הלכה כר' יוחנן. ומחלוקת זו לא מנויה בין הדברים שהלכה כר"ל. ובפסחים שם הגמ' מביאה דתניא כוותיה דר"ל. דאיתא שם עמוד ב' — לגבי חלה — איהו המעיסה ואיהו החליטה המעיסה קמה שע"ג מוגלשין החליטה מוגלשין שע"ג קמה כו' וחכ"א אחד זה ואחד זה עשאן באילפס פטור בתנור חייב. והגמ' מקשה מברייתא זו על ר' יוחנן. והגמ' מתרצת דתנאי היא דתנאי וכו'. ולהלך נביא לשון הברייתא. הרי דהברייתא נקטה כר"ל. אפ"ה הלכה כר' יוחנן. וראיה דהלכה כר' יוחנן לגבי ר"ל אף במקום דתניא כוותיה דר"ל מיבמות שם. ששם הגמ' מונה ג' דברים שהלכה כר"ל לגבי ר' יוחנן. ובאחד מן הדברים שהלכה כר"ל. הגמ' מביאה ברייתא דתניא כוותיה דר"ל. ש"מ דבשאר הפלוגתות של ר' יוחנן ור"ל הלכה כר' יוחנן. אף דתניא כוותיה דר"ל. וכן אין הלכה כר' יהודה אע"ג דרכא מפרש טעמיה ממ"ס זרפ"ד דיבמות והאי חלוט כו' וערי"ף ור"ן. [דאיתא בפסחים שם:

להיות ההגעלה וה"נ כאן — ד"א].

(ב) [נכע"ז עו ב הנ"ל בסק"א נזכר שהליבון הוא ע"י ניצוצות. והלשון, "שיהו ניצוצות נתזין ממנו". הוא מדברין הירושלמי סוף ע"ז פ"ה ה"ט: והליבון צריך שיהו ניצוצות מנתזין ממנה. [וגם הב"י בסי' תנ"א — על מ"ש הטור "והליבון עד שיהו ניצוצות ניתזין מהם" — הביא הירושלמי הנ"ל].

(ג) עמ"א סק"א שכתב: ובדיעבד נ"ל דיש להקל וכו' עכ"ל. וכן אמר בזבחים צו א כל יום נעשה גיעול לחבירו. דתנן שם צו ב: רבי טרפון אומר אם בישראל מתחילת הרגל יבשל בו כל הרגל (כלא מריקה ורשטיה — רש"י). ובגמ' שם צו א אמרו שהטעם הוא ש, כל יום ויום נעשה גיעול לחבירו. הרי דמועיל גיעול אף אם אין כוונתו להגעילו. אע"ג שיש לדחות ששם מכיון להגעילו. וערש"י שם ד"ה נעשה גיעול לחבירו. ח"ל: מתוך שהשלמים מצויין ברגל אין בלוע שלה נעשה נותר שהרי זמן שלמים לב' ימים וכי מבשל ביה שלמים האידנא דהדר מבשל ביה שלמים למחר משלמים שנשחטו ביום המחרת ופולט מה שבלע אתמול וכולע מן האחרונים נמצא שאינו בא לידי נותר ואם בא לבשל חטאת יהא זהיר לבשל אחריו שלמים בו ביום ופולט את החטאת ומבשל את השלמים. [הרי שרק לענין חטאת כתב רש"י, שיהא זהיר לבשל אחריו שלמים בו ביום. אבל לענין שלמים לא הזכיר רש"י, "יהא זהיר וכו'". והיינו ד, בשלמים דזמנן ב' ימים הואיל דדרבן לבשל בכל יום ממילא בשעת ביטול בכל יום היה הגעלה לחבירו אף דלא הי' מכין ופולט מה שבלע אתמול" — לשון הד"א].

(ד) ואין חשש שיצא הבלוע מהתנור לקרקע החדש שהטילו בתנור. משום דדבר בלוע אינו יוצא מדופן לדופן. וכמו ב' קדירות שנגעו זה בזה, וכמ"ס ביור"ד סי' צ"ב סס"ח בהגה"ע ע"ש. דאיתא שם שב' קדירות הנוגעות זו בזו, אין אוסרין זו את זו בגניעה. ועמ"ש"ש בסקמ"א המקור לזה. וה"ג כאן. אין יוצא החמץ שבלוע בקרקעית התנור לקרקע שעליה.

(ה) עמ"א סק"ג שכתב: ...א"נ הטעם דיתירא שישירך הפת

באר הגולה
ג שם נסח רב עמרם.
ד ח"ה.
ה נרמזה פסחים ל"ו.

והפת נאפת מיד ואינו בא לידי חימוץ אבל צריך להסיק תחלה (ו) בין תנור בין כוביא בין באלפס בלא מים בין בקרקע (ח) אבל להדביקו תחלה ואחר כך להסיק ניש אוסרים וטוב ליהדר ד (ט) ויש מי שאומר שראוי למחות שלא יעשו חרות ברמץ (פי' אפר סס מנינו נלע"ו): ג ה מצה שנאפת עד שאם פורסין אותה אין חוטיין נמשכים ממנה יוצאים בה:

ביאורי הגר"א

יולאן כו' ה"נ שהרמיה כו' אכל לר"י דק"ל כוומיה כמ"ש שם הרי"ף אף הדניק ולכסוף הרמיה ולענין חמץ לכ"ע לא. והרמב"ד ז"ל שסובר דגמ' אמרו דביעבר וזהו דאמר לכתחלה וכ"כ פרי"ם: (ט) ויש מי שאומר כו'. שלא ידבק דבר ויעכב מאפיה

ועי"ף ור"ן: (ז) בין כו' כוביא. כנ"ל הפנור ואלפס. שם ל"ו א': (ח) אבל להדביקו כו'. וכ"כ הרמב"ד נהשגות והפ"ה ממ"ש לא ליחרוך מרי שזולו כו' וכמ"ס שם אדמנשל ליה ממנע והרמב"ם פוסק אפי' הרמיה ולכסוף הדניק וכמ"ס נגמר מ"ס

ברכת אליהו

באילפס ואחר כך הרתיח בין שהרתיח ואחר כך הדביק אפילו אפאה בקרקע הרי זה יוצא בה ידי חובתו. וז"ל השגת הראב"ד: מעשה אילפס אע"ג דלחם הוי מיהו איכא למיחש ביה משום חימוץ אא"כ עשה אותו באילפס וכפה עליו את הכסוי. והביא רא' ממ"ש בפסחים מ א: ואמר אב"י לא ליחרוך איניש תרי שיבולי בהדי הדדי דילמא נפקי מיא מהאי ובלע אידך ואתיא לידי חימוץ. וכמ"ש שם לט ב: ...מבושל אדמכשל ליה מחמץ (בעוד שהמים פושרים קודם שירתיחו הוא מחמץ — רש"י) ולכן גם באילפס אסור להדביקו תחלה ואח"כ להסיק. וכמ"ש המ"א סק"ד: דעד שלא יסיק יבוא לידי חימוץ. והרמב"ם שם פוסק אפי' הרתיח ולכסוף הדביק [ט"ס, וצ"ל: הדביק ולכסוף הרתיח — ד"א] נמי יוצא יד"ח מצה. וכמ"ש שם לו א' בגמ'. שהגמ' שם מקשה לר"ל הנ"ל בסק"ו — דס"ל מעשה אילפס פטור מחלה — ת"ש יוצאין במצה הינא ובמצה העשויה באילפס. ומתרתצ הגמ'. הכא נמי שהרתיח ולכסוף הדביק. ואוקימתא זו היא רק לר"ל. אבל לר' יוחנן דקיי"ל כוותיה — כמ"ש הרי"ף וכנ"ל בסק"ו — אף הדביק ולכסוף הרתיח. ומה שתירצה הגמ' אליבא דר"ל דמיידי בהרתיח ולכסוף הדביק, הוא רק משום דאי לא"ה לא מיקרי לחם. ולא יוצאים יד"ח מצה. אבל לענין חמץ לכ"ע לא חיישינן דעד שלא יסיק יבוא לידי חימוץ. והראב"ד שאוסר גם לר' יוחנן כהדביק ולכסוף הרתיח, צ"ל שסובר שמה שאמרו בגמ' ש, שהרתיח ולכסוף הדביק, הוא רק אליבא דר"ל, הוא משום דאליבא דר' יוחנן כשר בדיעבד אפי' כהדביק ולכסוף הרתיח. והוא — הראב"ד — אומר דלכתחלה אף לר' יוחנן אסור מחשש חימוץ. וכ"כ הפר"ח [אותו ב' לדעת רב עמרם. וז"ל: אבל בדיעבד מותר דהא גרסי' בפרק כל שעה יוצאין במצה עשויה באילפס ומוכיח התם דלר"י מיידי אף כהדביק ולכסוף הרתיח. וגם בחק יעקב סק"ז כתב: ...דאין לאסור בדיעבד בטפא כהדביק ואח"כ הוסק אם היה ידענין שהאור היה שולט קודם שיעור מיל]. (ט) הטעם הוא שלא ידבק דבר ויעכב האפיה כנ"ל, [ש, להדביקו תחלה ואח"כ להסיק יש אוסרים]. וכמ"ש

יכול יהא מעיסה וחלוטה חייבין בחלה ת"ל לחם ר' יהודה אומר אין לחם אלא האפוי בתנור וכו'. ומסקינן שם: כגון שחזר ואפאו בתנור קא מיפלגי דת"ק סבר כיון שחזר ואפאו בתנור לחם קרינן ביה ור' יהודה סבר אין לחם אלא האפוי בתנור מעיקרא וכיון דמעיקרא לאו בתנור אפייה לאו לחם הוא. והמשך לשון הגמ': אמר רבא מאי טעמא דר' יהודה דכתיב ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד (ויקרא כו, כ"ו) לחם האפוי בתנור אחד קריי לחם ושאינ אפוי בתנור אחד אין קריי לחם. ואי הוה פסקינן כר' יהודה. ה"י יוצא שאין הלכה כר' יוחנן. אולם אין הלכה כר' יהודה, אע"ג דרבא מפרש טעמיה. וזה עפ"י מ"ש הרי"ף. ח"ל: והלכתא כר' יוחנן וכו' ובעל הלכות אומר משמיה דכהן צדק שפסק כר"ש בן לקיש כשהדביק ולכסוף הרתיח ואיכא דפסק כר' יהודה וכו' ואשכחן עלה פירכא מההיא דאמרין בפרק החולץ והאי חלוט דקא אומינן מצה היא למאי הלכתא אמר רבינא לומר שאדם יוצא בה ידי חובתו בפסח אלא אע"ג שחלוטה מעיקרא כיון דאפייה בתנור או באילפס לחם היא ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח. והוסיף הר"ן: דאלמא לא חיישינן לדרשה דתנור אחד דהא האי חלוט חלטיה מעיקרא והדר אפייה ונמצא שנאפה שתי פעמים ואפי' הכי אדם יוצא ידי חובה. והר"ן שם הסביר שטעמו של בעל הלכות משמיה דכהן צדק שפסק כר"ל, הוא, "משום דסוגיין בגמ' כריש לקיש ריהטא דמותרין עליה דר' יוחנן ואוקי נפשיה כתנאי ואידחי ליה בגמ' וסביירא ליה ז"ל דמשה נקטינן כר"ל ולא אצטריכין למימני התם בפרק החולץ כיון דאיתותב ר' יוחנן". אולם הר"ן דחה זה, וכתב: וליתא דהא בהנהו דמני התם נמי תניא כוותי' דר"ל ואפ"ה מני נהו אלמא דבכולהו אחריתא נקטינן כר' יוחנן. וזה כמ"ש לעיל. וראה באנצקלפ"ת ערך הלכה כר' יוחנן עמו' ש"ב ובציונים שם].

(ז) כנ"ל התנור ואלפס. שם לו א'.
(ח) [כבאה"ג סק"ג ציין לטור בשם רב עמרם]. וכ"כ הראב"ד בהשגות בהל' חמץ ומצה פ"ו ה"ו. וז"ל הרמב"ם שם: אחד מצה שנאפית בתנור או באילפס בין שהדביק הבצק

המוזכר בפסחים ל ב. והטור בסי' תנ"א קורא לזה "כוביא". וגם הכ"ז — כהביאו דברי הגמ' דפסחים ל ב — מביא הגי': האי כוביא כו'. וכת' בסוגרים שבגמ' שם איתא: כוביא. וגם המחבר שם סעיף ב' קורא לזה כוביא. ושם פ"י המחבר: שהוא כלי שעושין מלכנים ועפר וכו'. ושם כסק"י כתב רבנו שזה עפ"י טור בשם פירש"י. ושם

1 נראה שיש כאן ט"ס. ויתכן שצריך למחוק מלת "התנור". ומ"ש כביאורי הגר"א, "ואלפס" צ"ל: באלפס. וזה ציון בפני עצמו על מ"ש המחבר: באלפס. וכוונת רבנו היא כדלקמן. ש"ש המחבר "בין תנור בין כוביא" הוא כנ"ל בסק"ו. ששם כתב רבנו ש"טפסא" המחבר בריש הסעיף הוא הכוביא. וביארנו שם דהיינו כוביא

הגה: ויש לזהר שלא ללקחה מן המנור קודם לכן (ד"ע) ולהחזירה כי מוכל לנה לדי חמון: (מהרי"ל) ד יוצא אדם במצה שרויה (י) והוא שלא נימוחה אבל אם בשל' אינו יוצא בה: ה ז (יא) אם אפו חמין עם מצה לא נאסרה אא"כ נגעה בחמין חנוטל ממקום שנגעה (יב) כדי נטילת מקום (יג) והשאר מותר: הגה: (יד) מזה שנמכלה במנור ודבוקה עד שאין שולט שם האש (טו) אומרים אותה תוך הפסח (טז) אבל שאר מזה שנמנור מותר: וקודם פסח אין לאסור (יז) רק *מקום דבוקה (מה"ד סי' קנ"ו) [קנ"ז] ופסקיו

באר הגולה
ו נראה שם מ"א
וכ"ל.
ז טור נסח ר"ת.
ח כ"י לעת הראש
שהבי' הטור.

ביאורי הגר"א

שמן שנלחו בו וכמ"ש בס' תמ"ז ס"א ור"י מחלוקת מהו שהיו נאפות חמין עם מזה במנור א' לזה מיעט במנחות ל"ד א' שהיו נאפות אחת א' רק שתי הלחם מרדכי פ' כ"ט: (יד) מצה שנתכפלה ממ"ש לו ליחלוט אינן מרי בו: (טו) אסורין אותה כו'. ר"ל לא להפסיק תוך הפסח דנמשה: (טז) אבל שאר. כמ"ש בחולין ק"ח א' ז' דאין יונאה מחמיה

פ"ל: (י) והוא שלא נימוחה. דשלא ימנעה קאי ג"כ אשרי ור"י ממ"ש שם ל"ה א' המנחה וגמנו אס מזה ט': (יא) אם אפו כו'. כמ"ש בנזמים רקיק שנגע ברקיק כו': (יב) כדי נטילת. כמ"ש ט"ז כ"ל נולין נטף מרוננו כו' יטול את מקומו וכמ"ש חס' ט"ז ג"ה: (יג) והשאר מותר. דלמא ללו מילתא היא לכ"ע נדבר דלל ש"ן שמנונית כמ"ש נשר

ברכת אליהו

מקומו ולא סגי בקליפה וכו'. [נעייין בס' תמ"ז סק"ה ובבירור"ד סי' ק"ה ס"ד ומש"ש].

(יג) דריחא לאו מילתא היא לכונ"ע בדבר דלא שייך שמוניות. כמ"ש בפסחים ע"ב: אמר רב בשר שחוטת שמן שצלאו עם בשר נכילה כחוש אסור וכו' ולוי אמר אפי' בשר שחוטת כחוש שצלאו עם בשר נכילה כחוש מותר מ"ט ריחא בעלמא הוא וריחא לאו מילתא היא. והא דפליגי אי ריחא מילתא, הוא רק בדבר שמן אבל בשניהם כחושים לכונ"ע ריחא לאו מילתא היא. וכמ"ש בס' תמ"ז ס"א, שאם אין שם דבר המפצפץ אמרינן ריחא לאו מילתא היא וכמ"ש בסק"ח. ורא' מחלות תודה שהיו נאפות חמין עם מצה בתנור אחד, דלא מיעטה הגמ' במנחות צ"ד א' שהיו נאפות אחת אחת רק שתי הלחם. הרי דבכה"ג ריחא לא מילתא היא. כ"כ המרדכי בפסחים פרק כל שעה סי' תק"ע. [נעייין בפר"ח אות ה' שהאריך בזה ובגנ"כ כאן].

(יד) [מקור דין זה הוא בשו"ת תה"ד סי' קכ"ז. ושם הביא ראי'] ממ"ש בפסחים ל"ט ב, מ: א' אמר רב יוסף לא ליחלוט איניש תרי חטיי בהדי הדדי דילמי אולא אולא ויתבה כצריא דחברתה ולא סליק להו דיקולא דמיא מארבע רוחתא ואתי לידי חימוץ. [אלמא בעינן שישלוט חום האש וחימום האור בכל צד ובמקום שהוא דבוק א"א לשלוט שם מהר. וה"נ חיישינן שמא לא היה חום האש יכול לשלוט בין הדביקות בכח לאפות מיד ואדהכי נתחמצה שם בתנור" — לשון התה"ד שם].

(טו) [הטעם הוא דכיון שהחמץ מחובר במצה בחתיכה אחת חוששין שמא נתפשט טעם החמץ בכל המצה — לשון המשנה ברורה סק"ז. ומ"ש המחבר, "תוך הפסח"] ר"ל אם האפייה היתה תוך הפסח שאז חמץ בפסח נאסר במשהו. [ולכן, "אע"פ שיש במצה ס' נגדו אין מתבטל בתוכה שהחמץ בפסח במשהו — לשון המשנה ברורה סק"ז. אבל אם נאפה קודם הפסח אפי' אם נמצא תוך הפסח, אין לאסור רק מקום דיבוקה. וכ"כ החק יעקב סק"ח].

(טז) כמ"ש בחולין ק"ח א, ב דאין הטעם יוצא מחתיכה

בסק"ח. וה"נ, "יש לחוש שמא יחמיצו קודם שיתחילו לאפות" — לשון שו"ע הגרש"ז סעיף ר'. ובסק"ח כת' שבהדביק תחלה ואח"כ הסיק מותר בדיעבד. והו"ה כאן אם עבר ואפה אין לאסור וגם יוצא בו יד"ח בפסח — לשון המשנה ברורה סק"ב ושעה"צ סק"ז בשם אחרונים].

(יז) [בריש הסעיף בבאה"ג סק"ו צייין לברייתא דפסחים מ"א וכו' יוסי והיינו דשם עמוד א' איתא: יוצאין ברקיק השרוי (ידי חובת מצה ברקיק השרוי בתבשיל לאחר אפייתו — רש"י) ובמבושל שלא נימוח דברי ר"מ ר' יוסי אומר יוצאין ברקיק השרוי אבל לא במבושל אע"פ שלא נימוח (דלאו לחם קרינא ביה ואע"פ שכבר נאפה בתנור הואיל וחזר ובישלו ביטלו מתורת לחם — רש"י). ומ"ש המחבר, "הוא שלא נימוחה". הוא עפ"י מ"ש הב"י דמפרש] דמ"ש ר"מ, "שלא נימוח" קאי ג"כ ארקיק השרוי. [וכי קאמר ר' יוסי יוצאין ברקיק השרוי אשרי דר"מ קאי והיינו דקא בשלא נימוחו — לשון הב"י. וע"ע מש"ש בזה ובכ"ח]. ורא' ממ"ש לה א': המחנה (במים אשום לחם דמין דגן קאי — רש"י) וגמנו אם חמץ הוא ענוש כרת ואם מצה הוא אין אדם יוצא ידי חובתו בפסח (דלאו דרך אכילה קאכיל ליה — רש"י). [ור"ל רודאי ע"י שריה דאי ע"י בישול אפילו לא נמחה אינו יוצא דקיי"ל כר' יוסי וכו' — לשון הבה"ל ד"ה והוא. וע"ע מש"ש].

(יא) כמ"ש בזבחים צ"א במשנה: רקיק שנגע ברקיק וחתיכה בחתיכה לא כל הרקיקין ולא כל החתיכות אסורין אינו אסור אלא במקום שבלע. [נע"ל סק"ג ולעיל סי' תמ"ז סק"ז].

(יב) כמ"ש בפרק כיצד צולין פסחים ע"ב ב במשנה: נטף מרדטבו (של הפסח) עד החרס וחזר אליו יטול את מקומו. וכמ"ש חס' ט"ז ב"י גיד הנשה חולין צ"ב ד"ה עד. דתנן שם: ירך שנחבשל בה גיד הנשה אם יש בה בנותן טעם הרי זו אסורה וכו'. ובגמ' שם: אמר שמואל לא שנו אלא שנחבשל בה אבל נצלה בה קולף ואוכל עד שמגיע לגיד. וכתבו התוס' שם: לאו דווקא עד שמגיע לגיד ממש דהא צריך שיגיע כדי קליפה סמוך לגיד ואפי' כדי נטילה צריך שיניח כדאמר בפרק כיצד צולין (ע"ה ב) נטף מרדטבו על החרס וחזר אליו יטול את

תנור — לפי י"א הנ"ל. וכוביא" — לפי רש"י הנ"ל. ומ"ש המחבר "באלפס", הוא מפסחים לו א שיוצאין במצה העשויה כאילפס.

הוסיף המחבר: וכן תנור וכו'. וכתב שם רבנו בסק"א שזה טור לפי י"א. וזהו גם כוונת המחבר כאן שכתב, "בין תנור בין כוביא". והיינו

באר הגולה
 * (ואם הוא בע"מ
 לאחר זמן איסורו לרץ
 לשער נס' עד הכפל
 מהר"ל נמשכה).

סימן קמ"ה (יח) מזה נפוחה נאמלעיתא אסורה אכל עלה עליה קרום כדרך שעולה על הפת נשעת אפייה מותרת (מהר"ל) אם שני מלות שוכנות זו על זו נחנור קודם אפייתן אסורין דהוי כמלה כפולה (מהר"י) וכן יש לומר שלא יענו זה נזה נחנור נעוץ לחץ כי אין האור שלט במקום נגיעתן ונאכל ליד חימוץ (כ"י נסח אורח חיים):

תסב דין מי פירות אם מחמיצין. וכו' ז' סעיפים:

א (א) מי פירות (ב) בלא מים אין מחמיצין כלל (כ"י) ומותר לאכול בפסח מצה שנילושה

א טור נסח ר"י
 מירא דר' יהושע בן
 לוי פסחים ל"ה [ל"ז].

ביאורי הגר"א

א' ומנחות נ"ז: (ב) בלא מים. דעם מים מחמיצין מ"ש בפסחים ל"ה א' עיסה שנילושה כו' אין חייצין כ' אכל איסורא איכא ושם ל"ז א' אין לשון כו' ושם מ' נ' אין נוחין כו' ושם מ"ב א' שם המדל וסומן כו' וזמרו שם בירושל' והניח הרא"ש שם וכלשו ע"י מל ונמנחות נ"ד א' אין מחמיצין נחפחים

לחמיה גלל רותנ וע"ש נחפס': (יז) רק מקום. כנ"ל לפי מ"ש רס"י תמ"ז ס"א אף נמוך הפסח אין לאסור אלא מקום דינוקס וענ"י: (יח) מצה נפוחה. מ"ש תפח מלטוט כו' ועין נערך:

תסב (א) מי פירות. כמ"ש נפ' כ"ש ל"ט נ' ומ'

ברכת אליהו

תסב (א) [בבא"ה ס"ק א' כת': מימרא דר' יהושע בן לוי פסחים ל"ז. וזה לא כ"כ בדקדוק. כי הסוגיא דשם שייכת למ"ש המחבר להלן. שיותר לאכול בפסח מצה שנילושה בתי פירות בלא מים, וכמש"ל בסק"ב]. ועצם הדין שמי פירות אין מחמיצין [וא] כמ"ש בפ' כל שעה שם ל"ט: אמרי דבי ר' שילא ותיקא (מאכל קמח — רש"י) שרי והתניא ותיקא אסור לא קשיא הא דעבדיה במישחא ומילחא (בקימחא שרי דמי פירות אין מחמיצין — רש"י) הא דעבדיה במיא ומילחא. ושם מ' א: ...מי פירות נינהו ומי פירות אינן מחמיצין. וכ"ה במנחות נז ב.

(ב) דעם מים מחמיצין, כמ"ש בפסחים לה א: אמר רבה בר בר חנה אמר ר"ל עיסה שנילושה ביין ושמן ודבש אין חייבין על חימוצה כרת. ומ' דדוקא חיוב כרת ליכא, אבל איסורא איכא. ושם לו א: אין לשון עיסה בפסח ביין ושמן ודבש (של מצות ביין ושמן ודבש מפני שקרובה וממהרת להחמיץ ואין אדם יכול לשומרה — רש"י) וכו'. ושם מ' ב במשנה: אין נותנין קמח לתוך חרוסת וכו'. [ובסק"א הבאנו דברי הגמ' ש, מי פירות אינן מחמיצין. ומזה הוכיחו הראשונים ש, מי פירות אינן מחמיצין] רק בלא עם מים. אבל עם מים מחמיצין. וכל הנ"ל מיידי עם מים. ועב"י]. ושם מב' א במשנה: ואלו

לחתיכה בלא רוטב. וע"ש עמוד א' בתוס' ד"ה טיפת שכתבו: ואין מפעפע מחתיכה לחברתה אלא ע"י נייעור וכסורי וכו'. והתוס' שם הביאו רא"י לכן מגמ' שם.
 (יז) כנ"ל ס"ק י"א. י"ב שאין המגע אסור יותר מכדי נטילה. ומ"ש כאן המחבר „מקום דינוקס“. היינו שאסור מקום הדינוק וסביבו כדי נטילה, וכמ"ש הט"ז בסק"ה. ולפי מש"ל ריש סי' תמ"ז ס"א וכמ"ש בסק"ה, דבפסח לא אסור במשהו רק דבר שבשאר איסורים נאסר בס', אבל במקום שאסור בקליפה ונטילת מקום כן הדין בפסח, א"כ אף אם נאפה בתוך הפסח, אין לאסור אלא מקום דינוקס. ועב"י.
 (יח) כמ"ש בפסחים מח ב: זה הכלל תפח מלטוט בצונן. ועין בערך ערך לטש. וז"ל — על דברי המשנה הנ"ל — זו גמ' של רב האי גאון פירוש תפח כמו בשר שתפח מלשון לצבות בטן תרגום לאפחא מעין כלומר אם נשתנה כמו שדרך הבצק לתפוח מלטוט בו צונן ופירוש מלטוט תוריק בו מים פי' אחר אם מתנפחת היא בתוך התנור מכה בידו כשהיא שרויה על העוגה לפי שהעוגה כשמתנפחת עולה למעלה מן המצה ולידי חמץ לא באה לפיכך חייבנו ללוטשה בצונן כדי להמעיט כח הנפיחה וחוורת כמה שהיתה, עכ"ל. וראה בנ"כ שדנו איזה סוג מצה נפוחה אסורה.]

הזכיר רק שהמצה שכפלה בתנור אסורה. ולא הזכיר „דאסרינן לכל המצות כולן“. ובבב"ל ד"ה אסורין כתב: ...ועין בביאור הגר"א שכתב דלפי מאי דמבואר לעיל סי' תמ"ז סוף ס"א גם בתוך הפסח אין לאסור אלא מקום דינוקס וכן הסכים הפר"ח לדינא ואפשר דמצד המנהג גם הם מודו דיש להחמיר אמנם אם יש לו ספק בעצם הכפל בודאי אין להחמיר חוץ לאותו מקום. ומדברי רבנו כאן יש נפק"מ גם לגבי הדין אם אפו חמץ ומצה יחד. שבריש הסעיף כתב המחבר: אם אפו חמץ עם מצה לא נאסרה אלא אם כן נגעה בחמץ ונוטל ממקום שנגעה כדי נטילת מקום והשאר מותר. וכתב שם המשנה בורה בסק"ד: ויש מאחדונים שמחמירין בנגעה תוך הפסח לאסור כולו ולפי מ"ש הגר"א בסק"ז יש להקל גם בזה. ובשעה"צ סקמ"ב הוסיף: וכן מפר"ח ומ"א ומאמר מרדכי והגר"ז משמע להקל.

2. סק"ד כתבנו שמקור דין מצה כפולה הוא בשו"ת תה"ד סי' קכ"ז. ושם איתא: דאם הוא בתוך הפסח אסרינן לכל המצות כולן. והכ"י הביא לשון תה"ד הנ"ל. וכתב ע"ז: ומ"ש אם הוא בתוך הפסח אסרינן לכל המצות כולם נראה דהיינו לומר דאסר לאותה מצה כולה לבד דאילו לשאר מצות אין טעם בדבר דאפילו מצה שנאפית עם חמץ ממש נחבאר בסמוך דשרי היכא דלא נגע כ"ש הכא שאין חימוץ זה ברור ולא ראינו מי שחשש לו אלא הוא דאפשר דאפי' המצה עצמה מותרת אחר שסיר הכפל וכן נראה לדעת הרא"ש בחטש שנמצאת במצה אפורה וכמו שיתבאר בס' תס"ז. עכ"ל. ויש להוסיף שהתה"ד הביא דין כפולה גם בפסקים וכתבם סי' קמ"ה. ושם כתב: מהר"ש ז"ל נהג לאסור מצה שנכפלה בתנור באפייתה וכו'. אמנם בע"פ נוהג שאם הכפל מועט כל כך שיש סי' במצה כנגד הכפל פורטין מקום הדבק ומשליך והשאר מותר אבל בפסח שחמץ במשהו אסור כל המצה לעולם, עכ"ל. הרי ששם

במי פירות (ג) אפי' שהתה כל היום ב (ד) אבל אין יוצא בה ידי חובתו מפני שהוא מצה עשירה וקרא כת' לחם עוני: ב ג (ה) מי פירות עם מים ממהרים להחמיץ יותר משאר עיסה הילכך אין ללוש בהם ד ואם לש בהם יאפה מיד: ג ה מותר ללוש ביין אעפ"י שאי אפשר לו בלא טיפת מים שנופלת בשעת הבציר (ו) ואף לכתחלה רגילים ליתן מים בשעת

ביאורי הגר"א

באר הגולה
ב שם צנריט.
ג טור מצריטא דלן
לשין וכו' שם.
ד שם צנריטא
ומכמס.
ה סת"ג.

וכנ"ל: (ד) אבל אין. מ"ל יומא קמא כו' ושם לחם עוני פרט כו' ל"ק הא ל"ק ראשון כו' וע"ש צד"ש דר"ל כזה ראשון: (ה) מי פירות כו' ממהרי"י. שם רג"ל ישרף כו' ואף מכמס אוסרין לנמלה מ"ש ושם הלך כו': (ו) ואף לכתחלה

משום כו' ושם נ"ז ז' אר"ל כו' מגנלה נמים וכשירה: (ב*) ומות' כו'. כמ"ש נפסחים ל"ז א' יומא קמא כו' מכלן ואלן כו' וכ' הלא"ש דס"ל שפיר כרבנן דאמרי אין לשין רק דליירי נלא מים: (ג) אפי' שהתה. כמ"ש ל"ט ז' ומיקא שזי כו'

ברכת אלהיו

בחלבה. ושם: ח"ד וכו' ר"ע אומר וכו' לחם עוני (דברים טז, ג) פרט לעיסה שנילושה ביין ושמן ודבש וכו' וסבר ר"ע עיסה שנילושה ביין ושמן ודבש לא והתניא אין לשין עיסה בפסח ביין ושמן ודבש ואם לש ר"ג אומר תשרף מיד וחכ"א יאכל ואמר ר"ע שבתי היתה אצל ר"א ר' יהושע ולשתי להם עיסה ביין ושמן ודבש ולא אמרו לי דבר וכו' לא קשיא הא ביו"ט ראשון הא ביו"ט שני וכו'. וע"ש ברא"ש דר"ל בזית ראשון. (ה) פסחים לו א, הנ"ל בסק"ד: אין לשין עיסה בפסח ביין ושמן ודבש ואם לש ר"ג אומר (ישרף) [תשרף] מיד וחכ"א יאכל. ואף חכמים לא התירו אלא בדעבד, אבל אוסרין לכתחילה. והיינו ש, מי פירות עם מים ממהרים להחמיץ יותר משאר עיסה. כמ"ש ושם [ט"ס, רצ"ל: וכמשי' — ד"א] המחבר: הלך אין ללוש בהם ואם לש בהם יאפה מיד. (ו) בהג"א פ"ה דע"ז סי' כ"ח ד"ה ומ"מ כו'. [שהרא"ש שם כתב: ...בסתם יינם ונגע עובד כוכבים (פ') או נגע עובד כוכבים — לפולא רח"מ אוח ק'] בטל ב"ל אפי' יין ביין כשאר איסורין שבתורה. וכתב ע"ז הג"א: ומ"מ הנהיג בעירו לערב קיתון של מים או ב' או ג' בכל חבית שאם יפול שם מעט יין נסך כדאמר סלק את מינו כמי שאינו וכו' כי לא רצה לסמוך על מה שפסק לבטל בס' אם לא בהפסד מרובה והתורה חסה על ממון של ישראל וכו']. (ז) [כתב המ"א סק"כ: פ"י כשמערה לכלי עכ"רם שיש בו משקה טופח או אם יש מים כשיש בכלי העליין וראים היין כאלו אינו והמים מכללים היין של עכ"רם, עכ"ל. ומ"ש המחבר, "להתיר ניצוק" הוא משום] דק"ל ניצוק חיבור. כמ"ש בע"ז עב א: אמר רב הונא ניצוק (קלוח צינור הבא מלמעלה למטה בוקיפה כמרוכב של גגין — רש"י) וקטפרס ומשקה טופח חיבור לענין יין נסך. ושם עמוד ב': אמר להו רב חסדא להנהו סביתא כי כ"ליתו חמרא לעובדי כוכבים קטפי קטופי. ושם בתוס' ד"ה א"ל ר"ח כתבו: פרש"י

עוברין בפסח כותח הבבלי ושכר המדי וחומץ האדומי וכו' זה הכלל כל שהוא ממין דגן הר"ז עובר בפסח הרי אלו באזהרה ואין בהן משום כרת. ואמרו שם בירושלמי פ"ג ה"א והביאו הרא"ש שם ס"א: וכולהו ע"י מ"א (כל אלו דקחשיב לתערובת חמץ במתני' דוקא אם נתערבו ע"י מים ולאפוקי ע"י מי פירות שאינן מחמיצין — פנ"מ). [וראה סוף הערה 2]. ובמנחות נד א: אין מחמיצין בתפוחים (לשתי הלחם ותודה בתפוחים דלא הוי חמץ מעליא — רש"י) משום רבי חנינא בה גמליאל אמרו מחמיצין. ומסקינן אם אליבא דת"ק: נהי דחמץ גמור לא הוי נוקשה מיהא הוי. וגם שם מיירי בעירוב בו מים, דבלא מים הרי מי פירות אינן מחמיצין. ושם נז א, ב: ...אשר תקריבו (ויקרא כ, יא) לרבות מנחת נסכים לחימוץ (שם חמצה חייב — רש"י) דבירי רבי יוסי הגלילי וכו' מנחת נסכים מי פירות הם ומי פירות אין מחמיצין אמר ר"ל אומר היה ר' יוסי הגלילי מנחת נסכים מגבלה במים (הילכך אית בהו חימוץ — רש"י) וכשרה. הרי דמי פירות בלא מים אפי' חמץ נוקשה לא הוי, ועם מים מחמיצין. (ב*) כמ"ש בפסחים לו א: ...כדאמר להו ר' יהושע [בן לוי — הגהות הב"ח] לבניה יומא קמא לא תלושו לי בחלבה מכאן ואילך ללושו לי בחלבה וכו'. וכתב הרא"ש שם פ"ב סי"ג דס"ל לר' יהושע שפיר כרבנן שם הנ"ל בסק"כ, דאמרי אין לשין עיסה בפסח ביין. רק דר' יהושע איירי בלא מים ורבנן איירי עם מים. [ובנוגע להבדל בי' יומא קמא לשאר ימים, ראה להלן סק"ד ומש"כ בהערה 1]. (ג) כמ"ש בפסחים לט ב: אמרי דברי ר' שילא ותיקא (מאכל קמח — רש"י) שרי והתניא ותיקא אסור לא קשיא הא דעבדיה במישחא ומילחא (שרי — רש"י) הא דעבדיה במיא ומילחא. וכנ"ל בסק"א. [ולא מוקי בשתתה זמן מרובה ש"מ דגם בזה שרי בלא מים — ד"א]. (ד) כנ"ל בסק"כ* מפסחים לו א: יומא קמא לא תלושו לי

דמצוה אפילו בסעודת לילה הראשון ממלא כריסו הימנה ואינו נמנע וכן משמע מדברי רש"י שכתב יום ראשון לילי הראשון שהמצה חובה בעינין לחם עוני והכי משמע מלשון רבינו (טור) וכ"כ ה"ה בפי' הלאפוקי מאותם שנוהגים שלא לאכול מצה עשירה כל בשני ימים ראשונים ואע"פ שכתב הכלבו נהגו שלא לעשות מצה עשירה כלל בשני ימים ראשונים דלא אתי לאחלוףי בה ולמיכל מינה מצות חובה עכ"ל אין טעם במנהג ההוא לאסור ולגזור גזירה בדבר שלא חששו לו חכמי התלמוד ולא החכמים האחרונים, עכ"ל הב"י. וע"ע מש"ש. ורבנו לא הביא דברי הרא"ש בדמיוק ובכתובות הנ"ל.

1 בפנים הבאנו לשון הברייתא דבפסחים לו א: אין לשין את העיסה ביין ושמן ודבש. והרא"ש שם פ"ב סי"ג הביא הברייתא הנ"ל, וכתב: הך מתנייתא אוקימנא לה ביום שני אבל כיום ראשון כלומר לילה הראשונה לא ואפי' לר"ע משום דהויה מצה עשירה וכו'. ובמוק"פ פ"ג ספ"ט כתב הרא"ש: והיינו בסעודה ראשונה של לילי פסחים. וכעין זה כתב בכתובות פ"א סי"ג. וכתב הב"י — על דברי הרא"ש בפסחים הנ"ל — : וכאן כתב יום ראשון כלומר לילי הראשון ומשמע דאפי' בסעודת לילי הראשון לא אימעיט אלא שלא לצאת בהם ידי"ח משום דבעינן לחם עוני אבל שלא בתורת מצות

באר הגולה

הבציר כדי (ו) להתיר ניצוק (ח) ואעפ"כ אין לחוש להם הואיל וכבר נתבטלו המים ביין קודם שלשו העיסה: (ד) (ט) מי ביצים ושאר משקים כולם הוו בכלל מי פירות: הגה: (י) ונמדתם אלן

ו טור נספ"ח
ורמ"א נפ"ח דפסחים.

ביאורי הגר"א

בתוס' דכ"ש ל"ה ב' ונמנחו' נ"ד א' חומץ האדומי שהשערין שורין נמים קודם ולא כפשוטו דלישנא דירושלמי שיש מים נמנחו: (ט) מי ביצים ושאר כו'. כן משמע בתוספת' פ"ג וירושלמי שם הלכה ד' בשאר משקין כולם ככלל מי פירות ואמר מי נילים לאפוקי מרש"י שנתחמק לפי שהעיסה חיסה ממנו אבל העיקר כיון שאין מתולדות המים אין מתמלין ורמ"א שאין מכשירין כמ"ש נפ"א דסנהדרין ועס"י מס"ו מ"ש שם: (י) ובמדינות כו'. מפני שיש עירוב מים וגם לחוש לדעת רש"י שז' להיטל דלן לשן כו' פליגי

כו'. נהג"א פ"ה דענינה טוכים ס' כ"ח ד"ה ומ"מ טו': (ז) להתיר ניצוק. דק"ל נילוק חיבור כמ"ש בענינה טוכים ע"כ א' אר"ה נילוק כו' ושם ב' אל"ר ר"ח להנהו כו' ושם בתוס' ד"ה אל"ר ר"ח ופרש"י כו' אמנם אם משך יין כו' אע"ג דהפוסקים חולקים על ר"ח בסתם יינם ללא נטיל נס' מ"מ אם הי' מים נכחים נטל נס' כמ"ש ע"ג א' יין נמים כו' ושם ב' אחא רבין אר"ה י"ג כו': (ח) ואעפ"כ כן אין כו'. כמ"ש נפ"א ל"ט כ"ש ל"ט א' הא נמלח ומשחא. אע"ג דהמלח מתולדות המים ומחמין כמ"ש נס"ו ולכן פי'

ברכת אליהו

חומץ האדומי שהשערין שורין במים קודם. ולא כפשוטו דלישנא דירושלמי שיש מים בחומץ. (ט) כן משמע מתוספתא דפסחים פ"ג ה"ה. [דאיחא שם: אין לשין את המצה בשאר משקין וכו']. והיינו משום דהוי מי פירות. ומיירי שהמשקין היו מעורבין עם מים וכנ"ל בסק"ב]. וכן משמע דירושלמי שם פ"ב ה"ד. [דאיחא שם: אורח כותי שאדם יוצא בו ידי חובתו בפסח צריך שלא יהא בו משקין (ואפי' מאותן שאינן מחמיצין — פנ"מ). ומ' שם ושם דשאר משקין כולם בכלל מי פירות. ואמר המחבר שגם מי ביצים הוי בכלל מי פירות. לאפוקי מרש"י שנתחמק בזה. לפי שהעיסה תופח ממנו. ונפסקו של רש"י הובא בתוס' שם לה ב' ד"ה ומי פירות אין מחמיצין. ברא"ש שם פ"ב סי"ג. בר"ן שם ובשבלי הלקט סי' רי"ז. וז"ל הרא"ש: ורש"י שנתחמק במי ביצים אי חשיבי כמי פירות אי לא לפי שהוא נראה לעינים שהעיסה תופחת ונעשה עבה יותר מעל ידי המים. וראה גם בהגמ"י הל' חמץ ומצה פ"ה ה"ב אות א' שהביא ספיקו של רש"י. וע"ע מש"ש בזה. וראה גם שם פ"ו ה"ב אות ט']. אבל העיקר כמ"ש התוס' הרא"ש והר"ן שם בשם ר"ת ובשבלי הלקט שם שמי ביצים אינן מחמיצין. והטעם הוא כיון שאינן מתולדות המים אין מחמיצין. וראה מהא שמי ביצים אין מכשירין. כמ"ש בפ"א דסנהדרין ה' ב'. [וכ"ה בירושלמי גיטין פ"א ה"ב: ...תלמיד אחד בא לכאן והורה לנו על מי ביצים שאינן מכשירין וכו'. וכ"ה בתוספתא טבול יום פ"ב ה"ו לגי' הגר"א]. תעיי' סי' תס"ז מש"ש בסק"ד שחימוץ תלוי בהכשר. וכיון דלענין הכשר מי ביצים יש להם דין של מי פירות שאינן מכשירין. הו"ה שאינן מחמיצין. [נהרא' מסנהדרין ה' ב' הביא גם במור וקציעה השלם שנדרס בידיון תורני מוריה שנה י"ד גליין גי'ד' (קנ"ט ט"ק) סיון תשמ"ה עמוד כ"א]. (י) מפני חשש עירוב מים וגם לחוש לדעת רש"י שכתב

שיפסוק ראש העליון של ניצוק מכליו של ישראל קודם שיגיע ראש התחתון לכליו של עכו"ם דאם הגיע ראש התחתון לכליו של עכו"ם קודם שיפסוק ראש העליון מכליו של ישראל תו לא מהני קיטוף דניצוק חיבור ופסק רש"י כרב הונא דאמר ניצוק חיבור מדסבר רב חסדא הכא כוותיה ומעשה רב אבל ר"ח פסק דניצוק אינו חיבור וכו' והשתא במקום שיש הפסד יש לסמוך על דברי ר"ח להתיר מנע עובר כוכבים ע"י ניצוק אבל בהפסד מועט יכול להחמיר כדברי רש"י אמנם אם משך יין מן החבית לתוך כלי שיש בו יין נסך אם יש בחבית ששים מן היין שבכלי שיש בו יין נסך ודאי מותר אפי' למ"ד ניצוק חיבור דהא לא גרע חיבורו ע"י ניצוק (מאליו) מאילו היה כולו מעורב בחבית שהיה אז בטל בס' כסתם יינם כמו שפר"ת וכו'. עכ"ל. ואע"ג דהפוסקים חולקים על ר"ח בסתם יינם, וסבורים דלא בטיל בס' מ"מ אם הי' מים בחבית, בטל הניצוק של סתם יינם בס' של מים, דלא גרע מאם היה היין מעורב במים ויין בטל במים, כמש"ש עג א: יין במים בנו"ט וכו'. ונכאשר היין התערב במים וכיין אמרין סלק וכו'. וכמ"ש בהג"א הנ"ל בסק"ן]. וכמש"ש בהמשך לשון הגמ': כי אתא רבין אמר רבי יוחנן יין נסך שנפל לבור ונפל שם קיתון של מים רואין את ההיתר כאילו אינו והשאר מים רבין עליו ומבטלין אותו. [ועיור"ד סי' קכ"ו סעי' א', ב', ומש"ש בסק"א]. (ח) כמ"ש בפרק כל שעה פסחים ל"ב, הנ"ל בסק"א: ...הא דעבדיה במישחא ומילחא (בקימחא שרי דמי פירות אין מחמיצין — רש"י) וכו'. אע"ג דהמלח מתולדות המים ומחמין כמ"ש בס"ז וכמש"ש בסק"ד, אפ"ה אמרין בגמ' שם שמותר לאכול קמח המעורב בשמן ובמלח. וצ"ל דשם מיירי שהתערב במלח והשמן קודם הלישה, ובכה"ג כבר בטל המלח שהוא מתולדות המים בשמן, והוי כמי פירות שאינן מחמיצין. ולכן פי' בתוס' דבפרק כל שעה לה ב' ובמנחות נד א

מי פירות אין מחמיצין ואפילו אם משימין מים עמהן אכתי לא הוי אלא חמץ נוקשה. ואומר ר"י שהשערין שורין במים קודם שמשמים ביין. וז"ל התוס' במנחות נד א' ד"ה אין מחמיצין: והא דאמר בפרק אלו עוברין (מב א) חומץ האדומי דרמו ביה שערי צ"ל שנתחמצו השערין במים תחילה דאי לא הכי תו לא מחמיצין. וכתב הרא"ש: ולכן פי' בתוס' גבי חומץ האדומי דמחמין אינו אלא כששרן השערין במים אבל חומץ מעצמו אינו מחמץ אף דהוא

ומ"ש רבנו "וע"ש ברא"ש כו', כוונתו שמ"ש הרא"ש בפ"ב סי"ג "ביום הראשון" — ר"ל כותי ראשון. ומוכח כן מדברי הרא"ש במור"ק ובכתובות הנ"ל וכמש"ל מדברי הכ"י. 2 ז"ל התוס' בפסחים לה ב' ד"ה ומי פירות: וקשה לרשב"א דחומץ האדומי חשיב ליה בפרק אלו עוברין (לקמן מג א) חמץ דגן גמור ע"י תערובת ואמאי הוא חומץ האדומי מפרש התם (מב ב) דרמו בי שעורים פי' משימין השעורים ביין כדי שיחמץ היטב והא

נוהגין ללוש נמי פירות (יא) ואפילו לקטוף המנות אין נוהגין רק לאחר אפייתן בעודן חמים ואין לשנות אם לא נשעת

ביאורי הגר"א

מלוקק ט' כו' ושאר רבתי הנרשמים נ"ע היו נוהגין
נו חומרא ואני אמריהן נהגמי חומרא לעצמי כו':
(יא) ואפי' לקטף. כרגנן שם דאמרי את שאין

על מ"ד מי פירות אין מחממין וס"ל לרש"י דלף נלא
מים מחממין ורמב"ד נהשגות רפ"ה וכו' מ"ע שם ואני
אומר זה מחממין ישנה הוא כו' וגם רבתי נ"ע היו

ברכת אליהו

שעה (לה) מורה כר"מ ז"ל ורבתינו והעומדים בשיטתו וגם
רבתי נ"ע היו חלוקין בו ומורי הרשב"א ז"ל היה נוהג בו
היתר לעצמו וכ"ש שהיה מורה לאחרים ושאר רבתי
הצרפתים נ"ע היו נוהגין בו חומרא ואני אחריהן נהגתי
חומרא לעצמי ומיקל אני לאחרים כר"מ ז"ל בהוראתי כצורת
ההלכה על בוריה, עכ"ל.

(יא) כרבנן בפסחים לו א דאמרי „את שאין לשין בו אין
מקטפין בו". והיותו, אין נוהגין ללוש במי פירות, לכן „אפי'

דהיה דאין לשין בו' פליגי על מ"ד מי פירות אין מחממין
וס"ל לרש"י דאף בלא מים מחממין. וכן דעת הראב"ד
בהשגות רפ"ה מהל' חמץ ומצה ה"ב. שהרמב"ם שם פסק:
חמשת מיני דגן וכו' אם לשין במי פירות בלבד בלא שום מים
לעולם אין באין לידי חימוץ. וכתב הראב"ד: אין דבר זה
פשוט ולא הכל מודים בו דנהי דאין עושין חמץ גמור ואין
חייבים על חמוצו כרת אבל נוקשה מיהת היו ואסור. וכתב
המגדל עוז: ואני אומר זה מחלוקת ישנה היא והלכות פ' כל

עשוי לכתחלה עם מים אין לחוש כמו ביין דכאן דאמרין הואיל
ונתבטל כבר ביין אין לחוש. ומה שהוכיח הד"א מדברי התוס', לא
מוכח כן בהדיא מדברי התוס' בפסחים שם. שהרי שם התוס' לא
כתב ש. החומץ בעצמו אינו מחמץ ולא היו אפילו חמץ נוקשה.
אבל מדברי התוס' במנחות שם — שכתבו „דאי לאו הכי תו לא
מחממין" — מוכח שפיר כדברי הד"א הנ"ל.

ורבנו סיים — ולא כפסד ליתשאר בירושלמי שיש מים בחומץ.
ולכאורה ה' מקום לפרש שכונתו רבנו בצינו לירושלמי, היינו
למ"ש בירושלמי דפסחים פ"ג ה"א. דתנן שם: ואלו עוברין בפסח
כותח הבבלי ושכר המדי וחומץ האדומי וכו', ואמרו ע"ז בגמ'
ירושלמי שם: וכולהו ע"י מוי. וכנ"ל בסק"ב ובפסחות מ'
דכותנת הירושלמי „שיש מים בחומץ". וכן מוכח מדברי המ"א
בסק"ב שהוכיח מדברי הירושלמי אלו שהירושלמי סובר שהמים לא
נתבטלו במי פירות. והיינו שהמ"א מפרש שמי"ש בירושלמי
„וכולהו ע"י מוי". היינו שנתערבו מקודם מים עם חומץ. [וע"ע
מש"ש וחקי יעקב סק"כ וראה גם מש"ש בסק"ב, ו'ן. והד"א לא
פ"י כן. וז"ל: ודלא כהירושלמי בריש אלו עוברין על חומץ האדומי
בסימא דרומאי היינו חומץ מבכוש של אנשי רומי ומשמע דהאיסור
הוא מטעם ההחמץ הוא חזק עם מים אבל התוס' ס"ל דהאיסור
מטעם שהשעורין שבהן שורן במים. וגראה שהד"א סובר שאין
הוכחה מדברי הירושלמי אלו: וכולהו ע"י מוי. שהיו רבנו בסק"ב
הוכיח מדברי הירושלמי הנ"ל שמי פירות עם מים מחממין.
ובפסחות מ' שרבנו מפרש שמי"ש בירושלמי „וכולהו ע"י מוי",
אין הכוונה דוקא שהמים התערבו עם המי פירות לפני ששים בהם
כותח הבבלי וכו'. ויתכן שכונתו הירושלמי שהתערב כותח הבבלי
וכו' מי פירות עם מים. ולכן סובר הד"א שכונתו רבנו לא לירושלמי
הנ"ל אלא להמשך דבריו וכו'.

ויש להעיר שהתוס' בפסחים הנ"ל הוכיחו דמיירי שהשעורין
נישורו מקודם במים לבד בלב המי פירות, דאל"ה לא היה חמץ גמור
אלא חמץ נוקשה. וא"כ צ"ב מאי אכתיב הירושלמי שלכן הדברים
המנויים במשנה היו חמץ. משום שהתערבו עם מים. וקשה דבכה"ג
היו רק חמץ נוקשה. ולא חמץ גמור. ואפשר לתרץ קוש' זו בכ'
אופנים: א) התוס' הוכיחו דהיו חמץ גמור. שכן אמרו בגמ' דידן שם
מג א. וכנ"ל. אבל אפ"ל הירושלמי סובר דלא היה חמץ גמור רק
— חמץ נוקשה עקב ההתערבות עם מי פירות. ב) שהירושלמי סובר
שמים עם מי פירות היו חמץ גמור ולא חמץ נוקשה. ואפ"ל
שהירושלמי למד כן מבח ק"ו — ממים לבד, דהיינו חזקן שמים עם
מי פירות חמור יותר ממים לעצמן זה שמי פירות עם מים מחממין
יותר מהר ממים לבד. וכנ"ל בסק"ב וכמשי"ש בסק"ה. וא"כ עם מים
מי פירות היו חמץ גמור בק"ו ממים לבד.

ובסוף סק"ג רבנו רצה להוכיח — מדברי הירושלמי הנ"ל:
וכולהו ע"י מוי — שגם הירושלמי סובר שמי פירות לבד לא
מחממין, ורק מי פירות עם מים מחממין. וכתב ע"ז הד"א:
והירושלמי לטעמיה דס"ל דאף במעורב מתחלה מחמץ כנ"ל סק"ח
אבל לדידן ע"כ דעירוב המים בשעה שנתן הקמח. ולפי מ"ש הד"א

הנ"ל אין הכרח מדברי הירושלמי הנ"ל דמיירי שהמים היו מעורבין
מקודם עם מי פירות. אבל בהמשך לדברי הירושלמי הנ"ל איתא
שם: חומץ האדומי בסימא דרומאי. וכנ"ל. ומדברי הירושלמי אלו
מוכח שהירושלמי סובר שאף אם המים היו מעורבין עם מי פירות
מקודם היו כדון מים עם מי פירות שמחממין. ולפי"ז יש מקום
לפרש שגם מים הירושלמי לעיל מיה „וכולהו ע"י מוי". היינו
אף אם המים היו מעורבין מקודם עם מי פירות.

ובריש סק"ג רבנו הביא שהרא"ש הוכיח מדברי הירושלמי —
מהני עובדי דרב שמואל כו' — שהירושלמי סובר שגם מי פירות
לבד מחממין. ויש לציין שגם התוס' במנחות הנ"ל הוכיחו
מהירושלמי הנ"ל כדברי הרא"ש. וגם התוס' כתבו כע"ז דברי
הרא"ש. וז"ל: ושמואל כל הני סבר כאביי דאמר מחממין אפילו
כפני עצמן דאסר חטבא דאבישונא וק"ל כרבא דשרי.

ויש גם להעיר שרבנו הוכיח בסוף סק"ג מהירושלמי שם ריש
פ"ג שמי פירות לבד לא מחממין. והרא"ש שם בריש פ"ג ס"א הביא
דברי הירושלמי אלו שמים עם מי פירות מחממין. וצ"ב שהרא"ש
שם פ"ג ס"א הוכיח מדברי הירושלמי שם פ"ג ה"ז שאף מי פירות
בלי מים מחממין. א"כ קשה לשם מה הוצרך הירושלמי לומר בריש
פ"ג „וכולהו ע"י מוי". אולם לפי מה שסיים הרא"ש שם שיש בזה
מחלוקת אמוראים. א"כ לא קשה מהירושלמי דפ"ב על הירושלמי
דפ"ג. דהנה אמוראי המחכרים בפ"ב הנ"ל שמי פירות לבד
מחממין. וסתמא בירושלמי רפ"ג בא לבאר אליבא דאמוראי דסבר
שמי פירות לבד לא מחממין, ולכן מוקי למשנה שם: וכולהו ע"י

מוי. ולפי דברי רבנו בסק"ג שגם הירושלמי סובר שמי פירות לבד לא
מחממין מוכיחם היתב דברי רבנו בסק"ב. ששם הוכיח רבנו מדברי
הירושלמי „וכולהו ע"י מוי". שמים עם מי פירות מחממין. והיינו
שגם הירושלמי סובר שמי פירות לבד לא מחממין, ורק מי פירות
עם מים מחממין.

3 כוונת רבנו היא כולקמן. דבפסחים לו ב איתא דר"ל סובר
שמי פירות אין מחממין. ושם לו א הגמ' מביאה ברייתא: אין
לשין עיסה בפסח ביין ושמן ודבש וכו'. וכתב ע"ז רש"י בד"ה אין
לשין: ולר"ל דאמר לעיל מי פירות אין מחממין לא קשיא דהיינו
אין חייבין על חייצו כרת קאמר לוי הוה חמץ גמור אלא חמץ
נוקשה הוה כלומר רע ואותו חימוץ הן ממהרין להחמץ ואי אפשר
לשמומן. ושם מ א איתא שמי פירות אינן מחממין. ולא היו אפי'
חמץ נוקשה. וכנ"ל בסק"א. ולפי"ז ע"כ צ"ל דהביריתא דשם לו א
— שע"ז כתב רש"י דהיינו חמץ נוקשה — פליגי על רבא שאמר
שמי פירות אין מחממין. ואפי' חמץ נוקשה לא היה. ובסק"ב כתבנו
שהראשונים במקמי להאי ברייתא דמיירי עם מים. אבל היות ורש"י
לא סובר החילוק בין מים לבד מים. לכן רש"י אומר שביריתא זו
סוברת דע"י מי פירות היו חמץ נוקשה. ולפי"ז צ"ל שרבא סובר
שביריתא זו לא מתניא בדבר רבי חייא ורבי אושעיא. ולכן רבא פליגי
אבריתא זו. ומש' רבנו שרש"י כתב דהיה דאין לשין כו' פליגי
על מ"ד מי פירות אין מחממין. אין כוונתו שרש"י כתב כן להדיא.

באר הגולה

ז סמ"ק סי' ר"ט
 נסס ר' נחמל מנח
 שאינה מקנלת טומא'
 ואסור לשפס ולסורא
 לממלס כלעיל ס"ס
 מנ"ז נגה"ה ועין
 נ"ד סי' עכ"ד.
 וכ"כ הלא"ה נפ"ג
 דפסמים.
 ח טור ודלא כדיו
 ט הנה"מ פ"ב.

א פסמים מ' ומכ"ז.

הדמק לנרס מולה לו זקן הנרץ לזה: ה (יב) הלש עיסה במי פירות טוב לעשותה פחות משיעור
 עשרון כדי שלא תתחייב בחלה: ו ה (יג) חטה שנמצאת בדבש או ביין וחומץ מותר
 ובלבד שלא נתערב בהם מים: ז (יד) ט יש לברר המלח (טו) קודם פסח מחטים שלא יהיו
 בתוכו כי כשהמלח מתלחלח הוא נכנס מעט מעט בחטים ומתחמץ:

תסג אם מותר לחרוך שני שבלים יחד ודיני כרמל. וכו' ג' סעיפים:

א א מותר לחרוך שני שבלים ביחד ולא חיישינן שמא יצאו מים מאחת לחברתה שהם מי
 פירות ואינם מחמיצים: ב ב ותיקא שהוא תבשיל העשוי משמן ומלח עם קמח מותר ג (א)

ביאורי הגר"א

רפ"ב על חומץ האדומי דרמו נ"י שער וכלהו כו'
 מ"ל: (יד) יש. דמלוחז המים הוא כמ"ס משרפת
 מלח: (טו) קודם הפסח. דמוך הפסח לא מהני
 ועט"ו ומ"א:

תסג (א) והוא שלא. שס הא נמיא ומילחא

ברכת אליהו

(יד) דתולדות המים הוא כמ"ס משרפות מלח. [כתב הר"א:
 ט"ס וצ"ל משרפות מים (יהושע יא, ח) ותרגס יונתן חריצי
 ימא ופידש"י שעושין חריצין ומי הים יוצאין לתוכן ונשרפין
 מחום השמש ונעשים מלח וזהו מלח שלנו. וראה בבירור
 הלכה פסחים לט ב ציון ט'].

(טו) דתוך הפסח לא מהני ביטול דחמץ. ועט"ז סק"ג שכתב
 כן. וז"ל פ"י ויזרקנו והמלח מותר אבל תוך פסח אסור המלח
 דחמץ במשהו וכו'. ועיין במ"א סק"ז שגם הוא כ"כ. וז"ל:
 דאז אפי' נמצא בה חטה בטל בששים משא"כ בפסח דהוי
 במשהו (מהר"ל ב"ח) וכו' עכ"ל.

תסג (א) [בבאה"ג סק"ג ציין לברייתא דפסחים ל"ט.
 אולם אין הדבר מפורש בברייתא. אלא שכן יוצא מדברי הגמ'
 בפ"י הברייתא. דאיתא] שם עמוד ב': אמרי דבי ר' שילא
 ותיקא (מאכל קמח — רש"י) שרי והתניא ותיקא אסור לא
 קשיא הא דעבדיה חמץ מישחא ומילחא הא דעבדיה במיא
 ומילחא, וכפ"י הרא"ש שם פ"ב סק"ג: כיון דלית ביה מיא
 אלא משחא מי פירות הן ומי פירות אין מחמיצין. [והוסיף
 הר"א: אבל להר"ף מפרש שם הרא"ש דבאיכא מישחא אף
 דאיכא מיא גיב' אינו מחמיץ ודוקא במיא ומלחא וליכא
 משחא הוא דמחמיץ אבל לית הלכתא כהר"ף כנ"ל סי'

ולגופו של ענין מה שהוכיח הר"א מגמ' זו — שסוברת שמי פירות
 אין מחמיצין היינו שלא הוי אפי' חמץ נוקשה. ועי' סיים הר"א
 שר"ל פליג אמ"ד זה, צע"ג. שהרי שם ר"ל מתרץ תי' זה — שמי
 פירות מגבלה במים וכשרה. ורש"י כתב בפסחים לו א דר"ל ס"ל
 שמי פירות הוי חמץ נוקשה. ואמנם החוס' בפסחים לה ב ד"ה ומי
 פירות אין מחמיצין הקשו מגמ' דמנחות הנ"ל על שיטת רש"י —
 דלר"ל כמי פירות הוי חמץ נוקשה. דמה ה"י ר"ל צריך לתרץ
 במנחות שם דמגבלה במים. כלא גיבול מים נמי איצטריך קרא שלא
 תאפה חמץ דהוי חמץ נוקשה וחמץ נוקשה פסול למנחה וכו' אלא
 ודאי היכא דליכא מים לא מחמיץ כלל וכו'.

לשין אין מקטפין: (יב) הלש כו'. ענה"ג וואמן
 שאינן מו' משקין: (יג) חטה כו' ובלבד.
 ירושלמי והניאו הלא"ה נפ" כ"ס סי"ג ר' שמואל ה"ל
 יין מוסס יהיב נ"י שער כו' ר"מ הו"ל דנש מוויף
 נסלה אלא שאלי' לר' מנא ח"ל חייב אמה לנער
 ולגמ' דידן ז"ל דלית נהו מיא וכן אמרו ירושלמי

לקטף המצות אין נוהגין".
 (יב) עיין בבאה"ג סק"ז שהטעם הוא „מפני שאינו מקבל
 טומאה ואסור לשרפ' ואסורה לטמאים וכו'". והיינו אותן
 שאינן מז' משקין דאינן מכשירין. [ועיין בנו"כ כאן].
 (יג) [בבאה"ג סק"ח כתב: טור ודלא כירושלמי וכ"כ
 הרא"ש בפ"ב דפסחים. והיינו] בירושלמי בפסחים פ"ב ה"ז,
 והביאו הרא"ש שם בפרק כל שעה ס"יג. וז"ל הרא"ש [בפנינו
 בשינוי לשון קצת]: וכירושלמי דשיליה פירקין משמע דמי
 פירות אפי' בפני עצמן מחמיצין דגרסינן התם ר' שמואל בר
 יצחק הוה ליה יין תוסס יהיב ביה שערי בגין דיחמע אתא שייל
 לרבי מנא א"ל צריך אתה לבער רבי חנינא בריה דרב פדאי
 הוה ליה דבש מוויף בסולת אתא שאליה לרבי מנא א"ל חייב
 אתה לבער וכו'. וסיים הרא"ש: ואפשר דכל הני אמוראי סברי
 כאבבי דאסר חצבא דאבישונא דסבירא ליה דמי פירות
 מחמיצין בפני עצמה וקו"ל כרובא דשרי. ולגמ' דידן —
 הסוברת שפני פירות אינן מחמיצין כנ"ל בסק"א — צ"ל
 דעובדיה הנ"ל שחייבבהו לבער. מיירי דאית בהו מיא עם המי
 פירות. וכן אמרו בירושלמי (רפ"ב) [רפ"ג] ה"א — על חומץ
 האדומי דרמו ביה שערי ויתר הדברים המנויים שם במשנה
 שמחמיצין — (וכוללה) [וכוללה] ע"י מו"י (דאית בהו מים
 — קרבן העדה) כו'. וכנ"ל בסק"ב. [ראה הערה 2].

אלא שכן יוצא מדברי רש"י וכנ"ל. וכעין פירושנו בדברי רבנו פי'
 גס הר"א. ושם כתב שהוכיח רבנו היא גם ממנחות זו הנ"ל בסק"ב.
 וז"ל: וכן מ"ש במנחות נד דפרץ הגמ' גבי נסכים שהחמיצו דא"צ
 קרא להחרי דמי פירות אין מחמיצין ע"כ דברייתא דאין לשין העיסה
 פליג על הא מ"ד אלא כנ"ל דאמר אין מחמיצין לענית כרת אבל
 חמץ נוקשה הוי. ומ"ש הר"א במנחות נד הוא ט"ס. וצ"ל נו. וגם
 מ"ש על דברי הגמ' „דא"צ קרא להחרי", גם זה ט"ס. שהגמ' שם לא
 דנה בענין להכשיר. אלא שהגמ' הקשתה שם שאין לומר שהפסוק
 אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ בא לרבות שאם חמץ מנחת נסכים
 חייב, משום ד„מנחת נסכים מי פירות הן ומי פירות אין מחמיצין”.

והוא שלא יהא בו מים: הנה: ולדין שנהגים להחמיר נמי פירות גם זה אסור: ג (ב) ד כרמל שמחבבין אותו באור וטוחנין אותו אין מבשלים הקמח שלו במים שמא לא נקלה באור יפה ונמצא מחמין כשמבשלים אותו (ג) ה וכן *כשמוללין הקדירות (ד) החדשו* (פי' שנומנים קמח למון המאלל להקפות) אין מבשלים בהם (ה) אלא מצה אפוי' שחזרו וטחנו אותה:

תסד חרדל שנתערב בתוכו קמח. ובו סעיף אחד:

א א חרדל (א) או שאר מיני טיבול (ב) שיש בהם מים אין נותנין בהם קמח (ג) ואם נתן לתוך החרדל יאכל מיד ולא ישחנו שמא יחמין (ד) ובשאר מיני טיבולין כיון שאינם חדין כמו חרדל ודאי החמין וצריך לשרפו אם הוא אחר זמן איסור חמין: הנה: והמנהג שלא לאכול חרדל כלל נפסק אפילו נמערב קודם פסח דהיינו כמני קטניות שנהגין זו איסור (הנהגות מיימוני רפ"ה ומ"ה סימן ק"צ):

ביאורי הגר"א

תסד (א) או שאר. זה כמנ הטור נמקום מרומם דמד די' להו וכמנ"ץ כיון שאינם כו': (ב) שיש בה' הראש"ש ור"ן וכנ"ל סי' תס"ג: (ג) ואם כחמנים כמו שפי' שמואל שם: (ד) ובשאר. מנ כהנא דר"א סני' ליה שם כוונתו:

ברכת אליהו

אין נותנין קמח לתוך חרוסת (יש בו חומץ ועשוי לטבל בו בשר ורגילים לתת בו קמח וכל דבר שמקשה את טעמו וקמח לאחר זמן מחמין ומקשה את הטעם — רש"י) או לתוך החרדל ואם נתן יאכל מיד ור"מ אסור. ובגמ' שם: אמר רב כהנא מחלוקת לתוך החרדל (דשרי ליה ת"ק לאוכלו מיד בנותן לתוך החרדל לפי שהוא חזק ואין מניחה מהר להחמין — רש"י) אבל לתוך חרוסת דברי הכל ישרף מיד ותניא נמי הכי אין נותנין קמח לתוך החרוסת ואם נתן ישרף מיד לתוך החרדל ר' מאיר אומר ישרף מיד וחכמים אומרים יאכל מיד אמר רב הונא בריה דרב יהודה אמר רב נחמן אמר שמואל

ונפירש הראש"ש שם: (ב) כרמל כו'. ומנ"ס וכן פירש הר"ף שם ת"ר אין מוללין כו': (ג) וכן כשמוללין. שם ת"ר אין מוללין כו' עולא אמר סי': (ד) החדשות. דהו נקרא מללה וע' ר"ן שם: (ה) אלא. שם רנא ממו ל' כו' וכפי' הר"ף:

תס"ב, עכ"ל. ובנוגע לשיטת הר"ף עיי' בקרבן נתנאל שעל הראש"ש שם אות ו' ושם סי"ג אות ב'. וראה גם בבירור הלכה פסחים לה א ציון ו'.

(ב) רמב"ם וכן פירש הר"ף שם ת"ר אין מוללין כו'. (ג) שם ת"ר אין מוללין כו' עולא אמר כו'. (ד) דהו נקרא מלילה ועיי' ר"ן שם. (ה) שם רבא מחו ליה כו' וכפי' הר"ף.

תסד (א), (ב), (ג), (ד) [כבאה"ג סק"א כתב: משנה פסחים מ וכת"ק וכדמפרש לה רב כהנא. דתנן שם עמוד ב':

— רש"י) ויש אומרים אף נותן את החומץ ואח"כ נותן את הקמח (דאע"ג דחומץ כבר מעורב בתבשיל הוא מבשל את הניתן בתוכו — רש"י) וכו' עולא אמר אחר זה ואחר זה אסור (כיון חומץ תחלה בין חומץ בסוף אסור — רש"י) משום ד'ך לך אמרינן נזירא סחור סחור לכרמא לא חקרב. וכתב הר"ף: ת"ר וכו' עולא אמר וכו' וכן הלכתא. אבל בחסיסי שרי דהא (רבה) (רבא) גופיה מחו ליה בחסיסי פירוש חסיסי מצה אפריה שטוחנין אותה ומבשלין אותה במים ומוללין בה את הקדירות. ולפי' הר"ף יוצא שאין מחלוקת בין מר זוטרא לרבא ושניהם להלכה. ולכן נפסק כמר זוטרא בין הכרמל שאסור. וכן הדין לרבא. דדוקא ממצה שרי לטחון ולמלוך אבל מכרמל שנתייבשו החיטים וטחנו אסור לבלש במים — לשון הד"א. ועט"ז סק"ג ובבירור הלכה שם ציונים ד' ה'.

ומ"ש המחבר. וכן כשמוללין וכו'. הוא כמ"ש מדברי הגמ' הנ"ל: ת"ר וכו' עולא וכו'. והבאנו לעיל שהר"ף כתב דהלכתא כעולא.

ומ"ש המחבר. החדשות וכו'. היינו משום דהו נקרא מלילה. וזה עפ"י דבר הר"ן שם. דלעיל הבאנו דברי הגמ' שם: אין מוללין וכו'. וכתב ע"ז הר"ן: דרך היה בקדירה חדשה לבלש בה קמח ומים וחומץ והיינו מלילה נותן את הקמח להתבשל ואח"כ נותן את החומץ ואין החומץ מניח להחמין וכו'.

ומ"ש המחבר. אלא מצה אפוי' וכו'. הוא המ"ש בפסחים הנ"ל: רבא גופא מח"ל' קידרא בחסיסי. וכפי' הר"ף שם: פירוש חסיסי מצה אפריה שטוחנין אותה ומבשלין אותה במים וכו'.

1 כבאה"ג סק"ג ציין למימרא דמר זוטרא. וזה עפ"י דברי הב"י. דאיתא בפסחים לט ב': אמר מר זוטרא לא לימחי איניש קדרא (שמעבין תבשיל הקדירה ע"י שממחין קמח לתוכו — רש"י) בקמחא דאבישנא (שנתייבשו ונוקלות בתנור כשהיא לחה עושין אותה קלי בתנור והרי היא כאפריה אפילו הכי לא ליעבדי — רש"י) דילמא לא בשיל שפיר ואתי ליד' חימוץ (לא נעשית קלי כל צורכה בתנור ומחמצת בתבשיל וכשהיא טורפה בקערה היא מחמצת שאין דרך נתינתה לתוך תבשיל רותח — רש"י). ודברי המחבר הם מלשון הרמב"ם בהל' חמץ ומצה פ"ה ה"ה. והמ"מ הביא מימרא דמר זוטרא הנ"ל. וסיים: ומשם למד רבינו (הרמב"ם) דכל שכן שאין מבשלין אותו. ושם מ"ב איתא: רב פפי שרי ליה לבורדיקין (נחתומין — רש"י) דבי ריש גלותא לממחה קדירה בחסיסי אמר רבא איכא דשרי כי האי מילתא בירוכא דשכיחי עבדי איכא דאמרי רבא גופא מחי לה קידרא בחסיסי. ורש"י שם כד"ה בחסיסי מפרש: קמחא דאבישנא. וכתב הב"י: כיון דבלישנא בתרא אמרינן דרבא גופיה מחו ליה קידרא משמע דאיתא לאיפלוגי אלישנא קמא וכו' הלכך נקטינן דלישנא בתרא דשרי אפילו באתרא דשכיחי עבדי. ולפ"י ש"י יוצא שיש מחלוקת בין מר זוטרא לרבא. ולרבא אליבא דלישנא בתרא קמחא דאבישנא מותר. והרמב"ם והמחבר שפסקו לאסור. צ"ל שמפרשים לא כמו פירש"י. אלא כמ"ש הר"ף שם. דבגמ' שם איתא: ת"ר אין מוללין את הקדירה בפסח (בקמח קרי מלילה כשנותנין קמח לתבשיל — רש"י) והרופה שימלוך נותן את הקמח ואח"כ נותן את החומץ (דאין החומץ מניח להחמין לפי שמבשלו

תסה דיני מורסן בפסח. ובו ג' סעיפים:

באר הגולה

א משנה פסחים ל"ט.

ב טו' נסח הגאונים

ובדנטי.

א א אין שורין מורסן לתרגוילים (א) בשום פנים ב (ב) ולא חולטין: הגה: (ג) וכשנחמס להס

ביאורי הגר"א

תסה (א) בשום פנים. ר"ל דלא כע"ה שמי' מנקרין דומיא דלף דמ"מ למחלה אסור: (ב) ולא נאילו שיהא שיעור מיל דמ"מ למחלה אסור כמ"ל

ברכת אליהו

ומים שנתערבו במי פירות בטלים ואינם מחמיצים. לפיכך אם אין בחרדל מים, אע"פ שיש שם חומץ אינו מחמיץ. ואם יש שם מים ממהרין להחמיץ. לפיכך אין נותנין בהם קמח ואם נתן יאכל מיד ולא ישהנו שמא יחמיץ, וכנ"ל בס"י חס"ב ס"ב. ומ"ש המחבר, "ואם נתן וכו'", הוא כחכמים הנ"ל דאמרי, אם נתן קמח לתוך חרוט יאכל מיד. וכמו שפסק שמואל שם הלכה כחכמים, וכנ"ל. [ומ"ש המחבר, "ובשאר מיני טיבולין וכו'"], הוא כדברי רב כהנא הנ"ל, דרב אשי שם ס"ל כוותיה, וכנ"ל. נותב הב"י: ואע"ג דרחייה ראייה זו מ"מ כיון דרב אשי סבר כוותיה הכי נקטינן וכן פסקו הפוסקים].

תסה (א) ר"ל דלא כבעל העיטור שמתיר באינו שוהה שיעור מיל דמ"מ למחלה אסור כמ"ל סי' תצ"ט ס"ב, טור. וכן מה שהתיר כ"ז שהתרגוילין מנקרין דומיא דלף דמ"מ למחלה אסור.

(ב) עבה"ג ועמ"א. [בבא"ה סק"ב כתב: טור בשם הגאונים וכדלעיל. ומ"ש באה"ג, "כדלעיל" כוונתו לסי' תצ"ט ס"ג. ששם כתב המחבר: ליתא בזמן הזה דידע למחלט הלכך כל מיני חליטה אסור. ועמ"ש"ש בסק"ה ש"כ"ה הגאונים. וע"ע מש"ש. וגם המ"א בסק"ב כתב על דברי המחבר כאן: שאין אנו בקיאים בחליטה ועיין סי' תצ"ד ס"ג. עכ"ל. ובמחצית השקל כתב שמה שצ"י המ"א לסי' תצ"ד ס"ג כוונתו למש"ש בסק"ד לענין דיעבד אם חלט. וכן נראה מדברי הפמ"ג].

הלכה כדברי חכמים א"ל רב נחמן בר יצחק לרב הונא בריה דרב יהודה אחרות קאמר מר (מי אית לך דרבנן נמי אחרות פליגי — רש"י) או אחרדל קאמר מר א"ל למאי נפק"מ לדרב כהנא דאמר רב כהנא מחלוקת לתוך החרדל אבל לתוך החרות דברי הכל ישרף מיד א"ל לא שמיע לי כלומר לא סבירא לי (אלא בחרות נמי שרו — רש"י) א"ר אשי כוותיה דרב כהנא מסתברא (דאמר רבנן אחרות לא פליגי וכו' אמר שמואל הלכה כחכמים אחרדל קאמר — רש"י) מדאמר שמואל אין הלכה כר' יוסי (דאמר לעיל חומץ צומתן — רש"י) מאי לאו מדלא צמית חמוצי נמי מחמעא (מדלא צמית חטין שהתחילו לינפח כבר אלמא בשאר משקין אחמוצי נמי מחמע את הניתן מתחלה לתוכו כדבר כהנא אלמא שמואל כבר כהנא סבירא ליה וכו' קאמר שמואל הלכה כחכמים אחרדל קאמר ולא אחרות — רש"י) לא דילמא לא מצמית צמית ולא חמוצי מחמע (לא מיצמית צמית את שהתחיל להחמיץ ולא מחמע נמי את הניתן לתוכו דלא הוי כמים — רש"י). עכ"ל הגמ'. ומ"ש המחבר, "או שאר מיני טיבול וכו'"], זה מלשון הטור. שהטור כתב כן במקום מש"ש במשנה, "חרות", דחד דינא להו. ד, "חרות" לאו דוקא רק שאינו חריף. והו"ה בכל הטיבולים, וכמ"ל: כיון שאינו חריף כמו חרדל ודאי התייך.

ומ"ש המחבר, "שיש בהם מים", כ"כ הרא"ש שם פ"ב סי"ג ור"ן שם לה ב. וכנ"ל בס"י חס"ב [נוכח"ש בהערה 2, שמי פירות לבד לא מחמיצין, ומי פירות עם מים ממהרין להחמיץ.

עליהם שלא ישהה שיעור מיל אין לסמוך שאפילו פחות משיעור מיל נמי אסור למחלה גזירה שמא נשהה העיסה שיעור והוה שקאמר שא"כ נשהה כו' ולא התירו פחות משיעור מיל כי אם דיעבד. ונראה מדברי הפרישה שלענין ניקור לא כתב בעל העיטור שאין לסמוך ע"ז. וכן נראה קצת מדברי בה"ל ד"ה בשום פנים. וע"ע מש"ש בזה. ומ"ש רבנו, "וכן מה שהתיר וכו'", אין כוונתו שבעל העיטור התיר, אלא כוונתו לדעה שהביא בעל העיטור להתיר. ומ"ש רבנו, "דומיא דלף", היינו דאחא כפסחים לט ב: תניא רבי יוסי ברכי יהודה אומר קמח שנפל לתוכו דלף (מן הגג — רש"י) אפי' כל היום כולו אינו בא לידי חימוץ (שטיירו הדלף הנופל תמיד אינו מביחו להחמיץ — רש"י) אמר רב פפא והוא דעביד טיף להוי טיף (שנופלין טיפה אחר טיפה סמוך ותכף ואין שהות ביניהם — רש"י). והניקור הוי כמו דלף, ורבנו סובר שלכתחילה אין לסמוך גם על ההיתר של ניקור. והיינו משום שכל ההיתר של ניקור הוא משום דהוי דומיא דלף. וגם בדלף סובר רבנו שזה רק בדיעבד. דהיינו אם כבר נפל דלף על הקמח. אבל למחלה אין לשים קמח במקום שיפול עליו דלף. והדדן של דלף הובא להלן בס"י תס"ו. ואמנם לשון המחבר שם: קמח שנפל עליו דלף וכו', וזה מעין לשון הגמ' הנ"ל. ולשון זו מורה דמיידי בדיעבד שכבר נפל על הקמח דלף. אבל לא מצאתי שם כפוסקים שהזכירו שאסור למחלה להניח קמח במקום שיפול עליו דלף.

ז"ל בעל העיטור עשרת הדברות ה' מצה ומרור: אין שורין את המורסן לתרגוילים אלא חולטין וכתב הכבלי מותר ללוש לתרגוילין מורסן או קמח ומאכילין מיד או עומד עיניה עד כדי שלא ישהה כדי הילוך מיל. וכ"ז שמוקדקד בו או מהפכין בידו אינו מחמיץ ואין לסמוך ע"ז שא"כ נתייר להשהות עיסה כדי הילוך מיל, עכ"ל. וכתב שם בפתח הדבר את קי"ב: כ"כ הרמב"ם בפ"ה ה"ח (וכבר שחשתי למשפט כי בכל מקום שכתב רבינו הכבלי כוונתו על רבינו הרמב"ם אבל אינו נראה כן מהה"מ שם ע"ש ה"ט"ב). עכ"ל. ומ"ש בפתח הדבר שאין נראה כן מה"ה, ז"ל המ"מ בהל' חמץ ומצה שם: זהו דעת קצת המחברים ובעיטור כתוב זה כך וכתב הכבלי מותר ללוש לתרגוילים מורסן או קמח וכו' כדברי רבינו ושם כתוב ואין לסמוך על זה שא"כ ישהה העיסה כדי הילוך מיל עכ"ל. וכן נהגו להחמיר. עכ"ל המ"מ. ונראה שמש"ש רבנו, "דלא כבעל העיטור המחמיר", אין כוונתו שבעל העיטור מתיר אלא כוונתו כדעה שהביא בעל העיטור המתיר. והטעם — שבעל העיטור אמר שאין לסמוך ע"ז — הוא משום דמ"מ למחלה אסור אפי' בפחות ממיל, וכמ"ש המחבר לעיל סי' תנ"ט ס"ב. ומ"ש רבנו, "טור", אין כוונתו שהטור כתב טעם זה מדרייה, אלא כוונת רבנו שהטור הביא גם סיוד דברי בעל העיטור ש"אין לסמוך ע"ז וכו'". ומוכח שהטור סובר כמסקנת בעל העיטור.

והב"י הביא לשון המ"מ הנ"ל, וכתב ע"ז הפרישה סק"ב: פי' לפי' שס"ל הא דכתב ואין לסמוך על זה ר"ל על הא דכתב או יעמוד

שעורים או מטיס לטובל חזר שלא להשליכם נמקום למ שינואו לידי סימך (מהרי"ו): ב ג אין האשה שפה מורסן על בשרה אפילו יבש: ג (ד) אם שפשפו מורסן באווז לח ממים יש מי שאומר שהאווז אסור: הגה: (ה) והכי נהוג לענין איסור חמץ שהוא נמשך (ו) יש לומר שלא להנצח העופות נקטין שמא יהיו שם מטיס או דגן מחומץ וימן טעם נעופות נשעת ההנהגה:

תסו אם הרוק ומי רגלים ודומיו מחמיצים. ובו ו' סעיפים:

א לא ילעוס אדם חטים ויתן על גבי מכתו מפני שהן מחמיצות שהרוק מחמיץ: ב (א) הנותן שעורים לבהמתו ומצא בהם ריר צריך לבערם: הגה: (ב) אלם מקמס אין למוש הוליל וכנר נטל

באר הגולה
ג משנה שם וכתב
הר"ש שם להאריך יש
למנוח וי"כ הטור
נשמו.
ד טור נשם אבי
העור.

א משנה פסחים ל"ט.
ב טו' וי"כ המרדכי
נשם רוקח נפ"ג
דפסמים.

ביאורי הגר"א

דנמשהו וע' מ"א ור"ח' ממ"ש נע"ז ס"ה ז' ואם היו מנוקעים כו' שאני חסדי כו' דלף נזונן אסור: (ו) ויש ליתור כו' או דגן מחומץ. ר"ל שנפל עליו מים ונתחמץ ועט"ז:

תסו (א) הנותן. נלמד ממ"א: (ב) אבל כו' וכבר בטל. ר"ל אם נטל קודם שיצא לידי איסור

חולטין. ענה"ג ומ"א: (ג) וכשנותני. כנ"ל אין שורין כו': (ד) אם שפשפו. דלית נה פלי מ"ש נפ"ד לשנת ואמר' נפ' כל הנשר ואי אית ציה פילי אסור: (ה) והכי נהוג לענין כו'. ר"ל לע"ג דנשאר איסורין כתב ש"ע י"ד ס"ס ז"ל דלית ציה פילי אסור דוקא נצלי רוחם וצ"ה כתב נצלי זונן כאן יש לנהוג כהפוסקים דס"ל אפי' נמי זונן כיון

ברכת אליהו

אפי' יש בו בקעים אין אוסרים כמ"ש ביר"ד סוף סי' צ"א (ד"מ). עכ"ל. וראי' — דדבר שאסור במשהו אסור אף בצונן — ממ"ש בע"ז סה ב. ששם הגמ' מביאה מעשה בחיטין שנפל עליהם חבית של יין נסך וסבר רבה בר ליואי שאסור למוכרם אף לגוי. "דילמא אתי ליבונאי ישראל". ומקשה ע"ז הגמ': תנן יין נסך שנפל ע"ג ענבים ידחין והן מותרות ואם היו מבוקעות אסורות מבוקעות אין שאין מבוקעות לא. ותי' רב פפא: שאני חטין הואיל ואגב צירייהו כמבוקעות דמיין. הרי דביין נסך — שאיסורו במשהו — אף בחי צונן אסור. והו"ה בחיטים לענין פסח. (ו) ר"ל שנפל עליו מים ונתחמץ ועט"ז.

תסו (א) נלמד מסעיף א'. [בבאה"ג סק"ב ציין: טור וכ"כ המרדכי בשם רוקח בפ"ג דפסחים. וז"ל המרדכי שם סימן תקצ"ו: ראיתי בספר רוקח הנותן שעורים לסוסים והסוס מולכך אותם ברידו חייב לבער דמחמיץ כדתנן לא ילעוס אדם חטין ויניחם על מכתו. עכ"ל. והדין ש"ל ילעוס וכו'". איתא בסעיף א'].

(ב) [במ"א סק"ג הקשה: וצ"ע דהא לא אמר בע"פ אלא כל חמירא דאיכא וזה שנתחמץ עתה לא היה בכלל הביטול וכמ"ש סי' תמ"ז וכו'. עכ"ל. אולם אין כוונת הרמ"א שביטל

(ג) כנ"ל אין שורין כו'. [בסעיף א' כתב המחבר: אין שורין את המורסן לתרנגולים וכו'. ובבאה"ג שם סק"א ציין למשנה דפסחים ל"ט. דתנן שם עמוד ב': אין שורין את המורסן לתרנגולים וכו'].

(ד) [בבאה"ג סק"ד ציין לטור בשם אבי עזרי. ושם כתב שהטעם הוא כיוון דאית בה (בעור האוז) פריצי. כמ"ש בפ"ד דשבת קח א, דבעור של עוף אית ביה פירצי פירצי (היינו נקבי — רש"י). ובדבר שיש פירצי פירצי כולע, כי הא דאמרין בפרק כל הבשר חולין ק"ב א: ההוא בר גזולא דנפל לכרא דכמכא שרייה רב חנינא בריה דרבא מפשרוניה וכו' והנ"מ חי אבל צלי בעי קליפה ואי אית ביה פילי כוליה אסור (בקעים) והוא צלי לא סגיא ליה בקליפה לפי שכולע דרך הנקבים וכולו אסור — רש"י].

(ה) ר"ל אע"ג דבשאר איסורין כתב המחבר בשו"ע יור"ד סוף סי' צ"א ס"ז שהדין שאם אית ביה פילי אסור הוא דוקא בצלי רותח, ובעל הגיה' כתב שם בשם י"א שגם בצלי צונן דינא הכי, מ"מ כאן לענין איסור חמץ בפסח כיון שאיסורו במשהו יש לנהוג כהפוסקים המובאים שם בטק"ח, דס"ל דאפי' בחי צונן אסור. [וע"ע מש"ש]. ועמ"א סק"ד שביאר הטעם לחלק בין פסח לשאר איסורים. וז"ל: דחיישינן שנשאר משהו חמץ בתוך הבקעים שיש באוז משא"כ בשאר איסורים

מחמיצין". והחשש הוא שמא, נפל עליו מים ונתחמץ. והפמ"ג כתב על דברי הט"ז: אבל חטה מחומצת והבהבו משמע דעתו לאסור וכמ"ש המ"א ה' וכו' עכ"ל. ועל דין זה יש חולקים. וכמ"ש המ"ב סק"ב ושער הציון סק"א. ושם הכריע כדעת החולקים "ודלא כמ"א וט"ז". ואין הכרח — כמה שרובנו ציין "ועט"ז" — שכוונתו גם לדין שאם ידוע שהדגן ה' מחומץ אסור גם בדיעבד. ויש קצת הוכחה שאין כוונת רבנו לאסור בדיעבד — אם ידוע שהדגן ה' מחומץ. שאם כן ה' רבנו מציין גם למ"א — שכתב כן בפירושו.

2 אין כוונת רבנו שידוע, שנפל עליו מים, אלא כוונתו שהחשש הוא שמא, נפל עליו מים ונתחמץ. וע"ז סיים רבנו: ועט"ז. וז"ל הט"ז בסק"ג: ובדיעבד אין לאסור דהא מי פירות נינהו ואין מחמיצין וא"ל שמא בא על אותו הקש פעם אחת מים דא"כ למה התירו בסימן תס"ג לחרך ב' שבליים פהא אפילו א' אסורה מחשש זה אלא ודאי לא מחזקינן איסורא וכמ"ש ב"י בשם תשו' הרשב"א בסימן תס"ז שאין חוששין לחימוץ בשבליים וכאן לא בא להזהיר אלא לכתחלה וחומרא יתירה הוא. עכ"ל. ונראה מדברי הט"ז שאין החשש מחמת שנתלחלח הדגן ממימיו. דהא, מי פירות נינהו ואין

באר הגולה

- ג טור נסס אכיו
ה'נל"ט פ"ג דפסחים.
ד טור נסס ר"ל
מגמלא.
ה טס.
ו מרדכי נסס ר"י
מוזילא נס"ג דפסחים.
ז ירושלמי.
ח ר' יוחס וא"מ.
ט טס נא"מ.

(ד"ע) (ג) ויש מחמירין לער כל הנותר מן הנהמה אף על פי שאין רואה עליו ריר (מרדכי ריש פרק אלו עוצרין נסס הקומץ): ג (ד) שק מלא קמח שנתלחלח מזיעת החומה מותר ד ויש אוסרים: ד נפלו מים על קמח או נתלחלח השק (ה) ה יאחו בידו כל המקום המלוחלח בשק עד שיריק כל הקמח שבשק (ו) ואם אי אפשר לעשות כן ו ירקד הקמח והשאר מותר (ז) ודוקא כל זמן שהוא מלוחלח אבל אם נתייבש הלחלוחית לא מהני ריקוד דמיפרך ומתערב עם השאר ואסור לאכלו בפסח אלא ירקדנו וישמרנו עד אחר הפסח ואם נתייבש בפסח אסור להשהות: ה ז (ח) הטל מחמין (ט) וכן ה"י מ"י רגלים ט ומי הפה והחוטם והעין והאוזן (י) (אנל

ביאורי הגר"א

(ו) ואם א"א כו'. כמ"ס נפ" כ"ל יקמץ את מקומו: (ז) ודוקא כו'. עמ"ל ס"ק ח': (ח) הטל מחמין. ירושלמי פרק ג' סוף הלכה א' חד אמר נעשין שרי מטונה אסור ומורנה מיתלף א"ר חנניה גרי' דר' הילל ואפי' למ"ד נעשין שרי נלוקטן משש שעות ולמען דטלל פייגא מנהון. אע"ג שגארינע שעות נימס הטל הללוחית אינו עובר עד חוס היס ועוד אמרו בירושלמי פ' נחלל דמיומות סוף הלכה ב' ר"י נסס רש"י אס יאמר לך אלס שמה משקי' הס אמור לו הרי טל ומים מין א' הן ומנו אומן שנים כו' ע"ש וכן נקרא וימץ מלא הפסל מים:

וביון דמילתא דרבנן הוא לא מחמין איסורא נה"ג: (ג) ויש מחמירין. דסתמא אית נהו רירי כמ"ס פ"כ דשנה ק"מ נ' וע"ל ס"ס ש"ג: (ד) שק כו' ויש אוסרים. ס"ל דנא מחמת מים שני ומדמה לרוק שהוא חולדות המים ומכשיר כנ"ל. וס' ראשונה מדמה לזיעת אדם שאין מחמין כמ"ס נס"ה והוא ג"כ אין מכשיר כמו זיעה אלא אינו חולדות המי' משא"כ ברוק וערפ"ב דמכשירין ושם פ"ו מחני' ה' ומחני' ו': (ה) יאחו בידו כו'. כמ"ס בירושלמי ומכילאו הרא"ש נפ" כ"כ ס"ג חלל מין אילין דר' פדאי ה"ל גברא דמיטחא גו אולרי דחיתר שאל לר' בון א"ל זל גרופ מחמור:

ברכת אליהו

מכשיר אלמא שאינו תולדות המים. והו"ה שאינו מחמין. משא"כ ברוק דמכשיר. לכן מחמין. וערפ"ב דמכשירין מ"א שזיעת בתים וזיעת האדם טהורה. הרי דזיעת בתים דמי לזיעת אדם שאינה מכשירה. והו"ה לגבי חימוץ. [והוסיף הר"א: ולס' שניה דאסרי ע"כ דמוקי הא דזיעת בתים בשל עץ רידיע שלא בא מחמת מים ועמ"ל סק"ה]. ושם פ"ו מחני' ה' תנן: תולדות למים היוצאין מן העין וכו' מן הפה וכו'. ושם מחני' ד': אלו לא מטמאין ולא מכשירין הזיעה וכו'. הרי ברוק מכשיר וזיעה אינה מכשרת. והו"ה לחימוץ. [וע"ל ס' תס"ב סק"ט שכת' שחימוץ דומה להכשרה. ועיין מ"ב כאן סק"י ושער הציון סק"א].

(ה) כמ"ס בירושלמי דפסחים פ"ב ה"ז ומכילאו הרא"ש שם בפרק כל שעה ס"ג. וז"ל הירושלמי שם [בפנינו בשינוי לשון]: חדא מן אלין דר' פדאי הו"ל גברא דמיטחא גו אוצרא דחיתר (כדים של שמן בתוך אוצרות של חטים והי' נוטף מן השמן על החטים — קרבן העדה) שאיל לר' בון (אם השמן מחמין חטים — קרבן העדה) א"ל זיל גרופ תחוחי (צא וגרופ מה שתחת החבית דמי פירות מחמיצין — קרבן העדה). [הרי דרך אותו מקום נאסר והשאר שרי — ד"א. וע"ל ס' תס"ב סק"י].

(ו) כמ"ס בפרק כיצד צולין פסחים עה ב: גטף מרוטבו (של הפסח) על הסולת יקמוץ את מקומו (וישורף אותו קומץ כשאר קדשים פסולין — רש"י). הרי דלכתחלה עדיף לקמוץ את מקומו. ורק, "אם אי אפשר לעשות כן ירקד הקמח".

(ז) עמ"ל סק"ח, שכתב: ומקום שנתלחלח (הי' כמו עיסה וישאר למעלה. וע"ע מש"ש).

(ח) ירושלמי דפסחים פ"ג סוף ה"א: ר' חנניא ור' מנא חד אמר בעשבין שרי (להניח החיטים על עשבין שהם לחים מותר

סתם, אלא] ר"ל אם ביטל קודם שיבוא לידי איסור. והיינו ש, אמר כל השעורים שישארו מבהמתי מבטל אנכי" — לשון המשנה ברורה סק"ד. וכיון שכבר ביטל, מילתא דרבנן הוא, ולא מחזיקין איסורא בכה"ג. [ונכתב בשער הציון סק"ז: ואף שהגמ"א מפקפק דמ"מ לא ימלט מאיסורי הנאה שהרי בהמתו תאכל אח"כ אם לא יבער אין לחוש לזה מספיקא כמו שכתבו האחרונים].

(ג) דסתמא אית בהו רירי, כמ"ס פ"כ דשבת קמ ב. דתנן שם: נוטלין מלפני כהמה זו (שעורין ותכן — רש"י) ונותנין לפני כהמה זו בשבת (ולא אמרינן טלטול דלא חזי הוא אלא ודאי חזי הוא דאין כהמה קצה במאכל הניטל מלפני חברתה — רש"י). ובגמ' שם: מקמי חמרא לקמי תורא שקלינן (שאינו מטיל רירין ואין מה שלפניו נמאס וראוי לחתו לפני שור — רש"י) מקמי תורא לקמי חמרא לא שקלינן וכו'. [הרי דאף במקצה מחזיקין ויש שם רירין — ד"א]. וע"ל ס"ס ש"כ צ"ל: ש"כ"ד — ד"א] דשם נפסק בן. וז"ל המחבר שם בס"ד: נוטלין מאכל מלפני החמור ונותנים לפני שור אבל אין נוטלין מלפני השור ליתן לפני חמור מפני שנמאס בירי השור ואינו ראוי עוד לחמור. וכתב הרמ"א: ויש מחמירים ג"כ בשאר מיני בהמות ליקח מלפני אחת וליתן לפני אחרת שאינה מינה. הרי שגם בשאר בהמות חיישינן לרירי. [ועיין משנה ברורה כאן סק"ה].

(ד) ס"ל ליש אוסרים דזיעת החומה באה מחמת מים שבה, ולכן היא מחמצת. והיא"א מדמה זיעה זו לרוק שהוא תולדות המים ומכשיר, כנ"ל בס"א, "שהרוק מחמין". וסבירא ראשונה המתרת מדמה זיעת החומה לזיעת אדם שאין מחמין. כמ"ס בס"ה ברמ"א שזיעת אדם לא מחמצת. [ועמש"ש בסק"ה]. והוא — זיעת החומה — ג"כ אין מכשיר כמו זיעה. ומדלא

דס (רבי' ירוסם) וחלנ (יא) וזעמ אלס אינו מממין (טור): ו יקמח שנפל עליו דלף אפי' כל היום אינו בא לידי חימוין כ והוא שיהיה הדלף טורד בלי הפסק (יב) ויאפנו מיד לכשיפסיק (יג) ואם הוא מסופק אם הדלף טורד אם לאו אסור:

תסז דין חטים שנפל עליהם מים ותבשיל שנמצא לתוכה חטה. וכו' ט"ז סעיפים:

א א דגן שנמבע בנהר או שנפל עליו מים (א) כשם שאסור לאכלו כך אסור לקיימו (ב) אלא

ביאורי הגר"א

על נשרה וערל"ש שס: (יב) ויאפנו. דלכחילה אסור אפי' רגע כמ"ש נסי' מנ"ט ס"ג: (יג) ואם הוא מסופק. דספק דאורי' הוא:

תסז (א) כשם כו'. מדאצטריך רנא לזונני': (ב) אלא מוכרו. גי' הרמנ"ס קנא קנא מי הימי

(ט) וכן מי רגלים ומי כו'. ממ"ש נפ"ו דמכשירין ממ"ה ה' שהן מולדות המים: (י) אבל דם וחלב. שהן מו' משקים ואינן נכללים נמים כמו מי רגלים ואינן ולא אמרו בירושלמי אלא בטל כנ"ל ונחלנ אמרו נפ" כ"ש יומא קמא כו': (יא) וזיע' אדם. פסחים ל"ט ג' שפה על נשרה יבש ופי' אפילו זיעה

ברכת אליהו

יהושע [בן לוי] לבניה יומא קמא לא תלושו לי בחלבא מכאן ואילך לורשו לי בחלבא כו'. [ואם נימא דחלב מחמיץ א"כ איך צוה לכתחלה ללוש ביו"ט ב' והלא ביין ושמן עם מים לכור"ע לכתחלה אין לשין כמש"ש דממחר להחמיץ והו"ה בחלב לחוד אם מחמיץ — ד"א].

(יא) תנן בפסחים לט ב: האשה לא תשרה את המורסן שתולין בידה למרחץ אבל שפה היא (על בשרה) [בבשרה]: יבש. ופי' אפי' זיעה על בשרה. וערא"ש שם. [שרש"י שם פ"י: אבל שפה היא מורסן יבש בבשרה ואע"פ שמים טופחין על בשרה. וכתב הרא"ש שם פ"ב סכ"א: דלחלוחית הזיעה אינה מחמצת. ומ"ש בפירש"י אע"פ שהמים טופחים על בשרה נראה הזיעה קאמר ואין לומר מים ממש קאמר כגון אחר שנשתטפה בחמין או בצונן דהא נראה דודאי אסור כי נשאריה בתוך המים ומחמיצין אלא ודאי מי זיעה קאמר וצריכה להעביר כל הסובין ממנה קודם שתשתטף בצונן לכן כתב הר"י ז"ל דהאידינא אין הגשים בקיאות בזה ויש למונעם מלתת מורסן על בשרם אפי' יבש, עכ"ל].

(יב) הטעם ד, יאפנו מיד, משום דלכתחילה אסור להשהותו אפי' רגע. כמ"ש בסי' תנ"ט ס"ב: לא יניחו העיסה בלא עסק ואפי' רגע אחד. [וכמש"ש בסק"ג ובהערה 2. אבל בדיעבד גם המחבר מודה דהוא שיעור מיל כמו בעלמא וכו' — לשון שעו הציון סקפ"א. וע"ע מש"ש].

(יג) דספק דאורייתא הוא ואזלינן לחומרא.

תסז (א) איתא בפסחים מ ב: ההוא ארבא דחיטי דטבעא (קודם הפסח — רש"י) בחישתא (שם הנהר — רש"י) שריא רבא לזבוני לנכרים וכו'. ומדאצטריך רבא למימר דשרי לזבוני לנכרים. מוכח דלישראל אסור לקיימו.

(ב) [בסק"א הבאנו דברי הגמ' בפסחים מ ב: ההוא ארבא דחיטי דטבעא בחישתא שריא רבא לזבוני לנכרים. והמשך לשון הגמ' — עפ"י גי' דידן —: איתיביה רבה בר ליואי לרבא בגד שאבד בו כלאים הרי זה לא ימכרנו לנכרי ולא

— קרבן העדה) מטענה אסור (להניח החטים על עפר לחה אסור — קרבן העדה) וחורונה מיתלף (ואידך מחליף ומתיר כטינון ואוסר בעשבין — קרבן העדה) א"ר חנניה בריה דרבי הלל ואפי' למ"ד בעשבים שרי בלוקטן משש שעות ולמעלן (אפילו למאן דמתיר בעשבין דוקא כשלקט העשבים לאחר חצות שכבר יצא הטל מהם ואין בהם לחלוחית כל כך אבל קודם חצות שהטל עליהן ומלוחלחין הרבה אסור — קרבן העדה) מה דטלא פייגא מנהון (שהלחלוחית מהטל שזיה עליהן כבר הופג ונתייבש קצת — פנ"מ). אע"ג שבארבע שעות נימס הטל, מ"מ הלחלוחית אינו עובר עד חום היום, ולכן נאמר בירושלמי „שש שעות ולמעלן וכו'". ועוד אמרו בירושלמי פרק בתרא דתרחמות סוף ה"ב: רבי יוחנן בשם ר"ש בן יוחאי אם יאמר לך אדם שמנה משקין הן (כלומר אם ירצה לטעון דהני שבעה משקין שמנו חכמים כמו שהבאתי במתני' לאו בדוקא הן דקחשיב שם דבש דבורים דהו"ה רבש תמרים והא דלא חשיב ליה משום דבכלל דבש הוא וא"כ לעולם שמונה משקין הן — פנ"מ) אמור לו הרי טל ומים מין אחד הן ומנו אותן חכמים שנים כו'. ע"ש. הרי דטל ומים מין אחד הן לענין הכשר. והו"ה לענין חימוין. וכן בקרא: וימץ טל מן הגזזה מלוא הספל מים (שופטים ו, לח). הרי שטל נקרא מים, משום שהוא מתולדות המים.

(ט) כמ"ש בפ"ו דמכשירין ממ"ה ה' שמי רגלים מכשירין, מפני שהן תולדות המים. והו"ה לענין חימרן. כמ"ש בסי' תס"ב סק"ט ולעיל סק"ד, שהכשרה וחימוין שוים.

(י) אע"ג שהן מז' משקין המכשירין, מ"מ אינם מחמיצין, כיון שאינם נכללים בתולדות מים — כמו מי רגלים ואינן המגויים בפ"ו דמכשירין שהן תולדות המים. ולא אמרו בירושלמי אלא בטל כנ"ל. [שכספ"ח הבאנו דברי הירושלמי דפסחים פ"ג סוף ה"א. ושם מ' שטל מחמיץ. אולם בטל אין הטעם משום שהוא מכשיר. אלא מפני שהוא מתולדות המים. וכמש"ש בשם הירושלמי דתרחמות ומהפסוק וימץ וגו']. ובחלב אמרו בפרק כל שעה פסחים לו א: ...כדאמר להו ר'

באר הגולה
י כר"י שם ל"ט.
כ שם נגמרה.
ל הרא"ש שם.

א לשון הרמנ"ס
נפ"ה מעובדא דהסו
לרנא דטבעה וכו'
פסחים מ' וכפי גרסמו
שם נגמרה.

באר הגולה

ב טור נסח רנ
אפרים והנה"מ נסח
ר"מ.

מוכרו לישראל ומודיעו כדי שיאכלנו קודם הפסח ואם מכרו לא"י קודם הפסח מוכר מעט לכל אחד ואחד כדי שיכלה קודם הפסח שמא יחזור הא"י וימכרנו לישראל: ב ב (ג) דגן זה שנמכר בנדר או שנפל עליו מים אע"פ שלא נתבקע אסור דכיון דמינה נייחי אתו לידו חימוץ: הגה: ולכן יש ליהרר שלא יבאו מים או גשמי' מולפין על החט"י כי לא אפי' לא נתבקעו אסורות ודגן שהיה מונח בעליהם ירדו גשמים דרך הגג בקלם המקומות ונתלחמו אותן שנתלחמו אסורות אבל שאר מקומות מותר להשהותם (ד) מכה ספק ספקא שמה לא ירדו עליהם גשמים ואם חמצי' לומר ירדו שמה לא נתחמזו (ה) אבל לאכלן

ביאורי הגר"א

שאלו רנא אס נתבקעו. הג"מ וערא"ש שס:
(ד) מכה ס"ס. כמ"ש נכמות ט' א': (ה) אבל לאכלן. כיון שיש לו מתירין לא מהני ס"ס כמ"ש ניש

כו' ול"ג לישראל וקא' אמ"ש נתחלה לזנוי' לנכרים אבל לישראל כיון שמודיעו מותר נכ"ע כמ"ש בפ"ג דמלא' ממתי' ג' ר"י מתיר טוהלי' כו': (ג) דגן זה. ללכך לא

ברכת אליהו

בגשמים ושריתן מרובה חוששין ואין האוכלן בכרת ועוברים עליהם ככל יראה ובכל ימצא דהוה ליה כי ההוא ארבא דטבעי בחישתא דאמרינן דהוה ליה חמץ אע"פ שלא נתבקעו ולא הצריכו נתבקעו אלא בלתיחה שזילופה מועטת אבל במקום שרייה מרובה אפי' לא נתבקעו אסורות. וערא"ש שם פ"ב סכ"ז. [וה"ל — על עובדא דרבא הנ"ל — : והקשה רבינו אפרים ז"ל אמאי אסרינהו להנהו חטי' והרי לא נתבקעו וכו', ופי' הקרבן נתנאל שם אות ה': דאי נתבקעו ליכא למיחש דהדר מזבנה לישראל דהא ישראל רואה שחטים מחומצים הנה. וחי' הרא"ש שם: לתיתה דעסיק בהו בחיטוי לא אתו לידו חימוץ עד שנתבקעו אבל הנך חטי' דשיעי כיון דמינה נייחו אתו לידו חימוץ].

(ד) כמ"ש בכתובות ט א, דהאומר פתח פתוח מצאתי באשת ישראל מותרת. משום דהוי ס"ס. [ועד"א].

(ה) אע"ג דהוי ספק ספקא. אסור לאכלן בפסח. כיון דהוי דבר שיש לו מתירין. ובכה"ג לא מהני ספק ספקא, כמ"ש בריש יו"ט (ביצה) ג ב: אחד ביצה שנולדה בשבת ואחד ביצה שנולדה ביו"ט וכו' וספקא אסורה ואם נתערבה באלף כולן אסורות. והטעם הוא כמ"ש המרדכי בספ"ג דע"ז סי' תתמ"א: דשאני גבי ביצה דהוי דבר שיש לו מתירין ואפי'

יעשה בו מרדעת לחמור וכו' מאי טעמא לא לאו משום דהדר מזבין לישראל הדר אמר רבא לזבינהו קבא קבא לישראל (קב לזה וקב לזה ולא הרבה לאיש אחד — רש"י) כי היכי דכליא קמי פיסחא. ולפי ג' זו יוצא דבעינן שימכור מעט מעט לישראל. ודברי המחבר כאן הם מדברי הרמב"ם בהל' חמץ ומצה פ"ה ה"ט, וכמ"ש בבאה"ג סק"א, וכתב המ"מ שם שנראה מדברי הרמב"ם [שני הרמב"ם בומ': הדר אמר רבא לזבינהו קבא קבא כי היכי דכליא קמי פיסחא. ול"ג "לישראל". וקא' אמר"ש בתחלה: שריא רבא לזבוני לנכרים. והיינו שע"ז הדר אמר רבא שאם מוכרו לנכרי. ימכור "קבא קבא". אבל לישראל — כיון שמודיעו — מותר למכור בכל ענין אפי' הרבה בבת אחת. וכמ"ש בפ"ג דמאי מתני' ג' רבי יוסי מתיר בודאי כו'.

(ג) דלכך לא שאלו רבא אם נתבקעו. [בס"ק א', כ' הבאנו דברי הגמ' בפסחים מ ב דרבא התיר למכור לנכרים חטים שהיו בספינה שטבעה. ומדסתם רבא ולא שאל אם החטים נתבקעו, מוכח דליכא חילוק, ואע"פ שלא נתבקעו אסור] לקיימו, ומותר רק למכורם לנכרי קבא קבא. וכי"כ הגמ"א הל' חמץ ומצה פ"ה ה"ז אות ר', וה"ל: ...הלכך חטין המובאין בשוק וכו' אם ירדו רוב גשמים עליהם ושק של חטים שרוי

כל המחלוקת של ר' יוסי וחכמים הוא רק אם מותר לשלוח מתנה, אבל לענין מכירה לכו"ע אסור. וכמ"ש בדמאי פ"ה מ"ח: אין אדם רשאי למכור טבל אלא לצורך. ולא מצינו שרבי יוסי חלק על דין זה. ולא עוד שאף לצורך מותר למכור רק לחבר, וכמו שאמרו בירושלמי שם וכמ"ש ביור"ד שם וכמ"ש בס"ק קע"ח.

ובדיוק אפסר לומר, דהא דחכמים אוסרים לשלוח דמאי. הוא מפני שלא רצו חכמים לחלק בין מכירה למתנה. והטעם שאסור למכור הוא שמא לא יודיע ללוקח, וכמ"ש התוס' יו"ט שם. ואפ"ל שרק לענין מכירת טבל. אמרו חכמים שלא לסמוך על ההודעה, דחיישין "שמא לא יודיע ללוקח". והא דאסרו חכמים למכור טבל, הוא מפני שלא מפסידים למוכר את כל הפירות, שהרי לו אפשרות להפריש תרומות ומעשרות ולמכורם. משא"כ בענינו שאם נאמר שלא ימכרנו לישראל יוצא שיגרוס הפסד למוכר. שלא יוכל למכור הדגן קודם הפסח. ואף אם נתיר למכור לו קבא קבא דיינין שיש חשש הפסד, דשמא לא יספיק המוכר למכור כל הדגן בכמויות קטנות. ולכן בנידוננו, אף לחכמים מותר למכור הדגן אפי' הרבה בבת אחת לישראל. ורבנו שהביא רק דברי רבי יוסי, היינו שמודברי ר' יוסי חזינו העקרון שלא חוששים שמא לא יודיענו. ואף לחכמים שאוסרים, היינו רק בטבל, אבל לענין דגן גם חכמים מודים שאסור. וכנ"ל.

ו ד"ל המשנה שם: כל דבר שאין אדם רשאי למכור דמאי לא ישלח לחבירו דמאי ר' יוסי מתיר בודאי ובלבד שיודיענו. ודברי רבנו צ"ב, שבפשטות נראה שרבנו ר"ל כמו שר' יוסי מתיר לשלוח דמאי טבל, וסמכין על הודעת המוכר לקונה שהוא טבל. כן בענינו — מותר למכור לישראל אפי' הרבה בבת אחת, דסמכין שעל פי הודעת המוכר ללוקח — שיש חשש חימוץ בדגן — הלוקח יאכלנו קודם הפסח". ובחכמת שלמה כאן כתב על דברי המחבר: משמע דסמכין על [ההודאה] [ההודעה] וצ"ע ממשנה מפורשת במס' דמאי פ"ג מ"ג דס"ל לת"ק דלא סמכין על ההודעה מיהו להמתירין רק מעט מעט אחי שפיר דכאן הוי תרתי לטיבותא אבל להמתירין אפי' הרבה ביחד ע"י הודעה צ"ע טובא ממשנה מפורשת ובדרבנן אפי' לר' יוסי אין סומכין על ההודעה ע"ש וצ"ע. וה"י מן הראוי להאריך בזה אלא שאין הזמן גורם ובעת צ"ע, עכ"ל. והא דכתב החכמת שלמה דבדרבנן אפי' לר' יוסי אין סומכין על ההודעה"ה לא כ"כ פשוט. לא מצינו שרק בדמאי אסור ר' יוסי, מפני שיש כמה קולות בדמאי, ולכן חיישין שמא לא יודיענו. אבל אין הוכחה שבאיסור דרבנן דעלמא ר' יוסי אוסר. אבל עצם קושית החכמת שלמה הנ"ל, עוד יותר קשה על דברי רבנו. שרבנו כאן מכיר הוכחה מדברי ר' יוסי. והרי אין הוכחה כמותו, וכמ"ש ביור"ד סימן של"א סעיף קי"ז, וכמ"ש שרבנו בס"ק קע"ט. ועוד קשה שהרי

באר הגולה

ג טור בשם רמ"א
וכ"ז רב זלמן גאון.
ד משנה ראשונה.
ה רמב"ם בשם רמ"א.
ו משנה ראשונה.
ז משנה ראשונה.
ח משנה ראשונה.

נפסם אסור ולא מהי ספק ספקא: (אגור וכל נז): ג (ו) חטים שכאו בספינה אם הם יבשות וקשות ולא נשתנה מראיהן אחזקי איסורא לא מחזקינן: ד (ו) דשנה שרבו גשמים וירדו על ערימות שבשדות עד שהיו קצת מהשבילים שעל הערימות מעלים צמחים אין חוששין לסתם חטים של אותה שנה: ה (ח) דגן שבמחזור שנתייבש לגמרי ואינו צריך ליניקה כמאן דמנח בכדא דמי ומקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים: ו (ט) חטים שנמצאו בהם מכוקעות אותם שאינן מכוקעות מותרות מפני שהדבר מצוי שבשעת גשמים עליונות הנדיש ותחתיתו מתחמץ ומתבקע ואין המים נוגעים באמצעיתו כלל: ז (י) וישראל שיש

ביאורי הגר"א

המניח פירות כו' אם אכלו כו' ומסקנא שם נגמרא מעל"ע של בדיקה וערש"י שם ד"ה מעל"ע כו': (י) ישראל כו'. דהוי כחמץ שנפלה עליו מפולת כמ"ש נפרק כ"ש וממ"ש רש"י נפ"ל גבי העושה ביתו אול' ועוד דס"ס שמה לא נתחמץ ואח"ל נתחמץ שמה נתעפשו ולכן מותר להשהות כמ"ש נפ"ל. רש"י: (יא) דבש כו'. דאחזקי כו' כנ"ל ועוד דאפי' נתערב זה סולת אין אסור כמ"ש הרא"ש על הירושלמי הג"ל

ברכת אליהו

וכמ"ש בגיטין לא א במשנה: המניח פירות להיות מפריש עליהן תרומה ומעשרות מעות להיות מפריש עליהן מעשר שני מפריש עליהן בחזקת שהן קיימין אם אבדו הרי זה חושש מעת לעת. ובגמ' שם: מאי מעת לעת ר' יוחנן אמר מעת לעת של בדיקה רבי אליעזר בן אנטיגנוס אומר משום רבי אלעזר בר' ינאי מעת לעת של הנחה. ומסקנא שם בגמ': מעת לעת של בדיקה. וערש"י שם ד"ה מעת לעת של בדיקה, שכתב: שברקן מצאן אבודין חושש שמא מאתמול בעת הזאת אבדו ואם עשאן מעשר תוך מעת לעת זה על פירות אחרים צריך להפריש עליהם מספק וטפי מהכי לא אחמור רבנן למיחש אלא סמכי אחזקה. [הרי אף דיש ריעותא לפנינו שאבדו מ"מ מאי דאפשר לאוקמי על חזקה מוקמין וה"נ כאן אף דנמצא מכוקעות מוקמין על חזקה דמעיכרא השאר — ד"א].

(י) דהוי כחמץ שנפלה עליו מפולת. כמ"ש בפרק כל שעה פסחים לא ב במשנה: חמץ שנפלה עליו מפולת הרי הוא כמבוער. ובגמ' שם: אמר רב חסדא וצריך שיכטל בלבו. וכמ"ש רש"י בפ"א שם ז א ד"ה אוצר — גבי העושה ביתו אוצר קודם ל' יום לפני הפסח אין זקוק לבער: שהכניס שם חבואה ותחתיה חמץ ואמירין לקמן חמץ שנפלה עליו מפולת הרי הוא כמבוער, עכ"ל. ועוד דשם ודאי איכא חמץ. אבל כאן דס"ס הוא שמא לא נתחמץ ואח"ל נתחמץ שמה נתעפשו. ולכן מותר להשהות כמ"ש בס"ב. כ"כ בתשובות הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סי' קס"ח.

(יא) דאחזקי איסורא לא מחזקינן כנ"ל בס"ג. ועוד דאפי'

י"ט ג' נ' וספיק' אסור' ואם נתערבה כו'. מרדכי ספ"ג דע"ו ועי"ד סי' ק"י: (ו) חטים כו' אחזקי כו'. כמ"ש נפ"ג דגטין המלוה מעות כו' אף ע"ג דמיתה שפיקא ממ"ש ונסוכה כ"ד א': (ז) שנה כו'. דאחזקי כו' והולכין אחר הרוי וכמ"ש בגיטין שם המביא גט והניחו כו' ושם נגמ' שרוב מוליד למי: (ח) דגן כו'. כמ"ש נפ"ל כ"ש דאחזקינן נמוכר וע"כ נכ"ג: (ט) חטים כו'. דאחזקי כו' כנ"ל וכמ"ש בגיטין שם

באלף לא בטיל ולכן יש לאסור אפי' ספק ספקא. ועיור"ד סי' ק"י ס"ח א'.

(ו) כמ"ש בפ"ג דגיטין ל א במשנה: המלוה מעות את הכהן ואת הלוי ואת העני להיות מפריש עליהן מחלקן מפריש עליהן בחזקת שהן קיימין ואינו חושש שמא מת הכהן או הלוי או העני העני. הרי דלא חיישין למיתה, אע"ג דמיתה שכיחא, כמ"ש בגמ' עמוד ב'. ובסוכה כד א איתא דאליבא דר' יהודה אם עשה את הבהמה לדופן של סוכה, כשרה. והטעם הוא דר' יהודה לא חייש שמא תמות הבהמה, משום דמעמידין אותה על חזקה, אע"ג דמיתה שכיחא.

(ז) דאחזקי איסורא לא מחזקינן והולכין אחר הרוי. וכמ"ש בגיטין כח א במשנה: המביא גט והניחו זקן או חולה נותן לה בחזקת שהוא קיים (ולא חיישין שמא מת ובטל שליחותו ומדאורייתא נפקא לן בהכל שוחטין [חולין ב] העמד דבר על חזקתו — רש"י). ושם בגמ' אמרו שהטעם הוא משום שרוב חולים לחיים. [והו"ה כאן אחזקי איסורא לא מחזקינן והולכין אחר הרוי שאין מחמיצין. ועט"ו סק"א ומ"א סק"ה].

(ח) [כבה"ג סק"ה ציין לרשב"א. וזה בתשובה ח"ו סי' כ']. וכמ"ש בפרק כל שעה פסחים לג א שאם הפריש חמץ תרומה ד"ה אינה קדושה, משום שלא היתה לו שעת הכושר. ואיתא שם: ודלא היתה לו שעת הכושר היכי דמי כגון דאחזקינן במחזור וע"כ כבה"ג — שנתייבש לגמרי ואינו צריך ליניקה. דאלי"ב אין חימוץ במחזור.

(ט) דאחזקי איסורא לא מחזקינן. כנ"ל בס"ג וכנ"ל בסק"ז.

כדאיתא ביור"ד סי' ק"י אכן לפי מה שסתם המחבר בס' תמ"ז ס"ב וס"ג מוכח דס"ל דחמץ לא מקרי דבר שיש לו מתירין וכ"כ הגר"א בעצמו שם וביור"ד סוף סי' ק"ב שכן הוא דעת המחבר וע"כ כודאי יש מקום להקל במקום הרחק, עכ"ל. והאחרונים כתבו שאם יש הפסד בשהייתן מותר אפילו באכילה. ונראה שגם לפי מ"ש רבנו — שטעם האיסור הוא מפני שיש לו מתירין — יהי' מותר במקום שיש

* הרמ"א כתב שם: ו"א דבר שיש לו מתירין אין להתיר מכה ספק ספקא וטוב להחמיר אם לא לצורך מאחר שיש לו היתר בלא הכי. ועמש"ש בסק"ג. וכתב בשער הציון כאן סק"ט: והנה סברת הרמ"א שהחמיר לענין אכילה חתרו האחרונים למצוא טעם לדבריו ולכן הסכימו להתיר במקום הרחק ובביאור הגר"א כתב טעם פשוט לדבריו שהוא משום שהוא דבר שיש לו מתירין ולא מהני כזה ס"ס

באר הגולה

ח טור והנה"מ נסח
לאנ"ן והל"ס
נחשונה כלל כ"ד.

לו בורות מלאים חטים וחושש שמא יש בקרקעית הבור ובקירותיו חטים מבוקש' מלחות הבור והארץ בביטול בעלמא סגי (ועי' לעיל סימן תל"ז סעיף א'): ח (יא) ה דבש של נכרי אין מחזיקים בו איסור ואוכלים אותו בפסח: הגה: (יב) מיהו יש מחמירין (מדרבי פרק כל שעה והגהות מיימוני פ"ד) והמנהג צמדינות אלו שלא לאכול דבש רק אותו שמצויים נחצות מן הכוורת שעושין ממנו משקה שקורין מע"י (יג) ותאנים יבשים וענבים יבשים שקורין רחיו"י גדולים או קטנים תלויים צמחה המקומות כי יש מחמירין שלא לאכלן ויש מקילין (יד) ולכן נהגו צמדינות אלו להחמיר שלא לאכול שום פירות יבשים אלא לא שידוע שנמייצשו בדרך שאין לחוש לחמץ (טו) וצוק"ר אסור לאכלו ואסילו להשהותו אסור (ת"ה סימן קי"ד) (טז) וציוס טוב

ביאורי הגר"א

מושך כו' וכן כלן שמשכרין נו': (יג) ותאנים כו' תלוי כו'. שהתאנים רגילין לערש נהם סולת למותה. וענבים רגילין לייבשן צמחור אלא הפסח אחר שהולאו הפסח מן האזור. ובמקומות שאין מערבין סולת ומייבשין בשמש מותר וענביו דע"ז שם ד"ה האו חלא כו' הלכך כו' כי יש מקומות כו' וכן מ' בגמ' האו חלא כו' דמערבי כו' כו' ר"ל שרגילין לערש מ' דמקומות שרגילין דוקא: (יד) ולכן נהגו. כמו צענבים כנ"ל: (טו) וצוק"ר. שמערבין נו קמס:

ר"ח כו' ה"ל דבש מזויף כסולת כו' ותשאל רחוקה שמה נחערב מים בדבש: (יב) מיהו יש מחמירין. שרגילין לערש נו סולת לתותה ולכן אמר בירושלמי לרץ לבער משום הדבש דלא כהר"ש וכמ"ס מוס' בפרק כ"ט ובמנחות על סומן האדומי משום דמחמירין השעורין במים מפלה ומחזיקין איסורא ככה"ג משום שמשכרין צויף כמ"ס נע"ו ל"ד ב' הו"א ארבה דמורייסא כו' דלמא אידי לזרי אחי דשוו חמרא כו' וע"ס בחוס' ל"ז א' ד"ה מאזנה. אכל אס לא ראהו

ברכת אליהו

לערוכי — רש"י) א"ל ר' ירמ' לר' זירא דלמא אידי דצור אתו (דרך שפת הים הסמוכה לצור אתא האי ארבה — רש"י) דשוי חמרא (שהיין בכול — רש"י) וכו'. הרי דאם משתכרין חיישינן לדיוף. וע"ש בתוס' לב א ד"ה ומאוצר שגם הם הוכיחו כן מהגמ' הנ"ל. ח"ל: ... נראה דמותר לקנות כל מיני משקה מן העובדי כוכבים כגון יין תפוחים ומי תותים ובלבד שיראהו הישראל מושך מן החבית ואפילו דמיהן יקרים יותר מן היין דודאי לא עירבו יין בתוך החבית דמסרא קא סרי אבל אם לא ראהו מושך מן החבית אז הדבר מתחלק במשקה היקר מן היין יאסור שמא עירב בו יין להשתכר ולהרויח אבל אם היין יקר אין לחוש שמא עירב בו יין להכשיל כדאמרין לקמן (לד ב) קיסתא דמורייסא בלומא קיסתא דחמרא בארבעה לומי. וכן באן אם הסולת זול יותר מן הדבש, יש לחוש שעירבו, כיון שמשכרין בו.

(יג) שהתאנים רגילין לערש בהם סולת לתותה. וענבים רגילין לייבשן כצמחור אצל הפסח או אחר שהוציאו הפסח מן התנור. ובמקומות שאין מערבין סולת ומייבשין בשמש מותר. ועיין בתוס' דע"ז לב א ד"ה האי חלא כו'. דאיתא שם בגמ': אמר רב יוסף האי חלא דשיכרא דארמאה אסור דמערבי ביה דודיא (שמרים — רש"י) דין נסך. וכתבו תוס' שם: הלכך צריך ליתור בשכר דבש שקורין מ"ט לבדוק אם מטילין בו שמרי יין להעמיד מהר כי יש מקומות שעושין כן ואז ודאי הוא אסור. הרי דאין אסורין רק במקומות שעושין כן. וכן מ' בגמ' הנ"ל: האי חלא כו' דמערבי ביה כו'. ור"ל שרגילין לערש אותם בשמרי יין נסך. ומדלא אמר' דחיישינן שמא מערבי ביה דורדיא דין נסך, מ' דדוקא דבמקומות שרגילין לערש אסור, אבל במקומות אחרים אין איסור.

(יד) הטעם הוא כמו צענבים כנ"ל בסק"יג, שרגילין לייבשן

נתערב בה סולת אין איסור, כיון דבש הוי מי פירות ואין מחמיר. וכמ"ס הרא"ש בפסחים פ"ב ס"ג על הירושלמי שם ה"ז, הנ"ל שבס"י תס"ו סק"ה. ששם הבאנו דברי הירושלמי: רבי חנינא בריה דר' פדאי הוה לי דבש מזויף כסולת אתא שיל לרבי אמי א"ל צריך אתה לבער. ומפרש הרא"ש דהירושלמי ס"ל דמי פירות מחמירין. אבל לדין שמי פירות לבד אינן מחמירין מותר. ורק מי פירות עם מים מחמירין. וחששא רחוקה היא שמה נתערב מים בדבש.

(יב) הטעם הוא משום שרגילין לערש בו (בדבש) סולת לתותה. ולכך אמר ר' אמי בירושלמי דפסחים פ"ב ה"ז הנ"ל בסק"י א' לר' חנינא דצריך לבער דבש מזויף כסולת. והטעם הוא משום הדבש שרגילין לערש בו סולת לתותה. ודלא כהרא"ש שם ס"ג דמוקי הירושלמי דס"ל מי פירות כפני עצמן מחמירין. וכמ"ס תוס' בפרק כל שעה שם לה ב ד"ה ומי פירות ובמנחות נג ב ד"ה אין מחמירין. שבפסחים מב א תנן שחומץ האדומי עוברים עליו בפסח. ושם בגמ' צמוד ב' אמר: דרמי ביה שערי. והקשו תתוס' שם ושם "והא מי פירות אין מחמירין ואפי' אם משימין מים עמהם אכתי לא הוי אלא חמץ גוקשה" — לשון התוס' בפסחים שם. ופי' התוס' על חומץ האדומי דטעם האיסור משום דמחמירין השעורין במים תחלה. ומחזיקין איסורא ככה"ג משום שמשכרין בזויף. כמ"ס בע"ז לד ב: ההוא ארבה דמורייסא דאתי לנמילא דעכו אותיב רבי אבא דמן עכו נטורי כהדה א"ל (רבא) נ"ר אבא — הגהות הב"ח] עד האידנא מאן נטרה א"ל עד האידנא למאי ניהוש לה אי משום דמערבי כי חמרא קיסתא (שם המדה — רש"י) דמורייס בלומא (בזווא — רש"י) קיסתא דחמרא בד' לומי (במדינתו של עובד כוכבים זה היין נמכר ביוקר והמורייס בזול אבל כאן היין בזול והמורייס ביוקר וחיישינן

הפסד כשהייתן. וזה עפ"י מ"ש ביר"ד סי' ק"ב ס"ד: יש מי שאומר דלא שייך דבר שיש לו מחירין היכא שהמאכל מתקלקל. ועמש"ש בסק"י. אמנם ראה שם בחידושי רעק"א שהים של שלמה בחולין

פרק ח' סימן פ"ז חולק על דין זה. וראה באנצקלפ"ת כרך ד' ערך דבר שיש לו מחירין עמוד ד' י"ט. כ'.

האחרון לזכרון פירות יצאים וזק"ר קנדי"ל שאין בו חשש חימוץ (מהרי"ל) (יז) והמנהג צמדינות אלו שלא לזכור מרכוס שקורין ופר"ן או (יח) נעגלי"ך (מהרי"ל) (יט) מיהו אין אסורין מערובתן וכן נראה לי: ט (כ) ט טבשיל שנתבשל ונמצאו בו שעורים (כא) או חטים אם נתבקעו ממש הרי כל התבשיל

באר הגולה
ט טור בשם הר"ף
וכ"כ הרמב"ם נפ"ה.

ביאורי הגר"א

כלל כיון דלית בהו צירי וכ"כ הג"א שם ד"ה ו"א כ"ו ומביא ראיה מפ' נמלא דע"ז ס"ה ז'. ולא היא דמסקנא דכ"ש שחטים קילי משעורי' והיה"ל דע"ז אינה ענין לבאן ועוד מביא ראיה מהיה"ל ארצא דטנע נחשטא ולא אצרכוהו שם נתבקעו וכ' הר"ן שאינה ראיה דשם היו בן מנוקשות וע"ל ס"ז וגם אין לומר דחטים אפי' נתבקעו מותרות דא"כ שימור דליתיה ל"ל. אבל נחשטא פ"ג משמע דחילוק בין חטים לשעורין דמביא שם השורה חטים ושעורים נמים ונחשטא אסורות ר' יוסי אומר השורה שעורים נמים ונתבקעו אסורות ונחמין כ"ו ומביא לה בשם ר' יוסי משום ספחא ונחמין

(טז) ובי"ט. אבל נשאר ימים אפי' אומן שאין מערבין אסור משום איחלופי: (יז) והמנהג. שמוייפין נסולת להעמיד מראיתו וכן מניחין על השאור לחזור למראיתו: (יח) נעגלי"ך. כי שורין אותו זמי שעורין: (יט) מיהו. דלענין משהו דרננן לא מחזקי' איסורא דיעבד: (כ) תבשיל כ"ו. כפרק כל שעה מ' א' ח"ר אין לוחמין כ"ו אר"ה לא נתבקעו ט' ותמואל אמר כ"ו וק"ל כפ"ק דע"ז נשל תורה הלך אחר המחמיר ונשל סופרים הלך אחר המיקל וכן כאן דמערוב' משהו הוא דרננן: (כא) או חטים. לאפוקי מרא"ה שאורם בחטים לד"ה אפי' לא נתבקעו

ברכת אליהו

תניא אין לוחמין שעורין בפסח ה"ק בעל נפש אפי' חיטין דשרירי (שהן קשין משעורין ואין ממהרין להחמין — רש"י) לא ילתות (בעל נפש לא ילתות אבל דלאו בעל נפש לא מחמיר על נפשיה כולי האי — רש"י). הרי דלמסקנת הגמ', שעורין אסור ללתות וחטים מותר. וכ"כ הרמב"ם בהל' חמץ ומצה פ"ה הל' ו', ז'. והוא דע"ז הנ"ל — שמשם הביא הרא"ה ראה — אינה ענין לבאן. [ונכ"מ הר"ן בפסחים שם, וז"ל: ולא נהירא לי דהתם במסכת ע"ז (סה ב) הכי קאמר דאע"ג דענבים שנפלו עליהם יין נסך כל שאין מבוקעות ידיהם והם מותרות בחיטי לא אמרי' הכי דכיון דאית בהו ציריא כמבוקעות דמיין כלומר שהיין נכנס לתוכן אבל לענין חמץ אינו ענין דאדרבה סוגיא דגמרא ריהטא דחיטי קילי טפין]. ועוד מביא הרא"ה ראה — דבחיטי אף שאין מבוקעות אסור — מההיא ארבא. דאיתא בפסחים שם עמוד ב': ההוא ארבא דחיטי דטנעא בחישתא (שם הנהר — רש"י) שריא רבא לזבוגי לנכרים איתביה רבה בר ליואי לרבא בגד שאבד בו כלאים הרי זה לא ימכרנו לנכרי וכו' לנכרי מאי טעמא לא לאו משום דהדר מזבין לישראל הדר אמר רבא לזבוגיהו קבא קבא לישראל כי היכי דכליא קמי פיסחא. ולא אצרכוהו שם נתבקעו. הרי דאף בחיטי שאין מבוקעות אסור לישראל. ולכן הר"ן שם שאינה ראיה. דשם מיירי שהיו בהן מבוקעות, ולכן צוה רבא לא למכרם לנכרים. משום ד"חיישינן דילמא זבין להו לישראל ולאו ארעתיא א"ג משום שמא יטחנן הנכרי ויחזור וימכרם לישראל" — לשון הר"ן. וע"ל ס"ב ששם פסק המחבר, שדגן שנטבע כנהר אע"פ שלא נתבקע אסור, דכיון דמינה נייחא אתי לידי חימוץ. [ועיין ברא"ש שם פ"ב סכ"ז, ומש"ל בסק"ג]. וזה רק בדגן המונח. משא"כ בלתייה — דעסיק בהו בחיטי — לא אתי לידי חימוץ. וגם אין לומר דחטים — כיון דשרירי — אפי' נתבקעו מותרות, דא"כ שימור דליתיה ל"ל. דהרי איתא שם עמוד א': אמר רבא מצוה ללתות שנאמר ושמרתם את המצות (שמות יב, יז) אי לא דבעי לתייה שימור למאי וכו'. וע"כ מיירי בחטים, דבשעורים לכר"ע אסור ללתות, כמ"ש בברייתא. והשימור של לתייה הוא כדי שלא יתבקעו, וש"מ דנתבקעו החטים

בתנור אצל הפת.
(טו) הטעם שאסור הוא מפני שמערבין בו קמח. [נעמ"א סק"ט].
(טז) דוקא ביו"ט האחרון. אבל בשאר ימים אפי' אותן פירות שאין מערבין בהן סולת אסור, משום איחלופי באותן שמערבין בהן סולת.
(יז) הטעם שנהגו שלא לאכלו הוא מפני שמוייפין אותו בסולת להעמיד מראיתו, וכן מניחין אותו על השאור לחזור למראיתו.
(יח) נהגו שלא לאכלו, כי שורין אותו במי שעורים.
(יט) שכל החשש הוא שמא נשאר בו משהו חמץ. ולענין משהו דרננן לא מחזקינן איסורא בדיעבד.
(כ) כפרק כל שעה פסחים מ' א': ת"ר אין לוחמין שעורין בפסח ואם לתת נתבקעו אסורות לא נתבקעו מותרות וכו' א"ר חסדא אמר מר עוקבא לא נתבקעו ממש אלא כל ששילוו מניחין על פי חבית והן נתבקעות מאיליהן ושמואל אמר נתבקעו ממש וכו'. וק"ל כפ"ק דע"ז ז' א' דב"ש תורה הלך אחר המחמיר, וב"ש סופרים הלך אחר המיקל". וכן כאן לענין חטה גופא פסקינן כרב חסדא דאפילו לא נתבקעו ממש. אבל לענין חערובת פסקינן כשמואל ד"נתבקעו ממש", משום דתערוב' משהו הוא דרננן, ואזלינן בתר המיקל.
(כא) לאפוקי מדעת הרא"ה — והובא בר"ן בפסחים מ' א' — שאסור בחיטים לד"ה אפי' לא נתבקעו כלל, כיון דאית בהו צירי. וכ"כ הג"א בפסחים פ"ב סכ"ה ד"ה ו"א כ"ו. הרא"ה מביא ראיה מפ' בתרא דע"ז סה ב. דאיתא שם: ההוא כרי דחיטי דנפל עליה חביתא דיין נסך שריא רבא לזבוגיה לעובדי כוכבים. ושם הקשו על רבא: תנן יין נסך שנפל ע"ג ענבים ידיחין והן מותרות ואם היו מבוקעות אסורות מבוקעות אין שאין מבוקעות לא. ומשנינן: אמר רב פפא שאני חיטי הואיל ואגב צירייהו (סדק שבחיטין — רש"י) כמבוקעות דמיין. ומכאן ראיה לדעת הרא"ה שבחיטים אסור — לענין פסח — אפי' לא נתבקעו כלל. ולא היא דמסקנא דכל שעה שחטים קילי משעורים. [דאיתא בפסחים מ' א': אמר רבא בעל נפש לא ילתות מאי איריא בעל נפש אפי' כולי עלמא נמי דהא

באר הגולה

י מרדכי נפ"ר
דפסמ"ס.

אסור אם לא נתבקעו ממש (כב) התבשיל מותר: הגה: (כג) ואין המנהג כן אלא אסורים הכל נמשחו
אפי' לא נמנקעו ואותם חטים או שעורים שורפים אותם: י (כד) ותרנגולת מבושלת שנמצא

ביאורי הגר"א

כרכר וארג בו את הצדד אסור צהנאה ומניין י"י שגפ
לנור כולו אסור צהנאה ומנין רש"ג אומר ימכר כולו לנכרי
חוץ מדמי י"י שבו אר"י בר אבא קשימי מאי דיון חמן
אין דרך נ"ל ליקח יין מן הנכרי צדס הכל דרך נ"ל
ליקח צד מן הנכרי ולפיכך כל שאין דרך ליקח מן הנכרי
מותר בכל האסורין וכ"י הר"ש צעלה שם ומוס' צונחם
ע"כ נ' צד"ה כולן ובינמות פ"א צד"ה כולן כו' אלא
שהמרד' הקשה דעפ"ה שפניו הסטה היא חמץ וה"ל כמו
יין ציץ דאינו מותר אלא צי"י דרננ' ולא דלאורייתא
כמש"ש אבל צמלמות שם כתב דאשר אסורין אע"פ
שאסורין ד"ח מ"מ לפתם יינם מדמינן להו דהא מתמרי'
צמסם יינם יומר מכלל אסורין שהוא נמשחו ואלמ' צפ"כ
דפסחים ופ"כ דע"כ הא דלאורייתא כו' וכן דמקון
רננ' כו'. ודוקא צי"י גמור שהוא מאסורי ע"ז מחמירין
כו' וכ"כ הר"ן צע"ז שם אלא שכתב דנפדיין אפי' צמסם

כו' דליה קאמר לה כמ"ש צנמר': (כב) התבשיל מותר.
דנדרננ' הולכין להקל כמ"ש בפ"ק דע"ז ואף על גב
דעיקרה מדלאורייתא כמ"ש בפ"ג דלמרי' שאני אומר הוואל
וליתא (כנא"פ) [כנא"פ] אע"ג דעיקרה מה"מ. ר"ן:
(כג) ואין המנהג כו'. שנוהגין כמר עוקבא ואין אנו
בקיין בשעור הראוי לביקוע. ועיין סמ"ג ומרדכי. ולי"נ
טעם המנהג כמ"ש בפ"כ דגן זה כו' והרי"ף ס"ל דאף
כה"ג צעין נמנקעו ונעונדא דלרננ' כמ"ש הר"ן שהיו
שם מבוקעות כנ"ל וכן נחוספת' השורה שעורין כו'
כנ"ל: (כד) תרנגולת כו'. כמ"ש צע"ז ס"ה נ' הווא
כריא דמינן כו'. ונמרדכי פ"כ וכ"כ הרמב"ן שם
מהישראל פ"ג דע"ז על מתינ' צד שצנעו כו' והיכלו
צמלמות שם וצ"כ צע"ז שם ומוס' צע"ז שם ח"ל א"ר
חגאי כד נחמית מן אלפא שמעית קלי דר' יעקב בר אבא
מתניין נגד שצנע וצקליפי עללה ילקח ומניין נטל הימנה

ברכת אליהו

לתוך אלו מותרים שאני אומר תרומה לתוך תרומה נפלה
וחולין לתוך חולין נפלו ואי אמרת כזית בכדי אכילת פרס
דאורייתא אמאי אמרינן שאני אומר אלמא דאי אמרינן כזית
בכדי אכילת פרס לאו דאורייתא ניהא דאע"ג דעיקר איסוריה
מדאור' כיון דמדאורייתא מיהא בטיל תלינן לקולא ואמרינן
שאני אומר].

(כג) שנוהגין כמר עוקבא בפסחים מ א הנ"ל בסק"כ: לא
נתבקעו ממש אלא כל שאילו מניחין על פי חבית והן נתבקעות
מאליהן. וכיון שאין אנו בקיאים בשיעור הראוי לביקוע
אוסרים הכל במשהו אפי' לא נתבקעו. ועסמ"ג מל"ת סי'
ע"ז ע"ח ובהל' חמץ [נדפס בסוף מל"ת]. ומרדכי שם פ"ב סי'
תקע"א, שכתבו את הטעם הנ"ל. ולי נראה טעם המנהג,
כמ"ש בס"כ: דגן זה שנטבע בנהר או שנפל עליו מים אע"פ
שלא נתבקע אסור. וכמש"ל בסק"ג מפסחים מ ב מ, ההוא
ארבא דחיטי דטבעא בחישתא, דרבא אסר שם, ולא שאל אם
החיטי נתבקעו. ומוכח דכיון דמינח נייחי בכל ענין אסורים.
וזהו דעת הרמ"א, [דהיכא דמינח נייחא אסור אפי' בלא
נתבקעו. ול"ד ללתיחה, דשם הוא עסוק בה ולא נייחא ויש רק
חשש שמא יבוא לידי חמץ. אבל היכא דמינח נייחא אסור בכל
ענין. וכמ"ש המ"א בסק"ב]. אבל המחבר אזיל בשטת
הרי"ף, שהרי"ף ס"ל דאף כה"ג צעין נתבקעו. ובעובדא
דארבא שרבא אסר, הטעם הוא כמ"ש הר"ן שם, דמיירי שהיו
שם מבוקעות, וכנ"ל בסק"א. והרי"ף לא מחלק בין לתיחה
להיכא דמינח נייחא, ולכן גם כאן אסור הרי"ף רק בנתבקעו
ממש. וכן מ' בתוספתא שם פ"ג ה"ד שרק בנתבקעו אסור.
דאיתא שם: השורה שעורין במים ונתבקעו אסורות, וכנ"ל
בסק"א, [ועמ"א סק"ב].

(כד) כמ"ש בע"ז סה ב: ההוא (כריא) [כרי] דחיטי דנפל
עליה חביתא דיינן נסך שרייה רבא וכו' למיטחינהו ולמפינהו
ולזבוינהו לעובדי כוכבים שלא בפני ישראל. [הרי דהיכא
דליכא למיחש שמא יחזור הנכרי וימכרנו לישראל מותר

אסורין. ולכן השוה המחבר חטים לשעורים. אבל בתוספתא
שם פ"ג ה"ד משמע דיש חילוק בין חטים לשעורים —
דבנתבקעו שעורים אסורין וחטים מותרים. דתניא שם:
השורה חטים ושעורים במים ונתחמצו הרי אלו אסורות ר'
יוסי אומר השורה שעור' במים ונתבקעו אסורות ובחומץ בין
כך ובין כך מותר מפני שהחומץ צומתן והא דתניא לה שם
בשם ר' יוסי —, 'השורה שעורה במים ונתבקעו אסורות' —
הוא לא משום שרבנן פליגי על דין זה, אלא משום סיפא.
דתניא שם: ובחומץ בין כך ובין כך מותר משום שהחומץ
צומתן. והאי סיפא איהו — ר' יוסי — קאמר לה, כמש"ש
בגמ': אין לותתין שעורין בפסח ואם לתת כו' ר' יוסי אומר
שורן בחומץ וחומץ צומתן. ורבנן פליגי ע"ז. אבל כדן של
נתבקעו לכו"ע בחטים מותר.

(כב) [בסק"כ הבאנו מחלוקת מר עוקבא ושמואל בפסחים מ
א. דשמואל ס"ל דשעורים בפסח אסורות רק אם נתבקעו
ממש. ומר עוקבא אמר שאף אם מניחין על פי חבית והן
נתבקעות מאליהן אסורות. ושם כת' דתעורבת משהו הוא
דרבנן, ובשל סופרים הלך אחר המיקל. והו"ה כאן, התבשיל
מות'. [משום] דבדרבנן הולכין להקל, כמ"ש בפ"ק דע"ז א
דבדרבנן הולכין אחר המיקל. ואע"ג דעיקרה מדאורייתא,
אפ"ה אזלינן להקל. וכמ"ש בפ"ג דאמרינן שאני אומר הוואל
וליתא בכדי אכילת פרס אע"ג דעיקרה מן התורה. כ"כ הר"ן
בפסחים מ א. [שהרי"ף שם כתב — לענין שעורים —:
...אבל אי משתכחי בהרי בישולא ולא נתבקעו כיון דאיסור
תעורבת חמץ במשהו דרבנן היא לא אסרינן ליה לההוא
בישולא דמשתכחי ביה תרי ותלת שערי אלא א"כ נתבקעו
וכו'. וכתב ע"ז הר"ן: דאע"ג דעיקר איסורא מדאורייתא הוא
כיון דשיעורא מדרבנן דהא מדאורייתא לא אסור במשהו
תלינן לקולא וראיה לדבר מדאמרינן בפרק אלו עוברין (שם
מד א) גבי שתי קופות אחת של חולין ואחת של תרומה
ולפניהן שני סאין אחד של חולין ואחד של תרומה ונפלו אלו

באר הגולה

בה בפסח חטה מבוקעת מותר למוכרה לא"י (כה) שאינ' נמכר' יותר ביוקר בשביל החטה שנמצאת בתוכ' הגה: (כו) ובמדינות אלו נוהגין לשקוף הכל (ועל סימן תמ"ז סעיף ג') ב (כו) ואם נמצאת כ טור נשם ר"א ממך וט"פ.

ביאורי הגר"א

שרא רבא לזוניהו כו' נסתמא. מרדכי שם סימן תמ"א נשם הר' יחיאל מפרש ע"ש. ועין חוט' דחולין ל"ט ד"ה והלכתי כו': (כו) ובמדינות אלו כו'. דס"ל

י"ס דוקא חטת חטת ולא יין ציץ וע' מ"ש צ"ד סי' קמ"נ: (כה) שאינה נמכרת כו'. ר"ל א"י לומר מן המהמך כו' וכמ"ש דהוא ארצא דמיני נפ"ה דע"ז

ברכת אליהו

כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון וכו'. ודוקא ביין נסך גמור שהוא מאיסורי ע"ז מחמירין כו'. [וח"ל המלחמות שם: והדבר קרוב לומר שחומר זה באיסורי ע"ז נאמר שהחמירו בהן יותר בכמה מקומות אבל בשאר איסורין כדין סתם יין הוא שאפי' יין ביין מתירין למכור שהרי לא מציינו צד חמור לכל האיסורין יותר מסתם יין חמור מוכרן שבמינו במשהו והכא בפסחים איתמר עליה כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תיקון הילכך קערות וכוסות וצלוחיות וכן בגד של צביעה אסורין במכירה מפני שניקחין מן הנכרים ופת נמי אסורה וכו' משא"כ באיסורי ע"ז כדפרשית מ"מ להוליך הנאה לים המלח לא שמענו שאין לנו מדברי ר' אליעזר אלא תערובת פת בפת וחבית בחבית אבל יין אפי' בסתם יינן לא וכו']. וכ"כ הר"ן בע"ז שם מט ב. אלא שכתב שם בדפדיון אפי' בסתם יינם — שאמר ר"א שיוליך הנאה לים המלח — זה דוקא חבית בחבית ולא יין ביין שאסור לפדותו, ורק למכור מותר בסתם יינם. ועיין מ"ש ביור"ד סי' קמ"ב [ס"ק ח]. ושם נתבאר השיטות הנ"ל של התוס', הר"ן והמלחמות. וראה גם מש"ל סי' תמ"ז ס"ק ג].

(כה) ר"ל כאן א"צ לומר שהוא מוכר לנכרי את התרנגולת חוץ מהחמץ שבה. דדוקא „חבית בחבית“ או „יין ביין“ צ"ל חוץ מין נסך שבו, כמ"ש ביור"ד סי' קל"ד ס"ב. משום דמסתמא נותן בעד כל היין. משא"כ כאן. וכמ"ש בההוא (ארבא) [כרין] דחיטי דנפל עליה חביתא דיין נסך בפ"ה דע"ז סה ב. דשרא רבא לזוניהו להכיז' בעכו"ם בסתמא. משום דגם שם מסתמא אין כוונת הקונה להחין שעה לחיטים. כ"כ המרדכי בפסחים סי' תתי"א [בפנינו סי' תקנ"ח] בשם הר' יחיאל מפרש ע"ש. [וח"ל: נשאל לרבינו יחיאל מפרש"ש על תרנגולת שנמצא בה חטה בכישול אפי' בימים הראשונים של פסח ואע"פ שהחטה היתה מבוקעת וחמץ אסור בהנאה אם מותר למכרה לנכרי והשיב דמותר למכור התרנגולת לנכרי מיד ואין צורך להשהותה עד לאחר הפסח לפי שאינה נמכרת יותר בשביל החטה שנמצאת בתוכה ביוקר משלל נמצאת נמצא שאין לו הנאה כלל מן החטה והביא ראייה מהא דאמרינן פ' ה' במסכת ע"ז [סה ב] ההיא ארבא דחיטי דנפל עליה יין נסך שרייה רבא לזבוגי לנכרי אלמא אע"ג דיין נסך אסור בהנאה מ"מ כיון שאין החיטים נמכרים בדמים יקרים יותר משום יין נסך שנפל בהן מותר למכרם לנכרי ויש לחלק דהתם ביין נסך דרבנן. עכ"ל]. ועתו"ס דחולין צט ב ד"ה הלכתא כו', שכתבו: ואין לתמוה על מה שמוכרין יוקור בשר לעובדי כוכבים אע"פ שמעורב בו גיד דעובר כוכבים אינו נותן מעות אלא על דבר שיש בו טעם ולא על הגיד. (כו) דס"ל דוקא בסתם יינם — דרבנן, הקילו למכור לנכרי. וכמ"ש בע"ז עד א: אמר רב נחמן הלכה למעשה יין נסך יין

למכור לנכרים. וה"נ כאן מותר למכור התבשיל לנכרי, דהרי ליכא למיחש שמא יחזור הנכרי וימכרנו לישראל, משום דאסור לישראל לקנות תבשיל מנכרין. ובמרדכי בפסחים פ"ב סי' תקנ"ח [הביא שרבינו יחיאל מפרש"ש הביא ראי' מגמ' דע"ז הנ"ל, וסיים שם: אלמא אע"ג דיין נסך אסור בהנאה מ"מ כיון שאין החטים נמכרים בדמים יקרים יותר משום יין נסך שנפל בהן מותר למכרם לנכרי. וע"ל ס"ק כו]. וכ"כ הרמב"ן שם מהירושלמי פ"ג דערלה ה"א על מתני' שם: בגד שצבעו כו'. והביאו במלחמות בפסחים כו' א וכו' יין בע"ז מט ב ותוס' בע"ז שם ד"ה ארג. וז"ל הירושלמי שם [בפנינו בשנינו לשון קצת]: אמר רב חגאי כד נחתית מן אלפא שמעת קלי דר' יעקב בר אחא (כשירדתי מהספינה מצאתי לר' יעקב ושמעתי קולו שהיה יושב ושונה לאלו המשניות — פנ"מ) מתניתין בגד שצבעו בקליפי עולה ידלך ותנינן נטל הימנה כרכר וארג בו את הבגד אסור בהנאה ותנינן יין נסך שנפל לבור כולו אסור בהנאה ותנן רשב"ג אומר ימכר כולו לנכרי חוץ מדמי יין נסך שבו (דלרשב"ג והלכתא כותי' ימכר כולו לנכרים חוץ מדמי יין נסך שבו ואמאי לא אמרינן נמי גבי בגד שנחערב דימכר הכל לנכרי חוץ מדמי אותו האיסור שבבגד ויוליך הנאה זו לים המלח — פנ"מ) אר"י בר אחא קשיתיה מאי כדון תמן אין דרך בני אדם ליקח יין מן העכו"ם בדם הכא דרך בני אדם ליקח בגד מן העכו"ם (דהיינו טעמא דלא דימא הא לדין יין נסך שנפל לבור דחמץ ימכר כולו לנכרי לפי שאין דרך בני אדם ליקח יין מן הנכרי וליכא למיחש שמא ימכרנו לישראל אבל הכא דרך בני אדם ליקח בגד מן הנכרי והלכך לא ימכרנו לו שמא יחזור וימכרנו לישראל — פנ"מ). הרי שיין נסך מותר למכור לנכרי, מפני שאין דרך בני אדם ליקח יין מן הנכרי. ולפיכך כל שאין דרך ליקח מן הנכרי מותר בכל האיסורין. וכן דעת הר"ש בערלה שם משנ' ו', ד', ח'. ותוס' בזבחים עב ב כד"ה כולן וביבמות פא ב בד"ה כולן. אלא שהמרדכי בפסחים פ"ב סי' תק"ס הקשה דטיפה שסביב החטה היא חמץ והו"ל כמי יין ביין, דאיתי מותר אלא ביין נסך דרבנן ולא כדאורייתא, כמ"ש בע"ז עד ב. [ששם הגמ' פוסקת כרשב"ג דיין נסך שנפל לבור ימכר כולו לנכרים חוץ מדמי יין נסך שבו. ואיתא שם: אמר רב נחמן הלכה למעשה יין נסך יין ביין אסור חבית בחבית מותר סתם יין אפי' יין ביין מותר. הרי שביין נסך ממש — דאסור מדאורייתא — אסור למכור בנחערב יין ביין. וה"נ כשנאסר התרנגול סביב החטה מדאורייתא לא מהני מכירה במה שנתערב בכל התרנגול. אבל כמלחמות שם כתב דבשאר איסורין אע"פ שאיסורן דין תורה מ"מ לסתם יינם מדמינן להו, דהא מחמירין בסתם יינם יותר מכל איסורין שהוא במשהו. ואמרינן בפ"ב דפסחים ל ב ופ"ב דע"ז לד א: וכי תימא יין נסך דרבנן חמץ דאורייתא והא

באר הגולה

ל טור נסע אפי'
הר"ש נפ"צ לפקמי.
מ שס נסע אפרים
וכ"כ הרשב"א נסע

סימן קפ"ז. נ טור נסע קמ' גדולים.

ביאורי הגר"א

ביום שמיני של פסח מותר להשהותה עד אחר הפסח: יא (כח) לאם נמצאת חטה בקועה בעיסה או במצה אפוי' (כט) יסיר ממנה כדי נטילת מקום והשאר מותר מ' (ל) ויש מי שאוסר כל העיסה נ או אותה מצה וראוי לחוש לדבריו אם לא במקום הפסד מרובה או בשעת

המסתמא לא היתה נמים דמשומרים הם ולא היתה נקמח או נעיסה אינה ממחרת להחמץ יותר מהעיסה דנקועה אינה חמץ אלא ממחר להחמץ ממח"ש שורין בחומץ כו'.
רא"ש שם: (כט) יסיר כו'. כמ"ש נפרק כילד לולין ע"ה ז' יכול אם מקומו נטף מרוטבו על הסולת יקמוץ כו': (ל) ויש מי כו'. עמ"ל. ועוד שהמים שנעיסה ס' ולפי מ"ש הר"ש גבי בית שאור

ברכת אליהו

משהו היו דרבנן לכן מקילין להשהותו אבל בחמץ גמור אפי' ליי"ט האחרון אסור וכו'. והו"ה בס"ט. ששם פסק הרמ"א שבתבשיל שנמצאו בו חטים ושעורים נאסר כל התבשיל במשהו אפי' לא נתבקעו. ולפי הנ"ל גם שם אם מצאו את החטים והשעורים ביו"ט אחרון, שרי להשהות אפי' במבוקעות, כיון שיש ס' נגדו ולא היו אלא דרבנן. (כח) דאם אינה בקועה לד"ה מותר דמסתמא לא היתה במים דמשומרים הם ואם היתה בקמח או בעיסה אינה ממחרת להחמץ יותר מהעיסה דבקועה אינה חמץ אלא ממחר להחמץ ממ"ש שם שורין בחומץ כו'. רא"ש שם.
(כט) כמ"ש במשנה בפרק כיצד צולין פסחים ע"ה ב — לענין קרבן פסח —: נטף (בתנור — רש"י) מרוטבו על החרס וחזר אליו (שחזר שומן שנחתם מן החרס ונבלע בפסח — רש"י) יטול את מקומו (דלא סגי ליה בקליפה אלא בנטילה יפה יפה בעובי דשומן שנכלע בתוכו הרבה ואותו שומן מבושל מן החרס — רש"י) נטף מרוטבו על הסולת יקמוץ את מקומו (מפרש בגמ' בסולת רותחת דמטוי ורטבו מחוס הסולת והיו צלי מחמת דבר אחר ואסור למיכליה להחזיר ורטב שבתוך הסולת משום אל תאכלו כי אם צלי אש הילכך יקמוץ את מקומו וישרוף אותו קומץ כשאר קדשים פסולים — רש"י). [והכל אחד רק דבסולת אין שייך לשון נטילה כיון דאינו מחובר לכן איתא לשון יקמוץ — ד"א].
(ל) עמ"א סקט"ו שהביא בשם הרשב"א בתשו' סי' קע"ז

דוקא נסמך יינם דרבנן הקילו וכמ"ש ע"ד א' הלכה למעשה כו' ועיין מרדכי ס"ס תתי"א וסי' תתי"ג ואע"ג דנשאר דברים אין מחלקין בין סמך יינם לחמץ וכמ"ש ס"ס ל"ד א' ונפרק כל שעה וכ"כ כו' כל דמקון רבנן ס' כאן גמרא מחלק נהדיף: (כז) ואם נמצאת ביום כו'. עמ"ל וה"ה נס"ט נמצא שנתלול חטים ושעורים: (כח) אם נמצאת כו'. דאם אינה נקועה לד"ה מותר

בין אסור חבית בחבית מותר סתם יין אפי' יין כיון מותר (כהנאה חוץ מדמי אותו יין — רש"י). הרי דדוקא בדרבנן החירו יין כיון. ונלכדי כאן דחמץ יש לו עיקר מדאורייתא וכיון דסביב החטה נאסר התבשיל הוי התבשיל כמו יין בין דאסור בדאורייתא למכור — ד"א]. ועיין מרדכי בפסחים פ"ב ס"ס תתי"א [בפנינו: תקנ"ח] וסי' תתי"ג [בפנינו: תק"ס]. דבסכ"ד הבאנו שהמרדכי בס' תקנ"ח הביא רא' שתרנגולת שנמצא בה חטה מותר למוכרה לוכרי — מע"ז סה ב. דאיתא שם שמותר למכור חטים שנשפך עליהם יין נסך, כיון שאין החטים נמכרים בדמים יקרים יותר. וסיים המרדכי שם: ויש לחלק דהתם בין נסך דרבנן. ובס' תק"ס כתב: ...דטפה לחלוטית דסביב החטה היא חמץ וקיימא לן בפרק בתרא דע"ז (עד) הלכה כרשב"ג חבית בחביות ולא יין בין דאורייתא וכו'. הרי דממה המרדכי כל איסורי דאורייתא ל"ין נסך, ולא לסתם יינם. ואע"ג דבשאר דברים אין מחלקים בין סתם יינם לחמץ. וכמ"ש ל"ד א ובפרק כל שעה ל ב — גבי מאני דקונייא שאסורים בפסח ומותרים לענין יין נסך —: וכי תימאי יין נסך דרבנן חמץ דאורייתא כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון. הרי דלא מחלקין בין סתם יינם לחמץ. מ"מ כאן — לענין מכירה — הגמ' מחלקת בהדיא וכנ"ל. וא"כ חמץ שוה ל"ין נסך דאורייתא.

(כז) עמ"א סק"ז שכתב — שהטעם דמקילין בשמיני של פסח —: משום דהוי ספק יו"ט ספק חול (טור) פי' ואיסור

החמצה כ"ש החטה ולא חיישין שמא היתה החטה במים לפי שרגילין ישראל לשמור יפה המים השמורים לשום מצה מחמיר. וראיתי קצת מן המורים שאסרו אותה מצה ויש שאסרו כל המצות הנאפות בתנור עמה. ולא נהירא לי דאפי' אם היתה חמץ חמץ למה תאסור כל המצות דהא דאורייתא חמץ במשהו היינו דוקא ע"י כישול וכו' וכ"כ ה"ר אליעזר ממיי"ט (ואם) [שאם — הגהות הב"ח] נמצאת חטה על בשר מלוח או על בשר צלי או בתוך מצה רותחת חותך מקום פפועו לפי אומר הדעת וכו' עכ"ל הרא"ש. ולפי"ז נראה שכונת רבנו במ"ש. דאם אינה בקועה לד"ה מותר. היינו אף לדעת האוסרים שהביא הרא"ש. ומ"ש רבנו. דמסתמא לא היתה במים וכו'. קאי על חטיין מבוקעות — דגם בהן יש להחזיר, וכמ"ש הרא"ש הנ"ל.

ועל מ"ש הרא"ש. ולא חיישין שמא היתה החטה במים וכו'. כתב הקרבן נתנאל שם אות פ': משמע אם היתה נמצא במים היו נאסרות המצות שנילושו באותן המים ויש לתמוה שהטור כתב כלשון הרא"ש וא"כ גבי מעשה ונמצא חטה כקוע בכלי של מים ובשלו באותו מים תבשיל כתב שהמים מותרים. כן כתב ב"י בס' ו

2 איתא בפסחים מ א: ת"ר אין לותחין שעורין בפסח ואם לתת נתבקעו אסורות לא נתבקעו מותרות ר' יוסי אומר שורין בחומץ וחומץ צומתן (ואינו מניחן להחמץ — רש"י) אמר. שמואל אין הלכה כר' יוסי אמר רב חסדא אמר רב עוקבא לא נתבקעו ממש אלא כל שאילו מניחין על פי חבית וכן נתבקעו מאיליהן וישמואל אמר נתבקעו ממש עבד שמואל עובדא דבי בר חשו נתבקעו ממש. וז"ל הרא"ש שם פ"ב סכ"ה: וכיון דלא אפשרא כהא הילכתא בהדיא לא כמר עוקבא ולא כשמואל עבדינן לחומרא כמר עוקבא דהו"ל ספיקא דאורייתא והני מילי לענין מיכלינהו להנהו שערי בעיניהו וכו' וי"א דהלכה כשמואל משום דמר עוקבא תלמיד שמואל הוה וק"ל דאין הלכה תלמיד במקום רבו ועוד דהא עבד שמואל עובדא ואי לא דקם ליה דהלכתא הכי לא עבד עובדא ונ"ל דכ"ש אם נמצאת בעיסה או במצה לאחר אפייתה שמתרת אם לא נתבקעו ואפי' אם נתבקעו נראה לי דשרי דנתבקע לאו חמץ גמור הוא אלא חמץ קרוב להחמץ מדקאמר רבי יוסי שורין בחומץ וחומץ צומתן וחסה זו בקמח היתה ודבר ידוע שהחטה היא קשה אינו ממחרת להחמץ כמו העיסה וכיון שהעיסה לא

הדחק: הגם: וכן נוהגין מוך הפסח לאסור אותה מזה שנמלא זה החטה (לא) ומתירין את האחרות בין שנמלא זה אפיה או חיה ואמרינן כאן נמלאה כהן היתה (לב) ואם נמלאה בעיסה אומרינן כל העיסה ודוקא מוך הפסח (לג) אבל

ביאורי הגר"א

מתמרינן ועוסק' שם ד' א' ד"ה ומי. וי"ל ומזיקה סבר דאף בטומאה לא מחזיק' ומ"מ מודה חזקי' לר' מונא כמ"ש ועמ"ל ס"ק י"ח: (לג) אבל קודם. דמתבטל כס' ואע"ג דלטעם הראשון של הרשנ"ל דנגעה כהן וכלן יש לאסור אף קודם לפסח אין לחוש לזה כיון דלזמן הוא ועי"ד סי' ק"ה ס"ט בהג"ה ואם אינו יודע כו' וכ"ש כהן ומ"מ כדי נטילה לריך אף קודם הפסח דחשבינן ליה כהם במקום מגעו כנ"ל רק דנכסיקו

דלישה היו כחמין היו כחמין עם רועז דאוסר כנולה כמ"ש במולין ל"ו ז' וק"ח א' ז' וכ"ש נמלה אפוייה: (לא) ומתירין כו' ואמרינן. כמ"ש בכתובות ע"ה ז': (לב) ואם נמצאת. דדוקא מתקוט למקום אמרי' כאן כו' אבל לא מומן לומן כמ"ש שם בעורה נצית אפיה דלא אמרינן שהחטה הוא דנולדו ונדה ג' ז' המדלה כו' ל"ש אלא כו' אע"ג דממקום למקום פליגי שם חזקיה ור' יוחנן דר"י סבר דבטומאה

ברכת אליהו

לכן באותו מקום, ולא אמרינן השתא הוא דנולדו. ובגדה ג ב איתא: המדלה עשרה דליים מים בזה אחר זה (י' פעמים בדלי אחד ומערה בכלי גדול — רש"י) ונמצא שרץ באחד מהן הוא טמא וכולן טהורין ואמר ר"ל משום רבי ינאי לא שנו אלא שאין לה אוגנים (לדלי דהשתא ודאי אם איתא דהיה החם בזימנא קמאי הוה נפיל מן הדלי עם המים — רש"י) אבל לא יש לה אוגנים כולן טמאין. הרי דמחזיקין טומאה מזמן לזמן. ואמרינן דה"ש שם כבר קודם לכן. אע"ג דממקום למקום פליגי שם חזקיה ור' יוחנן, דר' יוחנן סבר דבטומאה מחמירין. דאיתא שם: קופה שנשתמשו בה טהרות בזוית זו ונמצא שרץ בזוית אחרת חזקיה אמר טהרות הראשונות טהורות רבי יוחנן אמר טהרות הראשונות טמאות. ועתו"ס שם ד' ד"ה ומי וי"ל כו'. שהחוט' הסביר' שהמקש' שם הבין שמחמירין כל כך בטומאה לתלות אפי' במקום למקום. הרי דס"ל לחוש דגם לר' יוחנן — דמחזיק טומאה במקום למקום — הוא דוקא בטומאה אבל לא כשאר דברים. וחזקיה סבר דאף בטומאה לא מחזיקין. ומ"מ מודה חזקיה לר' (מונא) [ינאי] כמ"ש דדוקא באין לה אוגנים. אבל ביש לה אוגנים כולן טמאין. ומחזיקין טומאה מזמן לזמן. ואמרינן דהשרץ היה מקודם. והו"ה בנמצא בעיסה אמרינן דהיתה החטה מקודם שניטלו שאר העיסות ממנה באותו מקום ואסרו כל המצות. כמ"ש בנמצא באותו מהמגזל. אבל מחזיקין במקום למקום לומר שהיתה החיטה בעיסה. ועמ"ל סק"ח. [שגם הוא כ"כ. והביא ראה ממסכת נדה הנ"ל. וע"ע מש"ש בזה].

(לג) דהחמץ מתבטל כס'. ואע"ג דלטעם הראשון של הרשב"א הנ"ל בסק"ל — דאמרינן שהחטה לא נגעה במקום אחד בלבד אלא דנגעה כאן וכאן — יש לאסור את כל העיסה

שהטעם הוא משום „שלא במקום אחד בלבד נגעה החטה אלא כאן וכאן דרך גלגולה של עיסה ואין לומר כבי הא כאן נמצאת כאן היתה ועוד שהמים שבעיסה מוליכין את היוצא מאותו גרגיר בכל העיסה שלא אמרו קליפה אלא יכש ביכש וכר". ולפי מ"ש הרא"ש בפסחים פ"ב ס"ט גבי בית שאור דלישה היו כחמין וכולע. א"כ בלא"ה כאן נאסרת כל העיסה. משום דהיו כחמין עם רועז דאוסר בכולה. כמ"ש בחולין צו ב ושם קח א ב, דהרובט אוסר כנו"ט. והו"ה הכא נאסרה כל העיסה „אם נמצאת חטה בקוצה בעיסה". וכ"ש אם נמצאת במצה אפיה שהכל נאסר. [ועיין שער הציון סקפ"ב].

(לא) כמ"ש בכתובות עה ב. [דתנן שם עמוד א': היו בה מומין ועודה בבית אביה האב צריך להביא ראה שמשנתאסרה היו בה מומין הללו ונסתחפה שדהו. ובגמ' שם מוקמאן רישא אף לר"ג דאמר נאמנה. והטעם הוא משום דכאן נמצאו כהן היו. רבינן דבבית אביה נמצאו המומין איתרע חזקתיה דאב דאיכא למימר כאן היו קודם אירוסין] — לשון רש"י שם. והו"ה כאן „בין שנמצאת החטה במצה לאחר אפייתה או כשהיא עדיין בצק לאחר שנערכה או בחתיכת עיסה ולא אמרינן שהיתה החטה מתחלה בעיסה הגדולה ונאסרה כולה אלא כאן נמצא כאן היה דהיינו שכאן נמצאת החטה עכשיו במצה זו או בחתיכת עיסה זו כאן היתה בתחלה כשנפלה ולא נפלה מעולם לתוך עיסה הגדולה שאין מחזיקין איסור ממקום למקום" — לשון המשנה ברורה סקמ"ט. (לב) דדוקא ממקום למקום אמרינן „כאן נמצא כאן היה" ולא היה במקום אחר. אבל לא מומן לומן. כמ"ש בכתובות עה ב הנ"ל בסק"ל. דבעודה בבית אביה ונמצאו בה מומין — אף שנמצאו המומין לאחר אירוסין — אמרינן דהיו קודם

עוד כמים ובבוא החיטה מהעיסה כבר נתחמצה החיטה ואוסרת העיסה בטרם שהיתה העיסה שיעור שתחמץ אבל יען כי ישראל משמרין המים יפה בודאי לא בא החיטה מהמים ובא לו הבקוע בהעיסה בזה אמרינן דחיטה קשה להתחמץ מהעיסה ואם העיסה לא התממה כדי שיעור חמץ גם החיטה עדיין לא נתחמץ אבל שתאסור החיטה המים צוננין בזה לא ידבר הרא"ש מאומה וכתמיהת הקרבן נתנאל אמאי איסור המים היה לנו לומר כאן נמצא כו' אמנם המיה לי מה זה שמביא רבינו ואת על דברי המחבר דהלא המחבר פוסק כראי' ממיין דאוסר כדי נטילה וע"כ ל"ל האי סברא דנתבקעו לאו חמץ גמור הוא דא"כ היה מותר הכל וכמ"ש בראש הנ"ל וא"כ לענין מה מביא דברי הרא"ש כלל דאין דעת המחבר כן לכן נ"ל דכוונת רבינו מ"ש דמסתמא כו' זה קאי על חטה שאינה נתבקעת

חט"ו וע"ש. ול"נ דהיינו טעמא אם היתה חטה במים והחמיצה מקודם שנתגלגלה בעיסה י"ל שאסר הכל שלא במקום בלבד נגעה ועוד שהמים שבעיסה מוליכים היוצא מאותו גרגיר בכל כמו שהרובט מוליך אפי' דבר שאינו מפעפע וכ"כ הרשב"א בשו"ת לאסור כל העיסה ודלא כרבינו הובא בב"י ובסי' תס"ז סק"ס ט"ו כתב המ"א שהרשב"א סובר דאוסר אפי' כזונו ע"ש. ליתא דעיסה שאין דע"י המלאכה מתחמצת ע"י חטה חמוצה שה"י במים וכ"כ ט"ז שם סק"ג ע"ש ודבריו נכונים וכן מוכיח בב"י. אבל קשה אמאי לא אמר דלא חיישינן שמא היתה החטה במים דאמר' כאן נמצא כאן היה. דהוי ממקום למקום. עכ"ל הקרבן נתנאל. והד"א כתב שדברי הקרבן נתנאל דוחק. וז"ל: ולענין כזר כוונת הרא"ש בפשיטות דאם היתה החיטה תחילה במים חיישינן דילמא נתבקע

באר הגולה

ס טור נטס לאכץ.

ע סס נטס אפי

העזרי.

פ דמתי נעיקן שיהא

יותר ממ' ושיהיו המים

זוניים. צ קן פי הנ"ל דברי הטור דמיר לדעת הרא"ש.

קודם הפסק אין אומרין רק מי נטילה והכי נהוג: יב (נד) ס אם מלגו (פי' שהתמיחוהו נמים (הענין הנוטה) תרנגולות ואח"כ מצאו במים גרעין חטה בקועה אסורה התרנגולות (לה) ע ואם נמצאת חטה בקועה או לחם חמץ בכלי של מים ואין בו כדי ליתן מעט פ' שהמ"י צוננים ובישלו באותם מים תבשיל או לשו עיסה מותר צ ויש מי שאוסר אם הוא בתוך הפסח: הגה: (לה) יש מי שממיר

ביאורי הגר"א

זוניים דלא כמ"א ונח"ג דלדידהו ה"ל והמים זוניים וכו' זה ואין בו משום שרצה לומר ויש מי שאוסר בו וכ"ל דאין טעם לחלק בין תוך הפסח או קודם אס נולע צונן או לא לכן כת' ואין בו כו' שהטעם שאין נולע צונן משום דמשהו הוא לכן יש אומרין בתוך הפסח וטעמו דס"ל כמ"ש ריב"א בתוס' דפסחים ע"ו א' ד"ה תניא וה"ה דנצי"ס נגד הדעה רק דאסורו דבר מועט משא"כ בתוך הפסח ומיירי אפי' נפחות ממ' דלא כמ"א כנ"ל: (לו) ויש מי שמתיר. ר"ל כיון דמשהו מדרבנן מקילין נפסיקו כמ"ש נשנת ל"ד א' ועינין ה' ב' ושאר מקומות וכמ"ש הרי"ף נחשיל שנמצא חטה כנ"ל

לא מחמירין: (לד) אם מלגו כו'. דלא אמרין אחר שהסירו התרנגולות נפלה דלא אמרין מזמן לזמן כנ"ל קי"א: (לה) ואם נמצאת כו' ואין בו כו'. וז"ל הטור כיון שהמים זוניין אין הפסח נופחם בהן טעם ואפי' חמץ גמור שנפל לגור מותר מזה הטעם וכו' נ"י ונח"ג שמדברי הרא"ש נפ' כ"ש נהיה דפי"א שנמצאת חטה נעיסה כ' ואין לחוש שמה היכה הפסח נמים ס' משמע דאם היכה נמים אסור צונן המס מיירי בתוך הפסח דנמשהו וכאן איירי קודם הפסח ודאי' ממ"ש הטור שהמים זוניין אין הפסח נ"ט כו' ואי בתוך הפסח למה ל' נ"ט הא אסור במשהו וז"ש ואין צו כו' שהמים

ברכת אליהו

בעיסה כתב שאין לחוש „שמה היתה החטה במים לפי שרגילין ישראל לשמור יפה המים השמורים לשום מצה מחימוץ". ומשמע מדבריו דאם היתה החטה במים אסור בציון. כתב הב"י דלא קשיא. דהתם מיירי בתוך הפסח דבמשהו נאסר, וכאן איירי הטור קודם הפסח דבטל בס'. והביא הב"י ראי' לכן — שהטור מיירי קודם הפסח — ממ"ש הטור שבמים צוננין אין החטה נותנת בהם טעם כו'. ואי מיירי בתוך הפסח, למה לי נותן טעם הא אסור במשהו. וע"כ דמיירי קודם הפסח. וזהו שכתב המחבר: ואין בו כדי ליתן טעם שהמים צוננים. ומ' שעיקר הטעם הוא משום שהמים צוננים. ואינו נותן טעם במים אף באין ס'. ודלא כמ"א ובאה"ג דלדידהו הול"ל והמים צוננים וכו' זה ואין כו' משום שרוצה לומר ויש מי שאוסר כו' וכנ"ל דאין טעם לחלק בין תוך הפסח או קודם אס בולע בצונן או לא לכן כת' ואין בו כו' שהטעם שאין בולע בצונן משום דמשהו הוא לכן יש אומרין בתוך הפסח וטעמו דס"ל כמ"ש ריב"א בתוס' דפסחים עו א ד"ה תניא והו"ה דבעי ששים נגד הדחה רק דאסורו דבר מועט משא"כ בתוך הפסח ומיירי אפי' נפחות מס' דלא כמ"א הנ"ל.

(לו) ר"ל כיון דהא דחמץ אסור במשהו בפסח הוא רק

בכדי נטילה אף קודם לפסח. [והוסיף הר"א: והיינו דחמץ שם איסור דהלא בחותך בסכין של בשר לא נאסר רק כפי הסכין וה"נ אין לאסור רק נגד שיעור החטה אלא ודאי דשאני חמץ דשם איסור עליו וער"ן]. אין לחוש לזה, כיון דציון הוא תלינן משפיקא להקל. ועיור"ס ס' ק"ה ס"ט בהג"ה. ששם כתב: ...אותה החתיכה שהאיסור נגע בה צריך לסיפה מעט ואם אינו יודע איזה נגע הכל שרי. וכ"ש כאן בעיסה שהיא צוננת לגמרי. ומ"מ כדי נטילה צריך אף קודם הפסח, משום דחשבינן ליה כחם במקום מגעו, כנ"ל בסק"ל דלישה הוי כחמין. [והוסיף הר"א: ומ"ש במקום מגעו הוא לאו דוקא דכל העיסה הוי כחם רק דנתבטל בס']. רק דבספיקו לא מחמירין לחשוב כחם רק בציון. והיכא שידוע המקום שנגע, חשבינן ליה חם.

(לד) דלא אמרין אחר שהסירו התרנגולות נפלה, משום דלא אמרין כאן נמצא כאן היה מזמן לזמן, כנ"ל בסעיף י"א וכמש"ש בסק"ל ב.

(לה) ז"ל הטור: ...נראה להתיר מהאי טעמא כיון שהמים צוננין אין החטה נותנת בהן טעם ואפילו חמץ גמור שנפל לגור מותר מזה הטעם. וכתב ב"י שאע"ג שמדברי הרא"ש בפרק כל שעה פסחים סכ"ה בהיה דסעיף י"א שנמצאת חטה

שהחמץ מועט שיש במים ס' נגדו, לכן מותר במים צוננים. וע"כ מיירי בפסח. וכעין זה כתב בבאה"ג סק"פ: דתרתין בעינן שיהא יותר מס' ושיהיו המים צוננים. ויכנו דחה את הסברם הנ"ל, משום דלדידהו הו"ל למחבר למימר „והמים צוננים". דלא כמ"א ובאה"ג שהם ב' טעמים, לא הו"ל למחבר לומר „שהמים צוננים" — שלשון זה מורה שהוא טעם אחד עם מ"ש המחבר לעיל מינה „ואין בו כדי ליתן טעם". אלא הו"ל למחבר למימר „והמים צוננים" — דהיינו שיש ב' טעמים להיתר: (א) ש"אין בו כדי ליתן טעם". (ב) ש"המים צוננים". אלא ע"כ מוכח שהכל טעם אחד, והיינו שהמחבר בא לפרש — שכיון שהמים צוננין ואין אסור רק בהדחה, אי"כ אין בו כדי ליתן טעם במים. ואף כשאין במים ס' נגד החמץ, מ"מ נגד שיעור שאוסר בציון — דהיינו הדחה — בזה איכא בכל מים.

דמבואר בס"ט דהמנהג לאסור הכל במשהו ואפי' לא נתבקעו ע"ז כתב דכאן לד"ה מותר משום דאפי' אם נאמר דהלכה כמר עוקבא דלא נתבקעו ממש מ"מ ע"כ דלאו חמץ גמור הוא דא"כ איך פליג ר"י ואמר שורן בחומץ כו' אלא ודאי דהטעם משום דממחר להחמץ וכאן לא גרע זאת מהקמח גופא וכ"ז דלא נתחמץ העיסה לא נתחמץ החיטה משום דילמא היתה החיטה במים ויש נחמצה כנ"ל אבל בנתבקעו ממש שפיר פוסק המחבר דאסור כדי נטילה משום דכיון דאנן נוהגין כמר עוקבא דלא נתבקעו ממש א"כ י"ל דדוקא בזה אמר ר"י שורן בחומץ דלאו חמץ גמור הוא אבל בנתבקעו ממש י"ל דלכרע לא מהני לשרות משום דחמץ גמור הוא וא"כ אפי' במצה ג"כ אסור. עכ"ל הר"א.

3 המ"א בסק"י"ט כתב שמ"ש המחבר „ואין בו כדי כו'", הוא טעם

אפילו במליגת חרנגולים משום דאמרין שמה אחר כך נפלה לשם (ת"י נ"ה מח"י ומהר"ב) (דו) יש מי שאוסר בשאר נשר ומחיר בחרנגולים ממה ספק ספיקא (מרדכי פ' כ"ט) (לח) ולענין מנהג נראה לאסור בשאר נשר או בחטה שלימה אפילו חרנגולות ודווקא אם נמלגו חרנגולים דהיינו שהיו המים חמין אבל אם היו צוננים וסרו שם החרנגולים אין לאסור מספיקא ובמקום דאיכא למימר שמה נחשכלה החטה בחרנגול' כגון שהיא שצורה (מהר"ב) אפילו במליגה יש להחיר ממה ספק ספיקא יהיה אם נחשכלה החטאות ויש הפסד מרובה ומניעת שמחת יום טוב יש להקל בכל זה בספיקא אסר דרנן שהוא משהו ויש להחיר שאר חששילין שיש בהן חטאות מאותו חששיל של הנשר שנשרה במים או

ביאורי הגר"א

אח"כ כריז"ב שאמר בזה הלוח שם בעופות ובעצים מעט לעת וכלל שהם מיירי. וראב"ן כתב דלף למ"ק שמה נלע הדג רגע קודם לזיכור ולא שהם שיעור עיכול וכמ"ס בחולין ע"א ח' וערש"י שם ד"ה מי לא עסקין כו' ואין עיכול אלא מחיים כמ"ס בחספא שם והניחו הר"ש שם כלל שאכל נשר המת כו' מה אם לא שהם נמעי עד שהוא חי שלשה ימים מעל"ע הכיח טמא ובעופות כו' וז"ל ממה ס"ס ודעת הרמב"ם: (לח) ולענין כו'. דמסקנת החספא שם ור"ש שם דבין לענין אסור בין לענין טומאה נכ"ד שהוא שלם שניכר שלא נחשכל ולא נלעס בפיו כגון חטים שלמים שנלגו נקר הדגים שלימי' דלהכי נקט דג שנלע כשהוא שלם וע"ש ומ' מחספא דמסקנת דלא חייב להי' חריוס לכן פ' כאן צונן או בהפ"מ כס' רש"י דמקלין בספיקא דמשהו כיון שהוא מדרכנן ונחטה שצורה בחרנגולות נקט כמסקנת החספא דהוי עיכול רק שחשש לספיקו של ראב"ן ומחיר נס"ס אצל בשלימה או בנשר כיון שאין כאן רק ספק אחד והוא בחמין ואין הפ"מ מחמיר כס' החס' וכמסקנתם

נכ"ט ואף ע"ג דרמ"א לא ס"ל כן כפז זה הדע' כאן משום שנתן או בהפ"מ סומך על דעת זו כמ"ס: (לז) ויש מי כו'. ר"ל הס"ס שמה אחר שהסיר החרנגולות נפלה ואח"ל שהיתה בחרנגולות שמה נחשכלה בחרנגולות כמ"ס בפ"א דהלות חנן לענין עיכול כמה חשה נמעי כו' ובעופות ובעצים כו' ודגים כו' שחפול לאור ודש"ק וילפין אסור מטומאה כמ"ס בסוף ע"ז דרך שאמר דנחירות כו' ותינן ס' תמ"ב ס"ט וכמ"ס הר"י בפ"ג דפסחים ע"מ דכל שאינה מטמאה טומאת אוכלין כו' אצל חס' נמנות ס"ט ח' והר"ש בזה הלוח שם הקשו ממ"ס בנכירות ז' ב' דג טהור שנלע דג טמא אסור באכילה ומ' נכ"ס ר' האי דיש לחלק בין אסור לטומאה וכמ"ס בפ"ק ד"ט ע"כ ל"ק ר"י אלא לענין כו' ובחולין ס"ו ב' אם אמרו ספק טומאה לטהר כו' ועוד חילוק דדגים קשים הם וכמ"ס נמנות שם שאני נשר דרכן כו' שאני ענמות דאקושי ולכן אמרין שם חטים שנלגו נקר כו' לקטן לאכילה מטמא טומאת אוכלין ואפי' לנמנות רק משום הקריבהו נא לפתחן ועוד חילוק שמה היה בנכירות

ברכת אליהו

ס"ל כן, וכתב שהמנהג לאסור, כתב זה הדעה כאן, משום שבצונן או בהפסד מרובה סומך על דעה זו להקל. וכמ"ס: אבל אם היו צוננים וכו' אין לאסור מספיקא וכו' אם נחשכלה החטאות ויש הפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט יש להקל בכל זה בספיקא אסור דרבנן משהו וכו'. ונעין משנה ברורה סקנ"ז. ושער הציון סקנ"ח.

(לז) (לח) ר"ל הספק ספיקא שמה אחר שהסיר החרנגולות נפלה החטה, ואח"ל שהיתה בחרנגולות שמה נחשכלה בחרנגולות. כמ"ס בפ"א דהלות. דתנן שם במ"ח — לענין עיכול — : כמה חשה במעי (בשר המת במעי) של כלב קודם שימות הכלב ושוב לא יטמא מפני שיהי' חשוב כמעוכל — רע"ב) שלשה ימים מעת לעת בעופות ובעצים (אם אכלו בשר המת — רע"ב) כדי שחפול לאור ותשרף דברי ר' שמעון ר' יהודה בן בתירא אומר בעופות ובעצים מעת לעת. וילפין

מדרכנן, מקלינן בספיקו — ד, שמה אח"כ נפלה לשם. כמ"ס בשבת לד' ועירובין ב' בושאר מקומות. [דבשבת לד' איתא: אמרו לו שנים צא וערב עלינו לאחר עירב עלינו מבעוד יום ולאחר עירב עלינו בין השמשות זה שעירב עלינו מבעוד יום נאכל עירובו בין השמשות וזה שעירב עלינו בין השמשות נאכל עירובו משחשכה. והטעם הוא כמ"ס ששניהם קנו עירוב משום ד, בין השמשות ספקא הוא וספקא דרבנן לקולא. ובעירובין ב' ב' אמר רב אשי שמכיו שמונה לא צריך לחי' ממה נפשך אי עומד נפיש נותר בעומד מרובה על הפרוץ ואי פרוץ נפיש נידון משום לחי' מאי אמרת דשוו תרויהו כי הדדי הוה ליה ספק דבריהן וספק דבריהן להקל. וכ"ה בשאר מקומות]. וכמ"ס הר"י בפסחים מ' א בתבשיל שנמצא חטה, דבלא נתבשל התבשיל מותר, משום שהוא מדרכנן, ובכה"ג מקלינן כג"ל וכמ"ס בס"כ. ונע"ג דרמ"א שם לא

שהטעם שאין בולע בצונן הוא משום דמשהו הוא, לכן יש אוסרים בתוך הפסח. דהלא באפשר דחה בעינן דחה. ובמקום דלא שייך דחה — כגון במים — צריך ס' נגד זה. וטעמו דס"ל כמ"ס ריב"א בתוס' דפסחים עו ב' ד"ה תניא, דבאסור קליפה צריך ס' נגד הקליפה. והו"ה בדבר צונן בעי' ששים נגד דחה. רק דאסורו דבר מועט. משא"כ בתוך הפסח, דאין דחת של ס' ואסור אפי' במשהו, לכן יש אוסרים. אבל לס' הראשונה שרי במים צוננים, ומיירי אפילו אין במים ששים נגד החמין. דמ"מ לא הוי רק כל שהוא. כיון דאין

ומ"ס רבנן. וכת' זה ואין וכו' כוונתו להעיר למה כתב המחבר לשון „ואין בו כדי ליתן טעם“ — שלשון זה מורה שהטעם הוא מפני שיש יותר מס'. הרי לעיל כת' שזה טעם אחד. וא"כ ה"ל למחבר לומר „ואינו נותן טעם“, והיינו שאינו נותן טעם מפני שהמים צוננים. וע"ז כתב רבנו דהא דכתב המחבר „ואין בו כדי ליתן טעם“, הוא משום שרוצה לומר „יש מי שאוסר אם הוא בתוך הפסח“. וכמ"ס בפנים דאין טעם לחלק בין תוך הפסח או קודם אם בולע בצונן או לא. לכן כתב המחבר „ואין בו כדי ליתן טעם“.

באר הגולה נמנע ק' נ"ל: יג ק ואם הנעילו יורה מחומצת (לט) ר בת יומא וירדו המים (המחומצים) לבור
ק טור והמלך נפ"צ ש (מ) בתוך הפסח אסור לשתות מימיו בפסח (מא) בשביל שנתערבו: יד (מב) ת אם
דפסמים. ר נ"ל. ש נ"ל. ת רנני יומא.
כנ"ל: (לט) בת יומא. דל"כ נטל"ס ומותר לדעת הס"ע נסימן תמ"ז ס"י. נ"ל: (מ) בתוך

ברכת אליהו

והביאו הר"ש שם. וז"ל התוספתא: כלב שאכל בשר המת ונכנס לבית הבית טהור שכל הבלועין כאדם ובבהמה בחיה ובעופות טהורין הקיאו הבית טמא מת אם נלא — הגהות הגר"א] שהם במעוץ עד שהוא חי שלשה ימים מעת לעת (הבית טמא) ובעופות וברגלים מיד כו' עכ"ל. והוא שכתב הרמ"א: ...ומתיר בתרנגולת מכא ספק ספיקא. ולא אמרינן דודאי נתעכל אף דק"ל כת"ק וכדעת הראב"ן דגם לת"ק אפשר דלא נשתהה במעי התרנגולת כשהיה חי כשיעור עיכול. [משא"כ לתירוצי התוס' דיש חילוק בין איסור לטומאה וכן להטעם דגם קשה והו"ה חייטם א"כ ליכא למחשב כלל הא דעיכול לספק וע"כ כהראב"ן הנ"ל — ד"א]. ומ"ש הרמ"א, ולענין מנהג נראה לאסור כשאר בשר.

הוא כמסקנת התוס' שם. דמסקנת התוס' שם והר"ש שם, דבין לענין איסור ובין לענין טומאה בכל דבר שהוא שלם שניכר שלא נתעכל ולא נלעס בפיו. כגון חיטים שלמים שבגללי בקר ודגים שלמים, לא אמרינן בהם שנתעכל. ולכן בדג טהור שבלע דג טמא ולא נלעס — שהדג שבתוכה שלם — לא שייך עיכול ואסור. ולהכי נקט במתני' דבכורות שם דג שבלע כשהוא שלם. וע"ש בתוס' כמנחות. וז"ל: ומתוך הסברה היה נראה בין לענין איסור בין לענין טומאה דכל דבר שהוא שלם שניכר בשלימותו שלא נתעכל ולא נלעס בפיו כגון חיטין שלמים שבגללי בקר ודגים שלימים כגון דג טהור שבלע דג טמא דלהכי נקט בלע דלא הו' עיכול וזר שבלע שזפין של תרומה אע"פ שהן שלימים ולא הו' עיכול פטור השני שכבר נתחללה וכו'. ומ' מתוס' שם במסקנא דלא חייש להני תירוצים דמחלקין בין טומאה לאיסור. אלא דגם באיסור שייך עיכול. רק דבשלימה חזינן דלא נתעכל. ולכן פסק הרמ"א כאן, דבשלימה — אם הוא בצונן או ברוחץ בהפסד מרובה — כס' ראשונה המקילה. משום דמקילין בספיקא דמשהו כיון שהוא מדרבנן. ובחטה שבורה בתרנגולת, נקט כמסקנת התוס' הנ"ל דהו' עיכול לענין איסור. כמו דהו' עיכול לענין טומאה. אלא דא"כ הו"ל להתיר אף אם לא היה ספק ספיקא, רק שחשש לספיקא של ראב"ן — שמא מתה התרנגולת תוך שיעור עיכול — ולכן מתיר רק מטעם ספק ספיקא — שמא נתעכל בחייה ושמה נפלה החטה אח"כ. ושרי אפי' כשהמים רותמים מטעם ספק ספיקא. אבל בשלימה או בבשר כיון שאין כאן רק ספק אחד — דלא שייך עיכול — אם הוא בחמין ואין הפסד מרובה, מחמיר הרמ"א כסברת התוס' וכמסקנתם כנ"ל. [ועיין להלן סקנ"ג. לעיל בס"י תמ"ז סק"א וס"י תנ"א סק"ג וביור"ד ס"י קכ"א סק"ד].

(לט) דאלי"כ — ואינה בת יומא — נטל"ס הוא ומותר אף בפסח לדעת השו"ע בס"י תמ"ז ס"י. כ"כ ב"י.
(מ) דקודם הפסח בטל בס' בתוך הכור. כ"כ הב"י. ואף דלא מהני הגעלה בתוך הפסח, משום ש"א חמץ במשהו"ו, חוזר

איסור מטומאה, כמ"ש בסוף ע"ז עה א: כדרך שאמרו שההרות כך אמרו כיון נסך. ועיין ס' תמ"ב ס"ט. וכמ"ש הרי"ף בפ"ג דפסחים ש"מ דכל שאינה מטמאה טומאה אוכלין אינו אסור באכילה. אבל תוס' במנחות ס"א ד"ה דבלע והר"ש באהלות שם הקשו במ"ש במתני' דבכורות זב דג טהור שבלע דג טמא אסור באכילה ולא הו' עיכול — לשון התוס' שם. ותי' בשם רב האי דיש לחלק בין איסור לטומאה, דשאני טומאה דאפושי טומאה לא מפשינן. וזה כמ"ש בפ"ק דיו"ט. דאיתא בביצה ז א דר' יעקב סובר שהשוטח את התרנגולת ומצא בה ביצים מעורות בגידין אסורות. והמשך לשון הגמ': ע"כ לא קאמר רבי יעקב התם אלא לענין איסורא (דאע"ג דלאו בשר נינהו אסור לה מדרבנן הואיל וקרובים להיות בשר ואיכא למיגזר משום בשר בחלב — רש"י) אבל לענין טומאה לא (דלאו בשר נינהו דלטמו — רש"י). וכמ"ש בחולין פו ב: אם אמרו ספק טומאה לטהר (ע"ז חזקה ומיעוט — רש"י) יאמרו ספק איסור להתיר (הילכך אי לאו דרוב מעשיהם מקולקלין דאיכא רובא וחזקה לא היה מתיר לשחוט אחריהם דר"מ חייש למיעוטא) (שמא יפה שחטו — רש"י). ועוד תי' התוס' במנחות שם והר"ש שם. דרגים קשים הם, לכן לא מתעכלים. וכמ"ש במנחות שם עמוד ב': ... (שני) [שאני] בשר דרכיך כו' (שני) [שאני] עצמות דאקושי טפי. ולכן אמרינן שם עמוד א': חטין שכרעי בקר ושעורין שבגללי בהמה חישב עליהן לאכילה אין מטמא טומאת אוכלין לקטן לאכילה מטמא טומאת אוכלין. ואפילו למנחות אמרינן שם שרק משום הקריבהו נא לפתחך הירצך או הישא פניך (מלאכי א, ח) אינו ראוי למנחות. אבל לולא טעם זה היה ראוי למנחות ועוד תירוצי התוס' שם והר"ש שם דשמא היא מתני' דבכורות איתא כרבי יהודה כן בחירא שראי אמר באהלות שם בעופות וברגלים ששיעור עיכול הוא מעת לעת. ובלא שהה מעת לעת מיירי, ולכן אסור.

והראב"ן בס"י כתב דאף לת"ק — דשיעור עיכול הוא כדי שחפול לאור — חיישינן שמא בלע הדג רגע קודם לצידתו, ולא שהה שיעור עיכול. וכמ"ש בחולין עא א: אמר רבה כשם שטומאה בלועה אינה מטמאה כך טהרה בלועה אינה מטמאה טומאה בלועה מגול דכתיב והאכול מנבלתה יכבס בגדי (ויקרא יא, מ) מי לא עסקינן דאכל סמוך לשקיעת החמה וקאמר רחמנא טהור וכו'. וערש"י שם ד"ה מי לא עסקינן כו'. שכתב: אפי' באוכל נבלה סמוך לשקיעת החמה דעדיין היא במעיו ולא נתעכלה וכו'. [נהי דגם לרבנן אפשר שיהי' בתוך שיעור עיכול. וא"כ הכא בדר חיישינן שמא מיד שבלע מת בתוך שיעור עיכול ואף אם נשתהה אחר שמת הדג טהור כשהוציא מן המים והי' שם יותר משיעור עיכול בזה לא נתעכל הדג טמא שבתוכה דבמת לא שייך עיכול — ד"א]. ואין עיכול אלא מחיים, כמ"ש בתוספתא דאהלות פ"ב ה"ג

אוסר רק כשיעור הדחה. וזה דלא כמ"א הנ"ל שכתב דמיירי שיש במים ס' נגד החמץ וכנ"ל. ועיין משנה ברורה סקנ"ד ושער הציון

נמצאת חטה מבוקעת בתרנגולת קודם מליחה די בשטיפה (מט) א ואם אחר מליחה די באר הגולה

א טור נפש הראש
ורש"ל נפש ראש.

ביאורי הגר"א

ומ"ש שם ולדעת זה אף בחולץ הפסח מותר להפעיל כ"ע רק שלא ינוחו מרסיסות וכמ"ל שם: (מא) בשביל כו'. עמ"ל: (מב) אם נמצאת כו'. עמ"ל ומ"ש בפסחים ע"ו ח' זונן לתוך כו' וע"ש: (מג) ואם אחר. דמליח כרוחם דלני כמ"ש בחולץ ל"ז ז' וסגי בקליפה כמ"ש בפסחים שם יקלוף את מקומו ואפי' להמחמירים צללי כדי נמילה ומדמי לנטף מרוטנו כו' שם נמליחה מודו דסגי בקליפה. הראש בחולץ שם ועי"ד סי' ז"ל וסי' ק"ה וכו' לפי מה שפירשו מ"ש בחולץ קי"צ ח' אצל גלי בעי קליפה דכרוחם איירי ללא כמ"ש חוס' שם ל"ז ז' ד"ה עד ורש"י בפסחים ע"ו ח' דנזון איירי וכו' בש"ע י"ד סי' ז"ל דנזלי רוחם מיירי

הפסח. דקודם הפסח נטל נס' בחולץ הגור. ז"ל. ואף ללא מהני הגעלה בחולץ הפסח כמ"ש בס' תני"ז ס"א נהג"ה ואף לדעת הש"ע דמחיר נטלים מ"מ נזת יומא לא מהני וא"ל כמ"ש מ"א נפש ד"מ שהגעיל קודם זמן איסור וירדו לתוך הכור בפסח ואע"ג דהוי ג"ט כר נ"ט מ"מ לכתחלה אסור כמ"ש בי"ד סי' ז"ה ס"צ נהג"ה מלכד שהדברים דחוקים נעמנו דמיירי נהג"ה חדא לדעת הש"ע שם אף לכתחילה מותר ואף לנ"ט שם אינו רק משום מנהג וכלן מ' דמדינא אסור ועוד אף לדעת האוסרין שם נהג"ג דהוי ג' נ"ט מותר כמ"ש חוס' שלהי ע"ו והראש"ש נפ' כ"ש וכמ"ל בס' תני"ז ס"א אלא דס"ל דעת האומרים דכ"ו שהוא רוחם מפלט פליט מכלל לא נלע

ברכת אליהו

(מב) עמ"א סק"ט שהטעם ש"די בשטיפה". הוא משום "דצונן בלי רוטב לכוי"ע אינו אוסר". וכמ"ש בפסחים עו א: צונן לתוך צונן מדיח. וע"ש. [בהמשך לשון הגמ' איתא: אמר רב הונא לא שנו אלא שלא מלחו אבל מלחו אסור דאמר שמואל מליח הרי הוא כרוחם. וזהו שכתב המחבר להלן. שאם נמצאת החטה אחר מליחה לא סגי בשטיפה, וכמ"ל בסק"ג].

(מג) דמליח כרוחם דצלי, כמ"ש בחולץ צו ב: מליח הרי הוא כרוחם כבוש הרי הוא כמבושל וכו' מאי כרוחם וכו' מדקאמר כבוש הרי הוא כמבושל מכלל דרוחם דצלי קאמר. ובכה"ג סגי בקליפה, כמ"ש בפסחים עו א דבצלי יקלוף את מקומו. ואפי' להמחמירים בצלי לקלוף כדי נטילה, ומדמי למ"ש בפסחים כמשה שם נטף מרוטבו על הסולת יקמוץ את מקומו. מ"מ שם במליחה מודי דסגי בקליפה. כ"כ הראש"ש בחולץ שם פ"ו סכ"ד. ועיור"ד סי' צ"א ס"ה וסי' ק"ה ס"ט. ששם ושם נפסק שמליח דינו כרוחם לאסור כדי קליפה. [ועמש"ש בס' ק"ה סקנ"ב. ושם הבאנו את שיטת הרשב"א והר"ן דאף בצלי רוחם סגי בקליפה]. וכ"ש לפי מה שהם פירשו מ"ש בחולץ קיב א, אבל צלי בעי קליפה דברוחם איירי. ודלא כמ"ש חוס' שם צו ב ד"ה עד ורש"י בפסחים עו א ד"ה צונן הוא. דמ"ש דבצלי בעי קליפה בצונן איירי. אבל ברוחם בעינן כדי נטילה. וכן פסק בשו"ע יור"ד סי' צ"א ס"ז: ...אבל צלי רוחם שנפל למליח אפי' נאכל מחמת מלחו בעי קליפה. [ועמש"ש בסק"ג]. הרי המחבר ס"ל דבצלי רוחם מיירי. וא"כ אף בצלי סגי בקליפה אף שהוא רוחם, וכ"ש במליחה. וע"ל סי' תמ"ז ס"א ומש"ש בסק"ה.

(מד) [בבאה"ג סק"ב ציין לכלבו בשם הראב"ד. וזה בכלבו סי' מ"ח דין הלכות חמץ ומצה. ושם ביאר הטעם] הואיל ואיסורו כמשהו, ובסביבותיו דוקא הוא דאיכא למיחש לאותו משהו, כיון שמתפשט משהו בכל סביבותיה של מקום החטה" — לשון המשנה ברורה סק"עא. וס"ל לראב"ד

ובלע, כמ"ש בס' תנ"כ ס"א בהג"ה וכמ"ש בסק"א. ואף לדעת השו"ע דמחיר נטל"פ בפסח וכמ"ש בס' תמ"ז ס"י וכמ"ש סק"ד, מ"מ בבת יומא לא מהני הגעלה. וא"כ קשה למה כתב כאן המחבר דין הגעלה בפסח. ואין לומר כמ"ש מ"א סק"ו בשם ד"מ, דמיירי שהגעיל קודם זמן איסור, וירדו לתוך הכור בפסח. ואע"ג דהוי ג"ט בר ג"ט דהיתורא, מ"מ לכתחלה אסור, וכמ"ש המ"א בסק"ז, דבמים לא שרי מה"ט דבקל יוכל למצוא מים". וכמ"ש ביור"ד סי' צ"ה ס"ב בהג"ה שהמנהג לאסור לדעת האוסרין שם נ"ט כר ג"ט. ואפשר דאף הרב"י מודה לזה וכו', אולם אין לומר כן. מלבד שהדברים דחוקים בעצמן לומר דמיירי בכה"ג — דקודם פסח הוי בטל בס' וכפ"י מ"ש המ"א. חדא לדעת המחבר בשו"ע ביור"ד שם אף לכתחלה מותר, וכאן כתב המחבר ש, אסור לשתות מימיו בפסח. ואף לבעל הג"ה ביור"ד שם דאוסר, אינו רק משום מנהג — שנהגו לאסור — ולא מעיקר הדין. וכאן מ' במחבר דמדינא אסור. ועוד אף לדעת האוסרין שם נ"ט כר ג"ט. זה רק בב' ג"ט. אבל בכה"ג דהוי ג' נ"ט מותר. [וכאן הוי ג' נ"ט: א) לכלי. ב) מכלי למים שבהגעלה. ג) ממי הגעלה לבד. ועד"א]. ובג' ג"ט מותר. כמ"ש חוס' שלהי ע"ו עו א ד"ה מכאן ואילך והראש"ש בפסחים בפרק כל שעה ס"ו, וכש"ל בס' תנ"כ ס"א סק"א. אלא צ"ל דהמחבר מיירי הכא שהגעיל בתוך הפסח. והא דמהני הגעלה כשהוא בן יומא. הוא משום דס"ל למחבר דכעת האומרים דכל זמן שהוא רוחם מפלט פליט מכלל לא בלע. וכמ"ש בס' תמ"ז סק"ג. ולדעת זה אף בתוך הפסח מותר להגעיל בכל ענין, רק בעינן שהמים לא ינוחו מרתיחתן, וכמ"ש שם. [שכסימן תני"ב סק"ו הבאנו שדעת הרשב"ם דכל זמן שהוא רוחם מפלט פליט מכלל לא בלע ושם כתבנו שמקור דין זה הוא בחולץ קח ב. ע"ש. וראה כאן בשער הציון ס"ק ק"כ].

(מא) עמ"א סק"ח שכתב דלהכי צריך לטעמא שנחערב. דאף להמתירין צונן הכא אסור כשביל שנתערבו.

בכהג"א — במקום "תמ"ב סעיף ט"ו" — אחד הסימנים והס"ק הנ"ל. ומ"ש בביאורי הגר"א, "וכמ"ש הרי"ף בפ"ג דפסחים" לא מצאתי.

ט"ס. ונראה שכונת רבנו לציין לאחד המקומות שרבנו הזכיר בו הענין אי' לציין איסור מטומאה. ואלה המקומות אשר בהם כתב רבנו בענין זה: סימן תמ"ז סעיף ד' ס"ק כ"א. סימן תנ"א סעיף ח' ס"ק ל"ג וביור"ד סימן קכ"א סעיף ב' ס"ק ד'. ואפשר שצ"ל

באר הגולה

ב כל נו נשם
הרל"ג.
ג טור נשם הרל"ג
נשם ר"ל ממך לנשם
הנ"י וכ"ל א"ת.

בקליפה (מד) ב ויש מחמירים לומר שמעמיק כל סביבותיה וחותר ומשליך (מה) ואם נמלחו עמה תרנגולות אחרות קולף את כולם: הגה: (מו) ויש מחמירים לאסור כל מה שנמלח ציחד אצל (מו) העיקר לאסור אותה חתיכה כולה שנמלח החטא עליה ולהתיר האחרות ע"י קליפה קלה (מה) ואם רוצה יוכל למכור הכל לא"י כמו שנבאר סימן תמ"ו סעיף א' אף על גב דאין נוהגין כן בשאר תעניות חמץ כן נראה לי: טו ג

ביאורי הגר"א

כ"ר. עמ"ל וכמ"ס נחולין ז"ו א' שאני חלג דמפסע ומליח כרותה דל"ל ואף ע"ג דאין יוצא מחתיכה לחתיכה נלג רוטב כמ"ס נחולין ק"ה א' ז' ונתוס' שם ד"ה טיפת כ"ר כאן יש לספק שמא נגע נכילס ואסור אם כולם נמשחו: (מז) העיקר לאסור כ"ר. דמדינא אינו אסור אף להמריצין ששים נמליחה מחמת שאין נקיים דרוקא דכר ששיין בו שמוניות משא"כ בחמץ כמ"ס ב"ר שם נבגה"ה רק מחמת חומרא ולפיכך אין מחמירין בספיקא לאסור כולן שמה נגע בהם רק נקליפה שאסור מדינא ועמ"ל: (מח) ואם רוצה כ"ר. דנלג"ה מחיר בש"ע לעיל ס"י ואף לנ"ה שאסור שם משום דאסורא דאורייתא אצל באיסורי דרבנן לא וכל

וא"כ אף נלג סגי נקליפה וע"ל סי' תמ"ו ס"א ומש"ס: (מד) ויש מחמירי' כ"ר. הו"ל ואיסורו נמשחו וסביבותיו דוקא הוא דליכא למיחש לאותו משהו. כל נו נשם הרל"ג. וס"ל דהקליפה חוזר ואסור דלג כמ"ס תוס' נחולין ז"ו ד"ה אפי' אלא שנבאר באיסורים כיון דאיסור הבלוע נקליפה אינו אסור לפי שמתפשט בעומקו כמ"ס כאן ויש ס' נגדה משא"כ כאן. וא"ת יעשה אותו עומק נבילה ויחזור ויאסור כמ"ס תוס' ד"ה הנ"ל ס"ל כמ"ס ר"ת שם ק' א' ד"ה נשקדם. ואור"ת כ"ר: (מה) ואם נמלחו כ"ר. ר"ל ואינו יודע שמה נגע נכולן ועמ"ל וכמ"ס ב"ר סי' ק"ה ס"ע ואם אין ידוע כ"ר: (מו) ויש מחמירי'

ברכת אליהו

(מבצקין והולך ומתפשט בכל הבשר — רש"י). ומליח כרותה דצ"ל, וכמ"ס בסקמ"ג. ואע"ג דאין יוצא מחתיכה לחתיכה בלא רוטב, כמ"ס בחולין קח א, ב. דתנן שם עמוד א': טפת חלב שנפלה על החתיכה אם יש בה בנותן טעם באותה חתיכה אסור. ושם בעמוד ב' איתא דטיפת חלב שנפלה על החתיכה אינה נעשת נבילה עד שתתן טעם כרוטב ובקליפה ובחתיכות. ובתוס' שם עמוד א' ד"ה טיפת כתבו: נאסרת כשהחתיכה כולה חוץ לרוטב איירי כדאמרין בפרק גיד הנשה (לעיל צו ב) ולכן משערינן באותה חתיכה לבטל הטיפה ולא בשאר חתיכות משום דחלב מפעפע על כל החתיכה ואין מפעפע מחתיכה לחברתה אלא ע"י גיעור וכסוי כדאמרין בגמ' (צו ב) אילימא לא ניער כלל אמאי כל החתיכות אסורות מיבלע בלע מיפלט לא פליט. הרי דבלא רוטב אין יוצא מחתיכה לחתיכה. מ"מ כאן יש לספק שמא נגע בכלם, וכמ"ס בס"ק הקודם. ולכן אסור את כולם במשהו. [ועיין שער הציון ס"ק קל"ג]. (מז) דמדינא אינו אסור, אף להמציצין ס' במליחה — מחמת שאין אנו בקיאים מהו השיעור של מליח כרותה, כמ"ס ביור"ד סי' צ"א ס"ה בהג"ה. דהא דאסרינן הוא דוקא בדבר ששיין בו שמוניות משא"כ בחמץ, כמ"ס ביור"ד שם בהג"ה. רק מחמת חומרא אסרינן בפסח כל החתיכה אף דחמץ ודאי כחוש ולא שייך בו פפעפע. ולפיכך כיון דהוי רק חומרא, אסרינן רק בחתיכה שנמצאת החיטה, ידיעין ודאי שנגעה, ואין מחמירין בספיקא לאסור כולן שמה נגע בהם רק בקליפה שאסור מדינא. [נדבזה מוקמינן אדינא דאין אסור רק כדי קליפה — ד"א]. ועמ"ל סקל"ג [דמסכים ג"כ דקליפה צריכין כל החתיכות — ד"א. וע"ע מש"ש במ"א. וראה גם בשער הציון ס"ק קל"ה].

(מח) דבלא"ה מתיר בשו"ע לעיל סעיף י' למכור לנכרי אף עם גוף החטה, כיון דאין הנכרי משתכר מזה. וכמ"ס בס"ק כ"ד. כ"ה. ואף לבעל הג"ה שאוסר שם, היינו משום דאיסורא של החטה מדאורייתא, וכמ"ס בסקמ"ג. אבל באיסורי דרבנן

דהקליפה חוזרת ואוסרת כל עומק שסביב הקליפה. ודלא כמ"ס תוס' בחולין צו ב בד"ה אפי' ד, כיון דלא אפשר האיסור להתפשט חוץ לציר שרי דלא אמרינן חתיכה נעשית נבילה ואוסרת את כל החתיכות אלא במקום שהאיסור מתפשט בכל החתיכה דומיא דטיפת חלב". אלא שבשאר איסורים כיון דאיסור הבלוע בקליפה אינו אסור. [כתב הד"א שצ"ל: אלא שבשאר איסורי' איסור הבלוע בקליפה אינו אסור כו.]. והיינו שבשאר איסורים — שאוסרים בששים — איסור הבלוע בקליפה אינו אסור, לפי שמתפשט בעומקו כמ"ס כאן, ויש ס' נגדה. משא"כ כאן שאוסר במשהו. וא"ת יעשה אותו עומק נבילה ויחזור ויאסור מה שאצלו. ובענין זה יאסר הכל, וכמ"ס תוס' שם בד"ה הנ"ל. צ"ל דס"ל כמ"ס ר"ת בתוס' שם ק א בד"ה בשקדם כ"ר. וז"ל: ואומר ר"ת דנהי דהיא גופא מיתסרא בכל שהוא מ"מ לא אמרינן שתעשה נבלה לאסור כל האחרות כיון שהיא עצמה לא נאסרה אלא ע"י כל שהוא. וכן צ"ל לגבי פסח שהאיסור הוא במשהו. (מה) ר"ל ואינו יודע שמה נגע בכלם, ועמ"ל סקל"א שגם הוא כ"כ. וז"ל: צ"ל שנמצאת החטה על התרנגולת דיש לספק שמה נגעה בכלם אבל אם נמצא חוץ התרנגולת אין האחרות צריכים קליפה. וכמ"ס ביור"ד סי' ק"ה ס"ט — לענין חלב מליח — ואם אין ידוע אם נגע בכלם כולן אסורות ואם ידוע שלא נגע אלא באחת ואין ידוע איזו היא כולן מותרות דחד בתרי בטיל אפי' הן חתיכות הראויות להתכבד. [אבל בחשש בכל אחד שמה נגע בזה צריכין קליפה כל החתיכות רק לענין להעמיק כל סביבותיה לא החמירו רק באותה תרנגולת שנמצא החיטה — ד"א].

(מו) עמ"ל סקל"ב שכתב שטעם המחמירים הוא „משום דאנן משערין בכל האיסורין במליחה בס' כמ"ס ביור"ד סי' ק"ה משום דלא בקיאים בין איסור כחוש לשמן א"כ גם בחמץ אסור כולו". וכמ"ס בחולין צו א דלכך „גרי שצלאו בחלבו אסור לאכול אפי' מראש אוננו", משום ד „שאני חלב דמפפע"

באר הגולה

ד טור בשם הרמב"ם.
ה שם בשם הרמב"ם.
אכ"ז.
ו הר"ן פ"ז.
דפוסים ויצא שם.
דקני נקליפה ועוד.
הפסח משום קליפה.
ז טור בשם אב"ד הרמ"ם דאין ללמוד איסור מטומאה ולענין איסור לא הוי עיכול וכ"כ המוס' בחולין ז"ל והמרדכי פ"ז דפוסים והגה"מ פ"א בשם ק"ה.

(טז) תרנגולת צלוייה שנמצאת בה חטה מבוקעת בתוך הפסח חותך מקום פיעפועו לפי אומד הדעת (ג) ד ויש אוסרים את כולה לפי שבשמהפכים השפוד מתפשט הטעם בכל התרנגולת (גא) ה וכן יש מי שאוסר כל התרנגולות הצלויית עמה באותה שפוד הנוגעת זו בזו כי ע"י היפוך השפוד מתפשט מזו לזו: טז ו חטה או שעורה שנמצאת בזפק העוף לאחר שהבהבו אותו (נג) העוף מותר (נג) והחטה והשעורה צריך לשרפם: דלא חשיבי כמעוכלים:

ביאורי הגר"א

כ"ר. דס"ל דהפיכת השפוד הוא כמו יעיר וכסה שמתפשט ככל החתיכות כמ"ש א' ב' ועיין שם בחוס': (נג) העוף מותר. עיין ט"ו ומ"א: (ג) והחטה כ"ר דלא כ"ר. דאין ללמוד איסור מטומאה. טור. ולכן אין חילוק בין שלימה או שנויה ועמו דבכורות ו' ב' ובחולין (ז"ד) [ז"ו] ד"ה אמר רבא ונקט זה המ' דמוס' דכל המיזויס האחרים הם דחוקים מה שמחליקים בין שלימה לשנויה דא"כ מאי מקשי שם מעצמות דילמא

שן כאן שאינו אלא חומרא בעלמא: (מט) תרנגולת כ"ר חותך כ"ר. כמ"ש בחולין ז"ל ב' ופוסקים ע"ה ב' וכמ"ש הרמב"ם נק"י שמתמקין כ"ר וכמ"ש שם: (ג) ויש אוסרי' כ"ר. כי נזימה לא היו מהפכין את השפוד כמ"ש בחולין קי"א א' וערש"י שם ד"ה הלכתי ב' וס"ל הפך השפוד הוא כמו דבר המפעפע שאוסר את כולו כמ"ש ז"ל א' אבל אינו יולא מחמיכה כמ"ש שם ק"ה וכמ"ש חוס' ד"ה טיפת: (גא) וכן יש

ברכת אליהו

המפעפע שאוסר את כולו, כמ"ש צו א': דחלב מפעפע ואוסר בצלי את כל החתיכה. אבל שאר החתיכות מותרות, משום שאינו יוצא מחתיכה לחתיכה. כמ"ש קח א' במשנה: טיפת חלב שנפלה על החתיכה אם יש בה בנו"ט באותה חתיכה אסור, וכמ"ש תוס' שם ד"ה טיפת: ...משערינן באותה חתיכה לבטל הטיפה ולא בשאר חתיכות משום דחלב מפעפע על כל החתיכה ואין מפעפע מחתיכה לחברתה וכו'. ומ"ש המחבר, וכן יש מי שאוסר כל התרנגולות הצלויית עמה באותה שפוד וכו'. הוא משום דס"ל דהפיכת השפוד הוא כמו, יעיר וכיסה את הקדרה. — שבכה"ג האיסור מתפשט בכל החתיכות. כמ"ש א' ב' ועיין שם בתוס'. נדבחולין קח א' תנן: יעיר את הקדרה אם יש בה בנותן טעם באותה קדרה אסור. ושם עמוד ב' איתא דחכמים סוברים שטפת חלב שנפלה על החתיכה אם נתנה טעם ברוטב ובקיפה ובחתיכות, החתיכה נעשת גבלה ואוסרת את כל החתיכות. ואמרינן עלה בגמ' דנראין דברי חכמים, בשניעיר וכסה. ועתו"ס שם עמוד א' ד"ה טיפת שכתבו שבניעיר וכסה מפעפע בכל החתיכות.

(גב) עט"ז סק"א ומ"א סק"ז [שכתבו שהטעם הוא משום דאין, צלי אותו יותר מקליפה והזפק הוא הקליפה ולכן ישליכו אותו] — לשון המ"א. ועי' מ"ש שם ושם]. (גג) דאין ללמוד איסור מטומאה. כ"כ הטור. וז"ל: יש מתירין חטה שנמצאת בזפק תרנגולת כדאמרינן גבי טומאה דחשיבא כמעוכלת ואינה מחמצת ואין עליה תורת אוכל וי"א שאין ללמוד איסור מטומאה וכו'. ולכן אין חילוק בין שלימה או שנויה, ובכל גווני, צריך לשרפם דלא חשיבי כמעוכלים. ועתו"ס דבכורות ז' ד"ה דג ובחולין צו א' ד"ה אמר רבא. [שהחוס' שם ושם רצו להתיר תרנגולת שנמצאה בה חטה בפסח, משום דהחטה נחשבה ככר. כמ"ש לענין טומאה דבעופות שיעור כדי שתפול לאור ותשרף חשיב עיכול. ודחו החוס' דאין ללמוד איסור מטומאה. עוד דחו החוס' דבחמץ יש להחמיר כ"ר יהודה בן בתירא דשיעור עיכול הוא מעת

לא החמיר הרמ"א. וכ"ש כאן שאינו אלא חומרא בעלמא. נאכל מן הדין הלא מליחה אין אוסר רק כדי קליפה שפיר יוכל למכור לנכרי חוץ מכרי דמי קליפה — ד"א. ומ"ש הרמ"א שימכור לנכרי היינו שיקלוף מקום החטה תחלה. כמ"ש הט"ז בסק"כ ובשורע הגרש"ז סעיף ג"ז. ועי' מ"ש בט"ז שם ובשער הציון ס"ק קל"ן].

(מט) כמ"ש בחולין צו ב' — לגבי ירך שנחבשל בה גיד הנשה — : לא שנו (דכי יש בו בנו"ט כל הירך אסורה — רש"י) אלא שנחבשל בה (שהרוטב מעלה הטעם בכל הבשר — רש"י) אבל נצלה בה (עמו נצמת בתוכו ואינו מפעפע ויוצא בבשר — רש"י) קולף ואוכל עד שמגיע לגיד (כלומר חותך עליון ואוכל עד שמגיע לגיד — רש"י). וכמ"ש בפסחים עה ב': נגע (הפסח — רש"י) בחרסו של תנור יקלוף את מקומו (מן הפסח מקום שנגע בתנור כדמפרש בגמ' שנחבשל שם מחוס התנור ולא צלי אש הוא כדאמרן לעיל משום שנאמר צלי אש צלי אש שני פעמים למעוטי תנור שגרפו וחרס הדפנות גורף ועומד הוא — רש"י). וכמ"ש הראב"ד הובא במחבר לעיל בסי"ד. וז"ל המחבר שם: ...שמעמיק כל סביבותיה וחותך ומשליך. וכמ"ש שם בסקמ"ד. "ועיור"ד סי' ק"ה ס"ה].

(נא) טעם האוסרים הוא, כי בימימה לא היו מהפכין את השפוד, ולכן בצלי אינו אוסר רק כדי קליפה. וכמ"ש בחולין קיא א': כבדא עילויי בשרא שרי (בתנור היו צולין כל צלי שלהן וחודו של שפוד תלוי למטה וכשהכבד נתון תחלה ואח"כ הבשר נמצא הכבד עליון כשתולין אותו — רש"י) דמא משרק שריק (אע"פ שזב מן הכבד על הבשר אין בכך כלום לפי שהדם ע"י צלי אינו נוח ליכלע אלא מחליק ונופל — רש"י). הרי בדומניהם לא היו נוהגים להופכן. וערש"י שם ד"ה הלכתא כ"ר, שכתב: ולדידן אסור לגמרי לכתחלה לפי ששפודים שלנו אינן תלויין אלא שוכבות ופעמים שמרים זנב השפוד ונמצא התחתון עליון ופעמים שמשפילו ונמצא חברו עליון וכו'. וס"ל ליש אוסרים שהפוך השפוד הוא כמו דבר

ביאורי הגר"א

אינו דגם תוס' לא ס"ל במסקנא במנחות, ור"ל' שאמרו בחולין ק"י ז' אצל מעמידין כו' ונקיפת כשירה כו' ועירי"ף שם ותוס' שרלו לחלק בין איסור לטומאה אזלי לשיטתיהו שמחלקים שם בין נולד לקרוש והעיקר כתי' שמחלקים בין קשין לריקים וכמ"ש שם בגמ' נהדיח ולקן דג אסור וכ"ש חטים דשרירין ח"ש שם חטין כו' לקטן כו':

ברכת אליהו

כתירא — דשיעור עיכול הוא מעת לעת — משום דבשל תורה הלך אחר המחמיר, כמ"ש תוס' בחולין שם והג"א שם פ"ז סכ"ט. ולכן יש לחוש שמא לא שהה שיעור עיכול, וכיון דהכא החטה היא חמץ נוקשה, דאינו אסור רק מדרבנן, אין לחוש לדברי ר' יהודה בן בתירא, ויש להקל ולפסוק כת"ק דשיעור עיכול הוא כדי שיפול לאור, ובשיעור מועט כזה אין לחוש שמא לא שהה שיעור כזה. וכ"ש שאין לאסור לענין צלי, דלא הוי רק מדרבנן, דהרי מדאורייתא החטה שהיא משהו בטלה, ולכן אין לחוש לר' יהודה בן בתירא, וכמו שם' בטור. והטור יכל לנקוט תי' זה של התוס'. אלא שהטור מחלק בין איסור לטומאה, דבאיסור לא אמרינן שנתעכל, ולכן פסק הטור דהחטה נשרפת וגם הצלי אסור.

אבל נ"ל דסברת הטור לחלק בין איסור לטומאה אינו. דגם תוס' לא ס"ל כן במסקנא במנחות שם, וכנ"ל. וראוי שאין לחלק בין איסור לטומאה, שהרי אמרו בחולין קטז ב — עפ"י גי' הרי"ף שם — : והלכתא אין מעמידין בעור קיבת נבלה אבל מעיידין בקיבת נבלה ובקיבת שחיטת עכו"ם ובקיבת כשרה שינקה מן הטרפה וכ"ש בקיבת פירשא שינקה מן הכשרה מ"ט חלב המכונס בעור קיבה פירשא בעלמא הוא. ועירי"ף שם שגרס כן בגמ'. ועתו"ס שם ד"ה הג"ש שגם הם הביאו גי' הרי"ף הנ"ל, וכתבו ע"ז: ולכאורה לגייסא זו קשיא מחנ' דתנא כשרה שינקה מן הטרפה קיבתה אסורה וכן ברייתא דלעיל בפירקין (קט ב) קיבה שבשלה בחלבה אסורה ואומר ר"ת דהני מילי חלב צלול שבתוך קיבה דלא חשוב פירשא אבל הקרוש שבתוך הקיבה חשוב פירשא וכי'. ולעיל הבאנו דברי התוס' בבכורות ובחולין שרצו לחלק בין איסור לטומאה, היינו משום דאזלי לשיטתיהו שמחלקים בחולין קטז ב בין צלול לקרוש, וכנ"ל. אבל לפמ"ש המחבר בדעה הראשונה ביר"ד ס"י פ"א ס"ו להחיר אף בצלול, אי"כ איסור שיה לטומאה לענין עיכול. והעיקר ליישב קושיית התוס' מדג טמא הנמצא בטור — כתי' של תוס' הנ"ל — שמחלקין בין קשין לריקים, וכמ"ש בגמ' דמנחות בהדיא: — שאני עצמות דקשין הן. ולכן דג שהוא קשה אסור דלא אמרינן שנתעכל. וכ"ש חטים דשרירין לא אמרינן שנתעכלו. וזהו שאמרו במנחות סט א: חטין שרעי בקר ושעורין שבגללי בהמה חישוב עליהן לאכילה אין מטמא טומאת אוכלין לקטן לאכילה מטמא טומאת אוכלין כו'. נהיינו משום דלא אמרינן שנתעכלו. וא"כ כאן בחטה שנמצאת בתרנגולת יש לאסור מטעם דקשין הן ולא אמרינן בהו עיכול והוי כדעת הטור ושו"ע אך לא מטעמיהו דמחלקין בין טומאה לאיסור אלא משום דקשין הן וגם בטומאה לא אמרינן בהו עיכול — ד"א. ועיין משנה ברורה סקפ"ח. וכענין אם ילפינן איסור מטומאה ע"ל ס"ק ל"ז. ל"ח ולעיל כסי' תמ"ז סקכ"א.

שלימין היו דנלעוס ואף שדחקו שם תוס' וכן תי' הראב"ן דכדי שיפול לאור הוא דבר מועט וכן בחוספתא שם אמר נעופות כו' מיד רק תי' דיש להחמיר כריכ"ז דנשל תורה הלך אחר המחמיר כמ"ש תוס' בחולין שם והג"א שם כיון דנוקשה הוא אינו רק מדגנן וכ"ש לאסור הצלי כמו שם' בטור אצל נ"ל דס' לחלק בין איסור לטומאה

לעת. ובמנחות סט א, ב איתא: בעי רמי בר חמא פיל שבלע כפיפה מצרית והקיאה דרך בית הרעי מהו למאי אילימא למבטל טומאתה תנינא כל הכלים יורדין לידי טומאתן במחשבה ואין עולין מטומאתן אלא בשינוי מעשה לא צריכא דכלע הוצין ועבדינהו כפיפה מצרית מי הוה עיכול הוה ליה ככלי גללים וכלי ארמה ואין מקבלין טומאה דאמר מר כלי אבנים וכלי גללים וכלי אדמה אין מקבלין לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים או דלמא לא הוי עיכול תפשוט ליה מהא דאמר עולא משום ר"ש בר יהוצדק מעשה ובלעו זאבים שני תינוקות בעבר הירדן ובא מעשה לפני חכמים וטהרו את הבהר שאני בשך דרכין ולפשוט מסיפא וטמאו את העצמות שאני עצמות דאקושי טפי. וכתבו התוס' שם ד"ה דבלע: ומתוך הסברה היה נראה בין לענין איסור בין לענין טומאה דכל דבר שהוא שלם שניכר כשלימותו שלא נתעכל ולא נלעס בפיו כגון חטין שלימים שבגללי בקר ודגים שלימין כגון דג טהור שבלע דג טמא דלהכי נקט בלע דלא הוה עיכול וזר שבלע שזפין של תרומה אע"פ שהן שלימין ולא הוי עיכול פטור השני שכבר נתחלה וזאבים שבלעו תינוקות אע"ג דנקט שבלעו מסתברא שלא היו שלימין ואותם חטים שנמצאו במעי תרנגולת בפסח או בשאר עופות ראוי להחמיר עליהם ולאסור אם נתבשלו או נצלו עמהן דלא הוי עיכול ויש בהן איסור חמץ דלא דמיא לההיא דבעופות ובדגים כדי שתפול לאור ותשרף דמיירי בבשר הנלעס ולא נכנס שלם כגוף או מטעם שפירשתי דחיתין קשין הן, עכ"ל. ולעיל כת' שהטור חתב הטעם שאין ללמוד איסור מטומאה. והא דנקט הטור זה תי' תוס' ולא שאר התירושים הנ"ל, משום דכל התירושים האחרים הם דחוקים. דמה שמחלקים התוס' במנחות שם בין חטה שלימה שאינה מתעכלת לחטה שבורה שמתעכלת, תי' זה דחוק. דא"כ מאי מקשי שם הגמ' מעצמות דלא אמרינן עיכול, דלמא מיירי שהעצמות שלימין היו דבלעום ולא שייך עיכול. ושם איתא לשון, "בלעו" דמ' שהיו שלימין וכמ"ש תי' התוס'. ואף שדחקו שם בתוס' דמסתברא דלא הוי שלימין, וכן תי' הראב"ן ס"י — דהא דאמרין שם שדג טהור שבלע דג טמא אסור, מיירי שלא נשתהה בדג טהור כשהיה חי כדי שיפול לאור — גם זה דחוק. דכדי שיפול לאור הוא דבר מועט. ודחוק לומר דכדי שיעור מועט כזה נאמר שמת הדג. וכן בתוספתא דאהלות פ"ב ה"ג אמר: כלב שאכל בשר הדג ונתנס לבית וכו' הקיין הבית טמא מת אם שהה במעיו עד שהוא חי שלשה ימים מעת לעת ובעופות ובדגים מיד. והיינו מיד שנקראו את המת, הבית טהור. הרי דאין לומר דבתוך שיעור כדי שיפול לאור הקיא. וה"נ אין לומר תוך שיעור כדי שיפול לאור מת התרנגול או הדג. רק העיקר כתי' של התוס' דיש להחמיר כר' יהודה בן

תסח שלא לעשות מלאכה בערב פסח אחר חצות. וכו' י' סעיפים:

א (א) העושה מלאכה בערב פסח א מחצות ולמעלה ב משמתין אותו (ב) ואפילו לעשות
בחנם אסור (ג) וישג מי שאוסר אפילו על ידי א"י (ד) ויש מי שמתיר (וכן הוא המנהג): ב ה

ברכת אליהו

באר הגולה
א משנה פסחים י.
ב שם בגמרא.
ג מרדכי סס.
ד רוקח נקי"י.
ה טור נשם אפי.
העמוד זכ"ל הלא"ה.

י"ג א' דע"ס שזה לחה"מ רק נלחמן דנכ"ס שחלקו
חכמים ואע"ג שע"פ אין ליסור רק מדננן כמ"ס נכ"ס
פסחים ב' נ' מ"מ גם בדרבנן אסור אמירה לנכ"ס כמ"ס
נכ"ס שנה לכנות כו' ואף אם עשה מעלמו אסור כמ"ס
נכ"ס שהביא חליטין כו' ואמרו הנה מחוץ לתחום כו'
ועוד דגם ח"ה י"א שהוא מדרבנן: (ד) ויש כו'.

ביאורי הגר"א

(ג) כמו בחול המועד שאסור אף ע"י נכ"ס כמ"ס כסי'
תקמ"ג ס"א. וכמ"ס במו"ק יב א — לגבי חוה"מ — כללו
של דבר כל שהוא עושה אומר לנכ"ר ועושה וכל שאינו עושה
אינו אומר לנכ"ר ועושה. ומ' בפ"ד דפסחים נה ובמו"ק יג א
דערב פסח שזה לחה"מ. דאיתא בפסחים שם: תנן מולכים
ומביאין כלים (בע"פ) מבית האומן אע"פ שאינו לצורך
המועד ורמינהו אין מביאין כלים מבית האומן ואם חושש להן
שלא יגנובו מפני לחצר אחרת ומשנינן לא קשיא כאן בארבעה
עשר (מותר) כאן בחולו של מועד (אסור) וכו'. וכעין זה איתא
במו"ק שם. ומדהקשה המקשה מדין של ע"פ על דין של
חוה"מ. מוכח דכל דבר ע"פ שזה לחה"מ, ורק באותן דברים
שחלקו חכמים ביניהם בזה חלוקים. אבל בשאר הדברים
שיום. [ונו"ל הרמב"ם בהל' יו"ט פ"ח הי"ח: לפיכך יום
ארבעה עשר בניסן אסור בעשיית מלאכה מדברי סופרים כמו
חולו של מועד והוא קל מחולו של מועד. וע"ל כסי' ונ"א
ס"א ומש"ש בסק"ד בנוגע להשוואה בין ע"פ לחוה"מ].
ואע"ג שבע"פ אין איסור מלאכה רק מדרבנן, כמ"ס בריש
פסחים כ ב — לענין איסור מלאכה בע"פ — ...אמינא לך
אנא מלאכה דרבנן. מ"מ גם בדרבנן אסורה אמירה לנכ"ר.
כמ"ס בשבת קכא א במשנה: נכ"ר שבא לכבות אין אומרים לו
כבה ואל תכבה וכו'. וכיבוי לרוב הפוסקים הוי מלאכה שאינה
צריכה לגופה. כמ"ס הטור והב"י בסי' רע"ח. ואף אם עשה
הנכ"ר מעצמו את המלאכה אסור, כמ"ס קנא א במשנה:
נכ"ר שהביא חליטין בשבת לא יספור בהן ישראל אא"כ באו
ממקום קרוב. ואמרו הבא מחוץ לתחום כו'. דאיתא שם
בביצה כד ב: נכ"ר שהביא דורון לישראל כיו"ט וכו' ואם אין
מאותו המין במחובר תוך התחום מותר חוץ לתחום אסור.
ועוד דגם בחוה"מ י"א שהוא — שהמלאכה — אסורה רק
מדרבנן. [וכמ"ס ש"ס סימן תק"ל סק"א. ואפ"ה אסור לעשותה
ע"י נכ"ר. כמ"ס במו"ק הנ"ל. והו"ה לענין מלאכה בערב
פסח].
(ד) כמ"ס בב"מ צ א: איבעיא להו מהו שיאמר אדם לנכ"ר

תסח (א) העושה כו'. פסחים י' א' ד"ה מקום
כו' ונראה דלף כו' ולמה נמש"ס ק"ס א' נימא כו'
ועתה"ס שם ד"ה נימא כו' ועמו' דע' כוכבים ה' נ' ד"ה
והמנן: (ב) ואפ"י. כמו נח"ה ועסי' תקמ"צ ס"א
וכמ"ס למטה: (ג) ויש מי שאוסר כו'. כמו
נח"ה כמ"ס נמ"ק י"ג א' ומ' בפ"ד דפסחים ונמ"ק

תסח (א) תנן בפסחים ג א: מקום שנהגו לעשות מלאכה
בערבי פסחים עד חצות עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין
עושין. ושם עמוד ב' בגמ' איתא שהעושה מלאכה מחצות
ולמעלה משמתין ליה. ועתה"ס שם עמוד א' ד"ה מקום כו',
שכתבו: אור"י בשם ריב"א דמפרש בירושלמי מאי שנא ערבי
פסחים משאר יו"ט משום דזמן הפסח מחצות ואילך. וסיימו
התוס': ונראה דאף בזמן הזה דליכא הקרבה כיון שנאסר א
אסור לעולם. וראיה — שאף האידנא אין לעשות מלאכה —
ממש"ש קח א נימא כו'. דתנן שם צט ב: ערבי פסחים סמוך
למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך. ובגמ' שם קז א: איבעיא
להו סמוך למנחה גדולה תנן או דילמא סמוך למנחה קטנה
תנן סמוך למנחה גדולה תנן ומשום פסח דילמא אתי למימשך
ואתי לאימונעי מלמעבד פסחא או דילמא סמוך למנחה קטנה
ומשום מצה דילמא אתי למיכלה למצה אכילה גסה. ושם קח
א: רב ששת הוה יתיב בתעניתא כל מעלי יומא דפסחא נימא
קא סבר רב ששת סמוך למנחה גדולה תנן ומשום פסחא הוא
דילמא מימשך ואתי לאימונעי מלמעבד פיסחא הוא וסבר לה
כי הא דאמר רבי אושעיא אמר ר"א מכשיר היה בן כתיבא
בפסח ששחטו שחרית בארבעה עשר לשמו ומצפרא זמן
פסחא הוא דכולי יומא חזי לפסחא דסבר בין הערבים (שמות
יב, ו) בין ערב דאתמול לערב דהאידנא אמרי לא שאני רב
ששת דאיסתניס הוה דאי טעם בצפרא מידי לאורת' לא הוה
מהני ל' מיכלא. ועתה"ס שם ד"ה נימא כו' שכתבו: ואע"ג
דהשתא ליכא פסח מכל מקום האיסור שהיה בזמן הבית לא
בטל. [וכ"כ שם רש"י ורשב"ם]. והו"ה כאן לענין מלאכה.
ועתה"ס דע"ז ה ב ד"ה והתנן, שכתבו: ואע"פ שגם עתה שאין
קרבן שואלין בהלכות הפסח קודם ל' יום מ"מ עיקר התקנה
על הקרבן נתקנה וכו'.

(ב) כמו בחול המועד. ועיין סי' תקמ"ב ס"א. ששם פסק
המחבר: אפילו מלאכות המותרות אינם מותרות לעשותן אלא
לעצמו או לאחרים בחנם אבל בשכר אסור. ומ' שהמלאכות
האסורות אסורות אפי' בחנם. וכמ"ס למטה בסק"ג.

להתיר. ורש"י בפסחים שם ד"ה שלא לעשות כתב: כדי שלא יהא
טורד במלאכה ויטעון ביעור חמצו ושחיתו הפסח ותקון מצה
לצורך הלילה דמצוה לטרוח מבעוד יום כדי להסב מהר וכו'. ופשוט
שלפי טעם זה, האיסור הוא גם בזה"ז. וראה במ"מ הל' יו"ט פ"ח
הי"ז וכאן במ"א סק"א. וראה גם בספר ראשית בורים לג"ר בצלאל
הכהן שנדפס בירושלים ה'תש"כ חלק ראשון ס"ו עמוד פ"ה.
2 מ"ש רבנו שאף במלאכה דרבנן אמירה אסורה לנכ"ר. כ"ה
בחו"ס בשבת קכא א ד"ה אין. ונו"ל התוס' שם: אפי' באיסור דרבנן

1 הד"א כתב: ולפמ"ש בריש"י סוכה ט' דהו"ה בכל חג דורשין ל'
יום קודם אין ראי' משם. וע"ל סי' תכ"ט סק"א ובהערה 1 שם. ועיין
גם בפסחים ג א במלחמת ה'. בהשגות הראב"ד וכו"ר. והר"ן שם
הביא הרא"ה משם קח א שהביא רבנו. וראה גם ברא"ש שם פ"ד ס"א
וביורו הלכה שם ג א ציונים ב', ג', ד'. ובעל המאור שם ושכלי
הלקט סי' ר"ט סוכרים שאיסור המלאכה אינו נוהג בזה"ז. כיון שאין
מקריבין קרבנות. לעומת זאת דעת הרמב"ן והראב"ד שם שהאיסור
נשאר בתקפו גם בזה"ז. מפני שכל דבר שבמנין צריך מנין אחר

ביאורי הגר"א

מקומות ומת"ה אין ראיה כמ"ש חו"ס שם ד"ה אכל כו' ולפניהם ראשונה י"ל דהיי"ה נע"פ דג"כ ככלל מועד הוא ועוד י"ל דככל איסור מלאכה גזרו אטו שנת:

ברכת אליהו

דמותר ע"י נכרי. ואף דבשבת אמירה לנכרי אסור אף במיד דרבנן כנ"ל סק"ג לענין משאצל"ג. שאני שבת דעיקרו מדאורייתא, משום שיש מלאכות האסורות מדאורייתא, כמ"ש חו"ס בהרבה מקומות. משא"כ בער"פ דליכא כלל

בתרגולת העומדת לגדל ביצים מאי טעמיהו דב"ש מוקצה היא וכו' אמר רב נחמן לעולם בתרגולת העומדת לגדל ביצים ודאית ליה מוקצה אית ליה נולד וכו'. ושם עמוד ב'. אמר רבה לעולם בתרגולת העומדת לאכילה וכו' שחל להיות אחר השבת עסקינן ומשום הכנה וקטבר רבה כל ביצה דמתחילתא האידנא מאחמול גמרה לה ורבה לטעמיה דאמר רבה מאי דכתיב והיה ביום השישי והכינו את אשר יביאו (שמות טו, ה) חול מכין לשבת וחול מכין ליו"ט ואין יו"ט מכין לשבת ואין שבת מכינה ליו"ט. וכתבו החוס' שם ד"ה והיה: אך תימה והואיל והכנה דאורייתא היאך אופין ומבשלין מיו"ט לשבת וכו' ונראה לישב דרבה גופיה אהיל לטעמיה דאית ליה הואיל ואי מקילע אורחין חזי ליה. הרי דהחוס' ס"ל דהכנה הוי דאורייתא, ואמנם בעצם שנשור כיו"ט אין איסור הכנה דרבה ואינו אסור מן התורה ואיסורו הוא רק מדרבנן, ורק כשנשור בשבת אסור מן התורה משום הכנה דרבה, וכמבואר כל זה בטור סימן תק"ז ובשר"ע שם ובט"ז סק"ג ובמג"א סק"ד. וא"כ קשה למה כתבו החוס' שם דהנ"ל. דמוקצה עיקרו אינו אלא מדרבנן, הרי עיקרו דאורייתא הכנה דרבה. אולם ביין הכנה דרבה ורק כשנשור בשבת גדולה בין הראשונים, דהרבה ראשונים סוברים דהא דאסור מדאורייתא מחמת איסור הכנה, זה רק לענין איסור אכילה ולא לענין טלטול. דשם בהמשך לשון הגמ' איתא דרב יוסף אמר דטעמיהו דב"ה דביצה לא תאכל „גזרה משום פירות הנושרין“. ורב יצחק אמר גזרה משום משקין שזב. ושם ג' כ' מיחבין אחד ביצה שנולדה בשבת ואחד ביצה שנולדה ביו"ט אין מלטלין אותה לא לסכות בה את הכלי ולא לסמוך בה כרעי המטה אבל כופה עליה את הכלי בשביל שלא תשכר וספיקא אסורה ואם נתעברה באלף כולן אסורות בשלמא לרבה דאמר משום הכנה הוי ספיקא דאורייתא וכל ספיקא דאורייתא לחומרא אלא לרב יוסף ולרב יצחק דאמר משום גזרה ספיקא דרבנן היא וכל ספיקא דרבנן לקולא וכו'. ונתכת בצד הגליון שם: אבל לרב נחמן לא פריך דמוקצה חמירא והוי כעין דאורייתא (כספק מוכן דאמר רבינו, כד) ב' עכ"ל. וכתב בחי' חתם סופר שם ד"ה בשלמא לרבה דאמר משום הכנה כו', וז"ל: ת"י הו"ה לר"ג דמוקצה הוה כעין דאורייתא לא מוקצה דלאכילה הוה כעין דאורייתא דאסמכוא אוהכינו את אשר יביאו, וכיון שאסור באכילה מוקצה שוב אין מלטלין אותה בורא דהו"ל כצורו. ועפר, אבל ספק מוקצה לא טלטל לא הוה כעין דאורייתא אלא גזירת נחמיה בן חכלי היא והיינו דלקמן ד' ע"ב כדפריך ויהא מהפקן באיסורא וכו' העלו חוס' דמוקצה היא לו שורש דאורייתא היינו להפקן בה עצים דהוה מוקצה לטלטל וזה אין לו שורש דאורייתא ורובים נתחבטו בזה לחנם והיינו באיור דיינין ליה כרשיל"מ אע"ז לטלטל לא שייך עד שטלטל נמי דאמר טלטלו ביהותא לא בעי לטלטל היום ומחר וכל הימים אלא כיון דלענין אכילה הו"ל דשיל"מ ולא בטיל ואסור: וכל התעורבות בשבת באכילה הו"ל כלי ביצים שבתצורבות הוה כצורו. ועפר ואסור לטלטל כולם, עכ"ל. וקע"ז זה כתב החת"ם בהקדמה למהדורא תניא דביצה, חו"ל: ואומר כי שני מיני מוקצה יש, אחד לאכילה ואחד לטלטול, ומוקצה לאכילה הוא קרוב לדאורייתא או דאורייתא ומשם אסמכתוהו אקרא ויהיה ביום השישי. משמע דאין לאכול בשבת ויו"ט כל שאהוה מאחמול, השני מוקצה לטלטול הוא בו דאורייתא אבל נחמיה בן חכלי גזר עליו למגורא ההוצאה שהיו פורצים בימיו וזה מבואר בשבת קכד ע"ב, עתכ"ד. הרי שדעת החת"ם שאף שד"ן של מיגו דאיתקצאי הוא משום דבעינן הכנה זה רק לגבי אכילת מוקצה אבל טלטול הוא דרבנן.

כמ"ש נב"מ ז' ה' איבעיא להו כו'. משמע דנאסור דרבנן פשיטא להו דמוחר ואף דנשנת אסור אף נמדי דרבנן כנ"ל שאני שנת דעיקרו מדאורייתא כמ"ש חו"ס בהרבה

חסום פתי ודוש בה מי אמרינן אמירה לנכרי שבות הני מילי לענין שבת דאיסור טקילה אבל חסימה דאיסור לאו לא או דילמא לא שנה. הרי דדוקא בחסימה מיבעיא ליה, משום דאיכא איסור לאו, ומשמע דבאיסור דרבנן פשיטא להו

אמירה לנכרי שבות כדאמרינן לקמן בפרק שואל (קנ א) לא יאמר אדם לחבירו שכור לי פועלים כו' דמוקי לה בחבירו נכרי וכן מוכח בפרק הדר (סו ב) גבי גייתא חמימי מגו ביתא. ובאור זרוע ח"ב הל' שבת סי' פ"ה הביא דברי הגמ' בב"מ ז' א' שמסתפקת אי אמירה לעכו"ם שבות רק לענין שבת דאיסור טקילה, אבל חסימה — דאיסור לאו — לא אמרינן או דילמא לא שנה. וכתב ע"ז: מיהו איני יודע אמאי מספקא ליה בלאו דחסימה דמ"ש מחולו של מועד דאמר בפרק מי שהפך (מו"ק יב א) כללו של דבר כל שהוא עושה אומר לעכו"ם ועושה כל שהוא אינו עושה אינו אומר לעכו"ם ועושה והחם ליכא כי אם איסורא דרבנן כי מלאכה בחולו של מועד מדרבנן. הוא דאסור כדאמר בירושלמי וכו' הלכך אם באיסורא דרבנן בעלמא אמירה לעכו"ם שבות כ"ש חסימה דאורייתא היא, וע"ע מש"ש. ועיין גם בסימן ש"ז ס"ה ומש"ש בס"ק י"ג, י"ד ובהערה שם וברמב"ם הלכות שבת פ"ו ה"ט ובשולטי גבורים על ה"ר"ף שבת פט"ז קכא ב' אות ב'.

3. כ"ש ברבינו, כמ"ש חוס' בהרבה מקומות, אין כוונתו שהחוס' כתבו כן לענין שבת, אלא כוונתו שהחוס' כתבו כן לענין דברים אחרים — ולא דוקא לענין שבת — שדבר שעיקרו מדאורייתא חמור יותר, וראה בהקדמה לספר ארעא דרבנן למהר"י אלגזי דזק"ף שצ"ן לדברי החוס' ביצה ד ב ד"ה תנן, עירובין לב א ד"ה תאנים מתאנת, שם לו ב ד"ה מאן האיתנא, שבת קכא א ד"ה אם בשביל ישראל, כ"ב מט א ד"ה וכדכר כהנא וכתבוהו ס. נראה שזו ט"ס וצ"ל נו. וכוונתו לדבר החוס' שם עמוד ב' ד"ה קסבר. וע"ע מש"ש בזה. ויש להעיר שלא צ"ע צ"ע לענין בחוס' דפסחים שם, לשהניחו. ובגליון הש"ס בביצה שם צ"ע לענין בחוס' דפסחים שם, החוס' בעירובין, בב"ב ובכתובות הנ"ל לא מיייר לענין שבת, והחוס' בשבת הנ"ל מיייר לענין שבת, אבל לא לענין אכילה לעכו"ם. והחוס' בהקדמה ובפסחים הנ"ל מדברים בענין ההלל של אין מבטלין איסור לכתחילה לגבי עצים שנשור ביו"ט דהוה מוקצה, וע"ז כתבו שאיסור מוקצה — שאין לו עיקר ושורש מן התורה — אין איסור לבטל, אבל בדבר שעיקרו מדאורייתא אין מבטלין. ורבנו מבאר כאן שדעת הר"ש מן שמתיר"ה היא משום שאין איסור אמירה לעכו"ם בדבר שאין עיקרו מדאורייתא. ולפ"ז ע"כ רלעיל הבאנו שהחוס' בביצה ובפסחים שם כתבו שאין איסור לבטל מוקצה מפני שאין לו עיקר מדאורייתא. ולפ"ז — עפ"י דברי רבנו כאן — הו"ל למישר אמירה לעכו"ם לטלטל מוקצה. ואין הדין כן כמ"ש המ"א בסימן רע"ט סק"ז. וכתב שם: ואע"ז דבסימן רע"ז ס"ג מחיר לומר לעכו"ם היינו דוקא לצורך גופו שרי משום דהא אי בעי ישראל הוי מטלטל ליה לטלטל מן הצד וכו'. וע"ש בברכת אליהו סי' י"ב, י"ג ובהערה 3. ורבנו בסימן ש"ד סק"ד מוכיח שאסור לומר לנכרי לטלטל משבת קכא א: נכרי שבא לכבות וכו'. וראה גם בסימן ש"ז סק"ט. ומ"ש המ"א בסימן רע"ז ס"ג כוונתו למש"ש בהגה. ומותר לומר לאטו יהודי ללוקק עגם וכו' לטול נ"ל דלוק כבר הואיל ואינו עושה רק לטלטל הנר בעלמא, וגם רבנו שם בסק"ג כתב שמ"ש בהגה. והואיל ואינו עושה רק לטלטל הנר בעלמא, ר"ל כיון ש"ש היתר ע"י טלטול מן הצד, הרי שלולא הטעם ש"ש היתר ע"י טלטול מן הצד, יש איסור אמירה לעכו"ם במקצה, אע"ג שאין עיקרו מדאורייתא. ולכאורה זה לא כמ"ש רבנו כאן — ד"שאי שבת דעיקרו מדאורייתא, ובכדי לתרץ קושיו זו נקדים דברי הגמ' בביצה ב' דתנן שם עמוד א': ביצה שנולדה ביו"ט בש"א תאכל ובה"א לא תאכל. ובמ"ש שם: במאי עסקינן אלימא בתרגולת העומדת לאכילה מאי טעמיהו דב"ה אוכלא דאפרת הוא אלא

ברכת אליהו

שמחול המועד אין ראוי לאסור ע"י נכרי. כמ"ש תוס' בב"מ שם ד"ה אבל הכא דאיסור לאו שרי. וז"ל: אע"ג דבמס' מו"ק

איסור מלאכה מדאורייתא. [ובספ"ג כת' שיש הוכחה אסור אמירה לנכרי בע"פ מדין חול המועד. וסברת המתירים היא]

כר"ש דלית ליה מוקצה רק ביו"ט מחמירין כר"י ודאי מוקצה אינו חמיר כ"כ וקול משאר איסורים דרבנן שיש להם עיקר מה"ת וכו"ז במוקצה מחמת איסור או מוקצה מדעת אבל מוקצה מחמת מצוה דגם לר"ש אית ליה האי מוקצה דחמיר והוי כעין דאורייתא לפי"פ השו"ע שפיר דב"ר מותר שמן שבנר חנוכה דהוי מוקצה מחמת מצוה דהוי כעין דאורייתא אסור להוסיף עליו ולק"מ. עכ"ל. ולעיל הבאנו מהטור סימן תק"ז שבאיסור הכנה דרבה מדאורייתא נכלל הגנה ע"י השתמשות. וז"ל הטור בשם הר"ר יחיאל: שאם נפלו (עצים מן הדקל) בתנור כשבת אסור להסיק ביו"ט שלאחריו אפי' ע"י ביטול ברוך ואל דמי לנשור ביו"ט דבהניא ליכא אלא איסור דרבנן גזירה שמא יעלה ויחלוש אבל הך שנשור בשבת אסורין מדאורייתא ביו"ט משום הכנה ובאיסור דאורייתא אין מבטלין איסור. וכן פסק המחבר שם בסעיף ב'. ולפי"ז יוצא שפסקין כרבה שמוקצה הכנה הוא מדאורייתא. ברם הב"ח כתב שמשאר פוסקים משמע שגם הכנה זו אינה אלא מדרבנן. ורובנו שם בפי"ז האיסור שהר"ן חולק ע"ז. ועמ"ש בהערה 2. וראה בכה"ל שם ד"ה אפי' שיש הרבה חולקים על סברת הר"ר יחיאל הנ"ל. וכתב שבחמד משה נוטה להקל ע"י ביטול ברוך. ובעולת שבת שם אות ב' ר"ל שדעת המחבר היא שאפי' באיסור דרבנן שיש לו עיקר מה"ת מותר לבטלו היכי דמקלי קלי לאיסורא. וע"ע שם שהאר"ן שם. והמבאר מרכיב שם אות ד' האריך להקשות על דברי העולת שבת. ותורף דבריו בקושיתו השנייה שם למה הוצרך העולת שבת להוכיח מכאן שדעת המחבר שבאיסור דרבנן שיש לו עיקר מה"ת מותר לבטלו היכי דמקלי קלי לאיסורא, הרי ביו"ד סי' צ"ט ס"ו הנ"ל כתב המחבר שבאיסור דרבנן שעיקרו מדאורייתא אע"ג דלא קלי איסורא מבטלין אותו לכתחלה. ומבואר שם בב"י דלהרמב"ם אפי' יש לו עיקר מה"ת שרי ושלל כדברי התוס' וז"ל. וגם מדברי הרשב"א מבואר שדבר זה הוא מחלוקת הפוסקים, עכ"ל. וע"ע שם ש"ש כ"ה. והמורס מהנ"ל שיש פוסקים רבים, דס"ל דמוקצה הוא רק עיקרו מדאורייתא. אולם זה רק לענין השתמשות ולא לענין טלטול. וגם לענין השתמשות זה רק בנשור בשבת. אבל בנשור ביו"ט מיקרי שאין עיקרו מדאורייתא. ולכן שפיר כתבו תוס' שמוקצה דיו"ט אין עיקרו מהתורה. וראה מ"ש לקמן בנוגע לאיסור מוקצה מחמת מצוה.

ואי נימא דלא כהעמק-שאלה והראשון לציון הנ"ל. ונאמר דלדעת רש"י גם איסור טלטול הוא מדאורייתא. וכדמשמע בפשטות מדברי רש"י. אפי' לכן שונה. שהתוס' כביצה ב' דהנ"ל אזלי כדעת הסוכרים שאיסור הכנה אינו מן התורה (ראה פיה"ש להרמב"ם יוש ביצה, בית הבחירה למאירי שם ב' ע"ב. רשב"א שם ובכבודו הקדש שם מועד שער חמישי ס"א ובפמ"ק פתיחה להלכות יו"ט פ"ק א' סכ"ג) והפסוק ד"ה הכינוי הוא רק אסמכתא בעלמא, ודלא כמ"ש התוס' שם ב' ד"ה והיה הנ"ל. וראה ביש"ש בהקדמה לב"מ. וכדי מלאכי כללי תוס' את כ' מ"ש על מה שמצינו בבמה פקודות שפיר התוס' סותרים זה את זה במקום למקום. וראה ביד מלאכי שם אות כ"ה. ועוד היה אפי' שהתוס' שם ב' סוכרים שאין הלכה כרבה. ומה שהסבירו התוס' לעיל ב' כ שהכנה אסורה מדאורייתא, היינו לשיטת רבה. אבל הלכה ס"ל להתוס' דלא קימ"ל בנותרה. ושפיר כתבו התוס' מוקצה — להלכה — אין עיקרו אלא מדרבנן.

ומ"ש שהתוס' כביצה ד' ע"ב על סוגיא דרב מתנה אזלי דלא כשיטת רבה. תואם למ"ש הפני-יהושע כביצה שם דאיתא בגמ': אמר רב מתנה עצים שנשור מן הדקל לתוך התנור ביו"ט מרבה עליהם עצים מוכנים ומסיקין. וכתב הפני יהושע: ...דרב מתנה פליג וליה ליה דרבה.

ובראשית דברינו הקשינו שעפ"י דברי התוס' כביצה ד' ב' הנ"ל יוצא דהו"ל למישורי אמירה לעצום לטלטל מוקצה. ומדבריו המגן אברהם ורובנו מוכח שהי' אסור — לולא הטעם. שיש היתר ע"י טלטול מן הצד. ועפ"י אסור — לעיל מושבת קושיא זו. דהתוס' אזלי כסוכרים דלא פסקין. הכנה דרבה. ומה דמוכח מהמגן אברהם ורובנו שהי' אסור לומר לגוי לטלטל לולא הטעם שיש היתר ע"י טלטול מן הצד. הוא כפי השיטות סוכרים שלהלכה פסקין כרבה שהכנה מן התורה. וא"כ מיקרי עיקרו מן התורה.

מדאורייתא. וכ"ה דעת השאלות פרשת בשלח שאלתא מ"ז. וראה בהעמק שאלה שם שכתב דלש"י והשאלות מה"ת רק אסור באכילה ולא בטלטול. וגם בספר ראשון לציון על ביצה שם כתב שאף לדברי רש"י — שהכנה דרבה הוא מחמת איסור מוקצה — אין כוונתו שאסור בטלטול מן התורה. אלא שאיסור הכנה באכילה הוא מחמת איסור מוקצה. אבל איסור טלטול ליכא מדאורייתא כלל. ודברי הגמ' שעליהם מוסכים דברי התוס' הנ"ל הם בנוגע לאיסור טלטול. ולכן שפיר כתבו התוס' שמוקצה. עיקרו אינו אלא מדרבנן. ומה שהבאנו בשם האחרונים הנ"ל דאיסור הכנה דרבה אסור מן התורה הוא רק לענין אכילה. אין הכוונה שרק אכילה משא אסרה התורה, אלא נכלל בזה איסור הגנה ע"י השתמשות. וכמ"ס הטור סימן תק"ז. ורש"י בפסחים מז ע"ב ד"ה ועלי עצי מוקצה כתב: ...דמדאורייתא אסור להשתמש במוקצה. והגמ' כביצה שם מיייר שמשמש במוקצה ע"ז שו"ע שפיר עצי המוקצה. וא"כ לכאורה חזרה הקושיא למקומה למה כתבו התוס' דמוקצה "עיקרו אינו אלא מדרבנן". הרי אילו נשור בשבת היה אסור מן התורה לשרוף העצים ביו"ט. וגם ביו"ט בעלמא כתב הרשב"א בשבת ט"א — לענין איסור מוקצה — שלא אסרו אלא לטלטלו או לאכלו ואפי' להשתמש בו בידים כגון הדלקה או לסמך בו כרעי המטה ואפי' במקומו שאינו מזוה ומטלטל אבל הגנה הכאה ממילא שפיר דמי וכ"ע עכ"ל. א"כ יוצא שיש איסור השתמשות מדרבנן. ויש אסור השתמשות מדאורייתא משום הכנה דרבנן. וא"כ קשה שוב דשרוף עצי מוקצה הוי עיקרו מדאורייתא. אולם נראה לומר דככה"ג לא מיקרי עיקרו מדאורייתא. והוא משום דחלוק איסור השתמשות משום הכנה דרבה דהוי מדאורייתא. מאיסור השתמשות במוקצה שאסור מדרבנן. והוא שאיסור השתמשות משום הכנה דרבה דהוי מדאורייתא. אינו מחמת ההתעסקות במוקצה אלא מחמת איסור ההנאה שיצאת מהשתמשות. שהרי הקרא ד"ה הכינוי גבי אכילה כתיב, וכמ"ס רש"י בביצה ד"ה והכינוי ע"ש. ומהיכי תיתי שיהא איסור השתמשות מן התורה שכתב הטור בסיון תק"ז המובא לעיל. אלא ע"כ צריך לומר שיש איסור ההשתמשות אינו מחמת ההתעסקות אלא מחמת ההנאה, כלומר שהמוקצה לא נאסר רק באכילה אלא גם בהנאה. משא"כ איסור השתמשות במוקצה שאסור מדרבנן. אינו מחמת איסור הגנה. שרי להניא כתב הרשב"א הנ"ל דהנאה הבאה ממילא שפיר דמי. וגם בראשית דבריו כתב שם הרשב"א: "...דאין איסור הנהגות מן המוקצה וכו'. אלא יסור האיסור הוא ההתעסקות במוקצה — שדמליקה או שסומך בו כרעי המטה. ואמנם כתב שם הרשב"א. שאסור לסמך בו כרעי המטה ואפי' במקומו שאינו מזוה ומטלטל". אולם גם זה מיקרי ההתעסקות במוקצה — בזה שסומך המטה בידים על המוקצה. אבל הגנה דמילא וכדוגמא שכתב שם הרשב"א. שתבשל שהתבשל מאליו בעצי מוקצה שנפלו לתנור ולא הפך בהם. שרי. והיינו שהאיסור הוא בהתעסקות ולא בהנאה. ולפי זה שפיר כתבו התוס' שמוקצה. עיקרו אינו אלא מדרבנן. ואפי' דמיייר שמשמש בעצי מוקצה. מ"מ האיסור ההתעסקות במוקצה אין לו עיקר בתורה. וכמשי"נ שאיסור הכנה דאורייתא הוי רק באכילה ההנאה, ולא בהתעסקות. ומה שמצינו דאסור להשתמש הוא מחמת ההנאה שיצאת מזה. ולא מחמת עצם ההתעסקות. וראה משי"כ בזה הרב יעקב אטינגר בספרו מנחת יעקב ס"א.

וביו"ט סימן צ"ט ס"ו פסק המחבר: איסור לא דבריהם וכו' אם נפל מעצמו אלא בהיתר דכל לבטול מרובה עליו ומבטלו. והקשה הש"ך בסקי"ט: קשה בא"י סי' תרע"ז סתם המחבר וכתב דמותר השמן שבנר חנוכה שנחצרב בשמן אחר ואין בו כ' לבטלו יש מן שאומר שאין להוסיף עליו לבטלו עכ"ל והרי חנוכה אינו אלא מדרבנן גבי בב"י שם לא הביא שום פוסק שחולק על זה ושלא יש לחלק דהתם כיון הדוקא למצות חמיר טפי ודוחק. וע"ע משי"ש ובפ"י מטה יהונתן שם הכיא כתי' השני דברי הגמ' והשו"ת כביצה שם הנ"ל. ודוקש ע"ז: הא כתבו התוס' גבי עצים שנשור מן הדקל דמוקצה דלית ליה עיקר מדאורייתא קיל טפי משאר אסורי חמור שיש להם עיקר מן התורה הוא סותר למ"ש הכא דמוקצה חמור משאר אסורים. וק"מ שם: וז"ל דהא דכתבו תוס' דחמיר היינו לרי"י דאית ליה מוקצה ודאי חמור משאר איסורים אבל לדין דקיי"ל

ברכת אליהו

מילתא היא (פירוש וחול המועד אקרי יו"ט ושביעית אקרי שבת — מהר"ם) וגזרו אטו שבת. ולסברא ראשונה —

ועפ"י סברא זו מיושבת קושיית הפני יהושע בביצה ג ב. דלעיל הבאנו דברי התו"י דחזו"ן שמוקצה חמור מאיסור דרבנן. ולענין „אין מבטלין" מצינו שמוקצה קיל יותר. ולפי מה שהסברנו לעיל נראה, שבאמת יש מקום לומר שאיסור מוקצה חמור כעין דאורייתא. אבל לענין אין מבטלין קיל מוקצה יותר. שכל הענין של אין מבטלין באיסור דרבנן בדבר שעיקרו מדאורייתא הוא איכא לכטל איסור דאורייתא הדומה לו. וזה לא שייך לענין אין מבטלין איסור לכתחלה לגבי מוקצה. ועיין בחי' רעק"א מ"ש על דברי התו"י.

ועיין ברשב"א בבבב"א ד ב, שגם הוא כתב דהא דמבטלין איסור דרבנן הוא רק בדבר שאין לו עיקר מדאורייתא, ונתן כמה דוגמאות לכתל זה. ובהנחה דבריו נכונים שם מבטלין רק באיסור דרבנן, „דליכא למכיל לתערובת איסור דאורייתא". וכעין זה כתב בחידושי המאירי שם. הרי שלדבריהם הגדר שמוקצה מבטלין לכתחלה משום שאין לו עיקר מן התורה, היינו מפני שאף אם נחיר לו לבטל מוקצה, „ליכא לימחש לתערובת איסור דאורייתא".

ולעיל כתבנו שמוקצה מדאורייתא הוא רק לענין איסור אכילה והנאה. ויש לציין שלכאורה מצינו שיש איסור במוקצה מדאורייתא גם לענין טלטול. וזה במקצה מחמת מצוה. וכגון עצי סוכה ונויה שהוא מן התורה. וראה מ"ש בזה בשבת כב א ובתוס' שם ד"ה סוכה ובמהרש"א שם, בביצה ל ב ובתוס' שם ד"ה אבל, בתוס' הרא"ש בשבת שם ובחשובות הרא"ש כלל כ"ד. ומכל המקורות הנ"ל מוכח שעצי סוכה ונויה אסורים מן התורה משום מוקצה. וא"כ קשה למה כתבו התוס' דמוקצה לא הוי עיקר דאורייתא. אולם נראה שאף במקצה למצותו שאסור מן התורה, היינו רק לענין איסור השתמשות בו. אבל איסור הטלטול הוא מדרבנן. והוא לא אסור השתמשות בו. שהטור בסיומן תרל"ח כתב בשם בה"ט: „עטרי סוכה שנפלו בשבת אסורין באכילה ואסורין לטלטל במקומן נפלו ביו"ט אסורין באכילה ומותרין לטלטל במקומן נפלו בחול המועד אסורין באכילה ומותרין להחזיר". הרי שלענין מוקצה למצותו יש שני דינים: (א) איסור אכילה — שע"ז יש איסור מן התורה משום ביזוי מצוה, ואיסור זה הוא בין בשבת ביו"ט ובין בחול המועד. (ב) איסור טלטול מחמת מוקצה. ואיסור זה הוא כשאר מוקצה שאסור מדרבנן, ורק בשבת ביו"ט ולא בחול המועד. וכע"ז במשנה בורה סק"ד: „אבל בחול המועד לא שייך איסור טלטול וע"כ אם נפלו מותר לטלטל ולהחזיר למקומן [טורן]. עכ"ל. ולפי מש"ל שהאיסור מהתורה הוא רק לענין השתמשות בו. מדויק היטב לשון הש"ע שם ס"ב. שהמחבר כתב: אסור להסתפק מהם כל שמונה אפי' נפלו. והרמ"א הוסיף: וביור"ט ושבת אסור לטלטל ממוקצים הם. וע"ז כתב רבנו שם בסק"ט: שכל שאסור באכילה אסור בטלטול וכו'. והיינו שדינו של המחבר הוא איסור מן התורה. אבל איסור הטלטול הוי כשאר מוקצה שאסור רק מדרבנן. ועל דבר הרמ"א כתב הרמ"א בסק"ט: דמוקצה למצותו אפילו ר"ש מודה דאסור כדאיתא פ"ג דשבת ופ"ד בביצה וכו'. ומוכח שהאיסור בטלטול הוא כשאר דין מוקצה שאסור רק מדרבנן. ולא כאיסור האכילה שהוא מן התורה. ועיין בחידושי אנשי שם על המדריכי ביצה סימן חרמ"ח, וז"ל: מהר"ם דכו' ולראב"ה נראה דמדרבנן איכא דלא הוי דבר שיש לו מתיר דמבטלין איסור לכתחלה וכו'. וה"מ בדבר שהוא מדרבנן שאין לו שורש דאורייתא דוגמא מפורש וליכא למיגזר אבל סתם יינם שורש מדרבנן כיון דכתבי יתו י"ן נסיכים והוא שנתנסך בפירוש וע"ז אין מבטלין לכתחלה אפילו סתם יינם ולא רמי למוקצה שאין דומה לו וכו' עכ"ל. וכנראה שכונת חידושי אנשי שם שכן צ"ל בדברי המדריכי. ובפשטותו כונתו שמוקצה כיון דאין שורש מפורש לאיסור זה, לכן מקרי מוקצה אין לו שורש דאורייתא ומותר לבטלו. ולפי"ז לכאורה היה מקום לומר שגם לענין אמירה לנכרי שבות, לא יהי' אסור לומר לנכרי לטלטל מוקצה. כיון שמוקצה אין עיקרו מהתורה, ולעיל הקשינו שמצינו שלולא הטעם שאפשר ע"י טלטול מן הצד ה"א אסור אמירה לנכרי שבות לגבי מוקצה. ולעיל הסברנו דהא דמותר לבטל מוקצה, הוא משום שאין חשש שיבא לאסור איסור דאורייתא שאין דומה לו, ובאיסור מלאכה לא שייך ביטול. ולפי"ז מוכן החילוק בין ביטול לבין אמירה לנכרי שבות. דסברא הנ"ל שייכת רק לענין ביטול, ולא לענין אמירה לנכרי — שבוה יש מקום לגזור שאם נחיר לומר לנכרי לטלטל

(יב א) אמרינן דבשביעית [גי' מהרש"ל: דבשבת] וחולו של מועד אסור אמירה לנכרי התם משום דבשבת ביו"ט חדא

אלא שקשה לפי"ז שהש"ע בסיומן תק"ז ס"ב — כפי מש"ש הנו"כ — פסק כדבר שהכנה אסורה מן התורה, וא"כ הוי עיקרו מדאורייתא, ואפ"ה פסק שם שמוקצה דרבנן מותר לבטל. ואפ"ל דשאני גדר עיקר דאורייתא לענין אסור אמירה לעכו"ם בשבת, מגדר עיקר דאורייתא לענין אין מבטלין איסור לכתחלה. והסבר הדבר כן: לענין אסור אמירה לעכו"ם בשבת, שפיר שייך לומר שהיות ועיקר מדאורייתא, כלומר שיש מלאכות שאסורות מן התורה, שע"ז אסור חז"ל לומר לעכו"ם שיעשוהו, לכן אסור גם לומר לעכו"ם לעשות דבר שאסור מדרבנן. שגם הדבר האסור מהתורה וגם הדבר האסור מדרבנן הם איסור גבירא לעשות אותם בשבת. משא"כ לענין אין מבטלין איסור לכתחלה, לא שייך לומר שהיות ויש מלאכות אסורות בשבת מן התורה, ואסור לבטל מוקצה — שהוא איסור דרבנן. שלענין זה אין שום קשר בין איסור המלאכות לאיסור מוקצה. שאיסור המלאכות הוא איסור גבירא — שאסור לו לעשות מלאכות אלו, ובהן לא שייך דין אין מבטלין איסור לכתחלה. ולפיכך לא אסורין במוקצה — שהוא איסור חפצא — לבטל לכתחלה. ושפיר כתבו התוס' שלענין ביטול מוקצה מיקרי מוקצה דבר שאין עיקרו מדאורייתא ומותר לבטלו. ולהלן יבואר הדבר יותר.

ועיין בנתיבות המשפט סי' רל"ד אות ג' דס"ל שכל איסורי דרבנן הם איסור גבירא. והוכיח כן מהא דבאיסורי דרבנן א"צ שום כפרה. וז"ל דאף דבאיסורי תורה אפי' אוכל בשוגג צריך כפרה ותשובה להניח על האיסורין מ"מ באיסורי דרבנן א"צ שום כפרה וכאילו לא עבר דמי תדע דהא אמרינן בעירובין דף מ"ז דרבנן עבדינן עובדא וזהו מוחבינן תיבתא ואילו היה נעשה על השוגג היאך ה"י מניחין לו לעבור ולקבל עונש אלא ודאי דאינו עונש כלל על השוגג באיסור דרבנן והרי הוא להאוכל כאילו אוכל כשירה והרי נהנה כמו מן הכשריה. וראה בספר אהרן דאורייתא כלל י' ובית האוצר מערכת א כלל קכ"ב שביאר הטעם לחלל בין איסור דאורייתא לאיסור דרבנן. ותוכן דבריו הוא, שדוקא השוגג באיסורי תורה צריך כפרה, כיון שהדבר כעצמו אסור. ואפ"י שהוא עשה בלי כוונת עבירה, מ"מ עבירה נעשתה כאן. אבל באיסור דרבנן — שכל עיקר אינו אלא איסור על האדם, כיון שעשה בלי כוונה לעבור אין כאן עבירה כלל. וע"ע מה שהאריך שם ושם. וראה בשו"ת עין יצחק אבהע"ז סימן פ"ז שהאריך לדחות ראית הנתיבות המשפט ומדרד לומר שגם על עבירת איסור שוגג צריך כפרה. ולאכורה לפי דברי הנתיבות אלא החילוק הנ"ל שכתבנו, שלכן באיסור מוקצה לא שייך לאסור לבטל לכתחלה אטו איסור מלאכות שהן דאורייתא מפני שאיסור המלאכות — גבירא ואיסור המוקצה — חפצא. אולם אף לדברי הנתיבות יש לומר מעין החילוק הנ"ל. ונקדים לדברי המדריכי בביצה סי' תרמ"ח, שכתב: ורשב"ם פ"י דבמדיד דאכילה אין מבטלין האיסור וכו'. וראה להלן שהבאנו מש"ש ע"ז בחידושי אנשי שם, שהסביר שלכן אין במוקצה איסור לבטל, מפני שאין דומה לו. וע"ז כתב המדריכי הנ"ל: ורשב"ם פ"י דבמדיד דאכילה אין מבטלין האיסור וכו'. ונראה שהן מ"ש בחידושי אנשי שם והן מ"ש הרשב"ם, הכונה היא שיש איסור לבטל רק במדיד דאכילה אפי' כשזה דרבנן עיקרו מהתורה. מפני שיש חשש שיבא לבטל דבר שהוא אסור מן התורה. משא"כ מוקצה שאינו איסור אכילה אלא — טלטול, לא שייך למיגזר אטו איסורים אחרים שאסורים מן התורה באכילה. וגם איסור דרבנן שעיקרו מן התורה אסור לבטל, לא משום שאם נחיר לו לבטל איסור אכילה דרבנן יבואר לבטל גם איסור אכילה דאורייתא. וזה לא שייך לגבי מוקצה שבוה אין חשש שאם נחיר לבטל מוקצה יבואר לבטל איסורים אחרים מדאורייתא ובאיסור מלאכות שבת דאורייתא לא שייך ביטול. וגם אין מקום לגזור אטו איסורי אכילה. דאין זה דומה לאיסורי אכילה. וכמש"ש באנשי שם הנ"ל שאיסור מוקצה „אינו דומה לו". וגם אין מקום למיגזר אטו ביטול דבר האסור מן התורה מחמת הכנה דרבה — לשיטות הפוסקים כן, שכבר ביארנו לעיל שגור איסור מוקצה דרבנן שונה מגדר איסור הכנה דרבה. דאיסור הכנה רבה יסודו איסור אכילה והנאה, ואילו איסור מוקצה דרבנן הוא רק השתמשות. וא"כ „אינו דומה לו".

במה דברים אמורים בשעשו' מלאכה להשתכר (וא נחנס והוא מלאכה גמורה למפור נגדים ממנו)
(נ"י) אבל מתקן הוא כליו ל"ט וכן מי שכותב ספרים לעצמו דרך לימודו מותר: ג וקודם
חצות מקום שנהגו לעשות מלאכה עושים מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין: הנה: ולמדן
מקום שנהגו שלא לעשות (מהר"י) ודוקא מלאכות גמורות אבל עמר מלאכות אפילו מנהג ליכא: (מהר"י):
ד (ה) ההולך ממקום שעושים למקום שאין עושים (ו) לא יעשה: ז בישוב מפני המחלוקת ה

ביאורי הגר"א

(ה) ההולך כו'. הכל לשון הרמב"ם ועמוס' שם נ"ל א' ד"ה רנה כו' וס"ל להרמב"ם דסוגיא דפולין לדימי

ברכת אליהו

שאוטרת אף ע"י נכרי — י"ל דהו"ה בע"פ דג"כ בכלל מועד
הוא, וגזרו בו משום שבת. ועוד י"ל דבכלל איסור מלאכה

לנכרי. ומ"מ כיון דבישראל כה"ג יש בו שליחות אסור חז"ל וכו'
עכ"ל. [וראה מ"ש בענין אי שייך בכלל שליחות באיסורי שבת בבית
מאיר אבהע"ז סי' ה', בשו"ת חת"ס חאר"ח סי' פ"ד ושם בחלק
חרי"מ סי' קפ"ה ובישועות יעקב סי' רס"ג סק"ו. וראה גם בקהלות
יעקב שבת סימן י"ד מ"ש ב"ס דין דאמירה לנכרי שבות].
ורבנו כתב הסכרא. "שאינו שבת דעיקרו דאורייתא". לדחות
הרא"י שהובאה בסק"ג מהא דתנן בשבת קמא א שאסור לומר לגוי
כבה אע"פ שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה ואסורה רק מדרבנן.
ולמאורה היה מקום לדחות רא"י זו מטעם אחר. שהפמ"ג כשימן
רע"ח משבצות זהב סק"א ס"ל שמלאכה שאינה צריכה לגופה
חמורה יותר מאיסור דרבנן אחר. משום ש.קרובה מאוד לאיסור
גמור. והיינו שעשה המלאכה — אילו הייתה צריכה לגופה —
אסורה מהתורה. ובביאור הלכה שם ד"ה מותר הביא דברי הפמ"ג
הג"ל. ועפ"י הסיק לענין כיכור נר בשביל חולה שיש בו סכנה. שלא
יכבה היכא דיש לו עצה אחרת. וכתב שם: כי באיסור כביה אף דהיא
מלאכה שאינה צריכה לגופה מ"מ מפני שהיא קרובה מאד לאיסור
תורה לא רצו להקל בה וכמ"ש הפמ"ג וכו' עכ"ל. ובס"ח שכ"ח
הערה 7 הבאנו מעוד פוסקים שכתבו מעין דברי הפמ"ג הג"ל —
שמלאכה שאינה צריכה לגופה חמורה יותר מאיסור דרבנן אחר.
והא דרבנו לא כתב כן. י"ל משום שבשבת שם — על הא דתנן
דאסור לומר לנכרי לכבות — כתבו תוס' שם ד"ה אין: אפי' באיסור
דרבנן אמירה לנכרי שבות כדאמרין לקמן בפרק שואל (קנ א) לא
יאמר אדם לחבירו שכבול לי פועלים כו'. דמקי לה בחבורו נכרי וכן
מוכתב בפרק הדר (סו א) גבי ינאי חמימי מגו ביאח. וכתב מהר"ם
שם שכונות התוס' לומר: דהא כיכור אינו אלא מדרבנן לר"ש דקי"ל
כוותיה כמו שפירשנו התוס' בסמוך בד"ה ש"מ. וע"י כתבו התוס'
שאף בכה"ג אסור. ולכן כתב רבנו הסכרא דשאני שבת דעיקרו
מדאורייתא, ולא כתב משום דמלאכה שאינה צריכה לגופה מאימא
טפי מאיסור דרבנן. כי הרי חזינן שלא רק במלאכה שאינה צריכה
לגופה אסור לומר לנכרי. אלא גם בשאר איסורי דרבנן אסור. אלא
שצ"כ למה רבנו בסק"ב הביא רק ההוכחה מהא שאסור לומר לגוי
לכבות, ולא הביא מהך שאסור לומר לנכרי לשכור פועלים שזה
איסור דרבנן. ואפ"ל שלכן לא הביא רבנו ראיה מהך דשכירת
פועלים. משום שהיה מקום לומר שרק שכירת פועלים שאסורה
משום (ורבנו דבר) [וכפי הנראה מסי' ש"ז ס"ב שזה איסור החלול
בדיבור, וכמו שכתב בהע"ל] לכן אסור לומר לנכרי אע"פ שזה איסור
דרבנן. מפני שסוף סוף הוי דיבור של חול. ולכן הביא רבנו מהך
דשבת — דמיירי לענין איסור כיכור. שאינו מחמת איסור דיבור.
ומוכתב מזה שגם בכל איסור דרבנן אסור לומר לנכרי. וכמ"ש
התוס' השו"א איסור דרבנן של מלאכה שצאל"ג לאיסור דרבנן של
לנכרי. אלא שעדיין צ"כ למה לא הביא רבנו דין דעירובין ס"ו א
המחבר בתוס' הג"ל. וי"ל ויש עוד להאריך זה ואכ"מ.

ועיין בשו"ת זרע אמת אור"ח סימן ע"ז ובדעת תורה סימן תקצ"ז
ס"ב וסימן תקי"ט ס"ז וסימן תקכ"ב ס"ב וסימן תל"ט ס"ה ובהערה
המהדרית שם.

4 והוסף הרא"י: משא"כ בחסימה דאין האיסור משום מלאכה
אלא משום חסימת השור. ועיין בחור"מ סי' של"ח סק"ו ובאבהע"ז

מוקצה. ויבאו להחזיר גם אמירה לנכרי באיסור דאורייתא.
ואפשר להסביר החילוק קצת באופן אחר. שרק לענין איסור
ביטול שייך לומר סברה זו — שכיון שאין דוגמא ודמיון לאיסור
מוקצה. לכן מיקרי אין לו שורש מדאורייתא ומותר לבטלו. וכמ"ש
שאיין קשר בין איסור מוקצה לאיסורים אחרים שהם מן התורה.
משא"כ לענין אמירה לנכרי שבות. שהאיסור הוא באמירה. ובפרט
לפי מ"ש רש"י בע"ז טו א שאיסור אמירה לנכרי בשבת הוא בכלל
דיבור של חול שאסור בשבת. וז"ל רש"י שם ד"ה כיון: ומה שאסור
לישראל לומר לעכו"ם עשה לי כך זהו משום ממצאו הפתח ודבר
דבר (ישעיה נח, יג) דבור אסור. ולכן כזה אסור חכמים אמירה לנכרי
גם באיסור מוקצה. שהרי טו"ס הוי דיבור של חול — שאומר לנכרי
לעשות דבר האסור (אע"ג דלגבי ביטול מיקרי אין לו שורש
דאורייתא).

ולמאורה קשה שאם נאמר דהא דאיסור אמירה לנכרי בשבת
נכלל בדבור של חול שאסור בשבת. א"כ ה"י צ"ל שאיסור אמירה
לנכרי יהא אסור רק באיסורי שבת ולא בשאר איסורים. ולהלכה
פסקינן שגם בשאר איסורים יש איסור אמירה לנכרי. ואף באיסורי
שבת הוה לן לאסור אמירה רק בשבת. ולא לאסור לומר לנכרי בחול
שעשה מלאכה בשבת. אולם עיין בפרקין שיעורין למדן רבי אלחנן
וסרמן זצוק"ל ביצה אות מ"ט. שכתב: ונראה דבאמירה לנכרי יש
שני איסורים: (א) דמדרבנן יש שליחות לנכרי לחומרא. והמלאכה
שעושה הנכרי. נחשבת על הישראל כמשום שליחות ומה"ט אפי'
אמר לנכרי בחול שיעשה לו מלאכה בשבת ג"כ אסור. (ב) האמירה
עצמה אסורה. ומשונה אם יצוה לנכרי בשבת שיעשה לו מלאכה
בחול. ג"כ אסור. ואם מצוהו בשבת לעשות בשבת. יש בזה שני
איסורים וכו' עכ"ל. וע"י מ"ש בזה. ולפי"ז בשאר איסורים אמנם
ליהא האיסור של דיבור חול — שזה שייך רק לענין שבת. אבל יש
בזה משום מעין שליחות. ומ"ש שבאמירה לנכרי יש איסור משום
דהוי כשלוחו של נכרי לחומרא, ראה שכי"כ ביוע"י הגרש"ז סי'
רמ"ג ס"א. וז"ל: אסור חכמים לומר לנכרי לעשות לנו מלאכה
בשבת בין בתנאי בין בשכר ואע"פ שאומר לו מקודם השבת שיעשה
בשבת ואע"פ שא"צ לאותה מלאכה עד לאחר השבת שכשהנכרי
עושה בשבת הוא עושה בשליחות ישראל ואע"פ שאין אומרים
שלוחו של אדם כמותו מן התורה אלא בישראל הנעשה שליח
לישראל שנאמר בתרימין כן תרימו גם אתם תרומת ה' ודרשו חכמים
גם לרבות שיתלכסם מכאן ששלוחו של אדם כמותו והא אתם בני
ברית אף שיתלכסם בני ברית אבל הנכרי אינו בתורת שליחות מן
התורה מ"מ מדי"ס יש שליחות לנכרי לחומרא ויש רמז לאיסור זה
בשבת ויו"ט מן התורה שנאמר ביו"ט כל מלאכה לא יעשה בהם
משמע אפי' ע"י אחרים שאין מצווים על השביתה כיו"ט וקי"ז
לשבת ומ"מ אין זו אלא אסמכתא בעלמא ועיקר האיסור אמירה
לנכרי בין בשבת בין ביו"ט אינו אלא מדבריהם כדי שלא תהא שבת
קלה בעיני העם ויבאד לעשות בעצמן מן ביו"ט ואפי' בחולו של
מועד וכן בשאר כל איסורין שבתורה כמו שיתבאר במקומן. עכ"ל.
ועל מ"ש: ששכשהנכרי עושה בשבת הוא עושה בשליחות
הישראל. צ"יין שם בגלוי"ן: רש"י ספ"ק דע"ז כב א. ועיין בהגהות
רעק"א סי' ש"ז סכ"א על דברי מה"א סק"ט. וז"ל: ולענין י"ל
דאמירה לעכו"ם דאסור חז"ל דמי לשליחות. דאף דאין שליחות

ביאורי הגר"א

שם כל חומרא שמחמת טעות ח"ל לנהוג כחומרי המקום ור"י סבר דנטעות הוא מ"ש שם מ"ל ח"ש ההולך כו' וכן מי כו' מ' דנחמלה מ"רי נאין דעתו לחזור וע' רשנ"א ס' של"ז ושיטתו נזה: (ו) לא יעשה כו'. שם נ"ז

מקמי סוגיא דפסחים ומתני' נאין דעתו לחזור ומה שאכל ר"ז מוגרמת משום דפליג על רב יוסף כמש"ס ח"ל מאן אמרה כו' וע' חוס' שם ד"ה יוסף כו'. אבל למסקנא דפסחים ח"ל כמ"ש בירושלמי שם והביאנו הרא"ש

ברכת אליהו

מקום שהלך לשם היינו אף באין דעתו לחזור — צ"ל דהא שאכל ר' זירא מוגרמת, הוא כמ"ש בירושלמי שם פ"ד ה"א, והביאו הרא"ש שם ס"ג, שכל חומרא שמחמת טעות א"צ לנהוג כחומרי המקום. ור' זירא סבר דמנהגן בטעות הוא, כמש"ס: מאן אמרה וכו'. כנ"ל. ולכן ר' זירא אכל מוגרמת. וכ"ז בחומרא שנהגו בטעות, אבל בכל מנהג שאינו בטעות, שפיר נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם, אף כשאין דעתו לחזור. וזהו שכתב הרמב"ם: [ו]ההולך ממקום שאין עושין למקום שעושין לא יעשה ונותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם כו' וכן מי שדעתו לחזור כו'. ומ' דבתהלה — ברישא — מיירי באין דעתו לחזור, ואעפ"כ נותנין עליו ב' חומרות. הרי דס"ל לרמב"ם דבאין דעתו לחזור נותנין עליו ב' החומרות, ולפי החוס' הרי נותנין עליו רק חומרי המקום שהלך לשם. וע"כ דפסק הרמב"ם כסוגיא דפסחים וכנ"ל. [וזה לא כמ"א ס"ק ט', ו'. ועד"א ובבבבירור הלכה בפסחים נא א ציון ג']. ועיין שו"ת הרשב"א ס' של"ז ושיטתו בזה. [ששם החמיר הרשב"א, שאפי' בהולך מבבל לבבל ומא"י לא"י נמי מבבל לא"י אבל מא"י לבבל לא כיון דאנן כיפינן להו עבדינן כוונתייהו רב אשי אמר אפילו תימא מא"י לבבל הני מילי היכא דעתו לחזור ורבה בר בר חנה דעתו לחזור הוה. ובחולין יח ב איתא: כי סליק רבי זירא אכל מוגרמת דרב ושמואל (שחוטה בתוך שאר הטבעות דחשבי ליה אינהו הגרמה דאמרי שאר הטבעות לאו מקום שחיטה נינהו וכל שלא במקום שחיטה קרי הגרמה — רש"י) אמרי ליה לאו מאתריה דרב ושמואל את אמר להו מאן אמרה יוסף בר חייא יוסף בר חייא מכולי עלמא גמיר וכו' ורבי זירא לית ליה נותנין עליו חומרי המקום שיצא משם וחומרי המקום שהלך לשם אמר אביי הני מילי מבבל לבבל ומא"י לא"י נמי מא"י לבבל אבל מאכל לארץ ישראל כיון דאנן כיפינן להו עבדינן כוונתייהו רב אשי אמר אפי' תימא מבבל לא"י הנ"מ היכא דדעתו לחזור ר' זירא אין דעתו לחזור. ועתו"ס בפסחים שם ד"ה רבה כו' וז"ל: ובחולין (שם) נמי מתיר רבי זירא אין דעתו לחזור הוה קצת קשה דהשתא לצדדין קתני דחומרי מקום שיצא משם בדעתו לחזור וחומרי מקום שהלך לשם באין דעתו לחזור. וצא א"כ שהתוס' הסבירו כפשטא דב' הסוגיות, והיינו דמ"ש במשנה, נותנין עליו חומרי מקום שיצא משום וחומרי מקום שהלך לשם" מיירי בתרי גווני. אם דעתו לחזור — חומרי מקום שיצא. ואם אין דעתו לחזור — חומרי מקום שהלך לשם. אבל הרמב"ם צ"ל דס"ל דסוגיא דחולין אידיה מקמי סוגיא דפסחים. ומתני' דתנן ש, נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם" מיירי באין דעתו לחזור. וזה כתי' רב אשי דפסחים — דקיי"ל כותי' דהוא בחרא — הני מילי היכא דאין דעתו לחזור" — אז נותנין עליו ב' החומרות. ומה שאכל רבי זירא מוגרמת, הוא משום דפליג על רב יוסף בר חייא דאסר, כמ"ש בחולין שם: אמר להו מאן אמרה כו'. וכנ"ל. ועתו"ס שם ד"ה יוסף כו', שכתבו: כלומר לא שמעה מרב ושמואל ומה שאנו אוכלין אותו במקומו חומרא בעלמא היא ולא עפ"י רב ושמואל ופריך ולית ליה לרבי זירא כו' דנהי דלא אמר רב ושמואל מ"מ היה אסור כיון שנהגו במקומו איסור. אבל הרמב"ם ס"ל דלמסקנא דפסחים שם — דנותנין עליו חומרי

מקום שהלך לשם היינו אף באין דעתו לחזור — צ"ל דהא שאכל ר' זירא מוגרמת, הוא כמ"ש בירושלמי שם פ"ד ה"א, והביאו הרא"ש שם ס"ג, שכל חומרא שמחמת טעות א"צ לנהוג כחומרי המקום. ור' זירא סבר דמנהגן בטעות הוא, כמש"ס: מאן אמרה וכו'. כנ"ל. ולכן ר' זירא אכל מוגרמת. וכ"ז בחומרא שנהגו בטעות, אבל בכל מנהג שאינו בטעות, שפיר נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם, אף כשאין דעתו לחזור. וזהו שכתב הרמב"ם: [ו]ההולך ממקום שאין עושין למקום שעושין לא יעשה ונותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם כו' וכן מי שדעתו לחזור כו'. ומ" דבתהלה — ברישא — מיירי באין דעתו לחזור, ואעפ"כ נותנין עליו ב' חומרות. הרי דס"ל לרמב"ם דבאין דעתו לחזור נותנין עליו רק חומרי המקום שהלך לשם. וע"כ דפסק הרמב"ם כסוגיא דפסחים וכנ"ל. [וזה לא כמ"א ס"ק ט', ו'. ועד"א ובבבבירור הלכה בפסחים נא א ציון ג']. ועיין שו"ת הרשב"א ס' של"ז ושיטתו בזה. [ששם החמיר הרשב"א, שאפי' בהולך מבבל לבבל ומא"י לא"י נמי מבבל לא"י אבל מא"י לבבל לא כיון דאנן כיפינן להו עבדינן כוונתייהו רב אשי אמר אפילו תימא מא"י לבבל הני מילי היכא דעתו לחזור ורבה בר בר חנה דעתו לחזור הוה. ובחולין יח ב איתא: כי סליק רבי זירא אכל מוגרמת דרב ושמואל (שחוטה בתוך שאר הטבעות דחשבי ליה אינהו הגרמה דאמרי שאר הטבעות לאו מקום שחיטה נינהו וכל שלא במקום שחיטה קרי הגרמה — רש"י) אמרי ליה לאו מאתריה דרב ושמואל את אמר להו מאן אמרה יוסף בר חייא יוסף בר חייא מכולי עלמא גמיר וכו' ורבי זירא לית ליה נותנין עליו חומרי המקום שיצא משם וחומרי המקום שהלך לשם אמר אביי הני מילי מבבל לבבל ומא"י לא"י נמי מא"י לבבל אבל מאכל לארץ ישראל כיון דאנן כיפינן להו עבדינן כוונתייהו רב אשי אמר אפי' תימא מבבל לא"י הנ"מ היכא דדעתו לחזור ר' זירא אין דעתו לחזור. ועתו"ס בפסחים שם ד"ה רבה כו' וז"ל: ובחולין (שם) נמי מתיר רבי זירא אין דעתו לחזור הוה קצת קשה דהשתא לצדדין קתני דחומרי מקום שיצא משם בדעתו לחזור וחומרי מקום שהלך לשם באין דעתו לחזור. וצא א"כ שהתוס' הסבירו כפשטא דב' הסוגיות, והיינו דמ"ש במשנה, נותנין עליו חומרי מקום שיצא משום וחומרי מקום שהלך לשם" מיירי בתרי גווני. אם דעתו לחזור — חומרי מקום שיצא. ואם אין דעתו לחזור — חומרי מקום שהלך לשם. אבל הרמב"ם צ"ל דס"ל דסוגיא דחולין אידיה מקמי סוגיא דפסחים. ומתני' דתנן ש, נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם" מיירי באין דעתו לחזור. וזה כתי' רב אשי דפסחים — דקיי"ל כותי' דהוא בחרא — הני מילי היכא דאין דעתו לחזור" — אז נותנין עליו ב' החומרות. ומה שאכל רבי זירא מוגרמת, הוא משום דפליג על רב יוסף בר חייא דאסר, כמ"ש בחולין שם: אמר להו מאן אמרה כו'. וכנ"ל. ועתו"ס שם ד"ה יוסף כו', שכתבו: כלומר לא שמעה מרב ושמואל ומה שאנו אוכלין אותו במקומו חומרא בעלמא היא ולא עפ"י רב ושמואל ופריך ולית ליה לרבי זירא כו' דנהי דלא אמר רב ושמואל מ"מ היה אסור כיון שנהגו במקומו איסור. אבל הרמב"ם ס"ל דלמסקנא דפסחים שם — דנותנין עליו חומרי

אמירה לנכרי שבות מהפסוק כל מלאכה לא יעשה בהם (שם). ודרשו: לא תעשה אתה, ולא יעשה חברך, ולא יעשה נכרי מלאכתך, עכ"ל. והרי כל עיקר פסוק זה נאמר ביר"ט.

ס' ה' סקל"ח ובאנצקלפ"ח כ"ר כ' ערך אמירה לנכרי שבות עמו' מ"ד. ושם עמ' מ"ה ציון 89 הוסיפו לדברי התוס' — המובא בפנים, לענין אמירה לנכרי ביר"ט — שבמכילתא שמות י"ב, ט"ז למדו דין

באר הגולה
* (ק) הס דברי
הרמב"ם נפ"מ מה"ט
ומה שאמר וכן מי
שדעתו לחזור הוא כלל
לכל העניינים ולמדו
ט משנה שם נ"ה.

אבל עושה הוא במדבר והחולך *ממקום שאין עושים למקום שעושים לא יעשה ונותנים
עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם (ו) ואף על פי כן לא יתראה בפניהם
שהוא בטל מפני איסור לעולם אל ישנה אדם מפני המחלוקת (ה) וכן מי שדעתו לחזור
למקומו נוהג כאנשי מקומו בין להקל בין להחמיר (ט) והוא שלא יתראה בפני אנשי המקום

הרמב"ם שם ממעשה דרבה בר בר חנה שם כמו שהביא ה"ה (ועי' נכ"ג ח"ה). ט משנה שם נ"ה.

ביאורי הגר"א

דמיונו כפייה ואף ע"ג שהקפיד לז"י היינו משום כיון
דלגמיה הוא וכבר מלאוהו אוכל ליכא משום מחלוקת בין
ח"ה שח"ה יודעין שצדן היה עושה וע"ש ברין. ושיטת
החוס' שם ונחולין למי הראשון והראש"ש נפ"ד דפסחים
דמתני' לנדרין קמתי והכל אחר מקום שדעתו להשתקע
בין לחומרה כמו במתני' בין לקולא כמו בהני מרי שובל

א' וס"ל דאין דעתו לחזור הוה דלא כחוס' שם. וההולך
ס' ונחמיה כו'. מתני' שם: (ז) ואעפ"כ כו'
לעולם. שם נ"א כ' וכתי' דרנא משא"כ נמתראה בפניהם
ופי' הוא דמתני' ה"ק לעולם אל ישנה ס' שר"ל שאל
יתראה בפניהם כו' וז"ש ואעפ"כ כו' לעולם כו':
(ח) וכן מי. שם נ"א א': (ט) והוא. שם כיון

ברכת אליהו

הוא התחיל לאכול, וכבר מצאוהו אוכל, ליכא משום מחלוקת
בין ת"ח, ולא היה לו להפסיק, כיון שת"ח יודעין שברין היה
עושה. וע"ש ברין שכ"כ, וז"ל: ... ורב אשי אסיק דדעתו
לחזור הוה הילכך מדינא הוה שרי ומפני המחלוקת ליכא
דבצנעא וז"ל אכיל וכו' תימא אם כן היכי אמר אבדו דשמואל
[ובפנינו בגמ': אביין שוינוכו ככותאי הא מדינא הוה ליה
למכסייה כדי שלא ישנה מפני המחלוקת ליתא כיון דבצנעא
הוה אכיל ליה דאיהו לא ידע דלעילי גביה אפי' מצאוהו
אוכל ויושב לא ה' נופל מחלוקת בכך בין חלמדי חכמים
שכבר היו יודעין שברין היה עושה ומשום הכי אמר אבדו
דשמואל שוינוכו ככותאי שאין מתירין לפניהם מה שהם
סוברים שהוא אסור כי היכי דלא ליתו לסוכי מילתא
למילתא. וכ"ז שיטת הרמב"ם פ"ח מהל' יו"ט ה"כ הנ"ל
בסק"ה, דבאין דעתו לחזור נותנין עליו חומרי מקום שהלך
לשם.

ושיטת החוס' שם ד"ה רבה ובחולין יח ב ד"ה הני לתי'
הראשון והראש"ש בפ"ד דפסחים ס"ד דבאין דעתו לחזור
נותנין עליו מנהגי מקום שהלך לשם אף לקולא, ובדעתו
לחזור חומרי לו מנהגי מקום שיצא משם אף לקולא, וכנ"ל
בסק"ה. ושם כת' דלפירוש מתני' דפסחים נ"א לצדידין קתני.
והכל הולך אחר מקום שדעתו להשתקע. בין לחומרה — כמו
במתני' דתנן, "נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי
מקום שהלך לשם", ובין לקולא — כמו בהני מרי שובל
דרכה בר בר חנה הנ"ל דאכל דאיתירא ודרכי זירא בחולין שם
דאכל מוגרמת. וכנ"ל בסק"ה. ובדעתו לחזור — שנותנין
עליו חומרי מקום שיצא משם, אעפ"כ אל ישנה בפניהם אף
להחמיר. כמ"ש במתני': ואל ישנה אדם מפני המחלוקת.
ובגמ' שם נ"א ב הנ"ל בסק"ז אמרין דדוקא במקום שהרואה
לא יאמר מלאכה אסורה — משום דאמרי כמה בטלני איכא
בשוקא — מותר לו לשנות. ומ' הא לא"ה צריך לעשות
כמותן, כיון דליכא איסורא דאורייתא, דמלאכה בער"פ
איסורא מדרבנן. אבל בדאורייתא, אם דעתו לחזור יעשה
לחומרה במקום שיצא משם, אף באיכא, "מפני המחלוקת".
ועיין תוס' שם נ"א ב ד"ה ממקום כו', שכ"כ. [דתנן שם נ"א ב:
המוליך פירות שביעית ממקום שכלו למקום שלא כלו או
ממקום שלא כלו למקום שכלו חייב לבער וכו'. וכתבו תוס'

(ז) פסחים נ"א ב וכת' דרבא. [בסק"ז הבאנו דברי המשנה
שם נ"א: ההולך ממקום וכו'. ובגמ' שם נ"א ב: בשלמא ההולך
ממקום שעושין למקום שאין עושין נותנין עליו חומרי מקום
שהלך לשם ואל ישנה אדם מפני המחלוקת ולא ליעבד אלא
ממקום שאין עושין למקום שעושין אל ישנה אדם מפני
המחלוקת ונעביד הא אמרת נותנין עליו חומרי מקום שהלך
לשם וחומרי מקום שיצא משם אמר אביי ארישא (ואל ישנה
דמתני' ארישא קאי ההולך ממקום שעושין למקום שאין
עושין — רש"י) רבא אמר לעולם אסיפא והכי קאמר אין כוז
מפני שינוי המחלוקת מאי קא אמרת הרואה אומר מלאכה
אסורה (לא יאמר הכי — רש"י) מימר אמר כמה בטלני הוי
בשוקא (אלא יאמר מלאכה אין לו שהרי כמה בטלני יש
בשוק כל ימות השנה — רש"י). ולרבא רק כשאנו מתראה
בפני אנשי העיר לא יעשה כמנהג המקום. משא"כ במתראה
בפניהם. ופי' הוא (רבא) דמתני' ה"ק לעולם, "אל ישנה אדם
מפני המחלוקת" — שר"ל שאל יתראה בפניהם שהוא בטל.
אבל במתראה בפניהם יעשה כמנהג המקום מפני המחלוקת.
וזה שאמר המחבר: ואעפ"כ לא יתראה בפניהם שהוא בטל
מפני איסור לעולם אל ישנה אדם מפני המחלוקת. [ועד"א].
(ח) [בבבא"ג המסומן ב* כת': כך הם דברי הרמב"ם בפ"ח
מהל' יו"ט ומה שאמר וכן מי שדעתו לחזור הוא כלל לכל
העניינים ולמדו רמב"ם שם ממעשה דרבה בר בר חנה שם כמו
שהביא ה"ה. ומעשה דרבה בר בר חנה הוא] בפסחים נ"א א: כי
אתא רבה בר בר חנה (מא"י לבבל) אכל דאיתירא (חלב
שככפיפת הקיבה שהקיבה כפופה ועשויה כקשת ואותו חלב
שנמקם היתר אוכלין בני א"י ובני כבל נהגיין בו איסור —
רש"י) וכו' ורבה בך בר חנה דעתו לחזור הוה, וכנ"ל בסק"ה.
(ט) בסק"ח הבאנו דברי הגמ' בפסחים נ"א א: רבה בר בר
חנה אכל דאיתירא. והמשך לשון הגמ' שם: עול לגבי רב
עזירא סבא ורבה בריה דרב הונא כיון דחזיניהו כסייה מינייהו
אתו ואמרו ליה לאכ"י אמר להו שווינוכו ככותאי (דאמרין
לעיל דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסורא אהא רשאי
להתירן בפנייהן ואוקמה רב חסדא ככותאי — רש"י). ורב
אשי אוקמיה שם דרבה בר בר חנה דעתו לחזור הוה, כנ"ל
בסק"ח. ולכן אכל דאיתירא. ואפ"ה כסייה כדי שלא יתראה
בפניהם. ואע"ג שהקפיד עליו אביי, היינו משום כיון דבצנעא

שהוא בו מפני המחלוקת: ה ט (י) אפילו במקום שנהגו לעשות לא יתחיל בתחלה מלאכה בארבע עשר אע"פ שהוא יכול לגומרה קודם י חצות כ אלא שלשה אומניות בלבד הם שמתחילים בהם ז במקום שנהגו לעשות ועושין עד חצות ואלו הם החייטים והספרים והכובסים אבל שאר אומניות אם התחיל בהם קודם ארבעה עשר הוא שיגמור עד חצות: הגה: (יא) ויש מקילין לומר (יב) שלשה אומניות הנזכרים מתחילין ועושין עד חצות אפילו במקום שנהגו שלא לעשות

באר הגולה

י הראש"ש.

כ שם נמשנה

וכתמיים.

ל עוד נשם הרמב"ם

נפוח ה' יט.

ביאורי הגר"א

תנ"י ס"ג בני א"י כו' וכשיטת התוס' כנ"ל. וכ"ז שלא מההיא דחולין. אבל א"ס. כנ"ל שהכל אחר המקום שדולה להשקט. וכל כו'. מההיא דחולין כנ"ל: (י) אפי' כו'. לשון הרמב"ם וס"ל דמחני' במקום שנהגו לעשות מיירי ומפ' דחכמים מקילין מר"מ ולהחיר פליגי ולא לאסור וכ"כ הראש"ד שם מדל"ק ומח"ל אין עושין אלא ג' אומניות כו' וכמ"ש שם בגמרא ת"ש רמ"א כו' ועושין כו' ור"ל עושין ס' כל הג"ל שגומרין דוקא במקום שנהגו לעשות וז"ל מקום שנהגו אין כו' דוקא לזו"ק המועד כמ"ש בגמרא שם וע' לח"מ. וכן הג' אומניות דוקא לזו"ק המועד כמ"ש בגמ' י"ג א'. ופסק כדכנן וז"ל רבנן אר"מ אלא ג' אומניות: (יא) ויש מקילין. שם' מחני' במקום שנהגו שלא

ואף עפ"י אל ישנה בפניהם אף להחמיר כמ"ש נמחני' דוקא משום דלמרי כמה כו' הלא"ה נ"ך לעשות כמותן כיון דליכא איסורא דאורייתא ועמס' שם נ"כ א' ד"ה במקום כו' וההיא דביישוב אסור כו' נדעמו לחזור דאי נאין דעמו לחזור כיון שהגיע ליישוב אף נמדבר אסור דהכל אחר המקום שדעמו להשקט ואפי' ילא משם כנ"ל כשלמא להרמב"ם דאפי' אין דעמו לחזור העיקר אחר מקום יליאמו רק שנותנים עליו חומרי המקום שאלך לשם מפני המחלוקת ועמס' שם הטעם דמלאכה א"ל נאנעה. וההיא דחולין נעוצדא דרמי נר חמרי ז"ל דאין דעמו לחזור הוה דא"ס ז"ל ל"ל לומר חוץ לחמס' אפי' בתוך העיר נאנעה מותר כמעשה דרבה נז"ח וז"ל אפילו אין דעמו לחזור לא נקבע כמותם עד הגיעו ליישוב חוץ החמס' וז"ל נפי'

ברכת אליהו

הוא מפני המחלוקת — קשה אמאי הוצרך לומר „חוץ לתחום אכלתינהו“ הרי גם בעיר גופא היה מותר לו לאכול בצנעה, דבאכילה שפיר שייך בצינעה. אבל לשיטת התוס' והיא דחולין בעובדא דרמי בר תמרי, צ"ל דאין דעתו לחזור הוה. ולכן אם היה בתוך העיר ודעתו להשתקע שם היה אסור לו לאכול. דאל"כ — ונאמר דמיירי בדעתו לחזור — ל"ל לומר „מחץ לתחום אכלתינהו וכו'“. אפי' בתוך העיר בצנעה מותר, כמעשה דרבה בר בר חנה הג"ל. וצ"ל דאפי' אין דעתו לחזור לא נקבע כמותם עד הגיעו ליישוב חוץ התחום, וקודם שהגיע לשם מותר. וז"ש המחבר בס' תצ"ג ס"ג: בני א"י שבאו לחוצה לארץ אסורים לעשות מלאכה ביום שני ביישוב אפי' דעתו לחזור וכל זמן שלא הגיעו ליישוב אפי' אין דעתו לחזור מותר לפי שעדיין לא הוקבע להיות כמותן אבל אם הגיעו ליישוב ואין דעתו לחזור נעשה כמותן ואסור בין במדבר בין ביישוב וכל חוץ לתחום אין נותנין עליו חומרי מקום שהלכו לשם. ודברי המחבר שם הם כשיטת התוס' וכנ"ל. ומש"ש המחבר, „וכל זמן שלא הגיעו ליישוב אפי' אין דעתו לחזור מותר“. למד כן מההיא דחולין הנ"ל. דאיתא שם דאמר ליה „חוץ לתחום אכלתינהו“, אף דלא היתה דעתו לחזור, ומדלא השיב דאכל בצנעה, מוכח שאם עדיין לא הגיע ליישוב א"צ לנהוג כמותן, אף דאין דעתו לחזור, וכנ"ל. ומש"ש המחבר, „אבל אם הגיעו ליישוב ואין דעתו לחזור נעשה כמותן ואסור בין במדבר בין ביישוב“. הוה כנ"ל דמ"ש בפסחים „ביישוב לא עבידנא“, היינו דוקא בדעתו לחזור. אבל באין דעתו לחזור חייב לנהוג כמותן, משום שהכל הולך אחר המדבר. שרוצה להשתקע. ולא מהני אף אם הולך מיישוב למדבר. ומש"ש המחבר, „וכל חוץ לתחום אין נותנין עליו חומרי מקום שהלכו לשם“. למד כן מההיא דחולין „חוץ לתחום אכלתינהו“, וכנ"ל.

(י) (יא) [כבאה"ג סק"ט ציין למשנה דפסחים נ"ה. דתנן שם

שם נב א ד"ה ממקום: תימא לר"י והלא אסור לשנות מפני המחלוקת אפי' לקולא כדאמר לעיל אין בזה מפני שינוי המחלוקת דמימר אמרי כמה בטלני איכא בשוקא הא אי לאו האי טעמא הוה אסור לשנות מפני המחלוקת ומיהו ז"ל אי מדאורייתא חייב לבער משום מחלוקת לא יעבור על דברי תורה].

והיה דביישוב אסור כו' בדעתו לחזור. דבסק"ו הבאנו דברי הגמ' שם נא ב: כגון אנן רידעינן בקביעא דירחא ביישוב לא עבידנא מפני שינוי המחלוקת. ולתוס' הג"ל ע"כ מיירי בדעתו לחזור. דאי איירי באין דעתו לחזור, מן הדין נותנין עליו חומרי המקום שהלך לשם. דכיון שהגיע ליישוב, אף במדבר אסור, דהכל הולך אחר המקום שדעתו להשתקע, ואפי' יצא משם אסור, כיון שדעתו להשתקע ביישוב וכנ"ל. כשלמא להרמב"ם דאפי' אין דעתו לחזור מותר מצד הדין, דהעיקר אזלינן אחר מקום יציאתו ורק זה שנותנים עליו חומרי המקום שהלך לשם, הוא מפני המחלוקת, וכמ"ש המחבר כאן וכנ"ל בסק"ו. לכן שפיר אפ"ל דאף באין דעתו לחזור — אם הלך אח"כ למדבר דשם ליכא מפני המחלוקת — שרי. והא דאסור ביישוב אפי' בצינעה, עיין תוס' שם ד"ה ביישוב, שכתבו שהטעם הוא דבמלאכה אי אפשר „למלאכה בצינעה כמו שאר דברים“.

[ובחולין קי א איתא: בסורא לא אכלי כחל (לגמרי אפי' צלי ואפי' קרנו — רש"י) בפומבדיתא אכלי כחל רמי בר תמרי דהוא רמי בר דיקולי מפומבדיתא איקלע לסורא כמעלי יומא דכפורי אפקינהו כולי עלמא דכחלינהו שדינהו אזל איהו נקטינהו אכלינהו איתיהו לקמיה דרב חסדא אמר ליה אמאי תעביד הכי אמר ליה מאתרא דרב יהודה חנא דאכיל אמר ליה ולית לך נותנין עליו חומרי המקום שיצא משם וחומרי המקום שהלך לשם א"ל חוץ לתחום אכלתינהו וכו'. ולשיטת הרמב"ם הג"ל — דהא דנותנין עליו חומרי המקום שהלך

(יג) ואם התחיל מבעוד יום בשאר אומניות והוא לצורך המועד עושן עד חלות והכי נהוג (טור נכס

ביאורי הגר"א

לצורך המועד כמ"ש מ"ק י"ג א' וכ"כ הראש"ד שם
נהגות וכו' שכן מוכח מתוספתא ח"ל התוספתא מקום
שנהגו לעשות מלאכה כ"פ עד חצות במקום שנהגו —
ג' אומניות עושין החיטין כו' (יג) ואם התחיל
כו'. ור"ל במקום שנהגו שלא לעשות וסמך על רש"א

לעשות ובגמ' ועושין כו' ר"ל אפי' שלא לצורך המועד
ח"ש בגמ' מקום שנהגו אין כו' לצורך המועד כו' נ'
הוכחות דשלא לצורך המועד לא להרמזים לא שייך
מ"ש מקום שנהגו אין להפשיטו' האיבעיא: (יב) ששלשה
כו'. ודוקא לצורך המועד ולא היה צריך לכתוב לפי שפסח

ברכת אליהו

רבנן מידי דלאו צורך יו"ט לא שרו רבנן. ופסק הרמב"ם
כרבנן, ול"פ רבנן אר"מ אלא בג' אומניות, וכנ"ל.
וה"ש מקילין" שהביא הרמ"א, הוא משום שמפרשים
מתני' הנ"ל במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה. ובגמ' —
שאמרו, [ועושין מלאכה כ"פ עד חצות במקום שנהגו] —
קאי אסיפא. והיינו דר"מ אמר דשלא לצורך המועד אסור, ע"ז
אמרין, [ועושין מלאכה וכו']. ור"ל אפי' שלא לצורך המועד.
וזהו שאמרו בגמ': מקום שנהגו אין לא נהגו לא ור"מ
לצורך המועד אין שלא לצורך המועד לא ש"מ. והיינו שהגמ'
מביאה ב' הוכחות דשלא לצורך המועד לא: הוכחה אחת
מהא דקתני ברישא: שאינה לצורך המועד אסור. ועוד הוכחה
מהא דקתני בסופא, [ועושין וכו'] במקום שנהגו. ודוקא
במקום שנהגו מותר שלא לצורך המועד. אבל במקום שלא
נהגו אסור שלא לצורך המועד. אבל לפי הרמב"ם הנ"ל א"א
לומר כן. דלהרמב"ם מ"ש, [ועושין כו'], קאי ארישא —
במקום שנהגו ורק לצורך המועד, א"כ לא שייך מ"ש בגמ'
„מקום שנהגו אין“ להפשיטות של האיבעיא. דהאיבעיא
היתה אם דוקא לצורך המועד מותר או לא. וזה דין אחר
דבמקום שלא נהגו אסור הכל, ואין קשר בין מ"ש הגמ'
„מקום שנהגו אין“, לאיבעיא של צורך המועד. [ועד"א
ובכירור הלכה בפסחים שם ציונים ב', ג'].

(יב) ודוקא לצורך המועד מקילין. [שכס"י הבאנו מחלוקת
ר"מ וחכמים בפסחים נה. ואף ר"מ שמתיר גמר מלאכה הוא
דוקא לצורך המועד. והו"ה לחכמים — שמתירים ג' אומניות
— דוקא לצורך יו"ט. וכנ"ל בסק"י]. ולא היה צריך הרמ"א
לכתוב שהן לצורך המועד, לפי שסתמן של מלאכות אלו
לצורך המועד, כמ"ש במו"ק יא — על ג' אומניות אלו —:
מידי דצורך יו"ט שרו רבנן וכו', וכנ"ל בסק"י. [ובדפוס
השו"ע צויין על מקור דעת ה"ש מקילין: "טור בשם הרא"ש.
וכרא"ש ליתא כן להדיא. אלא שהכ"י כתב שכן משמע מדברי
הרא"ש, ע"ש]. וכ"כ הראב"ד בהל' יו"ט פ"ח ה"יט בהשגות
[שאף במקום שנהגו לא לעשות מלאכה, ג' אומניות אלו
מותרים. וכזה רצה הראב"ד להשיג על דברי הרמב"ם ולומר
דרבנן ור"מ מיירי במקום שנהגו לא לעשות]. וכתב שם שכן
מוכח מהתוספתא: ח"ל התוספתא פסחים פ"ג הל' י"ב י"ד:
מקום שנהגו לעשות מלאכה בער"פ כו' וחכמים אומרים אף
מקום שאמרו (שלא לעשות) [אין עושין] מלאכה בערבי
פסחים עד חצות [אבל — ג' הגר"א] ג' אומניות עושין
החיטין והספרין והכובסין כו'. ומ"ש „מקום שאמרו אין
עושין“, היינו מקום שנהגו שלא לעשות עד חצות. וע"ז אמרו
רבנן דג' אומניות עושין.

(יג) ור"ל שאף במקום שנהגו שלא לעשות, מיקל הרמ"א
אם התחיל מבעוד יום בשאר אומניות. וסמך על מ"ש

עמוד א': רבי מאיר אומר כל מלאכה שהתחיל בה קודם
ארבעה עשר גומרה בארבעה עשר אבל לא יתחיל בה
בארבעה עשר אע"פ שיכול לגומרה וכו' א"א ג' אומניות עושין
מלאכה כ"פ עד חצות וכו'. ובגמ' שם: איבעיא להו לצורך
המועד תנן (הא דר"מ — רש"י) אבל שלא לצורך המועד
אפי' מיגמר נמי לא או דילמא שלא לצורך המועד תנן אבל
לצורך אתחולי מתחילין או דילמא בין לצורך המועד בין שלא
לצורך מיגמר אין אתחולי לא. ושם עמוד ב': ת"ש ר' מאיר
אומר כל מלאכה שהיא לצורך המועד גומרה בארבעה עשר
ושאינה לצורך המועד אסורה ועושין מלאכה כ"פ עד חצות
במקום שנהגו מקום שנהגו אין לא נהגו לא ור"מ לצורך
המועד אין שלא לצורך המועד לא ש"מ. ודברי המחבר כאן
הם [מלשון הרמב"ם בהל' יו"ט פ"ח ה"ט. וס"ל דמתני'
דפסחים הנ"ל, במקום שנהגו לעשות מלאכה מיירי, ומפרש
הרמב"ם דחכמים מקילין מר"מ ולהתיר פליגי ולא לאיסור.
דלר"מ אסור להתחיל כ"פ לעשות שום מלאכה אפי' של ג'
אומניות ואפי' במקום שנהגו. ורבנן מתירין בג' אומניות
להתחיל. ופוסק הרמב"ם כחכמים דג' אומניות של להתחיל
במקום שנהגו. וכ"כ הראב"ד בהשגות שם. [ואמנם הראב"ד
למד את צורת המשנה ודברי הגמ' באופן שונה, דמיירי
במקום שנהגו לא לעשות, ע"ש ובמ"מ שם]. ודייק הראב"ד
כן — דרבנן מיירי על התחלת המלאכה ולא על הגמר —
מהא דתנן: וחכ"א ג' אומניות וכו'. ומדל"ק „וחכמים
אומרים אין עושין אלא ג' אומניות כו'“, ש"מ דרבנן להקל
כאו — דג' אומניות שרי אף להתחיל.

והא דס"ל לרמב"ם דר"מ ורבנן איירי במקום שנהגו
לעשות מלאכה, הוא כמש"ש בגמ' הנ"ל: ת"ש ר"מ אומר
וכו' ועושין מלאכה כ"פ עד חצות במקום שנהגו. ומפרש
הרמב"ם דמ"ש, [ועושין וכו'], קאי אלעיל מינה, ור"ל דכל
המלאכות הנ"ל שהתחילו קודם י"ד, שגומרין אליבא דר"מ
לצורך המועד, הוא דוקא במקום שנהגו לעשות מלאכה, ורק
עד חצות היום. וא"כ רבנן דפלגי דר"מ והתירו רק ג'
אומניות. זה ג"כ במקום שנהגו. וזהו שאמרו בגמ': מקום
שנהגו אין לא נהגו לא. והא דהתירו שם, הוא דוקא לצורך
המועד, כמש"ש בגמ'. ועיין לח"מ שם שגם הוא נטה לפרש
כן את דברי הרמב"ם, שרק לצורך המועד התירו. וכתב שם:
ואם נאמר דהוא (הרמב"ם) ז"ל סבור דחכמים פליגי עליה
דר"מ אפי' כמאי דקאמר לצורך המועד דסבירא להו דתחילת
ג' אומניות וגמר שאר אומניות עושין עד חצות שלא לצורך
המועד ופסק כחכמים מ"מ מנין לו ז"ל לאפשר במחלוקת בין
ר"מ לרבנן בהא כיון שאינו מפורש כלל בדבריהם, עכ"ל. וכן
הג' אומניות שהתירו חכמים, הוא דוקא לצורך המועד, כמ"ש
במו"ק יג א — על הנך ג' אומניות —: מידי דצורך יו"ט שרו

באר הגולה

הנ"ל: ו מושיבין שובכין לתרנגולים בארבעה עשר מ (יד) דהיינו לתקן מקום שיעמדו התרנגולות והתרנגולות: ז (טו) ג תרנגולות ישיבה על הביצים שלשה ימים או יותר ומתה מושיבין אחרת תחתיה כדי שלא יפסידו הביצים: ח ס גורפין (פי' מוילין) נמגרפה והוא כלי נמנולר כנ"ל כיון תקל"ו. ג שס נרמנ"ס לפי פירושו שס נגמרל וכמ"ס הנ"ל שס. ס משנה שס.

ביאורי הגר"א

וגם עד חלות לא הי' ז"ל אלא לאסוקי ממ"ס הנ"ל שס ר"י דבזה כל היום מותר: (יד) דהיינו כו'. מ"מ לגי' הרמב"ם ופי' ושכ"נ מן הערוך: (טו) תרנגולות כו'. גי' הרמב"ם שס רישא נחש"מ והקושא, מאס ממה כו' ועפי' תקל"ז ס"ד ור"ל דמ"ס ר' הונא תוך ג' למורה קאי ארישא ואחש"מ ואחר ג"י לשיבתה קאי אסיפא ואי"ד והמעין נרמנ"ס יראה שאין כוונתו כן שלא הזכיר כלל תוך ג"י למורה ומ' שס דגס נרישא ונחש"מ דוקא

ברכת אליהו

מן הערוך ולשון המשנה נאות לזה וקושיה הגמ' היא ממה שאמרו ואם מתה מושיבין אחרת תחתיה כ"ש שמחזירין אותה כשברחה ולמה לי למימר ות' אביי רישא אתאן לחלו של מועד כך נראה שתהי' הגי' של רבינו ופירוש רישא דמחזירין דמשמע אבל אחרת אין מושיבין אתאן לחלו של מועד, עכ"ל. וע"ע מש"ש. ודברי הערוך הם בערך שכן. (טו) כסקי"ד הבאנו דברי המשנה והגמרא בפסחים נה ב, וביארנו שם את שיטת הרמב"ם כהל' יו"ט פ"ח הכ"א. והבאנו שם דברי המ"מ שגי' הרמב"ם בגמ' שם: אמר אביי רישא בחולו של מועד. והקושא של הגמ' היא ממ"ש, ואם מתה מושיבין אחרת תחתיה, וא"כ כ"ש כשמחזירין אותה כשברחה, ולמה לי למימר דין זה. ועיין סי' תקל"ז ס"ד. [ששם פסק המחבר: אין מושיבין תרנגולות על הביצים לגדל אפרוחים ואם הושיכה קודם המועד וברחה מעליהם יכול להחזירה והוא שיהי' לו בתוך שלשה ימים לבריתה. וצריך ביאור מדוע כאן כתב המחבר שמתה לאחר ג' ימים, ולא חילק כמה זמן היה בין מיתת הראשונה עד הושבת האחרת. ואילו שם לגבי חוה"מ חילק המחבר, והוא שיהי' לו בתוך שלשה ימים לבריתה. ולא חילק כמה היתה ישיבתה קודם הבריתה. ונקדים את דברי הגמ' שם: אמר רב הונא לא שנו (ופירש"י: דאף במועד מחזירין) אלא תוך שלשה למורה (ופירש"י: שעדיין לא עברו ג' ימים שברחה מעליהן) דאכתי לא פרח צימרא מינה (לא עבר חמימותה ממנה והיא נוחה להחזיר - רש"י) ואחר שלשה לשיבתה דפסדא לה ביעי לגמרי (שכבר ישבה עליהן שלשה ימים קודם שעמדה מעליהן וכבר נשתנו הביצים ואם לא תחזור הרי הן אוברין דאין ראויין לאכילה - רש"י) אבל לאחר שלשה למורה דפרח לה צימרא מינה ותוך שלשה לשיבתה דאכתי לא פסידו ביעי לגמרי לא מהדרין רבי אמי אמר אפילו תוך שלשה לשיבתה מהדרין במאי קמיפלגי מר סבר להפסד מרובה חששו להפסד מועט (שמוכרים בזול למי שדעתו יפה - רש"י) לא חששו ומר סבר להפסד מועט נמי חששו. והמחבר ר"ל דמש"ש רב הונא, תוך ג' למורה" קאי ארישא ואחולו של מועד. והיינו דרב הונא קאי על דברי אביי, דרישא - דתרנגולות שברחה דמחזירין בחוה"מ - הוא דוקא תוך ג' למורה. ו, אחר ג' ימים לשיבתה" קאי אסיפא ואי"ד. ופוסק המחבר כרב הונא.

ברישא - שג' אומניות עושין עד חצות, אפי' במקום שנהגו שלא לעשות. ועי' סיים שאם התחיל מבער"י, גם שאר אומניות מותר. וגם מ"ש הרמ"א, "עושין עד חצות" לא היה צ"ל, שהרי כבר כתב ברישא, "ועושין עד חצות", אלא הא דכתב כן, ולא סמך אמ"ש לעיל מינה, משום דבא לאפוקי ממ"ש הרא"ש בפסחים פ"ד ס"ח בשם ר"י דבזה כל היום מותר. וז"ל הרא"ש שם: ובשם הר"י ז"ל כתבו דכל היום שרי מרקתני בסיפא דהך ברייתא עד חצות מכלל דרישא לצורך המועד גומר כל היום. והרא"ש שם דחה רא"י זו. ולכן הרמ"א כאן - דאזיל בשיטת הרא"ש - כתב, "עד חצות", להורות שגם לגמור את המלאכה מותר רק עד חצות ולא כל היום. (יד) מ"מ לגי' הרמב"ם ופי' שכן נראה מן הערוך. [נבבאה"ג סק"מ כת': משנה שם וכפי' הרמב"ם בסוף הי"ט לפי גירסתו וכו']. דתנן בפסחים נה ב: מושיבין שובכין לתרנגולים כ"ד ותרנגולות שברחה מחזירין אותה למקומה ואם מתה מושיבין תחתיה. ופירש"י בדי"ד, מושיבין שובכין כלשון ראשון: כשנותנין ביצים תחת תרנגולות להתחמם לגדל אפרוחיה קרי מושיבין שובכין. ומ"ש, "תרנגולות וכו'", פירש"י: תרנגולות המחממת ביצים שברחה מעליהם מחזירין אותה. ובגמ' שם: השתא איתובי מותבינן אהדורי מיבעיא אמר אביי סיפא (דקתני מחזירין - רש"י) אתאן לחולו של מועד. ופירש"י: וה"ע מושיבין שובכין כ"ד ותרנגולות שברחה בחולו של מועד מחזירין אותה משום הפסד ביצים דברב האבר מותר. ולפירש"י יוצא דרישא דקתני, "מושיבין שובכין" הוא אפי' לכתחילה כ"ד, וסיפא דקתני, "ותרנגולות שברחה וכו'", מותר להחזיר רק בחול המועד ולא כיו"ט. ודברי המחבר כאן הם כפי' המ"מ לגי' הרמב"ם. שהרמב"ם כהל' יו"ט פ"ח הכ"א פסק: ומושיבין שובכין לתרנגולות תרנגולות ישיבה על הביצים שלשה ימים או יתר ומתה מושיבין אחרת תחתיה בארבעה עשר כדי שלא יפסידו הביצים ובמועד אין מושיבין אבל אם ברחא מועד מעל הביצים מחזירין אותה למקומה. וז"ל המ"מ - אחרי הביאנו דברי הגמ' ופירש"י הנ"ל - : ורבינו חלוק בזה בשני דברים שאין מטילין ביצים לכתחלה לתרנגולות כ"ד והשני שאם עמדה ומתה אין מושיבין אחרת תחתיה במועד והוא מפרש מושיבין שובכין מלשון שובך ורוצה לומר מקום שיעמדו התרנגולין והתרנגולות וכן נראה

מימד לק) זבל מתחת רגלי בהמה: ט (סז) ע הובל שכחצר לא יוציאנו אלא יסלקנו לצדדים ואם נתרבה כחצר יוציאנו לאשפה: י פ מוליכים ומביאים כלים מבית האומן כל היום אע"פ שאינם לצורך המועד: (יז) ונהגו שלא להקיף נשום ע"ט ואין לשנות (כל זו נשם מהר"י):

באר הגולה
ע זריחא שס
כדמפרש לה רנא.
פ משנה שס.

א מימדא דרב פסחים
נ"ג.
ב נפ"י רש"י שס
והרמ"ש שס.

תסט שלא ליחד בשר לפסח. ובו סעיף אחד:

א אסור לומר (א) על שום בהמה בין חיה (ב) בין ב שחוטתה בשר זה לפסח לפי (ג) שנראה

ביאורי הגר"א

רמ"ש לפירוש"י שהטעם שאמרו שהקדשו לדמי פסח. וזין גדול לו קטן. ז"ל מהטעם הנ"ל. וכ"מ מהגמ' שם שלא הוציא. אלא חטים ולא חילק בין בהמה לבהמה: (ב) בין. ממש"ש נסר זה מ' שחוטת: (ג) שנראה שהקדשו כו'. זהו לפי' חוס' והוקף גדי ועלה אלל

כג"ל שלנו נגמ' ואנ"ל הא והא נחש"מ כו': (יז) ונהגו. שנת קכ"ט וכו' ונהגו לאפוקי מהר"ף שכ' כיון דדשו ביה רבים כו' ועד"מ:

תסט על שום בהמה. לפי' אינו גדי וטלה.

ברכת אליהו

שכרפת ושכחצר מוציאין אותו לאשפה אמר אביי לא קשיא כאן בי"ד כאן בחולו של מועד רבא אמר הא והא בחולו של מועד וה"ק אם נעשה חצר כרפת (שנתקלקלה כולה ואין מקום לסלק לצדדין — רש"י) מוציאין אותו לאשפה. כן היא הגירסא שבפנינו. ולפי"ז מ' דבי"ד לעולם מוציאין לאשפה. ורק בחול המועד יש חילוק בין אם „נעשה חצר כרפת" או לא. ודברי המחבר כאן — שמחלק אם „נעשה חצר כרפת" גם בי"ד — [הם] כשיטת הרי"ף דקאי גם אי"ד. שהרי"ף שם כתב: ת"ר הובל שכחצר מסלקין אותו לצדדין ואם נעשית חצר כרפת בקר מוציאין אותו לאשפה. ומדהביא הרי"ף זאת בסתם על המשנה ד „מקום שנהגו" מ' דס"ל דקאי על י"ד. ומ' שהרי"ף לא היה גורס בדברי רבא: הא והא בחולו של מועד. [וכ"מ בר"ה במו"ק יג ג]. והרמב"ם השמיט כיון דדשו ביה ער"פ. ולא כתבו אלא גבי חיה מ"ב פ"ח מהל' יו"ט ה"א. וב"י תמה עליו, והוא פשוט דגריס הרמב"ם כג"ל שלנו בגמ': ואב"א [נראה שצ"ל: רבא אמר] הא והא בחולו של מועד כו'. אבל בי"ד שרי בכל ענין. ולכן השמיט הרמב"ם דין זה לגבי י"ד. [ונראה בבירור הלכה בפסחים שם ציונים ג', ר', ז']. (יז) שבת קט"ז ב — גבי הקזת דם — וגזרו רבנן אכולהו מעלי יומא טבא משום יומא טבא דעצרת דנפיק ביה זיקא. וכתב „והנא וכו'". לאפוקי מהר"ף שכתב כיון דדשו ביה רבים שומר פתאים ה'. ועד"מ סק"ג שהביא בשם הכלבו שאין מקוין דם בעיו"ט והביא רא"י מגמ' דשבת הנ"ל. וסיים הר"מ: והרי"ף כתב כיון דדשו ביה רבים שומר פתאים ה' ומהר"י כתב דאין להקזו וכן המנהג. ונברר"ף שבפנינו בשבת שם ליתא מ"ש הד"מ מהר"ף. ועמ"א סקט"ו. ודברי הכלבו הם בס"י נ"ח דין הלכות יו"ט. ועצם המימרא „כיון דדשו ביה רבים וכו'" איתא בגמ' שם לענין הקזה כערכי שבתות].

תסט (א). (ב) [בריש הסעיף בבאה"ג סק"א כת': מימרא דרב פסחים נ"ג. וז"ל הגמ' שם עמוד א': אמר רב יהודה אמר

ולכן כאן — דמיירי בי"ד במתה — כתב דדוקא שישבה ג' ימים על הביצים. ולא כתב דבעינן תוך ג' ימים למיתתה. ובתרגומות שכרחה כתב דבעינן תוך ג' ימים למרדה, ולא הצריך שיהי' אחר ג' ימים לשיבתה. וזה משום שהמחבר סובר דרב הונא לצדדין קאמר. זו דעת המחבר עפ"י ג' הרמב"ם. והמעין ברמב"ם שם יראה שאין כוונתו כך. שהרמב"ם שם כתב: תרגומות שישבה על הביצים שלשה ימים או יתר ומתה מושיבין אחרת תחתיה כארבעה עשר כדי שלא יפסדו הביצים וכו'. הרי שלא הזכיר הרמב"ם כלל תוך ג' ימים למרדה. ומ' שם דגם ברישא ובחולו של מועד, בעינן דוקא שישבה ג' ימים. שהרמב"ם כתב „תרגומות שישבה כו'", כמ"ש המחבר כאן. וכתב: ובמועד אין מושיבין אבל אם ברחא מחזירין אותה למקומה. ומ' דמ"ש „אם ברחא וכו'" הוי דומיא דרישא — שישבה ג' ימים. וא"כ כיון מתה בין בכרחה מצריך לאחר ג' ימים לשיבה. ואין מצריך תוך ג' למרדה. אלא נ"ל שהרמב"ם לא היה גורס במלתיה דרב הונא „תוך שלשה למרדה". וכן מ' מהרי"ף שם שהשמיט מילתיה דרב הונא דמצריך תוך ג' למרדה ואחר ג' לשיבתה. ואילו היה הרי"ף גורס כגירסתנו בגמ'. היה קשה דנהי דפוסק הרי"ף כרב אמר, הרי רב אמי לא פליג על רב הונא רק במאי דמצריך רב הונא אחר ג' ימים לשיבתה. וס"ל לרב אמי דבהפסד מועט נמי חישינן, אבל בהא מודה לרב הונא דבעינן תוך ג' למרדה. וא"כ היה לרי"ף להביא דברי רב הונא לענין תוך ג' למרדה. אלא צ"ל שלכן לא הביא הרי"ף דברי רב הונא, משום שלא גרס בדבריו תוך ג' למרדה רק אחר ג' לשיבתה. ופסק הרי"ף כרב אמי והשמיט דברי רב הונא. אבל הרמב"ם פסק כרב הונא, לכן מצריך אחר ג' לשיבתה.

(טז) [בבאה"ג סק"ע כתב: ברייתא שם וכדמפרש לה רבא. דאיתא בפסחים נה ב: ת"ר הובל שכחצר מסלקין אותו לצדדין שכרפת ושכחצר מוציאין אותו לאשפה הא גופא קשיא אמרת זבל שכחצר מסלקין אותו לצדדין והדר תני

הרי"ף פוסק כרב הונא לחומרא ע"ש ואולי גירסא אחרת היתה לפניי בב"י וריבנו. וע"ע מ"ש בדברי הרמב"ם. ועיין בבירור הלכה בפסחים גה ב ציונים א', ב', ד', ה'.

כתב הרמ"א: הנה כן הוא גם בב"י סי' תקל"ה דהרי"ף לא הביא הך דרב הונא אבל נפלאה היא בעיני דהרי"ף איתא להדיא דברי רב הונא ומצריך ג' תוך ג' למורדה ע"ש וגם בשלטי גבורים שם כ'

באר הגולה

ג טור בשם מנהג

אשכנזי.

ד שם בגמרא וכו'

פסא.

שהקדישו מחיים לקרבן פסח ונמצא אוכל קדשים בחוץ (ד) ג אלא יאמר בשר זה ליום טוב:
הנה: (ה) וגדי מקולס (פי' שלם על חטאו ועל כרעיו ועל קרנו) אע"פ שלא פירש ואמר נשר זה לפסח אסור לעשותו
(טור) מלקמן ריש סימן תע"ז ד אבל מותר לומר חטים אלו לפסח:

ביאורי הגר"א

לו הא לך את המעות האלו ולא וקח לי נהם נשר
לנלות: (ד) אלא. רא"ש שם: (ה) וגדי כו'
אבל כו'. גמרא שם:

ברכת אליהו

שם ד"ה מפני. שהתוס' שם הקשו על פירש"י הנ"ל, וכתבו:
לכך נראה דע"י שאומר עכשיו בשר זה לפסח סברי אינשי
דמחיים אקדשה וכו', עכ"ל. ולפי"ז דוקא גדי וטלה אסור,
אבל שאר בהמות מותר לומר שהן לפסח. אבל לפירש"י
הטעם הוא משום שנראה שהקדישו לדמי פסח כנ"ל. וכ"מ
בירושלמי פ"ז דפסחים ה"א. דאיתא שם [בפנינו בשינוי לשון
קצת]: ...שאסור לאדם לומר לחבירו הא לך את המעות וצא
וקח לי בהם בשר לפסח אבל אומר הוא לו הא לך את המעות
האלו וצא וקח לי בהם בשר לצלות.
(ד) [בבא"ג סק"ג כתב: טור בשם מנהג אשכנזי. ומנהג
אשכנזי זה הובא בדברין] הרא"ש בפסחים פ"ד ס"ו. והבאנו
דברי הרא"ש בסק"א.

(ה) גמרא שם. [על מ"ש המחבר, „אבל מותר לומר חטים
אלו לפסח“, ציין בבא"ג סק"ד: שם בגמ' וכדרכך פפא, ודברי
רב פפא הם בפסחים נג, וכו' בסק"א: אמר רב פפא דוקא
בשר אבל חטאי לא וכו']. והמשך לשון הגמ': מיתבי אמר ר'
יוסי תודוס איש רומי הנהיג את בני רומי לאכול גדיים
מקולסין בלילי פסחים שלחו לו אלמלא תודוס אתה (אדם
חשוב — רש"י) גורנו עליך נדוי שאתה מאכיל את ישראל
קדשים בחוץ קדשים ס"ד אלא אימא קרוב להאכיל את
ישראל קדשים בחוץ (דומה לקדשים — רש"י) מקולס אין
שאיין מקולס לא (וקשיא לרב דאמר בשר גרידא מיחלף בפסח
— רש"י) אמרי מקולס לא שנא אמר לא שנא לא אמר (ומשני)
מקולס אע"י דלא אמר בשר זה לפסח ולא מזכיר עליו את
השם אסור — רש"י) שאינו מקולס פירש אין לא פירש לא
(אבל שאינו מקולס אמר הרי בשר זה לפסח אסור משום
דנראה כקורא שם — רש"י). ועפ"י דברי הגמ' הנ"ל, כתב
הרמ"א: וגדי מקולס אע"פ שלא פירש ואמר בשר זה לפסח
אסור לעשותו].

וכפי' רש"י וכו' עכ"ל.
ורבנו בסק"א הוכיח דעת רש"י מדברי הגמ' בפסחים נג א
שלא הוציא אלא חטים ולא חילק בין בהמה לבהמה. וראה זו
הכיא גם הפני יהושע שם והפרי חדש כאן אות א'. ובפני יהושע שם
כתב שאפשר לדחות ראייה זו. וז"ל: מיהו יש ליישב שיטת התוס'
דאפשר דעיקר מימרא דרב דאמר אסור לאדם שיאמר בשר זה לפסח
אמתניתין קאי ואמקום שנהגו לאכול צלי בלילי פסחים זכר לפסח
וא"כ מסתמא ה"י דרכם לאכול גדיים וטלאים ומש"ה קאמר דאסור
שיאמר בשר זה לפסח דכשיאכלם אח"כ בצלי יסברו דמחיים
אקדשו לך משא"כ בשאר מיני בשר בלא"ה אין דרך לומר בשר זה
לפסח כיון שאין בזה זכר לפסח יותר משאר ימים ובהא מסיים ר"פ
דאע"י דבחיטי אורחא דמלחא לומר שהם לצורך פסח כיון דבעו
שמירה וקס"ד דאסור שמיא יאמר לדמי פסח אקדשה כפרש"י קמ"ל
ר"פ דלא דאע"י דאמר בפ"י חטין הללו לפסח אפ"ה אמרינן משום
דמנטרא לפסחא קאמר הכי כן נ"ל. עכ"ל. וראה גם בכירור הלכה
בפסחים שם ציונים ט', י'.

לפי' רש"י משום שנראה שהקדישו לדמי פסח כנ"ל וכו'
בירוש' פ"ז דפסחים ה' א' שאסור לאדם לומר לחבירו הא
לך את המעות ולא קח לי נהם נשר לפסח אלא לומר הוא

רב אסור לו לאדם שיאמר בשר זה לפסח הוא מפני שנראה
כמקדיש בהמתו ואוכל קדשים בחוץ אמר רב פפא דוקא בשר
אבל חטאי לא דמינטר לפסחא קאמר (ופירש"י: לא דמו מידי
לקדשים וכי קאמר חטים אלו לפסח דמינטר לפסח קאמר
אצניעו לפסח לאוכלם ולא אמרינן מיחזי כמ"ד למוכרין
ולקנות פסח בדמיהן). ומ"ש המחבר, „על שום בהמה“, ר"ל
אפי' אינו גדי וטלה, כלומר אף בהמה שאינה ראויה לקרבן
פסח. כ"כ הרא"ש שם פ"ד ס"ו לפירש"י שהטעם שאסור,
הוא משום שיאמרו שהקדישו לדמי פסח. וז"ל הרא"ש שם:
...ודוקא גדי או טלה הראויין לפסח ובאשכנזי רגילין למלוח
בשר לצורך הפסח ולייבשו ונוהרין מלהזכיר עליו פסח אלא
אומר בשר זה ליו"ט ונהגו כן על פי פירש"י שפ"י שיהו סבורין
שהקדישו לדמי פסח והילכך אפי' בשר בהמה נמי. והאיסור
הוא בין גדול או קטן. כ"כ הבי"מ מהטעם הנ"ל. וז"ל הבי"י —
אחרי הביאור דברי הרא"ש הנ"ל — פירוש בשר בהמה איזה
מין בהמה שיהיה בין גדול או קטן. וכ"מ מהגמ' שם. שרב
פפא לא הוציא מהאיסור אלא חטים, דקאמר: אבל חטאי לא
דמינטר לפסחא קאמר. ולא חילק בין בהמה לבהמה. [ופירש
הד"א: ומדלא מחלק בין בשר גדי לשאר בשר ש"מ דבבשר
בכ"ע אסור משום דיש לחוש לדמי פסח, עכ"ל. וגם ש"מ
שאיין חילוק בין בהמה גדולה לקטנה. ומ"ש המחבר, „בין
שחוטא“, זה כמש"ש בגמ': אסור לו לאדם שיאמר בשר זה
לפסח. ומ' שחוטא. וכו' רש"י בד"ה בשר זה: ואפי'
שחוטא. וראה הערה י].

(ג) [בסק"א הבאנו דברי הגמ' בפסחים נג א: אסור לו לאדם
שיאמר בשר זה לפסח הוא מפני שנראה כמקדיש בהמתו
ואוכל קדשים בחוץ. ושם הבאנו שרש"י פירש, „שהטעם
שיאמרו שהקדישו לדמי פסח“. ולפי"ז כתבנו שם שאסור
לומר בשר זה לפסח בכל מיני בהמות. ומ"ש המחבר, „לפי
שנראה שהקדישו מחיים לקרבן פסח וכו'“]. וזהו לפירוש תוס'

י נראה לי שכונת רבנו להעיר על דברי השו"ע. שבסק"א כתב
רבנו שמי"ש המחבר, „על שום בהמה“ ר"ל „אפי' אינו גדי וטלה“,
וכת' שם שזה משום שהמחבר אזיל אליבא דשיטת רש"י מפני
שנראה שהקדישו לדמי פסח. ולפי"ז אין חילוק בין סוג הבהמה.
וזהו מה שמעיר רבנו בכתבו, „אבל לפירש"י וכו'“. וכונתו
שהמחבר הרי פסק כפירש"י. ולפירש"י, „הטעם הוא משום שנראה
שהקדישו לדמי פסח כנ"ל“, ומדוע כתב המחבר, „לפי שנראה
שהקדישו מחיים לקרבן פסח“ — שטעם זה הוא רק אליבא דרש"י
התוס', וכמו שביארנו בפנים. ועיין מ"א סק"ב שגם הוא הקשה כן
על המחבר. ועמש"ש בזה.

ורבנו סיים שמהירושלמי מוכח כרש"י. וכתב ע"ז הד"א: הרי אף
דאינו עומד כלל אצל הבשר והיינו משום דמי פסח שנראה שהפריש
המעות והקדיש לקנות הפסח. וגם הפרי חדש אות א' הביא ראייה
לפירש"י מהירושלמי המוכח בפנים. וז"ל — אחרי הביאור דברי
הירושלמי — : והא תם לא שייך טעמא דנראה שהקדישו מחיים
ואעפ"י אסור אלמא דטעמא שנראה כמקדיש הבשר לדמי פסח

תע שהבכורות מתענין בע"פ. ובו ג' סעיפים:

באר הגולה

- א טור נשם מפסח' סופרים פ' אמרו.
 ב שם נשם חזי העור והנה"מ נפ"ו.
 ג תשובה אשכנזי נשם ספר אגודה.
 ד מה"ד וכ"כ הרוקם והאגור נשם מהר"י מולין. ה שם נשם אביו.

ביאורי הגר"א

י' נשים נמלאו כולם בכורי אנשים כו' ר' אבין נשם ר"י בן פז נחיה בת פרעה בכורה הייתה נזכרת מה ניצולה בחסותו של משה שנאמר לא יכבה נלילה נרה ליל כמיני כו' (ד) ואין המנהג כן. דהמורה לא נמנה קדושת בכורות נלקיחה: (ה) (ו) אם חל. דאין מתענין בע"פ כמ"ש כמ"ש כמ"ש דתענית: (ו) וי"א. כמ"ש נפ"א דמגילה כיון שנדחה ידחה ואע"ג דנח"כ אה"כ ומצינן רחיה מירושלמי פ' ע"פ דאפליגי על ר' שהיה מתענה בע"פ אם מחמת שהיה בכור או איסטנים

תע (א) הבכורות. חס' ק"ח א' נד"ה רב ששם נשם מס' סופרים: (ב) בין כו'. בכור מאב. דקדוש לנחלה ואמרו נמדרש אחת שזינתה מעשרה רווקים וילדה עשרה בכורים כולם ממנו. בכור מאב דקדוש לנחל ונמ"ש קדש לי כו' והיה ר' ישאלך כו' ויהרג כו' וכל בכור בני נשים כו'. (ג) ויש כו'. כמ"ש בפסיקתא פ' נח ומה כל בכור בכור לאיש בכור לאשה בכור זכר בכור נקינה הוא כליד איש נח על עשר נשים והיו יולדות י' נשים נמלאו כולם בכורי נשים י' אנשים נשים על אשה א' והיא יולדת

ברכת אליהו

הוא לה' (שמות יב. מב). [וראה הערה 1].
 (ד) הטעם הוא משום דתענית חלויה במצות פדיה, משום דהחורה לא נתנה קדושת בכורות לנאכל.
 (ה) דאין מתענין בערב שבת, מפני כבוד השבת. כמ"ש במשנה בפ"ד דתענית כו' ובגמ' שם כו' בלענין תענית אנשי מעמד.
 (ו) כמ"ש בפרק א' דמגילה ה' כ' דרבי ביקש לעקור תשעה באב שחל להיות בשבת, כיון שנדחה ידחה. ואע"ג דבתשעה באב אין הלכה כן, וכמ"ש בגמ' שחכמים לא הורו לו, מ"מ כאן כיון דהתענית אינו אלא חומרא פ' להקל. ומביאין רא' מירושלמי פ' ע"פ פסחים פ"ה ה"א. דאיתא שם דרבי התענה בער"פ. ואפליגי על הא שרבי היה מתענה בער"פ מאיזה טעם הוא: אם מחמת שיהיה בכור, או לפי שהיה איסטנים, וכשאוכל ביום לא היה יכול לאכול בלילה. לכך לא אכל בע"פ. ולא איפשטא אם יתענה ביום ה' בשבת באם חל פסח באחד בשבת. [ואם נימא דבבכור כשחל ע"פ בשבת יתענה בה' בשבת א"כ הלא באפשרי לראות היכי עביד רבי כשחל ע"פ בשבת דאם התענה בה' ש"מ דהיה בכור דאי משום אסטנים הלא א"צ להתענות רק בע"פ שיאכל מצה לתאבון ומוכת מהירושלמי דגם בבכור א"צ להתענות בה' — ד"א. וע"ע מ"ש. וראה גם בספר ראשית בכורים לר"ר בצלאל הכהן שנדמ"ח בירושלים שנת ה' תש"כ חלק ראשון ס"י עמוד ע"ב

תע (א) [בבבא"ג סק"א כת': טור בשם מס' סופרים פרק אחרון. וזה מדברין התוס' בפסחים קח א' בד"ה רב ששת בשם מס' סופרים. וז"ל התוס': והבכורות נהגו להתענות ערב פסח דקתני במסכת סופרים (פרק כ"א ה"ג) שאין מתענין בניסן אלא הבכורות בערב הפסח. וע"ל סימן תכ"ט סק"ד].
 (ב) מ"ש, "בכור מאב", הוא משום דקדוש לנחלה. ואמרו במדרש' אחת שזינתה מעשרה רווקים וילדה עשרה בכורים כולם ממנו. ומ"ש המחבר, "בין בכור מאב", הוא משום דקדוש לנחל, וכמ"ש קדש לי כל בכור פטר כל רחם בכני ישראל וגו' (שמות יג. ב) והי' כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת וגו' (שם יד) ויהרג ה' כל בכור בארץ מצרים מבכר אדם ועד בכור בהמה על כן אני זוכה לה' כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה (שם שם, טו). [הרי דמפרש קרא הטעם דהקפיד לפדות פטר רחם משום שהרג כל בכור וש"מ דמת כל בכור פטר רחם — ד"א].

(ג) כמ"ש בפסיקתא פ' בא ומת כל בכור (שמות יא. ה) בכור לאיש בכור לאשה בכור זכר בכור נקינה הוא כליד איש בא על עשר נשים והיא יולדת י' בנים נמצאו כולם בכורי נשים י' אנשים באים על אשה אחת והיא יולדת י' בנים נמצאו כולם בכורי אנשים כו' ר' אבין בשם ר' יודה בן פזי בתיה בת פרעה בכורה היתה בזכות מה ניצולה בתפלתו של משה שנאמר לא יכבה בלילה נרה (משלי לא. יז) ליל כתיב כד"א ליל שמורים

נרה וכו', כתב בפירוש מהר"י הכהן: פ"י וביאור הכתוב לא יכבה כליל פסח נר נשמתה. והרש"ש כת': דורש נרה, נשמתה כדכתיב נר ה' נשמת אדם (משלי כ. כט). ודברי הפסיקתא הובאו בילקוט שמעוני שמות סימן קפ"ו. תהלים סימן תתפ"ג ובמשלי סימן תתקס"ד. וז"ל המדרש רבה סדר בא (שמות פרשה י"ח): הנקבות הבכורות אף הן מתות חוץ מירושלמי (בהוצאת מכון חת"ס תשכ"ט ירושלים) ובפירוש זרע אפרים שעל הפסיקתא שם. וע"ע מ"ש בפ' זרע אפרים. כיום שם דברי הפסיקתא מוסבים על הפסוק וה' הכה כל בכור (שמות יב. כט). ומעין דברי הפסיקתא איתא גם במדרש תהלים (שחור טו) פרק קל"ו. ועל מ"ש, "לא יכבה בלילה

לא מצאתי במדרש. ונראה שכונת רבנו לדברי הפסיקתא שהביא בסק"ג. אם כי שם לשון הפסיקתא אינו כלשון המובא בפנים. ועצם דברי הפסיקתא שהביא רבנו בסעיף קטן ג' הוא הפסיקתא דרב כהנא פרשת בא פרשה י"ז פסקא ויהי בחצי הלילה אות ה'. אולם בפניו הגירסא שם שונה מזו שהביא רבנו. וכג"ל רבנו בפסיקתא כ' הגיה בכיור שעל הפסיקתא (בהוצאת מכון חת"ס תשכ"ט ירושלים) ובפירוש זרע אפרים שעל הפסיקתא שם. וע"ע מ"ש בפ' זרע אפרים. כיום שם דברי הפסיקתא מוסבים על הפסוק וה' הכה כל בכור (שמות יב. כט). ומעין דברי הפסיקתא איתא גם במדרש תהלים (שחור טו) פרק קל"ו. ועל מ"ש, "לא יכבה בלילה

באר הגולה

בספר הראשונה (ז) ונוהגין כשהלכ נכור האם מתענה מחמת נזה הנכור כשעדיין קטן ואם אין הלכ נכור הוא מתענה נעד נמי עד שיגדל: ג (ח) ו האיסטנים מתענה בערב פסח כדי שיאכל מצה לתיאבון:

ו מהא דרז שטא
פסחים ק"ח.

תעא בערב פסח אחר שעה י' אסור לאכול פת. ובו ג' סעיפים:

א אסור לאכול (א) פת (ב) משעה עשירי' ולמעלה כדי שיאכל מצה לתיאבון (ג) ב אבל ב הרא"ש שם.

ביאורי הגר"א

תעא (א) פת. חוס' שם וכמש"ו: (ב) משעה כו' כדי כו'. שם מתענה כו' ושם ק' ג' כלן קודם כו' ושם ק"ו איננו' להו כו' ודעת הר"ן מחז' העניא לתומרא ועין חוס' שם ד"ה ללמא כו' ומ"ש רש"ם כו' ועוד שם משום חיונא דמלא מודה וכ"כ מהר"ל בהלכות סוכ' וכמש"ל ס' מל"ט ס"ג בהג"ה וכלן לא כ' הרג כלום משום דלין נ"מ כמ"ש נכ"י חס"נ ס"ד בהג"ה ונמדיונות כו' ונכ"י חס"נ ס"א לכל דברי הר"ן ז"ע דסוגיא גר"פ

ולא אישטטא נאט חל נא' נשנת: (ז) ונוהגין. שמיית הבכורות בעון אביהם ואמם כמ"ס הנה אנכי הורג כו' למכה מזרים כו' וכן בפדיון ויהרג כו' וכל נכור נמי ואע"ג שאין האשה מזוהה פטורה כשם שפטרה לבת מפדיון ואפ"ה י"א דמתענה ועמ"ל נכ"ס מהר"ל וכמ"ס נכ"ל בהג"ה ואין כו': (ח) האיסטנים. כפי' האחרון של חוס' שם ק"ח א' ד"ה רז שטא וכן הוא בירושלמי שם איסטנים הוה כו' וכן נפ' נחמא דמ"ס:

ברכת אליהו

ונזהר מלאכול. וכ"ה בירושלמי שם פ"י ה"א הנ"ל בסק"ו. דחד מ"ד אמר דרבי התענה משום דאיסטנים הוה, ולא משום שהיה בכור. ואי נימא — כפי' הראשון של חוס' — דמשום איסטנים אין להתענות ממש, אלא לשמור עצמו מלאכול, איכ' אמאי איפלגו, ה"י להם להבין מרבי — שאם התענה ממש, ש"מ שהתענה מפני שהיה בכור. וע"כ שגם מי שאיטנים מתענה. וכן בפרק בתרא דמס' סופרים פכ"א ה"ג איתא: ואין מתענין עד שיעבור ניסן אלא הבכורות שמתענין בערב הפסח והצנועין בשביל המצה כדי שיכנסו בה בתאווה וכו'. ומדהשוו "צנועין" ל"בכורות", מוכח שגם "צנועין" מתענין ממש כמו "בכורות", כדי שיאכלו המצה בערב לתאווה, וכתיורין השני של התוס'.

תעא (א) [בבא"ג סק"א כת': משנה פסחים צ"ט. דתנין שם עמוד ב': ערב פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך. ומ"ש המחבר, "פת", כן הוא] בתוס' שם ד"ה לא יאכל אדם. וז"ל: ואת ומה לא יאכל אי מצה אפי' קודם נמי אסור כדאמרין בירושלמי כל האוכל מצה בע"פ כאילו בועל ארוסתו בבית חמיו ואי במיני תרגימא הא אמר בבמ' (קז ב) אבל מטביל הוא במיני תרגימא וי"ל דאייירי במצה עשירה דלא אסר בירושלמי אלא במצה הראוי' לצאת בה חובתו ואוכלה קודם זמנה אבל מצה עשירה שריא וכו'. הרי דדוקא מצה שריא פת אסור. וכמש"ו: אבל אוכל מעט פירות אי ירקות. (ב) בסק"א הבאנו דברי המשנה בפסחים צט ב: ע"פ סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך ובגמ' שם: מאי איריא ע"פ אפי' ערבי שבתות וימים טובים נמי דתניא לא יאכל אדם בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה כדי שיכנס לשבת כשהוא תאווה (ולא תבא סעודת שבת על השוכע — רש"י) דברי רבי יהודה רבי יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך וכו'. רב פפא אמר אפי' חילמא רבי יהודה התם בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה הוא דאסור סמוך למנחה שרי אבל בע"פ אפי' סמוך למנחה נמי אסור ובע"פ סמוך למנחה שרי והתניא לא יאכל אדם בע"פ וימים טובים מתענה

ועמוד צ"ה בהערה ד"ה ובוה וכו' ובספר תכלת מרדכי לגר' מרדכי מעלצר (ווילנא תרמ"ט) מאמר חמישי פתיל כ' מ"ש על דברי רבנו בס"ק זה].

(ז) שמיית הבכורות בעון אביהם ואמם. כמ"ס ותמאן לשלחו הנה אנכי הורג את בנך בכורך (שמות ד, כג). הרי דבעון פרעה מתו הבכורים. וכמ"ס: למכה מצרים בבכוריהם (תהילים קל"ו ו). [הרי דהמכה הוא על המצרים במיתת בכוריהם — דא]. וכן בפדיון הבן החיוב הוא על האב וכמ"ס: ויהרג ה' כל בכור בארץ מצרים מבכר אדם ועד בכור בהמה על כן אני זבח לה' כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה (שמות יג, טו). [וכיון דחייבה התורה את האב לפדות את בנו הבכור, מפני שה' הרג את כל בכורי מצרים, דשם היתה ג"כ המיתה בשביל האב, הרי דחייב הבכור מוטל על האב]. ואע"ג שאין האשה מצווה לפדות את בנה. [וש"מ דהבכור לא מת בשביל האב — דא]. אולם אין משם ראיא, דהא דהאשה אינה חייבת לפדות את בנה, הוא משום שהתורה פטרה, כשם שפטרה לבת בכורה מפדיון — ואע"ג דבת ג"כ מתה במצרים כנ"ל בסק"ג — ואפ"ה י"א דהבת מתענה, כמש"ל בס"א. [וה"נ באם של בכור התורה פטרה מפדיון אבל הבן מת בשביל עונה — דא]. ועמ"ל סק"ב מ"ש בשם מהר"ל שא"צ להתענות. וסיים שם: ובמקום צער יש להקל וכ"ש מעוברות ומניקות. וסברת המהרי"ל שא"צ להתענות, היא כמ"ס בס"א בהג"ה על מ"ש המחבר: ויש מי שאומר שאפי' נקבה בכורה מתענה — ואין המנהג כן. [והיינו משום דס"ל דהתענית תלוי' במצות פדיה — דא. וכמש"ש בסק"ד].

(ח) בבא"ג סק"ו כתב: מהא דרב ששת פסחים ק"ח. דאיתא שם עמוד א': רב ששת הוה יתיב בתעניתא כל מעלי יומא דפסחא וכו' שאני רב ששת דאיטנים הוה דאי טעים בצפרא מידי לאורתא לא הוה מהני ליה מיכלא. ודברי המחבר הם כפירוש האחרון של חוס' שם ד"ה רז שטא. וז"ל התוס': רב ששת הוה יתיב בתעניתא לאו דוקא אלא שומר עצמו מלאכול אי נמי היה מקבל עליו ממש תענית כדי שיהא נזכר

באר הגולה

אוכל מעט פירות (ה) או ירקות (ה) ג אבל לא ימלא בריסו מהם (ו) (ואם הוא איטטניס שאפי' חולל

ג הרמנ"ס נפ"ו.

ומזניז הר"ף.

ביאורי הגר"א

פירות וע"ש חו"ט ד"ה מיני. ומיני כו': (ד) או ירקות. שם ר' יצחק (מטנל) [מטנל] נירקי: (ה) אבל לא ימלא. ר"ל ו"ש מטנל כלומר דבר מועט

ע"פ דמנחה קטנה קאמר דקאמר שם רנ פפא אמר אפי' מימא כו' ונע"ש סמוך כו' והמניח ס': (ג) אבל אוכל מעט כו'. רמנ"ס ופירש"י שם מיני מרנימא

ברכת אליהו

בערני שבתות וימים טובים אבל בערב הפסח משום חיובא דמצה מודה. וס"ל לר"ן דמשום חיובא דמצה יש להחמיר ג"כ מחצות. וכ"כ מהרי"ל בהל' סוכה: וכן לא יאכל אדם בערב סוכות משש ולמעלה דומיא דערב פסח. וכמש"ל בס"י תרל"ט ס"ג בהג"ה: ולא יאכל ביום מחצות ואילך כדי שיאכל בסוכה לחיאבון (מהרי"ל) דומיא דאכילת מצה. עכ"ל. ועמש"ש בסק"כ והא דכאן לא כתב הרב רמ"א כלום לאסור מחצות. משום דאין נ"מ בזה. וכמ"ש בס"י חס"ב ס"ד בהג"ה: ובמדינות אלו אין נוהגין ללוש במי פירות ואפי' לקטף המצות אין נוהגין וכו'. וא"כ ליכא כלל מצה עשירה. וכאן המחבר מיידי בענין האיסור לאכול כע"פ מצה עשירה, וכמש"ל בסק"א. וא"כ אין שייך דין זה האידנא. וכ"פ בס"י תמ"ד ס"א בהג"ה. דבמדינות אלו אין נוהגין לאכול מצה עשירה. לכן לא כתב כאן הרמ"א שהאיסור הוא מחצות דהרי האידנא אין נ"מ בזה.

אבל דברי הר"ן צ"ע, דסוגיא בר"פ ע"פ מ' דמנחה קטנה קאמר. דקאמר שם צ"ב הנ"ל: ... רב פפא אמר אפי' חימא רבי יהודה התם בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה הוא דאסור סמוך למנחה שרי אבל בערב הפסח אפי' סמוך למנחה נמי אסור. ובע"ש סמוך למנחה שרי להנמיא לא יאכל אדם בע"ש וימים טובים מתשע שעות ולמעלה כדי שיכנס לשבת כשהוא תאווה דברי ר' יהודה וכו'. [ואם נימא דבע"פ אסור מחצות אין התחלה לקושייתם דבע"ש אין אסור רק מתשע שעות ובע"פ מחצות הרי דסוגית הגמ' הוא דסמוך למנחה קטנה תנן — ד"א. והוסיף שם: יותר היה נוחא דכאן צ"ל כחור דברי רבינו דלמנחה ועוד שם ומשום חיובא דמצה מודה והיינו עוד רא"י דסוגיא דר"ה דמנחה קטנה הוא מהא דמשני רב הונא בר"פ לא צריכא אלא לר' יוסי דבע"פ משום חיובא דמצה מודה ואי ס"ד סמוך למנחה גדולה תנן ומשום פסח הו"ל לומר משום פסח מודה והלא טעמא דמצה הוא במנחה קטנה. ועיין בחורשי אנשי שם שעל הר"ן שם אותיות א', ב].

(ג) לשון הרמב"ם בהל' חמץ ומצה פ"ו הי"ב. וזה כפירש"י בפסחים ק"ב. דאיתא שם — לגבי ע"פ — א"ר (יוסי) [אסין] אבל מטביל הוא במיני תרגימא, ופירש"י בד"ה אבל: יכול אדם לטבול ולאכול מיני תרגימא פירות. וע"ש חו"ט ד"ה מיני שלא פ"י כן. וז"ל: פ"י רשבי"ם פירות ובשר בלא לחם ולא נהירא דאמרינן בתוספתא דביצד מברכין הביאו לפניו מיני תרגימא מברך כורא מיני מזונות ואין מברכין כורא מיני מזונות אלא על חמשת מינים, כרם סיימו התוס': ומהו כפרק בתרא דיומא (עט א) איכא חד שינויא דמשני ואיבעית אימא מאי מיני תרגימא פירי.

(ד) פסחים ק"ב: ר' יצחק מטביל בירקי (היה אוכל ירק מן המנחה ולמעלה לפי שאינו משביע — רש"י).

(ה) [בסק"ד הבאנו דברי הגמ' בפסחים ק"ב: ר' יצחק

שעות ולמעלה כדי שיכנס לשבת כשהוא תאווה דברי רבי יהודה וכו'. נעתה אי נימא דבע"פ סמוך למנחה גדולה נמי אסור הלא רב המרחק בין ע"פ לע"ש דע"ש סמוך למנחה קטנה הוא דאסור בע"פ סמוך למנחה גדולה נמי אסור אלא ודאי דגם בע"פ הוי סמוך למנחה קטנה — ד"א. ושם ק"ב: ... כאן קודם תשעה (שוין שמתחילין לאכול ומשהתחילו בהיתר אוכלין עד שתחשך אפי' לרבי יהודה — רשב"ם) כאן לאחר תשעה (הוא דפליגי דלרבי יהודה אין מתחילין כדתניא לעיל בהדיא לא יאכל אדם בערבי שבתות ובערבי ימים טובים מט' שעות ולמעלה כו' ר' יוסי אומר כו' — רשב"ם). הרי קודם שעה ט' לכו"ע מתחילין. ושם ק"א — על מש"ש במשנה: סמוך למנחה — איבעיא להו סמוך למנחה גדולה תנן או דילמא סמוך למנחה קטנה תנן סמוך למנחה גדולה תנן ומשום פסח דילמא אתי למימשך ואתי לאימנועי מלמיעבד פסחא או דילמא סמוך למנחה קטנה תנן ומשום מצה דילמא אחי למיכלה למצה אכילה גסה אמר רבינא ח"ש אפי' אגריפס המלך שהוא רגיל לאכול בתשע שעות אותו היום לא יאכל עד שתחשך אי אמרת בשלמא סמוך למנחה קטנה תנן היינו רבויה דאגריפס אלא אי אמרת סמוך למנחה גדולה תנן מאי רבויה דאגריפס חל איסור עליה מעיקרא אלא סמוך למנחה קטנה תנן סוף סוף מאי רבויה דאגריפס הא מטיא ליה זמן איסורא מהו דתימא תשע שעות לאגריפס כארבע שעות דירן דמי קמ"ל. [הרי דפשיטות הגמ' דסמוך למנחה קטנה תנן ומשום מצה והא דאגריפס יאכל המצה לתאבון משום דלדידיה תשע שעות כד' שעות קמ"ל אבל אם נימא סמוך למנחה גדולה תנן ומשום פסח הלא קם הקושיא מאי רבויה דאגריפס — ד"א].

דעת הר"ן שאסור לאכול מחצות, והיינו מזמן מנחה גדולה. ופשט הבעיא לחומרא. ח"ל הר"ן שם: ואיבעיא לן בגמ' האי סמוך למנחה אי סמוך למנחה גדולה אי סמוך למנחה קטנה ולא איפשיטא הילכך מינקיט לחומרא עדיף. [אך לכאורה קשה על הר"ן דהלא הא דמיבעיא לן דילמא סמוך למנחה גדולה תנן הטעם משום פסח דאחי לאמנועי מלמעבד פסחא וא"כ בזה"ל דליכא פסח לכו"ע אסור רק סמוך למנחה קטנה. וכמ"ש ברשב"ם שם ד"ה או דילמא בפ"י השני: ... אי נמי רבנא קאמר והכי קאמר או דילמא סמוך למנחה קטנה ואפילו בזמן דליכא פסח דליכא למיחש לעשייתו ולא לאכילתו משום אכילת מצה מיהא איכא דלא ליהוי אכילה גסה חיישנן]. ועתו"ס שם ד"ה דילמא שדחה את דברי הרשב"ם, ח"ל: ומה שפירש רשב"ם דנקט מצה משום דשייכא אפילו בזמן דליכא פסח לא נהירא דאפילו הוי טעמא משום פסח אסור בזמן הזה כדמוכח בסמוך גבי רב ששת דהוה יתיב כולי יומא בתעניתא ופירוש א' עיקר שפ"י דנקט מצה דבאכילה מועטת הוי אכילה גסה. ועוד שם צ"ב איתא ד, לר' יוסי דאמר אוכל והולך עד שתחשך הני מילי

מעט מזיק לו נאכלתו הכל אסור (ר"י יומם) ד (ז) ויין מעט לא ישתה משום דמיסעוד סעיד אבל אם רוצה לשתות יין הרבה שותה ספני שכשהוא שותה הרבה גורר תאות המאכל: ב (ח) ה וקודם שעה עשירית מותר לאכול מצה עשירה: הנה: (ט) אבל מנה שיואלץ נה נלילה אסורים לאכול כל

ד מהא דרנא נרכוז
ל"ה וכן כ' המוס' פס.
ה הלא"ש נר"ס
ע"ט.

ביאורי הגר"א

נדעת הגמ"ר שם נס"י שפ"ו על מש"ש ק"ח א' א"ר מנא אמנא לה כו' אף ע"ג דלמרינן דפורתא סעיד וכלן אמר סתם א"ל רנא כו' עם כוס ראשון ושני הוי טונא ח"ש מוס' שם ד"ה אלא כו' והא כו': (ח) וקודם. מוס' נר"ס ע"פ ד"ה לא יאכל כו': (ט) אבל מצה כו'. עיין במלחמות ספ"ג דפסחים וע' ר"ן פ"ג דפסחים שהקשה עליו וכו' דמירושלמי אין הכרח דכל היום אסור ע"ש אלא אין דבריו מוכרחין וז"ל הירושלמי פ' ע"פ הלכה א' אר"ל האוכל מנה נע"פ כו' מני רי"ז

ח"ש מעט פירות כו' וכן משמע מהרי"ף ור"ל צוה קושיית התוס' ל"ט ב' ד"ה לא יאכל כו' וא"ת כו' ע"ש וז"ל הרמב"ם בפירושו שם וזה שמענו אותו מן האכילה אינו אכילה להם לנדר כי אין נדרותו לאכול להם צלוחת שעה ואסור לנו לאכול מנה ציוס י"ד עד שילכלנה בשעת המנוחה אבל מנעוהו לאכול הרבה משאר המאכלים: (ו) ואם הוא. כנ"ל נס"י ת"ע ס"ג רק שבאן אינו כמו איסטנים דשם: (ז) ויין מעט כו'. חוספות ללא כטור שכנע שומר הן רב או מעט ודעת הטור

ברכת אליהו

ע"ז התוס' שם: והא דאמרין בפרק כיצד מברכין (ברכות לה ב) דחמרא סעיד ומשמח מפרש התם דטובא גריר פורתא סעיד. והוה שכתב המחבר: ויין מעט לא ישתה משום דמסעיד סעיד אבל אם רצה לשותות יין הרבה שותה מפני שכשהוא שותה הרבה גורר תאות המאכל. וזה דלא כטור שכתב שמוחר לשותות הן רב או מעט.

ודעת הטור כדעת הגמ"ר שם בס"י שפ"ו על מ"ש שם קח א"ר מנא אמנא לה כו' אע"ג דאמרין דפורתא סעיד וכלן אמר סתם אם רצה כו' עם כוס ראשון ושני הוי טובא. [בפנינו בסוף המרדכי למסכת פסחים נדרס תוספת מערבי פסחים. ושם ק"ז ב איתא: דחמרא מיגרר גריר ודוקא טובא אבל פורתא מיסעוד סעיד כדאמרין בברכות (לה ב) ומ"מ מיתיי שפיר ראי' מהא דקאמר בין הכוסות הללו אם רצה לשותות ישתה דהיינו טובא דהא שותה כבר כוס ראשון ומה ששתה בינתים וכוס שני שישתה אחרי כן וא"כ הוי טובא. ועיין מש"ש בבגרי ישע אות קכ"א]. וז"ש תוס' שם ד"ה אלא כו' והא כו'.

(ח) תוס' בר"פ ע"פ ד"ה לא יאכל כו'. [בבא"ג סק"ה ציין לרא"ש בר"פ ערבי פסחים. וכ"ה בב"י. וכן מוכח בתוס' שם. שבמשנה שם צ"ט ב' חנן: ע"פ סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך. ובספ"א הבאנו דברי התוס' שם שכתבו שהמשנה מיירי במצה עשירה. ובספ"ב כתבנו דלרוב הפוסקים זמן מנחה דשם הוא מנחה קטנה. הרי שרק, "סמוך למנחה" לא יאכל מצה עשירה, אבל, קודם שעה עשירית מותר לאכול מצה עשירה"].

(ט) עיין במלחמות ספ"ג דפסחים מט א' וז"ל: ... וזאתי כאן לכתוב הירושלמי כמו שהוא בגמ' שלנו וכן גורסין שם א"ד לוי האוכל מצה וכו' תני רבי יהודה בן בתירא אומר בין חמץ בין מצה אסור פירוש משום דכתיב לא תשחט על חמץ דם

מטביל בירקי. ומ"ש המחבר, "אבל לא ימלא כריסו מהם", ר"ל ז"ש בגמ' "מטביל", כלומר דבר מועט. והוה שכתב המחבר, "אבל אוכל מעט פירות כו'". וכן משמע מהרי"ף שם. שכתב: אמר רב אסי אבל מטביל הוא במיני תרגימא פירוש מטביל מטפל כלומר מעביר פתו במיני תרגימא כגון פירות וקטניות וכיוצא בהן ר' צדוק מטביל בירקי. וולשון מטפל משמע דבר מועט — ד"א. ורצה ליישב בזה קושיית התוס' צ"ט ב' ד"ה לא יאכל כו' א"ת כו' ע"ש. [שבספ"א הבאנו קושיית התוס' שם — על המשנה שם: ע"פ סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך — וא"ת ומה לא יאכל אי מצה אפי' קודם נמי אסור כדאמרין בירושלמי כל האוכל מצה בע"פ כאילו בועל ארוסתו בבית חמיו ואי במיני תרגימא הא אמר בגמ' (ק"ז ב) אבל מטביל הוא במיני תרגימא. ולהדי"ף ינחא דשפיר מיירי במיני תרגימא. רק כוונת המשנה שלא ימלא כריסו מהם. וכ"כ הרמב"ם בפירושו למשנה שם צ"ט ב' וז"ל: וזה שמענו אותו מן האכילה אינו אכילה לחם לבדו כי אין ברשותו לאכול לחם באותה שעה ואסור לנו לאכול מצה כיום ארבעה עשר עד שיאכלנה בשעת המצוה אבל מנעוהו לאכול הרבה משאר המאכלים.

(ו) כנ"ל בס"י ת"ע ס"ג: האיסטנים מתענה בערב פסח כדי שיאכל מצה לחיאבון. וכמש"ש בספ"ח. רק שבאן אינו כמו איסטנים דשם — שלא יוכל לאכול כלום, לכן כאן אסור רק מן המנחה ולמעלה.

(ז) תוס' בפסחים קח א' ד"ה אלא אי אמרת מסעוד סעיד. דאיתא שם ק"ז ב' קח א': אמר רבא מנא אמנא לה דחמרא מיגרר גריר דחנן בין הכוסות הללו אם רצה לשותות ישתה בין שלישי לרביעי לא ישתה ואי אמרת מסעוד סעיד אמאי ישתה הא קא אכיל למצה אכילה גסה אלא ש"מ מגרר גריר. וכתבו

דהכא כ"כ דשותה הוה טובא בצירוף כוסות שישתה כלילה א"כ אפשר להקל לשותות יין בער"פ מעט דלא כש"ע כיון דכל ליתא דאיסורא הוא מחוס' ברכות דף ל"ה ד"ה טובא גריר אך כיון שביארנו דהתוס' בפסחים ס"ל כדעת הטור אי"ל התוס' בפסחים חזרו בהם ממ"ש בברכות מצורף וזה דעת הטור דמתיר בהדיא א"כ הכי קרייל. עכ"ל.

1 ה"א פ"י: דגם כוונת התוס' כן ולהכי לא כ' דכאן מיירי לשותות טובא רק כ' והא דאיתא בכ"מ כו' מפרש התם דטובא גריר והיינו משום דכיון דאמרין התם טובא גריר מכללי נחא הכא דהלא אין מחמת הכוסות לעולם טובא הוי כנ"ל. וכפי' עמורו אש שבספר פסקי הגר"א אות מ"ח כתב: לפי מה שמפרש הגר"א ז"ל דברי התוס' בפסחים דף ק"ח ד"ה אלא כדעת הטור ובאמת מוכח כן בתוס' הנ"ל מרלא סיים התוס' וה"נ מיירי ששתה הרבה משמע

יום ארבעה עשר (ר"ע פרק אלו עוזרין בשם הרמב"ם והמגיד פ"ו) וקטן שאינו יודע מה שמספרים לילה מיוחדת מנרים מותר להאכילו (מ"ה סימן ז') (י"א) ויש נוהגין שלא לאכול חזרת בערב פסח כדי לאכול חזרת לתיאבון (פא"י נ"ה ח"ג) וכן ביום ראשון של פסח כדי לאכול ליל שני לתיאבון וכן נוהגין קצת למעט בלילה מזה ביום ראשון מהאי טעמא (כל נו) (י"ב) ויש מחמירין עוד שלא לאכול פירות כדי לאכול החרוסת לתיאבון ואין לחוש למנהג ההוא (יג) ויש מחמירין שלא לפרך או לשבור המצות בערב פסח שלא לנצל לאכול מהם (מהרי"ו) ואין לחוש גם לזה (י"ד) מזה שנאספה כחמקה ואס"ח נחפזי' ונלושה צ"ח ושמן אינה נקראת מזה עשירה ואסורה לאכול בערב פסח: (מהרי"ו): ג (טו) ו א

ביאורי הגר"א

ס': (י) וקטן כו'. עמ"ל אכל קטן כו' והתורה אמרה והגדת לנך: (י"א) ויש נדהגין. כמו נמנה כו': (י"ב) ויש מחמירין. דק"ל כראב"י דאמר מלוי: (יג) ויש כו'. כמ"ס צפ"א דפסחים דלמא אמי כו': (יד) מצה שנאפה כו'. פתום' דפסחים מ"א א' ד"ה אכל לא. ורי"י מ"י כו': (טו) אם התחיל.

ברכת אליהו

בבית חמיו והבא על ארוסתו בבית חמיו לוקה תני ר' יודא בן בתירה אומר בין חמץ בין מצה אסור רבי סימון בשם ר' יהושע בן לוי רבי לא היה אוכל לא חמץ ולא מצה לא מצה מן הדא דר' לוי ולא חמץ מן הדא דר' יודא בן בתירה ור' תלמידיו דר' יודה בן בתירה הוה ולא תלמידיה דר' יעקב בן קודשי הוה אלא בגין דהוה בכור אמר רב מנא (אמר) רב יונא אבא הוה בכור והוה אכיל אמר רב תנחומא לא מן הדא אלא מן הדא רבי איסתניס הוה כד אכיל ביממא לא הוה אכיל ברמשא כו'. [ומדאמרי דרבי מצה לא אכל מדר"ל וחמץ לא אכל מדר"ב ור"י כפ"י הר"ן הול"ל מצה וחמץ לא אכל מדר"ל ור"י א"ב דהלא גם הא דלא אכל מצה הוה מדר"ב ג"כ כנ"ל אלא ודאי דמצה לכו"ע אסור כל היום ולא תלי בריב"ב — ד"א]. (י) עמ"ל סק"ז. שכתב: אבל קטן היורה אסור להאכילו דלא שייך לומר בעבור זה מאחר שכבר מילא כריסו ממנו (ח"ה). עכ"ל. והיינו משום שהתורה אמרה, והגדת לבנך" (שמות יג. ח). ולא יוכל לקיים זאת.

(י"א) כמו במצה דאיתא בס"א דלא יאכל משעה עשירית ולמעלה, כדו' שיאכל מצה לתיאבון. ומטעם זה, יש נוהגין שלא לאכול חזרת בערב פסח כדי לאכול מחר לתיאבון. (י"ב) דק"ל כראב"י [נראה שצ"ל: כראב"י] דאמר מצה. [דתנן בפסחים ק"ד א: הביאו לפנינו מצה וחזרת וחזרת ושני חבשילין אע"פ שאין חרות מצה ר"א ברכי צדוק אומר מצה. ושם קטן א ביארה הגמ' מהי המצוה. ולכן, יש מחמירין עוד שלא לאכול פירות (שעשוין מהם חרות — לשון הר"ם סק"ה) כדי לאכול החרוסת לתיאבון].

(יג) כמ"ס צפ"א דפסחים דילמא אתי כו'. [דאיתא שם י"ב י"א א: משקרב העומר יוצאין ומוצאין שוקי ירושלים שהם מלאים קמח וקלי (ובו ביום יוצאים ומוצאים שוקי ירושלים מלאים קמח וקלי מן החדש למכור וקודם יו"ט נקטף ונטחן ונתייבש הקלי בתנור — רש"י) שלא ברצון חכמים דבריו ר"מ (דאיכא למיגזר דילמא כי מעסקי ביה אחי למיכל מיניה — רש"י) וכו'. והר"ה כאן חיישינן כשעוסק בהן פן יבא לאכלן — לשון הר"ם סק"ה. והוסף הר"א: ודוקא בחמץ התירו משום טעמא דהוא עצמו מחזר עליו לשורפן].

(יד) איתא בפסחים מא א: רבי יוסי אומר יוצאין בריקק השרי אבל לא במבושל. ועיין בתוס' שם ד"ה אבל לא,

אומר צ"ח חמץ צ"ח חמץ וכו' אסור ר' סימון בשם ריב"ל ר' לא היה אוכל לא חמץ ולא מצה לא מצה מן הדא דר' לוי ולא חמץ מן הדא דר' יודא בן בתירה ור' תלמידיו דר' יעקב בן קודשי הוה אלא בגין דהוה בכור אמר רב מנא ר' יונה אבא הוה בכור והוה אכיל אמר רב תנחומא לא מן הדא אלא מן הדא רבי איסתניס הוה כד אכיל ביממא לא הוה אכיל ברמשא

זכאי (שמות לד. כה) לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים ומכשיר היה בן בתירה בפסח ששחטו שחרית לקמן בגמרא רבי סימון בשם ריב"ל אמר רבי לא היה אוכל לא חמץ ולא מצה לא מצה מן הדא דר' לוי ולא חמץ מן הדא דר' יודא בן בתירה ומקשי ורבי תלמידיה דר' י"ב הוא ולא תלמידיה דרבי יעקב בר קורשיפי והדבר ידוע שחלוקים עליו חביריו על ר"ב וליכא דחייש ליה אלא תלמידיו שחוששין לדבריו ומתירין אלא דהוה בכור פ"י והבכורות מתענין בע"פ מנהג במסכת סופרים א"ר יונה אבא הוה בכור ולא הוה אכיל א"ר תנחומא לא מן הדא אלא מן הדא רבי איסתניס הוה כד הוה אכיל ביממא לא הוה אכיל ברמשא ולמא לא הוה אכיל ביממא כדו' שיכנס למצה בתאווה זו היא גמרא ירושלמית ואתה למד ממנה שכל היום אסור לאכול מצה כדקתני עלה בבן בתירה בין בחמץ בין במצה אסור שפירשו אסור כל היום דכן הוא ודאי מדלא קאמר בהדיא משש שעות ולמעלה לפיכך היה אומר על רבי שהיה מתענה בע"פ שלא היה אוכל מצה מן דרבי לוי ורבינו הגדול ז"ל רמז לנו כן לפיכך כתב הירושלמי הזה בכאן לומר שאם בא לבער הכל בלא שיר לאכול הימנו והטעם לזה שכיון שביעור חמץ בלילה נעשית לו מצה כארסיה בבית חמיו. עכ"ל המלחמות. וער"ן פ"ג דפסחים שם שהקשה עליו, וכתב דמהירושלמי אין הכרח דכל היום אסור ע"ש. ח"ל: כתב הר"ז הלוי ז"ל דהני מילי משש שעות ולמעלה אבל עד שש שעות מותר דס"ל דבשעת איסור חמץ חיילי איסורי דמצה והרמב"ן ז"ל השיג בספר המלחמות ואמר דסוגיית ירושלמי מוכחת דכל היום כולו אסור וכו'. ואחרי שהביא דברי המלחמות הנ"ל, כתב: ולירידן מהא לא איריא דר' לוי הכי קאמר שהאוכל מצה בערב הפסח משעת איסור חמץ כבא על ארוסתו למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ולר' יהודה בן בתירה שאסור לאכול חמץ כל היום כולו אסור לאכול מצה ג"כ כל היום משום הכי הוה סבירא לן התם דרבי דלא הוה אכיל חמץ כל היום מדר' יהודה בן בתירה מצה נמי לא הוה אכיל מדר' לוי אבל לירידן דלא מיתסר לן חמץ אלא מחצות ולמעלה מדאורייתא אי נמי מוסף ד מדרבנן ואפשר דמצה נמי לא מיתסרא אלא מאזי זימנא ואילך. עכ"ל. אבל אין דבריו של הר"ן מוכרחים. דז"ל הירושלמי שם פ' ע"פ הלכה א: א"ר לוי האוכל מצה בערב הפסח כבא על ארוסתו

התחיל לאכול קודם שעה עשירית ומשכה סעודתו עד הלילה דינו כמו בשבתות ושאר ימים טובים שנתבאר סימן רע"א סעיף ו' (יז) (ומלה לרחוק יז) ולגלגל נע"ט (יח) וללנוש נגידס נא"ס כמו נשנת ועיין לעיל סימן ר"ס ורס"ג:

ביאורי הגר"א

א"ס הניא פורס כו' וערש"י שם ד"ה וא"ס הניא א"י א"ן כו' וכן פסק הרז"ה ולדברי כולם אף א"ס התחיל נא"סור: (טז) ומצוה לרחוץ. כמ"ש נפ"ג די"ט: (יז) ולגלגל. כמ"ש נפ"ג דמ"ק י"ד א': (יח) וללבוש כו'. כמ"ש בירושלמי פ"א דקידושין סוף הל' ד' נראה להשתמש בחול אצל נראה להשתמש ברגל מביאין לאמצע וחולקין ר' מנא אמר כלי רגל חולקין כלי שנת נראה כו' ר"ל היא כפסק ר' אבין פשטא ליה בין כלי רגל בין כלי שנת חולקין עיין ס' מקדש ס"א:

ברכת אליהו

לפריסת מפה וקידוש. ואפי' התחיל משתחשך מהני פריסת מפה כמ"ש במלחמות שם. ומפרש המלחמות מש"ש ק ב "ושוין שאין מביאין את השולחן אלא אם כן קידש ואם הביא פורס מפה ומקדש". ר"ל אע"ג דפליגי מבעוד יום, משתחשך מודי. ואפי' אם הביא מהני שפורס מפה. ועיין רש"י שם ד"ה ואם הביא שכת': אי נמי אין מביאין את השולחן בערב הפסח אפילו מבעוד יום אא"כ קידש כדאמרן דאפי' ר' יוסי מודה בערב הפסח. הרי דשיטת רש"י היא — כשיטת הר"ף — שגם בערב פסח מהני פריסת מפה. ונודחים דברי רבי יוסי בר רבי חנינא דאמר הלכה כר' יהודה בערב הפסח. וכן פסק הרז"ה שבער"פ מהני פריסת מפה. ולדברי כולם אף אם התחיל באיסור ג"כ מהני פריסת מפה. כמ"ש: ושוין שאין מביאין ואם הביא פורס מפה. ומשמע שאפי' הביא באיסור. [ועיין ס' רע"א ס"ו ומש"ש].

(טז) כמ"ש בפ"ג דיו"ט [דאיתא בביצה כז ב: ...דההוא גברא (כהן היה — רש"י) דאיתיה בוכרא לקמיה דרבא אפניא מעלי יומא טבא הוה יתיב רבא וקא לייף רישיה וכו']. הרי דביו"ט מצוה לחוף את ראשו. והו"ה לרחוץ גופו ועיין ס' ר"ס ס"א ומש"ש בס"ק א' ב' ובהערה [1].

(יז) כמ"ש בפ"ג דמ"ק יד א [שאסור לגלח בחול המועד. והטעם הוא, כמ"ש רש"י בד"ה ה"ג: אם היו מגלחין במועד לא היו מגלחין לפני המועד ונכנסין לרגל כשהן מגולחין. וראה בס' ר"ס ס"א ומש"ש בס"ק ג' ובהערה [2].

(יח) כמ"ש בירושלמי פ"א דקידושין סוף הל' ד' לגבי אחים החולקים בירושל — העושה קטל לביתו (בגד שיש לו שנצים כעין מכנסים מנסח בו רצועה רחבה וקושרת סביב צווארו והבדל תלוי על לבה ולפעמים הוא חשוב — קרבן העדה) אין מביאין לאמצע וחולקין בראויה להשתמש בחול (שזכתה בו אשתו ודוקא בראויה להשתמש בחול — פנ"מ) אבל בראויה להשתמש ברגל מביאין לאמצע וחולקין רבי מנא אמר כלי רגל חולקין כלי שבת צריכא. ור"ל היא כפסק א"ס הן לעצמן או לאמצע. וסיים בירושלמי שם: ר' אבין (פשטא) [פשיטא] ליה בין כלי רגל בין כלי שבת מביאין לאמצע וחולקין. ומל' בירושלמי מ' דפשוט דכלי רגל חשובין. ורק כלי שבת משפיקא לן. הרי דכלי יו"ט חשובין יותר משל שבת. ועיין סימן תקכ"ט ס"א. שפסק שם המחבר: ובגדי יו"ט יהיו יותר טובים משל שבת. ועיין מש"ש בס"ק המקור מהירושלמי הנ"ל].

כשיטת הר"ף דמ"פ הא דאמר שם אצל פורס כו' קאי גם אע"פ שהוא דעה שלישית דלא כר"י ויסי' וכמ"ש שם ברי' ר' יהודה נשם שמואל וז' דברי ר' יהודה ור' יוסי אצל דברי חכמים פורס מפה ומקדש ופליגי אר' יוסי בר חנינא שאמר הלכה כו'. ואמר קודם שעה עשירית דאפי' התחיל נהיה נרץ להפסיק אצל א"ן ה"נ שאפי' התחיל נא"סור א"ל אלא לפריסת מפה וקידוש ואפי' התחיל משתחשך כמ"ש במלחמות מ"ש שם ושוין שאין מביאין כו' ר"ל אף ע"ג דפליגי מנע"י משתחשך מודי ואפי'

שכתבו: ור"י מפרש דמייירי בבלייתו עבה ופסולה משום מצה עשירה ומייתי דכי היכי דסבר רבי יוסי דבישול מפיק ליה מתורת אפייה לשוויה מצה עשירה כאילו לא נאפה. [וא"כ גבי פסח עקר מיניה בישול שם צליה. וא"כ דוקא בישול מוציא מידי אפייה לשווי מצה עשירה אבל לא לישיה ואפייה כמו דס"ל דיוצאין ברוקיק השרוי — ד"א].

(טו) [תנן בפסחים צ"ב ב: ע"פ סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך. ובגמ' שם: מאי איריא ערבי פסחים אפי' ערבי שבתות וימים טובים נמי דתניא לא יאכל אדם בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה כדי שיכנס לשבת כשהוא תאווה דברי רבי יהודה רבי יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך אמר ר"ה לא צריכא אלא לר' יוסי דאמר אוכל והולך עד שתחשך הנ"מ בערבי שבתות וימים טובים אבל בערב הפסח משום חיובא דמצה מודה רב פפא אמר אפי' תימא רבי יהודה התם בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה הוא דאסיר סמוך למנחה שרי אבל בערב הפסח אפי' סמוך למנחה נמי אסור. ושם ק' א: א"ר אבהו א"ר יוסי בר רבי חנינא הלכה כר' יהודה בערב הפסח והלכה כר' יוסי בע"ש הלכה כר' יהודה בערב הפסח מכלל דפליגי רבי יוסי בתרדמיהו לא הלכה מכלל דפליגי בהפסקה דתניא מפסיקין לשבתות דברי רבי יהודה רבי יוסי אומר אין מפסיקין וכו' אמרו לא וזו משם עד שקבעו הלכה כר' יוסי. והמשך לשון הגמ': אמר רב יהודה אמר שמואל אין הלכה לא כר' יהודה ולא כר' יוסי אלא פורס מפה ומקדש וכו'. ודברי המחבר כאן הם] כשיטת הר"ף שמשמטי את דברי ר' יוסי בר רבי חנינא שהלכה כר' יהודה בערב הפסח. ומפרש הא דאמר שם, אבל פורס מפה ומקדש קאי גם אערב פסח. והיינו שהוא דעה שלישית — שאין הלכה לא כר' יהודה דאמר מפסיק את סעודתו ועוקר את השלחן ומקדש ואח"כ גומר סעודתו, ולא כר' יוסי דאמר גומר סעודתו ואח"כ מקדש, אלא פורס מפה ומקדש. ואע"ג דשמואל פסק לא כר' יהודה ולא כר' יוסי פסקין כוותיה דשמואל. משום דחכמים סוברים כן. כמ"ש בירושלמי פ"א ה"א: ר' יהודה בשם שמואל זו דברי ר' יהודה ור' יוסי אבל דברי חכמים פורס מפה ומקדש וכו'. הרי דפליגי חכמים אר' יוסי בר רבי חנינא שאמר הלכה כר' יהודה בערב הפסח. ופסקין כוותיהו.

ואמר המחבר, "קודם שעה עשירית", דאפי' התחיל בהיתר צריך להפסיק. אבל אין ה"נ שאפי' התחיל באיסור, א"צ אלא

תעב דיני הסיבה וארבע כוסות. ובו ט"ז סעיפים:

באר הגולה

- א גרימא פסחים
ק"ט וכפירא רש"י.
ג גרימא שם.
ב משנה שם 6
וכמ"ס המהר"ד.
ד טור.
ה משנה שם 5.
ו שם בגמרא ק"ט.

א (א) יהיה שלחנו ערוך מבעוד יום א כדי לאכול מיד כשתחשך ב ואף אם הוא בבית המדרש יקום מפני שמצוה למחר ולאכול בשביל התינוקות שלא ישנו (ב) ג אבל לא יאמר קידוש עד שתחשך: ב (ג) דיסדר שלחנו יפה בכלים נאים כפי כחו ויכין מקום מושבו שישב בהסיבה דרך חירות: הגה: (ני) ואפילו עם שאין לו כרים ישנן על הספסל (מחבר רש"י פ' ערבי פסחים): ג ו כשהוא מיסב (ד) לא ימה על גבו ולא על פניו ולא על ימינו אלא על שמאלו: (ה)

ביאורי הגר"א

נעקד פרק דנרפ"ב דנרכות ונרפ"ב דנדה פרקין כו' פי' השוכן על שדרו ופניו למעלה וכן פירש ר"ה גאון ו"מ הישן על פניו משום דלמי לאתמומי ונדה מפורש שגזיר' מימס הוא ודייקי אפוי נקדה ור"מ כו' מפרש אפריא קדה ובמנחות 5"ט ב' פרקולא הו' מפרקולא עכ"ל: (ה) ואין חילוק. ע' רשנ"ס ד"ה הסנת ימין כו' וד"ה שמה. ורננוי וכו' וז' הרל"ש ו"מ לזין ב' הטעמים לאטר וז' מ"ה דענדקן כטעמא נתרל שמה

תעב (א) יהיה שולחנו כו'. עמוס' ק' ב' ד"ה שאין כו'. (ב) אבל לא. עמוס' 5"ט ב' ד"ה עד ט' ואומר הר"י כו' ועט"ו ומ"ל: (ג) יסדר. שזה נכלל דרך חירות כמ"ס ענדל דמפיא כו': (ג*) ואפ"י. חו"ט שם ד"ה ואפ"י. דס"ד כו': (ד) לא יטה כו'. ע' מוספות שם ד"ה פרקין נדה י"ז א' ד"ה אפרקד אכל הרין כ' דיש לחוש לשני הפירושים לאפשר דשניהם נקראים פרקין וכ"כ הרמב"ם וטור וז"ל הערוך

ברכת אליהו

כתב דיש לחוש לשני הפירושים דאפשר דשניהם נקראים פרקין, משום דבשניהם יש לחוש שמא יקדים קנה לוושט. וכן כתב הרמב"ם בהל' חמץ ומצה פ"ז ה"ח: וכן המיסב על ערפו או על פניו אין זו הסיבה. וכ"כ הטור. וז"ל הערוך בערך פרק [בפנינו בשינוי לשון קצת]: ברפ"ב דברכות (יג א) וברפ"ב דנדה (יד א) פרקין לא יקרא קריית שמע פי' השוכב על שדרו ופניו למעלה וכן פירש רב האי גאון וי"מ הישן על פניו משום דלמי לאתמומי ובנדה (שם) מפורש שגזירת חימוס הוא ודייקי אפוי בקידה ורבי משה בר יעקב בר משה בר אבין מן נרכונא היה מפרש אפריא קידה ובמנחות צ"ט ב' פרקולא הוה מפרקולא, עכ"ל. [ומ"ש, ובמנחות צ"ט ב' כו']. כתב הר"א שהוא ט"ס, וצ"ל: צו ב. דשם איפלגו גבי מסגרתו של שולחן אם היתה מעל ט"ו טפחים או למטה. ואיתא שם: ולמ"ד מסגרתו למעלה היתה פרקולא הוה מפרקולא ולחם בגויה דשלחן הוה יתוב. ופירש"י ב"ה פרקולא: כעין פרקין שלא היתה זקופה בשוה אלא משופעת ונוטה כלפי חוץ ואין הלחם סדור עליה. הרי דפרקין הוה לשון קידה והוה פניו כלפי מטה — ד"א. וע"ע משי"ש. ועיין לעיל סימן ס"ג סק"ג ומש"ש בהערה 2.]

(ה) פסחים קח א' הסיבת ימין לא שמה הסיבה ולא עוד אלא שמה יקדים קנה לוושט ויבא לידי סכנה. וערש"ב שם ד"ה דהסיבת ימין כו', שכתב: שהרי בימינו הוא צריך לאכול. וע"ש בד"ה שמא יקדים, שכתב: אפרקין קאי שמתוך שצוארו שוחה לאחוריו שפוי כובע הסותם את פי הקנה נפתח ומתקפל למעלה וקנה פורש למעלה והמאכל נכנס לחוכו ונחנק כך פירש רבינו שלמה וקשיא לי אמאי לא סמכיה להאי ולא אהסיבת ימין ורבותי פירשו שמא יקדים קנה לוושט דוושט הוה על (דרך) [צד] ימין ונפתח הכובע של פי הקנה מאיליו כשהוא מטה כלפי ימין ואם יכנס בו המאכל הרי סכנה שאין אוכלין ומשקין נכנסין אלא דרך הוושט ולכן נראה בעיני דאהסיבת ימין קאי מדסמכיה לדידיה. עכ"ל. וכתב הרא"ש שם פ"י ס"כ שנפק"מ בין ב' הטעמים לאטר. וז"ל

תעב (א) עיין חו"ט פסחים ק ב' ד"ה שאין כו'. [דאיתא בגמ' שם: שאין מביאין את השולחן אלא אם כן קידש. וכתבו חו"ט שם: והא דאמר בכל כתבי (שבת קיט ב) מצא שלחן ערוך מלאך טוב אומר וכו' לא קשה דערוך הוא במקום אחר אך אין מביאין אותו למקום סעודה עד אחר קידוש ועכשיו שלחנות שלנו שהם גדולים יותר מדאי וקשה להביאם אחר קידוש שלא להפסיק כל כך בין קידוש לסעודה אנו רגילין לפרוס מפה ולקדש וכו'.]

(ב) עיין חו"ט פסחים צ"ט ב' ד"ה עד שתחשך. שכתבו: ואומר הר"י מקורבי"ל דגבי מצה דווקא בעינן עד שתחשך כדתניא בתוספתא (פ"ב ה"ט) הפסח ומצה ומרור מצותן משתחשך וטעמא משום דכתיב ואכלו את הבשר בלילה הזה (שמות יב, ח) ומצה ומרור איתקשו לפסח וכו'. ועט"ז סק"א שכ"כ. והוסיף: והקידוש צריך שיהיה בשעה ראויה למצה. ועמ"א סק"א שכתב: דכוס של קידוש הוא אחד מד' כוסות וכולן צריכים להיות בלילה (ת"ה). עכ"ל.

(ג) שזהו בכלל דרך חירות, כמ"ס פסחים קט א: עבדא דמפיק ליה מריה לחרות ויהיב ליה כספא ודבא מאי בעי למימר ליה א"ל בעי לאודויי ולשכוחי הרי דבעינן להראות החירות.

(ג*) תנן פסחים צ"ט ב' אפי' עני שבישראל לא יאכל עד שיסב. וכתבו חו"ט שם ד"ה ואפ"י: דס"ד דהסיבת עני לא חשיבא הסיבה דאין לו על מה להסב ואין זה דרך חירות. הרי שגם כשאין לו במה להסב, חייב בהסיבה, "ישב על הספסל". (ד) בבא"ה סק"ז עיין לגמ' דפסחים ק"ח. דאיתא שם עמוד א': פרקין לא שמה הסיבה. ועיין חו"ט שם ד"ה פרקין. שכתבו: פניו למעלה ולא כמפרש פניו למטה דאין דרך לאכול בעינן זה וכן משמע בהמוכר את הספינה וכו'. ועיין בחו"ט בנדה יז [צ"ל: יד — ד"א] א ד"ה אפרקד, שכתבו: פי' הקונטרס פניו למעלה וכן משמע בהמוכר את הספינה וכו'. ולא כפירוש הערוך דפי' פניו מטה ולשון אפרקד אפוי קיד ועוד קשה רי"ש דאפרקד למה לי. אבל הרין פסחים שם

באר הגולה

ז סס.
ח סס.
ט מו' והרא"ש סס.
י סס גממרה.
כ הרא"ש והמרד"ק
מדקדוק סוגי' הגמרה.
ל מרומ' הדשן.
מ סס גממרה נתי'
ופשטא וכן הסכמות
הפוסקים.
נ הרא"ש סס מדיוק
ל' הגמרה וכתב

הרמב"ם נשעת אכילת כית מנה וכ"כ ש"ס ובהגהות כחננו וכן כיום אפיקומן.

ביאורי הגר"א

(ואין חילוק בין אטר לאחר) (עור נשם רש"י ות"ה סימן קל"ו): ד (ו) אשה אינה צריכה הסיבה אלא
א"כ היא חשובה: הגה: (ז) וכל הנשים שלנו מקרי חשובות (מרדכי ריש פ' ע"פ ודנינו ירוחם) אך לא נהגו להסב
מי שמנו על ראציה"ה (ח) דקפד דנומן הוא אין להסב (ד"ע): ה חבן אצל אביו צריך הסיב' מ (ט) אפילו
הוא רבו מובהק י תלמיד לפני רבו אינו צריך הסיבה (י) כ אפילו אינו רבו מובהק (יא) אלא
אם כן יתן לו בו רשות י (יב) ותלמיד חכם מופלג בדורו אף על פי שלא למד ממנו כלום
חשוב כרבו ואינו צריך הסיבה: (דוקא כשאוכלין על שלמן אחד אצל אס אוכל על שלמן נפני עמנו דרך
להסב): ו מ השמש צריך הסיבה: ז (יג) ג כל מי שצריך הסיבה אם אכל או שתה בלא
הסיבה לא יצא וצריך לחזור לאכול ולשתות בהסיבה: הגה: ויש אומרים דנומן הוא דאין דק להסב
כדאי הוא ראציה"ה לסמוך עליו שדעידעז ילא נלא הסיבה (אגדה פרק ע"פ) (יד) ונראה לי אס לא שמה כוס שליש או

השאלמות שכ' דאשה א"ל הסיבה ס': (ט) אפילו
הוא. דקפס אז מלמדו מורה כמ"ס נפ"ל דקדושין ל"א
א' גלי כו': (י) אפי' אינו. מדמשי נשולא דגרי
דוקא: (יא) אא"כ. דלהכי שניק רנה להו
למיסמך: (יב) ות"ח. עמוס' ננרכות ל"א ג' ד"ה
מורה וננ"ק מ"א ג' ד"ה לרבות: (יג) כל מי. סס
מיסב אין ס': (יד) ונ"ל אם. ערל"ש סס ועט"ו

ברכת אליהו

(ח) דאין עכשיו דרך חירות בהסיבה. שאין המלכים עכשיו
רגילין להסב. וכן לפי השאלות הנ"ל בסק"ו שכתב דאשה
אינה צריכה הסיבה ד, לאו דרבייהו דנשי למיזגא. [א"כ בזמן
הזה דאף אשה חשובה אין דרכה מעולם להסב ג"כ א"צ
הסיבה — ד"א].

(ט) [בבאה"ג סק"ט ציין לתוס' והרא"ש בפסחים ק"ח. וזה
בתוס' שם עמוד א' ד"ה בפני וברא"ש שם פ"י ס"כ. וכת' שם
ושם] דסתם אב הוי כרבו משום שמלמדו תורה. כמ"ס בפ"א
דיקדושיין לא א: גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהבן
מתירא מאביו יותר מאמו מפני שמלמדו תורה וכו'. [ועב"ח].

(י) [בבאה"ג סק"כ כתב: הרא"ש והמרדכי מדקדוק סוגי'
הגמרא. והיינו דאיתא] בפסחים קח א: איבעיא להו תלמיד
אצל רבו מאי ת"ש (אמר) [דאמר] אביי כי הוינן בי מר (רבה
— רשב"ם) זגינן אביירי דהדדי (כל אחד נשען על ברכי
חבירו — רשב"ם) כי אחינן לבי רב יוסף אמר לן לא צריכתו
מורא רבך כמורא שמים מיתבי עם הכל אדם מיסב ואפי'
תלמיד אצל רבו כי תניא ההיא בשוליא דנגרי (תלמידו של נגר
שמלמדו אומנות — רשב"ם). ומדמשני בשוליא דנגרי דוקא,
ולא מוקי כרבו שאינו מובהק. מוכח שאפילו באינו רבו
מובהק א"צ הסיבה.

(יא) דלהכי שביק רבה להו למיסמך. כמ"ס בפסחים קח א.
כנ"ל בסק"י.

(יב) ציין תוס' בברכות לא ב ד"ה מורה הלכה בפני רבך את.
שכתבו: ואעפ"י שלא למד עדיין בפניו מ"מ גדול הדור היה
ובא ללמוד לפניו. ועיין בתוס' דב"ק מא ב ד"ה לרבות,
שכתבו שרב מופלג הוי כעין רבו. [ובבאה"ג סק"ל ציין
לתרומת הדשן. ושם בתשובה קל"ח הביא ראי' מהתוס'
הנ"ל].

(יג) בבאה"ג סק"צ כתב: הרא"ש בפסחים מדיוק לשון

יקדים כו' דחמירא סכנתא כו' כמ"ס נפ"ק
דחולין: (ו) אשה. כטעמא דשאלמות וכן הר"ף
ל"ג אצל בעלה: (ז) וכל הנשים כו'. עכ"מ שכ'
נשם ה' מנוח נלשון האמרו אשה חשובה א"ל להטעם
נלכרי הניח נתיקון המאכל וע' נכמות ס"א א' וענא"ע סי'
פ' ושם ס": (ח) דכ' דבזה"ז כו'. דאין עכשיו
דרך חירות שאין המלכים עכשיו רגילין להסב וכן לפירוש

הרא"ש: פירש רשב"ם שהרי בימינו צריך לאכול ולפי זה אטר
בימינו מיסב בימינו ולאידך פירושא שמא יקדים קנה לוושט
קאי אהסיבת ימין אין חילוק בין אטר לאחר. וכתב בשו"ת
תה"ד תשובה קל"ו דשבקינן טעמא דצריך לאכול בימין.
ועבדינן כטעמא בחרא דשמא יקדים קנה לוושט. משום דאית
כיה סכנה, וחמירא סכנתא מאיסורא כמ"ס בפ"ק דחולין י א.
(ו) [בבאר הגולה סק"ו ציין לפסחים ק"ח. דאיתא שם
שם עמוד א': אשה אצל בעלה לא בעיא הסיבה ואם אשה
חשובה היא צריכה הסיבה. וכתב הרשב"ם שם בד"ה אשה:
מפני אימת בעלה וכפופה לו ומפרש כשאלות דרב אחאי
(פרשת צו סימן ע"ו) לאו דרבייהו דנשי למיזגא. ומה שסתם
המחבר ש, אשה אינה צריכה הסיבה. ומ' אף שאינה אצל
בעלה. הוא] כטעמא דשאלות הנ"ל — דאין דרכה למיזגא.
ולטעם זה אין נפק"מ בין אשה שהיא אצל בעלה או לא. וכן
הרי"ף שם לא גרס „אצל בעלה“.

(ז) עיין בכס"מ הל' חמץ ומצה פ"ז ה"ח שכתב בשם הרב
מנוח בלשון האחרון שאשה חשובה זו אשה שיש לה עבדים
ושפחות שאינה צריכה להתעסק בצרכי הבית ובתיקון המאכל.
ועיין בכתובות סא א. דתנן שם נט ב: הכניסה לו שפחה אחת
לא טוחנת ולא אופה ולא מכבסת שתיים אין מבשלת ואין
מניקה את בנה שלש אין מצעת לו המטה וכו'. ובגמ' שם סא
א: א"ר חנא ואיתימא ר' שמואל בר נחמני לא הכניסה לו
ממש אלא כיון שראויה להכניס אע"פ שלא הכניסה. ועיין
בבבב"ע פ' פ' ס"ז שנפסק כן. ועיין שם בסעיף י', [שכתב
המחבר: כל אלו המלאכות אין מחייבין אותה א"כ יהיה דרך
משפחתו ומשפחתה לעשותן. וע"ש בסק"ט. ושם בס"כ
נפסק שאם לבעל יש ממון „אין כופין אותה לעשות מלאכה
כל היום כולו אלא לפי רוב הממון ממעטת במלאכה“. וע"ש
בסק"ק ח'. ט' ובהערה 4].

רביעי בהסניפה אין לחזור ולשמות בהסניפה דיש בו משע שגמלה כמוסף על הכוסות לכל נשני כוסות ראשונות יחזור וישמה בלא נכסה (מנהגים) וכן נאמלה מנה (טו) ולנחמלה יסב כל הסעודה. (מהרי"ז): ח ס (טז) צריך לשתות ד' כוסות על הסדר ואם שתאן זה אחר זה ע שלא כסדר לא יצא: ט פ (יז) שיעור הכוס רביעית (יח) לאחר שימוזגנו (יט) (אם רוצה למוזג) (כ) וישתה כולו או רובו צ (כא) ואם יש בו הרבה רביעיות שותין ממנו כל כך בני אדם כמנין רביעיות שבו ק (כב) ויש אומרים שצריך

באר הגולה
ס שם נגמלה ק"מ.
ע כן פי' הלא"ש
ז"ל.
פ שם נגמלה.
צ כל זו וז"ל.
ק הרמז"ן ומהר"ר
ז"ל.

ביאורי הגר"א

(כ) וישתה כו'. עט"ז וכו' מוס' שם ד"ה רוצה כו'. וכן מ' נגמ' דקאמר ילל מ' דענד: (כא) ואם יש כו'. שפירש השקה מהן כו' והוא כו' כמ"ש הר"ן שם של א' שמה רוצ רביעית שהרי כולן חייבין נאכרעה כוסות כמ"ש ס"ר הכל חייבין כו': (כב) וי"א. שמה' על נכ"ה לר' וכמ"ש מוס' ז"ט ז' ד"ה לא ועוד דאמר נגמלה כו' אל"נ נגמיו ס' ומדקאמר רוצה לנאכר ול"ק מלא לנגמיו כמ"ש ק"ז א' ש"מ דוקא רוצ

ומ"ל: (טו) ולכתחלה. מדאמר' שם השמש שאלו מ' ס' משמע דענד ונמתי' לא יאכל כו' מ' כל הסעוד': (טז) צריך לשתות. שם שמה' נגמ' אהם כו' וערשנ"ס ד"ה נכ"ל. ונ"ל כו' וערש"ש שם: (יז) שיעור כו'. שם ארבעה כוסות הללו כו': (יח) לאחר שימוזגנו. עמוס' שם ד"ה (ולא) (ולא). לכן נראה ס': (יט) אם רוצה. דנלא"ה גרין רביעית יין מי כמ"ש וערשנ"ס שם ד"ה אחד מי:

ברכת אליהו

(טו) מדאמרין בפסחים קז א. הג"ל בסק"ג: השמש שאכל כדית מצה כשהוא מיסב יצא משמע דרך בדיעבד סגי כשהיכב באכילת כזית. אבל לכתחילה בעינן שיאכל כל הסעודה בהסיכה. ובמתני' שם צ"ב: אפי' עני שבישראל לא יאכל עד שיסב. מ' שיאכל כל הסעודה בהסיכה.

(טז) [בבא"ה ס"ק ס' ע' ציין לפסחים ק"ח ולפירוש הרא"ש. דאיתא בגמ' שם עמוד ב': שתאן בבת אחת רב אמר ידי יין יצא ידי ארבעה כוסות לא יצא]. וערשבים שם ד"ה בבת אחת, שכתב: עירה ארבעתן בתוך כוס אחד כך פירש רבינו שלמה ולא נהירא דאפי' שותה הרבה בכלי אחד לא חשיב אלא כוס אחד דהאי רביעית אינו אלא למעוטי פחות מרביעית אבל טפי מרביעית בכוס אחד חשוב כוס אחד ונ"ל דהכי פירושו בבת אחת שלא על סדר משנתינו אלא שתאן רצופין. ועיין רא"ש שם פ"י סכ"א שגם הוא פ"י כן. וז"ל: שתאן בבת אחת פירוש שלא על הסדר אלא מזוג ארבע כוסות זה אחר זה וכו'.

(יז) [בבא"ה ס"ק פ' ציין לגמרא דפסחים ק"ח. דאיתא שם עמוד ב']: ד' כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי רביעית (כלומר בכל אחד ואחד כדי רביעית לוג — רשבי"ט).

(יח) עיין תוס' בפסחים קח ב ד"ה ואת כו' שכתבו: לכך נראה וכו' דכדי מזיגת כוס יפה זהו רביעית הלוג יין חי לכל אחד כדי שיהא רביעית עם המזיגה וכו'.

(יט) דכלא"ה — ואינו רוצה למוזג — צריך רביעית יין חי, כמ"ש בפסחים קח ב: ד' כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי רביעית אחד חי ואחד מזוג וכו'. ועיין רשבי"ט שם ד"ה אחד חי, שכתב: צריך רביעית דבציר מרביעית לא חשיבא שתייה כדנפקא לן מכל משקה אשר ישתה (ויקרא יא. לד).

(כ) עט"ז סק"כ שכתב: פ"י מו"ז וז"ל כולו לכתחלה או רובו כדיעבד. וכן כתבו תוס' בפסחים קח ב ד"ה רוצה כו': ומיהו לכתחילה צריך לשתות רביעית. וכן מ' בגמ', דאיתא שם: השקה מהן לבניו ולבני ביתו יצא אמר רב נחמן בר יצחק והוא דאשתי רובא דכסא. ומדקאמר לשון "וצא" מ' דיעבד.

(כא, כב) [איתא בפסחים קז ב: השקה מהן לבניו ולבני ביתו יצא אמר רב נחמן בר יצחק והוא דאשתי רובא דכסא. ודכרי המחבר כאן הם] כמ"ש הר"ן, שפירש שמש"ש בגמ'

הגמרא. וזה ברא"ש שם פ"י ס"ב. והרא"ש הוכיח כן מהא דאיתא שם קח א — לגבי הסיכה — איבעיא להו שמש מאי ת"ש דאמר ריב"ל השמש שאכל כדית מצה כשהוא מיסב יצא מיסב אין לא מיסב לא ש"מ בעי הסיכה ש"מ. ומוכח דשמש — כיון שצריך הסיכה — אם אכל בלא הסיכה לא יצא. והו"ה לכל אדם שצריך הסיכה.

(יד) עיין רא"ש בפסחים פ"י ס"ב. וז"ל: ואם אכל בלא הסיכה יחזור ויאכל בהסיכה וכן בכוס ראשון ושני אם לא שתה בהסיכה יחזור וישתה בהסיכה אבל בכוס שלישי או רביעי אם ישתה יותר נראה כמוסף על הכוסות ומיהו איכא למימר כיון ששתה שלא כתיקונו הוכרח הדבר שלא ממנין הכוסות היה וגם ששותה עתה הוא כוס של חובה ואם שתה כוס רביעי בלא הסיכה צריך לברך בורא פרי הגפן על כוס שישתה אח"כ שיהי' בהסיכה שהרי כששתה כוס רביעי בלא הסיכה ולא נזכר להסיכ הסיח דעתו לשותת יותר. ועט"ז. סק"ה שהקשה על הרמ"א ויש להקשות כאן על רמ"א ממה נפשך אי ס"ל כהאי סברא דהוכרח הדבר שלא הוו מן המנין למה כתב שנראה כמוסף על הכוסות הא לאו מוסיף הוא ואי לא ס"ל כן וע"כ הטעם משום דבדיעבד יצא בלא הסיכה דיש לסמוך על ראב"ה כדעת הרמ"א א"כ למה נתן טעם משום מוסיף שזהו טעם שאינו מוכרח דהא י"ל הוכרח הדבר הו"ל ליתן הטעם עדיף מזה דהיינו דכיון שכבר יצא באותן ב' כוסות ששתה בלא הסיכה אסור לו לשתות כדנתן בין שלישי לרביעי לא ישתה וכן אחר רביעי לא ישתה בלא טעם דמוסיף על הכוסות אלא שלא ישתכר כמ"ש ס' תע"ט נמצא שיש בדברי רמ"א אלו סתירה או קיצור, עכ"ל. ועמ"א סק"ו. [שכתב: פירוש כיון שאסור לשתות ביניהם א"כ מתחלה לא היה דעתו לשתות וצריך לברך הוי מוסיף אבל בראשונות כיון שמתור לשתות ביניהם א"כ היה דעתו עליו וצ"ל לברך ונ"ל דהאידינא שאין דרך לשתות בין הראשונות א"כ הו"ל נמלך ואם שותה צריך לברך והו"ל כמוסף לכן לא יחזור וישתה ויסמוך על ראב"ה. וע"ע מש"ש. והרמ"א סיים: אבל לפי טעם דאסור לשתות כמ"ש בט"ז נחא דבראשונות אף לדידן יש לחזור. ועיין משנה ברורה סק"א ושער הציון ס"ק ל'. ל"א, ל"ב. ובה"ל ד"ה ונ"ל וכו' ולהלן סימן תע"ז סק"ח].

באר הגולה

לשתות רוב הכוס אפי' מחזיק כמה רביעיות: (כג) [וצריך לשמוע השעור שלל נהפסק גדול מינתיים]:
 (נ"י נסס רוקס): י ר (כד) מי שאינו שותה יין מפני שמזיקו או שונאו צריך לדחוק עצמו
 ולשתות לקיים מצות ארבע כוסות: יא ש (כה) מצוה לחזור אחר יין אדום (כו) (אס אין הלנ
 ש טור נסס הירוש' פ"ג דשקלים.

ביאורי הגר"א

ד' כפי דלילא פסחא וחזיק רישא עד חגא כו'
 וענה"ג: (כה) מצוה. ירושלמי שס ושס ושס
 ח"ר מזה לאת ביין אדום שנה' אל תרע יין כי
 יתאדם: (כו) אם אין. דעממא מ"מ נעי לאף ר'
 יהודא דנעי אדום אמר לרין שיהא נו טעם ומראה כו'

ברכת אליהו

אלעאי שתי ד' כסי דלילא פסחא וחזיק ריש' עד חגא כו'.
 [ובירושלמי דשקלים הגי' שונה קצת]. הרי ד' צריך לדחוק
 עצמו ולשתות לקיים מצות ארבע כוסות. ועיין באה"ג סק"ר.
 שכתב: הרשב"א בתשובה מהא דגורדים מ"ט ומיהירושלמי.
 וז"ל הרשב"א בתשובה סי' רל"ח: מסתברא שכל מי שיש לו
 יין צריך לדחוק את עצמו ולשתות וכדעבד רבי יהודה בר
 אלעאי דלא הוה שתי חמרא ושתי ארבע כסי ואמר חורגני
 צידעאי מפסחא ועד עצרתא וכרבי יונה דגורסין בירושלמי
 רבי יונה שתי ארבעה כסי דלילא פסחא וחזיק רישיה עד
 עצרתא רבי יהודה בר אלעאי שתי ארבעה כסי דלילא פסחא
 וחזיק רישיה עד חגא והא דרבי יהודה בר אלעאי איתא נמי
 בגורדים (פ"ד דמט ב) ואע"פ שמי שאין לו יין עושה סדרו על
 הפת אין דין אפשר משאי אפשר ועוד הא אפשר לו
 בקונדיטון ובין מבושל כירושלמי פרק ע"פ. עכ"ל.
 (כה) ירושלמי דפסחים פ"י ה"א ובפ"ח דשבת ה"א ופ"ג
 דשקלים ה"ב: אמר רבי ירמיה מצוה לצאת בין אדום
 שנאמר אל תרא יין כי יתאדם (משלי כג. לא). [ובבבא"ג
 סק"ש כתב: טור בשם הירושלמי פ"ג דשקלים. והטור לא
 הזכיר "פ"ג דשקלים". והב"י ציין לפ"ג דשקלים. אולם דברי
 הירושלמי הם גם בפסחים ובשבת וכו'].
 (כו) דעממא מ"מ בעי, ולפיכך עדיף יין לבן אם הוא משובח
 יותר מהאדום. דאף ר' יהודה — דבעי אדום — אמר צריך
 שיהא בו טעם ומראה כו'. כמ"ש בפסחים קח ב: רבי אומר
 צריך שיהא בו טעם ומראה אמר רבא מ"ט דרבי יהודה דכתיב
 אל תרא יין כי יתאדם (משלי כג. לא). ועיין רשב"ם שם ד"ה
 אל תרא יין. שכתב: אל תחמוד להיות רגיל בו כי יתאדם
 מכלל דין נמי מראה בעי וטעמא נמי בעי כדמזהר עליה שלא
 להשתכר בו. [וע"ל סימן ער"ב סי' ומש"ש בסק"ו ובהערה 1
 שם].

כוס: (כג) וצריך. מוספתא שתאן כפוסין לא ילא.
 ר"ל נהפסק כמ"ש בפ"ג דנ"צ כפיסין ארמי וכמ"ש גבי מרור
 אכלן למאכלין ילא ונלנד כו' וכן כאן נכה"ג וע' סי'
 ע"פ ובפ"ח' דשנא ובפ"ג דשקלים ר' יונה שמי ד' כסי
 דלילא פסחא וחזיק ריש' עד עצרת ר"י בר אלעאי שתי

השקה מהן כו' והוא כו', מיירי שכל אחד שותה רוב
 רביעית, שהרי כולן חייבין בד' כוסות. כמ"ש: ת"ר הכל
 חייבין בארבעה כוסות הללו אחד אנשים ואחד נשים ואחד
 תינוקות. הרי מוכח שאף מכוס א' יוכלו הרבה לצאת כשכל
 אחד ואחד שיתנה רוב רביעית.
 ומ"ש המחבר, וי"א שצריך לשתות רוב הכוס. [וזו דעת
 הרמב"ן וכמ"ש בבבא"ג סק"ק. משום] שמפרש מש"ש בגמ'
 ,והוא דאשתי כו', קאי על בעל הבית לבד. וכמ"ש תוס' שם
 צט ב ד"ה לא יפתחו לו. דתנן שם: אפי' עני שבישראל וכו',
 ולא יפתחו לו מארבע כוסות של יין ואפי' מן התמחור. וכתבו
 התוס': מתוך הלשון משמע קצת שאין נותנין לבניו ולבני
 ביתו כי אם לעצמו והוא מוציא את כולם בשלו וסברא הוא
 דמאי שנא ארבע כוסות מקידוש דכל השנה שאתה מוציא את
 כולם וכו' ועוד דאמר בגמ' (לקמן קח ב) השקה מהן לבניו
 ולבני ביתו יצא והוא דשתה רובא דכסא משמע דהם יצאו
 בשמיעה דהא בעינן רובא דכסא ועוד דמשמע דלכתחלה אין
 רגילות להשקותם. מיהו יש לרחות וכו' אי נמי בבניו ובני
 ביתו הקטנים מיירי שלא הגיעו לחינוך וכו'. הרי דס"ל לתוס'
 דמ"ש, והוא דאשתי וכו'. קאי אבעה"ב לבד. ומדקאמר
 ,רובא דכסא, ולא קאמר ,מלא לוגמיו" — כמ"ש קז א
 גבי קידוש דבעינן מלוא לוגמא — ש"מ דבעינן דוקא
 שישתה בעצמו רוב כוס, אף אם הכוס מחזיק כמה רביעיות.
 (כג) תוספתא שתאן כפוסין לא יצא ר"ל הפסק כמ"ש בפ"ג
 דנ"צ כפיסין ארמי וכמ"ש גבי מרור אכלן למאכלין יצא ובבלבד
 כו' וכן כאן בבבא"ג ועיין סי' תרי"ב סי'.

(כד) ירושלמי דפסחים בפרק ע"פ ה"א ובפ"ח דשבת ה"א
 ובפ"ג דשקלים ה"ב: רבי יונה שתי ד' כסי דלילא פסחא וחזיק
 רישיה עד עצרת (וכא"ל ליה דאשתי עד עצרת לכן הכשיר
 במבושל שאינו מזיק כל כך — קרבן העדה) רב יהודה בר

לשער שלא ישהה כדי שיעור רביעית. ועיין בתוספתא חזון יחזקאל
 ביומא שם שביאר את המחלוקת הנובעת בין הגי' שבפנינו לגי'
 הגר"א.

וכפי מש"ל לרבנו היתה הגי' ,כפוסין", והביא לכך רא"י
 ש"כפוסין" היינו לשון הפסק. דאיתא בבב"ב ג א: כפיסין ארתי.
 ורש"י שם ד"ה ארתי כתב: חצי לבינה והלבינה ג' טפחים והארית
 טפח ומחצה ועובי הכותל ארתי מכאן וארתי מכאן וטפח באמצע
 שנותן שם טיט לחברו. הרי דכפיסין נקראו כן. בגלל ההפסק
 שביניהם. וזוהי כוונת התוספתא ש"אם שתאן כפוסין — בהפסק
 לא יצא". וכמ"ש בפסחים קיד ב — גבי ירקות — אכלן לחצאין
 יצא ובלבד שלא ישהא בין אכילה לחברתה יותר מכדי אכילת פרס.

1 ברוקח סי' רפ"ג איתא: בתוספתא שתאן כפוסין לא יצא פ"י
 שפסק שעה גדולה ביניהם. ובב"י הביא בשמו: שתאן כפוסין לא
 יצא. ונראה שרובנו היתה הגי': שתאן כפוסין. ומ"ש הרוקח בשם
 התוספתא. לא מצאתי בתוספתא. לעומת זאת מצאתי בתוספתא
 דפסחים פ"א ה": שתה וחזר ושתה אם יש מתחלת שתיה ראשונה
 עד סוף שתיה אחרונה כדי [שתית רביעית] [ג] הגר"א: אכילת
 פרסן מצטרפין ואם לאו אין מצטרפין. וגם בתוספתא דימא פ"ד
 ה"ד איתא ענין זה לגבי שתי ביהכ"פ. והגי' של רבנו בתוספתא
 אכילת פרס — היא על פי שיטתו שהכריע בסי' תרי"ב סק"ט
 שגם בשתיית רביעית השיעור הוא כדי אכילת פרס. ולכן נראה
 שזוהי כוונת רבנו בסימיו: ועיין סי' תרי"ב סי'. והיינו למשי"ש
 שהשיעור הוא בכדי אכילת פרס. ולא כמ"ש הגר"א: דבשתיה יש

משנה ממנו: (טור) יב ת (כו) יוצאים בין מבושל ובקונדיטון: יג א אפילו עני המתפרנס מן הצדקה ב (כח) ימכור מלבושו או ילוה או ישכיר עצמו לד' כוסות: יד ג גם הנשים חייבות בארבע כוסות (כט) ובכל מצות הנהוגות באותו לילה: טו (ז) ד תינוקות (לא) שהגיעו לחינוך מצוה ליתן לכל אחד כוסו לפניו: הנה: (לב) ואין ליקח כוס שפיו נרעין קלוק גלא"ז מפני שלא יוכל לשמות רביעית אחד (מהרי"צ) (לג) וכוס של דרכם המון בלאו הכי אין לוקחין אותו וע"ל סימן קפ"ג סעיף ד' בהג"ה וכן הכוס של קידוש ועין לעיל סימן רע"א סעיף י': (צ"ח) טז (לד) ה מצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים כדי שיראו שינוי וישאלו:

תעג דיני כוס ראשון וסדר הפסח עד כוס השני. וכו' ז' סעיפים:

א א מוזנין לו כוס ראשון ומקדש עליו (א) ומברך ב שהחיינו (ב) ואם חל בשבת אומר ויכולו

באר הגולה
ת שם כוס היושלי.
א משנה פסחים ז"ט
נבנלי.
ב כפי הרשנים שם.
ג שם ק"ח.
ד הראש"ש שם
ונתשנה והמרדכי.
ה נרימה שם ק"ח.

א משנה פסחים
ק"ד.
ב כן משמע ק"ג גבי
יקנה"ו.

ביאורי הגר"א

כמ"ש נמלה נס' תע"ה ס"א: (לג) ובכוס. שרץ
יתן עניו נו כמ"ש נספ"ז דנרכות: וכן (בכוס)
[הכוס] של קידוש. וע"ש: (לד) מצוה. שם
אמרנו:

תעג (א) ומברך. כמ"ש בעירובין מ' נ' ועצה"ג:
(ב) ואם חל בשבת. עמוס' נע"ס ק"ז א' ד"ה

וערשנים ד"ה אל כו': (כו) יוצאין. שם ושם
(כח) ימכור כו'. ערשנים שם שפי' מ"ש
במתני' ואפי' מן התמחוי אם לא נתנו לו ימכור
כו': (כט) ובכל כו'. מאותו הטעם של
מסות: (ל) תינוקות. שם: (לא) שהגיעו.
כמ"ש חוס' שם ז"ע ב' ד"ה לא. א"נ נבניו כו'.
וכנ"ל: (לב) ואין. שלנמלה נרץ לשמות נב"ל

ברכת אליהו

וכמ"ש בסק"ט.
(לג) שצריך ליתן עניו בו, כמ"ש בספ"ז דברכות נא א:
עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה וכו' ונותן עניו בו. ומ"ש
הרמ"א „וכן הכוס של קידוש ועיין לעיל סימן רע"א ס"י"
ע"ש ושם. [בסימן רע"א ס"י הרמ"א פסק, שבשעת הקידוש
יתן עניו בכוס של ברכה. ובסימן קפ"ג ס"ד פסק המחבר —
לגבי כוס של ברהמ"ז — : ונותן בו עניו של יסיד דעתו.
וכתב ברמ"א שם: ועל כן אין לוקחין כוס שפיו צר וכו'. ועיין
מש"ש בברכת אליהו סק"כ. ושם הבאנו טעם נוסף לדין זה
— ד, כשפיו צר אין יכול לגמוע הרבה בבת אחת].
(לד) פסחים קח ב, קט א: הכל חייבין בארבעה כוסות וכו'
ואחד תינוקות א"ר יהודה וכי מה תועלת יש לתינוקות ביין
אלא מחלקין להן קליות ואגוזים בער"פ כדי שלא ישנו
וישאלו אמרו עליו על רבי עקיבא שהיה מחלק קליות ואגוזים
לתינוקות בערב פסח כדי שלא ישנו וישאלו. [והוסיף הד"א:
והא דלא מייתי רבינו מהא דאיתא קודם לזה אלא מחלקין להן
קליות ואגוזים וכו' והיינו משום דקשיא לרבינו דהלא שם
איתא הכל חייבין בד' כוסות ואפי' תינוקות אמר ר"י וכי מה
תועלת יש לתינוקות ביין אלא מחלקין להן קליות ואגוזים כו'
ועתה קשיא ממנה נפשך אלא פוסק כר"י היה לו לומר דחייב
לחלק דלא ר"י קאי על חייבין ואי פוסק כת"ק א"כ מג"ל
למצוה ע"ז מציין אמרו כו' ומלשון אמרו עליו משמע דלא
הוי רק למצוה הרי דגם לת"ק מצוה עכ"פ איכא וגבי ד' כוסות
כבר פסק בסעיף הקודם כת"ק דחייבין בד' כוסות].

תעג (א) כמ"ש בעירובין מ ב ועבאה"ג:
(ב) עתו"ס בע"פ קו א ד"ה זוכרהו כו'. [דאיתא בגמ'

(כו) שם ושם ושם. [ירושלמי דפסחים פ"י ה"א ובפ"ח
דשבת ה"א ובפ"ג דשקלים ה"ב. הנ"ל בסק"ד. וז"ל
הירושלמי בפסחים שם: מהו לצאת בקונדיטון וכו' הרא
אמרה יוצאין בקונדיטון וכו' רב יונה אמר יוצאין ביין מבושל
וכו'. וע"ל סי' ער"ב סי"ח ומש"ש בסק"ג].
(כח) [בבבא"ג סק"ב ציין לפירוש הרשב"ם בפסחים צ"ט.
והיינו דתנן שם עמוד ב': אפי' עני שבישראל וכו' ולא יפחתו
לו מארבע כוסות של יין ואפי' מן התמחוי]. ועיין רשב"ם שם
ד"ה ואפי' שפי' — מ"ש במתני' ואפי' מן התמחוי — : אם
לא נתנו לו גבאי צדקה ימכור את מלבושו או ילוה או ישכיר
את עצמו בשביל יין לארבע כוסות.
(כט) [כריש הסעיף בבבא"ג סק"ג כתב: שם ק"ח. והיינו
דאיתא בפסחים ק"ח א, ב: ואמר ר' יהושע בן לוי נשים
חייבות בארבעה כוסות הללו שאף הן היו באותו הנס. ומ"ש
המחבר „ובכל מצות הנהוגות באותו לילה". הוא] מאותו
הטעם של כוסות — שהיו באותו הנס. [ובביאור „שאף הן היו
באותו הנס". עיין רשב"ם שם ד"ה שאף ובתוס' שם ד"ה הין].
(ל) שם. [פסחים קח ב הנ"ל בסק"ט: ת"ד הכל חייבין
בארבעה כוסות הללו אחד אנשים ואחד נשים ואחד תינוקות].
(לא) כמ"ש תוס' בפסחים צט ב ד"ה לא א"נ בבניו כו'.
וכנ"ל בסק"ב. [שהתוס' שם כתבו בתי' השני דהא דמשמע
בגמ' קח ב שבני הבית אינם חייבים לשותות ויוצאים ידי חובה
בשמיעה מבעל הבית. מיידי בבניו ובני ביתו שקטנים שלא
הגיעו לחינוך. הרי שאם הגיעו לחינוך „מצוה ליתן לכל אחד
כוסו לפניו"].

(לב) שלכתחלה צריך לשתות בבת אחת. כמ"ש במצה בסי'
תע"ה ס"א, שלכתחלה צריך לאכול כל הכזית מצה ביחד.

קמיה דרב חסדא במעלי יומא דריש שתא וכו' אייתו ליה כסא

איתא בעירובין מ ב: ...שדרה רבנן לרב (י"מר) [י"בא] סבא

באר הגולה

ג סוף פס' נס. רנו.
ד מפקד' דגמ' ק"מ.
ה טור בסמן מע"ד
נשם רב שירא ורנ
ה"י ור"ש ור"י.
ו משנה קי"ו.
ז כל זו נשם ר' יונתן.

(ג) ואם חל במוצאי שבת אומר יקנה"ז (ד) ג ואם שכח להבדיל ולא נזכר עד שהתחיל ההגדה ישלים ההגדה עד גאל ישראל ואחר כך יבדיל: הגה: (ה) ואין ליטול ידיו כלל קודם קידוש (ו) ירוסם והר"ש נמשכו ומרדכי פ' ע"פ) ואם אין ידיו נקיות יטול מעט גאל אין לנכך על הנטילה (ו) ופעל הציט לא ימוגז נעלמו רק אחר ימוגז לו דרך חירות (מהר"ז): ב ד שותה בהסיבה ה (ו) ואינו מברך אחריו: ג ו אם ירצה לשתות כמה כוסות הרשות בידו (ה) ומכל מקום ראוי לזהר שלא לשתות בין

ביאורי הגר"א

שם ומוס' ק"ג ז' ד"ה רנ אשי: (ה) ואין כו' ואם. עמוס' דמגינה י"ח ז' ד"ה הנוטל כו' ח"ש ואין לנכך כו': (ו) ובע"ה. וכן דייק ליש' דממני מוגז לו כוס ראשון וכן נכולס: (ז) ואינו. עס' מע"ד מש"ש: (ח) ומ"מ. ירושלמי שם למה נשכל

(ג) ואם חל. שם ק"ג א': (ד) ואם שכח. להצלה טעונה כוס ממ"ש שם ונפ"ה לנכרום והמכרך לרן שיטעום נמ"ש נפ' ע"פ ונפ"ה לנכרום וכוין שהתחיל ההגדה אסור לשתות כמ"ש בין הכוסות כו' וכמ"ש הרמב"ן נמלחמות והר"ן דלא כר"ה

ברכת אליהו

לשתות ישתה שמעם ודאי דהיינו בין כוסות אבל לא באמצע הכוס שאחר שמזג הכוס לספר עליו יציאת מצרים שהוא מן התורה אינו בדין שימוגז כוס אחר וישתה וכו'. ומדברי התוס' שם מוכח דס"ל כד"ה. שהתוס' כתבו: ואע"ג דבין ראשון לשני אם רצה לשתות ישתה מכיון דהתחיל אשר גאלנו אסור לשתות וכו'. ומוכח מדברי התוס' דרק מ"אשר גאלנו אסור לשתות". אבל קודם לכן אף באמירת ההגדה מותר לשתות, ודלא כמלחמות והר"ן ש"כיון שהתחיל ההגדה אסור לשתות".

(ה) עיין תוס' דחגיגה יח ב ד"ה הנוטל כו'. נדאיתא בגמ' שם: כל הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח. וכתבו תוס' שם: וכי אמר בפי' כיצד מברכין (ברכות מג א) אורחין שהיו מסובין לשתות אצל בעה"ב נוטלין כל אחד ידו אחת התם משום נקיות הוי וכו'. ועפ"י כתב הרמ"א: שאין ליטול ידיו כלל קודם קידוש ואם אין ידיו נקיות יטול מעט. וזהו שכתב הרמ"א (ואין) [אבל אין] לברך על הנטילה. ונהיינו כיון שהנטילה היא רק: משום נקיות"א אין לברך עליה. ועיין בדרכי משה סק"א, ט"ז סק"א, מ"א סק"א ולעיל סי' קנ"ח ס"ה ומש"ש בס"ק י"ב י"ג, י"ח, סי' רע"א ס"ב ומש"ש בס"ק כ"ט, ל'.

(ו) וכן דייק לישנא דמתני' דפסחים קיד א: מזגו לו כוס ראשון וכו'. ומ' דאחרים מחזיגין לו. וכן בכולם [שם קטו א במשנה: מזגו לו כוס שני. ושם קיז ב במשנה: מזגו לו כוס שלישי וכו' רביעי וכו'. והטור כתב: ומוזגין לו וכו'. והפרישה סק"א הביא דברי הרמ"א, וכתב: ואפשר דלישנא דייק מדקאמר ומוזגין לו. ובחק יעקב סק"ח כתב: וזה ג"כ כוונת המחבר במ"ש בלשונו ומוזגין לו ע"י אחרים].

(ז) עיין סי' תע"ד מש"ש. [ששם בס"א כפסק המחבר: ואין מברכין על הגפן כי אם אחר כוס רביעי. וכ"כ הרמ"א: ...אבל ברכה אחרונה אין מברכין רק אחר האחרון לבד וכו'. ועמ"ש בסק"ג, שאין היסח הדעת קובע ברכה לאחריו. וע"ע מש"ש].

(ח) ירושלמי דפסחים פ"י ה"ו — על הא דתנן שם: בין

בפסחים שם: ת"ר זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ, ח) וזכרהו על היין וכו'. וכתבו תוס' שם: והאי זכירה היינו קידוש דויכולו לא מצינו על הכוס אלא בתפילה כדאמר בשבת (ק"ט ב) ולא ניתקן על הכוס אלא להוציא בניו ובני ביתו ומה שרגילין לומר ויכולו אחר התפלה בקול רם היינו משום יו"ט שחל להיות בשבת שמתפללין אתה בחרתנו ואין אומר ויכולו בתפלה ותקנו נמי לומר בכל שבתות שלא לחלק בין שבת לשבת. וע"ל סי' רע"א סי' ומש"ש בס"ק כ"ב*.

(ג) בפסחים קב ב, קג א, יש מחלוקת על סדר הברכות ביו"ט שחל להיות אחר השבת. ופסקינן שם קג א כרבא — שסדר הברכות הוא יקנה"ז.

(ד) דהבדלה טעונה כוס. כמ"ש בפסחים קה ב: תניא הנכנס לביתו במוצ"ש וכו' ואח"כ אומר הבדלה על הכוס ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו עד לאחר המזון וכו' וש"מ המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס. וכן איתא בפ"ה דברכות לג א. והמכרך צריך שיטעום, כמ"ש בפרק ע"פ פסחים קה ב — בהמשך לשון הגמ' —: וש"מ המכרך צריך שיטעום. וכ"ה בפ"ה דברכות נב א. [וכמש"ל סי' ק"ד ס"א וכמש"ש בס"ק ב וראה גם בס' רפא"י סי"א]. וכיון שהתחיל ההגדה אסור לשתות. כמ"ש בפסחים קיז ב במשנה: בין הכוסות הללו (בין שנים הראשונים לשנים האחרונים — רש"ם) אם רוצה לשתות ישתה. [משמע דוקא בבין הכוסות אבל באמצע הכוס והיינו שאחר שמזג הכוס לספר עליו יציאת מצרים — אינו בדין שימוגז כוס אחר וישתה — ד"א]. וכמ"ש הרמב"ן במלחמות והר"ן שם קט ב, קי א דלא כהר"ה שם ותוס' שם קג ב ד"ה רב אשי. [וזה"ל המלחמות שם: ומה שכתב בעל המאור ז"ל שהוא אומר שאם רצה לשתות בתוך ההגדה הרשות בידו כדתנן בין הכוסות הללו אם רצה לשתות ישתה חס ושלום שלא החירו אלא בין כוס לכוס אבל משמזגו לו כוס שני והתחיל במצותו לשאול עליו ולדרוש אינו רשאי להפסיק בשתייה וכו'. וכעין זה השיג הר"ן על הר"ה. וזה"ל הר"ן: ...מ"מ הרי עליו לקרות ההגדה ומיקרי ומישתי בהדדי לא אפשר ועוד דאע"ג דאמר' דבין הכוסות הללו אם רצה

להיות אחר השבת הוא: יקנה"ז. וכמ"ש המחבר להלן וכמש"ש בסק"ג. הרי שברכת שהחיינו היא אחרי הקידוש. וע"ל סי' תרע"ו סעי' א', ג' ומש"ש בסק"א ובס"י תרס"ב ס"ב ומש"ש בסק"ג. והמ"א בסק"א כתב: ואם לא בירך בליל ראשון מברך כל שבעה והו"ה בכל יו"ט (עירובין דף מ'). עכ"ל. ובחק יעקב סק"א כתב: ואם אין לו כוס של יין כשעת הקידוש מברך זמן בלא כוס וכו'.

דחמרא קדיש ואמר זמן. הרי דבראש השנה אומר זמן (ברכת שהחיינו). והו"ה שאומר זמן בשלשה רגלים. וכמש"ש: אין אומר זמן אלא בשלשה רגלים. ורבנו סיים: ועבאה"ג. וכוונתו בנוגע לסדר זמן אומר — שברכת שהחיינו היא אחרי ברכת כפה"ג והקידוש. שהבאה"ג בסק"ב כתב: כן משמע דף ק"ג גבי יקנה"ז. והיינו שבפסחים שם עמוד א' פסקינן כרבא — שסדר קידוש ביו"ט שחל

ראשון לשני אם לא לצורך גדול כדי שלא ישתכר וימנע מלעשות הסדר וקריאת ההגדה: ד (ט) ה מביאין לפני בעל הבית (י) קערה שיש בה (יא) שלש (יב) מצות ומרור באר הגולה ח טור בסיומן פ"ה כס המוס' והר"א.

ביאורי הגר"א

כ"פ ע"פ וכן אמרין נרש י"ט ז' ז' והיה כיום הששי כו' חול מכן לשבת חול מכן ליו"ט כו' וע' ס' חק"ט ס"א והוא דעת הר"א"ש סוף פסמי' וס"ה"פ ומרדכי אבל דעת הר"ף פרק ע"פ והרמב"ם נפ"ח מה' חמץ ומצה דל"ל אלא ז' מצות וכו' המ"מ והרבה גאונים וכו' רמ"מ וכו' לישאל דמחמית הנילו לפניו מצה כו' וכן מ"ש לחם עוני משמע כן דל"ל אלא זה דרך עניות כיון שיל' ז' מצות וגם י"ל מה מצה אלא מצל ומנחך המוציא וא"מ על הפרוסה ונמצא שחזקו ולא הו' כעושה מצות מצילות כיון דנכרות הוא מ"ש חוס' שם ד"ה הכל ואין נקראין מצילות כו'

שלא ישתכר כבר משוכר הוא מה בין יין שנחמץ המזון מה בין יין שלאחר המזון יין שלאחר המזון משכר שנחמץ המזון אינו משכר ומדלג פריך משל קודם המזון ש"מ דקודם נמי משכר אלא שאין דרך לשמות הרבה קודם אכילה: (ט) מביאין לפני בע"ה. שם קט"ו ז' והלכתא כר"ה: (י) קערה. פ' חוס' שם ד"ה למה: (יא) שלש. כמ"ש בנכרות ל"ט ז' ושבת קט"ו ז' הכל מודי' נפסק כו' ונפ' ע"פ מה עני דרכו בפרוסה כו' וצריך עוד ז' שלימות ללחם משנה כמ"ש שם הכל מודים בשבת כו' והיה ליו"ט דני"ט לא היה ג"כ יורד מן כמ"ש הר"ף

ברכת אליהו

משנה, כמ"ש בברכות (ושם הכל מודים בשבת כו') [ובשבת קיז ב]: אמר רב אבא בשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות דכתיב לחם משנה (שמות טז, כב). והיינו שלקטו בע"ש לחם משנה עבור יום ששי ועבור שבת — שלא ירד בו המן. והו"ה דבעינן לחם משנה ליו"ט, דביו"ט לא היה ג"כ יורד מן. כמ"ש הר"ף בפרק ע"פ פסחים קטו א: ... אבל בשאר ימים טובים בצענין על חרחין ריפאחא שלמאחא כמו בשבת דא"ר אבא חייב אדם לבצוע על שתי ככרות שלמות בשבת מ"ט לקטו לחם משנה כתיב ופירשו רבנן דבימים טובים נמי בעינן לבצוע על שתי ככרות כמו בשבת דעיקר חיובא בשבת משום דלא הוה המן נחית בשבת אלא הוה נחית בע"ש וזוגי וזוגי ובימים טובים נמי לא הוה נחית אלא הוה נחית בערבי ימים טובים וזוגי וזוגי כמו דהוה נחית בערבי שבתות הילכך בעינן למיבצע ביו"ט על חרחין ריפאחא שלמאחא כדמחייבין בשבת וכו' עכ"ל. [וכן אמרין בריש יו"ט (ביצה ב) והיה כיום הששי והכינו את אשר יביאו (שם שם ה) חול מכן לשבת וחול מכן ליו"ט ואין יו"ט מכן לשבת ואין שבת מכינה ליו"ט. [ונתחו"ס שם ד"ה והיה, שהוכיחו מדברי הגמ' שם שלא היה המן יורד ביו"ט, והביאו שכי"ה במכילתא. ובת"י השני כתבו התוס' שם: דאפי' היה יורד ביו"ט מ"מ ביו"ט שחל להיות בע"ש לא היה יורד]. אולם עיין ס' חק"ט ס"א. [ששם נפסק — לגבי יו"ט — וחייב לבצוע על שתי ככרות. ועמ"ש בסק"ח]. והוא דעת הרא"ש סוף פסחים פ"י ס"ל וסדר הלכות פסח לרא"ש והמרדכי בסדר לא פסח שצריך ג' מצות. [והמרדכי שם הביא הרעה החולקת דבעינן ב' מצות ובוצעין האחת ועל החצי האחר והמצה השלמה מברכין ברכת המוציא ועל אכילת מצה. וכתב המרדכי: ואע"ג דבשאר ימים טובים בעינן לחם משנה שלם מ"מ שאני הכא דכתיב לחם עוני דרשינן מה דרכו של עני בפרוסה וכו' ולא נראה דלמה יגרע משאר ימים טובים דבעינן לחם משנה שלם וכו' לכן נראה דודאי עושין שתי מצות כדי שיהו שתי מצות שלימות לבר הפרוסה וכו' עכ"ל. וכו' דעת התוס' בפסחים שם ד"ה מה דרכו וכו', אלא שהביאו שם דעה חולקת כמוכא להלן].

שלישי לרביעי לא ישתה — למה בשביל שלא ישתכר (והו' לא מצי למימר הלל — קרבן העדה) כבר משוכר הוא מה בין יין שבתוך המזון מה בין יין שלאחר המזון (והלא כבר משוכר הוא מהיין שבחוך המזון — פנ"מ) יין שלאחר המזון משכר שבתוך המזון אינו משכר (והלכך לא אסרו לשותות בין ראשון לשני — פנ"מ). ואי נימא דבין כוס ראשונה לשניה מותר לשותות הרבה, מ"ש שלפני המזון שאינו משכר ולאחר המזון משכר. ומדלג פריך משל קודם המזון ש"מ דקודם המזון נמי משכר, אלא הא דלא אסרו בין כוס ראשונה לשניה, משום שאין דרך לשותות הרבה קודם אכילה, לכן לא גזרו בזה. [ואבל מ"מ, ראויה לזיהר שלא לשותות בין ראשון לשני אם לא לצורך גדול כדי שלא ישתכר וכו']. ועיין חק יעקב סק"א].

(ט) בבאה"ג סק"ח כתב: טור בסיומן תע"ה בשם התוס' והרא"ש. זה לא כ"כ בדקדוק. כי מ"ש בשם התוס' והרא"ש נוגע למ"ש המחבר להלן, „שלש מצות“, וכמ"ש בסק"א. ועצם הדין ש„מביאין לפני בעל הבית“ — שאומר ההגדה, [הוא] בפסחים קטו ב: אמר רב שימי בר אשי מצה לפני כל אחד ואחד מרור לפני כל אחד ואחד וחרוסת לפני כל אחד ואחד ואין עוקרין את השלחן אלא לפני מי שאומר הגדה רב הונא אמר כולוה נמי לפני מי שאומר הגדה והלכתא כרב הונא. [נעייין רשכ"ם שם ד"ה מצה כו', שכתב: מנהג שלהן היה להם על המטות והיה שלחן לפני כל אחד ואחד הלכך צריך מרור לפני כל אחד ואחד על שולחן אבל לדידן אין מצה כי אם לפני מי שעושה הסדר והוא יחלק לכל אחד מצה ומרור].

(י) עיין תוס' שם ד"ה למה עוקרין את השלחן. [ונו"ל: דוקא שלהן שהן קטנים אבל שלנו שהן גדולים איכא טורח גדול בעקירתו נהגו לסלק הקערה לצד אחד דליהוי כעקירת שלחן וכו' וכן יסד ה"ר יוסף בסדרו מושך מהקערה שני תכשילין וכו'. וסיים הדמשק אליעזר: להכי משימין בקערה. וע"ל סק"ט].

(יא) כמ"ש בברכות לט ב: אמר רב פפא הכל מודים בפסח שמניח פרוסה בתוך שלמה ובצוע מאי טעמא לחם עוני כתיב (דברים טז, ג) (ושבת קטו ב) הכל מודים בפסח כו'). ובפרק ערבי פסחים פסחים קטו ב: לחם עוני עני כתיב מה עני שדרכו בפרוסה אף כאן בפרוסה. וצריך עוד ב' מצות שלמות ללחם

אבל דעת הר"ף פ' ע"פ בפסחים שם והרמב"ם בפ"ח מהל' חמץ ומצה ה"ו דא"צ אלא ב' מצות. וכן דעת המ"מ שם

באר הגולה

וחרוסת (יג) וכרפס או ירק אחר (יד) (וחומץ או מי מלח) ט (טו) ושני תבשילין (טז) אחד זכר לפסח

ט שס נגמלא קי"ד.

ביאורי הגר"א

לחמים וכמ"ש נגמלא שס וע' מ"א: (יד) וחומץ
או. מתני' שס מטבל בחזרת וע' מוס' שס ד"ה מטבל
כו': (טו) ושני. מתני' שס: (טז) א'

ע"ש וכ"ד הרשב"א נמשכה וכן עיקר: (יב) מצות
ומרור כו'. מתני' שס: (יג) וכרפס או כו'.
שס הביאו לפניו מטבל כו' וכו' הר"ן נשאן שס ירקות

ברכת אליהו

(יג) מתני' בפסחים קיד א: הביאו לפניו מטבל בחזרת. וכתב
הר"ן שם דהמשנה מיירי בשאין שם ירקות אחרים, לכן יטבול
בחזרת, דאי אית ליה שאר ירקי מטבל כדאיתא בגמ' —
לשון הר"ן. והיינו כמ"ש בגמ' שם עמוד ב': וכי תימא א"כ
לשמעין שאר ירקות אי אשמעין שאר ירקות הוה אמינא
היכא דאיכא שאר ירקות הוה דבעינן תרי טיבולי אבל חזרת
לחודא לא בעי תרי טיבולי קמ"ל דאפי' חזרת בעינן תרי
טיבולי כי היכי דליהוי בה היכירא לחינוקות. ועמ"א סק"ד
(שכתב: כתב מהר"ל נוהגין ליקח כרפס שהוא נוטריקון ס'
פרך כלומר ס' ריבוא עברו עבודת פרך ואביו היה מסופק אם
מותר ליקח פעטרולין מפני שהוא טוב יותר מבושל מחי וא"כ
אין מברכין עליו בפה"א כמ"ש ס' ר"ה ע"ב. ואני תמה למה
נהיגו במדינתנו ליקח פעטרולין ואפשר דס"ל שע"י הבשר
הם משביחין כמש"ש, עכ"ל המ"א. וע"ע מש"ש).

(יד) מתני' בפסחים קיד א: הביאו לפניו (הירקות —
רש"י) מטבל בחזרת. ועת"ש שם ד"ה מטבל בחזרת
[שפירשו: כלומר אכל החזרת בטיבול וכו'. וסיימו שם:
ומיהו היכא שהטיבול הראשון הוי בשאר ירקות א"צ לטבול
בחרוסת אלא או בחומץ או במים ומלח וכו'] ודלא כה"ר יוסף
שעשה בסדרו ויטבול בחרוסת וכו' עכ"ל].

(טו, טז) [נכבאה"ג סק"ט ציין על מ"ש המחבר, "ושני
תבשילין" לגמ' בפסחים קי"ד. וזה לא כ"כ בדקדוק. כי עצם
הדין שמביאין שני תבשילין. הוא] במתני' שם עמוד א':
אחד לפניו וכו' ושני תבשילין. [ומ"ש המחבר, "אחד זכר
וכו'" הוא] בגמ' שם: מאי שני תבשילין וכו' רב יוסף אמר
צריך שני מיני בשר אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה. [כתב
הד"א שכאן צ"ל מ"ש בסק"ט: וכתב הר"ן דפליג אכולם. וזו

והרבה גאונים וכן דעת ר' מנחם מייני [הובאה בתוס' שם.
וראה גם מ"ש תוס' בברכות לט ב ד"ה הכל ומש"ש בשם הר'
מנחם מרזינג]. וכמ"ל לישנא דמתניתין שם קיד א: הביאו
לפניו מצה כו'. [הרי דנקט לשון יחיד]. וכ"כ המרדכי בסדר
של פסח: וממשנה זו יש מדקדקין דאין צריך להיות רק מצה
אחת שלימה וכו'. וכן מ"ש בברכות לט ב ה"ל, הכל
מודים בפסח שמניח פרוסה בתוך שלימה ובוצע מ"ט לחם
עוני כתיב" משמע כן. דאל"כ — ובעינן ב' מצות שלמות
נוסף לפרוסה — אין זה דרך עניות, כיון שיש לו ב' מצות, וגם
יש לו חצי מצה, ד"כ הוי יותר משבת. אלא מ' כנ"ל דדי
במצה שלמה ופרוסה. ומברך המוציא ועל אכילת מצה על
השלם והפרוסה, ובוצע שתייהן, [וכיון דהמצה פרוסה נחשב
מלחם משנה שפיר מברך המוציא ועל אכילת מצה שניהם על
הפרוסה ובוצע שניהם כמו דס"ל לרבינו גבי שבת דבוצע
אכולה שירותא היינו שביצע שניהם ולא קשה איך יברך
המוציא ואכילת מצה שניהם על הפרוסה הא אין עושין מצות
חבילות וע"ז — ד"א]. ולא הוי כעושה מצות חבילות כיון
דברכות הוא, כמ"ש תוס' בברכות שם ד"ה הכל. וז"ל: ומ"מ
אין לבצוע כי אם על השלמה ועל הפרוסה יברך על אכילת
מצה וכורכים ואוכלים משתייהן יחד כדי שיהא נראה כבוצע
על הפרוסה וכן המנהג אבל אין לעשות המוציא וגם על
אכילת מצה מן הפרוסה דהוי כעושה מצות חבילות חבילות
ונראה לי דהא הוי ברכה של נהנין ואינם נקראים חבילות
חבילות דהא אקידוש מברכים קידוש וברכת הין. ע"ש. וכ"ד
הרשב"א בתשובה².

(יב) מתני' בפסחים קיד א: הביאו לפניו מצה וחזרת וחרוסת
וכו'.

2 תשובה זו ליחא בשו"ת הרשב"א שנדפסו. הבי' בסי' תע"ה
הביא לשון תשובת הרשב"א. וז"ל: נוטל מצה שלימה ומניח עליה
הפרוסה ומברך המוציא ועל אכילת מצה על הפרוסה משום לחם
עוני ואינו צריך ג' מצות ואע"פ שאמרנו מלח פרוסה בתוך שלמה
כל שהקטן בתוך הגדול בתוך קרי ליה, מלח תשובה זו נמצאת
כת"י של ספר הבתים אקספורד 365. שם זכרנו תשובות
הרשב"א. וככת"י ההוא יש סדר פסח להרשב"א, ובו סדר פסח
הקצר. והתשובה שהביא ה"ש נדפסה בספר תשובות וחדושי
הרשב"א על מסכת פסחים ב"ב חדשים בעמוד רמ"ב. והמהיר
כהערות שם בשם, "שביי אש" אות י"ז כתב: נראה דרבינו
(הרשב"א) אויל לשיטתו, דס"ל דמדין לחם משנה מוטל עליו
לבצוע את שני הככרות וכמבואר בחידושי ברכות דף לט ב וכו'
וכיון שכן לא יתכן לומר שיקח שלש מצות ויבצע על הפרוסה ועל
השלימה, וכיון שקיים מצות לחם משנה היא בשני השלימות, צריך
לבצוע על שניהם, ס"ל לרבינו דהכא אתי קרא דלחם עוני
ומפקע ליה מחובת שני שלימים וסגי כדאז ופלאג ובוצע על
שניהם. אמנם דעת החולקים הוא דלענין חובת ידי לחם משנה
בבציעת השלימה לבד, ולפי"ז אתי שפיר דעת רבינו לשיטתו וכן
הגר"א נמי אויל בשיתת רבנו באו"ח סי' רע"ד לענין בציעת כל
הלחמים. והכא בסימן (ת"ע) [תע"ג] לענין ליל הסדר דעתו דאילו

ליקח אלא ב' מצות בלבד ובוצע אחדא ופלאג עיי"ש. אמנם יש
לתמוה בדעת השל"ה דנקט כדעת רבינו לענין חובת בציעת לחם
משנה בשבת, ולגבי ליל הסדר דעתו דליקח שלש מצות עיין
דבריו. ואפשר לומר דמשום חובת לחם משנה אינו חייב לבצוע
מיד על שניהם, וסגי במה שבחמשין הסעודה יבצע גם על הככר
השני, ומשו"ה כיון דלבסוף בוצע אף על המצה השלישית מצינפיק
ידי חובת לחם משנה ודו"ק. עכ"ל. ושם באות י"ח כתב שבויר
שהב"י התכוון לתשובת הרשב"א הנ"ל. ומש"ש על דברי הרשב"א
שרבינו לשיטתו" זה מעין מ"ש בפנים בשם הר"א בדעת רבנו.
שרבנו כתב: ומברך המוציא ועל אכילת מצה שניהם על הפרוסה ובוצע
שתייהן. וכתב ע"ז הד"א: וכיון דהמצה והפרוסה נחשב מלחם משנה
שפיר מברך המוציא ועל אכילת מצה שניהם על הפרוסה ובוצע
שניהם כמו דס"ל לרבינו גבי שבת דבוצע אכולה שירותא היינו
שיבצע שניהם. ובמעשה רב אות קצ"א כת': סדר של פסח וכו'
ואח"כ מביאין הקערה עם המצות מגולין מסודרת ב' מצות וכו'.
וראה גם באמרי נועם בברכות לט ב שכת' כעין מ"ש בפנים, והביא
גם הראיות המוזכרות בפנים. וע"ע מ"ש בד"א ובכף החיים אות
מ"ד ולהלן סק"ה ובסי' תע"ה ס"א ומש"ש בס"ק א', ב', ג',
ומש"ש הנו"כ. ועל עצם הדין אם מסדרים בקערה ג' או ב' מצות
ראה מ"ש הטור בסימן תע"ה.

באר הגולה

י. טור.

כ משנה שם ל"ט.

ואחד זכר לחגיגה (יז) ונהגו בבשר וביצה: פסח: (יח) ויסדר הקערה לפניו בענין שאינו לרץ לעבור על המצות דהיינו הכרסם יהא למעלה מן הכל והחומץ פסוק לו יותר מן המלח והמלח מן המזרח והמזרחת והס יסוד יותר קרובים אליו מן הכשר והכילה (מהר"ל) • והבשר נהגו שיהיה זרוע (יט) ונהגו שהבשר יהיה צלי (כ) על הגחלים והביצה תהיה מבושלת (כא) (והוא הדק ללחם וכן טהנין נעירנו): ה כ אלו ירקות שיוצא בהם ידי חובתו חזרת עולשין תמכא חרחבינא (פי' מיני עשבים מרים) מרור ויוצאים

ביאורי הגר"א

ומפר"ט ט': (יט) ונהגו כו' והביצה. כפיר"ט נחום' שם ד"ה שני וכחםס מתני' דאלו דגרים דלא כנן חמא' וכ"פ הרמב"ם: (כ) על הגחלים. כמ"ש שם ע"ה א' חתכו כו' וענין אחר א"ל לרץ שפוד של רימון: (כא) וה"ה צלילה. כנן חמא' דחםס

זכר. גמרא שם: (יז) ונהגו כו' והבשר נהגו כו'. מבינה שם וכ' הר"ן דפליג אכולס וע' נר"ן ושם קט"ז ג' בשר זה כו' ונהגין נצלה במקום נישולא וכ' הכל זו נשם ידועל' שנהגו נזרוע ונצלה וענ"ל: (יח) ויסדר כו'. כמ"ש נפ"ג דיומא ל"ג ג' ועמס' שם ד"ה ענור.

ברכת אליהו

האי גאון זצ"ל דאיירי בשעה שחולץ תפילין ומגניח בתיק שלא יעביר אותן של יד ויחנם בתיק תחילה ואח"כ של ראש למעלה דא"כ כשיבא להניח יפגע בשל ראש תחילה ויצטרך להעביר על המצות משום דשל יד יש להניח תחילה כדפי' לפיכך צריך להניח בתיק של ראש תחילה ואח"כ של יד למעלה. ונע"ל סימן כ"ה ס"ק ד', י"ט. כ"ח וסימן כ"ח סק"א. והו"ה כאן, "יסדר הקערה לפניו בענין שא"צ לעבור על המצות". וראה במעשה רב אות קצ"א שכתב שבנוסף למצה ישים בקערה למעלה מצד ימין מרור, חרוסת — בצד שמאל, זרוע — למטה בצד ימין, וביצה — בצד שמאל תחת המצה השלמה. ולא הזכיר לשים כרפס בקערה.

(יט) כפי' ר"ח בתוס' בפסחים קיד ב ד"ה שני מיני בשר. ח"ל התוס': פי' ד"ח צלי זכר לפסח ומבושל זכר לחגיגה וכו'. וכסתם מתני' דאלו דברים דלא כנן חמא'. וכן פסק הרמב"ם. [דתנן בפסחים סט ב — לענין קרבן חגיגה — ונאכלת לשני ימים ולילה אחד. ובגמ' שם ע א: מתני' דלא כנן חמא' דתניא בן תימא אומר חגיגה הבאה עם הפסח הרי היא כפסח ואינה נאכלת אלא ליום ולילה וכו'. ומסקינן שם דלכן תימא חגיגה נאכלת צלי. ומ"ש במשנה שם קטז א, "הלילה הזה כולו צלי", מוקי רב חסדא שם ע א כנן תימא דאמר חגיגה הבאה עם הפסח אינה נאכלת אלא צלי. ועתו"ס שם קטז א ד"ה כולו. אבל המחבר פסק דלא כנן תימא. וכן פסק הרמב"ם בהל' קרבן פסח פי"ה הי"ג: חגיגת ארבעה עשר וכו'. ונאכלת לשני ימים ולילה אחד ככל זבחי שלמים. וע"ל סק"א].

(כ) כמ"ש בפסחים עה א: חתכו (לפסח ולא הבדיל אלא חתכו בשנים ושלשה מקומות למחר ליתנו — רש"י) ונתנו ע"ג גחלים רבי אומר אומר שם קטז א, "וכי"כ בשער צליון לצלות על גחלים, כי בענין אחר — לצלות על שפוד וכדו' — אי אפשר, דצריך שפוד של רמון, כמ"ש ער א במשנה. (כא) נמ"ש הרמ"א, "והו"ה צליון" הוא משום דאף לרבנן — דפליגי על בן תימא, הנ"ל בסק"ט — חגיגה באה בין צלי בין מבושל. ומ"ש הרמ"א, "וכן נוהגין", הוא משום דחוששין לשיטת הפוסקים] כנן תימא, דס"ל דקרבן חגיגה נאכל צלי, כמ"ש בפסחים ע א, כנ"ל בסק"ט. "וכי"כ בשער צליון סק"ל"ן והא דפסקו כנן תימא, הוא משום דסתם מתני' דערבי פסחים כוותיה. דתנן שם קטז א: הלילה הזה כולו צלי. וכמ"ש בפרק ר' ע א — על הק' משנה — ואמר רב חסדא

ט"ס וצ"ל: וכתב הר"ן דלא פליג אכולס. והיינו דשם בגמ' איכא כמה אמוראי דפליגי מה הם ב' התבשילים. וכפי שיבואר בסקי"ז. וכתב ע"ז הר"ן: וכולהו אמוראי מודו דטעמא דשני תבשילין משום הכי הוא רוב יוסף מה טעם קאמר כלומר כיון דשני תבשילין זכר לשני קרבנות הן באין בענין שני מיני בשר].

(יז) כרבינא שם. דאיתא בפסחים קיד ב: מאי שני תבשילין אמר רב הונא סילקא וארוזא רבא הוה מיהדר אסילקא וארוזא הואיל ונפיק מפומיה דרב הונא וכו' חזקיה אמר אפי' דג וכיצה שעליו רב יוסף אמר צריך שני מיני בשר אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה רבינא אמר אפילו גרמא ובישולא (וחיתכת בשר ומרק שנתבשלה בו — רשב"ם). (וכתב הר"ן דפליג אכולס) ועיין בר"ן שם, שכתב: גרמא לחודיה ודאי לא מהני אלא ברסביך ביה בשרא פורתא דהאי נמי גרמא מיקרי ובשולא מרק שנתבשל עמו ולרבינא מיהא בישורא בעינן. והא דהוצרך הר"ן לפרש דבעינן שיהא, "סביך ביה בישורא", הוא מהא דאיתא שם קטז ב: בשר (זה) א"צ להגביה. הרי דבעינן בשר. ונוהגין ביצה במקום בישולא. וזהו שכתב המחבר: ונהגו בבשר ובביצה. וכתב הכל ב' בסמ"ן ג' בשם ירושלמי שנהגו בחדע וביצה: כלומר בעא רחמנא למפרק יתנא בדרעא מרממה — לשוננו שם. ועב"י [שהביא דברי הכל בו הנ"ל. והוסיף בשם הכל בו, וז"ל: וכתב עוד מנהגינו לעשות צלי מרורע בהמה זכר לזרוע נטויה ואין צולין אותו בשפוד רק על הגחלים והטעם לפני שהוא זכר לפסח ופסח לא היה נצלה אלא בשפוד של רמון ואם נחזר אחר שפוד של רמון יהיה טורח גדול והמבושל עומין מביצה זכר לאבילות בית המקדש וי"א מפני שהיא קלה לבשל, עכ"ל. ועל מ"ש, "בשר ירושלמי בית המקדש" כתב בד"מ סק"י: שלא נוכל להקריב הפסח כתיקונה דמזה נשתרכב המנהג לאכול ביצים בליל פסח. ובסמ"ן תע"ז ס"ב כתב בהגה: נוהגין בקצת מקומות לאכול בסעודה ביצים זכר לאבילות וכו'. ועמ"ש סק"ק ר' ז'. ובמעשה רב אות קצ"א כת': ואח"כ אוכלין הביצה. וטעם האכילה אלא מפני האבילות כי ח"ו להזכיר אבילות ט"ב היום רק הטעם שהוא זכר לחגיגה כי צלי אין לאכול בפסח זכר לפסח רק בשר זכר לפסח וביצה זכר לחגיגה. עכ"ל].

(יח) כמ"ש בפ"ג דיומא לג ב: עבדו דרעא אטוטפתא אסור וכו'. ועתו"ס שם ד"ה עבדו, שכתבו: ...ומפרש ר"ת בשם רב

באר הגולה
 ל הנה"מ נסח ר"ח
 וקמ"ג.
 מ שם נגמלה.
 נ שם נגמלה.
 ס שם נגמלה.
 ע הגהות מיימות.

בעלין שלהן ובקלחן (כג) אבל לא בשורש מ אלא שבעלין אין יוצאים אלא אם כן הם לחים
 ובקלחים יוצאים בין לחים בין יבשים נ אבל לא כבושים ולא שלוקים ולא מבושלים וכולם
 מצטרפים לבזית שהוא השיעור שלהם ויעקר המצוה בחזרת (כג) ואם אין לו חזרת ע יחזור
 אחר ראשון ראשון כפי הסדר שהם שנויים: הגה: (כד) ואם אין לו אחד מאלו היקום יקום לענה או שאר
 ירק מר (אגור) (כה) ומרומת יעשה עז זכר לטיט ואח"כ נותנין בו מעט מומץ או יין (כו) אדום זכר לדם (טור) (כז)

ביאורי הגר"א

שם שפסק כחמרים: (כה) וחירות כו' ואח"כ.
 שם קט"ו א' הלכן נרין מ': (כו) אדום זכר.
 ירושלמי שם: (כז) ועושין. כמ"ש שם זכר לתפוח
 ופי' הגאונים ע"ש שנמשלו ישראל לתפוח וה"ה לשאר

מתני' דע"פ כוונתו כמ"ש נפ' ו' שם וכמ"ש חוס'
 שם ושם: (כב) אבל לא. מדלג מני אלא
 קלח: (כג) ואם אין. כמ"ש שם וה"ה חזרת חן
 ש"מ שקפיד על הסדר: (כד) ואם אין. כגז הונא

ברכת אליהו

צריך לקהוייה (להטיל בו תפוחין דאית ביה קיוהא —
 רשב"ם) וצריך לסמוכיה (לכתוש בו ירקות הרבה כדי שיהא
 עבה — רשב"ם) לקהוייה זכר לתפוח וצריך לסמוכיה זכר
 לטיט. ונהוסיף הד"א: כ"ה גירסא דידן אבל ברש"י ותוס' שם
 הגירסא תחילה צריך לסמוכי זכר לטיט ואח"כ וצריך לקהויי
 זכר לתפוח והיא כמ"ש בשו"ע כאן.]

(כז) ירושלמי דפסחים פ"ה ה"ג — לגבי חרוסת — ר'
 יהושע בן לוי אמר צריכה שתהא עבה מילתיה אמר (טעם)
 לדבריו אמר — קרבן העדה) זכר לטיט אית תניי תניא צבריה
 שתהא רבה (לכך קורין אותו רוב שצריך לצבור הרבה ויותר
 נראה דה"ג צריכה שתהא רכה וה"פ צריך שיהא חרוסת רך
 — קרבן העדה) מילתיה אמר זכר לדם (טעמו אמר דלכך
 צריכה שתהא רכה זכר לדם שהי' שוקעין בטיט על הילדים
 הקטנים — קרבן העדה). ועיין תוס' בבבלי שם קטז א ד"ה
 צריך. שכתבו: וכירושלמי אמר אית דעבדי זכר לדם ומשום
 הכי קרי ליה טיבולו במשקה וכן עמא דבר לסמוכי ובשעת
 אכילה מקלשין אותו ביין וחומץ, ועב"ח, ולכן נותנין בו יין
 אדום זכר לדם. ועל מ"ש בהג"ה, "הדומין לתבן", כתב המ"א
 בסק"ז: שאין נידוכין היטב והן ארוכים (ב"י ורוקח)
 ומהר"ל כתב שלא ידון אותם ויהיו ארוכים, עכ"ל המ"א.
 (כז) כמ"ש בפסחים קטז א הג"ל בסק"ה: זכר לתפוח. ופי'
 הגאונים ע"ש שנמשלו ישראל לתפוח והו"ה לשאר כו'.
 וכמ"ש התוס' שם ד"ה צריך: ובתשובת הגאונים מפרש
 לעשות חרוסת בפירות שנדמה לכנסת ישראל בשיר השירים

זו דברי בן תימא. וכמ"ש תוס' שם קיד ב ד"ה שני, דקיי"ל
 כבן תימא דאין חגיגה נאכלת אלא צלי דמתניתין אתיא
 כוונתיה. וכמ"ש תוס' שם קטז א ד"ה כולו צלי, וז"ל: רב
 חסדא מוקי לה באלו דברים (לעיל ע א) כבן תימא דאמר
 חגיגה הבאה עם הפסח אינה נאכלת אלא צלי ואע"ג דקאמר
 התם ואמר רב חסדא ובפרקיין ליתיה דרך הגמרא כן.
 (כח) תנן בפסחים ט א: ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי
 חובתו וכו' ויוצאין בקלח שלהן. ומדלא תני אלא, "קלח", ולא
 תני "שרש". מוכח דאין יוצאין בשורש.

(כג) כמ"ש בפסחים ט א: רבינא אשכחיה לרב אחא בריה
 דרבא דהוה מהדר אמריתא א"ל מאי דעתך דמרירין טפי
 והא חזרת תנן וכו'. ש"מ שקפיד על הסדר כפי שמנויות
 במשנה. ונהוסיף הד"א: ובמתני' חזרת תמכא חרחבינא
 עולשין אבל הוא טעות דמוכח דהלא בגמ' מפרשי תחלה
 חזרת ואח"כ עולשין ואח"כ תמכא וכו"ה בברייתא שם תני
 דברי"ה כו' בחזרת ובעולשין וכו"ה כאלפס במתניתין והו'
 כסדר השנוי כאן בשו"ע.]

(כד) כרב הונא שם שפסק כאחרים.
 (כה) תנן בפסחים קיר א: הביאו לפניו וכו' וחירות וכו'
 אע"פ שאין חרוסת מצוה ר"א (בן) [ברכי] צדוק אומר מצוה.
 ובגמ' שם קטז א: מאי מצוה רבי לוי אומר זכר לתפוח
 (במסכת סוטה (יא ב) שהיו יולדות שם בניהם בלא עצב שלא
 יכירו בהן מצריים דכתיב תחת תפוח עזרתך) (שיר השירים
 ת ה) — רשב"ם) ורבי יוחנן אמר זכר לטיט אמר אביי הילכך

השנויות במשנה כו' וחזרת ל"ד ולכן קאמר דיש ליקח לענה ואפשר
 שכן היחה גי' האגודה. ודבריו הם לא כמ"א סקט"ז ושאר אחרונים.
 שכתבו דחזרת האגור דלענה הוא אחד מה' מיני מרור. דמרור
 דמתני' כולל לכל הירקות המרים — לשון המ"א שם. וע"ע מש"ש
 בזה. ובבה"ל ד"ה יקח לענה דחה את דברי המ"א ושי"א הנ"ל, וז"ל:
 ולעני"ד צ"ע שפני הנראה לענה אינה ראויה לאכילה וכדמשמע
 ממכה כתובים שמתאר כל דבר רע בלענה כדכתיב שורש פורה ראש
 ולענה או אחריה מרה כלענה ואנן בעינן דבר הראוי לאכילת בני
 אדם עכ"פ וכדמבואר בדברי הראי"ה והריטב"א וכדמוכח נמי
 מה"ש דבעינן דבר הניקח מכסף מעשר אם לא דאפשר דראויה היא
 עכ"פ קצת לאכילה. אח"כ מצאתי להרשב"ץ בספר יבין שמועה
 שכתב להדיא דאין יוצאין בלענה מפני שהוא מין אילן ואנן בעינן
 ממין ירקות ודוכתב בהדיא אלו ירקות וכו' וכן מבואר בש"פ דפרין
 ואימא הרדופני וכו' והוא שלא כדעת מג"א ושלא כדעת ההג"ה
 דאף אם נימא שיש לו שרף ופניו מכסיפין וכדפירשנו במ"ב מ"מ
 סימנים אלו לא מהני אלא בירק. אם לא דלא כתב הרמ"א לצאת בזה

3 איתא בפסחים ט א — גבי הירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו
 — ר' יהודה אומר כל שיש לו שרף (כשחוחתין אותו במקום
 חיתוכו יוצא ממנו שרף לכן כחלב — רש"י) ר' יוחנן בן ברוקה
 אומר כל שפניו מכסיפין (אינו ירק מאד ככרתי אלא פלדש —
 רש"י) אחרים אומרים [כל] ירק מר יש לו שרף ופניו מכסיפין
 (תרווייהו אית ליה יש לו שרף ופניו מכסיפין והן הן סימני מרור —
 רש"י) וכו' אמר רב הונא הלכה כאחרים. ומקור דברי הרמ"א הוא
 מהאגור בשם המהר"ל. וז"ל האגור הל' ליל הפסח סי' תתנ"ג: פסק
 מהר"י מולין מי שאין לו חזרת יקח מרור שהוא לענה. ובעל ספר
 האגודה כתב שיקח תמכא וכו' עכ"ל.

ומדבריו רבנו כאן נראה שמפרש שלענה אינה מחמשת מיני
 המרור המנויים במשנה בפסחים ט א: חזרת, תמכא, חרחבינא,
 עולשין ומרור. וכ"כ מדברי הד"מ הארוך אות ב'. ששם הביא דברי
 האגור הנ"ל, וכתב ע"ז: ותמיהה על דברי האגודה שהרי יש לחזור
 אחר עולשין שהוא השנוי תחלה במשנה אבל על דברי האגור אין
 להקשות כן דאפשר לומר דהאגור מיידי שאין לו אלו הירקות

ועוֹשֵׁן הַמְרוֹסֶת מִפִּיחֹת שֶׁנִּשְׁלָו בָּהֶם יִשְׂרָאֵל (מִסּוּפּוֹת פ' ע"פ) כְּגוֹן מִסּוּפֹת חֲלָיִים אֲנָחִים רִימוֹנִים שְׂקָדִים (כח) וְנוֹמְנִין עָלָיו חֲזָלִין כְּגוֹן קִנְמוֹן וְחֻגְלִיל הַדּוּמִים לִפְנֵי שֶׁהוּא מִגְנֵלֵן צוֹ הַטֵּיט: (טור) ו' (כט) פ' נוֹטֵל יָדָיו לְצוֹרֵךְ שִׁיבּוֹל רֹאשׁוֹן (ל) וְלֹא יִבְרֹךְ עַל הַנְּטִילָה (לא) צ וִיקַח מִהַכֶּרֶפֶס (לב) ק פָּחוֹת מְכֻזֵּית וּמִטְבִּילוֹ וּשְׁ"פ וְשֹׁנֶת מִהֲרִ"ל מִדִּי לִפְסוּקֵי נִפְשֵׁיהֶם מִפְּלֹגְמָה דְּפוֹס' בְּנִרְכָּה אַחֲרֵיהֶּ.

ביאורי הגר"א

קנ"ט ס"ד דהעיקר שיברך על נט"י לדבר שטיבולו נמשך
ע"ש: (לא) ויקח. מתני' מטנל נחורם כו'
וכנ"ל: (לב) פחות מכזית. כיון דלאנו נוטל אלא

ברכת אליהו

דהאידיא א"צ נטילה זו. וכת' שם דהעיקר שיברך על נט"י
לדבר שטיבולו במשקה, ע"ש, [שכת': אבל כל הגאונים ורוב
הפוסקים הסכימו שגם האידנא נוהג נט"י על דבר שטיבולו
במשקה כמו בנטילת ידים של פת וצריך ברכה וכן עיקר]. וע"ע
מש"ש ראיות לדין זה וגם דחי' לראיות התוס'. ובטור כאן
כתב: ונוטל ידיו לצורך טיבול ראשון דכל שטיבולו במשקה
צריך נטילה ומברך על נט"י. ועיין מ"ש ע"ז בב"ח ובפרישה
סק"ג. ובמעשה רב אות פ"א כת' דבר שטיבולו במשקה צריך
נט"י בברכה. ושם אות קצ"א כת': ונוטלין לידים ומברכין על
נטילת ידים ומטבל בחומץ. ועיין כאן ט"ז סק"ו. ד' וחק יעקב
סקכ"ח].

(לא) בבא"ג סק"צ ציין לגמרא דפסחים קי"א. ונראה שזו
ט"ס, וצ"ל: קי"ד. וגם זה לא ברקדוק. כי הגמ' שם מדברת
בענין הברכה, וכמשל דבסק"ג. ומ"ש המחבר, "ויקח וכו'",
הוא מתני' שם עמוד א': הביאו לפנינו מטבל בחזרת. וכנ"ל
בסקי"ג, דמתני' מיידי כשאין לו ירקות אחרים, ואז יטבול
חזרת במקום כרפס.

(לב) כיון דאינו נוטל אלא להיכירא דתינוקות שישאלו.
כמ"ש בפסחים קיד ב, לכך סגי בפחות מכזית. ומברכין על
פחות מכזית, כמ"ש תוס' בפ"ב דסוכה כו ב ד"ה ולא בשם
הירושלמי. וז"ל התוס': ואמרין בירושלמי בתחלת פרק כיצד
מברכין כל שאומר עליו שלש ברכות אומר לפניו המוציא
לחם מן הארץ וכל שאין אומר עליו ג' ברכות אין אומר לפניו
המוציא לחם מן הארץ וכל שאין אומר עליו ג' ברכות אין
אומר עליו המוציא לחם מן הארץ התיבון הרי פחות מכזית
דאין אומר עליו שלש ברכות מעתה לא יאמרו לפניו המוציא
לחם מן הארץ וכו' ובמשהו מברך בתחלה אע"ג דלא מברך

ומאי קמ"ל והא חזרת תנן והא איהו הוה ידע נמי דחזרת תנן אלא
דס"ל דבמריה טפי אית בה מצוה משום דאית בה זכר טובא
לוימררו את חייהם ועוד כי היכי דקפריך מתנא דבי שמואל אמאי לא
קפריך נמי ותנא בר קפרא חזרת אע"כ כדפירש"י והא אנו יורש
דכולהו חזרת תנן כלומר דאע"ג דאינן לית להו סדר מ"מ חזרת
מדאקמיה ברישא בין במתני' בין בתוספתא דבי שמואל משמע
דהיא קדמה לכולהו וניחא בהכי מאי דקאמר לכאורה יהודה ועוד
לקרא דכתב דחזרת תנן במתני' אמאי אצטריך לאתויי כו' ותנא דבי
שמואל חזרת אלא משמע כדאמרן דמתנא דבי שמואל אפי' אינן
דעתא במתני' וחזרת איהו נמי אקמיה ברישא משמע דס"ל דחזרת
קדמה לכולהו ומשום דאיכא לדמחי דאכתי אף דחזרת לית לה
קדמה ותנא דבי שמואל חדא מינייהו נקט ברישא להכי אייתי וא"ר
אושעיא מצוה בחזרת דהשתא משמע ודאי דבעי דעיקר המצוה
בחזרת והכי משמע מהא דאמרין בפ' ע"פ היכא דליכא אלא חסא
מאי וכן עיקר. עכ"ל. ועיין בבבירור הלכה בפסחים לט א ציונים א'.

כו': (כח) ונותנין עליו כו'. שם חזלין
כו': (כט) נוטל ידיו. שם קט"ו א' ז':
(ל) ולא יברך. עמו שם ד"ה כל כו' ועמ"ש נסי'

(ח) חחת התפוח עוררתך כפלח הרמון התאנה חנטה אמרת
אעלה בתמר אגוז על גנת אגוז ושקדים על שם ששקד הקב"ה
על הקץ].

(כח) פסחים קטז א: ...תניא כוותיה דרבי יוחנן (שחרוסת
זכר לטיט) תבלין (בשמים שמטילין בחרוסת — רשב"ם) זכר
לחבן חרוסת זכר לטיט אמר רבי אלעזר בר' צדוק כך היו
אומרים תגרי חרץ שבירושלים (תנוונים היושבים אצל
חנויותיהן ומוכרין — רשב"ם) בואו וטלו לכם תבלין למצוה.
[והרי"ף שם כתב: תבלין זכר לחבן פירוש כגון קנמון וסנבל
שהן דומין לתבן].

(כט, ל) פסחים קטז א, ב: אמר רבי אלעזר אמר רב אושעיא
כל שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים אמר רב פפא ש"מ האי
חסא צריך לשקועה בחרוסת משום קפא (ארס שחזרת יש בו
ארס צדק הבצלים — רשב"ם) דאי ס"ד לא צריך לשקועה
נטילת ידים למה לי הא לא נגע (והלכך צריך נט"י לטיבול
ראשון שהרי נוגע במשקין כשמשקע את החזרת בחרוסת —
רשב"ם).

ומ"ש המחבר, "ולא יברך וכו'", עיין תוס' שם ד"ה כל,
שכתבו: ונראה דנטילה דהכא לאו משום קדושה ונקיות כמו
בנהמא אלא משום שלא יטמא המשקין להיות תחלה ויהא
אסור לשותתן ולפסול את גופו וכו' ולפי זה נראה דאין לברך
על אותה נטילה כיון דליכא הכא מצוה לשמור דברי ר"א בן
ערך (חולין קו א) וכ"ש אנן שאין אנו נוהרין מלטמאות עצמנו
ומלאכול אוכלין טמאין ואין אנו צריכין לאותה נטילה
והמברך הרי זה מברך ברכה לבטלה ובכל סדרים כתיב שצריך
על הנטילה ואין נראה כדפרישית, עכ"ל. ועיין מ"ש בס'י
קנ"ח ס"ד, ששם בסקי"א הבאנו דברי התוס' הנ"ל, דס"ל

מדינא אלא לזכר בעלמא כשאין לו מחמשת מינים ובעין שכתב גם
הגר"ו וצ"ע. עכ"ל הביאור הלכה. וע"ע מש"ש.

ומדברי רבנו מוכח שמ"ש הרמ"א, "לענה או שאר ירק מר", ר"ל
שיקח רק ירקות שיש להם הסימנים הנוכחים בדברי אחרים: ירק מר
שיש לו שורף ופניו מכסיפין. וכ"כ הפר"ח סק"ה: והן הן סימני מרור
כדאיחא בגמ'. ובסקכ"ג כתב רבנו: ש"מ שקפיר על הסדר. הרי
דעדיף ליקח המנוי במשנה תחלה. וכ"כ הטור וזה מדברי הראב"ה
בס'י תע"ג והגמ"י ה' חמץ ומצה פ"ו הי"ג אות כ', שכתב: וכל
המוקדם במשנה מוקדם לאכילה. אבל הפר"ח שם מפקפק בדין זה,
ח"ל: ואינו מחזור אצלי דהא מייחזין בש"ס ברייתות דבר קפרא
ורבי שמואל שלא שנו הירקות כסדר השנוי במשנה משמע דלית
להו סדר ומיהו מודינא דעיקר המצוה בחזרת ודלא כמ"ש הבי"ט
לדעת הרמב"ם שהשמיט זה משום דמפרש מצוה נמי בחזרת ולא
משמע הכי בגמ' דגרסינן התם רבי אשכחיה לרב אחא כריה דרבא
דהוה מהדר אמרייתא א"ל מאי דעתך דמריזין טפי והא חזרת תנן
ותנא דבי שמואל חזרת וא"ר אושעיא מצוה בחזרת כו' א"ל הדר בי

באר הגולה

ר' הרמ"ש והמחבר
וע"פ.

בחומץ (ג) ומברך בורא פרי האדמה ואוכל (ד) ואינו מברך אחריו (ה) ויקח מצה ר

ביאורי הגר"א

מבר' אחריו. ר"ל אפי' אכל כזית וכנ"ל והוא ממע"ט
קט"ז א' מעיקרל כו' נלל ברכה אלמל שזרכה ראשונה
פוטרתו וע' רשנ"ס קי"ד נ' ד"ה פשיטא כו' וע' חס'

להכירל ומזכרין על פחות מזכית ממ"ש חס' נפ"ז דסוכה
נשס הירושלמי וכמ"ש נרפ"ז דנרכות ולל יטול כזית
ועט"ז: (ג) ומברך. גמר' שס: (ד) ואינו

ברכת אליהו

הקרבן נתנאל שם אות ר': המה דברי ר"י ור"ת ובברכות דף
מ"א ד"ה אי הכי שם תראה]. וקושיית חס' ממ"ש בפסחים
שם עמוד ב' דאגדתא והלילא הוה הפסק, ל"ק דדוקא לענין
נט"י הוי הפסק, אבל לא לענין ברכה. דאף חבירים שעקרו לא
הוה הפסק — לענין ברכה — כשהניחו מקצת חבירים,
כמש"ש קב א. וסיים הרא"ש: כ"ש הכא שיושב במקומו
אע"פ שקורא ההגדה לא הוי היסח הדעת. ועיין חס' שם ד"ה
ועקרו כו', שכתבו: מכאן משמע שאם סכח להתפלל ונזכר
באמצע סעודה ומתפלל שא"צ ברכה אפי' לכתחלה. [והוסיף
הד"א: ואילו לנט"י הלא איתא ביומא ל א הפליג לדבר עם
חבירו חזר ונטל ב' ידי. אלמא שלענין נט"י הוי יותר הפסק
מלענין ברכה]. וכתב בסדר הפסח לרא"ש דנ"מ לאלו הפי'
לענין ברכה אחרונה על הירקות. שאם ברכת בופה"א דירקות
פוטרת את המרור, א"כ א"צ לברך לאחריו בורא נפשות אף
אם אכל כזית. ואם אינה פוטרת את המרור — צריך לברך
אחר אכילת הירקות בורא נפשות רבות. ועתו"ש שם ק ב ד"ה
די יין כו', שכתבו: ...משמע דהכל תלוי בדעתו הלכך אם
בירך על היין לפני המזון ודעתו לשנות בתוך המזון א"צ
לברך אחריו על הגפן ולא תוך המזון כפה"ג. הרי שאם היין
שלפני המזון פוטר היין שבתוך המזון, א"צ לברך ברכה
אחרונה על היין שלפני המזון. ונראה דאזלי לשיטתיהו
ובפלוגתא דסי' תע"ד. [ששם בטי"א פסק המחבר: שותה כוס
שני ואין מברך עליו לא ברכה ראשונה ולא ברכה אחרונה
שאינ מברכין כפה"ג כי אם על כוס של קידוש וכו'. והרמ"א
כתב: והמתנה בין האשכנזים לברך ברכה ראשונה על כל כוס
וכוס, ועמש"ש בס"ק א', ב'. וא"כ המחבר שם זו דעת הרא"ש
שם דברכת בופה"ג פוטרת את כל הכוסות, חזו גם דעת
הרא"ש כאן דברכת כפה"א פוטרת את המרור, כיון שההגדה
לא מיקרי הפסק. והרמ"א ס"ל שההגדה הפסק ולפיכך צריך
לברך על כל כוס וכוס. והו"ה שברכת כפה"א שעל הירקות
לא פוטרת את המרור]. ועיין רא"ש שם סכ"ד. שכתחילה
הביא דעת ברוכותא שצריך לברך על כל כוס מארבע כוסות.
וכתב ע"ז: ולא נהירא לי מה שהביא ראיה משום דכל חד וחד
מצוה באנפי נפשיה היא צריך לברך כפה"ג אכל כוס וכוס
שהמצוה אינה מזקקת ברכה כל כמה דליכא היסח הדעת
כדחזינן לעיל (קג א) רב אשי דברין אכסא קמא ותו לא בריך
אע"ג דברהמ"ז טעונה כוס לא בעי לברוכי כיון דליכא היסח
הדעת הכא נמי אע"ג דכל חד וחד מצוה באנפי נפשיה היא
כיון דליכא היסח הדעת לא בעי לברוכי אכל כסא וכסא ואע"ג
דליה הלכתא כרב אשי היינו מטעמא אחרניא משום דברהמ"ז
חשיב הפסק וכיכא היסח הדעת אבל לפום סברא דירידי
דברהמ"ז לא הוי הפסק ליכא מאן דפליג עליה דההיא סברא
דברהמ"ז אע"ג שהיא טעונה כוס למצוה אינה מזקקת ברכה
לסברתו דליכא הפסקה והיסח הדעת וכן תפליין שתי מצות הן
ואינם מעכבות זו את זו ומברך ברכה אחת על שתייהן אפילו

בסוף וכו'. וע"ע מש"ש בזה. וכמ"ש ברפ"ו דברכות לה א:
אסור לו לאדם שיהנה מן העוה"ז בלא ברכה וכל הנהנה מן
העוה"ז בלא ברכה מעל וכו'. וכמ"ל בס"י ר"י ס"א וכמ"ש
בסק"ג. וזהו הטעם דסגי בפחות מזכית. ולא עוד שאף לא
יטול כזית. ועט"ז. [שהט"ז בסק"ח כתב שיטול פחות מזכית
לפי שאם יאכל כזית יתחייב לברך בורא נפשות רבות ויש
פלוגתא בזה אם חייב לברך אותה על טיבול ראשון ע"כ טוב
שיאכל כענין שלא יאכל בו חיוב כלל". ע"ש שביאר מחלוקת
זו. ויבאר להלן סקל"ד].
(ג) גמ' בפסחים קיד ב: פשיטא היכא דאיכא שאר ירקות
מברך אשאר ירקות בורא פרי האדמה ואכיל וכו'.
(ד) ר"ל אפי' אכל כזית אינו מברך אחריו. וכנ"ל בסק"ב
מהט"ז בסק"ח. [שהט"ז שם כתב שדעת הרשב"ם והרא"ש
דהגדה והלל לא הוי הפסק בין טיבול לסעודה ונפטר
בברהמ"ז]. והוא ממ"ש בפסחים קיד ב, קטו, א: היכא דליכא
אלא חסא מאי וכו' אמר רב חסדא מעיקרא מברך עליה בורא
פרי האדמה ועל אכילת מרור ולבסוף אכיל אכילת חסא בלא
ברכה. אלמא שברכה ראשונה פוטרתו, משום דההגדה לא הוי
הפסק. ועיין רשב"ם שם קיד ב ד"ה פשיטא כו', שכתב:
...דכיון שיש לו שאר ירקות הכי שפיר טפי שיברך כפה"א
תחלה על ברכה הראויה להן ויפטר את המרור מברכת פרי
האדמה וכו'. הרי דברכת כפה"א דכרפס פוטרת את המרור,
כיון שההגדה לא מיקרי הפסק. ועיין חס' קטו א ד"ה והרר
כו' דפליג על רשב"ם והר"י טוב עלם. [שכתב: שם כתבו:
ונראה דאין צריך לברך כפה"א אע"ג דההגדה הוי הפסק
כדפרישית לעיל ולא מיפטר בברכה של טיבול ראשון מ"מ
ברכת המוציא פוטרת דהוה להו דברים הכאים בתוך
הסעודה מחמת הסעודה שהרי ירקות גוררין הלב וקרי ליה נמי
למרור פרפרת הפת. וסיימו התוס': וה"ר יוסף טוב עלם כתב
בסדרו למה שאר ירקות באין תחלה לפטור חזרת מברכה
הרויה לה וליתא דהא משום היכרא באין ולא שייך אזהרת
חבילות אלא בתרי מילי ועוד דרב חסדא מברך שתייהן כזית
ועוד דמשמע דלא פטר ליה פת וכו']. אבל הרא"ש שם פ"י
סכ"י מפרש כרשב"ם. [שהרא"ש שם כתב: ופי' רשב"ם ואין
צריך לברך בורא פרי האדמה לפי שנפטר בברכה שבירך על
הירקות ולא נהירא דהא אסח דעתא באגדתא והלילא דאמרין
לקמן (דף קטו ב) הנוטל ידיו בטיבול ראשון צריך שיטול ידיו
בטיבול שני משום דאסח דעתיה באגדתא והלילא וכו' ונראה
לי דלא קשה לפי' רשב"ם דנהי דאגדתא והלילא הוי היסח
הדעת לענין נטילה היינו משום דילמא אסח דעתיה ונגע
במקום הטנופה ידיים עסקניהן הן אבל לענין אכילה כיון
שבירך בורא פרי האדמה על הירקות וחזרת לפניו ודעתו
לאכול ממנו לאו נמלך הוא ואין כאן לא היסח הדעת ולא
שינוי מקום שהיא צריך לברך וכו' עכ"ל. וכ"כ הרא"ש בסדר
הל' פסח. ומ"ש הרא"ש, ולא נהירא וכו' עד ונ"ל, כתב

האמצעית ויבצענו' לשתיים (לו) ויתן חציה לאחד מהמסובין לשומרה לאפיקומן ונותנים אותה תחת המפה וחציה השני' ישים בין שתי השלימות ש (לו) ויגביה הקערה ת שיש בה המצות ויאמר הא לחמא עניא עד מה נשתנה: הגה: (לה) ויאמר נלשון שמנינים הנשים והקטנים או יפרש להם הענין וכן עשה ר"י מלמדני כל ההגדה נלשון לע"ז כדי שינינו הנשים והקטנים (כל זו ומהר"צ) (לט) א

ביאורי הגר"א

באר הגולה
ש טור והקוט.
ת הלא"ש נמשו'
וש"פ.
א ש במהל קט"ו
וכ"כ המו' ורש"ס
שס.

כו' ולמלא דפרישית כו' ועיין ר"ן וכ"כ ט"ו. ולפיכך פסק הש"ע יפה הוא לשיטתו אבל לדעת הרב שם נס מאן צריך לנכד: (לה) ויקח מצה. כנ"ל מה עני כו' ואמר האמצעית כמ"ס נדרות וטעם שם פרוסה נתון השלימה ועמ"ל כס"ד: (לו) ויתן חציה. ששתי אכילו שאוכל לשם מנה היא נפרוסה: (לז) ויגביה. כמ"ס מנה צריך להגביה ועמ"ל סוף ה' מו"מ ע"ש: (לח) ויאמר בלשון כו'. כמ"ס והגדה כו': (לט) ואז יצוה. שם למה עוקרין כו' ועמ"ל

ברכת אליהו

השו"ע יפה הוא לשיטתו כס"י חע"ד. אבל לדעת הרב שם, גם כאן צריך לברך. [ועיין ביאור הלכה ד"ה ואינו מברך אחריו.] (לה) כנ"ל בסק"א מפסחים קט"ו: לחם עוני (דברים טז, ג) עני כתיב מה עני שדרכו בפרוסה אף כאן בפרוסה. ואמר המחבר שיקח, "האמצעית". [והוא לשון הרמב"ם בהל' חמץ ומצה פ"ח ה"ו. ואע"ג שדעת הרמב"ם שלוקח רק ב' מצות כנ"ל בסק"א. וא"כ אין זו מצה אמצעית. נקט כן.] כמ"ס בברכות ל"ט ב (ושבת): אמר רב נחמן בר יצחק וירא שמים יוצא ידי שניהן (רב הונא הסובר שמברך על פתיחת ופוסטרת את השלמין ורבי יוחנן שמברך על השלמה) ומנו מר בריה דרבינא דמר בריה דרבינא מניח פרוסה בתוך השלמה ובוצע תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק מניח הפרוסה בתוך השלמה ובוצע ומברך. והיות והגמ' נקטה לשון "בתוך" לכן נקט המחבר, "אמצעית". ועמ"ל בס"ד. [ומש"ש בסק"א.] (לו) כדי ששתי אכילות שאוכל לשם מצה — דהיינו כוית הראשון וכוית האחרון יהיו בפרוסה. [כוית ראשון בכצירה, וכוית אחרון באפיקומן].

(לז) כמ"ס בפסחים קט"ו ב: אמר רבא מצה (כשאומר מצה זו שאנו אוכלין — רש"ס) צריך להגביה (כדי להראותן למסובים ותחבב מצוה בעיניהן — רש"ס). ועיין הגמ"י סוף הל' חמץ ומצה ע"ש. [נשכתב שם בפ"ז אות א': ...אבל מה שרגילין להגביה הקערה כשאומרים הא לחמא פ"י רש"ס מנהג של חנם הוא. פ"א פ"י רש"ס בשם רש"י שזהו הגבהת קערה עם המצות והמרור והתבשיל וכן פ"י בערוך בערך חטף. אבל ראבי"ה כתב בשם רש"א שהגבהה זו אינה אלא מנהג של שמחה בעלמא כגון הגבהת כוסות כשאומר לפיכך וכו' אבל רבינו שמחה כתב דבמצה צריך להגביה בשעה שאומר מצה זו והו"ה בשעה שעונין עליו דברים ואומר הא לחמא צריך להגביה את המצה ועם הגבהתה מסלק את התבשיל מתוך הקערה וכן יסד רבינו יוסף טוב עם בסידורו. עכ"ל הגמ"י. ועיין בתוס' שם קט"ו ב ד"ה למה].

(לח) כמ"ס בשמות יג ח: והגדת כו'.
(לט) פסחים קט"ו ב: למה עוקרין את השולחן אמרי דבי רב ינאי כדי שיכירו תינוקות וישאלו. ועיין תוס' שם ד"ה למה

קט"ו א' ד"ה והדר כו' דפליג על רש"ס והר"י טוב עלם אבל הרא"ש שם מפ' כרש"ס וקושיא מוס' ממש"ש נ' לאגדתא והלילה היה הפסק דוקא לענין נט"י אבל לא לענין נרסה דלף חמירי שעקרו לא היה הפסק כשהניחו מקלט חמירי ועמ"ל ק"צ א' ד"ה ועקרו כו' וכנ"ל נקטר הפסק דנימ' לאלו הפ"י לענין נרסה אחרונה ועמ"ל ק' נ' סד"ה יד י"ן כו'. ונראה דלולי לשיטתיהו ונפלוגת דמי' מע"ד וע' רא"ש שם סכ"ד ול"נ לי כו' דשאלו נהמ"ז דהו כו' אבל אם עמד כו' ועמ"ל ק"ג נ' ד"ה רב. ואל"ה

מאן דברין שתיים מ"מ ברכה ראשונה עולה גם לשל ראש דאילו לא היה מניח אלא של ראש היה מברך שתיים ומה שהביא רביה מהב לן ונברין דהוי הפסק משום דמישתא וברוכי בהדי הדדי לא אפשר לאו רביה הוא דשאני ברהמ"ז דהוי היסח הדעת וסילוק על מה שאכל ושתה הלכך צריך לברך לכתחלה אם רצה לאכול או לשתות וכן כיוסו הד"ס הוי גמר וסילוק השחיטה אבל אם עמד להתפלל באמצע הסעודה אפי' הגיע זמן המנחה ואין שהות לו לגמור סעודתו ולהתפלל שחייב להפסיק ואי אפשר לו לאכול עד שיחפול ואפ"ה לא הוי הפסק כדאמרין (קב א) גבי עקרו רגליהם לילך לבית הכנסת דמירי בכל ענין אפי' אין שהות כיוס דחייב להפסיק אפי' לא הויא הפסקה כדפרישנא (ס"ו ר) כיוס בין כוס ראשון לכוס שני שאם ירצה לשתות דשתה לא הוי היסח הדעת וכן בין שלישי לרביעי אע"ג דאסור לשתות כיון שהכוס לפניו ודעתו לשתות לא הויא הלילא הפסק והיסח הדעת הילכך נראה שאין לברך כי אם על כוס ראשון ושלישי. עכ"ל. ועיין תוס' שם קג ב ד"ה רב, שכתבו: וא"ת א"כ אמאי מברכין בכוס שני שאחר הגדה בפה"ג אפי' תא הגדה טעונה כוס אין צריך לברך דלא הוי הפסק כדאמר הכי וי"ל דהגדה והלילא נמי הוי הפסק וכו' ולמאי דפרישית תהי הגדה הפסק צריך לברך אחר ירקות בוג"ד וגם נראה לברך אחר כל ארבע כוסות על הגפן חוץ מכוס שני הסמוך לסעודה וכו'. [והוסיף הד"א: ואף דבזה איתא בסימן תע"ד ברמ"א דלא יברך היינו משום דס"ל דשם מברך על הגפן אחר כוס ד' ואמרין דהולך הברכה על כל הכוסות משא"כ כאן דאין מברך אחר המרור דברהמ"ז פוסטרת וכו' צריך לברך אחר הירקות דאין פוסטרת את המרור]. וביין ר"ן שם קח א. שגם הוא תלה את המחלוקת אם ברכת בפה"א פוסטרת את המרור, במחלוקת אם צריך לברך בפה"ג על כל כוס וכוס. וכן כתב ט"ז סק"ח: ונראה דבפלוגתא זו (לגבי ברכת המרור) שייכא עוד פלוגתא לענין ברכה אחרונה של כוסות הראשונות דלר"י צריך לברך ולרשב"ם א"צ לברך. [ונכתב הד"א: וט"ס מ"ש בט"ז דשייך לפלוגתא לענין ברכה אחרונה של כוסות הראשונות וצ"ל לענין ברכות הראשונות דכוסות הראשונות]. ולפיכך פסק

באר הגולה

ב משנה ונרימא שס
ק"ו.
ג טור מהא דלמס
עני כ' קט"ו.
ד שס ק"ל.

ואז יצוה להסירם מעל השלחן ולהניחם בסוף השלחן כאלו כבר אכלו כדי שיראו התינוקות וישאלו: ז ב מוזנין לו (מ) מיד כוס שני כדי שישאלו התינוקות למה שותים כוס שני קודם סעודה ואם אין חכמה בבן אביו מלמדו (מא) אם אין לו בן אשתו שואלתו ואם לאו הוא שואל את עצמו ואפי' תלמידי חכמים שואלים זה לזה מה נשתנה וכו' (מב) (וכסחנן או האסה שאלת אין נרץ לומר מה נשתנה אלמא ממחיל ענדס) (מהר"ל) (מג) ג ובשמתחיל עבדים היינו לפרעה מחזיר הקערה שבה המצות לפניו וקורא כל ההגדה ד ובשיניע למצה זו צריך להגביה להראותה למסובין שתחבב המצוה עליהם ויש להגביה מלה הפוסה שהוא כלמס עוני (מהר"י) וכן

ביאורי הגר"א

שס ד"ה למה כו': (מ) מיד. ר"ל אחר עקירת הקערה מיקף כדי שישאל וכמ"ש וכן הנן שאל כו' וקמ"ש: (מא) אם אין. גמ' שס: (מב) וכשהבן. שס קט"ו קט"ו פטרמן כו': (מג) ובשמתחיל

ברכת אליהו

א: מתחיל בגנות ומסיים בשבח. ובגמ' שס: מאי בגנות רב אמר מתחיל עובדי ע"ז היו אבותינו [ושמואל] אמר עבדים היינו א"ל רב נחמן לדרו עבדיה עבדא דמפיך ליה מריה לחירות ויהיב ליה כספא ודבהא מאי בעי למימר ליה א"ל בעי לאודרי ולשבחי א"ל פטרמן מלומר מה נשתנה פתח ואמר עבדים היינו. [ועיין תוס' שם קטו ב ד"ה כדי שיכיר התינוק וישאל. שכתבו: כלומר ומתוך כך יבא לישאל בשאר דברים אבל כמה ששאל למה אנו עוקרין את השלחן לא יפטר ממה נשתנה וההיא דאביי לא פי' הגמ' אלא תחלת שאילתון.] (מג) עיין תוס' קיד א ד"ה הביאו לפניו מצה, שכתבו: לפי שעקר השלחן לפני מי שאומר הגדה ועושה הסדר קתני הביאו לפניו מצה ועקירת שלחן היא כדי שישאל הבן ואביו עונה לו עדיין יביאו שלחן לעשות טיבול שני והבן ישאל למה

כו'. [וה"ל: דוקא שלחן שהן קטנים אבל שלנו שהן גדולים איכא טורח גדול בעקירתו ונהגו לסלק הקערה לצד אחד דליהוי בעקירת שלחן. וע"ל סק"ן.] (מ) ר"ל אחר עקירת הקערה תיקף מיד מוזנין, כדי שישאל הבן. וכמ"ש בפסחים קטו א: מזגו לו כוס שני וכאן הבן שואל אביו. וכמ"ש המחבר: כדי שישאלו התינוקות למה שותים כוס שני קודם סעודה וכו'. (מא) גמ' דפסחים קטו א: ת"ר חכם בנו שואלו ואם אינו חכם אשתו שואלתו ואם לאו הוא שואל לעצמו ואפילו שני ת"י שיוודעין בהלכות הפסח שואלין זה לזה. (מב) פסחים קטו ב: אביי הוה יתיב קמיה דרבא חזא דקא מדלי תכא מקמיה א"ל עדיין לא קא אכלינן אתו קא מעקרי תכא מיקמן א"ל רבה פטרמן מלומר מה נשתנה. ותנן שם קטו

מ"ע שהו"ג אף שהיו באותו נס דטעם זה לא שייך במצוה באורייתא ולא יהא אלא סוכה אף שהם היו ג"כ מכוונים בענין. אלא חיובא דידן הוא להגיד להם נסיה ונפלאות ה' ע"ת ב"י סימן רנ"ג, עכ"ל. ואם נאמר שגם רבנו סובר כן, יוצא שדברי רבנו מוסבים גם על מ"ש כהגה לענין נשים. ומדוייק בזה שרבונו כתב, "כמ"ש והגדת כו", ולא כתב: כמ"ש והגדת לבנך כו'. דור"ק. [ובנוגע למ"ש האשל אברהם דטעם, אף הן היו באותו הנס" ה' ע"ת ב"י סימן דאורייתא ראה מ"ש בזה בשירי חמד מערכת האל"ף כללים סימן שצ"ג (בהוצ. ב"ב חש"ל כרך א עמוד 98), ושם בפאת השדה סימן כ"ו (בהוצאה הנ"ל עמוד 201).]

ובחינוך מצוה כ"א ספור יציאת מצרים כתב: ונהגת בזכרים ובנקבות וכו'. ובמנחת חנוך שם כתב ע"ז: ד"ז חידוש גדול אצלי למה יהי' נהג מצוה זו בנשים כיון דהוי מ"ע שהו"ג ונשים פטורות וכו' עכ"ל. וע"ש מש"ש. ועיין בדעת תורה כאן ובסימן תרמ"א. וראה גם מ"ש בזה הרב"צ ראקאו שליט"א בירחון תורני מוריה שנה י"ד גליון ג'ד (קנטיקס) סיון תשמ"ה עמוד ע"ב ואילך. וכן נראה מדברי הרמב"ם בספר המצוות. שכתב שם במ"ע קנ"ז: ולשון מכילתא מכלל שנאמר כי ישראל בנך (שמות יג, יד) יכול אם ת"ל ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה (שם שם, ג) ורצה לומר שישאל בנך אתה מגיד לו כו' ת"ל והגדת לבנך אע"פ שאינו שואלך אין לי אלא בזמן שיש לו בן בינו לבין עצמו בינו לבין אחרים מניין ת"ל ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה (שם שם, ג) ורצה לומר שהוא צוה לזכור כמו שאמר זכור את יום השבת (שם כ, ח). הרי שחובת סיפור יציאת מצרים גם לא רק לבנך, אלא — שאם אין כלל בפניו בנו או אחריים — מצוה גם בינו לבין עצמו. והכל נכלל במצות "והגדת". וכן מורה קצת לשון הרמב"ם ביד החזקה ה' חמץ ומצה פ"ו ה"א: מצות וכו' וואע"פ שאין לו בן וכו'. וכן שם שנעשו לאבותינו במצרים וכו' ואע"פ שאין לו בן וכו'. ובספר עמק ביה"א: היה לבנך שואל לעצמו מה נשתנה הלילה הזה. ובספר עמק ברכה להרב אריה פומרנצ'צ'ק ענין הגדה אות א' הביא ששמע בשם

והט"ן. ובחיי אדם הלכות פסח כלל י"ב ס"י"ב הוכיח שגם נשים חייבות באמירת ההגדה. ועפ"י כתב שם בהלכות, "הסדר בקצרה" אות ד: והנכון כמו שנוהגים היראים לפרש ההגדה בלשון אשכנז או בלשון שמכנים שהרי גם הנשים חייבות בכל המצוות ובאמירת ההגדה וכו'. והביאו המ"ב בסקס"ד. ובנוגע לקטנים, ה"י מקום לומר שהטעם הוא מחמת חינוך, וכעין מש"ל סימן תע"ב סט"ו: תינוקות שהגיעו לחינוך מצוה ליתן לכל אחד כוסו לפניו. וכמ"ש בסקל"א. אולם לפי מ"ש רבנו כאן, החיוב הוא מן התורה על האב, כמ"ש והגדת לבנך וגו'. וגם המ"ב בסקס"ג כתב: ויקיים בזה מה שאמר הכתוב והגדת לבנך וגו'. וכונת המ"ב היא לענין קטנים, דאילו לענין נשים כתב שם בסקס"ד — דכדורי הח"א הנ"ל — שזה מפני שהן חייבות באמירת ההגדה. ולענין קטנים כתב המ"ב בסיומן תע"ב סק"ן: דעיקר המצוה הוא התשובה על שאלת בנו וכמו שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר כעבור זה וגו' (ולא כמו שעושים איהו המון שאחר אמירת מה נשתנה מניחים לילדים לילך לישן ואינם יודעים שום תשובה על שאלתם). עכ"ל. ולפ"ז מוכן החיוב להסביר ולפרש לקטנים הענין, שהרי זה עיקר מצות והגדת לבנך וגו'. וברור שאם אין הקטנים מבינים הענין, אין האב מקיים מצות והגדת לבנך וגו'. ולשון ההגדה הוא: ויאמר בלשון שמכנים הנשים והקטנים וכו'. וביאורי הגר"א סקל"ח מצויין על מ"ש בהגה: ויאמר בלשון וכו'. והיות רבנו כתב: "כמ"ש והגדת כו", ולשון הכתוב הוא, "והגדת לבנך", יש מקום לפרש שדברי רבנו מוסבים רק על מ"ש בהגה ויאמר בלשון שמכנים הקטנים. ואילו לענין נשים, הטעם הוא כמ"ש הח"א והמ"ב הנ"ל. מפני שהן חייבות באמירת ההגדה. אולם מדלא ציין רבנו ס"ק זה על מ"ש בהגה, "והקטנים", נראה קצת שכוונת רבנו היא גם על מ"ש בהגה לענין נשים. והדבר יובן עפ"י מ"ש כאן בגליון הש"י באשל אברהם להגדה"ה א' אברהם אופנהיים זצ"ל אות ב', וד"ל: באמת אין הנשים חייבות באמירת ההגדה שהיא

בשיגיגה למרור זה (מד) הובשיגיגה ללפיכך מגביה כל אחד כוסו בידו עד שחותם גאל ישראל:
הנה: (מה) ומהגין לזרוק מעט מן הכוס (מו) נלכננו (ד"ע) כשמגיע לרס ואש וחמרות עשן וכן כשמזכיר המכות ד"ך
עד"ש נחמ"כ ככלל ונפרט (מו) הכל ע"י פעמים (מהר"ל) (מה) ויהיה הפת מגולה בשעה שאומר ההגדה עד לפיכך
שאומן הכוס בידו (מט) ולא יכסה הפת (אגור וזית יוסף):

ביאורי הגר"א

עמיד להשקות את א"ה כו' ע"ש: (מו) באצבעו.
ע"ש אלננו אלקים הו': (מז) הכל י"ו פעמים.
עמ"ל: (מה) ויהיה הפת כו'. כמ"ש שם שטעמן
עליו דברים: (מט) ואז כו'. כמ"ש שם ק' ב' ואש
הניא ס'. וכתב הרא"ש שם בשם הירושלמי מפני טעמו
שהוא מוקדם נפסוק ומוקדם לגריה:

ברכת אליהו

איתא בפ"א דמגילה יד א.
(מה) כמ"ש בירושלמי דפסחים ר"פ ע"פ ה"א: מניין
לארבעה כוסות כו' ורבנן אמרי כנגד ד' כוסות של פורענות
שהקב"ה עתיד להשקות את אומות העולם וכו'. ע"ש,
שנלמדו ד' כוסות של הפורענות מפסוקים. וסיים שם: וכנגדן
עתיד הקב"ה להשקות את ישראל ארבעה כוסות של נחמות.
(מו) ע"ש אצבע אלקים הוא (שמות ח, טו).
(מז) עמ"ל סקב"ט, שכתב בשם הד"מ, שזה "כנגד חרבו של
הקב"ה שנקרא יוה"ק". וביאר המחצה"ק: לכן בא הרמו
בט"ז פעמים לרמו על השם דהיינו ט"ז הך והכה. וראה גם
בכף החיים אותיות קס"ו, קס"ח].
(מח) כמ"ש בפסחים קטו ב: אמר שמואל לחם עוני (דברים
טו, ג) לחם שעונין עליו דברים תניא נמי הכי לחם עוני לחם
שעונים עליו דברים הרבה.
(מט) כמ"ש בפסחים ק ב: ... שאין מביאין את השולחן
א"כ קידש ואם הביא פורס מפה ומוקדש. וכתב הרא"ש שם
פ"י ס"ג בשם הירושלמי, דהא דפורסין מפה הוא "מפני שלא
יראה הפת בושטו שהוא מוקדם בפסוק ודין הוא (שמוקדם)
[שיקדים] בברכה ומקדימין בברכת היין".

אשתו ושאלתו ה' לברו שואל לעצמו. ובה"ד: וצריך להתחיל
בגנות ולסיים בשבח כיצד מתחיל ומספר שבתחלה היו אבותינו
בימי תרח ומלפניו כופרין וטועין אחר ההבדל ומסיים בדת האמת
שקרבתו המקום לו והבדילנו מן האומות וקרבתו ליחודו וכן מתחיל
ומודיע שעבדים היו במצרים וכל הרהר שגמלנו ומסיים בנסים
ונפלאות שנעשו לנו. ובה"ה שם: כל מי שלא אמר ג' דברים אלו
בפסח לא יצא ירו"ח ואלו הן פסח מצה ומרור פסח על שום מה וכו',
ומסיים הרמב"ם: ודברים האלו כולן נקראין הגדה. עכ"ל. הרי
להדיא. שכל הג' חילוקים אלו כולן נכללים בהמצוה של "והגדת
לבנך" בהמצוה של סיפור. וכיון שמצוות צריכות כוונה ע"כ היה
מצוה לכיון לצאת בג' דברים אלו. עכ"ל עמק ברכה. ועמ"ש בזה
בספר מועדים וזמנים חג הפסח סי' רנ"ג. הרי שכתב שאחד
החידושים בספור צריכת מצרים הוא שצריך לספר לאחר דרך
שאלה ותשובה דכתיב כי ישאלך בנך וגו'. ומוכת דלאו דוקא
"לבנך". אלא שעיקר החובה שהסיפור יהי דרך שאלה ותשובה.
א"כ גם כשתספר לאשתו מקיים בזה מצות "והגדת לבנך". ולפי"ז
פשוט שהאשה צריכה להבין. דאל"כ לא מיקרי תשובה על שאלתה.
הביא בשם תשו"ב בית דוד סימן רנ"ו, וז"ל: לא משום שהנשים
חייבות באמירת ההגדה אלא משום חיוב האנשים להגיד להן וכו'
עכ"ל. וזה כמשל בדעת רבנו.

כו'. עתוס' קיד"א ד"ה הניאו כו': (מד) ובשיגיגה
ללפיכך. מדרש ש"ט ואמר שם כדי לומר שירה על היין
כמ"ש נערמין י"א א' והלל היא השירה כמ"ש שם מ"ד ב'
ונפ"ד דר"ה ונפ"א דמגילה: (מה) ונוהגין
לזרוק. כמ"ש בירושלמי ר"פ ע"ט מנין ל' כוסות כו'
ורבנן אמרי כנגד ארבעה כוסות של פורענות שהקב"ה

אנו מטבילין שתי פעמים ומיד כשעוקרין מחזירין לפניו
והמצוה והמרור עליו שהרי צריך לומר בהגדה מצוה זו מרור זה
וכו'.

(מד) מדרש שוחר טוב. ואמר שם כדי לומר שירה על היין
כמ"ש בערכין י א: מנין שאין אומרים שירה אלא על היין
שנאמר ותאמר להם הגפן החדלתי את תירושי המשמח
אלקים ואנשים (שופטים ט, יג) אם אנשים משמח אלקים במה
משמח מכאן שאין אומרים שירה אלא על היין. והלל היא
השירה, כמ"ש י ב: ... דאמר רבי אבהו אמרו מלאכי השרת
לפני הקב"ה רבש"ע מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך
בר"ה ובויהכ"פ אמר להן אפשר מלך יושב על כסא הדין
וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו וישראל אומרים שירה
לפני הוא חנוכה דלא הכי ולא הכי וקאמר משום ניסא פורים
דיאכא ניסא לימא אמר רב יצחק לפי שאין אומרים שירה על
נס שבחול"ל מתקין לה רב נחמן בר יצחק והרי יציאת מצרים
דנס שבחול"ל הוא ואמרין לא כדתניא עד שלא נכנסו ישראל
לארץ הוכשרו כל הארצות לומר שירה משנכנסו לארץ לא
הוכשרו כל ארצות לומר שירה וכו'. הרי דקרי להלל "שירה".
דברי רבי אבהו הנ"ל איתא בפ"ד דר"ה לב ב' ודברי רב יצחק

הגאב"ד דבריסק בשם אביו מרן הגר"ח הלוי ז"ל: שבכל שנה
בשעת הסדר של פסח היה מבאר לפני ב"ב מה היא המצוה של
סיפור יציאת מצרים. הרי בכל השנה יש מצוה יש זכירת יציאת
מצרים, וא"כ מה ניתוסף אותה הלילה ע"י המצוה של ספור מה
שאין בזכירה, והיה אומר, שהחילוק בין זכירה לספור הוא בג' דברים:
הדברים: חזק, שבזכירה אין צריך אלא להזכיר לעצמו יציאת
מצרים, אבל סיפור הוא לספר לאחר דרך שאלה ותשובה, דכתיב:
והיה כי ישאלך בנך וגו' והגדת לבנך וגו'. הכן שואל מה נשתנה וכו'
והאב משיב עבדים היינו, ואפי"ה היה לברו שואל לעצמו מה נשתנה
וכו' בדרך ספור לאחר: ועוד חילוק, שבזכירה אין צריך אלא להזכיר
היציאה ממצרים לבדו, אבל בספור צריך לספר כל ההשתלשלות
וצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבח. ועוד ניתוסף במצוה סיפור,
לספר טעמי המצוה של אותה הלילה, רבן גמליאל אומר כל שלא
אמר ג' דברים אלו בפסח לא יצא ירו"ח ואלו הן פסח מצה ומרור
וכו'. וכל זה עיקר המצוה של ספור יציאת מצרים. וכן מבואר להדיא
ברמב"ם פ"ז מהל' חמץ ומצה וז"ל: מצות עשה של תורה לספר
בנסים ובנפלאות שנעשו לאבותינו במצרים כליל ט"ו בניסן שנאמר
זכור וגו' ומנין שבכליל ט"ו ת"ל והגדת לבנך וגו'. ואח"כ מבאר
הרמב"ם מה היא המצוה של סיפור וכתב שם בה"כ: מצוה להודיע
לבנים שנאמר והגדת לבנך לפי דעתו של בן אביו מלמדו כיצד אם
היה קטן או טעם וכו' ואם היה הבן גדול וחסד וכו' וצריך לעשות
שינוי כדי שיראו הבנים וישאלו ויאמרו מה נשתנה וכו' אין לו בן

תעד על כוס ב' אין מברכין. ובו סעיף אחד:

באר הגולה

א טור נסע אלו
הר"ש"ס שם נפסק ע"פ
ורז כהן זקן ונכד
הר"ש"ס שם שכן נהגו.
ב שם רב שריאל
ורב הלי והר"ש
והר"א.

א שותה כוס שני ואין מברך עליו לא ברכה ראשונה ולא ברכה אחרונה (א) שאין מברכין בורא פרי הגפן כי אם על כוס של קידוש ועל כוס של ברכת המזון ב ואין מברכין על הגפן כ"א אחר כוס רביעי: הגה: (ב) והמנהג בין האשכנזים לנכד ברכה ראשונה על כל כוס וקום (ג) אצל ברכה אחרונה אין מברכין רק אחר האחרון לנד וכן דעת רוב הגאונים:

ביאורי הגר"א

שם ד"ה ועקרו ונחלין שם נחום' ועוד שאם רצה לשמות שופה כמ"ש בין הכוסות כו' ונמלחמות ור"ן ישנו דבריו למשהחמיל ההגדה או אשר גאלנו אסור לשמות ועמס' ק"ג ז' ד"ה רב כו' וס"ל דאפ"ל אינו דבר של סילוק מפיסק רק דבר הקבוע מונה או קודם החמיל הדבר כמו טול ברוך וסמ בין מפלה כו' אצל אחר החמלה ודבר הרשות אינה הפסק כמ"ש בהלל ונמילה פוסק ולכן אין ראיה מחכמים כו' ומה שאין מברך בפה"א

תעד (א) שאין מברכין. כמ"ש שם ק"ג ז' [נ]מר וזוטרא צריך כו'. (ב) והמנהג כו'. כדעת הר"ף ולמד ממ"ש שם ק"ט ז' ארבע' כפי כו'. ויש לו דין נמלך לענין זוגות וה"ה לענין ברכה והצ"ח ראה ממ"ש בחולין פ"ו ז' מ"ש מתלמידי דרב כו' הכי השתא כו' וה"ה דלא אפשר למקרי ומשמי כהדדי והח"ה דמה לחיטוי דוקא בדבר שהוא סילוק אמרינן כן כמו נה"מ ויחסי הדם ור"ה ממ"ש ק"צ א' חכמים שהיו כו' ועמו'

ברכת אליהו

אמר רב כיון דאמר הב ליברך איתסר ליה למישתי חמרא הכא נמי כיון דאיטפל ליה כסוי איחייב ליה לברכה הכי השתא התם משתא וברוכי בהדי הדדי לא אפשר הכא אפשר דשחית בחדא ומכסי בחדא. וסיים הר"ף: שמעינן השתא דכי היכי דלענין ברהמ"ז כיון דלא אפשר למשתי וברוכי בהדי הדדי הויה הפסקה וכד מסיק ליה לברהמ"ז צריך לחזור ולברך בפה"א הכא נמי כיון דלא אפשר למיקרי ומשתי בהדי הדדי צריך לחזור ולברך בחר דגמר הגדה ובתר דגמר הלילא בורא פרי הגפן וסברא מעליא הוא והכין מיבעי למיעבד.

והר"ה שם דחה ראייתו, שדוקא בדבר שהוא סילוק אמרינן כן, כמו ברהמ"ז וכיסוי הדם, „לפי שברהמ"ז סילוק אכילה הוא ואמטו להכי הוה הפסקה כיון דלא אפשר למשתי ולברוכי בהדי הדדי וכסוי הדם נמי סילוק הוא לשחיטה שקדמתו ולפום הכי ס"ד לשוייה הפסקה אי לאו משום דאפשר דשחית בחדא ידא ומכסי בחדא ידא אבל מדרש הגדה זו מנין לנו שהוא סילוק הרי שולחן ערוך בסעודתו לפניו ואין זה נראה סילוק". וראי' לכך ממש"ש קב א: חברים שהיו מסובין ועקרו גרליהם לילך לבית הכנסת או לבית המדרש כשהן יוצאין אין טעונין ברכה למפרע. ועיין תוס' שם ד"ה ועקרו, שכתבו: מכאן משמע שאם שכח להתפלל ונזכר באמצע סעודה והתפלל שא"צ ברכה אפי' לבתחלה ומה שהביא ה"ד יום טוב ראה מפרק כיסוי הדם (חולין פז א) דאמר מישתא וברוכי בהדי הדדי לא אפשר שצריך לברך ברהמ"ז ולטיול ידי אינה ראה דדוקא גבי ברהמ"ז אמרינן הכי דהוי הפסק וגמר סעודה אבל תפלה אפי' דמיכל ועלווי בהדי הדדי לא אפשר אין בכך כלום. וכעין זה כתבו תוס' בחולין שם ד"ה משתא. ועוד הרי כאן בכוסות אם רצה לשחות בין הכוסות שותה, כמ"ש בפסחים קיז ב במשנה: בין הכוסות הללו אם רוצה לשחות ישתה.

ובמלחמות ובר"ן שם יישבו דבריו של הר"ף. דמ"ש „בין הכוסות הללו אם רצה לשחות ישתה". היינו עד שלא התחיל ההגדה. אבל משהתחיל ההגדה או „אשר גאלנו" אסור לשחות. ועיין תוס' שם קג ב ד"ה רב אשי, שכתבו: מכיון

תעד (א) כמ"ש בפסחים קג ב: אמימר מר זוטרא ורב אשי הוו יתבי בסעודה וקאי עלייהו רב אחא בריה דרבא אמימר בריך על כל כסא וכסא ומר זוטרא בריך אכסא קמא ואכסא בתרא והתניא לא יאכל אדם תרי זוגות והו"ה לארבעה ותו לא בריך. והלכתא כמר זוטרא משום דעביד כתלמידי דרב, כמ"ש בגמ': אנא דעבדי כתלמידי דרב (כי ההוא עובדא דלעיל דיליף רבא מיניה דמיבעי לברוכי אכסא דברכתא אע"פ שכבר בריך איין שכתוך המזון — רשב"ם). [וע"ל סימן תע"ז סק"י].

(ב) כדעת הר"ף בפסחים קי א. ולמד ממ"ש קט ב: היכי מתקני רבנן (ד' כוסות שהן זוגות — רשב"ם) מידי דאחי בה לידי סכנה והתניא לא יאכל אדם תרי זוגות והו"ה לארבעה — רשב"ם) ולא ישתה תרי ולא יקנה תרי ולא יעשה צרכיו תרי וכו' רבינא אמר ארבעה כפי תקינו רבנן דרך חירות כל חד וחד מצוה באפי נפשה הוא (ואין מצטרפין זה לזה — רש"י ורשב"ם) לא יעשה צרכיו תרי אמאי נמלך הוא (ואין מצטרפין לזוגות — רש"י) אמר אביי ה"ק לא יאכל תרי וישתה תרי ולא יעשה צרכיו אפי' פעם אחת דילמא חליש ומיתרע (כלומר אדם שאכל זוגות יזהר בעצמו שלא ישמש מטתו אחרי כן עד זמן מרובה דילמא חליש מחמת תשמיש ואיידי דבוגות קאי מיתרע מזליה — רשב"ם). הרי דכל כוס מד' כוסות יש לו דין נמלך לענין זוגות ולא מצטרפין. משום דכל אחת מצוה באפי נשמה. והו"ה לענין ברכה יש לחשוב על כל כוס כנמלך לברך על כל כוס וכו'. והביא הר"ף ראה ממ"ש בחולין פז ב. והגן שם: שחט מאה חיות במקום אחד כסוי אחד לכולן מאה עופות במקום אחד כסוי אחד לכולן חיה ועוף במקום אחד כסוי אחד לכולן רבי יהודה אומר שחט חיה כסונה ואח"כ ישחוט את העוף. ובגמ' שם: אמר רבי חנינא מודה היה רבי יהודה לענין ברכה שאינו מברך אלא ברכה אחת א"ל רבינא לרב אחא בריה דרבא ואמרי לה רב אחא בריה דרבא לרב אשי מאי שנא מתלמידי דרב דרב ברונא ורב חננאל תלמידי דרב הוו יתבי כסודתא קאי עלייהו רב ייבא סבא אמרו ליה הכ ליברך הדור אמרו ליה הב לישתי אמר להו רב ייבא סבא הכי

באר הגולה

תעה יתר דיני הסדר. וכו' סעיפים:

א פסחים קט"ו.

א א יטול ידיו ויברך על נטילת ידים (א) ויקח המצות כסדר שהניחם הפרוסה בין שתי

ברכת אליהו

כו' ואפילו להר"ף ורמב"ם שפרשן שם שצריך ברכה למפר' דוקא בעקירת מקום אבל נחמד מקום לא. רמב"ן נמלחמות וערין:

תעה (א) ויקח המצות כו' ויאחזם. עמ"ל ומש"ל נס' תע"ג וכמ"ס נגמלא נקט תרמי כו':

על המרור כדעת ר"י שברכת המוציא פוטרתו: (ג) אבל ברכה כו'. שאין היסח הדעת קובע ברכה לאחריו כמ"ס נפ' ע"פ נמלך אלא וכן פי' מ"ס שם כיון דלא מרימו הנ כו' עד שינרכו נפיה"ג וא"ל נה"מ ונחולין ק"ו נ' והשמש מברך כו' וא"ל ברכה לאחריו ועיין חס' שם פי"ו נ' ונע"פ ק"א נ' ד"ה כשהן יולאין

ביאורי הגר"א

כשהן יוצאין כו', שגם שם כ"כ. דאיתא שם: בני חבורה שהיו מסובין לשתות ועקרו רגליהן לקראת חתן או לקראת כלה כשהן יוצאין אין טעונין ברכה למפרע כשהן חוזרין אין טעונין ברכה לכתחלה בד"א שהניחו שם זקן או חולה אבל לא הניחו שם לא זקן ולא חולה כשהן יוצאין טעונין ברכה למפרע כשהן חוזרין טעונין ברכה לכתחלה. וכתבו שם התוס': ומיהו אם יצאו ולא בירכו למפרע כשיחזרו לא יברכו רק ברכת המוציא ותדע דאם לעולם טעונין ברכה למפרע אמאי איצטרך לאשמעינן כשהן חוזרין דמברכין ברכה לכתחלה פשיטא כיון דלעולם מברכין למפרע והא דאמר בשמעתין שינוי מקום צריך לברך היינו לפניו ולא למפרע וכן פירש רשב"ם ור"ח לקמן (קג ב) איתסר לנו למישתי עד דברכיתו כפה"ג ואע"פ שלא היה יודע אם רוצים לשתות בלא ברכה מ"מ היה מורה להם שלא ישתו בלא ברכה וכן נראה עיקר דהא בפרק כל הבשר (חולין קז ב) אמר השמש מברך על כל פרוסה ופרוסה לפי שמסיח דעתו ולא משמע שיצטרך בכל פעם לברך ברהמ"ז ועוד דלקמן גבי חד בריך אכסא קמא ואכסא דברכתא כפה"ג ומייתי ראייה מהב וניכריך דאסור למישתי עד שיברך ואי כפה"ג מייתי שפיר אבל אי אסור למישתי עד שיברך ברהמ"ז מנא ליה דאחר ברהמ"ז יצטרך לברך כפה"ג וכו' עכ"ל. ואפי' להר"ף שם קג ב והרמב"ם בהל' ברכות פ"ד ה"ח שמפרשים שם שצריך ברכה למפרע כלומר ברהמ"ז — היינו דוקא בעקירת מקום, אבל כשנמצאים בחד מקום, ורק נמלכו או שהפסיקו ע"י אמירת הגדה. גם הם יודו דלא מיקרי היסח הדעת לקבוע ברכה לאחריה. וכ"ה ברמב"ן במלחמות שם ק"א והאריך בה וכתב כעין דברינו דלעיל. וערין שם שכתב: דאע"ג דברהמ"ז מפסיק אין לנו הפסק שיהא קובע ברכה לאחריו שאין לנו הפסק גדול מנמלך שהוא קובע ברכה לפניו ואין קובע ברכה לאחריו וכן דעת רבינו האי גאון ז"ל שאינו מברך על הגפן ועל פרי הגפן אלא לבתר כולוהו כסי, עכ"ל.

תעה (א) עמ"א סק"ב, שכתב שמ"ש המחבר, ויאחזם בידו, היינו, כל שלשתן כדי שיהי' לחם משנה ופרוסה משום לחם עוני (ב"ח רש"ל של"ה). וכמש"ל בס' תע"ג, שדעת המחבר שם בסעיף ד' דבעינן ב' מצות שלמות ופרוסה אחת. וכמ"ס כגמ' דברכות לט ב ושבת קיז ב: חזינא ל' לרב כהנא דנקיט תרתי ובצע חדא. [והבאנו דברי הגמ' בס' תע"ג סק"א וע"ע מש"ש].

שהתחיל אשר גאלנו אסור לשתות והיו כמו ברהמ"ז דמסקינן הכא דצריך לברך. וס"ל להר"ף דמ"ש בחולין דהיכא דאי אפשר בהדי הדדי חוזר ומברך היינו בכל דבר, ולא דוקא בברהמ"ז וכיסוי הדם. ואפי' אינו דבר של סילוק מפסק. אולם זה רק היכא דהוי דבר הקבוע חובה או קודם התחלת הדבר, כמו טול ברוך [וכגון באומר טול ברוך לאחר המוציא קודם שהתחיל לאכול, כמ"ש בברכות מ א], וכמו בסח בין תפילה [של יד לתפילה של ראש, כדאמרינן במנחות לו א דשח בין תפלה לתפלה צריך לברך]. אבל אחר התחלה ובדבר הרשות [כגון בתפלה באמצע סעודה דיכול להתפלל קודם הסעודה או אחריה, אע"פ שהתפלה חובה, מ"מ אינה קבועה לשעה זו וכמ"ס בס' קע"ח סק"ו ועמ"ש"ש בסק"ג ובהערה 2] אינה הפסק אף אם א"ל לעשות כהדי הדדי. וכמ"ס בברכות יד א בהלל ומגילה שאם רצה להפסיק מפני היראה פוסק, וא"צ לחזור ולברך, משום דבר התחיל. אבל הגדה שפיר הוי הפסק, משום דהוי קביעות חובה. ולכן אין ראייה מפסחים קב א הנ"ל, "חברים שהיו וכו'", דשם הרי מיירי בדבר הרשות. ומה שאין מברך כפה"א על המרור, שם אין הטעם משום דכפה"א דירקות פוטר, אלא כדעת ר"י שם קטו א ד"ה והדר הנ"ל בס' תע"ג סק"ד, שברכת המוציא פוטרתו. [וע"ע מש"ש ובסימן תל"ב סק"ו ומש"ש בהערה 2 ובסימן תע"ג סק"ל].

(ג) שאין היסח הדעת קובע שיצריך ברכה לאחריו לפני שישתה עוד פעם כמ"ס בפרק ע"פ פסחים קג ב הנ"ל בסק"א: אמימר בריך על כל כסא וכסא וכו' נמלך אגא (בכוס שני נמלכתי לשתות שכבר הוי לי היסח הדעת מששתיתי כוס הראשון — רשב"ם). ולא נזכר שם שצריך ברכה אחרונה על כל כוס. הרי דרך ברכה ראשונה צריך לברך על כל כוס, אבל לא צריך לברך ברכה אחרונה אחרי כל כוס. וכן פי' מש"ש כעובדא דתלמידי דרב ד, הווי יתבי כסעודתא קאי עלייהו רב ייבא סבא א"ל הב לן וניברך לסוף אמרו ליה הב לן ונישתי אמר להו הכי אמר רב כיון דאמריתו הב לן וניברך איתסרא לנו למישתי מ"ט דאסתיתו דעתיכו. הרי דאסור להם לשתות עד שיברכו כפה"ג. אבל א"צ לברך ברהמ"ז. ובחולין קז ב: השמש מברך על כל כוס וכוס (לפי שאין קבוע עד הסוף — רש"י). הרי דרך לפני כל כוס מברך. אבל אי' ברכה לאחריו. ועיין בתוס' שם (פ"א) [פ"ב ד"ה אסור. שכתבנו כן. וז"ל: וכן בפרק כל הבשר (שם קז ב) אמרינן דשמש מברך על כל פרוסה ופרוסה אין נראה דצריך לברך בכל פעם ברהמ"ז אלא ברכת המוציא ודאי צריך לברך. ועיין תוס' בע"פ פסחים קא ב ד"ה

באר הגולה

השלימות ב ויאחזם בידו (ב) ויברך המוציא ועל אכילת מצה (ג) ואחר כך יבצע מהשלימה (ד) העליונה ומהפרוסה ג משתיהן ביחד (ה) ד ויטבלם במלח: הגה: (ו) ואין המנהג לטבלם במלח נלילה

ב נדרות ל"ח

ג הרא"ש והמרדכי

ס"ט ו"פ. ד טור נפש הירושלמי.

ביאורי הגר"א

נטינו לראשון והר"י היה מפיק נפשו מפלוגתא והיה עושה כמ"ש כ"ח וכת' הרא"ש נע"פ ונכ"פ כסדרא ראשונה וכ' ג"כ להוציא עצמו מפלוגתא כנ"ל ועצמה"מ ומרדכי: (ג) ואח"כ יבצע. כמ"צ ונע"פ חלה והפרוסה כנ"ל: (ד) העליונה. כמ"ש נפ"י רע"ד: (ה) ויטבלם במלח. ירושלמי וטעם ליה נמלחם: (ו) ואין המנהג. כמ"ש נדרות מ' א' ליה

(ב) ויברך כו' ואח"כ. שדעת הראשון נמוס' דנדרות ל"ט ז' ד"ה הכל שינך המוציא על השלימה ועל"מ על הפרוס' לחם עני לכל הכל על הפרוסה לא משום שאין עושין מנות חבילות חבילות כמ"ש פ' ע"פ ק"צ ז' ור' מנחם היה מנזך הכל על הפרוסה ואומר שאין נקרא נכ"ג חבילות כמו נמוס' של קידוש שמנך נכ"י ה"ן וקידוש וכן אם אין לו רק חומר שמנך נכ"ה ועל אכיל' מורד

ברכת אליהו

כפסחים בפרק ע"פ סי' ל' ובסדר הל' פסח כסברא ראשונה. וכתב ג"כ להוציא עצמו מפלוגתא כנ"ל. והרא"ש בפסקים שם הביא ב' הדעות אי בעינן ב' מצות ופרוסה או מצה ופרוסה. ודעת הרא"ש היא דבעינן ג' מצות ויברך ברכת המוציא על ב' מצות שלמות. וסיים שם הרא"ש: והרוצה לצאת ידי חובת שניהם יברך המוציא ועל אכילת מצה ויבצע מן השלימה ומן הפרוסה כאחד. ועיין בהגמ"י בסוף הל' חמץ ומצה אות ז' ומרדכי ריש סדר של פסח. [ושם ושם האריכו בביאור ב' השיטות הנ"ל, והביאו ראיות לכאן ולכאן].

(ג) (כמ"ש) [כמ"ש] בברכות ל"ט ב' ושבת ק"י ב' חזינא ליה לרב כהנא דניקט תרתי ובצע חדא. והיינו שנקט בידיה בשעת הברכה תרתי ובצע חדא מן השלמות והפרוסה, כנ"ל בסק"ב דבעינן לבצוע גם על הפרוסה משום לחם עוני, דמברך עליה על אכילת מצה.

(ד) כמ"ש בס' רע"ד.

(ה) ירושלמי [הובא בטור ובעוד ראשונים ובירושלמי כפנינו ליתא]: וטעם ליה במלחא.

(ו) כמ"ש בברכות מ' א': אמר רבא בר שמואל משום רבי חייא אין הבצוע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח או לפתן לפני כל אחד ואחד רבא בר שמואל אקלע לבי ריש גלותא אפיקו ליה ריפתא ובצע להדיא אמרו ליה הדר מר משמתינה אמר להו לית דין צריך כבש. [ופירש"י: כלומר פת נקיה היא זו ואין צריכה לפתן. ועל"פ סי' קס"ז ס"ה ומש"ש בסק"י ט"כ"ג. ומש"ש בכף החיים אות ל"ז וכאן אותיות י"ב י"ד. וראה גם

(ב) שדעת הראשון שבתוס' דברכות ל"ט ב' ד"ה הכל שינך המוציא על המצה השלמה וברכת על אכילת מצה יברך על הפרוסה שהיא לחם עוני. וכתבו התוס' אבל לא לברך הכל — המוציא ועל אכילת מצה — על הפרוסה, משום שאין עושין מצות חבילות חבילות. והא"ר, אין עושין מצות חבילות חבילות. הוא כמ"ש בפ' ע"פ פסחים ק"ב ב' אמר רב הונא אמר רב ששת אין אומרים שתי קדושות על כוס אחד מאי טעמא אמר רב נחמן בר יצחק לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות. והו"ה כאן אין לברך ב' ברכות על פת אחת. וכתבו התוס' בברכות שם שרבינו מנחם מיוני"א היה מברך הכל — שתי הברכות — על הפרוסה, ואומר שאין נקרא ככה"ג „חבילות חבילות“. והוי כמו כהנא של קידוש שמנך ברכת היין וקידוש, ו...היי ברכת של נהנין ואינם נקראים חבילות חבילות. [וכן אין לו רק חומר, הדין הוא שמברך בפה"א ועל אכילת מורד בטיבול ראשון, וכמ"ש בפסחים קטו א ולקמן בס"ב ולא מיקרי ככה"ג שעושה מצות חבילות חבילות. והר"י היה מפיק נפשיה מפלוגתא והיה עושה כמ"ש כאן. [וז"ל התוס' שם: והר"י היה רגיל לברך תחלה ברכת המוציא על שתיהן קודם שיבצע ואחר כך מברך על אכילת מצה ובצוע משתיהן אחר כך ואין זה חבילות מאחר שהיה עושה על שתיהן ופעמים מפיק הר"י נפשיה מפלוגתא ולא היה רוצה לשנות המנהג והיה מברך על השלמה תחלה המוציא והיה בולע קצת ולא היה מפרידה עד שיברך על הפרוסה על אכילת מצה ובצוע משתיהן יחד] וכתב הרא"ש

לעיל. ויתכן לומר שרבו סובר כמו המ"א שגם אם חל יו"ט בשבת גם לרמ"א בצוע על העליונה כליל פסח. וכמ"ש המ"א והפמ"ג הנ"ל. ומדברי הפמ"ג הנ"ל מוכח שסובר שאם חל ליל יו"ט בשבת לרמ"א בצוע על התחתונה. ברם אם נאמר שכליל יו"ט שחל בשבת בוצעין גם כלילה על העליונה כמו ביו"ט, אחיא דברי המ"א כפשוטם שאפי' אם חל בשבת בצוע על העליונה כמו ביו"ט. וגם דברי רבנו מבוארים בפשטות, ששם איתא ברמ"א שבצוע כליל יו"ט על העליונה. ולכן כליל פסח שהוא יו"ט בצוע על העליונה, כדן שאר ליל יו"ט שבצוע על העליונה. והרמ"א כתב שהטעם שבצועים כליל שבת על התחתונה הוא עפ"י קבלה. ויתכן שלפי הטעם של הקבלה, כליל יו"ט שחל להיות בשבת צריך לבצוע על העליונה כדן הבציעה כליל יו"ט. ודברתי עם כמה מקובלים ואמרו לי שלא מצאו כספרי הקבלה הטעם ע"ז שכתב הרמ"א שכליל שבת בצוע על התחתונה. ונראה שזה מפני שבכתבי האר"י כתב שבצועים על העליונה. והביא כף החיים סי' רס"ב אות ב' וסימן רע"ד אותיות א', ב' אולם הוסבר לי שמ"ש הרמ"א שעפ"י קבלה בצוע על התחתונה, הוא מפני שסעודת ליל שבת היא כנגד יצחק אבינו

1 בס' רע"ד ס"א פסק המחבר: בצוע על שתי ככרות [שלימות] שאותו שתיהן בידו ובצוע התחתונה. וכתב ע"ז הרמ"א: ודוקא כליל שבת אבל ביום השבת או כליל יו"ט בוצעין על העליונה והטעם הוא על דרך הקבלה. ובמ"א כאן סק"ג כתב בשם הרמ"א שבצוע העליונה „אפי' חל בשבת“. ובמחצת"ש כתב: דמבואר בס' רע"ד דיש לבצוע כלילה על התחתונה. וגם בכף החיים אות י"ב. והפמ"ג בא"א הסביר טעם הדבר. חל: י"ל דבשבת יש טעם ע"פ קבלה לבצוע מתחתונה ועמ"א רע"ד יבצע משתיהן יחד וא"כ כאן דבצוע משתיהן יחד א"כ פשיטא דאין חילוק בין שבת לשאר ימים כזה. ומדברי הפמ"ג נראה שכליל יו"ט שחל להיות בשבת צריך לבצוע על התחתונה.

ורבנו סתם וכתב רק: כמ"ש בס' רע"ד. ואפשר לפרש זאת ככמה אנפין: אפ"ל שכונתו לדברי הרמ"א שם שכליל יו"ט בוצעין על העליונה. ושם המחבר חולק על הרמ"א רק לענין בציעה כליל שבת. אבל המחבר לא חולק שם על מ"ש הרמ"א שכליל יו"ט בצוע על העליונה. ולפ"ז דברי רבנו קאי רק על יו"ט שלא חל בשבת. אבל על יו"ט שחל בשבת, יהא חלוי במחלוקת של המחבר והרמ"א

למטה דפס נקי אין לרץ מלח: (ז) ויאכלם בהסיבה (ח) ביחד כזית מכל אחד (ט) ה ואם אינו יכול לאכול בשני זיתים ביחד יאכל של המוציא תחלה (י) ואחר כך של אכילת מצה: ואחר כך יקח כזית מרור: וישקענו כולו בחרוסת ולא ישהנו בתוכו שלא יתבטל מעם מרירתו: ומטעם זה צריך לנער החרוסת מעליו ויברך על אכילת מרור ויאכלנו בלא הסיבה ואחר כך נוטל (יא) מצה שלישית ובוצע ממנה ט וכורכה עם המרור (יב) וטובלה בחרוסת: הגה: (יג) וש

באר הגולה
ה טור.
ו משנה פסחים ל"ט.
ז מירמל דרב פפא
קט"ו.
ח טור נסח ר' יונה.
ט גרימל שם.

י טור נסח ר' שמעיה נסח רש"י והל"ש.

ביאורי הגר"א

וכמ"ש בירושלמי פ"ג דשקלים הלכה ד' גבי תרומת הג' קופות נוטל מן הראשונה אע"פ שיש בראשונה חזר לשניה נוטל מן השניה אע"פ שיש בשניה חזר לשלישית שלמה שלישית חזר לשניה כו': (יב) וטובלה. משום מרור וכן היה הלל ע"כ עושה: (יג) וי"א. שאין זו משום קפא כמ"ש בירושלמי כל דאית ביה נהמא לית ביה

דין כו': (ז) ויאכלם בהסיבה. ע"פ ק"ח
א': (ח) ביחד כו'. שאם יאכל של המוציא תחלה
י"א נה י"א ורץ נפרוק כו' נ"ח: (ט) ואם אינו
כו'. לרץ לאכול למחלה כל הכותם נמך כמ"ש שם קי"ד
נ' אכלן למאן י"א דוקא דיעבד: (י) ואח"כ. קט"ז
א': (יא) מצה ג'. ממע"ש קי"ז נ' כל חד כו'

ברכת אליהו

והשלשית — לכריכה. [וכשעשה מהג' כריכה חזר לאמצעית לאפיקומן — ד"א]. וכמ"ש בירושלמי פ"ג דשקלים הל' (ד) (ג) — גבי תרומת הג' קופות — [בפנינו בשניו לשון קצת]: נוטל מן הראשונה אע"פ שיש בראשונה חזר לשניה נוטל מן השניה אע"פ שיש בשניה חזר לשלישית שלמה שלישית חזר לשניה שלמה שניה חזר לראשונה כו'.

(יב) משום מרור דבעי טבילה. וכן היה הלל ע"כ עושה [שהי' טובלו בחרוסת דהא עיקר מצות מרור שלו היתה בזה דהלל ס"ל דעל מצות ומרורים יאכלוהו פ"י הכל ביחד ורבנן ס"ל כל א' בפ"ע וא"כ אם עושין לצאת ידי שניה למה לא יקח חרסת להכריכה — לשון הט"ז סק"ו. וע"ש מש"ש]. (יג) שאין בו משום קפא. כמ"ש בירושלמי [בפנינו בירושלמי ליתא. ובהגמ"י הלכות חמץ ומצה פ"ח ה"ו אות ח' הביא לשון הירושלמי]: כל דאית ביה נהמא לית ביה משום קפא. ועיין הגמ"י שם. שהרמב"ם כתב שם: ואח"כ כורך מצה ומרור כאחת ומטבל. וכתב בהגמ"י שם: וכן נהג מהר"ם עיין לעיל וכן מודה ר"ת בטבול זה שתהא בחרוסת שהרי אנו עושין אותה זכר למקדש כהלל והלל היה מטבל בחרוסת שהרי זו היתה אכילת מרור שלו וא"כ יש לנו לעשות כאשר עשה הוא אבל האומר שטבול זה משום קפא ליתא דהא אמרו בירושלמי כל דאית ביה נהמא לית ביה משום קפא אמנם רבי יוסף טוב עלם יסד בסודורו בלא טבול וכן נראה לראב"י

מ"ש כאן בכרם חמד ובעינים למשפט בברכות שם].
(ו) פסחים פרק ערבי פסחים ק"א: [המשמ שאכל כזית מצה כשהוא מיסב יצא מיסב אין לא מיסב לא ש"מ בעי הסיבה. וע"ל סימן תע"ב סק"ג].

(ח) שאם יאכל של המוציא תחילה יצא בה ידי חובה. ושוב לא יקיים בכזית מהפרוסה מצות מצה. והרי צריך שהכזית יהיה מהפרוסה, משום לחם עוני כנ"ל בסק"ב. כ"כ הב"ח. [וע"ש מש"ש. וראה גם בט"ז סק"ב ובחק יעקב סק"ה].

(ט) דרריך לאכול לכתחלה כל הכזית ביחד. כמ"ש בפסחים קיד ב: אכלן לחצאין יצא. ומ' דוקא בדיעבד יצא. אבל לכתחלה צריך לאכול כל הכזית יחד. [וא"כ אנחנו שרצוננו לקיים כזית מהשלימה וכזית מהפרוסה כמ"ש בס"ק הקודם לכתחלה יש לאכול כל שני זיתים יחד ולא לאכול מהם מחצית ואח"כ מחצית: ואם אין באפשרי לאכול יחד שני הזיתים יאכל של המוציא תחלה כדי לקיים מצות הכזית בלחם משנה ולא לאכול משניהם יחד חצי ית מכל אחד ואחד דלא יקיים הכזית לא בלחם משנה ולא בפרוסה רק בצירוף שניהם — ד"א].

(י) קטו א'.
(יא) ממ"ש בפסחים קיז ב: ארבע כסי תיקנו רבנן דרך חירות כל חד וחד נעביד ביה מצוה. וה"נ במצות — כיון דלפנינו ג' מצות — יש לעשות מצוה בכל חדא: מצה העליונה — להמוציא. האמצעית — לאכילת מצה

ביו"ט שחל בשבת יש לסדר הי"ב לחמים שגם לחם הפנים היו מסדרין ביו"ט שחל בשבת. וכתב שאין לבטל הסדר בכל יו"ט שעושין ג' סעודות לאפוקי שבת וראש השנה או ע"פ שחל בשבת כו' ע"ש ולא ידעתי מקום למה דמשמע מדבריו שאין מקיימין ג' סעודות בשבת וד"ה. וגם לא ידעתי לחלות סדור י"ב לחמים בג' סעודות וצ"ע. עכ"ל.

2 בדפוס השו"ע מצוין ס"ק זה על מ"ש המחבר: ואח"כ של אכילת מצה. חו"ט. כי ס"ק זה מוסב על מ"ש המחבר: ואח"כ יקח כזית מרור. ובבא"ש סק"ו צוין: משנה פסחים ל"ט. וזה מדברי הל"ש. אולם הב"י צוין למחבר דשם רק להורות "לדעת" שאכל כזית. ועצם הדין שכתב המחבר — שאחרי אכילת מצה אוכלים מרור בלא כריכה. ואח"כ אוכלים עוד פעם עם כריכה — הוא בפסחים קטו א: השתא דלא איתמר הילכתא לא כהלל ולא כרבנן (דהא רבנן דכרייתא מדור להלל דכריכה נמי שפיר דמי אבל ר' יוחנן קאמר דפלגי עליה דרבנן לגמרי לית להו כריכה כלל — רשכ"ס)

וסעודת שחרית כנגד אברהם אבינו ולכן בסעודת ליל שבת בוצע על התחתונה. שהרי יצחק הוא בנו של אברהם. ולפי"ז מסתבר שבביל יו"ט שחל להיות בשבת ג"כ צריך לבצוע על התחתונה, שהרי גם אז סעודת הלילה היא כנגד יצחק אבינו. אולם יש מקום לומר שבכ"ז אם חל ליל יו"ט בשבת יבצע על העליונה כמו בליל יו"ט. וזה עפ"י מ"ש הגה"א ש"ל בספרו נימוק או"ח — הובא בסדר הגאונים והמקובלים כרך ה' עמוד קל"ז ח"ל — בענין מצות סעודה שלישית ברי"ה שחל בשבת —: הנה ל"ק מידי למי שמעניין בהך מילתא הוזה"ק פ' אמור בסוגיא דהך מילתא בסעודה ג' ביו"ט שחל בשבת ועל כל שלטי הגבולים: וכי (אור החמה). קהלת יעקב. היכל הכרמה. ותמצית הדברים כי מפני כבוד האושפיזא שהוא יו"ט השבת מותר וכו' עכ"ל. ולפי"ז יש מקום לומר שגם לענין בציעה השבת מותרת ליו"ט ובצועץ בלילה על העליונה. ובענין מצות סעודה שלישית ביו"ט שחל להיות בשבת עיין בשע"ת סימן רע"ד סוף סק"א. ח"ל: ועיין באגרת הרמ"ז שאף

באר הגולה

כ טור נסס לחיו
הר"ר יואל.
ל סס נגמלא קט"ו
וכנז חסלא.
מ סס נגמלא.
נ סס.
ס רלס השנה כ"ט.
ע פי הר"ן סס לפי
מלי דק"ל מנח
לריכות כוונה.
פ טור נסס הרמב"ם
נגמלא נרלס השנה
סס.
צ נרימל סססס
קט"ו [ק"ד].
ק פשוט סס נגמלא
ק"ה.

אומרים דאן לטונו וכן הוה נמנהגים וכן ראינו נוהגין ואומר זכר למקדש כהלל ואוכלים ביחד (יד) בהסיבה (טו) ומשבירך על אכילת מצה כ לא יסיה בדבר שאינו מענין הסעודה עד שיאכל כריכה זו כדי שתעלה ברכת אכילת מצה וברכת אכילת מרור גם לכריכה זו: ב ואם אין לו ירקות לטיבול ראשון אלא מרור יברך עליו בטיבול ראשון בורא פרי האדמה ועל אכילת מרור ובטיבול השני יטבולנו בחרוסת ויאכלנו בלא ברכה: ג מ בלע מצה יצא אבל אם בלע מרור לא יצא דטעם מרור בעינן וליכא ואפי' אם בלע מצה ומרור כאחד ידי מצה יצא ידי מרור לא יצא נ ואם כרכם בסיב ובלעו אף ידי מצה לא יצא לפי שאין דרך אכילה בכך: ד (טו) אכל מצה בלא כוונה ס כגון שאנסוהו נכרי' או לסטים לאכול יצא ידי חובתו (יו) ע כיון שהוא יודע שהלילה פסח ושהוא חייב באכילת מצה אבל אם היה סבור שהוא חול או שאין זו מצה לא יצא: ה פ אבל בזית מצה והוא נכפה בעת שטותו ואח"כ נתרפא חייב לאכול אחר שנתרפא לפי שאותה אכילה היתה בשעה שהיה פטור מכל המצות: ו צ אבל כחצי זית וחזר ואכל כחצי זית יצא ובלבד שלא ישהא בין אכילה לחברתה יותר מכדי אכילת פרס: (וע"ל סימן מר"ג ס"ג): ז ק אין חיוב אכילת מצה אלא בלילה הראשון בלבד:

ביאורי הגר"א

הפסק: (טז) אכל כו' כגון שאנסוהו כו'.
אע"ג דק"ל כר"ו דמנח לריכות כוונה לא
ק"ל כמ"ס רנח סס זאת אומרת כו' אלל כמ"ל החס כו'
וערש" סס ר"ן: (יז) כיון כו' אבל כו'. מדלא

משום קפא וע' הג"מ: (יד) בהסיבה. משום מה.
דמרור אינו מעכב הסיבה כמ"ס מרור א"ל הסיבה וכן
היה הלל ע"כ עושה: (טו) ומשבירך כו' כדי
כו'. עט"ו דהא להלל לא ילא אלל כו' והוי

ברכת אליהו

לא לא עבר — רש"י) והא מתן דמים לרבי יהושע דלעבור ולא בעי כוונה אלא אמר רבא לצאת לא בעי כוונה לעבור בזמנו לא בעי כוונה אמר ליה ר' זירא לשמעיה איכוון ותקע לי אלמא קסבר משמיע בעי כוונה. ואע"ג דק"ל כו' זירא שם דס"ל דמצות צריכות כוונה, וא"כ כשאכל בלא כוונה לא יצא ידי חובתו, מ"מ לא ק"ל כמ"ס רבא שם זאת אומרת כו' אלא כמ"ד החס כו'. [דר' זירא פליג אהא דשלחו ליה לאבוה דשמואל, וסבר דלא כרבא שמשוה שופר למצה, אלא סבר כמו ה"מ דתימא" — שבאמת יש חילוק דכמצה יצא שכן נהנה, משא"כ בשופר. ולהלכה ק"ל כדחייית הגמ' שיש חילוק בין מצה לשופר.] וערש"י שם ד"ה מהו דתימא, שכתב — לגבי מצה: ונהנה באכילתו הלכך לאו מתעסק הוא שהרי אף לענין חיוב חטאת אמינן (וכדחייית ר' ב) המתעסק בחלבים ובערויות חייב שכן נהנה. כ"כ הר"ן שם בשם הרמב"ן, וז"ל: וכיון דמימריהו דרבה ודרבא לא מכרעו לדידהו מאי סבירא להו למנקט לחומרא כרבי זירא טפי עדיף דסבירא ליה מצות צריכות כונה לצאת וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפרק שני מהל' שופר דצריך שיתכוין משמיע להוציא ושומע לצאת הא לאו הכי לא יצא אלא שבפרק ר' מהל' חמץ ומצה כתב דכפאוהו ואכל מצה יצא ולא פליג דיריה אדידה דסבירא ליה דבתקיעת שופר כיון דחזינו דרבי זירא אמר לשמעיה איכוין ותקע לי נקטינן דצריך כוונה אבל בכפאוהו ואכל מצה כיון דלא חזינו בגמ' מאן דפליג עליה בהדיא לא דחינו ליה דאע"ג דבתקיעת שופר לא יצא הכא יצא שכן נהנה

וליתר גאוני אשכנו, עכ"ל.
(יד) משום מצה, דמרור אינו מעכב הסיבה, כמ"ס בפסחים קח א: מרור א"צ הסיבה. ומ' ראין חיוב להסב. אבל אין מעכב אם אוכל בהסיבה. וכן היה הלל ע"כ עושה. [שהיה מיסב כדי לקיים מצות בזית מצה בהסיבה. דהרי אם אכל בלא הסיבה לא יצא, כנ"ל בסימן תע"ב ס"ז וכמ"ס בסק"ג].
(טו) עט"ו סק"ז, שכתב: פי' להלל יהיה זה עיקר מצוה בזו ע"כ היא שייכא לברכה דאכילת מצה דע"ז קאי ג"כ וכו'. וכוונתו דהא להלל — דס"ל דבעינן מצה ומרור בכריכה אחת — לא יצא אלא בזו — בכריכה. ועיקר הברכה היא על הכריכה. ואם ישיח בדבר שאינו מענין הסעודה, הוי הפסק בין הברכה לתחילת המצוה. [ואין להפסיק כמו שאסור להפסיק בין כל ברכה להתחלת המצוה — דא"ל].
(טז, יז) ויתא ברה"ה כח א"ב: שלחו ליה לאבוה דשמואל כפאו ואכל מצה יצא כפאו מאן אילימא כפאו שד והתניא עתים חלים עתים שוטה כשהוא חלים הרי הוא כפקח לכל דבריו כשהוא שוטה הרי הוא כשוטה לכל דבריו אמר רב אשי שכפאוהו פריסין אמר רבא [נ"ב: גי' הרא"ש רבה] זאת אומרת התוקע לשיר יצא פשיטא היינו הך מהו דתימא כתב אוכל מצה אמר רחמנא והא אכל אבל הכא זכרון תרועה התיב [ויקרא כג. מ] והאי מתעסק בעלמא הוא קמ"ל אלמא קסבר רבא מצות אין צריכות כוונה. ובהמשך לשון הגמ' שם ושם כט א: רבא אמר לצאת לא בעי כוונה (דבלאו מתכוין יוצא ידי חובתו — רש"י) לעבור בעי כוונה (שיתכוין לשום מצוה ואי

הגה: (יה) ונהגו לעשות שלש מצות של סדר מעשרון (יט) וזכר ללחמי תודה (כ) ועושים בהם סי' לידע איזה ראשונה או שנייה או שלישית ומניחים הראשונה עליונה והשנייה בחמץ' והשלישית בחמץ' לכריכה (כא) ואם שינה לא עיבד (טור) נסם הרא"ש ויפסין אותם ג"כ כסדר (כל זו ואנדרהס) ואם נשברה אחת מהן לוקמין אותה לשניה דנללו הכי פורסין אותה (אגור) ר' ואף בליילה הראשון יוצא בבזית (ושיעור כדת עיין לקמן סימן תפ"ו):

ביאורי הגר"א

(כ) ועושים בהם כו'. כמ"ש נקופות השקלים והיה כמזבזבז א' ג' ג' לידע כו': (כא) ואם שינה. כמ"ש מגילה כ"א ג' שני שקרא כו' שלשי שקרא כו':

נקט צהי גזונו. סס: (יח) ונהגו. כמ"ש נפ' התורה דג' מצות מצות מעשרון א': (יט) זכר כו'. דהיינו מבית האסורין צריך להודות כמ"ש נפ' דנכרות ואמרין בתורה שאם אפסן ד' מצות ילא א' לממן וג' למלות:

ברכת אליהו

חלות יצא — אחת לחמץ וג' למצה.⁴ (כ) כמ"ש בקופות השקלים, ביומא סב א': שלש קופות של שלש שלש סאין שבהם תורמין את הלשכה והיה כתוב (בהן) [עליהן] א' ג' ג' ותניא א"ר יוסי למה כתוב עליהן אב"ג לידע איזה מהן נתרמה ראשון להביא הימנה ראשון שמצוה בראשון.⁴

(כא) כמ"ש במגילה כא ב': אמר רבא ראשון שקרא ד' (ראשון מן שלשה שקרא ארבעה פסוקים — רש"י) משוכה שני שקרא ד' משוכה שלישי שקרא ד' משוכה וכו' דתנן בשלש קופות של שלש שלש סאין תורמין את הלשכה והיה כתוב עליהן אב"ג לידע איזו מהן נתרמה ראשון להקריב ממנה ראשון שמצוה בראשון אמצעי שקרא ארבעה משוכה דתניא אל מול פני המנורה יאירו (במדבר ח, א) מלמד שמצדד פניהם כלפי נר מערבי ונר מערבי כלפי שכינה ואמר ר' יוחנן מכאן שאמצעי משוכה ואחרון שקרא ארבעה משוכה משום מעלין בקדש ולא מורידין. הרי דבריעבד אין קפידא, ולכן גם בענינו „אם שינה לא עיכב“.

כדאמרין בעלמא המתעסק בחלבים ובעריות חייב שכן נהנה ובגמ' נמי עבדינן צריכותא ממצה לשופר הלכך אע"ג דשופר מדחייא דקיי"ל צריך כוונה בכפאורו ואכל מצה נקטינן דיצא ומ"ש המחבר „כיון שהוא יודע שהלילה פסח“, כן מ' מגמ' שם מדלא נקט בהני גזונו שם. וכ"כ הר"ן שם שלחו ליה לאבוה דשמואל כפאורו ואכל מצה יצא כלומר שאם כפאורו פרסים ואכל מצה בלילי הפסח שלא לכוונת מצוה יוצא ידי חובתו וכתב הרא"ה ז"ל דדוקא כי האי גזונו יצא שיועד הוא שעכשיו פסח וזו מצה אלא שאינו מתכוין לצאת אבל כסבור חול הוא ואכל מצה או כסבור לאכול בשר ואכל מצה ודאי לא יצא דאם איתא למה לי למינע כפאורו פרסיים לנקוט חד מהני גזונו אלא ודאי כדאמרן וכו'. [וע'ל כסימן ס' ומש"ש בס"ק ז', ח', ובכרם חמד שם ס"ד ובחיי אדם כלל ס"ח סימן ט'].⁴

(יח) כמ"ש בפ' התורה מנחות עז א כמשנה דג' מצות באות מעשרון אחד.

(יט) דהייצא מבית האסורין צריך להודות, כמ"ש בפ"ט דברכות נד א. ואמרין בתורה במנחות עז א, ב שאם אפאן ד'

4 בספר מהרי"ל בתיקון המצות כתב: ויש לסמנן א' ב' ג' קופות הלשכה. אבל בשו"ת הרמ"א כתב שאין לעשות אותיות להיכירא משום מוחק, ח"ל: ...וכן משמע מדברי האחרונים כמה שאסור לכתוב על השלשה מצות של פסח אותיות אב"ג לידע איזה היא ראשונה משום דכשעושה הסדר ושוכרה מוחק הכתב ביו"ט וא"כ שמעינן מזה דדרך מחיקה וכתובה בכך ואסור לעשות אע"ג דלא מחכור. וע"ע מש"ש בזה. והביא החק יעקב בסק"ז. וכ"כ הלבית ושו"ע הגרש"ז סעיף ח'. והמשנה ברורה בסק"ז העלה להלכה כתובות הרמ"א. ובכף החיים אות פ' כתב: ומ"מ אם כבר נעשו בהם אותיות אין לאסור לשכרם בשבת ביו"ט אם הם מהמצוה עצמה וכמ"ש לעיל סי' תע"ג אות קי"ח יעו"ש. ושם כתב: כי רבו המתירין כמ"ש לעיל סי' ש"מ אות ל"א וסימן ת"ס אות ל"ה יעו"ש. ושם כתב: יש נהגין לציייר איזה אותיות במצות עפ"י כתבי הרב הקדוש האר"י ז"ל אבל בקושטא אין כוונת האר"י ז"ל לציייר בציוור משם רק בכוונה וכן מצאנו בהגהות הרב המקובל מהר"ר יעקב צמח זלה"ה וכמ"ש לעיל סי' ש"מ בס"ד. ברכ"י בסימן זה אות ג' ובסימן תע"ה אות ז' יעו"ש, עכ"ל. ויש להעיר שבאין מ' מדברי המשנה ברורה שיש לאסור אף כשהכתב הוא מגוף המצה. ואילו בסימן ש"מ סק"ז כתב המ"ב: כשהכתובה היא מהעונה עצמה בדפוס או בידים שרי דאין שם כתיבה עליה וממילה לא שייך בזה מחיקה. ועיין מ"ש בזה בחזון איש או"ח סימן ס"א סק"א. ושם נטח' להחמיר גם בזה. ויש להעיר שלגבי פתיחת ספר שכתוב עליו בראשי חודי דפיו אותיות או תיבות הביא המשנה ברורה שם בבק"י שדעת הרמ"א בתשובה להקל, אבל המשנה ברורה שם הכריע שלכתחילה יש להחמיר. ואילו כאן פסק כתשו' הרמ"א להחמיר.

3 ז"ל הטור בשם הרא"ש: ונוהגין באשכנז וצרפת לעשותן מעשרון וכו' ללחמי תודה שהיוצא מבית האסורים מבית תודה ותורה היה בה ג' מינין של מצה. חלות קריקין ורבוכה וכל מין היה בה ג' עשרונים ושליש מכל מין היו עושין י' חלות הרי שהגיע לכל ג' חלות עשרון א' ועל כן עושין שלשתן מעשרון. והברי הרא"ש הם בסדר הל' פסח בקצרה. וכתב הב"י: ומ"ש שהיוצא מבית האסורין מבית תודה טעמו דכיון דבפסח יצאו ישראל ממצרים שהיו אסורים שם והיוצא מבית האסורין מבית תודה נהגו לעשות מצות אלו כעין לחמי תודה וכו'. והברי הב"י הם עפ"י מ"ש המרדכי בסדר של פסח, ח"ל: ויש אומרים דלכך צריך שלש מצות לזכר לחמי תודה כדאמרין (ברכות נד) ד' צריכין להודות וחשיב יוצא מבית האסורים [והשתא נמין] נגאלו משעבוד מצרים ובלחמי תודה היו ג' מינים מצה (מנחות עז א) ואע"ג דלחמי תודה היו ארבעים חלות (שם עז ב) מ"מ אם אפאן דבריעבד ד' חלות יצא (שם עז א) והשלשה היו ממצה והד' מחמץ, עכ"ל. וזהו גם כוונת רבנו — במ"ש „ואמרין בתורה וכו' — שלכתחילה כענין מ' חלות, מ"מ דבריעבד אם אפה ד' חלות וכו'.

ובפירושו על ההגדה מהגר"א כתב: שד' מיני עניות יש א' הוא מי שאין לו מה לאכול וכו' והב"י אין לו כל צרכו וכו' והג' הוא עניו דרך וכו' והד' הוא עניו שעבוד וכו' והענין שד' צריכין להודות יורדי הים והולכי מדברות וחולה שנתרפא ויוצא מבית האסורין וכו' עכ"ל. ובחק יעקב סק"ה הביא עוד טעם בשם מהרי"ל, ח"ל: דמיקרי לחם עוני ועני מעשיית האיפה. ויש בסק"ז הביא עוד בשם מהרי"ל: וע"כ טוב לצמצם שלא יהיו המצות יותר מעשרון אכן אם ישנו ד' א' ה' ביצים יותר אין להקפיד. ועיין מ"א סק"י.

תעו מנהג אכילת צלי בליל פסח. ובו ב' סעיפים:

באר הגולה

א משנה פסחים נ"ג.
ב נתיחא שם.
ג שם ע"ד.
ד טור בשם הירוש'.

א א מקום שנהגו לאכול צלי בלילי פסחים אוכלים מקום שנהגו שלא לאכול אין אוכלין גזירה שמא יאמרו פסח הוא ב (א) ובכל מקום אסור לאכול שה צלוי כלו באחד בלילה זה מפני שנראה כאוכל קדשים בחוץ ג ואם היה מחוץ או שחסר ממנו אבר או שלק בו אבר והוא מחובר הרי זה מותר במקום שנהגו: גסה: ולא יאכל ולא ישמה הכנה יותר מדלי (ב) שלא יאכל האפיקומן על אכילה גסה (ג) או ישמך (ד) וישן מיד (מהרי"ל): ב ד (ה) אפילו בשר עגל ועוף כל דבר שמועזן שחיטה אסור לאכול צלי במקום שנהגו שלא לאכול צלי: גסה: (ו) נהגו נקלם מקומות

ביאורי הגר"א

פסח כל הלילה: (ה) אפילו כו'. רמב"ם קומי ר' חמי אפי' בשר עגל א"ל אפי' בשר עגל אפילו בשר עוף א"ל אפי' בשר עוף סברין מימר אפילו צילה אפילו קוליים ר"י זר חנן ואמר כללד מן השחיטה: (ו) נהגין כו'. ולי"ג הטעם מפני שעושין אותו זכר לחגיגה ונריך לאכול ומה שאין אוכלין את הזרוע לפי שעושין אותו ללי

תעו (א) ובכל מקום אסור. מתני' ספ"ז ד"ט וע' נה"ג: (ב) שלא יאכל. שיהא נמקום פסח והאמר' נזיר ואחד אכלו לשם כו' וע"פ ק"ח דלמ' חמי כו' ועמ' ק"ו ב' ד"ה דלמא כו': (ג) או ישמך כו'. כמ"ס נירושלמי למה נשחט שלא ישמך כו': (ד) וישן מיד. ומניח נחוספתא חייב אדם לעסוק נה'

ברכת אליהו

מתאזה לאכול, אסורה בפסח. והו"ה במצה [ועיין בפמ"ג א"א סק"ב ובחק יעקב סק"ד].
(ג) כמ"ס בירושלמי דפסחים פ"ה ה"ג — על מ"ש במשנה שם: בין שליש לרביעי לא ישטה — : למה בשביל שלא ישמך. וכנ"ל בס' תע"ג ס"ג ועמ"ש בסק"ח.
(ד) ותניא בתוספתא דפסחים פ"ה ה"ח: חייב אדם לעסוק בה' הפסח כל הלילה וכו'.

(ה) [בבאה"ג סק"ד צ"ח לטור בשם הירושלמי. וז"ל הירושלמי בפסחים פ"ד ה"ד. בפנינו בשינוי לשון קצת]: רבא בעי קומי ר' אמי אפילו בשר עגל (מי אסור לאכול צלי בלילי פסחים מי אמרין בשר בכשר מיחלף או דילמא כיון דלא אתי פסח מעגל שר — קרבן העדה) אמר לו אפילו בשר עגל (צלי שאין הפסח בא ממנו אין אוכלין לפני שאינו ניכר כשהוא צלוי — פנ"מ) אפי' בשר עוף (מי אסור או לא — קרבן העדה) א"ל אפי' בשר עוף סברין מימר אפילו ביצה אפי' קוליים (והוא מין ירק וצולין אותו בשמן אסור — פנ"מ) (דקס"ד דטעם דאוסר בשר עוף משום דצלי בצלי מיחלף — קרבן העדה) ר' יודן בר חנן אומר בלבד מן השחוטת (דוקא דברים העשויים שחיטה וצלוים מיחלפי אבל שאר דברים אפילו צלויים לא מיחלפי בפסח ושריין — קרבן העדה). [ועיין חק יעקב סק"ה ובידור הלכה בפסחים נג א ציון ח'].
(ו) ולי נראה הטעם מפני שעושין אותו זכר לחגיגה, כמ"ס בס' תע"ג ס"ד וכמ"ס בסק"ז. וצריך לאכול את הביצה זכר לחגיגה. ומה שאין אוכלין את הזרוע — שהוא זכר לפסח — לפי שעושין אותו צלי, כמ"ס לעיל בס' תע"ג ס"ד. ועמ"ש בסק"ז. והמנהג שאין אוכלין צלי [כמ"ס בס"א שיש נהגין לא לאכול צלי] ויוצאין זכר פסח באפיקומן שאוכלין [קודם חצות על השוכב ואסור לאכול אחר האפיקומן כמו אחר הפסח — ד"א. ובמעשה רב אות קצ"ב כת': ואח"כ אוכלין הביצה. וטעם האכילה לא מפני האבלות כי ח"י להזכיר אבלות ט"ב היום רק הטעם שהוא זכר לחגיגה כי צלי אין לאכול בפסח רק בשר זכר לפסח וביצה זכר

תעו (א) מתניתין ספ"ב דיו"ט. דתנן בביצה לו כב: ועושין גדי מקולס (כרעיו ובני מעיו תלויין חוצה לו בצדו כשצולוהו — רש"י) וחכמים אוסרין. והלכה כחכמים ועיין באה"ג סק"ב שצ"ח לכריתא דפסחים נ"ג. דאיתא שם עמוד א': אמר רבי יוסי תדוס איש רומי הנהיג את בני רומי לאכול גדיים מקולסין בלילי פסחים שלחו לו אלמלא תודוס אתה גזרנו עליך נדרי שאתה מאכיל את בני ישראל קדשים בחוץ וכו'.

(ב) שהוא — האפיקומן — במקום פסח. ואמרין בגזיר כג: א: אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן מאי דכתיב כי ישירים דרכי ה' וצדקים ילכו בהם ופושעים יכשלו בהם (הושע יד, י) משל לשני בני אדם שצלו את פסחיהן אחד אכלו לשום מצוה ואחד אכלו לשום אכילה גסה וכו' וזה שאכלו לשום אכילה גסה ופושעים יכשלו בהם. ובע"פ (קבא) [קא] דלמ' אתי כו'. דאיתא שם ק"ט ב, קא א: הסופגין והדובשנין והאיסקריטין אדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה באחרונה אין בראשונה לא (דאין אדם רשאי לאכול כלום אחר מצת חובה — רשב"ם) לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא בראשונה דקאכיל לתיאבון אבל באחרונה (דילמא אתי) [בפנינו: דאית] למיכל אכילה גסה אימא לא קמ"ל. הרי שגם מצה לא יאכל אכילה גסה. ועמ"ס שם קז ב' ד"ה דילמא, דתנן שם צ"ב: ע"פ סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך. והגמ' שם קז א, ב מסתפקת אי "סמוך למנחה קטנה תנן ומשום מצה דילמא אתי מיכלה למצה אכילה גסה". ובתבו תוס' שם: ואינה אכילה כדאמרין בפרק בתרא דיומא (פ ב) האוכל אכילה גסה ביום הכפורים פטור וקשה דאמר' בנייר (כג א) גבי פסח זה שאכלו אכילה גסה ופושעים יכשלו בהם ופרץ רשע קרית ליה נהי דלא עביד מצוה מן המובחר פסח מיהא קא עביד ואומר ר"ת דתרי גווני אכילה גסה אחת שנפשו קצה מלאכול ועל אותה פטור ביה"כ ויש אכילה גסה שאינו מתאזה לאכול אך יש בה טעם והא דפסח נאכל על השבע היינו שמתאזה לאכול קצת וכו'. הרי שגם אכילה גסה שאינו

באר הגולה

לאכול נסעודה ימים זכר לאצילות ונראה לי הטעם (ו) משום שליל תשעה נאכל נקטת כליל פסח ועוד זכר לחורבן שהיו מקריצין קרבן פסח (ה) יש נוהגין שלא לאכול שום עובל כלילה רק ב' טבולים שעושים נקדור (מהרי"ל):

תעז דיני אכילת האפיקומן. וכו' ב' סעיפים:

א א (א) לאחר גמר כל הסעודה אוכלים ממצה השמורה תחת המפה (ב) כזית כל אחד (ג) זכר לפסח הנאכל על השוכב ב (ד) ויאכלנו בהסיבה ולא יברך עליו ג (ה) ויהא זהיר לאכול

א הרי"ף והר"ש
נפ"ס ע"פ ורמב"ם.
ב לייחזיז לעיל בס' תפ"ס ספיק' ו'.
ג מיתרל דרנא חליטא דרמב"ם ק"כ וכתב
הר"ש שנוהג להחמיר ופ"ס.

ביאורי הגר"א

תעז (א) לאחר שם קיט ב' אין מפטירין כו' ועין רש"י שם: (ב) כזית. כמ"ש שם שאלכ כזית מזה באחרונה: (ג) זכר. שרש"י ורש"ם מפ' שזו עיקר אכילתו ומנכר נחמל' כמו בחזרת והר"ש הקשה א"כ יאכל עמה מרור וחרוסת אלא זכר לפסח כו': (ד) ויאכלנו. אף לדעת הר"ש כיון שזמן הכית הי' עיקר אכילתו ולא כמ"ל: (ה) ויהא זהיר. פנה"ג ואף לר"ע מ"מ לכתחילה אסור כמ"ש בנזמים נ"ו ב' וע'

ממשל נסמן חג"ג ואין אוכלין עלי ויזאמן באפיקומן שזולתן: (ז) משום שליל. מדרש רב' קינות על פסוק השביעני כו'. השביעני במרורים זה י"ט הראשון של פסח דכתיב בו על מצות ומרורים (ראה שם) ששבעני כליל י"ט הראשון של פסח הרוני לענה מה נאכל לענה הוי ליל י"ט הראשון של פסח הוא ליל תשעה נאכל (ח) ויש נוהגין. ויש להביא סמך ממ"ש נפ"ס דברכות ואם נא (לשוח) [לשוח] ט':

ברכת אליהו

ומברך עליו הלכך מברך אתרווייהו ברישא אכיל מצה באחרונה ואחרי אותה מצה אין נפטירין ממנה באכילת דבר אחר שלא לשכח טעמה ובמצה כזה"ז מיירי דליכא פסח כהדה דאי בזמן דאיכא פסח הא בהדיא תנן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן והיינו אחר פסח ומצה הנאכלת עמו. והרא"ש שם פ"י סל"ד הקשה א"כ יאכל עמה מרור וחרוסת. וז"ל ולפי זה היה נראה שצריך לאכול עמה מרור וחרוסת כיון שהיא זכר מצה הנאכלת עם הפסח בכריכה ועליהן היה ראוי לברך [על] אכילת מצה אלא שכבר מילא כריסו ממנה וא"כ צריך לעשות כמו בזמן המקדש שהיו אוכלין הכל ביחד הלל וסיעתו ואף לרבנן מצוה לאוכלו ביחד אמנם תמיהני למה עושין כריכה בתחילה יספיק בכריכה אחרונה זכר למקדש. וסיים הרא"ש: הלכך נראה לי דאזתה מצה אינה לשם חוכה אלא אוכלין אותה זכר לפסח שהיה נאכל על השוכב באחרונה ולפי שהוא זכר לפסח יש ליתן לה דין הפסח שלא לאכול אחריה וא"צ עמה מרור וחרוסת. ומ"ש המחבר, ויאכלנו בהסיבה, הוא אף לדעת הרא"ש — שעיקר הכזית הוא בתחלה, וזו רק זכר לפסח — מ"מ כיון שזמן הכית היתה עיקר אכילתה — המצה עם הפסח דלבסוף, לכן צריך הסיבה. ומ"ש המחבר „ולא יברך עליו“, הוא כנ"ל מדברי רש"י והרשב"ם.

(ה) עיין באה"ג סק"ג שצ"ן למימרא דרבא אליבא דרבא"ע בפסחים ק"כ. דשם עמוד ב' איפלגו רבא"ע ור"ע. דרבא"ע ס"ל שהפסח אחר חצות הוי נותר ומטמא את הידים. ור"ע ס"ל שנאכל כל הלילה ולא ביום. והמשך לשון הגמ': אמר רבא אכל מצה בזמן הזה אחר חצות לר"א בן עזריה לא יצא ידי חובתו וכו'. דכיון דאיתקש לפסח כפסח דמי. והא דאמר רבא דין זה רק אליבא דרבא"ע היינו לענין דיעבד. ומ"מ לכתחילה אסור לאכול אחר חצות אף לר"ע. כמ"ש בזבחים נז ב. דתנן שם נז ב: הפסח אינו נאכל אלא כלילה ואינו נאכל אלא עד חצות. ובגמ' שם נז ב: מאן תנא אמר רב יוסף רבי אלעזר בן עזריה היא זכר א"ל אביי וממאי דרבא"ע

לחגיגה וכו' עכ"ל]. (ז) מדרש רב' קינות פרשה ג' אות ה' על הפסוק השביעני במרורים הרוני לענה (איכה ג, טו). וז"ל: השביעני במרורים זה י"ט הראשון של פסח דכתיב בו על מצות ומרורים (ראה שם) ששבעני כליל י"ט הראשון של פסח הרוני לענה מה נאכל לענה הוי ליל י"ט הראשון של פסח הוא ליל תשעה נאכל. (ח) ויש להביא סמך למנהג זה, ממ"ש בפ"ה דברכות לד א: אלו ברכות שאדם שוחה בהן באבות תחלה וסוף בהודאה תחלה וסוף ואם בא (לשוחות) [לשוח] בסוף כל ברכה וברכה ובתחלת כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישחה. וז"ל התוס' שם ד"ה מלמדין אותו שלא ישחה: וא"ת וישחה ומה בכך וי"ל שלא יבא לעקור דברי חכמים שלא יאמרו כל אחד מחמיר כמו שהוא רוצה ואין כאן תקנת חכמים [ועוד] — הגהות הב"ח [חיישינן ליוהרא, עכ"ל. הרי דאין להוסיף על מה שתקנו חז"ל — ד"א].

תעז (א) פסחים קיט ב: אין מפטירין אחר מצה אפיקומן. ועיין רש"י שם ד"ה אין מפטירין. שכתב: שצריך לאכול מצה בגמר הסעודה זכר למצה הנאכלת עם הפסח וזו היא מצה הבצועה שאנו אוכלין באחרונה לשם חובת מצה אותה שלאחר אכילה וכו'.

(ב) כמ"ש בפסחים קיט ב: הסופגין והדובשנין והאיסקריטין אדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה.

(ג) ד' בסק"א הבאנו דברי הגמ' בפסחים קיט ב: אין מפטירין אחר מצה אפיקומן. ורש"י ורשב"ם שם ד"ה אין מפטירין מפרשים שזהו עיקר אכילתה, ומברך בתחלה כמו בחזרת. וז"ל הרשב"ם שם: ועל כרחינו אנו מברכין על אכילת מצה בדאשונה אע"פ שאינה לשם חוכה כדאמר רב חסדא לעיל (קטו א) גבי מרור דלאחר שמלא כריסו ממנו היאך חוזר

באר הגולה

ד טור נסח ר' פנח
והגמ' נסח סמ"ק.
ה שם נסח אבי העזרי
וכ"כ הרמ"ש.

קודם חצות: (ו) ויקדים עמנו שגם ההלל יקרא קודם חצות (ר"ן פ' ע"פ וסוף פ"ז דמגילה): ב (ו) אם שכח ולא אכל אפיקומן ולא נזכר עד שנמל ידיו או שאמר הב לן ונברך אוכל אפיקומן ד בלא ברכת המוציא (ח) ואם לא נזכר עד שבירך ברכת המזון האם נזכר קודם שבירך בורא פרי הגפן (ט) יטול ידיו (י) ויברך המוציא ויאכל האפיקומן (יחזור וינרך נכנס המזון (יא) וינרך

ביאורי הגר"א

כמ"ש בנכרות שם אמן כו' אע"ג דס"ל דהוי סילוק ועומק' שם ד"ה אהכל: (ח) ואם כו'.
כמ"ש בין שלישי לרביעי כו' ועמו' שם ק"ס א' ד"ה כולו: (ט) יטול ידיו. כיון דלפני דעמיה

מוק' נע"פ שם: (ו) ויקדים כו'. נשניל כוס ד' וע' נקי' תע"ז דלא כחוק' דמגילה שם: (ז) אם כו'. אע"ג דנטי' הוי סילוק כמ"ש בנכרות מ"ז א' וכן הו' ונברך כמ"ש נע"פ ק"ג ב' מ"מ כלן לא הוי סילוק

ברכת אליהו

אתכא [שכתבו: מי ששכח לאכול אפיקומן ואמר הב לן ונברך אינו היסח הדעת דאנן אתכא דרחמנא סמכינן ואם שכח וברך ולא אכל אפיקומן א"צ לחזור ולאכול דכל מצות לשם מצוה עשויות וכו'. ועד"א].

(ח) [בדפוס השו"ע מצויין ס"ק זה על מ"ש המחבר: ואם לא נזכר עד שבירך ברהמ"ז וכו'. וכתב הד"א שזו ט"ס. ודברי רבנו שבס"ק זה צ"ל על מ"ש המחבר: ואם לא נזכר עד אחר שבירך בורא פרי הגפן לא יאכל האפיקומן וכו']. כמ"ש בפסחים ק"ו ב' במשנה: בין שלישי לרביעי לא ישתה. [ולחכי כאן אם יאכל האפיקומן לא יצטרך לברך ברהמ"ז על הכוס וישתה בין כוס ברהמ"ז לכוס רביעי — ד"א]. ועתו"ס שם קח א ד"ה כולו [שכתבו: וצ"ע אם שכח ולא היסב אם יחזור וישתה וכן אם בכוס שלישי לא היסב אם יוכל לחזור ולשתות בהסיכה אע"ג דבין שלישי לרביעי לא ישתה. ולעיל כס"י תע"ב ס"ז הכריע הרמ"א שאם לא ישתה כוס שלישית או רביעית בהסיכה אין לחזור ולשתות בהסיכה דיש בו חשש שנראה כמוס'ף על הכוסות. ועמ"ש בסק"ד. ומתוך הובא שם מתבאר טעם הסוכרים — שבכה"א יחזור וישתה בהסיכה — הוא „בין ששתה שלא כתיקון הוברר הדבר דשלא ממנין הכוסות היה ומה ששתה עתה הוא כוס של חובה". וטעם זה לא שייך בנדוננו. וע"ל סק"א שדיננו הוא „למ"ד ברהמ"ז טעונה כוס אפילו ביחיד".

(ט) כיון דאסח דעתיה, כמ"ש בפסחים קטו ב' — שהטעם בטיול לטול ידיו ב' פעמים בליל הסדר — כיון דבעי למימר אגדתא והלילא דילמא אסחוי אסחוי לדעתיה ונגע. ועתו"ס שם קא ב ד"ה כשהן. [שהתוס' כתבו: משמע היכא דאיכא היסח הדעת לא סגי שיברך ברכת המוציא אלא צריך

ודאורייתא דילמא דרבנן ולהרחיק מן העבירה וכו'. הרי שגם אליבא דר"ע אסור לאכול הפסח לכתחילה לאחר חצות מדרבנן. כדי להרחיק אדם מן העבירה. ועתו"ס בע"פ. שהתוס' בפסחים קב ב ד"ה אמר רבא כתבו כעין דברינו הג"ל. ודימו זה לק"ש שתקנו קודם חצות משום סייג. והו"ה לענין אכילת אפיקומן].

(ו) בשביל כוס ד' ועיין בס"י תע"ב דלא כתוס' דמגילה שם.
(ז) אע"ג דנטילת ידיים הוי סילוק, כמ"ש בבכורות מב א: תכף לנטילת ידיים ברכה (דמים אחרונים ברהמ"ז ולא יאכל כלום עד שיברך על מזונו — רש"י). [ועיין לעיל סימן קע"ט סעיפים א"ג ומש"ש בס"ק א"ד]. ועיין בסימן קס"ו ס"א ומש"ש בס"ק א"ב ובהערה 2 שם]. וכן הב ונברך הוי סילוק. כמ"ש בע"פ פסחים קג ב: כיון דאמריהו הב לן ונברך איתסר לא לכו למישתי מ"ט דאסחיתו דעתיכו. מ"מ כאן לענין אפיקומן לא הוי סילוק, דכיון דמצוה לאכול אפיקומן מותר להפסיק באכילתו. וכמ"ש בבכורות שם: רבא ורבי זירא אידליק לבי ריש גלותא לברת דסליקו תכא מקמיהו שדרו לי ריפתנא מבי ריש גלותא אכיל ורבי זירא לא אכיל א"ל לא סבר לה מר סלק אסור מלאכול א"ל אנן אתכא דריש גלותא סמכינן [ואין סילוקתנו סילוק שדעתנו אם ישא משאות מאת פניו אלינו נאכל — רש"י]. הרי דאע"ג דס"ל שם דהוי סילוק ואסור לאכול עד שיברך ברהמ"ז, אפ"ה באכלו אצל ריש גלותא אמרי „אנן אתכא דריש גלותא סמכינן". והו"ה כאן דמצוה לאכול אפיקומן, איכא למימר אתכא דרחמנא סמכינן, „דאין תלוי בדעתו דהא צריך לקיים רצון ה' וכוונת השכחה גרמה לו שיטול ידיו או לומר הב לן ונברך ולא היסח דעתו לגמרי" — לשון המשנה ברורה בסק"ח. ועתו"ס שם ד"ה

שנאמר באכילתו. ואח"כ ראיתי שכ"כ השו"ג אות ה', עכ"ל. וראה מש"ש בזה.

ומ"ש רבנו „ועיין בס"י תע"ב" היינו ששם בס"ח נפסק שאם שתה הד' כוסות שלא כסדר לא יצא. וא"כ אין לומר שישתה כוס רביעית קודם הלל.

ומ"ש רבנו „דלא כתוס' דמגילה שם." ז"ל התוס' במגילה כא א ד"ה לאתווי: וא"כ צריך למהר לאכול מצה בלילי פסחים קודם חצות ואפי' מצה של אפיקומן שהרי חיוב מצה בזמן הזה הוה דאורייתא אבל בהלל של אחר אפיקומן אין להקטין כל כך שהרי מדרבנן הוא. ודברי התוס' הובאו גם בחק יעקב ס"ג. וכוונת רבנו דלפמש"ל גם בהלל צריך להחמיר לקרות קודם חצות, שהרי כוס ד' תוקנה על סדר אמירת הלל. וצ"ע שהר"ן בפסחים שם כתב: ואפילו בקריאת ההלל החמירו בתוס' לקרותו קודם חצות. וכ"כ במגילה שם. וגם הב"י כאן כ"כ בשם התוס' דמגילה שם.

1 על מ"ש רבנו „בשביל כוס ד'", כתב הד"א: שהד' כוסות ג"כ יש לשחות קודם חצות. והכל זכר לפסח. וצ"כ שלא מצינו שהד' כוסות הם זכר לפסח. ובירושלמי דפסחים פ"א ד"א איתא שהד' כוסות הם כנגד ארבע לשונות של גאולה. וכ"כ רש"י ורשב"ם כבבלי שם כט ב. ובירושלמי שם איתא עוד טעמים. ובכף החיים סימן תע"ב אות נ"א הביא עוד טעמים. אבל לא מצאתי מי שכתב שהטעם הוא ששתית הכוסות הם זכר לפסח. והיה מקום לומר שהיות והד' כוסות הם כנגד ד' לשונות של גאולה, לכן מיקרי שהם זכר לפסח. אבל עדיין צ"כ שא"כ למה לן הטעם „שהד' כוסות ג"כ יש לשחות קודם חצות". נימא שהטעם הוא על עצם אמירת ההלל שצ"ל קודם חצות, וכמ"ש הר"ן בפסחים קב ב ובמגילה כא ב. וכמ"ש בכף החיים אות י"ד. וז"ל: והטעם לפי שקרבן פסח טעון הלל באכילתו כמ"ש בפסחים צ"ה ע"א וא"כ כמו באכילת אפיקומן שהוא זכר לקרבן פסח צריך להקדים קודם חצות הו"ה בהלל

נפס"ג ושמע הכוס) (צ"ט יוסף) וואס לא נזכר עד אחר שבי"ר בפד"ג לא יאכל האפיקומן ויסמוך על מצה שאכל בתוך הסעודה שכולן שמורו' הן משעת לישנה אבל במקום שנהגו לעשות שימור למצת מצוה משעת קצירה אפילו לא נזכר עד אחר ההלל יכול ידיו ויברך המוציא ויאכל האפיקומן: הגה: ויחזור וינזק על הכוס ואין לחוש צמא שמוסיף על הפסח (משונה הר"ש כלל כ"ד) ואם נאכל האפיקומן יאכל כוונת א' ממנה שמורה אחרת (רוקח):

תעז שלא לאכול אחר אכילת האפיקומן. וכו' ב' סעיפים:

א אחר אפיקומן אין לאכול (א) שום דבר: הגה: (ב) ולא יאכלנו בשני מקומות (ג) דלא עדיף מאלו

ביאורי הגר"א

ואם לא כו', היינו למ"ד צהמ"ז טעונה כוס אפי' ציחיד:

תעז (א) שום דבר. כו' יוחנן שם דמוסיף אדשמואל שלא אסר אלא מיני בשר דאדיליא הוא מין עוף. ר"ן: (ב) ולא יאכלנו. כו' דשמואל ור' יוחנן וכלשונא קמא

מ"ש בפסחים קט"ו ב' וע' חוס' ק"א ב' ד"ה כשן: (י) ויברך המוציא. וכו' ל"ל אכילת כו' דלפי' לא אסר דעתיה נ"ר לחזור ולנזק אפי' אשתיה כמ"ש בפסחים ק"ג א' א"ל ל"ל כולי כו' וע' חוס' ק"ב ב' ד"ה יקנ"ה כו' ודעתו כו' וכ"ש כן דלא מהני ליה אכילת כו': (יא) ויברך בפד"ג כו'

ברכת אליהו

(יא) היינו למ"ד בסמ"ד קפ"ב ס"א דברהמ"ז טעונה כוס אפי' ציחיד. ווא"כ יהיה צריך עוד כוס לברהמ"ז של אפיקומן וישתה בין כוס ג' ל' כנ"ל סק"ח אבל להסוברים דביחיד א"צ כוס שפיר יוכל לאכול האפיקומן אחר כוס ג' ויברך ביחיד בלא כוס ועמ"א סק"ד — ד"א. וע"ע מ"ש"ש בד"א. וראה גם מ"ש בעולת שבת אות ב', חק יעקב סק"ד, א"ר סק"ב, מאמר מרדכי אות ג' וכף החיים אות כ'.

תעז (א) כו' יוחנן שם דמוסיף אדשמואל שלא אסר אלא מיני בשר דאדיליא הוא מין עוף. ר"ן. [נתנן בפסחים קט"ב: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. ובגמ' שם: מאי אפיקומן אמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה ושמואל אמר כגון אורדילאי לי וגו' לייא לאבא (כך שמו של רב — רשב"ס) ורב תנינא בר שילא ורבי יוחנן (אמר) [אמר] כגון תמרס קליות ואגוזים. ופירש הרשב"ם בד"ה אמר רב: אחר שאכלו הפסח בחבורה לא ילכו בחבורה אחרת לאכול לא פת ולא שום דבר גזירה דילמא אתי למיכל את הפסח בשני מקומות ואנן תנן סתמא כר"י בכיצד צולין (לעיל פו א) דפסח נאכל בשתי חבורות ואין האוכל אוכל הפסח בשני מקומות והך מילתא דרב אוקמיה התם בשעת אכילה אבל לאחר אכילה יכול ליעקר לומר הלל בחבורה אחרת ולא קפיד אלא לאכול בב' מקומות אבל לאכול בדברים אחרים במקומן הראשון שרי רב ובלבד שלא יעקור לאוכלן עם חבורה אחרת והיינו דפליג עליה שמואל ורבי יוחנן ואמרי כל דבר אסור לאכול אפילו בחבורתו ראשונה וכו'. ובד"ה כגון אורדילאי כתב: דשמואל הוה רגיל לאכול בקנינה סעודה כהמין פטריית ורב רגיל לאכול אחר סעודתו גזלות ולשון אפיקומן הוציאו והביאו מיני מתיקה ואתא שמואל למימר דלא מיבעיא שלא יעקור מחבורתו לחבורה אחרת אלא אפי' בחבורתו אסור לאכול כלום אחר הפסח שלא יאבד ממנו טעם הפסח ולפי' שדינו ליאכל בסוף על השבע וכו'. וכתב הר"ן אליבא דהרשב"ם: שמואל ור' יוחנן לא פליגי אלא מר נקיט מאי דארחיה ומר

שיברך ברהמ"ז. והביאו התוס' שכן משמע בברכות מב א בעובדא דרבה ורבי זירא, הנ"ל בסק"ז. וכתבו ע"ז התוס': והשתא אם לא היה צריך לברך ברהמ"ז למה לא אכל ויש לדחות דאותו מאכל היה מעורב בו לחם והיה לו טורח ליטול ידיו ולברך המוציא. [נהי דגם קודם ברהמ"ז כשטילק מלאכל צריך ליטול ידיו וכ"ש לאחר ברהמ"ז — ד"א. ועמ"א סק"ג].

(י) [בסק"ז הבאנו דהטעם — ש, אם שכח ולא אכל אפיקומן ולא נזכר עד שנטל ידיו וכו' אוכל אפיקומן בלא ברכת המוציא — הוא משום דלא הוי סילוק היות שאכילת אפיקומן מצוה. וכמ"ש בברכות מב א: אנן אתכא דריש גלותא סמכינן. והו"ה דאמרין אתכא דרחמנא סמכינן]. וכו' — אחרי שבי"ר ברהמ"ז — צריך לברך המוציא, דליכא למימר „אתכא כו', דכל יסוד הסבירה ד, אתכא דריש גלותא סמכינן" מהני רק קודם ברהמ"ז. אבל אחרי ברהמ"ז לא מהני. דאפי' לא אסח דעתיה מלאכול, צריך לחזור ולברך אפי' אשתיה. כמ"ש בפסחים ק"ג א: רב יעקב בר אבא איקלע לבי רבא חזיה דברין בפד"ג אכסא אכסא קמא והדר ברין אכסא דברכתא ואישתי א"ל למה לך כולי האי הא ברין לן מר חדא זימנא א"ל כי הוינן בי ריש גלותא הכי עבדינן א"ל תינח בי ריש גלותא דהכי עבדינן דספק מייתי לן ספק לא מייתי לן הכא הא מנח כסא קמן ודעתן עילויא א"ל אנא עבדי כתלמידי דרב וכו'. הרי להדיא דאף על כסא של ברהמ"ז שמונח לפניו לשתייה ולא אסח דעתיה, צריך לברך אחרי ברהמ"ז. ועתוס' שם קב ב ד"ה יקנ"ה, שכתבו: דברהמ"ז בא לשם גמר סעודה ומפסיק לכל מה שלפניו „כדאמר לקמן (ק"ב) דברהמ"ז עקר דעתיה ממשתיא צריך לברך אכסא דברכתא אע"ג דבירך אכסא קמא והשתא הכוס בידו ודעתו לשותת אח"כ אפילו הכי הוה הפסק לכך תיקנו לברך איין אחר ברהמ"ז שאם יברך קודם יצטרך לברך שנית. ופ"ש כן דלא מהני ליה הטעם דהוה מצוה לאכול האפיקומן. ושבגלל זה נאמר ד, „אתכא דרחמנא סמכינן".

באר הגולה

ב משנה שם וכו' יוסי

וכפי' רמב"ם נפ"ט דר' יוסי אסיפא קאי וה"ה לענין מזה מענדל דרנה שם.

הפסקין נשינה דאסור משום דהי כשני מקומות: (טור): ב (ד) ב מי שישן בתוך הסעודה והקין אינו

ביאורי הגר"א

נפ"ט וכו' והו' משום חומרא שלא יעקרו וע' רשנ"ס שם כ"ש כולן דשיין ג"כ נמנה: (ד) מי שישן כו'. הרשנ"ס מפר' דקאי ארש' משום דק"ל ענדל דרנה אכל הרמנ"ס מפר' דרנה יחיד היה וכו' מי שישן. וכו'.

יוחנן מוספי אדרב וכו' הר"ן: (ג) דלא עדיף. ר"ל דלא כמס' שם שכת' ה' דרנ' לא שיין נמנה וכו' ומתני' דישנו הוא נפסח דוקא וענדל דרנה נהניית ולמד מפסח אכל לדין דק"ל דכו' ג"כ נמנה וכו'.

ברכת אליהו

באכילה בתר הכי. ומ"ש הרמ"א, ולא יאכלנו בב' מקומות דלא עדיף מאלו הפסקין בשינה דאסור משום דהוי כשני מקומות. ר"ל דלא כתוס' שם שכתבו דהא דרב לא שיין במצה בזה"ז, וכנ"ל. ומתני' שם קא — דתנן, יישנו מקצתן יאכלו כולן לא יאכלו — אליבא דתוס' הוא בפסח דוקא ולא לענין מצה. ועובדא דרבה דנמנ' הנ"ל. מוקי תוס' בתענית וכנ"ל. ולמדו מפסח — דכמו שלענין פסח נדרמו לא יאכלו ה"נ בתענית. וכ"ז לשיטת התוס'. אבל לדין דק"ל דכו' הוא גם במצה, וכמ"ש בסעיף ב', גם במצה אסור מחבורה לחבורה. וכ"ז שאסור בשינה הוא משום חומרא שלא יעקרו והיינו דנראה כאוכל בב' מקומות. ועיין רשב"ם שם ד"ה ישנו כולן לא יאכלו, שכתב: אם התחילו לאכול פסחן וישנו לא יאכלו דנראה כאוכל פסחו בב' מקומות דמאחר שישנו הסיחו דעתן לאכול עוד וחשיב ליה תנא כאכילת שני מקומות וחומרא בעלמא הוא וכו'. וא"כ כ"ש כאן — לעקור ממש — דשיין ג"כ במצה, ולכן כתב כאן בהג"ה ש, לא יאכלנו בשני מקומות.

(ד) [בבא"ג סק"ב ציין למשנה דפסחים. דתנן שם קא : יישנו מקצתן יאכלו כולן לא יאכלו ר' יוסי אומר נתנמנו יאכלו נדרמו לא יאכלו. ובגמ' שם עמוד ב' : ה"ד נתנמנ' אמר רב אשי נים ולא נים תיר ולא תיר כגון דקרי ליה ועני ולא ידע לאהדורי סברא וכי מדכרו ליה מדכר אב"י הוה יתיב קמיה דרבה חזא דקא נמנ' א"ל מינ' קא נאמ' מר א"ל מינומי קא נמנ' ותנן נתנמנו יאכלו נדרמו לא יאכלו. ורשב"ם שם ד"ה ר' יוסי מפרש דר' יוסי קאי ארישא — דקאמר ת"ק ישנו מקצתן יאכלו ואחא למימר ה"מ אם נתנמנו אבל אם נדרמו אפי' מקצתן לא יאכלו לכשיעורו. ופי' הרשב"ם כן, משום דק"ל כעובדא דרבה, [ו] רבה קאי כוותיה דר' יוסי כדאמר בגמ'. וא"כ רבה דהוי נמנ' שפיר הוי מותר לאכול משום דהוי מקצתן נתנמנו דאב"י הוה יתיב ולא נמנ' אבל אי הוי נדרם אף דהוי מקצתן הוי אסור לו לאכול כו' יוסי — ד"א אבל הרמב"ם — עפ"י מ"ש בפ"ח מהל' חמץ ומצה הי"ד — מפרש דרבה יחיד היה, והיינו דר' יוסי קאי אסיפא — דישנו כולן לא יאכלו. וע"ז אמר ר' יוסי דוקא נדרמו, אבל נתנמנו אפי' כולן יאכלו. וא"כ דרבה — דאמר לו אב"י — משום דהוי נתנמנ' שרי. אבל אם היה נדרם היה אסור. וע"כ דרבה אכל ביחיד. ולכן כשנדרם היה אסור, משום דהוי נדרמו כולן. ודברי המחבר הם עפ"י דברי הרמב"ם הנ"ל. וזהו שכתבו הרמב"ם והמחבר: מי שישן וכו'. והיינו שגורם יחיד, וכמעשה דרבה וכנ"ל. וצ"ע דהא אב"י נתגדל שם בביתו וכמ"ש כי הוינן בי רבה הוה זגינן כו'.

נקיט מאי דארחיה וכי אמרינן תניא כוותיה דר' יוחנן בדין הוא דמצי למימר תניא כוותיה דשמואל אלא משום דסליק מיניה דגמ' מסדר ליה בתרא קאמר תניא כוותיה דר' יוחנן. והר"ן הקשה על פירוש הרשב"ם, וז"ל: ולא נהירא דאם איתא דמשום הכי הוא היכי אמרינן בסמוך בגמרא לא מיבעיא לאחר מצה דכיון דלא נפיש טעמא מפסח ליה וכו' והא לאו בפסחאי טעמא אתינן עלה כלל. וסיים הר"ן: לפיכך ג"ל דרב ושמואל ור' יוחנן כולהו בחד טעמא שייכים דחיישין שמא יבא לאכול את הפסח בב' מקומות ומשום הכי אסור רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה כמו שפירש"י וז"ל ושמואל חייש טפי שאפילו בביתו אסור לאכול אחר הפסח מיני בשר דשמא לא יזכור שאכל הפסח דטעמא דבישרא בתרא מפסח ליה לטעמא דבישרא קמא וישוב עוד לאכול פסח ושמא יאכלנו במקום אחר ודוקא במיני בשר הוא דחייש דארדלי אינן שתי תיבות ולא מיני כמהין ופטוריות כמו שפירש"י וז"ל אלא מיני עופות הן כמו גוזליא וכך אמרו בירושלמי ארדלין וגוזלין ולמיני בשר הוא דחייש שמאלא לפי שמתוך טעם בשר אחריז בפיו ישכח טעם הפסח אבל למיכל תמרים וקליות ואגוזים לשמואל שרי שאין אלו מעבירין טעם בשר הפסח ורבי יוחנן חייש אפילו בהני ותניא כותיה דרבי יוחנן ולפי זה מאי דתניא כותיה דר' יוחנן דוקא היא, עכ"ל. ודברי המחבר ש, אחר האפיקומן אין לאכול שום דבר. הם כפירוש הר"ן. ומ"ש הרמ"א, ולא יאכלנו כו' הוא כרב שם. משום דשמואל ורבי יוחנן מוספי אדרב ולא פליגי עליה, וכמ"ש הר"ן הנ"ל.

(ג) [בספ"א הבאנו דברי רב בפסחים קי"ט ב' שלא יעקרו מחבורה לחבורה. והתוס' שם ד"ה אמר רב כתבו שדוקא בפסח אמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה, אבל מצה לא אשכחן בשום דוכתא דליתסר בשתי מקומות. והוסיפו התוס' שם: ואי משום דאיתקש לפסח להא על כרחיק לא איתקש דאי לא תימא הכי ליפרך מתנא' לרב דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן הא אחר מצה מפטירין ולא מצי לשנויי כדמשני לשמואל דלגבי שני מקומות לא הוי רבותא פסח טפי ממצה אלא ודאי רב לא איירי אלא בפסח והא דאמרינן לקמן אב"י הוה יתיב קמיה דרבה והוה קא נמנ' פ"י הקונטרס לקמן אע"ג דלא הוי בזמן הפסח הא איתקש מצה לפסח ולא נהירא ובירושלמי מפרש לה גבי תענית דאמרינן פ"ק דתענית ישן אסור לאכול ולא שנו אלא ישן ממש אבל מתנמנ' לא ורבה הוה מתנמנ' ובעי למיסר בתר הכי וקמייתי ראיא מפסח דכי היכי דפסח לא חשיב נמנום בעלמא כשינה בעלמא לענין שני מקומות ה"נ לא חשיב נמנום לענין תענית דלמחר לאיתסורי

זגינן אבירכי דהדיד כי אתינן לבי רב יוסף אמר לן לא צריכנו מורא רבך כמורא שמים. והרשב"ם כתב ד"ב מר' הוא רבה. והרשב"ם

1 איתא בפסחים קא א לפי גירסתינו — לענין הסיבה — איבעיא להו תלמיד אצל רבו מאי ת"ש דאמר אב"י כי הוינן כי מר

באר הגולה

חוזר לאכול (ה) בני חבורה שישנו מקצתן בתוך הסעודה חוזרים ואוכלים נרדמו כלם ונעצרו לא יאכלו נתנמנמו כלם יאכלו: הגה: (ו) וכל זה אינו אלא שיטנו לאחר שהחילו ללכול האפיקומן אצל שיה קודם לזה לא היה הפסק (טור ודנינו ירושם):

תעט ברכת המזון על כוס שלישי. ובו סעיף אחד:

א אחר כך מוזנין כוס שלישי ומברך עליו ברכת המזון (א) ובורא פרי הגפן ב (ב) ושותהו בהסיבה (ג) ולא יברך אחריו ג ולא ישתה יין כינו לכוס רביעי: הגה: (ד) מיהו מכוס שלישי יכול לשמות כמה פעמים והכל מחשב שמייה אחת אף ע"ג דהפסק נמחש (מהמ"ל ומהר"י וחס"ד) ד (ה) מצוה

ביאורי הגר"א

תעט (א) ובפ"ה ג. כמ"ש נס"י מע"ד: (ב) ושותהו. כמ"ש נס"י מע"ד: (ג) ולא. פ' ס' מע"ד: (ד) מיהו. דכיושלמי מפרש הטעם משום שלא ישתכר משא"ל נאולו הכוס: (ה) מצוה

דהא אפי' נתגל שס צנינו ומחש"ש כי הוינן כי רבה הוה זגינן כו': (ה) בני כו'. מחנ"י שס וע' נה"ג: (ו) וכ"ז אינו כו'. רשנ"ס נמחש ומחש"ש אין מפטירין ס' שלא יעקרו כו' כנ"ל:

ברכת אליהו

„לברך ברכה ראשונה על כל כוס וכוס". וכמש"ש בסק"ב. (ב) כמ"ש בס' תע"ב. (ג) עיין ס' תע"ב ס"א, [שהן לדעת המחבר שם והן לדעת הרמ"א שם, „אין מברכין על הגפן כי אם אחר כוס רביעי". ועמש"ש בסק"ג, שהטעם הוא משום „שאין היסח הדעת קובע ברכה לאחריו". וע"ע מש"ש]. (ד) דבירושלמי דפסחים פ"ה ה"ו הל' בסימן תע"ג סק"ח, מפרש הטעם — שאין לשחות בין כוס שלישית לרביעית — משום שלא ישתכר, דאם ישתכר לא יוכל לגמור את ההלל. וכ"ז בין כוס שלישית לרביעית. משא"כ באותו הכוס, „יכול לשחות כמה פעמים". [ועמ"א סק"א וחק יעקב סק"ד]. (ה) משום הלל וכמ"ש במדרש תהילים קי"ג א' — הובא ברא"ש בפסחים פ"ה סל"ב ובטור — : והקוראים [את ההלל]

(ה) מחנ"י שם ועיין באה"ג. (ו) כ"כ הרשב"ם במחנ"י בפסחים קכ א ד"ה ישנו הנ"ל בסק"ג, שמפרש שמ"ש במחנ"י „ישנו מקצתן יאכלו". מיירי שהתחילו לאכול אפיקומן. וכמ"ש במחנ"י שם קט ב: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. ובגמ' שם: מאי אפיקומן אמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה. וכנ"ל בסק"ג. [ושינה הוי כנעקרו ואסור באכילת אפיקומן הוינו בישן תוך אכילת אפיקומן דוקא אבל לא מקודם — ד"א].

תעט (א) כמ"ש בס' תע"ד. [הא דכתב המחבר כאן שמברך על כוס שלישי בפ"ה ג, הוא לשיטתו שכתב בס' תע"ד ס"א: שאין מברכין בפ"ה ג כי אם על כוס של קידוש ועל כוס של ברהמ"ז. וכמש"ש בסק"א. אבל דעת הרמ"א שם

דמחנ"י בפסח דוקא היא ולא במצה ועובדא דאביי ורבה לא בפסח הוה אלא כבי מדרשא ולא הביאוהו בגמ' [אלא] כדי ללמוד ממנו פ"י דנדרמו ונתנמנמו. והמ"ש שם הביא זאת בשם „יוש מפרשים". וסיים: ולזה הסכים הרב ר' אהרן הלוי ז"ל. וראה עוד בנוגע לשיטת הרמב"ם במרכבת המשנה ובפצנת פנחה ובערוך לנר יבמות נד א ד"ה הביע במחנמנס. ויש להעיר שמ"ש הר"ן שאביי לא ה"י מבעלי הסעודה, זה רק על דברי הגמ' שם קכ ב המובא בפנים. אבל בסוגיית שם קח א, גם הר"ן יפרש שאביי היה אוכל עמו, שהרי שם הגמ' מביאה הוכחה מהן דאביי שתלמיד אצל רבו צריך הסיבה. 2 מ"ש רבנו „מחנ"י שם" כוונתו למשנה בפסחים קכ א הנ"ל בסק"ד. ומ"ש רבנו „ועיין באה"ג, פ"ה ה"ד: דהוה לפי הרמב"ם במתניתין דר"א אסיפא קאי כנ"ל בס"ק הקודם וס"ל דמתניתין גם לענין מצה אתמר ממעשה דרבה ודלא כהתוס' קט ב דס"ל דדוקא לענין פסח אתמר וכנ"ל בסק"ג. ודברי באה"ג הם בסק"ב בריש הסעיף: מי שישן וכו'. וקשה לי מדוע הגר"א חלק דין זה לשני ס"ק. הו"ל לכתוב הכל בס"ק אחד. ויתכן שבפני הגר"א היו דברי באה"ג בסק"ג על מ"ש המחבר שישנו מקצתן. ולכן ביאר קודם הדין של: מי שישן. ועל מ"ש „כני כו" צ"ל לעיין בבאה"ג. אמנם בפנינו ליתא בבאה"ג של באה"ג. אבל בבאה"ג אין כלום על זה. 1 בבאה"ג סק"ב כתב: ציינתיו לעיל סימן תע"ג ס"ב. וזה על עיקר דין ההסיבה בשתייה. אולם אם לא שתה כוס שלישית בהסיבה. צריך הוא כמ"ש כסימן תע"ב ס"ז. שלדעת המחבר שם צריך לחזור ולשתות בהסיבה. וכמש"ש בסק"ג. ולדעת הרמ"א שם „אין לחזור

גורם: הוה זגינן וכו'. ופי': כל אחד נשען על ברכי חבירו. וכונתו רבנו להקשות לפי הרמב"ם המובא בפנים — דר' יוסי שם קכ ד קאי אסיפא — קשה דאף אם היה נרדם היה מותר לו לאכול, שהרי לא היה יחיד, כדמוכח שם קח א. וברמב"ם מהדורת שכתו פרנקל כתבו שצ"ל דבריו הגר"א „בי מר" במקום „רבה". וגם לפי"ז צריך לומר שהכוונה לרבה, וכפי שכתב הרשב"ם הנ"ל. ועיין במ"ש שעל הרמב"ם שם. והרד"ע — הובא בספר הליקוטים במהדורת שכתו פרנקל שם — כתב עוד תירוץ על הרמב"ם, וז"ל: נל"ד שאביי היה תלמידו קטן ואפשר שמשו ולא היה ראוי ליחשב אצל רבה כמקצתן וכו'. וזה היותר נאות לתרץ לדעת הרב (כר"ל) [כנ"ל]. עכ"ל. והר"ן בפסחים קכ א הביא דברי הרשב"ם, וז"ל: וכתב רבינו שמואל ז"ל דהוה הדין למצה בזה"י דנדרמו (כולן) לא יאכלו והביא ראי' מדאיתא בגמ' דאביי הוה יתיב קמיה דרבה ואל' מינא קא ניים מר ואניהו אחר חורבן הוה וכן נראה דמה הרב אלפסי ז"ל שהביא משנה זו בהלכות ומהאי עובדא פסק רבינו שמואל כר' יוסי דהא רבה לחוריה הוה ניים ולא אביי ואפ"ה אל' מינא קא ניים מר. וכתב ע"ז הר"ן: ואין זו ראי' לפסוק כר' יוסי שאפשר שאביי לא היה מבעלי הסעודה אלא שהיה יושב לפני רבו לכבודו עד שהיה גומר סעודתו. והפרי חדש אות ב' כתב שזו היא גם סבורה הרמב"ם. וע"ע מש"ש בפר"ח. ועפ"י דברי הר"ן הנ"ל. לכאורה היה מקום לתרץ קושיית רבנו. שאמנם אביי הוה התם, אבל לא אכל. ורבנו שהשאר „בצ"ע". וז"ל כמ"ש הרמ"א: דהלא אביי נתגל בבית רבה וא"כ בודאי היה אוכל עמו וכמ"ש קט א דאמר אביי כי הוינן כי רבה הוה זגינן כו' וא"כ לפי הרמב"ם דר"י „קאי אסיפא, הלא אף אם היה נרדם היה מותר לאכול. והר"ן שם סיים: והר"ז הלוי כתב דרינא

באר הגולה

לחזור אחר זימון: הגה: (ו) והגדול שבהן אומר הודו ואנא והאחרים עומין אחריו (כל נז) (ז) והגדול יכול ליתן לקטן רשות (מהר"ל) (ח) ויכול לנרץ לזמון לענין הלל אע"פ שלא חלל עמהם (ט) ונהגו שבעל הבית מנרץ ברכה המזון כלל פסח שנאמר טוב עין הוא יצרך והוא מקרי טוב עין שנאמר כל דכפין ייתי ויכול וכו':

תפ סדר כוס רביעי. ובו סעיף אחד:

א משנה פסחים ק"ז
וכמו שדקדק הרא"ש
פס.

א (א) א מתחיל לא לנו וגומר עליו את ההלל (ב) ואינו אומר יהללך אלא אומר אחר גמר

ביאורי הגר"א

שנאמר. פסטה ל"ח ב' וכמ"ש סי' קפ"ג ס"ד:

תפ (א) מתחיל כו'. מתני' שם וגומר כו' ובמתני' הקודמ' אומר עד חלמים למעניו מים: (ב) ואינו אומר כו'. שם וכגון רש"י ורשב"ם מ"ר רביעי כו' ושם נחום ד"ה ר' יוחנן. ורבינו חיים כו'. חלל ג"כ כו' בסוף סי'

כו'. משום הלל נמדרש חללים והקורא' נרץ שיהיו שלשה כדי שיאמר לשנים הודו: (ו) והגדול כו'. כמ"ש בסוטה נגדול המקרא את ההלל אף ע"כ דפשטא דגמרא למענוי קטן ע"ש: (ז) והגדול יכול כו'. עמוס פ"ז דנרכות מ"ז א' ד"ה והלכמא: (ח) ויכול לצרף כו'. ע' ס"ס מ"פ ויכול כו': (ט) ונהגו כו'

ברכת אליהו

(ברהמ"ז — רש"י) אלא לטוב עין (שונאי בצע וגומלי חסד בממונן — רש"י) שנאמר טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל (משלי כב, ט) אל תיקרי יבורך אלא יברך. [והב"י דתנן סימן קפ"ג הביא גמ' זו]. וכמ"ש בסי' קפ"ג ס"ד. [כוונתו למש"ש ונותן בו ענינו ולכן בעינן שיהי' טוב עין — ד"א. וע"ל סימן קכ"ח סקע"ט].

צריך שיהיו שלשה כדי שיאמר לשנים הודו. [ובמדרש הנ"ל שבפנינו הוא בשינוי לשון קצת. והוסיף הרא"ש שם: דאי לא תימא הכי שצריך לחזור אחר זימון אלא אף ביחיד טעונה ברהמ"ז כוס אמאי קרי לה ד' כוסות הא ליכא אלא שנים דטופיינא דקידוש וברהמ"ז בעלמא נמי אייתיניהו אלא ודאי בעלמא א"צ לחזור אחר שלשה ובבבלי פסח צריך לחזור אחר יין. וסיים הרא"ש שם: והעולם לא נהגו כך לחזור אחר זימון והוא דמדרש תהילים עם אשתו וקטן שהגיע לחינוך יכול לומר הודו. ועט"ז סק"ג ומ"א סק"ב].

תפ (א) מתני' שם וגומר כו' ובמתני' הקודמת אומר עד חלמיש למעניו מים. [בבבא"ג סק"א כתב: משנה בפסחים ק"ז וכמו שדקדק הרא"ש שם. ומ"ש משנה שם היינו דתנן שם בעמוד ב' מזגו לו כוס וכו' רביעי גומר עליו את הלל. ומ"ש בבבא"ג, "וכמו שדקדק הרא"ש שם". כוונתו למש"ש הרא"ש בפ"י סל"ב: שאין לברך על ההלל לאחר הסעודה וכו'. ומ"ש המחבר, "שמתחיל לא לנו", ההוכחה לכך היא שבמשנה הקודמת — לענין אמירת הלל לפני ברהמ"ז — תנן שם קטן ב: עד היכן הוא אומר בש"א עד אם הבנים שמחה וב"ה חלמיש למעניו מים וכו'. והלכה כב"ה. וכמ"ש הרמב"ם בהל' חמץ ומצה פ"ח ה"ה. ואליבא דב"ה — כיון שעל כוס שניה אומר חלמיש — יוצא שבכוס רביעית, "מזכיר לא לנו". ועיין בר"ן פסחים ק"ח א ובהגהה"י שעל הרמב"ם שם].

(ו) כמ"ש בסוטה ל ב: בשעה שעלו ישראל מן הים נתנו עיניהם לומר שירה וכיצד אמרו שירה כגדול המקרא את ההלל והן עונין אחריו ראשי פרקים וכו' רבי אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר כקטן המקרא את הלל והן עונין אחריו כל מה שהוא אומר וכו'. ואע"ג דפשטא דגמ' למעוטי קטן ע"ש. [נדשם כוונת הגמ' כמ"ש, "כגדול המקרא" היינו לאפוקי קטן. וכי הא דפליג ר"א ואמר, "כקטן המקרא". היינו קטן ממש. וכי הא בסוטה מי שיהיה קטן מקרא אותו הוא עונה אחריהם מה שהם אומרים וגדול המקרא עונין אחריו הללויה — ד"א. מ"מ יש להוכיח ש"הגדול שבהן אומר", מדנקטה הגמ' לשון "גדול" מ' גדול הבית].

(ז) עיין תוס' פ"ז דברכות מז א ד"ה והלכתא.

(ח) עיין סוף סימן ת"פ, שכתב הרמ"א: ויכול לגמור הלל אף שלא במקום סעודה. וכמ"ש בסק"ח.

(ט) פסטה ל"ח ב: ואמר ריב"ל אין נותנין כוס של ברכה לברך

(ב) תנן בפסחים ק"ז ב: רביעי גומר עליו את הלל ואומר עליו ברכת השיר. ובגמ' שם ק"ח א: מאי ברכת השיר רב יהודה אמר יהללך ה' אלוקינו ור' יוחנן אמר נשמת כל חי.

מהר"ש לא היה מניח נערים שאינן בני מצוה לומר הודו בבלי פסח אבל אנה ה' הושיעה נא והצלחה נא הניח לומר שאז יכולין להוציא הואיל ועונין אחריהם כל מלה ומלה משא"כ בדודו. וכן משמע מלשון רבינו שמחה דכתב הגדול מקרי הודו. ואנא מניחין את הקטנים לומר כדי שלא ישנו וגם כדי לחנכם. ואמר מהר"ל סג"ל שכן מצא כתוב חבא מאדה למי שאשעו ובנינו מקרי לו הודו. לשון המיימוני אם היה הקורא קטן או עבד או אשה עונין אחריהם מה שהן אומרים מלה ומלה בכל ההלל, עכ"ל המהר"ל. והמ"א בסק"ב כתב: ומהר"ל כתב קטן לא יאמר הודו אבל אלא אומר דהרי עונין אחריו מה שהוא אומר. ובפנינו במהר"ל הנ"ל אומר זה כענין נשים. וע"ע מש"ש במ"א. כחך יעקב סק"ו ובמשנה ברורה סק"י.

ולשנות בהסיבה דיש בו חשש שנראה כמסויף על הכסות. וכמ"ש בסק"ד. ויתכן שזו כוונת רבנו בכתבו: כמ"ש בסי' תע"ב. וצ"כ דהא המחבר כאן כתב רק ד"שותה בהסיבה". ולא דן כענין דיעבד — אם שתה בלא הסיבה.

2 איתא בברכות מז א — לענין ברהמ"ז בזימון — והלכתא גדול מברך אע"ג דאתא לבסוף. וז"ל התוס' שם ד"ה והלכתא: ומיהו אם הגדול נתן רשות לקטן שפיר כדאשכחן (ולעיל מג א, מו ב) דאמר ליה לרב משי ידך וכו' ועיין סימן ר"א ס"א ומש"ש בסק"א. והו"ה לענין הלל — הגדול יכול לתת רשות לקטן לקרות. וז"ל הר"מ בסק"ב: ומהר"ל כתב דאם אין הגדול רוצה לומר הודו נותן רשות לאחר. וז"ל המהר"ל בסדר ההגדה: אומר מהר"ל שרבו

ההלל ב הלל הגדול שהוא מהודו ל"י עד על נהרות בבל שהם כ"ו כי לעולם חסדו ואחר כך אומר נשמת כל חי וישתבח עד מעולם ועד עולם אתה אל ד ואז יאמר יהללך עד מלך מהולל בתשבחות (ג) ושותיהו בהסיבה בלא ברכה תחלה (וכנר נמנלר לעיל סי' תע"ד ולנו נוהגין לנקר) ו (ד) ומברך אחריו על הגפן (ה) ואם שותתו בלא הסיבה צריך לשותות פעם אחרת בהסיבה (ועין לעיל סימן תע"ג סעיף ו') (ו) ה ומברך לפניו בורא פרי הגפן לפי שהסיח דעתו מלשנות עוד: הגה: (ז) ו"ל שיש לומר שפון מממן וכו' קודם לא לנו (ר"ן פרק ע"פ) ולפחות הפסח כדי לזכור

באר הגולה
ב נתימא שס וכנר
יהודה שס.
ג כנר יוחנן שס
וכנ"ש הסור נכס
הרשנ"ס.
ד כנר יהודה שס.
ה ליינמיו לעיל סימן
תע"ד.

ו גו"ש. ז ליינמיו לעיל סי' תע"ג סעיף ו'. ח ליינמיו לעיל נס' תע"ד.

ביאורי הגר"א

כו' בלא כו' וכבר. כנ"ל: (ד) ומברך.
שס: (ה) ואם. כמ"ש נס' תע"ג: (ו) ומברך.
כמ"ש ק"ג נ' אלא נמלך אלא: (ז) וי"א שיש

תפ"ו ששמע נכס רמ"ע שלא לחתום נישמת ויהללך יאמר
לח"כ וע"ש נרשנ"ס ד"ה ור' יוחנן כו' ומוס' ד"ה
מהודו כו': (ג) (ושותיהו בלא. וכבר) (ושותיהו

ברכת אליהו

דיסיים ביהללך אחרי הלל הגדול ואחרי נשמת. ומ"ש
המחבר. הלל הגדול שהוא מהודו לה' עד על נהרות בבל.
עין תוס' שם ד"ה מהודו כו'. [דאיתא כגמ' שם: מהיכן הלל
הגדול ר' יהודה אומר מהודו (תהלים קלו, א) עד נהרות בבל
(שם קלו, א) ור' יוחנן אמר משיר המעלות עד נהרות בבל רב
אחא בר יעקב אמר מכי יעקב בחר לו י"ה (שם קלה, ד) עד
נהרות בבל. וכתבו התוס' שם — על דברי ר' יהודה: וכך אנו
עושים ורנו צדיקים בה' (שם לג, א) אינו מן המזור].
(ג) כנ"ל.

(ד) שם [בסימן תע"ד ס"א כתב המחבר: ואין מברכין על
הגפן כי אם אחר כוס רביעי, וברמ"א שם: ... אבל ברכה
אחרונה אין מברכין רק אחר האחרון לבד וכן דעת רוב
הגאונים].

(ה) כמ"ש בס' תע"ב [ס"ו במחבר: כל מי שצריך הסיבה
אם אכל או שתה בלא הסיבה לא יצא וצריך לחזור לאכול
ולשתות בהסיבה. וע"ש ברמ"א ומש"ש בס"ק י"ד, ט"ו].

(ו) כמ"ש בפסחים ק"ג ב: אמימר ומר זוטרא ורב אשי הווי
יחיב בסעודה וקאי עלייהו רב אחא בריה דרבא אמימר בריך
על כל כסא וכסא וכו' אמימר אמר [אנא — הגהות הב"ח]
נמלך אנא. [והו"ה כאן כששתה הכוס בלא הסיבה לא היה
בדעתו לשנות עוד והווי כנמלך. ולכן צריך לחזור ולברך
בפה"ג. וע"ל מ"ש בס' תע"ד].

(ז) [בדפוס השו"ע מצויין המקור לזה: ר"ן פרק ע"פ. וזה
בפסחים צט ב. וטעמו של הר"ן הוא אהא דנהגו לומר שפון
חמתן בכוס רביעי — משום דארבע כוסות הן, כנגד ד'
כוסות התועלה שעתיד הקב"ה להשקות את העכו"ם].
והטעם, שיש לומר שפון חמתן וכו' קודם לא לנו [הוא]
משום ד, לא לנו מדבר מחבלי משיח וגוג ומגוג, כמ"ש
בפסחים קיח א: ... חבלו של משיח דכתיב לא לנו ה' לא לנו
(תהלים קטו, א) וא"ר יוחנן לא לנו ה' לא לנו זו שעבוד
מלכיות איכא דאמרי אמר רבי יוחנן לא לנו ה' לא לנו זו

והמשך לשון הגמ' — עפ"י הגי' שבפינו וכג"י רש"י
ורשב"ם שם — ת"ר רביעי גומר עליו את ההלל ואומר הלל
הגדול דברי ר"ט וי"א ה' רועי לא אחסר (תהלים כג, א).
[ולפי דברי ר' טרפון — וכן פסק המחבר — יוצא שלא
יחתום בברכה אחרי הלל. רק אחרי הלל יאמר הלל הגדול. וזה
דלא כג"י הרי"ף. שגורס: ת"ר חמישי אומר עליו הלל הגדול
דברי ר"ט וכו'. ולג"ז יוצא שאחרי הלל חותם בברכה ושותה
כוס רביעי ואח"כ אומר הלל הגדול על כוס חמישי. ומ"ש
המחבר, ואח"כ אומר נשמת כל חי וישתבח וכו', זה כדברין
התוס' שם ד"ה ר' יוחנן. וז"ל: ורבינו חיים כהן לא היה חותם
ביהללך כי אם בנשמת לבדו משום דלישא דברכת השיר
משמע חדא ברכה. והיינו דרבינו חיים כהן ס"ל דר' יוחנן —
דאמר נשמת כל חי — פליגי ארב יהודה, וס"ל דלא יאמר
יהללך כלל. אבל ב"י כתב בסוף סימן תפ"ו ששמע בשם
רמ"ע שלא לחתום בישתבח, ויהללך יאמר אח"כ. וז"ל
הב"י: שמעתי בשם מהר"ר מאיר בן ערמאה ז"ל שגומר את
ההלל ואינו אומר יהללך כלל ואחר גמר הלל אומר הלל
הגדול ונשמת כל חי וישתבח עד ומעולם ועד עולם אתה אל
ואז יאמר יהללך עד מלך מהולל בתשבחות ויטבו בעיני
דבריו לצאת ידי ספק ואע"פ שאינו ממש כמ"ש הפוסקים
מ"מ כיון דנפקי בהכי מידי ספיקא שפיר דמי. וזו דעת המחבר
כאן. וע"ש ברשב"ם ד"ה ור' יוחנן כו'. שכתב: ור' יוחנן אמר
נשמת כל חי אף נשמת דהיינו ברכת השיר דמתנ"י דאילו
יהללך אנו אומרים בכל יום שאומרים בו את ההלל ומאי שנא
ליל פסח דנקט אם לא להוסיף עוד ברכה אחרת והיינו דאמר
הלכה כר' יוחנן בתרבייהו וקבעוהו לאחרי הלל הגדול שצריך
לאומדן כדלקמן דהשתא איכא ברכה בכל חדא וחדא והכי
הוא מילתא שפיר כך נראה בעיני. עכ"ל. ולפי הרשב"ם יוצא
כדברי הרמ"ע שר' יוחנן בא להוסיף לומר אף נשמת כל חי.
אלא שלפי הרשב"ם אומר יהללך ואח"כ הלל הגדול ויחתום
בברכה ואח"כ יאמר נשמת ויחתום בישתבח. והב"י ס"ל

ס"א. ויתכן עוד לומר שכוונת רבנו — בכתבו, כנ"ל — על מ"ש
המחבר: ושותיהו בהסיבה. וזה כנ"ל בס' תע"ג ס"ב. והד"א צ"ן גס
לסי' תע"ב. ונראה לי שהד"א פירש שכוונת רבנו למש"ש בס"ז,
שאם שתאן בלא הסיבה לא יצא.

1 מ"ש המחבר שלא יברך תחלה, הוא כשיטתו בסימן תע"ד
ס"א: שאין מברכין בפה"ג כי אם על כוס של קידוש ועל כוס של
ברכה"ז, וכמ"ש בס"א. ומ"ש הרמ"א, וכבר נתבאר לעיל סימן
תע"ד דאנו נוהגין לברך, הוא כמ"ש בס' תע"ד שנוהגים, לברך
ברכה ראשונה על כל כוס וכוס, וכמ"ש בס"ב. ועין בס' תע"ט

באר הגולה

שהוא ליל שמורים וזכות אמותה זו יבא משיח וישפוך חמחו על העכו"ם (מהרי"צ) וכן נוהגים (ה) ויכול לגמור הלל אף שלא במקום סעודה (רמב"ם והמגיד פ"ח):

תפא שלא לשנות אחר ארבע כוסות. ובו ב' סעיפים:

א (א) א אחר ארבע כוסות אינו רשאי לשנות יין אלא מים: הגה: (ב) וכל המשקים דינן מין (יב"ט)

א טור נשם אלו
מדברי ר' יוסף טוב
עלם ושכ"כ הרי"ף
ושכ"כ כל הגאונים.

ביאורי הגר"א

אלא מיני מיכלא ומ"ש בין שלישי לרביעי לא ישתה מפ' בירושלמי שלא ישתה ויפסיד הלל משא"כ אחר"כ וכו' חוס' לפי המפ' בין שלישי לרביעי משום טעם מזה נחא. והרא"ש כ' נשם הר"מ דגם לטעם בירושלמי נחא כמ"ש בתוספתא חייב אדם לעסוק בהלכות פסח וכו' כל הלילה. ומצ"ן ור"ן כ' משום שלא יבא נראה כמוסף על הכוסות ונראה מתחיל בסעודה אחרת. ואפיקומן זכר לפסח שאין נאכל אלא על השוכה: (ב) וכל המשקים. לכל

כו'. משום דלא לנו מדבר מחבלי משיח ושענה מלכות וגו' ומוגו כמ"ש שם ק"מ א': (ח) ויכול לגמור. פ' כ"ז פ"ו א' דלכלי בלעדיה ואמרי בלעדיה כו':

תפא (א) אחר ארבע כו'. רי"ף וכפי גירסתו חמישי
גומר כו' וכמ"ש למטה בהג"ה אלמא שאין רשאי לשנות אחר"כ אומר עליו כו' והקשה עליו ה"ה. וכן נחוס' קי"ז ז' ד"ה רביעי אי משום טעם מזה הא לא אסר שם קי"ט ז'

ברכת אליהו

מפרש בירושלמי שם פ"י ה"ו שהטעם הוא משום שלא ישתה ויפסיד הלל. משא"כ אחר"כ אמאי אסור. הא כבר אמר הלל. וכתבו התוס' שם לפי המפרש שאסור לשנות בין שלישי לרביעי משום טעם מזה נחא. וז"ל התוס': ואפי' לפי המפרשים בין שלישי לרביעי לא ישתה שלא יבטל טעם מזה מ"מ במים לא מיירי אלא ביין דומיא בין ראשון לשני ישתה דמיירי ביין כי היכי דניגריריה לליביה כדאמרינן לעיל (קח א) ומיהו רוב עמא דבר לשנות וגם רב אלפס התיר מים ולא אסר רק ביין.

והרא"ש שם סל"ג כתב בשם הר"מ דגם לטעם בירושלמי נחא, כמ"ש בתוספתא שם ה"ח: חייב אדם לעסוק בהל' פסח וביציאת מצרים כל הלילה. וכמש"ל בסק"ד. וז"ל הרא"ש: ומנהג פשוט הוא שלא לשנות יין ופ"י הר"ם ז"ל טעם למנהג לפי שחייב אדם לעסוק כל הלילה בהל' פסח וביציאת מצרים לספר בנסים ובנפלאות שעשה לנו הקב"ה ולאבותינו עד שתחטפנו שינה ואם ישתה ישתכר.

ורמב"ן במלחמות והר"ן שם כתבו שהטעם שאסור לשנות הוא משום שלא יבא נראה כמוסף על הכוסות, ונראה כמתחיל בסעודה אחרת ואפיקומן זכר לפסח שאין נאכל אלא על השוכה. וז"ל הרמב"ן שם: ולענין משתא בחר כוס רביעי ודאי אסור לא מפני מזה שהרי כבר שתה אחריה שתי כוסות ועוד אמרו כגון תמרי קליות ואגוזים מיני מיכלא אבל במיני משתא לא אלא טעם הדבר כדי שלא יבא מוסף על ד' כוסות ונראה כמו שמתחיל בסדר אחר ורוצה לאכול פסח מזה ומרור ואין נמנין על שני פסחים כאחד ועוד שאם כן לא היה פסח ראשון נאכל על השבע וכן במצה לפיכך אסור לשנות אחר ד' כוסות אלא שהתירו לו כוס חמישי והאריכו עליו את הדרך לקרוא הלל הגדול. עכ"ל. והר"ן שם הביא דבריו. ועיין חק יעקב סק"א.

(ב) לכל הטעמים כנ"ל.

מלחמת גוג ומוגג.

(ח) פ' כיצד צולין פסחים פה ב: כזיתא פסחא (חבורות גדולות היו נמנין עד שלא היה הפסח מגיע לכל אחד כי אם כזית מן הפסח — רש"י) והלילה פקע איגרא (לקול המולת ההמון מההלל דומין כאילו הגגין מתבקעים שהיו אומרים ההלל על הפסח כדתנן לקמן (צה א) הראשון טעון הלל על אכילתו — רש"י). והגמ' שם ושם פו א מוקי דאכלי בארעא ואמרי באיגרא, (והקשו: אינו והתנן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן ואמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה. ותירצו: לא קשיא כאן בשעת אכילה כאן שלא בשעת אכילה (קריאת ההלל לאחר אכילה — רש"י). הרי ש"י יכול לגמור הלל אף שלא במקום סעודה. ועד כאן לא אמרו דבשעת אכילה אסור אלא משום פסח וזה ברור — לשון המ"מ בהל' חמץ ומצה פ"ח ה"י בישוב דעת הרמב"ם שפסק כן שם, ודלא כהראב"ד [שם].

תפא (א) [בס' ת"פ סק"ב הבאנו דברי הגמ' בפסחים ק"ח א — עפ"י ג"י דידן — רביעי גומר עליו את ההלל ואומר הלל הגדול דברי רבי טרפון. ודברי המחבר כאן הם כפ"י] הרי"ף שם וכפי גירסתו שם: חמישי גומר כו'. [בפנינו ברי"ף: חמישי אומר עליו הלל הגדול. וזה ודאי לא לחיוב דהלא ד' כוסות תקנו חכמים ולא ה' (או) (אלא ודאי) דרשות הוא וש"מ דאם לא היה גומר עליו את ההלל היה אסור לשנות יין אחר ד' כוסות — ד"א]. וכמ"ש למטה בהג"ה: ומי שהוא איסטניס או תאב הרבה לשנות יכול לשנות כוס חמישי וכו'. אלמא שאין רשאי לשנות אחר"כ אומר עליו הלל. והקשה עליו ה"ה שם וכן בתוס' שם קיז ב ד"ה רביעי אמאי יהא אסור לשנות אי משום טעם מזה — דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן — הא לא אסר שם קיט ב אלא מיני מיכלא — כגון תמרים קליות ואגוזים, אבל גמין לאסור גם שתייה. ומ"ש במשנה שם קיז ב ש"ב בין שלישי לרביעי לא ישתה,"

שלא יהיה נראה כמתחיל בסעודה. ויוצא מדברי ה"ה שגם לטעם בירושלמי — המובא בסק"א "משום שלא ישתכר" — אסור

ה"ה פירש שכונתו רבנו היא שדין זה הוא לכל הטעמים. וז"ל: לכל הטעמים אי משום טעם מזה אי משום שלא ישתכר אי משום

באר הגולה
ב טור נסח מוספת
מהל דמעה נר
אליעזר ור' יהושע וכו'

יוסף) (ג) ומי שהוא איסטניס או טאכ הרצה לשמות יכול לשמות כוס חמישי ויאמר עליו הלל הגדול (מרדכי): ב (ד)
ב חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים ולספר בניסים ובנפלאות שעשה
הקדוש ברוך הוא לאבותינו: (ה) עד שתחטפנו שינה: הגה: (ו) וכל דין ליל ראשון יש ג"כ גליל שני
(אגור) וזהנים שלא לקרות על מטמו (ז) רק פ' שמע ולא (ח) שאר דברים שקורין בשאר לילות כדי להגן (ט) כי ליל
שמורים הוא מן המזיקים:

ביאורי הגר"א

דין כו'. כמ"ש נמ"ס והציאו הר"ן ר"ש בן יהודה
אומ' שמנה עשר יום ולילה אחד יחד גומר בהן את ההלל ואלו הם
ואלו הן כו' וי"ט הראשון של פסח ולילו ובגולה כ"א יום
כו' כשהוא קורא אומ' צנינו א"ל לנכד שנ"י בירך
כו'. רק. (ז) כמ"ש נפ"ס דברכות: (ח) שאר
דברים. כמ"ש נפ"ס דשנועות: (ט) כי ליל.
כמ"ש נפ"ס ע"פ:

ברכת אליהו

שמונה עשר יום ולילה אחד יחד גומר בהן את ההלל ואלו הן
שמונת ימי חנוכה וי"ט של עצרת וחג הסוכות ויום שמיני
עצרת וי"ט הראשון של פסח ולילו ובגולה אחד ועשרים יום
וב' לילות וכו' וכשהוא קורא אותו בכיתו אינו צריך לברך
שכבר בירך ברכים. [נסיים ה"א: הרי דליל ב' שבגולה שוה
לליל ראשון אף לענין ברכות דהרי מה שקורין הלל בבית
הכנסת הוא כדי לפטור מברכה שאומר הלל בביתו כמ"ש
בירושלמי וזהו שמסיים במסכת סופרים וכשהוא קורא וכו'
הרי דגם בליל ב' חייב בכל הברכות כמו בליל ראשון. עכ"ל.
וענין בית יוסף וחק יעקב סק"ג ולהלן סימן תפ"ח ס"ד
ומש"ש ס"ק י"ב. י"ג.]

(ז) כמ"ש בפ"ט דברכות ס ב: הנכנס לישן על מטו אומר
משמע ישראל עד והיה אם שמוע ואומר ברוך המפיל חבלי
וכו'. [וכיון דזה חייב לקרות גם בליל פסח — ד"א.]
(ח) כמ"ש בפ"ב דשבועות טו ב: רבי יהושע בן לוי אמר להו
להני קרא (שיר של פגעים — יושב בסתר עליון) וגאני
(כשהוא הולך לישן בלילה — רש"י) היכי עביד הכי והאמר
ר' יהושע בן לוי אסור להתרפאות בדברי תורה להגן שאני.
[וכיון דאני אלא להגן א"צ בליל פסח — ד"א. וענין ביו"ד
סימן קע"ט סק"כ.]

(ט) כמ"ש בפ' ע"פ פסחים קט ב — לענין זוגות —
ליל שמורים (שמות יב. מב) ליל המשומר ובא מן המזיקין.

הפסח] כל הלילה אפי' בינו לבין בנו אפילו בינו לבין עצמו אפי'
בינו לבין תלמידו. ובהגהות הגר"א שם אות כ"ח גרס: חייב אדם
לספר יציאת מצרים וכו'. ודברי תוספתא הובאו בסק"א. ועפ"י
מש"ש נראה שגני הגר"א היא: חייב אדם לעסוק בהלכות פסח
וביציאת מצרים כל הלילה וכו'. וכ"ה הגי' בטור. וז"ל: ...והכי
איתא בתוספתא חייב אדם לעסוק בהלכות פסח וביציאת מצרים כל
הלילה וזהו ששנינו מעשה ברא"ו ר' יהושע שהיו מספרים ביציאת
מצרים כל הלילה וכו'. ומש"ש הטור, וזהו ששנינו וכו'. הוא מדברי
הרא"ש שם ס"ג. ואמנם בתוספתא שם — אחרי הדין שחייב אדם
וכו' — איתא: מעשה ברכב גמליאל וזקנים שהיו מסובין בבית
ביתוס בן זונין בלוד והיו [עוסקין בהל' הפסח] [ומספרין ביציאת
מצרים — ההגהות הגר"א] כל הלילה עד קרות הגביר. ובבבא"ה
סק"ב כתב: טור בשם תוספתא מהא דמעשה ברכי אליעזר ורבי
יהושע וכו'.

ומ"ש המחבר "עד שתחטפנו שינה". ליתא בתוספתא. אלא הוא
לשון הרא"ש שם. והבאנו דברי הרא"ש בסק"א.

הטעמים כ"ל: (ג) ומי שהוא. כג' הרי"ף לוס
חמישי כו' וכמ"ש תוס' בשם הר"י טויז עלם ע"ש וכ"כ
במלחמות בשם הראשונים ע"ש וא"ל דר"ט קאמר דחמישי
לשם חזנה דמ' שם דק"ל כר"ט דשקל וטרי אמוראי
אליהו ואמרין ארבע כפי תקנת רבנן וכן נכל דוכתא
ק"ל ארבע נוסות: (ד) חייב. תוספתא: כנ"ל
(ה) עד שתחטפנו שינה. לשון הרא"ש: (ו) וכל

(ג) כג' הרי"ף בפסחים קיח א הג"ל בסק"א: כוס חמישי
אומר עליו את ההלל דברי רבי טרפון. וכמ"ש תוס' שם קיז ב
ד"ה רבינו בשם הר"י טוב עלם ע"ש. וז"ל בשם ה"ר יוסף
טוב עלם: קימעה לשמות מים יכנס אם חולה הוא או איסטניס
ואי בעי משתיא חמרא משום אונס לומר בחמישי הלל הגדול
וכו'. וכ"כ במלחמות שם בשם הראשונים ע"ש. ח"ל: ...אבל
הצריכנו להעתיק דברי הראשונים שכולן פירשו דארבעה
כוסות חובה כוס חמישי רשות אם רצה לשמות יקרא ואם לאו
לא ישתה והדבר הפשוט מן הגמ' וכו'. ושם הביא כמה ראיות
לדבריו. והם מפרשים שמ"ש ר' טרפון, [כוס ה' גומר עליו את
ההלל]. היינו שכוס חמישי הוא רשות. ואי אפשר לומר דרבי
טרפון קאמר דכוס חמישי לשם חובה, משום דמ' שם דק"ל
כר' טרפון, דשקלי וטרי אמוראי אליהו. ואמרין ארבע כפי
תקינן רבנן וכן בכל דוכתא ק"ל ארבע כוסות, וא"כ קשיא
הלכתא אהלכתא. [נדאליבא דר' טרפון יוצא דבעינן ה' כוסות
ולא ד'. אלא ע"כ דר' טרפון רשות קאמר. וענין מ"ש באהע"ז
סימן פ"ג ס"ק ג', ה' "דמצינו כמה סוגיות דשקלו וטרו בדברי
יחידא". ואין הלכה כדברי יחידא].

(ד) תוספתא כנ"ל.
(ה) לשון הרא"ש.

(ו) כמ"ש במסכת סופרים פ"כ ה"ט. והביאו הר"ן בפסחים
קיח א. וז"ל הר"ן בשם מסכת סופרים: ר"ש בן יהודה קאמר

לשמות אף משקה שאינו משכר. וצ"ב מדוע אסור משקה שאינו
משכר. ואולי כוונתו דגזרין משקה שאינו משכר אטו משקה
המשכר. אולם בפרו חדש אות א' כתב שלטעם הירושלמי "כל
משקה שאינו משכר מותר לשתותו". וכ"כ בחק יעקב סק"א.
ובמשנה ברורה סק"א כתב ברש דבריו כמ"ש הפרי חדש. וסיים:
ומסתמך דברי המחבר ורמ"א משמע שדעתם להחמיר בכל הני
טעמי. ובשער הציון סק"ד ציין ע"ז: מאמר מרדכי ונהר שלום וכן
משמע מהגר"א. ובמאמר מרדכי שם אות א' ובנהר שלום לא כתבו
"שדעתם להחמיר בכל הני טעמי". וז"ל המאמר מרדכי: דלדעת מרן
ז"ל (הב"י) אין להקל וכו'. ובנהר שלום כתב: דאין ראוי להקל נגד
משמעות דברי בה"ג והרמב"ם וכדבריו מרן ז"ל. ומדבריו שער הציון
— שצ"ן גם להגר"א — נראה שמפרש את דבריו כוונתו שאמנם לפי
טעם הירושלמי מותר לשמות משקים שאינם משכרים. ורק
מחמירים כיתר שני הטעמים. ברם מלשון רבנו. "לכל הטעמים".
נראה שכוונתו שגם לטעם הירושלמי אינו רשאי לשמות שאר
משקים. וכמ"ש בביאור דברי הר"א. וענין בנו"כ מ"ש בדין זה.
2 איתא בתוספתא דפסחים פ"ה ה"ח: חייב אדם [לעסוק בהל'

באר הגולה

א טור נסח אביו
הרא"ש לקנר' הר"ף
נפוק פסחים ושכ"ב
ה"ר יונה.

תפב דין מי שאין לו מצה שמורה. ובו סעיף אחד:

א א (א) מי שאין לו מצה משומרת אלא בזית (ב) מברך על אכילת מרור ואוכל (ג) וכשגומר סעודתו ממצה שאינה משומרת מברך על אכילת מצה ואוכל אותו בזית (ד) ואינו טועם אחריו כלום: הנה: (ה) ומי שאין לו ב' הלילות רק ג' מטעם יברך ליל ראשון המוציא ועל אכילת מנה וכן הכריזה הכל מן הפרוסה (ו) ושמי השלימות לליל ג' (אזהרהס נסח אבן ירמיה):

ביאורי הגר"א

כ"ו. הכל לשון הרמב"ם וכמ"ס הר"ף וכמ"ס נגמ' מ' א' נתיקת של נכרים ס' ונלמד ס' מ"ט ס' וס' קי"ט ק"כ נימא מסייע ליה הסופגנין ואף ע"ג דמי ליה לא קי"ל כהאי דיוחא: (ד) ואינו טועם. רמב"ם וכ"כ הר"י יונה וכנ"ל: (ה) ומי שאין. כמ"ס חוס' צנכרות נסח ר' מנחם וכנ"ל: (ו) וב' השלימות. משום להם משנה וכלעת הרא"ש דפרוסה נפקא להוסיף על שאר י"ט ולא לגרע ונמקום דא"ל ענדין כמו נשאר יום טוב:

תפב (א) מי כ"ו. גמ' ק"כ א' ועיין חוס' שם ד"ה נאמרנה: (ב) מברך עא"מ ואוכל. לשון ש"ע ועמ"א. ודלא כר"ף ש"כ לנרך ולאכול מרור אחר אותו בית משומרת וכן הכריזה וכו' שהקשה עליו הרא"ש ממ"ס אין מפטירין אחר מנה אפיקומן שלא יבטל טעם מנה כמ"ס נגמ' שם וכמ"ס נש"ע למטה ואינו טועם ס' ועמ"ס והשמיט נש"ע הכריזה דס"ל כמ"ס הר"ן נסח הרא"ש דאינו כורך כלל כיון דאינו אלא זכר היכא דאפשר אפשר ס' וכ"פ הרא"ש לדעת הר"י: (ג) וכשגומר

ברכת אליהו

הר"ף בפסחים קכ א. הנ"ל בסק"ב: ומברך עליה המוציא ולבסוף מברך על כזית דמינטר לאכול מצה וכמ"ס בגמ' שם מ א: בצקות של נכרים אדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה באחרונה אין בראשונה לא מ"ט משום דלא עבד בהו שימור. ושם קיט ב. קכ א: אמר רב יהודה אמר שמואל אין מפטירין אחר מצה אפיקומן וכו' נימא מסייע ליה הסופגנין והדובשנין והאיסקריטין אדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה באחרונה אין בראשונה לא (דאין אדם רשאי לאכול כלום אחר מצת חובה — רש"י ורשב"ם). ואע"ג דדחי ליה כמ"ס ש"ש: לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא בראשונה דקאכיל לתיאבון אבל באחרונה דילמא אתי למיכל אכילה גסה אימא לא קמ"ל. מ"מ לא קי"ל כהאי דיוחא אלא כפשטא דגמ' — „באחרונה אין בראשונה לא.“ [וביאר הרא"ה דהא ד, לא קי"ל כהאי דיוחא], הוא משום ד, זה מדחיו הגמ' דאין ראה משם לשמואל דס"ל אין מפטירין אחר המצה אפיקומן אבל לדידן דקי"ל כשמואל, הברייתא כפשטה — באחרונה אין בראשונה לא. ועיין ב"י, ב"ח. פרי חדש אות א' וקרבן נתנאל על דברי הרא"ש שם. (ד) רמב"ם הל' חמץ פ"ח ה"ג. וכ"כ הר"י יונה — הוכה בשלטי גבורים פסחים קי"ט אות ג, וז"ל: „...וכ"כ רבינו יונה שאוכל לבסוף כזית דמינטר (ויברך עליו על אכילת מצה ולא יאכל אחריו כלום). עכ"ל. וכנ"ל בסק"ב.

(ה) כמ"ס חוס' בברכות לט ב ד"ה הכל בשם ר' מנחם, וכנ"ל בסימן תע"ג סק"א. וז"ל החוס' שם: ורבינו מנחם מווינא היה רגיל לעשות הכל על הפרוסה ואין השלמה באה כי אם בשביל לחם משנה. [והכא דאי אפשר לו בענין אחריש לסמוך על רבינו מנחם הנ"ל — ד"א].

(ו) משום לחם משנה, וכדעת הרא"ש בסדר הל' פסח — הנ"ל בס' תע"ג סק"א — דהפרוסה בפסח באה להוסיף על שאר יו"ט ולא לגרע. ובמקום דא"ל לו לקחת ב' שלמים

תפב (א) גמ' דפסחים קכ א: הסופגנין והדובשנין והאיסקריטין אדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל (אכילת) כזית מצה באחרונה באחרונה אין בראשונה לא וכו'. ועיין חוס' שם ד"ה באחרונה, שכתבו: פ"י בראשונה בלא אחרונה לא כגון דלית ליה אלא כזית מצה ותו לא דטוב לאוכלו על השובע ולהיות טעם מצה בפיו וכו'. הרי דאוכל המצה בסוף. (ב) דברי המחבר בסעיף זה הם מלשון הרמב"ם וכמ"ס בסק"ג. ומ"ש המחבר „מברך על אכילת מרור ואוכל“, ליתא כרמב"ם והוא לשון השו"ע. ועמ"א סק"א, שכתב: פ"י מיד לאחר שבירך המוציא על מצה שאינה משומרת, עכ"ל. ודלא כר"ף שכתב בפסחים קכ א לברך ולאכול מרור אחר אותו בית משומרת וכן הכריזה. וז"ל הר"ף: והיכא דלית ליה כולא סעודתא ממצה דמינטרא אלא כזית בלחוד דמינטר הוא דאית ליה אכיל כרישא מהאין דלא מינטר ומברך עליה המוציא ולבסוף מברך על כזית דמינטר לאכול מצה ויאכיל ומברך אמרור ואכיל והדר כריך מצה ומרור ואכיל בלא ברכה וכו'. והא דפס' דלא כר"ף הוא כמו שהקשה עליו הרא"ש שם פ"י סל"ה ממש"ש קיט ב: אין מפטירין אחר מצה אפיקומן. והטעם הוא שלא יבטל טעם מצה. כמ"ס נגמ' שם, וכמ"ס בשו"ע למטה: ואינו טועם אחריו כלום. ועמ"ס בסק"ד. וז"ל הרא"ש שם: ותימה הוא כיון דאיירי בשאין לו אלא כזית אחר המרור היאך יעשה כריכה ויאכל משאינה שמורה ויאכיל טעם מצה שמורה. וסיים הרא"ש: ויותר מסתבר להניח הכריכה שאינו אלא זכר בעלמא ממה שיבטל טעם של מצה. והשמיט בשו"ע דין הכריכה, משום דס"ל כמ"ס הר"ן שם כשם הרז"ה דאינו כורך כלל, כיון דכל הכריכה, אינה אלא לזכר בעלמא והיכא דאפשר אפשר היכא דלא אפשר לא אפשר. וכן פסק הרא"ש לדעת הר"י, וכנ"ל דיכול לבטל הכריכה לגמרי. וזו גם דעת המחבר.

(ג) הכל לשון הרמב"ם בהל' חמץ ומצה פ"ח ה"ג. וכמ"ס

תפג דין מי שאין לו יין. וכו' סעיף אחד:

באר הגולה

א טור נסס הרי"ף

נספח סמכים.

א (א) מי שאין לו יין בליל פסח מקדש על הפת (ב) שמברך המוציא (ג) ובוצע (ד) ומניח ידיו עליו עד שגומר הקידוש (ה) ומברך על אכילת מצה ואוכל (ו) ואח"כ אוכל שאר ירקות (ז)

ביאורי הגר"א

נשנה וי"ט אחר לא ממ"ש רש"ט ק"ז ב' ד"ה דפנינא
 כו' גם לא יפרס כו' ועמ"ל: (ד) ומניח. כמו
 נספח ממ"ש נס"י רע"א ס"י וטעון כו': (ה) ומברך
 כו'. ללא שיך הני טעמי ולא דרכא כן שיך טעמא
 דנ"ש וקידוש נמי תדירה ממנה: (ו) ואח"כ
 אוכל. דקודם מנה א"ל דאסור לטעום קודם

תפג (א) מי כו' מקדש. כמ"ש ק"ז ב' ומנין
 דפנינא כו'. ואע"ג דמשנה הסדר ל"ל נה וע' חוס'
 ק"ל סד"ה ר"י: (ב) שמברך כו'. שם קי"ד
 א' ונה"ל מנכך כו' וה"ה לפת דנמקס יין ושם נמ'
 מפני כו' ד"ל כו' והני טעמי שיך נמי נפת:
 (ג) ובוצע. ודוקא כן שמנ' על הפרוסה אכל

ברכת אליהו

על אכילת מצה כמ"ש סי' תע"ה וכ"מ בב"ח ומ"מ צ"ע למה
 לא יבצע האחד קודם קידוש דמ"מ יהי' לו לחם משנה לכן
 נ"ל דדברים אלו לקוחים מדברי הרי"ף שס"ל דאין צריך אלא
 ב' מצות אכל אנו שלוחין ג' בוצע האחת קודם קידוש דהא
 מספקא לן אם צריך לברך המוציא על פרוסה וכמ"ש סי'
 תע"ה וכ"מ בב"ח. עכ"ל. ובביאור הלכה ד"ה בוצע הביא
 שהנחת צבי והנהר שלום והגרש"ז הסכימו לדברי המ"א.
 וסיים: וכן משמע בביאור הגר"א שדברי המחבר הוא רק
 לדברי הרי"ף.

(ד) כמו בכוס. [וז"ל הב"י: שכיון שמקדש עליו מצוה
 לאוחזו בידו כשם שאוחז בכוס מקדש עליו]. וכמ"ש בס'י
 רע"א ס"י — לגבי כוס של קידוש — וטעון כל מה שטעון
 כוס של ברהמ"ז. [ועמ"ש בסק"ב. ולענין כוס של ברהמ"ז
 נפסק בסימן קפ"ג ס"ד: מקבלו בשתי ידיו וכשמתחיל לברך
 נוטלו בימינו וכו'. ועמ"ש בסק"ז].

(ה) [בסק"ב הבאנו דברי הגמ' בפסחים קיד א שמביאה ב'
 טעמים לדברי ב"ה דס"ל שמברך על היין ואח"כ מברך על
 היום: (א) שהיין גורם לקידוש. (ב) דברכת היין תדירה. ומ"ש
 המחבר שמברך על אכילת מצה אחרי הקידוש]. הוא משום
 דלא שיך הני טעמי. ואדרכא כן שיך טעמי דכ"ש שם —
 ש, מברך על היום ואח"כ מברך על היין מפני שהיום גורם ליין
 שיכור וכבר קידש היום ועדיין יין לא בא. והו"ה כן ברכת
 אכילת מצה לא שייכת לקידוש. וקידוש נמי תדירה מברכת
 מצה, לכן יש להקדים קידוש לברכת מצה.

(ו) דקודם אכילת המצה א"א לאכול. שאסור לטעום קודם
 קידוש.

ופרוסה, עבדינן כמו בשאר יו"ט — בב' שלמות. ונהוסיף
 הד"א: וכל זה לדעת התוס' אבל רבינו ס"ל לעיל דרי במצה
 אחת ופרוסה כנ"ל בסימן תע"ג ס"ק י"א.

תפג (א) כמ"ש בפסחים ק"ב — לגבי קידוש — זימנין
 דחביבא עליה ריפתא מקדש אריפתא זימנין דחביבא ליה
 חמרא מקדש אחמרא. ואע"ג דמשנה הסדר — שאוכל הכזית
 לפני הגדה — לית לן בה. ועיין חוס' שם (קא) [קא] סד"ה
 ר"י שכתבו דאליבא דרבי יוסי — דס"ל דאכל מבעו"י —
 א"צ להפסיק אף בפסח. וידעו ש' כוסות שלא כסדר הרגילין
 לעשות כוס ברהמ"ז תחלה ואחריו כוס של קידוש וירקות
 ואחריו כוס שלשי למה נשתנה ואחריו מרור ועל כוס רביעי
 הלל. [נהרי דהסדר אין מעכב וה"ג כאן באין לו יין — ד"א].
 (ב) פסחים קיד א במשנה: מזוג לו כוס ראשון וכו' וב"ה
 אומרים מברך על היין ואח"כ מברך על היום. והו"ה במקדש
 על הפת, "שמברך המוציא", משום דפת במקום יין. וכ"כ שם
 רש"י ורשב"ם ושם בגמרא איתא: וב"ה אומרים מברך על
 היין ואח"כ מברך על היום מפני שהיין גורם לקידוש שתאמר
 (שאם אין לו יין או פת אינו מקדש והמקדש על הפת כמקדש
 על היין וברכת הפת קודם — רשב"ם) דבר אחר ברכת היין
 תדירה וברכת היום אינה תדירה תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם
 והילכתא כדברי ב"ה. והני תרי טעמי — דגורם שתאמר והוי
 תדיר — שיך נמי בפת.

(ג) ודוקא כן שמברך על הפרוסה, לפיכך בוצע קודם. אבל
 בשבת ויו"ט אחר לא יפרס קודם. כמ"ש רשב"ם בפסחים ק"ו
 ב ד"ה דחביבא: גם לא יפרס עד שיקדש אחריו כן. ועמ"ל
 סק"א. [פירוש פוסק האחת והשניה לא יבצע עד שיכרך

מצה של חיוב והדר מרור משום שנאמר על מצות ומרורים תחלה
 מצה והדר מרורים היכא דלא אפשר שאני.
 ויש עוד לבאר הא דהשמיט המחבר כריכה. עפ"י מ"ש בשו"ע
 הגרש"ז ס"א: ואין צריך עוד כזית לכורכו עם מצה כיון שאינה
 שמורה אינו יוצא בה ידי חובת כריכה ואותו כזית השמור א"א
 לכרכו עם מרור שלא יבטל מצוה עשה של אכילת מצה מן התורה
 שאינו יוצא י"ח מצה באכילת כריכה זו לפי שמצה בזמן הזה מן
 התורה והמרור הוא מדברי סופרים ומבטל המרור את טעם המצה
 כמו שנתבאר בסימן תע"ה. עכ"ל. ובמשנה ברורה סק"ג כתב:
 והמחבר השמיט דין כריכה ומשמע דס"ל דלא מצרכינן ליה כריכה
 משום דאין לו מצה שמורה רק כזית ובמצה שאינה שמורה לא
 חשיב כריכה שהרי אינה מצה כלה. ובשער הציון סק"ג כתב: הגר"א
 והגר"ז ומ"מ כמה אחרונים כתבו דיקיים ג"כ כריכה. עכ"ל במצה
 שאינה שמורה תיכף אחר אכילתו מרור וצ"ע לדינא.

הוא לומר בדעת רבינו שהוא סובר או שיאכל המרור קודם או שהוא
 עושה כסדר הכתוב בהלכות ואם בדעת ההלכות היה דעתו היה לו
 לבאר. וכבה הרשב"א ז"ל הרי נשכח מלאכול מצה כזית באחרונה
 וגמר כל הסדר כיצד הוא עושה חזרו ומברך המוציא ואוכל כזית
 מצה ומברך ברהמ"ז בלא כוס דברהמ"ז אינה טעונה כוס. עכ"ל.
 ועל פי מ"ש בפנים, דעת המ"א היא דלא כרי"ף. וצ"ע דברי
 המחצית השקל שכתב על דברי המ"א: כ"ה ברי"ף. אבל בהרמב"ם
 שהמחבר העתיק לשונו נסתפק המ"מ אם גם דעתו בדעת הרי"ף או
 ס"ל דאוכל מרור תחלה. וקצת נוטה יותר דעת המ"מ דלהרמב"ם
 אוכל המרור תחלה וטעם הרי"ף י"ל כדי להשמיע המצה וטעמה
 לקידוש. עכ"ל המחצית השקל. ולהלכה פסק המשנה ברורה בסק"ג
 כמ"א. וז"ל: ר"ל לאחר שמברך מתחלה ברכת המוציא לבד על
 מצה שאינה משומרת מברך על המרור וברכת על אכילת מצה יכרך
 לכסוף בשעה שאוכל כזית המשומרת ואע"ג דלכתחלה צריך לאכול

באר הגולה

ומסלק השלחן ואומר מה נשתנה וכל ההגדה עד גאל ישראל (ה) ומברך על המרור ואוכל ואח"כ כורך מצה ומרור ואוכל: הגה: (ט) בלא ברכה (י) ובמקומות שנהגים לשמות משקה העשעשה מדגש שקורין מע"ד יכול ליקח אותו משקה לארבע כוסות אם אין לו יין (מהרי"ל) וי"א שאין עושין קידוש על שאר משקין כמו שנחנאל לעיל סי' ער"ב סעיף ט' ולי נראה דלענין ד' כוסות יש לסמוך אמאן דאמר דמקדשין על שאר משקין אם הוא חמר מדינה כמו שנחנאל לעיל סימן ער"ב:

א טור נגס הרי"ק
סוף פסחים.

תפד מי שרוצה לעשות הסדר בהרבה בתים. ובו סעיף אחד:

א (א) א מאן דבעי לברוכי בתרי או בתלת' בתי מברך ברישא בביתו ואכיל כל מאי דצריך

ביאורי הגר"א

כו': (ט) בלא ברכה. ר"ל אע"ג דהפסיק בין הנכרה נהגדה ועסי' מע"ה: (י) ובמקומות כו' וי"א כו' ול"נ. כמ"ש שם י"א כו' וי"א כו' ולהר"ש כו' כיון שא"ל נענין אחר ח"ש כאן ול"נ כיון שא"ל ללאס ידי ארבעה כוסות מ"מ:

תפד (א) מאן כו' והדר כו'. אצל נמוך הסעודה

ברכת אליהו

הקידוש. וא"כ אחר שמילא כריסו, איך יוכל לברך על אכילת מצה. וכמ"ש בפסחים קיד ב. קטו א — גבי מרור — היכא דליכא אלא חסא מאי אמר רב הונא מברך מעיקרא אמרור בפה"א ואכיל ולבסוף מברך עליה על אכילת מרור ואכיל מתקיף לה רב חסדא לאחר שמילא כריסו הימנו חוזר ומברך עליה (בתמיה) כו'. והו"ה כאן לא יוכל לברך על אכילת מצה אחר שמילא כריסו, ולכן מברך על אכילת מצה תיכף אחר הקידוש אחרי שמברך המוציא.

(ט) ר"ל אע"ג דהפסיק בין הברכה דאכילת מצה לכריכה באמירת ההגדה, אפ"ה אינו מברך. ועיין סימן תע"ה ס"א, שנפסק: לא יסיח בדבר שאינו מענין הסעודה עד שיאכל כריכה זו כדי שתעלה ברכת אכילת מצה וברכת אכילת מרור גם לכריכה זו. ואליכא דהלל עיקר המצוה היא ע"י כריכה, אפ"ה אינו חוזר ומברך, כיון דהאינא לא הוי רק ל"זכר למקדש כהלל".

(י) כמ"ש בסימן רע"ב ס"ט: במקום שאין יין מצוי וי"א שמקדשין על שכר ושאר משקין חוץ מן המים וי"א שאין מקדשין ולהר"ש בלילה לא יקדש על השכר אלא הפת ובבקר יותר טוב לקדש על השכר וכו'. והטעם ש... בבוקר יותר טוב לקדש על השכר. הוא כיון שא"ל בענין אחר. וכמ"ש: שאם יברך על הפת תחילה אין כאן שום שינוי. וזהו שכתב הרמ"א כאן: ול"נ דלענין ד' כוסות יש לסמוך אמאן דאמר דמקדשין על שאר משקין. והיינו כיון שא"ל לצאת ידי ארבעה כוסות, היות ואין לו יין וגם יהי צריך לשנות הסדר, לכן התירו לו לקדש. וגם לקיים מצות שתיית שאר הכוסות ע"י שאר משקין אם הוא חמר מדינה. מ"מ.

תפד (א) אבל בתוך הסעודה לא יעקור ללכת לבית אחר.

השכר אם חמר מדינה. וזהו כעין היסוד שכתבנו בפנים. שכיון שא"ל בענין אחר, יכול לקדש על שכר. וע"ל סימן רצ"ו סק"ט.

קידוש: (ז) ומסלק כו' גאל ישראל. לפוקי מרא"ה ש"י שאין מנזק גאל ישראל שלל נמקנה רק על הכוס. ולא היא מ"מ שם קי"ז ז' ש"מ נה"מ כו' ד' כסי כו' כל מד כו': (ח) ומברך כו' ואח"כ. שלל נמקן רק אחר ההגדה כמו אם היה לו יין וכמ"ש בשע"ה שמהל ומרור ס' ואף ברכה המלה היה ראוי לנזק כאן רק כמ"ש קט"ו א' אחר שמילא כריסו

(ז) לאפוקי מרא"ה — הובא בארחות חיים סדר ליל הפסח אות ד' — שכתב שאין מברך גאל ישראל, משום שלא נתקנה ברכה זו רק על הכוס, וכיון שאין לו כוס לא יברך. ולא היא כמ"ש בפסחים ק"י ב דתנן שם: מזוג לו כוס שלישי מברך על מזוגו וכו'. ובגמ' שם: א"ל רב חנן לרבא ש"מ ברהמ"ז טעונה כוס א"ל ארבע כסי תיקנו רבנן דרך חירות כל חד וחד נעביד ביה מצוה (כלומר ראוי שיעשה בו מצוה אבל בשאר ימות השנה לא בעי כוס שאף כאן אין הכוס בא בשביל ברהמ"ז — רשב"ם). ונסיים ה"א: הרי דלפי תירוץ הגמ' לא שתיקנו הד' כוסות שכל כוס באה מחמת ברכה שלה והכוס של ברהמ"ז בא מחמת ברהמ"ז אלא דהד' כוסות תיקנו בשביל חירות וכיון שיש ד' סיומי ברכות עשו חז"ל לטיבותא שיהי' כוס לכל ברכה אבל לא שאילולי הכוס לא היה בא הברכה דהרי חזינן בברהמ"ז דגם בלא הכוס היה מברך ברהמ"ז דברכה אינה טעונה כוס רק דממילא כיון דאיכא כוס טוב שיברך על הכוס וה"ל בשארי הג' כוסות שפיר מצי לסיומי הברכות אף בלא כוס רק אי איכא כוס יברך על הכוס. ובר"מ סק"א כתב: ונראה דצריך לברך אשר גאלנו דהא איתא במקום ברכה שעשה נסים דמברכין אכל ניסא ואף ביהלולך הוא סברא רחוקה שלא לאמרה משום שאין לו כוס דהא בבית הכנסת אמרינן אותה אחר הלל בלא כוס והו"ה כאן כן נ"ל. ועמ"א בריש הסימן, משנה ברורה סק"ה, שער הצינן סק"ו ובביאור הלכה ד"ה עד גאל ישראל].

(ח) שלא נתקנה אכילת המרור רק אחר אמירת ההגדה, כמו אם היה לו יין, וכמ"ש בהגדה: ... בשע"ה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ואף ברכת המצה היה ראוי לברך כאן — אחר אמירת ההגדה. רק כאן א"א דכיון שקדש על המצה. והדין הוא ש... המקדש צריך שיטעום, ולכן צריך שיאכל תיכף אחר

1 לא ידעתי לפענח מ"ש בביאורי הגר"א: מ"מ. ויתכן שכונתו רבנו לדברי המ"מ בהל' שבת פכ"ט הי"ז. ששם הביא שיטה הסוברת ש... לענין הבדלה הואיל ואין מבדילין על הפת מבדילין על

ומברך ברכת המזון ב והדר (ב) מברך לכל חד וחד בביתיה ושתו אינהו כסא דקידושא
ודאגדתא ואכלו ירקא ומצה (ג) ואיהו לא אכיל ושתי בהדיהו ושביק להו למגמר סעודתיהו
(ד) ג ומברכי אינהו ברכת המזון (ה) ד ואי לא ידעי יקרא מלה במלה ה והדר אויל לביתא
באר הגולה
ב מהא דנא לשי ר"ה
כ"ט.
ג מהא דמני אהנה
ס.
ד טור נסח אנוי הר"ש. ה ה"י"ף ס.

ביאורי הגר"א

לא כמ"ש שם חברים שהיו מקונים כו' ולריך נה"מ
לדעת ה"י"ף ואפי' אם הניח שם מקי' חברים אסור
לעקור לכתחלה אלא א"כ לצורך מזוה עוברת
כמ"ש: (ב) מברך לכל כו'. עט"ז וכו'.
ה"י"ף שם מהא דר"ה כ"ט ח"ש ושתי כו' ואכלי כו'
ועל הכל מנדר איהו: (ג) ואיהו כו'. כמ"ש נין
שלישי כו' אין מפטירין כו': (ד) ומברכי אינהו.
מ"ש בירושלמי דנכרות והנילו ה"י"ן סר"ה כל הנכרות

ברכת אליהו

מוציא ובעי רחבה ברכת הלחם של מצה שהיא המוציא
והברכה היין של קידוש היום שהיא כפה"ג מהו כיון דחובה
הוא מפיק או דילמא ברכה לאו חובה ופשטני לה מהא דאמר
רב אשי כי הוינן בי רב פפא הוה מקדש לן וכי הוה אחי
אריסייה מדברא הדר מקדש ליה ושמעינן מינה שאע"פ שבירך
לעצמו המוציא על המצה שהיא חובה כי איכא מאן דלא שמע
ולא נפיק ידי חובתיה הדר ומברך ליה בין המוציא בין על
אכילת מצה בין כפה"א בין על אכילת מרור בין בורא פה"ג
כולהו חד טעמא אינון כיון דמצוה גינהו וכן הלכה. עכ"ל.
וזהו שכתב המחבר: (ושתי) [ונשתו] אינהו כסי דקידושא
ודאגדתא ואכלי ירקא ומצה. והיינו דעל הכל מברך איהו.
(ג) כמ"ש בפסחים ק"ז ב במשנה: בין שלישי לרביעי לא
ישתה. ולכן לא ישתה בהדיהו. ואיתא שם ק"ט ב: אמר רב
יהודה אמר שמואל אין מפטירין אחר מצה אפיקומן. ולכן לא
אכיל בהדיהו.

(ד) כמ"ש בירושלמי דברכות פ"ג ה"א, והביאו ה"י"ן בסוף
ר"ה לד. א. וז"ל הירושלמי: כל הברכות שאדם פטור מוציא
את הרבים ידי חובתן חוץ מברכה"ז דכתיב ואכלת ושבעת
וברכת (דברים ח, י) מי שאכל יברך. ועיין באה"ג סק"ג.
שכתב: מהא דתני אהבה שם. והיינו דאיתא בר"ה כ"ט א: תני
אהבה בריה דר' זירא כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא
חוץ מברכת הלחם וברכת היין (ושאר ברכות פירות וריחני
שאינן חובה אלא שאסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה ובזו
אין כאן ערבות שאינו חובה על האדם לא ליתניו ולא ליכריך
— רש"י) שאם לא יצא מוציא ואם יצא אינו מוציא. וא"כ
הו"ה בברה"מ"ז דהוי ג"כ רשות שהרי יכול לא לאכול ולא
לברך לאחריו. ואע"פ שאמרו בפרק ג' שאכלו ברכות מה ב:
שנים שאכלו כאחת מצוה ליחלק בד"א כששניהם סופרים
אבל אחד סופר ואחד בור סופר מברך ובור יוצא. וגם כאן הם
בורים, וכמ"ש המחבר להלן: ואי לא ידעי וכו'. הרי שגם
ככה"ג, יקרא מלה במלה" ואין חבדו יכול להוציא

כמ"ש בפסחים ק"ב א: חברים שהיו מסוכין ועקרו רגליהם
לילך לבית הכנסת או לבית המדרש כשהן יוצאין אין טעונין
ברכה למפרע וכשהן חוזרין אין טעונין ברכה לכתחלה אמר
רב יהודה במה דברים אמורים בזמן שהניחו שם מקצת חברים
אבל לא הגיעו שם מקצת חברים כשהן יוצאין טעונין ברכה
למפרע וכשהן חוזרין טעונין ברכה לכתחלה. וצריך ברה"מ"ז
לדעת ה"י"ף. [שה"י"ף מפרש שם שכשהם חוזרים אינם
רשאים לאכול עד שיברכו ברה"מ"ז ואח"כ יברכו המוציא.
וא"כ כאן לא יהיה באפשרי לחזור ולאכול כשיצא אף אם לא
יברך תחלה ברה"מ"ז אפי' כשהוא אסור לאכול עד שיברך
תחלה ברה"מ"ז לכן מוכרח הוא לגמור סעודתו ואפיקומן
ולברך ברה"מ"ז ואח"כ לצאת — ד"א]. ואפי' אם הניח שם
מקצת חברים — דאיתא שם דאין טעונין ברכה למפרע, זה רק
בדיעבד כשיצא. אבל אסור לעקור לכתחלה אא"כ לצורך
מצוה עוברת, כמ"ש: לילך לבית הכנסת או לבית המדרש
וכו'. [וכמש"ל סימן קע"ח ס"ב וכמש"ש בס"ק ט"ז, ט"ז].

(ב) עט"ז סק"א, שכתב: אע"ג דברכת הגהנין קי"ל שאינו
יכול לברך לאחרים א"כ יהנה עמהם שאני ברכת הלחם של
מצה וקידוש היום שהם חובה הלכך יכול לברך להוציא
אחרים אע"פ שאינו נהנה וכן ברכת הירקות חשוב ג"כ מצוה
יכול להוציא אחרים, וע"ע מש"ש. וכ"כ ה"י"ף שם מהא
דר"ה כ"ט. וז"ל ה"י"ף בפסחים ק"ב א: ומאן דבעי לברוכי
בתרי ותלתא בתי היכי עביד מברך ברישא בביתא דיליה
ואכיל כל מאי צריך ומברך ברה"מ"ז והדר מברך לכל חד וחד
בביתיה ושתי אינהו כסא דקידושא ואגדתא ואכלי מצה וירקי
ואיהו לא אכיל בהדיהו ולא מידי ושביק להו למגמר
סעודתיכו ומברכי אינהו ברה"מ"ז והדר אויל לביתא אחרינא
ועביד הכין וכן לכל ביתא וביתא ולבסוף אויל לביתיה וגמר
הלילא ושתי כסא דהלילא וגמרינן להא מילתא מהא דתניא
(ר"ה כ"ט א) כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא חוץ מברכת
הלחם וברכת הפירות שאם לא יצא מוציא ואם יצא אינו

הבתי כוונתו. ובורו שיש ט"ס בב"י, וצ"ל כמ"ש המ"א סק"א.
וז"ל: אבל בלא ברה"מ"ז אסור לעקור אפילו רוצה לאכול שם יותר
משום דזה לא מקרי מצוה עוברת דיכול לילך לשם אחר ברה"מ"ז
(אבודרהם). עכ"ל. ומ"ש המ"א, "דזה לא מקרי מצוה עוברת" ליתא
בכ"י.

1. הב"י הביא מקודם את דברי ה"י"ף, וסיים: אבל הרד"א כתב
להתחיל בביתו ולומר עד גאל ישראל ולברך המוציא ועל אכילת
מצה ואחר כך הולך לשאר בתים ואח"כ חוזר לביתו וגומר סעודתו
לפי שלא התירו לעקור מסעודתו ללכת למקום אחר אפי' הניח שם
זקן או חולה אלא לדבר מצוה עוברת כגון לקראת חתן או כלה. ולא

באר הגולה

אחרינא ועביד הכי (י) והדר אזיל לביתיה וגמר הלילא ושתי כסא דהלילא ואי בעי לאקדומי להנך בתי ברישא בריך להו (י) ולא אכיל ולא טעים והדר אזיל לביתיה ומקדש ואם ירצה יגמור הכל בביתו ואחר כך ילך לקדש בבתיים האחרים (יז) ולא יאכל וישתה עמהם:

א ירושלמי כ"פ
דשנועות ומכנהו
ה"י"ף וד"ש כסוף
פסחים וכמו שפי'
ה"י"ן שם.

תפה דין מי שנשבע שלא לאכול מצה. ובו סעיף אחד:

א (א) אומר שבועה שלא אוכל מצה סתם אסור לאכול מצה בליל פסח אסור שבועה שלא אוכל מצה בליל פסח לוקה ואוכל מצה בליל פסח:

ברכת אליהו

דכל ברכת המזון' אדם מוציא חבירו כנ"ל ולא הוציא בירושלמי אלא נה"מ וק"ש ותפלה: (ו) והדר אזיל כו'. לנכוחא שא"ל לסמוך הלל לטעודה וכמ"ש נס"ס ח"פ וכ"ש לאחר הלל או קודם הכל כמ"ש: (ז) ולא

אכיל כו'. עמ"ל: (ח) ולא יאכל. עמ"ל ס"ק נ':

תפה (א) אומר כו'. עמ"ל ועין מוספות שנועות כ"ד א' ד"ה אלא. ור"י מפרש וכו' הרמב"ן ור"ן

ביאורי הגר"א

הקטן או האשה נפטרו, ואפ"ה כשעונה אחריהן מה שהם אומרים יצא. ולא הוציא בירושלמי הנ"ל בס"ד אלא ברהמ"ז וק"ש ותפלה. אבל הלל דינו כשאר ברכת המצות. [ועד"א. משנה ברורה סק"ח ושער הציון סק"ו].
(ו) לרבנותא נקט דאזיל לביתיה אחר ברהמ"ז קודם הלל לומר שא"צ לסמוך הלל לסעודה. וכמ"ש בסוף סימן ת"פ ס"א ברמ"א: ויכול לגמור הלל אף שלא במקום סעודה. וכמ"ש בסק"ח. וכ"ש אם הלך לביתו לאחר הלל או קודם הכל לפני שקידש. וכמ"ש: ואי בעי לאקדומי להנך בתי ברישא בריך להו וכו'. ואם ירצה יגמור הכל בביתו וכו'.
(ז) עמ"ל סק"ד שהטעם הוא, דאסור לטעום קודם קידוש כמ"ש סימן ער"א ואם יאכל שם יצטרך לברך ברהמ"ז ג"כ".
(ח) עמ"ל סק"ב, [שהטעם הוא משום דאסור לאכול ולשתות אחר האפיקומן. וע"ע מש"ש ובט"ז סק"א ובשער הציון סק"ד].

תפה (א) עמ"ל סק"א שהטעם הוא משום, דהשבועה לבטל את המצוה בשב ואל תעשה חיילא בכולל דהיינו כיון שחל על כל השנה חל נמי בליל פסח. [ועתו"ס דשבועות כד א ד"ה אלא הן היכי משכחת, שכתבו כן. ששם מ' מדברי הגמ' שאפי' ע"י כולל לא אמרינן דתיחול השבועה לבטל המצוה. והקשו התוס', וז"ל: וקשה לריצב"א דתני בירושלמי שבועה שלא אוכל מצה ואכל מצה בלילי פסח חייב אלאמא דאמיסור כולל חיילא שבועה לבטל את המצוה. ותירצו ע"ז התוס' בתירוץ השני: ור"י מפרש דודאי שב ואל תעשה כדאיירי הכא לא חיילא דקאמר שבועה שאוכל ולא אכל אבל התם בנשבע שלא לאכול ואכל דהוי בקום עשה ודאי חיילא. וכ"כ הרמב"ן במלחמות שם כז א והר"ן שם וריב"ש בשו"ת בסי' (נ"ט) [צ"ח] וסי' שצ"ח. ועיין בר"ן ובמלחמות סוף פ"ג דשבועות. [שהר"ן שם כז א. אחרי שהביא הת"י הנ"ל לחלק בין קום ועשה לשב ולא תעשה — כתב: וכי תימא והא אמרינן לעיל כגמ' [אלא] לא הנחת תפילין נמי איתיה בלא אניח ואמאי והא משכחת לה בלא אניח שום דבר על ראשי יש לומר דלהבא דומיא לשעבר בעינן מה לשעבר בפרט דהיינו לא

בברהמ"ז. אלא צ"ל דשם מיירי שהסופר ג"כ נתחייב בברהמ"ז אלא שאם שניהם סופרים מצוה לחלק. משא"כ אם הסופר אינו מחוייב בברהמ"ז — כמו בדיננו — אין יכול להוציא את הבור. וכמ"ש בירושלמי הנ"ל וצ"ע בר"ן סוף ר"ה שם. [וז"ל הר"ן שם לר א: דתניא התם (בירושלמי הנ"ל) כל הברכות שאדם פטור מוציא את הריבים ידי חובתן חוץ מברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת מי שאכל יכרך ר' יוסי ור' יהודה בן פזי הוו יתבין ואמרי לא מסתברא בק"ש שיהא כל אחד ואחד משנן בפיו ולא מסתברא בתפלה שיהא כל אחד מבקש רחמים על עצמו ומיהו הני מילי בשיודע לברך אבל כשאינו יודע חבירו מוציאו כדאמרין בפרק שלשה שאכלו (מה ב) אבל אחד סופר ואחד בור סופר מברך ובור יוצא. וכתב ה"א: ודברי הר"ן תמוהים דשם מיירי שגם הסופר חייב בברהמ"ז רק שאין עמהם עוד ג' שיהי' חייב בזימון ומן הדין הם חולקים ואין מוציא אחד את א' כי אם שהשני בור אבל כשהסופר לא אכל לכו"ע אין הסופר מצי להוציא את הבור וכמ"ש בירושלמי וכמ"ש בברכות תנ"ה ב' שאכלו כא' מצוה ליחלק בד"א כששניהם סופרים אבל אחד סופר ואחד בור סופר מברך ובור יוצא משמע דוקא דשניהם אכלו כחתחלת הברייתא, עכ"ל. ועיין לעיל ס' קס"ז ומש"ש סקנ"ח. סימן קס"ח ס"ב ומש"ש ס"ק ג"ט — ס', סימן קצ"ז ס"ד ומש"ש סק"א, ס' ר"ג ס"ב, ס' רע"ג ס"ד ומש"ש בסק"י. סימן תקצ"ד ומש"ש ס"ק א"ב וראה כאן בשער הציון סק"ה].

(ה) עמ"ל סק"ג. שכתב: ואין כאן מוציא שם לבטלה דהוה כקטן שמקרא את ההלל שעונין אחריו מה שהוא אומר וכ"כ בטור בשם הרא"ש כו' עכ"ל. ור"ל מ"ש בפ"ג דסוכה לח א במשנה — לגבי הלל —: מי שהיה עבד או אשה או קטן מקרינ אותו עונה אחריהן מה שהן אומרים ותבא לו מאירה אם היה גדול מקרא אותו עונה אחריו הללויה. וברישא מיירי אפי' אין המקריאין ההלל חייבין — שכבר קראו דומיא דגדול דסיפא דמוציא אחרים אפי' כבר קרא, דהלל הוא ככל ברכת המצות דאדם מוציא חבירו כנ"ל בס"ק ב', ד'. מר"ה כט א. וא"כ גם רישא — דומיא דסיפא — מיירי שהעבד או

תפז שיעור כזית. ובו סעיף אחד:

באר הגולה

א נ"י מדברי חז"ל

חולין ק"פ.

א (א) א שיעור כזית יש אומרים דהוי כחצי ביצה: הגה: (ב) ויאלצנו צידד ולא מעט מעט וצירקות לר"ך

ביאורי הגר"א

כ"ש. ומצינו ר"ה לדבריה' משום דסוגיא דגמ' נכ"מ כוונת' דקאמר כזית' לטמא כו' ע"ש. ואינה ר"ה דהרמנ"ס מפרש מ"ש נכ"מ כזית' לטמא כו' היינו בלא קליפתה ולי' חצי חצי' ממנו כמ"ש פ"ג א' דלא שו' שיעוריהו להדד'. ולפ"ז חמיה מה שפ' החס' כ"ש והוא נגד סתמא דפ"ג דפאה הג"ל דחצי' כריכ"ג כ"ל. ונראה דמסתמא דפאה אין ר"ה להרמנ"ס ואלדנה משם ר"ה להחוס' שפ' כ"ש דלכאורה י"ל שם נלשנא דמחני' רש"א ב' ידות כו'. דלמה לא חצי שיעוריה נהדיא ככר של ה' גי' ושלש אלא האמת נזה נראה דשיעורא דכ' ידות דקאמ' ר"ש אינם שיעור ז"ס

ורצ"ש נפ"י נ"ט ופי' ש"ח ועין נר"ן ונמלחמות סוף פ"ג דשנעונו:

תפז (א) שיעור כזית כו'. תליא נשיט' החוס' והרמנ"ס לענין עירוב. דהרמנ"ס פסק כפ"א מה"ע ה"ט דשיעור עירוב הוא ב' סעודות שהן י"ח גרוגרות והן כשעה גי'ס. והוא כריכ"ג צעירובין פ"ג ב' ונמסקנא דגמ' שם דמחנה למחני. ורצינו משום דסתמא דמחני' דפ' נחלא דפאה כריכ"ג דחני שם אין פומחין כו' מככר כו'. והוא ז"ס כמ"ש צמחני' ח' מי ש"ל מוזן ז"ס כו'. והחוס' שם פ' ב' ד"ה אלג כו' פסקו

ברכת אליהו

פרס נפסלה גוויתו מלאכול בתרומה — רש"י. ובגמ' שם: וכמה מזון ב' סעודות א"ר יהודה אמר רב תרתי ריפתא איכרייתא (שנושאים האכרים עמהם לשדה אכרים מנהיגי שוורים — רש"י) רב אדא בר אבהא אמר תרתי ריפתא נהר פפיתא (הוא מקום נהר פפא — רש"י) א"ל רבי יוסף לרב יוסף בריה דרב' אבוך כמאן ס"ל (מהנך תנאי סבירא ליה בעירוב כו' יהודה או כו' מאיר דקיי"ל בעירוב לכל אדם כדי מזונו ואם בא לשער בעצמו באיזו ישר כשבת או בחול — רש"י) לא ס"ל אלא נמי כו"מ ס"ל דא כרבי יהודה קשיא הא דאמרי אינשי רוחא לבסימא שכיח (כלומר המעיים מתרווחין לפנות מקום לדבר המתוק — רש"י). והמשך לשון הגמ' — על מ"ש במשנה: רבי יוחנן בן ברוקה אומר — : תנא וקרובים דבריהן (דרי' יוחנן בן ברוקה ור' שמעון) להיות שוין מי דמי דרי' יוחנן ארבע סעודותא לקבא דר"ש תשע סעודותא לקבא א"ר חסדא צא מהן שליש לחנוני (רבי יוחנן בן ברוקה לא הזכיר חצי קב ששיער לך דלא בכרבי הלכות מן החנוני בפונדיון והרי החנוני משתכר בחצי קב שלקח בפונדיון שליש ומוכר ב' שלישי חצי קב בפונדיון ובהך שני ושלישי אשמעינן ר' יוחנן דאיכא שתי סעודות הרי בחצי קב שלש סעודות — רש"י) ואכתי למר תשעה ולמר שית (אלא כאידך) דרב חסדא דאמר צא מהן מחצה לחנוני ואכתי למר תשע ולמר תמני היינו דקאמר וקרובים דבריהם להיות שוין קשיא דרב חסדא אדרב חסדא ל"ק הא דקא' הדיב בעה"ב ציבי (ציצים לאפות אין החנוני משתכר אלא שליש — רש"י) הא דלא חצייה בעה"ב ציבי. והמשך לשון הגמ' שם פג א — על מ"ש במשנה: חצייה לבית המנוגע וחצי חצייה לפסול את הגוייה — : תנא וחצי חצי חצייה לטמא טומאת אוכלין (לריכ"ב כדאית ליה דהיינו כביצה חסר רביע שהרי הוא שיער בככר של רובע קב כדאמר מחצה שכר לחנוני נמצא ככר בפונדיון רובע קב והן' ביצים חצייה ג' ביצים לבית המנוגע וחצי חצייה ביצה ומחצה לפסול את הגוייה לטומאת אוכלין ג' רביעי ביצה ולר"ש ששיער בככר מג' לקב ככר שלימה ח' ביצים חצייה ד' חצי חצייה ב' חצי חצי חצייה ביצה — רש"י) ותנא רידן מ"ט לא תני טומאת אוכלין משום דלא שוו שיעוריהו להדדי (לא

הנחתי תפילין אף להבא בפרט דהיינו לא אנית תפילין והוא נשבע לבטל את המצות בלא כולל ולא חייל אפי' בשב ואל תעשה והאי פירוקא לא סגי לי דלעיל אמרין כשאוכל סתמא מקרי הן לגבי מפרש ואומר לא אוכל בכלות ושחוטות וכדאי טפי אית לן למבעי שיהא הן דומה ללאו דכתיבי בהדי הדדי דהיינו להרע או להיטיב מלהבא ולשעבר דלשעבר לא אתי אלא מריבויא דקראי והרמב"ן ז"ל תירץ שאע"פ שאיסור השבועה חייל עליו ככולל אנפי"כ אם עבר ועשה אינו חייב קרבן דכי כתיבי קראי בדבר הרשות כתיבי הלכך לענין קרבן ליתיה בלא אנית אבל מ"מ אסור הוא להניח כדעת הירושלמי, עכ"ל. וע"ע מש"ש בזה. ועד"א. וראה גם בחק יעקב ס"ק א'. ב' ומ"ש באבן העזר סימן קי"ח סק"ט וביורה דעה סוף סימן רט"ו בהג"ה ושם סימן רל"ו סק"כ].

תפז (א) [תנן בעירובין פכ ב: כמה הוא שיעורו וכו' רבי יוחנן בן ברוקה אומר מככר בפונדיון מד' סאין בסלע (ככר הלכות מן הנחתום בפונדיון כשנמכרים ארבע סאין בסלע השתא ס"ד חצי קב הוי שתי סעודות כיצד ו' מעות לדינר מעה שני פונדיונין נמצא דינר י"ב פונדיונין נמצא סלע מ"ח פונדיונין וסאה ו' קבין לד' סאין כ"ד קבין הרי מ"ח חצאי קבין חצי קב לפונדיון — רש"י) ר"ש אומר שתי ידות לככר משלש לקב (מעט ששיעור ואומר תשע סעודות יש לקב ודי לעירוב כב' ידות של ככר של ג' ככרות לקב נמצאת ככר השלימה שלישית הקב וב' ידותיה הוו שתי סעודות — רש"י) חצייה לבית המנוגע (סתמא היא וה"ק חצי ככר השלימה ששיערו בה את העירוב ובין למר בין למר לשהיית בית המנוגע לטמא בגדים וכו' דכתיב והאוכל בבית יכבס את בגדיו (ויקרא יד, מז) ומוקמינן לה בתו"כ לשוהה כדי סעודה ואע"פ שלא אכל וחצי ככר זו הוי כדי אכילה אע"ג דלר"ש לענין עירובין הוי בככר ג' סעודות התם הוא דבשיעור העירוב נתכוונו כולן להקל אבל שיעור סעודה קים להו לרבנן הכי ובעינן שישעה בכדי אכילת חצי ככר זו והוא פרס דכוליה הש"ס על שם ששיעורה בפרוסה כלומר בחצי ככר — רש"י) וחצי חצייה לפסול את הגוייה (והאוכל אוכלין טמאין כחצי

ביאורי הגר"א

ושמפני זה נקט לישנא דנ' ידות כנ"ל להכי אקדמי ריב"ז לר"ש דלא ניטעי למימר דקאי האז חזי' כו' אריב"ז לחוד אי הו' מני דלריב"ז לבסוף (משא"כ בפ"י) דלני' דלא מתני' שם פלוגתא דמתני' אלא אגב לא אנטרין למתני' שם עוד פעם להאי חזי' כו' ולכן אקדמי' שם ר"ש לריב"ז ואחתי' אלא ר"י נר פלוגתא. ובהכי מתפסגת שיטת הטור ש"ע כו' מ"ט שו' דשיעור ז"ס הוא כשמו' זני' והוא תמוה שפסקו דלא כמאן ועמש"ש. אבל לפי"י ניהא דשיטתם שפסקו כו' יהושע דר"ש מס' פרה דאמר שם האוכל צנית כו' פרס מג' לקנ דס"ל כר"ש לענין בית המנוגע דהאי ככר הוא סעודה א' אלא דר"ש הקיל לענין עיבוד ולא הנריך אלא ז' ידות כנ"ל ור' יהושע ס"ל לעולם פרס הוא חזי' ככר הנ"ל. והכי משמע

לכ"ד אלא דהככר עצמו הוא שיעור לדאוריית' לבית המנוגע משום דמתני' והאוכל צנית וגו' ונעינן שיעור אכילה וחזי' הככר הוא שיעור סעודה א' וזה פרס האמור נכ"מ דהיינו פרס הככר שכולו הוא ז' סעודות. אלא דנעירובין נתכוונו כולם להקל ולכן קאמי' ר"ש שיהיה ז' ידות ממנו ז' סעודות וכ"כ ר"ש שם פ"ז ז' ד"ה חזי' אף ע"ג כו' דנשיעור כו' ע"ש. וז"ש חזי' לבית המנוגע כו' ר"ל דל"מ למא לא מני שיעורי' נהדיא כנ"ל לכן קאמר חזי' כו' כלומר דעיקר שיעורי' הוא חזי' לבית כו'. וזוה מיושג לישנא דמתני' י"א דפי"י דכלים דלקדמי' שם ר"ש לריב"ז. והיינו משום דכאן הוצרך למתני' חזי' כו' לאורוי דעיק' שיעורא דכ"ה הוא לבית המנוגע ונעירובין הוא דאקיל ר"ש

ברכת אליהו

והתוס' שם פ ב ד"ה אגב כו' פסקו כר"ש. ומביאים ראיה לדבריהם משום דסוגיא דגמ' בכל מקום כותיה דקאמר כביצה לטמא כו' ע"ש. וז"ל התוס': ואע"כ דפליגי תנאי לקמן אדר' שמעון כר"ש קי"ל דבכל דוכתי אמר כביצה לטמא טומאת אוכלין דהיינו כר"ש כדקתני לקמן בגמ' (פג א) וחזי' [חצי] חצייה לטמא טומאת אוכלין ולר"ש עולה השיעור כביצה אבל לשאר תנאי אינו כן וכו' עכ"ל. והיינו דאליבא דר' יוחנן בן ברוקה הוי שיעורו כביצה חסר רביע. אולם הרמב"ם סובר שזו אינה ראייה. דהרמב"ם מפרש מ"ש בכל מקום כביצה לטמא כו', היינו בלא קליפתה וכחכמים. וכמ"ש הרמב"ם בהל' טומאת אוכלין פ"ד ה"א. ולפי מ"ש בכל מקום כביצה לטמא וכו', הוא דלא כר"ש אלא כריב"ב. ולא כמ"ש התוס' הנ"ל דהוי כר"ש. ומ"ש בגמ' שם, חצי חצי חצייה לטמא טומאת אוכלין, הוא לאו דוקא חצי חצייה ממש, וכמ"ש פג א הנ"ל: דלא שוו שיעוריהו להדדי. והיינו דלר"ש הוי השיעור עם הקליפה, ולפי שיעור דר' יוחנן בן ברוקה הוא פחות משיעור כביצה בלא הקליפה. ולכן כתבה המשנה, וחצי חצי חצייה לטמא טומאת אוכלין, משום דשיעורם לא שווה.

ולפי"ז תמוה מה שפסקו התוס' הנ"ל כר"ש. והוא נגד סתמא דפרק בתרא דפאה הנ"ל דאתי כו' יוחנן בן ברוקה, כנ"ל. ולכן נראה דמסתמא דפאה הנ"ל אין ראייה להרמב"ם ואדרבה משם ראייה לתוס' שפסקו כר"ש. דלכאורה יש להקשות שם בלישנא דמתני' דעירובין פב ב. דתנן: ר"ש אומר שתי ידות לככר משלש לקב וכו'. וקשה דלמה לא תני שיעוריה בהדיא, מן ב' תשיעי הקב, דהיינו ככר של ה' ביצים ושליש, דזהו השיעור של ב' סעודות, ומדוע נקט, שתי ידות לככר משלש לקב. אלא האמת בזה נראה דשיעורא ד, ב' ידות' דקאמר ר"ש, אינם שיעור ב' סעודות לכל דבר. אלא דהככר עצמו הוא שיעור לדאורייתא לבית המנוגע, משום דכתבי' והאוכל בבית יכבס את בגדיו (ויקרא יד, מז). הרי דבעינן שיעור אכילה. וס"ל לר"ש דחצי הככר הוא שיעור סעודה אחת. וזה פרס האמור בכל מקום, דהיינו פרס הככר שכולו הוא ב' סעודות, וב' סעודות הן שליש קב. אלא דבעירובין נתכוונו כולם להקל. וכעין מ"ש במשנה: וזה וזה מתכווין להקל. ולכן קאמר ר"ש דבעירובין סגי שיהי' ב'

הויא שיעור טומאת אוכלין חצי שיעור פסול גוייה מצומצם אלא יש שאומרים פחות ויש שאומר יותר — רש"י דתניא כמה שיעור חצי פרס (לפסול את הגוייה — רש"י ב' ביצים חסר קימעה (בביצים קטנים שיעורה ואליבא דר"ש דאמר במתני' ב' ביצים — רש"י) דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר ב' ביצים שוחקות שיעור רבי ב' ביצים ועוד אחד מעשרים כביצה (סאה אחת שהובאה לפניו ומצא למינן קבין שבה יותר מכ"ד ביצים לקב דהיינו לככר של שלישית הקב יותר מח' וחצייה יותר על ד' וחצי חצייה ב' ביצים ועוד אחד מכ' כביצה לכל ביצה דהיינו לחצי פרס אחד מעשר כביצה תוספת — רש"י) ואילו גבי טומאת אוכלין תנא ר' נתן ור' דוסא אמרו כביצה שאמרו כביצה וכקליפתה (אלמא לא שוי לחצי שיעור דפסול גוייה דאי לרבי יהודה חסר קימעה בעי מיהוי ואי לרבי יוסי ביצה וקליפתה שוחקות בעי מיהוי ואי לרבי ועודות בעי דהיינו טפי — רש"י) וחכ"א כמות בלא קליפתה (נמי זוטר טפי אפילו מפלגי שיעוריה דחצי פרס דרבי יהודה — רש"י) אפי' פרס בר פפא אמר רב חסדא זו (הך ברייתא דחצי פרס דלעיל — רש"י) דברי רבי יהודה ורבי יוסי אבל חכ"א כביצה ומחצה שוחקות ומאן חכמים רבי יוחנן בן ברוקה (ואוקימנא אליביה דככר של רובע הקב ו' ביצים שיעור לעירוב חצייה ג' חצי חצייה ביצה ומחצה — רש"י). ומ"ש המחבר, י"א דהוי כחצי ביצה. דין זה תליא בשיטת התוס' והרמב"ם לענין עירוב. דהרמב"ם פסק בפ"א מהל' עירובין ה"ט, דשיעור עירוב הוא כ' סעודות שחן י"ח גרגורות והן כששה ביצים. והוא משום שהרמב"ם פסק כו' יוחנן בן ברוקה בעירובין פב הנ"ל, וכמסקנא דגמ' שם דמחצה לחנוני. וא"כ הוי רובע הקב שהוא ו' ביצים, דאילו לר' שמעון הוי ב' תשיעי הקב שהם ה' ביצים ושליש.

וראיתו — של הרמב"ם לפסוק כריב"ב — היא משום דסתמא דמתני' דפ' בתרא דפאה כריב"ב. דתנן שם פ"ח מ"ז: אין פוחתין לעני' העובר במקום למקום מככר בפונדיון מארבע סאין בלע. והככר בפונדיון הוא ב' סעודות. כמש"ש במתני' (ח) [ז] מי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול מן התמחוי. ויא"כ ע"כ דהככר בפונדיון הוא ב' סעודות, וזהו כו' יוחנן בן ברוקה. דאילו לר"ש הוי ב' סעודות שתי תשיעיות הקב דהיינו ה' ביצים ושליש וכנ"ל ולא רובע הקב.]

ביאורי הגר"א

קצ פחות שלש שהחננו משמכר על הולאת האפי' דכיון שהחני קצ חטים נמכרים בפונדיון מסתמא כשהחננו מוכר הככר מנכה הולאתו ולפי"ו מש"ש בנחואל חני קצ הוא באמת שלש יותר על שיעורא דככר בפונדיון הג"ל זהו חירולא קמא דר"ח ממש. והא דלא ח"י לא מהן מחלה היינו משום דר"ח פסק כר"ם ומפרש סתמא דפאה הג"ל אליבא דר"ם ולכן ח"י לא מהן שלש דלפי"ו ב' שלשי' חני קצ שיעורא דככר הג"ל הס' ח' בינים והוא ממש כר"ם אך דנכר הכי הי' קשה לר"ח עדיין הא גרייטא דחני וקרובין כו' דלא מיתרצא בנחירולא קמא דלא מהן שלש כמו שהקשה בגמרא שם אכתי למר חשע כו' וחי' לא מהן מחלה ולפי"ו יחא סוגיא דגמרא שם דמתחיל' רצו למכר האי גרייטא דחני וקרובין כו' בנחירולא קמא ומחמת קושית הגמרא אכתי כו' חיר' בנחירולא נמרא לא מהן מחלה. ושפיר פריך חני חיר' שינוי דר"ח אהדי וחי' הא דיהיב כו' ר"ל דשטותן לעני א"ל לחשוב הולא הענים לכן שיערו שם באותו

להו להטוש"ע כיון דר' יהושע סתמא קאמר שם ולא שמעינן ליה בעירובין להקל וא"כ הוא ח' בינים כנ"ל. והנה לכאורה י"ל נסוגיא דעירובין שם דקאמר קשיא דר"ח אר"ח כו' הא דיהיב כו' דמאי פריך דר"ח אדר"ח ימא דהדר מתירולא קמא דר"ח מחמת קושיא דאכתי למר חשע כו' ולהכי ח"י לא מהן מחלה כו' כמו בכ"מ ועוד מאי קמ"ל בנתי חיר' שינוי דהיכא דיהיב יניי אנו מנכה אלא שלש והיכא דלא דיהיב כו'. והענין בזה גרוא דר"ח אמר מתחלה חירולא קמא דלא מהן שלש לפי שהיה קשה לו רומיא דחני חיר' מחמי' דפ' נמרא דפאה שם וכמו שהקשה גירושלמי שם וז"ל הירושלמי שם פ"ג הלכה ו'. הכא את אמר אין פוחמין לענים בגורן והכא את אמר אין פוחמין לעני העובר ממקום למקום. ר"ל כיון דחני מככר בפונדיון שהוא חני קצ כמש"ס מד' סאין נסלע א"כ בנחואל' שא"ל הולאת האפי' הי' לריך ליתן יותר ומשני ר"ה אמר לא מהן שלש ליניאה. ר"ל דמ"ש מככר בפונדיון שהוא חני

ברכת אליהו

איצטריך למתני שם עוד פעם להאי „חציה לבית המנוגע כו'“, ולכן אקדמיה שם ר"ש לר' יוחנן בן ברוקה ואתנייה אצל ריב"ב דהוא בר פלוגתיה בכ"מ.

ובהכי מתיישבת שיטת הטור שלחן ערוך בסי' ת"ט. שכת' הטור שם דשיעור ב' סעודות בינוניות (הוא) כשמנה ביצים. [וכי"כ המחבר בסמ"ח ס"ג בשם י"א. ועמ"ש בסמ"ח ת"ט ס"ז ומש"ש סק"י]. והוא תמוה שפסקו דלא כמאן — דלר' יוחנן בן ברוקה הוי' ר' ביצים ולר"ש הוי' ה' ביצים ושליש. ועמש"ש בסמ"ח ס"ה ה' ר' אכל לפי"ו ינחא דשיטתם שפסקו כר' יהושע דירוש מס' פרה. דאמר שם פ"א מ"א: האוכל בבית המנוגע פרס מג' לקב (השוהה בבית המנוגע כדי אכילת פרס מטמא בגדים שעליו ופרס הוא חצי ככר משלש ככרות לקב — רע"ב). והיינו משום דס"ל כר"ש לענין בית המנוגע דב' סעודות הוא ככר. והחצי ככר הוא סעודה אחת, והיינו ד' ביצים לכל סעודה. אלא דר"ש הקיל לענין עירוב, ולא הצריך אלא ב' ידות כנ"ל, ור' יהושע ס"ל דגם בעירוב לא הקילו. ולעולם פרס הוא חצי ככר הג"ל, והכי משמע להו להטוש"ע כיון דר' יהושע סתמא קאמר שם, ולא שמעינן ליה בעירובין להקל, וא"כ הוא ח' ביצים כנ"ל. [ופסקו הטור והיר"א שבשוש"ע סימן ת"ט כר' יהושע. ועד"א.]

[וכתב דמשק אליהו: עתה כאשר בקצ דבעירובין הקילו בא היינו באמת ב' סעודות שלישית הקב רק דבעירובין הקילו בא רבינו ליישב דלא תקשי על התוס' דפוסקים כר"ש והלא בפאה איתא דב' סעודות היינו ככר בפונדיון מד' סאין בסלע דהוי כריב"ב ע"ז מיישב דשם שפיר איתא גס כר"ש]. דהנה לכאורה יש להקשות בסוגיא דעירובין שם, דקאמר „קשיא דרב חסדא אדרב חסדא כו' הא דיהיב בעה"ב ציבי וכו'“. וקשה דמאי פריך דרב חסדא אדרב חסדא — דבתחלה אמר רב חסדא צא מהן שלש לחנוני, ואח"כ אמר צא מהן מחצה לחנוני, ודבריו סתרי אהדרי — נימא דהדר מתירוצא קמא דרב חסדא — דאמר שלש — מחמת קושי' ד, „אכתי למר חשע כו'“, ולהכי תריך רב חסדא צא מהן מחצה לחנוני. כמו ככל מקום שהגמ' מתרצת חזרת בה ממה שסברה בקושיה.

ידות ממנו, דהיינו מהב' סעודות שבכל מקום. וכ"כ רש"י שם פב ב ד"ה חציה אע"ג כו' דבשיעור כו' ע"ש. וח"ל רש"י שם: וחצי ככר זו הוי כדי אכילה אע"ג דלר"ש לענין עירובין הוי בככר ג'. סעודות התם הוא דבשיעור העירוב נחכונו כולן להקל אבל שיעור סעודה קים להו לרבנן הכי ובעינן שיששה בכדי אכילת חצי ככר זו והוא פרס דבכוליה הש"ס על שם ששיעורה בפרסה כלומר בחצי ככר. וזהו שאמרו במשנה — אחרי דכרי ר"ש — „חציה לבית המנוגע כו'“. [דלא שייך כלל לעירובין — ד"א]. אלא ר"ל דל"ת למה לא חני שיעוריה בהדיא ככר של ב' תשיעי הקב כנ"ל, לכן קאמר: חציה לבית המנוגע כו'. כלומר דעיקר שיעוריה הוא חציה לבית המנוגע. [דהיינו חצי הככר משליש הקב וזהו סעודה הכתובה בקרא והאוכל כו' וא"כ ב' סעודות הוי ככר שלש הקב להכי כשמדבר מן ב' סעודות מזכיר ככר שליש הקב רק דבעירובין הקיל בב' ידות מהככר — ד"א].

ובזה מיושב לישנא דפי"ז דכלים מתני' י"א דאקדמיה שם ר"ש לריב"ב. דתנן שם: ר' שמעון אומר משתי ידות לככר משלש לקב ר' יוחנן בן ברוקה אומר מככר בפונדיון מארבע סאין בסלע. הרי דהקדים במשנה דכלים דברי ר"ש לדברי ריב"ב, ואילו במשנה דעירובין שם הקדים דברי ר' יוחנן בן ברוקה לדברי ר"ש. והיינו משום דאין בעירובין הוצרך למיתני „חציה לבית המנוגע כו'“, לאורוי דעיקר שיעורא דככר הוא לבית המנוגע, ובעירובין הוא דאקיל ר"ש, ושמפני זה נקט לישנא דב' ידות כנ"ל, להכי אקדמיה ר' יוחנן בן ברוקה לר"ש. דלא ניטעי למימר דקאי האי „חציה כו'“ אר' יוחנן בן ברוקה לחוד. ואי הוי תני דלר' יוחנן בן ברוקה לבסוף, ה"א דהאי „חציה כו'“ קאי אר' יוחנן בן ברוקה לחוד. אבל לר"ש ה"א כיון דב' סעודות הוי ב' תשיעי הקב, ה"נ לבית המנוגע השיעור הוא סעודה אחת, ודי בתשיעית קב. ולכן תנן דברי ר"ש אחרי דברי ריב"ב לאשמעינן דגם אליבא דר"ש הוי סעודה אחת של בית המנוגע ששית הקב, ורק גבי עירובין הקילו. [ועד"א.] (משא"כ בפ"ז דכלים דלא מיתניא שם פלוגתא דמתני' אלא אגב מילתא אחרינא דתנן שם, לא

ביאורי הגר"א

משה וכו'. אלל עדיין ז"ע ממ"ש בעירובין פ' ב' קמ"ל ד' סעודות כו' ולר"ב כו' היו גרוגרות שלש צלה ופסק הרמב"ם כוותיה וכ"ש לתוס' דפסקו כר"ס וכית פחות מגרוגרות כמ"ש בשנת ז"ל א' לפסוקי מגרוגרי כו'. וציומא פ' א' אמרו אין בית הנלעיה כו' ובכריתות י"ד א' אמרו אין בית הנלעיה מחזיק יותר מנ' זמים וע' מ"א ועומס' שם ד"ה אגב כו'. ומממ זה כ' התוס' לגבי עירוב קי"ל כר"מ ובגמ' נמי כו' אנון כמאן

כר פונדיון ונכה"ג דיהיב נעה"ג ז"י דאינו מנכה רק שלש והא' ללא יתיב כו'. ולפי"ז אתי סתמא דפאה הנ"ל כר"ס ור"ס ס"ל כוותיה וכן ר"ה בירושלמי ס"ל כוותיה שלכן מ' לא מהס שלש כנ"ל לזקומין סתמא הנ"ל כר"ס וכמ"ש נגמ' הא' דיהיב כו' ולכן פסקו הסו' שפיר כר"ס. ומה שהביא הרמב"ם ראי' מלישנא דגמ' שם מאן חכמי' ריב"ז כו' דמ' דהלכה כריב"ז לא מכרעה להסו' משום דסתמא דפאה כר"ס והלכה כסמס

ברכת אלהיו

בפונדיון. ובכה"ג דיהיב כעה"ב ציבי אינו מנכה רק שליש. [נצריך ליתן ב' סעודות של כל אדם שיהי' לו לאכול בבוקר ובערב וסתם סעודה הוא ד' ביצים לכן יותן להעני ככר כמו שמקבל הבעה"ב מהחנוני כשהבעה"ב נותן העצים — ד"א]. והא דאמר ריב"ב בעירובין מככר בפונדיון. ואיתא דקרובין דבריו לר"ש. מיירי דלא יהיב כעה"ב ציבי אלא החנוני. ולפי"ז אתי סתמא דפאה הנ"ל כר"ש — דמיירי בככר כמו שהחנוני מוכר כשהבעה"ב נותן עצים. ורב חסדא ס"ל כוותיה. וכן רב הונא בירושלמי ס"ל כוותיה. שלכן תי' צא מהן שליש כנ"ל לאוקומיה סתמא דפאה הנ"ל כר"ש וכמ"ש נגמ': הא דיהיב כו'. ומדלא מוקי רב חסדא ג"כ כמו הא דעירובין — דצא מהן מחצה לחנוני. ש"מ דס"ל כר"ש דסתם ב' סעודות הוי ח' ביצים. [וא"כ נצריך ליתן לעני לב' סעודות ח' ביצים ואם נשאר בככר שהחנוני מנכה מחצית עולה הככר לב' סעודות ששה ביצים וכאמת מחויב ליתן להעני כשיעור ח' ביצים כשיעור סתם ב' סעודות לר"ש להכי מוכרח ר"ח לומר דשם בפיאה כשאמר ככר בפונדיון היינו כמו שהחנוני מוכר כשהבעה"ב נותן העצים דאינו מנכה רק שליש והוי הב' סעודות ח' ביצים — ד"א]. ולכן פסקו התוס' שפיר כר' שמעון, שגם רב חסדא וגם רב הונא ס"ל כוותיה. וכן המשנה דפאה אזלא כוותיה דר"ש. [ועד"א].

והמ"ב בה"ע עירובין פ"א ה"ח כתב שהרמב"ם פסק כריב"ב משום שבעירובין פגא הזכירו דברי ריב"ב בלשון חכמים. והיינו ששם איתא בגמ': מאן חכמים ר' יוחנן בן ברוקה. ומה שהביא הרמב"ם ראי' — לפסוק כריב"ב — מלישנא דגמ' שם, "מאן חכמים ריב"ב כו". דמ' דהלכה כריב"ב, לא מכרעה להתוס'. דהתוס' ס"ל כר"ש. משום דסתמא דפאה כר"ש והלכה כסתם משנה וכו'. וסתמא דמתני' עדיפא מהך דלישנא דגמ' בעירובין הנ"ל. [וזוהי שכת' לעיל שדברי המחבר תלויים בשית התוס' והרמב"ם: דהתוס' שפסקו כר"ש דב' סעודות דעירובין הן ה' ביצים ושליש. ואיתא בעירובין פ' ב ד"ח גרוגרות הוו ב' סעודות. וא"כ ב"ח גרוגרות הוי ה' ביצים ושליש, וגרוגרת פחות משליש ביצה. ובשבת צא א' — שיוכא להלן — מ' גרוגרת הוי יותר מכזית. א"כ כזית הוי פחות משליש ביצה. אבל להרמב"ם שהלכה כר' יוחנן בן ברוקה דב' סעודות הן ה' ביצים, נמצא דגרוגרת היא חלק שמונה עשר מ' ביצים. והיא שליש ביצה. וכזית היא קצת פחות משליש ביצה].

אבל עדיין צ"ע מ"ש בעירובין פ' ב: ... ואגב אורחיה קמ"ל דשתי סעודות הויין שמונה עשרה גרוגרות. ולפמ"ש ל' ריב"ב הוי גרוגרת שליש ביצה, ופסק הרמב"ם בהל' עירובין פ"א ה"ט כוותיה. וכ"ש לתוס' דפסקו כר"ש — דב' סעודות

והו"ה כאן אפשר לומר בפשיטות דבתחלה אמר רב חסדא אחרת. ולמסקנת הגמ' — אחרי שהקשו עליו — ס"ל — צא מהן מחצה. ועוד מאי קמ"ל בהני תרי שינויי דהיבא דיהיב ציבי אינו מנכה אלא שליש, והיבא דלא יהיב ציבי מנכה מחצה. [למאי נצרך לנו לדעת הלא לא בא רק לתרץ אין קרובים דבריהם והו"ל מיד לומר צא מהן מחצה כו' — ד"א]. והנינו בזה נראה דהא דרב חסדא אמר מתחלה תירוצא קמא דצא מהן שליש הוא לא כדי לתרץ מ"ש, וקרובין דבריהן להיות שוין, אלא לפי שהיה קשה לו ברומא דהני תרין מתני' דפרק בתרא דפאה שם וכמו שהקשה בירושלמי שם. וז"ל הירושלמי שם פרק בתרא הלכה (ז) [ה]: הכא את אמר אין פוחתין לעניים בגורן והכא את אמר אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום. ור"ל כיון דתני, אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון, שהוא חצי קב, כמ"ש במשנה: מד' סאין בסלע. א"כ בתבואה — שא"צ הוצאת האפי' — היה צריך ליתן יותר. ומשני בירושלמי שם: רב הונא אמר צא מהן שליש ליציאה. ר"ל דמ"ש, "מככר בפונדיון", הוא חצי קב פחות שליש שהחנוני משתכר על הוצאת האפיה, דכיון שהחצי קב של חטים נמכרים בפונדיון, מסתמא כשהחנוני מוכר הככר מנכה הוצאתו. ולפי"ז מ"ש בתבואה, "חצי קב", הוא באמת שליש יותר על שיעורא דככר בפונדיון הנ"ל. וזהו תירוצא קמא דרב חסדא ממש. והוי ס"ד שם בעירובין שגם מ"ש, "ריב"ב אומר מככר בפונדיון וכו'". הוא ג"כ שינוכה שליש לחנוני. וע"ז מקשה הגמ' דא"כ אין איתא וקרובים דבריהם להיות שווים הלא ההבדל ביניהם גדול. ומשני כאידך דרב חסדא דצא מהן מחצית לחנוני. ופרין דרב חסדא אדרב חסדא דכפאה שם אמר שליש לחנוני. ומשנינן הא דיהיב ליה כעה"ב ציבי וכו'. והא דלא תירץ רב חסדא, צא מהן מחצה, היינו משום דרב חסדא פסק כר"ש, ומפרש סתמא דפאה הנ"ל אליבא דר"ס ושכן תי', צא מהן שליש. דלפי"ז ב' שלישי חצי קב שיעורא דככר הנ"ל הם ח' ביצים והוא ממש כר"ש. אך דבתר הכי עדיין היה קשה לרב חסדא הא ברייתא דתני, וקרובין כו', דלא מיתרצא בתיירוצא קמא דצא מהן שליש, וכמו שהקשו בגמ' שם: ואכתי למר תשע ולמר שית. ותי' רב חסדא: צא מהן מחצה. ולפי"ז נראה סוגיא דגמ' שם דמתחלה רצו לתרץ האי ברייתא דתני וקרובין כו' בתיירוצא קמא — דצא מהן שליש. ומחמת קושיית הגמ' "אכתי כו'", תי' בתיירוצא בתרא: צא מהן מחצה. ושפיר פריך הני תרי שינויי דרבי חסדא אהדדי, דשם בפאה אמר שליש לחנוני. ובאידך דרב חסדא אמר מחצה לחנוני. ותי': הא דקא יהיב כעה"ב ציבי וכו'. ר"ל דכשנותן הבעה"ב לעני, א"צ לחשוב הוצא' העצים, לכן שיערו שם באותו ככר

ביאורי הגר"א

אין בית הנליעה כו' יומר מכנייה כו' היינו נלא קליפה כמ"ש שם נעירובין כמוה נלא קליפתה וע"ז אמרו שיהא הוא חלי ניהא דהיינו נלא קליפתה ושיעור א' הוא אלא דלא היה ח"צ ממש ולכן פסק גבי עירוב דב' סעודות הוא ששה זינים דלפ"ז היה כדת פחות משלש ניהא כנ"ל וגבי שיעורא דכית כ' שהוא חלי ניהא והיינו כמ"ש וכן הש"ע עירוב כ' כהרמב"ם ולענין פסק כ' שכית הוא חלי ניהא ולפמ"ש אחיא דברי הש"ע כאל על נכון בין לשיטת המוספות ואלוה דר"מ וכו"ל ובין

עבד כר"מ כו' ע"ש. ושיעורא דר"מ אינו ידוע דנמנרם קאמר שם תרתי ריפתא כו' דנהר פפוחא. ואפשר לומר לשיטת המוספות דשיעורא דר"מ ור"י הנ"ל הוא י"ב זינים וא"כ היה גרוגר' ב' שלישי ניהא וכדת שהוא פחות מכגורג' היה חלי ניהא וניחא הכל. אך שיטת הרמב"ם עדיין תמוה שכן' כהדיא דגרוגר' הוא שלש ניהא כנ"ל. ונראה דמה שפסק הרמב"ם ששה זינים ששה י"ח גרוגר' כדאמרין שם נגמ' היינו עם הקליפות והיו גרוגר' לדד' שלש ניהא ששם הקליפה ומ"ש ניומא שם

ברכת אליהו

לא קי"ל כר"ש אלא כר"מ או כרבי יהודה כדמוכח לקמן דרב יוסף ורבה כר"מ בריש כיצד משתתפין (פכ א) ותרתי ריפתא נמי דקאמר רב יהודה ורב אדא בר אבהה היינו כר"מ או כר' יהודה. עכ"ל. ויש עוד טעם לפסוק כר"מ, דאיתא בגמ' נמי כו' אבוך כמאן עבד כר"מ כו' ע"ש. וז"ל הגמ' שם פכ ב: א"ל רב יוסף לרב יוסף בריה דרבה אבוך כמאן ס"ל כר"מ ס"ל אנא נמי כר"מ ס"ל דאי כרבי יהודה קשיא הא דאמרי אינשי רוחא לבסימא שכית.

ושיעורא דר"מ אינו ידוע. דלעיל הבאנו דברי הגמ' דקאמר שם: תרתי ריפתא איכרייתא רב אדא בר אבהה אמר תרתי ריפתא נהר פפיתא, ואפשר לומר לשיטת התוס' דשיעורא דר"מ ור' יהודה הנ"ל הוא י"ב ביצים, וא"כ היה גרוגר' ב' שלישי ביצה, וכדת שהוא פחות מכגורגות היו חצי ביצה. ושפיר איתא בכריתות דאין בית הבליעה מחזיק יותר מב' זיתים, וכיומא איתא דאין מחזיק יותר מביצה ושניהם שרי. וניחא הכל. שלכן המחבר פסק דהוי כית חצי ביצה, ולר"ש לא היה מזון ב' סעודות י"ח גרוגרות.

אך שיטת הרמב"ם עדיין תמוה. שכתב כהדיא דגרוגרת הוא שליש ביצה כנ"ל, שכתב בפ"א מהל' עירובין ה"ט דשיעור עירובין הוא י"ח גרוגרות והן ו' ביצים. הרי דגרוגרת הוא שליש ביצה. ופוסק כר"ב דב' סעודות הן ו' ביצים. וקשה מהא דכריתות דב' זיתים הן כביצה, ומשבת הנ"ל מ' דכות הוא פחות מגרוגרת.

ונראה דמה שפסק הרמב"ם דב' סעודות הן שש ביצים — שהן י"ח גרוגרות כדאמרין בגמ' דעירובין הנ"ל — היינו עם הקליפות. והוי גרוגרת לדדידה שליש ביצה ששם הקליפה. וכית הוא מעט פחות. וכמ"ש בשבת שם דגרוגרת הוא יותר מכזית. ומ"ש ביומא שם דאין בית הבליעה מחזיק יותר מכביצת תרנגולת, היינו ביצה בלא קליפה. כמ"ש חכמים בעירובין פג א — לענין שיעור ביצה —: כמוה בלא קליפתה. וכן מ"ש ביומא הנ"ל, דאין בית הבליעה מחזיק יותר מביצה היינו ביצה בלא קליפה. ושם אמרו זאת על טומאת אוכלין. ובטומאת אוכלין משערינן כביצה בלא קליפתה וכו"ל מעירובין. וע"ז אמרו שוית הוא חצי ביצה דהיינו בלא קליפתה, ושיעור אחד הוא אלא דלא הוי חצי ביצה ממש. ולכן שפיר איתא בכריתות דאין בית הבליעה מחזיק יותר מ' זיתים, דכל זית מחזיק חצי ביצה בלא קליפה דהוי כשליש עם הקליפה. וגרוגרת הוא שליש ביצה עם הקליפה. והוא חצי ביצה בלא קליפה. וזית הוא מעט פחות מגרוגרת. ולכן פסק הרמב"ם גבי עירוב דב' סעודות הוא ו' ביצים עם הקליפה. ועולה ל"ח גרוגרות, וגרוגרת הוי שליש ביצה. דלפ"ז הוי

הן ה' ביצים ושליש. וכית הוא פחות מגרוגרת, כמ"ש בשבת צא א: אמר שמואל מחייב היה רבי מאיר אף במוציא חטה אחת לזריעה פשיטא כל שהוא תנן מהו דתימא כל שהוא לאפוקי מגרוגרת ולעולם עד דאיכא כזית קמ"ל. [והד"א הוסיף שכן מוכח מהא דאיתא שם: כעא מיניה רבא מרבנחמן זרק כזית תרומה לבית טמא מהו למאי אי לענין שבת כגרוגרת בעינן אי לענין טומאה כביצה אוכלין בעינן לעולם לענין שבת וכגון דאיכא פחות מכביצה אוכלין והאי משלימו לביצה מאי מדמצטרף לענין טומאה מי מחייב נמי לענין שבת או דילמא כל לענין שבת כגרוגרת בעינן וכו']. וקשה דהרי ביומא פ א אמרו: אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת. ובכריתות יד א אמרו: דאין בית הבליעה מחזיק יותר מב' זיתים. הרי דב' זיתים הוי כביצה, וזה לא כר"ב ולא כר"ש. דלר"ב הוא פחות משליש ביצה, ולר"ש גרוגרת היא שליש ביצה, וכית הוא פחות מגרוגרת. ועמ"א שחשקה כן. וז"ל: ...מיהו להרמב"ם קשה דג' זיתים לא הוי כביצה וצ"ל דהיא דפ' המצניע מירי כזית. קטן ואנן זית בינוני בעינן וכמ"ש הרב"י בסי' קצ"ו בשם הרוקח. ועיין בתוס' בעירובין שם ד"ה אגב כו' ומחמת זה כת' התוס' דלגבי עירוב קי"ל כר"מ. [וז"ל התוס': הקשה ר"ת דבפרק כיצד משתתפין (לקמן פכ ב) תנן רבי שמעון אומר ב' ידות לככר משלש לקב דהיינו שיעור שתי סעודות ה' ביצים ושליש ביצה שהככר הוא ח' ביצים כשתחלק י"ח גרוגרות לחמש ביצים ושליש ביצה דזה היה שיעור שתי סעודות תמצא לכל ביצה ג' גרוגרות וג' שמינית של גרוגרות דבחמש ביצים ושליש ביצה יש י"ז שלישי ביצה וגרוגרת גדולה מכזית כדמוכח בריש המצניע (שבת צא א) ובתורת כהנים קתני ובפרק בתרא דיומא (פ א) דשיעור חכמים דאין בית הבליעה מחזיק יותר מכביצת תרנגולת ובכריתות פרק אמרו לו (יד א) אמרין גבי יש אוכל אכילה אחת כו' דאין בית הבליעה מחזיק יותר מב' זיתים ואע"ז דפלגי תנאי לקמן אדר' שמעון כו' שמועון קי"ל דבכל דוכתי אמר כביצה לטמא טומאת אוכלין דהיינו כר"ש כדקתני לקמן בגמ' (פג א) וחצי [חצי] חציה לטמא טומאת אוכלין ולר"ש עולה השיעור כביצה אבל לשאר תנאי אינו כן ואכולהו תנאי קאי כדמוכח הסוגיא לקמן ואומר ר"י דלכולהו תנאי הוי כביצה לטמא טומאת אוכלין והא דקתני לקמן בכריתא וחצי חצי חציה כו' לא קאי אר"מ ואר' יהודה אלא ארבי שמעון ור' יוחנן בן ברוקה שחזירו שיעור ככר תעד דהא קתני בכריתא דגמ' כמה שיעור חצי פרס שתי ביצים חסר קימנא דברי ר' יהודה משמע דקאי בשיטתיה דר"ש דחשיב חצי חציה לפסול את הגוויה בשתי ביצים והשתא לק"מ דבשתי סעודות של עירוב

למען חלל האור שני הירק ולשער שיעור הכזים (ג) בירקות עממן ולא נאחר שנייהם:

ביאורי הגר"א

פת סופגנין כו' ע"ש. ושם נשאר העגל כו'. אבל במנחות נ"ד מסקי' דנשר העגל שנתפח מדרנגן וכן פסק הרמב"ם בפ"ד מהלכות אבות הטומאה ונפיק' מהל' מ"א וללאורה נראה לי דהא דרבה שם שניחא הוא לשנוי דלא תיקשי

ברכת אליהו

והיינו דאמר ר' יוסי זאת אומרת צריך למעך חללה כדי שידבק גופה של כותבת בגרעינתה ולא ישאר בה חלל וכתר הכין משערין בה אכילה של יום הכפורים משום הכין איצטרין כמותה וכגרעינתה למעוטי חללה עכ"ל והיינו דקא מיבעיא ליה הכא בגרעינתה דהיינו לאחר שנתמעך חללה או שלא בגרעינתה פ"י כברייתא ממש קודם שנתמעך חללה. עכ"ל התוס'}. וכמ"ש בפ"ד דערוקצין עלי בצלים כו' אם יש בהן חלל כו' כמו פת סופגנין כו' ע"ש. דתנן שם מ"ח: עלי בצלים ובני בצלים (עמוד האמצעי שהוא כמו לב (ירק) וממנו צומחים הבצלים להחיות קרי בני בצלים — רע"ב) אם יש בהן ריר (שהם מלאים ליחה ואין בהן חלל — רע"ב) משתערין בכמות שהן (כשכאים לשער אם יש בהן אוכל כביצה שיעור טומאה משערין אותן עם הריר ואין למעך את חללן — רע"ב) אם יש בהן חלל ממעך את חלל (ואח"כ משער לכביצה — רע"ב) פת סופגנין (עשרה רכה כמין ספוג — רע"ב) משתערות בכמות שהיא (בלא מיעור — רע"ב) אם יש בהן חלל ממעך את חללה בשר העגל שנתפח ובשר זקנה שנתמעט (דרך בשר העגל שהוא נתפח ומתרבה כשהוא מתבשל ובשר השור הזקן מתמעט — רע"ב) משתערין בכמות שהן. ולכן כתב בהג"ה שבידקות שיש חלל אויר, "צריך למעך חלל האויר שבין הירק ולשער שיעור הכזים בירקות עצמן ולא באויר שביניהם". אבל כשנתפח בלא חלל משמע שא"צ למעך. וכמ"ש כמשנה, "בשר העגל וכו'", וכו'. אבל במנחות נד א. כן מסקינן דבשר העגל שנתפח מדרנגן. וז"ל הגמ' שם: חתם בשר העגל שנתפח ובשר זקנה שנתמעט משתערין לכמות שהן רב ורבי חיאי ורבי יוחנן אמרי משתערין כמות שהן (שנינו דמשמע כמות שהן עכשיו ובשר העגל טמא הואיל ועכשיו יש בו כביצה ובשר הזקנה שפחת טהור — רש"י) שמואל ור"ש ב"ר וריש לקיש אמרי משתערין לכמות שהן (דאינהו מפרשי לברייתא דלכמות שהן שנינו דהיינו

לשיטת הרמב"ם: (ב) ויאכלנו. כמ"ל נס' תע"ה ס"א: (ג) בירקות כו'. כמ"ש חוסי' ביומא ע"ט א' ד"ה סתמא נשם אירו' זרין למען חללה וכמ"ש בפ"ד דערוקצין עלי בצלים כו' אם יש בהן חלל כו' כמו

כזית פחות משליש ביצה עם הקליפה. וכנ"ל. וגבי שיעורא דכזית כתב המחבר שיש אומרים שהוא כחצי ביצה, והיינו כמ"ש בלא הקליפה. וכן השו"ע לענין עירוב כתב כהרמב"ם. וזו"ל המחבר בסמ"ן שס"ח ס"ג: כמה הוא שיעור העירוב בתחלתו בזמן שהם שמונה עשרה או פחות שיעורו בגרוגרות לכל א' ואם הם יותר משמונה עשרה אפי' הם אלף יותר שיעורו מזון שתי סעודות שהם שמונה עשרה גרוגרות שהם כששה ביצים וי"א שהם כשמונה ביצים. ועמ"ש בסק"ה. הרי שדעת המחבר כשיטה הראשונה שהביא בסתמא — שהשיעור הוא כשש ביצים. וא"כ על פי החישוב שהן י"ח גרוגרות הוי מעט פחות משליש. וכאן לענין פסח כתב שכזית הוא כחצי ביצה, והיינו ביצה בלא קליפה. ולפמ"ש אתיא דברי השו"ע כאן על נכון בין לשיטת התוס' ואליבא דר"מ — והוי ב' סעודות י"ב ביצים ועולה גרוגרת ב' שלישי ביצה וכזית חצי ביצה וכנ"ל. ובין לשיטת הרמב"ם — דחצי ביצה דכאן הוא בלא קליפה.

(ב) כמ"ש חוסי' ביומא ע"ה ס"א: ויאכלם בהסיבה ביחד כזית מכל אחד. ועמ"ש בסק"ה.

(ג) כמ"ש חוסי' ביומא ע"ה א ד"ה כותבת בשם הירושלמי צריך למעך חללה. [נדפס ע"ג ב' תנן — לגבי חיוב אכילה ביוה"כ פ — האוכל ככותבת הגסה כמותה וכגרעינתה. ובגמ' שם ע"ה, ע"ה א' בעי רב פפא ככותבת שאמרו בגרעינתה או בלא גרעינתה. וז"ל התוס' גס: ובערוך פירש בערך כותבת בשם רב נסים גאון וצ"ל שם בגמרא דבני מערבא א"ר יוסי זאת אומרת שהוא צריך למעך את חללה פ"י שאל"כ ליתני כמותה וכגרעינתה וכחללה והכין ברירא דמילתא כי הכותבת הגסה אינה דבוקה בגרעינתה אלא יש בין גרעינתה לגופה חלל ולהכי איצטרין למיתנא ככותבת הגסה כמותה וכגרעינתה לחומרא דלא חטעי ותשער כמותה שלימה דנפיש שיעוריה אלא מכי אכיל כמותה וכגרעינתה בלחוד בלא חללה מיחייב

להלכה כרמב"ם דזית הוי כחצי ביצה בלא הקליפה כי דוק היטב בדברי הגר"א כאן דלעת התוס' הוי שיעור ב' סעודות לגבי עירוב כמו ערך י"ב ביצים וא"כ כיון דהשו"ע פסק בסמ"ן שס"ח סעיף ג' דעת הרמב"ם דשיעור ב' סעודות גבי עירוב הוי לכל היותר שש ביצים כמו שכתבנו שם והוא שיעור י"ח גרוגרות כמו שמבאר שם וזה ידוע לנו דזית הוי פחות מגרוגרת כמו שמוכרת מש"ס דשבת דף צ"א ע"ש ע"כ דמה שכתב השו"ע כאן דזית הוי חצי ביצה הוא בלא הקליפה כמו שביאר הגר"א וז"ל כאן דלעת הרמב"ם וכו' עכ"ל. ועיין בסמ"ן קצ"ז סק"ב ומש"ס בהערה 1 ובפ"ד חוש כאן אות א'. והוא עוד בשנוט אליהו פאה פ"ח מ"ז ובחזו"א סימן ק"ס ק"א. ה' ובספר ביורו הלכה להרב יא. וילבר סימן תע"ה. ובאוצר קלפ"ח ערך ש"כ. (ב) כרך ג' עמוד קמ"קמ"ה ערך גרוגרת. כרך ג' עמוד ש"כ. ש"כ. וערך זית כרך י"ב עמוד קל"ג קל"ד ובספרי הכללים הדגים בגדול השיעורים ומה שדנו שם אם צריך למעט החלל וכו' שרבו דין בזה להלן בסק"ג.

1 הד"א הוסיף: ויש חילוק דלשיטת התוס' הוי כזית חצי ביצה עם הקליפה ולהרמב"ם הוי בלא קליפה וגבי ב' סעודות דעירוב לרמב"ם דפוסק כריב"ב הוי ששה ביצים ולהתוס' דפוסקים כר"ש הוי ה' ביצים ושליש וס"ל להתוס' דלר"ש לא הוי ב' סעודות י"ח גרוגרות אלא ח' גרוגרות ושם פ' ב' אתיא כר"מ כנ"ל. ויש להעיר שבסמ"ן שס"ח ס"ג כתב המחבר: וי"א שהם כשמונה ביצים. וכאן בפנים ביאר רבנו דברי הר"א כיצד מגיע החשבון לשמונה ביצים. ומ' מדבריו שהסכים לדעה זו. ואילו בס' שס"ח סק"ז כתב רבנו שט"ס מש"ש המחבר. שהם כשמונה ביצים. וכתב שם שצ"ל: ב' שלישי מ' ביצים. וכאן בספר פסקי הגר"א כתב: כזית הוי כחצי ביצה בלא הקליפה לשיטת השו"ע ביאורו סק"א ע"ש. עכ"ל. ובעמודי שם שם אות מ"מ כתב: א"י דלשיטת התוס' ביאר הגר"א וז"ל כאן דיוכל להיות דזית הוי חצי ביצה עם הקליפה ורק דלעת הרמב"ם ביאר הגר"א וז"ל דזית הוי חצי ביצה לבד הקליפה וגם הגר"א לא הכריע כאן להלכה כמאן אם כתוס' או כהרמב"ם אך הכרעת השו"ע מוכרחת היא לפי שיטת הגר"א

ביאורי הגר"א

או לא ואף שהכ"מ בשם הרי"ק נדחק בזה וגם מחורץ קושית מוס' דמנחות שם ד"ה דמעיקרא כו' וגם לכאורה נראה הסוגיא נכמה מקומות דש' דיהי' נרפ"ג דטהרות

על ר"ל אבל למסקנא כיון דסלקא ר"ל בלא"ה נתיבחה לא נריך לדחוק ולומר מדרכנן וגם לומר דלחן דיהי' באיסורין וכר"פ המלמע סלקא באצט"א אם יש דיהי'

ברכת אליהו

הקשו מהא דתניא: בשר זקנה וכו'. וע"ז תירצה מקודם הגמ' וגם רבה בהו"א שהטומאה היא מדרכנן. וכ"ז לה"א — שרצתה הגמ' לחרץ שלא יקשה על ר"ל ממשנה זו. אבל למסקנא של הגמ' כיון דסלקא ר"ל בלא"ה בתיובתא, וכמש"ש בגמ': תיובתא למ"ד יש דיהי' באיסורין תיובתא. וא"כ נדחו דברי ר"ל, ותו לא צריך לדחוק ולומר כתי' של ההו"א — דהוי מדרכנן, וגם אין צריך לומר דאין דיהי' באיסורין. דהלא ר"ל נדחה, ואלבא דר' יוחנן בלא"ה ניחא אף אם נאמר דטמא מדאורייתא. ולפי"ז נוכל להעמיד את מחלוקת ר' יוחנן ור"ל כפשטא דמייירי בלא היה מעיקרא כשיעור ולבסוף נתפח. ולר' יוחנן אזלינן בתר השתא ולא אמרינן דיהי' אצל איסור. וכר"פ המצניע שבת צא א סלקא באכצניא אם יש דיהי' או לא. דאיתא שם: בעי רבא הוציא חצי גרוגרת לזרעיה ותפחה (ועמדה על גרוגרת קודם הנחה — רש"י) ונמלך עליה אכילה (והניחה) — (רש"י) מהו את"ל היום הוא (בההיא אע"ג דעקירה והנחה לאו בחדא מחשבה הוא — רש"י) דמחייב דזיל הכא איכא שיעורא זיל הכא איכא שיעורא הכא כיון דבעידנא דאפקה לא הוה ביה שיעור אכילה לא מיחייב או דילמא כיון דאילו אישתיק ולא חשיב עליה מיחייב אמחשבה דזרעה השתא נמי מיחייב וכו' תיקן. [ונעתה אם נימא מדאורייתא אזלינן בתר מעיקרא א"כ מאי מיבעי ליה לרבא הלא אבי' בהוציא לאחר שתפח ג"כ הוא פטור כיון דבתר מעיקרא אזלינן ובלא תפיחה אין בו כשיעור וא"כ אין חייב בהנחה שהיה לשם אכילה וכמו שמסקו התוס' כתימא במנחות שם ועוד דלפי אוקימתא דרבה דפלוגתא דר"י ור"ל מייירי בכשהיה כשיעור וצמק וחזר ותפח אבל כלא היה מתחלה כשיעור לכו"ע לא מהני התפיחה וע"כ האי מתניתין דטהרות דהיה כביצה ונתמעט והניחו בגשמים ונתרבה דחייב הוא משום דאין דיהי' באיסורים וכמו שמביאין ראיה מזה לר"י דאין דיהי' א"כ מאי מיבעי לן בשבת פרק המצניע דמוציא כגרוגרת וצמק וחזר ותפח אם יש דיהי' ופטור או אין דיהי' וחייב ומאי מספקא ליה לרבא הלא ממתינת דטהרות הג"ל מוכח דאין דיהי' כנ"ל וא"כ ממילא בהוציא כשיעור וצמק וחזר ותפח דחייב — ד"א]. ואף שהכ"מ בשם הרי"ק נדחק בזה. [וז"ל הכ"מ בה"א אבות הטומאות שם: וכתב הרי" קורקוס ז"ל ולא דמי לחיוב שבת דאכצניא לן בפרק המצניע אם יש דיהי' וסלקא בתיקו וכתב רבינו כהל' שבת פי"ח דהוי ספק דהתם שאני שאם הניחה באותה שעה הוי מיפטר ולכן י"ל שלא תצטרף ההנחה עם העקירה. עכ"ל. אבל לפמש"ל אין צורך להדחק כר"י קורקוס ובלא"ה ניחא. דאוקימתא דרבה (במנחות נד) נדחה כיון דעולה דברי ר"ל בתיובתא וא"כ קם פלוגתא דר"י ור"ל כדס"ד מעיקרא בלא דיהי' כשיעור ותפח וס"ל לר"י אזלינן בתר השתא ומתא מדאורייתא וא"כ הא דאיתא בטהרות דתפח דחייב אין הטעם משום דהיה מעיקרא כשיעור ומה שנתמעט באמצע לא הוי דיהי' דאין דיהי' באיסורין אלא אף דמעולם לא היה כשיעור ג"כ אזלינן בתר השתא אבל היכא דנצרך לן המעשה דמעיקרא ונתמעט

כמות שהיו מעיקרא ובשר העגל טהור ובשר הזקנה טמא — (רש"י) מיתבי בשר העגל שלא היה בו כשיעור ותפח ועמד על כשיעור טהור לשעבר (קודם שתפח שלא היה בו כביצה — רש"י) וטמא מיכן ולהבא מדרכנן (וקשיא לריש לקיש — רש"י) אי הכי אימא סיפא וכן בפיגול וכן בנותר אי אמרת בשלמא דאורייתא היינו דאיכא פיגול ונותר אלא אי אמרת דרכנן פיגול ונותר בדרכנן מי איכא אימא וכן בטומאת פירות וכן בטומאת נותר (דק"ל בפרק כיצד צולין (פסחים פה א) הפיגול והנותר מטמאין את הידים וכו' מדרכנן — רש"י) סד"א הואיל וטומאת פיגול וטומאת נותר דרכנן היא כולי האי בדרכנן לא עבוד רבנן (דלימרו נמי כמות שהוא עכשיו משתערין לטמא טומאת אוכלין לכביצה הואיל ולית ביה שיעורא — רש"י) קמ"ל ת"ש בשר זקנה שהיה בו כשיעור וצמק פחות מכשיעור טמא לשעבר וטהור מיכן ולהבא אמר רבה כל היכא דמעיקרא הוה ביה והשתא לית ביה הא לית ביה וכל היכא דמעיקרא לא הוה ביה (לאו איסור הוא אלא מיא בעלמא — רש"י) והשתא הוא ביה מדרכנן כי פליגי כגון שהיה בו כשיעור וצמק וחזר ותפח דמר סבר יש דיהי' באיסורא ומר סבר אין דיהי' באיסורא (ובשר העגל שנתפח אסיפיה קאי שחזר לכמות שהיה בשר זקנה שנתמעט אמיצציה קאי והכי קאמר אע"ג שנתמעט משיעור שיש בו עכשיו משערין (כמו שהיה — הגהות הב"ח) הואיל וכבר הוה בהן נמי האי שיעורא ומיחייב מדאורייתא ולא אמרינן בשעה שצמקו נדחו מאיסורייהו והוה ליה כמי שלא היה בו מתחילה והשתא איתא ופטור מדאורייתא ורבי שמעון ור"ל סברי יש דיהי' באיסורין וכיון דאידחי אידחי ולא יקבל עוד טומאה מדאורייתא אלא מדרכנן — רש"י) ומי איכא למ"ד דיש דיהי' באיסורין והתנן כביצה אוכלין שהניחה בחמה ונתמעט וכן כזית מן המת כזית מן הנבלה וכעודה מן השרץ וכזית פיגול וכזית נותר וכזית חלב טהורין ואין חייבין עליהן משום פיגול ונותר וחלב הניחן בגשמים ותפחו טמאין וחייבין עליהם משום פיגול ונותר וחלב תיובתא למ"ד יש דיהי' באיסורין תיובתא. עכ"ל הגמ'. הוי דלמסקנא רבה היכא דמעיקרא לא הוה והשתא אית ביה, מחמרין מדרכנן לזיל בתר השתא. וכן פסק הרמב"ם בפ"ד מהל' אבות הטומאה ה"ג: פחות מכעודה מן השרץ ופחות כזית מן הנבלה שתפחו ועמדו על כשיעור מטמאין מדברי סופרים. וכן פסק בפ"ד מהל' מאכלות אסורות ה"ד: כזית חלב או נבלה או פיגול או נותר וכיוצא בהן שהניחו בחמה ונתמעט האוכלו פטור חזר והניחו בגשמים ותפח חייבין עליו כרת או מלקות היה פחות מכזית מתחלה ונתפח ועמד על כזית אסור ואין לוקין עליו. וא"כ כאן במצה שנתפחה אין לצאת רק אם היה כזית קודם התפיחה.

ולכאורה נראה לי דאין ראיה ממנחות שבנתפח וחזר אזלינן בתר השתא מדרכנן. דהא דרבה שם שינייא הוא לשנוי דלא תיקשי על ר"ל. שבגמ' שם הקשו מהא דתנן: בשר עגל שלא היה בו כשיעור ותפח טמא מכאן ולהבא. וגם

באר הגולה

תפז סדר תפלת ערבית של פסח. ובו ד' סעיפים:

א (א) סדר היום א ערבית ושחרית ומנחה אומר שלש ראשונות ושלש אחרונות וקדושת היום באמצע אתה בחרתנו וכו' ותתן לנו ה' אלהינו את יום חג המצות הזה את יום טוב ב מקרא קודש הזה (ע"ל סימן מ"ל סעיף ג') זמן חירותינו יצלה ויבא והשיאנו (ב) וחותרם ג מקדש ישראל והזמני' ד ואם אמר מקדש השבת וחזר בו (ה) תוך כדי דיבור יצא (ד) אחרי שהוא

א טור מהל' דרכ' שנת
כ"ד ותר' פ"ג.
ב טור נתי' מקס"ג
ג' מס' סופרים
ומנהג ספרד ולזה
הקדים כ"י.
ג ברכות מ"ט.
ד חס' דנכוח י"ב.

ביאורי הגר"א

תפז (א) סדר היום כו'. פ"ג ד"ט מ"ל י"ט כו'. וע' רש"י שם ד"ה מתפלל שבע כשאר כו' ונעירינן מ' נ' ד"ה כולל כו' ועמ"ש למטה וחותרם כו': (ב) וחותרם. פסחים קי"ז נ' ועמ"ש: (ג) תוך כ"ד. כ"כ החס' לשעתן וכ"ה השול' נכש"ל

הרמב"ם כו' ופ"מ אל' הר"ש והרע"ב כמ' נפ"ג דטהרות מתני' ד' דלן דיהיו ונקטו השמעתין כפשיטה וגם הרמב"ן והרשב"א נר"פ המגניע דחקו לתוך קושיית חס' דמנחות הנ"ל. ולא דמו אותה מהלכה אין נתי' להקל נגדם למעשה:

ברכת אליהו

באמצע שפיר י"ל דיהיו או אין דיהיו ושפיר מיבעי לן בשבת בנתמעט באמצע אולי יש דיהיו והוי הפסק בין עקירה להנחה דהלל שם נצרך השיעור גרוגרת דמעיקרא לענין עקירה ושפיר י"ל דנתמעט באמצע יש דיהיו — ד"א. [שהתוס' שם קושיית תוס' דמנחות שם ד"ה דמעיקרא כו'. [שהתוס' שם הקשו, וז"ל: תימה דבריש המצניע (שבת צא א) בעי רבא הוציא חצי גרוגרת ותפחה ונמלך עליה לאכילה מהו מאי קא מיבעיא ליה הא כיון דאילו לא תפחה ונמלך עליה לאכילה פטור דליכא שיעורא בשעת הנחה דמשום דתפחה לא מחייב טפי דהא אפי' עבר עקירה והנחה בחדא מחשבה אפי' לבתר דתפחה פטור דלכמות שהן משערינן מדאורייתא, עכ"ל. ולפי הנ"ל נראה. דשפיר מיבעי לן בשבת בהוציא לזריעה ולא היה בו כשיעור ואח"כ נתפח ונמלך לאכילה מהו אבל כשהיה נתפח קודם שהוציא ודאי דחייב דהלכה כר' יוחנן דאולין בטר השתא וכל היכא דנצרך לן המעשה דמעיקרא ונתמעט באמצע יש לפסוק דיש דיהיו — ד"א. וגם לכאורה נראה הסוגיא בכמה מקומות דיש דיהיו. וכמ"ש ברפ"ג דטהרות מ"א: הרוטב והגריסים והחלב בזמן שהן משקה טופח הרי אלו תחלה קרשו הרי אלו שניים חזרו ונמחו כביצה מכון טהור וכו'. הרי דלא אמרינן דחזור למעיקרא להיות ראשון. [והיינו משום דכיון דעתה אין לומר שיהיו תחלה דהלא עכשיו לא נגעו בטומאה ואין לנו לומר רק דחזרו לטומאתם שהי' מקודם בעת נגעו בטומאה וכזה אמרינן יש דיהיו באיסורין — ד"א. וכן הוא בש"מ דיש דיהיו באיסורין. אבל הר"ש והרע"ב כתבו בפ"ג דטהרות מ"ד דקיי"ל דאין דיהיו באיסורין. ונקטו השמעתין דמנחות נד כפשיטה. וגם הרמב"ן והרשב"א בר"פ המצניע בשבת שם דחקו לתוך קושיית תוס' מהא דרבה דמנחות הנ"ל להא דשבת הנ"ל. ולא דחו אותה [אוקימתא דרבה במנחות שם] מהלכה. [וש"מ דס"ל דהלכה כרבה דבתפח לא הוי רק מדרבנן — ד"א. ואין בידי להקל נגדם למעשה. [ועד"א].

(ב) פסחים קי"ז ב: אמר רבא אשכחתינא לסבי דפומבדיתא דיתבי וקאמרי בשבתא בין בצלותא בין בקידושא מקדש השבת בימא טבא בין בצלותא ובין בקידושא מקדש ישראל והזמנים. ועבאה"ג סק"ג דמציינן לברכות מ"ט. ושם עמוד א' הגמ' מקשה מדוע חותרם בשתים — „מקדש ישראל והזמנים“. הרי אין חותמין בשתים, לפי שאין עושין מצוות תבילות חבילות. ותירצה: ישראל דקדשינהו לזמנים. [הציון של באה"ג לברכות הוא מהב"י. ובברכות הגמ' מובא זה רק כקושיא שהרי אין חותמין בשתים. אולם עיקר המקור שחותם מקדש ישראל והזמנים הוא בפסחים הנ"ל]. (ג) כ"כ החס' לשיטתו וכ"ה דברי השול' ברשב"א סי' ל"ה ועמ"ש בס' ר"ט ס"ב ועמ"ש שם סק"ד.

תפז (א) פ"ב דיו"ט. דאיתא בביצה י"א: ת"ד יו"ט שחל להיות בשבת כ"ש אומרים מתפלל שמנה [ואומר] של שבת בפני עצמה ושל יו"ט בפני עצמה וכו' אומרים מתפלל שבע מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת ואומר קדושת היום

א: ... היכא דקא נקט כסא דשכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא ופתח

ו בכאה"ג סק"ד ציון לתוס' דברכות י"ב. דאיתא בגמ' שם עמו'

ביאורי הגר"א

משום דהלכה כר' יוחנן שם דאמר ולולא כו' ופי' תוס' שם ד"ה ור"י כו' דנפסק מיירי והטעם כמ"ש בסוף ר"ה דנרעה שאינה נרעה אינו אסור אלא מדרבנן אבל נה"ג ופ"פ כ' שם ממ"ש שם מ"ט ק"ש כו' ש"מ דבכל ספק נרעות דרבנן לקולא ודברי ר"י מפרשים אפי' נודא וכמ"ש בפ"ד דפסחים ונחמיה נרעה וכמ"ש:

ברכת אליהו

אבל ודאי התפלל לא. הרי דס"ל דגם בספק חוזר. והטעם כמ"ש בסוף ר"ה דברכה שאינה צריכה אינו אסור אלא מדרבנן. [כתב הד"א שצ"ל: כמ"ש ברין בסוף ר"ה דהר"ן שם לג א כתב שאף הפטורים משופר יכולים לברך ברכה עליו. וכתב ע"ז הר"ן: וא"ת כיון שהוא פטור היכי מברך הו"א לה ברכה שאינה צריכה ואמר' בפרק אין עומדין (לג א) כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא י"ל דברכה שאינה צריכה מדרבנן ובכה"ג לא אמרו].

אבל בה"ג בברכות שם וש"פ כתבו דספק ברכה אזלינן לקולא. וראיה לדבריהם ממ"ש כא א: אמר רב יהודה ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא ספק אמר אמת ויצ"ב ספק לא אמר חוזר ואומר אמת ויצ"ב מ"ט ק"ש דרבנן אמת ויצ"ב דאורייתא. ש"מ דדוקא משום שאמת ויצ"ב הוא דאורייתא. הא לא"ה אינו מברך, משום דבכל ספק ברכות דרבנן לקולא. ודברי ר' יוחנן — שאמר, ולואי שיסתכל אדם כל היום כולו" — מפרשים דלא מיירי בספק התפלל דחוזר ומתפלל כדי לצאת ידי ספק. אלא אפי' בדאי התפלל, ס"ל דמותר לחזור ולתפלל. וכמ"ש בפ"ד דפסחים נד ב: תניא מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב עושין ובמקום שנהגו שלא לעשות אין עושין ואפי' רשב"ג לא אמר אלא דכי יחייב ולא עביד לא מיחזי כיוהרא אבל מיסר לא אסר אלא מאי אינו כתענית ציבור לתפילת נעילה והאמר ר' יוחנן ולואי שיסתכל אדם והולך כל היום כולו התם חובה הכא רשות (דתענית צבור חובה מדרבנן ובתשעה באב אשמועין דלאו

פי' ל"ה ועמ"ש נפ"י ר"ט ס"ג וע' מ"א שם ס"ק ד': (ד) אחרי כו'. הוא דברי התוס' ספ"ק דנרעות דפ' לחומרא ולכן נרץ לידע שהוא י"ט דלא מחיל נרעו כהוגן דל"ג אף שסיים כהוגן לא עשה כלום רק מחמתו לא היתה כהוגן ולזה מהני מכל"ד וטעמו של תוס' דפסקו לחומרא אף דאמר' שם כ"א א' ספק כו'

(ד) [איתא בברכות יב א: פשיטא היכא דקא נקיט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשכרא הוא ופתח ומברך אדעתא דשכרא וסיים בדחמרא יצא וכו'] הלא היכא דקא נקיט כסא דשכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא ופתח וברך אדעתא דחמרא וסיים בדשכרא מאי בתר עיקר אזלינן או בתר חתימה אזלינן. ושם בגמ' לא נפשטה הבעיא. ולשון המחבר [הוא דברי התוס' ספ"ק דברכות שם ד"ה לא [הנ"ל בהערה 1] דפס' הבעיא לחומרא, דחוזר ומברך. [וס"ל דהאי בעיא מיירי בטעה בדעתו שסבר שהוא חמרא וחזר תוך כדי דיבור, וכמ"ש בהערה 1]. ולכן צריך לידע שהוא יו"ט דאז תחילת ברכות כהוגן — ברוך אתה ה' וכו'. דאל"כ — וסבר שהוא שבת — אף שסיים כהוגן לא עשה כלום, ולא תועיל חזרה אף בתוך כדי דיבור. ורק היכא שחתימתו לא היתה כהוגן, לזה מהני כשתיקן תוך כדי דיבור.

וטעמא של תוס' דפסקו הבעיא לחומרא, אף דאמרין שם כא א: ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל. א"כ גם כאן מספק הו"ל להקל. והא דהחמירו הוא משום דס"ל דהלכה כר' יוחנן. דאיתא שם בגמ': אמר רב יהודה ספק קרא ק"ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא ספק אמר אמת ויצ"ב ספק לא אמר חוזר ואומר אמת ויצ"ב וכו' ור' אלעזר אמר ספק קריאת שמע ספק לא קרא חוזר וקורא ק"ש ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל ורבי יוחנן אמר ולואי שיסתכל אדם כל היום כולו. ופי' תוס' שם ד"ה ור"י כו' דבספק מיירי. וז"ל התוס': אומר ר"י דהלכה כר' יוחנן ודוקא בספק התפלל

יודע שהוא יו"ט". הוא רק לשיטת הר"י ולא לשיטת הר"ף. ולולא דמיסתפינא הייתי אומר שם"ש בביאורי הגר"א כאן. "לשיטתן". הוא ט"ס. וכוונת רבנו כאן בתחלת דבריו רק על עצם הדין בתוך כדי דיבור חוזר. ומ"ש רבנו. "ועמ"ש בס"י ר"ט ס"ב". כוונתו להאי דבעינן. שהוא יודע שהוא יו"ט". ויותר רח"ל למר שקטע זה בביאורי הגר"א. "ועמ"ש בס"י ר"ט ס"ב" צ"ל בס"ד אחרי שהסביר שיטת התוס', לפני מש"ש: וטעמא של תוס' וכו'.

והמ"א כאן לא בדין בענין עצם הדין שיכול לחזור בתוך כדי דיבור. רק בדין כיוצא בזה בביאורי הגר"א, וז"ל בס"ב: רק שטעה בדבורו אבל אם טעה וסבר שהוא שבת ונזכר תוך כדי דיבור לא יצא וכמ"ש סי' ר"ט אבל רוב הפוסקים ס"ל אע"פ שלא ידע שהוא יו"ט יצא כיון שנזכר וחתם כדין עמ"ש. עכ"ל. ומ"ש המ"א "עמ"ש". כוונתו למ"ש בסיומן ר"ט ס"ג.

ובריך אדעתא דחמרא וסיים דשכרא מאי בתר עיקר ברכה אזלינן או בתר חתימה אזלינן וכו'. ולא פשטין וכתבו תוס' שם ד"ה לא: ופירש רב אלפס השתא דלא אפשר אפשיטא בעיין אזלינן לקולא ואפילו פתח בחמרא וסיים בשכרא יצא. ור"י היה אומר לחומרא דצריך לברך פסע אחרת. ומיהו היה אומר ר"ח אם היה יודע בכיורו שטעה בדבורו שאמר בורא פרי העץ תחת (בורא) פרי הגפן דבתוך כדי דיבור יכול לחזור בו. וכן כיו"ט כחתימה של יו"ט אם טעה בין מברך ישראל והזמנים ואמר מקדש השבת וחזר בתוך כדי דיבור יצא אחרי שהוא יודע שהוא יו"ט. עכ"ל התוס'. ומ"ש התוס' "אם היה יודע וכו'". הוא לשיטתם שפסקו הבעיא לחומרא. ואילו להר"ף אף אם לא ידע שהוא יו"ט יכול לחזור בו. ולתוס' מועיל רק אם אמר בפ"ג בתוך כדי דיבור לשחל נהיה בדבורו. אבל אם לא ידע שהוא יו"ט, אז לא תועיל חזרה אף בתוך כדי דיבור. [וכי"ה בדברי השואל בשו"ת הרשב"א סימן ל"ה] וכמו שמבואר בטוב טעם בסיומן ר"ט ס"ג. וזהו גם מ"ש רבנו: ועמ"ש שם ס"ד. שהמ"א שם כתב: ומיהו מלשון התוס' משמע דזה אילו לשיטת ר"י. וכוונת המ"א שגם מ"ש התוס' על עצם הדין שרק בתוך כדי דיבור יכול לחזור. הוא רק לשיטת ר"י.

ולכאורה יש להעיר שמלשון רבנו כאן — שציינו למ"א בס"י ר"ט — מ' דס"ל כמ"א שם דהא שבתוך כדי דיבור חוזר. הוא רק לשיטת ר"י. וזהו סותר למ"ש בס"י ר"ט ס"ג שצ"ע הדין שרק תוך כדי דיבור חוזר הוא גם לשיטת הר"ף. ורק מה שכתבו התוס' דבעינן "שהיה יודע בכיורו שטעה בדיבורו". וכן מ"ש התוס' "אחרי שהוא

באר הגולה

יודע שהוא יום טוב (ה) ואם חל בשבת ה אומר את יום המנוח הזה ואת יום חג המצות הזה (ו) וחותרם מקדש השבת וישראל והזמנים (ז) ואין אומרים ברכה מעין שבע: ב (ח) אין שליח צבור מקדש בביהכ"נ: ג ט (ט) שכח לומר אתה בחרתנו ואמר יעלה ויבא יצא: הגה: ואפי' ה' שנת אס הזכיר בעלה ויבא ילא (כ"י נסח א"ח) (י) ואם אמר אלה נחרתנו והזכיר בו שנת אפילו הכי צריך לחזור ולהזכירו בעלה ויבא (תשובת מהר"ל) (יא) מיהו אס לא הזכירו בעלה ויבא אין צריך לחזור (כ"י) וש"ך ששכח לחזור בשם מנהג אשכנז וש"ס. ט אורחות חיים.

ביאורי הגר"א

שאלן יעלה ויבא שנת כמ"ש שנת שם יח"כ שחל שנת כ"ו כ"ש כלן וכ"מ נחל"ש ומרדכי שכתב נר"ח שחל שנת שאלן להזכיר של שנת בעלה ויבא כר"ח ע"ש ושם: (יא) מיהו אס כ"ו. שיש חולקים שאלן להזכיר ועט"ו ס"ק נ' נסח מהר"ל וכתב נ"ל לפיכך

(ה) ואם חל. ענה"ג וערש"י שם ד"ה מתחיל וד"ה ואומר כ"ו: (ו) וחותרם כ"ו. שם: (ז) ואין כ"ו. עמ"ל ועפ"י דשנת כ"ד נ' וע' פ' ע"פ: (ח) אין. עמ"ל: (ט) שכח כ"ו ואפי'. כמ"ש לעיל נס' רס"ח ס"ד: (י) ואם אמר כ"ו. אע"פ

ברכת אליהו

אלא בבית הכנסת לא יקדש בבית הכנסת דהא בכל השנה נמי רבים אומרים שלא לקדש בבית הכנסת כמ"ש סי' רס"ט אלא שנוהגים מנהג ראשונים ובפסח מעולם לא היה מנהג לקדש בבית הכנסת. (ט) כמח"ל בסיומן רס"ח סעיף ד' י: מי שהתפלל תפלה של חול בשבת וכו' אס הזכיר של שבת בתוך י"ח אע"פ שלא קבע ברכה לשבת יצא. ועמ"ש"ש בסק"ר. והר"ה כאן כיון שהזכיר של יו"ט ע"י אמירת יעלה ויבא יצא. ועיין במשנה ברורה סק"יג. כף החיים אותיות ה', כ"ז ובסיומן רס"ח אות ט"ז. (י) אע"פ שאין יעלה ויבא בשבת, אפ"ה צריך להזכיר שבת ביעלה ויבא: כמ"ש בשבת כד ב: יום הכפורים שחל להיות בשבת המתפלל נעילה צריך להזכיר של שבת יום הוא שנתחייב בארבע תפלות. הרי שאף בתפלת נעילה שאינה בכל שבת, צריך להזכיר של שבת, כ"ש כאן שאומר יעלה ויבא באותה תפלה שמתפלל גם בשבת, צריך להזכיר בה גם של שבת, אף דיעלה ויבא ליכא בשבת. וכ"מ ברא"ש ומרדכי שכת' בר"ח שחל בשבת שאין להזכיר של שבת ביעלה ויבא כר"ח ע"ש ושם. [וז"ל הרא"ש שם פ"ב סט"ז: ור"ח שחל בשבת נהיגי שלא להזכיר שבת ביעלה ויבא לפי שכבר סיים ברכת שבת ולא מצינו הזכרה אחר החתימה. ובמרדכי שם סי' רפ"א כת': וששאלת אס חל ר"ח בשבת מהו להזכיר של שבת ביעלה ויבא ביוצר מי הוי כיום שנתחייב בארבע תפלות להזכירו בכל מקום שיזכיר ראש חדש או לא דמאי שנא ממוסף דמזכירין שבת ור"ח נראה לי דאין מזכירין שהרי אס אין ראש חדש אין הזכרת שבת בברכת עבודה והרי הוא כמפטיר בנביא בשבת שחל בו ר"ח אבל במוסף יש הזכרת שבת אפי' בלא ר"ח. ושם בגליון נ"ב: וכתב מהר"ל סי' ג' דמרדכי ומרדכי נראה דמזכירים של שבת ביעלה ויבא באמצעי התפלה דלא שייך האי טעמא גס מביא ראיה מאשר"י ומפסקי הגאונים דלפי פירושם מזכירים ודחק עצמו להביא ראיה לאותם שנהגו שלא להזכיר כלל של שבת ביעלה ויבא ע"ש. וע"ל סימן תכ"ה סק"א: (יא) שיש חולקים וס"ל שאין לחזור ולהזכיר שבת ביעלה

חובה הוא ומ"מ אס בא להתפלל כל ימות השנה מותר ולואי — רש"י. והלא שם לא מיירי בספק התפלל. ואפ"ה פרכינן דלר' יוחנן יתפלל והיינו בתורת נדבה וכמש"ש? (ה. י) עבאה"ה סק"ה שצ"י — על מ"ש המחבר: אומר וכו' — לביצה י"ז. דאיתא שם בעמוד א': ת"ר יו"ט שחל להיות בשבת כ"ש אומרים מתפלל שמונה [ואומר] של שבת בפני עצמה ושל יו"ט בפני עצמה וב"ה אומרים מתפלל שבע מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת ואומר קדושת היום באמצע. וערש"י שם ד"ה מתחיל, שכתב: ברכה אחת לשניהם ומתחיל להזכיר שבת תחילה ותתן לנו את יום המנוחה הזה ואת יום חג פלוני הזה. ועיין בד"ה ואומר שכתב: קדושת היום באמצע ותתן לנו ה' אלוקיני את יום המנוחה הזה ואת יום חג פלוני הזה. וה"ש המחבר, והזמנים מקדש השבת וישראל והזמנים", כן הוא בהמשך לשון הזמנים שם: רבי אומר אף חותרם בה מקדש השבת וישראל והזמנים תני תנא קמיה דרבינא מקדש ישראל והשבת והזמנים א"ל אטו שבת ישראל מקדשי ליה והא שבת מקדשא וקיימא אלא אימא מקדש השבת ישראל והזמנים אמר רב יוסף הלכה כרבי וכדתרין רבינא.

(ז) עמ"א סק"י שכתב: דלא נתקנה אלא מפני המזיקין ובפסח הוא ליל שימורים. ועל מ"ש המ"א, דלא נתקנה אלא מפני המזיקין", עפ"כ דשבת כד ב. דאיתא שם — לגבי ברכת מעין שבע —: בדין הוא דאפילו בשבת נמי לא צריך ורבנן הוא דתקוני משום סכנה (מזיקין שלא היו בתי כנסיות שלהן ביישוב — רש"י). ועל מ"ש המ"א, ובפסח הוא ליל שימורים", עיין פרק ע"פ. [שכפסחים קט ב הגמ' מקשה איך תקנו ארבע כוסות ולא חששו משום זוגות. ותרצו: אמר רב נחמן אמר קרא ליל שמורים (שמות יב, מב) ליל המשומר וכו' מן המזיקין. ועיין ב"י. אבודרהם סדר תפלות של פסח. צנפת פענח על הרמב"ם הל' תפלה פ"ט הי"א. כף החיים כאן אות כ"ב ובספר רביע אומר ח"ב סימן כ"ה].

(ח) עמ"א [סק"ד שהטעם הוא משום, שאין עני בישראל שאין לו יין". והוסיף שם: מיהו נ"ל דאע"פ שאין יין בעיר

ע"ש. עכ"ל.

וע"ע מש"ש. וכד"א כתב: והנה הגאון מוהרעק"א בגליון הש"ס כתב לתרץ דעת התוס' משום דבברכת הנהנין אין הולכין להקל ע"ש אבל נפלאות דהלא התוס' שם כת' גם לענין מקדש ישראל דהוי ברכת המצות אפ"ה כ' דוקא ביודע שהוא יו"ט אינו חוזר לא"ה

2. ראה ברבינו יונה בברכות שם וכרא"ש שם פ"ג סט"ו. וסיים הר"ש: דלא קאמר ר"י הלאוי שיתפלל אדם כל היום כולו אלא תפלת נדבה כגון תחנונים וכיצא כזה אבל תפלת חובה לא קאמר.

להזכיר של י"ט נשמרת על סימן קצ"ו: ד (יב) בליל ראשון של פסח גומרין ההלל בצבור בנעמי' בברכה תחלה וסוף וכן בליל שני של שני ימים טובים של גליות: הגה: (יג) וכל זה אין לנו נוהגים כן כי אין לנו אומרים צללה נצח הכנסת ההלל כלל:

תפח סדר תפלת שחרית של פסח. וכו' ג' סעיפים:

א א שחרית נכנסים לבית הכנסת וקורים הזמירות של שבת (א) ומתפללין תפלת שחרית ב א לשון טור. ב מימרה ערכין י.

ביאורי הגר"א

מי שיקרא את ההלל הולכין לנח"כ וקורין פרק ראשון והולכין ואוכלין ושומין וחוזרין ונאין וגומרים את כולו ואם לא לאסוף כן גומרין את כולו וכן משמע בירוש' הנ"ל שם ושם אס שמה נצח"כ ילא כו':

תפח (א) ומתפללין כו' וגומרין. כמ"ש נר"ה ל"ז נ' הראשון מקרא את ההלל: (ב) ומברכין.

ברכת אליהו

וכ"ה בתוספתא דפסחים פ"ה והביאו התוס' בברכות שם. [והבאנו לשון התוספתא בסקי"ג]. וכ"ה במסכת סופרים פ"ב ה"ט והביאו הר"ן פ' ע"פ [פסחים ק"ח א. וז"ל המסכת סופרים: דתני ר' שמעון בן יהושדק ימים שמנה עשרה וליילה אחד יחיד גומר את ההלל וכו' ויור"ט הראשון של פסח ולילו ובגולה עשרים ואחד יום ושתי לילות מצוה מן המובחר לקרות הלל בשני לילות של גליות וכו' וכשהוא קורא אותו בביתו אינו צריך לברך שכבר בירך ברכים (לפי שבימיהם היו גיליין לקרות הלל בבית הכנסת בלילי פסח — נחלת יעקב). ומחירו שלמי, מהתוספתא ומהמסכת סופרים הנ"ל מוכח שהיו גומרין הלל בציבור בליל פסחים. וממסכת סופרים מוכח שגם בליל יו"ט שני של גליות, גומרים ההלל בצבור. ועל סימן תפ"ב סק"ו].

(יג) כי לא נתקן לבקיאים כמ"ש בתוספתא פ' בתרא דפסחים ה"ה — עפ"י הגהות הגר"א שם — בני העיר שאין להם מי שיקרא את ההלל הולכין לבית הכנסת וקורין פרק ראשון (עד לא לנו שאומרין קודם אכילה — מנחת בכורים) והולכין ואוכלין ושומין וחוזרין ונאין וגומרים את כולו ואם אי אפשר להם כן (לחלק לחצאין — מנחת בכורים) גומרין (קודם אכילה — מנחת בכורים) את כולו וכו'. הרי דהלל בציבור נתקן רק לאלו שאינן בקיאים. וכן משמע בירושלמי פ"ג דשקלים ה"ב ופ"א דברכות ה"ה ובפ"י דפסחים ה"א הנ"ל בסקי"ב. דאיתא שם: ואם שמעה בבית הכנסת יצא כו'. [משמע שהוא רשות ולא נתקן רק להוציא את מי שאינו יודע — ד"א. והוסף שם: ואפשר עוד לומר דהלא בירושלמי הנ"ל דייקמה דשתאן בכרך אחד יצא והלא בש"ס דילן איתא שתאן בבית אחת רב אמר יד' כוסות לא יצא משום דבעינן שישתה כ"א על הסדר כוס ב' על חצי הלל וכוס ד' על חצי הלל וא"כ הלא אין יוצא כלל בהלל שבבית הכנסת וע"כ דש"ס דילן לית ליה מנהג הירושלמי הנ"ל. ועיין משנה ברורה סקט"ו וכן החיים אותיות ל"ה ל"ט ולעיל סי' תע"ג אות קי"ז].

א"ל להזכיר הוהיל ופולגת' דכחותא וא"ל לכ"ז מין שהזכיר פסח אמת כנ"ל: (יב) בליל ראשון כו' וכן. ירושלמי וכן נפ"ג דשקלים ופ"א דברכות ופ' ע"פ והנילו חוק' דברכות י"ד א' ד"ה ימים כו' ובתוספתא והנילו התוס' שם ובמ"ס פ"כ הלכה ט' והנילו הר"ן פ' ע"פ: (יג) וכ"ז כו'. כי לא נתקן לנפיקאס כמ"ס בתוספתא פ' בתרא דפסחים בני העיר שאין להם

ויבא. ועט"ז סק"ב בשם מהרי"ל, וז"ל: ובתש"ו מהרי"ל סימן ג' וכן בדרשותיו כתב מחלוקת גדולים בזה ומביא ראיות אלו שזכרנו אלא שהוא הכריע שלא להזכיר שבת בו וראייתו מפ"ב דביצה דף י"ז יו"ט שחל בשבת מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת ואומר קדושת היום באמצע ופירש רש"י שאומר ותתן לנו ה' אלוהינו את יום המנוח הזה ואת יום חג פלוני הזה הרי שלא להזכיר קדושה של שבת אלא תחלה וסוף משמע באמצע לא ואע"ג דאנו אומרים שבתות למנוחה היינו משום דסמך לונתן לנו כו' שהוא בכלל התחלה ומהאי טעמא אמרי' שבת ומועדי קדשין לומר מעין החתימה ע"כ. וגם הב"י הביא קצת מדברי המהרי"ל. וכתב הב"י שלפירכך בדיעבד — אם שבת ולא הזכיר של שבת ביעלה ויבא — אין צריך (להחזיר) [לחזור], והואיל ופולגתא דרבותא היא בדיעבד סמכין על האומרים שלא להזכיר. ואין צריך לכל זה, ואף לדעת המצריכים להזכיר של שבת ביעלה ויבא, א"צ לחזור. והטעם הוא כיון שהזכיר פעם אחת ב, ותתן לנו" יצא. כנ"ל [בסק"ט שכיין שהזכיר יעלה ויבא ולא הזכיר אתה בחרתנו יצא. והו"ה להיפך שהזכיר ב, ותתן לנו" ולא הזכיר ביעלה ויבא א"צ לחזור. ועיין משנה ברורה סקט"ו].

(יב) ירושלמי בפ"ג דשקלים ה"ב ופ"א דברכות ה"ה ובפסחים פ' ערכי פסחים ה"א. והביאו תוס' דברכות יד א ד"ה ימים כו'. וז"ל הירושלמי בפסחים שם: מהו לשתות בכרך אחד (כל הד' כוסות בכרך א' כזה אחר זה כלי הפסק בנתיים — קרבן העדה) מן מה דאמר רבי יוחנן הלא אם שמען בבית הכנסת יצא (בהלל של לילי פסחים אם שמעה בבית הכנסת שכן היה מנהגם לומר הלל בלילי עשיית הפסח וקארי' אם כיון לבו לצאת בקריאה זו יצא וא"צ לאומרו עוד בביתו — קרבן העדה) הדא אמרה אפי' שתיין בכרך אחד יצא (זאת אומרת שאם שתאן בבית אחת יצא שהרי אין דבר מפסיק בין שלישי לרביעי — קרבן העדה). [וגם בירושלמי בברכות שם ובשקלים שם איתא מימרה דר' יוחנן הג"ל ובשינוי לשון].

מקומות מ' שסובר שגם בברכת הנהנין אמרין ספק ברכות להקל ולא יברך. וכתבנו שם: וא"כ צ"ע וכו'. ועמ"ש באריכות.

חזור משום ספק האבעי' לחומרא, עכ"ל. ועיין בסימן ר"ט סעי' א', ב' ג' ומש"ש בסק"ה שהרא"ש פסק כר"ף. וראה גם בסימן תפ"ט סעי' ה' ו' ומש"ש. ומ"ש בסי' רי"ט הערה 2 שמדברי הרא"ש בכמה

באר הגולה

ג טור נכס הר"מ
מיועצתו.
* (הר"מ נסמן תרמ"ד
פסק שמענין לגמור
וכ"כ הטור נסמן וה
אף שהר"מ היה מנך
לקרות הר"ש דהס
דבריו וכחכ"י שז"ל
מהמפרש' נפ"ב

וגומרין ההלל ג (ב) (ומנצמן לקרות ההלל*) ד (ג) ואין מפסיקין בו אלא בדרך שאמרו בקריאת
שמע באמצע הפרק שואל בשלום אביו או רבו ומשיב שלום לאדם נכבד שנתן לו שלום ובין
הפרקים שואל בשלום אדם נכבד ומשיב שלום לכל אדם: הנה: ודוקא נ"י ימים הראשונים שגומרים
בהם ההלל דינא הכי לענין הפסקה אבל בימים שאין גומרין ע"ל ס' מנצ' סעיף ד' ה (ד) ואם פסק באמצע
ושהה אפילו כדי לגמור את כולו אינו צריך לחזור אלא למקום שפסק: ב ו בהלל אפילו
עשרה קורין כאחד: ג ז מוציאין שני ספרים וקורין (ה) בראשון חמשה גברי (ואם מוסיפין
ביום טוב ע"ל רש"י פ"ב) בפרשת בא ח (ו) מן משכו עד מארץ מצרים על צבאותם (ז) ומפטיר
דבריו וכן נהגו הספרדים. ד ינימיו לעיל סימן מנצ' ה ג"ז ינימיו שם. ו דר"י מגילה כ"א. ז הראש' וש"פ נכס רב עמרם וכחכ"י ואלו
נכנ' פנולרי הנהיגו כן והגאונים אחרים שז"ל צ' ס"ת ופמכו אלא דלמרו שאלו הקנ"ה לאנדרס וכ' מגילה ל"א. ח דר"י מגילה שם.

ביאורי הגר"א

ע' מ"א וכ"כ המדכ"י וענמו' דברכות י"ד א' דלן קפידא
וע' נכ"י תרמ"ד: (ג) ואין כו' ודוקא כו'. נכוס
שם וכפ' הראש' שם: (ד) ואם פסק כו'. סוף
ר"ה ל"ד ז' ובמגילה י"א אר"י נקוט דרנ צ"י ס' וק"ל

כרנ' נאסור: (ה) בראשון כו'. רש' פרק ג'
דמגילה: (ו) מן משכו. סוף מגילה:
(ז) ומפטיר קורא בשני. מנצ' נפ"י דיומא שז"ג
קורא כ"ה"כ ועשור שנחמס הפקודים ולאמרי' שם וניימי

ברכת אליהו

אפי' באמצע הפרק פוסק. ופי' הראש' שם פ"ב ס"ה: משמע
שאין לפסוק בו אלא מפני הכבוד דמים שהיחיד גומר בהם
את ההלל פוסק בו כדין ק"ש אבל ימים שאין היחיד גומר בהם
אפילו באמצע הפרק שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל
אדם. וע"ל ס' תכ"ב סקט"ז.
(ד) סוף ר"ה ל' ב. דאיתא שם: אמר רבי יוחנן שמע תשע
תקיעות בתשע שעות ביום יצא וכו' ומי אמר ר' יוחנן הכי
האמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יהוודק בהלל ובמגילה
אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש לא קשיא הא דידיה
הא דרביה. הרי דר' יוחנן דידיה ס"ל שגם בהלל ובמגילה אין
חוזר לראש. ובמגילה יח א. ב: ת"ר קראה סירוגין יצא
סירוגין (למפרע — רש"י) לא יצא ר' מונא אומר משום רבי
יהודה אף בסירוגין אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש
וכו' אמר ר' אבא אמר רב ירמיה בר אבא אמר רב הלכה כרבי
מונא ושמואל אמר אין הלכה כר' מונא רב ביבי מתני איפכא
רב אמר אין הלכה כר' מונא ושמואל אמר הלכה כר' מונא
אמר רב יוסף נקוט דרב ביבי בידך דשמואל הוא דחייש
ליחידאיה וכו'. ואלבא דרב ביבי סובר רב דאין הלכה כר'
מונא, וק"ל כרב באיסורי לגבי שמואל. הרי שאין צריך
לחזור לראש.

תפח (א) הא דגומרין ההלל אחרי תפלת שחרית, הוא
כמ"ש בר"ה לב ב במשנה: העובר לפני התיבה ביו"ט של
ראש השנה שני מתקיע ובשעת ההלל (משום דאין אומרים
הלל בר"ה וביום הכפורים קתני ובשעת ההלל כלומר בשאר
יו"ט שאומרים ההלל — רע"ב) ראשון (המתפלל תפלת
שחרית) מקרא את ההלל. נוכח' שם: מאי שנא הלל
דבראשון משום דריוזין מקדימים למצוות.
(ב) עמ"א סק"א: שכתב: ולא יאמר לגמור דשמא ידלג תיבה
אחת. וכ"כ המדכ"י בשבת פ"ב ס' רפ"ו בשם מהר"ם
מרוטנבורג. ועיין בתוס' דברכות יד א ד"ה ימים, שכתבו דאין
קפידא אם מברך לקרות אף בימים שגומרים את ההלל. וכן
להיפך אין לחוש, ויכול לברך לגמור אפילו כשהוא מדלג.
וכתבו שם: ומה שמברכין כך על הדלוג לקרות וכשהן גומרין
לגמור כדי שלא יטעו ומשום הכי לא היה יכול להבין מתוך
הברכה עד הדלוג. ועיין בס' תרמ"ד ס"א שנתפסק: וגומרין
ההלל וכן כל שמונת ימי החג ומברכין לגמור את ההלל בין
צבור בין יחיד. ועמש"ש בסק"ג. והוסיף כאן הד"א דהא
„דאיתא שם דמברך לגמור משום דאין קפידא איזה שירצה
יברך כמ"ש בתוס'". ועיין בשו"ת הרמ"א ס' ל"ה. וכתב שם
שבמקום שנתפשט המנהג לברך „לגמור", אין אנו צריכין
לשנות המנהג. וראה מ"ש בבאה"ג המצויין כסוכה * וצ"ל
סימן תכ"ב ס"ק ר' ח—].

(ג) ברכות שם וכפ' הראש' שם. [דאיתא שם יד א: אמר
רבה ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל בין פרק לפרק פוסק
באמצע הפרק אינו פוסק וימים שאין היחיד גומר בו את ההלל

(ה) רפ"ג דמגילה כא א במשנה — לענין מנין העולים
לתורה — ביו"ט חמשה.
(ו) סוף מגילה לא א: ת"ר בפסח קורין בפרשת מועדות וכו'
אמר אב"י האידנא נהוג עלמא למיקרי' משך וכו'.
(ז) [הא שם, ומפטיר קורא בשני", ולא קורא בספר הראשון
בכל ישראל שמשלימין את התורה בשנה אחת מתחילין בשבת
שאחר חג הסוכות וקורין בסדר בראשית וכו' ויש מי שמשלים את
צ"י רבנו "מגילה" על מ"ש המחבר „מן משכו".
וראיתי בספר התודעה עמוד ש"מ שכתב חלוקת הספרים
לסדרים: בראשית, נח, לך לך, וירא, וכיוצא בזה, אינה משני; אבל
חלקום כך חכמי הוריות הראשונים כדי שיהא קבוע לישראל מה
יקראו בתורה כבשת זו ומה כבשת אחרת, עכ"ל. ולענין המנהג
שבכל שבת קוראים סדר אחד, ידוע שמנהג זה לא הי' נהוג בכל
מקום. וכמ"ש במגילה כט ב דבני מערבא הוו „מסקי לדאורייתא
בתלת שנין". וז"ל הרמב"ם בה' תפלה פ"ג ה"א: המנהג הפשוט

1 צ"ב קצת שבבאה"ג סק"ח — על מ"ש המחבר „מן משכו" —
כתב: ברייתא מגילה שם. ומ"ש „שם" כוונתו לרף ל"א שצ"י
בסק"ז. וא"כ צ"ב מה בא רבנו להוסיף בכתבו: סוף מגילה. וראיתי
שיש דפוסי שו"ע שבהם הציון של באה"ג קאי על מ"ש המחבר
„בא". ויתכן שגם פני רבנו כך נדפס הציון. ושם בגמ' לא הוזכר
פרשת בא. כי הרי חלוקת הפרשיות לשמותיהן כפי המקובל אצלנו.
לא היתה נוהגת בזמן הגמרא. ושמות הפרשיות הוזכרו בסידור רבנו
סעדיה גאון ז"ל מרף שד"ם ואילך. וראה ברשב"ם ריש פרשת ויחי.
שנראה מדבריו כי חלוקת הפרשיות כנ"ל היא ממנהגי הקהלות.
ולכן הברייתא שם לא הוזכרה פרשת בא. אלא — „משך". ולפיכך

קורא בשני בפרשת פנחס ובחדש הראשון (ח) ומפטיר ביהושע בעת ההיא ומתפללין תפלת מוסף ט (ט) ואין מזכירין גשם מכאן ואילך (וע"ל סימן קי"ד ס"ג) וכן פוסקים משם ואילך מלשאל בברכת השנים: הגה: (י) וזהו לומר ככל י"ט בתפלת מוסף פסקי מוסף היום אחר שאמר על ידי משה ענדך כלאמר:

תפט סדר תפלת ליל שני של פסח וספירת העומר. וכו' י' סעיפים:

א א בליל שני אחר תפלת ערבית מתחילין לספור העומר ואם שכח לספור בתחלת הלילה ב הולך וסופר כל הלילה ג ומצוה על כל א' לספור לעצמו וצריך לספור ד מעומד ולברך תחלה (א) וסופר ה הימים והשבעות (ב) כיצד ביום הא' אומר היום יום אחד (נעומר) עד שמגיע תחל וכו'. ה מימלא דלניי שס"ו וכחצוהו ה"ק ויהא"ש כסוף פסחים.

ביאורי הגר"א

(ס"ט) אחריתא כו' מד נגדל ס' וענה"ג וכ"כ מוס' שס: (ח) ומפטיר ביהושע. גמ' שס: (ט) ואין כו' וכן כו'. ס"א דעניית ועמ"ש נרטי' קי"ד ומ"ש נטי' קי"ז ס"א: (י) וזהו הגי' ע' נחוס' קר"ה ל"ה א':

תפט (א) וסופר הימים כו'. ענה"ג וכן ס"ל לרדק דני ר' אשי שס: (ב) כיצד כו'. לאפוקי מ"א

ברכת אליהו

הוא, כמ"ש בפ"ו דיומא ע א, שכהן גדול קורא ביהיכ"פ ובעשר שבחומש הפקודים. ואמרינן שם: אמאי נגלול ונקרי אמר ר"ה בריה דר' יהושע אמר רב ששת לפי שאין גוללין ס"ת בציבור מפני כבוד צבור ונתי' (ס"ת) אחרינא ונקרי רב הונא בר יהודה אמר משום פגמו של ראשן (שלא יאמרו חסר הוא — רש"י) ור"ל אמר משום ברכה שאינה צריכה (שיהא צריך לחזור ולברך — רש"י) ומי חיישין לפגמא והאמר ר' יצחק נפחא ר"ח טבת שחל להיות בשבת מביאין שלש תורות וקורין אחת בענינו של יום ואחת של ר"ח (טבת) ואחת של חנוכה תלתא גברא בתלתא ספרי ליכא פגמא חד גברא בתרי ספרי איכא פגמא. הרי דבתרי גברי בתרי ספרי ליכא פגמא. ועבא"ג סק"ז. שעל מ"ש המחבר שמוציאין שני ספרים כתב בבאה"ג: רא"ש וש"פ בשם רב עמרם וכתבו ואולי רבנן סבוראי הגהיגו כן והגאונים אחריהם שיוציאו כ' ס"ת וסמכו אהא דאמרו שאמר הקב"ה לאברהם וכו' מגילה ל"א. ובמגילה שם עמוד ב' איתא על עצם הקריאה בפרשת קרבנות. ח"ל הגמ': אמר לו (רבשע"ע) כבר תקנתי להם סדר קרבנות כל זמן שקוראין בהם מעלה אני עליהם כאלו מקריבין לפני קרבן וכו'. וכ"כ ר"ח שם כג א דיה כיון: ... שלעולם אין קורין בס"ת שני בקרבנות אלא באותן שבאין לכפרה כדפירש לקמן

התורה בשלש שנים ואינו מנהג פשוט, עכ"ל.

2 דברי באה"ג הם מדברי הבי"ו וז"ל הבי"ו: על מ"ש הטור: ומוציאין שני ספרים —: כתבו הרא"ש והר"ן והמרדכי בפ' בני העיר שלא נמצא בתלמוד שמוציאין שתי תורות אלא שרק עמרם כתב כן ואולי כי כן רבנן סבוראי הנהיגו כן והגאונים אחריהם וסומכין על מה שאמרו בגמ' (תענית כז ב) שא"ל הקב"ה לאברהם דבומן שאין בית המקדש קיים יהיו ישראל קורין בסדר קרבנות ומעלה אני עליהם כאלו הקריבום לפני ומחל אני להם על כל עונותיהם, עכ"ל. ובסידור הגאונים והמקובלים כרך ח' עמוד רי"ז הקשה ע"ז: וקשה לי הלא זה מאמר מפורש בגמ' מגילה כט ב אמר ר' יצחק נפחא ר"ח טבת [חנוכה] שחל להיות בשבת מוציאין שלשה ספרים וכו'. ולאכורה מעין הקושי הג"ל יש להקשות גם על דברי רבנו. שרבנו בתחלת ס"ק זה ציין לפי' דיומא. וביארנו בפנים שכוונתו על הא "שהמפטיר קורא בשני" ולא קורא בספר הראשון.

באר הגולה
ט זימניו לעיל סימן קי"ד.

א כרי' מנחות ט"ו.
ב פשוט ממנה
ג כרי' מנחות ט"ו.
ד ה"א"ש כסוף
פסחים מנח"א דנקמ'
תחל וכו'. ה מימלא דלניי שס"ו וכחצוהו ה"ק ויהא"ש כסוף פסחים.

פרק בני העיר (לא א) שקורין בהם ביו"ט ומהני לישראל כאילו הקריבו וכו'.
(ח) גמ' במגילה לא א: ... ומפטירין בפסח גלגל והאידינא דאיכא תרי יומי יומא קמא בפסח גלגל (ביהושע בעת ההיא — רש"י) וכו'.
(ט) פ"א דתענית ד ב: עד מתי שואלין את הגשמים ר' יהודה אומר עד שיעבור הפסח וכו' רב יוסף אמר מאי עד שיעבור הפסח עד שיעבור ש"ן ראשון היווד ביו"ט ראשון של פסח. ועמ"ש בריש סי' קי"ד. ששם בס"א פסק המחבר: ואין פוסקין עד תפלת מוסף של יו"ט הראשון של פסח. ועיין מ"ש בסיומן קי"ז ס"א. [ומש"ש בסק"ה לענין הפסקת שאלת הגשמים].
(י) עיין בתוס' סוף ר"ה לה א. [ד"ה אילמא, שכתבו: ... אבל מקראות של מוסף צריך להזכיר לעולם שהם במקום הקרבנות. ועמ"ש סימן רס"ח סעיף ד' ומש"ש בסק"ה ושם סעיף ד' ומש"ש בסק"ז ובהערה 1 ולהלן סימן תקצ"א סעי' ב, ד' ומש"ש שם ושם].

תפט (א) עבא"ג [סק"ה שכתב: מימרא דאביי שם ס"ו וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בסוף פסחים. והיינו דאיתא במנחות

ולכאורה קשה למה לא הביא הך במגילה כט ב הג"ל. אולם זה לא קשה כי אמנם במגילה הג"ל מוכח שקוראין פרשת הקרבנות בספר שני ולא בראשון. והא דציין רבנו להך דפ"ו דיומא הוא על טעמא דמילתיה וכמבואר בפנים, דאין גוללין ס"ת ראשון מפני כבוד ציבור ושכתרי גברי בתרי ספרי ליכא פגמא.
ולפי פשטות דברי הבי"ו — שנראה שעצם הדבר לקרות בקרבנות הוא רק מנהג — הביא בסדור הגאונים והמקובלים כרך ח' עמוד קס"ב שיש בזה נפק"מ לענין דינא. וז"ל: דכיון דאינו אלא מנהג ולא מדין הגמרא שאם טעה ש"ן וקרא בספר שני בענין אחר ולא קרא הקרבנות — א"צ לחזור ולהוציא ס"ת לקרותו. וכ"כ הלד"א בסיומן א' ובסיומן ט' אות י"א כתב אם טעה ש"ן בחוהמ"פ ולא קרא בספר ב' (בס"ב) והקרבנם אלא ענין אחר א"צ לחזור ולקרות והקרבנם, עכ"ל.

באר הגולה

ו' הלא"ש נמשכה
וכ"כ הטור.
ז משנת הרשב"א.

לשבעה ימים ואז יאמר היום שבעה ימים שהם שבוע אחד (נעומר) וביום שמיני יאמר היום ח' ימים שהם שבוע אחד ויום אחד (נעומר) וכן עד שיגיע ליד יאמר היום ארבעה עשר ימים שהם שני שבועות (נעומר) ועל דרך זה מונה והולך עד מ"ט יום: ב' ז' א"ס מצו ביום המעונן וברכו על ספירת העומר חזרים לספור כשתחשך (ד') והמדקדקים אינם סופרים עד

ביאורי הגר"א

כ"ו. כמ"ש נחש נרכז ונפס"ז דמגילה והא ק"ל דעד לה"כ כ"ו ולאפוקי מדעת התוס' מנחות ס"ו א' ד"ה זכר. דמ"ש כיון שהוא ספיקא דרבנן מ"מ אינו נכון שיכניס עלמו לפסק דרבנן ומ"ש משום תמימות הא נזמן הניח לד"ה כלילה ואין להחמיר בזה"ז יומר. ר"ן:

שאינו סופר השבוע חלל בסוף השבוע ועי' בטור ונ"י ולאפוקי מ"ל ששבעה ה' ח"ל למנות ימי השבוע שע"י ולומר ח' ימים חלל שבעה יום ח' ל"ד וע"ש וס': (ג) אם טעו כ"ו. כמ"ש נרכז כ"ו נ' שאני צבור כ"ו משא"כ כלן שא"ל לצבור: (ד') והמדקדקי'

ברכת אליהו

ואמרין שהן כך וכך שבועות וכך וכך ימים ולא שמענו מי שערער בדבר אלא הד"ה ומנהג אבותינו תורה היא, עכ"ל הב"י. וראה בספר ספירת העומר למוהר"ר צבי כהן שליט"א פרק ה' הער' ל"ל"ב.

(ג) כמ"ש בברכות כז ב: ... וטענות מי הדרא והא אמר אבינו פעם אחת נתקשרו שמים בעבים כסבורים העם לומר חשכה הוא ונכנסו לבית הכנסת והתפללו של מוצ"ש בשבת ונתפזרו העבים וזרח החמה ובאו ושאלו את רבי ואמר הואיל והתפללו התפללו שאני צבור דלא מטרחינן להו. וכ"ז בתפלה דבעינן צבור. משא"כ כאן בספירת העומר שא"צ לצבור שפיר, "חזרים לספור כשתחשך".

(ד) כמ"ש בריש ברכות כ ב: ... וכי תימא מכי ערבא שמשא ליליא הוא ואינהו דחשכי ומקדמי ת"ש והיו לנו הלילה משמר והיום מלאכה (נחמיה ד, טז). ובספ"ב דמגילה כ ב: ... (ו) הא קי"ל דעד צאת הכוכבים לאו לילה הוא וכו' וכ"ת משעלה עמוד השחר לאו ימא ומכי ערבא שמשא לילה ואינהו מקדמי ומחשכי ת"ש (והיה) [והיו] לנו הלילה למשמר והיום מלאכה. וספירה זמנה כלילה. ולאפוקי מדעת התוס' במנחות סו א' ד"ה זכר. שכתבו: נראה דבספק חשיכה יכול לברך ואין צריך להמתין עד שיהא וראי לילה כיון שהוא ספיקא דרבנן ועוד אומר דאפי' ביום סמוך לחשיכה עדיף משום תמימות וכו'. והא ליתא דמ"ש, "כיון שהוא ספיקא דרבנן". מ"מ אינו נכון שיכניס עצמו לכתחילה לספק דרבנן. ומ"ש, "משום תמימות" ליתא. דהא בזמן הבית לדברי הכל כלילה ואין להחמיר בזמן הזה יותר. ר"ן. וז"ל הר"ן בסוף פסחים — על דברי התוס' הג"ל — ואין זה נכון שיכניס עצמו בספק לכתחילה ואי משום תמימות אין להחמיר

שם עמו' א': ... דאמר אביי מצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי. וכן כתב הר"ף בסוף פסחים והרא"ש שם פ"י סל"ט. והוסיף הרא"ש שם] שכן ס"ל רבנן דבי רב אשי במנחות שם ד, מנו יומי ומנו שבועי. [ובד"א הוסיף שמרבנן דבי רב אשי שמו יומי ומנו שבועי מוכח שגם בזה"ז הדין כן וע"ל סק"ט]. (ב) לאפוקי מהד"א — שהביא הטור — שאינו סופר השבוע אלא בסוף השבוע. ועיין בטור וב"י ולאפוקי מ"א שבשבוע הב' א"צ למנות ימי השבוע שעברה לומר ח' ימים אלא שבוע אחד ויום אחד לבד וע"ש ושם. [וז"ל הטור: וכתב אבי העזרי' ו"א שא"צ למנות הימים רק עד שיגיע לשבוע כגון היום יום אחד עד שיגיע לשבעה ימים ואז יאמר היום שבעה ימים שהם שבוע אחד אבל מכאן ואילך א"צ למנות ימים של שבוע שעברה עם השבוע הבא אלא כיום שמנה יאמר היום שבוע אחד ויום אחד ואצ"ל היום שמנה ימים שכבר מנאם בשבוע שעבר וכן ביום ט' עד שיגיע ליד יאמר היום ארבעה עשר ימים שהם שני שבועות וביום ט"ז יאמר היום ב' שבועות ויום אחד וכן לעולם ו"א שאין להזכיר השבועות אלא בסוף השבוע כגון ביום ז' יאמר היום ז' ימים שהן שבוע אחד וביום ח' אינו אומר אלא היום ח' ימים עד שיגיע ליד וכן לעולם וכאשר כתבתי כן נהגו וכן עיקר, עכ"ל. ועיין בב"י שכתב: ומ"ש רבינו (הטור) בשם אבי העזרי' ש"א א"צ למנות הימים וכו' ו"א שאין להזכיר השבועות וכו' הוא במדרכי פ"ג דמגילה והר"ן כתב בסוף פסחים והפירוש הנכון במצוה למימני שבוע היינו בתשלום כל שבוע ושבוע אבל ברוב המקומות החמירו על עצמם לומר בכל יום ויום היום כך וכך לעומר שהן כך שבועות וכך ימים וכ"כ הרא"ש בתשובה וז"ל נהגו בכל תפוצות ישראל למנות יומי ושבועי בכל לילה

הוא ולא עשירי עד צאת הכוכבים. אבל בתשובה סימן רל"ה המובאת להלן בסק"ה ובהערה 2 כתב: ואם שמא יצא בספירה ויסמוך בספירה זו כמו בק"ש של ערב א"כ כבר יצא ידי ספירה וכשתחזור ומברך כלילה נמצאת ברכה לבטלה. הרי שכתב הרשב"א ד... שמא יצא בספירה" שספר מבעוד יום. כמו שיצא ידי ק"ש. ולפיכך כתב רבנו דכאן — שספר לפני הלילה עקב זה ש"טעו ביום המעונן". צריך לחזור ולספור. משום שא"צ לצבור, וכמבואר בפנים. אבל דוחק לומר כן דהא בתשובה סימן קנ"ד הג"ל כתב הרשב"א: דאפילו איכא טירחא חזרו דהיכי לימא וכו'. הרי שדעת הרשב"א היא שגם אילו היה צריך לצבור, חזרו וסופר. ועיין מש"ל סימן רס"ג ס"ד ומש"ש ס"ק ל"א — ל"ג והערה 7 וכאן בכף החיים אותיות ל"ט-מ"ד.

1 המשנה ברורה בסק"ב כתב על דברי המחבר כאן: הוא מדברי הרשב"א בתשובה סימן קנ"ד ומבואר שם שהקהל התפללו גם מעריב קודם ולענין מעריב אין להם לחזור ולהתפלל משום טירחא דציבורא (וכדלעיל יוש סימן רס"ג סעיף י"ד) רק לענין ספירה לא משגחינן בטרחא דידהו כי איך יאמר למשל עשרה ימים ואין אלא תשעה כי אותו היום תשיעי הוא ולא עשירי עד צאת הכוכבים עכ"ד שם. ובשעה"צ סקט"ז כתב: ובביאור הגר"א כתב סברה אחרת לחלק בין הא דתפלה משום דכאן א"צ לצבור עכ"ל ולא אבין מדוע חידש טעם אחר וכי כעורה זו שכתב הרשב"א דלא משגחינן כלל בטרחא דברך שהוא נגד החוש וצ"ע. עכ"ל. והיה מקום לומר שגם הרשב"א בתשובה סי' קנ"ד כתב באופן החלטי: דהיכי לימא היום עשרה ימים לעומר ואין אלא תשעה כי אותו יום תשיעי

צאת הכוכבים וכן ראוי לעשות: ג (ה) המתפלל עם הצבור מבעוד יום המונה עמהם בלא ברכה ואם יזכור בלילה יברך ויספור: הגה: ואפילו ענה אמן על צרכה הקהל אם היה דעמו (ו) שלא לנאח

באר הגולה
ח מהר"ר דוד
אברהם נחם מחזור
יטרי ופירש שם הטעם.

ביאורי הגר"א

הרג נהג"ה אם היה דעמו כו' דוקא לענין הנכרה אבל בסעיף ד' כמז דברי הרד"א בחזירתו ומק"ש אין ראיה ממ"ש הרשב"א דברכות לא על ק"ש נחקנו וכמ"ש. ועיין ברש"א סי' רל"ה שמהם מאלו ע"ז וכו' שם שאחר כ' כן נשם רש"י וכו' הוא שלא רש"י חתום עליו: (ו) שלא לצאת. ר"ל אף למ"ד מנות א"צ כונה כמ"ש חוס' נפוכה ל"ט א' ד"ה עובר ע"ש:

ברכת אליהו

וממילא יחזור וימנה ג"כ כמ"ש בק"ש. וז"ש הרב בהג"ה: ואפי' ענה על ברכת הקהל אם היה דעתו שלא לצאת יחזור ויספור בלילה והיינו דוקא לענין הברכה. [דאף דיצא ידי ספירה דלא כוון שלא לצאת רק בברכה אפ"ה יחזור לברך ולספור בלילה כדי לצאת גם ידי ברכה והספירה הוא ממילא כמו בק"ש הנ"ל — ד"א]. אבל בסעיף ד' מה שכתב המחבר „שאם יאמר לו היום כך וכך אינו יכול לחזור ולמנות בברכה“, היינו בדברי הרד"א בחזירתו, וכדעת הרמב"ם דכיון שיצא ידי חובת הספירה. שוב אינו יכול לברך. ומק"ש — שחזור ומברך — אין ראיה, כמ"ש הרשב"א דברכות לא על ק"ש נתקנו, וכמ"ש בסי' ס' סק"ד. [ושם כת' שזו סברת הרשב"א בברכות יב ב, משום „דהברכות לא קאי על ק"ש אלא הן ברכות לעצמן ולכן דאף שמעכבות זו את זו אינן מעכבות לק"ש. דאל"כ היאך מקילין להפסיק בין הפרקים ומקילין בהן יותר מבאמצע, מזה מוכח שאין ברכת אהבה רבה כשאר ברכת המצות, שהרי בברכת המצות אסור להפסיק בין ברכה למצוה. אלא ודאי שאין אהבה רבה ברכה על מצות ק"ש. והוסיף הד"א: ע"כ מ"ש בס"ג דיחזור לברך וימנה היינו משום דס"ל להשו"ע דכשמנה בלא ברכה גילה דעתו דאין כוונתו לצאת בידו עם הצבור כשיזכור בלילה להכי חזר משא"כ בס"ד דההיסח הדעת מנה ולא כוון כלל שפיר יצא ואין יכול לברך אח"כ]. ועיין ברש"א סי' רל"ה שמהם מאד ע"ז וכת' שם שאחר כת' כן בשם רש"י וכת' הוא שלא רש"י חתום עליו. [ועסקט"ו].

(ו) ר"ל אף למ"ד מצות א"צ כונה אם היתה דעתו שלא לצאת אינו יוצא. כמ"ש חוס' בסוכה לט א ד"ה עובר ע"ש. וז"ל: ... דאע"ג דאמרינן כסוף ראווה כ"ד (ר"ה כח ב) דמצות אין צריכין כוונה מ"מ בעל כרחו לא נפיק.

— שבהם הובאה דעת רש"י כפי מ"ש השואל בשו"ת הרשב"א הנ"ל. וראה מש"ש עור בזה.

וראה מ"ש על ביאורי הגר"א בס"ק זה הרה"ג ר' אהרן יפה"ן שליט"א בגליון תורני אוריתא מס. 13 אייר תשמ"ג עמוד ס"ה ואילך.

3 עיין מש"ל בסי' רצ"ו ס"ק י"ח ומש"ש בהערה 4. ובהערה שם הבאנו שהמשנה ברורה בסי' ס' סק"י ובהב"ל שם ד"ה וכן הלכה הובאת מדברי רבנו כאן בס"ק ז'. דס"ל שאין לחלק בין מצות דאורייתא למצות דרבנן. וכיון שפסק המחבר בסי' ס' ס"ד שמצוות דאורייתא צריכות כוונה. הו"ה מצות דרבנן. ואייתו היא מזה שהג"ר דחק את עצמו להעמיד את דין המחבר אליבא דמ"ד מצות א"צ כוונה. והרי המחבר פסק בסי' ס' שמצוות צריכות כוונה, וא"כ הו"ל לרבנו לתרץ [כמו שתירץ כאן הא"ר כס"ק יב] משום שספירה

(ה) המתפלל כו'. היינו נה"ש שיוצא נדענד כיון שהוא ספיקא דרבנן כנ"ל וכמ"ש בס"ד וס"ל דנר"י מעב' לענין זה שיחזור ויברך וכמ"ש נס"י ס' ס"ז לענין ק"ש וכמ"ש בירושלמי פ"א דברכות ועמ"ש. אבל הרד"א עצמו חזר בו וכו' אבל הרמב"ם כ' אם מנה ולא מירך ולא וכן עיקר ולפיכך כו' ואפשר דס"ל לש"ע כדעתו הראשונה דמהרמב"ם אין ראיה דשם איירי שיוצא ידי ספירה ח"ש

בתמימות בזמן הזה שהוא מדרבנן טפי מספירה דאורייתא אלא כל שסופר בלילה תמימות קרינן ביה. [ועד"א]. (ה) [בבאה"ג סק"ח ציין להר"ר דוד אבודרהם בשם מחזור יטרי. ומ"ש המחבר „מבעוד יום“. היינו בין השמשות שיוצא בדיעבד, כיון שהוא ספיקא דרבנן. כנ"ל בסק"ד. וכמ"ש בסי' שבין השמשות הוא זמן ספירה לגבי זה שאסור לו להזכיר את יום הספירה שבלילה. וס"ל דברכה מעכבת לענין זה שיחזור ויברך. וכמ"ש בסי' ס' ס"ב לענין ק"ש: קרא ק"ש בלא ברכה וכו' טוב לחזור ולקרוא ק"ש עם הברכות. וזה כמ"ש בירושלמי פ"א דברכות ה"ה: רבי יוסי ורבי אחא נפקין לתעניתא אתו ציבורא ומקרי שמע בחר תלת שעין (כשגזרין תענית על הצבור ומתוך שהיו מאחרין להתאסף היו קורין ק"ש אחר ג' שעות — פנ"מ) בעא רב אחא מחוויי בידן א"ל רבי יוסי והלא כבר קראו אותה בעונתה כלום קוראין אותה אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה (לצאת ידי חובת ק"ש בזמנה ומה שהם קורין עכשיו אינו אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה — פנ"מ). ועמ"ש בסי' ס' ס"ק ד' — ו'. ושם בסק"ז הבאנו לשון הירושלמי שם. וכת' שם הא לדבא רב אחא מחוויי בידן, הוא משום שסבר שקראו ק"ש שלא בזמנו. ולא ידע שקראו פעם ב' ק"ש בכדי להתפלל מתוך דברי תורה]. אבל הרד"א עצמו חזר בו. וכתב בסדר ימי העומר — הובא בכ"י — אבל הרמב"ם כתב אם מנה ולא מירך יצא וכן עיקר ולפיכך צריך ליהדר מי ששואל אותו חבירו כמה ימי הספירה שאומר לו אתמול היה כך וכך וכו' עכ"ל. ואפשר דס"ל לשו"ע כדעתו הראשונה של האבודרהם. ומה שחזר בו האבודרהם והסתייע מדברי הרמב"ם. ס"ל לשו"ע דמרמב"ם אין ראיה. דשם איירי שיוצא ידי ספירה. וז"ש „יצא“, והיינו ידי ספירה. אבל אח"כ צריך לברך.

2 ז"ל הרשב"א בחשובה שם: ומה שאמרת משם רש"י ז"ל בענין ספירת העומר כשממהרין הצבור להתפלל תפלת הערב מבעוד יום שמונה עם הצבור ימים ושבעות בלא ברכה דמימר אמר אם אוזר בלילה בביתו אחזור ואברך ונמצא שלא ברכתי ברכה לבטלה קודם שקיעת החמה ואם אשכח הרי מניתי ימים ושבעות למצוה לא ידעתי אנה כתב רש"י ז"ל ואני תמה אם אמרה הרב ז"ל ואם אמרה אחר משמו אומר אני שתלה בוקי סריקי ברבנו ז"ל דכל שמנה מבעוד יום לא עשה ולא כלום אלא הרי הוא עומד ביום ראשון ומונה יום שני ואדרבה כמעיד מה שאינו ואם שמא יצא בספירה ויסמוך בספירה זו כמו בקרית שמע על ערב א"כ כבר יצא ידי ספירה וכשחזור ומברך בלילה נמצאת ברכה לבטלה סוף דבר לא ידעתי לזה ענין ואין הרב ז"ל חתום עליו. עכ"ל. ובספר ספירת העומר פרק ג' הערה ל"ג ציין לספרים — ביניהם ספרים של רש"י

באר הגולה

ט שם ל' הנמנ"ס
שם מנה ולא נידק
י"א.

יחזור וינכך וספור נלילה (נ"י נסס רשנ"א): ד ט (ו) מי ששואל אותו חבירו בין השמשות כמה ימי הספיר' בזה הלילה יאמר לו אתמול היה כך שאם יאמר לו היום כך וכך אינו יכול לחזור ולמנות בברכה אבל קודם בין השמשות כיון שאינו זמן ספירה אין בכך כלום: הגה: (ח) וכשהגיע הזמן אסורים לאכול עד שיספור (ט) ואפילו התחיל לאכול פוסק וסופר (י) מיהו אם התחיל לאכול קודם

ביאורי הגר"א

(י) מיהו כו'. כמ"ש הר"ן נשנת שם דאפי' לק"ש אם התחיל נתיימר אי"ל להפסיק ממ"ש נפ' ע"פ רי"א אין מפסיקין לשנתות וע' תוס' שם ק' א' ד"ה אין כו' וכ"ש לפי רשנ"ס ד"ה ולא ס' ופנ"ג דלמחנך שם אין הלכה כו' אלא פורס כו' משום דקידוש נמקס סעודה ומקמיה סעודה אפקון אכל נשאר מילי דלורייתא לא וע' ס' ל"ה ס"ז והר"ן איל לנעמיה שז' נע"פ שם על מ"ש שם ושון שאין כו' ואם הביא ס' ושון קאי משתכחה אכל ספלא ואם הביא מיירי מנע"י וכ"כ נמלממות נסס הראש"ד וכ"כ נעוש"ע לעיל ס' תע"א ס"ז דוקא קודם שעה

(ז) מי ששואל כו'. למ"ד מצות א"צ כוונה: (ח) וכשהגיע. כמ"ש נפ"א דנרכות שלא יאמר אדם כו' ונפ"א דשנת לא ישנ כו' וזהו לדברי התוס' דנרכות ד' נ' ד"ה וקורא כו' וטור נס"י ל"ה אכל לפי"ד נ"י וכמ"ש נס"ע שם חזי שעה קודם כמו נמנהה ה"ה כאן: (ט) ואפילו כו'. שם מפסיקין לק"ש ורמב"ם וראב"ה ס"ל דספירה בזה"ל דלורייתא ואף ע"ג דאמימר ס"ל שהוא דרבנן רבנן דר"א ורבא דס"ל כדאי ע"כ ס"ל שהוא דלורייתא אכל התו' ספירה ליה דל"פ עליה אלא אף שהוא דרבנן מ"מ כל דמיקון רבנן כו':

ברכת אליהו

במנחות סו א: אמימר מני יומי ולא מני שבועי אמר זכר למקדש הוא (האי מניינא דהשתא לאו חובה הוא דהא ליכא עומר אלא זכר למקדש בעלמא הוא הלכך ביומי סגי — רש"י). מ"מ רבנן דרב אשי ורבא דס"ל שם כאביי — דאמר מצוה למימני יומי ושבועי — ע"כ ס"ל שהוא דאורייתא. (ועד"א). אבל התוס' שם ד"ה זכר למקדש הוא סוכרים ספירה בזה"ל דרבנן. וצ"ל דס"ל דרבנן דבי רב אשי ורבא לא פליגי עליה דאמימר הסוכר ספירה בזה"ל דרבנן. אלא ס"ל אף שהיא בזה"ל דרבנן, מ"מ כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון. ולפיכך גם בזה"ל — שהספירה מדרבנן — „מצוה למימני יומי ושבועי“.

(י) כמ"ש הר"ן בשבת ט ב דאפי' לק"ש אם התחיל בהיתר א"צ להפסיק. וראייתו ממ"ש בפ' ערבי פסחים פסחים ק א: מפסיקין לשבתות (אם התחיל סעודתו בהיתר קודם המנחה והיה אוכל והולך עד שתחשך וכו' מפסיק סעודתו מיד כשיחשיך ומקדש היום — רשב"ם) דברי רבי יהודה רב יוסי אומר אין מפסיקין (לשבתות) כו' אמר רב יהודה אמר שמואל אין הלכה לא כר' יהודה ולא כר' יוסי אלא פורס מפה ומקדש וכו'. ועתו"ס שם ד"ה אין כו', שכתבו: אבל הגיע שעת מנחה אין מפסיקין והלכה כר' יוסי כו'. וכ"ש לפי רשב"ם ד"ה ולא כו', שכתב: ונראה בעיני דס"ל לשמואל דהלכה כר' יוסי כדקתי בברייתא שקבעו הלכה כמותו אלא שבא להחמיר עד עצמו קצת שלא יגמור סעודתו ויקדש אח"כ אלא יקדש תחלה ואח"כ יגמור סעודתו וכו'. ואע"ג דאמרינן שם: אין הלכה כו' ולא כר' יוסי אלא פורס מפה ומקדש. וכתבו התוס' שם ד"ה

(ז) למ"ד מצות א"צ כוונה. [דאל"כ הרי לא יוצא במה שאומר לחברו כמה ימי הספירה, כיון שלא כוון לצאת. וראה הערה 2].

(ח) כמ"ש בפרק א' דברכות שלא יאמר אדם כו'. דאיתא שם ד ב: חכמים עשו סייג לרבריהם כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קימעה ואשתה קימעה ואישן קימעה ואח"כ אקרא ק"ש ואתפלל וחותפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה אבל אדם בא מן השדה בערב נכנס לבית הכנסת אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה וקורא ק"ש ומתפלל ואוכל פתו ומברך וכו'. ובפ"א דשבת ט ב במשנה: לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיחפול לא יכנס אדם למרחץ ולא לבורסקי ולא לאכול וכו'. הרי דכשהגיע זמן ק"ש ותפלה אסור לאכול. והו"ה לענין ספירת העומר „כשהגיע הזמן אסורים לאכול עד שיספור“. והו"ה לדברי התוס' דברכות ד ב ד"ה וקורא כו', שכתבו: מכאן משמע שמשעה שהגיע זמן ק"ש של לילה שאין לו לאכול סעודה עד שיקרא ק"ש ויתפלל ערבית. וזו גם דעת הטור בסיומן רל"ה. אבל לפי דעת הב"י שם — וכמ"ש בשו"ע שם ס"ב — שאסור להתחיל לאכול חצי שעה קודם ק"ש של ערבית. וכמו במנחה, הו"ה כאן אסור להתחיל לאכול חצי שעה קודם ספירה¹.

(ט) שבת ט ב במשנה: מפסיקין לק"ש. ורמב"ם בהל' תמידין ומסופין פ"ה הכ"ב וראב"ה — הובא להלן בסקט"י — ס"ל דספירה בזמן הזה דאורייתא. ולכן גם לספירת העומר מפסיקין. ואע"ג דאמימר ס"ל שהוא דרבנן בזה"ל, וכמ"ש

אין זה כלום להאומרים שמצוות א"צ כוונה כלל אא"כ מחשב אני מתכוין שלא לצאת בה. וראה מ"ש בספר חקר הלכה (לנדא) ערך מ' אות ב'.

3. מדברי רבנו — שהשוה אכילה לפני ספירת הלילה לאכילה לפני ק"ש ותפילה — מוכח שהו"ה שאסור לפני ספירת העומר לעשות מלאכות האסורות לפני מנחה וערבית. וכמ"ש בסיומן רל"ב ס"ב לענין מנחה. והו"ה לפני ק"ש של ערבית וכמ"ש במשנה ברורה (וע' רמב"ם סק"י). וכ"כ בכרם חמד כאן משמע כן מדברי רבנו. [אע"פ מש"ש בכרם חמד מסימן רצ"ג ומהט"י ומהפמ"ג שם. ונראה שיש ט"ס בכרם חמד שם]. וכ"כ במשנה ברורה סק"ד ובכך החיים

היא דרבנן. ובמצוות דרבנן א"צ כוונה. ומזה הוכיח המ"ב והב"ח דס"ל לרבנו שאין לחלק בזה בין מצוות דאורייתא למצוות דרבנן. וגם מס"ק זה ה' יכול להוכיח שזו דעת רבנו. שאל"כ היה צריך לומר רבאן דהוי מצוה דרבנן א"צ כונה. ולכן בעינן שהיה ברעונו „שלא לצאת“. אבל על עיקר הראיה יש מקום לדון ולומר, שרבונו ר"ל — הן בסק"י והן בסק"ז — מילתא דאית שפיר אף למ"ד דספירה בזמן הזה דאורייתא. וראה בספרים שציינן בספר ספירת העומר פ"ח הערה א' לענין מצוות דרבנן אם צריכות כוונה. ולענין ההגדרה „היה דעתו שלא לצאת“ כתב בשו"ע הגרש"ז סעיף י"ב: ואפי' אם היה מחשב אין אני מתכוין לצאת בספירה זו

שגניע הזמן אינו נרץ להפסיק אלא גומר אפילו וסופר אחר כך (ד"ע למאן דלמר ספירה נזמן הוא לאורייתא): ה (יא) אם אינו יודע החשבון ופתח אדעתא דלסיים כמו שישמע מחבירו ושתק עד ששמע מחבירו וסיים כמוהו יצא: 1 (יב) אם פתח ואמר בא"י אמ"ה (יג) אדעתא דלימא היום ד' שהוא סבור שהם ד' ונזכר וסיים בה' והם ה' (יד) או איפכא שהם ד' ופתח

ביאורי הגר"א

עשירית ועמש"ט: (יא) אם כו' ושתק כו'. ע' ראש פ"א דברכות ס"ד והקשה הראב"ד כו' ונראה כו' משא"כ נכה"ג ולפיכך אף לדעת התוס' שם שפ' הנעילה

ברכת אליהו

כסא דחמרא בידה וקסבר דשכרא הוא ופתח ומברך אדעתא דשכרא וסיים בדחמרא יצא דאי נמי אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא וכו' אלא היכא דקא נקיט כסא דשכרא בידה וקסבר דחמרא הוא ופתח וברך אדעתא דחמרא וסיים בדשכרא מאי בתר עיקר ברכה אזלינן או בתר חתימה אזלינן וכו'. ושם לא פשטין הבעיא. ורש"י פי' שם בדיה פתח בדשכרא וסיים בדחמרא: תחלת הברכה אמר ע"מ שהכל וכיון שהגיע למלך העולם נזכר שהוא יין ואמר פה"ג פשיטא לן דיצא דהא אפילו סיים כל הברכה כדעת פתיחתה ואמר שהכל יצא על היין וכו' אלא קא מבעיא לן פתח אדעתא דחמרא כדי לסיים בפה"ג וכשהגיע למלך העולם נזכר שהוא שכר וסיים שהכל מהו. והתוס' שם ד"ה לא לאתווי כתבו: ופירש רב אלפס השתא דלא אפשרטא בעיין אזלינן לקולא ואפי' פתח בחמרא וסיים בשכרא יצא ור"י היה אומר לחומרא דצריך לברך פעם אחרת. והרמב"ם בהל' ברכות פ"ח ה"א פסק: לקח כוס של שכר בידו והתחיל הברכה על מנת לומר שהכל וטעה ואמר כפה"ג אין מחזירין אותן. ועיין רא"ש פ"א דברכות ס"ד שהביא את גי' ופי' רש"י, וכתב ע"ז: והקשה הראב"ד ז"ל על גירסא זו ועל פירוש זה שלא מצינו בשום מקום שתהא הברכה נפסדת בשביל חסרון כוונה אפי' בלא שום כוונה הברכה עולה לו כ"ש שהוא מחכוין לשום ברכה בעולם ונראה דלאו קשיא היא דטפי עדיף בלא כוונה ממה שעוקר הכוונה לברכה אחרת וכו'. עכ"ל. וכ"ז שם כיון שהיתה דעתו על חמרא. משא"כ ככה"ג שבדיננו — ש, פתח אף לדעת התוס' שם שפסקו הבעיא לחומרא דצריך לחזור ולברך וכנ"ל, היינו דוקא שם כיון שדעתו היתה על ברכה אחרת. אבל כאן — כיון שלא עקר הברכה לגמרי אדעתא לספור יום אחר — יצא. ועס"ג.

ומ"ש המחבר, אם פתח וכו', הוא עפ"י דברי הגמ' שם

אלא דשמואל סבר כחכמים. א"כ לכאורה צריך לפסוק ש, מפסיקין. אולם היינו דוקא לקידוש, משום דקידוש במקום סעודה, ומקמיה סעודה אתקין, ואיך יקדש אחר הסעודה, לכן יפסיק בפריסת מפה. אבל בשאר מילי דאורייתא לא צריך להפסיק בהתחיל בהיתר אף לשמואל. ועיין סימן רל"ה ס"ב [שפסק המחבר — לגבי ק"ש — ואם התחיל לאכול אחר שהגיע זמנה מפסיק וקורא ק"ש בלא ברכותיה וגומר סעודתו וכו'. וזו דעת הר"ן בשבת ט ב וכמש"ש בסק"ט, ועמש"ש].

[ולכאורה קשה מהא דאיתא בפסחים שם ק ב ושורין שאין מביאין את השולחן אא"כ קידש ואם הביא פורס מפה והלא האי ושורין ע"כ מיירי משתחשך דמבעור"ה לא פליג ר' יוסי ומחירי בכתחלה ואפ"ה איתא דאם הביא א"צ להפסיק רק בפריסת מפה — ד"א. וצ"ל] שהר"ן אזיל לטעמיה שכתב בע"פ שם על מש"ש, ושורין שאין כו' ואם הביא כו', ש, ושורין קאי משחשיכה. אבל סיפא — ,ואם הביא פורס מפה ומקדש" — מיירי מבעור יום. והיינו כשהתחיל בהיתר. וכ"כ במלחמות שם בשם הראב"ד. וכ"כ בטוש"ע לעיל סי' חע"א סעיף (ב') [ג]. וז"ל המחבר שם: אם התחיל לאכול קדם שעה עשירית ומשכה סעודתו על הלילה דינו כמו בשבתות ושאר ימים טובים שנתבאר סימן רע"א ס"ו. הרי שהזכיר המחבר דוקא, "קדם שעה עשירית". אבל אח"כ — כיון שהתחיל זמן האיסור משעה עשירית — חייב להפסיק ולא די בפריסת מפה. ועמש"ש בסק"ט. [נכת' שם דגם בהתחיל באיסור די בפריסת מפה והיינו משום דפוסק כהפוסקים רמפרשים האי אם הביא קאי על משתחשך ודלא כהר"ן והמלחמות בשם הראב"ד ע"ש — ד"א. וע"ש מש"ש בסק"ט. וראה גם בסימן ע' סק"ט ובספר ספירת העומר פ"ג הער' ס"ז, ס"ח].

(יא, יב, יד) [איתא בברכות יב א: פשיטא היכא דקא נקיט

בברכה, אע"ג. דבשעת הברכה לא כוון על איזה ספירה. שהרי מ"מ כוון לצאת מצות ספירה. וא"כ סגי בהכי אף שלא ידע בשעת הברכה יום הספירה. ואין אי ידיעת חשבון הספירה בזמן הברכה מהווה חסרון בכוונה לצאת י"ח המצוה. ולכן נראה שמש"ש רבנו "ועס"ג, כוונתו ששם מצינו שלענין כוונה לצאת ידי המצוה יש הבדל בין חסרון כוונה — שיוצא למ"ד מצוות א"צ כוונה. לבין שהיה דעתו שלא לצאת" — שככה"ג לכו"ע אי יצא. וכמש"ש בסק"ו. והו"ה כוונתו יש הבדל אם בשעת הברכה היתה כוונתו למספר אחר — שאינו יוצא. לבין, אם פתח אדעתא כמו שישמע מחבירו" — שאין כאן כוונה אחרת. ולפיכך יוצא אף שלא ידע בשעת הברכה יום הספירה. וראייה לדברינו, שהרי הראב"ה סובר שספירה בזה"ז דאורייתא. כמ"ש רבנו בסק"ט, ט"ז. ומקור דינו

אות ס"ז: והו"ה שאר מלאכות וכדלעיל בסימן רל"ב ורל"ה. וע"ע לעיל בסימן רל"ה סק"ז. כאן במ"א סק"א, אליה רבה סק"ב ובספר ספירת העומר פ"ג הער' ס"ב, ס"ד.

4 הד"א פירש שמ"ש רבנו "ועס"ג, כוונתו. ודדוקא בנתכוין שלא לצאת בהברכה הוא דאינו יוצא אבל בסתם יוצא והיינו כמ"ד מצות א"צ כוונה ולהכי גם כאן יצא בהברכה אבל למ"ד צריכות כוונה גם כאן לא יצא כיון דבשעת הברכה לא כוון על איזה ספירה. ונראה שסברת הר"א היא שמדמה את הידיעה של יום הספירה לכוונה לצאת ידי חובתו. ולכן אם צריכים כוונה לצאת ידי חובתו, גם צריכים ידיעה על יום הספירה. וכן להיפך — אם לא צריכים כוונה לצאת ידי חובתו, גם לא צריכים ידיעה על יום הספירה. ולענ"ז אין הדבר כן. ונ"ל שגם למ"ד מצוות צריכות כוונה, יצא כאן

באר הגולה אדעתא דלימא ארבעה וטעה וסיים בה' (טו) כ אינו חוזר ומברך: ז (טז) שכח ולא בירך כל כ ג"י לפי מ"ש הר"ן שרוב הפוסקים מסמימ' שפירת העומר עשיו דרנן ודלא כמ"ש הטור נכס אני העזר.

ביאורי הגר"א

ללא יצרך ולכן דברי הטור וג"י כאן תמוהים רק נס' ס"ו כ' הרמב"ם והטו"ש ע שקורא ק"ש צנכרומיה וכנר נשאל הרש"ב ס' ש"כ ע"ו ע"ש שדחק בזה וכנר דק"ש שאני שכן היתה הפקנה ולאפוקי מדברי ג"י שכן שדעתו מדעת הר' יונה ולימא ואפשר שזה הוא טעם של ראב"ה ג"כ לפי הנוסחא שלהם שכת' לומר בספירה שהיום ומשמע מדבריהם שהוא כיום הצרכה וכן משמע מדבריו הנ"ל שכן שפחת נד' וסיים בה' ולא כ' וסיים אדעתא דה' ע"ש וכתב"ג ס' ס"ו חילק בין ספק אם הוא חייב

ועס' ר"ט ס"א: (טו) אינו חוזר כו'. ונטור כתב נכס ראב"ה שינך והוא מדברי המרדכי ספ"ב דמגילה וכתב דכיון דנשאל הנשאל נספ"ק דברכות ואולינן לחומר'א כמ"ש נפ"ג ספק אמר אמת ויציב כו' ה"נ ספירת העומר לאורייתא חוזר ומנכך וסופר וכתב ג"י וכנר כ' שרוב הפוסקים ס"ל ספירה בזה"ו דרנן. לכן פ' לאינו חוזר ומנכך ודברי ראב"ה הן כשיטת ר"י שהביא הרא"ש בר"פ מסוי הדם אבל הרא"ש חלק עליו וכן העניין ס' כ"ח וכן נכמה מקומות פס' הרמב"ם וש"ע

ברכת אליהו

עליו ואע"פ שאנו מברכין על שאר תקנות של חכמים וצונו מדכתיב לא תסור הכא לא תקנו אלא מספק ואין מברכין עליו ולא שייך לדקדק משם הא ספיקא דאורייתא מברכין עליה כי לא בא להוציא אלא שאר תקנות חכמים שמברכין עליה אבל מצוה שאדם מצווה לעשות מספק כיון דברכות אינן מעכבות טוב שיעשה המצוה ולא יברך שלא יעבור על לא תשא וכ"כ הרמב"ם ז"ל עכ"ל. [ועמש"ש במעדני יו"ט אותיות ח' — י'] וכדעת הרא"ש כן דעת הטור ביור"ד סימן כ"ח דמכסה כו' בלא ברכה. וכן בכמה מקומות פס' הרמב"ם וש"ע דלא יברך בספק. ולכן דברי הטור וב"י כאן תמוהים. שהרי דעת הטור שאף בספק דאורייתא לא יברך, ובג"ל גבי כו', וא"כ מדוע פסק כאן שיברך. וגם דברי הר"ב תמוהים, דמסק כאן שא"צ לברך, משום שספירה בזה"ו דרבנן וכנ"ל. ולפי מש"ל אף אם נימא דהוי דאורייתא א"צ לברך, וכמ"ש לגבי כיסוי הדם שא"צ לברך. [וכמו דפוסק הרמב"ם בפ"י מהל' סוכה הי"ג גבי טומטום ואנדרוניגוס דחייבין בסוכה ואין מברכין וכן בפ"ג דמילה גבי טומטום ואנדרוניגוס דחייבין למול ואין מברכין — ד"א]. ורק לענין ק"ש כת' הרמב"ם בהל' ק"ש פ"ב הי"ג: ספק קרא ק"ש ספק לא קרא חוזר וקורא ומברך לפניה ולאחריה. וכ"כ הטו"ש בס' ס"ז שקורא ק"ש בברכותיה [ועמש"ש בסק"א ובהערה 1].

וכבר נשאל הרשב"א כתשובות ס' ש"כ ע"ז, ע"ש שנדחק בזה, וכתב דק"ש שאני ש, כן היתה התקנה דכל שהוא חייב לקרות לכתחלה עם ברכותיה אלא אם יגרום לו סבה כענין קריאת מקדש שאינו מברך אלא ברכה אחת אי נמי משום עסק תורה כדרך שהיה מעביר ידיו על גבי ענינו ומקבל עליו מלכות שמים בקריאת פסוק ראשון לבד הוא במקום אחר כשהוא קורא צריך הוא לקרות לכתחלה בברכותיה וכענין שאמרו במאחר לקרות לאחר זמנו מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה ופרישו מאי לא הפסיד בברכות. ולאפוקי מדברי ב"י שכתב בס' ס"ז שדעתו של הרמב"ם כדעת הר' יונה הנ"ל. ולימא דהלא בפ"י דסוכה ובפ"ג דמילה הנ"ל מוכח שהרמב"ם ס"ל כרא"ש — שאין מברכין בספק. וא"כ כאן בספירה — אף אי הוי דאורייתא, אין לברך. ואפשר שזהו טעם של ראב"ה ג"כ. בכל מקום סובר הראב"ה — כרא"ש — שלא מברכים בספק. ורק גבי ספירה סובר הראב"ה שמברכין בספק. וזה לפי הנוסחא שלהם,

הנ"ל, פתח וברך אדעתא דחמרא וסיים בדשכרא. ופסק רב אלפס הבעיא לקולא, וכנ"ל. ולכן הדין הוא שאינו חוזר ומברך.

ומ"ש המחבר, "אדעתא וכו'", הוא כפירש"י שם, דמפרש האיבעיא שאומר בא"י אמ"ה אדעתא דחמרא, אבל סוף הברכה אמר כהוגן, וכנ"ל.

ומ"ש המחבר, "או איפכא" הוא כפי' הרמב"ם — עפ"י פסק הנ"ל — דס"ל שהבעיא ג"כ כשבירך בא"י אמ"ה אדעתא דשכרא, רק טעה בסוף הברכה, שגם בכה"ג אינו חוזר ומברך. ועס' ר"ט ס"א ששם פסק המחבר כפסק הרמב"ם הנ"ל. ועמש"ש בסק"א שהרמב"ם מפרש האיבעיא כפירש"י. ולמד מזה שהו"ה להירך — שהתחיל אדעתא דשכרא וכו'. וע"ע מש"ש. [וראה בספר ספירת העומר פ"ו הערה י"ב].

(טו) ובטור כתב בשם ראב"ה שיחזור ויברך. והוא מדברי המרדכי ספ"ב דמגילה ס' תת"ג. וכתב דכיון דנשאר הבעיא בספ"ק דברכות יב. ואולינן לחומר'א. וז"ל — אחרי הביאו דברי הגמ' בברכות הנ"ל בסק"א — : מכאן דקדק רבינו אבי העזרי דהיכא דקאי בה' ימים וקסבר שהם ד' פתח וברך אדעתא דארבע וסיים בה' אי נמי להיפוך לא יצא והאיל ולא איפשיטא אולינן לחומר'א וחוזר ומברך וסופר כהלכתה. והביא ראיה לדבריו ממש"ש בפ"ג דברכות כא א : ספק אמר אמת ויציב ספק לא אמר חוזר ואומר אמת ויציב מ"ט וכו' אמת ויציב דאורייתא. וסיים המרדכי שם : ה"נ ספירת העומר דאורייתא חוזר ומברך וסופר. וכתב הבי"י וכבר כת' שרוב הפוסקים ס"ל ספירה בזה"ו דרבנן. ולכן פסק הבי"י, "דהויא ספק במיד דרבנן לקולא ואינו חוזר ומברך". ודברי הראב"ה הם כשיטת ר' יונה שהביא הרא"ש בר"פ כיסוי הדם. וז"ל הרא"ש חולין פ"ו ס"א : מצאתי כתוב בשם הר' יונה ז"ל שצריך לברך על הכיסוי [דכוין] וראיתו מההוא דפרק כמה מדליקין (שבת כג א) דאין מברכין על הדמאי מפני שהוא ספק דדבריהם משמע הא ספיקא דאורייתא מברכין עליו וכו' ספיקא דאורייתא הוא דשמא הוא חיה עכ"ל. הרי שבספק דאורייתא מברך, והו"ה בספירת העומר — כיון שלדעת הראב"ה הוי ספק דאורייתא — מברך בספק. אבל הרא"ש חלק על הראב"ה שם. וז"ל : ואינה ראיה דהכי פירושא מצוה שחקנו חכמים לעשות מספק כגון דמאי שהזיקו חכמים לקונה מעם הארץ לעשר מספק א"צ לברך

שח אורח חיים, הלכות פסח תפ"ג

ביאורי הגר"א

נאות' המנוה דלו אינו מנצח כמו נש"ע בסוכה משא"כ נספק אם עשה המנוה ככר או לא: (טז) שכח כר'. מנחות פ"ג א' נקצר ביום כשר והתנן כו' ופ' נה"ג כסתמא דמנחות ור"ת פ' כסתמא דמגילה הו"ל

ברכת אליהו

(טז) מנחות עכ א — על הא דתנן שם ע"א א: נקצר ביום כשר — והתנן (מגילה כ ב) כל הלילה כשר לקצירת העומר וכו' זה הכלל כל דבר שמצותו כל היום כשר כל היום דבר שמצותו כלילה כשר כל הלילה קתני לילה דומיא דיום מה דיום כלילה לא (דקדשים ששחטן כלילה פסולין דאמר במסכת נדה (מ א) זאת היא העולה הרי אלו מעוטין פרט לכששחטה כלילה פסולה כו' — רש"י) אף דלילה ביום נמי לא אמר רבה לא קשיא הא רבי והא ר' אלעזר כר' שמעון דתניא היה עומד ומקריב מנחת העומר ונטמאת אם יש אחרת אומר לו הבא אחרת תחתיה (אפי' במחבר מביאין אחרת תחתיה וקוצרין וטוחנין אותה ביום שלא יאמרו מותר להקריב מנחה טמאה ואפי' דיחיד — רש"י) ואם לאו אומר לו הוי פקח ושתוק בדברי רבי ר' אלעזר כר' שמעון אומר בין כך ובין כך אומר לו הוי פקח ושתוק שכל העומר שנקצר שלא כמצותו פסול. [ובתוס' שם ד"ה רבי כתבו: סתם משנה דמגילה (כ ב) הלכה כדפרישית בריש פירקין (סו א ד"ה זכר). עכ"ל. ולהלן נביא את דברי המשנה במגילה]. ובה"ג — הובא בתוס' לקמן — פסק כסתמא דמנחות ור"ת פסק כסתמא דמגילה, הו"ל ותני לה בהדי הלכתא פסיקתא, וכמ"ש בב"ק (קג) [קב] א ובע"ז (ו) [ז] א. ועוד דקיי"ל כר' ישמעאל דדחי שבת. ור"ג וב"ד ס"ל כוחתיה וכן ר' יוחנן. תע"כ נקצר ביום פסול. ועיין תוס' שם סו א ד"ה זכר, שכתבנו כן. וז"ל: והיכא דשכח לספור כלילה פסק בה"ג שסופר ביום וכן היה נראה מתוך סתם מתניתין דסוף פירקין (עא א) דתנן מצותו כלילה לקצור ואם נקצר ביום כשר אבל נראה לר"ת עיקר איך סתמא דמתניתין דפרק שני דמגילה (כ ב) ומייתי לה בסוף פירקין (עב א) כל

שכח' לומר בספירה אחר הברכה מיד, "שהיום" ו"א"כ לפי הנוסחא שלהם הברכה מחוברת עם הספירה. ומשמע מדבריהם שהוא סיום הברכה. ונזכיר דספירה דאורייתא ממילא חזר לכל הברכה כמו באמת ויציב שחזור ואומר כל הברכה בשלימות — ד"א. וכן משמע בדבריו הנ"ל של הראב"י, שכתב שפתח אדעתא לומר בדי וסיים בה', ולא כתב וסיים אדעתא דה' ע"ש. [ואם נימא דס"ל דנוסחא הספירה כנוסחא שלנו לומר היום כו' ולא הוי זאת סיום הברכה אלא דסיום הברכה הוא אקב"ו על הספירה וע"ז הסיום הו"ל וסיים אדעתא דה' דהרי בסיום הברכה אינו אומר כלל לא ד' ולא ה' ומה שאומר היום כו' זה לא הוי סיום הברכה ובזה ודאי דא"צ לחזור ולברך כיון דהתחיל אדעתא דר' וסיים סתם ולא טעה בגוף סיום הברכה אלא ודאי דנוסחא של הראב"י הוא שהיום והוי זאת סיום הברכה ושפיר קאמר דאם טעה וסיים הברכה בטעות שסיים שהיום ה' ובאמת הוא ד' בזה חזר לכל הברכה דזה דומה ממש להא דספק אמר אמת ויציב כנ"ל אבל לפי נוסחא דידן גם להראב"י אינו מברך דהמצוה היא בפני עצמה והברכה היא בפני עצמה — ד"א].

ובכנה"ג ס"י ס"ז חילק בין ספק אם הוא חייב באותה המצוה — דאז אינו מברך, וכמו בשו"ע בסוכה: משא"כ בספק אם עשה המצוה כבר או לא, וכגון בק"ש שודאי חייב בק"ש עם הברכות, וספק לו אם נפטר, בזה קורא עם הברכות. הו"ה כאן בספירה — אי נימא דספירה בזה"ז דאורייתא — חזר עם הברכה, דהוי ספק אם עשה המצוה, וכמו בק"ש. [ועסק"ה].

ועל דברי המחבר בס"א — שכתב שהנוסח "היום" — כתב במ"א סק"ה: לא אמר שהיום וכו' דמשמע שהיא נחנית טעם למה שלמעלה הימנו וכו'. ובחק יעקב סק"ט כתב: הסכמת האחרונים שלא יאמר שהיום ובאמת מי שאומר שהיום לא אחשב ויש לו על מי שיסמוך הרוקח ותניא דמהיר"ל וכן נדפס בפסח מעובין וצ"ל הפירוש כך הוא דמלת שהיום הוא נחנית טעם על מה דמברך עכשיו על ספירת עומר לפי שהיום כך וכן ימים. ובאליהו רבא סק"ז כתב: בא"ז הבאתי כמה פוסקים הנוסחאות שהיום לכן הנהיגין כן אין למחות בידים. וכע"ז כתב בחק יוסף סק"ז. וראה מ"ש על ביאורי הגר"א בס"ק זה הרה"ג ר' צבי דרבקין שליט"א בגליון אוריתא מס. 13 אייר תשמ"ג עמוד נ"ט ואילך. 6 כוונת רבנו למ"ש המחבר בסמ"ח תוס"ח ס"א: ליל שמיני וכו' ובחז"ל אוכלים בסוכה כלילה ביום מפני שהוא סוף שביעי ואין מברכין על יציבתה וכו'. וגם בסמ"ח תוס"ח ס"ד כתב המחבר — לענין קריאת מגילה — כך שהוא ספק אם הוקף בימי יהושע אם לאו קריין ב"ד ובט"ו וכליליהון ולא יברך כי אם כארבעה עשר שהוא זמן קריאה לרוב העולם. ושם בסק"ט האריך רבנו להוכיח — שהוא למ"ש בסק"ז — שספק אם הוא חייב באותה מצוה אין מברך עליה. ועיין מ"ש באריכות בסמ"ח ס"ו סק"א ובהערה 1 שם

הוא מהראב"י"ה כמ"ש בבאה"ג סק"י. ומוכח שגם בדאורייתא — שהורע שמצוות צריכות כוונה — שייך דין זה שאף אם בשעת הברכה לא ידע יום הספירה יוצא. ורק אם נאמר שהראב"י"ה סובר שגם בדאורייתא מצוות אי"צ כוונה, אין ראייה משם לדברינו. וראה בספר ספירת העומר פ"ד הערות י"ד, ט"ז. 5 כן כתב רבנו על דברי הראב"י"ה שיה' לפי הנוסחא שלהם שכח' לומר בספירה שהיום. ואילו להלן כתב רבנו: וכן משמע מדבריו הנ"ל וכו' (שהימים). ומשמע שאין הדבר מפורש בראב"י. אולם המעיין במדכי ספ"ב דמגילה סימן תת"ק יראה שאין סתירה בדברי רבנו ודבריו מובנים היטב. שמ"ש רבנו כאן "שכח' לומר בספירה שהיום", אין כוונתו שהראב"י"ה כתב כך. שבמדרכי שם הביא דברי רבינו אפרים שאומרים "שהיום". ועוד הביא המדכי שהראב"י"ה מצא בתשובת סימן האגון: ... וכשיגיע לט' יאמר שהיום ט' ימים וכו'. וא"כ מ"ש רבנו, "לפי הנוסחא שלהם שכח' לומר בספירה שהיום", הכוונה לפי הנוסחא של רבינו אפרים ושל תשובת הגאון שהביא הראב"י"ה. ועי' סיים רבנו: וכן משמע מדבריו הנ"ל. והיינו שכן משמע גם מדברי ראב"י"ה לומר בספירה "שהיום", וכמבואר בפנים. ויש לציין שברוקח סוף סימן רצ"ד ובמהרי"ל בסדר ברכת העומר שבסדר התפלה של פסח הנוסח "שהיום", וגם במטה משה סימן תרס"ו כתב הנוסח "שהיום".

באר הגולה

ל טור נסס הרא"ש

וכ"כ ש"ס לדעת ר"ת

נפ"ר מנחות ס"ו.

מ שס נסס דה"ג

וכ"כ התוספות נשמו

שס נמנחות ס"ו.

נ תה"ד. ס שס סימן ס'. ע שס. פ אנדרהס. צ שס נח"ה ד"ש לאחר הגדלה היום שטבל.

הלילה ל יספור ביום בלא ברכה: ח (יז) מ אם שכח לברך באחד מהימים בין יום ראשון בין משאר ימים סופר בשאר ימים בלא ברכה (יח) נ אבל אם הוא מסופק אם דילג יום אחד ולא ספר יספור בשאר ימים בברכה: ט ס (יט) ליל שבת וליל יום טוב מברכים וסופרים אחר קידוש בבהכ"נ ע ובמוצאי שבת ויום טוב קודם הבדלה (כ) פ אחר קדיש תתקבל (כא) צ

ביאורי הגר"א

כ' דאף בודאי לא ספר שסופר נשאל לילת דכל לילה מנ"י נפ"ע. וכ"ז לדעת הפוסקי' דנפסק דאורייתא מנ"י ועמ"ש נס"ס חל"ה וע' סי' ס"ו ומש"ש וז"ע: (יט) ליל שבת כו' ובמ"ש כו'. ממ"ש נפ"ח דנרבות נ"צ ח' ונפ"ע פ' ק"ה נ' שאני בין עיולי כו': (כ) אחר קדיש תתקבל. דקדי' שלפני' אינו שלם: (כא) וכשחל. דשני' אינו חל נמ"ש וי"ט

ברכת אליהו

בפני עצמה היא" — לשון הב"י והב"ח. ובתוס' במגילה כב ד"ה כל הלילה הנ"ל בסקט"ז כתבו כמ"ש בשו"ע משום דבעינן תמימות. ונהוסיף הה"א: משמע דזה מסכימים לרברי כה"ג שלא לברך רק במאי דס"ל לבה"ג דשוב לא יספור בזה תמחו במנחות על הכה"ג. וראה בספר ספירת העומר פ"ג הערות מ"ח, ט.

(יח) דינא דספירה בזה"ז דאורייתא כנ"ל בסק"ט. ואמרין בפ"ג דברכות א א: ספק אמר אמת ויציב ספק לא אמר חזר ואומר אמת ויציב מ"ט וכו' אמת ויציב דאורייתא. ואע"ג דהתוס' במנחות סו א ד"ה זכר ורא"ש בפסחים פ"י ס"מ ס"ל שהוא דרבנן, מ"מ כת' לחלוק על כה"ג דאף בודאי לא ספר שסופר בשאר לילות משום דכל לילה מצוה בפני עצמו. וא"כ שפיר יכול לברך אף כשדלג ולא ספר לילה אחד. וכ"ז לדעת הפוסקים דבספק דאורייתא מברך. ועמ"ש בס"ס תל"ה וע' סימן ס"ו ומש"ש וצ"ע.

(יט) כמ"ש בפ"ח דברכות נב א ובפ"י ע"פ פסחים קה ב. וז"ל הגמ' בברכות שם — לגבי שבת וי"ט — שאני בין עיולי יומא מאפוקי יומא עיולי יומא כמה דמקדמינן ליה עדיף אפוקי יומא כמה דמאחרינן ליה עדיף כי היכי דלא להוי עלן כמשור. והכי נמי לגבי ספירה בשבת מקדימים הקידוש „משום מקדמי' שבת כל מאי דאפשר" — לשון המ"א בסק"ד. וע"ע מש"ש. ובמוצאי שבת סופרים קודם הבדלה „דאפוקי יומא מאחרינן ליה כל מה דאפשר" — לשון המ"א בסקט"ו. וראה בספר ספירת העומר פ"ג הערות ע"ד, פ"א. (כ) דקדיש שלפניה אינו שלם. [ונכתב האבורהם בדיני ספירת העומר: והטעם שאין סופרין אותו מיד אחר הקדיש שאומר לאחר התפלה מפני שאותו קדיש אינו שלם אלא עד לעילא ואין לספור אותה אלא אחר קדיש תתקבל כמו בשאר לילות. דאז הוא גמר התפלה — לשון המשנה ברורה בסקמ"א].

(כא) מ"ש המחבר „וכשחל יו"ט האחרון של פסח במוצ"ש", ולא כתב „כשחל שביעי של פסח במוצ"ש", הוא

לסתמא דמנחות ספירה דוקא בלילה דשנה עליה הכמות תמימות וכ' שס כמ"ש נש"ע כאן: (יז) אם שכח. נמנחות שס כ' נסס דה"ג שלא יספור עוד ותמחו עליו ובמגילה כ' כמ"ש נש"ע משום דבעינן תמימות: (יח) אבל אם. דינא דספירה בזה"ז דאורייתא כנ"ל ואמר' נפ"ג דנרבות ספק אמר אמת ויציב וי"ט וצ"ע דתוס' נמנחות ורא"ש ס"ל שהוא דרבנן מ"מ

הלילה כשר לקצירת העומר כו' ודייקנן מינה דקחנו לילה דומיא דיום מה דיום בלילה לא אף דלילה ביום לא ואמרין בריש מו"ק (ג ב) ר"ג ובית דינו נמנו על (שלשה פרקים הללו והחירות) [שני פרקים הללו ובטלום] ומסיק רב אשי התם דסבר לה כו' ישמעאל דדריש מה חריש רשות אף קציר רשות יצא קציר העומר שהוא מצוה ודחיא שבת וכיון דדחיא שבת אין נקצר אלא בלילה כדמוכח בסוף פירקין ועוד דחיא שבת דאמר (ד א) עשר נטיעות הלכה למשה מסיני סבר לה כו' ישמעאל דדריש מה חריש רשות ודחי שבת עוד חשיב כי האי גוונא הלכתא פסיקתא בהגחל קמא (ב"ק קב א) ובפ"ק דע"ז (ז א) גבי כל המשנה ידו על התחתונה. ובמגילה שם כתבו אף לסתמא דמנחות ספירה דוקא בלילה דשנה עליה הכמות תמימות וכ' שס כמ"ש בשו"ע כאן. וז"ל התוס' במגילה כב ד"ה כל הלילה: אומר ר"ת שאם שכח לברך בלילה לא יברך ביום כדמשמע בהאי סתמא דמתני' דנהי דאיכא סתמא במנחות (עא א) דתני נקצר ביום כשר בדיעבד מ"מ סתמא דהכא עדיפא דהא קתני לה גבי הלכתא פסיקתא דדינא ועוד נראה דאפי' למאן דמכשר קצירת העומר ביום דיעבד מודה הוא גבי ספירה דאין לברך ביום משום דשנה עליו הכתוב לעכב דכתיב (ויקרא כג, טו) תמימות ואי אתה מוצא תמימות אלא כשאתה מונה בלילה וכן כתוב בהלכות עצרת ובה"ג כתב דהיכא דאינשי לברך בלילה ימנה למחר בלא ברכה וכן הלכה אבל אם שכח לילה ויום לא ימנה עוד בברכה דבעינן תמימות וליכא וכו'. וראה בספר ספירת העומר פ"ג הערות ל"ו, ל"ז.

(יז) בתוס' במנחות סו א ד"ה זכר כת' בשם בה"ג שלא יספור עוד. ותמחו התוס' על כה"ג. וז"ל שם: עוד פסק בה"ג שאם הפסיק יום אחד ולא ספר שוב אינו סופר משום דבעיא תמימות ותמיה גדולה הוא ולא יתכן. ורדעת בה"ג הוא משום דס"ל דכל ספירות הימים מצוה אחת היא התחלתה ביו"ט בניסן וגמרה בה' בסיון הלכך בעינן שיהיו תמימות. ורדעת החולקים — תוס' וכ"כ הרא"ש — „משום דכל לילה ולילה מצוה

ובסימן י"ז הערה 1 ובספר ספירת העומר פ"א סעיפים א'—ג' ובהערות שם ובבירור הלכה סוכה לג א ציון ב', ג' וכן בדמשק אליעזר.

7 מ"ש כביאורי הגר"א „ועמ"ש בס"ס תל"ה כתב הד"א והוא

ט"ס, וצ"ל: ועמ"ש בסימן תרפ"ח. וכוונת רכנו למש"ל בס"ו וכאן שאם הספירה היא דאורייתא חזור ומברך אף בספק, וע"ז ציון רכנו ל"א תרפ"ח שכתב שם בסק"ט. וע"ע מה שהאריך שם בזה. ומה שציון רכנו לסימן ס"ו, היינו ששם בסעיף א' פסק המחבר שבספק

וכשחל י"ט האחרון של פסח במוצאי שבת דאז אומר קידוש והבדלה בפעם אחת (כב) יש לספור קודם שמברכין על הכוס בבית הכנסת: הנה: ואס' אין לו יין ונרץ לקדש יקנה"ו ע"ל מי לנ"ו: י (כג) ק' אסור לאכול חדש (כד) אף בזמן הזה (כה) בין לחם בין קלי בין כרמל (כו) עד תחלת ליל י"ח בניסן ובארץ ישראל עד תחלת ליל י"ז בניסן:

ביאורי הגר"א

שני אין מקדשין נכס"כ כמ"ש נס' תפ"ו ס"ג וע"ס: (כב) יש לספור. דאפוקי יומא עדיף מעיולי יומא ורואה ממ"ש רשנ"ס נפ"ו ע"ס ק"צ נ' ד"ה רב. א"נ כו' ולא אמר משום עיולי יומא וכ"ש נ"ט

ברכת אליהו

בא וכו' אומרים מברך על היין ואח"כ מברך על היום שהיין גורם לקדושה שתאמר דבר אחר ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. ובגמ' שם נב א: וסברי ב"ש דברכת היום עדיפא והתניא הנכנס לביתו כמוצ"ש מברך על היין ועל המאור ועל הבשמים ואח"כ אומר הבדלה ואס' אין לו אלא כוס אחד מניחו לאחר המזון ומשלשלו כולן לאחריו וכו' קא סברי ב"ש שאני עיולי יומא מאפוקי יומא עיולי יומא כמה דמקדמינן ליה עדיף אפוקי יומא כמה דמאחרינן ליה עדיף כי היכי דלא להוי עלן כמשרי. אלמא דחינן טעמי דב"ש משום אפוקי יומא ואפ"ה בעיולי יומא הצריך להני טעמא ואע"ג דב"ש לא ס"ל הני טעמא דב"ה. [וביאר הד"א: הרי אף דב"ש ס"ל לעיקר דהיום עדיף מהיין מב' טעמים אפ"ה טעמא דאפוקי מדחה ב' הטעמים ואילו גבי קידוש בעיולי יומא הוצרכו הטעם דהיום גורם כו' ומאמי לא אמרו הטעם דמשום דעיולי יומא עדיף להקדים להכי מברך על היום קודם והלא זה כש"כ הוא מה דאפוקי יומא מדחה לב' טעמים של ב"ש דס"ל לב"ש ה' טעמים לעיקר כש"כ דטעמא דעיולי יומא יהיה מדחה לב"ש ה' טעמים של ב"ה דלא חשיב להו לב"ש כ"כ הטעמים של ב"ה וא"כ למה הוצרכו כלל לומר הטעם של ב"ש מחמת ב' טעמים הנ"ל יותר טוב לומר דטעמא דב"ש משום דעיולי יומא מדחה לב' טעמים של ב"ה במכ"ש דטעמא דאפוקי מדחה ב' טעמים של ב"ש אף דב' טעמים שלו בעינו יותר חשוב מטעמא דב"ה אלא ודאי דטעמא דאפוקי יותר חשוב מטעמא דעיולי ולהכי אף דטעמא דאפוקי מדחה ב' טעמים שלו החשובים אפ"ה טעמא דעיולי לא הוי מדחה ב' טעמים של ב"ה אף דהם אינם חשובים כ"כ בעיני ב"ש ולהכי הוצרכו לומר דיש לב"ש עוד ב' טעמים הנ"ל. עכ"ל. וע"ע מש"ש. ועיין ט"ז סק"י. משנה ברורה סקמ"ג. שער הציון סקנ"א ובספר ספירת העומר פ"ג הערות ע"ה. פ"ה].

(כג) הא דחדש נוהג גם בחו"ל, הוא כסתם מתני' דסוף ערלה פ"ג מ"ט: החדש אסור מן התורה בכל מקום. ואע"ג דפליג

משום דשביעי של פסח אינו חל במוצ"ש. ודא"כ יהי' יום ראשון יום ב' ולא בד"ו פסח — ד"א]. והא דלא כתב המחבר „כשחל יו"ט שני של פסח במוצ"ש", משום [דכב' לילות הראשונות — ד"א] אין מקדשין בבית הכנסת. כמ"ש בס' תפ"ז ס"ב וע"ש. [וה"ל המחבר שם: אין שליח צבור מקדש בבית הכנסת. תע"ש בסקי"ח שהבאנו הטעם לזה. וא"כ לא יכל המחבר לכתוב „קודם שמברכין על הכוס בבית הכנסת", כי הרי לא מקדשין בבית הכנסת. וכ"כ ה"א קע"ק יעקב סק"א]. (כב) [מקור דין זה הוא בשו"ת תה"ד סי' ס', וכמ"ש בבאה"ג סק"צ. וכתב שם הטעם הוא משום דלאחר] באפוקי יומא עדיף מלהקדים בעיולי יומא. [ולכן אף שמחמת עיולי דיו"ט היה לנו להקדים הקידוש לפני הספירה, אפ"ה „אפוקי יומא" דשבת עדיף לאחר, ולכן מאחרינן כמה דאפשר, וסופרים „קודם שמברכין על הכוס בבית הכנסת", והוסיף להכוש טעין ט': אע"פ שמקבל עליו קדושת יו"ט בברכה על הכוס מ"מ קדושת שבת היא יותר קדוש מקדושת יו"ט הסמוך לו]. וראיה דכששניהם באים כאחד, עדיף אפוקי יומא דשבת מעיולי יומא דיו"ט, ממ"ש רשב"ם בפ' ערבי פסחים פסחים קב ב ד"ה רב. דאתא בגמ' שם שיו"ט שחל להיות אחר השבת רב אמר שסדר הקידוש הוא יקנה"ו. וכתב הרשב"ם שם: ס"ל קדושת היום עדיפא מהבדלה אי נמי דכי מברל ברישא מיהו דהוי עליה קדושת היום כמשרי ולפיכך יין קודם לקידוש כב"ה (בברכות נא ב) דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם וכו'. ולא אמר הרשב"ם שלכן מקדמינן הקידוש משום „עיולי יומא כל כמה דמקדמינן ליה טפי עדיף". אלא ודאי דעדיף יותר לאחר אפוקי יומא דשבת מאשר להקדים מחמת עיולי יומא דיו"ט. וכ"ש כאן דמיירי באחרון של פסח — שהוא יו"ט שני שהוא דרבנן ושבת דאורייתא — עאכו"כ שעדיף אפוקי יומא דשבת מעיולי יומא דיו"ט. ולי נראה דאריה שאפוקי יומא עדיף, ממ"ש בברכות נא ב: ת"ר דברים שבין כ"ש לב"ה כסעודה ב"ש אומרים מברך על היום ואח"כ מברך על היין שהיום גורם ליין שיבא וכבר קדש היום ועדיין יין לא

קרא ק"ש חוזר וקורא עם הברכות. ועיין מש"ש בסק"א ובהערה 1. ומה שסיים רבנו „וע"ע" ביאר הד"א שכונת רבנו: דהלא בכ"מ ס"ל לרמב"ם והשו"ע דעל ספק דאורייתא חוזר בלא ברכה וכו' בסקי"ו. והוסיף הד"א: ולפי תירוץ דכנה"ג בסק"ט ה"ל הנ"ל מתורץ גם כאן דהלא ודאי דהיה מוטל עליו חיוב ספירה בכל יום וספק אולי דולג ושוב סר ממנו החיוב וכו' ג"כ ג"כ להרמב"ם מברך כמובק"ש. וכ"ז אס' חיוב הספירה הוא מדאורייתא. ובשו"ת תה"ד סי' ל"ז כתב שאף אם נאמר דספירה הוי מדרבנן בייח, משום דהוי ספק ספיקא לחיובי. וכו'... וע"ע הדומ' במנחות ואשרי בשם ר"י דלעיל פליגי בהדיא כהא וסבירא להו דספירה בזמן הזה אינו אלא מדרבנן

זכר למקדש הא אינהו נמי סבירא דכל לילה מצוה בפני עצמה. וא"כ שפיר סופר בברכה ומי מזקיני דבהא ניזול בתרייהו ולא כהא ולדקדק כולי האי מאחר דכתבו הגאונים דהזכרת השם בברכה לבטלה אינו אלא מדרבנן. עכ"ל. וראה בספר ספירת העומר פ"ג הערה ג"ח. ושם הביא בשם הד"ה ר' שניאור זלמן גרליק זצ"ל כבוצ' יגדיל תורה, בהערתיו לשו"ע הגרש"ז הל' פסח סימן תפ"ט „שספק ברכות להקל אינו רומה לכל ספק דרבנן להקל, דשם אף שיש ס"ס להחמיר מקילין כמבואר סימן רמ"ח ס"ג וכאן (קס"ד) [בס"ס] להחמיר מצריכין לברך וכו'.

באר הגולה
ק מיתרל דרנחל
מנחות ס"ח ועין כ"ד
סי רנ"ג.

באר הגולה

א מגילה צ"ח ל"א.

ב צ"ח שנה (פ"ד)

[כ"ד].

תצ סדר תפלת יום שני ותפלת חולו של מועד. ובו ט' סעיפים:

א א ביום שני קורין בפרשת אמור שור או כשב עד סוף הענין (א) ומפטיר קורא כמו ביום ראשון (א*) ומפטיר במלכים בפסח דיאשיהו מוישלח המלך עד ואחריו לא קם כמורה: ב ב יום ג' שהוא חש"מ ערבית ושחרית ומנחה מתפלל כדרכו ואומר יעלה ויבא בעבודה (ב) ואם לא אמרו מחזירין אותו וכן מוכירו בברכת המזון (ג) ואם לא אמרו אין מחזירין אותו (ד) ובמוסף מתפלל בדרך שמתפלל במוסף של י"ט: הנה: (ה) אלף כשמגיע לעל די

ביאורי הגר"א

תצ (א) ומפטיר. וכן"ל נס"י מפ"ח ס"ג: (א*) ומפטיר במלכים כו'. מגילה שס: (ב) ואם כו' וכן. שס: (ג) ואם לא. כמו נר"מ נר"מ מ"ט ז': (ד) ובמוסף כו'. מוספתא דנרות והנילו מוס' ננרות כ"א ז' ד"ה עד והל"ש פ"ג ס"ח והמרדכי וס"פ שס: (ה) אלא כשמגיע כו'. עמוס' דר"ה ח' ז' ד"ה שהמזש ושס ל"ה א' ד"ה

כסמס מתני' דקוף ערלה ופ"ג דפליג עלה סמס מתני' דפ"א דקדושין הא אמרו שס מאן חנא כו' אלמא יחידא ואי' סמס ור"ע ס"ל כר"א ונמנחות ס"ח ז' רנן דר"א ורבינא ס"ל דאורייתא נח"ל ועניי' ס' רנ"ג ס"ג ועמ"ש נליות נר"מ שס: שהעיקר דקיל כר"א: (כד) אף בזה"ד. מנח"י שס: (כה) בין כו'. מפורש נמורה: (כו) עד. מנחות שס כרבינא:

ברכת אליהו

(כו) מנחות סח ב כרבינא וכן"ל בסק"ג: אמר רבינא אמרה לי אם אכוך לא הוה אכיל חדש אלא באורחא דשבסר נגהי תמניסר וכו'.

תצ (א) וכן"ל בס"י תפ"ח ס"ג — לענין מפטיר ביום ראשון של פסח — : ומפטיר קורא בשני בפרשת פנחס ובחודש האשון. ועמ"ש בסק"ז.

(א*) מגילה לא א: ת"ר בפסח קורין בפרשת מועדות ומפטיירין בפסח גלגל (יהושע ה') והאדינא דאיכא תרי יומי יומא קמי בפסח גלגל ולמחר בפסח יאשיהו (מלכים ב, כג). (ב) שם. [בשבת כד א שציין בבאה"ג סק"ב: ...דתני ר' אושעיא ימים שיש בהם קרבן מוסף כגון ר"ח וחולו של מועד ערבית ושחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה ואומר מעין המאורע בעבודה ואם לא אמר מחזירין אותו וכו' ויש בהן הזכרה בברהמ"ז].

(ג) כמו בר"ח. דיתא בכרכות מט ב :] אמר רב אידי בר אבין אמר רב עמרם אמר רב נחמן אמר שמואל טעה ולא הזכיר של ר"ח בתפלה מחזירין אותו בברהמ"ז אין מחזירין אותו. והטעם הוא, מפני שאינו חייב לאכול פת כדי שיתחייב לברך ברכת המזון" כנ"ל בסימן קפ"ח ס"ז. וכתב שם המחבר: וחול המועד דינו כר"ח. ועמ"ש בסק"טו].

(ד) וסופתא דברכות פ"ג הי"ד והביאה תוס' בברכות כא ב ד"ה עד והרא"ש שם פ"ג ס"ח והמרדכי שם סימן ס"ו ור"פ שם. וז"ל התוספתא: וכל שיש בו מוסף כגון ר"ח וחולו של מועד וכו' ובמוספין מתפלל שבע ואומר קדושת היום באמצע.

(ה) עתו"ס דר"ה ח ב ד"ה שהחדש. ושם הביאו באחד הפירושים: פ"י מתכסה שאין מזכירין מוסף של ר"ח בתפלה וכו'. הרי שרק בר"ה לא מזכירים בתפלה קרבן מוסף. ומ' דבשאר המוספים מזכירים הקרבנות. וע"ש לה א בתוס' ד"ה אילימא, שכתבו: ...אבל מקראות של מוסף צריך להזכיר לעולם שהם במקום הקרבנות אבל מוסף דר"ח אין צריך להזכיר בר"ה אלא שדי לו במה שאמר מלבד עולת החדש ומנחתה שבזה נכלל כל מוספי ר"ח העולות וכו'. ועיין

עלה סתם מתני' דפ"א דקדושין. דתנן שם לו ב. לז א: כל מצוה שהיא תלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ ושאינה תלויה בארץ נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ חוץ מן הערלה וכלאים רבי אליעזר אומר אף מן החדש. ומ' דת"ק — דלא חשיב חדש — ס"ל דאין נוהג בזה"ז מדאורייתא. הא אמרו שם בגמ' לז א: מאן תנא דפליג עליה דר' אליעזר ר' ישמעאל היא דתניא ללמדך שכל מקום שנאמר בו מושב אינו אלא לאחר ירושה וישיבה דברי ר' ישמעאל אמר לו ר"ע הרי שבת שנאמר בו מושבות (שמות לה, ג) ונוהגת בין בארץ בין בחוץ לארץ וכו'. אלמא דת"ק של המשנה היא יחידא. ואינה סתם משנה. ור"ע ס"ל כר"א. ובמנחות סח ב איתא — לענין חדש — : ורבנן דבי רב אשי (בעולאמתוני עד שיאיר מזרח — רש"י) אכלו בצפרא דשבסר קסברי חדש בחוצה לארץ דאורייתא (הלכך חיישינן לספיקא ולא אכלי מאורחא ובצפרא אכלי ליה — רש"י) וכו' אמר רבינא אמרה לי אם אכוך לא הוה אכיל חדש אלא באורחא דשבסר נגהי תמניסר דסבר לה כר' יהודה (דאמר כל יום הנץ אסור מן התורה וחדש אסור בחוץ לארץ דאורייתא — רש"י) וחייש לספיקא (הלכך חייש לספיקא להמתין כל היום — רש"י). הרי דרבנן דר"א ורבינא ס"ל דחדש בזמן הזה אסור מדאורייתא בחוץ לארץ. ועיין ביור' ד ס' רצ"ג (ס"ג) [ס"ב]. ששם פסק המחבר: איסור החדש נוהג בין בארץ בין בחוץ לארץ בין בשל ישראל בין בשל עכו"ם. ועיין מש"ש בסק"ב בראיות ברורות שהעיקר דקי"מ"ל כר"א. [אבל אי הוי קי"ל דחדש בחוץ לארץ הוא רק מדרבנן, היה מותר כיון, שגזרו משום א"י ולא גזרו אלא במקומות הסמוכין לא"י כגון מצרים ובבל" — לשון המשנה ברורה סקמ"ה. וע"ע מש"ש בזה ובשעה"צ סקנ"ד. וראה בעוד אחרונים ונו"כ השו"ע שהאריכו בזה. והשיטות השונות הובאו באנצקלופ"ת ערך חדש כרך י"ב עמו' תרכ"ז — תרכ"ח. ע"ש].

(כד) מנחות סח ב הנ"ל בסק"ג. שרבנן דבי רב אשי ורבינא ס"ל שחדש אסור מן התורה אף בזה"ז.

(כה) מפורש בתורה: ולחם וקלי וזכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלוקים (ויקרא כג, יד).

באר הגולה

ג זימניו לעיל נסי
מפ"ח.ד טור נסמ משונח
רע האל.

ה ממלא ערכי.

ו ממיר דלמי מגילה
ל"א.

ז האל"ש והמדמי

שם וש"פ.

ח זימניו לעיל נסי

מפ"ח ס"ג.

ט סוכה מ"ו ממלא

דרכי יוסק.

י ממלא דרכ פסח

מגילה ל"א.

כ כרימא בילי י"ז

ועירובין מ'.

משה ענדך כלמור אומר והקדמנו עולה וגו' עד ושי ממדין כהלכתן (טור): ג ג (ו) נוהגים שביום טוב
אומר את יום טוב מקרא קודש הזה ובחולו של מועד אומר את יום מקרא קודש הזה: (ואנו
אין נוהגין לומר מקרא קדש כלל לא זי"ט ולא נהמ"מ) (טור): ד ה כל הימים של חולו של מועד ושני
ימים אחרונים של יום טוב קורין ההלל בדילוג כמו ב"ר"ח: ה וסימן הפרשיות של שמות
ימי הפסח משך תורא קדש בכספא פסל במדברא שלח בוכרא (ו) וזה הסדר לא ישתנה כי
אם כשחל פסח ביום ה' שביום שלישי שהוא שבת קורא ראה אתה אומר אלי שהוא פסל
וביום א' ב' ג' קורין קדש בכספא במדברא: ו (ח) בכל ימי חול המועד ושני ימים טובים
אחרונים קורים (הרדעי) ח נספר שני נקדמות המוספין שנפחתם וממיל והקדמנו עד סוף פסקא: ז ט
(ט) בליל יום טוב האחרון מקדשין על היין ואין אומרים זמן: הנה: (י) ואומרים נפלה ונקדשו זמן
מחמתו כמו זי"ט לאשקן (מהר"ל ומנהגים): ח ימפטירין ביום שביעי וידבר דוד וביום שמיני עוד
היום בנוב לעמוד: ט כ שבת שחל בחול המועד ערבית שחרית ומנחה מתפלל כדרכו של
שבת ואומר יעלה ויבוא בעבודה ובמוסף אומר סדר מוסף יום חול המועד אלא שמזכיר של
שבת ואומר ותתן לנו את יום המנוח הזה ויום חג המצות הזה וכן אומר את מוספי יום

ביאורי הגר"א

ופשטו האל: (ח) בכל ימי כו'. מוס' שם וכמש"ל
סי' מפ"ח ס"ג: (ט) בליל י"ט כו'. עמ"ל ור"ל
נב"כ דלחן אומר הטעם שכל נסי' מפ"ח ס"ג ש"ן כלן
וע"פ ע"פ ק"צ כ' מכלל דנשניעי כו': (י) ואומרים.

אלימא ונר"ש שם והכי לימא נירו' רנ מפקד לתלמידיו
טו' וה"ה נהמ"מ שמזכירין של מוסף כמ"ש בסוכה נ"ה א'
ואין לימא לן מרי יומא כו': (ו) נוהגין כו'.
מ"ס פ"ט הלכה ג': (ז) וזה הסדר. מוס' שם

ברכת אליהו

כשחל יום ראשון של פסח ביום ג' או ביום ה' וכשחל ביום ג'
הרי שבת ביום ה' של פסח דאז קורין פסל והלא בשבת חוה"מ
ג"כ קורין פסל ולא ישתנה כי אם כשחל יום א' דפסח ביום ה'
— ד"א.]

(ח) תוס' שם וכמש"ל סי' תפ"ח ס"ג.

(ט) עמ"א סק"ח שכתב שמ"ש המחבר „כליל יו"ט
האחרון". היינו ליל ז' דפסח. ור"ל שאז מקדשין גם בבהכנ"ס
על היין. לאפוקי ב' לילות הראשונים דאין מקדשין בבית
הכנסת. והטעם שכליל ז' מקדשין בבית הכנסת. הוא משום
דאין אותו הטעם שכת' בס"י תפ"ז ס"ב שייך כאן. ששם
בסק"ח הבאנו בשם המג"א שלפיכך אין הש"ן מקדש בליל
א' וב' דפסח שהטעם שמקדשים בבית הכנסת הוא כדי
להוציא את מי שאין לו יין. וכמש"ל בס"י רס"ט ס"א. ובכ'
לילות הראשונים של פסח אין עני בישוראל שאין לו יין לר'
כוסות. אבל בליל ז' הש"ן מקדש בבית הכנסת, כי ליחא האי
טעמא. ועיין פרק ע"פ פסחים קב ב'. דאיתא שם: „...שחל
להיות אחר השבת רב אמר יקנה"ל. ומקי הגמ' ל'...מכלל
דכשביעי של פסח עסקינן דכל מאי דהוה ליה אכיל ליה ולית
ליה (דשמא עני הוא ואין לו אלא כוס אחד — רש"י). ונלשון
הר"ח שם: „...דלית ליה יין דכל דהוה ליה שתייה. הרי שכליל
שביעי של פסח שכיחי עניים שאין להם יין, ולכן הש"ן
מקדש בבית הכנסת להוציא מי שאין לו יין].

(י) דלא כיו"א — הובא במהרי"ל סדר התפלה של פסח
והביאו הר"מ בסק"א — דס"ל שצ"ל זמן שמחתנו. וטעמם

ברא"ש שם פ"ט סי' י"ד. שכתב: והכי איתא בירושלמי רב
מפקד לתלמידיו לאדכורי מוספין ועולת החודש ומנחתה ושני
שעירים לכפר ושני תמידין כהלכתן, עכ"ל. והו"ה בחול
המועד מזכירין קרבנות של מוסף. כמ"ש בסוכה נה א': ואין
דאית לן תרי יומי היכי עבדינן (משום דאיירי בשתי פרשיות
המאורעות ליום דדחינן חדא מינה קבעי לה ואנן דמיבעי לן
למימר בצלותא דמוספין את מוספי היום וקרבנות החג אינן
שוין שהפרים מתמעטין והולכין ואית לן תרי יומי י"ט
מספיקא וכו' — רש"י) וכו'. [הרי שיש להזכיר קרבנות החג
במוסף. וע"ל סימן תפ"ז סק"ל].

(ו) מסכת סופרים פ"ט ה"ג: בפסח בין בתפלה בין בכוס
[צריך] להזכיר ביו"ט מקרא קודש הזה ביום חג המצות הזה
ובחולו של מועד חג פלוני [נוסחת הגר"א: המצות] הזה וכו'.
(ז) תוס' דמגילה לא א"ד והאידנא. דאיתא בגמ' שם: אמר
אביי והאידנא נהוג עלמא למיקרי משך תורא קדש בכספא
פסל במדברא שלח בוכרא וכו'. וכתבו התוס': אומר ר"י דזה
הסדר לא ישתנה רק כשחל פסח ביום חמישי שא"ב קורין
משך תורא וביום שלישי שהוא שבת של חול המועד קורין
ראה אתה אומר אלי ובכללה הרי פסל לך כדאמרין לקמן
דשבת של חול המועד בין בניסן בין בתשרי קורין ראה אתה
אומר אלי וביום ד' וחמישי וששי של פסח שהוא אב"ג רשבת
לא יקראו פסל לך בחמישי של פסח כמו שרגילין בשאר שנים
אלא ביום רביעי חמישי וששי יקראו קדש כספא במדברא.
ופשוט הוא [דלא משכחת שיהיה שבת בחוה"מ פסח כי אם

ומ"ש רבנו „תוס' שם" ציין הד"א לחוס' כמגילה כב א"ה אין.
וה"ל התוס' שם: „...וכן המפטיר ביו"ט בחול המועד דפסח שמתחיל

1 הרמ"א הוסיף — על מ"ש המחבר „קורים" — הרביעי.
וכתבו החק יעקב סק"ח והבאר היטב בסק"ה דקאי אחול המועד.

באר הגולה

המנוח הזה ויום חג המצות הזה וחותם מקדש השבת וישראל והזמנים (יא) ומפטירי היתה עלי: הגה: (יב) ואין מומיין נכרכת ההפסדה לפסח (יג) לא נאלמנע ולא נחמימה (יד) ונהגין לומר קל

ל כרני דפליג אה"ק

רש"י וחוספו"ס

והרמב"ם נ"פ מהלכות תפלה.

ביאורי הגר"א

גידל: (יג) לא כו'. דאף לרש"י וכן אלפס דס' דלא כרצ גידל מ"מ אין חותמין בשל פסח כמ"ש הרא"ש שם ו"ש לא נאלמנע וערל"ש שם: (יד) ונהגין. שמדנ'

דלא כ"ל זמן שמחמינו שטענעו נים המזריס: (יא) ומפטירים. מגילה שם: (יב) ואין. כמ"ש מוס' נשנת כ"ד נ' ד"ה ולית כו'. דק"ל כרצ

ברכת אליהו

לפי שהיו שמחים שהמצרים טבעו בים.

(יא) מגילה לא א: ואמר רב הונא אמר רב שבת שחל להיות בחולו של מועד וכו' אפטורי בפסח העצמות היבשות (יחזקאל לו). וכתב הטור: אמר רב האי שמעתי מפי חכמים כי תחיית המתים עתידה להיות בניסן ונצחת גוג ומגוג בתשרי ומש"ה בניסן מפטירין העצמות היבשות ובתשרי ביום בא גוג.]

(יב) (ג) כמ"ש תוס' בשבת כד ב ד"ה ולית כו'. דאיתא בגמ' שם עמוד א': איכעיא להו מזו: להזכיר של חנוכה במוספין וכו' רב הונא ורב יהודה דאמרי תרויהו אינו מזכיר רב נחמן ורב יוחנן דאמרי תרויהו מזכיר אמר אביי לרב יוסף הא דרב הונא ורב יהודה דרב הוא דאמר רב גידל אמר רב ר"ח שחל להיות בשבת המפטיר בנביא בשבת אינו צריך להזכיר של ר"ח שאילמלא שבת אין נביא כר"ח וכו'. ושם עמוד ב': ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי לא דאמר ריב"ל יום הכפורים שחל להיות בשבת המתפלל נעילה צריך להזכיר של שבת יום שנתחייב בארבע תפלות. ופירש"י שם ד"ה ככל הני שמעתתא: רב הונא ורב יהודה ורב גידל ורב אחדבוי אלא כתפלה אחת כך חברתה לכל דבר היום ומזכיר. וכ"כ הרי"ף שם. וכתבו תוס' על פירש"י: ואומר ר"י דלא היה לו למנות דרב גידל בהדיהו דאפי' ריב"ל מודה דאין צריך להזכיר של ר"ח בנביא כיון דנביא בר"ח ליכא כלל וכן אנו נוהגין שלא

מוקדרכתם שהוא לסוף שני פסוקים מראש הפרשה וכו'. ודברי התוס' הם בנוגע למפטיר ביו"ט ראשון ושני. והו"ה בנוגע לרביעי בחוה"מ. ומ"ש רבנו "ומכש"ל בסימן תפ"ח ס"ג", נראה שכוונתו למש"ש המחבר: ומפטיר קורא בשני בפרשת פנחס ובחודש הראשון. וזה לענין מפטיר. ולמדינן משם שהו"ה לענין "רביעי" — שקורא בס"ת שני. וכנ"ל. ומדברי הר"א נראה שמפרש כוונת רבנו — בצינו לס"ת תפ"ח — למש"ש בסק"ז. שמוציאים ב' ס"ת והמפטיר קורא בס"ת השני, ולא ממשיכים לקרות בס"ת הראשון. והו"ה כאן הרביעי קורא בס"ת השני.

2 ז"ל הר"מ בסימן תרס"א סק"ב: וכתוב במנהגים וחותם בשבת שבת" (וסוכות) מקדש השבת וישראל והזמנים וכו' בכל המנהגים וע"ע מ"ש שבת חוה"מ שבפסח דאין חותמים בהזמנים עכ"ל ול"נ דלק"מ דשאני ימי הסוכות דכל אחד יו"ט בפני עצמו הואיל וחלוקים בקרבנותיהם לכן מברכין הזמנים. עכ"ל הר"מ. וכ"כ כאן המ"א בסק"ז. והב"ח כאן כתב: ... אלא שיש לתמוה על מנהגינו שבשבת חולו של מועד של סוכות חותמין בהפסדה מקדש השבת וישראל והזמנים ומ"ש מחול של מועד של פסח ואפשר לומר דדוקא של פסח דאין גומרין בו ההלל כמו בר"ח נהגין כרב גידל אבל בשל סוכות דגומרין בו ההלל ואינו דומה לר"ח נקט' כריב"ל דפליג אדרב גידל ואומר יום הוא שנתחייב כד' תפלות וכמו שפסקו הרי"ף והרמב"ם ואע"ג דאניהו ס"ל דצריך להזכיר אף של ר"ח בהפסדה דלא כרב גידל מ"מ אנו נחלקין ביניהו דבר"ח ובח"ה של פסח דדומה לר"ח אינו מזכיר דנקטין כרב גידל ובח"ה של סוכות דאינו דומה לר"ח ואינו ענין לדרב גידל מזכיר כנ"ל לומר כיישוב המנהג. עכ"ל. אולם במעשה רב את רכו' כת': בשבת

להזכיר. הרי דקיי"ל כרב גידל דא"צ להזכיר של ר"ח בנביא כיון דבר"ח ליכא נביא. [והו"ה בחול המועד דליכא נביא אין להזכיר של חוה"מ בנביא של שבת — ד"א].

ומ"ש הרמ"א, "לא באמצע", הוא דאף לשיטת רש"י ורב אלפס שם דפסקו דלא כרב גידל, וס"ל דיש להזכיר של ר"ח בנביא בשבת, היינו דוקא באמצע הברכה, אבל מ"מ אף לשיטתם אין חותמין בשל פסח, כמ"ש הרא"ש שם פ"ב סט"ז. וערא"ש שם. וז"ל — אחרי שהביא פי' רש"י ורי"ף — הלכך מסתבר למימר וכו' וסברת אביי עיקר וליתא דרב גידל וצריך להזכיר של ר"ח בנביא בשבת ויאמר על התורה ועל העבודה ועל יום המנוחה ויום ראש החדש הזה אבל אינו חותם בר"ח שהרי ערבית ושחרית ומנחה אינו חותם בר"ח אפי' בר"ח שחל להיות בשבת וכו' והיאך אפשר לומר שיחתום בנביא של ר"ח כלום יפה כח ר"ח בהפסדה שאינה אלא בשביל שבת יותר מבשלש תפלות הקבועות בר"ח אלא ודאי אינו חותם בשל שבת אלא שמזכיר של ר"ח כמו שמזכיר של חנוכה במוספין, עכ"ל. וזהו שכתב הרמ"א: לא באמצע. [וא"כ להתוס' דפוסקים כרב גידל אין להזכיר אפי' באמצע הברכה וכ"ש בחתימה — ד"א. ולפי"ז יוצא שדברי הרמ"א הם בדרך זו ואצל זו].

(יד) שמדבר בבאולת מצרים. וז"ל הר"מ סק"א [בפנינו בשינוי לשון קצת]: כתב אבודרהם נהגו העולם לקרות בחג

חוה"מ אף של סוכות חותם המפטיר מקדש השבת לבד ואינו מזכיר של חג. וכמעשה רב הנ"ל כת' רק בענין החתימה שאינו מזכיר של חג, ולא כת' אם גם באמצע אינו מזכיר של חג. ועפ"י מ"ש רבנו בפנים להלן, יש מקום לומר להזכיר ענין הרגל באמצע, אף אם לא מזכירים בחתימה.

ובמנהגים המובא בד"מ הנ"ל כתב רק שבחוה"מ סוכות, מברכין הזמנים, ולא כתב אם מזכירים של סוכות גם באמצע. ולפי מ"ש רבנו כאן, הרי זה ק"ו — אם מזכירים ענין הרגל בחתימה, עאכ"כ שמזכירים באמצע.

יש לציין כי התימנים הנוהגים בנוסח בלדי מזכירים הרגל הן בחוה"מ פסח והן בחוה"מ סוכות רק באמצע ואומרים חג פלוני, ולא מזכירים בחתימה. וכי' בסידור תכלאל שנדפס בירושלים שנת תרנ"ד עמוד ק"מ. וזה מתאים לעקרון שכתב רבנו כאן — שיש מקום להזכיר הרגל באמצע ולא בחתימה. והתימנים הנוהגים בנוסח שאמי לא מזכירים הרגל אף באמצע. והרב יוסף צוביירי בביאור אמת ויציב שבסידור נכנס הגדולה (ת"א תשל"ו) עמוד תע"ג כתב שמנהג התימנים לא להזכיר את הרגל לא באמצע ולא בחתימה. [וע"ע מ"ש"ש בזה]. וכפי האמור לעיל, מנהג זה הוא, כפי נוסח שאמי.

והרמב"ם בהלכות תפלה פ"ב הט"ו כתב: וכן אם חל ראש חדש להיות בשבת המפטיר בנביא מזכיר ראש חדש בברכה זו כמו שמזכיר בתפלה. והכסף משנה שם הביא את שיטת רש"י, הרי"ף, הר"ן, הרא"ש והר"ן שבסוגיא דשבת כד ב המובא בפנים. וסיים הכסף משנה: וכן הם דברי רבינו (הרמב"ם) שכתב מזכיר ר"ח בברכה זו כמו שמזכיר בתפלה דמשמע דוקא הזכרה כמו בתפלה

ביאורי הגר"א

נפ"ק דמגילה לנך על מקרא כתובים עכ"ל ד"מ. וכ"כ
נ"ח ולנוס ומנהגים ומט"מ לנך אף שאינם כתובים
נגליון וכ"ש כשהם כתובים נגליון כפ"ת וכן מנהג כל
הראשונים וכ"כ מ"א. ומ"ש מוזן מקהלת לימא דנפס"ג
דידיס מסקנת מחנ"י שם דכן נחלקו וכן גמרו ששיר
השירים וקהלת שון לטמא את הידים וכ"פ הרמב"ם
נפ"ט מה' אה"ט ה"ח שכל ה' מגילות מטמאין את הידים
כפ"ת וכ"כ הגמ"ר פ"ק דמגילה שכולן שון לנרסה זו

ברכת אליהו

כתובים, עכ"ל דה"מ. וכ"כ ב"ח ולבוש ומנהגים ומט"מ
לברך אף שאינם כתובים בגליון. וכ"ש כשהם כתובים בגליון
כפ"ת. וכן מנהג כל הראשונים. וכ"כ מ"א סק"ט, וז"ל: ...
אבל הלבוש וכ"כ ומנהגים ומט"מ כתבו לברך על כלם חוץ
מקהלת וכן עיקר כמנהג קדמונינו, עכ"ל. ומ"ש המ"א, הו"ח
מקהלת" ליתא. דכפס"ג דידיס מ"ד מסקנת מחנ"י שם דכן
נחלקו וכן גמרו ששיר השירים וקהלת שון לטמא את הידים
וכן פסק הרמב"ם בפ"ט מהלכות אבות הטומאות (ה"ח)
[ה"ח] שכל ה' מגילות מטמאין את הידים כפ"ת. וכ"כ הגמ"ר

ובשו"ע הגרש"ז כאן סיפ"ק ט"ז כתב: ... ומ"מ בשבת שבחיה"מ
סוכות ונהגין במדינות אלו לחתום בהפסדה גם ישראל והזמנים וכו'
(לבוש סס"י תרס"ג ומט"מ וכ"כ מ"א), עכ"ל. והגרש"ז הזכיר
שנהגין לחתום בהפסדה גם ישראל והזמנים, ולא כתב אם מזכירים
של סוכות גם באמצע. וכבר כתבנו לעיל שעפ"י דברי רבנו, אם
מזכירים ענין הרגל בחתימה, עאכ"כ שמזכירים באמצע. וגם הבאנו
לעיל שכלבוש שצוין בשו"ע הגרש"ז כתב להזכיר באמצע, ל"ששון
ולשמחה" — שזה בשל הרגל.

אולם בהגהות כ"ק אדמו"ר מהורש"ב ג"ע שנדפסו בסידור תורה
אור (ברקולק תש"א) עמוד רל"ב כתב: שבשבת חוה"מ"ס חותמין
בברכת הפסדה מקדש השבת וישראל והזמנים, אבל אין מזכירין
חוה"מ בתוך הברכה. ונהגה זו הובאה להספוס של כ"ק אדמו"ר
מליובאוויץ שליט"א שנדפסו בסוף שו"ע הגרש"ז במהדורות
התשל"ד דף ע"ג [תשכ"ו] ע"א. ושם בהערה 25 העיר שההגהה
הנ"ל לא היתה נגד עיני בעהמ"ס שער הכולל ולכן כתב אחרת.
ועל"כ בביאורי הגר"א בסיומן רפ"ה סק"ח ובסימן כ"ה סק"א
ובסימן תרכ"ב סק"ז, ח' ובכ"פ החיים כאן אות ע"ח. ובכ"כ יעקב
סימן תרס"ג סק"ה כתב: וחיתום בהפסדה מקדש השבת וישראל
והזמנים (מ"א) וכן בתוך הברכה מזכירין את יום חג הסוכות ומ"מ
אם לא הזכיר יו"ט ולא סיים והזמנים אין מחזירין אותו דכל שלא
זכר בתלמוד אין מחזירין עליו כמש"כ המ"א (סימן רפ"א) ע"ש.

ובכ"כ יוסף סימן תכ"ה אות ב' כתב: ... ואף בשבת וחול המועד
של סוכות אין אנו חותמים אלא בשל שבת. עכ"ל. ואם כי הברכה
יוסף כתב רק בשבת וחתמין, נראה קצת מהקשר דבריו שגם באמצע
הזמנים רק שבת ולא יו"ט. ולחלל נביא פסרים שדנו בנושא זה
הובאו בסדור הגאונים והמקובלים כך ח' עמו"ר רפ"ז דרפ"ח: בספר
שמת נפש להגאון שש"ח גאון (בערך ח' חול המועד) ובקונטרס
לדוד אמת להרב חיד"א סימן ו' אות ו' בשם י"א כתבו שרק בשבת
חוה"מ של סוכות חותמין גם בשל רגל ובשבת חוה"מ של פסח
חותמין רק בשל שבת. והרב משא רדבואה ז"ל בסי' תרס"ג
הסכים למנהג שבעיר טונים שלא לחלק בין פסח לסוכות ובשניהם
אין להזכיר זמנים כלל. וגם הרב נוח שלום כתב שאין לחלק בין פסח
לסוכות. ובתשובות שמן המשחה סימן י"ח הובא פס"ד מהר"א
אלוה"ק ז"ל לעשות פשר דבר להזכיר רגל בשבת חוה"מ סוכות
באמצע ולא בסיום. והרב המחבר הנ"ל החזיק מנהג בקושטא
להזכיר חוה"מ סוכות ורגל בתוך הברכה וכן בסיום. וגם כונה
שלום הנ"ל הביא, שמהנהג ירושלים שלא להזכיר זמנים בסוכות כמו
בפסח. אולם כעת מנהג האשכנזים בירושלים כמ"ש בלוח ארץ

בגאולת מנחם. ח"ל ד"מ כת' אגודה"ס נהגו העולם
לקרות נחמ המלך שיר כו' שמדבר כו' ונשנו' רות שכתב'
זו תחלה קציר ועוד שאזמנו שקינלו המורה נגדיו וכן
רות נגדיו ונשנו' קהלם מפני שכת' זו מן חלק לו'
וגם לח' ס' ואמרין נחמ' סופרים הקורא נה' מגילות
מנך על מקרא מגילה ואפי' היא כתובה בין הכתובים
עכ"ל וכ"כ מהר"ל לנך כנ"ל אף אם אינה כתובה בגליון
וכ"כ בהג"מ הלכות ט"ז וכן המנהג דלא כמרדכי שז'

המצות שיר השירים מפני שמדבר בגאולת מצרים ובחג
השבעות רות. מפני שכתוב בו בתחלת קציר ועוד שאבותינו
שקבלו התורה נתגייירו וכן רות נתגייירה ובחג הסוכות אומרים
קהלת מפני שכתוב בו תן חלק לשבעה וגם לשמונה שהם ימי
החג ואמרין במסכת סופרים הקורא בחמש מגילות מברך על
מקרא מגילה ואפי' היא כתובה בין הכתובים עכ"ל וכ"כ
מהר"ל לברך כנ"ל אף אם אינה כתובה בגליון וכ"כ בהגמ"י
הל' ט' באב וכן המנהג דלא כמרדכי שכתב בפ"ק דמגילה
דאם היא כתובה בין הכתובים יש לברך עליה על מקרא

דהיינו הזכרה בלא חתימה, עכ"ל. ובספר שם טוב (ירושלים
תשמ"ב) שעל הרמב"ם שם כתב: ... ולפיכך כתב רבינו (הרמב"ם)
ז"ל כמו שמזכיר בתפלה (לענין ר"ח) דהיינו באמצע ובחתימה,
ומצאתי ג"כ הנוסחא בכ"י, וחותם בה כמו שמזכיר בתפילה דלא
כמ"ש הכ"מ ז"ל, עכ"ל.

ולבוש סימן תרס"ג ס"ג כתב לענין חוה"מ סוכות: ומברך
לקדושה ולמנוחה לששון ולשמחה וחיתום מקדש השבת וישראל
והזמנים כו' כיון שגומרין בו ההלל וכל יום הוא רגל בפני עצמו כיון
שמשתתין קרבנותיו חשוב טפי יו"ט מח"ה דפסח גם לפי הסוד שיש
בחג הזה כל יום הוא החג בפ"ע ורומז כל יום בסודו למה שירמזו כל
ז' ימי הפסח דהיינו ז' ימי הפסח רומזין לשמחה אחת זו ימי הסוכות
כל אחד רומזים לשמחה שהם ז' ואחריהם יבא שמחה עצרת שרומז
לסוד יובל הגדול והכל לפיכך חותמין הזמנים גם בשבת וחול
המועד. עכ"ל. והלבוש לא כתב שמזכירים באמצע "סוכות". אבל
גם מ"ש שמזכירים, ל"ששון ולשמחה" ה"ז בשל הרגל.

ובכ"כ הנ"ל ובמ"א כאן סק"ז ובסימן תרס"ג סק"ב כתבו
שבחיה"מ סוכות חותמים, "והזמנים", ולא כתבו בענין הזכרה
באמצע. והפמ"ג כאן בא"א סק"ז — אחרי הביאו דברי המ"א,
הד"מ והב"ח הנ"ל — כתב: ומשמע דוקא לחתום לא באמצע אין
מזכיר בברכת על התורה של סוכות וצ"ע ואפשר ל"ה הו"ה באמצע
ומסתמא כן הוא כו' עכ"ל. ועפ"י דברי הפמ"ג כתב במ"ב כאן
בסק"ז ובסימן תרס"ג סק"ז שמזכיר של סוכות גם באמצע. וכבר
כתבנו לעיל, שעפ"י דברי רבנו, אם מזכירים של רגל בחתימה כ"ש
שמזכירים באמצע.

והמאמר מרדכי בסיומן תרס"ג אות ג' כתב שמסתמיות דברי מרן
ז"ל בסימן תרס"ג ובסימן ח"צ ומשמ"כ סימן רפ"ד ומדברי מור"ם
ז"ל סימן ת"צ משמע שגם בשבת חוה"מ של סוכות אין להזכיר של
יו"ט דאלמלא שבת אין הפסדה בחה"מ וכו' וכן אנו נוהגין, עכ"ל.
ומ"ש המאמר מרדכי שכן משמע ממש" המחבר בסיומן רפ"ד,
כוונתו למש"כ בסעף ב': אם חל ר"ח בשבת אין המפסדי מזכיר
של ר"ח כלל וכו'. וסובר המאמר מרדכי שהו"ה לענין חוה"מ סוכות
שאינו מזכיר של סוכות, אבל לפי הטעמים הנ"ל — דסוכות
שאני — אין ללמוד מר"ח לענין סוכות. ומ"ש המאמר מרדכי שכן
משמע מדברי הרמ"א כאן, היינו ממש" ואין מזכירין בברכת
ההפסדה לפסח וכו'. ולמד המאמר מרדכי שהו"ה בסוכות, וכבר
הבאנו לעיל דשאני סוכות מפסח. ולפי"ז אין ללמוד מדברי הרמ"א
כאן שגם בחוה"מ סוכות לא מזכירים של יו"ט. ולא עוד שכונה"ש
אות ב' כתב על דברי הרמ"א דדיק לומר לפסח לאפוקי סוכות
שמהנהג האשכנזים לחתום מקדש השבת וישראל והזמנים.

תצב תענית שני וחמישי ושני אחר המועדים. ובו סעיף אחד:

א (א) א י"ש נוהגים להתענות שני וחמישי ושני אחר הפסח וכן אחר חג הסוכות (ב) וממתינים עד שיעברו כל ב חודש ניסן ג ותשרי ואז מתענים: הנה: (ג) מיד שני וחמישי ושני שאפשר להתענות (ד"ע) ונאשכנו ונרפת נהגו להתענות (ד) ועינין אותו כמו תענית נכור לקרות ויחל (טור):

ג לפי שהוא מרובה נמועדות.

ביאורי הגר"א

ניסן לפי שאין לנו נוהגין כמ"ס שמ"י להתענות בניסן בזמן שאין מזכירין נתיביו כמ"ס נפ"י חכ"ט ועוד שאנו נוהגין להתענות נתיביו ואף למ"ס אסור: (ג) מיד. עמ"א: (ד) ועושיין אותו כו'. אע"ג דמחוספסתא דתענית תניא דלין קורין בחורה בתענית יחיד קהל שמקבלין תענית רבים מקרי ואף ע"ג דלענין שאלה אמר בספ"א דתענית דכחידים דמי היינו לשנות מטעם ברכות של חוקן נביאים וכן טעמו ענינו בברכה הרא"ש שם וע' סי' תקס"ז ס"ג:

תצב (א) י"ש נוהגין. עומס' דקידושין פ"א ח' ד"ה סקבא. ועי' בטור סימן חכ"ט שכתב בשם מ"ס ותלמיד' מתענין בה"כ מפני חילול השם ג"י וכו' וז"ל להק' ג"י אחר הפסח קאמר כמו שרגילין באשכנז וכן אחר הסוכות מפני שהן ימי שמחה וסמכו אקרא דליבוי ויהי כי הקיפו ימי המשחה וגו' וענ"י שם וכו"כ הטור הטעם כאן וכו"כ הרא"ש בפ"א דתענית ועמ"א: (ב) וממתינים. עמ"א ואע"ג שצמ"ס כתב להתענות

ברכת אליהו

בה"כ בציבור. וזה אף למסכת סופרים אסור, ורק בצנעא מותר למסכת סופרים. נוא"כ י"ל גם בתשרי אף דנוהגין להתענות היינו דוקא בצנעא כמו שמזכיר המסכת סופרים בניסן אבל לא להזכיר בצבור — ד"א].

(ג) עמ"א [סק"ג, שכתב: לאפוקי ממ"ש הגמ"י בשם מהרי"ו להמתין עד י"ז חשוך דליתא (ד"מ סי' תכ"ט) וכו"כ ביור"ד סימן ר"כ בש"ך שבשבת הראשון שאחר ר"ח מברכין מי שיתענה בה"כ, עכ"ל. וראה בספר בין פסח לשבועות פ"ו הערות ט"ז, י"ח].

(ד) אע"ג דבתוספתא דתענית פ"ב ה"ח תניא דאין קורין בחורה בתענית יחיד מ"מ קהל שמקבלין תענית רבים מיקרי. וגם לענין לקרות קריאת ויחל, מיקרי רבים. ואע"ג דלענין שאלה אמר בספ"א דתענית יד ב דכחידים דמו, היינו רק לענין לשנות ממטבע ברכות של חוקן נביאים. וכן טעמו ענינו בברכה. כ"כ הרא"ש שם פ"א ס"כ. [דאיתא שם בגמ': שלחו ליה בני ניונה לרבי כגון אנן דאפילו בתקופת תמח בעינן מיטרא היכי נעביד כיחידים דמינן או כרבים דמינן כיחידים דמינן ובשומע תפלה או כרבים דמינן ובברכת השנים שלח להו כיחידים דמיתו ובשומע תפלה. וכתב הרא"ש שם: וכן הלכתא ונראה דכ"ש דכיחידים דמו לענין עננו ואין קובעין ברכה לעצמן. ועיין קרבן נתנאל שם אות מ'. אבל קהל המקבלים עליהם תענית ודאי רבים מיקרי. ויכולים לקבוע

תצב (א) עתו"ס דקידושין פ"א ד"ה סקבא. דאיתא שם בגמ': אמר אבין סקבא דשחא ריגאל. וכתבו תוס': פירוש ריעוץ של ימות השנה לייחוד ולעבירה (כלומר) ימות הרגל [שיש] קבוצות אנשים ונשים לשמוע הדרשה ונותנין עין זה על זה וי"א לכך נהגו להתענות לאחר פסח ולאחר סוכות, עכ"ל. ועיין בטור סימן תכ"ט שכתב בשם מסכת סופרים: ותלמידים מתענין בו (בחודש ניסן) שני וחמישי ושני מפני חילול השם ג' ימים. וכתב ע"ז הטור: ונ"ל דהנך ג' ימים אחר הפסח קאמר כמו שרגילין באשכנז להתענות ג' ימים אחר הפסח וכן אחר הסוכות מפני שהם ימי משתה ושמחה ושמא מתוך כך באו לידי עבירה וסמכו אותם אקרא דאיוב ויהי כי הקיפו ימי המשחה וגו' והעלה עולות מספר כולם כי אמר איוב: אולי חטאו בני וגו' (איוב א, ה). עכ"ל. וענ"י שם, שכתב: ... אבל חג הפסח וחג הסוכות שהם הרבה ימים חיישינן שמא מתוך אורך ימי השמחה באו לידי עבירה וצריכים כפרה. וכ"כ הטור הטעם כאן, וז"ל — אחרי שהביא הפסוק דאיוב הנ"ל — ובשביל שימי המועד הם ימי משתה ושמחה אולי חטאו. וכ"כ הרא"ש בפ"א דתענית ס"כ. ועמ"א [סק"א שם הוא כ"כ, וז"ל: שחוששינן שמא מתוך משתה ושמחה באו לידי עבירה כמו שמצינו באיוב. וסיים: אבל בעצרת דאינו אלא יום אחד אין חוששינן. עכ"ל. וכ"כ הב"י בסימן תכ"ט, וז"ל: דכיון דלא הוא אלא יום אחד או שנים לא שכיח ביה שמחה טורא וראה דחבר רינו פסח לליריטא וי"ל

תצג דינים הנוהגים בימי העומר. ובו ד' סעיפים:

באר הגולה

א ל' טור.

ב שם נפש הרי"ן

גילוי שכן הורו

הגלויות.

ג טור והרי"ן

שועיב נדרשת י"ט מ'

של פסח.

א (א) א נוהגים שלא לישא אשה בין פסח לעצרת (ב) עד ל"ג לעומר מפני שבאותו זמן מתו תלמידי רבי עקיבא (ג) ב אבל לארס ולקדש שפיר דמי ונשואין נמי (ד) מי שקפץ וכנס אין עונשין אותו: הגה: (ה) מיהו מ"ג עומר ואין הכל שרי (אזכרה ונ"י ומהגים): ב (ו) נוהגים שלא

ביאורי הגר"א

עס"נ: (ו) נוהגין. שנמדרש אימא שמתו עד פרוס העצרת והוא ט"ו יום קודם העצרת נשאלו ל"ד יום ומקצת היום ככולו ח"ש ואין להסתפר כו'. ואמר צנקר. כמ"ש צ"ד נקי' שז"ה ס"א דלא אמרי' מקצת היום ככולו עד שתנן החמה והיכל ראה מספ"נ דמגילה וכן שומרת

תצג (א) נוהגין כו'. כמ"ש נפ' הע"י ס"ז נ' תנא כולס ט': (ב) עד ל"ג. ענפ"נ: (ג) אבל לארס כו'. כמ"ש שם ומ"ג א' ומארסין אכל לא מנסין: (ד) מי שקפץ. עפ"ד דפסחים נ' נ' מאי ארס ט' הכס סימן כו': (ה) מיהו מ"ג כו'.

ברכת אליהו

וארבע בבוקר. וז"ש המחבר: ואין להסתפר עד יום ל"ד בבקר. ואמר המחבר, בבקר". ולא אמרין שגם בלילה יהי מותר מחמת מקצת היום ככולו. וזה כמ"ש ביור"ד סי' שצ"ה ס"א דלא אמרין מקצת היום ככולו עד שתנן החמה. דשם איתא: כיון שעמדו מנחמים מאצל האבל ביום שביעי מותר בכל הדברים שאסור בהם תוך שבעה דמקצת היום ככולו לא מותר מקצת יום שביעי אלא שגם מקצת יום שלשים כיון שהנץ החמה ביום שלשים בטלו ממנו גזרת שלשים. והביאו דאיה מספ"ב דמגילה כמ"ש בסק"ג. דתנן שם כ א: וכן שומרת יום כנגד יום לא תטבול עד שתנן החמה. הרי דבעינן שתנן החמה. אבל הלילה לא מיקרי לענין זה מקצת היום. ומ"ש המחבר, נוהגים שלא להסתפר עד ל"ג לעומר" הוא לשון הטור. והטור ס"ל דגם בל"ג שרי. ועיין בהג"ה.

תצג (א) כמ"ש בפרק הכא על יבמתו יבמות סב ב: אמרו שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא וכו' תנא כולם מתו מפסח ועד עצרת.

(ב) עיין בסעיף ב'.
(ג) כמ"ש שם ומג א' ומארסין אבל לא כונסין.
(ד) עפ"ד דפסחים נ ב מאי איריא כו' התם סימן כו'.
(ה) עיין סעיף ב' [להלכה אסור יום ל"ד עד ל"ד בבוקר — ד"א ועמ"ש בסק"ו, ח'].

(ו) שבמדרש [הובא בב"י בשם הרד"א בשם אבן הירחי משמו של הר"ה] וכ"כ ג"כ הרי"ן שועיב וראה גם בשו"ת חשב"ץ ח"א סימן קע"ח] איתא שמתו עד פרוס העצרת. והוא ט"ו יום קודם העצרת. וא"כ כשתסיר ט"ו יום ממ"ט יום נשאר ל"ד יום האסורים. ומקצת היום דל"ד ככולו, ככל דיני אבלות כמ"ש במועד קטן כ ב. ולפיכך שרי ביום שלושים

שאין קונסין בדבר שאינו אסור רק משום שהימים אינן סימן ברכה. וכמ"ש הרד"א — אחרי דברי הגמ' דפסחים הנ"ל — הרי היכי דאין אסור רק משום סימן אי עביד לא ענשינן ליה וה"נ כאן גבי פסח עד העצרת דאין אסור רק משום דהימים אינן סימן ברכה שבו מתו תלמידי ר"ע בדיעבד אי עביד נשואין לא ענשינן ליה. וראה מ"ש בספר בין פסח לשבועות פ"ח הערה א' ופי"ד הערה ל"ז.
4 דברי רבנו הם עפ"י דברי הב"י בשם הרי"ן שועיב וז"ל: שמעתי שיש במדרש שמתו מפסח עד פרוס העצרת והוא ט"ו יום קודם העצרת כאמרם עד פרוס הפסח פרוס היום שגם ט"ו יום בנשין ובחשוי וכו'. ומ"ש ד. פרוס"ה הוא ט"ו יום. הוא עפ"י מ"ש בבבבורות נח א. דתנן שם נו ב ג: גרנות למעשר בהמה בפרס הפסח ובפרס העצרת ובפרס החג. ובגמ' שם נח א: וכמה פרס פירש ר' יוסי בר' יהודה אין פרס פסח מ"ט יום מאי משמע א"ר אבהו פרוס פלגא פלגא דמאי פלגא דהלכות פסח כי הא דתנאי שאלין ודורשין בהלכות פסח קודם לפסח ל' יום (ופלגא הרי ט"ו יום — רש"י). ובשוריו כנה"ג בהגב"י סוס"ק ב' כתב דהמסתפרים ביום ל"ג פמפרשים עד פרוס העצרת יום ל"ד ולא ל"ד בכלל. שביים ל"ד לא מתו אלא ביום ל"ג פסקו מלמות וקבעוהו יו"ט. וראה בספר בין פסח לשבועות פ"ח הערה כ"ה.

והמאמר מרדכי סק"ג העיר על לשון המחבר "נוהגים כו". וז"ל: זה אינו מדויק כל הצורך דהא נוהגין איסור גם ביום ל"ד דלא שרי להסתפר בבקר אלא מטעם דמקצת היום ככולו כמבואר בב"י ואין כתב נוהגין שלא להסתפר עד ל"ד דאך שנאמר דעד ועד בכלל היום ל"ג הוא בכלל האיסור מ"מ לא יספיק זה כיון דממ"ש אח"כ נראה דאף ל"ד הוא בכלל האיסור. עכ"ל. ונראה לומר שרכנו התכוון לתרץ קושיית המאמר מרדכי ולומר שהמחבר נקט לשון הטור וסמך על מה שסיים: ואין להסתפר עד יום ל"ד בבקר. ובנוגע למ"ש רבנו להלן, דלא אמרין מקצת היום ככולו עד

1 מדברי רבנו נראה שר"ל שגם לענין נישואין תלוי במנהגים השונים שכתבו המחבר והרמ"א לענין תספורת. והב"י כתב: ודע דכשם שמותר להסתפר מל"ג ואילך כך מותר לישא אשה דכיון דפסקו מן המנהג ולמעלה אינו אסור לישא אשה וכו' הרד"א ורבינו שלא הזכיר אלא שמסתפרים נקט חדא מנייהו. וראה בספר בין פסח לשבועות פ"ד הערה א'.

2 תנן בתענית כו ב: משנכנס אב ממעטין בשמחה. ועפ"י טעם זה אמרו ביבמות מג א: שבת שחל תשעה באב בתוכה וכו' ומארסין אבל לא כונסין ואין עושין סעודות אירוסין. והרי"ה בימי הספיה שמתו לארס וכמ"ש ברי"ן גאות ח"ב עמוד ק"ט ובהל' פסחים לרי"ן גאות מהדורות צאמבער עמוד כ"א שהמנהג לאסור הוא רק בנישואין. שעיקר השמחה היא בתופה ובכניסה, וראה בספר בין פסח לשבועות פ"ג הערה ד'.

3 תנן בפסחים נ א: מקום שנהגו לעשות מלאכה בע"פ עד חצות עושין כו'. ובגמ' שם עמוד ב: מאי איריא ע"פ אפי' ערבי שבתות וערבי ימים טובים נמי דתניא העושה מלאכה בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה לעולם וכו' אי נמי התם סימן ברכה הוא דלא חזי אבל שמותי לא משמחנין ליה הכא שמותי נמי משמחנין ליה. והנ"כ כתבו שהטעם שאין קונסים אותו הוא משום שער"פ עשה מצוה או שחשב שעשה מצוה, ושלכן המסתפר בימי העומר האסורים שלא עשה מצוה בכך. קונסים אותו וכמ"ש נז"כ השו"ע בסמ"ן זה. והמאמר מרדכי סק"א כתב: כתב הרב ב"ח דנ"ל שאין חילוק בין נישואין של מצוה לשאינה של מצוה דבאבלות ישנה כוז שאינו אלא מנהג לא חילקו ע"כ ולכאורה דבריו תמהים אורכא מטעם זה היה להם להקל ונראה שהרב ז"ל קאי למש"ש שסיים הטור וז"ל דמי שקפץ וכנס אין עונשין אותו כמ"ש בשו"ע ולזה כתב דאפי' בנישואין שאינם של מצוה הדין כן מטעם דאבלות ישנה. עכ"ל. אבל מדברי רבנו נראה שהטעם הוא משום

באר הגולה

ד שם נדרשה.

ה רש"י נחמיה.

ו כ"י.

להסתפר עד ל"ג לעומר שאומרים שאז פסקו מלמות ד ואין להסתפר עד יום ל"ד בבקר (ו) ה
אלא א"כ חל יום ל"ג ערב שבת שאז מסתפרין בו מפני כבוד השבת: הגה: (ה) ונמדיטת אלו אין
נוהגין כדבריו אלא מסתפרין ביום ל"ג (ט) ומרבים בו קצת שמחה ואין אומרים בו מחנן (מהר"ל ומהגרים) (י) ואין
להסתפר עד ל"ג בעומר ולא מצער (מהר"ל) (יא) מיהו אם חל ביום ראשון נוהגין להסתפר ביום ו' לכבוד שבת
(מהר"ל) (יב) ומי שהוא בעל ברית או מל בנו מותר להסתפר בספירה לכבוד המילה (הגהות מהגרים): ג (יג) ו

ביאורי הגר"א

כ"י. כ"ל משום מקום היום ככולו: (יא) מיהו
כ"י. כ"ל ממ"ש נמ"ק י"ז ב': (יב) ומי שהוא
כ"י. כ"ל נמ"ש נפ"ל דמענית י"ז א' מפני ש"ט שלנו
היה: (יג) יש נוהגים כ"י מיהו כ"י. מי י"א כי
ל"ג אינו להפסקה אלא לאותן ימים שא"ל מחנן ו' ימי הפסח

יום כ"י ומ"ש נוהגים שלא להסתפר כ"י הוא לשון הטור
וענה: (ד) אא"כ. כ"ל נמ"ש נמ"ק י"ז ב' ומודים
חכמים כ"י: (ח) ובמדינות כ"י. כ"ל נטור
שאומרים ש"ט כ"י: (ט) ומרבים כ"י. כ"ל נטור
מענית ש"ט פסקו ממי מדבר: (י) ואין להסתפר

ברכת אליהו

(יב) כמ"ש בפ"א דתענית יב א: דא"ר אליעזר (בן) [כברין]
צדוק אני מבני בניו של (סנאב) [סנאה] בן בנימין ופעם אחת
חל ט' באב להיות בשבת ודחינהו לאחר השבת והתענינו בו
ולא השלמנוהו מפני שיו"ט שלנו הוא (כדלקמן בשלשה
פרקים (כו) א' זמן עצי כהנים והעם כ"י עד כחמשה באב בני
פרעוש בן יהודה בעשרה בו בני (סנאב) [סנאה] בן בנימין
שעל ידי מעשה קבעו להן חכמים להתנדב עצים ולהביא
למערכה וכשמגיע זמנו מביאין אותן ומדליקין אותן ע"ג
המזבח אע"פ שהיו שם שאר עצים הרבה — רש"י). [והו"ה]
„מי שהוא בעל ברית או מל בנו מותר להסתפר בספירה לכבוד
המילה“, משום דהו"י יו"ט שלו].
(יג) כי י"א ש"מ"ש של"ג ימים אסורים, היינו כי ל"ג ימים
מימי הספירה אסורים, ואינו להפסקה אלא לאותן ימים שא"א

(ד) כמ"ש במו"ק יז ב' ומודים חכמים כ"י.
(ח) כ"ל בס"ק. דאיתא בטור: שאומרים שאז פסקו
מלמות. [וכת' שם דלדעת הטור מותר להסתפר כל"ג בעומר].
(ט) כמ"ש בסוף תענית שבו פסקו מתי מדבר. [דתנן שם כו
ב: אמר רשב"ג לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר
באב וכיוהכ"פ. ובגמ' שם ל ב: ט"ו באב מאי היא וכו' א"ר
יוחנן יום שכלו בו מתי מדבר. והו"ה כאן מרבים בשמחה כיוון
שתלמיד ר"ע פסקו למות. וראה הערה 4].
(י) כ"ל בס"ק משום דאמרין מקצת היום ככולו. [ועיין
שעה"צ סק"ב].
(יא) כ"ל בס"ק יז, מ"ש במו"ק יז ב' ומודים חכמים לאבא
שאל בשחל שמיני שלו להיות בשבת ערב הרגל שמתור
לגלח בע"ש. [ראה הערה 5].

עולה לו לכאן ולכאן. ושם יז ב' איתא: ומודים חכמים לאבא שאלו
(אע"ג דבעו שמונה — רש"י) בשחל שמיני שלו להיות בשבת ערב
הרגל שמתור לגלח בערב שבת (שהוא שביעי — רש"י). וכתב
הד"א: תמוה לי דמשם מוכח להיפך דהלא איתא שם דכשחל יום
שביעי בשבת אף לאבא שאלו דס"ל מקצת היום ככולו מ"מ בע"ש
אסור וכ"ל בס"ק תל"א ובס"י תקמ"ח ודוקא כשחל יום שמיני
בשבת דהו"י עכ"פ מקצת יום בע"ש אף דס"ל לחכמים דלא אמרין
מקצת היום ככולו מ"מ בע"ש מודים וא"כ כשחל ל"ג בע"ש וכן
להרמ"א בחל ל"ג באחד בשבת דליכא אפי' מקצת יום אמאי יהיה
מותר בתספורת וע"כ צ"ל דאינו מביא רבינו ריה"ק דמשום שבת
יש סבא להקל וא"כ כאן דלא הו"י רק מנהג שלא לספור יום להקל
כשביל שבת וכן מוכרח דעתו בסק"א. עכ"ל. דברי הד"א תואמים
לדברי מהר"י שיוברא להלן. והיינו שבסק"א — על הדין שאם חל
ל"ג בעומר ביום א' מותר להסתפר ביום ו' לכבוד השבת — צ"ן
רבנו לגמ' הג"ל. והיינו כמ"ש לבש הד"א שכיון שהוא רק מנהג,
יש סבא להקל לכבוד שבת. וכדפוס השו"ע מצויין שהמקור לדין
הנ"ל הוא המהר"ל. וזו ט"ס, כי המהר"ל אסור וכמ"ש בד"מ
סק"א. וצ"ל: מהר"י. ודברי מהר"י הם בדינים והלכות אות נ"א.
ודברי מהר"י מובאים בכה"ג בהגב"י. וז"ל: ל"ג בעומר ביום א'
התרת לספור ביום ו' לפניו, וראה שהתיר מהר"ם לאבא שארע יום
ל' בשבת לרבות ביום ו'. כיון דליכא אלא מנהג כשלמא ע"ה
נהגו (שלא) לחרוץ תוך ל', והכא נמי אע"ג דל"ג בעומר ביום א',
מ"מ הכא ליכא אפילו מנהג, אלא מקצת בני אדם מחמירים. וכן
מעתי משהר"ר חזקיה ז"ל ויישנילו התיר גם כן, עכ"ל.
ועל מ"ש הרמ"א, משום כבוד שבת. כתב הגר"מ פיינשטיין
שליט"א במאסף לתורה והוראה חוברת ב' עמוד 19, שכונת
הרמ"א, דאין מכבוד השבת שמסתפרים לכבוד ל"ג בעומר, דנחשב
כיו"ט שמרין בו שמחה שפסקו מלמות. ואין מסתפרים בעש"ק
לכבוד השבת שקדושה יתירה מל"ג בעומר. וכעין זה כתב
בהגהות חכמת שלמה למהרש"ק כאן. ומדברי רבנו נראה ש"מ"ש

שתנן החמה. ראה מ"ש בזה בספר בין פסח לשבועות פ"ח הערה
ב'.

ורבנו סיים: ועיין בהג"ה. והיינו ששם כתב: ובמדינות אלו אין
נוהגין כדבריו אלא מסתפרין ביום ל"ג וכו'. וזה כשיטת הטור. אבל
דעת המחבר שרק ביום ל"ד מותר וכמבואר לעיל. וע"כ מ"ש
המחבר, „עד ל"ג בעומר“, הוא משום שתפס לשון הטור, וסמך על
מה שסיים: ואין להסתפר וכו'.
ועל מ"ש בהג"ה „ומרבים בו קצת שמחה“, כתב רבנו בסק"ט:
כמ"ש בסוף תענית שבו פסקו מתי מדבר. וכונת רבנו שהו"ה
שמרבים כל"ג בעומר קצת שמחה, מפני שפסקו למות באותו יום.
וזה ניוחא לשיטת הגה"ה הנ"ל שפסקו למות כל"ג בעומר. ואם
הפרי חדש באות ב' כתב: תימא דעכשיו נהגו בזה להרבות בשמחה
ושלא לומר תחנן ואע"פ כן אינן מסתפרין אלא עד ל"ד ויראה
תתייחסותן לפיכך מ"ש שנהגו עצמו להסתפר כל"ג אין מוחין בידו.
וסיים שם: ומיהו יש לדקדק בשמחה זו למה וא"י משום שפסקו
מלמות מה בכך הרי לא נשאר אחד מהם וכולם מתו ומה טיבה של
שמחה זו ואפשר שהשמחה היא על אותם תלמידים שהוסיף אח"כ
ר"ע שלא מתו כאלו. ויש טעמים נוספים על ריבוי שמחה קצת כל"ג
בעומר. וראה בזה בכף החיים ס"ק כ"ז. כ"ז ובספר בין פסח
לשבועות פ"י ס"ד ובהערות שם. ובמאירי ביבמות סב ב' אמנם לא
הזכיר ענין שמחה כל"ג בעומר, וכתב רק שאין מתעניין בו. וז"ל:
וקבלה ביד הגאונים ז"ל שביים ל"ג בעומר פסקה המיתה ומתוך כך
נוהגין שלא להתענות בו וכן נוהגין מתוך כך שלא לישא אשה מפסח
עד אותו זמן.

5 איתא במו"ק יט ב': הקובר את מתו שלשה ימים קודם לרגל
בטלה הימנו גזרת שבעה שמונה ימים קודם לרגל בטלה הימנו גזרת
שלשים ומגלח ערב הרגל אם לא גלח ערב הרגל אסור לגלח אחר
הרגל אבא שאלו אמר מותר לגלח אחר הרגל שכשם שמצוה שלשה
מבטלת גזרת שבעה כך מצוה שבעה מבטלת גזרת שלשים שבעה
והאנן שמונה תנן קסבר אבא שאלו מקצת היום ככולו יום שביעי

אורח חיים, הלכות פסח תצג שיז

יש נוהגים להסתפר בראש חדש אייר וטעות הוא בידם: הגה: מיהו נהרנה מקומות נוהגים להסתפר עד ראש חדש אייר ואותן לא יסתפרו מל"ג בעומר ואילך אע"פ שיותר להסתפר מל"ג בעומר נעצמו ואותן מקומות שנהגין להסתפר מל"ג בעומר ואילך לא יסתפרו כלל אחר פסח עד ל"ג בעומר (יד) ולא ינהגו בעיר אחת מקצת מנהג זה ומקצת מנהג זה משום לא תתגודדו (טו) וכל שכן שאין לנהוג הימנע נשמיא (ד"ע): ד (טז) ונהגו הנשים שלא לעשות מלאכה מפסח ועד עצרת משקיעת החמה ואילך:

ביאורי הגר"א

ו' שבתות וג' ר"ח ו"א עד ר"ח אייר תקח ממנין הימים נשאלו ל"ג ימים ועט"ו ס"ק א' ב' ו"א ס"ק ה': (יד) ולא ינהגו. יממות י"ד א': (טו) וכ"ש.

ברכת אליהו

כשתסיר ד' ימי הפסח ו' שבתות ב' ימים ר"ח אייר וא' ר"ח סיון נשארו ל"ג יום ולפי"ז אין היתר אלא ב"ח עצמו ורמ"א השמיט דעה זו משמע דלא ס"ל הכי. ובהג"ה סוף מנהגים משמע דיותר לישא בשבת שלפני שבועות ומיהו אזיל לשיטתיה דס"ל דאינו אסור אלא עד ל"ג בעומר ע"ש, עכ"ל המ"ד. ועיין בספר בין פסח לשבועות פ"ח ס"ח ובהערות שם.

(יד) יבמות יד א': לא תתגודדו (דברים יד, א) לא תעשו אגודות אגודות אמר אביי כי אמרינן לא תתגודדו כגון שתי בתי דינים בעיר אחת הללו מורים כדברי ב"ש והללו מורים כדברי ב"ה אבל שתי בתי דינים בשתי עירות לית לן בה. ונאע"ג שרביא שם פליג על אביי, וביאר שהאיסור לא תתגודדו, כגון ב"ד בעיר אחת פלג מורין כדברי ב"ש ופלג מורין כדברי ב"ה, כ"מ הרמב"ם בפ"כ מהל' עבודת כוכבים הי"ד פסק בהא כאביי, וכמו שביאר שם הכס"מ. ועיין במ"א סק"ז ומ"ש ע"ז בקרבן נחנאל יבמות פ"א ס"ט אות ד' ובספר בין פסח לשבועות הערה ל"ח].

(טו) איתא בפ"א דעירובין ו' ב' שהעושה מקולי ב"ש ומקולי ב"ה נקרא רשע.

(טז) נכוונת רבנו למ"ש בטור דלהכי אין עושין מלאכה משקיעת החמה ואילך משום דתלמידי ר"ע שמתו סמוך לשקיעת החמה ונקברו אחר שקיעת החמה והיו הם בטלים ממלאכתן — ד"א. וזה] כמ"ש בסוף מורין כ"ז ב' ואמר רב יהודה אמר רב מת בעיר כל בני העיר אסורין בעשיית מלאכה. ועבא"ג [סק"ז] שהביא מהטורעוד טעם. שהטור הביא מקודם הטעם משום תלמידי ר"ע שמתו סמוך לשקיעת החמה וכו' כנ"ל. והוסיף הטור: ועוד שאנו סופרים העומר אחר שקיעת החמה וכתב שבע שבתות תמימות תהיינה (ויקרא כג, טו) מלשון שבות ולשון שמיטה שבע שבתות וכתב וספרת לך שבע שבתות שנים (שם כה, ח) מכאן שהספירה בב"ד מה שנת השמיטה אסור במלאכה אף זמן ספירת העומר דהיינו לאחר שקיעת החמה אסור במלאכה. ועיין דרישה סק"ב, פרישה סק"ג, משנה ברורה סק"ט, כף החיים אותיות נ"ב נ"ח וספר בין פסח לשבועות פ"א סעיפים ט"ו י"א ובהערות שם.

תחנון. והם: ז' ימי הפסח, ו' שבתות מאחרי פסח עד שבועות וג' ימי ר"ח. ונהיינו ב' ימי ר"ח אייר ויום אחד ר"ח סיון, סה"כ ט"ז ימים. וכשנחסיר ממ"ט ימי הספירה ט"ז ימים, נשארו סך הימים האסורים — ל"ג. ועפ"ז, ונהגים להסתפר ב"ח אייר. ולפי חישוב זה מותר להסתפר גם ב"ח סיון. וי"א שעד ר"ח אייר ועד בכלל מותר להסתפר. מפני שהם סוכרים שנהל"ג ימים האסורים מכלולים ממחרת ר"ח אייר. והיינו שעד ר"ח אייר תקח [תחסיר] ממנין מ"ט הימים. ונשארו ל"ג ימים אסורים, דהיינו כ"ח ימי אייר וה' ימי סיון. [ולפי"ז אין היתר רק ב"ח אייר אבל לא ב"ח סיון — ד"א]. ועט"ז ס"ק א', ב'. [נבס"ק א' הביא דעת האחרונים בשם התוס' עפ"י החשבון שכת' לעיל שבימים שא"א תחנון לא מתו. וביאר — שלכן כתב המחבר, וטעות הוא בידם, משום דלא אמרו בשני ימים ר"ח אייר אבלות נוהג בהם אלא לנהגים איסור תספורת עד עצרת דכלא ב' ימים משכחת לה ל"ג יום שהם סי' לימי המיתה אבל לדידן דלא נהגינן איסור אלא עד ל"ג בעומר דס"ל דאז פסקו מלמות לגמרי ממילא אסור כל ל"ג יום אסור להסתפר אפי' ב"ח. וסיים שם: ממילא לדידן כל ל"ב יום אסור ותו לא. והוסיף הד"א: רק דט"ס שם שכ' ב' ימים ר"ח ו' ימי שבת וצ"ל ג' ימי ר"ח וששה ימי שבת כנ"ל. ושם בס"ק הביא דעה שגם אחר ל"ג בעומר מתו עד עצרת אף בימים שא"א תחינה וא"כ עד ל"ג בעומר אסור בכל הימים ואחר ל"ג בעומר מותר בכלם. וכתב ע"ז: ובודאי אין מנהגינו כדעה זו האחרונה כיון שאנו מסתפרים ומרבים קצת שמחה בל"ג בעומר ואלו לדעה ראשונה אין שום מעלה ליום ל"ג בעומר. וע"ע מש"ש]. ועיין מ"א סק"ה, ונז"ל: הטעם דלכולי עלמא נהגינן איסור ל"ג יום וא"כ כשמתספרין עד ר"ח אייר ור"ח בכלל נשארו ל"ג יום עד עצרת ואע"פ שמתספרין ביום ל"ג וא"כ חסר יום אחד מ"ד הא קי"ל מקצת היום ככולו וכיון שנהגו איסור במקצתו דיו וא"כ אסור להסתפר אפי' ב"ח סיון עד עצרת (ב"ח) אבל במדינה זו נהגו לישא ולהסתפר בג' ימי הגבלה. לכן נ"ל דלא ישאו ויסתפרו ב"ח אייר ובראשון של ימי הגבלה אמרי' מקצת היום ככולו וכ"מ במהרי"ל ע"ש ויש עוד דעה אחרת

ביום א' אינו מספר ביום ו'. והו"ה בעניינו. וראה בספר בין פסח לשבועות פ"י הערות ט"ו — כ'. ויש לציין שמעין הדין הנ"ל שהביא הכה"ג ש. ונהגינן להסתפר ביום ו' לכבוד שבת, הביא המשנה ברורה בס"ק בשם אחרונים: אם חל ר"ח (אייר) בשבת כיון שיש כאן תוספת שמחה שבת ור"ח יש להתיר להסתפר בע"ש מפני כבוד השבת וכו'. וראה מ"ש בזה בספר בין פסח לשבועות פ"י הערות ג' — כ"ב.

רמ"א, משום כבוד שבת, הוא כפשוטו. וכנ"ל. ועפ"י דברי הכה"ג הנ"ל מוסברים דברי רבנו כאן. וגם הוא בדרך כ"ש — שאם מתירים להסתפר ביום ו' כשחל ל"ג בעומר ביום ראשון, עאכ"כ שמתירים אם חל ל"ג בעומר ביום שני. ויש ראייה שגם המהרי"ל — שאוסר אם חל ל"ג בעומר ביום א' — יודה שאם חל בע"ש מותר להסתפר באותו יום. שהמהרי"ל — הובא בלחט יושר חא"ח עמוד 97 ובמטה משה סימן רפ"ט — כתב: אבל שסיים אבילותו בשבת מספר ביום ו' אבל אם מסיים אבילותו

תצד סדר תפלת חג השבועות. ובו ג' סעיפים:

באר הגולה

א (א) א ביום חמשים לספירת העומר הוא חג השבועות וסדר התפלה כמו ביום טוב של פסח (ב) אלא שאומרים את יום חג השבועות הזה זמן מתן תורתנו (ג) ב וגומרים ההלל ומוציאין ג שני ספרים וקורין בראשון ד ה' המבחדש השלישי עד סוף הסדר (ד) ומפטיר קורא בשני וביום הבכורים (ה) ומפטיר במרכבה דיוחזקאל ומסיים בפסוק ותשאני רוח: ב ו ביום השני קורים בפרשה כל הבכור עד סוף הסדרא ומפטיר קורא כמו אתמול ומפטיר בחבקוק מן וה' בהיכל קדשו עד למנצח בנינו: ג (ו) אסור להתענות במוצאי

א לשון הטור.
ב צינחיו לעיל רש
סימן תפ"ח.
ג ג"ז צינחיו שס.
ד משנה מגילה כ"א.
ה צינחא שס ל"א.
ו שס.
ז אגור נפ"י מנ"א
ח נפ"י ר' ישעיה וכו' ר'
יעקב בן מנ"י נפ"י
דמגינה נפ"י יעקב צנודא דמח אלקנודר נלוד.

ביאורי הגר"א

דמענית: (ד) ומפטיר קורא. כמש"ל סי' תפ"ח
ס"ג: (ה) ומפטיר כו'. מגילה שס:
(ו) אסור להתענות. כמש"ל נפ"ד דקופה כל העו'
אסור למח כו' כפי' השני של רש"י וצ"ו קור' למסרו

תצד (א) ביום. מפורש נמורה וס"ל דלנו תלוי
צמין הימים נחשד כמ"ש נפ"א דר"ה עזרת פעמים
חמשה כו': (ב) אלא שאומרים. מ"ס פי"ט
הלכה ד': (ג) וגומרים. פ"א דערבין ופ"ד

ברכת אליהו

והאינדא דאיכא תרי יומי עבדינן כתרומתו וואיפכא (דקאמרי
אחרים דאינהו בתראי לת"ק בחדש השלישי ומפטיר במרכבה
ביום הראשון קרינן להו ודקאמר ת"ק בעצרת שבעה שבועות
ומפטירין בחבקוק קרינן ביום השני ואיפכא דמתן תורה
בשני בסיון — רש"י).

(ו) כמ"ש בפ"ד דסוכה מה ב: א"ר ירמיה משום ר"ש בן
יהי ור' יוחנן משום ר"ש המחזי משום ר' יוחנן המכותי כל
העושה איסור לחג באכילה ושתייה מעלה עליו הכתוב כאילו
בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנאמר אסרו חג בעבותים עד
קרנות המזבח (תהילים קיח, כז). ופי' רש"י שם ד"ה באכילה
ושתייה: שקורא להם עונג במאכל ומשתה וי"א יום שלאחר
החג, ודברי המחבר הם כפי' השני של רש"י דקאי על יום
שאחרי החג. ובירושלמי קורא לאסרו חג בנה דמועדא. דתנן
בריש ע"ז שר' ישמעאל סובר שאסור לסחור עם העכו"ם ג'
ימים לפני אידיהם וג'. לאחריהם. וז"ל הירושלמי שם פ"א
סוף ה"א [בפנינו כשינוי לשון קצת]: חברייא אמרו טעמא
דריב' ישמעאל משום בריה דמועדא וכלומר שלאחר החג
שלהם ג"כ עושין שמחה ומתענגין בסעודת המועד שלהן
שנשאר והלכך אסר ר' ישמעאל אף לאחריהן דהם שייכים
לחג וכיום איד הן — פנ"מ) כו' א"ר יודן קרא מסייע למה
דאמרו חברייא וביום עשרים וארבעה לחודש השביעי נאספו
בני ישראל בצום ובכי ובשקים ואדמה עליהם (נחמיה ט, א)
ולמה לא אמר כעשרים ושלשה משום בריה דמועדא (ולמה
לא נאספו ביום כ"ג והלא לאחר החג הוא אלא משום בריה
דמועדא מפני שרגילין לשמוח גם ביום שלאחר החג ולנוח בו
אלמא יום שלאחריו כמו דשייך לחג דמי — פנ"מ) אין נימר
דהוה בשבתא (וכי תימא דיום כ"ג שבתא הוה ולא היו יכולין
לבא — פנ"מ) לית יכול דאת מחשב ואת משכא צומא רבא
בחד בשבא (אי אתה יכול לומר כן דיום כ"ג יהי' בשבא לפי

תצד (א) [בבאה"ג סק"א כתב: לשון הטור. והוא]
מפורש בתורה: [עד ממחרת השבת השביעית תספר חמשים
יום והקרבתם מנחה חדשה לה' (ויקרא כג, טז). ושם בפסוק
כ"א: וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש יהי' לכם כל
מלאכת עבודה לא תעשו חקת עולם בכל מושבתיכם לדרתיכם.
והטור והמחבר נקטו כמפורש בתורה, ולא כתבו שחג
השבועות הוא כו' בסיון]. וס"ל דאינו תלוי צמין הימים
חדש [להיות דוקא בששה בסיון — ד"א] כמ"ש בפ"א
דר"ה ו ב: כדתי רב שמעיה עצרת פעמים ה' פעמים ששה
(שהוא ששה בסיון יום החמשים לעומר — רש"י) פעמים
שבעה הא כיצד שניהן מלאין חמשה (ניסן ואייר הרי ט"ו ימים
מניסן ול' דאייר מלא להו חמשים בחמשה בסיון — רש"י)
שניהן חסרין שבעה אחד מלא ואחד חסר ששה. [ונעיין מ"א
בריש הסימן ומחצה ש"ק שם, חק יעקב סק"א, שר"ע הגרש"ז
סעיף א', הגהות חכמת שלמה למהרש"ק, באר היטב סק"א,
ד"א ועוד אחרונים שהאריכו למה אומרים בששה בסיון יום
מתן תורתנו].

(ב) מסכת סופרים פי"ט ה"ד: בחג שבועות אומר ביו"ט
מקרא קודש הזה וביום חג השבועות הזה וערבית ושחרית
ומנחה שוין בתפלות. [ובכסא רחמים שם כתב: לאו בחג
השבועות לבד קאמר אלא על כל ימים טובים קאי. וע"ל סימן
תצ"ס ומש"ש בסק"ו].

(ג) פ"א דערבין ופ"ד דתענית.
(ד) כמש"ל בס' תפ"ח ס"ג — [לגבי פסח — ומפטיר
קורא בשני בפרשת פנחס ובחדש הראשון. ועמש"ש בסק"ז,
והו"ה בשבועות ה"מפטיר קורא בשני וביום הבכורים].

(ה) מגילה לא א: בעצרת שבעה שבועות ומפטירין בחבקוק
אחרים אומרים בחדש השלישי ומפטירין במרכבה (יחזקאל
א) (ע"ש שנגלה בסיני ברבוא רבבות אלפי שנאן — רש"י)

הגמ' ערכין י א ותענית כח ב: דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן
יהוצדק שמנה עשר יום בשנה יחיד גומר בהן את הלל ואלו הן וכו'
ויו"ט ראשון של עצרת.

1 בבאה"ג סק"ב כתב: צינחיו לעיל ריש סימן תפ"ח. ובסימן
תפ"ח סק"ב ציין: מימרא ערכין י. ונראה שרבונו ר"ל שמימרא זו
איתא גם בתענית. ולכן הקדים רבנו "ערכין" לפני "תענית". ח"ל

חג השבועות: הגה: (ז) ואין אומרים תחנון מתחלת ראש חודש סיון עד ח' בו דהיינו אחר אסרו חג (הגהות מיימוני הלכו' ברכות ומהגאים) ונהגין לטעות עשרים בשבועות נכ"ה והנמים זכר לשמחת מתן תורה (ח) ונהגין נכ"מ לחלול מאכלי חלב ביום ראשון של שבועות ונ"ל הטעם שהוא כמו השני תנשלין שלוקחין גליל פסח זכר לפסח חזר לתניגה כן אוכלים מאכל חלב ואח"כ מאכל בשר (ט) ונרמז להביא עמשה ב' לחם על השלחן שהוא במקום המזבח יש בזה זכרון לנ' הלחם שהיו מקריבין ביום הנצורים:

ביאורי הגר"א

ליה מן אחריה א"ר יוחנן בר מריא אנה תשנמיה ולא הוה בשנמ' ובפ"ג דמניגה מעשה ומת אלכסא בלוד ונאלו ס' ולכן כ' כאל: (ז) וא"א תחנון כו'. עמ"א: (ח) ונהגין [בכ"מ] לאכול. עמ"א: (ט) וצריכין. עמ"א:

ברכת אליהו

בהספד ובתענית שלא לקיים דברי האומרים עצרת אחר השבת (שיבינו הכל שאינו היום יו"ט מפני הצדוקין שהיו אומרים עצרת אחר שבת — רש"י). ובגמ' שם יח א: (והאיתמר) [והתניא] מעשה ומת אלכסא בלוד (ובאו) [ונכנסו] כל ישראל לסופרד ולא הניחם רבי טרפון מפני שיו"ט של עצרת היה יו"ט ס"ד אי ביו"ט מי קאתו אלא אימא מפני שיום טובח היה (ומתני' תני שמותרים בהספד — רש"י) לא קשיא כאן ביו"ט שחל להיות אחר השבת כאן ביו"ט שחל להיות בשבת (שיום טובח אחר שבת מותר בהספד מפני האומרים עצרת אחר שבת והאי דאלכסא בלוד יו"ט שחל להיות בחול הוא דאין יום טובח שלו בא' בשבת — רש"י). [ומגמ' הלו משמע דרוקא בשבועות יהוי גם באסרו חג יום טובח הוא דלא הניח לספור. אבל באסרו חג של רגלים אחרים מותר בהספד ותענית דלא כירושלמי הג"ל — ד"א]. ולכן כת' כאן.

עמ"א [סק"ד, שהטעם — שאין אומרים תחנון מתחלת ר"ח סיון — הוא משום "דמיד בב' בסיון א"ל משה לקרשם לתורה כדאיתא פ"ט דשבת"].

(ח) עמ"א [סק"ו, שכתב: יש הרבה טעמים ומ"כ הטעם דאיתא בוזהר שאותן ז' שבועות היו לישראל ז' נקיים דוגמת אשה המיטהרת מנידתה וידוע שדם נעכר ונעשה חלב וכו' ומנהג אבותינו תורה הוא. וע"ע מש"ש].

להתענות בכל אסרו חג. והמשנה ברורה כאן לא הזכיר דברי רבנו בסימן תכ"ט סק"ז, שם' משם שדעת רבנו שבאסרו חג אחר — פרט לשבועות — מותר להתענות. ועיין מש"ש בהערה 3. ושם הבאנו מהתוספות ירושלים שהעיר על הסתירה בין דברי רבנו שם לכאן. וע"ע מש"ש בזה. ובר"א הוסיף: אך דלכאורה קשה איך סתם המחבר דבאסרו חג שבועות אסור בהספד ותענית הלא בחל שבועות בשבת יש להתיר באסרו חג בהספד ותענית משום דעת הצדוקין כמ"ש בגמ' הג"ל ונראה דס"ל להמחבר דרוקא ביו"ט א' שהוא עיקר יו"ט בחל בשבת חששו לצדוקין משא"כ לדידן דיוס ב' הוא בשבת ולפי האמת הלא אנו בקיאים בקביעת דירחא ויום הראשון בע"ש הוא עיקר ויום השני הוא משום מנהג אבותינו בזה לא חששו לדעת הצדוקין להתיר באסרו חג בהספד ותענית ולפי"ז נ"ל דגם דעת המחבר כהירושלמי דאסור בהספד ותענית באסרו חג של כל הרגלים והא דכתב המחבר כאן בשבועות הוא לרבותא דאפילו בחל שבועות בשבת אסור ג"כ באסרו חג בהספד ותענית

חג ננה דמועד ח"ל היר' פ"א דע' כוכבים סוף הלכה א' חנני' אמרו טעמ' דר"י משום נריה דמועדא ס' א"ר יודן קרל מסייע למה דאמרו חנני' וצ"ל כ"ל למהש נאספו כו' ולמה לא אמר נכ"ג משום נריה דמועדא אין ימר דהוה בשנמא לית יכול דאח מחשב ואח משכח לומא בנא נחד בשנא ומה נה וליט ר' הינא מקיל למחן דמעביר

שאת מחשב דאם כ"ג בשבת אתה מוצא שהיה יום הכיפורים בחד בשבתא ואנו לא עבדינן תרי שבי בהדדי ואם ב"ד רואין שיבא יוהכ"פ באחד בשבת מעברין לאלול כדי שידחה יוהכ"פ לשני בשבת אלא ודאי לאו בשבת היה ומשום כריה דמועדא לא נאספו לבא — פנ"מ) ומה בה (ופריך הש"ס דאי משום הא לא אריא דמה בכך שיהא חל יוהכ"פ להיות בא' בשבת — פנ"מ) ולית רב (הינא) [חוניא] מקיל למחן דמעביר ליה מן אחריה (וכי לא היה ר' חוניא מגנה למי שרוצה בשביל זה להעביר יוהכ"פ ממקומו ולדחותו ליום שלאחריו דס"ל דאע"ג דאינקלו תרי שבי בהדדי אין מעברין לאלול ואחתי נוכל לומר דיום כ"ג בשבת הוה — פנ"מ) א"ר יוחנן בר מריא אנה חשכתייה ולא הוה בשבתא (חשכתיי לפי חשבון קביעות השנים ולא היה"אאותו הזמן בימי עזרא כ"ג בתשרי בשבת אלא טעמא משום כריה דמועדא — פנ"מ). הרי דלמסקנת הירושלמי אסור חג של כל יו"ט היו כריה דמועדא. ובפ"ב דחגיגה יז א תנן: עצרת שחל להיות בע"ש כ"ש אומרים יום טובח (שני קרבנות ראייה וחגיגה של יו"ט לאחר השבת שאין קריבין לא ביו"ט ולא בשבת — רש"י) אחר השבת וב"ה אומרים אין יום טובח אחר השבת (אינה צריכה יום טובח שמותר להקריב ביו"ט — רש"י) ומודים שאם חלה להיות בשבת שיום טובח אחר השבת וכו' ומותרין

2 הד"א פירש שכונת רבנו כדלהלן: ולהכי כתב המחבר כאן ואסור להתענות באסרו חג שבועות דכזה בין להירושלמי בין לגמ' דידן מוכח דאסור בהספד ותענית אבל בשאר אסרו חג השמיט האי דינא דמגמ' הג"ל משום דשרי ומהירושלמי מוכח דאסור להכי לא הכריע באסרו חג דשאר רגלים מה דינו. עכ"ל. אולם המשנה ברורה בסק"ו כתב: מפני כשחל עצרת בשבת היה יום זכיית הקרבנות אחר השבת והוא כעין יו"ט [מ"א] ולפי טעם זה באסרו חג שאחר סוכות מותר להתענות אכן מדברי הגר"א משמע דגם שם אין להתענות וכ"מ בכ"י. עכ"ל. ונראה שהמשנה ברורה נקט כן בדעת רבנו. מפני שהביא מקורם הך דסוכה הירושלמי שמוכח משם שבכל אסרו חג אין להתענות. ואמנם רבנו בסוף דבריו הביא מהך דחגיגה שמוכח שם שרק באסרו חג דשבועות אסור להתענות. אולם רבנו הביא גמ' זו אך כדי להסביר למה המחבר כתב רק לענין אסרו חג של שבועות שאסור להתענות. ולכן סיים רבנו: ולכן כ' כאן. וכעין מ"ש מהר"א. אבל דעת רבנו — לפי המשנה ברורה — שאין

אורח חיים, הלכות פסח תצד

ברכת אליהו

(ט) עמ"א נסק"ח שכתב שהטעם שצריך להביא ב' לחמים, הוא משום „דאסור לאכול בשר וחלב מלחם א' ולכן נהגו לאפותו עם חמאה דאז בודאי יצטרך להביא לחם אחר לאכול עם בשר". וע"ע מש"ש].

ולא חיישינן לצדוקין. עכ"ל.
ועיין גם במשנה למלך הלכות כלי המקדש פ"ו ה"י ומ"ש ע"ז

בספר ראשית בכורים לג"ר בצלאל הכהן שנדמ"ח בירושלים שנת התש"כ ח"ד ס"י עמוד פ"ד.

ברוך רחמנא דסייען עד הכא
כן יסייען להמשיך ולסיים עד גמירא